فهرست نسخه‌های خطّی

کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

مجلّد ۲۰

تألیف

سیّد محمّد حسین حکیم

دانشگاه تهران

بسم الله الرحمن الرحیم

همزمان با تأسیس کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران (۱۳۲۹) فهرستنویسی دستنویسهای آن کتابخانه نیز آغاز شد و دو تن از فهرستنگاران مشهور بدان مشغول شدند. جلد اول و دوم حاصل تلاش علینقی منزوی بود که در سالهای ۱۳۳۰_۱۳۳۲ منتشر شد و پس از او بین سالهای ۱۳۳۲–۱۳۶۴ محمّدتقی دانش‌پژوه، مجلدات ۳–۱۸ را فراهم آورد. اینک پس از افزون بیست و پنج ساله بیستمین مجلد از فهرست نسخه های خطی آن کتابخانه عرضه می شود. جلد بیستم عمدتاً به معرفی نسخه‌هایی می‌پردازد که بین سالهای ۱۳۶۹– ۱۳۷۸ به گنجینه کتابخانه افزوده شده‌اند و شماره‌های ۱۰۵۵۲–۱۱۰۵۰ را شامل می‌شود.

فهرست نسخه‌های خطّی

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

مجلّد ۲۰

تألیف

سید محمدحسین حکیم

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران
تهران ـ ۱۳۸۹

۲۲۹

سرشناسه : دانشگاه تهران. کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد
عنوان و نام پدیدآور : فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، مجلد ۲۰، تألیف محمدحسین حکیم.
مشخصات نشر : تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی؛ دانشگاه تهران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد، ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری : ۸۰۹ ص.: نمونه.
شابک : 978-600-5594-89-8
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
یادداشت : ص. ع. به انگلیسی: Hakim, Muhammad Hossein. The Manuscripts Catalogue of Tehran University's...
یادداشت : مجلد بیستم «نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران» است.
یادداشت : نمایه.
عنوان دیگر : نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران.
موضوع : دانشگاه تهران. کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد — فهرست‌ها
موضوع : نسخه‌های خطی — ایران — تهران — فهرست‌ها
شناسه افزوده : حکیم، محمدحسین، ۱۳۶۴ - ، گردآورنده
شناسه افزوده : کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
رده‌بندی کنگره : ۱۳۸۹ ۹۴۶ف۹ت/ Z6621
رده‌بندی دیویی : ۰۱۵/۵۵۰۳۱
شمارهٔ کتابشناسی ملی : ۲۱۶۱۲۹۱

فهرست نسخه‌های خطّی

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران

مجلّد ۲۰

تألیف: سید محمّدحسین حکیم

قلم‌های استفاده شده: بدر، زر، میترا، کریم، Times
کاغذ مورد استفاده: ۷۰ گرمی تحریر خارجی

شمارهٔ انتشار: ۲۲۹
ناظر چاپ: نیکی اثنی‌زاده
چاپخانه: نقره‌آبی
لیتوگرافی: نقره‌آبی
صحافی: سپاره
چاپ اول: ۱۳۸۹
شمارگان: ۱۰۰۰
بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

شابک 978-600-5594-89-8

انتشارات و توزیع:
مرکز پژوهش کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
آدرس: خیابان انقلاب، مابین خیابان ابوریحان و دانشگاه، ساختمان فروردین
طبقهٔ ۷، واحد ۲۷ و ۲۸، تلفن: ۶۶۹۶۴۱۲۱
آدرس: دانشگاه تهران، کتابخانهٔ مرکزی و مرکز اسناد
تلفن: ۶۱۱۱۲۸۸۹، دورنگار: ۶۶۴۹۵۳۸۸

سایت کتابخانه مجلس: WWW.ical.ir
پست الکترونیکی مرکز پژوهش: Pajouheshlib@yahoo.com
سایت کتابخانهٔ مرکزی دانشگاه تهران: Manuscripts@ut.ac.ir

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، یکی از چند کتابخانهٔ بزرگ کشور است که نه تنها به‌دلیل غنای آثار چاپی، اعم از کتاب و نشریه و عکس، و همین‌طور اسناد و عکس، بلکه به دلیل داشتن هزاران مجلّد نسخه خطّی، ارزش بسیار دارد.

طیّ سالهای متمادی پیش از انقلاب، کتابشناسان برجسته‌ای آثار خطّی موجود در این کتابخانه را فهرست کردند. پس از آن، کتابخانه، نسخه‌های دیگری فراهم آورد که لازم بود فهرست آنها به صورت فنّی تهیّه شود. اکنون بخشی از این کار به ثمر نشسته و امیدواریم فهرست دیگر دستنوشت‌های موجود در کتابخانه نیز تقدیم خوانندگان عزیز شود.

مجموعه حاضر، شامل پانصد دستنویس، توسط سیّدمحمّدحسین حکیم (از پژوهشگران فعّال در حوزهٔ نسخ خطّی) تدوین شده و در نگارش آن از استانداردهای موجود در فهرست‌نویسی در سطح مطلوب استفاده شده است. از ایشان برای تألیف و تدوین این مجلّد سپاسگزاریم.

همکاری دو کتابخانهٔ دانشگاه و مجلس که طی دو سال گذشته افزایش داشته است، سبب شد تا این مجلّد به صورت مشترک منتشر شود. طبیعی است که همکاری کتابخانه‌های بزرگ می‌تواند مقدمه‌ای برای ایجاد شبکه‌ای از ارتباطات کتابخانه‌ای باشد. ارتباطاتی که در نهایت به نفع دانشجویان، اساتید و دیگر مشتاقانی است که این کتابخانه‌ها برای آنها تأسیس شده است.

فاطمه فهیم‌نیا
رئیس کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد
دانشگاه تهران

رسول جعفریان
رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد
مجلس شورای اسلامی

سخن آغازین

بیستمین جلد فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران بیست و پنج سال پس از انتشار آخرین مجلد آن ارائه می شود (جلد ۱۸ منتشر شده در ۱۳۶۴ش).

این مجلد عمدتاً به معرفی نسخه‌هایی می‌پردازد که بین سالهای ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۸ش به گنجینه کتابخانه اضافه شده‌اند. البته چند نسخه‌ای هم مربوط به پیش از این تاریخها است.

در بین ۵۰۰ نسخه‌ای که فهرست شده‌اند (۱۱۰۵۰-۱۰۵۵۲) چند مجموعه اهدایی و خریداری شده مهم به چشم می‌خورد:

۱. مجموعه اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان، که پیش از این فهرست مختصری از آنها به همت مرحوم محمدتقی دانش‌پژوه در نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۵۵۵-۵۴۴ تهیه شده بود. بخشی از این نسخه‌ها در اوایل فهرست حاضر و بیشتر آنها در جلد پیشین معرفی شده‌اند.

۲. مجموعه خریداری شده از محمدکریم اشراق از جهرم. سیاهه‌ای از آنها به کوشش ایرج افشار، شامل معرفی ۳۷ نسخه در سال ۱۳۶۸ش تدوین و چاپ شده است. (در «فهرست اجمالی چهل مجموعه»، میراث اسلامی ایران، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی، ۱۳۷۶ش، ج ۵، ص ۶۱۱-۶۰۹ و باز چاپ آن در فرهنگ ایران زمین، تهران، بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار، ۱۳۸۴ش، ج ۳۰، ص ۵۹۲-۵۹۰).

۳. مجموعه اهدایی حسینعلی محفوظ که دربردارنده ۱۴ نسخه خطی بود (در مهر ۱۳۷۰ش). من فهرستی از این نسخه‌ها را به عنوان ضمیمه زمستان ۱۳۸۷ش فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران ارائه داده بودم.

۴. در اردیبهشت ۱۳۷۰ش تعداد ۷۴ نسخه خطی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری به دانشگاه انتقال یافت که همه آنها به جز شماره‌های ۱۰۵۱۸-۱۰۵۰۴ در این مجلد معرفی شده‌اند. اکثر این نسخه‌ها کتابهایی است که آموزش و مطالعه آنها در حوزه‌های درسی قدیم مرسوم بوده است.

۵. مجموعه دستنوشته‌ها، کتابها و اسناد ابوالحسن فروغی پسر محمدحسین ذکاءالملک فروغی که در دی ۱۳۷۳ش توسط دکتر وصال (خواهرزاده فروغی) به کتابخانه هدیه شد.

۶. چند نسخه هم از مجموعه اهدایی دکتر محمد مصدق (۱ نسخه) و علی‌اصغر حکمت (۶ نسخه) به دانشگاه تهران بوده که پیش از این فهرست نشده بودند و اکنون معرفی می‌شوند.

۶۴ شماره ثبت از شماره‌های معرفی شده در این فهرست هم اسناد و عکسهای قدیمی بودند. از آن جا که فهرست‌نویسی و معرفی این اسناد می‌باید از طرف فهرست‌نگار و متخصص اسناد صورت بگیرد تنها به ارائه فهرست مختصری از آنها در پایان این مقدمه مبادرت شد و فهرست تفصیلی آنها ان شاء الله از سوی کتابخانه انتشار می‌یابد. شماره ۱۰۹۱۷ نیز مفقود شده است و از این جهت جای آن خالی است.

در پایان بایسته است از کسانی که با همکاری آنها این تألیف سرانجام یافت سپاسگزاری کنم: جناب آقای دکتر علی افخمی ریاست پیشین کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران که شروع نگارش فهرست در زمان ایشان بود و سرکار خانم دکتر فاطمه فهیم‌نیا ریاست کنونی کتابخانه که در این دوره به پایان رسید. جناب آقای دکتر سید محمد طباطبایی بهبهانی (منصور) که سبب‌ساز و حامی تألیف حاضر و همراه همیشگی بودند. دوست عزیزم رضا صحفی به پاس همراهی و همدلی‌اش، سرکار خانم سوسن اصیلی مدیر بخش خطی و کارمندان آن بخش خانم فریبا حری و خانم کونانی و جناب آقای محمد همتی که در مدتی قریب به یک سال مراجعات هر روزه مرا پذیرا بودند.

بررسی و بازدید نسخه‌ها در سال ۱۳۸۶ و اوائل ۱۳۸۷ش انجام شد اما چاپ فهرست تا این زمان به تأخیر افتاد. اگر پاره‌ای تفاوتها با روشی که امروز در فهرستنویسی برگزیده‌ام در این کتاب دیده می‌شود از این جهت است.

سید محمدحسین حکیم

بهار ۱۳۸۹

فهرست مختصر اسناد و عکسها و کتابهای چاپی این مجلد

۱۰۶۳۸. طومار نسب‌نامه جابریهای لرستان.

۱۰۶۵۱. مجموعه قباله‌های ملکی و نامه‌های خصوصی شهر کاشان، بین سالهای ۱۳۰۴ـ۱۳۶۱ق.

۱۰۷۰۳. قباله نکاح علی‌اکبر بن آقا ابوطالب و سلطان خانم دختر مشهدی حسین در ۱۳۰۵ق.

۱۰۷۲۶. فرمان انتساب میرزا فضل‌الله پسر ابوالقاسم مستوفی شیرازی به منصب استیفای فارس در صفر ۱۲۷۵ق.

۱۰۷۷۲. اسناد مربوط به دوره قاجار، ۱۴۲ قطعه سند.

۱۰۷۸۷. آلبوم شامل نامه‌های تجاری از شیراز و اصفهان و بمبئی و کازرون و بعضی اوراق چاپی تجاری دوره قاجاریه (مربوط به دکتر فریدون عبدلی‌فرد).

۱۰۷۸۸. مانند پیشین.

۱۰۷۸۹. مانند پیشین.

۱۰۸۵۲. ۴ پاکت عکس مربوط به سالهای ۱۲۸۰ـ۱۲۸۹ق، ۱۰۳۰ قطعه مربوط به اروپا و ۵۲ قطعه ایران. عکسهای مربوط به ایران همه با امضای «خانه‌زاد رضا» پشت‌نویسی شده است.

۱۰۸۶۲. اسناد مالکیت ارضی دانشگاه تهران و خرید املاک کوی دانشگاه.

۱۰۸۶۳. قباله‌های خرید و فروش زمینهایی در صحرای موغان، ۸ برگ.

۱۰۸۷۳. اسناد ابوالحسن فروغی.

۱۰۸۷۵. اسناد ابوالحسن فروغی.

۱۰۸۹۴. عکسهای مربوط به سالهای پیش از ۱۳۲۰ش، دو پاکت (۱۳۸+۸۸ قطعه).

۱۰۹۳۷. آلبوم نقاشیهای قدیمی از عمارات شهر روآن فرانسه.

۱۰۹۳۸. آلبوم، دارای ۲۴ کارت پستال از ایتالیا.

۱۰۹۳۹. آلبوم، دارای ۳۳ تصویر از تابلوهای نقاشی موجود در موزه لوور پاریس و موزه بریتانیا.

۱۰۹۶۴. فرمانهای قاجاری، مربوط به فتحعلی شاه تا ناصرالدین شاه قاجار، سالهای ۱۲۴۰ـ۱۳۱۳ق، ۱۸ قطعه.

۱۰۹۶۵. قباله و مصالحه‌نامه و وقفنامه و سجلات محضری، ۱۷۷ قطعه.

۱۰۹۶۶. طومار دعا و طلسمات و عزایم، ۷ عدد.

۱۰۹۶۸. تصویرهای باسمه و چاپ به امضای عمادالکتاب و دیگران، ۲۳ قطعه.

۱۰۹۶۹. نقاشی بی خط، کار مدادی، ۳ قطعه.

۱۰۹۷۰. نقاشی ژاپنی، چاپ باسمه‌ای، ۱۸ قطعه.

۱۰۹۷۱. تصویر لیتوگراف رنگ شده مجدول، ۱۲ قطعه.

۱۰۹۷۲. قطعه شعر با عنوان امین دفتر و امضای ملک الخطاطین.

۱۰۹۷۳. قطعه یادداشت مورخ ۱۳۱۵ق در سعدآباد.

۱۰۹۷۴. دولت جلد چرمی ضربی و حاشیه طلاکوب.

۱۰۹۷۵. عکسهای خاندان غفاری و انتظام، ۹۸ قطعه.

۱۰۹۷۶. قباله و مصالحه‌نامه و اسناد ملکی میرزا موسی و میرزا عیسی از دوره قاجاریه، ۷۶ قطعه.

۱۰۹۷۷. سواد وقفنامه کاروانسرای قزوین برای دارالحفاظ نجف و کربلا از میرزا موسی.

۱۰۹۷۸. نقشه اراضی جنوب تهران (خانی‌آباد و دروازه غار و حسن‌آباد زیر باغ فیض)، ۲ قطعه.

۱۰۹۷۹. نامه و قرارداد اجاره و اوراق دیگر خاندان غفاری، ۱۴۶ قطعه.

۱۰۹۸۰. اسناد (قبض و رسیدهای محاسباتی) انتظام‌السلطنه و خواهرش خورشید، ۷۵ قطعه.

۱۰۹۸۱. ۳ کتابچه ثبت قباله‌های تجاری فروش اراضی جنوب و غرب تهران.

۱۰۹۸۲. طومار جمع و خرج املاک میرزا عیسی وزیر در سال ۱۲۹۷ق.

۱۰۹۸۳. صورت مخارج قنوات خاندان غفاری، ۱۲ قطعه.

۱۰۹۸۴. کارت و پاکت تبریک از دوره رضاخان مربوط به خاندان غفاری، ۱۰ قطعه.

۱۰۹۸۵. آلبوم عکس نظمیه، ۵۰ قطعه عکس.

۱۰۹۸۶. فرمانهای قاجاری، ۲۷ قطعه.

۱۰۹۸۷. نامه و قبوض خانواده بنان السلطنه و محمدعلی شاه، ۵۹۰ برگ.

۱۰۹۸۸. نامه‌ها و دستخطهای محمدعلی شاه قاجار، سه آلبوم.

۱۰۹۹۰. کتابچه‌های جمع و خرج بنان السلطنه، ۱۰ جلد.

۱۰۹۹۱. اسناد ملکی و شرعی خاندان بنان السلطنه، ۳۴ برگ.

۱۰۹۹۲. عکسهای محمدعلی شاه و مختار الدوله، ۴ قطعه.

۱۰۹۹۳. اسناد محمدعلی جمالزاده، ۱۳ کارتن.

۱۱۰۰۳. عکس از مناظر خارجی، ۱۰ قطعه.

۱۱۰۰۴. عکسهای قاجاری، ۷۶ قطعه.

۱۱۰۰۵. عکسهای قاجاری، ۶ قطعه.

۱۱۰۰۶. اسناد و مدارک معاون الدوله که همه آنها در جلد پنجم اسناد و مدارک فرخ خان امین الدوله چاپ شده است (به کوشش کریم اصفهانیان، دانشگاه تهران، ۲۵۳۷ شاهنشاهی).

۱۱۰۰۷. پاکت قباله و بنچاق مستغلات معاون الدوله.

۱۱۰۰۸. طومار جمع و خرج مستغلات معاون الدوله، ۱۱ قطعه.

۱۱۰۰۹. فرمانهای قاجاری مربوط به خاندان غفاری، ۴۴ قطعه.

۱۱۰۱۰. پاکت قباله و بنچاق مستغلات معاون الدوله در تهران و کاشان.

۱۱۰۱۱. قباله‌های ملکی و بنچاق مستوفی الممالک، ۱۸۲ قطعه.

۱۱۰۱۴. اسناد تشریفاتی و دعوت‌نامه‌های خاندان غفاری.

۱۱۰۱۵. اسناد خاندان غفاری، ۲۱ قطعه.

۱۱۰۱۶. صورت وسائل فرستاده شده از فارس و مازندران در سال ۱۲۵۴ق.

۱۱۰۳۴. صورت ملتزمین سفر سوم ناصرالدین شاه به اروپا و منازل راه مراجعت و نشانهای اعطایی، ۱۶ برگ.

۱۱۰۳۵. سواد فرمان نادرشاه درباره ضبط اموال امیر محراب بیک وزیر هرات (جاپ شده در مخزن الانشاء)، ۱ برگ.

۱۱۰۳۸. اسناد خزانه و مفاصا حساب معاون الدوله در سال ۱۳۲۶ق.

۱۱۰۴۰. اسناد دکاکین کاشان متعلق به معاون الدوله غفاری (از مجموعه غفاری).

۱۱۰۴۲. صورت حساب صاحب اختیار در بانک شاهی سال ۱۳۳۷ق.

۱۱۰۴۴. نامه جنرال قونسول انگلیس به امین خلوت رئیس کابینه ایالتی خراسان برای دعوت به جشن تاجگذاری جرج پنجم پادشاه انگلستان در ۱۳۲۹ق، ۲ قطعه.

۱۱۰۴۵. مراسلات سفارت انگلستان به اقبال الدوله، ۱۳۳۸ـ۱۳۴۰ق.

۱۱۰۴۶. نامه‌های میرزا هاشم آشتیانی درباره اراضی بهجت‌آباد، ۴ نامه.

(۱۰۵۵۲)

ظفرنامه (تاریخ ـ فارسی)

از: علی بن علی یزدی معمایی (۸۵۸ق)

این نسخه دیباچه را ندارد.

[ذریعه، ج ۱۵، ص ۲۰۰؛ منزوی، ج ۶، ص ۴۳۲۴؛ فهرستواره، ج ۲، ص ۱۰۱۷ـ۱۰۱۹؛ دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۶۱۶ـ۶۲۱ و ج ۹، ص ۱۲۸۸]

آغاز: «حمداً کثیراً مبارکاً لمن یؤتی الملک من یشاء وینزع الملک ممن یشاء وصلواة طیبة دائمة... مقاله اول در ذکر صادرات افعال و واردات احوال صاحب قرانی».

انجام:

بـه عـدلش جهان یکسر آراسته	زکـیهان رسـوم بـدی کـاسته
خـلایق مـرفّه زاحسـان او	زمـین و زمـان تـحت فـرمان او

انجامه: «قد فرغت عن تسوید هذا البیاض بعد ما استرحت عن نکـد (؟) الانتهاض بعون الملک الفیاض فی اواسط شهر شعبان المعظم سنة ثمان و عشرین و الف و مائة الهجریة و انا العبد الضعیف النحیف السالک مسلک السداد و منهج الوداد اقلّ العباد محمدمراد غفر الله تعالی زلاّته علی وفق المراد. به تاریخ شنبه نهم شهر رجب المرجب من شهور سنة هزار و سیصد و چهل و هفت هجری علی هاجرها الصلوات از استنساخ این کتاب تاریخ ظفرنامه شرف‌الدین علی یزدی پس از یکسال در دارالعباده یزد فراغت حاصل آمد. حمداً لله ثم حمداً له و انا العبد المذنب میرزا عباس ابن مرحوم میرزا علی اکبر صراف یزدی غفر الله له و لابای بحق محمد و آله الامجاد الاطهار. برای اثبات ارادت و خلوص عقیدت و تذکرهٔ مراحم و الطاف بی‌نهایت بندگان حضرت مستطاب اجل امجد اکرم اعظم آقای سردار فاتح دامت شوکته درباره خود با عدم بضاعت در فن کتابت این کتاب را نوشته به حضور انورشان تقدیم داشتم تا به یادگار قدوی بی‌مقدار در کتابخانه شریفه خویش امر به ضبط و نگهداری فرمایند».

نستعلیق، میرزا عباس بن میرزا علی‌اکبر صراف یزدی برای سردار فاتح، شنبه ۹ رجب ۱۳۴۷ق در طول یک سال در دارالعباده یزد از روی نسخهٔ مورخ اواسط شعبان ۱۱۲۸ق به خط محمدمراد، در ابتدای نسخه ۴ برگ و در انتها ۲۴ برگ نانویس باقی مانده‌اند. صفحات شماره‌گذاری شده، تصحیح شده. کاغذهای جدید فرنگی خط‌کشی شده، در میانه نسخه برگه‌ای به خط کاتب مبنی بر این که «برای استنساخ این کتاب یک مجلد از آن را به خط خوب و کاغذ قدیمی مرغوب از مال جناب مستطاب عمدة التجار و قدوة الاشراف آقای حاجی سید محمود تاجر یزدی نجل مرحوم آقای حاجی سید عبدالباقی طاب ثراه به امانت گرفته است و در ظرف مدت هشت ماه نسخه آن را اتمام نموده، کتاب را مسترد کرده است». تاریخ و مهر این برگه را در پایان پاره کرده‌اند.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج زرد، جدول‌دار.

۴۴۶ برگ، ۲۹×۱۹/۵، ۲۴ سطر، ۲۲×۱۲.

(۱۰۵۵۳)

تحفة المؤمنین (تحفه حکیم مؤمن، تحفه سلیمانی) (پزشکی ـ فارسی)

از: سید محمدمؤمن بن محمدزمان تنکابنی (سده ۱۱ه)

کامل.

[ذریعه، ج ۳، ص ۴۰۳؛ منزوی، ج ۱، ص ۴۹۱؛ فهرستواره، ج ۵، ص ۳۳۴۷ـ۳۳۵۰؛ دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۹۹۰ و ج ۱۶، ص ۵۳۹؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۲، ص ۷۹۶ـ۷۹۹]

آغاز: «سبحانک اللهم یا قدوس و یا طبیب النفوس اتمم لنا انوار معرفتک... شکر شیرینی شربت حیات حکیمی را جل شأنه که به بی‌نشیان ذاتی عرصه امکان».

انجام: «بیرکوکی، اسم ترکی جزر است که به فارسی زردک نامند. قد تم بحمد الله تعالی و حسن توفیقه واستعین باکرامه المفضّل المنعام علی اتمام المعالجات والدستورات، انه علی ما یشاء قدیر... رب العالمین».

انجامه: «قد وقع الفراغ من تحریره فی غروب یوم الاثنین احد و عشرین شهر ذیقعدة الحرام من شهور سنة اثنی عشرین و مائة بعد الف من الهجرة النبویة علیه الف التحیة علی ید العبد المذنب المحتاج الی الله الغنی اسحق بن مشرف الطبیب الحسینی عفی عنهما».

نستعلیق، اسحاق بن مشرف طبیب حسینی، غروب روز دوشنبه ۲۱ ذیقعده ۱۱۲۲ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، در پایان نسخه و کناره صفحات علامت بلاغ، انجام نسخه مهر مستطیل: «عبده محمد ۱۲۶۶» و مهر مستطیل: «تراب بن... بن علی بن مهدی ۱۲۳۶» و مشق خط بسمله به خط نستعلیق درشت و مهر بیضوی تملکی که فقط عبارت «...محمد و آل محمد» از آن خوانده می‌شود، در ابتدا و انتها چند یادداشت پزشکی.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج قهوه‌ای فرسوده، درون کاغذ ابر و باد.

۲۳۱ برگ، ۱۸/۵×۲۸/۵، ۲۷ـ۲۸ سطر، ۱۰/۵×۲۰/۵.

(۱۰۵۵۴)

نگارستان (تاریخ ـ فارسی)

از: احمد بن محمد بن عبدالغفار غفاری قزوینی (۹۷۵ق)

تاریخ عمومی ایران از زمان پیامبر تا پادشاهی آق قویونلوست که در ۹۵۹ق به نام شاه تهماسب صفوی (۹۳۰ـ۹۸۴ق) در دیبول سند نوشته شده است. در دیباچه نام مآخذ خود را ذکر کرده است.

[منزوی، ج ۶، ص ۴۴۰۷؛ فهرستواره، ج ۱، ص ۶۶۷ـ۶۶۸؛ دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۶۲۷ و ج ۱۴، ص ۳۶۱۹؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۱۳۷۱ و ۱۵۶۰]

آغاز:

ای طـرازنـدهٔ بـهارستان ‌ ‌ ‌ وی نگـارندهٔ نگـارستان

از کـرم تـازه کـن بـهارم را ‌ ‌ ‌ رقـم صـدق ده نگـارم را

انجام:

بـس تـاریخ و نـامش فکـر کـردم ‌ ‌ ‌ خـرد گفتا که هست این نکته جامع

چـه در واقـع نگـارستان چـنین است ‌ ‌ ‌ از آن آمـد نگـارستان واقـع

انجامه: «قد تم الکتاب بعون الملک الوهاب سنة ۱۲۹۹».

نستعلیق، ۱۲۹۹ق، عناوین و نشانیها شنگرف، برگ اول چند قول از شبلی و بایزید و ابراهیم ادهم و خرقانی، در پایان مهر بیضوی: «محمدحسین سدیدالسلطنه ۱۳۱۶»، در ابتدا ۷ برگ و در انتها ۱۲ برگ نانوشته.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار، درون طبله اول عبارت ناد علیا مظهر العجایب به نستعلیق زیبا.

۲۲۰ برگ، ۱۹×۲۸، ۱۹ ـ ۱۷ سطر، ۱۱×۱۹/۵.

(۱۰۵۵۵)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: حسن بن عبدالرحیم شیرازی، طائر (۱۲۴۷ق)

شامل قصاید و رباعیات و قطعات و غزلیات.

[ذریعه، ج ۹، ص ۶۳۵؛ مجلس، ج ۲، ص ۳۴۲ـ۳۴۴ و ج ۳، ص ۲۶۴ـ۲۶۵ و ج ۲۸، ص ۱۲۶؛ منزوی، ج ۳، ص ۲۴۱۳؛ ادبیات تهران، ج ۱، ص ۲۶۴ و ج ۲، ص ۱۹ـ۲۰؛ مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۴، ص ۸۳].

آغاز:

ای دلبر با خشم و کین ای شوخ بی‌مهر و وفا	بگذر ز آئین ستم بگذار قانون جفا
تا پا کشیدی از سرم شد زهر می در ساغرم	شد خار گل در بسترم شد نوحه در گوشم نوا

انجام:

مکافات آن گونه پاداش من	چو این آمد از روزگار کهن
هر آن کس کنز انصاف بر بگذرد	در آخر لحالم چه کیفر برد

شکسته نستعلیق، سده ۱۳هـ، برگ اول و ابتدای غزلیات (برگ ۷۸ پ) سرلوح مزدوج مذهب مرصع، تمامی صفحات مجدول به زر و لاجورد و سیاه، ابتدای هر شعر کتیبه مذهبی که درونش خالی مانده است. با اضافات در حاشیه صفحات، در برگ آخر یک مهر مستطیل را پاک کرده‌اند. برگ ۱۴ نونویس است.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد گالینگور سیاه، عطف و گوشه‌ها تیماج سرخ.

۲۰۷ برگ، ۱۸/۵×۲۸، ۱۱ سطر، ۱۱×۱۹/۵.

(۱۰۵۵۶)

القاموس المحیط والقابوس الوسیط

(لغت ـ عربی)

از: محمد بن یعقوب فیروزآبادی (۸۱۷ق)

فیروزآبادی فهرستی از لغات عربی هم دارد که شاید پیش‌نویس کتاب قاموس باشد. نسخه‌ای از آن به شماره ۶۴۴ لغت در کتابخانه دانشگاه استانبول ترکیه مورخ ۷۹۷ق نگهداری می‌شود. رک: فهرس المصورات جامعة ام‌القری، ج ۱، ص ۲۵۷ (با نام کتاب فی اللغة و هو فهرس اللغة لصاحب القاموس).

کامل.

[کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۳۰۶؛ فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۱۹۳؛ مخطوطات اللغة العربية، ص ۵۴۹ـ۵۵۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۳، ص ۷۰ ـ ۷۴؛ فهرس المخطوطات المصورة قاهره، اللغة، الجزء الاول، القسم الثاني، ص ۱۷۹ـ۱۸۲؛ فهرس المصورات جامعة ام‌القری، ج ۱، ص ۲۴۳ ـ ۲۴۶؛ یوسف ریو، ص ۵۸۸ف ـ ۵۹۰؛ معجم احمد خان، ص ۳۴۲ـ۳۴۳]

آغاز: «الحمد لله منطق البلغاء باللغی فی البوادی ومودع اللسان السن اللسن الهوادی ومخصص عروق القیصوم».

انجام: «ولاة الحق وقضاة الخلق ورتقة الفتق وغرر السبق و فتحة الغرب و الشرق و سلّم تسليماً كثيراً».

انجامه: «وفرغ من كتابة هذه النسخة الراجي عفو ربه العلي علي بن احمد بن احمد بن عمر بن سويجة البريسي الازهري عفا الله تعالى عنه وعن والديه وعن اهل السنة والجماعة اجمعين في رابع شهر الله تعالى الحجة الحرام سنة سبع وستين وتسعمائة احسن الله تعالى عاقبتها وما بعدها الى الخير وحسبنا الله ونعم الوكيل وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلّم تسليماً كثيراً الى يوم الدين».

نسخ معرب، علی بن احمد بن احمد بن عمر بن سویجه بریسی ازهری، ۴ ماه خدا حجة الحرام ۹۶۷ق، صفحه عنوان نسخه مذهب مرصع نفیس با کتیبه و شمسه زرین که درون آنها اسم کتاب و مؤلف به خط ثلث جلی زیبا و قلم زر و سفیداب تحریردار بدین گونه نوشته شده است: «کتاب القاموس المحیط والقابوس الوسیط فی اللغة، تألیف الشیخ الامام والحجة الهمام ولسان المتکلمین وامام اللغویین عمدة الفضلاء المحققین زبدة العلماء المدققین محمد بن یعقوب الفیروزآبادی تغمده الله برحمته». در دو برگ ابتدای نسخه این یادداشتها دیده می‌شود: خریداری مصطفی راغب از استادش حاج امین سری افندی به قیمت ۷۰ غروش، تملک عیسی سعدی بن امیر خان، تملک محمد المعرف به مصرف زاده، تملک داغفانی در مدرسه سلطان سلیم عتیق که پاک شده، تملک فرهاد بن ولیعهد در ۵ شوال ۱۳۰۴ق، فهرست ۷ کتاب، جملات «یا کبیکج، یا حافظ، یا کبیکج، یا حافظ، یا کبیکج، یا حافظ» و چند بیت شعر عربی و یک مهر پاک شده هشت ضلعی و این دو بیت در وصف کتاب:

لله مد مجدالدین فی ایامه	من بعض ابحر علمه القاموسا
فغدت صحاح الجوهری کانها	سحر المداین حین القی موسی

کنار انجامه نسخه هم ۴ بیت از تقی‌الدین واسطی در وصف قاموس آمده که رو به روی کعبه سروده شده بودند.

عناوین و نشانیها و کلمات شنگرف و سیاه درشت، دو برگ اول کتاب مجدول به زر و لاجورد و بین جملات دوایر زرین، بقیه صفحات مجدول به شنگرف، تصحیح شده.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج دورو، بیرون سرخ با ترنج و سرترنج و لچکی سوخت مذهب، عطف قهوه‌ای، درون قهوه‌ای با ترنج و جدول زرین.

۵۲۹ برگ، ۱۸×۲۷، ۳۳ سطر، ۱۲/۵×۲۰.

(۱۰۵۵۷)

بیاض
(پزشکی ـ فارسی)

از: میرزا معز

کتاب مختصری است در فواید پزشکی خوردنیها و دواها. با این فصول: [فصل در میوه‌ها]، فصل در بقول و حبوب (۲۳ ر)، فصل در منافع و امزجه و خواص گوشتها (۵۰ ب)، فصل در امزجه و خواص شیرها (۵۱ ر)، فصل در ادویه مفرده مشهوره مستعمله (۵۴ ر).

آن چه به عنوان نام کتاب و مؤلف آمد برگرفته از یادداشت ابتدای نسخه در گوشه بالای سمت چپ صفحه عنوان است که نوشته‌اند: «بیاض کتاب میرزا معز». و همچنین در عطف آمده است: «کتاب میرزا معزّ در طب». ولی به یقین نمی‌توان آن را درست دانست چه در مطالعه کتاب از نام و نشان مؤلف اطلاعی به دست نیامد. فقط می‌دانیم که خود طبابت می‌کرده و برخی از تجربیاتش را جا به جا ذکر کرده است (برای نمونه ۵۹ پ) از کتاب تذکره (۱۴ پ)، ابن رضوان (۱۸ پ) و بغدادی (۶۹ ر) نام برده و در ۴۲ ر هم نام «بستانی» را به ترکی و اصفهانی نوشته است: «بستانی صعب‌تر است و کوهی او را به ترکی ککلیک و در اصفهان اویشم گویند».

از آغاز و انجام افتادگی دارد.

آغاز افتاده: «ازگیل قابضتر و لذیذتر از کویج [کذا، کریج] است و درجه دویم سرد و خشک است و به جهت اقسام اسهال خصوصاً اسهال صفراوی نافع و بطی الهضم و نفاخ و بعد از هضم شدن مقوی معده».

آغاز یکی از فصول: «فصل در ادویه مفرده مشهوره مستعمله. آبار، سرب سوخته است و طریق احراق آن آن است که آن را براده کرده به آب نمک دو سه مرتبه بجوشانند و در کفچه آهنین بر آتش بگذارند».

انجام افتاده: «در درجه اول گرم و خشک و آن چه از درخت بلوط به هم رسد سرد و خشک و مجموع با قوت قابضه و محلله و ملینه و مفتح سده رحم و مدر حیض و متوم قوی خصوصاً با شراب و مقوی باه و مفرح».

نستعلیق، سده ۱۳هـ، عناوین شنگرف و در قسمتهایی نانوشته.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج سرخ با ترنج و لچکی ضربی، جدول‌دار زرین، گرهی، درون با ترنج و سرترنج و جدول زرین و لاجورد زیبا.

۱۰۵ برگ، ۱۸×۲۷، ۱۲ سطر، ۱۲/۵×۲۱.

(۱۰۵۵۸)

کیمیای سعادت
(اخلاق ـ فارسی)

از: محمد بن محمد غزالی (۵۰۵ق)

[فهرستواره، ج ۶، ص ۵۷۰ـ۵۷۲؛ مجله میراث شهاب، ش ۱۹، بهار ۱۳۷۹ش، ص ۸ـ۹؛ مشترک پاکستان، ج ۴، ص ۲۴۲۳ـ۲۴۳۱؛ مؤلفات الغزالی، ص ۱۷۲ـ۱۷۸]

آغاز: «شکر و سپاس فراوان به عدد ستارگان آسمان و قطره باران و برگ درختان و ریگ بیابان».

انجام: «که خلق به خدای تعالی دعوت کند و آن گاه به سبب نظر خلق از خدای محجوب شود».

نسخ زیبا، عبارات عربی معرب، سده ۱۰ و ۱۱هـ، عناوین شنگرف، ۳ برگ از اول و ۳ برگ از آخر نونویس، ابتدای نسخه دو یادداشت یادگاری در شعبان ۱۲۷۴ق در هرات و شعبان ۱۲۷۷ق در مزرعه حسینا و یادداشتی بدین مضمون: «در سنه ثلاث و سبعین و مائتین بعد الالف که خاقان خراسان عم سلطان سلطان مراد حسام السلطنه دام اقباله دارالسلطنه هرات را به تصرف آورد و مرا با احسان الملک اتفاق مخالطت افتاد. این کتاب مبارک را که مسمی است به کیمیای سعادت از تالیفات امام محمد غزالی رحمه الله عالیجاه ملا اکرم خان علی خانی مستوفی به رسم هدیه به من آورد. پریشان بود. به دست تنی از سادات صورت نوعی پیدا کرد. تحریراً شهر رمضان المبارک ۱۲۷۳». و یادداشت در شب ۱۱ محرم ۱۲۷۴ق با چند حرز، چند برگ اول آبخورده و ترمیم شده، برخی از صفحات وصالی شده.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج قهوه‌ای، مجدول گرهی.

۵۱۹ برگ، ۱۷×۲۶، ۱۹ س، ۱۲×۱۹.

(۱۰۵۵۹)

دیوان
(ادبیات ـ فارسی)

از: ضیاءالدین بیضا (سده ۱۳هـ)

یاد او را در تذکره‌ها و کتب تاریخی نیافتم اما در ابیات زیادی از خود با نام ضیاءالدین نام برده:

ای که می‌پرسی که بیضای ضیاءالدین که باشد — شاعر بی دست و پایی عاشق زار و نزاری

(ص ۳۲۵)[1]

از اشعارش به دست می‌آید که ساکن اصفهان بوده:

در صفاهان تا به کی بیضا توقف چند پایی — در چنان جایی که نشناسند خاص را ز عامی

(ص ۳۲۷)

۱. و موارد متعدد دیگر از جمله ص ۵، ۲۴، ۶۷، ۱۰۱، ۱۹۲ـ۲۰۲، ۲۲۵، ۲۹۳، ۳۰۱، ۳۱۰ و...

یا:

بسوه بیضا منزوی در اصفهان و این عجب   تا نکو نامش زهند و روم و روس و چین گذشت

(ص ۳۷)

مدح این اشخاص در شعرش دیده می‌شود: ناصرالدین شاه (ص ۳۲، ۶۴، ۳۱۹)، مظفرالدین شاه (ص ۲۰۳)، شهاب‌السلطنه (ص ۳۷۷)، امین‌الدوله (ص ۳۲۱)، محمدحسین ایلخانی (ص ۲۹۸)، حاجی احمدخان (ص ۱۹۸)، اعتضادالسلطنه (ص ۱۳۲)، سراج‌الملک (ص ۶۱)، حاجی احمدخان (ص ۱۹۸).

همچنین می‌دانیم که تا ۵۰ سالگی می‌زیسته:

زپنجاه فزون عمر تو بیضا شد آخر   نگفتی که چون عشق کند شاه گدا را

(ص ۴۲)

و از ۲۰ سالگی شعر می‌سروده:

ز بیست سال نبه بیش عمر بیضا را   که شعر دلکش او دهر را مسخّر کرد

(ص ۱۱۴)

شامل غزلیات از الف تا یاء.

آغاز:

خدا را ای پسر بر رخ فکن زلف چلیپا را   که یکسر خلق بگزینند آیین مسیحا را

من و آن که صبوری از لب چون لعل تو حاشا   صبوری کی تواند چون ببیند طفل حلوا را

انجام:

مه تویی کتان تویی ذرّه تویی بیضا تویی   بت تویی بتگر تویی قائل تویی منکر تویی

در پایان هم یک غزل لری (بختیاری) اضافه شده است با مطلع:

رخ بیارم زخوشی بـه ز تـه   نـه چـه و طُـرّه نـه کی بیه

انجامه: «قد تمت الکتاب بعون الملک الوهاب بید اقل الکتّاب والعبد الجانی علی بن اسمعیل الاصفهانی فی عاشر شهر ذیحجة الحرام من شهور سنة اربعین وثلاثمائة بعد الالف ۱۳۴۰».

نستعلیق، علی بن اسماعیل اصفهانی، ۱۰ ذی‌حجه ۱۳۴۰ق؛ دیوان بر روی یک طرف کاغذ نوشته شده است، با برگ شماری از خود کاتب. صفحات جا به جا صحافی شده‌اند. این نسخه ظاهراً پیش نویس چاپ سنگی است.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای، رویه کاغذ ابر و باد.

۳۸۱ صفحه، ۱۷×۲۶/۵، ۲۰ س، ۱۱/۵×۱۹/۵.

(۱۰۵۶۰)

ترجمه دعای کمیل

(دعا ـ عربی)

از: محمدحسن هراتی، خلیفه (سده ۱۳ق)

ترجمه فارسی منظوم و منثور دعای کمیل. محمدحسن خلیفه هراتی به شکرانه هجرت از هرات به مشهد مقدس این ترجمه دعای کمیل را به نظم و نثر ترتیب داده است. چنان که در برگهای ۳۳ و ۳۴ مؤخره‌ای طولانی بر نسخه نوشته و داستان ترجمه و کتابت این نسخه را کامل آورده که مجملش چنین است: «العبد که اقل خلیقة الملقب بالخلیفة محمدحسن هراتی می‌باشم... از دارالسلطنه هرات، که اغلب اوقات مقر افاغنه و مسکن ترکمانیه بوده، بالاختیار القرار و چون ارض مشهد مقدس علی رکنها الف التحیة والثناء از خراسان است... به قصد توطن به این زمین فیض قرین حلقهٔ عبودیت در گوش هوش کشیده، استقامت نمودم و بعد به شکرانه این نعمت عظمی از برای دعای کمیل که از ادعیه مشهوره سلسله جلیله اثنا عشریه است و عروس مضامین دلکش مرغوب مطلوبش بالنسبه به فهم عوام الناس فارسی زبان در پس پردهٔ اختفا مستور و ترجمه مختصه نسبت به قلت فهم خود ساختم یکی نظم و یکی نثر...».

وی ویژگی ترجمه‌اش را در این می‌داند که: «بر سبیل اختصار دو ترجمه نظماً و نثراً به جهت مناجات خالی و عاری از محسنات شعریه و کنایات و استعارات و دقایق معنویه و رموزات نوشتم».

از مؤلف مثنوی می‌شناسیم که در ۱۲۷۶ق برای شیخ عبدالمحسن کرمانی سروده و در آن از هشتاد سالگی خود خبر داده است.

[مجلس، ج ۳۵، ص ۴۳۶ـ۴۳۷ که در آن جا به اشتباه مؤلف را محمدحسن بن محمدتقی ادیب خراسانی هروی دانسته‌اند[1] و ج ۳۰، ص ۷۹ـ۸۰؛ فهرستواره، ج ۷، ص ۵۵۱ (با معرفی یک نسخه از کتابخانه مجلس، و تکرار اشتباه آن جا)؛ ذریعه، ج ۲۴، ص ۲۱۲؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۲۰۲؛ پس از رؤیت و مقابله مشخص شد ترجمه دعای کمیلی که در فهرست دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۵۵ به اختصار معرفی شده همین ترجمه هروی است.]

---

۱. محمدحسن ادیب هروی در ۱۳۶۵ق زنده بوده و صاحب کتاب انقلاب طوس الذر وقایع ۱۳۳۰ خراسان است و به لحاظ زمانی نمی‌تواند فرد مورد نظر ما باشد. رک: نقباء البشر، ج ۱، ص ۳۷۷؛ فهرست کتب خطی کتابخانه عمومی فرهنگ و هنر مشهد، ص ۱۰۴.

نسخه‌ای هم از شرح التیسیر در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود که در رجب ۱۳۲۵ق در مدرسه فاضلیه مشهد به قلم همین محمدحسن بن محمدتقی خراسانی مشهور به هروی کتابت شده است. رک: فهرست آستان قدس، ج ۷، ص ۶۰۵.

آغاز ترجمهٔ منظوم:

به نام خدایی که روزی ده است	که بخش هر کهتر و هر مه است
کریما ترا سائلم رحمتی	که باشد بر آن رحمتت وسعتی
به آن قوتی کز ازل مر تراست	که مقهور زان قوتت چیزهاست

انجام ترجمهٔ منظوم:

درود خدا بر رسول کبار	و آن پیشوایان خویش و تبار
سلامی که باشد کثیران سلام	بر او باد و اولاد او بالتمام

آغاز ترجمهٔ منثور: «ابتدا می‌کنم به نام خداوند جهان که بخشایندهٔ روزی است و مهربان. الهی سؤال کننده‌ام از تو نعمت و آن نیز به واسطهٔ رحمت آن رحمتی که فرا گرفته است همه مخلوقات را».

انجام ترجمهٔ منثور: «و یکن با من به آن چه تویی سزاوار. و رحمت خدا بر رسول او و ائمه اطهار که هستند اولاد امجاد او بزرگوار».

انجامه: «حرّره فی شهر ربیع‌الاول سنة ۱۲۷۳ بعد الهجرة النبویة صلی الله علیه وآله وسلم».

نسخ و نستعلیق زیبای معرب جلی، ربیع‌الثانی ۱۲۷۳ق، زمینه متن مشکی و قهوه‌ای و دعا به قلمهای سفیداب و زرد و شنگرف، ترجمه منظوم زیرنویس به نستعلیق شنگرف و سفیداب، ترجمه منثور در بالای صفحات نوشته شده به قلم نستعلیق، صفحات مجدول به زر و نقره و لاجورد و شنگرف، بین پاره‌های دعا و ترجمه دوایر زرد و شنگرف و زنگار، زمینه صفحات مشکی و قهوه‌ای سوخته، با جدول کشی بین سطور با نقره، برگ ۳۲ ب یک رباعی به خط ثلث درشت گویا از کاتب در مدح امیرالمؤمنین علیه‌السلام.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۶۹.

جلد مقوای قهوه‌ای، نقش گل در وسط و لچکی، جدول‌دار، عطف تیماج مشکی.

۳۴ برگ، ۱۶×۲۴/۵، ۵ سطر (با ترجمه ۱۰ سطر)، ۹/۵×۱۶.

(۱۰۵۶۱)

منهاج الصلاح فی اختصار المصباح (دعاء ـ عربی)

از: حسن بن یوسف بن مطهر حلی (۷۲۶ق)

از آغاز و انجام و میانه افتادگی دارد. قسمت موجود از باب دوم تا اواسط فصل ۶ باب ۱۱.

[ذریعه، ج ۲۳، ص ۱۶۲؛ مکتبة العلامة الحلی، ص ۱۹۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۲۹۸ و ج ۱۵، ص ۵۰۶ـ۵۰۷؛ دانشگاه تهران، ج ۱۷، ص ۴۲۳؛ مجلس، ج ۳۵، ص ۳۴۲ (همان نسخه‌ای است که پیشتر در کتابخانه روضاتی نگهداری می‌شده و در فهرست کتابخانه‌های اصفهان، ص ۱۰۰ـ۱۰۶ معرفی شده است)؛ جلیلی کرمانشاه، ص ۳۰۲ـ۳۰۴؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۱، ص ۹۱۹]

آغاز افتاده: «فیه اباحة المطلوب فلا یجوز طلب المحرّم فیه... الباب الثانی فی الطهارة وانواعها».

انجام افتاده: «الخامس الامام بعد رسول الله... ثم موسی بن جعفر الکاظم ثم علی بن موسی».

نسخ ادعیه معرب، سده ۱۱ه، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و علامت بلاغ دارد، با اندکی حاشیه‌نویسی، در ابتدای نسخه آن را به اشتباه اقبال ابن‌طاووس دانسته‌اند. برخی صفحات جا به جا شده و صحافی نسخه از هم پاشیده است، حاشیه بالایی صفحات رطوبت دیده. برگ ۱۸۳ ر یادداشت وقف عبدالمهیمن خوانساری با مهر بیضوی ناخوانای: «المتوکل علی الله الغنی...».

اهدایی فریده معتکف در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج سرخ یک لا با سرطبل، عطف قهوه‌ای، آسیب دیده.

۲۸۷ برگ، ۱۹×۲۵/۵، ۱۲ سطر، ۹×۱۵/۵.

(۱۰۵۶۲)

شرح شواهد مغنی اللبیب (نحو ـ عربی)

از: عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی (۹۱۱ق)

شرح شواهد مغنی اللبیب عن کتب الاعاریب ابن‌هشام نحوی (۷۶۲ق) است. سیوطی در مقدمه می‌نویسد: «وبعد فان لنا حاشیةً علی مغنی اللبیب لابن هشام المسماة بالفتح القریب اودعتها من الفواید والفراید والغرائب والزوائد ما لوامه احد غیری لم یکن له الی ذلک سبیل ولا فیه نصیب وکان من جملة ذلک شرح ما فیه من الشواهد علی وجه مختصر مع التعرض لامور فیها لم یذکرها من کتب علیه... ثم خطر لی ان افرد الکلام علی الشواهد فشرعت فی کتاب بسیط وجامع محیط اورد فیه عند کل بیت القصیدة بتمامها واتبعها بفواید ولطایف یبهج الناظر حسن نظامها فرأیت الامر فی ذلک یطول والانسان کثیر السآمة ملول بحیث انی قدّرت تمام ذلک فی اربع مجلدات فعدلت الی طریقة وسطی عن تلک الطریقة الاولی مع ضمان الفواید التی لا یستطیعها الا ذو ید طولی فاورد اولاً البیت المستشهد به ثم اتبعه بتسمیة قائله والسبب الذی لاجله قیلت القصیدة ثم اورد من القصیدة ابیاتاً استحسنها اما لکونها مستشهداً بها فی موضع آخر من الکتاب فاوردها لیعلم ان الجمیع من قصیدة واحدة او لکونها مستشهداً بها فی غیره من کتب العربیة والبیان او لکونها مستعذبة النظم مستحسنة المعنی لاشتمالها علی حکمة او مثل او نادرة او وصف بلیغ او نحو ذلک وان کان البیت من منظومة وهی مالم ترد علی عشرة ابیات ذکرتها بکمالها... ثم اتبع ما اورد من الابیات بشرح ما اشتملت علیه من الغریب والمشکل وبیان ما تضمنه من الاستشهادات العربیة والنکت الشعریة وما یتعلق بها من فایدة ونادرة ومواردة ثم اتبع ذلک بالتعریف بقائلها وذکر نسبه وقبیلته

وعصره وهل هو جاهلی او مخضرم او اسلامی... وقد تتبعت لذلک شروح الدواوین المعتبرة وکتب الامالی والشواهد المشتهرة...» که فهرست مفصلی از آن کتابها را ذکر می‌کند.

از انجام ناتمام مانده است.

[کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۷۵۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۸۹ـ۱۹۲؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۵۴۷ (که از همین نسخه یاد شده است)؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۴۱۰ـ۴۱۲ و ج ۹، ص ۹۵۳؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۳۸۵ـ۳۸۶.]

آغاز: «الحمد لله الذی فتق السن العرب العاربة بالفصاحة فکانت تجری بذلک ولا تجاری ومنحهم الافهام القویمة التی فضّلوا بها علی من سواهم».

انجام ناتمام: «واغتفر للفصل بین المضاف والمضاف الیه اما وانشده صاحب الاغانی بلفظ لکم خصلة اما فداء ومنه فلا شاهد فیه علی هذا».

نسخ، سده ۱۱هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، نیمه اول تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، ۳ برگ ابتدای نسخه فهرست مطالب و نام شاعرانی که از آنها در کتاب یاد شده است (تراجم الشعراء الذین فی هذا الکتاب). برگ ۱ ر چند یادداشت لغوی به نقل از قاموس و مهر بیضوی: «وثوق السلطان» و یادداشتی از ابوالقاسم فرهنگ شیرازی (۱۳۰۹ق) فرزند وصال شیرازی که نسخه را به اشتباه فتح قریب دانسته و چنین نوشته است: «کتاب فتح قریب از کتب مرغوبه است خاصه در شیراز که نسخه منحصر به این کتاب بوده و سابق بر این از بابت تملک و از جهت استنساخ آن بین العلماء والادباء مشاجرات بود والحق سزاوار بود زیرا که از حیثیت کاغذ و خط و اعتبار بی‌نظیر است العبد الاحقر فرهنگ» با مهر بیضوی او: «فرهنگ». و مهر مستطیل: «المتوکل علی الله عبده احمد ۱۲۳۳». صفحات را با روش خاصی برگ شماری کرده‌اند بدین ترتیب که هر هشت برگ را یک جزو (کراسه) به شمار آورده و برگهای مربوط به هر جزو را جداگانه شمارش کرده‌اند. در فهرست آغازین نسخه هم به همین جزوها و صفحات ارجاع داده شده است.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد دورو، بیرون تیماج مشکی، سجاف و عطف قهوه‌ای، درون ترباکی.

۳۱۰ برگ، ۱۸×۲۵، ۲۱ سطر، ۱۱/۵×۱۶/۵.

(۱۰۵۶۳)

پنج گنج (خمسه) (ادبیات ـ فارسی)

از: ابوالحسن بن محمود، امیر خسرو دهلوی (۷۲۵ق)

[مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۳۱۵ـ۳۳۳؛ منزوی، ج ۴، ص ۲۶۷۹ـ۲۶۸۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۳۲۹ـ۳۳۲.]

شامل:

۱. مطلع الانوار «۱ پ ـ ۴۹ ر»

[منزوی، ج ۴، ص ۳۲۰۹ـ۳۲۱۳]

آغاز:

بسم الله الرحمن الرحیم   خطبه قدس است به ملک قدیم

رایحه تکثرت و توقیع راز   نیست مگر این رقم دلنواز

انجام:

یا رب از آیین صواب خودم   هم تو بیاموز جواب خودم

سوی که ز درهگه دارالسلام   سوی مسلیکر رسدم والسلام

۲. شیرین و خسرو «۴۹ ب ـ ۱۰۵ ر»

[منزوی، ج ۴، ص ۲۹۸۱ـ۲۹۸۳]

آغاز:

خداوندا دلم را چشم بگشای   به معراج یقینم راه بنمای

به رحمت باز کن گنجینهٔ جود   درونم خوان به شادروان مقصود

انجام:

چو بگشایند فردا پردهٔ راز   شیرین از من این بازیچه واز

چو بر خسرو سر آید زندگانی   گناهش عفو کن باقی تو دانی

۳. آینه اسکندری «۱۰۵ ب ـ ۱۶۵ ر»

[منزوی، ج ۴، ص ۲۶۱۹ـ۲۶۲۲]

آغاز:

خدایا جهان پادشاهی تراست   ازل تا ابد هر چه خواهی تراست

گشایندهٔ چشم بینش تویی   نگارندهٔ آفرینش تویی

انجام:

بیا مطربا ساز کن پرده را   بشوران دل عشوه پرورده را

رسید از میان جان خسرو به کام   به یک زخمه کن کار او را تمام

۴. هشت بهشت «۱۶۵ ب ـ ۲۱۲ ر»

[منزوی، ج ۴، ص ۳۳۰۸ـ۳۳۱۱].

آغاز:

ای گشـــایندهٔ خـــزانـــهٔ جـــود نـــقش پـیـوند کـارگـاه وجـود

کـــــوکب آرای آسـمان بـلند هم زمین سای و هم فلک پیوند

انجام:

یـا رب او چـون ز پنج نامه من بـرد بیرون خـطا زخـانهٔ مـن

نـامهٔ او کـه حـرز جـانش بـاد تـا قـیامت خـط امانش بـاد

۵. مجنون و لیلی «۲۱۲ ب ـ ۲۲۶ ب»

[منزوی، ج ۴، ص ۳۱۷۰ـ۳۱۷۳]

آغاز:

ای داده بـــه دل خـــزانـــه راز عقل از تو شده خزینه پرداز

ای دیـــده گشـــای دور بـــینان ســـرمایه ده بـــهی نشـــینان

انجام بر اثر رطوبت و فرسودگی خوانده نمی‌شود. ظاهراً یک یا دو برگ از انجام افتاده است.

نستعلیق، سدهٔ ۱۰ه. نسخه نفیس و هنری، ابتدای همه منظومه‌ها سرلوح مذهب مزدوج مرصع نفیس با کتیبه‌ای که نام کتاب را به قلم سفیداب تحریردار در آن نوشته‌اند (هر کدام از این سرلوحها با دیگری متفاوت است)، دو صفحه اول و دو صفحه آخر هر منظومه تمام مذهب و مرصع؛ بین سطور طلااندازی دندان موشی دورگیری شده و تزئینات گل و بوته با قلمهای شنگرف و لاجورد و زر و میان ستونها گل و بوته‌های زرین در لچکیهای لاجورد و حاشیه سازی در کناره صفحات، صفحات مجدول به زر و شنگرف و زنگار و لاجورد و سفیداب، عناوین درون کتیبه‌های زرین مذهب مرصع با حاشیه لاجورد به قلم سفیداب، متن اشعار در تمام نسخه زرافشان.

برگ آخر چند یادداشت تولد مربوط به سالهای ۱۳۲۹ و ۱۳۳۰ق و تملک محمدعلی بن مرحوم آقا میرزا عباس نظری در محرم ۱۳۲۶ق با مهر بیضوی: «محمدعلی» که آن را حسـب نظامی دانسته است، حاشیه زیرین صفحات رطوبت دیده و برگهای پایانی به نحو بسیار بدی از آن آسیب دیده‌اند به طوری که چندین برگ آخر خوانده نمی‌شود. دو برگ اول یادداشتی در ۳۰ محرم ۱۳۲۷ (!) از محمدکریم که در آن از سردار حشمت و علی محمد خان صاحب کتاب یاد کرده و این یادداشت و چند بیت شعر را هم از سر بیکاری در خانه همو نوشته است و صورت چند حواله تجاری به سیاق.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار گرهی، طبله دوم بر اثر رطوبت آسیب دیده.

۲۶۲ برگ، ۱۷×۲۶/۵، ۱۸ سطر، ۱۰/۵×۱۷/۵.

(۱۰۵۶۴)

جنة الامان الواقية وجنة الایمان الباقیة (مصباح کفعمی) (دعا ـ عربی)

از: ابراهیم بن علی کفعمی (۹۰۵ق)

کامل.

[ذریعه، ج ۵، ص ۱۵۶ و ج ۲۱، ۱۱۶؛ دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۹۰ و ج ۹، ص ۹۶۰ و ج ۱۰، ص ۱۵۶۱؛ ادبیات تهران، ج ۳، ص ۸۴؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۱۳۹؛ مجلس، ج ۷، ص ۶۲ و ج ۲۵، ص ۳۰۴ و ۳۲۱ و ۳۲۲ و ۵۴۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۴۵۶ـ۴۶۴]

آغاز: «الحمدلله الذی جعل الدعاء سلماً یرتقی به اعلی مراتب المکارم ووسیلة الی اقتناء غرر المحامد ودرر المراحم».

انجام: «وعلی آله الانجم الزهر وشرف وکرم وعظم وسلّم تسلیماً کثیراً برحمتک یا ارحم الراحمین والحمد لله رب العالمین».

انجامه: «تم الکتاب بعون الملک الوهاب ضحی یوم الاربعاء لاربع وعشرین مضت من شهر رجب ختم بالخیر والسرور والظفر احد شهور سنة الثانیة والمائة والف من الهجرة النبویة علی مشرفها الف صلوة والف الف تحیة بقلم الفقیر المذنب الجانی ابراهیم بن علی بن حسین الکاتب البحرانی لخزانة من منحه الله سعادة الدارین وحباه بما تقربه العین ورزقه التوفیق لمحابه ومراضیه وجعل مستقبله خیراً من ماضیه وسلک به احب السبل الیه وارضاها لدیه ان یجعل نعمه علیه مترادفة وایادیه علیه عاطفة ورحمته علیه واکفه النقی من کل جور وبهان التقی عن الفجور والطغیان المحروس بعین عنایة الملک الدیان الحاج محمد ملا جولان سامحه الله بمنه وعفوه انه کریم منان».

نسخ معرب زیبا، ابراهیم بن علی بن حسین کاتب بحرانی، چهارشنبه ۲۴ رجب ۱۱۰۲ق برای خزانه حاج محمد ملا جولان. عناوین و نشانیها شنگرف، برگ اول کتیبه زرین ساده، صفحات مجدول به زر و شنگرف و زنگار و لاجورد، تصحیح شده و نسخه بدل دارد، به حاشیه صفحات رطوبت رسیده.

دو برگ آغازین نسخه این یادداشتها را دارد: قیمت نسخه شش تومان به سیاق، تملک فرهاد بن ولیعهد (۱۳۰۵ق) که آن را در یکشنبه ۲۶ شعبان ۱۲۹۰ق در باغ وزیر بی نظیر وقت رفتن از حاجی علی نقی منشی باشی نظام در دار الخلافه طهران ابتیاع کرده است با مهر بیضوی: «معتمد الدوله ۱۲۸۳» و یادداشت تملک عبدالعلی میرزا احتشام السلطنه که در شب جمعه ۲۹ رمضان ۱۲۹۰ق پدرش فرهاد میرزا آن را به او هدیه کرده بود: «این دعوات زاکیات را نواب مستطاب اشرف امجد ارفع اکرم والد معتمد الدوله ـ روحی فداها ـ در شب جمعه ۲۹ رمضان المبارک سنه ۱۲۹۰ مرحمت فرمودند وقتی که ناخوشی درد مفاصل شدید داشتم و مدت ۵ شب است که بستری شده‌ام و روزها را خوابیده‌ام.

خیلی صدمه و درد کشیدم ولی بحمد الله رسیده بود بلایی ولی به خیر گذشت. امشب را لنگان لنگان تا آن اطاق به خدمتشان مشرف شدم این کتاب مصباح کفعمی را به رسم انعام مرحمت فرمودند. عبدالعلی».
و بالای آن یک بیت از سعدی با این یادداشت: «خدا رحمت کند شیخ را ان شاء الله برای این شعرش

برگ درختان سبز در نظر هوشیار هر ورقش دفتری است معرفت کردگار».

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج سرخ، عطف قهوه‌ای.

۴۸۲ برگ، ۱۷×۲۷/۵، ۱۷ سطر، ۱۰×۲۰/۵.

(۱۰۵۶۵)

نور الثقلین

(تفسیر ـ عربی)

از: عبدعلی بن جمعه عروسی حویزی (سده ۱۲ه)

تألیف این جلد پایان یافته در عصر روز دوشنبه ۲۴ رمضان ۱۰۶۶ق در شیراز.

جلد دوم (از سوره اعراف تا کهف).

[کشاف الفهارس، ج ۴، ص ۲۶۱ـ۲۶۵؛ الفهرس الشامل، علوم القرآن، ج ۲، ص ۷۱۴ـ۷۱۵؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۲، ص ۴۶۵ـ۴۶۶]

آغاز: «فی کتاب ثواب الاعمال باسناده الی ابی عبدالله علیه السلام قال من قرأ سورة الاعراف فی کل شهر کان یوم القیامة».

انجام: «لعلیّ لایشترک معه فی الخلافة من لیس له ذلک ولا هو من اهله».

نسخ، سده ۱۱ه، عناوین و نشانیها و نام کتابها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، حاشیه‌نویسی با علامت‌های: «منه رحمه الله» «ماجد ره» «منه دام ظله» «منه مد ظله» «منه عفی عنه» دارد. برگ اول کتاب سرلوح مزدوج مذهب مرصع نفیس پرکار، صفحات مجدول به زر و سیاه، دو برگ ابتدای نسخه این یادداشتها آمده است: تملک یحیی بن محمدشفیع اصفهانی با مهر بیضوی او: «شفیع یحیی فی الاخرة محمد والعترة الطاهرة» در جمادی‌الثانی ۱۳۱۶ق با جلد دیگرش، و مهر بیضوی: «عبدالوهاب بن محمدمهدی الموسوی» و مهر بیضوی: «محمدباقر بن محمدتقی الموسوی» و دو مهر پاک شده. تعداد سطور نسخه ۳۱ هزار بیت و تعداد برگهای آن ۳۸ جزو و نیم نوشته شده است. و این یادداشت: «هو بسمه. کتب بعون الله تعالی فی اوایل حواشی صفحات هذاالمجلد مع ثلث مجلدات اخر حساب الاجزاء القرآن المجید من البدایة الی النهایة بالترتیب بحساب الجمل وکتب علامة الاجزاء بلفظ الجیم المفردة». در برگ آخر یادداشتی از همان یحیی بن محمدشفیع اصفهانی درباره کتاب و مؤلف آن مورخ ۲۳ جمادی‌الثانی ۱۳۱۶ق.

اهدایی دکتر حافظ فرمانفرمائیان در دی ۱۳۶۹.

جلد تیماج دو رو، بیرون زیتونی، جدول‌دار گوهی زرین، با سرطبل، درون سرخ.

۳۹۱ برگ، ۱۶×۲۷/۵، ۲۷ سطر، ۹/۵×۱۹.

(۱۰۵۶۶)

القوانین المحکمة (قوانین الاصول)

(اصول فقه ـ عربی)

از: ابوالقاسم بن حسن گیلانی قمی (۱۲۳۱ق)

دو جلد کامل.

[ذریعه، ج ۱۷، ص ۲۰۲؛ مشار عربی، ص ۷۱۷؛ ملک، ج ۱، ص ۴۲۱ـ۴۲۲؛ التراث العربی المخطوط، ج ۱۰، ص ۱۵۶ـ۱۶۳؛ سپهسالار، ج ۱، ص ۶۰۳ـ۶۰۶ و ج ۵، ص ۴۱۱ـ۴۱۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۷۳ـ۷۴ و ج ۱۶، ص ۳۶۲ـ۳۸۵؛ جنگ، ج ۱، ص ۴۹۱]

آغاز: «الحمد لله الذی هدانا الی اصول الفروع وفروع الاصول وارشدنا الی شرایع الاحکام بمتابعة الکتاب وسنة الرسول».

انجام: «محمد واهل بیته الطاهرین المطهرین عن الارجاس والادناس افضل الصلوات».

انجامه پایان جلد اول: «قد تم الکتاب بعون الملک الوهاب علی ید احقر الطلاب والفقرهم لرحمة ربه العزیز الوهاب ابن احمد الحسینی محمدباقر فی شهر رمضان المبارک فی یوم الخمیس فی سنة ۱۲۷۰. اللّهم اغفر لمؤلفه ولمحرره ولوالدیهما بجاه محمد وآله» (۱۰۵ ر).

انجامه پایان جلد دوم: «قد فرغ من تسوید هذا الکتاب المستطاب بعون الملک الوهاب علی ید المذنب الخاطی العاصی تلمیذ العالم العامل والفاضل الکامل سمیّ خاتم الائمة علیه وعلیهم افضل الصلوة والتحیة محمدمهدی ابن المرحوم المغفور المبرور الواصل الی رحمة ربه الغفور ابراهیم البرغانی ادام الله بقائه ابن احمد الحسینی محمدباقر الفارسیانی وفقهما الله تعالی فی الساعة الرابعة من یوم السادس من العشر الثالث من الشهر الرابع من السنة الثالثة من العشر السابع من المائة الثالثة من الالف الثانی من هجرة النبویة علیه وعلی آله افضل الصلوة والسلام والتحیة بمنّه وجوده وکرمه وفضله واحسانه انه ارحم الراحمین واکرم الاکرمین وهو الغفور الرحیم وهو العلی العظیم. تم فی سنة ۱۲۷۰» (۲۶۷ ب).

نسخ، محمدباقر بن احمد حسینی فارسیانی شاگرد محمدمهدی بن ابراهیم برغانی، پنجشنبه رمضان ۱۲۷۰ق (جزء اول)، عناوین چند برگ اول شنگرف و مابقی سیاه درشت، در حاشیه تصحیح شده، در برگ ۱۰۶ ر وقفنامه نسخه از سید محمدصادق بن محمدباقر حسینی فارسیانی بر کافه طلاب علوم دینیه با تولیت خود و اولادش و پس از ایشان اعلم علمای قزوین در غره جمادی‌الاولی ۱۳۶۰ق. برگ

اول تملک صدر الصدوری[1] در رمضان ۱۳۴۱ق با مهر بیضوی: «فمن یرد الله ان یهدیه یشرح صدره للاسلام ۱۳۲۸». و تملک آقا سید صادق و تملکی پاک شده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰ با مهر بیضوی بزرگ: «وقف کتابخانه مدرسه آیة الله الکبری الطباطبایی البروجردی. شهر ری تأسیس ۱۳۸۱ه‍ لاله زاری».

جلد تیماج قهوه‌ای با ترنج و سرترنج و لچکی ضربی، جدول‌دار گرهی.

۲۶۷ برگ، ۲۰/۵×۳۰/۵، ۲۰ ـ ۲۷ سطر (مختلف)، ۱۳/۵×۲۲.

(۱۰۵۶۷)

جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام

(فقه ـ عربی)

از: محمدحسن بن محمدباقر نجفی (۱۲۶۶ق)

احکام غسل (جلد چهارم کتاب طهارت).

[ذریعه، ج ۵، ص ۲۷۵؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۳۴۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۳۸۲ـ۴۳۴؛ مخطوطات مکتبة الامام الحکیم العامة، ج ۵، ص ۱۷۰ـ۱۷۵ (نسخه خط مؤلف بیشتر اجزای کتاب در این فهرست معرفی شده است)؛ مشار عربی، ص ۲۶۱ـ۲۶۳؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۸۴۵؛ مجلس، ج ۷، ص ۷۴ و ج ۲۵، ص ۱۰۴]

آغاز: «فقال واما الغسل فهو بالضم فی الاصل اسم مصدر ثم نقل فی العرف الشرعی».

انجام: «یصدق علیه اسمها اولاً وجهان یقوی فی... لله اولاً وآخراً وظاهراً وباطناً...»

انجامه: «تم الکتاب علی نسخة مضبوطة فی یوم الاربعاء سابع عشر من شهر شوال سنة الالف والمائتین والخمسة وستین فی سنة ۱۲۶۵».

نسخ، چهارشنبه ۱۷ شوال ۱۲۶۵ق، در حاشیه تصحیح شده، از موقوفات حاجی ملا عبدالله بن احمد بر فرزندانش. ابتدای نسخه یادداشتی درباره ساعات استخاره. متن چند برگ آخر نسخه به واسطه رطوبت آسیب دیده است و غیر قابل قرائت شده است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی با ترنج و سرترنج ضربی، جدول‌دار گرهی.

۴۸۰ برگ، ۲۰/۵×۳۰/۵، ۲۹ سطر، ۱۳×۲۳.

---

۱. تملک و یادداشتهای سید محمد بن عبدالحسن صدرصدوری قزوینی متخلص به خاک (متولد ۱۲۸۳ق) بر روی نسخه‌های زیادی از این مجموعه نقش بسته که همه در ادامه معرفی می‌شوند. برای زندگی خودنوشت و برخی از اشعار و تصویر او رک: شرح الصدور فی حقایق الامور، نسخه خطی ش ۸۴۴۲ کتابخانه مجلس، معرفی شده در فهرست آن جلد ج ۲۸، ص ۴۳ـ۴۶ و دو نسخه دیگر از آن به خط مؤلف در کتابخانه امیرالمؤمنین نجف در مجله تراثنا، ش ۲۱، ص ۸۱ـ۸۲ محرم ـ جمادی‌الاول ۱۴۲۶ق، ص ۲۲۲ و فهرست مرعشی، ج ۱۷، ص ۲۱۹ـ۲۲۰.

علاوه بر نسخه‌هایی که در این فهرست معرفی شده‌اند تملک او را بر روی کتاب الجامع لمفردات الادویة والاغذیة ابن‌بیطار (۶۴۶ق)، نسخه ش ۶۶۱۸ کتابخانه مجلس نیز دیده‌ام (سال ۱۳۴۷ق در قزوین).

(۱۰۵۶۸)

الصافی

(تفسیر ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

از ابتدا تا سوره نحل.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۲۰۶ـ۲۱۸؛ کشاف الفهارس، ج ۳، ص ۶۵۳ـ۶۷۷؛ الفهرس الشامل، علوم القرآن، ج ۲، ص ۷۲۴ـ۷۳۹]

آغاز: «نحمدک یا من تجلّی لعباده فی کتابه بل فی کل شیء واراهم نفسه فی خطابه بل فی کل نور»

انجام: «من قرأ سورة النحل فی کل شهر کفی المغرم فی الدنیا وسبعین نوعاً من انواع البلاء اهونه الجنون والجذام والبرص وکان مسکنه جنة عدن وهی وسط الجنان».

انجامه: «تمت فی ید اقل السادات ابن محمد محمدتقی الموسوی فی سنة ۱۲۶۴ فی شهر جمادی الثانی غفر الله له ولوالدیه»

نسخ، محمدتقی بن محمد موسوی، جمادی‌الثانی ۱۲۶۴ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، ابتدای نسخه تملک محمد حسینی متخلص به خاک و ملقب به صدر الاسلام قزوینی در رمضان ۱۳۴۷ق با مهر بیضوی: «فمن یرد الله ان یهدیه یشرح صدره للاسلام ۱۳۲۸».

برگ آخر تاریخ تولد فاطمه بیگم ملقب به طلعت خانم در ۲۴ صفر شمس در حوت و قمر در جدی از سال سیچقان ئیل ۱۲۹۴ق.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای با ترنج و سرترنج و لچکی ضربی، جدول‌دار گرهی.

۲۸۰ برگ، ۲۰×۲۹/۵، ۲۵ سطر، ۱۲/۵×۲۱/۵.

(۱۰۵۶۹)

شرح الکافی

(حدیث ـ عربی)

از: محمدصالح بن احمد مازندرانی (۱۰۸۶ق)

بخش روضه.

[ذریعه، ج ۱۳، ص ۹۷ و ج ۱۴، ص ۲۷؛ فهرستگان حدیث، ج ۴، ص ۴۱۴ـ۴۳۴]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف المقربین محمد وآله الطیبین الطاهرین اما بعد فیقول المحتاج».

انجام: «بوجوده قامت الدنیا وهم یقولون انه سیوجد فی آخر الزمان. تم کتاب الروضة من الکافی وهو آخره».

نسخ، سده ۱۱هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، ابتدای نسخه تملک ابوالحسن بن محمد حسینی شیروانی در دار المرز رشت در شعبان ۱۲۷۹ق با مهر بیضوی: «الراجی ابوالحسن بن محمد الحسینی ۱۲۷۷» به قیمت یک تومان (به سیاق). در برگ آخر مهر بیضوی پاک شده: «یا امام محمدباقر». حاشیه صفحات رطوبت دیده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای.

۳۱۳ برگ، ۱۸/۵×۲۸/۵، ۲۶ سطر، ۱۱/۵×۲۰/۵.

(۱۰۵۷۰)

دلائل الاحکام فی شرح شرائع الاسلام

(فقه ـ عربی)

از: سید ابراهیم بن محمدباقر موسوی قزوینی حایری (۱۲۶۲ق)

بخشی از کتاب طهارت و صلات. از آغاز افتادگی دارد.

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۹۳ـ۹۴؛ مرعشی، ج ۱۲، ص ۳۴۰]

آغاز افتاده: «الاجماع المنقول وعدم الخلاف ویحکمها ما یقضی منفرداً من اجزائها المنسیة... قوله وللطواف الواجب دلیل الوجوب».

انجام طهارت: «ولا یعیدها فی الاناء الا طاهرة ولا احتیاج الی تجفیف الرطوبات بعد التطهیر کما امرنا والله اعلم بحقایق احکامه. تم الطهارة من دلائل الاحکام فی شرح شرایع الاسلام علی ید مؤلفه... ابراهیم بن باقر الموسوی فی المشهد الغروی علی مشرفه السلام ما دامت الفروع مرتبة علی الاصول والاجناس منقسمة بالفصول» (برگ ۱۱۸ پ).

آغاز کتاب صلات: «الحمد لولیه والصلوة علی نبیه وآله المتأدبین بآدابه. قوله کتاب الصلوة هی فی اللغة الدعاء».

انجام: «ذلک من المال الذی لااعتناء به کالحبة ونحوها لم یجز له القطع لما عرفته».

نسخ، سده ۱۳هـ. عناوین شنگرف یا نانوشته، حاشیه صفحات اندکی رطوبت دیده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ با ترنج و سرترنج ضربی، جدول‌دار گرهی.

۲۳۶ برگ، ۱۵×۲۷، ۲۹ سطر، ۸×۱۹/۵.

(۱۰۵۷۱)

برهان قاطع

(لغت ـ فارسی)

از: محمدحسین بن خلف تبریزی (سده ۱۱هـ)

جلد اول، از آغاز تا پایان حرف ز.

[منزوی، ج ۳، ص ۱۹۲۲ـ۱۹۲۴؛ دریعه، ج ۳، ص ۹۸ و ج ۹، ص ۱۳۳؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۱۶۱ـ۱۶۵؛ ادبیات تهران، ج ۱، ص ۴۷؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۸۶۸؛ مشترک پاکستان، ج ۱۴، ص ۱۴۷ـ۱۴۹؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۳، ص ۱۴ـ۱۶ و ۱۵۰ـ۱۵۱؛ مقدمه لغت نامه دهخدا، ص ۱۵۲ـ۱۶۴؛ فرهنگهای فارسی به فارسی، ص ۱۴۲ـ۱۵۱؛ مشار فارسی، ج ۱، ص ۷۵۴ـ۷۵۶؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۱۶۱ـ۱۶۵؛ بانکی‌پور، ج ۹، ص ۳۶؛ ایوانف، ص ۶۷۷؛ اند ج ۱، ص ۱۳۴۷]

آغاز:

ای راه نسما بسه هر زبان در افواه — یزدان و کرسطوس و تنگری و اله [کذا]

... بهترین لغتی که متکلمان بدیع البیان محفل زبان آرایی».

انجام: «زیوه بر وزن و معنی جیوه است که سیماب باشد و معرب آن زیبق است و به عربی قرار بر وزن کرار گویند».

انجامه: «جلد اول که عبارت از نه فواید و دوازده گفتار است من جملهٔ بیست و نه گفتار از کتاب برهان قاطع بعون الله تعالی و تقدس به تاریخ پانزدهم شهر ذی‌القعده سنه یکهزار و دو صد و ده هجری نبوی صلی الله علیه وآله واصحابه واتباعه از دست این حقیر سراپا تقصیر مسافر و غریب دلگیر اعنی عبدالمجید اشائی اهل کشمیر غلام خانواده امیر کبیر یوم دوشنبه وقت صبح به اختتام رسید. الحال جلد دویم که مبنی و محتوی بر هفده گفتار است عنان اسپ عزیمت و همت و سعی و کوشش را در تکتیب آن جولان داده خواهد شد. ان شاء الله و تقدس».[1]

نستعلیق، عبدالمجید اشائی اهل کشمیر غلام خانواده امیر کبیر، صبح دوشنبه ۱۵ ذی‌القعده ۱۲۱۰ق، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، حاشیه صفحات رطوبت دیده، ابتدا و انتهای نسخه تملک فتحعلی قاجار قزوینی خلف مرحوم گلبعلی خان با مهر بیضوی: «فتحعلی ۱۲۴۷»، و مهر مستطیل مالکیت: «عبدالله الحسینی ۱۲۴۴» در ۱۰ شوال ۱۲۶۷ق، دو برگ اول و آخر وصالی شده است، در گوشه صفحات برگشماری اجزاء با حروف ابجد، در برگ آخر ۴ بیت شعر نوشته‌اند.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای، موریانه خورده و فرسوده، درون کاغذ ابر و باد.

۳۵۴ برگ، ۱۷/۵×۲۶/۵، ۲۱ سطر، ۱۱/۵×۱۹/۵.

---

۱. جلد دوم برهان قاطع به خط همین کاتب که در انجامه بدان اشاره کرده هم به شماره ۲۱۷۴ در دانشگاه تهران نگهداری می‌شود (مورخ اول صفر ۱۲۱۱ق در بمبئی).

(۱۰۵۷۲)

کتاب من لا یحضره الفقیه

(حدیث ـ عربی)

از: محمد بن علی بن بابویه قمی، شیخ صدوق (۳۸۱ق)

از زکات تا حج. از پایان یک یا دو برگ افتاده است.

[ذریعه، ج ۲۲، ص ۲۳۲؛ فهرستگان حدیث، ج ۶، ص ۱۹ـ۱۰۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۵، ص ۳۱۵ـ۳۲۵ و ج ۱۲، ص ۵۴۵ـ۵۸۲؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۵۶۰؛ کتابشناسی شیخ صدوق، ص ۲۶۳ـ۴۰۲]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد واهل بیته... ابواب الزکوة. باب علة وجوب الزکوة».

انجام افتاده: «فی وصیّة لابنه محمد بن الحنفیة... وقد نزل علیکم فی الکتاب ان اذا سمعتم آیات الله».

نسخ، سده ۱۲هـ. عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، دارای حواشی لغوی از کتابهای لغت مشهور مانند صحاح و کنز اللغة و قاموس و مغرب و نهایه و مصباح المنیر و حواشی حدیثی و فقهی با نشانیهای: «سلطان» و «شیخ محمد» و «شیخ محمد عرب» و «م ح ق رحمه الله» [میر داماد، که در برگ ۲۶ و اشاره به رواشح السماویة خود می‌کند]. برگ اول تملک محمد حسینی مشتهر به خاک در ۱۳۱۳ق با مهر بیضوی: «محمد الحسینی ۱۳۱۳» و چند دعا و حروف ابجد که یکی از آنها این توضیح را دارد: «ینبغی للعالم ان یکتب هذه الحروف فی ظهر الکتاب لان الله تعالی جعل لکل شیء خصایص وخصایص هذه الحروف ان یجعل طالب العلم هذا قادراً علی کل شیء»، برگ ۵۵ پ مهر بیضوی: «اتی عبدالله اتانی الکتاب». در ابتدا نام کتاب را علل الشرایع دانسته‌اند. صفحات بر اثر رطوبت آسیب دیده. دو برگ آخر وصالی شده. بعضی از قسمتها بین روایات دوایر سرخ.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی با عطف و حاشیه قهوه‌ای، جدول‌دار، فرسوده.

۱۷۷ برگ، ۱۹/۵×۲۶، ۱۷ سطر، ۱۱/۵×۱۶.

(۱۰۵۷۳)

التکملة فی شرح التذکرة

(نجوم ـ عربی)

از: محمد بن احمد خفری (۹۵۷ق)

کامل

[ذریعه، ج ۴، ص ۵۰ـ۵۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۸، ص ۱۰۶ـ۱۰۷ و ج ۱۰، ص ۳۴؛ گوهرشاد مشهد، ج ۱، ص ۱۵۹؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۳۹۲؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۹۱۰؛ ملک، ج ۱، ص ۱۲۲ـ۱۲۳؛ احوال و آثار خواجه نصیر، ص ۴۰۴ـ۴۰۵؛ ملی تهران، ج ۱۱، ص ۶۲ـ۶۳؛ تاریخ علم الفلک فی العراق، ص ۲۲۱ـ۲۲۲ و ۵۴۱؛ مجله معهد المخطوطات العربیة، ش ۳، ۱۹۵۷م، ص ۲۱ و ۲۹]

آغاز: «تعالیت یا ذا العرش الاعلی وما اعظم شأنک وتبارکت یا مبداع السموات العلی وما اجل سلطانک».

انجام: «منتهی الابعاد المعلومة المقادیر واما بعد محدث الفلک الاعظم ولا یعلم الا الله سبحانه وتعالی. وفی بعض النسخ ولنختم الکتاب ههنا حامدین... علی محمد وآله».

انجامه: «قد تم الکتاب فی یوم الثلثا ثلثة وعشرین من شهر ذی‌قعدة الحرام سنة ثلث و ثلثین و مائة بعد الالف من الهجرة النبویة المصطفویة علی ید اقر خلق الله الغافر واحوجهم الی فضله الوافر ابن حیدر علی الحسینی المتاسر[؟] آبادی الاصل طهرانی المسکن محمدباقر فی بلدة طهران فی المدرسة الهاشمیة سنة ۱۱۳۳.

گر به هم بر زده بینی خط من عیب مکن　　　که مرا محنت ایام به هم بر زده است»

نستعلیق کم نقطه، محمدباقر بن حیدرعلی حسینی متاسر [؟] ابادی الاصل طهرانی المسکن، سه‌شنبه ۲۳ ذی‌القعده ۱۱۳۳ق، در بلده طهران مدرسه هاشمیه، عناوین و نشانیها و اشکال شنگرف، تصحیح شده، تمامی یادداشتهای برگ اول را پاک کرده‌اند به جز مهر بیضوی: «...حسین...رضی محمد». برگ دوم تملک و وقف بر اولاد از حاجی سید محمد صدر صدوری خاک. پایان نسخه «تفصیل آن چه از مختلفه در نزد اخوی کوچک می‌باشد» و «تفصیل آن چه از مختلفه خانه در نزد اخوی بزرگ می‌باشد».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد گالینگور مشکی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای.

۱۴۳ برگ، ۱۵/۵×۲۰/۵، ۲۵ سطر، ۸×۱۹.

(۱۰۵۷۴)

کشف اللثام عن قواعد الاحکام

(فقه ـ عربی)

از: محمد بن حسن اصفهانی، فاضل هندی (۱۱۳۷ق)

شامل کتابهای فرایض و قضا.

[مقدمه مفصل چاپ جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۶ق؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۲۷۶؛ ذریعه، ج ۱۷، ص ۵۶ـ۵۷؛ دانشکده حقوق تهران، ص ۴۲۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۵، ص ۵۸۸ـ۵۸۹ و ج ۲۱، ص ۱۰۹۰ـ۱۱۰۰؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۶، ص ۳۳۳۳ـ۳۳۳۷؛ مشار عربی، ص ۷۴۲؛ تراثنا، ش ۹۵ـ۹۶، ص ۳۱۰ـ۳۱۲]

آغاز: «کتاب الفرایض. جمع فریضة من الفرض بمعنی القطع والتقدیر او بمعنی الایجاب ومقاصده ثلثة. الاول فی المقدمات وفیه فصول اربعة».

انجام: «او علم وجحد وتعذر على زيد الرجوع على المشترى وجف القلم فى القضاء بحمد الله اصيل خامس عشر شهر رمضان لخاتمة المائة الحادية عشرة وصلى الله على سيدنا الانبياء وآله سادة الائمة الكرام البررة وكتب مؤلفه محمد بن الحسن الاصبهانى زوجاً فى بحابح الجنان بحورها الغوالى».

انجامه: «وكان اتمامه وقرائته عند المصنف زيد قدره ثانى رجب المرجب لسنة الف ومائة وخمس عشرة وكتب العبد المحتاج الى رحمة ربه الغنى يحيى بن شاهقلى القزوينى عفى عنهما بلطفه الخفى والجلى» (پایان کتاب فرایض). «فرغ من تمنيقه وقرائته عند المصنف دام فضله فى رابع عشرين شعبان لالف ومائة وست عشرة العبد الراجى عفو ربه الغنى يحيى بن شاهقلى القزوينى عفى عنهما بلطفه الخفى والجلى» (پایان کتاب).

نسخ، یحیی بن شاهقلی قزوینی (شاگرد مؤلف)، ۲ رجب ۱۱۱۵ق (پایان کتاب فرایض) ۲۴ شعبان ۱۱۱۶ق (پایان کتاب)، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه صفحات علامت بلاغ دیده می‌شود، برگ اول وقفنامه نسخه با ۳۹ کتاب دیگر از طرف جناب بیگم خان خانم بـا تـولیت میرزا محمدرضی در دارالسلطنه قزوین در ذی‌الحجة الحرام ۱۲۳۶ق، برگ ۲ ر تملک محمد حسینی خـاک سـدرصدوری قزوینی، تصحیح شده، با حاشیه‌نویسی به امضاهای «منه دام فضله» و «المحرره» و «من ده» و «کذا افاد الاستاد زید قدره» و دیگران، حاشیه بالایی نسخه موریانه و آبخورده، انتهای نسخه تملک رضی‌الدین محمد و سپس تملک پسرش محمدمعین که آن را از پدر به ارث برده بود با مهر بیضوی: «محمدمعین بن محمدرضی» و دو رباعی از حسین خان و مولوی معنوی قدس سره.

کاتب نسخه را نزد مؤلف کتابت کرده و بر او خوانده است. فاضل هندی (مؤلف کتاب) هم در ۲ رجب ۱۱۱۵ق و ۲۴ شعبان ۱۱۱۶ق برای او دو انهاء نوشته است، بدین شرح: «انهاه ايده الله قراءة وبحثاً واستشراحاً وتعمقاً وتفهما واستيضاحاً ثانى رجب الاصب لسنة الف ومائة وخمس عشرة وكتب مؤلفه محمد بن الحسن الاصبهانى اورثهما الله فى الجنان قطوفها الدوانى» (پایان کتاب فرایض) و «انهاه ايد الله قراءة واستشراحاً ودراية واستيضاحاً رابع عشرين شعبان لالف ومائة وست عشرة والحمد لله وصلواته على محمد وآله الائمة الذين وكتب محمد بن الحسن الاصبهانى مؤلف الكتاب هداه الله الى الصواب فى كل باب» (پایان کتاب).

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، عطف و سجاف قهوه‌ای، دو رو، درون تیماج تریاکی، اندکی موریانه خورده، هر دو طبله کتاب از آن جدا شده.

۲۰۱ برگ، ۱۸/۵×۲۴/۵، ۲۰ سطر، ۱۰/۵×۱۸.

(۱۰۵۷۵)

کتاب من لا یحضره الفقیه

(حدیث ـ عربی)

از: محمد بن علی بن بابویه قمی، شیخ صدوق (۳۸۱ق)

از ابتدای کتاب قضایا و احکام تا آخر اسانید.

[رک: ش ۱۰۵۷۲]

آغاز: «كتاب القضايا والاحكام باب من يجوز التحاكم اليه ومن لايجوز قال ابوجعفر...»

انجام: «عن الحسين بن علوان عن عمر بن ثابت عن سعيد بن طريف الخفاف»

انجامه: «تم الجزو الثالث من كتاب من لا يحضره الفقيه لمحمد بن على بن بابويه رضى الله عنه واتفق الفراق [كذا] من تسويده يوم الجمعة اواخر الجماديين سنة احدى وخمسين والف... (بقیه را پـاک کرده‌اند)» (پایان جزو سوم، برگ ۱۱۷ ب). «واتفق الفراغ من تسويده ضحوة يوم الثلثا من العشر... (بریده شده)» (پایان نسخه پیش از مشیخه، برگ ۲۱۸ ر).

نسخ، جمعه اواخر جمادیین ۱۰۵۱ق که نام کاتب را پاک کرده‌اند (پایان جزو سوم، برگ ۱۱۷ ب) در حاشیه همین صفحه بلاغ مقابله که در برش صفحات بیشتر آن از بین رفته است، نیمی از صفحه پایانی مشیخه بریده شده که احتمالاً دارای انجامه کاتب بوده است، عناوین و نشانیها و علائم میان احادیث شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، بیشتر حاشیه‌های کتاب لغوی و به نقل از صحاح و قاموس و نهایه و اندکی حدیثی با نشانیهای «۱۲» و «ه» و بیشتر بدون علامت، نوع احادیث در حاشیه با قلم شنگرف نوشته شده است، برگ اول نونویس، حاشیه صفحات رطوبت دیده، ابتدای نسخه مهر بیضوی: «الراجى ابوالحسن بن محمد الحسينى».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، فرسوده، با جدول زرین، عطف قهوه‌ای.

۲۴۰ برگ، ۱۶/۵×۲۵، ۲۱ سطر، ۱۰/۵×۱۷.

(۱۰۵۷۶)

معانی الاخبار

(حدیث ـ عربی)

از: محمد بن علی بن بابویه قمی، شیخ صدوق (۳۸۱ق)

کامل.

[کتابشناسی شیخ صدوق، ص ۲۳۵ـ۲۴۸؛ مجلس سنا، ج ۱، ص ۲۶۵ (قدیمیترین نسخه شناخته شده از کتاب مورخ پایان ربیع‌الاول ۱۰۰۵ق)؛ فهرستگان حدیث، ج ۵، ص ۵۲۲ـ۵۲۹]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد...ابواب الکتاب، الباب الذی من اجله سمیّناه هذا الکتاب».

انجام: «ولا اثر فلا تسمّیهم بالایمان بعد ذلک الفعل».

انجامه: «تم کتاب معانی الاخبار فی بلد قزوین علی ید اقل العباد محمدحسین بن ذال غفر الله ذنوبهما وستر عیوبهما بمحمد وآله الاطهار فی سنة احدی وسبعین والف من الهجرة والله الموفق والمعین انه کریم جواد وهو ارحم الراحمین».

نسخ، محمدحسین بن ذال، ۱۰۷۱ق در قزوین، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، با حاشیه‌نویسی لغوی، ابتدای نسخه تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر صدوری و تملک محمدحسین بیگ و مهری بیضوی که «محمدغفور» از آن خوانده می‌شود.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای.

۲۵۴ برگ، ۱۶/۵×۲۰، ۱۶ سطر، ۸×۱۶/۵.

(۱۰۵۷۷)

شرح تجرید الاعتقاد (کلام ـ عربی)

از: علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

این نسخه از فصل اول تا ابتدای فصل پنجم از مقصد ثانی است. از انجام نانوشته مانده است.

[کتابشناسی تجرید الاعتقاد، ص ۵۹ـ۶۲؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۵، ص ۲۵۱۶ـ۲۵۲۳؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۳۴۶ و ۳۵۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۱۴۳ـ۱۴۷ و ج ۴، ص ۱۷۲ـ۱۷۴ و ج ۱۱، ص ۱۸۶ـ۱۹۰؛ مدرسه خویی مشهد، ص ۲۰ـ۲۱ (با دستخط مؤلف)].

آغاز: «المقصد الثانی فی الجواهر والاعراض وفیه فصول. الاول فی الجواهر قدّم مباحثها علی مباحث الاعراض لانّ وجود العرض مسبوق علی وجود الجوهر».

انجام ناتمام: «من هذه القوی اذاً لا حارس هناک من الحواس فتکثّر مصادماتها المؤدیة الی الاختلال. الفصل الخامس فی الاعراض».

نستعلیق، سده ۱۳ه، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، حاشیه‌نویسی با این امضاها دارد: م ل س، س م س، س سره، حم، عط، اصفهانی، صدرالدین، م ن، منه، عبدالغفار رحمة الله، دم، در ابتدای نسخه یادداشتی درباره تفسیهای شش گانه و بخشی از حاشیه قدیم و یک مهر بیضوی ناخوانا، در برگ ۳ ر تملک محمدحسینی متخلص به خاک صدرالصدوری، حاشیه صفحات اندکی موریانه خورده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای، مجدول گرهی، موریانه خورده، یک لا.

۸۶ برگ، ۱۳/۵×۲۵، ۲۳ سطر، ۷×۱۷.

(۱۰۵۷۸)

تحریر اصول الهندسة والحساب (تحریر اقلیدس) (ریاضیات ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

از آغاز افتادگی دارد.

[احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۳۳۹ـ۳۴۵؛ التراث العربی المخطوط، ج ۳، ص ۶۳ـ۶۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۸، ص ۲۴ـ۲۶].

آغاز افتاده: «نقطة علی ایّ خط او سطح کان وان نفرض خطا علی ایّ سطح کان اومارا (؟) بنقطة کیف انتهی وان کل واحد من النقطة والخط المستقیم».

انجام: «وذلک ما اردناه فی هذا ما قصدته وانما اورده فی الکتاب لکونه مبنیاً علی ما هو خارج منه فمن شاء فلیلحقه به والله الموفق والمعین».

برگهای (۱۴۹ر ـ ۱۵۱ب) چند برگ اضافی است که در بعضی از نسخ اقلیدس آمده بوده است و در بعضی از نسخ تحریر اقلیدس هم دیده می‌شود:

آغاز: «وجد فی بعض نسخ اقلیدس بعد تمام المقالة الخامسة عشر ما هذه نسخته وفی نسخة اخری زیادة علی هذا الشکل کل مخمس متساوی الاضلاع والزوایا».

انجام: «فان زوایا کل واحد منهما بعدة قواعد الآخر والبیان قریب عن بیانه واذ قد وقع الفراغ من تحریر هذا الکتاب حسب ما قصدته فلاختم الکلام بحمد الله انه خیر موفق ومعین».

انجامه: «فرغت بتوفیق الموفق الکبیر المتعال من تحریر التحریر للتحریر المدقق المحقق الطوسی طاب ثراه وجعل الجنة مثواه وعلیه الرحمة والغفران من الله تعالی وقد کتبه اقل عباد الله تعالی واکثرهم خطأً وعصیاناً سلیمان بن معصوم الحسینی فی محروسة تون حمی الله ساکنیها عن البلیات» (۱۴۹ر).

نسخ، سلیمان بن معصوم حسینی در تون، سده ۱۱ه، عناوین ونشانیها و اشکال شنگرف، با حاشیه‌نویسی، نسخه موریانه خورده و رطوبت دیده، تصحیح شده و علامت بلاغ دارد، در برگ ابتدای نسخه تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر الصدوری قزوینی، پشت طبله اول جلد تملکی در ۱۴ شوال ۱۰۸۱ق از محمد بن حسین... که بقیه نامش را پاک کرده‌اند. در برگ آخر نسخه تملک میر محمدسلیمان تونی و تملکی با مهر بیضوی: «محمد الحسینی» در ۱۳۴۰ق. و مهر بیضوی: «لا اله الا الله

الملک الحق المبین» و چندین مهر پاک شده دیگر.

انتقالی از مدرسه ایت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای ضربی با ترنج و جدول، ترمیم شده.

۱۵۲ برگ، ۱۳/۵×۲۵، ۲۶ـ۲۸ سطر، ۷×۱۷/۵.

(۱۰۵۷۹)

شرح تجرید الاعتقاد

(کلام ـ عربی)

از: علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

از آغاز مقصد ثالث (الهیات) تا پایان.

[رک: ش ۱۰۵۷۷].

آغاز: «المقصد الثالث فی اثبات الصانع وصفاته وآثاره وفیه فصول».

انجام: «فاذا قام به سقط عن الآخرین واذا ظن ظلّ طائفة انه لم یقم به الآخر اثم الکل بترکه هذا آخر ما تیسر لنا من شرح تجرید [الکلام]».

انجامه: «قد وفّق من تسویده وتحریره فی یوم السبت شهر رمضان المبارک من شهور سنة ۱۰۷۴ اربع وسبعین والف من الهجرة النبویة بعون الله تعالی اقل الخلایق بکثرة الذنوب ابن القاسم محمدمهدی. اللّهم اغفرهما وارحمهما بغفران العظیم والحمد لله رب العالمین».

نستعلیق، محمدمهدی بن قاسم، شنبه رمضان ۱۰۷۴ق. عناوین و نشانیها شنگرف. تصحیح شده. برگ اول نونویس. در برگ ۴ ر یادداشت خریداری کتاب از محمد حسینی متخلص به خاک صدر صدوری در ماه رمضان به قیمت ۶ قران و یک رباعی از او در وصف کتاب بدین ترتیب:

در مدرسه وجود در خانه بـه نـی	نه میل نوشتن و نه ذوق خوانـدن
نه خانه و نه لانه نه فرزند نه زن	باید اموخت شرح تجرید از مـن

دو برگ پیش از اغاز نسخه دارای اشعار پراکنده که بعضی از انها را پاک کرده‌اند. دو برگ اخر چند یادداشت از جمله وقف نسخه بر طلاب مدرسه واقف به نام الآخرین یا الاخوین [؟] با مهر مربع ناخوانا، بندی در رد تصوف و وجود، یادداشتی پزشکی درباره جمع اغذیه و یادداشتی از محمد بن محمد صدرالدین رضوانی در مشهد غروانی در تفسیر بخشی از مصباح الشریعة امام صادق علیه السلام به خط ابوالقاسم در ۱ برگ، و چند بیت شعر. چند برگ اخر نسخه را بریده‌اند.

انتقالی از مدرسه ایت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا، جدول‌دار.

۸۹ برگ، ۱۳×۲۵، ۱۹ سطر، ۶/۵×۱۷/۵.

(۱۰۵۸۰)

مجموعه:

۱. فردوس الحکمة «۲ ب ـ ۶ پ»

(پزشکی ـ عربی)

از: علی بن سهل بن ربن طبری (۲۶۰ق)

فردوس الحکمة در ۷ نوع و ۳۰ مقاله و ۳۶۰ باب تنظیم شده، که در این نسخه مقاله دوم از نوع دوم آن به صورت ناقص و مغلوط نوشته است. این مقاله ۱۰ باب دارد که باب آخر آن در نسخه ما افتاده است.

الباب الاول: منها فی النفس وانها لیست بعرض ولا مزاج من المزاجاة.

الباب الثانی: [فی ان النفس] لیست مرکبة فی الحرکات والرد من ابطلها.

الباب الثالث: فی ان النفس لیست فی الجسم مثل کون الاشیاء بعضها فی بعض وفی ان النور لیس بجسم ولا نار.

الباب الرابع: فی ان للبدن النفس تفنی مع البدن.

الباب الخامس: فی العقل الهیولی والعشرة الاسماء الجامعة للکلام کله.

الباب السادس: [فی الوهم] والحواس.

الباب السابع: فی حاسّة العین.

الباب الثامن: فی [اللمس والذوق] فی سائر الحواس.

الباب التاسع: فی ان الالوان والطعوم والارایح اعراض ولیست باجسام کما قال قوم.

[بروکلمان، ج ۴، ص ۲۶۱ـ۲۶۳؛ اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة، ج ۲، ص ۱۱۴ـ۱۱۷؛ رضا رامپور، ج ۵، ص ۱۶۸ـ۱۶۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۴۲۳؛ الوارث، ج ۵، ص ۵۱۳ـ۵۱۵]

آغاز: «الباب الاول منها فی النفس وانها لیست بعرض ولا مزاج من المزاجاة. قال ارسطاطالیس ان العلم بالنفس الناطق اکثر من سایر العلوم لان من عرفها فقد عرف ذاته».

انجام افتاده: «کل جسم له طول وعرض وعمق... (رطوبت خورده) علینا ذلک وقلنا کل ذی طول وعرض وعمق جسم وجدنا ذلک محیطاً».

۲. المبدأ والمعاد «۷ ب ـ ۲۲۷ ب»

(فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۳۴۴ـ۳۴۵؛ کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۷۷ـ۲۸۸]

آغاز: «سبحانک اللّهم یا مبدع المبادی والعلل وغایة الثوانی والاول اهدنا سبیلاً مستقیماً».

انجام: «التی یتولاها حارس السالکین الی جوار الله تعالی وکافل المحققین نائیاً عن رسول رب العالمین لحفظ حدود الله والاحکام الدینیة والدنیویة من الحلال والحرام».

انجامه: «تمت الکتاب مبدأ و معاد ملاصدراء شیرازی فی التاریخ سلخ جمید الاول لسنة ۱۸۱۰ [۱۰۸۱] بخط احقر العباد محمدمؤمن مالک کتاب ملا لطف‌الله گیلانی».

برگهای ۲۲۸ ر-۲۳۱ ر بخشی از المبدأ والمعاد (برابر ص ۴۲۹-۴۳۵ چاپ سید جلال‌الدین آشتیانی، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۸۰ ش) است که از نسخه دیگری در صحافی بدین جا الصاق شده است.

نستعلیق، محمدمؤمن برای مالک آن ملا لطف‌الله گیلانی، سلخ جمادی‌الاول ۱۰۸۱ق (رساله دوم).

رساله اول: سطور چلیپا، برگ اول نسخه قیمت گذاری آن به سیاق ۱ تومان.

رساله دوم: عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، با اندکی حاشیه‌نویسی، بلاغ مقابله دارد، ابتدای رساله دوم تملکی با مهر بیضوی: «افوض امری الی الله عبده محمداسمعیل ۱۱۸» در لاهجان، از این برگ تا برگ ۱۱ ب در حاشیه بالایی صفحات اشعار پراکنده‌ای از شاعران مختلف از جمله علامه نوری، سید ابوالقاسم فقیه، خواجه نصیر، بهایی، مولانا صبوری، خواری تبریزی، و کاتب (همان خاک صدرالصدوری که چند نسخه قبلی هم از آن او بود). حاشیه زیرین صفحات بر اثر رطوبت صدمه دیده و فرسوده شده و متن آسیب دیده.

برگ آخر مهر بیضوی تملک: «محمد الحسینی» در ۱۳۴۰ق و چندین بیت شعر پراکنده از صائب و مالک نسخه.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد دورو، بیرون تیماج مشکی با ترنج و سرترنج ضربی، جدول‌دار، درون قهوه‌ای. فرسوده.

۲۳۲ برگ، ۲۴×۱۳، ۲۵ سطر، ۱۱/۵×۲۳/۵ و ۱۸×۷.

(۱۰۵۸۱)

[النحو] (نحو - عربی)

از: ناشناخته

شرح کتابی در نحو با عناوین «قوله-ش» است که علی رغم جستجوی فراوان نام کتاب اصل و شرح را نیافتم.

نسخه‌ای از این کتاب در فهرست سلیمانیه عراق، ج ۳، ص ۱۶۳-۱۶۴ با نام فعل سعدالله، منسوب به ملا سعدالله و نسخه‌ای دیگر در همان جا، ج ۴، ص ۲۵۳ به صورت ناشناخته معرفی شده است.

آغاز: «بسمله. قوله باب الفعل هو ما صح ان یدخله قد الخ. ش ای کلمة جاز دخول قد و حرفی الاستقبال ای السین وسوف والجوازم علیها».

انجام: «لاحد فیه غیر المصنف بخلاف ما افعله فان لهم فیه اقوالاً ثلثة فتعرض له لیبیّن مختارها فیه».

انجامه: «تمت الکتاب بید العبد المذنب محمدرحیم فی عشرون شهر محرم الحرام فی مدرسة حاجی امامعلی فی سنة ثلاثة مائة سادس الف».

نسخ، محمدرحیم، ۲۰ محرم ۱۳۰۶ق در مدرسه حاجی امامعلی، با حاشیه‌نویسی به نشانیهای «۱۱۱۱۱۲» و «۱۲» و «س» و «منه»، در برگ آخر این یادداشت را دارد: «در تاریخ فی سنة ۱۳۶۰ هجری حقیر اقل السادات السید رئوف ابن العالم الفاضل السید الفاضل الخلخالی السهرابادی توقع از جناب مستطاب علامی و فهامی آخوند ملا محمدرحیم امیر حاجیانی رفت که هر وقت که به این حاشیه کتاب نظر می‌فرماید داعی را از خاطر... کل فراموش نفرماید التماس دعا دارم. والسلام».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد مقوا، عطف تیماج قهوه‌ای.

۹۲ برگ، ۲۴×۱۹، ۸×۷، ۸ سطر، ۱۴×۸.

(۱۰۵۸۲)

الشفاء (فلسفه - عربی)

از: حسین بن عبدالله ابن‌سینا (۴۲۸ق)

مشتمل بر قسمت طبیعیات (مشتمل بر ۶ فن) تا الهیات.

[مصنفات ابن‌سینا، ص ۱۲۵-۱۷۴؛ فهرست آثار ابن‌سینا، ص ۹۲].

آغاز: «... (موریانه خورده) [الط]بیعیات فی السماع الطبیعی وهو اربع مقالات. واذ قد فرغنا بتیسیر الله وعونه مما وجب تقدیمه فی... (موریانه خورده) تعلیم الکتاب من صناعة المنطق».

انجام: «ذلک بالخواص النبویة کاد ان یصیر ربا انسانیا وکاد ان یحل عبادته بعد الله وهو سلطان العالم الارضی وخلیفة الله فیه».

انجامه: «تم الالهیات من کتاب الشفاء والحمد لله رب العالمین والصلاة والسلام علی نبیه محمد وآله الائمة المعصومین اجمعین علی ید اقل خلق الله واضعف عباد الله المرجو برحمة ربه الغنی ابن حیدر محمدامین النائینی فی عشر الاخیر من شهر جمادی‌الاول من شهور سنة ۱۰۷۶».

نستعلیق، محمدامین بن حیدر نائینی، دهه آخر جمادی‌الاول ۱۰۷۶ق، حاشیه صفحات از موریانه آسیب زیادی دیده است و به همین دلیل برگهای نسخه به هم چسبیده‌اند، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، نسخه وقف بوده.

یادداشتهای برگ اول نسخه: فهرست مطالب، اشعاری از امیرالمؤمنین، حافظ، ابی‌الطیب و ملا جامی، حدیثی قدسی، تملک نجف قلی ناظر در ربیع‌الثانی ۱۰۹۷ق با مهر مربع ناخوانا از همو، تملک محمدباقر بن محمدیوسف طبیب، مهر مستطیل: «العبد محمّدیحیی ۱۱۰۷»، قیمت نسخه یک تومان، یادداشت خریداری نسخه از همدان در زمان ذوالفقار خان افشار (بخشی از این یادداشت را موریانه خورده) و مهر تملک بیضوی شکل: «محمدمعین بن محمدرضی».
یادداشتهای پایان نسخه: تملک محمد رضی‌الدین قزوینی با مهر مستطیل: «رضیت برضا الله محمد بن الحسن»، مهر بیضوی «العبد الراجی بلطف الله محمدشفیع الحسینی» و یادداشت دیگری از محمدمعین بن محمدرضی با مهر او که نوشته نسخه را بعد از آن که از دست سارقین خارج کردند از جد و پدر به ارث به وی رسیده است، نام مادر حضرت موسی، اقسام المنطق التسعة، تعریف السماع الطبیعی، و مهر مستطیل: «العبد محمدیحیی ۱۱۰۷».
انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.
جلد تیماج عنابی یک لا، مجدول، عطف و سجاف تیماج سیاه‌گرهی، موریانه خورده، دو رو، درون مشکی.
۲۲۵ برگ، ۱۵/۵×۲۴/۵، ۳۵ سطر، ۱۰/۵×۱۹/۵.

(۱۰۵۸۳)

جمال الصالحین

(اخلاق ـ فارسی)

از: حسن بن عبدالرزاق لاهیجی قمی (۱۱۲۱ق)

دیباچه در این نسخه کوتاه شده است.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۴۱۴ـ۴۱۵ و ج ۷، ص ۲۶۶؛ دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۳۸۹؛ الهیات تهران، ج ۱، ص ۴۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۱۷۱ـ۱۷۴].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین حق حمده وصلی الله... امابعد چنین گوید احوج عباد الله...».

انجام: «یکی از اولیای ما را به کلمه اعانت کند آن روز بی‌حساب به بهشت رود».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی التاریخ بیست هفتم شهر ذی‌قعدة سنة ۱۱۱۳ الفقیر الحقیر المذنب المحتاج الدعاء [کذا] المؤمنین العبد الضعیف الاقل السید النجفی الحسینی میر عبدالله ابن مرحومی میر غیاث‌الدین نیسابوری».

نسخ و نستعلیق، عبارات عربی معرب، میر عبدالله بن میر غیاث‌الدین نیشابوری نجفی حسینی، ۲۷ ذی‌قعده ۱۱۱۳ق، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به شنگرف و سیاه، حاشیه صفحات رطوبت دیده، پشت برگ اول یادداشت تولد ابراهیم بن آقا محمد در جمعه ۲۵ رمضان

۱۱۴۲ق و برگ ۲ ر تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر صدوری. برگ ۳۲۴ پ و ر در پایان کتاب دارای این یادداشتهاست: تاریخ گرفتن ماه در شوال تخاقوئیل... (که در برش صفحات از بین رفته است)، تاریخ زلزله [کذا]، تاریخ شاه سلطان حسین میرزا که در مشهد مقدس بودیم، دو تاریخ ولادت یکی در ۲۰ جمادی‌الاول ۱۱۳۹ق و دیگری در صحافی نسخه بریده شده، وقفنامه نسخه از طرف شرف نساء خانم زوجه مرحوم کربلایی ابوالقاسم الموتی الاصل به ثواب فرزندش ملا محمدباقر الموتی الاصل در شنبه دوم ذی‌الحجة الحرام ۱۲۲۵ق، و زیر آن یادداشت وفات ملا محمدباقر بن کربلایی ابوالقاسم الموتی الاصل در جمعه ۱۹ رمضان ۱۲۲۵ق «در مدرسه میرزا محمدشفیع در شهر بارفروش در وقتی که به تحصیل علوم دینیه مشغول بود و از قوم و اقربا و مادر و برادر کسی با او نبوده»، و چند یادداشت پزشکی و سه بیت شعر، و مهر بیضوی: «الا من هو فی محل حمید». در برگ ۳۲۵ و ۳۲۶ روایتی طولانی از امام صادق علیه السلام درباره ائمه اثنی عشر. دو برگ اول وصالی شده.
انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.
جلد تیماج مشکی یک لا.
۳۲۶ برگ، ۱۶×۲۳، ۱۷ سطر، ۱۰×۱۷.

(۱۰۵۸۴)

شرح تجرید الاعتقاد

(کلام ـ عربی)

از: علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

این نسخه از اواخر فصل دوم مقصد دوم تا اوائل مقصد ششم.

[رک: ش ۱۰۵۷۷]

آغاز افتاده: «یصیر هواء والهواء المجاور لابداننا انما یحس برودته لانه ممتزج بالخیرة».

انجام افتاده: «المقصد السادس فی المعاد... وقیل المراد به الادلّة الواضحة وقیل العبادات کالصلوة والزکوة ونحوهما وقیل الاعمال».

نستعلیق، سدهٔ ۱۱هـ، در حاشیه تصحیح شده و با نشانیهای «بی» و «م ن» حاشیه‌نویسی دارد، برگ ۳ ر تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر صدوری، کناره بسیاری از صفحات مرمت و وصالی شده است.
انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.
جلد گالینگور سبز، عطف و گوشه‌ها تیماج سرخ.
۱۷۹ برگ، ۱۱/۵×۲۳، ۲۲ سطر، ۶×۱۷/۵.

(۱۰۵۸۵)

مجموعه:

۱.شرح العوامل «۱ ب ـ ۶۲ ر» (نحو ـ عربی)

از: زین‌العابدین بن محمدباقر

از آن جا که به نظر مؤلف شرح جامعی بر عوامل ملا محسن نوشته نشده بود، مؤلف این شرح را تألیف کرد. آن گونه که در دیباجه می‌نویسد: «ولیس له شرحاً یکشف عن وجه معانیه عطائه ویظهر لطالبه تمامه فشمّرته بعنایة ربّی الجلیل من ساق الجدّ الی ان اعلّقه شرحاً یحلّک صعاب لفظه ومعانیه ویمیّز دررة عن لآلیه مرجوّاً ممن عاثر فیه علی عثر ان یدرأ بالحسنة السیئة فانّه اول ما نثره فی النجم التصنیف وغرسه فی روضة التألیف مستعناً بالله العظیم».

کتاب در این نسخه از انجام ناتمام مانده است.

آغاز: «نحمدک یا من دلّ علی عظمته رفع السموات ونصب الارضین وشهد علی کمال عزّته کسر اعناق المتکبرین وجزم ظهور الملحدین... اما بعد فیقول الراجی الی عفو ربه الغنی ابن المحمدباقر زین‌العابدین».

انجام ناتمام: «واذا تأخرت عنهما نحو زید قایم ظننت ولعل السرّ فی ذالک ان هذین».

۲.شرح الایساغوجی «۶۴ ب ـ ۱۰۷ ب» (منطق ـ عربی)

از: حسن کاتی، حسام‌الدین (-۷۶۰ق)

کامل.

[سلیمانیه، ج ۲، ص ۴۵۴ و ۴۶۲ـ۴۶۳؛ التراث العربی المخطوط، ج ۷، ص ۹۹ـ۱۰۱؛ آستانه عبدالعظیم حسنی، ج ۱، ص ۳۱۶؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۵، ص ۲۴۱۸ـ۲۴۲۰].

آغاز: «المنطق آله قانونیة تعصم مراعاتها الذهن عن الخطاء فی الفکر. الحمدلله الواجب وجوده الممتنع نظیره الممکن سواه و غیره».

انجام: «انما هو البرهان لکونه مرکباً من المقدمات الیقینیة. ولیکن آخر ما کتبناه من الاوراق لایضاح ما فی الکتاب الایساغوجی».

انجامه: «قد تم هذا الکتاب بعون الله الملک الوهاب فی یوم الیکشنبه فی بیست پنجم محرم الحرام فی سنة خمس عشرین وثلثة مائة بعد الف بید الحقیر الفقیر قلیل الطاعة وکثیر المعصیة الراجی الی رحمة الله تعالی شاکل حسین من قریة القوبی غفر الله له ولدیه واحسن الیهما والیه بحق محمد وآله الطیبین الطاهرین المعصومین التاریخ ۱۳۲۵».

نسخ و نستعلیق، رساله اول: ظاهراً به خط مؤلف، سده ۱۴ه. در پایان دو بیت شعر از سعدی به خط سید محمدحسن طالقانی در ۱۳۵۴ (برگ ۶۲ پ)، و در یک برگ تفسیر آیه «ان الله اشتری من المؤمنین...». در میان کتاب برگهای ۴۱ پ و ۴۲ نانوشته رها شده.

رساله دوم: شاکل حسین از قریه قوبی، یکشنبه ۲۵ محرم ۱۳۲۵ق، با حاشیه‌نویسی در کناره صفحات و میان سطور.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰. با مهر: «وقف کتابخانه مدرسه آیة الله الکبری الطباطبائی البروجردی شهر ری تاسیس ۱۳۸۱ه لاله زاری» و مهر: «وقف بر مسجد لاله‌زار است. بیرون بردن از مسجد حرام است».

جلد تیماج سرخ، جدول‌دار.

۱۰۷ برگ، ۱۷×۲۲، ۱۰ـ۱۲ سطر، ۱۰/۵×۱۷/۵.

(۱۰۵۸۶)

مفاتیح الغیب (تفسیر ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (-۱۰۵۰ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۷، ص ۲۷۹۹؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۲۵۰؛ کتابشناسی ملاصدرا، ص ۷۷ـ۸۱]

آغاز: «الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب لیکون للعالمین نذیراً وارسل رسوله بالهدی ودین الحق».

انجام: «اکرم اولاد ابراهیم لیغنیک عن البرهان ولیس الخبر کالعیان صلی الله علیه وآله... الطاهرین».

انجامه: «قد تمت النسخة الشریفة علی ید اقل الخلیقة محمدحسن بن زین‌العابدین غفر الله لهما بحق محمد وآله الطاهرین ۱۹ شهر رمضان سنة ۱۲۸۳». و زیر آن: «واعلم ان هذه النسخة من اولها الی مفتاح الحادی عشر قد تمت علی ید اقل العباد ابوالحسن بن محمد الحسینی الشروانی ومن المفتاح الحادی عشر الی الآخر علی ید اقل الخلیقة محمدحسن اللّهم وفقّهما بالعلم والعمل بحق محمد وآله الطاهرین».

نستعلیق، از ابتدا تا مفتاح ۱۱ به خط ابوالحسن بن محمد حسینی شیروانی و از آن جا تا پایان نسخه به خط محمدحسن بن زین‌العابدین، ۱۹ رمضان ۱۲۸۳ق. عناوین و نشانیها شنگرف و بعضی قسمتها نانوشته، تصحیح شده، حاشیه زیرین صفحات بر اثر رطوبت صدمه دیده، در برگ اول چند بیت شعر یادداشت کرده‌اند.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار، فرسوده.

۲۰۵ برگ، ۱۷×۲۲/۵، ۲۱ سطر، ۱۰/۵×۱۶.

(۱۰۵۸۷)

مجموعه:

۱. زبدة الاصول «۱ب ـ ۶۲ پ» (اصول فقه ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۳۶۰تا ۴۰۱؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۲؛ التراث العربی المخطوط، ج ۶، ص ۲۹۶ـ۳۰۲؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۶، ص ۲۵۶ـ۲۶۵]

آغاز: «ایهی اصل یبتنی علیه الخطاب واولی قول فصل ینتمی الیه اولوا الالباب».

انجام: «فاتبع منها الاقوی والزم ما هو اقرب الی التقوی».

انجامه: «قد اتفق فراغی منها بعون ربی تعالی فی حجرة آخوند ملا احمد شیخ الاسلام فی خدمة الاستاد الفاضل آخوندی ملا محمدقلی شیخ الاسلام فی ید اقلّ العباد طاعةً واکثره رجاواً وملاً فتح‌الله بن عبدالصمد غفر الله لهما فی الیوم الجمعة فی شهر رجب من الهجرة النبویة سنة ۱۲۷۳».

۲. تقریرات اصول الفقه «۶۵ب ـ ۷۶ ر» (اصول فقه ـ عربی)

از: ناشناخته

تقریرات درس اصول فقه یکی از علمای سده ۱۳ه است بر اساس کتاب معالم الدین و ملاذ المجتهدین حسن بن زین‌الدین عاملی (۱۰۱۱ق). استاد مؤلف از معاصران شیخ جعفر کاشف‌الغطاء (۱۲۲۷ق) بوده و از او با دعای رحمه الله یاد می‌کند (از جمله برگ ۷۳ر و ۷۴ر). این نسخه فقط مباحث مربوط به خبر واحد و حجیت آن را دارد و از انجام ناتمام رها شده است.

آغاز: «اختلفوا فی حجیة الخبر الواحد العاری عن القراین المفیدة للعلم بصدقه فی مقامین احدهما فی جواز التعبد به عقلاً والآخر فی وقوع التعبد به شرعاً. فاعلم ان الخبر علی اربعة اقسام لایکون سنده ظنیاً ومضمونه قطعیاً باعتبار موافقة مضمونه لدلیل قطعی مثل الاجماع والدلیل العقلی».

انجام: «ان کان مراده ان حرمته اتباع الظن بخصوص فی صورة امکان العلم فقد عرفت انه لانزاع فی العمل بالظن فی حال الضرورة وانسداد باب العلم والا کما یمکن تخصیص وتقیید».

رساله اول: نسخ، فتح‌الله بن عبدالصمد، جمعه رجب ۱۲۷۳ق در حجره آخوند ملا احمد شیخ الاسلام در خدمت استاد ملا محمدقلی شیخ الاسلام، به جز چند برگ آخر دارای حاشیه‌نویسی بسیار در کناره صفحات و بین سطور با نشانیهای «صالح» و «صالح رحمه الله» و «منه رحمه الله» و «منه» و «سلطان» و «ص» و «۱۲»، عناوین سیاه درشت، حاشیه صفحات رطوبت دیده، ۸ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

رساله دوم: نستعلیق، سده ۱۳ه، سطور مختلف، ۱۱×۱۷.

برگ هفتم مجموعه بخشی از رساله‌ای کلامی است که به اشتباه در این نسخه صحافی شده است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی، جدول‌دار.

۷۶ برگ، ۱۷×۲۳.

(۱۰۵۸۸)

شرح زبدة الاصول

(اصول فقه ـ عربی)

از: محمدصالح بن احمد مازندرانی (۱۰۸۶ق)

کامل.

[التراث العربی المخطوط، ج ۷، ص ۲۷۸ـ۲۷۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۲۴۵۵ـ۲۴۵۶؛ حقوق تهران، ص ۳۷۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۶، ص ۲۷۳ـ۲۷۵]

آغاز: «الحمد لمن اصول نعمائه ظاهرة وفروع آلائه باهرة فاراننی الی الشکر سبیلاً».

انجام: «ان یمنّ علیه فی اصطلاح ذلک بحسن فعاله واجره فی ذلک علی الله وعلی محمد وآله».

انجامه: «فرغ من مشقّة مشقه الفقیر الی الله من عمله ورزقه المذنب المقصر الآثم مکی بن علی بن هاشم الموسوی الخطی عفی بهم بمنّه بظهر یوم السبت الحادی عشر بشهر المعظم شهر رمضان المکرم وذلک فی العشر الاول من الشهر التاسع من السنة السادسة من العشر الرابع من المائة الثالثة من الالف الثانی من الهجرة النبویة المصطفویة وذلک بمدینة البصرة والحمد لله وحده وصلی الله علی من لا نبی بعده محمد وعلی عترته الطیبین الطاهرین».

نسخ، مکی بن علی بن هاشم موسوی خطی، ظهر شنبه ۱۱ رمضان ۱۲۳۵ق، عناوین و نشانیها در متن شنگرف و در حاشیه به ثلث سیاه، تصحیح شده، حاشیه صفحات بر اثر رطوبت آسیب دیده، در ابتدا مهر بیضوی: «اللهم صل علی محمد وال محمد»، یک برگ از آغاز و دو برگ از آخر نسخه یادداشتهای پراکنده‌ای در موضوعات پزشکی و ریاضی و کلامی و چند بیت شعر از نویسنده آنها.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، جدول‌دار گرهی.

۱۲۹ برگ، ۱۵/۵×۲۲، ۲۵ سطر، ۱۰×۱۷.

(۱۰۵۸۹)

الفوائد الشمسية فی شرح الفوائد الصمدية (نحو ـ عربی)

از: احمد بن محمد لاهیجانی (سده ۱۱ هـ)

شرح مزجی و مختصر الفوائد الصمدية استادش شیخ بهایی است. نوشته شده در ۱۶ ربیع‌الاول ۱۰۴۵ق (مطابق با سادس عشر ربیع‌الاول) برای فرزندش شمس‌الدین محمد.

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۴۴۴ـ۴۴۵؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۲۶۵ (به اشتباه با نام الفوائد الشمسية)؛ مرعشی، ج ۱۳، ص ۲۲۳ـ۲۲۴].

اغاز: «لک الحمد علی آلائک ایها الصمد الذی نظم الأفعال المحکمة لیرفع اسماء الجلال».

انجام: «واجعل ما وردناه فی هذه الوریقات خالصاً لوجهک الکریم ویکون عاریاً عن الاعراض الفاسدة الدنیویة».

نستعلیق، سده ۱۴هـ، نسخه مغلوط است، در حاشیه اندکی تصحیح دارد، جدول‌کشی شده با مداد، ابتدا وانتهای نسخه تملک ملا علی عسکر و ملا محمدکریم و حسین و قیمت آن به سیاق. حاشیه بعضی صفحات رطوبت دیده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار، درون کاغذ ابر و باد، ترمیم شده.

۱۱۹ برگ، ۱۷×۲۱/۵، ۱۴ـ۱۸ سطر، ۱۲/۵×۱۸.

(۱۰۵۹۰)

مجموعه:

۱. شرح هداية الحكمة «۳ ب ـ ۴۴ ب» (فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن معین‌الدین میبدی (۹۱۱ق)

از انجام افتادگی دارد.

[دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۸۴؛ ذریعه، ج ۱۴، ص ۱۷۵؛ التراث العربی المخطوط، ج ۸، ص ۱۳۸ـ۱۴۱].

اغاز: «الهداية امر من لدیه وکل شیء یعود الیه له الحمد علی ما انعم علینا سوابق النعم ولواحقها».

انجام افتاده: «وجنس الفصل وفصل الجنس وفصل الفصل بالغة ما بلغت ویمیز بین الخارج».

۲. المشاعر «۴۵ ب ـ ۶۱ ب» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۰۱ـ۲۱۷؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۳۵۵ـ۳۵۶ و ج ۱۶، ص ۶۷۵].

اغاز: «نحمد الله ونستعینه بقوته التی اقام بها ملکوت الارض والسماء وبکلمته التی انشأ بها».

انجام: «فیه وقف ترتیب الخیر والوجود واتصل باوله آخر دائرة الوجود انه مفیض الخیر والجود».

انجامه: «قد فرغت من تسوید هذه النسخة المسماة بالمشاعر فی یوم الاربعاء الثالث عشر... [یک کلمه ناخوانا] الوسط شوال المکرم فی سنة ۱۲۷۲ کاتبه حسین علی بن امان الله آبادی».

نستعلیق، حسین‌علی بن امان‌الله‌آبادی، چهارشنبه ۱۳ شوال ۱۲۷۲ق (رساله دوم)، عناوین و نشانیها در رساله اول شنگرف و در رساله دوم نانوشته، تصحیح شده، با حاشیه‌نویسی، ابتدای نسخه ۴ رباعی نوشته شده، در دو برگ پایانی ۳ صورت حساب مربوط به اشرف آقا که یکی از آنها تاریخ پنجشنبه ۴ ذیقعده را دارد و دیگری بعد از آمدن به رودبار نوشته شده است. حاشیه پایینی صفحات رطوبت دیده است. از انتهای شرح هدایه چندین برگ را بریده‌اند. بالای تمامی صفحات عبارت «یا علی مدد» نوشته شده است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج تریاکی یک لا، جدول‌دار.

۶۴ برگ، ۱۷×۲۲، ۱۵ سطر، ۱۰/۵×۱۵/۵.

(۱۰۵۹۱)

المقامات (ادبیات ـ عربی)

از: قاسم بن علی حریری (۵۱۶ق)

اندکی از پایان مقاله پنجاهم افتادگی دارد.

[فهرس المخطوطات المصورة، قاهره، الادب، ج ۶، ص ۷۸ـ۸۱؛ معجم التاريخ التراث الاسلامی، ج ۳، ص ۲۳۷۶ـ۲۳۷۷؛ بروکلمان، ج ۵، ص ۱۲۵ـ۱۵۰].

اغاز: «اللهم انا نحمدک علی ما علمت من البیان والهمت من التبیان کما نحمدک علی ما اسبغت من العطاء».

انجام افتاده: «ثم دنوت الیه کما یدنوا المصافح وقلت اوصنی ایها العبد الصالح فقال اجعل».

نسخ، سده ۱۳هـ، عناوین شنگرف، نسخه بدل دارد، چندین صفحه از اول نسخه با حاشیه‌نویسی، در ابتدای نسخه فهرست مقالات کتاب که یک برگ آن افتاده و ناقص است. در برگ ۲ ر این شعر آمده:

خودارا آن چنان بر جامه ابریشمین نازد ... کـه پنداری سـر دارد مقامات حریری

و در زیر آن آمده: «خط مرحوم حاجی میرزا علی نائب الصدر اخوی است که در خدمت مرحوم میرزا شفیع آشتیانی در قزوین در محله راه کوشک این کتاب را می‌خواند. وقد وصل الی بالارث من ابی رحمة الله علیهما محمد الحسینی المتخلص بخاک صدر الصدوری». چند برگ اول رطوبت دیده و ترمیم شده. حاشیه‌های نسخه موریانه خورده.

در پایان فهرست مطالب کتاب و بندی درباره زندگی محمد بن ابی بکر. در ابتدای نسخه برگی است که از درون جلد پیشین نسخه جدا کرده‌اند حاوی سه یادداشت معاملاتی در سال‌های ۱۲۵۵ و ۱۲۵۷ و ۱۲۵۸ق یکی از آنها با مهر هشت گوش: «سید... العاملی ۱۲۵۶». در برگ ۸۸ ر یک مهر آبخورده ناخوانا.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد گالینگور قهوه‌ای.

۲۱۶ برگ، ۱۶×۲۲، ۲۴ سطر، ۹×۱۵/۵.

(۱۰۵۹۴)

غایة المأمول فی شرح زبدة الاصول (اصول فقه ـ عربی)

از: فاضل جواد بن سعدالله کاظمی (قرن ۱۱ھ)

از آغاز یک برگ افتادگی دارد.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۳۷۸ـ۳۸۱؛ ذریعه، ج ۱۶، ص ۱۵؛ مرعشی، ج ۱۰، ص ۱۷۸؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۱۷۹؛ سپهسالار، ج ۱، ص ۵۸۱ـ۵۸۲؛ دانشکده حقوق تهران، ص ۴۰۵؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۶، ص ۳۲۵ـ۳۲۷]

آغاز افتاده: «محمد العاملی لازالت ایام افادته مشرقة علی العلماء الاعلام واوقات سلامته مستمرة الاثام».

انجام: «وان یجعل ما ابتناه فی هذا الکتاب حجة لنا لا علینا. والحمد لله حق حمده... الطاهرین».

انجامه: «قد فرغت من تسوید هذه النسخة الشریفة فی یوم الاثنین ثالث فی شهر رجب المرجب من شهور سنة ۱۲۴۶ علی مهاجرها آلاف تحیة وثناء العبد عبدالوهاب بن میرزا کلبعلی.. (به خاطر رطوبت خوانده نمی‌شود)».

نستعلیق، عبدالوهاب بن میرزا کلبعلی... (بر اثر رطوبت خوانده نمی‌شود)، دوشنبه ۳ رجب ۱۲۴۶ق، عناوین و نشانیها شنگرف، اندکی تصحیح شده، حاشیه زیرین صفحات بر اثر رطوبت صدمه زیادی دیده است. برگ اخر ابیاتی از قیس بن عاصم و جعفر بن محمد علیه السلام و «تفصیل کتاب‌هایی که با خود آورده‌ام» و فهرستی از «آن چه پول از آخوند ملا حسن گرفته‌ام».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، جدول‌دار، فرسوده و آبخورده.

۳۳۴ برگ، ۱۷×۲۱/۵، ۲۲ـ۲۳ سطر، ۱۰/۵×۱۷.

(۱۰۵۹۵)

شرح تهذیب المنطق والکلام (کلام ـ عربی)

از: محمدامین بن محمدسعید بن محمدصالح مازندرانی

شرح مزجی بخش کلام تهذیب المنطق والکلام تفتازانی (۷۹۱ق) که آن را برای پسرش محمدکریم نوشته است.

در مقدمه می‌نویسد: «فیقول المفتقر... ابن محمدسعید بن محمدصالح الخسام محمدامین، انّی لما رأیت قسم الکلام من الهذیب للشیخ الامام الادیب شارح مقاصد الکلام بمنطقه السدید... سعدالدین محمد التفتازانی مشتملاً علی مسائل الکلام الذی هو اساس الشرایع والاحکام... ولو آر شرحاً کشف عن اسرارها استارها... فخالج بالی ان اشرحه شرحاً یفتش بسطاً موجزة... مع تحقیق للمقاصد وتحلیل للمعاقد تذکرة لمن تذکّر وتبصرة لمن تبصّر سیّما الولد الاعز الامجد الملقب بالکریم محمد رزقه الله حلاوة الیقین والایمان...».

کامل.

[ذریعه، ج ۱۳، ص ۱۵۹ـ۱۶۰؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۲۰۹۶ و ۲۰۹۹]

آغاز: «نحمدک یا من یتلی من اوراق الاطباق توحیده وتجلّی من الانفس والآفاق بیّنات تمجیده ونشکرک علی ما علّمنا من القواعد».

انجام: «مثل امتی مثل المطر لایدری اوله خیر ام آخر رزقنا الله خیر الآخرة والاولی ووفقنا للعمل بما یحب ویرضی انه خیر موفق ومعین والحمد لله... الطاهرین ولعنة الله علی اعدائهم وغاصبی حقوقهم ابد الابدین ودهر الداهرین».

نستعلیق، عبارات اصل نسخ، سده ۱۴ھ، عناوین و نشانیها با مداد، تصحیح شده (۳ برگ اول با مداد)، برگ ۱۷۶ پاره شده، ۸ برگ اول با حواشی توضیحی به فارسی، با حواشی به امضای علی الحسینی الشیروانی، کاغذ فرنگی با نقش «الر جدید عهد همایون».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی با ترنج و سرترنج ضربی، مجدول گرهی.

۱۷۷ برگ، ۱۹×۲۱/۵، ۱۸ سطر، ۹/۵×۱۵/۵.

(۱۰۵۹۶)

مراح الارواح (صرف ـ عربی)

از: احمد بن علی بن مسعود (سده ۸ھ)

در همه نسخه‌ها از مؤلف با نام بالا یاد شده است. اما مرحوم دانش‌پژوه حدس زده‌اند وی ابوالقاسم

احمد بن علی بن مسعود بن عبدالله نحوی (۶۱۳ق) باشد (فهرست دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۲۰۴).

نسخه از انجام ناتمام مانده است.

[معجم التاريخ التراث الاسلامی، ج ۱، ص ۳۵۷ـ۳۵۸؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۶۵۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۴۲۰ـ۴۲۵]

آغاز: «قال المفتقر الی الله الودود احمد بن علی بن مسعود... اعلم ان الصرف ام العلوم والنحو ابوها».

انجام ناتمام: «وخفّة ماقبلها متحرک وانضمام ومکسورة».

پس از رساله خطی نسخه چاپ سنگی همین کتاب مراح الارواح صحافی شده است.

نسخ، سده ۱۴ه، عناوین شنگرف، پیش و پس از رساله چندین شعر از حافظ و سعدی و یادداشتهای متفرقه، با حاشیه‌نویسی فراوان در کناره صفحات و بین سطور، حاشیه زیرین صفحات رطوبت دیده است.

چاپ سنگی: نسخ، محمدرحیم بن محمدتقی تبریزی، چهارشنبه اول شهر المبارک ۱۲۸۰ق، ۴۷ ص، ۱۶ سطر، ابتدای کتاب مهر بیضوی: «عبده آقا میرزا ۱۳۰۲»، با حاشیه‌نویسی دستنویس.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی، جدول‌دار، عطف سرخ.

۵۹ برگ، ۱۹/۵×۲۱، ۶ـ۹ سطر، ۱۱×۱۵.

(۱۰۵۹۷)

مجموعه:

۱. اسرار الآیات وانوار البینات «۲ ب ـ ۶۸ ب» (تفسیر ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۳۹ـ۴۴؛ ذریعه، ج ۲، ص ۳۹؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۲، ص ۵۳]

آغاز: «نحمدک اللّهم یا من بیده ملکوت الارض والسموات والیه یشوّق ویدور الاشیاء».

انجام: «والمتخیّل بعینه محسوساً والمحجوب مکشوفاً والمعلوم حاضراً لقوله علمت نفس ما احضرت».

انجامه: «تمت هذه النسخة الشریفة علی ید احقر عبادالله عزّ اسمه وجلّ شأنه واضعف مخلوقاته لقوله تعالی خلق الانسان ضعیفاً قلیل الطاعة کثیر المعصیة ابوالحسن ابن محمد الحسینی الشروانی عفی الله عنهما والتمس ممن یطالع هذه النسخة طلب الغفران والرحمة جعلنا الله وایاکم من عندها مقام وتاریخ الاتمام فی لیلة الثامن من الرمضان المبارک سنة ۱۲۸۰. تم».

۲. متشابه القرآن «۶۹ ر ـ ۷۴ ب» (علوم قرآنی ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۹۲ـ۱۹۴ و ج ۱۲، ص ۲۶۴۴؛ کتابشناسی ملاصدرا، ص ۷۴ـ۷۷؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۲، ص ۵۳]

آغاز: «اللّهم تبارکت بالتقدیس والتنزیه وتعالیت عن المثل والشبیه انت الذی نوّرت سماوات الارواح».

انجام: «ومنه الی النفس الناطقة ومنها الی القوة الحیوانیة ومنها الی القوة الساریة فی جسمیته».

انجامه: «تمت هذه النسخة الشریفة فی لیلة العاشر من شهر رمضان المبارک فی السنة ۱۲۸۰. تم».

نستعلیق، ابوالحسن بن محمد حسینی شیروانی، شب ۸ رمضان ۱۲۸۰ق (رساله اول) شب ۱۰ رمضان ۱۲۸۰ (رساله دوم)، عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه صفحات رطوبت دیده، ابتدای مجموعه یک صفحه از کاتب در معنای حدیثی از رسول اکرم با امضای «ح ن شیروانی». در آخرین برگ هم روایتی از ایشان آمده است، ابتدای نسخه ۳ برگ و در انتها ۴ برگ سفید مانده است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج تریاکی یک لا، جدول‌دار.

۷۴ برگ، ۱۹/۵×۲۱، ۲۲ سطر، ۱۱/۵×۱۶/۵.

(۱۰۵۹۸)

مجموعه:

۱. مراح الارواح «۲ ب ـ ۲۴ ر» (صرف ـ عربی)

از: احمد بن علی بن مسعود (سده ۸ه)

چاپ سنگی با این مشخصات: نسخ، محمدرحیم بن محمدتقی تبریزی، چهارشنبه اول شهر المبارک ۱۲۸۰ق، ۴۷ ص، ۱۶ سطر، با حاشیه‌نویسی بسیار در کناره صفحات و میان سطور، ابتدای کتاب مهر بیضوی: «عبده آقا میرزا ۱۳۰۲».

[رک: ش ۱۰۵۹۶، که آن هم همین چاپ است]

۲. شرح الایساغوجی «۲۵ ب ـ ۶۲ ب» (منطق ـ عربی)

از: حسن کاتی، حسام‌الدین (۷۶۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۵۸۵/۲]

انجامه: «قد فرغ من تسوید هذا الکتاب العبد المذنب آقا میرزا ابن المرحوم حاجی ملا احمد مشقطعی فی یوم الثلث فی شهر ذی‌حجة الحرام فی سنة اربع وثلث مائة بعد الف من هجرة النبویة صلی الله علیه وآله الاخیار الابرار. باکثرت اشتغال به تدریس اطفال خوردسال و وفور قیل و قال تعجیلاً قلمی گردید از جهت کمیابی نسخه والا دماغ نوشتن نداشتیم. امید آن که ناظرین مکرمین به نظر التفات منظور و به دعای بی‌ریا کمترین را مسرور فرمایند. والسلام».

نسخ، آقا میرزا بن مرحوم حاجی ملا احمد مشقطعی، سه‌شنبه ذی‌الحجه ۱۳۰۴ق. با حاشیه‌نویسی فراوان در کناره صفحات و بین سطور، تصحیح شده، عناوین سیاه درشت، دو برگ آخر چند یادداشت متفرقه از جمله: تعاریف منطقی، فهرست اختصارات متن، شجره نامه عبدالمناف و چندین تاریخ به این ترتیب: تاریخ طاعون سنه ۱۲۳۰، آمدن قزل اباق به بادکوبه سنه ۱۳۱۱، خراب شدن بقلخانی (؟) فی ۴ شهر شوال سنه ۱۲۹۰، رفتن حسینقلی خان از بادکوبه سنه ۱۲۱۷، رفتن حسینقلی خان از کشله سنه ۱۲۴۳، افتادن وبا در بادکوبه فی غرة شهر ذیحجة الحرام سنه ۱۳۰۹. در برگ اول قیمت نسخه به سیاق که ظاهراً یک ریال است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰، با مهر: «وقف کتابخانه مدرسه آیة الله الکبری الطباطبائی البروجردی شهر ری تاسیس ۱۳۸۱ه‍ (لاله زاری)» و«وقف بر مسجد لاله‌زار است بیرون بردن از مسجد حرام است». بنا بر نوشته ابتدای نسخه این کتاب حسب الامر آیت الله سید محمدمهدی لاله‌زاری وقف مدرسه آیت‌الله بروجردی شده است.

جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای.

۶۵ برگ، ۱۶/۵×۲۱/۵، ۱۰ سطر، ۱۰/۵×۱۵.

(۱۰۵۹۹)

مجموعه:

۱. العوامل «۱ ب ـ ۵۹ ب» (نحو ـ عربی)

از: محسن بن محمدطاهر قزوینی (سده ۱۲ه‍)

کامل.

[ذریعه، ج ۱۵، ص ۳۵۹ـ۳۶۰؛ التراث العربی المخطوط، ج ۹، ص ۱۶۴ـ۱۶۵].

آغاز: «احمدک یا من یرفع الیه صالح العمل واصلّی علی نبیک محمد وآله... اما بعد النحو علم باصول».

انجام: «هذا خلاصة ما اردناه وهی خیر مما یدّخرون لیوم لاینفع مال ولا بنون ولمثل هذا فلیعمل العاملون».

انجامه: «قد فرغت من تسویده. تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب فی ید الحقیر الفقیر قلیل العمل کثیر العصیان اقلّ الطلبة عبدالمجید بن ملا صفر استادنا الاعظم آخوند عبدالرزاق مشتهر العصر والزمان فی تاریخ ۱۲۳۵».

۲. الفوائد الصمدیة «۶۰ ب ـ ۱۲۶ ر» (نحو ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۴۲۸ـ۴۷۰؛ ذریعه، ج ۱۶، ص ۳۴۵].

آغاز: «احسن کلمة یبتدأ بها الکلام وخیر خبر یختتم به المرام حمدک اللّهم».

انجام: «اللهم اشرح صدورنا بانوار المعارف ونوّر قلوبنا بحقایق اللطایف واجعل ما اوردناه فی هذه لوجهک الکریم».

انجامه: «تمت کتاب صمدیه بعون الله الملک الوهاب فی ید الحقیر الفقیر کثیر العصیان قلیل العمل عبدالمجید طلبه ولد ملا صفر الاستاذنا الاعظم آخوند عبدالرزاق فی تاریخ خمس و ثلثون مأتین بعد الف سنة ۱۲۳۵».

نسخ، عبدالمجید بن ملا صفر، ۱۲۳۵ق (رساله اول و دوم). عناوین شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و فراوان حاشیه‌نویسی دارد. رطوبت آسیب زیادی به نسخه وارد کرده است. برگ اول عرضی نونویس. ابتدای نسخه چند یادداشت صرفی و نحوی. در برگ آخر نسخه چندین بیت فارسی در به پایان بودن کتاب و باقی ماندن آن نوشته شده است. در انتهای نسخه مهر گلابی شکل به سجع: «محمدرحیم» و حدیثی از امیرالمؤمنین علیه السلام.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد مقوا، عطف تیماج قهوه‌ای، فرسوده.

۱۲۸ برگ، ۱۶/۵×۲۱/۵، ۶ سطر، ۷×۱۷/۵.

(۱۰۶۰۰)

مجموعه:

۱. شرح خلاصة الحساب «۱ ب ـ ۱۱۲ ر» (ریاضیات ـ عربی)

از: جواد بن سعدالله کاظمی، فاضل جواد (قرن ۱۱ه‍)

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۳۰۷ـ۳۱۰؛ آستان قدس رضوی، ج ۸، ص ۲۱۱ـ۲۱۲].

آغاز: «الحمد لله الواحد العظیم والفرد القدیم الذی یقصر العد من آلائه ویتعذّر الحصر عن اقلّ نعمائه».

انجام: «فان فی هذا الشرح نفایس صیانتها عمّن لیس اهلها والحمد لله و خیره».

انجامه: «قد فرقت [کذا] من تسوید هذه الاوراق فی یوم الاربعة فی شهر محرم الحرام سنة ۱۲۳۴».

۲. لغز الزبدة «۱۱۴ر ـ ۱۲۱پ» (عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

نوشته شده برای محمد بن خاتون عاملی در سال ۱۰۲۱ق در مشهد با ماده تاریخ «رطوبه».

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۴۹۴ـ۵۰۱؛ دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۴۴۱ـ۴۴۲ و ج ۸، ص ۳۵۷ (خط مولف)؛ مجلس، ج ۱۳، ص ۴۲۷؛ مرعشی، ج ۱، ص ۲۵۶ـ۲۵۷]

آغاز: «اما بعد حمد الله والصلوة علی رسوله فیقول احوج الخلق... لا یخفی علیکم ایها الاصحاب العظام والاحباء الکرام المختصون من الله تعالی بالافهام الوقّادة والاذهان النقادة انه قد یعرض للبال فی بعض المحال ملال یمنع من مطالعة العلوم الدینیة».

انجام: «قاعدته بسمرقند وزاویته ببغداد ولنقتصر علی هذا القدر من الاطناب فی ذکر الکتاب ولیمنک عنان القلم مخافة الملل والسئام والحمد لله وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین وسلم تسلیماً کثیراً».

انجامه: «تمت الکتاب فی یوم الاربعاء من العشر الاول الشهر رجب المرجب فی سنة ۱۲۵۲ وکتب هذا الکتاب (کذا) فی عتبات عالیات واعلموا بها ایها الاخوان والاحباب قدر هذا الکتاب المستطاب لانّی کتبت بیدی واذکرونی فی وقت المطالعة. حرّره عبدالوهاب الابن... (پاک شده) وتجاوز عن جرائمهما. کفا محمد وآله خیر الوری ۱۲۵۲».

نسخ، چهارشنبه محرم ۱۲۳۴ق (رساله اول)؛ چهارشنبه دهه اول رجب ۱۲۵۲ق در عتبات عالیات به خط عبدالوهاب... (بقیه را پاک کرده‌اند) به همراه مهر هشت ضلعی کاتب به سجع: «عبدالوهاب بن محمدحسین ۱۲۳۹» (رساله دوم)، تصحیح شده، عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه صفحات رطوبت دیده.

ابتدای نسخه تملک در ۱۲۷۱ق و مهری پاک شده و قیمت نسخه به ۳ قران، میان دو رساله تکاخنامه‌ای در غره رجب ۱۲۳۴ق و سندنامچه‌ای در ۹ رجب ۱۲۳۴ق و یادداشت تمسکنامچه‌ای در ۱۲۳۴ق که بر اساس آن «مبلغ شش تومان ریال فتحعلی شاهی دو مثقالی عددی از قرار بیست و پنج شاهی» به

عنوان قرض الحسنه پرداخت شده است و حدیثی از امیرالمؤمنین علیه السلام. در ابتدا و انتهای مجموعه مهر هشت گوش کاتب: «عبدالوهاب بن محمدحسین ۱۲۳۹». بر روی طبله دوم جلد حساب مواردی که برای کتابت نسخه پرداخت شده‌اند از جمله اجرت مهره و کاغذ.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی با روکش مقوایی، عطف تیماج قهوه‌ای.

۱۲۱ برگ، ۱۵/۵×۲۱، ۱۸ و ۷ سطر، ۹×۱۴.

(۱۰۶۰۱)

شرح العوامل (نحو ـ عربی)

از: نظرعلی بن محسن گیلانی (سده ۱۳ق)

از مقدمه کوتاه مؤلف بر می‌آید که این کتاب حاصل اصلاح و بازنگری او بر شرح عواملی است که در اوائل جوانی مخصوص کودکان نوشته بود.

کامل.

[فهرست جدید گلپایگانی، ج ۵، ص ۲۶۲۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۹۳]

آغاز: «نحمدک یا من الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعه ونصلی علی نبیه الذی نصبه حفظاً للشرک الغیب».

انجام: «والصلوة علی نبیه قدوة العالمین وعلی آله سیما علی خیر العاملین والسلام علی خیر خلقه محمد وآله الطاهرین».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب در بیست هشتم شهر ربیع‌الثانی در روز سه‌شنبه وقت عصر در مدرسه حاجی محمدحسن سنه ۱۲۹۳».

نستعلیق، عبارات اصل نسخ، عصر سه‌شنبه ۸ ربیع‌الثانی ۱۲۹۳ق در مدرسه حاجی محمدحسن، تصحیح شده، با اندکی حاشیه‌نویسی.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، فرسوده و آبخورده.

۱۳۸ برگ، ۱۵/۵×۲۰/۵، ۱۵ سطر، ۹×۱۵/۵.

(۱۰۶۰۲)

حل الموجز

(پزشکی ـ عربی)

از: محمد بن محمد آقسرایی (۷۷۹ق)

شرح موجز القانون ابن‌نفیس (۶۸۷ق) است.

از آغاز و انجام افتادگی دارد.

[دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۲۱۰ـ۲۲۱۲ و ج ۸، ص ۵۷۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۹، ص ۱۷۲ـ۱۷۳؛ کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران، ص ۱۰۹ـ۱۱۰؛ ملک، ج ۱، ص ۲۷۱؛ المخطوطات الطبیة المصورة کویت، ص ۷۷ـ۷۸؛ مخطوطات الطب الاسلامی فی مکتبات ترکیا، ص ۱۰۱ـ۱۰۲].

آغاز افتاده: «بعد القی لانه یغثی. قال المؤلف والقی انجذب من تحت والاسهال من فوق. اقول وجه ذلک ظاهر ولهذا یؤمر فی النقرس وامراض الاسافل واوجاع الکلی».

انجام افتاده: «فی النصف الاول من الشهر قویت وانمرت سریعاً بالنسبة الی المقروس فی النصف الآخر والینابیع یزداد».

نستعلیق، سده ۱۰ه، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و با علائم «منه» و «س» و «صحاح» و «منه ۱۲» حاشیه‌نویسی دارد. برگ آخر صورت «آن‌چه میرزا موسی خیری داده از دهم صفر که والد مرحوم جنت مکان مشار الیه به رحمت ایزدی رفته است» در ۱۲۶۳ق که بیشتر اقلام مربوط به تعزیه داروی [نمایش تعزیه] است، و یک مهر مستطیل ناخوانا و مهری بیضوی به نقش «محمدباقر ۱۲۴۷(؟)».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، با ترنج و سرترنج ضربی، جدول‌دار گرهی.

۱۳۰ برگ، ۱۳×۲۲، ۲۱ سطر، ۱۲×۱۷/۵.

(۱۰۶۰۳)

حاشیة انوار التنزیل

(تفسیر ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

کامل.

[کشاف الفهارس، ج ۳، ص ۴۷۹ـ۴۸۸؛ کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۲۳۸ـ۲۴۴].

آغاز: «الحمد لله الذی جعل نسخة عالم الامکان شرحاً لآیات قدرته وتفسیراً».

انجام: «اقل من ثلث آیات لکان اولی وقد سبق لنا کلام فی هذا المقام عند اول تفسیر الفاتحة».

انجامه: «وقد وقع الفراغ من تنمیق هذه الاوراق بعون الخالق الاخلاق فی بلدة الطیبة اصفهان صانها عن الحدثان وانا اقل الخلیقة بل لا شیء فی الحقیقة ابن امیر جلال‌الدین اکبر النائینی محمدشفیع الجابری فی سادس والعشرون شهر جمیدی الثانی سنة ۱۰۹۸. اللهم ارحمهما واسکنهما بحبوحة جنانه بمحمد و آله».

نستعلیق، محمدشفیع بن امیر جلال‌الدین اکبر نائینی جابری، ۲۶ جمادی‌الثانی ۱۰۹۸ق در اصفهان، به چند خط نوشته شده که بخشهایی از سده ۱۳ه‌است، نیمی از نسخه عناوین شنگرف و نیم دیگر نانوشته. تصحیح شده. ابتدای نسخه ۳ مهر از یک نفر: مهر بیضوی: «علی الحسینی ...(تاریخ ناخوانا)»، و «علی الحسینی ۱۲۷۳» و مهر مستطیل «الواثق بالله الغنی عبده علی الحسینی..(تاریخ ناخوانا)» و تملک محمد حسینی متخلص به خاک. اکثر صفحات متن و حاشیه، حاشیه صفحات را موریانه خورده است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، جدول‌دار، موریانه خورده، یک لا.

۹۳ برگ، ۱۱/۵×۲۱، ۱۷ـ۲۰ سطر، ۱۵×۱۵/۵.

(۱۰۶۰۴)

حاشیة الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة

(فقه ـ عربی)

از: جعفر بن عبدالله بن ابراهیم حویزی کمره‌ای اصفهانی (ح ۱۱۱۵ق)

حاشیه استدلالی و نسبتاً مفصل الروضة البهیة شهید ثانی (۹۶۵ق) است با عناوین «قوله ـ قوله». به نوشته شیخ آقا بزرگ از کتاب طهارت تا تجارت این حاشیه به صورت مرتب و پس از آن چند کتاب فقهی، از جمله اقرار، به صورت پراکنده نوشته شده است. این نسخه تا کتاب الاحیاء والاموات را دارد.

[ذریعه، ج ۶، ص ۹۲ـ۹۳؛ کتابخانه آیت الله گلپایگانی، ج ۲، ص ۵۶؛ مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۴، ص ۱۳۴؛ مدرسه معمارباشی، ص ۴۳ـ۴۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۰، ص ۱۳۴ـ۱۳۶].

آغاز: «نحمدک یا الهی ونصلّی علی نبیک الهادی وآله الهداة ونستعین بک علی الامور ونستقبل الیک. قوله فی الحاشیة الظرف المستقر ما کان متعلّقة عاماً ای من الافعال العامة التی قلما ینفک فعل عنها کالحصول».

انجام: «الناسک یقیّد عدم کونه ملکاً لاحد وتعلق حق الملک... (جای یک کلمه سفید) جمیع آثاره فلابد من جعل الملک مشروطاً باخذ... (جای یک کلمه سفید) بعد موضع نظر».

انجامه: «تمت نسخة الشریفة بیدی اضعف العباد محمدحسین ابن محمدطاهر الهمدانی. اللهم اغفر لی وله بمحمد وآله. رحم الله من ذکرنی بالفاتحة اللهم اغفره فاغفرنی».

نسخ، محمدحسین بن محمدطاهر همدانی، سده ۱۳ھ، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و علامت بلاغ دارد، ابتدای نسخه تملک سید محمدجواد شفتی با مهر بیضوی: «المکتبة للسید محمدجواد الشفتی بالاصبهان ۱۳۳۰» و تملّک محمدحسن رضوی، حاشیه صفحات رطوبت دیده و موریانه خورده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، فرسوده و موریانه خورده.

۱۳۰ برگ، ۱۵×۲۱/۵، ۲۳ سطر، ۹×۱۵.

(۱۰۶۰۵)

الشهاب الثاقب لنواصب الائمة الاطایب

(کلام، تفسیر ـ عربی)

از: محمدشریف بن رضا شیروانی تبریزی (سده ۱۳ھ)

در ذکر آیات و احادیثی که در فضل امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده‌اند چنان که در ابتدا می‌نویسد: «هذه نبذة ممّا ورد فی مدح امیرالمؤمنین علی علیه السلام من الآیات النازلة من الملک العلاّم والاخبار الواردة فی فضل ذلک الامام... واهدیت ثوابها لوالدیّ لایجاب حقا علیّ».

تدوین شده در ۳ فصل و روضه و ۸ مطلب:

الفصل الاول: فی مدة عمره والقابه وکناه واولاده ووفاته.

الفصل الثانی: فی بعض الآیات النازلة فیه وفی آله علیهم السلام.

الفصل الثالث: فی الاخبار الواردة فیه.

الروضة: فی نبذة من معجزاته.

المطلب الاول: فی قلیل من زهده وقضایاه الغریبة.

المطلب الثانی: فی بعض من شجاعاته فی المقامات المشهورة.

المطلب الثالث: فی فضل الشیعة وشرفهم وصفاتهم ومنزلتهم عند الله سبحانه.

[المطلب الرابع:] فی فضیلة السادات وشرفهم.

[المطلب الخامس:] فی فضیلة زیارة مقابر المعصومین علیهم السلام.

[المطلب السادس:] ففی اخبار متفرقة فی مدحه.

از انجام نانوشته مانده و شماره مطالب هم در سه بخش آخر نیامده است.

ظاهراً مؤلف چندین تحریر از این کتاب نوشته، که به جز نسخه حاضر این تحریرها را از آن می‌شناسیم:

۱. تحریری در نسخه ۳۹۰۳ کتابخانه مرعشی (مورخ ۱۲۲۹ق) که در مقدمه و روضه و ۴ مطلب تدوین شده است. برای بخشبندی آن رک: فهرست مرعشی، ج ۱۰، ص ۲۸۳.

۲. تحریر دومی که در نسخه ۴۱۸۰ مرعشی (مورخ ۱۵ صفر ۱۲۴۷ق در تبریز هنگام شیوع طاعون) موجود است و در ذریعه، ۱۴، ص ۲۵۰ـ۲۵۱ هم به همان اشاره شده، در ۳ فصل و روضه و ۸ مطلب با تفاوتی در موضوع هر بخش با نسخه حاضر. رک: فهرست مرعشی، ج ۱۱، ص ۱۸۸ـ۱۸۹.

۳. نسخه ۲۳۲۴ مرکز احیاء میراث اسلامی در مقدمه و روضه و ۸ مطلب و روضه که در دوشنبه ۲۳ محرم ۱۲۴۷ق در تبریز هنگام طاعون شدید و از روی نسخه اصل نوشته شده است. رک: مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۶، ص ۳۳۴ـ۳۳۵.

از چند نسخه دیگر هم بدون اطلاع از ابواب و فصولشان سراغ داریم که عبارتند از: کتابخانه مرعشی، ش ۴۵۴۳/۱ با رساله دیگری از مؤلف، نور الانوار فی مدح الائمة الاطهار، که شاید به خط مؤلف باشد (رک: فهرست مرعشی، ج ۱۲، ص ۱۱۹ـ۱۲۰)؛ کتابخانه ملی تبریز، ج ۲، ص ۹۲۵ـ۹۲۶؛ کتابخانه شیخ علی حیدر مؤید، ج ۱، ص ۵۶، ش ۲۱/۲؛ کتابخانه مجلس، ش ۹۲۵۰، در ۱۲۶۳ق به خط حاجی آقا بن عبدالله تبریزی. رک: فهرست مجلس، ج ۳۰، ص ۳۴ـ۳۵ که تنها نوشته‌اند «در یک مقدمه و روضه‌ها و مطالب».

[معجم الآثار المخطوطة حول الامام علی بن ابی طالب، ص ۵۱۸]

آغاز: «الحمد لله الذی انطقنا بمناقب نبیه والائمة الکرام والهمنا ولایة الولاة النجباء العظام ورزقنا بمعاداة اعادیهم النواصب اللئام».

انجام: «انک وصی رسول الله ینبغی ان تفوق ولا تفاق وان تعظّم ولا تستضعف قال ثم مضی به علی الی منزله وعلّمه معالم الدین».

نستعلیق، سده ۱۳ھ، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، ابتدای نسخه دو یادداشت تولد در سالهای ۱۲۳۴ و ۱۲۳۹ق و مهر بیضوی: «الراجی ابوالحسن بن محمد الحسینی» و تملک محمد...شیروانی، متن کتاب از ۱ پ ـ ۱۲۰ پ است و پس از آن برگهای ۱۲۴ تا ۱۴۲ سفید است، در برگهای ۱۲۰ تا ۱۲۳ این مطالب آمده: احادیث پراکنده‌ای از پیامبر به تاریخ ۱۲۴۸ق و حدیثی طولانی به نقل از حدیقة الشاطر. در برگهای ۱۴۶ و ۱۴۷ هم چندین یادداشت تولد از سال ۱۲۵۱ تا ۱۳۱۵ق آمده که برای هر سال خصوصیات و ویژگیهای آن را هم ذکر کرده است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، جدول‌دار.

۱۴۴ برگ، ۱۷×۲۰/۵، ۱۶ سطر، ۱۰×۱۶.

(۱۰۶۰۶)

حاشیة شرح مختصر المنتهی

(اصول فقه ـ عربی)

از: مسعود بن عمر تفتازانی (۷۹۱ق)

حاشیه مفصلی بر شرح قاضی عضد ایجی (۷۵۶ق) بر مختصر المنتهی ابن‌حاجب (۶۴۶ق) است با عناوین «قوله ـ قوله». پایان یافته در ذیحجه ۷۷۰ق در خوارزم.

از انجام افتادگی دارد.

[الفهرس الشامل، الفقه و اصوله، ج ۳، ص ۵۱۰ـ۵۱۹ (۱۳۶ نسخه)؛ حقوق تهران، ص ۳۷۵ـ۳۷۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۶، ص ۱۴۳ـ۱۴۶]

آغاز: «الحمد لله الذی وفّقنا للوصول الی منتهی اصول الشریعة الغراء وشرح صدورنا بنور الاهتداء الی سلوک محجتها البیضاء... اما بعد فکما ان المختصر للامام جمال الملة والدین بن الحاجب خصّه الله فی الکرامة».

انجام افتاده: «والظرف متعلق بقوله نقل الاسناد والمعنی ان تقدم التحریم علی».

نسخ، سده ۹ و ۱۰ه. عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده. روی برگ اول تعداد اوراق را به خط کهن ۲۵۹ نوشته‌اند. دو برگ اول و چند برگ از میان نسخه نونویس از سده ۱۱ه. ابتدای نسخه یادداشت خریداری حاجی سید محمد صدر الصدوری متخلص به خاک در قزوین از استاد محمد بنا در محرم ۱۳۶۱ق، و یادداشت امانت محمدقاسم از محمدتقی حسینی. کنار برخی از سطور سه نقطه شک کشیده‌اند (∴).

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد گالینگور سیاه، عطف و گوشه‌ها تیماج سرخ، طبله دوم جدا شده.

۱۱۸ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۲۳ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۶۰۷)

الشواهد الربوبیة فی المناهج السلوکیة

(فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

از آغاز تا اشراق دهم از شاهد دوم مشهد پنجم کتاب. از انجام نانوشته مانده است.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۵۷ـ۲۷۰؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۹۲ـ۲۹۳]

آغاز: «الحمد لله الذی تجلّی لقلوب العارفین باسرار المبدأ والمعاد وجعل نور معرفته نتیجة ایجاد الارواح والاجساد».

انجام ناتمام: «فهو روح لایق ملک الا مجازاً فانه مشتق من الالوکة وهی الرسالة. الاشراق العاشر».

نستعلیق، اواخر سده ۱۳ه. نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، حاشیه صفحات رطوبت دیده. برگ آخر ۴ بیت شعر.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای روشن، جدول‌دار یک لا.

۱۷۵ برگ، ۱۶×۱۹/۵، ۱۳ـ۱۶ سطر، ۱۱×۱۶.

(۱۰۶۰۸)

حاشیة تحریر القواعد المنطقیة

(منطق ـ عربی)

از: علی بن محمد گرگانی، میر سید شریف (۸۱۶ق)

حاشیه تحریر القواعد المنطقیة فی شرح الشمسیة قطب‌الدین رازی (۷۶۶ق) است. با عناوین «قوله ـ اقول».

از آغاز افتادگی دارد.

[التراث العربی المخطوط، ج ۴، ص ۲۳۹ـ۲۴۴؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۳، ص ۱۴۲۹ـ۱۴۳۲؛ مشار عربی، ص ۲۸۰؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۶۳]

آغاز افتاده: «لیس بمضاف وقد یطلق علی ما یقابل المرکبة وسیأتی فی مباحث الالفاظ».

انجام: «فلا یکون ایضاً جزءاً علی حده بل متدرجاً فی المبادی التصدیقیة».

انجامه: «قد وقع الفراق [کذا] من تسوید هذه الاوراق بعون الله الملک الوهاب فی یوم اربع عشر من شهر ذی‌الحجه سنه ۱۱۲۵».

نستعلیق، به دو خط، ۱۴ ذی‌الحجه ۱۱۲۵ق. عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. حاشیه صفحات آبخورده و سوخته، دو برگ اول و آخر وصالی و مرمت شده‌اند. ابتدای نسخه تملک در جمادی‌الاول ۱۳۴۱ق با مهر بیضوی «فمن یرد الله ان یهدیه یشرح صدره للاسلام ۱۳۲۸» و مهر مربع «عبده محمدرضی». در پایان مهر بیضوی تملک «عبده سید علی الحسینی». در ابتدا نسخه را یک قران و در انتها ۳ قران قیمت‌گذاری کرده‌اند. یادداشت ابتدایی نسخه کتاب را حاشیه بر حاشیه ملا عبدالله یزدی بر تهذیب دانسته است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد مقوا، عطف تیماج قهوه‌ای.

۸۸ برگ، ۱۰×۲۰/۵، ۱۶ـ۲۲ سطر، ۶×۱۷.

(۱۰۶۰۹)

حاشیة شرح تجرید الاعتقاد

(کلام ـ عربی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی قمی (۱۰۷۲ق)

حاشیه بر شرح تجرید الاعتقاد قوشجی (۸۷۹ق) است که فقط قسمت جواهر و اعراض را دربر می‌گیرد. وی پیش از این شرح مفصلی بر این کتاب نوشته بود اما به دلیل عدم تمایل دوستان بدان بار دیگر آن را مختصر کرد. با عناوین «قوله ـ قوله».

کامل.

[کتابشناسی تجرید الاعتقاد، ص ۱۴۰ـ۱۴۲؛ ذریعه، ج ۶، ص ۱۱۵؛ معجم التراث الکلامی، ج ۲، ص ۳۶؛ دانشکده ادبیات تهران (مجموعه امام جمعه کرمان)، ص ۸۴]

آغاز: «یا من تقدّس ذاته من مشابهة الجوهر والعرض وتنزّه فعله عن مقابلة العرض والعوض اهدنا صراطاً مستقیماً».

انجام: «وثالثاً کونها احد جزئی الجسم ویمنع احتیاجه الی الآخر ما تندفع به الاجوبة هنا یندفع به ههنا».

انجامه: «تمت الحاشیة الشریفة من تصانیف المرحوم المغفور ملا عبدالرزاق اللاهجی فی ید اقلّ الخلیقة عبدالله بن محمدجعفر... (یک کلمه خط خورده) احسن الله الیه والیهما فی یوم تاسع وعشرین من شهر ذیحجة الحرام سنة ۱۲۳۵».

نستعلیق، عبدالله بن محمدجعفر... (خط خورده است)، ۲۹ ذی‌الحجه ۱۲۳۵ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، در ابتدا تملک محمد حسینی متخلص به خاک.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا.

۱۰۱ برگ، ۱۱×۲۱، ۱۸ سطر، ۶×۱۵.

(۱۰۶۱۰)

هدایة المرید بجوهرة التوحید

(کلام ـ عربی)

از: ابراهیم بن ابراهیم بن حسن لقانی مالکی (۱۰۴۱ق)

شرح منظومه اعتقادی خود مؤلف به نام جوهرة التوحید است. وی پیش از این گزارش دو شرح دیگر با نامهای عمدة المرید لجوهرة التوحید و تلخیص التجرید بر آن منظومه نوشته بود.

این کتاب شرح سوم اوست که آن را برای نوآموزان ساده و مختصر کرده است با عناوین «ص ـ ش». در مواضعی که بحث و شرح او دامنه‌دار می‌شود از آنها با عناوین «تنبیهات» یاد می‌کند. پایان یافته در غره صفر ۱۰۲۹ق.

خود وی در مقدمه می‌نویسد: «فان افضل العلوم علم دین الله تعالی وشرائعهما... وقد وضعتُ فیه منظومتی المسماة بجوهرة التوحید لانها حوت من بدائعه ما هو کالفریدة فی العقد الفرید من الجید وشرحتها قبل هذا شرحین جلیلین احدهما عمدة المرید وثانیهما تلخیص التجرید ثم ادرکتنی رحمة الضعاف فثنی عنان القلم الیهم حبّ الاسعاف حین طلب منی جماعة من الاخوان... شرحاً لها لا یکون قاصراً عن افادة القاصرین خالیاً عن الاسهاب والاطناب وعما یصعب فهمه من الایجاز علی المبتدین وغیر الممارسین لیعم نفعه العباد».

کامل.

[کشف الظنون، ج ۱، ص ۶۲۰ (اصل کتاب)؛ فهرس المخطوطات العربیة المحفوظة فی مکتبة الاسد الوطنیة، العقائد الاسلامیة و علم الکلام، ج ۱، ص ۳۹۶ـ۴۰۱ (۱۴ نسخه) و ج ۱، ص ۹۱ـ۱۰۳ (۳۳ نسخه از جوهرة التوحید) و ج ۱، ص ۲۹۱ـ۲۹۵ (عمدة المرید)؛ الاعلام، ج ۱، ص ۲۸؛ معجم المؤلفین، کحاله، ج ۱، ص ۲؛ معجم المطبوعات العربیة، سرکیس، ص ۱۵۹۲؛ فهرست ظاهریة، المجامیع، ج ۱، ص ۳۸۳؛ الذخائر الشرقیة، ج ۲، ص ۳۹۱ (با نام ارشاد المرید لجوهرة التوحید)]

آغاز منظومه:

الحمد لله علی صلاته	ثم سلام الله مع صلاته
علی نبی جاء بالتوحید	وقد خلا الدین عن التوحید

آغاز کتاب: «الحمد لله الذی تفرّد بوجوب وجوده ففاضت الحوادث کلها عن کرمه وجوده والشکر له علی نعمتی الوجود والاسلام... اما بعد فان افضل العلوم علم الدین الله تعالی وشرائعه فان به حفظ الایمان والاسلام... ص. بسمله. ش. افتتح کتابه وان کان شعراً علی الراجح بالبسملة لان الجمهور علی طلبها فیه ما لم یکن محرّماً او مکروهاً».

انجام: «وهنا ذکرت جملة الفرق الثلاث وسبعین من تلخیص التجرید. اللهم ربنا عما وفقتنا لوضع ما الهمتنا وجمع ما علمتنا تفضل علینا... وصحبه واهل طاعته اجمعین. سبحان ربک رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین».

انجامه: «وهذا ما وجد فی النسخة التی کتبت هذه النسخة منها وهی کُتبت من نسخة المصنف قدس الله سبحانه وتعالی سره ونوّر ضریحه واسکنه الفردوس الاعلا وجزاه عنا خیر الجزاء ونفعنا به دنیا واخری وجمعنا وایاه ومده کان السبب فی وصوله الینا فی حضرة قدسه وشرفنا بالنظر الی وجهه

الكريم واسعدنا بالدخول فی شفاعة سيد المرسلين وخاتم النبيين واشرف المخلوقين عليه افضل الصلاة والسلام وعلى اله وصحبه الكرام وعلى تابعيهم ومن تبعهم من العلما والصالحين الى يوم الدين. وهو هذا آخر ما فی نسخة المؤلف ويوجد فيها كان الفراغ من جمعها غرة شهر صفر الخير ثانی شهور السنة التاسعة والعشرين بعد الألف من الهجرة النبوية على صاحبها افضل الصلاة والسلام وفيها علقه جامعه الحقير ابراهيم اللقانی المالكی بيده الفانية وفكرته القاصرة الدانية يرجو من الله قبوله والی اعالی الدرجات وصوله امين قد فرغ الفقير حاج احمد بن يوسف العموقی الهيمی من نسخ هذا الكتاب المسمی بهداية المريد فی اليوم الاول من جمادی الاول من سنة ۱۲۲۸ بامر المطاع حاجی حسن افندی الشروانی فی جبل فيت غفر الله له ولوالديه واحسن اليهما واليه».

نسخه مربوط به مناطق عثمانی. نسخ ترکی. حاج احمد بن یوسف عموقی هیمی (؟). با دو واسطه از روی خط مؤلف کتابت شده است. در ۱ جمادی‌الاول ۱۲۲۸ق به امر مطاع حاجی حسن افندی شروانی در جبل فیت ابتدای نسخه غزلی به ترکی نوشته شده در ۱۲۷۱ق با امضای ابوالفتوح و دو رباعی فارسی یکی از آنها از آن نظامی و یک جزو، و همچنین تملک خادم المدارس عبدالرحمن شماخی در ۱۲۴۴ق. پایان نسخه بعد از انجامه کاتب یادداشتی از عبدالرحمن بن حاجی حسن افندی شماخی درباره پدرش و مزار او و اجدادش با مهر هشت ضلعی به سجع «عبده الراجی عبدالرحمن» به این عبارت: «[حاجی حسن افندی] قدس الله روحه شيخ الاسلام بالاستحقاق والمجاهد فی اعلاء كلمة الله تعالی الحقه متوعه والناس تابعه المدفون فی قرب تربة شيخ مزيد عند قبر والده المرحوم ركن الدين و امام المتقين احمد افندی بن المرحوم المهاجر فی سبيل الله مرادی افندی المدفون فی بلدة ملاطية الروم مع ولديه محمود افندی ومحمد افندی غفر الله لهم ووفقنا لسبيلهم عبدالرحمن الانسی (؟) بن حاجی حسن افندی شماخی» (برگ ۲۲۷ ر).

عناوین و نشانیها شنگرف. تصحیح شده. حاشیه بالایی صفحات رطوبت دیده و موریانه خورده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد مقوا با کاغذ ابر و باد. عطف و گوشه‌ها تیماج زیتونی.

۲۲۸ برگ. ۱۷/۵×۳۱/۵، ۱۸ سطر. ۱۱/۵×۱۷.

(۱۰۶۱۱)

الفوائد الضيائية فی شرح الكافية (نحو ـ عربی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق)

یک یا دو برگ از آغاز و کمی از انجام افتادگی دارد.

[کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۳۹۸ و ۱۳۷۲؛ التراث العربی المخطوط، ج ۹، ص ۲۳۰ـ۲۳۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۲۷۳ـ۲۹۴]

آغاز افتاده: «كرمیّ ولما كان المعنی مأخوذاً فی الوضع فذكر المعنی بعده مبنیّ علی تجريده عنه».

انجام افتاده: «فی كتب التصريف بعضها لما هو مع الضمير البارز كالمنفصل وبعضها لما هو مع».

نسخ، اواسط سده ۱۳هـ، به چندین خط. عناوین بخشهایی از نسخه به شنگرف. در حاشیه تصحیح شده و فراوان حاشیه‌نویسی دارد. برگ اول نونویس. حاشیه صفحات رطوبت دیده و بعضی مرمت شده‌اند. در میانه نسخه مهر مستطیل: «عبده حسنعلی ۱۱۵۴» (برگ ۱۶۵ ر).

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی با ترنج و سرترنج ضربی، مجدول گرهی.

۲۴۹ برگ. ۱۶×۲۱، ۱۵ـ۱۱ سطر. ۸/۵×۱۵.

(۱۰۶۱۲)

قرآن کریم

کامل به جز چند صفحه از سوره بقره و صفحه انجامه که افتاده است.

نسخ معرب، سده ۱۳هـ. پایان آیات و علایم وقف و نام سوره‌ها و اجزا با قلم شنگرف. تصحیح شده. در برگ پایانی یادداشت: «ابتدای درس رحیم، شنبه ۱۷ شهر جمادی‌الثانیه ۱۲۸۶ق». حاشیه صفحات رطوبت دیده.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد روغنی فرسوده با نقش گل و بوته جدول‌دار.

۲۳۱ برگ. ۱۴/۵×۲۰/۵، ۱۵ سطر. ۹×۱۴.

(۱۰۶۱۳)

مفاتیح الغیب (تفسیر ـ عربی)

کامل.

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

[ر.ک: ش ۱۰۵۸۶].

انجامه: «تمام شد یوم یکشنبه پانزدهم شهر ربیع‌الاولی در بلده لاهجان بحسب الخواهش صاحبی میرزایی میرزا آقایی نایب الصدر ولد مرحمت و غفران پناه و رضوان آرامگاه آقا میر علینقی مشهور آخوندی در ید حقیر الفقیر المذنب الحاجی نجف علی اشهر بجواد القزوینی الاصل. امید از جناب باری عز شأنه چنان است که حقیر را به کمال خویش به وطن اصلی برساند و این روسیاه را در محیط حمایت خود محفوظ بدارد و از مطالعه کنندگان استدعا آن است که حقیر را به دعای خیر یاد و شاد فرمایند و هر گاه سهوی و غلطی باشد عفو فرمایند و در عین بیدماغی و دلتنگی قلمی و تحریر یافت. خدایا مقاصد همگی را برآورده و خیر گردان علی الخصوص حقیر کاتب را. ۱۲۴۳».

نستعلیق، یکشنبه ۱۵ ربیع‌الاول ۱۲۴۳ق، نجفعلی مشهور به جواد قزوینی در لاهیجان به خواهش میرزا آقا نایب الصدر ولد آقا میر علینقی مشهور به اخولدی، عناوین شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، برگ آخر تملک و مهر بیضوی: «محمد الحسینی ۱۲۳۸» در ۱۳۲۰ق.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، جدول‌دار.

۲۵۰ برگ، ۱۴/۵×۲۱، ۱۵ـ۱۸ سطر، ۱۶×۸/۵.

(۱۰۶۱۴)

معالم الاصول (معالم الدین وملاذ المجتهدین)

(اصول فقه ـ عربی)

از: حسن بن زین‌الدین عاملی (۱۰۱۱ق)

کامل.

[ذریعه ج ۶، ص ۲۰۴ و ج ۲۱، ص ۱۹۸؛ مشار عربی، ص ۸۶۵ـ۸۶۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۶، ص ۴۴۲ـ۴۶۷ و ج ۲۱، ص ۱۳۷۶ـ۱۳۷۷؛ التراث العربی المخطوط، ج ۱۲، ص ۱۴ـ۲۰].

آغاز: «الحمد لله المتعالی فی عزّ جلاله عن مطارح الافهام فلا یحیط بکنهه العارفون».

انجام: «و ذلک کاف فی الترجیح فکلام الشیخ عندی ره هو الحق».

نستعلیق، سده ۱۳ه، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و فراوان حاشیه‌نویسی دارد، حاشیه صفحات رطوبت دیده.

ابتدای نسخه این یادداشتها به چشم می‌خورد: نکاحنامه در ۲۳ ربیع‌الاول ۱۳۳۰ق به همراه مشروح اشیای صداق، طلاقنامه در ۱۴ شعبان ۱۳۰۱ق، یادداشتی درباره مهر در ۲۲ صفر ۱۳ (؟)، تاریخ تولد در ۵ ربیع‌الثانی ۱۲۵۵ق، خطبهٔ نکاح، صیغه توبه منقول از شیخ علی، سجده سهو بنا بر رای مولانا حاج سید محمدباقر، مهر بیضوی: «الراجی علی الحسینی ۱۲۶۰» و تملک با مهر بیضوی: «عبد الغفار الحسینی ۱۲ (؟)» و مهر مستطیل: «الواثق بالله الغنی عبدالغفار الحسینی ۱۲۴۲» و تملک خاک مشهور به صدر الاسلام با مهر بیضوی: «فمن یرد الله ان یهدیه یشرح صدره للاسلام ۱۳۲۸» در ذیقعده ۱۳۴۲ق، یادداشت درباره فرق مذهب و ملت و دین و فرض و واجب، بخشی از نهج البلاغه، نسخه پزشکی، اقسام دلیل، انواع احادیث، چند حرز، و اشعار پراکنده از شاعران متعدد به عربی و فارسی و معماهای گوناگون به نامهای مختلف و چندین حدیث، بندی از شیخ بهایی درباره الف شهر، و تملک شیخ مفید در ۱۳۵۴ق (برگهای ۱ ر ـ ۵ ر).

یادداشتهای پایان نسخه: فهرست مطالب کتاب، چند نکاحنامه مربوط به سالهای ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ و ۱۳۰۳ق، مهر بیضوی: «عبده عبدالمفید بن کریم الحسینی ۱۲۳۱»، یادداشتهای رجالی کوتاه شیخ بهایی، ادعیه و احادیث و اشعار مختلف (۹۰ پ ـ ۹۴ پ).

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا، مجدول گرهی.

۹۴ برگ، ۱۳/۵×۲۰/۵، ۱۸ سطر، ۱۴×۷.

(۱۰۶۱۵)

جوامع التفسیر

(تفسیر ـ عربی)

از: ابوالحسن بن ابراهیم یزدی (سده ۱۳ه)

تفسیر گسترده عرفانی و روایی و شیخی است با این مطالب:

در آغاز دیباچه‌ای بلند شامل این عناوین و موضوعات: بیان حدوث عالم و اثبات واجب و ذکر صفات خداوند، بیان علت ایجاد، خلق نور محمدی، خلق انوار ائمه، خلق ملائکه و ارواح انبیاء و دیگر خلق، خلق نباتات و اشجار، خلق آدم، ذکر ابلیس، آدم و حوا و وسوسه ابلیس، خلق بنی آدم، خلق علویات، خلق معادن، خلق حیوانات، بیان وجوب تکلیف، بیان تکلیف در عالم ذر، بیان بعث انبیاء و احتیاج مردم به ایشان، بیان ان الارض لا تخلوا من الحجة، بعث خاتم النبیین، معجزات پیامبر، فی اول ما ابتداء به الخلق و بزرگترین معجزه پیامبر قرآن.

بعد از آن به معرفی کتاب خود می‌پردازد و می‌نویسد: «وفی تفسیرنا هذا الذی سمّیناه جوامع التفسیر لجمعه من التفاسیر والمعانی واللطایف والحقایق والوجوه الکریمة والبطون الحکیمة والتأویلات العجیبات ما لم یجمعه کتاب ولا یحویه خطاب ان شاء تعالی مفصلاً» (۹ پ). سپس چندین صفحه از سلوک خود نزد شیخ احمد احسایی (۱۲۴۲ق) یاد می‌کند (۱۷ ب ـ ۲۰ ب).

در پی شرح سلوک خود، اصول معاملات دهگانه دنیا را توضیح می‌دهد: بیان اصول المعاملات: مع الرب عزوجل، مع النبی، مع الائمة، مع کتاب الله، مع الدین، مع النفس، مع الابوین والاقارب، مع اخوان و سائر الناس، مع الدنیا، مع الآخرة (۲۰ پ ـ ۳۸ پ).

مقدمه با شرح مفصلی در «بیان ذکر الموت علی الحقیقة والموت بالارادة» ادامه پیدا می‌کند و می‌گوید که آن دست نمی‌دهد مگر با ارکان و دلایلی که در این ۱۲ باب ذکر شده‌اند (۳۸ پ ـ ۵۵ پ):

الباب الاول: التوبة.

الباب الثانی: الصبر.

الباب الثالث: الزهد.

الباب الرابع: القناعة.

الباب الخامس: العزلة.

الباب السادس: التوكل.

الباب السابع: الذكر.

الباب الثامن: التوجه الى الله.

الباب التاسع: المراقبة والمحاسبة.

الباب العاشر: اليقين والطمأنينة.

الباب الحادی عشر: المحبة والانس.

الباب الثانی عشر: الرضا والتسليم.

در انتهای این مقدمه دراز دامن و پیش از شروع تفسیر سوره فاتحه می‌نویسد: «واعلم انی ذکرت فی صدر هذا الکتاب اشياء لم يذکرها احد من المفسرين فی اول کتابه لانی وجدت اکثر اهل زماننا من الطلبة يطلبون بيوت العلم ولا يأتون البيوت من ابوابها وينظرون الی المسبّبات ولا يدرون من اين اسبابها ولهذا لم يصلوا الی معانی الاخبار و الکتاب ولم يهتدوا الی لطايف الآثار والخطاب ففتحت لهم تلک الابواب ودللتهم علی تلک الاسباب ليأتوا البيوت من ابوابها ويأخذوا المسببات باسبابها» (۵۵پ ـ ۵۶ر).

در نسخه ما نام مؤلف به صورت «ابی الحسن» آمده اما مرحوم سید عبدالعزیز طباطبایی نسخه دیگری از کتاب را در کتابخانه امیرالمؤمنین نجف دیده‌اند که احتمالاً به خط مؤلف است و نام کامل نویسنده را دارد.

تاریخ تألیف بنا بر نسخه مجلس ۱۲۴۵ق.

این نسخه شامل دو جلد است: جلد اول دیباچه و مقدمات و تفسیر سوره حمد (۲پ ـ ۲۶۵پ) و جلد دوم ۳ آیه آغاز سوره بقره (۲۶۷پ ـ ۳۱۵ر).

[رك: انا، ش ۶۵، ص ۱۹۲؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۹۷۱ (با نام تفسیر سوره فاتحه)؛ نسخه‌های عکسی دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۱۲۱، که نوشته این کتاب در دانشگاه تهران نسخه دیگری دارد ولی نشانی از آن در فهرست دانشگاه پیدا نشد. شاید همو منظور همین نسخه بوده باشد.]

آغاز جلد اول: «الحمد لله المستشهد بحدوث خلقه علی قدمه وبما اراهم من آياته علی وجوده وبما وسمهم به من الفقر علی وجوبه وبما اضطرهم اليه من الفناء علی دوامه».

انجام جلد اول: «مما ورد من الفضائل فيهم وفيه ما نقلنا عنه وعنهم وعن اخيه صلی الله فليسئل الله عن ابيه تمت الکتاب بعون الله».

آغاز جلد دوم: «الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام علی خير خلقه واشرف بريته وخاتم انبياء... واما بعد فهذا اوان الشروع فی المجلد الثانی من الجوامع فی تفسير سورة البقرة».

انجام جلد دوم: «وان لا يتطاول علی غيره فيمنع حقوق الضعفاء لحال شرفه وجماله. انتهی».

انجامه جلد اول: «تم المجلد الاول من الکتاب علی يد الکاتب اقل السادات محمود بن محمدشفيع الحسينی غفر الله له ولوالديه ولجميع المؤمنين والمؤمنات والمسلمين والمسلمات الاحياء منهم والاموات بعون الملک الوهاب فی يوم السابع عشر من شهر ربيع‌الثانی من الهجرة النبوية الف ومائتان خمسين سبع سنين والحمد لله رب العالمين وصلی الله علی محمد خاتم النبيين والمرسلين وعلی آله الطيبين الطاهرين ولعنة الله علی اعدائهم ومنکری فضائلهم أجمعين الی يوم الدين» (برگ ۲۶۵پ).

نسخ، محمود بن محمدشفیع حسینی، ۱۷ ربیع‌الثانی ۱۲۵۷ق (پایان جلد اول، برگ ۲۶۵پ)، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، صفحه اول تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر العندوری.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای با ترنج و سرترنج و لچکی ضربی، جدول‌دار گرهی، درون کاغذ ابر و باد.

۳۱۵ برگ، ۱۴/۵×۲۰/۵، ۲۰ سطر، ۸/۵×۱۴/۵.

(۱۰۶۱۶)

شرح قطر الندی وبل الصدی

(نحو ـ عربی)

از: عبدالله بن یوسف ابن هشام انصاری (۷۶۱ق)

شرح کتاب خود مؤلف با عناوین «ص ـ ش» است. در این شرح مؤلف پس از مباحث اعراب و بناء، مباحث نحوی را به مرفوعات، منصوبات و مجرورات تقسیم کرده و سپس به نقل و شرح اقوال و آراء مختلف پرداخته است.

از انجام افتادگی دارد.

[آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۲۰۲ـ۲۰۸؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۳۵۲؛ معجم المطبوعات، ج ۱، ص ۲۷۵؛ دارالکتب مصر، ج ۲، ص ۵۸؛ مشار عربی، ص ۵۵۹؛ دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۵، ص ۱۱۴ـ۱۱۸؛ التراث العربی المخطوط، ج ۷، ص ۲۱۵ـ۲۱۷.]

آغاز: «قال الشيخ الامام ... الحمد لله رافع الدرجات لمن انخفض لجلاله وفاتح البرکات لمن انتصب لشکر افضاله... اما بعد فهذه نکت حررتها علی مقدمتی المسماة بقطر الندی وبل الصدی رافعة لحجابها کاشفة لنقابها».

انجام افتاده: «الثانی ما يجری علی عکس القياس دائماً».

نسخ، سده ۱۳ه، برگ اول یادداشتی بدین مضمون دارد: «شروع در کتابت و خواندن [کذا] شرح نظر در بیستم شهر ربیع‌الثانی سنهٔ ۱۲۶۷»، عناوین شنگرف و در پایان ناتوشته، تصحیح شده، صفحات رطوبت دیده. ابتدای نسخه یادداشت تولد در جمادی‌الثانی ۱۲۸۶ق و مهر بیضوی: «اسدالله» و مهر گلابی شکل محو شده.

اهدایی آقای عبدالحسینی در خرداد ۱۳۷۰.

جلد کرباس مقوایی سبز.

۹۹ برگ، ۱۶/۵×۲۱، ۱۶ سطر، ۹/۵×۱۵/۵.

(۱۰۶۱۷)

مجموعه:

۱. خلاصة الحساب «۴ پ ـ ۴۲ پ» (ریاضیات ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۲۶۷ـ۳۴۴؛ دریعه، ج ۷، ص ۲۳۲ و ج ۶، ص ۸۴ و ج ۱۳، ص ۲۲۷ـ۲۳۲؛ سجلس، ج ۱۰، ص ۸۸۷ـ۸۸۸]

آغاز: «نحمدک یا من لا یحیط بجمع نعمه عدد ولا ینتهی تضاعف قسمه الی امد».

انجام: «بالاستتار عن اکثر اهل الزمان فاحفظ وصیتی الیک والله حفیظ علیک».

انجامه: «تمت الرسالة والصلوة علی من هو خاتم الرسالة. قد شرعت بتسوید هذه الرسالة فی اول شهر محرم الحرام من شهور سنة الف ومائة وثلث وثمانین فی مشهد الرضا علیه آلاف التحیة والثناء وفرغت من تسویدها فی یوم الاربعاء السابع من شهر صفر المظفر من شهور سنة الف ومائة وثمان وثمانین بدارالسلطنة اصفهان وانا العبد ابن محمدطاهر محمدعلی اللهم اغفر لهما».

۲. [در خواص اعداد] «۴۳ پ ـ ۴۶ ر» (ریاضیات ـ فارسی)

شامل خاصیت اعداد و چند عمل ریاضی، بدون بخش بندی، با عناوین «اگر سؤال کنند». ظاهراً بخشی از کتابی است.

آغاز: «بدان که از خواص عدد که متعلق است به ضرب یکی آن که اگر اعداد به نظم طبیعی از اول عد کنند مثلاً یکی و دو و سه چهار پنج اول را اضافه کن و در نصف آخر ضرب کن که جواب باشد».

انجام: «و آن مال زید است پس مال عمرو نیز ستة وثلثان باشد».

۳. زبدة الحساب «۴۶ پ ـ ۵۵ پ» (ریاضیات ـ فارسی)

از: محمدصالح بن حبیب‌الله طباطبایی یزدی (سده ۱۱ه)

تألیف شده در شعبان ۱۰۴۹ق در اکبرآباد هندوستان به نام شاه ابوالهادی اصالت خان. در پایان نسخه حاضر تاریخ اتمام کتاب ۱۰۳۹ق ذکر شده اما در همه نسخه‌های دیگر ۱۰۴۹ق است.

تدوین شده در ۵ باب. نسخه ما بخشی از کتابی است و این عناوین در آن دیده می‌شود:

فصل در استخراج مجهولات به قاعده تحلیل و آن را عکس نیز خوانند، با چندین قاعده (۴۶ پ).

باب در قواعد جبری که استخراج مجهولات را گاهی به آن احتیاج می‌افتد، با چندین قاعده (۴۶ پ).

خاتمه در بیان اوزان، بدان که مثقال شرعی بیست قیراط است و درهم شرعی دوازده قیراط و قیراطی سه شعیر است و سه سبع شعیر (۴۹ ر).

باب در بیان مسائل جزئیه که ذکر آن موجب تشحید اذهان است و آن مشتمل است بر ۲۵ مسئله (۴۹ پ).

مؤلف از این کسان یاد می‌کند: مولانا محمدباقر یزدی (۴۸ پ) و مولانا شرف‌الدین علی یزدی (۴۷ ر و ۴۹ ر، معما به نام فاطمه) و خواجه قطب‌الدین خسروشاه یزدی (۵۲ پ).

[نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۱ـ۱۲، ص ۵۲؛ فهرستواره، ج ۴، ص ۲۶۹۵ـ۲۶۹۶؛ دریعه، ج ۱۲، ص ۲۲؛ منزوی، ج ۱، ص ۱۷۷؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۱۴؛ الهیات مشهد، ج ۱، ص ۱۴۰ـ۱۴۱؛ مجلس، ش ۶۷۵۸/۲]

آغاز: «من نسخة اخری. فصل در استخراج مجهولات به قاعده تحلیل و آن را عکس نیز خوانند طریقش آن است که عمل کنند».

انجام: «۲۵۶ حبه گندم باشد مگر یک درم از آن جمله که آن ۲۵۵ حبه گندم باشد. این بود چند مسئله در استخراج مجهولات عددی که به جهت نصرت مبتدی به تاریخی که از طالع فرخنده مستفاد می‌گردد نگاشته کلک تحریر شد و مؤلف هذه الرسالة محمدصالح بن حبیب‌الله الطباطبایی فی بلد اکبرآباد سنه ۱۰۳۹».

انجامه: «تمت هذه الرسالة الصغیرة القلیلة النافعة علی ید اقل الطلبة محمدعلی ابن محمدطاهر فی دارالسلطنه اصفهان بتاریخ ۴ شهر رجب المرجب سنه ۱۰۸۹».

۴. شرح آداب البحث «۵۵ پ ـ ۵۸ پ» (منطق ـ عربی)

از: محمد حنفی تبریزی (سده ۱۰ه)

شرح مزجی و مختصر آداب البحث قاضی عضدالدین عبدالرحمن بن احمد ایجی (۷۵۶ق) است. در پایان به شرح میر سید شریف گرگانی (۸۱۶ق) خرده گرفته و بعضی از نوشته‌های او را نپسندیده است.

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۵۹ـ۶۰؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۴۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۳۱۹ـ۳۲۰ و ج ۴، ص ۳۸۲ و ج ۲۴، ص ۱۹۱ـ۱۹۲]

آغاز: «لک الحمد وجعل الله تعالی مخاطباً تنبیهاً علی القرب ولازّ اللائق بحال الحامد ان یلاحظ المحمود اولاً حاضراً وشاهداً ثم یحمده واستبان منه».

انجام: «معتبر فی مطلق الدلیل المتناول لهما فکیف یکون العقل ملزوماً والنقلی غیر ملزوم وبالجملة الفرق لیس علی ما ینبغی ولنختم الکتاب علی هذا المقدار لئلا ینجرّ الی الاملال والی الله المرجع والمآل اعلم ان الحواشی المنسوبة الی المحقق الشریف » لهذه الرسالة لما لاحظتها فی نسخ متعددة وجدت بعضها سقیماً ولم یبق اعتماد علیها لم التزم نقلها بل قررت الکلام علی وجه لاحظته ووقع بعض تقریراتنا موافقاً لتقریره » بعضها غیر موافق لتقریره » فتأمل وانصف فان وجدته حقاً فاتبعه والا فاصلحه، فان الله لا یضیع اجر المحسنین ووقع الفراق [کذا] من تسوید هذه الرسالة الشریفة حین الطّلوع».

۵. رساله در بیان اوزان شرعیه «۵۹ ر ـ ۶۰ ر» (ریاضیات ـ فارسی)

از: محمدطاهر بن محمدحسین قمی (۱۱۰۰ق)

در ابتدا می‌نویسد: «بدان که علماء رحمهم الله اوزان شرعیه را مثل مثقال و درهم و غیر آن را به جوی میانه در بزرگی و کوچکی ضبط نموده‌اند و اکثر مردمان از معرفت آن با نهایت احتیاج عاجزند و این فقیر الی الله در وقتی از اوقات در نجف اشرف علی مشرفه التحیة والسلام بعضی از آداب معرفت را جمع نموده و ترازوی درست و جوی میانه تحصیل کرده تشخیص مثقال شرعی و درهم شرعی به تفصیلی که مذکور خواهد شد نموده. در همان اوقات شیخ فاضل صالح معاصر شیخ محمدجابر با بعضی از اهل وقوف در مسجد کوفه وزن نموده بنا بر اختلافی که در جو می‌باشد مخالفتی در وزن ما و ایشان واقع شد بنا بر این اشاره به وزن ایشان می‌نمایم تا احتیاط در هر کدام که باشد بدان عمل نمایند».

[ذریعه، ج ۲۳، ص ۳۲۱ (مجهول)؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۶۸۰؛ فهرستواره، ج ۴، ص ۳۶۱۰ (دو نسخه در ملک و دانشکده الهیات مشهد)؛ سپهسالار، ج ۳، ص ۲۲۲ـ۲۲۳ (بدون نام مولف)؛ گوهرشاد، ج ۳، ص ۱۱۸۸ و ۱۴۰۲ (بدون نام مؤلف)]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة علی محمد وآله اما بعد این رساله‌ای است در بیان اوزان شرعیه. بدان که علما».

انجام: «به حساب ما هفتاد تومان است و به حساب شیخ محمد شصت و سه تومان است. من جمله تصنیفات ملا محمدطاهر قمی است. (بعد از آن ۴ جدول تبدیل اوزان به یکدیگر و توضیحاتی در حاشیه آنها)».

۶. شرح هدایة الحکمة «۶۱ ب ـ ۱۴۹ ب» (فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن معین‌الدین میبدی (۹۱۱ق)

کامل.

[رک. ش ۱/۱۰۵۹۰]

انجام: «کالکبریت الاحمر وتوفیق الوصول الیه من الله الاکبر».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی سنة ۱۰۸۰». (این عبارت به خط جدیدتری اضافه شده و نام کاتب و بقیه انجامه را هم از آن پاک کرده‌اند).

۷. تعریف خلط سودایی از تحفه خوارزمشاهی «۱۵۰ ر ـ ۱۵۱ ر» (پزشکی ـ فارسی)

نستعلیق، عناوین و نشانیها شنگرف.

رساله اول: نسخ، محمدعلی بن محمدطاهر، از اول محرم ۱۱۸۳ق تا چهارشنبه ۷ صفر ۱۱۸۸ق در دارالسلطنه اصفهان، برگ اول رساله سرلوح مزدوج مرصع، صفحات مجدول به زنگار و شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و فراوان حاشیه‌نویسی دارد، با این یادداشت در برگ آخر آن (۴۲ ب): «فراغ از درس این کتاب مستطاب به جهت اعزی‌ام حسن یوم دوشنبه ۲۵ محرم الحرام سنه ۱۳۳۴»، ۱۳ سطر، ۱۳×۶/۵.

رساله دوم: در متن و حاشیه، با فایده‌ای از کشکول شیخ بهایی در حاشیه برگ ۴۵ پ، ۱۸ سطر، ۶/۵×۱۲/۵.

رساله سوم: محمدعلی بن محمدطاهر، ۴ رجب ۱۰۸۹ق در دارالسلطنه اصفهان، ۲۹ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

رساله چهارم: در حاشیه تصحیح شده و فراوان حاشیه‌نویسی دارد، با علامت بلاغ مقابله در پایان و یادداشت یادگاری در جمعه ۳ شوال ۱۳۵۲ق. ۲۷ سطر.

رساله پنجم: در پایان یادداشتی در یکشنبه ۲۱ شوال ۱۳۵۳ق از خراسانی درباره مریضی ۴۵ روزه‌اش از ۵ شهر صیام همان سال و سوره فلق.

رساله ششم: ۱۰۸۰ق (این تاریخ به خط جدیدتری در آخر رساله اضافه شده است)، تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، در برگ پیش از رساله (۶۲ ر) این یادداشتها آمده است: خروج از قصبه خبوشان به سمت دارالسلطنه اصفهان به عزم تحصیل علوم در ۱۴ جمادی‌الثانی ۱۱۸۶ق، داخل شدن این فقیر به دارالسلطنه اصفهان ۲۶ رجب اول طلوع آفتاب ۱۱۸۶ق، رفتن به سمت دارالمؤمنین سبزوار در ربیع‌الاول ۱۱۸۵ق، شروع کردن در مطالعه شرح تجرید و فارسی هیئت در چهارشنبه ۱۶ ذیحجه ۱۱۸۴ق، آغاز مطالعه این کتاب در چهارشنبه ۱۲ رجب ۱۱۸۴ق، خرید کتاب در [...] ۱۱۸ (پاک شده) به قیمت ۱۰۰... (بقیه پاک شده)، قیمت‌گذاری کتاب به سه شاهی و یک عباسی، و چند تملک و مهر که همه را پاک کرده‌اند به جز یک مهر بیضوی به سجع: «الفقیر الحقیر عبدالکریم» و چند معما، در پایان رساله تملک

محمدعلی در ۱۱۸۴ق و مهر مستطیل: «المتوکل علی الله الغنی عبده محمدعلی» و مهری بیضوی که از آن: «علی‌اکبر... محمد» خوانده می‌شود. ۱۵ سطر، ۱۵×۸.

پشت طبله اول جلد و ۴ برگ ابتدایی نسخه یادداشتهای متعددی بدین ترتیب نوشته‌اند: فهرست رساله‌های مجموعه، تقریر شبهه استلزام، دعایی به نقل از مقابل، یادداشت شروع قرائت حاشیه قدیم در دارالسلطنه اصفهان در عشر آخر شوال ۱۱۹۰ق و شروع در الهیات شفا در عشر آخر شوال ۱۱۹۱ق در همان شهر، بندی از فصل ۱۴ درباره موجبات حرکات نفسانی، یادداشتی بدین مضمون که «به تاریخ یوم یکشنبه پنجم شهر ذیحجة الحرام سنه ۱۲۲۳ خلاصة الحساب اول مبحث جبر و مقابله و فارسی هیئت مبحث افاق عالم را به جهت اخوی‌ام حسن مع رفقا درس می‌گفت. خدا توفیق اتمام دهد»، پنج رباعی از ارسطو و ابن‌سینا و خواجه نصیر و امام فخر و غزالی نوشته شده در ۶ جمادی‌الاول ۱۲۳۱ق، چند یادداشت درباره انواع تشبیه و علم حکمت و اعراب نوشته شده در ۱۱۸۳ق، مهر بیضوی به سجع: «عبده محمدحسن»، یادداشت یادگاری در جمعه ۳ شوال ۱۳۵۲ق، چند قاعده ریاضی درباره ضرب و اقسام آن از خواجه نصیر به نظم و شیخ عبدالصمد ماده تاریخ جلوس شاه اسماعیل: «مذهبنا حق»، چند حدیث از امام رضا و امیرالمؤمنین ﷺ، معما به نام علی و بلقیس، چندین رباعی و بیت فرد در پشت جلد بدون نام شاعر، مهر مستطیل: «المتوکل علی الله الغنی عبده محمدعلی» کاتب مجموعه و مهر بیضوی: «عبده محمد الموسوای».

یادداشتهای پایان نسخه (برگ ۱۵۱ ر و پ): ۳ بیت شعر نوشته شده در ۲۴ محرم برابر دوم نوروز ۱۲۲۳ق در وصف اصفهان، شرح سفر از قصبه خیوشان به سمت عتبات و بازگشت درسال ۱۲۱۲ق، تاریخهای سفر از اصفهان به عتبات و کربلا در ۱۱۹۳ق، بندی درباره علم خدا، روایتی از امام صادق ﷺ، خصائل زاهدین، تاریخ شروع تدریس شرح اشارات برای حسن از یوم سه‌شنبه ۴ ربیع‌الاول ۱۲۳۱ق، استخاره از قرآن در جمعه دهه اول شوال ۱۱۹۵ق.

در پشت طبله دوم جلد چنین نوشته‌اند: «ملا ابوطالب طبسی صحافی نمود فی دارالسلطنه اصفهان» (ظاهرا به خط کاتب و دارنده نسخه).

ظاهرا شرح هدایه بعداً در این مجموعه صحافی شده است.

اهدایی آقای عبدالحسینی در خرداد ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، درون کاغذ ابر و باد.

۱۵۱ برگ، ۲۰×۱۲، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۶۱۸)

حاشیة شرح الانموذج

(نحو ـ عربی)

از: ناشناخته

حاشیه بر شرح محمد بن عبدالغنی اردبیلی (ح ۸۸۶ق) بر انموذج زمخشری (۵۳۸ق) است، با عناوین «قوله ـ قوله».

به نام شارح دست نیافتم، ولی نسخه دیگری از آن در فهرست فاضل خانبارستان، ج ۱، ص ۱۷۸ به نام حاشیة الانموذج ناشناخته معرفی شده است. در برگ اول با مداد نام کتاب را «حاشیه سعدالله بر شرح انموذج» نوشته‌اند که درست نیست. شرح انموذج سعدالدین سعدالله بردعی حدائق الدقائق فی شرح رسالة علامة الحقائق نام دارد که نسخه‌هایی از آن در کتابخانه مرعشی و آستان قدس و ملک نگهداری می‌شود. برای مشخصات آنها رک: فهرست آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۷۹ـ۸۰؛ فهرست مرعشی، ج ۲۰، ص ۱۴۳؛ فهرست ملک، ج ۱، ص ۲۵۴ـ۲۵۵.

کامل.

[برای شرح اردبیلی رک: آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۳۱ـ۱۳۲؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۲۲۴؛ کشف الحجب والاستار، ص ۳۲۲]

آغاز: «قوله الحمد هو الثناء الجميل على فعل الجميل على جهة التعظيم والتبجيل والشكر هو الفعل الجميل كذلك لكن مورد الاول هو اللسان خاصة ومتعلّقة اعم من النعمة وغيره».

انجام: «واما بدونها فجوز الجر على حرف... (پارگی چند حرف) كما نقله المصنف عن البعض فی المفصل واما الرفع بهما لم يقل به احد غير الشارح رحمة الله عليه والله اعلم بالصواب والمرجع والمآب».

انجامه: «قد وقع الفراغ من تسيقه وحسن توفيقه على يد عبد الضعيف المذنب الذليل الراجى الى رحمة الله وغفرانه يحيى بن حسن فی قرية ابهلى ارفع الله درجتهما فی اعلى العليين فی مسجد الغمقى فی شهر الله المبارك جمادى الاخير فی سنة ستة وخمسين والف من هجرة من لا نبي بعده. تمت».

نسخ معرب، یحیی بن حسن در قریه ابهلی در مسجد غمقی، جمادی‌الاخر ۱۰۵۶ق، عناوین و نشانیها شنگرف و زنگار، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، برگ اول یادداشتی به نقل از واقف و تملک با مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملك الحق المبين عبده علی بن باقر الحسينی ۱۲۵۵»، برگ آخر مهر مربع به سجع: «یا مرتضی علی یا قاهر العدو یا والی الولی یا مظهر العجایب علی الحسینی ۱۱۸۵».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی یک لا.

۴۱ برگ، ۲۰×۱۴/۵، ۱۷ سطر، ۱۰×۱۴/۵.

(۱۰۶۱۹)

الفوائد الضيائية فی شرح الكافية

(نحو ـ عربی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق)

از انجام افتادگی دارد.

[رک: ش ۱۰۶۱۱]

اغاز: «الحمد لولیه والصلوة علی نبیه وعلی آله واصحابه المتأدّبین بآدابه. اما بعد فهذه فوائد وافیة بحل مشکلات الکافیة».

انجام افتاده: «وجب ان ترد المحذوف وقلت اغزون واغزی بخلاف».

نسخ، سده ۱۲ه، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، برگ اول نونویس، رطوبت به متن و حاشیه آسیب رسانده است. حاشیه بعضی از صفحات موریانه خورده و وصالی شده، در پایان نسخه مهر مستطیل: «العبد محمدرحیم الموسوی ۱۳» و مهر بیضوی: «عبده محمد الموسوی ۱۳۱۹» و مهر هشت ضلعی ناخوانا، برگ ۲۱۵ ب وقفنامه مهرعلی قاجار که کتاب را بر کافه طلاب دولت اباد با تولیت ملا علی... (پاک شده) در ربیع‌الاول ۱۳۲۵ق وقف کرده است، با مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده مهرعلی».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای.

۲۱۹ برگ، ۱۴×۲۰، ۱۷ سطر، ۷/۵×۱۳/۵.

(۱۰۶۲۰)

الشفاء (فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن عبدالله ابن‌سینا (۴۲۸ق)

از ابتدای طبیعیات شفا تا پایان فن ۵ آن.

[رک: ش ۱۰۵۸۲]

اغاز: «الحمد لله وحده وصلواته علی سیدنا نبیه محمد وآله اجمعین. الفن الاول من الطبیعیات فی السماع الطبیعی وفیه اربع مقالات. المقالة الاولی فی الاسباب والمبادی».

انجام: «او الیهام السماوی یوصل عن قریب الی مفروغ عنه ذخیرة الی وقت طلب الآخر بالرؤیة والفکر».

نستعلیق، سده ۱۲ه، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، با بلاغ مقابله، در ابتدای نسخه تملک خاک صدرالصدوری و مهری پاک شده از کسی که کتاب را خریده و بعضی از قسمتهای آن را تکمیل کرده است. حاشیه صفحات رطوبت دیده و موریانه خورده، ۷ برگ از ابتدا و ۱۲ برگ از انتها و اوراقی از وسط نسخه نونویس است.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج یک لا مشکی.

۲۳۰ برگ، ۱۲/۵×۱۶، ۲۱ سطر، ۷/۵×۱۴.

(۱۰۶۲۱)

مجموعه:

۱. الشمسیة فی القواعد المنطقیة «۲ ب ـ ۴۲ ر» (منطق ـ عربی)

از: علی بن عمر کاتبی قزوینی، نجم‌الدین دبیران (۶۷۵ق)

کامل.

[کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۶۳؛ التراث العربی المخطوط، ج ۸، ص ۱۸۲ـ۱۸۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۳۴۴ـ۳۴۵ و ج ۲۲، ص ۱۸۲ـ۱۸۳؛ معجم المطبوعات، ج ۲، ص ۱۵۳۸]

اغاز: «الحمد لله الذی ابدع نظام الوجود واخترع ماهیات الاشیاء بمقتضی الجود».

انجام: «ان یکون جزء الشی مطلوباً ثبوته له بالبرهان ولکن هذا آخر الکلام فی هذه الرسالة».

۲. طوالع الانوار من مطالع الانظار «۴۳ ب ـ ۱۳۶ ب» (کلام ـ عربی)

از: عبدالله بن عمر بیضاوی (۶۹۱ یا ۶۹۲ق)

از انجام افتادگی دارد.

[معجم التاریخ التراث الاسلامی، ج ۲، ص ۱۴۱۴ـ۱۴۱۵ (با نام اشتباه طوالع الانوار فی شرح مطالع الانظار)؛ التراث العربی المخطوط، ج ۸، ص ۳۷۸ـ۳۷۹؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۸۴۷؛ ملک، ج ۱، ص ۴۹۶ و ج ۶، ص ۴۸۲؛ مجلس، ج ۵، ص ۴۳؛ توپقاپوسرای، ج ۳، ص ۵۱ـ۵۲؛ ملی تهران، ج ۱۰، ص ۶۳۶]

اغاز: «الحمد لمن وجب وجوده وبقاؤه وامتنع عدمه وضاق علی وجوده ارضه وسماؤه».

انجام افتاده: «الباب الثالث فی الامامة وفیه مباحث. الأول فی وجوب الامام... فی بیان وجوبه علینا سمعاً وعدم وجوبه علی الله».

نسخ، حاشیه صفحات رطوبت دیده و موریانه خورده، عناوین و نشانیها زرین و شنگرف، در حاشیه تصحیح شده.

رساله اول: اوایل سده ۱۰ه.

رساله دوم: سده ۹ه، با حاشیه‌نویسی.

برگ اغاز مجموعه این یادداشتها را دارد: وقفنامه کتاب از طرف بیگم خانم با ۳۹ جلد کتاب دیگر برای پدر مرحومش میرزا محمدباقر به تولیت پسرش میرزا محمدرضی و فرزندان او و پس از آنها اعلم علمای قزوین در ذی‌الحجه ۱۲۳۶ق، تملک محمدحسین بن محمدرضی بن محمدمعین بن محمدرضی بن محمدباقر بن محمدیوسف بن محمدحسین بن محمدمعین طبیب در سه‌شنبه ۱۲۸۲ق با مهر بیضوی پاک شده، تملک تقی بن ملک‌محمد از طریق ارث با مهر بیضوی کوچک او، مهر بیضوی: «محمدمعین بن محمدرضی» و به ارث رسیدن نسخه به او، تملک رضی‌الدین محمد و مهر بیضوی:

«واجعله رب رضیا»، و دو تملک پاک شده، و تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر الصدوری در برگ ۴ ر. در پایان نسخه چند بیت شعر به خط محمدحسین بن محمدرضی.
انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.
جلد تیماج حنایی یک لا، جدول‌دار.
۱۳۸ برگ، ۱۳×۱۸، ۱۳ سطر، ۸×۱۲/۵.

(۱۰۶۲۲)

مجموعه:

۱. حاشیة شرح تجرید الاعتقاد «۱ پ ـ ۸۰ ر» (کلام ـ عربی)

از: محمد بن حسین سماکی استرآبادی، فخرالدین (۹۸۴ق)

حاشیه بر بخش الهیات شرح تجرید قوشچی که با عناوین «قال ـ اقول» گزارش شده است. تألیف آن در ۹۲۱ق مطابق با «اثبات الله» پایان یافته است.

این نسخه بدون خطبه مؤلف است.

[کتابشناسی تجرید الاعتقاد، ص ۱۴۶ـ۱۴۸؛ معجم التراث الکلامی، ج ۲، ص ۳۳؛ ذریعه، ج ۱، ص ۹۹]

آغاز: «قال المصنف طاب ثراه المقصد الثالث فی اثبات الصانع اقول اشار بقوله اثبات الصانع الی ان المسئلة هی ان الصانع موجود لا ما تقرر من ان الواجب موجود».

انجام: «وهو ظاهر لکثیر ما یکون الموت اصلح کما لا یخفی قال والله تعالی لیس ذاتاً له آ ای بلا واسطة وهو ظاهر جداً والحمد لله علی الاتمام والصلوة علی نبیه خیر الانام وسلم تسلیماً کثیراً».

انجامه: «تمت هذه الحاشیة الشریفة علی ید تراب نعال حجاج بیت الله الحرام احمد بن علی الکشمیری عفا عنهم بمنه وجوده فی یوم الثلثاء ۵ شهر صفر ختم بالخیر والظفر سنة ۱۰۶۵».

۲. حاشیة لوامع الاسرار فی شرح مطالع الانوار (حاشیة شرح المطالع) «۸۱ پ ـ ۱۱۵ ر» (منطق ـ عربی)

از: حبیب‌الله بن عبدالله باغنوی شیرازی، میرزا جان (۹۹۴ق)

حاشیه بر بخش تصدیقات لوامع الاسرار فی شرح مطالع الانوار قطب‌الدین محمد بن محمد رازی (۷۶۶ق) است.

در شناسایی این حاشیه برخی از فهرستنگاران دچار اشتباه شده‌اند از جمله در فهرست مرعشی، ج ۱، ص ۵۱ حاشیة حاشیة الشریف علی شرح المطالع از باغنوی دانسته و با کتاب دیگر مؤلف یعنی حاشیه بر

حاشیه سید شریف گرگانی بر لوامع الاسرار خلط شده است.[1] در ج ۲، ص ۲۸۳ فهرست همان کتابخانه هم نسخه ش ۶۸۸ که همین کتاب است به اشتباه حاشیة مطالع الانظار فی شرح طوالع الانوار از مولی عماد معرفی شده است. در فهرست مدرسه فیضیه، ج ۲، ص ۱۲۴ـ۱۲۵ به استناد یادداشت ابتدای آن نسخه تألیف کتاب را به ملا جلال دوانی نسبت داده‌اند. و در فهرست مدرسه سپهسالار، ج ۴، ص ۲۵۹ هم مؤلف را نشناخته‌اند.

کامل.

[آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۳۰۸ و ج ۲۴، ص ۱۶۸ـ۱۶۹؛ وزیری، ج ۵، ص ۱۸۱۴؛ شاهچراغ شیراز، ج ۲، ص ۳۶۰ـ۳۶۱]

آغاز: «قال ای المجهولات التصدیقیة فسر التصدیقات بالمجهولات التصدیقیة اما لان التصدیق لما کان قسماً للعلم المفسر بالصورة الحاصلة کان اکتساب التصدیق فی قوة اکتساب الصورة».

انجام: «یصدق الموجبة الجزئیة التی کانت مادة اجتماع الجزئیة اللزومیة والاتفاقیة فیکون منافیاً للموجبة الکلیة المطلقة».

انجامه: «تمت الحاشیة علی ید تراب اقدام حجاج بیت الله الحرام حاجی احمد بن علی الکشمیری عفا عنهما بمنه وکرمه فی عشر الاول من الصفر ختم بالخیر والظفر من الثمانیة والخمسین والالف الهجریة».

نستعلیق (۸ برگ اول نسخ)، احمد بن علی بن محمد کشمیری، سه شنبه ۵ صفر ۱۰۶۵ق (رساله اول)، دهه اول صفر ۱۰۵۸ق (رساله دوم)، عناوین و نشانیها در رساله اول شنگرف و در رساله دوم نانوشته، رساله دوم با نشانی «منه رحمه الله» حاشیه‌نویسی دارد، حاشیه صفحات رطوبت دیده و موریانه خورده، در برگ اول این یادداشتها به چشم می‌خورد: تملک کاتب و مالک نسخه تراب اقدام حجاج بیت الله الحرام و زوار مراقد الائمة الاثنی عشر احمد بن علی بن محمد کشمیری با مهر بیضوی: «یأتی من بعدی اسمه احمد ۱۴۷» (در ابتدای هر دو رساله)، تملک رضی‌الدین محمد در ۱۱۵۳ق، تملک محمد حسینی ملقب به صدر الاسلام و متخلص به خاک صدرالصدوری قزوینی در ۱۳۵۰ق در قزوین، در صفحه عنوان نام رساله‌های مجموعه این گونه نوشته شده است: حاشیه میر فخرالدین بر الهیات شرح تجرید (۱ ر)، حاشیه ملا میرزا جان بر تصدیقات شرح مطالع (۸۱ ر).
در ابتدای هر دو رساله این عبارات برای محافظت از نسخه آمده است: «یا کبیکج یا کبیکج یاکبیکج [illegible]».
انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهری در اردیبهشت ۱۳۷۰.
جلد تیماج حنایی یک لا، آبخورده، درون کاغذ ابر و باد.
۱۱۵ برگ، ۱۲/۵×۱۹، ۲۰ـ۲۳ سطر، ۷/۵×۱۴.

---

۱. برای نسخه‌های حاشیه سید شریف رک: فهرست آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۳۰۷ـ۳۰۸ و ج ۲۴، ص ۱۴۲ـ۱۴۴؛ فهرست وزیری یزد، ج ۵، ص ۱۸۱۴.

(۱۰۶۲۳)

مجموعه:

۱. رساله در تبیین معارف ضروریه دینیه(اصول دین) «۱ پ ـ ۲۹ پ» (کلام ـ فارسی)

از: محمد بن حیدر حسینی نایینی، میرزا رفیعا (۱۰۸۲ق)

شرح خلاصه اصول دین شیعه است چنان که خود نایینی در ابتدا آن را توصیف می‌کند: «چون سرمایهٔ همه معارف از ابتدا تا انتها عارف را شناخت مبدأ و معاد اوست و این معرفتی است که بر انوار عقلانیه منوط و به ضعف آن و عروض ظلمات جهلانیه در معرض سقوط است و اکثر نفوس صالحه مطلقه را به تقویت مشعله عالم افروز براهین نورانیه و تنویر نایرهٔ خسک سوز شبهات ظلمانیه و معاونت تحریر و بیان واضح و تقریر و کشف لایح احتیاج است بنده قلیل البضاعه کثیر المعاصی... به این رساله مختصر در تبیین معارف ضروریه دینیه که ثمرهٔ شجرهٔ حکمت سنیه است مخلص الفروز خواطر خطیره برادران طریقت اسلامی و حقیقت ایمانی می‌گردد».

کتاب در یک مقدمه و دوازده مقصد و یک خاتمه تنظیم شده اما این نسخه از انجام کامل نیست و این عناوین را دارد:

مقدمه: در بیان معنی وجود و حقیقت هستی و اقسام موجود به واجب الوجود و ممکن الوجود و قدیم و حادث، در دو فصل.

مقصد اول: در اثبات مبدأ قدیم جل و علا و صفات ثبوتیه، در ۸ باب.

مقصد دوم: در صفات سلبیه، در ۴ باب.

مقصد سوم: در افعال، مشتمل بر ۵ باب.

مقصد چهارم: در بعثت رسل و انبیا صلوات الله علیهم اجمعین (که از آن ۵ باب در نسخه مانده است).

[ذریعه، ج ۱۸، ص ۱۰۸؛ مرعشی، ج ۲، ص ۳۸۴ـ۳۸۵ و ج ۲۴، ص ۲۸۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۱۵۰؛ معجم التراث الکلامی، ج ۱، ص ۳۳۶؛ فهرستواره، ج ۹، ص ۹۷ (دو نسخه معرفی شده)]

آغاز: «الحمد لله المتوحد بالالهیة لجمیع ما سواه المتفرد بالربوبیة لقاطبة ما عداه العلیم الذی لا یعزب عنه مثقال ذرة... اما بعد بر ارباب خرد و هوش پوشیده نیست».

انجام افتاده: «باب پنجم در دفع شبه منکرین... و گفته‌اند که از مختلفات بر آن حضرت است و بر تقدیری که کلام».

۲. حاشیة المحاکمات «۳۰ ر ـ ۷۵ پ» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن اسعد دوانی، جلال‌الدین (۹۰۸ق)

این نسخه نسبت به دیگر نسخه‌های حاشیة المحاکمات از انجام حدود ۷ سطر بیشتر دارد که فقط نسخه شماره ۱۸۰۳ کتابخانه ملک شبیه آن است.

از آغاز یک برگ افتاده است.

[ملک، ج ۱، ص ۲۴۴ـ۲۴۵؛ دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۱۰۵؛ آستان قدس، ج ۴، ص ۸۴؛ مجلس، ج ۲، ص ۳۶۵؛ کتابشناسی آثار جلال‌الدین دوانی، ص ۱۰۸ـ۱۰۹]

آغاز افتاده: «واما ثالثاً فلانه علی تقدم صحته لا مدخل له من التعریف او لیس له فایدة احترازیة ولا کشف عن ذاتی المعرف بل هو لازم لکل قضیة کلیة... المحاکمة ولما کان دأبهم اتقان الاصول الخ. هذا وجه وجیه و نقل المحشی ﷺ وجهاً».

انجام: «انما هو صدق انتفاء الشرط ویبحث فی ذلک ان مثل هذه المحمولات من لوازم... (یک کلمه پارگی) بحسب الوجود فاذن لزم الخلف. والحمد لله وحده والصلوة علی من لا نبی بعده و آله الطاهرین. آمین».

نستعلیق، سده ۱۳هـ، در رساله اول عناوین شنگرف و در رساله دوم نانوشته، ابتدا و انتهای نسخه تملک محمدحسین بن محمدسعید حسنی حسینی طباطبایی با مهر بیضوی: «الحاجی محمدحسین بن محمدسعید»، در ابتدا سه بیت از گلشن راز و خاقانی، در انتها تملک ابوطالب بن محمدحسین طباطبایی با مهر بیضوی او: «المذنب ابوطالب الطباطبایی» و تملک محمدسعید حسنی حسینی که نوشته آن را شیخ ادیب محمد نجفی برای او کتابت کرده است. در آغاز نام رساله اول چنین نوشته شده: «رسالة مختصر در تبیین معارف ضروریة دینیة من مصنفات رفیع‌الدین الطباطبائی».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهوری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ یک لا، درون کاغذ ابر و باد.

۷۵ برگ، ۱۰×۱۹/۵، ۱۸ سطر، ۵×۱۳/۵.

(۱۰۶۲۴)

شرح هدایة الحکمة (فلسفه ـ عربی)

از: احمد بن محمود هروی حرزواتی (خرزیانی)، ملازاده (سده ۸هـ)

شرح بخش طبیعیات و الهیات هدایة الحکمة اثیرالدین ابهری (ح ۶۶۳ق) است. متن با عنوان «قال» و گزارش هروی با عنوان «اقول» آورده شده است.

از زمان زندگی مؤلف اطلاع دقیقی نداریم جز آن که بنا بر اجازه صفحه ۱۳۰ نسخه ش ۵۲۰۸ کتابخانه ملک، موسی بن محمد قاضی‌زاده رومی (میان ۸۱۵ـ۸۴۰ق) شاگرد او بوده و کتاب را از او روایت کرده است. قاضی‌زاده حاشیه‌ای هم بر این شرح نگاشته است.

از انجام افتادگی دارد.

[مجلس، ج ۵، ص ۳۶۸ـ۳۷۰ و ۱۵۹ـ۱۶۲؛ ملک، ج ۱، ص ۴۶۰ـ۴۶۲ (۵ نسخه که سه نسخه از آنها مربوط به سده ۹ق است و کهن‌ترینشان ۸۵۶ق)؛ آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۱۴۲ و ج ۱۱، ص ۲۱۸؛ مرعشی، ج ۶، ص ۲۴۴ و ج ۲۱، ص ۸ـ۹ و ج ۳۱، ص ۲۸۲ (مورخ ۷۸۶ق) و ج ۳۲، ص ۲۲۶ (مورخ ۸۴۸ق)؛ نسخه شماره ۸۲۶۵/۲ کتابخانه مرعشی هم که در اثر افتادگی از آغاز ناشناخته مانده همین کتاب است. دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۶۳ و ج ۱۲، ص ۲۴۹۴ـ۲۴۹۵، ش ۴۵۵۴ (مورخ ۸۵۳ق که آغازش افتاده و در فهرست مؤلف را نشناخته‌اند) و ج ۱۶، ص ۴۷۲؛ مدرسه حجتیه، ص ۱۰۴ (به نام خرزبانی متلازم شده)]

آغاز: «باسمک اللهم یا اهل الحمد والثناء و یا ذا العظمة والکبریاء و یا منشیء الاجسام المختلفة الطباع ومظهر الجواهر العقلية من افق الابداع».

انجام افتاده: «الرؤية متمکن فيها تألمت بفقدان... الهيئة الواضحة فيها کهيئة».

نستعلیق، سده ۱۲ه؛ عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. نسخه رطوبت دیده و بسیاری از صفحات وصالی شده‌اند. دو برگ اول فوایدی در فلسفه و حکمت به نقل از شرح مقاصد، مصابیح، شرح حکمة العین، مولانا عبدالرحیم، اصلاح و ابوالعلاء البهشتی و چند بیت شعر به عربی و فارسی و ترکی؛ و مهر بیضوی: «عبدالرحیم ۱۱۶۸ [؟]».

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ ضربی با ترنج و سرترنج و لچکی و جدول.

۹۲ برگ، ۱۸×۱۲، ۱۵ سطر، ۱۳۰۷/۵.

(۱۰۶۲۵)

مجموعه:

۱. جنت و نار «۲ پ ـ ۸۱ ر» (کلام ـ فارسی)

کامل.

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (-۱۱۱۰ق)

[دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۴۰؛ منزوی، ج ۲، ص ۹۳۹؛ فهرستواره، ج ۹، ص ۴۴۶؛ کتابشناسی مجلسی، ص ۲۰۶ـ۲۰۷].

آغاز: «الحمد لله الذی اعدّ لاولیائه جنات النعیم ولاعدائه نزلاً من حمیم وتصلية جحیم».

انجام: «به درجات عالیه باقیه بهشت جاوید فائز گرداند بمحمد و آله الطاهرین... والحمد لله... اجمعین».

۲. ترجمه عهدنامه مالک اشتر «۸۳ ر ـ ۱۳۳ ر» (حدیث ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (-۱۱۱۰ق)

از آغاز افتادگی دارد. برگ اول ترجمه عهدنامه را بدون دیباچه مؤلف نونویس کرده‌اند.

[دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۲۱۹؛ فهرستگان حدیث، ج ۳، ص ۱۰۵ـ۱۰۷؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۵۱۶؛ کتابشناسی مجلسی، ص ۱۹۲ـ۱۹۳].

آغاز افتاده: «بشکند نفس را در هنگام شهوتها و لگام بر دهانش زند در وقت سرکشیها».

انجام: «شاید او هدایت یابد یا حجت بر او تمام‌تر گردد. والله تعالی یعلم حقایق الامور وهو الهادی الی سواء السبیل».

۳. الوجیزة «۱۳۵ پ ـ ۱۹۰ پ» (رجال ـ عربی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (-۱۱۱۰ق)

از انجام افتادگی دارد.

[ذریعه، ج ۲۵، ص ۴۲؛ فهرستگان حدیث، ج ۱، ص ۴۳۴ـ۴۴۶؛ دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۶۷۵ و ج ۸، ص ۶۲۰].

آغاز: «الحمدلله الذی رفع منازل الرجال علی معارج الکمال علی قدر روایاتهم عن النبی الکریم المفضال».

انجام افتاده: «فصل فیما یصدر بالابن... ابن بطه هو محمد بن جعفر. ابن نقاح هوالحسن بن علی».

۴. دعای عرفه امام حسین علیه السلام «۱۹۱ پ ـ ۲۰۸ پ»

آغاز: «الحمد لله الذی لیس لقضائه دافع ولا لعطائه مانع ولا کصنعه صنع صانع».

انجام: «ام کیف تغیب وانت الرقیب الحاضر انک علی کل شیء قدیر».

نسخ، سده ۱۲ه؛ عناوین و نشانیها شنگرف، بعضی صفحات موریانه خورده و آسیب دیده. برگ اول وقفنامه مهرعلی خان با تولیت حاجی ملا محمد در جمادی‌الاول ۱۱۵۶ق در دارالسلطنه قزوین به همراه ۴۹ نسخه دیگر، و مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین تاریوردی ۱۱۳۱» و مهر بیضوی: «الراضی بقضاء الله الغنی سید محمدجعفر الحسینی ۱۱۳۷» و فهرست مندرجات مجموعه. و تملک محمد حسینی متخلص به خاک صدر الصدوری.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ آسیب دیده و موریانه خورده، عطف قهوه‌ای.

۲۰۸ برگ، ۱۸×۱۲، ۱۲ سطر، ۱۲۰۶.

(۱۰۶۲۶)

مجموعه:

۱. شرح فصوص الحکم «۱ پ ـ ۷۹ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: امیر اسماعیل شنب غازیونی تبریزی (۸۹۴ق)

شرح مزجی و مختصر فصوص الحکم (الفصوص) فارابی (۳۳۹ق) است. به نام سلطان یعقوب

بهادرخان. در ذریعه شارح را شاگرد فارابی پنداشته‌اند که صحیح نیست. همچنین شیخ آقا بزرگ نوشته که بعضی این شرح را به جلال‌الدین دوانی (۹۰۸ق) نسبت داده‌اند، ولی در فهرست آثار او از چنین نوشته‌ای یاد نشده است. تا آن جا که جستجو کردم این انتساب تنها در فهرست الهیات تهران، ج ۱، ص ۳۸۷ تکرار شده و نسخه ش ۷۵۸/۴ آن کتابخانه به اشتباه به دوانی منسوب شده است.

فصوص الحکم فارابی در برخی از نسخه‌ها مانند نسخه ش ۲۴۴۱/۵ و ۲۵۹۴/۱۱ دانشگاه تهران و ش ۲۸۶/۲۷ مرعشی و ش ۴۸۵۳/۹ کتابخانه ایاصوفیه در فهرست میکروفیلمهای دانشگاه، ج ۱، ص ۴۷۲ و ش ۱۱۴۵۲/۸ و ۹۱۴ آستان قدس) با نام الفردوس به ابن سینا نسبت داده شده است. اما آن گونه که مرحوم یحیی مهدوی در فهرست نسخه‌های مصنفات ابن سینا، ص ۲۸۴ می‌نویسد: «رساله‌ای که به نام الفردوس در نسخه‌های متعدد به شیخ [=ابن سینا] نسبت داده شده است و به اتکای آن بروکلمان (۵۲۱) و ارگین (۱۲۴) و قنواتی (۲۳۳۱) آن را در فهرست آثار شیخ ثبت کرده‌اند همان کتاب الفصوص منسوب به فارابی است. قسمتی از کتاب الفصوص نیز به نام قوی الانسان وادراکاتها به شیخ نسبت داده شده است و شاید انتساب کتاب الفصوص به فارابی مبنای صحیحی نداشته باشد». علاوه بر آن رک: فهرست دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۱۰۰_۱۰۱ و فهرست سپهسالار، ج ۵، ص ۳۷۴ و منابع آن جا.

این نسخه بدون خطبه شارح است.

[مجلس، ج ۵، ص ۳۴۳_۳۴۴؛ ذریعه، ج ۱۳، ص ۲۸۱؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۸۱ و ج ۱۲، ص ۳۴۶۱_۳۴۶۲؛ اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة ج ۲، ص ۴۲۲_۴۲۳؛ مرعشی، ج ۱، ص ۳۴۹ و ج ۴، ص ۱۴۴_۱۴۵ و ج ۲۱، ص ۸۲_۸۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۱۸۷ و ج ۱۱، ص ۲۵۴ و ۳۰۸؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۲۶۵؛ نسخه‌ای هم که در فهرست نوربخش (خانقاه نعمت‌اللهی) تهران، ج ۱، ص ۱۳۹ به شماره ۱۱۳/۱۱ بدون نام و نشان مؤلف معرفی شده همین کتاب است. آن نسخه خطبه شارح را ندارد و آغاز و انجامش شبیه نسخه ماست.]

آغاز: «الامور التی قبلنا یعنی ان من الموجودات التی یقرّب منا لکل واحد منها ماهیة لها مرتبة المعروضیة بالقیاس الی الوجود وهویة وهی یطلق الجزئیة».

انجام: «وهی الممکنات فقوله ما یستحقها بدل من الماهیات وکل شیء هالک الا وجهه وله الحمد علی ما هدانا سبیله فاولانا من تفضیله ولیتم بالصلوة علی سیدنا محمد خیر الانام وعلی آله واصحابه بعدد انفاس الخواص والعوام ما دام الاسبوع والشهور و الاعوام. خلّم تعوید هذه النسخة الشریفة بل الدرّة اللطیفة التی کل فصل منها درّة من درج عالم الغیب ولکل فصّ لها نصّ یشهد بصدقه فی کتاب لا ریب اعنی شرح الفصوص الذی خرج مضامین اصوله عقاید فحول العلماء ونسخ مطاوی فصوله مقاصد اکابر العلماء. تم بعونه».

۲. التوحید (توحید مفضل) «۷۹ پ ـ ۹۳ پ» (کلام ـ عربی)

از: مفضل بن عمر جعفی کوفی (قرن ۲ه)

کامل.

[ذریعه، ج ۴، ص ۴۸۲؛ فهرستگان حدیث، ج ۳، ص ۲۳۱_۲۳۸؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۱۴_۲۱۶ و ج ۵، ص ۱۲۳۹].

آغاز: «قال حدّثنی محرز بن سعید النحوی بدمشق قال حدّثنی محمد بن ابی مسهر بالرملة عن أبیه عن جده قال کتب المفضل بن عمر الجعفی الی ابی عبدالله جعفر بن محمد الصادق».

انجام: «جل عن الاشباه والاضداد وتکبر عن الشرکاء والانداد».

انجامه: «تم بلطفه وعونه عن الآثمی طاهر الطاهر م م».

نسخ، طاهر (رساله دوم)، سده ۱۳ه، با اندکی حاشیه‌نویسی، حاشیه صفحات رطوبت دیده و اندکی موریانه خورده، در پایان رساله اول مهر بیضوی: «محمداسمعیل»، رساله دوم در حاشیه تصحیح شده و نسخه بدل دارد، در ابتدا ۷ و در انتها ۳ برگ سفید.

انتقالی از مدرسه آیت‌الله بروجردی شهرری در اردیبهشت ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، جدول‌دار گرهی.

۹۳ برگ، ۱۲×۱۷، ۱۵ سطر، ۷/۵×۱۰/۵.

(۱۰۶۲۷)

جنگ اشعار (ادبیات ـ فارسی)

گزیده اشعاری است که ظاهراً برای استفاده شخصی در دفتر یادداشت نوشته شده است. بسیاری از اشعار از حافظ و سعدی‌اند و بقیه بیشتر تک بیتهایی از دیگر شاعران. کاتب به نام همه شاعران اشاره نکرده و اینها شعرایی‌اند که به نامشان اشاره شده است:

قطاری، فطرت، فنایی، مشرقی، نزاری، بیانی، خواجو، عماد فقیه، وحشی، ناصری، همایی، رضی الدین، شاهدی، صفی، بنایی، عطار، نظیری، آصفی، حیدر، قنالی، طلحه، خیام.

نستعلیق، سده ۱۴ه، سطور معمولی و چلیپا، بعضی از صفحات به دو قسمت تقسیم شده و اشعار با مرکب بنفش در دو ستون نوشته شده‌اند، کاغذ خط دار فرنگی جدید، ۱۱ برگ هم سفید مانده.

از کتابهای فرخ غفاری، انتقال یافته به دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

جلد مقوایی مشکی.

۳۰ برگ، ۱۰×۱۵، سطور مختلف، ۱۰×۱۵.

(۱۰۶۲۸)

منتخب شرح شواهد البهجة المرضية (نحو ـ عربی)

از: ناشناخته

آن گونه که از انجام کتاب بر می‌آید شرح شواهد شعری البهجة المرضية (شرح الفية) سيوطی است که از شرح شواهد عینی گزین شده. می‌دانیم که بدرالدین محمود بن احمد عینی (۸۵۵ق) دو شرح شواهد دارد: یکی شرح کبیر به نام المقاصد النحوية فی شرح شواهد شروح الالفية (رک: فهرست دانشگاه، ج ۱۲، ص ۲۷۸۱ و فهرست دانشکده حقوق، ص ۴۰۸ـ۴۰۹) و دیگری صغیر به نام فرائد القلائد فی مختصر شرح الشواهد (رک: فهرست آستان قدس، ج ۱۲، ص ۲۵۷ـ۲۶۲). اما برای من مشخص نشد که این گزیده از کدام یک از کتابهای عینی گرفته شده است.

هیچ یک از نسخه‌ها خطبه ندارد و نام مؤلف در متن هیچ یک از نسخه‌ها نیامده است. تنها در انجامهٔ نسخه ش ۳۹۱۰/۲ع کتابخانه ملی تهران نام «مولانا سلطان محمود الطبسی» به عنوان انتخابگر معرفی شده است (مورخ ۱۲۶۲ق). علاوه بر این در ذریعه، ج ۱۳، ص ۳۳۸ از شرح شواهد البهجة المرضية سلطان‌محمود بن غلامعلی طبسی یاد شده که منتخب شرح شواهد عینی است. به همین دلیل بعضی از فهرستگاران این کتاب را با نام او معرفی کرده‌اند اما بررسی دقیقتری درباره این انتساب ضروری است.

کهن‌ترین نسخهٔ کتاب در ۱۰۷۵ق کتابت شده است (فهرست امام صادق قزوین، ج ۱، ص ۳۶۱).

[حلبلی کرمانشاه، ص ۲۹۶؛ دارالحدیث قم، ج ۱، ص ۱۵۵؛ آستان حضرت معصومه قم، ج ۲، ص ۲۹۹ـ۳۰۰؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۳۸۴ـ۳۸۵؛ نسخه پژوهی، ج ۳، ص ۱۱۵؛ ملی تهران، ج ۱۷، ص ۱۶۲ـ۱۶۳ و ج ۱۸، ص ۱۸۳؛ آستان قدس، ج ۱۲، ص ۱۸۱؛ مرکز احیاء میراث، ج ۸، ص ۴۳۱؛ شاهچراغ شیراز، ج ۳، ص ۱۰۱ـ۱۰۲؛ گوهرشاد مشهد، ج ۳، ص ۱۰۹۵ـ۱۰۹۶]

به جز برگ اول معنی فارسی ابیات در حاشیه نوشته شده است

آغاز موجود: «الام علی لوّ وان کنت عالماً باذناب لو لم تفتنی اوائله یعنی ملامت کرده می‌شوم بر آرزوها و هر گاه می‌بودم من عارف به عواقب آرزو فوت نمی‌کرد مرا ابتدای او یعنی مرتکب نمی‌شدم. شاهد در لفظ لوّ است که هر چند در ظاهر شکل حرف است».

انجام: «قوله او انبتت ای انقطع من البتّ وهو القطع واراد بالحبل حبل المودّة وهي الوصلة التي كانت بينهما. هذا آخر ما يتعلّق بشرح الالفية للشيخ العالم الكامل جلال‌الدين بن شيخ جمال‌الدين السيوطی منتخبا من شرح شواهد العينى والحمد لله رب الغنى».

انجامه: «تمام شد سنه ۱۲۱۲».

نستعلیق، عبارات عربی نسخ، محمدمؤمن بن محمدعلی (بنا بر نوشته وقفنامه نسخه)، ۱۲۱۳ق، نشانیها شنگرف، بالای عبارات متن با قلم شنگرف خط کشیده شده است، با حاشیه‌نویسی، صفحه اول

وقفنامه از کاتب نسخه در ماه رمضان ۱۲۱۷ق بر کافه مؤمنین با مهر بیضوی: «محمدمؤمن بن محمدعلی»، برگ آخر مهر حمید ایزدپناه.

خریداری دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، جدول‌دار فرسوده.

۱۰۲ برگ، ۱۰×۱۴/۵، ۱۲ سطر، ۶/۵×۱۰.

(۱۰۶۲۹)

مجموعه:

۱. سی فصل (مختصر در معرفت تقویم) «۱ ب ـ ۵۳ ر» (نجوم ـ فارسی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۴، ص ۲۹۷۱ـ۲۹۷۴؛ منزوی، ج ۱، ص ۳۰۹؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۹۰۱ و ج ۸، ص ۷۹ و ۷۲۰؛ احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۳۹۱ـ۳۹۷؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۲۹۱؛ مشار فارسی، ج ۳، ص ۳۱۳۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۸، ص ۱۹۴ـ۱۹۶]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة... اما بعد این مختصری است در معرفت تقویم و این مشتمل است بر سی فصل».

انجام: «و در مشتری متصل به سعد و بر این قیاس ما اختصار کردیم در این».

انجامه: «تمت الرسالة الموسومة بسی فصل فی معرفة التقویم من الأسبوع یوم الأحد ومن الشهور شهر شوال المکرم ومن الایام سیزدهم شهر شوال المکرم سنه ۱۲۴۹».

۲. بیست باب در اسطرلاب «۵۴ ب ـ ۱۱۷ ر» (نجوم ـ فارسی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۲، ص ۲۸۲۹ـ۲۸۳۱؛ منزوی، ج ۱، ص ۲۴۳؛ احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۴۱۴ـ۴۲۰؛ مشار فارسی، ج ۱، ص ۸۴۲][1]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة علی محمد... بدان که این مختصری است در معرفت اسطرلاب».

---

۱. این نیز گفتنی است که در فهرست ملی، ج ۶، ص ۱۹۲ و ۸۰۳ دو نسخه با همین تبویب و خصوصیات و آغاز و انجام به شیخ بهایی نسبت داده شده که مطمئناً صحیح نیست. آن نسخه‌ها همین بیست باب نوشته خواجه نصیر طوسی هستند.

انجام: «چنان چه اشتباه نیفتد درین باب کفایت است. این است تمامی سخن در معرفت اسطرلاب. والله اعلم بالصواب».

انجامه: «هذا من مصنفاة العلامة المحقق والفهام المدقق الشهیر فی العالم بین العرب والعجم خواجه نصیرالدین الطوسی تغمّده الله بالغفران واسکنه بحبوحة الجنان بحرمة سید الانس والجان وحرره العاصی الاثیم حیدرقلی. اللهم اغفر لی بمحمد وآله. واما تحریره فی لیل الثلثا فی الایام والشهر تاسعة عشر فی الشهر شعبان المعظم سنه ۱۲۴۹».

نستعلیق، حیدرقلی، یکشنبه ۱۳ شوال ۱۲۳۹ق (رساله اول) سه‌شنبه ۱۹ شعبان ۱۲۴۹ق (رساله دوم). عناوین و نشانیها شنگرف. در ابتدا و انتهای نسخه چند یادداشت کوتاه نجومی، در پایان یادداشتی مورخ ۱۰ شوال ۱۲۵۲ق و ۱۲۴۹ق.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا.

۱۱۷ برگ، ۱۰/۵×۱۵، ۹ سطر، ۶×۱۱.

(۱۰۶۳۰)

احکام نجوم (اتصالات کواکب) (نجوم ـ فارسی)

از: محمد بن محمد مشهور به اختیار

در دیباچه می‌نویسد: «این مختصری است در احکام نظراتی که در روی تقویم می‌افتد از قرانات و احتراقات و تثلیثات و تسدیسات و مقابلات و تربیعات و مجاسدات و تحویلات و دیگر احوال کواکب که آن را اتصالات کلی خوانند و مزاجات و حالات قمر و خسوف و کسوف و دیگر فواید ضروری که در تقویم بدان احتیاج می‌افتد که انتخاب کرده کاتب حروف محمد بن محمد الملقب به اختیار از روضة المنجمین و کفایة التعلیم و اشجار واثمار و دیگر کتب مشهور احکام تا طالبان را آن چه مطلوب باشد طلب نمایند و بی‌تأمل و مشقتی بیابند».

از زمان زندگی مؤلف اطلاع صحیحی نداریم؛ اما وی ظاهراً همان نویسنده خلاصة النجوم است که در ۸۸۹ق زنده بوده و یادش در فهرستواره، ج ۴، ص ۲۹۱۸ آمده است. علاوه بر این مظفر بن محمدقاسم گنابادی در آخر تنبیهات المنجمین ـ تألیف شده در ۱۰۳۱ق ـ از نام او و کتابش در زمره مدارک خود یاد کرده است. رک: فهرست آستان قدس رضوی، ج ۱۸، ص ۴۳ـ۴۴.

کامل.

[فهرستواره، ج ۴، ص ۲۷۶۳ـ۲۷۶۴ و ۳۰۷۶؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۲۲۹ـ۲۳۰].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سیدنا محمد وآله اجمعین. اما بعد این مختصری است در احکام نظراتی که».

انجام: «دلالت ملتها به کواکب سبعه. زحل جهودان، مشتری ترسایان، مریخ بت‌پرستان، شمس آتش‌پرستان، زهره ملت اسلام، عطارد فلسفه، قمر چهارپایرستان».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب بتاریخ پنجشنبه بیست و هشتم شهر محرم الحرام سنه ۱۲۰۰ هجری قلمی فرموده شد».

نستعلیق، پنجشنبه ۲۸ محرم ۱۲۰۰ق، عناوین و جدولهای صفحات شنگرف. نسخه در برگشماری پیشین ۵۹ ورق بوده که دو برگ آن اکنون افتاده است. در پایان یک صفحه هم در مورد اوقات دعا از لحاظ سعد و نحس نجومی نوشته‌اند (۵۷ پ).

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد مقوایی با روکش کرباس آبی.

۵۷ برگ، ۱۰/۵×۱۵/۵، ۱۴ سطر، ۷/۵×۱۰/۵.

(۱۰۶۳۱)

مجموعه:

۱. **منتخب جمع السئول وبلاغ المأمول** (۱ پ ـ ۵ پ) (کیمیا ـ عربی)

از: ناشناخته

کتاب کوتاهی در شرح و توضیح اقسام سه گانه علم کیمیاست: ۱. علم حجر و تدبیر ۲. علم موازین ۳. علم خواص.

جمع السئول [السئول] و بلاغ المأمول فی اظهار ما خفی من السر المجهول از ابن‌مهذب (؟) است که نسخه‌ای از آن در کتابخانه مجلس موجود است. رک: فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۸۳.

تاکنون اطلاعی از گزینشگر کتاب به دست نیاورده‌ام.

در رساله از این افراد یاد شده است:

ابن امیل (۲ ر)، محیی‌الدین عربی (۲ ر)، مرقوس بن بنت ملک الحبش (۲ پ)، مریانس راهب (۲ پ)، ذومقراط (۲ پ)، سیدنا هرمس (۲ پ و ۳ پ و ۵ پ)، جابر (۲ پ و ۳ ر و پ)، شلوری (۲ پ و ۴ پ)، مارية الحكمية (۳ پ)، جالینوس (۳ ر)، ذوالنون (۳ پ)، مارية القبطية (۳ پ)، الحكيم خالد (۳ پ).

[فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۲۲۱ـ۲۲۲].

اغاز: «الحمدلله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین. اما بعد فهذا منتخب من جمع السؤل وبلاغ المأمول ما ترکت من مطلبه شیئاً الا وقد ذکرته. اعلم ان هذا العلم الشریف وان تعددت طرقه فانه ینقسم الی ثلاثة اقسام. الاول علم الحجر والتدبیر. الثانی علم الموازین. الثالث علم الخواص. اما الاول فنقول اعلم ان الله تعالی اراد بحکمته ان یخلق جمیع المعادن لان تکون ذهباً فقط وهو مرتبة الکمال».

انجام: «واما وصولهم الی الاکسیریة فانهم اذا وصلوا الی المرتبة الذهبیة فانک تطلخهم دائماً بالصبغ الاحمر والحمی والدمس اللطیف فانه یری فیهم ویغلب علیهم اللون الفیروزی الاکسیری وینقلبوا اکاسیر باذن الله تبارک وتعالی. والحمدلله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین».

۴. [انواع الاملاح] «۶ ر» (کیمیا ـ عربی)

احتمالاً از: احمد بن علی بن قیس، ابن وحشیه (۲۹۶ق)

بخشی از نوشته‌های ابن وحشیه درباره انواع آبها و املاح معدنی است که شاید از یکی از کتابهای او گزین شده باشد. در این نوشته از این انواع یاد شده است: صفة ماء الهرام، صفة ماء المثلث، صفة ماء الفاروق، صفة ماء الرزین، صفة ماء المعشر.

[بروکلمان، ج ۴، ص ۳۱۹ـ۳۲۳؛ تاریخ نگارشهای عربی، ج ۴، ص ۳۳۸ـ۳۳۹؛ دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۵، ص ۷۲ـ۷۶]

اغاز: «قد وجدت اوراقاً متفرقة من کتب بعض الحکماء واظنها لابن وحشیة وعثرت فیها علی مطالب نفیسة احببت ان انقلها الی هذه الورقات وخلاصتها ان الحکماء احتاجوا فی تطهیر الارکان الثلثة الی الاملاح وتدبیرها لانعدام القوة الحلالة فی الاملاح بالاجماع».

انجام: «وهذا احسن تکلیسات الرزین والاجساد تحلیلها بالتشمیع التام وتکلیسها بالانفاس والاملاح والافضل فی تطهیر الانفاس وتقریرها».

نستعلیق، سده ۱۳ه.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد روغنی سیاه، عطف کرباسی.

۷ برگ، ۱۱×۱۷، ۲۰ـ۲۷ سطر، ۷×۱۴/۵.

(۱۰۶۳۲)

شرح الملخص فی الهیئة

(نجوم ـ عربی)

از: موسی بن محمد بن محمود قاضی‌زاده رومی (قرن ۹ه)

شرح الملخص فی الهیئة البسیطة محمود بن محمد بن عمر جغمینی (۷۴۵ق) است. تألیف شده در ۸۱۴ق برابر: سئلت عن تاریخه، قلت لهم «وارخوا».

صفحاتی بعد از برگ اول و همچنین از وسط افتادگی دارد.

[آستان قدس رضوی، ج ۸، ص ۲۲۵ـ۲۲۹؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۹۱۷ـ۹۱۹؛ مخطوطات الفلک والتنجیم لمتحف العراقی، ص ۱۵۰ـ۱۵۷؛ ذریعه، ج ۲۲، ص ۲۱۱]

اغاز: «الحمدلله الذی جعل الشمس ضیاء والقمر نوراً وبسط علی بساط البسیط ظلاً وحروراً ورفع خضراء ذات بروج وسراج»

انجام: «واحدی وعشرون ساعة الا دقیقة وثلثة اخماس دقیقة من دقایق الساعات علی ما ذهب الیه البتانی کما لا یخفی علی من له دربة فی الحساب وهو اسرع الحاسبین».

انجامه: «تم هذا الکتاب بقلم اقل العباد واحوجهم الی رحمة ربه الخالق العالی احمد بن یوسف ال...فهاوی (؟) فی یوم ۱۴ من شهر رجب سنة ۱۰۲۲ بمشهد الحسین علیه وآبائه واولاده السلام ورحمة الله وبرکاته».

نسخ، احمد بن یوسف الله السفهاوی (؟ پارگی دارد)، ۱۴ رجب ۱۰۲۲ق در مشهد حسین (ع)، در حاشیه تصحیح شده، عناوین و نشانیها و اشکال شنگرف، روی برگ اول تملک محمد بن علی الملقب به بصری با مهر بیضوی: «المتوکل علی الله الغنی محمد بن الشیخ علی» و مهر بیضوی «محمد رسول الله ۱۲۳»، در پایان نسخه یادداشتی درباره تعداد آیات و کلمات و حروف قرآن به نقل از کتاب «التیسیر فی التفسیر» از ابی حفص عمر بن محمد نسفی در ۱۰۲۲ق.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد مقوایی.

۷۹ برگ، ۱۰/۵×۱۸، ۱۹ سطر، ۵/۵×۱۲.

(۱۰۶۳۳)

[اعتدال در حساب]

(ریاضیات ـ فارسی)

از: ناشناخته

بین برگ اول و دوم نسخه افتادگی دارد و به همین دلیل مقدمه کتاب ناتمام مانده و نام کتاب و مؤلف مشخص نشد. شعاع‌الملک[1] در ابتدای نسخه آن را «اعتدال در حساب» دانسته است. شاید زمانی که نسخه در اختیار او بوده، صفحات مذکور هنوز نیفتاده بود. مؤلف می‌باید از اهالی خراسان بوده باشد: «جریب در هر اقلیمی از اقالیم بلکه در هر ولایتی از ولایات بر وضعی دیگر باشد اما در خراسان

۱. شعاع‌الملک، محمدحسین بن ابوالحسن متخلص به شعاع (۱۲۸۹ق ـ۱۳۴۴ش). برای زندگی او رک: تاریخ رجال ایران در قرون ۱۲ و ۱۳ و ۱۴، مهدی بامداد، ج ۳، ص ۲۳۲ـ۲۳۳.

خصوصاً در مشهد مقدس و توابع شصت ذرع در شصت ذرع مقرر است» (۳۲ ر ـ ۳۲ پ). از آن جا که تاریخ کتابت نسخه رجب ۹۷۴ق در مشهد مقدس است مؤلف می‌باید پیش از این زمان زنده بوده باشد از طرف دیگر کتابت نسخه در مشهد و جمله‌ای که از کتاب دربارهٔ این شهر نقل شد من را به صرافت آن می‌اندازد که شاید حسن بن شمس‌الدین کاتب نسخه و مؤلف آن باشد و یا این بخش انجامه مؤلف است که کاتب عیناً آن را استنساخ کرده؟!.

دو بار هم ابیاتی را از «استاد» نقل می‌کند که مشخص نشد منظورش چه کسی است.

«و هر قمطری دوازده ذره و هر ذره‌ای هشت... چنان چه استاد آرد نظم:

همی دان دانقی را چار طسوج — طسوجی چار جو این است تحریر

جوی شش خردل است و خردلی را — ده و دو فلس دان از روی تقدیر

بود هر فلس از آنها شش فتیله — فتیلی شش نقیر است ای جهانگیر»

(برگ ۳۲ پ)

و جای دیگر می‌نویسد:

«و چنان که استاد درین رباعی بیان نموده. رباعی

آحاد به آحاد فزا دان صدام — ده بفکن و هر زاینده را ده کن نام

ور هر طرفی نگر که تا ده چند است — در یکدگرش ضرب کسی گشت تمام»

(۷ پ)

مشتمل بر مقدمه و دو مقاله:

مقدمه: در بیان عدد، اقسام او و بیان مراتب و ارقام او.

مقاله اول: در حساب، و آن مشتمل است بر دو باب:

باب اول: در حساب صحاح و شرح اعمال آن، مشتمل است بر پنج فصل:

فصل اول: در جمع.

فصل دوم: در تفریق.

فصل سیم: در ضرب.

فصل چهارم: در قسمت

فصل پنجم: در میزان گرفتن اعمال.

باب دوم: در حساب کسور، مشتمل بر پنج فصل

فصل اول: در تجنیس کسور.

فصل دوم: در رفع کسور.

فصل سیم: در تحویل کسور از مخرجی به مخرجی دیگر.

فصل چهارم: در ضرب کسور

فصل پنجم: در قسمت.

مقاله دوم: در مساحت، و آن مشتمل است بر مقدمه و چهار باب:

مقدمه: در بیان اصلاحات [اصطلاحات].

باب اول: در مساحت خطوط و سطوح مستویه.

باب دوم: در مساحت سطوح غیر مستویه.

باب سیم: در مساحت اجسام.

باب چهارم: در مساحت جریب.

با وجود جستجو و بررسی بسیار کتابی که تقسیم‌بندی ابوابش همسان با این نسخه باشد نیافتم.

آغاز:

«سبحان من تحیر فی ذاته سواه — فهم خرد به کنه کمالش نبرده راه

از ما قیاس ساحت قدسش بود چنانک — موری کند مساحت گردون ز قعر چاه»

افتتاح کلام بر نام واجب الاکرام سلطانی سزد که مهندسان اولین و آخرین حصر تضاعیف اعداد».

انجام: «حاصل خردلی باشد که آن شش ذرع و چهار یک است و بر این قیاس کن باقی کسور. والله اعلم بالصواب».

انجامه: «در تاریخ اواسط شهر رجب المرجب سنة اربع و سبعین و تسعمائة هجریه در مشهد مقدس معلی مزکی سمت تحریر یافت. حرره الاقل عباد الله (کذا) حسن بن شمس‌الدین غفر الله لذنوبه».

نستعلیق، حسن بن شمس‌الدین، اواسط رجب ۹۷۴ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در ابتدای نسخه تملک محمدحسین شجاع‌الملک در پنجشنبه ۲۲ ذی‌قعده ۱۳۴۷ق و یادداشتی از او: «هو الله تعالی، این رساله مسمّی به اعتدال در حساب در سنه نهصد و هفتاد و چهار ۹۷۴ نوشته گشته. حرره محمدحسین شجاع الملک فی یوم پنجشنبه ۲۲ ذی‌قعده سنه ۱۳۴۷ هجری قمری» و دو یادداشت دیگر ـ یکی کهنتر از خط شجاع‌الملک و دیگری جدیدتر ـ که نام کتاب را رساله «اعتدال در حساب هندسه» نوشته‌اند و تاریخ و شماره‌گذاری نسخه در ۲۴/۲/۳۱، در برگ پایانی مهر مستطیل به نقش: «... مهرعلی».

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.
جلد تیماج سرخ یک لا جدول‌دار، فرسوده و ابخورده.
۳۲ برگ، ۱۱/۵×۱۸/۵، ۱۲ سطر، ۶/۵×۱۱/۵.

(۱۰۶۳۴)

مراد نامه (درة التاج) (تاریخ ـ فارسی)

از: عبدالله بن حبیب‌الله شهاب ترشیزی (۱۲۱۵ق)

تاریخ منظوم سرگذشت علی‌مراد خان (۱۱۹۳ـ۱۱۹۹ق) از پادشاهان زندیه است.[1] هر قسمت با عبارت «بیا ساقی» آغاز می‌شود. نسخه از آغاز و انجام افتادگی دارد و ابیات موجود آن ۶۴۴ بیت است. این عناوین در نسخه موجود است:

ـ گفتار در مقرّ سلطنت نمودن علی مراد خان اصفهان را و فرستادن محمد ظاهر خان و... [پـارگی] خان را به تسخیر شیراز و شکست خوردن ایشان (۱ پ).

ـ ذکر مجادله علی مراد خان با علی نقی خان و هزیمت یافتن علی نقی خان و عزیمت نمودن علی مراد خان به سمت شیراز (۴ ر).

---

۱. آن چه در جلد ۱۶ فهرست دانشگاه تهران، ص ۸، ش ۵۴۳۸/۲ با عنوان برخورد علی‌مراد خان با محمد بیدآبادی به نظم فارسی آمده ارتباطی با این کتاب ندارد بلکه منظومه کوتاهی است از ابوالحسن فروغی که تاریخ ۱۳۳۶ در پایان آن آمده است. از آن جا که بیشتر تألیفات و دستنوشته‌های فروغی در این جلد معرفی شده است این نسخه را هم این جا مختصر می‌شناسانم.

در ابتدا می‌نویسد: «ملاقات مرحوم محمد بیدآبادی با علی مراد خان زند. حکایتی که بعد از مقدمه ذیل به نظم آمده شرح ملاقات علی مراد خان زند است در سلطنت خود با مرحوم آقا محمد بیدآبادی از اجلهٔ علما که مکرر بـه جـزئیات از مرحوم پدر شنیده‌ام و از دیگران نیز تصدیق آن استماع افتاده و بدون کم و کاست و هیچ گونه تصرف که چیزی بر مطلب افزوده باشد به رشته نظم آورده‌ام

مقدمه

ای وجـودت مـاورای هـر نـیاز ... هم تو راز دهر و هم دانای راز
من بـه درگـاهت نـیاز آورده‌ام ... یک جهان سوز و گـداز آورده‌ام

انجام:

این حکایت چـون دلـیل راه دان ... پس معانی نهانی از وی بی بیان
مر مرا حـالی سـر تـفسیر نـیست ... طعمه هر مـرغکی انـجیر نـیست

۱۳۳۶ اکبر نجم‌آبادی
ابوالحسن فروغی

ـ ذکر تسخیر شیراز و کیفیت آن مملکت و مراجعت نمودن علی مراد خان به سمت اصفهان (۵ پ).

ـ ذکر روانه نمودن علی مراد خان شیخ ویس خان پور خود را با فوجی سپاه به مازندران و مقدمات ایشان (۶ پ).

ـ گفتار در مقدمات فوت علی مراد خان و سلطنت جعفر خان و کیفیت یاغی شدن باقر خان حاکم اصفهان و تدبیر میرزا ربیع وزیر علی مراد خان و گذارش ایشان (۱۰ ر).

ـ در تهنیت سبز شدن نخل مراد امانی و آمال قاجاریه از نسیم بهار بخت بلند شدن ایشان و ریختن شکوفه گلهای رنگارنگ باغ کامرانی زندیه از باد خزان طالع پست نژند ایشان (۱۳ ر).

ـ ذکر بیرون آمدن بندگان آقا محمد خان بعد از فوت کریم خان زند از شیراز و چگونگی خروج او (۱۴ پ).

ـ ذکر محاربه بندگان اقدس والا با رضا قلی خان برادر... [پارگی] و سرکردگان استرآباد و غیره در شیرگاه و هزیمت ایشان (۱۵ ر).

ـ در وصف مازندران جنت نشان (۱۷ ر).

ـ ذکر پردلی و دلیری سپاه بندگان ارفع اعلی و وقایع سال اول که از مازندران وارد عراق شد (۱۸ پ).

ـ ذکر توجه رایات نصرت آیات از مازندران به سمت عراق و فرستادن جعفر خان نجف خان زند را به سرداری و هزیمت یافتن در منزل قم از بیم سپاه نصرت پناه قهریه (۱۹ پ).

ـ ذکر حرکت فرمودن نواب کامیاب اعلی از دارالمؤمنین قم به کاشان و خبر شدن جعفر خان از هزیمت نجف خان و فرستادن احمد خان ولد آزاد خان کابلی را به اتفاق سپاه و هزیمت یافتن ایشان در منزل کاشان (۲۱ پ).

ـ ذکر فرار نمودن جعفر خان زند از اصفهان به سمت شیراز و اساس خود را گذاشتن و ورود نواب اشرف به اصفهان (۲۳ پ).

شهاب ترشیزی در سال ۱۲۰۶ق به فرمان شاهزاده محمود درانی (۱۲۲۴ـ۱۲۴۵ق) ابیات و اشعار خود را مدوّن کرد.[1] وی در مقدمه این مجموعه درباره مثنوی مراد نامه نوشته: «کتاب مراد نامه در ذکر وقایع و امور علی‌مردان خان زند و اینها همه نظم است و تذکرة الشعرا و مراد نامه در حین تسوید این اوراق ناتمام و آن چه منتشر است کتاب تذکرة الوزرا و کتاب تاریخ مجدول است» (دیوان شهاب ترشیزی، نسخه شماره ۱۰۰۵ کتابخانه مجلس، صفحه ۸). بنا بر این، سال ۱۱۹۴ق که در فهرستواره سال سرایش مراد نامه دانسته شده نمی‌تواند درست باشد. از سوی دیگر از واقعه مرگ علی‌مراد خان (۱۱۹۹ق) هم در کتاب یاد شده که با تاریخ مذکور (۱۱۹۴ق) نمی‌خواند.

نسخه از آغاز و انجام افتادگی دارد.

---

۱. نسخه‌ای از این دیوان به شماره ۱۰۰۵ در کتابخانه مجلس محفوظ است. رک: فهرست مجلس، ج ۳، ص ۲۵۲ـ۲۵۴.

[دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۷۹؛ فهرستواره، ج ۲، ص ۹۶۳ـ۹۶۴ و ۱۰۷۹؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۶، ص ۶۰۲ (که همین نسخه پیش از آن‌که به ملکیت دانشگاه تهران درآید در آن جا معرفی شده است)؛ تاریخ تذکره‌های فارسی، ج ۱، ص ۳۰۴ـ۳۰۵]

آغاز افتاده:

بزد تکیه بر تکیه‌گاه وکیل　　　به خود چید اسباب آن قال و قیل

شنل مراد از صفاهان شنید　　　لباس غضب وی به بر در کشید

که صادق کجا تاج شاهی کجا　　　کجا گردش ماه و ماهی کجا

ز خان و شهنشه همه زنده‌ایم　　　به درگاه پورش همه بنده‌ایم

انجام افتاده:

چنان چشم کوکب ز مشعل گشود　　　که رونق شری به ثریا فزود

فروزان چنان شمع مجلس فروز　　　که شب طعنهٔ روشنی... [پارگی]

چنان شد به فانوس روشن چراغ　　　که جیب از فلک برد بالا... [پارگی]

نستعلیق، سدهٔ ۱۳ق، عناوین شنگرف که برخی از آنها را به خاطر رنگ رفتگی به سختی می‌توان خواند، صفحات رطوبت دیده و پاره، با تملک حمید ایزدپناه در برگ پایانی، در برگهای ۴ پ و ۱۶ ر و ۳۲ پ برای کشیدن شکل چند سطری را خالی گذاشته‌اند.

خریداری دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

بدون جلد.

۲۴ برگ، ۱۵/۵×۲۰/۵، ۱۵ سطر، ۱۴/۵×۷/۵.

(۱۰۶۳۵)

فارغ نامه
(تاریخ پیامبران و امامان ـ فارسی)

از: حسین بن حسن فارغ گیلانی (سده ۱۱ق)

اندکی از مقدمه کتاب افتاده است.

[فهرستواره، ج ۳، ص ۱۷۲۵؛ دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۷۰۲ و ج ۱۵، ص ۴۱۳۳ و ج ۱۷، ص ۵۰۹ـ۵۱۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۳۱۲؛ منزوی، ج ۴، ص ۳۰۱۰]

آغاز افتاده:

کار عالم ز اسم یافت نظام　　　نیست بی اسم هیچ چیز تمام

نام هر چیز تا نداند کس　　　فرق او را کجا تواند کس

انجام:

یا علی تا بود سپهر برین　　　دور اثبات آسمان و زمین

هر کجا شیعه‌ای است در عالم　　　دایما شاد باشد و بی‌غم

انجامه: «تمت الکتاب بعون ملک وهّاب بید کلب آستان امیرالمؤمنین علی ع عباسقلی ابن محمدمؤمن بنا به خواهش سرکار برادر با جان برابر به اشارت شرف اتمام پذیرفت فی یوم جمعه ۲۶ شهر شوال المکرم سنه ۱۲۷۵.

نوشتم خط بر این اوراق خانه　　　که باشد از من مسکین نشانه

اگر پرسند آن مسکین کجا رفت　　　بگو بگریخت از دست زمانه»

نستعلیق، عباسقلی بن محمدمؤمن، جمعه ۲۶ شوال ۱۲۷۵ق، عناوین شنگرف، در برگ پایانی تملک حمید ایزدپناه، و چند تاریخ تولد از ۱۳۳۴ و ۱۳۳۶ و ۱۳۴۰.

خریداری دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، جدول‌دار.

۱۴۹ برگ، ۱۴×۲۰/۵، ۱۶ سطر، ۱۵×۷/۵.

(۱۰۶۳۶)

لب لباب معنوی
(عرفان ـ فارسی)

از: حسین بن علی واعظ کاشفی (۹۱۰ق)

از آغاز افتادگی دارد و از انجام نانوشته رها شده است.

[منزوی، ج ۴، ص ۳۰۹۲ـ۳۰۹۶؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۲۲۱ـ۲۲۴؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۳۱۳۸ و ج ۱۲، ص ۲۷۵۱ و ج ۱۴، ص ۳۹۰۵ و ج ۱۶، ص ۱۶۴؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۲، ص ۵۹]

آغاز افتاده: «مناجات سوم در استدعای مدد هنگام حیرت....

یا خفیاً قد ملأت الخافقین　　　قد علوت فوق نور المشرقین

انجام موجود: «و لقمه‌ای که از او نور زاید حلال است و آن چه ظلمت فزاید حرام کما قال المولوی:

چون که لقمه می‌شود در تو گهر　　　دم مزن چندان که بتوانی بخور»

نستعلیق، سده ۱۳ق، نشانیها و جدولها شنگرف، اشعار در متن و حاشیه نوشته شده‌اند، ۳ برگ ابتدای نسخه پارگی دارد، در ابتدا تملک حمید ایزدپناه، نسخه رطوبت خورده، در ۴ برگ پایانی چندین نسخه پزشکی و یادداشت معاملاتی از ۱۲۴۴ و ۱۲۹۴ق تا جمادی‌الاول ۱۳۳۴ق.

خریداری دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ یک لا.

۷۸ برگ، ۱۵/۵×۲۱، ۱۸ سطر، ۹×۱۵.

(۱۰۶۳۷)

مجموعه:

۱. فرس نامه «۳ پ ـ ۷ ر» (طبی ـ فارسی)

از: ارسطو

ترجمه: محمد بن حسین، شمس الملة والدین

در ۲۹ باب به این ترتیب (ترتیب و عنوان بابها با آن چه در مقدمه آمده اندکی تفاوت دارد. من آن چه را که در مقدمه آمده بود ذکر کردم):

باب اول: در صفت اسبان

باب دویم: در شب کوری اسبان.

باب سیم: در شناختن گنگی اسبان.

باب چهارم: در شناختن کری اسبان.

باب پنجم: در شناختن رنگ گردانیدن اسبان.

باب ششم: در شناختن چپ و راست اسبان.

باب هفتم: در شناختن نیک و بد رنگهای رنگ اسبان

باب هشتم: در شناختن بیماری [و] داروی اسبان

باب نهم: در شناختن دوای خارش اسب

باب دهم: در دوای شقاق اسبان

باب یازدهم: در دوای جرم گرفتن اسبان.

باب دوازدهم: در دوای سرفه کهنه کردن اسبان.

باب سیزدهم: در دوای سفیدی چشم اسب.

باب چهاردهم: در دوای پشت برآمدن اسبان.

باب پانزدهم: در دوای سودگی و کوفتگی اسبان

باب شانزدهم: در دوای علت سرطان اسبان.

باب هفدهم: در دوای درد شکم اسب.

باب هجدهم: در نگاهداشتن و آب دادن اسبان.

باب نوزدهم: در دوای قولنج کردن اسبان وکمیز بستن.

باب بیستم: در دوای جو گرفتن اسب.

باب بیست و یکم: در دوای چرک گرفتن پشت اسب.

باب بیست و دوم: در دوای بدفعلی و بدطبعی اسب.

باب بیست و سوم: در دانستن راهواری اسب.

باب بیست و چهارم: در نگاهداشتن اسب از جو و کاه.

باب بیست و پنجم: در زمستان و بهار اسب.

باب بیست و ششم: در نگاهداشتن پشت اسب که ریش نشود.

باب بیست و هفتم: در سواری کردن اسب.

باب بیست و هشتم: در فربه کردن اسبان.

باب بیست و نهم: در صفت اسبان که چگونه‌اند.

نسخه‌های این فرس نامه در ترتیب و تقدم و تأخر با هم تفاوتهایی دارند. از جمله نسخه‌ای که به شماره ۵۰۷۷ در همین کتابخانه موجود است در ۳۳ باب تنظیم شده است. آن نسخه که در فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۰۸۴ـ۴۰۸۵ معرفی شده به جز این رساله ۳ فرس نامه دیگر هم دارد که در فهرست از قلم افتاده‌اند.[1]

این فرس نامه در تاریخ دامپزشکی ایران، حسن تاجبخش، ج ۱، ص ۴۱۴ـ۴۲۸ چاپ شده است.

۱. گزیده مشخصات رساله‌های آن مجموعه چنین است:

۱. فرس نامه «۱ ر ـ ۷ ر»

از ارسطو، در سی و سه باب.

۲. فرس نامه «۷ ر ـ ۱۵ پ»

برگرفته از عین الشفا محمدمنجم که در زمان اورنگ زیب (۱۰۶۹ـ۱۱۱۸ق) کتابی در علاج امراض و داروها نوشته و دو باب هم در پایان آن به علاج ستوران و اسبان اختصاص داده است.

۳. فرس نامه «۱۵ پ ـ ۱۹ ر»

از ناشناخته، تنظیم شده در یازده فصل.

۴. فرس نامه «۲۰ پ ـ ۸۵ پ»

از زین العابدین بن ابوالحسن حسن کربلایی هاشمی (سده ۱۰ ق)

[دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۹۵۵؛ منزوی، ج ۱، ص ۴۴۰؛ مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۴۴۶؛ اسب نامه‌های فارسی، ص ۴۴ـ۴۷؛ فهرستواره، ج ۵، ص ۳۸۸۲]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین. اما بعد این کتاب ارسطاطالیس حکیم که از جهت اسکندر رومی ساخته بود و مولانا المعظم امام الآخرین شمس الملة والدین محمد بن الحسین رحمة الله علیه این کتاب را ترجمه کرده است از زبان تازی به بیان فارسی تا هر که را از زبان فارسی حظی باشد در این کتاب نظر کند. حالتی که به اسبان تعلق دارد جمله را بداند. این مجموع مشتمل است بر بیست و نه باب».

انجام: «باید که چون اسب لاغر را در بندند جو را اندک اندک زیاده کند تا به قانون خودش رسد باید جای اسب پاک باشد تا زود فربه شود».

انجامه: «تمام شد جلد اول بعون الله تعالی در کارخانه جناب مستطاب آقای میرزا محمدرضا شیرازی به سعی و اهتمام جناب مستطاب عزت و سعادت همراه ملا عبدالرزاق مکتب‌دار شیرازی به اهتمام رفت که ان شاء الله تعالی دریافت نماید».

۲. فرس نامه «۷ پ ـ ۲۷ پ» (طبیعی ـ فارسی)

از: ارسطو

در آغاز نوشته شده ۷۰ باب است ولی در نسخه فقط ۶۶ باب بدین ترتیب آمده:

باب اول: در وصف اسبان از نیک و بد دانستن.

باب دوم: در سرّ دندان.

باب سوم: در عیب اسبان.

باب چهارم: اگر اسب را بر سر کتف چشمهٔ مویی گرد باشد.

باب پنجم: در معرفت اختلاف رایشان.

باب ششم: [ندارد].

باب هفتم: در معرفت ریاضت نوزین.

باب هشتم: در آموختن علیق.

باب نهم: در نورد کشتن.

باب دهم: در اسب جو دادن.

باب یازدهم: در اسب شموس (؟).

باب دوازدهم: در معرفت راهواری اصلی.

باب سیزدهم: در آن که نشاید که هر کسی بر اسب نشیند.

باب چهاردهم: در آموختن قهزی.

باب پانزدهم: در رفتن تعریت.

باب شانزدهم: در تاختن اسب.

باب هفدهم: در دانستن لگام.

باب هجدهم: در لگام مج.

باب نوزدهم: در لجام بزکی.

باب بیستم: در معرفت عنان گرفتن.

باب بیست و یکم: در اسب که بر لجام بود.

باب بیست و دوم: در اسبی که نتوان بر او نشست.

باب بیست و سوم: در اسب سرکش.

باب بیست و چهارم: در بیماری و سرفه اسب.

باب بیست و پنجم: در علاج سفیدی چشم اسب.

باب بیست و ششم: در اسبی که در چشم ریش دارد.

باب بیست و هفتم: در علاج اسبی که ناخنه دارد.

باب بیست و هشتم: در آن که در سر اسب پنه‌ای داشته باشد.

باب بیست و نهم: [اگر بینی ستور خون آید].

باب سی‌ام: در اسبی که سرزه [شرزه] باشد.

باب سی و یکم: در اسبی که دیوانه باشد.

باب سی و دوم: در اسبی که علف نخورد.

باب سی و سوم: در اسبی که علف خوردن در وی پدید نیاید همیشه لاغر باشد.

باب سی و چهارم: در اسبی که او را تب باشد.

باب سی و پنجم: در اسبی که او را خشکی باشد.

باب سی و ششم: در اسبی که چیز ناموافق خورده باشد.

باب سی و هفتم: در اسبی که گرما زده باشد.

باب سی و هشتم: در اسبی که او را سرما زده باشد.

باب سی و نهم: در اسبی که او را قولنج باشد.

باب چهلم: در اسبی که او را باد سرخ زده.

باب چهل و یکم: [در اسبی که شکمش درد کند].

باب چهل و دوم: در اسبی که درد شکم او از کرم باشد.

باب چهل و سوم: در اسبی که علت مجهول دارد.

باب چهل و چهارم: در اسبی که در سر علت دارد.

باب چهل و پنجم: در اسبی که قصر روده باشد.

باب چهل و ششم: در اسبی که باد گرفته باشد.

باب چهل و هفتم: در اسبی که دمی (؟) آورده باشد.

باب چهل و هشتم: در اسبی که حنام دارد.

باب چهل و نهم: در اسبی که گرد خارش دارد.

باب پنجاهم: در خارش مال و دم.

باب پنجاه و یکم: در اسبی که بر پستن و نبستن آماس کند.

باب پنجاه و دوم: در اسبی که ریش دارد.

باب پنجاه و سوم: در اسبی که جراحت رسیده بود.

باب پنجاه و چهارم: در اسبی که جوکلک و دنبل دارد.

باب پنجاه و پنجم: در اسبی که او را رنجی عظیم رسیده باشد.

باب پنجاه و ششم: در اسبی که آب آورده باشد.

باب پنجاه و هفتم: در اسبی که سرطان دارد.

باب پنجاه و هشتم: در اسبی که شریانه آورده باشد.

باب پنجاه و نهم: در اسبی که ریش خایه دارد.

باب شصتم: در اسبی که علت شام دارد.

باب شصت و یکم: در اسبی عرب کشته باشد (؟).

باب شصت و دوم: در علامت نمد.

باب شصت و سوم: در اسبی که از پی فعلی (؟) سوده باشد.

باب شصت و چهارم: در اسبی که علت جذام دارد.

باب شصت و پنجم: در اسبی که علت گام دارد.

باب شصت و ششم: در اسبی که شقاق دارد

آغاز: «الحمدلله الذی قدّر الاقدار وخلق اللیل والنهار ولا یدرکه الابصار... اما بعد بدان که این کتابی نفیس است اندر شناختن اسبان و لونهای ایشان از نیک و بد و علت و هنر و علتها و بیماریها که اسبان را افتد و علامات».

انجام: «و تواند گشودن و هر که این وصیتها را به جای آورد از جمله رنجهای ستور این باشد. و الله اعلم بالصواب. این نسخه فرس نامه از قول ارسطاطالیس حکیم می‌باشد».

انجامه: «به تاریخ روز جمعه یازدهم جمادی‌الاول یکساعت به غروب مانده تمام شد. جلد دویم فرس نامه به سعی و اهتمام عالیجاه مقرب الخاقان آقا میرزا علی‌اکبر مستوفی تمام شد در کارخانه آخند آقا ملا عبدالرزاق مکتب دار سنه ۱۲۹۹».

۲. مضمار دانش «۲۸ ر ـ ۶۷ پ» (طبیعی ـ فارسی)

از: احمد بن محمد بن ابراهیم شیرازی، نظام‌الدین (سده ۱۱ھ)

در تربیت و مداوای اسب که آن را به دستور شاه عباس دوم صفوی (۱۰۵۲ـ۱۰۷۷ق) در ۱۰۶۷ق در اصفهان نوشته است. با گزارشی از اسبان و ایلخیهای شاه در رجب همان سال در خاتمه.

تدوین شده در مقدمه و سه مرحله و خاتمه (به جای قلب و جناحین و ساقه، که تقسیم بندی لشکر است):

مقدمه: در ذکر آفرینش اسب و باعث رام شدن آن.

مرحله اول: در ذکر محامد و ذمایم و سایر آن چه تعلق به شناختن اسب دارد، در ۹ باب:

باب اول: در ذکر آیات قرآنی و احادیث که دلالت بر محاسن اسب می‌کنند.

باب دوم: در شناختن سال اسب از روی دندانها.

باب سوم: در ذکر رنگها.

باب چهارم: در ذکر غرّه و تحجیل و سایر علامات که از اختلاف الوان یافت شود.

باب پنجم: در ذکر آن چه تعلق به همه اعضا دارد.

باب ششم: در تمام آن چه متعلق است به اندام و ذکر علامات.

باب هفتم: در دایره و سایر علامات هنر.

باب هشتم: در بیان اقسام اسبها و خواص هر یک.

باب نهم: در فرق مادیان و فحل.

مرحله دوم: در آداب تربیت و شرح مسابقت و ذکر سایر مراکب، در ۹ باب:

باب اول: در متعلقات ازدواج و تربیت کره تا هنگام سواری فحل و مادیان.

باب دوم: در آداب سواری.

باب سوم: در ازاله اخلاق ذمیمه.

باب چهارم: در آداب آب و علف دادن.

باب پنجم: در تیمار اسب.

باب ششم: بیان معنی مسابقه و الفاظی که درین مقام مذکور می‌شود.

باب هفتم: در شرایط مسابقت (دوازده شرط).

باب هشتم: در ذکر الاغ و استر.

باب نهم: در ذکر شتر و فیل.

مرحله سوم: در معالجات، در ۹ باب:

باب اول: در امراض سر و چشم.

باب دوم: در معالجه امراض حلق و سینه

باب سوم: در معالجه قولنج و سایر بادها

باب چهارم: در معالجه سایر امراض باطنی.

باب پنجم: در معالجه اورام.

باب ششم: در معالجه جراحات.

باب هفتم: در معالجه جوشش و خارش و لکه.

باب هشتم: در معالجه امراض دست و پا.

باب نهم: در معالجات متفرقه.

خاتمه: در بیان مجملی از اسبان و ایلخیهای پادشاه.

تقریباً بیشتر فهرستگاران و پژوهندگان، مؤلف این کتاب را نظام‌الدین احمد بن علی بن حسن لاهیجی گیلانی (۹۹۳ـ زنده در ۱۰۶۶ق)[1] دانسته‌اند و حتی کتاب با انتساب بدو به چاپ رسیده است (به تصحیح نادر حائری، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۵ش، بیست و شش+۱۰۲ص) اما به دلایلی

۱. این که در بسیاری از منابع از جمله فهرست مرعشی، ج ۱۹، ص ۲۸۹؛ فهرست مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۴۶۵؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۱، ص ۴۷۲ و مجله جاویدان خرد، س ۳، ش ۲، پائیز ۱۳۶۰، ص ۶۷ تاریخ درگذشت نظام‌الدین احمد گیلانی را ۱۰۵۹ق نوشته‌اند صحیح نیست.

که خواهد آمد مؤلف آن بدون تردید نظام‌الدین احمد[1] پسر ملاصدرا فیلسوف شهیر و بلندآوازه عصر صفوی است:

۱. محمد علم‌الهدی پسر ملا محسن فیض کاشانی و نوه ملاصدرا در یادداشتی روی نسخه‌ای از این کتاب به شماره ۱۳۴۶۱ در کتابخانه مرعشی به صراحت مؤلف کتاب را دایی خود دانسته است. علم‌الهدی پشت برگ آغازین آن نسخه چنین نگاشته است: «الله تقی، کتاب مضمار دانش تألیف خالی الفاضل الأریب الأدیب المؤیّد، نظام‌الدّین احمد ابن استاد الحکماء المتألّهین استاد العرفاء المتبحّرین، محمد بن ابراهیم الشیرازی الشهیر بصدرالدین قدس سرّه». با مهر بیضوی او. همچنین بر فراز برگ پایانی نسخه، به خطّ خود چنین آورده است: «استکتبته من نسخة مرّ علیها خالی المصنّف و صحّحها بخطّ یده افاض الله علی تربته شآبیب رحمته، و کتب هذه الأحرف من ثبت له فیه التصرف، محمّد المدعو علم الهدی عفی الله عنّا جنی. استکتبته لبعض شهور سنة تسع و ثمانین و الف ببلدتنا قاسان نفع الله من نفع الیه من الخلان اتّفق تألیفه لبعض شهور حجّة سبع و ستّین و الف ببلدة اصفهان». رک: فهرست مرعشی، ج ۳۴، ص ۱۶۱. همچنین از این نوشته به وضوح بر می‌آید که کتاب در سال ۱۰۶۷ق تألیف شده نه ۱۰۷۱ق چنان که بسیاری پنداشته‌اند.

۲. می‌دانیم که نظام‌الدین احمد گیلانی در سال ۱۰۵۰ق از طرف سلطان عبدالله قطبشاه (۱۰۳۵ـ۱۰۸۳ق) از دربار او، حیدرآباد دکن، به عنوان سفیر به دربار شاه صفی (۱۰۳۸ـ۱۰۵۲ق) در اصفهان اعزام شد. تاریخ اقامت وی در اصفهان کاملاً مشخص نیست اما او می‌باید در ۱۰۶۶ق یا پیش از آن اصفهان را ترک گفته باشد چه در این سال بار دیگر از طرف سلطان عبدالله قطبشاه مأموریت می‌یابد که به عنوان سفیر به دهلی نزد شاهجهان برود. پس از این تاریخ اطلاعی از زندگی او در دست نیست و نمی‌دانیم که آیا دوباره به اصفهان بازگشته تا مضمار دانش را در ۱۰۶۷ق در این شهر بنویسد یا خیر؟ شاید پاسخی قطعی برای این ابهام نتوان عرضه کرد اما از آن جایی که مقبره او در گولکنده است و هیچ قرینه و شاهد تاریخی دیگری هم برای بازگشتش به اصفهان در سال ۱۰۶۷ق (سال تألیف کتاب) نداریم پذیرش آن کمی دشوار می‌شود.

بعضی از نسخه‌های کتاب مانند نسخه ما خطبه مؤلف را ندارد و بدین جهت فهرستنگاران نتوانسته‌اند نام کتاب و مؤلف را تشخیص دهند. برای نمونه رک: فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۴۰۲۵؛

۱. برای زندگی او رک: طبقات اعلام الشیعة، قرن ۱۱هـ، ص ۲۶.

فهرست مجلس، ج ۶، ص ۱۴۳ـ۱۴۴، ش ۲۱۸۰؛ فهرست مرعشی، ج ۱۴، ص ۸۰؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۶، ص ۳۰۳۰ و فهرست مسجد اعظم، ص ۴۴۱، رسالهٔ ششم مجموعه؛ که همه آنها نسخه‌های منصار دانش است ولی ناشناخته معرفی شده‌اند.

پس از رؤیت مشخص شد نسخه شماره ۴۹۲۹ دانشگاه تهران هم همین کتاب است با این تفاوت که کاتب در آن جا نام کتاب را به سند دولت تغییر داده است. این اشتباه از آن جا به منابع دیگری مانند فهرستواره، ج ۵، ص ۳۸۵۹ و فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۱، ص ۴۲۵ هم راه یافته است. ر.ک: دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۴۰۴۶.

[دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۸۴۴ و ج ۱۱، ص ۲۰۰۲ و ج ۱۴، ص ۴۰۲۵؛ مجلس، ج ۶، ص ۱۴۵ـ۱۴۶ و ج ۱۴، ص ۳۳۱؛ فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۱۵ـ۱۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۹، ص ۱۴ الف‌ـ۶۲؛ فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۳۳۱؛ اسب نامه‌های فارسی، ص ۸۶ـ۹۳؛ منزوی، ج ۱، ص ۴۵۴ـ۴۵۵؛ مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۴۶۵ـ۴۶۶؛ فهرستواره، ج ۵، ص ۳۹۱۷ـ۳۹۱۸؛ کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران، ص ۲۶۷؛ مجله المعهد المخطوطات العربیة، س ۴۵، ش ۲، رمضان ۱۴۲۲ق، ص ۸۱ـ۸۲؛ مقدمه بفصار دانش، ص بیست ـ بیست و سه.]

آغاز: «مقدمه در ذکر آغاز آفرینش اسب و باعث رام شدن و اول آسیبی که در میان عرب یافت شده، بر ضمایر ارباب اولوا الالباب پوشیده و مستور نماند که اگر رایض حکمت ایزدی کمند سهولت بر گردن صفات و آداب افکندی».

انجام: «که سلیمان حشمت الله به آن همه حکایت اسب که در اصطبل او بود یک صد رأس بود زیاد او نبود. والله اعلم بالصواب. تمام».

۴. فرس نامه «۶۷ پ ـ ۷۸ ر» (طبیعی ـ فارسی)

از: ناشناخته

به احتمال بسیار این فرس نامه نیز تحریری از فرس نامه ارسطو است. عناوین آن در ابتدا به بابهای مختلف تقسیم شده اما از صفحه ۷۴ و به فصل تغییر می‌یابد. چنین به نظر می‌رسد که این دو بخش‌بندی مربوط به دو کتاب باشد که کاتب آنها را در هم آمیخته است. با این حال این عناوین در نسخه دیده می‌شود:

باب اول: اندر صفات خوب [و] بد اسب.

باب دوم: اندر معرفت دندان اسب.

باب سیم: در عیب اسبان.

باب چهارم: اندر معرفت اسبی که ملوک و غیره را نشاید. باید چشمه مویی بر سر شانه اسب نباشد چنان چه...

باب پنجم: در صفت اسبان که ملوک را شاید و نشاید.

باب ششم: اندر معرفت رایضان.

باب هفتم: در معرفت اسب توزین.

باب هشتم: اگر خواهی که کره توزین را لجام بزنی.

باب نهم: اندر رفتن و تاختن آموختن.

باب دهم: در لجام کردن.

باب یازدهم: اندر لجام بر سر زدن.

باب دوازدهم: اندر لجام بزکی.

باب سیزدهم: اندر دانستن عنان.

باب چهاردهم: آن چه لجام بر زین نتوان نهادن.

باب پانزدهم: اندر اسبی که بر آن زین نهد بر نشیند.

باب شانزدهم: در اسب سرکش.

باب هفدهم: اندر بیماری اسب و علاج آن.

باب هجدهم: در علاج آن که چشم دردی دارد.

باب نوزدهم: اگر تخم خیار را بکوبند در چشم ستور کشند همه سفیدی را برد.

فصل سیم: در تدبیر شکافیدن سم.

فصل چهارم: در معرفت بواسیر او.

فصل پنجم: در معالجه آماس خصیه.

فصل ششم: در علاج اسبی که اندام او باد گرفته باشد.

فصل هفتم: ... [یک کلمه ناخوانا] که به داین هندی مشهور است.

فصل هشتم: در معالجه خوره.

فصل نهم: در معالجه شیرینه.

فصل دهم: در معالجه اسبی که خرزهره خورده باشد.

فصل یازدهم: در معالجه شب کوری اسب.

فصل دوازدهم: در معالجه اسبی که آب از چشم می‌ریزد.

فصل سیزدهم: [خوانده نمی‌شود]

فصل چهاردهم: درمعالجه ریش این معالجه.

فصل پانزدهم: در معالجه کرم [که] در ریش افتد.

فصل شانزدهم: در معالجه ریشی که از جراحت صبّاغ پدید آمده باشد.

فصل هفدهم: در معالجه جراحت [که] از تیر و تیغ باشد.

فصل هجدهم: در معالجه اسبی که گرمایش رسیده باشد.

فصل نوزدهم: یک دسته برگ... [یک کلمه ناخوانا] یا آب سرد به خورد اسب دهد.

فصل بیستم: در معالجه آب زرد استسقا.

فصل بیست و یکم: در معالجه هیضه خشک.

فصل بیست و دوم: در... [یک کلمه ناخوانا] به تن مانند شقاق باشد.

آغاز: «مقدمه اندر صفات خوب [و] بد اسب. اگر خواهی که اسب خوب را از بد بدانی نخست اسب را بر آر که بسیار خوش شکل خوش هیئت بود».

انجام: «بعد از آن همان موضع به همان سرکه بشویند همان انجیر را چون مرهمی به همان جایگه باز بندند که نافع باشد ان شاء الله تعالی».

انجامه: «تمت الکتاب فرس نامه فی شهر رجب حسب الفرمایش عالیجاه مقرب الخاقان آقای آقا میرزا علی‌اکبر مستوفی در کارخانه جناب آقا ملا عبدالرزاق مکتب دار به سعی و اهتمام پذیرفت در شنبه سلخ مطابق سال فرخنده قال یونت ئیل ترکی سنه ۱۲۹۹.

الهی هر آن کس که این خط نوشت	مکن نـــامـــه‌اش زیــاغ بـهـشـت
الهـی چـنـان کـن سرانجام کـار	تـو خـوشنود بـاشی ما رستگار

کتب بنده کمترین میرزا محمدرضا سنه ۱۲۹۹، یونت ئیل ترکی سنه ۱۲۹۹».

شکسته نستعلیق، میرزا محمدرضا.

رساله اول: در کارخانه میرزا محمدرضای شیرازی، به سعی و اهتمام ملا عبدالرزاق مکتب دار شیرازی.

رساله دوم: یک ساعت به غروب مانده جمعه ۱۱ جمادی‌الاول ۱۲۹۹ق، به سعی و اهتمام میرزا علی‌اکبر مستوفی، در کارخانه آخوند آقا ملا عبدالرزاق مکتب دار.

رساله چهارم: شنبه سلخ رجب ۱۲۹۹ق یونت ئیل، حسب الفرمایش میرزا علی‌اکبر مستوفی در کارخانه آقا ملا عبدالرزاق مکتب دار.

نیمه ابتدایی مجموعه عناوین و نشانیها بنفش و پس از آن سیاه، برگ اول و آخر حساب رسوم دیوانی و مستمری «کارگزاران دیوان همیون اعلی... عالیجاه آقا میرزا محمدرضا» و سید صدرالدین و سید نصرالله مستوفی در ربیع‌الثانی و رمضان ۱۳۰۱ق به سیاق. پایان مجموعه اشعاری به خط میرزا محمدرضا

(کاتب) و مهر تملک حمید ایزدپناه. کاغذ فرنگی با ته‌نقش مستطیل "N.6" & "XIEPTAEBA".

خریداری دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی یک لا.

۸۰ برگ، ۱۶/۵×۲۲، ۱۶ سطر، ۱۰×۱۶/۵.

(۱۰۶۳۸)

این شماره سند است.

(۱۰۶۳۹)

شرح الاسباب والعلامات (پزشکی ـ عربی)

از: نفیس بن عوض بن حکیم کرمانی (۸۴۲ ق)

اصل کتاب الاسباب و العلامات نوشتهٔ محمّد بن علی بن عمر سمرقندی (۶۱۸ق) است که ابن‌نفیس آن را به خواهش سلطان الغبیگ بن شاهرخ گورکانی (۸۵۰ـ۸۵۳ ق) گزارش کرده است. وی به دستور الغبیگ از کرمان به سمرقند رفت تا در خدمت او باشد و در آن جا در اواخر ماه صفر ۸۲۷ق از تألیف این شرح فراغت یافت.[1] ابن‌نفیس در آغاز علت انتخاب الاسباب و العلامات را آن دانسته که هم کتابی کوچک است و هم همه بیماریها را دارد. به گفتهٔ او پیش از این جز اشارات مختصر بقراط کسی از بزرگان علم طب متصدی تشریح و توضیح امراض جزئی نشده بود و این تنها نجیب‌الدین سمرقندی بود که بیشتر علل و امراض جزئی بدن را همراه با اسباب و علامات و معالجه اجمالی آنها به رشته تحریر درآورد.

این نسخه جلد اول، از ابتدا تا پایان امراض معده.

[کشف الظنون، ج ۱، ص ۷۷؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۷۶۹ـ۷۷۰؛ مجلس، ج ۱۹، ص ۳؛ دانشکده پزشکی تهران، ص ۲۵۰ـ۲۵۴؛ اعلام الحضارة العربية الاسلامية، ج ۲، ص ۴۵۵ـ۴۵۷؛ کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران، ص ۱۷۰ـ۱۷۱؛ مخطوطات الطب الاسلامی فی مکتبات ترکیا، ص ۳۷۰ـ۳۷۳].

---

۱. تقریباً در بیشتر نسخه‌هایی که دیده‌ام یا مشخصاتشان در فهرست نسخه‌های خطی معرفی شده سال ۸۲۷ ق را به عنوان تاریخ تألیف کتاب ذکر کرده‌اند امّا در فهرس مخطوطات الطب الاسلامی فی مکتبات ترکیا، ص ۳۷۰ نسخه‌ای از شرح الاسباب و العلامات معرفی شده که در کتابخانه چوروم ترکیه نگهداری می‌شود و به گفتهٔ فهرست‌نویس آن کتابخانه به خط مؤلف است و در سال ۸۱۳ ق استنساخ شده است.
هر چند این تاریخ به نظر می‌رسد دور از واقعیت باشد امّا حکم قطعی را پس از رؤیت آن نسخه می‌توان اظهار کرد.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام الاتمان علی من یداوی الارواح بطب الحقیقة ویربی الابدان بعلم الشریعة».

انجام: «واما من رای انه یتکون من النطفة فانما یعود عنده شیء شبیه بالخمل کالدشبذ الذی ینبت علی العظم المکسور».

انجامه: «فرغت من تسوید هذا الکتاب فی یوم الاربعاء ثالث شهر شعبان المعظم سنه ۱۲۲۷، حرّرها محمدعلی بن محمدنصیر هزارجریبی ۴ دانگه».

نسخ، محمدعلی بن محمدنصیر هزارجریبی چهاردانگه، چهارشنبه ۳ شعبان ۱۲۲۷ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، در برگ آخر یادداشتی درباره درمان اسهال.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای با ترنج و سرترنج ضربی، جدول‌دار گرهی، دو رو، درون سیاه.

۲۲۰ برگ، ۱۳/۵×۲۰/۵، ۱۹ سطر، ۶×۱۳/۵.

(۱۰۶۴۰)

منیة المرید فی ادب المفید والمستفید[1] (اخلاق ـ عربی)

از: زین‌الدین بن علی عاملی، شهید ثانی (۹۶۵ق)

کامل.

[ذریعه، ج ۲۳، ص ۲۰۹؛ آستان قدس رضوی، ج ۵، ص ۳۳۰ـ۳۳۱ و ج ۱۴، ص ۵۸۵ـ۵۸۷؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۶۸۲ـ۶۸۳؛ ملک، ج ۱، ص ۵۵۵؛ مقدمه منیة المرید به تصحیح رضا مختاری؛ مشار عربی، ص ۹۳۱]

آغاز: «الحمد لله الذی علّم بالقلم علّم الانسان ما لم یعلم وصلی الله علی حبیبه وعبده».

انجام: «وعلی آله العصمة والعدالة مسلمین مستغفرین من ذنوبنا انه غفور رحیم وفرغ منها مؤلفها الفقیر... ومن جندک فان جندک هم الغالبون وصلی الله علی محمد وآله اجمعین».

انجامه: «تمت المقدمة هیجدهم شهر شوال سنة ۱۲۲۴».

نسخ، ۱۸ شوال ۱۲۲۴ق، چند برگ اول عناوین شنگرف، نسخه رطوبت دیده، بخشی از برگها اندکی موریانه خورده، در ابتدای نسخه مهر بیضوی: «صبرا لک یا حسین ۱۲۹۱» و مهر مستطیل: «رق المجتبی حسن ۱۲۲۸»، در پایان نسخه مهر بیضوی: «عبده الراجی محمدحسین»، در برگ اول ابیاتی از قرآن و در پایان نسخه سه بیت شعر عربی.

۱. نام صحیح کتاب، همان است که ذکر شد امّا برخی به اشتباه آن را منیة المرید فی آداب المفید والمستفید خوانده‌اند که صحیح نیست، به صورتی که حتی با این نام غلط چند بار چاپ شده است!. رک: محقق نامه، ج ۲، ص ۱۲۴۷ـ۱۲۴۸.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا.

۸۵ برگ، ۱۴/۵×۲۰، ۱۸ سطر، ۹/۵×۱۶/۵.

(۱۰۶۴۱)

[احکام نجوم] (نجوم ـ فارسی)

از: ناشناخته

صفحات پراکنده‌ای از کتابی است در احکام نجوم که برای آموزش مبتدیان نوشته شده و چندین بار به این مطلب اشاره شده است.[1]

یک بار مطلبی را از حکمای هند نقل می‌کند و بعد از آن می‌نویسد: «اندرین اقوال اعتقاد یقینی نیست جز در راه شریعت و آن چه در قرآن و اخبار رسول است اما مقصود از یاد کردن این آن بود که تا کتاب از اقوال ایشان خالی نبود» (۲۴ پ).

این عناوین در نسخه مانده است:

- فصل اندر صاعد و هابط ستارگان (۱ پ).
- فصل اندر دانستن عرض ستارگان (۲ ر).
- فصل اندر شناختن طول رباط ستارگان (۲ پ).
- اندر معرفت احوال تقویم ستارگان (۳ ر).
- اندر دانستن فساد و صلاح ستارگان (۳ پ).
- فصل اندر دوستی و دشمنی ستارگان (۳ پ).
- فصل اندر حالات ستارگان (۴ ر).
- اندر پیدا کردن عدد قبول (۷ پ).
- فصل اندر دانستن خداوند ساعتهای روز و شب (۸ پ).
- باب پنجم: اندر احوال ستارگان و دلیلهای ایشان و او سی فصل است (۹ ر).
- فصل اول: اندر صفات ستارگان (۹ ر).

۱. برای مثال می‌نویسد: «و ما اکنون علامت و مزاج هر یک را مختصر یاد کنیم چنان که آموزنده فهم کند» (۳۵ ر) و یا «و هر ستاره را در بروج مختصر یاد کردیم چنان که بر متعلم آسان بوده» (۴۴ پ) و نظایر آنها بر ۳۶ ر و ۱ پ.

ـ فصل اندر طبایع ستارگان (۹ ر).
ـ فصل اندر سعد و نحس ستارگان (۹ ر).
ـ فصل اندر نری و مادگی ستارگان (۱۰ ب).
ـ فصل اندر الوان ستارگان (۱۱ ر).
ـ فصل م د: اندر احوال نیک و بد ستارگان (۱۱ ر).
ـ فصل مز: اندر قوت ستارگان (۱۱ ب).
ـ اندر شناختن علامتهای مردم از ستارگان (۱۲ ر).
ـ فصل اندر استیلاء ستارگان بر مردمها (۱۴ پ).
ـ فصل عح: اندر نظر کردن در احوال دلیلهای طالع (۱۵ پ).
ـ فصل اندر معرفت شرقی و غربی ستارگان (۱۶ ر).
ـ فصل اندر روشنی و تاریکی نمودن ستارگان (۱۶ پ).
ـ فصل مح: اندر ضعف ستارگان (۱۷ ر).
ـ فصل مط: اندر سوختن ستارگان و دلیلهای ایشان (۱۷ ر).
ـ فصل در رجوع ستارگان (۲۳ ر).
ـ فصل اندر ضرر ستارگان (۲۳ ر).
ـ فصل اندر قران ستارگان و دلیلهای ایشان (۲۳ پ).
ـ اندر قران جمله ستارگان (۲۹ پ).
ـ فصل اندر دانستن استخراج (۳۱ ر).
ـ فصل ششم: اندر هیات فلکها (۳۲ ر).
ـ فصل هفتم: اندر هیات فلکهای ستارگان متحیره (۳۳ پ).
ـ فصل هشتم: اندر استخراج جمع مشکلات تمامی علوم هیات فلکها و غیرش (۳۴ ر).
ـ فصل ششم: اندر دانستن ستارگان ثابته (۳۵ ر).
ـ فصل اندر دانستن ستارگان ثابته که از خط استوا زایل‌اند و معرفت مزاجشان (۳۵ پ).
ـ فصل کو: در دانستن طالع شهرها (۳۶ پ).
ـ باب چهارم: و آن چهارده فصل است در احوال بروج و ستارگان و دلیلهای ایشان (۳۶ پ).
ـ فصل اندر خانه‌های ستارگان (۳۶ پ).
ـ فصل اندر معرفت ستارگان ثابته که دیدنشان نور چشم را زیان دارد (۳۷ پ).

ـ فصل اندر دانستن موضع و مزاج و عظم و ثقل ستارگان ثابته (۳۸ ر).
ـ فصل اندر معرفت دلیل نیک و بد مولودها از ستارگان ثابته (۳۹ ر).

این فصول را نباید در اصل کتاب پشت سر هم دانست. زیرا از وسط نسخه برگهای زیادی افتاده است. تا آن جا که دقت کردم افتادگیها چنین است: بین ۷ و ۸، ۱۴ و ۱۵، ۱۵ و ۱۶، ۱۶ و ۱۷، ۳۱ و ۳۲، ۳۵ و ۳۶، ۳۶ و ۳۷. برگ ۱۲ هم بین برگهای ۱۱ و ۱۳ اضافی است

علی رغم جستجوی زیاد نام کتاب و مؤلف را نیافتم

آغاز افتاده: «جنوبی باشند دیگر باره راجع گردد و بعد از آفتاب بر آید پس مادام چون به درج آفتاب».

انجام افتاده: «چون این ستارگان را در درج طالع مولود یا در درج خانه دهم طالع بیابد بدان که خداوند طالع».

نستعلیق، عناوین و جدولهای نجومی شنگرف. نسخه بسیار آسیب دیده و برگهایش از شیرازه جدا شده‌اند. صفحات جا به جا قرار گرفته‌اند.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد مقوا، عطف پارچه‌ای.

۳۹ برگ، ۱۲×۲۱، ۱۶ سطر، ۸×۱۶.

(۱۰۶۴۲)

سید الانشاء نوظهور (کتاب انشاء) (منشآت ـ فارسی)

از: ناشناخته

مجموعه منشآتی است که برای یادگیری نوآموزان از انشاء دبیران مختلف مانند میرزا مهدی خان استرآبادی و فرهاد میرزا جمع شده است.[1]

از انجام افتادگی دارد.

[ذریعه، ج ۱۲، ص ۲۷۵؛ فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۳۴۹؛ فهرست چاپ سنگی دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۱۱۱ـ۱۱۲؛ ملک، ج ۷، ص ۳۳۷ـ۳۳۸؛ مشترک پاکستان، ج ۵، ص ۳۲۴ـ۳۲۵؛ مشار فارسی، ج ۳، ص ۳۱۱۸ و ج ۴، ص ۵۰۱۶]

آغاز:

ای کرده ز کلک صنع ترکیب [بشر] / [زانشاء تو نقش بسته اجسام صور]
هر حرف که از خامه حکمت [زده سر] / طغرای قضا گشته و عنوان قدر]

---

۱. بین سالهای ۱۲۸۱ تا ۱۳۴۳ق چندین منتخب منشآت از کسانی مانند میرزا مهدی استرآبادی و فرهاد میرزا و قائم مقام فراهانی و میرزا عبدالوهاب نشاط و امیر نظام گروسی به این صورت چاپ سنگی شده است.

انجام افتاده: «را نهب و غارت نموده بودند تفصیل ضمن جمعی اطلاع... استدعا از مراحم».

رقاع، سده ۱۳ه، عناوین و نشانیها شنگرف. نسخه فرسوده، چند برگ ابتدایی پارگی دارد، حاشیه صفحات موریانه خورده. برگ اول چندین بیت شعر پراکنده.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای فرسوده.

۳۸ برگ، ۱۵×۲۰، ۷ سطر، ۱۰×۱۴.

(۱۰۶۴۳)

حل المسائل

(نجوم ـ فارسی)

از: عبدالحی بن عزالدین لاری زاهدی کبیری حسینی (زنده در ۱۰۳۷ق)

پس از نوشتن حل و عقد در نجوم و تصنیف سراج السالکین در اعتقادات به دستور دانشمندی آن را نوشته است. بنا بر نوشته استاد حائری در فهرست مجلس، ج ۱۹، ص ۹۴ـ۹۵ در خاتمه نسخه مؤلف سخنانی در تجلیل از شاه عباس (۹۹۶ـ۱۰۳۸ق) و امامقلی خان و میرزا ابوالحسن و همچنین استخراج طالع سال ۵۰ تا ۵۴ عمر خود آورده که این قسمتها در برخی از نسخه‌ها از جمله نسخه حاضر نیست.[1]

تنظیم شده در مقدمه و دوازده باب و خاتمه. بدین ترتیب:

مقدمه: در بیان بعضی مسائل که واجب است قبل از شروع در این علم بدانند، در ۱۲ فصل.

فصل اول: در بیان سائل و مسؤول عنه و طریق سؤال.

فصل دوم: در آن که چند نفر به یک طالع سؤال کنند حکم او چه نوع باید نمود.

فصل سوم: در آن که منجم چگونه امتحان و عدم امتحان سائل داند و مدت بقای دلیل مسئله.

فصل چهارم: در بیان صحت استخراج ضمیر.

فصل پنجم: در پیدا کردن دلیل که ضمیر از آن استخراج توان کرد.

فصل ششم: در پیدا کردن ضمیر.

فصل هفتم: در بیان قاعده کلیه در استخراج ضمیر.

فصل هشتم: در بیان منسوبات بیوت دوازده گانه.

فصل نهم: در بیان دلائل ابتدا و عاقبت کارها.

۱. برای مثال نسخه ش ۱۰۷۵۷ آستان قدس مانند نسخه ما این بخش تناگویی را ندارد اما در نسخه دیگر آن کتابخانه ـ ش ۱۵۹۷۳ ـ این بخش موجود است. از این رو به نظر می‌رسد مقدمه کتاب دو تحریر داشته باشد. رک: فهرست آستان قدس، ج ۱۸، ص ۵۴ـ۵۵.

فصل دهم: در پیدا کردن دلائل روا شدن حاجت.

فصل یازدهم: در بیان وقت روا شدن حاجت.

فصل دوازدهم: در بیان استخراج خبی.

باب اول: در دلیلهای بیت طالع.

باب دوم: در دلایل بیت دوم.

باب سوم: در دلایل بیت سوم.

باب چهارم: در دلایل بیت چهارم.

باب پنجم: در دلایل بیت پنجم.

و همچنین تا آخر بیوت دوازده گانه.

خاتمه: در بیان بعضی مسائل متفرقه نجومی و متفرقه این کتاب.

در فصل یازدهم از واقعه‌ای که در دوشنبه ۲۰ ربیع‌الاول ۱۰۳۷ق برای میرزا ابوالحسن ـ که در ملک فارس بعد از نواب مستطاب خانی امامقلی خان به بزرگی و فضیلت و حالت او نبوده ـ پیش بینی کرده یاد می‌کند (برگ ۱۰ پ). همچنین در آن از تاریخهای دوشنبه ۲۰ رمضان ۱۰۳۶ق (۱۷ر) را چهارشنبه ۳ رمضان ۱۰۳۶ق (۲۶ پ) چهارشنبه ۲۳ شوال ۱۰۳۶ق (۵۵ ر) و دوشنبه ۹ ذی‌القعده ۱۰۳۶ق (۷۱ پ) هم یاد شده است. این تاریخها نشان می‌دهد کتاب باید در همین حدود تاریخی تألیف شده باشد.

[دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۲۰۸ـ۲۲۱۰ و ج ۱۱، ص ۲۱۹۰؛ فهرستواره منزوی، ج ۴، ص ۲۹۱۴ (با لغزشی در عنوان فصول و ابواب)؛ ذریعه، ج ۷، ص ۷۴؛ منزوی، ج ۱، ص ۲۸۷؛ مرعشی، ج ۲۱، ص ۲۹۲ـ۲۹۳؛ مجلس، ج ۱۹، ص ۹۲ـ۹۴؛ نسخه‌ای هم که با نام احکام نجوم در فهرست کتابخانه مسجد گوهرشاد مشهد، ج ۲، ص ۸۵۶ـ۸۵۷ به صورت ناشناخته معرفی شده همین کتاب است]

آغاز: «بعد حمد الله سبحانه والصلوة علی نبیه وولیه وسائر الائمة الاجلة المعصومین بر ارباب خبرت و اصحاب بصیرت پوشیده نماند که اقل خلق الله».

انجام: «و ناقص در عدد و حساب و تعدیل و مستعلی و سریع السیر در استقامت» (برگ ۸۲ پ).

نستعلیق، سده ۱۳ه، به دو خط، عناوین سیاه، برگ ۳۱ پ سفید مانده. در ابتدای نسخه تملک ملا مهدی و یادداشت نکاح در ۵ شوال ۱۲۷۷ق و حدیثی از امام صادق ؑ درباره تعبیر خواب در روزهای مختلف ماه.

یادداشتهای پایان نسخه: من تصانیف حسین ابن مدرس محاسب (۸۲ پ ـ ۸۳ ر)؛ اختیارات منازل جهت فتح قلاع در تاریخ ۱۲۱ (۱۲۱۰؟ یا ۱۲۰۱ق، برگ ۸۳ ر ـ ۸۳ پ)؛ برگ اخر تعریف اصطلاحات نجومی سهم غیب و سهم الصغیر و فایده‌ای «در تعریف طلوع و غروب در مجموع بلاد» و زایچه تولد اقا میرزا ملقب به میرزا عبدالحسین فرزند میرزا معصوم در روز شنبه ۱۵ رجب ۱۲۷۵ق هفده دقیقه از روز گذشته طالع خود.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.
جلد تیماج مشکی یک لا، عطف پارچه‌ای.
۸۴ برگ، ۱۵×۲۰/۵×۱۵، ۱۶ سطر، ۱۰×۱۵.

[۱۰۶۴۴]

تحفة المنجمین

(نجوم ـ فارسی)

از: محمد بن عبدالله یزدی، جلال منجم (سده ۱۱ﻫ)

علی رغم تفحص بسیار در نسخه و جستجو و مقابله فراوان به خاطر افتادگیهای زیاد آن تا مدتها به نام و نشان کتاب دست نیافتم. تا آن که هنگام فهرست کردن کشکول جمال‌الدین محمد اکبرشاهی در کتابخانه مجلس شورای اسلامی[1] به قسمتهای برگزیده‌ای از تحفة المنجمین برخوردم که بسیار شبیه به نسخه حاضر بود. پس از آن با تطبیق هر دو نسخه کتاب حاضر شناسایی شد.[2]

با وجود جا به جایی زیاد در اوراق نسخه این بخشها به ترتیب کنونی نسخه در آن دیده می‌شود که البته بخشی از آنها منظم نیست:

باب سیوم: در بیان هیئت و حرکت فلک الافلاک (۲ ب).

خاتمه: در احکام مختلفه نسبت به آراء هر قوم مشتمل بر چهار فصل:

فصل اول در احکام سنین به قول ترکان (۱۷ ر).

فصل دوم: در احکام سال جهودان، در ۳ نکته (۲۰ ر).

فصل پنجم: در احوالات قرانات (۳۳ ر).

فصل ششم: در احکام شعری یمانیه (۳۵ ر).

فصل ششم: در معرفت احکام قران نحسین در بروج دوازده گانه (۴۷ ر).

باب دویم: در دلایل جزئیه بر سبیل کلیه. مشتمل بر دوازده فصل:

فصل اول: در احکام فصول اربعه (۵۲ ب).

فصل سوم: در ارزانی و گرانی تسعیرات بر وجه کلی حال (۵۴ ب).

---

۱. نسخه شماره ۸۸۲۱ کتابخانه مجلس، ص ۳۳۲ـ۳۴۲ که در ۹ جمادی‌الثانی ۱۱۰۶ق در اصفهان در رکاب پادشاه جم جاه محمداکبر شاه پسر اورنگ زیب نوشته شده است.

۲. نسخه‌ای هم که با نام احکام سنین در فهرست آستان قدس رضوی، ج ۸، ص ۳۱۵ـ۳۱۶ به شماره ۹۶۶۱/۴ به صورت ناشناخته معرفی شده بخشی از همین کتاب است.

فصل چهارم: در حروب و فتن و محن و حال ملوک و لشکری (۶۰ ر).

نکته دویم: طالع وسط کسوف و حالت صواب برج طالع (۶۷ ر).

نکته سیم: در ولادت کسوف در بیوت دوازده گانه در طالع (۶۹ ب).

نکته چهارم: در احکام مدبرات کسوف (۷۰ ب).

نکته پنجم: استیلاء منسوبات مدبر باشد (۷۱ ر).

نکته ششم: اگر سعد مدبر باشد (۷۱ ر).

فصل دویم: در احکام خسوف از جهت لون (۷۱ ر).

فصل سیم: در اتصالات قمر از خسوف (۷۱ ب).

فصل چهارم: در دلالات خسوف در بروج (۷۱ ب).

فصل پنجم: در دانستن قدر از کسوف و خسوف و معظم تأثیرات ایشان از ساعات ابتدا تا انتها و از قدر گرفتن (۷۲ ب).

فصل ششم: در احوال و علامات شهب و آن چه زیر فلک قمر حادث شود، مشتمل بر چهار نکته.

نکته اول: در احوال و علامات ما یحدث تحت القمر (۷۵ ر).

نکته دویم: در احکام عموم (۷۷ ر).

نکته سیم: در بودن این ستارگان در بروج دوازده گانه (۷۷ ر).

فصل سیم: عربان گویند اگر تحویل سال یا فصل در محرم باشد (۸۸ ر).

فصل چهارم: در جداول ضروریه تقویم که آن را زواید التقویم نامند و آن در دو قسم است (۸۸ ر).

نسخه شامل نیمی از کتاب است با افتادگی زیادی از آغاز و وسط.

[فهرستواره، ج ۴، ص ۲۸۴۷؛ مرعشی، ج ۳۰، ص ۱۱۵ـ۱۱۶؛ مجله الذخائر، س ۱، ش ۱، زمستان ۱۴۲۰ق، ص ۲۹۷].

آغاز افتاده: «اگر نقطه مفروضه حرکت کند مگر در خط استوا گاهی که معدل».

انجام موجود: «و به کوهستان برفها ارزان بود و درختان را آفت رسد و میان رومیان پیدا شود. والله اعلم بحقایق الامور».

انجامه: «تمت نصف هذا الکتاب علی ید الاحقر العباد محمدجعفر بن حاجی محمدرضی غفر الله له ولوالدیهما واحسن الیهما والیه فی شهر رمضان المبارک اقوئیل ۱۱۵۸».

نستعلیق، به دو خط بخشی از آن به خط محمدجعفر بن حاجی محمدرضی در رمضان ۱۱۵۸ق، عناوین و جدولهای نجومی شنگرف. برگ اول نونویس. اندکی تصحیح دارد. برگهای سوم و چهارم به اشتباه از کتابی در صرف عربی صحافی شده است. برگ آخر مهر بیضوی: «ابن حسن الحسینی منصور». پایین بعضی از صفحات آبخورده.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد مقوای ابی.

۸۸ برگ، ۱۶×۲۰/۵،۱۶ سطر، ۹×۱۶.

(۱۰۶۴۵)

عیون الحقایق وایضاح الطرائق

(علوم غریبه ـ عربی)

از: احمد بن محمد عراقی سیماوی، ابوالقاسم (ح ۵۸۰ق)

در مقدمه درباره کتابش می‌نویسد: «اما بعد فانه لما رأینا اکثر الخلایق قد ظهرت منهم الحیل فی کثیر من الطرایق ولم یظفروا بشیء من الحقایق غیر الدعوی من غیر علم اخترنا وضع هذا الکتاب وسمّیناه بعیون الحقایق وایضاح الطرایق وهو یشتمل علی سایر الحیل من النوامیس والمحاریق والدخن والشعافین والمراقد والنارنجیات والاخفات والدک والحیلة وخواص المعادن والنبات والحیوان وکیفیة ترکیب الانسان وما یختص به فی کل وقت وزمان وقد جعلته ثلاثون باباً کل باب منهم یشتمل علی ملعوب ملیح لمن ادرک تأویله وفهم معناه وفیه من الاسرار ما لا ینبغی کشفها وقد رمزناها بالقلم الریحانی لیصل الیها من کان لها اهلاً».

ظاهراً کتاب به پادشاهی تقدیم شده که نامش در این نسخه افتاده ولی اسم پسرش «السلطان الملک السعید ناصر الدنیا والدین» در برگ ۱ر باقیمانده است.[1]

تاکنون این نسخه‌ها را از این کتاب می‌شناسیم:

۱. متحف عراقی، ش ۱۵۷۳، ۱۲۳۱ق به خط ملا مصطفی ساکن بغداد. من نوادر المخطوطات العلمیة فی العراق، اسامه ناصر نقشبندی، در مجله المورد، س ۱۴، ش ۴، ۱۴۰۶ق، ص ۳۶۵ با نام عیون الحقائق و ایضاح الطرائق فی کشف الدک وایضاح الشک؛ و عکس آن در مجمع علمی عراقی، ش ۱۷ کیمیاء، در المخطوطات المجمع العلمی العراقی، ج ۳، ص ۱۴۷ـ۱۴۹ با نام عجیب و اشتباه کشف الدک.

۲. خزانه خدیویه قاهره، ش ۴۴۶۹ و ۷۶۰۴ و ۹۸۰۱ و ۴۴۶۸. سه نسخه از آنها بدون تاریخ و نسخه آخری مورخ یکشنبه ۱۹ محرم ۱۲۷۵ق. فهرست الخدیویه، ج ۵، ص ۳۴۸ و ج ۶، ص ۱۰۰.

۳. موزه بریتانیا، ش ۱۳۳۷، فهرست نسخه‌های عربی موزه بریتانیا، ص ۶۱۹.

۱. بر خلاف نسخه حاضر در مقدمه دو نسخه دیگری که من دیده‌ام (شماره ۵۲۴ دانشگاه پرینستون و شماره ۵۷۶۹ آستان قدس) از کسی یاد نشده است.

۴. موزه بریتانیا، ش ۷۸۴/۱، سده ۱۲هـ، فهرست ذیل نسخه‌های عربی موزه بریتانیا، ص ۵۳۵.

۵. ملی پاریس، ش ۲۶۷۳ و ۲۶۷۴، عربی ملی پاریس، دوسلان، ص ۴۸۲.

۶. واتیکان رم، ش ۱۴۲۶، سده ۱۱ و ۱۲هـ، المخطوطات العربیة فی مکتبة الفاتیکان، ص ۲۱۲.

۷. واتیکان رم، ش ۱۲۵۵/۱، سده ۱۱ و ۱۲هـ، المخطوطات العربیة فی مکتبة الفاتیکان، ص ۱۹۰.

۸. کتابخانه بادلیان آکسفورد، ش ۱۰۱۹/۱.

۹. کتابخانه بادلیان آکسفورد، ش ۳۷۸/۲.

۱۰. چستربیتی ایرلند، ش ۴۰۱۹، قرن ۱۱هـ، فهرست آربری، ج ۵، ص ۷؛ المخطوطات الطبیة المصورة کویت، ص ۱۳۹ـ۱۴۰.

۱۱. چستربیتی ایرلند، ش ۴۳۵۳/۲، قرن ۸هـ، فهرست آربری، ج ۵، ص ۱۱۰ـ۱۱۱.

۱۲. علی امیری استانبول، ش ۲۸۱۹ مکرر، قرن ۹هـ.

۱۳. گوتا ـ آلمان، ش ۱۲۷۴.

۱۴. برلین، ش ۳۵۷.

۱۵. روان کوشکی استانبول، ش ۱۷۵۶.

۱۶. ولی‌الدین افندی، ش ۲۵۴۹، ۹۹۵ق.

۱۷. کتابخانه ازمیر، ش ۱۶۴۰/۵، برگ ۳۹ـ۹۳.

۱۸. دانشگاه استانبول، ش ۶۲۷۱.

۱۹. قره چلبی زاده استانبول، ش ۲۵۲، ۹۲۳ق.

۲۰. جارالله افندی، ش ۱۵۴۹.

۲۱. حاجی محمود، ش ۳۰۸۲.

۲۲. حفید افندی، ش ۲۰۱، ۱۲۰۲ق.[1]

۲۳. کتابخانه تامس فیشر دانشگاه تورنتو، مورخ ۱۲۸۵ق. فهرست مختصر دانشگاه تورنتو، ص ۲۷.

۲۴. اوقاف عامه بغداد، ش ۴۸۷۰، ۱۲۳۰ق. فهرست اوقاف بغداد، ج ۴، ص ۳۱۵ـ۳۱۶.

۲۵. فرهنگستان باکو، ش A375، ۱۰۱۱ق. نشریه نسخه‌های خطی، ج ۹، ص ۲۳۴.

۲۶. دانشگاه پرینستون، ش ۵۴۴، ۱۲۷۴ق، ۱۵۰ برگ [رؤیت عکس].

۱. اطلاعات نسخه‌های معرفی شده پس از کتابخانه چستربیتی تا این شماره از معجم التاریخ التراث الاسلامی، ج ۱، ص ۱۶۲ و ۴۹۹ و ج ۲، ص ۲۵۳۱ گرفته شده است.

۲۷. گزیده‌ای از آن در کتابخانه ظاهریه دمشق مورخ ۱۰۱۲ق به شماره ۸۰ طب. فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهریه، الطب والصیدلة، ج ۲، ص ۲۳۹_۲۴۰.

۲۸. و گزیده دیگری از آن در کتابخانه آستان قدس رضوی، به شماره ۵۷۶۹ که در مقدمه آن فهرست ۲۹ باب ذکر شده و در ترتیب ابواب هم با نسخه ما تفاوتهایی دارد. با این حال نسخه تا آخر باب ۲۷ را دارد. نوشته شده به خط محمدرضا بن محمدهاشم درویش از روی خط محب‌علی بن علی در ۱۹ ربیع‌الاول ۱۲۳۴ق، در این نسخه از مؤلف به صورت «ابوالقاسم احمد بن محمد المعروف بمحمودشاه السیماوی» یاد شده است [رؤیت].

نسخه حاضر از آغاز و انجام و وسط افتادگی دارد. کتاب در سی باب تدوین شده، اما فقط بابهای ۱ تا ۴، ۷، ۱۹، ۲۲ تا ۲۷ و ۲۹ و ۳۰ در نسخه ما موجود است. فهرست کامل ابواب کتاب به ترتیب زیر است:[1]

باب الاول: فی النوامیس و کیفیة اعمالها.

باب الثانی: فی المخاریق و کیفیة اعمالها.

باب الثالث: فی الدخن و کیفیة اعمالها.

باب الرابع: فی التعافین و کیفیة اعمالها.

[باب الخامس: فی المراقد و کیفیة اعمالها].

[باب السادس: فی النارنجات و کیفیة اعمالها].

باب السابع: فی الاخفات و کیفیة اعمالها.

[باب الثامن: فی الذک والحیل و کیفیة اعمالها].

[باب التاسع: فی الزراعات و کیفیة اعمالها].

[باب العاشر: فی اللعب بالبیض و کیفیة اعمالها].

[باب الحادی عشر: فی اللعب بالقتائل و کیفیة اعمالها].

[باب الثانی عشر: فی اللعب بالخواتم و کیفیة اعمالها].

[باب الثالث عشر: فی اللعب بالتماثیل و کیفیة اعمالها].

[باب الرابع عشر: فی اللعب بالاقداح و کیفیة اعمالها].

[باب الخامس عشر: فی اللعب بالذبایح و کیفیة اعمالها].

[باب السادس عشر: فی اللعب بالنار و کیفیة اعمالها].

۱. عنوانهایی که در نسخه ما افتاده‌اند را از نسخه دانشگاه پرینستون تکمیل کردیم و داخل کروشه قرار دادیم.

[باب السابع عشر: فی اللعب بالسرج و کیفیة اعمالها].

[باب الثامن عشر: فی عزامیر المتجمین و کیفیة اعمالها].

باب التاسع عشر: فی تناسل المجردین وکیفیة اعمالها.

[باب العشرون: فی قبس المشرمطین و کیفیة اعمالها].

[باب الحادی و العشرون: فی احوال الدکاشرة و کیفیة اعمالها].

باب الثانی و العشرون: فی ادویة صید اجناس الحیوان و کیفیة اعمالها.

باب الثالث و العشرون: فی انواع الليق والاصباغ و کیفیة اعمالها.

باب الرابع و العشرون: فی الادویة المفردة و کیفیة اعمالها.

باب الخامس والعشرون: فی انواع الصباغات والخضبات وکیفیة اعمالها.

باب السادس والعشرون: فی الملاعیب وکیفیة اعمالها.

باب السابع والعشرون: فی خواص الاحجار والمعادن.

[باب الثامن و العشرون: فی خواص النبات و کیفیة اعمالها].

باب التاسع و العشرون: فی خواص الحیوان و کیفیة اعمالها.

باب الثلاثون: فی ترکیب الانسان وکیفیته وما یختص به علی ممرّ الزمان.

در نام مؤلف اختلاف کوچکی وجود دارد. برخی او را «محمد بن احمد» و گروهی دیگر «احمد بن محمد» دانسته‌اند.[1] به نظر می‌رسد در همه دستنویسها نام او احمد بن محمد ذکر شده باشد[2] اما از آن جا که ما کسی به نام ابوالقاسم محمد بن احمد عراقی سیماوی (ح ۵۸۰ق) را می‌شناسیم که کتاب المکتسب فی زراعة الذهب[3] در این علم از اوست میخاییل عواد حدس زده که این فرد همان مؤلف عیون الحقائق باشد (رک. مخطوطات المجمع العلمی العراقی، ج ۳، ص ۱۴۸). کارل بروکلمان هم در تاریخ الادب العربی همین نظر را داشته است. این احتمال بسیار به واقع نزدیک می‌نماید؛ زیرا شباهت کنیه و نسبت و یکسانی روش در

۱. این که در کشف الظنون ابوالقاسم بن احمد بن محمد معروف به خروزشاه سماوی آمده اشتباه است.

۲. تا آن جا که بررسی کردم مانند نسخه‌های آستان قدس رضوی، نسخه متحف عراقی بغداد که عکس آن در مجمع علمی آن کشور نگهداری می‌شود و نسخه بن ۳۳۵۳ چستربیتی. در صفحه عنوان نسخه پرینستون نام او به صورت تصحیف شده «احمد بن قاسم العراقی» آمده است. در مورد نسخه ما به جهت افتادگی مقدمه نمی‌توان اظهار نظری کرد. فقط در ابتدای باب سوم آمده است: «قال الشیخ ابوالقاسم العراقی مؤلف هذا الکتاب اعلم ایها الانسان...» (برگ ۱۵ ر).

۳. رک: فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۱، ص ۲۰۵۵_۲۰۵۶؛ فهرست مجلس، ج ۱۴، ص ۱۴۲ و ج ۳۶، ص ۸۲؛ فهرست مرعشی، ج ۱۶، ص ۲۶۹؛ فهرست ملک، ج ۶، ص ۳۴۲_۳۴۳.

هر دو رساله[1] تردید را به حداقل می‌رساند. مرحوم دانش‌پژوه هم در فهرست دانشگاه، ج ۶، ص ۲۳۸۱ همین مطلب را صحیح دانسته‌اند. با این همه این سؤال باقی می‌ماند چرا در همه نسخه‌ها «احمد بن محمد» ذکر شده، و این ناشی از اشتباه کاتبان بوده یا اساساً با دو فرد متفاوت مواجهیم؟.

چند گزارش فارسی هم از این کتاب و نوشته‌های دیگر او می‌شناسیم:

۱. اسرار قاسمی، از حسین بن علی واعظ کاشفی (۹۱۰ق) که برگرفته از دو کتاب سحر العیون ابوعبدالله مغربی و عیون الحقائق ابوالقاسم سماوی است.[2] رک: فهرستواره، ج ۵، ص ۳۹۳۸_۳۹۳۹.

۲. جمهرة الامانی، از صفی‌الدین علی بن حسین کاشفی (۹۳۹ق). ترجمه آن است در ۵ مقاله و ۳۰ باب. رک: فهرست مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۷۷۶.

۳. کیمیا، از ابوالقاسم احمد السماوی. ترجمه متنی از عربی است که در اصل یونانی بوده. در ابتدای آن می‌نویسد: «این کتاب کلیدی است که بدان دانسته می‌شود کل اسماء مکتوبه کیمیا». رک: فهرست مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۷۸۵_۷۸۶.

۴. کیمیا، از همو که به دستور امیر سید قاسم فرزند نظام الملة و الدین از دو کتاب عربی در هشت باب ترجمه شده است. رک: فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۱، ص ۶۳۰ و فهرستواره، ج ۵، ص ۳۹۷۰_۳۹۷۱.

[اعلام الحضارة الاسلامية العربية، ج ۲، ص ۲۵۸_۲۶۰؛ معجم التاريخ التراث الاسلامي، ج ۱، ص ۱۶۲ و ۴۹۹ و ج ۴، ص ۲۵۳۱؛ بروکلمان، ج ۹، ص ۳۱۵_۳۱۶؛ ایضاح المکنون، ج ۲، ص ۱۳۳_۱۳۴؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۱۸۶؛ معجم المؤلفين، ج ۸، ص ۲۹۲؛ المعجم الشامل للتراث العربي المخطوط، ج ۲، ص ۹۳].

آغاز افتاده: «مع اختلافهم والوالهم بتركة مولانا الصاحب الوزير بهاء الدين ودعا من يلوذ بهم من الصالحين فسبحان من خصه بالعزة الباذخة التي استحقها».

انجام افتاده: «يلعوب آخر... ويتحلها من حريرة بيضا رفيعاً نخلاً ناعماً ويسقيها بالماورد».

نسخ، سده ۹ه، عناوین و نشانیها شنگرف، چند برگ پراکنده از نسخه است که بدون ترتیب خاصی کنار هم قرار گرفته‌اند. در برگ ۱۷ ر مهر بیضوی: «علی‌اکبر بن میرزا نقی ۱۲۸۰»، حاشیه بالایی صفحات اندکی رطوبت خورده. در ابتدای نسخه با خودکار کتاب را رساله جابر بن حیان دانسته‌اند: «رساله جابر ابن حیان شاگرد حضرت صادق».

---

۱. در هر دو کتاب مطالبی در ماهیت رموز این فن آمده که بسیار شبیه یکدیگرند.

۲. در فهرستواره، ج ۵، ص ۳۹۶۱ از کتاب ناشناخته‌ای یاد شده که بخش بلندی از شبه اسرار قاسمی است و احمد منزوی احتمال داده همین کتاب باشد.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار گرهی یک ۷.

۱۹ برگ، ۲۱×۱۶، ۱۹ سطر، ۱۰×۱۵.

(۱۰۶۴۶)

یادداشتهای معاملاتی (فارسی)

یادداشتهای معاملاتی است به سیاق. در نسخه نام دارنده آن نیامده است.

سیاق، سده ۱۳ه، صفحات مجدول به شنگرف. برگ آغازین نسخه یادداشت کوتاهی مورخ ۱۵ شوال ۱۳۱۵ق.

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد میشن مشکی.

۶۲ برگ، ۱۵/۳×۲۲، ۸ سطر، ۵/۱۰×۱۷/۳.

(۱۰۶۴۷)

الوافي (حدیث ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

شامل کتاب روضه (جزء ۱۴) و خاتمه کتاب وافی (جزء ۱۵). از پایان یک برگ افتاده است.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۲۱۹_۲۴۹؛ فهرستگان حدیث، ج ۶، ص ۲۶۲_۳۱۹؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۶۳۱_۱۶۳۹].

آغاز: «الحمد لله والصلوة والسلام على رسول الله ثم على اهل بيت رسول الله ثم على رواة احكام الله... كتاب الروضة وهو الرابع عشر من اجزاء كتاب الوافي».

انجام افتاده: «وانشد المصنف ايده الله تعالى في تاريخه..

لختم وفـــــق الله امـــداده جـــمعت الأحـــاديث تـــاريخه»

انجامه: «تم كتاب الروضة من اجزاء كتاب الوافي ويتلوه في الجزء الخامس عشر خاتمة الكتاب ان شاء الله والحمد لله اولاً وآخراً وظاهراً وباطناً قد وفقني الله لاستكتابه بلطفه الباري وانا العبد الفقير جعفر بن محمدمؤمن القاري سنة ۱۱۱۳» (برگ ۱۶۷ ر، پایان روضه).

نستعلیق، جعفر بن محمدمؤمن قاری، ۱۱۱۳ق (کتاب روضه)، عناوین و نشانیها شنگرف، با اندکی نسخه بدل در حاشیه، در برگهای ۳ پ ـ ۴ ر یادداشتی به نقل از خط پسر فیض درباره اسامی رجال پر تکرار در اسناد کتاب وافی در جدولی که آنها را در ۶ بخش مرتب کرده است (اصطلاحات رجالی وافی).

برگهای ۴ب ـ ۵ر فهرست ابواب کتاب. با یادداشتی در پایان فهرست بدین ترتیب: «الاعداد الهندسیة المکتوبة فی الحواشی علی محاذاة صدور الاحادیث علامات لاعداد الاوراق من کتاب روضة الکافی اذا کان مجموعه مائة اوراق والغرض سهولة الاطلاع علی موضع نقل الاخبار عن کتاب الکافی واذا کان اوراق روضة الکافی اقل من المائة او اکثر فیعلم بالمقایسة». در برگ اول حدیثی از امام کاظم ؑ و یادداشت وصول مبلغ پنج هزار دینار به همشیره مرحوم آقا محمدرضا در ۲۵ ربیع‌المولود ۱۱۹۶ق و تملک شیخ سلیمان. چندین جای نسخه مهر بیضوی: «سرا لک یا حسین ۱۲۹۱».

اهدایی حسینعلی محفوظ در مهر ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، سجاف تیماج قهوه‌ای، درون کاغذ ابر و باد.

۱۸۴ برگ، ۱۸×۲۴/۵، ۲۰ سطر، ۱۲/۵×۱۶/۵.

(۱۰۶۴۸)

سفرنامه مکه معظمه

(سفرنامه ـ فارسی)

از: عبدالحسین خان افشار ارومی میرپنجه فرزند علی نقی خان آجودان (سده ۱۴ه)

سفرنامه حج سال ۱۲۹۹ق / ۱۲۶۱ـ۱۲۶۲ش است. وی در ۲۵ شعبان ۱۲۹۹ق از تهران حرکت می‌کند و در ۱۸ جمادی‌الثانی ۱۳۰۰ق پس از ده ماه بدان جا باز می‌گردد.

مسیر حرکت عبدالحسین خان از تهران به قزوین و رشت و انزلی و بادکوبه و از آن جا به سمت تفلیس و باطوم و استانبول بوده است. پس از اقامت حدود ۲۵ روزه در استانبول از آن جا با کشتی به جده و سپس مکه رفته است. با پایان یافتن اعمال حج راهی مدینه می‌شود و سپس از راه جبل به سماوه و از آن جا از راه فرات به نجف می‌رود. بعد از زیارت نجف، به کربلا و کاظمین و سامرا سفر می‌کند و از راه بغداد و یعقوبه و خانقین و قصرشیرین و کرمانشاهان و قم به تهران باز می‌گردد.

تحریر نهایی سفرنامه در شوال ۱۳۰۰ق پایان یافته است.

چاپ: از روی همین نسخه به کوشش رسول جعفریان، تهران، نشر علم، ۱۳۸۶ش، ۲۸۰ص.

آغاز: «سفرنامه حاجی عبدالحسین خان میرپنجه که به زیارت مکهٔ معظمه مشرف شده‌اند. بسمله. چنین می‌گوید بنده حقیر حاجی عبدالحسین خان افشار ارومی بعد از مرخصی از اولیای دولت روز چهارشنبه بیست و پنجم شهر شعبان المعظم مطابق یونت ییل ۱۲۹۹ ساعت غروبی در دسته یعنی دوازده ساعت به غروب مانده در دارالخلافهٔ طهران از خانهٔ خود بیرون آمدم».

انجام: «سوار کالسکه شده به طهران آمدم چهل دقیقه از دسته گذشته وارد طهران شدیم».

انجامه: «کتاب سفرنامهٔ مکهٔ معظمه به اتمام رسید امید از مطالعه کنندگان دارم اگر سهوی و غلطی اتفاق افتاده باشد اغماض فرموده عفو بفرمایند. شهر شوال المکرم ۱۳۰۰».

نستعلیق زیبا، شوال ۱۳۰۰ق.

خریداری دانشگاه در مهر ۱۳۷۰.

جلد گالینگور سبز، عطف و گوشه‌ها تیماج سرخ.

۱۱۴ برگ، ۱۸×۲۶/۵، ۱۷ سطر، ۱۱×۱۹/۵.

(۱۰۶۴۹)

مجموعه:

۱. البدایع الظرایف «۱ر ـ ۷ب»

(ادبیات ـ فارسی)

از: ناشناخته

شامل ۱۵ ظریفه در حکایات عامیانه و طنزآمیز و گاهی هزل گونه است. در هر ظریفه یک حکایت آمده است.

در ابتدای نسخه نوشته‌اند: «هذه الکتاب البدایع الظرایف المنظومة المشتمل والمحتوی بخمسة عشر که پانزده ظریفه باشد».

نویسنده باید از اهالی اصفهان باشد. چه در ابتدای ظریفه یازدهم از «احمد» نامی حکایت می‌کند:

شنیدم ز احمد من این احمدا — که با خنده گرد این ظرافت ادا

و در حاشیه می‌نویسد: «احمد از ظرفای نجف‌آباد اصفهان بوده» (برگ ۶ب)

در ابتدای ظریفه سوم هم از اصفهان یاد می‌کند:

شنیدم که در کشور اصفهان — کنز آفات دوران بود در امان

(۱ب)

آغاز:

شنیدم که یک روز در انجمن — نشستند بر گرد هم چند زن

زنی داشت طفلی میان کنار — چه طفلی که بد سرخ‌تر از انار

آغاز ظریفه دوم:

شبی جمعی از مردم محترم — نشستند در مجمعی گرد هم

نشستند تا آن که مهتاب رفت — جوانی از آن جمع در خواب رفت

انجام:

پسر گفت گوسالهام من نه گاو — پدر از جواب پسر ساخت داو
تو را گر چه طفل دو ده سالهام — ولی نیستم گاو گوسالهام

انجامه: «تمت البدایع الظرایف فی ۹ شهر شعبان سنه ۱۳۲۲».

۲. قطعه‌ای در وصف میرزا مسیح خان طبیب «۸ ر ـ ۹ ر» (ادبیات ـ فارسی)

بحر طویل و قطعه شعری است در هجو میرزا مسیح خان طبیب.

در آغاز نوشته‌اند: «این قطعه را به جهت جالینوس زمان و بطلمیوس دوران میرزا مسیح خان طبیب و جراح اصفهانی به رشته نظم و نثر در آوردم».

آغاز بحر طویل: «جالینوس بطلمیوس خلف الصدق حکمای یونان و طوس از حسن خلق با همه خلق مأنوس معالج جمیع امراض سیما نقرس و شقالوس...».

آغاز قطعه:

ملک الموت را به خواب شبی — دید صدیقی از خواص عباد
که همی گفت با خدا که تو را — نیست باکی عباد غیر وداد

انجام:

بعد چندین هزار سال کنون — می‌کنم از تو مسئلت دو مراد
که به میرزا مسیح خان طبیب — بدهی عمر و آبروی زیاد
زانکه در قبض روح بیماران — روز و شب می‌کند به من امداد

نستعلیق، ۹ شوال ۱۳۲۲ق (رساله اول)، صفحات مجدول با قلم مشکی، معنای برخی از کلمات در حاشیه نوشته شده. این چند برگ را از مجموعه‌ای جدا کرده‌اند. اندکی رطوبت دیده.

از کتابهای فرخ غفاری، انتقال یافته به دانشگاه در مهر ۱۳۷۰

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۹ برگ، ۱۶×۲۱، ۱۵ ـ ۱۷ سطر، ۱۱/۵×۱۷/۵.

(۱۰۶۵۰)

الکناش المنصوری (الکتاب المنصوری فی الطب، الطب المنصوری) (پزشکی ـ عربی)

از: محمد بن زکریای رازی (۳۱۳ق)

در شرح امراض و علاج آنها به نام ابوصالح منصور بن اسحاق بن احمد سامانی (۲۹۰ـ۲۹۶ق) حاکم ری.

در ده مقاله و هر کدام در چند فصل، چنان که خود نوشته است: «وجاعل کتابی هذا عشر مقالات وفی کل مقالة فصولاً معلمة بالحروف علی مراتب عددها» بدین ترتیب:

المقالة الاولی: فی المدخل الی الطب وفی شکل الاعضاء وهیئتها.

المقالة الثانیة: مزاج الابدان والاخلاط الغالبة وشیء من الفراسة.

المقالة الثالثة: فی الاغذیة والادویة.

المقالة الرابعة: فی حفظ الصحة.

المقالة الخامسة: فی الزینة للاعضاء والبدن.

المقالة السادسة: فی تدبیر المسافرین

المقالة السابعة: جُمَل و جوامع من صناعة الجبر والجراحات والقروح.

المقالة الثامنة: فی السموم والهوام.

المقالة التاسعة: فی الامراض الحادثة من الفرق الی القدم.

المقالة العاشرة: فی الحمیات وتوابع ذلک ولواحقها مما یحتاج الی معرفته فی تجوید علاجها.

کامل.

[آستان قدس رضوی، ج ۱۹، ص ۵۰۴ـ۵۰۵؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۵۶، ش ۱۳۶۵ (به تاریخ ۴۲۱ق که قبلاً در کتابخانه سعید موقر بوده و در مجلة معهد المخطوطات العربیة، ش ۲، ۱۹۵۷م، ص ۱۳ معرفی شده است) و ج ۴، ص ۸۰۰ـ۸۰۴ و ج ۱۶، ص ۲۵۶ و ۲۶۲؛ اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة، ج ۲، ص ۳۵۹ـ۳۶۲؛ تاریخ نگارشهای عربی، ج ۳، ص ۳۸۳ـ۳۸۴؛ عکسی مرعشی، ج ۲، ص ۱۴۲؛ آریری، ج ۱، ص ۱؛ مؤلفات و مصنفات زکریای رازی، ص ۴۳ـ۵۷].

آغاز: «قال ابوبکر محمد بن زکریا المتطبب الرازی رحمه الله انی جامع للامیر سیدی وابن سیدی ابی صالح منصور بن اسحاق اطال الله بقاه فی کتابی هذا جملاً وجامعاً ونکتاً وعیوناً فی صناعة الطب».

انجام: «فیصیر فی خرقة ویلقی فیها عند الطبخ واذا قد اتینا علی جمیع المقالات فی صدر هذا الکتاب ولیکمل کتابنا هذه الموضع والله المحمود».

انجامه: «قد تم سنه ۱۰۹۱».

نسخ، ۱۰۹۱ق، عناوین در متن و حاشیه و نشانیها شنگرف. نیمی از نسخه از ابتدا تا برگ ۱۹۲ نونویس سده ۱۳ است.

یادداشتهای برگ اول: ابجد اخراجات اطاق شده است (صورت، مصالح و هزینه‌های ساختن اطاق)، تاریخ تولد در ۱۲۷۱ق، چندین نسخه پزشکی، مهر بیضوی: «محمدمهدی ۱۲۰۴» و «المهدی من هدیت ۱۲۲۷».

یادداشتهای برگ آخر: مهر بیضوی «محمدمهدی ۱۲۰۴» و «المهدی من هدیت ۱۲۲۷»، یادداشت قرض مبلغ پنجهزار و ده شاهی رایج سلطان، و یادداشتهای مختلف درباره حسابهای خرید و فروش.

نسخه را در تیرماه ۱۳۴۳ سید محمد مشکوة به دکتر جهانشاه صالح رئیس دانشکده پزشکی و رئیس دانشگاه تهران هدیه کرد و دکتر صالح از آن جا که مجموعه مشکوة به دانشگاه منتقل شده بود در ۷۰/۶/۲۶ آن را به دانشگاه تهران اهدا نمود. در ابتدای نسخه یادداشت ایرج افشار در اول مهر ۱۳۷۰ که واسطه رسانیدن نسخه از دکتر صالح به کتابخانه دانشگاه بوده‌اند. کاتب عنوان نسخه را کنه‌ی منصوری نوشته بود که مرحوم مشکوة آن را تصحیح کرده است.

جلد تیماج قهوه‌ای دو رو، درون سرخ.

۲۸۲ برگ، ۱۵×۲۴، ۱۵ سطر، ۸/۵×۱۷.

(۱۰۶۵۱)

این شماره سند است.

(۱۰۶۵۲)

تفسیر الائمة لهدایة الامة
(تفسیر - فارسی و عربی)

از: محمدرضا بن عبدالحسین نصیری طوسی (زنده در ۱۰۹۷ق)

روش مؤلف این تفسیر چنان است که پس از آوردن چند آیه، ترجمه فارسی آنها را در زیر همان سطور می‌آورد. سپس به نقل اخبار و احادیث به فارسی می‌پردازد (به خط نستعلیق و مرکب شنگرف)، آن گاه همان مطالب را با تفصیل بیشتری به عربی بیان می‌کند (با خط نسخ و مرکب مشکی). از این جهت تفسیر بسیار مفصلی است و شیخ آقا بزرگ دوره کامل آن را بالغ بر سی جلد ذکر کرده است.

این نسخه یکی از مجلدات دوره کامل این کتاب است که در تملک میرزا عبدالله افندی (م ۱۱۳۰ق) صاحب ریاض العلماء بوده و او آنها را به فرزندش میرزا احمد بخشیده است. دستخط و مهر و امضای وی در بالای برگ اول همه این دوره دیده می‌شود. این دوره را بعدها شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۰۵-۱۱۳۵ق) در محرم ۱۱۲۹ق بر مدرسه سلطانیه اصفهان وقف کرد و وقفنامه و مهر او هم در ابتدای همه نسخه‌ها الصاق شده است. تاکنون از این دوره این نسخه‌ها را می‌شناسیم:

۱. جلد دوم، در یکی از کتابخانه‌های اصفهان، ش ۱۵۸، فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۲-۱۴۵.

۲. یک مجلد شامل آیه ۲۱۹ سوره بقره تا آخر آن، در کتابخانه آیت‌الله حججی نجف‌آباد، ش ۱، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت‌الله حججی، ص ۱۷-۱۹.

۳. یک مجلد شامل سوره‌های آل عمران و نساء، در کتابخانه آیت الله مرعشی قم، ش ۶۵۳۶، فهرست مرعشی، ج ۱۷، ص ۱۱۸.

۴. جلد نهم: سوره یوسف تا سوره نحل، در یکی از کتابخانه‌های اصفهان، ش ۱۵۹، فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۵.

۵. جلد دهم: سوره بنی اسرائیل، در یکی از کتابخانه‌های اصفهان، ش ۱۶۰، فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۵.

۶. جلد چهاردهم: سوره قصص تا سوره احزاب، در یکی از کتابخانه‌های اصفهان، ش ۱۶۱، فهرست کتب خطی اصفهان، ج ۱، ص ۱۴۵-۱۴۶.

۷. یک مجلد شامل سوره قصص تا پایان سوره سجده و یک صفحه از آغاز سوره احزاب، کتابخانه مجلس، ش ۹۱۱۴. این نسخه وقفنامه شاه و تملک افندی را ندارد ولی در ابتدای نسخه به خط افندی نوشته شده: «هذا المجلد من القصص الی آخر حم سجدة» با افتادگی از انجام.

۸. یک جلد از سوره انبیا تا سوره مؤمنین، در کتابخانه مدرسه آیت الله بروجردی کرمانشاه، ش ۱۴۱،[1] فهرست مدرسه بروجردی کرمانشاه، ص ۱۱۱-۱۱۲.[2]

نکته گفتنی دیگر آن که هیچ یک از این نسخه‌ها انجامه کاتب و تاریخ کتابت ندارد.

این نسخه از سوره نور تا سوره نمل.

[دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۴۵-۴۶ و ج ۲، ص ۶۹۷-۶۹۸؛ منزوی، ج ۱، ص ۴۶-۴۷؛ مرعشی، ج ۳، ص ۴۵-۴۶ و ج ۷، ص ۲۸۶ و ج ۱۱، ص ۳۳۳؛ کشاف الفهارس، ج ۳، ص ۲۰۴-۲۰۷؛ فهرست مخطوطات مکتبة الامام الحکیم العامة، ج ۱، ص ۱۲۶؛ تحقیق و پژوهشی در تفسیری مخطوط از تفاسیر شیعه به نام تفسیر الائمة لهدایة الامة، سید احمد تویسرکانی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان، دوره دوم، ش ۳۰ و ۳۱، بهار و تابستان ۱۳۷۹ش، ص ۱۴۱-۱۵۸]

آغاز: «سورة النور. فضل فی تنزیلها. محمد بن یعقوب فی باب بعد باب آخر منه وفیه ان الاسلام».

انجام: «والدلیل علی ان الآیات هم الائمة قول امیرالمؤمنین صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین ما لله آیة اعظم منی».

نسخ زیبا، آیات قرآن ریحان معرب درشت، سده ۱۲ه‍، ترجمه زیر سطور و بخش فارسی تفسیر به قلم سرخ زیبا، در حاشیه تصحیح شده، تقسیمات قرآنی در حاشیه با قلم سرخ، حاشیه پایین صفحات رطوبت دیده.

وسط بعضی از صفحات با قلم سرخ نوشته‌اند: «وقف مدرسه سلطانیه»، دو برگ اول وقفنامه متصل

---

۱. این نسخه وقفنامه شاه سلطان حسین را ندارد.

۲. شاید نسخه ش ۱۲۶۰ کتابخانه کاخ گلستان هم جزو همین دوره باشد. آن نسخه از آغاز و انجام افتادگی دارد، اما اندازه‌ها و تعداد سطور و نوع صفحه‌پردازی آن شبیه به نسخه‌هایی است که ذکر شد. رک: کتب دینی سلطنتی، ص ۱۶۷-۱۶۸.

نسخه از طرف شاه سلطان حسین صفوی بر مدرسه‌ای که در محله عباس‌آباد اصفهان بنا کرده و به مدرسه سلطانیه مشهور است به همراه دیگر مجلدات آن در محرم ۱۱۲۹ق با مهر چهارگوش تاجدار شاه سلطان حسین به سجع: «بسم الله الرحمن الرحیم من کمترین کلب اسیر علی شاه سلطان حسین ۱۱۲۵».

اغاز: «حمدی که واقفان اسرار ملک و ملکوت و ثنایی که عارفان معالم قدس و جبروت گزارش ان را دیباچه صحایف معرفت و دانایی دانند.»[1]

در برگ سوم تملک میرزا عبدالله افندی که نسخه را به فرزندش میرزا احمد بخشیده است با مهر بیضوی: «الراجی لعفو الله عبدالله»، میر باقر همدانی در بالای صفحات نام سوره و جزو و حزب تفسیر شده در آن صفحه را نوشته و در صفحه اخر بدین کار خود اشاره کرده است.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ دو رو، درون مشکی، مجدول گره‌دار زرین، سرطبل دار.

۲۷۰ برگ، ۲۶×۳۷، ۳۱ سطر، ۱۶×۲۷/۵.

(۱۰۶۵۳)

المنتخب فی جمع المراثی والخطب

(تاریخ ـ عربی)

از: فخرالدین بن محمدعلی طریحی نجفی (۱۰۸۷ق)

جزء دوم.

[ذریعه، ج ۲۲، ص ۴۲۰؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۱۵۹ و ۲۵۶ و ج ۱۲، ص ۲۵۱۵ و ج ۱۴، ص ۲۳۶؛ مرعشی، ج ۱۳، ص ۱۶۴ـ۱۶۵ و ج ۲۸، ص ۵۴۴ـ۵۴۵؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۴، ص ۵۴۰ـ۵۴۱]

اغاز: «المجلس الاول من الجزء الثانی فی اللیلة السادسة من عشر المحرم وفیه ابواب ثلاثة. الباب الاول اعلموا ایها الاخوان انه لا خیر والله فی رمع یصان علی سادات الزمان».

انجام: «لاداء المفروضات واجتناب المحرمات والاشتمال علی الکمالات انه حمید مجید فعال لما یرید».

انجامه: «تم الکتاب الشریف المستطاب علی ید اقل الخلیقة بل لا شیء فی الحقیقة علی بن حسین بن یوسف بن علی بن احمد البوری البحرانی عفی عنهم والمؤمنین اجمعین وکان الفراغ من تسوید الیوم الثالث من شهر ذیحجة الحرام من السنة ۱۲۱۸ والحمد لله ر[ب] العالمین وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین».

[1] نسخه دیگری از این وقفنامه به شماره ۹۶۰۷ در کتابخانه مرعشی قم موجود است در آن نسخه وقفنامه را از کتاب اصل جدا کرده‌اند و آن را به صورت نسخه‌ای مجزا در ۴ برگ در آورده‌اند. رک: فهرست مرعشی، ج ۲۵، ص ۷ـ۸.

نسخ معرب، علی بن حسین بن یوسف بن علی بن احمد بوری بحرانی، ۳ ذیحجه ۱۲۱۸ق؛ عناوین و نشانیها شنگرف. این نسخه در اصل شامل هر دو جلد کتاب بوده است که بعداً آنها را از هم جدا کرده‌اند ولی صفحه اخر جزء اول کتاب که در ان انجامه کاتب امده بود در این نسخه باقیمانده است: «وقع الفراغ من نساخة هذا الجزء المبارک بالربع الثانی من النصف الاول من الثلث الثالث من الثلث الاخیر تحریراً اواخر السنة ۱۲۱۸ من الهجرة النبویة علی مهاجرها واله افضل الصلوة واکمل التحیة بقلم الفقیر الی ربه المعین علی بن حسین بن یوسف بن علی بن احمد البوری البحرانی عفی الله بمنه وجوده عنهم وعن المؤمنین جمیعاً امین امین امین والحمد لله رب العالمین». در برگ اخر دو یادداشت وفات مربوط به سالهای ۱۲۷۴ و ۱۲۷۶ق در قریهٔ بوری (که انها را پاک کرده‌اند).

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی با روکش مقوایی سبز، عطف تیماج قهوه‌ای.

۱۲۷ برگ، ۲۲/۵×۳۱، ۲۰ سطر، ۱۵/۵×۲۴/۵.

(۱۰۶۵۴)

جهانگشای نادری

(تاریخ ـ فارسی)

از: محمدمهدی بن محمدنصیر استرآبادی (زنده در ۱۱۶۰ق)

کاتب یک برگ از پایان کتاب را ننوشته است.

[فهرستواره، ج ۲، ص ۹۴۶ـ۹۴۸؛ منزوی، ج ۶، ص ۴۳۰۹؛ مشترک پاکستان، ج ۱۰، ص ۱۷۶ـ۱۷۸]

اغاز: «بر دانایان رموز آگاهی و دقیقه‌یابان حکمتهای الهی واضح است که در عهد و اوان که اوضاع جهان منقلب».

انجام موجود: «به مخالفت برخواسته بر وسادهٔ سلطنت نشست و با نقد قلب سکهٔ شاهی به نام خود زد چون (ناتمام رها شده است)».

انجامه: «قد فرغ من تسوید هذا الکتاب فی یوم الاثنین السادس شهر جمیدی الثانی سنه ۱۲۰۶ هجری نبوی صلی الله علیه وآله. امید که این شکرنامهٔ اقبال از اعراض بوالفضولان دور بود. اگر به سهو خطائی مطلع گردند در اصلاح آن کوشند و چشم عیب‌بین از آن پوشند

پذیرای خوبی شو این نامه را | مکن گرم در عیب هنگامه را

حررها العبد الاقل محمدعلی باطرقی (؟) درکوهی. اللهم اغفر لـ[ـه] امته ولکاتبه بحرمة ائمة الطاهرین المعصومین».

نستعلیق و شکسته، محمدعلی باطرقی (؟) درکوهی، دوشنبه ۶ جمادی‌الثانی ۱۲۰۶ق. در برگ اول تملک حمید ایزدپناه و چندین بیت شعر، در پایان یادداشت مفصلی درباره خشکسالی و سپس آمدن باران در

۱۲ شوال ۱۳۴۵ق، و تاریخ تولدهای پاک شده در ۱۲۳۴ و ۱۲۱۷ق، یادداشتی در ۲۰ رجب ۱۳۴۵ق در معرفی کاتب و مهر بیضوی: «عبده احمد لطف الهی (؟) ۱۱۷۱»، یک تملک پاک شده و چند بیت شعر از نظامی و مهر لاستیکی «محمود ارشدی».

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی، مجدول.

۱۲۵ برگ، ۲۱×۳۱/۵، ۲۱ سطر، ۱۵/۵×۲۵/۵.

(۱۰۶۵۵)

[علم کوک] (پزشکی ـ فارسی)

از: ناشناخته

ترجمه متنی هندی در آداب باه و مباشرت است که نسخه دیگری از آن در کتابخانه بادلیان آکسفورد نگهداری می‌شود. رک: فهرستواره، ج ۵، ص ۳۶۵۹.

تنظیم شده در چند «باب» و هر باب در چند «فصل» و هر فصل در چند «شعبه». بعضی از شعبه‌ها هم دارای چند «نوع» است.

برگهای نسخه پراکنده بود. پس از تنظیم آنها به ترتیب این عناوین در آن دیده می‌شود:

باب ششم: در بیان علم کوک، یعنی معرفت اقسام زن و مرد و صحبت داشتن و مباشرت کردن با زنان و آن مشتمل است بر پنج فصل.

فصل اول: در معرفت اقسام استری یعنی زن. بباید دانست که اقسام استری به فتح همزه و سکون سین مهمله و کسر تای فوقانی خفیفه و رای متصله و یای معروف یعنی زن به حسب قرار و اهل این فن چهار است: اول پدمنی، دوم چترنی، سوم سنکهنی، چهارم هستنی و آن منشعب است به پنج شعبه.

شعبه اول: در بیان شکل و شمایل و علامات پدمنی.

شعبه دویم: در بیان شکل و شمایل و علامات چترنی.

شعبه سیوم: در بیان شکل و شمایل و علامات سنکهنی.

شعبه چهارم: در بیان شکل و شمایل و علامات هستنی.

شعبه پنجم: در بیان مقدار و اندازه عمق موضع مخصوص هر یک از اقسام اربعه مذکوره زنان.

فصل دویم: در معرفت اقسام پرکه [به معنی مرد]... و آن منشعب است به شش شعبه:

شعبه اول: در بیان شکل و شمایل و علامات سسا پرکه

شعبه دویم: در بیان شکل و شمایل و علامات مرکا پرکه.

شعبه سیوم: در بیان شکل و شمایل و علامات برکهب.

شعبه چهارم: در بیان شکل و شمایل و علامات ترنگ.

شعبه پنجم: در بیان مقدار آلت هر یک از اقسام اربعه مذکوره مردان.

شعبه ششم: در بیان اقسام رت و رت به رای مفتوحه و تای فوقانی خفیفه به معنی جماع و مباشرت است.

فصل سیوم: در بیان کهت بس و مستی و جوش جوانی زنان و ذکر بعضی لواحق بدان و آن منشعب است به پنج شعبه.

شعبه اول: در بیان کهت بس یعنی استان شتگانه زنان.

شعبه دویم: در بیان علامت جوش شهوت و مستی و جوانی زنان و وقت و زمان شهوت و مستی و آن متنوع است به دو نوع.

شعبه سیوم: در بیان علامت بی‌اخلاصی زن به امر و اسباب عشق و بدکاری آن، در دو نوع.

شعبه چهارم: در بیان اصناف دونی یعنی زنانی که دلالگی و قوادگی زنان دیگر کنند، در دو نوع.

شعبه پنجم: در بیان سنکیت یعنی وعده‌گاه و جای خلوت و تعداد امکنه ملاقات و موعد وصال یار و ترتیب سیج یعنی مسند و بعضی لواحق بدان و آن متنوع است [به] چهار نوع.

فصل چهارم: در بیان آداب خلوت و مباشرت و النکن و جمن و کهندن و نکه‌دان و ذکر آن [که] در هر تاریخی از ماه منی زن در کدام عضو او می‌باشد و تدبیر هر عضوی که آن عضو را چه تدبیر کند تا شهوت زن به جوش آید و لذت یابد و بعضی لواحق بدان و آن منشعب است به چهار شعبه.

شعبه اول. در بیان آداب خلوت و ابتدای مباشرت.

شعبه دویم: در بیان النکن و جمن و کهندن و نکهدان و آن متنوع است به چهار نوع.

شعبه سیوم: در بیان آن که در هر ماه هر تاریخی از ماه منی زن در کدام عضو می‌باشد و تدبیر هر عضوی که آن عضو را چه تدبیر کند تا شهوت زن به جوش و حرکت آید و زن لذت یابد و ذکر بعضی لواحق بدان و آن متنوع است بر چهار نوع.

فصل پنجم: در بیان ادویه مقویه و مبهیه و ممسکه و بعضی لواحق بدان و آن منشعب است به دو شعبه.

شعبه اول: در بیان ادویه مقویه و مبهیه و ممسکه و بعضی لواحق بدان به طریق اهل هند و آن متنوع است به دو نوع.

شعبه دویم: در ذکر مرکبات مقویه و مبهیه که نعوظ آرد و منی را زیاده گرداند و بعضی لواحق بدان.

آغاز موجود: «باب ششم در بیان علم کوک، یعنی معرفت اقسام زن و مرد و صحبت داشتن و مباشرت کردن با زنان».

انجام افتاده: «نوع دیگر. بیارد پوست انار و آن را ریزه ریزه کرده در هشت برابر آن آب در ظرف مسین بجوشاند و در آن».

نستعلیق، سده ۱۳هـ، نسخه هندی. برگها با اعداد لاتین صفحه شمار دارند. این اعداد مانند کتب لاتین از چپ به راست چیده شده‌اند.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

بدون جلد.

۲۰ برگ، ۲۰×۳۲/۵، ۱۵ سطر، ۱۱×۲۱.

(۱۰۶۵۶)

القوانین المحکمة (قوانین الاصول) (اصول فقه ـ عربی)

از: ابوالقاسم بن حسن گیلانی قمی (۱۲۳۱ق)

جزء اول. از آغاز افتادگی دارد.

[رک: ش ۱۰۵۶۶]

آغاز افتاده: «والعربیة وغیرهما مما یستنبط منها الاحکام ولکن لم یتعهد لذلک... قانون اللفظ قد یتصف بالکلیه والجزئیة باعتبار ملاحظة المعنی».

انجام: «قال الاصحابه هل من میراث یعنی به الرؤیا وفی معناها اخبار آخر... (جای چند کلمه سفید) الحمد لله علی توفیق جزء الاول من القوانین واسئله التوفیق والمیل الی اتمام ما بقی لا یئس من فضل خالقک الغنی وسیوفقک لاتمام الباقی ان شاء الله».

انجامه: «قد وقع الفراغ من تحریر هذه الاوراق فی شهر شعبان المعظم فی المشهد الرضوی صلوات الله علیه علی ید الجانی ابوتراب الجنابدی ۱۲۴۳».

نسخ، ابوتراب جنابدی، شعبان ۱۲۴۳ق در مشهد رضوی، عناوین و نشانیها در چند برگ اول شنگرف و در بیشتر نسخه نانوشته. در حاشیه تصحیح شده، دارای حاشیه‌نویسی با نشانه‌های: «منه دام ذکره» و «منه سلمه الله» و «ملا علی‌اکبر»، با بلاغ مقابله، در برگ آخر دو بیت شعر به خط حاجی علی خان بن کربلایی سلیم خان به جهت یادگاری و مسئله‌ای فقهی به خط کاتب.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و سرترنج و لچکی، مجدول گرهی.

۱۷۳ برگ، ۱۹/۵×۳۰، ۲۴ سطر، ۱۱×۲۱.

(۱۰۶۵۷)

جهانگشای نادری (تاریخ ـ فارسی)

از: محمدمهدی بن محمدنصیر استرآبادی (زنده در ۱۱۶۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۶۵۴]

انجام: «آن زمان که از حدّ و حصر افزون و تقریر آن از حوصلهٔ زبان قلم بیرون است تحریر خواهد نمود».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب فی یوم الاحد من ایام شهر ذیحجة الحرام من شهور سنة ستة وعشرون مائتان بعد الالف من هجرة النبویة علیه وآله آلاف السلام والتحیة علی ید فقیر الحقیر ملا نظرعلی ابن مرحوم کربلایی نذر بهارلو سنه ۱۲۲۶».

نستعلیق، عبارات عربی نسخ معرب، نظرعلی بن کربلایی نذر بهارلو، یکشنبه ذیحجه ۱۲۲۶ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، در پایان مهر بیضوی کاتب: «عبده الراجی نظرعلی ۱۲۲۰» و یک مهر پاک شده دیگر و یادداشت «اسدالله ازرمیور در سال تحصیلی ۱۳۱۶ در کلاس ۶ ابتدایی در شب گذشته عید قربان». پشت طبله دوم جلد اسامی جلاله و دعا. در برگ آغازین تملک حمید ایزدپناه و یادداشت تولد مهوش در ۱۳۴۴ق، حاشیه صفحات رطوبت دیده، در وسط نسخه نامه‌ای مورخ ۲۳ صفر ۱۲۸۱ق دربارهٔ قریه قشلاق با مهر مستطیل: «عبده محمدرفیع الحسنی الحسینی ۱۲۷۵».

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای با ترنج و سرترنج ضربی، جدول‌دار گرهی.

۱۱۴ برگ، ۲۰×۳۰، ۲۴ سطر، ۱۴/۵×۲۳.

(۱۰۶۵۸)

[مجموعه دعا] (دعا ـ عربی و فارسی)

شامل این دعاها و زیارات:

دعای کمیل (آغاز افتاده)، دعای سمات، دعای عشرات، دعای عدیله، زیارت امیرالمؤمنین ﷺ، نماز جعفر طیار، زیارت ایام هفته از امام رضا ﷺ، زیارت صاحب الزمان، دعای اعتصام.

دوازده امام (انشاء الصلوات والتحیات) (۲۲ر ـ ۲۵پ)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیر (۶۷۲ق)

کهن‌ترین نسخه شناخته شدهٔ تاریخدار آن مورخ ۹۸۹ق در کتابخانه آیت‌الله گلپایگانی به شماره ۳۴/۱۶۶ نگهداری می‌شود. یک نسخه بدون تاریخ آن هم از سده نهم هجری در کتابخانه مرعشی موجود است. رک: فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۶۶۳-۶۶۴.

[آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۲۰۹ـ۲۱۲؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۳۱۲ و ج ۱۰، ص ۱۷۲۱ و ۱۷۴۵ و ج ۱۷، ص ۲۶۹؛ ذریعه، ج ۸، ص ۲۶۸؛ فهرست کتب دینی سلطنتی، ص ۵۳۱ و ۵۳۸؛ ملک، ج ۱، ص ۳۵۴ و ج ۶، ص ۱۸۱؛ احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۵۸۲؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۳، ص ۲۷۰ـ۲۷۱ (با مقدمه‌ای مبسوط از مسیب بن حسن بن محمد بن عبدالمطلب اصفهانی درباره سبب انشاء این صلوات و خواص طریقه ختم آن)]

آغاز: «اللهم صل علی النبی الامی العربی القرشی الهاشمی المکی المدنی الابطحی التهامی»

انجام: «تحت لوائهم بفضلک وجودک وکرمک واحسانک یا ارحم الراحمین وصلی الله علی محمد وآله المعصومین الطیبین الطاهرین والحمد لله رب العالمین».

دعای جوشن کبیر با خواصش، دعای ایام هفته، دعای یا من تحلّ به عقد المکاره از صحیفه سجادیه، مناجات امام زین‌العابدین ﷺ در طلب حاجات و دعای ایشان برای طلب روزی و ادای دین، سوره یس، سوره الرحمن، دعائه اذا استقال من ذنوبه، دعای عهد مروی از امام صادق ﷺ، دعائه فی یوم الفطر، دعای صاحب الزمان، دعای بالای سر جمیع عتبات، دعای صنمی قریش، زیارت جامعه کبیره، زیارت امام رضا ﷺ، دعای بعد از نماز زیارت، دعا جهت عاقبت به خیر بودن از صحیفه سجادیه، دعائه فی التذلل والتضرع، دعای صبح و شام از امیرالمؤمنین ﷺ، دعائه فی التذلل لله، زیارت مفجعه امام حسین ﷺ.

انجامه: «قد فرغت من تسویده فی یوم الثلث (کذا، الثلث) من شهر جمادی‌الثانی من شهور سنه ۱۲۲۹ و محرره العبد العاصی الخاطی ابن محمدگل ابوتراب الجنابدی الاصل والمشهدی المتوطن، امید از قاریان این رساله آن که کاتب را به دعای خیر یاد می‌نموده باشند و واقف هذه الرسالة الادعیة حاجی الحرمین الشریفین حاجی محمدعلی مشهور بعطار، اللهم اغفر لکاتبه ولراقمه ولوالدیهما بحق محمد وآله الانجبین الطاهرین» (پایان دعای عهد، برگ ۴۴ پ).

نسخ معرب، ابوتراب بن محمدگل جنابدی الاصل مشهدی المتوطن برای حاجی محمدعلی عطار، ۲ جمادی‌الثانی ۱۲۲۹ق، عناوین شنگرف، در ابتدای نسخه تملک غلامرضایی و غلام حسین ولد حاجی رجبعلی، در برگهای ۲۲ و ۴۳ مهرهای بیضوی: «عبده محمد» و «عبده میر علی» چندین بار کوفته شده است، برگ ۴۶ ر مهر مستطیل: «عبده سید محمد الحسینی»، برگ ۴۴ پ یادداشت تملک غلامحسین خراسانی بن حاجی رجبعلی بجنوردی در شب جمعه ۲۲ رمضان ۱۳۶۴ق و یادداشت دیگری از همو به خط ثلث در برگ آخر به تاریخ ۱۳۶۰ق، بسیاری از صفحات وصالی شده.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا دو رو، درون قهوه‌ای.

۵۸ برگ، ۲۹×۱۹/۵، ۱۷ سطر، ۲۲/۵×۱۳/۵.

(۱۰۶۵۹)

شرح هدایة الافکار

(فقه ـ عربی)

از: عزالدین... بن علی بن حسین جحافی

شرح مزجی هدایة الافکار الی معانی الازهار فی فقه العترة الاطهار از ابراهیم بن محمد بن عبدالله بن هادی وزیر (۹۱۴ق) است. مؤلف در مقدمه کتاب از خود یاد نکرده و نامش هم در یادداشت صفحه عنوان نسخه ناقص شده است و من نتوانستم صورت کامل اسم او را در منابع بیابم.

این شرح هیچ یک از شروحی که در مؤلفات الزیدیة، ج ۱، ص ۳۳۶ و ج ۲، ص ۲۰۲ـ۲۰۳ و ۴۰۳ و بروکلمان، ج ۱۲، ص ۱۴۲ و پیوست ریو، ص ۲۳۷ و مصادر التراث الیمنی فی المکتبة البریطانیة معرفی شده نیست.

در دیباچه می‌نویسد: «وبعد فلمّا کانت هدایة الافکار من انفس مقروٌّ فی کتب الآل واشرف محمود لما حوته من التنبیهات الفایقة والزیادات الرایقة الموصلة الی غایة السؤل خطر ببالی ان اجعل علیها شرحاً یزیدها ان شاء الله تعالی بیاناً ولعلّه ینفع احبّة (؟) لنا من المؤمنین واخواننا».

جزء اول.

آغاز: «الحمد لله الذی شرح صدور اولیائه بانوار حکمته وارشد قلوبهم بافکار هدایته والصلوة والسلام علی نبیه محمد مبلّغ رسالته... فصل ذکر فیه علائم ما یجوز فیه التقلید وما لا یجوز ومن یجوز له التقلید ومن لا یجوز».

انجام: «تخالفاً و ترادّاً کقول ع وان کان فی المقدار فقولان الاول مع الهادی والثانی التخالف والتراد».

انجامه: «تم الجزء الاول من شرح الهدایة بتاریخ شهر شوال سنة ثلاثین ومائة والف».

نسخه یمنی، نسخ کم نقطه، شوال ۱۱۳۰ق، عبارات متن اصلی با مرکب سرخ، صفحات مجدول به شنگرف و مشکی، در حاشیه تصحیح شده، در بعضی کلمات زیر حرف «د» نقطه گذاشته‌اند، عناوین بابها و فصل‌ها به خط ثلث مشکی و درون حروف آنها تزیین شده با شنگرف، در مواردی حاشیه‌نویسی به خط کاتب نسخه دارد که به همراه متن کتاب از روی نسخه اصل استنساخ شده است. نسخه رطوبت دیده ولی به متن صدمه‌ای نرسیده است.

یادداشتهای صفحه عنوان: نام کتاب و مؤلف به خط کهن که بعدها برگه‌ای روی آن چسبانده‌اند و قسمتهایی از آن را نمی‌توان خواند: «... کاشف لمعانی هدایة الافکار [تصنیـ]ـف السید العلامة علم العلماء الاخـ... [صاحـ]ـب الذهن الصافی موضح الدقائق ...على بالایضاح الشافی عزالدین... بن علی بن الحسین الجحافی رحمه الله رحمة الابرار وادخله جنات تجری تحتها الانهار بحق محمد المختار واله الاطهار وصلی الله علی سیدنا محمد واله وسلم». تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر بن محمدباقر در

۲۰ شهر صیام ۱۳۵۱ق، یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، دو بیت شعر به قلم نعمت‌الله احقاقی جهرمی در ۲۴ شهر صیام ۱۳۵۱، یک بیت شعر با امضای روح‌الله، و یادداشت اهدایی آقای محمدکریم اشراق برادران احقاق.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای، با روکش مقوایی مشکی.

۲۰۱ برگ، ۲۱×۳۱/۵، ۲۷ سطر، ۱۵×۲۴/۵.

(۱۰۶۶۰)

الشفاء (فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن عبدالله ابن‌سینا (۴۲۸ق)

از ابتدای طبیعیات تا پایان آن.

[رک. ش ۱۰۵۸۴]

آغاز: «الفن الاول من الطبیعیات فی السماع الطبیعی وهو اربع مقالات واذ قد فرغنا بتیسیر الله وعونه مما وجب تقدیمه فی کتابنا هذا».

انجام: «کان للصوت قبلاً للقوة واما حدیث الانسان ومنافعها فقد علمت فی مواضع اخر. فهذا آخر المقالة وهو آخر الکتاب والحمد لله... الطاهرین».

انجامه: «رقمه العبد الاقل الضعیف المحتاج الی رحمة الله الملک الباری جل جلاله ابن المرحوم ملک‌محمد المذنب کثیر التقصیر شاه‌قاسم خوانساری غفر الله لهما [کذا] وعفی عنهما [کذا] واوتی کتابهما بیمینهما فی تاریخ غره شهر ربیع‌الاول من شهور سنة ۱۰۸۱

گر به هم بر زده بینی خط من عیب مکن | که مرا محنت ایام به هم بر زده است

امید که به فاتحه یاد نمایند. تم».

نسخ، شاه‌قاسم بن ملک‌محمد خوانساری، غره ربیع‌الاول ۱۰۸۱ق، عناوین و نشانیها تا برگ ۱۱۹ (پایان فن سوم از جمله دوم طبیعیات) شنگرف و پس از آن نانوشته، تصحیح شده، دارای حاشیه‌نویسی با نشانه‌های آقا جمال ره، م ح ق ره، اسفار، ملاحمزه، ع ق ره، املی و قرشی در میان سطور و کناره صفحات.

برگ اول: تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی در روز شنبه ۲۱ شهر صیام ۱۳۴۸ و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

در وسط نسخه ۸ برگ یادداشت نویسی پراکنده پر کتابی در صرف و نحو عربی با امضای شاه‌وردی در ۱۲۷۲ق.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ دو رو، عطف و کناره جلد مشکی، درون زیتونی، گرده‌دار.

۲۸۳ برگ، ۱۸/۵×۳۰/۵، ۲۹ سطر، ۱۰×۱۹/۵.

(۱۰۶۶۱)

القانون (پزشکی ـ عربی)

از: حسین بن عبدالله ابن‌سینا (۴۲۸ق)

کتاب اول آن کامل است ولی از پایان کتاب دوم افتادگی دارد.

[نسخه‌های مصنفات ابن‌سینا، ص ۱۸۹ـ۱۹۵؛ اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة، ج ۱، ص ۳۳۳ـ۳۴۰؛ کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران، ص ۲۲۵ـ۲۲۶؛ فهرست آثار ابن‌سینا، ص ۲۲۱]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة... الفصل الاول من الکتاب الاول من کتاب القانون فی حدّ الطب. اقول ان الطب علم یعرف منه».

انجام افتاده: «خبث... من قروح العین یدل المر داسنج اعضاء الغذاء. خبث الحدید یقوی المعده وینشف».

انجامه: «تم الکتاب الاول من کتب القانون فی علم الطب من تصانیف استاد الحکما المتأخرین الشیخ الرئیس ابوعلی ابن‌سینا قدس الله سرّه ونوّر ضریحه وصلی الله علی سیدنا محمد صلی الله علیه وآله الطاهرین وصحبه الاخیار اجمعین وفرغ من تسوید بیاض کاغذه الفقیر الحقیر غریق بحر الخطایا والذنوب اقل عباد الله واحوجهم الی رحمة ربه العلی الاکبر حسن بن جعفر بن یوسف الاوالی البحرانی بتاریخ الیوم الرابع والعشرین من شهر شوال من شهور سنة تسع و ثمانین و تسعمائة والحمد لله وحده وصلعم م م» (پایان کتاب اول، برگ ۹۸ر).

نسخه یمنی، نسخ، حسن بن جعفر بن یوسف اوالی البحرانی، ۲۴ شوال ۹۸۹ق (پایان کتاب اول)، عناوین و نشانیها شنگرف و به خط ثلث، تصحیح شده، برگهای ۱۴ تا ۳۱ نونویس، بعضی از صفحات دارای چهار نقطه که به صورت لوزی در کنار هم قرار گرفته‌اند مانند ۱۴ پ و ۱۰۵ پ، دارای حاشیه‌نویسی با نشانه‌های محمدمهدی و مهدی عفی عنه و م م ه و شرح و قرشی (در کتاب اول).

نسخه در یمن بوده و تملکهای بسیاری از علمای آن دیار دارد بدین ترتیب (تملکهای یمنی همه با عبارت الحمد لله آغاز می‌شوند):

تملکها و یادداشتهای برگ ۸ ر: مهر بیضوی: «المهدی من هدیت ۱۲۴۶»، تملک یحیی بن الحسین بن القسم لطف‌الله، مهر مستطیل به سجع: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمد... (یک کلمه پاک شده)»، و مهر هشت ضلعی به سجع: «یا رب سامح صالح بن صالح (؟)»، تملکی به این شرح: «هذا الکتاب الجلیل والسفر الحافل المفید فی ملک مولانا امیرالمؤمنین وسید المرسلین وخلیفة... (بقیه را پاک کرده‌اند)»، تملک علی بن عمر بن عبدالکبیر با مهر هشت ضلعی: «العبدالله الفقیر علی بن عمر بن عبدالکبیر»، دو تملک با این عبارات: «الحمد لله هذی الکتاب مما کان قد وقفه السید احمد بن یعقوب

الحکیم»... وهذا الوقف لوجوه راجحة... معاونة و... بعد وقد انتقل هذی الکتاب من ملک الورثة الی ملک... الفقیه الاکمل صالح بن سعید العمرانی... بثمن معلوم... وعشرون قرشا سلمها بالمعاینة وهذی الجزء هو مما عین فی الثلث الذی لامهات اولاد السید احمد». پس از او تملک حسین بن امیرالمؤمنین المنصور [بالله] القاسم بن محمد... (یک کلمه زیر وصالی رفته است). پس از او تملک محمد بن الحسین بن امیرالمؤمنین المنصوربالله القسم بن محمد لطف‌الله، تملک محسن بن امیرالمؤمنین المؤیدبالله بن امیرالمؤمنین المتوکل علی الله ابن امیرالمؤمنین المنصوربالله القسم بن محمد لطف‌الله در صفر ۱۱۲۸ق. تملک المهدی لدین‌الله العباس بن المنصوربالله، تملک السید اسمعیل... الحکیم العارف احمد بن یعقوب در جمادی... ۱۱۷۳ق، تملک سید احمد بن یعقوب الحکیم و پس از او صالح بن سعید العمرانی (بخشی از نوشته او به خاطر وصالی خوانده نمی‌شود)، و دو تملک دیگر مربوط به یمن که آنها را پاک کرده‌اند، و تملک نعمت‌الله بن محمدباقر در ۱۵ رجب ۱۳۵۱ق.

برگ ۲ ر تملک کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

برگهای ۲ ر ـ ۷ ر و ۹۹ ر ـ ۱۰۲ ب فهرست مطالب دو کتاب اول و دوم دتون به خط ثلث و نسخ با قلمهای شنگرف و مشکی که جدیدتر از متن است و بعداً به آن افزوده‌اند.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای ضربی با ترنج و سرترنج، جدول‌دار، عطف و سجاف ترمیم شده و مشکی رنگ.

۱۹۶ برگ، ۲۰/۵×۳۰، ۳۱ سطر، ۱۳×۲۳/۵.

(۱۰۶۶۲)

البحر الزخار الجامع لمذاهب علماء الامصار

(فقه زیدیه ـ عربی)

از: احمد بن یحیی مرتضی، مهدی لدین الله (۸۴۰ق)

جلد دوم (از کتاب شفعه تا پایان).

[مؤلفات الزیدیة، ج ۱، ص ۱۹۲؛ کشف الظنون ج ۱، ص ۲۲۴؛ بروکلمان، ج ۱۲، ص ۱۳۳ـ۱۳۷؛ الاعلام، ج ۱، ص ۲۶۹؛ عکسی مرکز احیاء میراث، ج ۴، ص ۳۰۴؛ مجلس، ج ۲۶، ص ۱۰۱ـ۱۰۳؛ فهرس المخطوطات المکتبة العربیة بالجامع الکبیر بصنعاء، فقه، ص ۱۹ـ۲۶ و ۲۲۴ و ۲۳۶؛ فهرس مخطوطات بعض المکتبات الخاصة فی الیمن، ص ۵۳ و ۹۲ و ۲۲۶ و ۲۳۴؛ فهرس المخطوطات الیمنیة، ج ۱، ص ۵۰۵ـ۵۱۲؛ پیوست ریو، ص ۲۴۰ـ۲۴۴؛ مصادر الفکر العربی الاسلامی فی الیمن، ص ۵۸۴؛ آمبروزیانا، ص ۲۶۴ و ۵۷۴ـ۵۷۵؛ مصادر التراث الیمنی فی المکتبة البریطانیة، ص ۲۳۶ـ۲۴۶]

آغاز: «کتاب الشفعة. هی من الشفع نقیض الوتر اذ الشفیع یضم الی ملکه ملکاً وقیل من ناقة الشافع ای یتبعها».

انجام: «فان الجنة هی المأوی ولنختم کتابنا هذا بهذه الآیة الکریمة... و عاقبة امرنا سکون جنة

المأوی ونحن نرجوا تلک من لطفه وکرمه فهو اکرم مسئول والطف مأمول والحمد لله رب العالمین... سلم».

انجامه: «تم الکتاب بعون الله العزیز الوهاب بعد الظهر نهار السبت لعله خامس عشر شهر ربیع الاول سنة سبعین بعد الف من الهجرة النبویة علی صاحبها افضل الصلوة والتسلیم بقلم الفقیر المولاء الغنی بنه عنّن سواه الفقیه یحیی بن احمد بن علی القبری (؟) البحری حامداً لله ومصلیاً علی رسوله سیدنا محمد وآله وسلم وسائلاً من وقف علی هذا المکتوب من عرفه ومن لم یعرفه ان یدعو له بما امکن من صالح الدعاوی الله المحسنین خیراً آمین اللهم آمین. بعنایه مالکه السید الافضل الباشی (؟) فی طاعة الله عزوجل صلاح‌الدین صلاح بن محمد بن قاسم العادل علمه الله معانیه والعمل بما فیه وجعل الاعمال خالصة لوجهه الکریم آمین اللهم آمین. وصلی الله علی سیدنا محمد وآله ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم والحمد لله اولاً وآخراً وباطناً وظاهراً».

نسخه یمنی، نسخ، یحیی بن احمد بن علی قبری (؟) بحری، بعد از ظهر روز شنبه ۱۵ ربیع‌الاول ۱۰۷۰ق، برای صلاح‌الدین صلاح بن محمد بن قاسم عادل، عناوین به زنگار و شنگرف و سیاه و به خط ثلث درشت‌تر، بخشهای مختلف کتاب با حروف ابجد شماره‌گذاری شده‌اند. صفحات مجدول به شنگرف، در پایان بخشهای مختلف دوایر زرین با نشانیهای سرخ، تصحیح شده، با حاشیه‌نویسی بسیار که بعضی در برش صفحات از بین رفته‌اند.

یادداشتهای برگ ۱ ر: تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی ابن محمدباقر در ۱۵ شهر صیام ۱۳۵۱ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

یادداشتهای برگ ۲ ر: نام کتاب به خط ثلث جلی الجزء الثانی من البحر الزخار الجامع لعلوم الامصار، ده بیت از قصیده‌ای با مطلع:

بالفضل موهوب واکرم مدخر	سمحت وملکت الحبیب بلا وطر

تملک عبدالله بن محیی الدین... (یک کلمه در وصالی خوانده نمی‌شود) با یادداشت خرید از علی رضا... به همراه جلد دیگر کتاب در ذیحجه (؟)۱۱۵ (کلمه مربوط به یکان به خاطر وصالی خوانده نمی‌شود ... وخمسین ومائة والف)، حدیثی به نقل از الجامع و فایده‌ای از ابوعلی درباره وظیفه امام در تعهد امر عالم و متعلم، داستانی در مورد بعض الائمة (در حاشیه نوشته‌اند احتمالاً از احمد بن خلیل)، تملک الحسن علی النعالی وال... عبدالرحیم الحطری... در جمادی‌ال... (۱۱۰(؟))؛ نوشته حسن بن محمد بن... تملک سید حسین (؟) بن محمد بن العجیل الهادوی در ربیع‌الآخر ۱۰۹۴ق با یادی از «سیدی مولای مالک رقّی وولای عز الاسلام والمسلمین محمد بن احمد بن الحسین امیرالمؤمنین».

در پایان نسخه (برگ ۲۵۵ ب) یادداشت سماعی بدین مضمون است: «تم سماعی للکتاب البحر هذا قرائةً علی سیدنا الفقیه العلم العلامة عزالدین اسوة العلماء الزاهدین والصفوة من الشیعة المطهرین محمد بن قاسم العدی (؟) حفظه الله تعالی بعد الظهر یوم الاثنین ثامن عشر شهر ربیع الاولی سنة اربع

وسبعین والف الفقیر الی الله الغنی السید صلاح بن محمد بن العادل وفقه الله الیه. امین اللهم امین».
خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.
جلد تیماج مشکی سوخت با ترنج و سرترنج و لچکی، دو رو، درون قهوه‌ای، دورگیری و ترمیم شده.
۲۵۶ برگ، ۲۱×۳۰/۵، ۲۰ سطر، ۱۳×۲۲/۵.

(۱۰۶۶۳)

الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة العقلیة (الاسفار الاربعة) (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

از آغاز سفر دوم تا فصل ۱۱ از فن ۶ از مطلب اول همان سفر. از انجام ناتمام رها شده است.
[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۴۰ـ۱۶۶].

آغاز: «المرحلة فی المقولات واحوالها. ان الترتیب الطبیعی وان استدعی ان یقدم مباحث الجواهر واقسامها».

انجام موجود: «وهذا ایضاً انما یتم علی مذهبنا فی النفس من کونها ذا مقامات مختلفة لان موضوع».

نستعلیق، سده ۱۳هـ، عناوین به جز برگ اول نانوشته، در برگ اول تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر در ۵ شوال ۱۳۵۱ و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، پشت طبله اول جلد مهر بیضوی: «محمداسمعیل». حاشیه زیرین صفحات اندکی رطوبت دیده.
خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.
جلد تیماج مشکی.
۱۰۴ برگ، ۱۹/۵×۳۰، ۲۳ سطر، ۱۲×۲۲/۵.

(۱۰۶۶۴)

الفصول اللؤلؤیة فی اصول الفقه (اصول فقه ـ عربی)

از: ابراهیم بن محمد وزیر (۹۱۴ق)

در خطبه کتاب می‌نویسد: «وبعد فهذه نخب مصطفاة من اقوال ایمتنا ونعت مصفّاة من سلسال معین علمائنا اعتصرتها من افانین دوحات معارفهم الواسعة واختصرتها من قوانین مصنفاتهم الحافلة الجامعة ورصعت جواهر عقدها المذهب باقوال ایمتنا وما لخصه المتأخرون للمذهب وأضفت الیها من مذاهب شیوخ العدل والتوحید ما هو اعذب من القرات واحلی من جنی التوحید ومن مذاهب غیرهم من علماء

الامة الاحمدیة وحکماء العصابة المحمدیة فلیثق باحث کنوزها بنیل امله ولیستعن کاشف رموزها باخلاص نیته وعمله ومن تأملها منصفاً وجعل فکره الصحیح لمعانیها مستصفاً علم انها لباب نزع قشره وغباب لا یدرک قعره ویتّقی انها علی صغر حجمها محیطة بزبد المختصرات ومحاسن البسیطة من الامهات المعتمدة والمصنفات المنتقدة وجردتها عن الامارات والادلة اکتفا بشموس مسایلها والأهلة وتسهیلاً لحفظها وتقلیلاً للفظها واحالة الی اصولها وحثاً للاخوان علی شرح فصولها ولم ابالغ فی اختصار صوناً لها عن الالغاز ولا فی بسطها لمنافاته للایجاز مع اقتفا منهاج المختصرین من اهل التصنیف فی حسن التهذیب والترصیف وابراز المعنی الخفی اللطیف فی ابریز اللفظ الجلی الظریف».

کامل.

[مجلس، ج ۲۶، ص ۲۲۸ـ۲۲۹؛ مؤلفات الزیدیة، ج ۲، ص ۳۲۱؛ فؤاد سید، ج ۲، ص ۱۸۳؛ مصادر الفکر العربی الاسلامی فی الیمن، ص ۱۵۹؛ فهرس المخطوطات الیمنیة، ج ۱، ص ۴۴۶ـ۴۴۸؛ مصادر التراث الیمنی فی المکتبة البریطانیة، ص ۲۸۲ـ۲۸۳؛ بروکلمان، ج ۱۲، ص ۱۲۲]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلواته علی محمد المصطفی الامین وعلی اخیه الانزع البطین وعلی سیدة نساء الخلق اجمعین وعلی سبطیهما والایمة السابقین والمقتصدین».

انجام: «وقد توسّع بعض علمائنا وغیرهم فی عدّها وحصرها متعسّر فلیراجع بسایطها وفیما ذکرنا ارشاد الی ما لم نذکر والله اعلم ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وسلم».

انجامه: «وفق الفراغ من رقم الکتاب... (یک کلمه ناخوانا) والسفر الخطیر الشهیر اوائل عصر یوم الاربعاء لعله خامس شهر ربیع‌الاول احد شهور سنة اربع وخمسین والف من الهجرة النبویة علی صاحبها افضل الصلوة والسلام علی یدی افقر العباد الی ربه عبدالعزیز بن محمد النعمان عفی الله عنه وغفر له ولوالدیه ولکافی المسلمین. آمین اللهم آمین».

نسخه یمنی، نسخ مایل به ثلث، عبدالعزیز بن محمد نعمان، اوائل عصر چهارشنبه ۵ ربیع‌الاول ۱۰۵۴ق، عناوین و نشانیها شنگرف با حاشیه‌نویسی فراوان بین سطور و کناره صفحات، با دوایر شنگرف کوچک بین جملات.

نسخه رسم الخط خاصی دارد بدین صورت که در زیر همه دالها یک نقطه گذاشته‌اند.[1] نقطه‌گذاری بعضی از کلمات هم با شنگرف تحریر شده است.

یادداشتهای دو برگ اول: نام کتاب، قصیده‌ای از عبدالعزیز بن محمد در مدح شیخ احمد قیراط بعد از آن که به دیدار او رفت و بخشی از فضایلش را دید با مطلع:

ربّنا غیر یحک ایها الشیخ الولی　　للاعتبار ولاتباع المرسل

تملک محمد بن عبدالله بن الحسین[2]، تملک زید بن محمد بن الحسن بن امیرالمؤمنین القاسم بن محمد در ذی‌القعده ۱۱۱۱ق، تملکی به این مضمون که این نسخه از کتابهای والد علامه عبدالعزیز بن محمد بوده که بعد از درگذشت او به پسرش ارث رسیده و من آن را از پسرش خریده‌ام در شعبان ۱۰۷۸ق (نام نویسنده را خط زده‌اند)، یادداشت عاریت از محمد بن عبدالله بن الحسین، تملک سعید بن محمد بن یحیی، تملک یحیی بن هادی النصیر الشرفی الانسی، تملک حسن بن مطهر بن... در جمادی‌الآخر ۱۰۸۱ق، و دو تملک پاک شده دیگر.

یادداشتی به نقل از عبدالرحمن ایجی درباره اصول فقه، من خط مولانا الحسین بن القاسم درباره لفظ عام، من ما افاده القاضی العلامة شمس‌الدین احمد بن سعدالدین رضوان الله علیه فی العمل بالخط (یادداشتی اصولی است).

تملک نعمت‌الله احقاقی ابن محمدباقر در ۲۹ ذی‌قعده ۱۳۵۰ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

در برگ آخر (۱۵۰ پ) همان قصیدهٔ برگ ۲ ر با خط خوردگی و اصلاح به خط خود شاعر آمده است. برگ ۱۴۹ پ یادداشت تولد حسین بن محمد بن احمد بن... (یک کلمه پارگی دارد) حمیری در دوشنبه صفر ۱۰۵۹ق (؟).

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ ضربی، با ترنج و سرترنج و لچکی، مجدول گرهی، عطف تیماج مشکی.

۱۵۰ برگ، ۲۰×۲۹/۵، ۱۱ سطر، ۱۴×۲۱/۵.

---

۱. ظاهراً این ویژگی از خصایص رسم‌الخطی نسخه‌هایی است که در یمن کتابت می‌شود. علاوه بر نسخه‌هایی که در این مجلد معرفی می‌شود من در دو نسخه دیگر در کتابخانه آستان قدس رضوی هم این ویژگی را دیده‌ام. هر دوی آن نسخه‌ها هم به شیوه کتاب‌پردازی یمنی تهیه شده‌اند. رک: الروض الانف الباسم علی سیرة ابن هشام، مؤلف: عبدالرحمن بن عبدالله سهیلی اندلسی (۵۰۸ـ۵۸۱ق)، ش ۱۸۷۳۹، کتابت شده در سده ۸ق؛ و خلاصة الوفا باخبار دار المصطفی، مؤلف: علی بن عبدالله سمهودی (۸۴۴ـ۹۱۱ق)، ش ۲۲۳۴۳، کتابت شده در سده ۱۱ق. در این نسخه زیر حروف «د» و «ط» سه نقطه گذاشته‌اند.

۲. بیشتر تملکهای یمنی نسخه با عبارت: «الحمدلله وحده» آغاز می‌شود.

(۱۰۶۶۵)

الشامل لحقائق الادلة العقلية واصول المسائل الدينية (کلام ـ عربی)

از: یحیی بن حمزة بن علی، المؤید بالله (۷۴۹ق)

در دیباچه می‌نویسد: «هذا الکتاب... قصدنا فیه الاشارة الی حقایق المعارف الالاهیة [کذا] والتنبیه علی قوانین الادلة العقلیة وتفصیلات المسائل الدینیة ومعتمدات المذاهب الکلامیة ما عسی ان یکون بعون الله لکل غلّة شفاء وبایضاح کل مشکلة وفا. هذا مع علمی بأنه قد سبقنی الی مثل هذه الغایة سابقون وجری فی میدان هذه الحلبة قبلی محققون بالبحث والتنقیر والجدّ والتشمیر من فُرسان المتکلمین... وان من اعظمها فی الافادة نفعاً واکثرها فی التحقیق وقعاً... کتاب المعتمد للشیخ العالم النحریر محمود بن محمد الملاحمی الخوارزمی فانّه ضمّنه من فنون الغرایب واودعه من الاسرار والعجایب ما لا یکاد یوجد فی غیره من کتب المتقدمین... مع ان الموجود فی دیارنا منه لیس الا ابواب التوحید فقط علی ما اشتملت علیه لکنّه لما کان مستخرجاً من هذا العلم خلاصة فوایده وجامعاً لشواذّه وشوارده اهمل فیه رعایة الحصر فی تصنیفه واسقط منه ضبط مجاری النظر فی تألیفه ویوّبه علی ما عنّ له وسنح ولم یُراع ترتیب الابواب بل اطنب فی الکلام کل الاطناب... ولما وفّقنی الله لمطالعة کتابه هذا تافست فیما تافس فیه ورغبت فی تصنیف کتاب فی المباحث الالاهیة والاسرار الدینیة یدانیه فی الحجم ویفوق علیه فی تلخیص الدلائل وایجاز اللفظ وتحصیل المسائل فالتقطت من هذا الکتاب معاقد فوایده ومقاصد فرایده ومحاسن زوایده ومهّدت قواعد هذا العلم وقوانینه واوردت حججه وبراهینه وراعیت فیه الترتیب مع التهذیب والتقریر مع التحریر وضمنت للناظر فی کتابی هذا الّا یجد فی المعتمد نکتة حسنة الا ویجدها فیه مع ما هو احسن ولا سرّاً مکشوفاً الا وهو فیه اظهر وابین. فانی اوردت من کل شیء زبدته ومن کل بحث نقاوته... فاجتنبت الاکثار المملّ للخاطر واحترزت عن الاختصار المخلّ بالناظر».

مرتب شده در صدر و مقدمه و ۴ فن، بدین ترتیب:

صدر کتاب مشتمل بر ۴ بحث:

البحث الاول: فی ماهیة التوحید وتفسیر معناه.

البحث الثانی: فی بیان شرفه وذکر فضله علی سائر العلوم.

البحث الثالث: فی وجوب تعلّمه وتعلیمه.

البحث الرابع: فی متعلّق وجوبه هل یکون بالعین أو بالکفایة.

مقدمه مشتمل بر ۵ باب:

الباب الاول: فی تقسیم المعارف وکیفیة تحصیل العلم بالحقایق.

الباب الثانی: فی بیان قوانین الادلة وذکر اقسامها.

الباب الثالث: فی ذکر مسالک المتکلمین الاقناعیة الفاسدة.

الباب الرابع: فی الکلام علی منکری الحقائق من اهل السفسطة.

الباب الخامس: فی الکلام فی النظر وما یتعلق به.

الفن الاول: فی اثبات الذات، در ۳ باب:

الباب الاول: فی حدوث العالم وما یتصل به.

الباب الثانی: فی اثبات الصانع وما یتعلق به.

الباب الثالث: فی الرد علی الخارجین عن الاسلام من الملک الکفریة وسائر الادیان.

الفن الثانی: فی الصفات، در ۴ باب:

الباب الاول: فی اثبات الصفات الذاتیة.

الباب الثانی: فی الصفات الفعلیة وما یتعلق بها.

الباب الثالث: فی الصفات السلبیة.

الباب الرابع: فی اثبات الاسماء الواجبة لله تعالی وما یتصل بذلک.

الفن الثالث: فی الافعال، در ۵ باب:

الباب الاول: فی التحسین والتقبیح العقلیین وما یتعلق بهما.

الباب الثانی: فی تقریر قاعدة الحکمة.

الباب الثالث: فی الرد علی من خالفنا من اهل القبلة.

الباب الرابع: فی النبوات وذکر احوال الانبیاء وما یتصل بذلک.

الباب الخامس: فی ذکر المعجز وکیفیة دلالته علی صدق صاحبه وبیان وجه اعجازه وما یتعلق بذلک.

الفن الرابع: فی احکام الافعال، در ۵ باب:

الباب الاول: فی ذکر المستحق بالافعال.

الباب الثانی: فی صفات الثواب والعقاب.

الباب الثالث: فی کیفیة الاکفار فی المذاهب الردیة ومایتعلق به.

الباب الرابع: فی ذکر الاسماء والاحکام.

الباب الخامس: فی ذکر الامامة وما یتصل بها من تفاریق المسائل.

نسخه از انجام افتادگی دارد.

[مؤلفات الزیدیة، ج ۲، ص ۱۳۲؛ مجلسی ج ۳۱، ص ۴۸-۴۹؛ اعلام المؤلفین الزیدیه، ص ۱۱۲۴؛ مصادر الفکر العربی الاسلامی فی الیمن، ص ۵۶۷].

آغاز: «الحمد لله الکبیر الذی لا تستولی علی کنه جلاله طامحات الفکر والافهام المتعالی بکبریائه عن ان ترتمی الیه متاهات الظنون والاوهام».

انجام افتاده: «الفصل الثانی فی ذکر متمسکهم فی القول بتأثیر هذه الافلاک... ومنهم من قال بحدوثها کلها وذهب آخرون».

نسخه یمنی، ثلث معرب سدهٔ ۱۱ه‍، عناوین به ثلث درشت مشکی و شنگرف، نشانیها و دوایر بین جملات و جدولها شنگرف، ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی زرگر جهرمی در ۱۲ ذی‌قعده ۱۳۵۱ق و دو بیت شعر به خط او و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵. در صفحه عنوان نام کتاب و مؤلف به خط ثلث جلی و نسخ و قلم شنگرف و سیاه این گونه آمده است: «السفر الاول من کتاب الشامل لحقایق الادلة العقلیة واصول المسائل الدینیة الله بحرالعلوم الزاخرة امام ایمة العترة الطاهرة شریف العناصر فخر الاوایل والاواخر الحایز لقصب السبق السائر فضله فی الغرب والشرق عماد الاسلام علم الاعلام تاج الائمة الکرام صدر صدور الموحدین سیف الله المسلول علی الملحدین عمادالدین یحیی مائر الائمة الهادین یحیی بن حمزة بن علی بن الحسین بن رسول الله صلی الله علیه واله جعله الله رحمة للعباد واجنّة به جرثومة اهل الزیغ والعناد». زیر بسیاری از دالها نقطه گذاشته‌اند که این مورد در نسخه‌های دیگر تحریر شده در یمن هم دیده می‌شود.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی ضربی با ترنج و سرترنج و جدول، دورگیری و ترمیم شده.

۱۸۲ برگ، ۲۰×۲۹، ۱۷ سطر، ۱۲/۵×۱۸.

(۱۰۶۶۶)

مجموعه:

۱. المقصد الحسن والمسلک الواضح السنن (۱ ب - ۱۵۷ ب) (کلام و فقه - عربی)

از: احمد بن یحیی بن احمد حابس صعدی (۱۰۶۱ق)

در دیباچه می‌نویسد: «وبعد فان علم الفرع الفقهیة لماکان مساس الحاجة الیها اکثر من سایر العلوم مع اتساع مطاق مسائله وحوادثه وانتشار مأخذها من المنطوق والمفهوم وکان المتحلی بعد فانه فی هذه الاعصار کثیر الخلو عن عرفان ما یزری به جهله فی محافل الجهابذ... (یک کلمه) مما لذلک الفن به علقة

طاهرة مشهورة وبدنه وبينه مرابطة معروفة غير منكورة سيئا ما يرجع الى القواعد الكلية والضوابط الفقهية والمسائل التى يكثر على مرّ الزمان دورانها والقواعد التى يجب على من تصدى للخوض فى ذلك العلم اتعانها (؟) لاجرم ان محرّرها من القروعين بعد احراز رأس العلم الذى هو دأب المحققين لا يفوته عند حوادث الفقه استحضار شواردها ولا يعزب عنه سلوك مناهجها وورود مواردها... بعد استخارة الله تعالى على جمع ذلک فى موضوع يسهل على الاخوان مسلكه ويقرب للطالبين مدركه ستعيناً فيما اتى...».

نام کتاب و مؤلف در صفحه عنوان چنین آمده است: «المقصد الحسن والمسلک الواضح السنن فيما لا ينبغى جهله لذوى الفقه والفطن من لوازم علم الفرايض والسنن تأليف من احيا مآثر الآل والشيعة ورقا من درجات العلم الدرجات العاليات الرفيعة وتتوج بأفخر ثياب الفهم والملابس بهجة المحافل والمدارس شمس‌الدين احمد بن يحيى بن احمد بن حابس رضوان الله وسلامه عليه وجزاه افضل الجزاء بحق سيدنا محمد صلى الله عليه وآله وسلم».

پایان یافته در ذیقعده ۱۰۵۲ق.

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۷۶۱ـ۷۶۷؛ مرعشی، ج ۱۹، ص ۶۳ـ۶۴؛ فهرس المخطوطات اليمنية، ج ۱، ص ۴۰۲؛ مصادر الفكر العربي الاسلامى فى اليمن، ص ۲۱۹]

آغاز: «الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى وصلى الله على سيدنا محمد وآله اهل الوفاء وبعد فإن علم الفرع الفقهية».

انجام: «كانوا يجمعونها فيحرقونها واما النار كانت تنزل فتحرق القُربات والله اعلم فرغ من آخر عناياته رقماً فى شهر القعدة وتأليفاً سنة اثنين وخمسين والف سنة».

انجامه: «انتهى رقم هذا الكتاب الشريف بحمد الله تعالى يوم الاحد ۱۲ من شهر صفر من شهور سنة ۱۱۴۵ سنةً وذلک مما اعتنى بتحصيله سيدى الفقيه العلم العلامة وجيه الدين عبدالجبار ابن جابر تقبل الله منه وشكر له مقصده الحسن بتشييد رقم المقصد الحسن وذلک مما حررناه ورسمناه برسم مالكه بقلم الفقير الى الله على بن الحسين بن شمس الدين بن ابراهيم عفى الله عنه وغفر له ولوالديه آمين اللهم آمين وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم ولا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم».

۲. الابحاث المسددة فى فنون متعددة «۱۵۸ ب ـ ۲۳۹ ب» (تفسير، كلام ـ عربی)

از: صالح بن مهدى بن على مقبلى يمنى (۱۱۰۸ق)

تفسیر کلامی آیات قرآن به ترتیب مصحف، با عناوین «فان قلت ـ قلت».

از وسط (پس از برگ ۱۹۸) و انجام افتادگی دارد.

[فهرس المخطوطات اليمنية، ج ۱، ص ۲۳۶ـ۲۳۸؛ مصادر الفكر العربي الاسلامى فى اليمن، ص ۱۳۲]

آغاز: «بسمله وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه وسلّم. قوله تعالى هدى للمتقين ان قلت هل المراد المتصفون بالتقوى حقيقة او مجازاً اى من علم الله منهم ذلک مطلقاً».

انجام افتاده: «وفسّروا بعضهم القرآن بذلک وصبغة الّيس اعم من ذلک وقد حققناه فى حاشية الكشاف وحاشية البحر».

۳. [الرد على الغناء] «۲۳۹ ب ـ ۲۴۳ ر» (فقه ـ عربی)

از: ناشناخته

رساله کوتاهی در رد غنا و صوفیانی است که بر آن پافشاری می‌کنند. با ذکر احادیثی از پیامبر.

آغاز: «الحمد لله الذى خلق الانسان من الما والطين ثم ماره بحسن الاخلاق والاعمال وسبها الى اعلى عليين واسفل سافلين».

انجام: «فجنبوه النسا فان الغنا اعد الزنا. اخرجه ابن ابى الدنيا والبيهقى. وعن على بن الحسين ما قدست امةٌ فيها البربط. اخرجه من ابن ابى الدنيا».

۴. [احادیث متواتره] «۲۴۳ ر ـ ۲۴۹ ب» (حدیث ـ عربی)

از: ناشناخته

پایان یافته در آخر رمضان ۱۱۰۶ق در مکه.

آغاز: «الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفا، هذه احاديث متواترة معنى افضل الباب لا كل لفظ من الحديث جمعتها لتلقى صاحبها موته البحث فى ذلک الباب».

انجام: «يقول ربنا تبارک وتعالى الى السما الدنيا حين يبقى ثلث الليل الآخر فيقول من يدعونى فاستجيب له من سألنى فاعطيه من يستغفرنى فاغفر له ما اعطى عليه خيراً من حسن اليقين والعافية فسلو الله حسن اليقين والعافية. قال فى الاصل كان الفراغ بحمد الله وفضله ومنه آخر يوم من رمضان من سنة ست ومائة بعد الالف بمحروس مكة شرفها الله تعالى ولا حول ولا قوة الا بالله وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم».

۵. [معنای صراط مستقیم] «۲۴۹ ب ـ ۲۵۸ ب» (تفسیر ـ عربی)

از: ناشناخته

بعد از مقدمه‌ای در معنای صراط مستقیم، مثالها و مصادیقی از آن را بیان می‌کند و می‌نویسد: «ولنذكر

امثلة مما وقع من ذلک فی هذه الامور من کبار المسایل وصغارها ومما له شأنٌ ومما قوّمه اللّلجاج. المثال الاول وسببه حب الریاسة: الا انهم صوّروه بالدیانة لیروج فکان لناس میل الی قرائة النبی...» (۲۵۰ ر). در نسخه تا مثال ۱۸ آمده است و پس از آن افتادگی دارد.

آغاز: «قوله تعالی وان هذا صراطی مستقیماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بکم عن سبیله فهم عدو الله ابلیس مقدار ذلک وطمع فالفرصة فلذا قال لاقعدن لهم صراطک المستقیم جعل اللعین نعوذ بالله منه همته فی القعود علی الصراط».

انجام افتاده: «فنظروکم الی یوم القیمة والخصام فاذا کان هذا اعتقادهم فی یزید وابیه».

نسخ، رساله اول: علی بن حسین بن شمس‌الدین بن ابراهیم، در یکشنبه ۱۲ صفر ۱۱۴۵ق برای عبدالجبار بن جابر.

عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، ایات قران با مرکب شنگرف اعراب‌دار شده‌اند. در بخشهایی از رساله دوم ایات قران در اصل نانوشته بوده و بعداً با خط نه چندان مطلوبی به نسخه اضافه شده است.

یادداشتهای برگ اول: نام کتاب و مؤلف به خط ثلث، تملک نعمت‌الله احقاقی زرگر در ۱۰ ذی‌حجة الحرام ۱۳۵۱، یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، سه بیت شعر عربی به خط قدیمی. حاشیه برگ آخر رساله اول تاریخ آغاز دعوت و وفات چند تن از ائمه زیدیه (۱۵۷ پ). چند برگ از رساله سوم نونویس. رطوبت آسیب بسیاری به متن رسانده است.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی سوخت، با ترنج و سرترنج و جدول زرین، داخل ترنج نقوش اسلیمی. جلد با سجاف جدید مرمت شده است.

۲۵۸ برگ، ۲۹×۱۹/۵، ۳۶ و ۲۸ سطر، ۲۲/۵×۱۱/۵ و ۲۴×۱۴/۵.

(۱۰۶۶۷)

البلد الامین والدرع الحصین (دعا ـ عربی)

از: ابراهیم بن علی کفعمی (۹۰۵ق)

کفعمی به بلد الامین چند متن دیگر را هم افزوده است که همه آنها در این نسخه هستند:

۱. صحیفه سجادیه «۱۷۱ ر ـ ۱۹۹ ر».

۲. ادعیة السر «۱۹۹ ر ـ ۲۰۳ پ».

آغاز: «الحمد لله رب العالمین کفاءً لافضاله وصلوته علی خیر خلقه محمد وآله ادعیة السر روایة عن ابی جعفر الباقر علیه السلام عن امیرالمؤمنین علی».

۳. محاسبة النفس اللوامة وتنبیه الروح اللوامة «۲۳۸ ر ـ ۲۴۵ ر».

از: خودش.

[مرعشی، ج ۱۷، ص ۱۲۹].

آغاز: «الحمد لله السریع حسابه الالیم عقابه واشهد ان لا اله الا الله شهادة تؤمن صاحبها من عظایم الجرایم».

انجام: «الا القوم الخاسرون والحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد رسوله خاتم النبیین وسید المرسلین وعلی آله الطیبین وعترته الطاهرین وسلم تسلیماً کثیراً».

۴. مختصر دعوات الاسماء «۲۴۵ پ ـ ۲۴۸ ر».

از: ابی الفتوح شهاب‌الدین سهروردی.

آغاز: «مختصر من شرح ابی الفتوح شهاب‌الدین السهروردی المقتول بحلب رحمه الله المسمی بکتاب دعوات الاسماء وهی اربعون اسماً نفعنا الله تعالی وجمیع المؤمنین انه قریب مجیب. اعلم ان هذه الاسماء رفیعة الشأن عظیمة الخطر کثیرة البرکات».

انجام: «فلا یتکلم الا بخیر والحمد لله وحده...».

[ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۵۶؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۱۰۸ (با مهر شاه عباس صفوی از سده ۱۰ که کهن‌ترین نسخه شناخته شده این کتاب است)؛ مجلس، ج ۷، ص ۲۸ و ج ۱۲، ص ۱۵۶ و ج ۳۵، ص ۳۲۴ و ۳۶۹ و ۴۳۰؛ آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۲۱۷ـ۲۱۹؛ مرعشی، ج ۳۰، ص ۲۵۹ـ۲۶۰؛ مجلة معهد المخطوطات العربیة، س ۷، ش ۲، جمادی‌الاول ۱۳۸۱ق، ص ۳].

کامل.

آغاز: «الحمد لله الذی جعل الدعاء سلّماً نرقی به الی اعلی المراتب ووسیلة الی اقتناء غرر المحامد ودرر المواهب».

انجام: «انعقدت عنه جمیع الالسن فلا یتکلم الا بخیر والحمد لله وحده وصلی الله علی محمد وعلی آله وصحبه وسلم».

انجامه: «تم الکتاب بعون الملک الوهاب ۱۱۲۰» (برگ ۲۳۸ ر و ۲۴۸ ر)، «۱۱۲۳» (برگ ۲۴۵ ر).

نسخ معرب، ۱۱۲۰ق (۲۳۸ ر و ۲۴۸ ر) ۱۱۲۳ق (۲۴۵ ر)، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، با حاشیه‌نویسی فراوان با نشانی «منه»، در ابتدای نسخه آن را مصباح کفعمی از شیخ طوسی دانسته‌اند.

روی برگ اول تملک نعمت‌الله احقاقی در ۱۳۴۸ق و ۳ بیت شعر به خط همو در همان تاریخ و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، مهر بیضوی: «رحمت‌الله»، و مهر بیضوی بزرگی که در حاشیه آن سوره توحید و در متن عبارت: «لا اله الا الله... العالمین» به صورت برعکس نوشته شده، در برگ

پایانی هم یادداشتی از همان نعمت‌الله احقاقی در غرهٔ رمضان ۱۳۵۰ و ۲۹ سپام ۲ ساعت به غروب ۱۳۲۹ق. در برگهای میانهٔ نسخه چندین بار مُهر بیضوی: «شهربانو ۱۱۴۷» آمده است (از جمله ۶۴ ر).

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی، درون کاغذ ابر و باد.

۳۲۸ برگ، ۱۸/۵×۲۹/۵، ۲۱ سطر، ۱۰/۵×۲۰/۵.

(۱۰۶۶۸)

الکافی

(حدیث ـ عربی)

از: محمد بن یعقوب کلینی (۳۲۹ق)

از کتاب طهارت تا حج

[ذریعه، ج ۱۷، ص ۲۴۵ـ۲۴۶؛ فهرستگان حدیث، ج ۵، ص ۲۰۲ـ۳۱۹؛ کافی پژوهی در عرصه نسخه‌های خطی (با معرفی ۱۶۰۷ نسخهٔ خطی از این کتاب)؛ کلینی‌نامه (با معرفی ۲۰۶ نسخه خطی از کافی و کتابهای وابسته بدان)]

آغاز: «کتاب الطهارة. باب طهور الماء. قال ابوجعفر محمد بن یعقوب الکلینی: حدثنی علی بن ابراهیم بن هاشم عن ابیه عن النوفلی».

انجام: «ارجعوا معفوراً لکم ثوابکم علی ربکم ومحمد نبیکم».

انجامه: «هذا آخر کتاب الصلوة من کتاب الکافی لابی جعفر الکلینی رحمه الله والحمد لله وحده وصلی الله علی محمد وآله وعترته الطاهرین ویتلوه کتاب الزکوة ان شاء الله تعالی. فرغت من تسویده یوم السبت تاسع عشر شهر رمضان المبارک سنة ۱۰۶۱ فی المدینة المشرفة» (پایان کتاب الصلاة، برگ ۱۶۵ ر)، «هذا آخر کتاب الزکوة والصدقة من کتاب الکافی لابی جعفر محمد بن یعقوب الکلینی رضی الله عنه بمحمد وآله والحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله وسلم تسلیماً کثیراً قد تم کتابته فی المدینة المشرفة فی سنة ۱۰۶۱» (پایان کتاب زکات، برگ ۲۱۵ ر)، «شرعت فی ۲۱ شهر رمضان المبارک فی المدینة المشرفة» (ابتدای کتاب صیام، بالای برگ ۲۱۵ پ)، «تم کتاب الصوم بحمد الله وحسن توفیقه ویتلوه کتاب الحج وصلی الله علی محمد وآله اجمعین. فرغت من تسویده بالمدینة المشرفة فی سنة ۱۰۶۱» (پایان کتاب صیام، برگ ۲۵۴ پ)، «شرعت فی سلخ شهر رمضان المبارک فی المدینة المشرفة سنة ۱۰۶۱» (آغاز کتاب حج، برگ ۲۵۵ پ) «تم کتاب الحج من الکافی ویتلوه کتاب الجهاد ان شاء الله تعالی والحمد لله رب العالمین فی سنة ۱۰۶۱ فی مکة المعظمة» (۳۹۴ پ).

نسخ، ۱۰۶۱ق در مدینه و مکه به این ترتیب: کتاب صلات شنبه ۱۹ رمضان ۱۰۶۱ق در مدینه،[1] کتاب زکات ۱۰۶۱ق در مدینه، ابتدای کتاب صیام ۲۱ رمضان در مدینه، پایان کتاب صیام ۱۰۶۱ق در مدینه، آغاز کتاب حج سلخ رمضان ۱۰۶۱ق در مدینه، انجام کتاب حج ۱۰۶۱ق در مکه. عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و نسخه بدل و علامت بلاغ دارد، نسخه اندکی موریانه خورده که آنها را ترمیم کرده‌اند. در برگ آخر وقفنامه حاجی محمدصادق در ۸ ذی‌الحجه ۱۲۶۷ق که متن وقفنامه را پاک کرده‌اند. در برگ اول تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی در سلخ شعبان ۱۳۵۱ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ و فایده‌ای دربارهٔ عدة من اصحابنا در کتاب کافی: «الفایدة الثالثة قال الشیخ الصدوق محمد ابن یعقوب الکلینی فی کتابه الکافی فی اخبار کثیرة عدة من اصحابنا عن احمد ابن محمد ابن عیسی قال والمراد بقولی عدة من اصحابنا محمد بن یحیی العطار...». در حاشیه نوع احادیث با حروف مختلف مشخص شده است. دارای حاشیه‌نویسی با نشانیهای «م ل رحمه الله» و «ن ع دام شرفه» و حواشی لغوی از ق و ص و نهایه. نام راوی اول هر حدیث به شنگرف نوشته شده است.

با اجازه قرائت حسین بن محمدعلی نیشابوری مکی[2] در روز شنبه ۲ جمادی‌الثانی ۱۰۶۲ق در پایان کتاب زکات: «بلغ قراءة من اوله الی هنا فی مجالس عدیدة آخرها یوم السبت ثانی شهر جمیدالثانی سنة اثنین وستین بعد الالف من الهجرة النبویة علی صادعها من الصلوات افضلها واجزت له سلمه الله ان یروی عنی لما یحب ویرضی بالشرایط المعتبرة واساله ان لا ینسانی فی مظان اجابة الدعا وقد کتبت له اجازة طویلة باسنادی المتصل الی مشایخی رضوان الله علیهم وانا الفقیر الی الله الغنی حاجی حسین بن محمدعلی النیشابوری المکی مولدا وتوطنا لقا ونشوا مرتبا وصلی الله علی سیدنا محمد واله ولا حول ولا

---

۱. تاریخ ابتدای کتاب بخش زکات در صحافی برش خورده و از بین رفته است.

۲. نسخه‌ای از کتاب قواعد الاحکام علامه حلی به شماره ۱۳۰۶۰ در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود که همین حسین بن محمدعلی مکی نیشابوری کتابت آن را در ۲۳ شوال ۱۰۵۸ق به پایان رسانده است. رک: فهرست آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۳۸ـ۱۰۳۹.

اجازه دیگری هم از هم به محمدمحسن بن اسماعیل اصفهانی می‌شناسیم که در سه‌شنبه ۷ شعبان ۱۰۶۱ق بعد از به پایان رساندن قرائت کتاب تهذیب الاحکام شیخ طوسی در مدینه روی نسخه شماره ۱۰۵۱۷ مرعشی نوشته شده است. رک: فهرست مرعشی، ج ۲۷، ص ۱۲.

همچنین او نسخه‌ای از کتاب تفسیر القرآن علی بن ابراهیم قمی را تصحیح کرده است. رک: دلیل المخطوطات، ج ۱، ص ۲۲۲.

در این اواخر هم نسخه‌ای از کتاب مختلف الشیعة فی احکام الشریعة در کتابخانه مجلس دیدیم که در تملک او بوده و در تاریخ یکشنبه ۲۱ ذیقعده ۱۰۷۴ق در مکه مقابله و تصحیح شده و بلاغی به خط او دارد. رک: فهرست مجلس، ج ۲۸، ص ۱۶ـ۱۸.

برای اطلاعات بیشتر دربارهٔ احوال و زندگی او رک: ریاض العلماء، ج ۵، ص ۲۵۸ـ۲۶۰؛ طبقات اعلام الشیعة قرن ۱۱ (الروضة النضرة فی علماء المائة الحادیة عشرة)، ص ۱۸۷.

قوة الا بالله العلی العظیم» (۲۱۵ ر).

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و جدول.

۳۹۴ برگ، ۲۰×۲۹/۵، ۲۳ سطر، ۱۲×۱۹.

(۱۰۶۶۹)

مجمع البیان فی علوم القرآن (تفسیر ـ عربی)

از: فضل بن حسن طبرسی (۵۴۸ ق)

از آغاز تا پایان سوره اسراء.

[کشاف الفهارس، ج ۴، ص ۱۱۷ـ۱۳۹]

آغاز: «فاتحة الکتاب مکیة عن ابن عباس وقتاده ومدنیة عن مجاهد وقیل انزلت مرتین».

انجام: «توجه الحمد الی من هذه الصفة کما یقال انا اشکر فلانا الجمیل ولا یشکر علی جماله بل علی فعاله».

انجامه: «الحمد لله علی توفیق اتمام فی یوم الاثنین الثامن شهر ذی‌القعدة الحرام فی سنة ۱۱۳۳ ثلث وثلثین ومائة بعد الف من الهجرة» (برگ ۴۶۸ ب) «تم فی لیلة الجمعة بید محمدمهدی طبیب الشهیر بالحکیم غره محرم ۱۲۵۴» (برگ ۴۹۹ ب).

نسخ، دوشنبه ۸ ذی‌القعده ۱۱۳۳ق (برگ ۴۶۸ ب). برگهای ۴۶۹ تا ۴۹۹ نونویس در غره محرم ۱۲۵۴ق به دست محمدمهدی طبیب مشهور به حکیم (برگ ۴۹۹ ب). عناوین و نشانیها شنگرف و به خط ثلث، در حاشیه تصحیح شده و اندکی حاشیه‌نویسی دارد. بالای صفحات شماره جزو قرآن آمده است.

برگ اول یادداشت تملک و خریداری کتاب در دارالعلم شیراز در یوم الغدیر ۱۲۴۹ق با مهر بیضوی: «عبده الراجی محمدمهدی ۱۲۲۸» و مهر بیضوی: «المهدی من هدیت ۱۲۳۷»، حدیثی از امیرالمؤمنین ﷺ درباره اثبات صانع، تملک نعمت‌الله احقاقی بن محمدباقر در ۲۹ ذی‌قعده ۱۳۵۰ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

در صفحه آخر نسخه ذکر اسامی قراء مشهور و راویان آنها (برگ ۵۰۰ ب و ر) و فی عدد ای القرآن (۵۰۱ ر).

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، با مجاف.

۵۰۱ برگ، ۲۰/۵×۲۷/۵، ۲۴ سطر، ۱۳/۵×۲۱/۵.

(۱۰۶۷۰)

شوارق الالهام فی شرح تجرید الکلام (کلام ـ عربی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی قمی (۱۰۷۲ ق)

لاهیجی چندین تألیف در باب تجرید الاعتقاد انجام داده است:

۱. شرح مفصل تجرید با نام شوارق الالهام که همین کتاب حاضر است.

۲. شرح مختصر تجرید با نام مشارق الالهام، رک: ذریعه، ج ۲۱، ص ۳۲ـ۳۳؛ معجم التراث الکلامی، ج ۵، ص ۱۱۲.

۳. حاشیه بر شرح قوشچی، رک: کتابشناسی تجرید الاعتقاد، ص ۱۴۰ـ۱۴۲؛ معجم التراث الکلامی، ج ۳، ص ۳۶.

۴. حاشیه حاشیه خفری بر شرح قوشچی، رک: کتابشناسی تجرید الاعتقاد، ص ۱۱۳ـ۱۱۵؛ معجم التراث الکلامی، ج ۳، ص ۷۴.

این نسخه شامل مباحث جوهر و اعراض.

[کتابشناسی تجرید الاعتقاد، ص ۱۶۱ـ۱۶۵؛ ملک، ج ۱، ص ۴۶۹ـ۴۷۰؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۲۰۰ـ۲۰۱؛ سپهسالار، ج ۵، ص ۳۵۷؛ آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۱۶۸ـ۱۶۹ و ج ۴، ص ۲۰۲]

آغاز: «المقصد الثانی فی الجواهر والاعراض وفیه فصول خمسة [اربعة] منها فی الجواهر والخامس فی الاعراض ووجه تقدیم مباحث الجواهر علی مباحث الاعراض ظاهر لتقدم الجوهر طبعاً».

انجام: «ان یفعل بالتغیر والتحریک وقال لا فرق بین قولنا تغیر وتحرک هذا وهنا».

انجامه: «قد تم مباحث الاعراض بفضل الله وتوفیقه من تصانیف افضل الفضلاء مولانا عبدالرزاق اللاهجی علی ید اقل الطلبة زین‌العابدین ابن کهف الحاج حاجی حسین فی سادس عشرون شهر رمضان المبارک سنة خمس اربعون ومائتین بعد الالف من هجرة النبویة المصطفویة صلوات الله وسلامه علیه وآله سنة ۱۲۴۵».

نستعلیق، زین‌العابدین بن حاجی حسین، ۲۶ رمضان ۱۲۴۵ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، در برگ آخر یادداشت خریداری کتاب در دارالعلم شیراز ۱۲۷۳ق با مهر مستطیل: «المتوکل علی الله عبده محمدصالح»، و قیمت کتاب به سیاق ۳ تومان، ابتدای نسخه یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ و نامگذاری کتاب با عنوان «جواهر اعراض»، بالای بسیاری از صفحات عبارت «هو رب یسره» آمده است.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی با ترنج و سرترنج و لچکی و جدول ضربی گرهی، درون کاغذ ابر و باد.

۱۸۲ برگ، ۱۵×۲۶/۵، ۲۴ سطر، ۷/۵×۱۹/۵.

(۱۰۶۷۱)

المطول فی شرح تلخیص المفتاح

(بلاغت ـ عربی)

از: مسعود بن عمر تفتازانی (۷۹۱ق)

کامل.

[آستان قدس رضوی، ج ۴۵، ص ۱۵۷ـ۱۸۶؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۴۷۴ـ۴۶۷؛ فهرست خانقاه نوربخش، ج ۲، ص ۹۳ـ۹۴ (ظاهراً نسخه خط مؤلف)؛ فهرست مدرسه سپهسالار، ج ۲، ص ۴۲۰؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۸، ص ۴۳۸۲ـ۴۳۸۷؛ التراث العربی المخطوط، ج ۱۱، ص ۴۸۴ـ۴۹۰].

آغاز: «الحمد لله الذی الهمنا حقایق المعانی ودقایق البیان وخصّصنا ببدایع الایادی».

انجام: «الهدایة الی سواء الطریق والصلوة علی نبیه خیر البریة وآله الطیبین وعترته الطاهرین واصحابه المنتجبین بعون الله تعالی وحسن توفیقه».

انجامه: «تم الکتاب بعون الله وانا العبد الواثق بفضل الله الودود ابن فضل‌الله مسعود عفی عنهما».

نسخ، مسعود بن فضل‌الله، سده ۱۲ه، عناوین سرخ یا مشکی جلی به خط ثلث در حاشیه تصحیح شده و بسیار حاشیه‌نویسی دارد. در پایان تملک محمد در ۱۲۵۲ با مهر بیضوی: «عبده الراجی محمد الحسینی» و مهر کوچکتری با همین سجع. در برگ اول قیمت نسخه ۱ تومان به سیاق. نسخه آبخورده و رطوبت دیده. ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله اخلاقی جهرمی در ۱۵ رجب ۱۳۵۱ق و تملک عبدالکریم حسینی در ۱۲۳۴ق و کتابخانه خصوصی محمدکریم اشراق. آخرین برگ نسخه چندین حرز و ورد و دعا.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، ترمیم شده.

۲۵۶ برگ، ۱۷/۵×۲۵/۵، ۲۱ سطر، ۱۰/۵×۱۶.

(۱۰۶۷۲)

القانون

(پزشکی ـ عربی)

از: حسین بن عبدالله ابن‌سینا (۴۲۸ق)

شامل فن ۱۰ تا ۱۴ کتاب سوم قانون.

[رک: ش ۱۰۶۶۱].

آغاز: «الفن العاشر من الکتاب الثالث فی احوال الرئة والصدر وهو خمس مقالات. المقالة الاولی منه فی الاصول وفی النفس وفی تشریح الحنجرة والقصبة والرئة».

انجام افتاده: «فی باب الکبد من الفصد ومن الادرار ان کانت السدّة فی الحدبه ومن الاسهال ان کانت فی التقعیر وبحسب الحاجة».

نسخ، کلمات مورد لزوم اعراب گذاری شده‌اند. اوایل سده ۶ه. عناوین مشکی جلی، در حاشیه تصحیح شده، برگ اول آبخورده و در چندین برگ از ابتدای نسخه حاشیه صفحات رطوبت دیده. بعد از عناوین سه نقطه مثلثی شکل روی هم (∴) و بعد از پایان هر بخش از کتاب دایره‌ای که از بالا به ترنج نزدیک می‌شود با نقطه‌ای در داخل آن دیده می‌شود (۵). با اندکی حاشیه نویسی که در پایان آنها هم این دو علامت نوشته شده است.

یادداشتهای تولد روی برگ اول:

اتفق ولادة الولد عبدالله بن الشیخ ابی سعد ابن سماقا وذلک فی اسعد وقت من الیوم السابع وعشرین من اذار بعد انقضا لثی اللیل من سنة تسبة [؟] واربعین وخمس مائة هجریة.

اتفق ولادة الولد عبدالرحمن ابن الشیخ ابی سعد ابن سماقا وذلک فی اسعد وقت من شهر ایلول سنة اربعة وخمسین وخمس مائة هجریة وکان لحظة الولادة بعد انقضا ساعة وکان الماضی من الشهر لثلثة ایام وکان الشهر القمری شعبان فاقول ان الطالع المیزان.

اتفق ولادة الولد مروان ابن الشیخ ابی سعد ابن سماقا وذلک فی اسعد وقت من یوم الخمیس التاسع من ربیع‌الاول سنة ست وخمسین وخمس مائة هجریة وناسبه الیوم التاسع من آذار وکان لحظة الولادة بعد انقضا احد عشر ساعة فاقول تخمیناً برج الاسد.

اتفق ولادة الولد عباد ابن الشیخ ابی سعد ابن سماقا وذلک فی اسعد وقت من یوم الخمیس ثامن وعشرین ربیع‌الاول سنة اثنین وستین وخمس مائة هجریة وناسبه الیوم الثالی عشر من کانون الثانی وکان لحظة الولادة بعد انقضا عشرة ساعات انصرف (؟) فاقول تخمیناً الطالع برج الجوزا.

من کتب مروان بن ابی سعد بن سماقا (که تاریخ ولادتش در همین برگ آمده است).

از کتب کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای با ترنج و سرترنج و جدول، گرهی، عطف ترمیم شده.

۲۳۲ برگ، ۱۶/۵×۲۵، ۱۷ سطر، ۱۲/۵×۲۰/۵.

(۱۰۶۷۳)

زبدة البیان فی تفسیر احکام القرآن

(تفسیر ـ عربی)

از: احمد بن محمد مقدس اردبیلی (۹۹۳ق)

کامل.

[کشاف الفهارس، ج ۲، ص ۶۱۱ـ۶۱۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۲۴ـ۱۲۵ و ج ۸، ص ۳۹۴].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة... اما بعد فاعلم ان ههنا فائدة لابد قبل الشروع فی المقصود من الاشارة الیها وهی ان المشهور بین الطلبه».

انجام: «حاناً لما مرّ ثم علی تقدیر التخصیص ایضاً لا یبعد التعمیم لفهم العلة فیستخرج الباقی فتأمل».

انجامه: «وقد تمّ هذا الکتاب المستطاب المسمی بزبدة البیان المشهور بآیات الاحکام من مصنفات مولانا الاعظم ومقتدی الافخم نور النیر والدرّ الفاخر العالم الحکیم العامل الکامل الباذل الفاضل قطب الموحدین وزبدة وقدوة المحققین عماد الملة والدین وامین الله تعالی فی الارضین الواصل بمقام الصدق والیقین مولانا المقدس ملا احمد الاردبیلی».

نسخ، سده ۱۲هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، بیشتر در اوائل نسخه حاشیه‌نویسی با نشانیهای «د مد ظله» و «۱۲» و «منه» و «قیض ره» و «م ق» و «کشاف» و «م ی» و «ن ع» دارد، در حاشیه صفحات سوره و مشخصات تمامی آیات ذکر شده در متن را مشخص کرده‌اند.

در برگ ۴ ر تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی ابن مرحمت قفران (کذا) محمدباقر با چند بیت شعر به خط او و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵. حاشیه برگهای پایانی رطوبت دیده.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، جدول‌دار گرهی.

۳۲۰ برگ، ۱۴/۵×۲۵، ۲۳ سطر، ۷×۱۶/۵.

(۱۰۶۷۴)

مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز

(عرفان ـ فارسی)

از: محمد بن یحیی لاهیجی نوربخشی، اسیری (۹۱۲ق)

از آغاز و انجام افتادگی دارد.

[نشریه نسخه‌های خطی، ج ۴، ص ۶۵ـ۶۷؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۴۰۱ـ۱۴۰۳]

آغاز افتاده: «بزرگ درین اقلیم بهترین همه باشد هر آینه بهتر همه جا خواهد بود...

نوشته نامه‌ای در باب معنی   فرستاده بسر اربـاب معنی»

انجام افتاده:

«شناسم خال او عکس دل ماست   و یا دل عکس خال روی زیباست

... در قوس عروجی واقع است و به حقیقت آن چه موجب معرفت نفس است که مقصود اتحاد است».

نستعلیق، سده ۱۰هـ، ابیات گلشن راز و معانی شنگرف، بعضی صفحات تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. اصل نسخه از سده ۱۰هـ است اما بسیاری از برگهای آن را چند کاتب در قرون ۱۲ و ۱۳هـ نونویس کرده‌اند.

حاشیه بالایی صفحات رطوبت دیده. در ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله بن محمدباقر احقاقی جهرمی در ۲۰ جمادی‌الاول ۱۳۵۱ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ (برگ ۱ ر) و تملک عبدالرسول ولد ملا میر خلف مرحوم قربانعلی (برگ ۲ پ). در برگ ۴۰ ر مهر بیضوی: «عبده حسن ابن ابراهیم ۱۲۵۱». در برگ پایانی تملکی بدین شرح: «این کتاب... [نام آن را پاک کرده‌اند ولی پیداست که شرح گلشن راز نوشته بوده‌اند] از مال جناب فضایل مآب آقا میرزا محمدصالح هر کس بخواهد بدزدد. تا طمع نکند در لعنت خداوند و نفرین رسول گرفتار شود آمین یا رب العالمین» و تملکی پاک شده.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی.

۱۸۷ برگ، ۱۶/۵×۲۴، ۲۱ سطر، ۱۰/۵×۱۷/۵.

(۱۰۶۷۵)

شرح بیست باب در معرفت تقویم

(ستاره شناسی ـ فارسی)

از: مظفر بن محمدقاسم گنابادی (سده ۱۱هـ)

کامل

[فهرستواره، ج ۱، ص ۲۸۳۴ـ۲۸۳۵؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۹۰۵ـ۹۰۶ و ج ۸، ص ۵۳۵ و ۶۲۹؛ منزوی، ج ۱، ص ۳۱۴]

آغاز: «حمد و ثنای بی‌ریب و بی‌ریا مدبری را سزاست که کلک صنعت او اوراق افلاک را...

انجام: «الحاق کردیم در معرفت اختیارات. این جا کافی است و زیاده از این به تطویل مقضی است والله خیر الواقفین واحکم الحاکمین».

انجامه: «تمت الکلام بعون الله الملک العلّام وقد تفرغ (؟) من تسوید الاوراق فی اللیالی... (یک کلمه خوانده نمی‌شود) شهر جمادی‌الاولی سنة ۱۲۴۶».

نستعلیق، جمادی‌الاول ۱۲۴۶ق، عناوین و نشانیها و جدولهای نجومی شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، دارای حاشیه‌نویسی با علامت «منه». در ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی بن محمدباقر در ۴ جمادی‌الاول ۱۳۵۰ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، در پایان کتاب قاعده منظوم ضرب احاد در احاد در دو بیت و چندین تک بیت دیگر.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی.

۱۰۲ برگ، ۱۶/۵×۲۲، ۱۸ـ۲۰ سطر، ۱۰/۵×۱۶/۵.

(۱۰۶۷۶)

مجموعه:

۱. الصحیفة السجادیة «۱ پ ـ ۱۵۶ ر» (دعا ـ عربی)

از: امام علی بن حسین زین‌العابدین (۹۴ق)

کامل. با ترجمه بین سطور به فارسی. به همراه ملحقات مشهور صحیفه سجادیه.

آغاز ترجمه: «روایت کرد ما را سید بزرگوار ستاره دین جمال بزرگی پدر حسن محمد... سپاس مر خدای را که اول همه اوست بی آن که اولی باشد پیش از او و آخر همه اوست بی آن که آخری بوده باشد بعد از آن. آن کسی که کوتاهی کرده است از دیدن او چشمهای بینندگان و عاجز آمده است از وصف کردن او اندیشه‌های وصف‌کنندگان».

انجام ترجمه صحیفه: «و رهایی ده مرا از گمراه کنندگان از روی فتنه به رحمت خود ای رحم کننده‌ترین رحم کنندگان. و رحمت کناد خدا بر محمد و آل او که پاکیزگانند و درود باد بر ایشان درودی بسیار».

آغاز ترجمه ملحقات: «تسبیح می‌کنم ترا خداوند و طلب رحمت می‌کنم بسیار. تسبیح می‌کنم ترا خداوندا و بلند است مرتبه تو».

انجام ترجمه ملحقات: «چنان که احسان کردی در آن چه گذشته است از آن ای رحم کننده‌ترین رحم کنندگان و رحمت کناد خدا بر بهترین آفریدگانش محمد و آل او که پاکان و پاکیزگانند».

انجامه: «تمت علی ید العبد الفقیر ابن محمد رجب‌علی الکاتب الجهرمی فی تاسع و عشرین شهر رمضان سنة سبع وعشرین و مائة بعد الالف من الهجرة سنة ۱۱۲۷ م م م».

در همان صفحه انجامه کتابت ترجمه: «قد فرغت من ترقیم ترجمة الصحیفة الکاملة السجادیة مع ملحقاتها علی من املأها وآبائه وابنائه المعصومین الطیبین الطاهرین التحیة والسلام اتمهما واکملهما فی ساعة الآخر من یوم الخمیس الثانی من العشر الثانی من الشهر الثانی من العشر الثامن من السنة السابع من المائة الثانیه بعد الالف من الهجرة النبویة صلو(؟) الله علیه وآله الاطهار علی ید العبد المحتاج الی عفو ربه الغنی ابن المرحوم المغفور محمدهادی الطبیب ابوالحسین الطبیب العلوی الشیرازی غفر الله ذنوبهما وستر عیوبهما المتوقع لمن قرئها الدو(؟) الاستغفار والله ولی التوفیق والیه خواتیم الاعمال».

۲. ترجمه مفتاح الفلاح «۱۵۸ پ ـ ۳۴۰ ر» (دعا ـ فارسی)

از: محمد بن حسین خوانساری، جمال‌الدین (۱۱۲۵ق)

کامل

[دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۳۹ و ج ۱۲، ص ۳۰۵۴ و ۳۲۲۲ و ج ۱۴، ص ۴ و ج ۱۷، ص ۲۸۲ و ۲۸۷؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۳۱ و ج ۲، ص ۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۱۵۹ـ۱۶۴؛ جنگ، ج ۲، ص ۴۹۳ـ۵۰۲].

آغاز: «مفتاح فلاح دنیا و عقبی و مقدمه نجاح آخرت و اولی حمد و ثنای بارگاه کبریای کریمی است».

انجام: «انعام کرده‌ای بر ایشان نه خشم گرفته‌ای بر ایشان و نه گمراهان».

انجامه: «قد فرغ من تسوید هذه الرسالة الشریفة فی ثالث شهر صفر ختم بالخیر والظفر رجب‌علی الکاتب غفر ذنوبه سنة ۱۱۲۷ م م م».

عناوین و نشانیها شنگرف. صفحات مجدول به زر و سیاه و اندکی ابخورده.

رساله اول: نسخ معرب، ترجمه نستعلیق شکسته‌آمیز در زیر سطور به شنگرف، رجب‌علی بن محمد کاتب جهرمی در ۲۹ رمضان ۱۱۲۷ق (متن صحیفه)، ابوالحسین طبیب بن محمدهادی طبیب علوی شیرازی در ساعت آخر پنجشنبه ۱۱ صفر ۱۱۶۷ق (ترجمه). صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع (۱ پ). حاشیه دو صفحه اول کمندکشی و زرافشان. حاشیه صفحه دوم را به طرز تماشیانه‌ای مرمت کرده‌اند که به کمندکشیها آسیب رسانده است. عناوین ادعیه درون کتیبه مذهب ساده به شنگرف و با خط ثلث. در حاشیه تصحیح شده و نسخه بدل روایات دیگر صحیفه را با نشانه‌های «س» و «خ ل» و «خ» ذکر کرده‌اند. با حاشیه‌نویسی فراوان به امضای «۱۲».

رساله دوم: نسخ. عبارات عربی معرب، با ترجمه زیر سطور به شنگرف، به خط رجب‌علی (کاتب رساله اول)، ۳ صفر ۱۱۲۷ق. صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب و مرصع (۱۵۸ پ). با حاشیه‌نویسی فراوان از «جم ره» و «ش رحمه الله».

بعد از صحیفه سجادیه این یادداشتها به چشم می‌خورد: تملک محمود بن ابوالحسین علوی با مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمود العلوی» و تملک محمدشفیع بن محمداسمعیل در ۱۲۳۳ق با مهر بیضوی: «محمد شفیع محمد شفیع» و یک تملک پاک شده با مهر مستطیل (برگ ۱۵۷ ر)، تملک نعمت‌الله احقاقی ابن محمدباقر جهرمی در ۱۱ صفر ۱۳۴۹ق (۱۵۷ پ).

در پایان نسخه دو تملک پاک شده که از یکی از آنها مهر بیضوی با سجع: «عبده الراجی محمد الحسینی» خوانده می‌شود (برگ ۳۴۰ ر). در برگ اول تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی ابن محمدباقر در ۱۱ جمادی‌الثانی ۱۳۵۰ق و یک بیت شعر به خط او و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ سوخت، با ترنج و سرترنج و لچکی زرین، درون آنها گل و بوته سرخ و سبز در زمینه زرین، مجدول گرهی، دو رو، درون مشکی ساده.

۳۴۰ برگ، ۱۲/۵×۲۳، ۲۲ سطر، ۱۵/۵×۷.

(۱۰۶۷۷)

شرح موجز القانون (شرح النفیسی) (پزشکی ـ عربی)

از: نفیس بن عوض بن حکیم کرمانی (۸۴۲ق)

نسخه کامل شامل هر ۴ فن کتاب.

[هدیة العارفین، ج ۲، ص ۴۹۸؛ مرعشی، ج ۲۸، ص ۴۵۴ـ۴۵۵؛ اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة، ج ۴، ص ۴۵۷ـ۴۵۸؛ کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران، ص ۱۷۶؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۷۸۵ـ۷۸۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۹، ص ۳۲۴ـ۳۲۷]

آغاز: «قال الشیخ الامام الحبر الکامل علاءالدین علی بن ابی الحزم القرشی المتطبب صیغة تفعّل ههنا للمبالغة مثل تقدّس وتمجّد قد رتبت هذا الکتاب علی اربعة فنون».

انجام: «قال وبلغنی ان قوماً اقتصروا علیها وحدها فماتوا فی آخر الامر. تمّ التألیف فی غرة ذی‌حجة سنة احدی واربعین وثمانمائة بحمد الله تعالی وفضله ببلدة السمرقند حماها الله تعالی مع سایر بلاد المسلمین عن الآفات والبلیات وقد کنت اثبت الحواشی عن کثیر من مواضع الکتاب بکرمان صینت عن الحدثان وکانت بالعراق لنا لیال شرفناهنّ من ریب الزمان وجعلناهنّ تاریخ السفال وعنوان السقاصد والآمال. بیت

عـراق دلفـروز بسـاء ارجـمـنـد   کـه آوازه فـضل او شـد بـلـند

تم بعونه».

نستعلیق، سده ۱۰هـ، نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و با نشانه‌های «منه رحمة الله» و «قطب‌الدین» و «۱۲» و «شرح قطبی» و «من الاستاد المحقق میرزا حسینعلی دام عمره» (۹ ر) و «شرح حکمة العین» و «اق» و «الفسرایی» حاشیه‌نویسی دارد. معنای فارسی بعضی از کلمات هم در حاشیه آمده است. عناوین در حاشیه به شنگرف.

یادداشتها و تملکهای آغاز نسخه: تملکی که بخشی از آن در وصالی زیر کاغذ رفته و خوانده نمی‌شود: «هو المالک. بتاریخ روز چهارشنبه... که کسوف جزئی در آخر... بتوسط فضیل و صلاحیت... بمبلغ هفت...»، تملک دیگری که آن هم در صحافی نام کامل و تاریخش از بین رفته: «ابن محمدرضا محمد»، تملک [ابن] محمدعلی میرزا سید احمد الموسوی در رمضان ۱۱۱۶ق با مهر بیضوی او که سیاه شده است، تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی در ۱۵ رجب ۱۳۵۱ق، یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، تملک ابوالقاسم بن مرحوم حاج محمدزمان...، مهر مستطیل به سجع: «العبد ابن محمد علی ـ ۱۲۱۳»، تملک ابن محمد علی السکنانی (؟)، و یک مهر مدور سیاه شده و تملک پاک شده. ابتدای هر فن مهر بیضوی: «محمدعلی الموسوی ۱۰۹۳» (۸۹ ر و ۱۲۵ ر و ۲۵۳ ر و آخر نسخه). بین هر کدام از فنون دو برگ سفید است. پایان نسخه دو نصیحت اخلاقی درباره للاعراض عن الاکسال (در عبادت) و المشوقات للعبادة.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، ترمیم شده.

۲۹۴ برگ، ۱۴×۲۲، ۲۲ـ۲۷ سطر، ۸×۱۶.

(۱۰۶۷۸)

سرمایه ایمان (فلسفه ـ فارسی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی قمی (۷۲- ۱ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۱۶۶ـ۱۶۷ و ج ۹، ص ۲۴۴ـ۲۴۵؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۷۲؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۵۸۱ و ج ۸، ص ۱۱۰؛ مروی، ج ۲، ص ۱۸۰۱]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة... چنین گوید العبد الملتجی... که یکی از اجلّاء و اخلّاء عظام و اعاظم احباء کرام».

انجام: «بر هر که عالم باشد به حسن معروف و قبح منکر و تجویز تأثیر و انتفاء مفسده کند. هذا آخر ما اردنا ایراده فی هذه الرسالة والحمد لله اولاً وآخراً».

انجامه: «تم ۱۳۱۵».

نستعلیق، ۱۳۱۵ق، عناوین شنگرف، دو برگ اول کتاب با حاشیه‌نویسی، در ابتدای نسخه یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی ضربی، با ترنج و سرترنج و لچکی، مجدول گرهی.

۸۰ برگ، ۱۷/۵×۲۲/۵، ۱۵ سطر، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۶۷۹)

مجموعه:

۱. **تعلیقات الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة العقلیة** (سبیل الرشاد فی اثبات المعاد) «۳ ر ـ ۲۷ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: آقا علی مدرس طهرانی بن عبدالله زنوزی (۱۲۳۴ـ۱۳۰۷ق)

تعلیقاتی بر فصل آخر از باب دهم سفر چهارم اسفار اربعه ملاصدراست درباره اثبات معاد جسمانی، که با افزودن دیباجه‌ای به نام سبیل الرشاد چاپ شده است.

چاپ: تهران، سنگی، رجب ۱۳۱۰ق، به اهتمام شیخ محمدحسن شمیرانی طهرانی، کاتب ابوالقاسم جیلانی؛ با تصحیح محسن کدیور، در مجله نامه مفید، ش ۸، زمستان ۱۳۷۵ش، ص ۹۷ـ۱۵۲.

برای چاپ بخشهای دیگر تعلیقات آقا علی طهرانی بر اسفار رک: نامه مفید، ش ۱۰، تابستان ۱۳۷۶ش، ش ۱۱، پاییز ۱۳۷۶ش، ص ۷۱ـ۱۰۸ و ش ۱۲، زمستان ۱۳۷۶ش، به تصحیح محسن کدیور و به صورت جداگانه جزو مجلدات سه‌گانه آثار آقا علی طهرانی، تهران، انتشارات اطلاعات؛ و بخشهای دیگری از آن به ضمیمه جلد هشتم اسفار، چاپ قم، ۱۳۷۸ق با امضای مدرس طهرانی.

نسخه ما مقدمه مؤلف را ندارد.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۷۲ـ۱۷۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۱، ص ۷۲؛ ذریعه، ج ۶، ص ۳۰؛ دلیل المخطوطات، ص ۱۵۴؛ مجلس، ج ۵، ص ۴۲ـ۴۳ و ۱۸۶ـ۱۸۷؛ مدرسه مروی، ص ۳۲۶؛ آشنایی با چند نسخه خطی، ص ۳۱۲ـ۳۱۳؛ مرعشی، ج ۱۲، ص ۲۴۹؛ نسخه پژوهی، ج ۲، ص ۱۴۴؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۵، ص ۲۸۷؛ کتابشناسی توصیفی حکیم مؤسس آقا علی مدرس طهرانی، محسن کدیور، مجله آیینه پژوهش، ش ۴۶، مهر و آبان ۱۳۷۶ش، ص ۸۲ـ۸۴ و ۸۸ـ۸۹].

آغاز: «قوله والتحقیق فی التوفیق بینها. اعلم ان المرکب منه حقیقی ومنه اعتباری والاول ما له وحدة حقیقیة یصیر بها واحداً حقیقیاً مندرجاً تحت واحد من الانواع المتحصلة الحقیقیة من جهة تلک الوحدة».

انجام: «فی المعاد مجموع النفس والبدن بعینهما و شخصهما وان المبعوث یوم القیمة هذا البدن بعینه لا بدن آخر مباین له انتهی. فتأمل فی المقدمات التی ذکره هذا الجلیل لئلا یشتبه علیک نتیجتها فلیکن هذا آخر ما اردنا بیانه فی هذا التعلیق».

۲. حاشیة شرح فصوص الحکم «۲۸ پ ـ ۵۶ پ» (عرفان ـ عربی)

از: ابوالحسن بن محمد جلوه اصفهانی، میرزای جلوه (۱۳۱۴ق)

حاشیه بر مقدمه شرح فصوص قیصری است.

این بخشها را سید جلال‌الدین آشتیانی در شرح فصوص الحکم قیصری، تهران، انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۷۵ش، ص ۱۶۹ـ۲۶۱ چاپ کرده است.

[مرعشی، ج ۱۸، ص ۱۸۸].

آغاز: «بسمله. قوله فی الوجود انه هو الحق. مراده من هذا الوجود هو الوجود الذی هو مقابل المفهوم ای حقیقة الوجود التی بها یطرد العدم».

انجام: «قوله و هذا المقام ایضاً ای الولایة کالنبوة. قوله ظهورها بالتدریج مبتدأ وخبره یوهم المحجوب. قوله یتعلق بذلک ای بالتقدیر وهذا ایضاً نحو من سنة الله».

۳. حاشیة الحکمة المتعالیة «۵۶ پ» (فلسفه ـ عربی)

از: علی بن جمشید نوری، ملا (۱۲۴۶ق)

دو حاشیه کوتاه از نظریات ملا علی نوری بر «فصل فی کیفیة خلود اهل النار فی القبر» و «فصل فی القبر الحقیقی» از سفر نفس اسفار است. ظاهراً این حواشی مدون نشده و در نسخه‌های مختلف بخشهایی از آن نقل شده است. به جز نسخه حاضر سه نسخه دیگر از حواشی ملا علی نوری بر اسفار می‌شناسیم:

۱. گلپایگانی قم، ش ۱۹۰۶، ۱۲۱۷ق، با حاشیه از نوری و ملا اسماعیل در بخش الهیات. فهرست گلپایگانی، ج ۳، ص ۱۰۳.

۲. آستان قدس رضوی، ش ۲۷۵/۱، جلد اول و دوم با حواشی ملا علی نوری و ملا اسماعیل واحدالعین. فهرست هزار و پانصد نسخه اهدایی، ص ۵۲.

۳. دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ش ۱۰۰۰/۳، در بخش الهیات. فهرست دائرةالمعارف بزرگ، ج ۲، ص ۷۶.

آغاز: «فی سفر النفس من الاسفار فصل فی کیفیة خلود اهل النار لا یدوم. قال الفاضل المدقق مولانا علی النوری فی تعلیقاته علی کلمات المکنونة والحل هو انه اذا کان المادة الواحدة الشخصیة متکفلة فی انفعالاتها».

۴. نامه «۵۷ ر ـ ۵۷ پ» (عرفان ـ فارسی)

از: معصوم‌علی شاه دکنی (۱۲۱۱ق)

نامه‌ای است از معصوم‌علی شاه به فرزندش علی.

دو نسخه دیگر از این نامه به شماره‌های ۲۳ و ۷۱۸/۲ در کتابخانه خانقاه نعمت‌اللّهی تهران نگهداری می‌شود (رک: فهرست آن جا، ج ۱، ص ۳۲ و نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۳، ص ۹۲).[1]

ابتدای نسخه ۷۱۸/۲ خانقاه نعمت‌اللّهی چنین آمده: «تعلیقه‌ای است که جناب میر معصوم‌علی شاه اوقاتی که در کرمانشاهان محبوس بودند، در موصل به جناب نورعلی شاه نوشتند. اکثری از آن بل همگی اسرار و رموز است که از احوالات بعد از خود و در دخله انداختن منکرین او را...» ولی نسخه حاضر این چند سطر را ندارد.

---

۱. آن چه در فهرست نسخه‌های اهدایی علی‌اصغر حکمت، ص ۵۸ به نام کلمات معصوم‌علی شاه (نسخه ش ۲۶۷، رساله ۱۵) معرفی شده رساله‌ای عرفانی است. نسخه از انجام افتادگی دارد و ۳۱ کلمه از آن در سه صفحه باقی مانده است.
آغاز: «کلماتی است از حضرت مجدد سلسله علیه و مروج طریقه رضویه المقتول فی سبیل الله السید معصوم‌علی شاه قدس سره العزیز. کلمه. رهانیدن مرغ لاهوتی که محبوس قفس ناسوتی است میسر نگردد بی تأثیر جذبه که وابسته متابعت و شریعت مصطفوی است».

[فهرست کتابخانه شخصی میندی، ج ۳، ص ۳۵].

آغاز: «نور چشم راحت جان بلکه از جان خوشتر سلّمه الله تعالی خیر ما اعتصم المرء بحباله کنلمد الفخر فالقصور باله عن معرفة الله وکماله... وبعد این تذکره‌ای است بل تبصره‌ای عقلایی وقت را از این مجنون الهی که در بیمارستان آفرینش محبوس حجره».

انجام: «نظر به خواهش دده حیدر و آن حضرات که از آن فرزند نموده‌اند خاهش [خواهش] آنها را به عمل آورده هر کس سر از حکم شما بپیچد سر نداشته باشد. باید تدارک سفر ایران را بکشید از جای خود برخاسته به امور مشغول شوید. از این جانب مرخّص روانه شوید. خود صاحب کارید و امور از خود آن فرزند می‌باشد به هر امر از ما مرخص هستید. تأکید اکید دانند و ده هزار قروش از بابت نذور روانه نمایید. مکرر آن که به مریدان هم بنویسید. تحریر فی سلخ شهر محرم الحرام سنة ۱۲۱۷»[1].

۵. ارشادنامه (اجازهٔ ارشاد و طریقت) «۵۷پ ـ ۵۹ر» (عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن فیضعلی اصفهانی نعمت‌اللهی، نورعلی شاه (۱۲۱۲ق)

دو اجازه است در کار ظاهر به محمدجعفر بن صفرخان کبودرآهنگی قراگوزلو مجذوبعلی شاه (۱۲۳۸ یا ۱۲۳۹ق) «که مدتی است مدید و عهدی است بعید که به ارشاد حضرت ولایت نشان تجرد شأن سلالة العارفین و زبدة الواصلین فرزند ارجمند حسینعلی شاه شرف هدایت یافته... به تاریخ بیست و دویم شهر محرم الحرام سنه ۱۲۰۷ در ارض اقدس کربلای معلی مشار الیه را عارج معارج عزّ و علا و به تفویض شغل ارشاد موقع امتحان و ابتلای حضرت مولی نموده بین السالکین به خطاب مستطاب شاهی مخاطب و در زمرة العارفین به لقب ارجمند مجذوبعلی ملقب گردانید... و به اجازه اذکار خفیه قلبیه و افکار علویه ملکوتیه ابواب تجلیات و طرق افاضات را بر چهرهٔ قلوب عشاق حضرت مولی گشوده دارد» و در کار باطن به آقا رضا «که او نیز عهدی است که به ارشاد حضرت ولایت شأن تجرد نشان سلالة العارفین و زبدة الواصلین فرزند ارجمند کامکار رفیع مقدار حسینعلی شاه به شرف ذکر و اجازه فکر رسیده»

[دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۲۱۱ و ج ۱۱، ص ۲۱۳۰ و ۲۱۴۱؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۰۲۵؛ فهرستواره، ج ۳، ص ۲۰۰۵؛ مجلس، ج ۳، ص ۲۳۴ و ج ۱۰، ص ۱۶۷۷ و ج ۲۶، ص ۴۲۵؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۵، ص ۱۹۰؛ فهرست کتابخانه شخصی میبدی، ج ۳، ص ۳۵].

[1]. این تاریخ مربوط به نسخه‌ای است که از آن نسخه حاضر را کتابت کرده‌اند.

آغاز: «الحمد لمن ارشدنا بالحمد والصلوة علی نبینا صاحب لواء الحمد والمقام المحمود... وبعد چون موجود ذی جودی کامل مکمّل در هر جزوی از اجزاء زمان».

انجام: «ابواب مغلقهٔ تجلیات غیبی و طرق مسدود افاضات لاریبی را بر چهره خود بگشایند والله الموفق والمعین».

۶. ارشادنامه «۵۹ر ـ ۵۹پ» (عرفان ـ فارسی)

از: محمدجعفر بن صفرخان کبودرآهنگی همدانی قراگوزلو، مجذوبعلی‌شاه (۱۲۳۸ یا ۱۲۳۹ق)

خطاب به عبدالله بن محمدحسین بیکایی دامغانی در شعبان ۱۲۳۸ق. در آن می‌نویسد: «این حقیر... به عرض خلّان صفا می‌رساند که جناب... آقا عبدالله ابن محمدحسین بیکایی دامغانی که در اطوار سیر و سلوک مرتبهٔ قصوی و در مرحلهٔ ذکر دوام و فکر تمام پایهٔ اعلی یافته و مورد امتحانات طریقه حقه ولویه به چندین اربعین گردیده و جمیع احوال او را به میزان تحقیق سنجیده و او را از رذایل نفسانیه مرده و به ملکات حسنه مستحسنه زنده یافته چنان چه در اجازه‌نامچه تفصیل احوالاتش مشروح است حسبة الله ترخّص او را به ارشاد عباد بر خود لازم دانسته، در طریقت ملقب به انورعلی شاه بین السالکین مفتخر نموده. پس این فرزند باید در خدمت مذکور مساعی مشکور به جلوهٔ ظهور درآورده زمرهٔ سلّاک را به قوّت ولویه باطنیه متوجه تربیت شده چون بدرود عالم فانی مرا نزدیک [است] چنان که یوم دوشنبه بیست و هفتم شهر شوال المکرم هذه السنة ۱۲۳۸ از مسکن مألوف که بیوک آباد است روانهٔ آستانهٔ مقدسهٔ حضرت معصومه به دارالایمان قم خاهم [خواهم] شد و پس از دریافت فیض زیارت آن معصومه از آن جا روانهٔ آذربایجان که در عصر دوشنبه یازدهم شهر ذیقعده همین سال وارد دارالسلطنه تبریز می‌شوم و شب چهارشنبه بیست و یکم همین ماه مرض موت مرا خواهد دریافت و عصر چهارشنبه بیست و یکم ایضاً به درود عالم فانی خاهم [خواهم] نمود و در صحن مقدس حضرت شاه سید حمزه در جوار آن بزرگوار در محلی که خود معین نموده‌ام مدفون خاهم [خواهم] گردید... و غرض از تسطیر این فقرات تعیین ولی خلف و تعدلو اولیای سلف بود. حقیر از جمله مریدهای قدوة المحققین و زبدة الواصلین حسینعلی شاه اصفهانی و آن حضرت فرزند جناب نورعلی شاه اصفهانی و آن حضرت فرزند قطب دایره آفاق معصومعلی شاه دکنی و...» (و همه سلسله را تا معروف کرخی و امام رضا (ع) بالا می‌برد).

از مجذوبعلی شاه این اجازهٔ طریقت یا ارشادنامه‌ها را هم می‌شناسیم:

۱. برای میرزا محمدمسلم آذربایجانی که در فهرست دائرة المعارف، ج ۱، ص ۱۵ معرفی شده است.

۲. برای محمد حاسبی، به ضمیمه اصطلاحات عرفانی عبدالرزاق کاشانی، در فهرست مسجد اعظم، ص ۲۳.

۳. برای محبوب علی شاه، که نسخه آن در کتابخانه گلپایگانی قم شماره $\frac{۹}{۱۹۵}$ نگهداری می‌شود.
[دانشکده الهیات مشهد، ج ۱، ص ۴۶۹-۴۷۰]

آغاز: «چون از اشارات با بشارات فخر الاولیاء والمحققین وتاج الاوصیاء والمدققین حضرت شاه محقق و مبین گردید که شخص طالب را گریزی نیست جز آن که دست به دامن کامل مکملی زده».

انجام: «المؤمنون حیٌّ فی الدارین. هر کسی سر از متابعت او بپیچد بی‌سر باد. و السلام علی من اتبع الهدی. تحریراً فی شهر شعبان المعظم سنة ۱۲۳۸. محل خاتم شریف مرحوم حاجی محمدجعفر طاب ثراه و ده مهر دیگر از حضار مجلس در پایین ورقه ثبت و ضبط است و مهر مرحوم حاج مزبور رفع الله مقامه: «صراط علی حق نسکه عبده محمدجعفر» و میانه وصل دو کاغذ در پشت کاغذها مهر مرحوم حاج مزبور ثبت است. چهار موضع را مهر فرموده‌اند».

۷. انوار جلیه در کشف حقایق اسرار علویه «۵۹ ب - ۲۲۸ ب» (فلسفه - فارسی)

از: عبدالله بن خان بابا مدرس زنوزی (۱۲۵۷ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۸۱-۸۲؛ فهرستگان حدیث، ج ۲، ص ۳۳۵-۳۳۶؛ دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۴۱۳ و ج ۵، ص ۲۲۹ و ج ۱۲، ص ۳۲۰۷ (خط مؤلف)؛ ملک، ج ۲، ص ۳۹]

آغاز: «جل جلالک وتعالی شأنک اللهم تفردت فی وحدانیة ذاتک فلیس کمثلک شیء ولا یماثلک شیء وانت القاهر علی کل شیء».

انجام: «النفس لامارة بالسوء الا ما رحم ربی یفقهوا قولی الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله».

انجامه: «قد وقع الفراغ من تحریر الکتاب فی ثلث الاول من لیلة الاثنین الخامس عشر من شهر رمضان المبارک فی بیت جناب صاحب الدیوان حرسه الله تعالی عن الحدثان فی زمان کنت مصاحباً لسیدی وسندی المولانا الجلیل الاجل المؤید الملک وقد کان مریضاً وبه وجع من الاوجاع العصبانیة فی رأسه ووجهه وما عالجه الی الان حق المعالجه احد من الاطباء الایران والافرنج وطال زمان وقوفه فی الطهران وانا کنت تابعاً له فی هذا السفر فی السنة ۱۳۰۲. اللهم اشف مرضه وسقمه وبدل سوء حاله بحسن حالک بحق محمد وآله الاطیبین الانجبین صلوات الله علیهم اجمعین».

۸. اسناد سلسله ذهبیه «۲۲۹ ب» (عرفان - فارسی)

این گونه آغاز می‌شود: جناب آقا میرزا عبدالنبی، جناب آقا میرزا بابا، آقا محمدهاشم، سید قطب‌الدین محمد، شیخ علی‌نقی اصطهباناتی... و به معروف کرخی و امام رضا ختم می‌شود.

نستعلیق، سده ۱۳ و ۱۴ه، رساله هفتم ثلث اول شب دوشنبه ۱۵ رمضان ۱۳۰۲ق در تهران در خانه صاحب دیوان مؤیدالملک هنگامی که او به شدت مریض بود و معالجه هیچ یک از پزشکان ایرانی و فرنگی مؤثر واقع نشده بود.

رساله اول و هفتم: موضوع هر بند در حاشیه با مرکب شنگرف نوشته شده است.

رساله دوم: با حاشیه‌نویسی فراوان به نقل از صدرالمتألهین.

روی برگ اول مجموعه نام کل آن را رساله انوار جلیه در کشف اسرار علویه نوشته‌اند.

برگ اول تملک نعمت‌الله احقاقی ابن محمدباقر در یکشنبه ۲۳ جمادی‌الآخر ۱۳۵۱ق و چندین شعر و غزل به خط او یکی از آنها مورخ همان روز، آخر نسخه هم شعری از او نوشته شده در غره رمضان ۱۳۴۹ق به همراه اسناد سلسله ذهبیه (رساله هشتم)، با یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی مجدول، درون کاغذ ابر و باد.

۲۲۹ برگ، ۱۷×۲۲، ۱۶ سطر، ۸/۵×۱۶/۵.

(۱۰۶۸۰)

الموجز فی شرح القانون (پزشکی - عربی)

از: علی بن ابی‌الحزم قرشی، ابن‌نفیس (۶۸۷ق)

شامل فن سوم کتاب.

[مخطوطات الطب الاسلامی فی مکتبات ترکیا، ص ۹۵-۹۸؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۸۱۱-۸۱۲؛ مرعشی، ج ۱، ص ۳۹۲؛ دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۵، ص ۵۲-۵۶]

آغاز: «قال مولانا الامام العالم... بعد ان نحمد الله... نشرع فی شرح الکتاب الثالث من کتب القانون... ولیکن کلامنا فی تحقیق المطالب وتبیین المذاهب علی نسق کلامنا السالف».

انجام: «قال الشیخ وجع العقب الخ. الشرح عبارة الکتاب فی هذا ایضاً ظاهرة. قال الشیخ ضعف الرجل الی آخر الکتاب. الشرح والعبارة الکتاب فی هذا ایضاً ظاهر بیّنة غنیّة عن الشرح والله اعلم بالصواب».

نستعلیق، سده ۱۱ه، نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، در آخر نسخه خواص و ویژگیهای دو گیاه بوزه و نبید از مجمع الجوامع (برگ ۳۲۲ ب)، ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر در ۱۸ جمادی‌الاول ۱۳۵۱ق و تملک میرزا ابوالقاسم متطبب در محرم ۱۲۹۶ق با قیمت‌گذاری نسخه در زیر آن به ۳ تومان و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، صفحات ۱۶۸ ر - ۱۸۸ ب و ۲۲۴ ر - ۲۴۹ ب بدون نقطه کتابت شده‌اند.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج دو رو، بیرون مشکی، جدول‌دار گرهی، درون قهوه‌ای روشن جدول‌دار.

۳۲۲ برگ، ۱۴/۵×۲۲، ۳۰ سطر، ۹/۵×۱۳/۵.

(۱۰۶۸۱)

مجموعه:

۱. حاشیة شواهد الربوبیة «۲ ر ـ ۱۰۱ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: هادی بن مهدی سبزواری (۱۲۹۰ق)

کامل

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۷۱ـ۲۷۲؛ دانشکده حقوق تهران، ص ۳۲۵؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۳، ص ۸۵؛ مجلس، ج ۵، ص ۱۸۴]

آغاز: «الحمد لله الذی اعیان عالم الامکان مشاهد تجلیات ذاته وشواهد وجوداتها».

انجام: «فلم یأخذ التردد نفس عمرو نعم یصدق ان صورة التردد فی نفس عمرو بواسطة علمه بزید وتردده. تم الکتاب بعون الملک الوهاب بید العبد الاثیم (نانوشته)».

۲. حشر الاشیاء «۱۰۲ پ ـ ۱۱۶ پ» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل

[ذریعه، ج ۷، ص ۴۲؛ کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۳۵ـ۲۳۹؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۹۸ و ج ۱۰، ص ۱۶۵۵ و ج ۱۲، ص ۲۶۴۳؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۲۹۷]

آغاز: «بسم الله رب الآخرة والاولی ومبدأ الوجود والمنتهی والصلوة علی غایة الارض والسماء».

انجام: «خمسون الف سنة والله اعلم. ولیکن هذا آخر ما اوردنا فی هذه الرسالة اظهاره وکشفنا عن اسراره حامدین لله مستغفرین مسبحین له مصلین لنبیه وآله اجمعین».

انجامه: «تمت الرسالة الشریفة فی بیان الحشر بید اقل الطلبة میرزا آقا ابن محمدمهدی الجهرمی فی دارالعلم شیراز فی مدرسة آقا بابا خان فی یوم الاحد فی شهر صفر المظفر (کذا) بعد الالف والمأتین وسبع وسبعین من الهجرة النبویة ص».

۳. اتصاف الماهیة بالوجود «۱۱۶ پ ـ ۱۲۰ پ» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۱۴ـ۱۱۶؛ ذریعه، ج ۱، ص ۸۲؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۷۷ـ۷۸ و ج ۹، ص ۹۲۲]

آغاز: «الحمد لواهب الحیوة والعقل والصلوة علی النبی والاهل. اما بعد اعلم هداک الله انه قد اضطربت الاهواء».

انجام: «والماهیة معنی کلی صادق علیه متحد معه موجود به لا بنفسها الا بمجرد الاعتبار».

۴. التشخص (مقالة فی...) «۱۲۰ ب ـ ۱۲۵ ب» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۲۷ـ۱۲۹؛ ذریعه، ج ۱۱، ص ۱۴۷؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۲۶۲ و ج ۱۲، ص ۲۶۴۳]

آغاز: «الحمد لواهب العقل والحکمة والصلوة علی محمد وآله الائمة وبعد فیقول».

انجام: «علی کل من له فطنة صحیحة وقریحة سلیمة والله ولی العصمة والتوفیق وبیده مقالید العلم والتحقیق».

۵. القضاء والقدر «۱۲۵ ب ـ ۱۵۹ ب» (کلام ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

از انجام در فصل ششم نانوشته مانده است.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۷۳ـ۲۷۷؛ ذریعه، ج ۱۷، ص ۱۴۷؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۳۱۸ و ج ۹، ص ۱۴۶۳ و ج ۱۶، ص ۱۳۸]

آغاز: «الحمد لله الذی اخرج من مکنونات عنایته ما ادرج فی القلم وابرز الی فضاء الوجود ما خفی فی العدم».

انجام موجود: «فهو فی غایة ضعف الوجود ونقصان الجوهر فی اول تکونه کالهیالی الخالیة عن الصور والهیات فهو».

۶. کیفیة سریان نور وجود الحق فی الموجودات (رسالة فی...) «۱۶۱ ر ـ ۱۶۶ ب» (فلسفه ـ عربی)

گویا از: احمد بن ابراهیم دشتکی شیرازی (۱۰۱۵ق)

این رساله در بیشتر نسخه‌ها و منابع از ملاصدرا (۱۰۵۰ق) دانسته شده ولی در نسخه ش ۵۹۱۱/۶ دانشگاه تهران به دشتکی شیرازی (۱۰۱۵ق) نسبت داده شده است. مرحوم دانش‌پژوه هم این احتمال را ترجیح داده‌اند و در دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۱۳۸ نوشته‌اند: «این رساله به نام سریان الوجود از صدرای

شیرازی در مجموعه رسائل او چاپ سنگی ۱۳۰۲ق، ص ۱۳۲ـ۱۲۷ دیده می‌شود. در نسخه شماره ۶۵۵ آستان قدس به نام فیض کاشانی آمده است![1]... و گویا باید از همین دشتکی باشد چنان که در نسخه ۶۹۸/۲د کتابخانه الهیات نیز به نام همین دشتکی است».[2]

نسخه‌ای از این کتاب در فهرست مرعشی، ج ۱، ص ۳۱۸ـ۳۱۷ با نام معیة الواجب بالموجودات بدون شناخت مؤلف معرفی شده است که مرحوم سید عبدالعزیز طباطبایی آن را در یادداشتهای خود شناسایی کرده و نوشته‌اند که این رساله با نام ملاصدرا منتشر شده ولی از آن نظام الدین دشتکی است. رک: المحقق الطباطبایی فی ذکراه السنویة الاولی، ج ۲، ص ۸۸۲.

کامل.

[ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۷۸ـ۱۷۹؛ کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۷۶ـ۱۷۸؛ فهرست عکسی مرعشی، ج ۳، ص ۴۳۲؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۴۶۲ و ج ۱۱، ص ۲۱۹۷؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۳۶۷ و ۵۶۱]

آغاز: «احمدک یا من تجلیت بذاتک فی کل شیء فظهرت بنورک فی کل ظل».

انجام: «وهو ما ازدناه واما معیته واحاطته العلمیة الحکمیة فهو اظهر من ان یخفی فاعرف».

انجامه: «تمت الرسالة بید الاقل محمدصالح ابن محمدمهدی الطبیب».

۷. یادداشتهای متفرقه «۱۶۶ب»

شامل: عبارتی درباره انواع موت از نظر صوفیه، بندی از احیاء العلوم، حدیثی از اصول کافی کلینی، شعری با عنوان «کتبه ناقلاً من مکتوبات صدر العرفاء انار الله برهانه»، با آغاز:

محرمی کو که بشنود آواز	که حقیقت چگونه گشت مجاز
عشق در پرده می‌نوازد ساز	همدمی کو که بشنود آواز

۸. جواب من سأل من کیفیة علم الله قبل الایجاد «۱۶۶ب ـ ۱۶۷ب» (فلسفه ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

پاسخ سؤال یکی از فضلای ابهر درباره کیفیت علم باری تعالی به موجودات قبل از وجود آنهاست.

کامل.

۱. این انتساب مطمئناً اشتباه است. برای اطلاعات بیشتر رک: فهرست آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۳۷۶؛ کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۲۶۳.

۲. در کتابشناسی ملاصدرا به هیچ یک از این سه نسخه اشاره نشده است!

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۷۲ـ۱۷۳؛ ذریعه، ج ۵، ص ۱۷۲؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۶۰۱؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۸۷۰ و ۱۸۴۲]

آغاز: «کتب بعض الافاضل من سکان الابهر الی جدی العارف العلامة رفع الله قدره و اعلی مقامه یسأله عن هذه المسألة بعد ان سأل زمرة علماء العصر فلم یجیبوه بما یقوم علی ساق فقال ان کان الله تعالی عالماً بلا وجودات فی الازل قبل وجودها بالفعل... انتهی کلام السائل فکتب... لقد سألت ایها الاخ العزیز فی الدارین عن مسئلة صعب المدرک عزیز المنال وعندی ما یصلح للجواب بزعمی... فنقول وبالله التوفیق ومنه التأیید ان الله سبحانه عالم بالموجودات کلها فی الازل علی ما هی علیه فیما لا یزال علماً ثابتاً لا یتغیر بتغیر المعلوم».

انجام: «یظهر لها شیئاً فشیئاً واحداً بعد آخر لضیق نظرها ومتساویة فی الحضور لدیه یراها رفعة لقوة احاطة نظره وسعة حدقته وفوق کل ذی علم علیم».

۹. [اثبات حرکت جوهری] «۱۶۷ب ـ ۱۶۸ب» (فلسفه ـ فارسی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

پاسخ‌نامهٔ کوتاهی است از فیض در اثبات حرکت جوهری که پسرش علم‌الهدی (۱۱۱۵ق) آن را تنظیم کرده است.

چاپ: در گنجینه بهارستان، حکمت ۲، تهران، کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۷ش، ص ۲۰۱ـ۲۱۸، به تحقیق عبدالله صلواتی [این تصحیح از روی نسخه شماره ۱۷۱۲ کتابخانه مجلس صورت گرفته است. مصحح آن نسخه را منحصر به فرد قلمداد کرده است].

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۳۵۳ـ۳۵۴ (در آن جا ۴ نسخه از کتاب معرفی شده: یکی در مجلس و ۳ نسخه در آستان قدس)؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۶۲ (۱ نسخه)؛ مشروی، ج ۲، ص ۷۲۷؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۱۲۹؛ مجلس، ج ۵، ص ۵۶ـ۵۷ و ج ۹، ص ۲۲۹[1] و ج ۳۳، ص ۱۸۳؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۱، ص ۶۶۶؛ گلپایگانی جدید، ج ۲، ص ۱۳۲۱؛ مجلس سنا، ج ۱، ص ۱۳۹، ش ۲۸۰/۱۱ (بدون نام مؤلف و با عنوان: رساله مانندی به فارسی در دو صفحه و نیم)؛ الهیات مشهد، ج ۲، ص ۱۳۳۵؛ نسخه دیگری از آن را هم به شماره ۲۹۸۶۷ در آستان قدس رضوی دیده‌ام که تاکنون در فهرست آن کتابخانه معرفی نشده است]

۱. رساله مذکور به ضمیمه کتاب دیگر فیض اصول المعارف به شماره ۱۷۱۲/۳ در کتابخانه مجلس موجود است. این نسخه برای علم‌الهدی فرزند فیض و یا به خط خود او و در زمان حیات مؤلف نوشته شده است (کتابت شده بین سالهای ۱۰۸۹ق سال تألیف اصول المعارف ـ و ۱۰۹۱ق). استاد عبدالحسین حائری در معرفی این رساله نوشته‌اند: «به ضمیمه جنگ بزرگ در اثبات حرکت جوهری و گویا این نیز از آثار پراکنده فیض بوده است که فرزند او علم‌الهدی در این دفتر گذارده است».

آغاز: «بسمله وایضاً مما اجاب به جدنا الماجد بعض الاصحاب من الناهضين يحتاج تميز القشر من اللباب. بدان ای جوینده تحقیق و پوینده وسط طریق ایدک الله بروح منه که مجموع عالم جسمانی از سموات وارضین وما فیها وما بینهما همیشه در تغیّر و تبدل و تجدد و سیلان است و دلیل بر این آن که هیچ جزوی از اجزای این عالم نیست».

انجام: «واما ثالثاً به جهت این که حرکت امری است نسبی وهو تغير المتغير وحدوث الحادث وخروج الخارج من القوة الى الفعل فلابد وان ينتهي الى متغير وحادث وخارج بالذات لتقوم به والا لم تكن موجودة بالله التوفيق».

۱۰. من افادات صدر العرفاء «۱۶۸ پ» (فلسفه ـ عربی)

بخش کوتاهی است در ۸ سطر در تفسیر آیه امانت. باید برگزیده از کتابی باشد.

آغاز: «من افادات رئيس المحققين و قدوة الموحدين صدر العرفاء والمتألهين انار الله برهانه المبين وحشر في زمرة المقربين المراد بالامانة في قوله تعالى انا عرضنا الامانة الآية الوجود. فان كل موجود سوى الانسان فله وجود ثابت من لدن حدوثه».

انجام: «وهو يوم لقاء الله وكان هذا المعنى ما قاله العارف الشرازي

این جان عاریت که به حافظ سپرده دوست	روزی رخش ببینم و تسلیم وی کنم»

۱۱. شرح حدیث حقیقت «۱۶۹ ر ـ ۱۷۰ پ» (حدیث ـ فارسی)

گویا از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

شرح حدیث حقیقت با توجه به ابیات مثنوی است. همان گونه که در انجام آن آمده هدف مؤلف این بوده که نشان دهد تمام کتاب مثنوی شرح کلمات امیرالمؤمنین است.

در این نسخه از مؤلف یادی نشده اما در نسخه دیگری از این رساله که در شماره ۱۰۸۴۱ در همین فهرست معرفی می‌شود آن را بخشی از کشکول معرفی کرده‌اند. نسخه شماره ۱۸۰۳/۳۴ مجلس هم از آن جا که دقیقاً از روی مجموعه ش ۱۰۸۴۱ دانشگاه کتابت شده همانند آن مأخذش را کشکول ذکر کرده است. در فهرست آن جا، ج ۹، ص ۳۱۳ حدس زده‌اند این کشکول از شیخ بهایی باشد اما حدیث حقیقت و این شرح را در کشکول شیخ بهایی نیافتم. نسخه دیگری از این شرح ناشناخته در فهرست کتابخانه ملی فارس، ج ۲، ص ۲۳۸ معرفی شده است.

آغاز: «بسمله. اما بعد نقل است که کمیل بن زیاد از حضرت امیرالمؤمنین سؤال کرد که ما الحقيقة؟ یعنی حقیقت چیست؟ کمیل از اصحاب قلوب بود و منکشف اسرار غیوب. چون از حقیقت پرسید امیرالمؤمنین پرسید که ما لک والحقيقة یعنی تو را با حقیقت چه کار».

انجام: «و تمامی کتاب مثنوی با شرحش بلکه مؤلفات اولین و آخرین از خواص حضرت رب العالمین شرح این کلمات است و من بنده در شرح هر کلمه از این جهت استشهاد به ابیات مولوی کردم تا شمه‌ای از ریاض کمالات به مشام جانت رسیده باشد و به حکم اذا لم تستطع امراً فدعه در ذکر حضرت امیرالمؤمنین بدین قدر اکتفا کنیم. ذاتی که وصافی او حضرت الهی قیام نموده باشد در اوصاف او چگونه کسی عاجز نشود اما می‌گویم:

من بنده گر چه مدح و ثنای تو می‌کنم	مدح و ثنای تو نه سزای تو می‌کنم

والسلام. تمت».

نسخ، سده ۱۳هـ، محمدصالح بن محمدمهدی طبیب جهرمی (رساله دوم و ششم)، یکشنبه صفر ۱۲۷۷ق در دارالعلم شیراز مدرسه آقا بابا خان (رساله دوم). دو رساله اول اندکی حاشیه نویسی دارد، رساله دوم تصحیح شده و با علامت بلاغ، برگ اول تملک نعمت‌الله احقاقی ولد محمدباقر در ۹ ذی‌حجه ۱۳۴۷، یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، و شرح مفصل خوابی که یکی از شاگردان مرحوم حاجی (ظاهراً سبزواری) از وی تقاضای تدریس کتب ملاصدرا می‌کند. استاد مذکور شرح اسماء کافی و حاشیه شرح اسماء حسنی نوشته بوده است. ضمن خواب از میرزا عباس دارابی یاد شده است: «و من چنان فهمیدم که اشاره فرمودند به حاشیه شرح اسماء حسنی در ذیل کلام محیی‌الدین طول الله ذلک اليوم که مرحوم حاجی نوشته‌اند ای اليوم الطوبی... کتاب خود که همراه داشتیم که اسماء جایی بود باز نمود. دیدم اسماء نیست. سؤال نمودم که چه نسخه است؟ تلامذه گفتند تقریرات خود ایشان است». (متأسفانه ناتمام مانده است و ظاهراً یک برگ پس از آن افتادگی دارد). در برگ پایانی آیه‌ای از سوره آل عمران و حدیثی از امام رضا (ع) در معنی مشیت و سه بیت شعر به عربی.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی.

۱۷۱ گ، ۱۵×۲۲، ۲۱ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۶۸۳)

مجموعه:

۱. [شرح امراض] «۵ پ ـ ۱۳ پ» (پزشکی ـ فارسی)

از: ناشناخته

بخشی از کتابی است شامل شرح امراض اعصاب و چشم و نشانه‌های آنها. پیش از رساله

(برگ ۲ ب ـ ۵ ر) فهرست مطالب کتاب و امراض آمده که از آن فقط دو بخش پیش گفته در نسخه ما نوشته شده است.[۱]

آغاز: «الخبطة بفتح خاء المعجمة وسكون باء الموحدة وفتح طاء المهملة وهاء حالة كالحيرة والهيمان ومنها صداع الخبطي ويجيء بمعنى الزكام ايضاً يقال عرض لذلك الشخص خبطه اي زكام. السرسام بفتح سين و سکون راء و فتح سین هر سه مهمله و الف و میم و گویند به کسر سین اول اصح است. لفظی مرکب از فارسی و یونانی زیرا که سر به فارسی به معنی رأس است و سام یونانی به معنی مرض».

انجام: «الاتساع بکسر اول و تاء مثناة فوقانیه مشددة و فتح سین مهمله و الف و عین مهمله. مرضی است که گشاده می‌گردد در آن عصبه مجوفه چشم».

۲. [حاشیه فلسفی] «۱۲ ر ـ ۳۵ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: علی بن جمشید نوری، ملا (۱۲۴۶ق)

حاشیه بر یکی از کتابهای ملاصدراست که با جستجوی بسیار به نام آن دست نیافتم.

ملا علی نوری بر بسیاری از تألیفات ملاصدرا حاشیه دارد که بعضی از آنها چاپ شده و بعضی دیگر به صورت پراکنده در حاشیه نسخه‌های مختلف نوشته شده است.[۲]

آغاز: «حواشی مرحوم نوری. فی ذیل قوله تعالی الا انهم فی مرية من لقاء ربهم الا انه بکل شیء محیط. اعلم یا صاحب البصیرة ویا طالب الحقیقة ان الکشف عن سر الجمع بین الاضداد من جهة واحدة علی مسلک البرهان الکاشف الباهر وعن سر کون العارف برب العباد حقاً من عرفه بالجمع بین الاضداد».

انجام: «قوله والذات الاحدیة تجمعها. یکشف عنه قول علی بن الحسین کما فی الصحیفة السجادیة یا الهی لک وحدانیة العدد ویعبّر عن تلک الجامعیة بالوحدة فی الکثرة. نوری».

---

۱. در فهرست از این امراض یاد شده است: الصداع، امراض العین، امراض الاذن، امراض الانف، امراض اللسان والفم، امراض الاسنان، امراض اللثة، امراض الحلق، امراض المری، امراض القلب، امراض الثدی، اورام الثدیین، امراض المعدة، امراض الکبد، امراض المرارة والطحال، امراض الامعاء والمقعدة، امراض الکلیة والمثانة، اورام الانثیین، اورام القضیب، امراض الرحم، اورام الرحم، امراض المفاصل، الاورام والبثور، اورام المفاصل، علل الاظافیر، الجراحات، القروح.

۲. این کتابها تا آن جا که من جستجو کردم بدین قرارند: شرح الکافی (کتابشناسی ملاصدرا، ص ۳۳۹ و ۹۲)، الحکمة المتعالیة (همان، ص ۱۲۸ و ۱۵۲ و ۳۴۵)، المشاعر (ص ۳۴۷ و ۲۱۳ و ۲۱۶)، الحکمة العرشیة (ص ۲۲۹ـ۲۵۰)، الشواهد الربوبیة (ص ۲۶۷)، القضاء والقدر فی افعال البشر (ص ۲۷۵)، المبدأ والمعاد (ص ۲۸۱)، مفاتیح الغیب (ص ۳۴۲)، اسرار الآیات و انوار البینات (ص ۳۴۴ و ۳۸).

۳. حاشیة المبدأ والمعاد «۳۶ ر ـ ۶۳ ب» (کلام ـ عربی)

از: هادی بن مهدی سبزواری (۱۲۹۰ق)

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۸۷ـ۲۸۸؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۳، ص ۲۶؛ مرعشی، ج ۱۲، ص ۱۹۲؛ سپهسالار، ج ۴، ص ۴۶۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۸۹؛ گوهرشاد، ج ۲، ص ۶۵۴]

آغاز: «بسمله. قوله فی السلسلة النزولية اولها عقل الكل وهو القضاء الاجمالي والقلم الاعلى وادم الاول والدهر الايمن الاعلى والمحمدية البيضاء والركن الابيض من العرش وثانيها نفس الكل وهو القضاء».

انجام: «قوله الجرميه لا يطيع نفسها بيان لعدم كون المتشبه به جرماً فلكياً وايضاً على هذا يلزم الحركة المستقيمة على الفلك وايضاً لا يتم في الاطلس».

۴. حاشیة شرح الهدایة الاثیریة «۶۸ ر ـ ۱۱۹ ب» (فلسفه ـ عربی)

از: افراد مختلف

حواشی پراکنده‌ای است که آنها را از حاشیه نسخه‌ای پشت سر هم استنساخ کرده‌اند و این نشانیها را دارد: محمدهادی الحسینی عفی عنه، س، س سره، م ی، شیخ مهدی دام ظله، لطف ره، منه قس، نوری، ملا عبدالرزاق ره، اسطار، شوارق، میر فخر، لمحررها.

آغاز: «بسمله. قوله مخترع العقل الخ. الاختراع انشاء الشیء وابرازه من کتم العدم من دون ان یأخذ ویخترع مثاله من موجود خارجی کالعقل اذ لیس کمثله شیء اخترعه علی مثاله من الخارج والابداع».

انجام: «لازم فی الوجود فی قوله کما ان البیت محض مجموع الجدران والسقف، اه تأمل لا یخفی وجهه کما عرفت فافهم. محمدهادی الحسینی عفی عنه».

نستعلیق، سده ۱۳ه، برگ اول نسخه تملک نعمت‌الله احتشالی جهرمی زرگمر در ۱۸ جمادی‌الاول ۱۳۵۱ق، و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵. سطور چلیپا و معمولی. بعضی از بخشها مجدول به شنگرف. قسمتهایی از نسخه دوستونی، برگهای ۶۴ تا ۶۷ سفید.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، آستر و بدرقه کاغذ ابر و باد.

۱۱۹ برگ، ۱۷×۲۲، سطور مختلف ۱۲×۱۵/۵.

(۱۰۶۸۳)

مجموعه:

۱. مجمع الاصناف «۱ ب ـ ۵۱ ب» (ادبیات ـ فارسی)

از: عبدالعزیز لسانی شیرازی (بین ۹۴۰ـ۹۴۲ق)

کامل.

[شهر آشوب در شعر فارسی، ص ۹۴ـ۱۵۹؛ منزوی، ج ۴، ص ۳۱۶۷؛ دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۰۰ـ۲۰۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۷۲۳ و ۵۹۶؛ ذریعه، ج ۹، ص ۹۴۲؛ نسخه خلاصه‌ای از کتاب بدون شناختن نام مؤلف در ملی تهران، ج ۵، ص ۵۲۹ معرفی شده است]

آغاز:

این بکر که چار گوهر صاف دروست	بکری است که حسن قاف تا قاف دروست
در زیور اسم مجمع الاصناف است	زان روی که جمعیت اصناف دروست

انجام:

یا رب تو بزرگی به گدا خرده مگیر	بر نقش رقمهای خطا خرده مگیر
گر بنده کردیم و ناصوابی گفتیم	بر گفته ناصواب ما خرده مگیر

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی تاریخ دهم شهر ذی‌الحجة الحرام سنة ۱۲۹۹. تحریر شد ید الفقیر المحتاج... [نام کاتب پاک شده] برحمة الله والله».

۲. توزک تیموری [تیمورنامه، تزوک تیموری] «۵۲ ب ـ ۱۰۲ ب» (تاریخ ـ فارسی)

این نسخه بدون مقدمه است.

[فهرستواره، ج ۱، ص ۶۰۱ـ۶۰۳؛ منزوی، ج ۴، ص ۱۵۸۰ و ج ۶، ص ۴۲۹۵؛ ملک، ج ۷، ص ۳۵۶ و منابعی که در آن جا معرفی شده است]

آغاز: «مقاله اول فی تدبیرات وکنکاش‌ها و کنکاش امور ملکگیری و جهان داری و لشکر شکنی و دشمن را به دام آوردن».

انجام: «فوج خویشاوندان قول بیست و هشت اویماق که به تیمغار رسیده‌اند».

انجامه: «تمام شد رساله تزوک و کنکاش سلطان سلاطین ایران امیر تیمور گورگان علیه الرحمة والغفران فی عاشر شهر ربیع‌الثانی من شهور سنة ثلاث مائة بعد الالف من الهجرة النبویة الاحمدیة صلی الله علیه وعلی آله آلاف التحیة فی سنة ۱۳۰۰».

شکسته نستعلیق، نام کاتب پاک شده، ۱۰ ذی‌الحجه ۱۲۹۹ق (رساله اول)، ۱۰ ربیع الثانی ۱۳۰۰ق (رساله دوم)، عناوین شنگرف، ابتدای نسخه یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، مجدول گرهی.

۱۰۳ برگ، ۱۷×۲۱/۵، ۱۴ سطر، ۸/۵×۱۵.

(۱۰۶۸۴)

مجموعه: (رمل ـ فارسی)

۱. رساله در رمل «۱ ب ـ ۲۴ ر»

از: سرخاب

از زندگی و زمانه و کیستی سرخاب اطلاعی نداریم. خود او در مقدمه کتابش را برگرفته از رمل دانیال می‌داند و می‌نویسد: «بر رای عالم‌آرای اولوا الالباب پوشیده نماند که رمل اشاره‌ای است از آثار پیشینیان چنان که حق جل و علا می‌فرماید ائتونی بکتاب من قبل هذا... والحق آن علمی است که بر آن مکشوف می‌شود مغیبات اشیا به حسب بیوت ۱۲ گانه و اشکال ۱۶ گانه به حسب سیر نقطه‌ای از نقاط هشت‌گانه آتش و باد و آب و خاک که هر یک ناطقند بر سرّی از اسرار... و چون چنین است چنین گوید بنده بر عقاب سرخاب که مدت چهل سال پیروی این علم می‌کردم و از هر طرف جست و جو نمودیم. کتب بسیار و رسایل بیشمار درین فن در نظرم آمد هر یک مخالف نوعی دیگر و تجربه اقوال می‌نمودم اکثر به خطا و منجر به عتاب بود الا اقوالی که مؤید به وحی و مقرون به نبوت بود، نصّ قاطع می‌نمود و آن اقوال به واسطه بعد زمان نزدیک به اعدام [انعدام] رسیده، کوشش بسیار کردم در بلاد و امصار که اقوال حضرت دانیال بود و من الله الملک المتعال که این علم از نفس یاب که مانده جمع نماید به قدر وسع و کوشش چند مسئله‌ای که یافت جمع شود تا مبتدی را هادی و داعی گردد به طریق حق...».

در ابتدا نوشته‌اند: «دایره ابدح خاص دانیال. رساله مولانا سرخاب علیه الرحمة در رمل دانیال علیه السلام».

احمد منزوی در فهرست مشترک پاکستان آن را با نام خیر الرمل از خیرالدین دانسته که خود را در مقدمه «بنده بر عتاب سرخاب» خوانده و در ۱۱۷۳ق کتاب را ساخته است.

[مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۳۴۳ـ۳۴۴؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۴۷۶ و ج ۱۹، ص ۳۳۹ـ۳۴۰ و ج ۳۶، ص ۹۶ و ۱۲۴؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۶۷ و ۲۷۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۳۰ و ج ۱۷، ص ۱۳۱؛ مشار فارسی، ج ۳، ص ۲۹۶؛ ملک، ج ۶، ص ۲۳۸ و منابع و تاریخ آی؛ مرعشی، ج ۲۲، ص ۱۵۴ـ۱۵۵]

آغاز: «حمدی اکمل و شکری اجل به عدد ذرات رمل لایق فردی است که اشیا را زوج آفریده که وخلقناکم ازواجاً... بدان که احکام دانیال ع بر چهار نقطه بوده، یک آتش که به منزله روح است».

انجام: «چنان که نقطه حکم که بالا رود هر جا که رود حمل است در ۲ ثور در ۳ جوزا شمار می‌کند تا ۱۲ نقطه تمام شود».

انجامه: «تمت الرساله بعون الملک الوخاب (کذا) بیده الفقیر الحقیر المحتاج الی ربه علی عسکر فی

تاریخ یوم الثلثاء ۲۰ شهر رجب المرجب (مائة که آن را خطّ زده‌اند) و الف من الهجرة النبویة المصطفویة سنة ۱۳۲۳».

۲. فائده مغاربة «۲۴ ر»

آغاز: «فایدة عظیمة من المغاربة للظمیر [کذا] والحکم والعدد والمدة والاسم والدنین وکل حاجة. بدان ای عزیز که حکم مطلق از آتش است و عدد و مدت از نقطه‌های باد است و استخراج اسم از نقاط آب است و زمین از خاک است».

انجام: «چنان که اشکال رمل از سکن خود تا ۴ مشرقی‌اند و از ۵ تا ۸ غربی‌اند و از ۹ تا ۱۶ شمالی‌اند... دح ل ع دح غ ۱۹۱۲ باقی ۸».

۳. در بیان ده دایره مشهور «۲۴ پ»

شامل اشکال: دایره ابدح مسما به طول، دایره عرض، دایره مثلثه، دایره تزدج، دایره ابجد، دایره تسکین، دایره عمق، دایره معاد، دایره عکس، دایره مزاج.

۴. بیان نظرات رمل «۲۴ پ»

آغاز: «بدان که نظرات بر پنج نوع است: ۱. تثلیث که تمام دوستی است. ۲. تسدیس که نیم دوستی است. ۳. تربیع که نیم دشمنی است».

انجام: «ومیان ۱ و ۴ تربیع ایمن است و بیان ۱ و ۱۰ ایسر. این است بیان نظرات رمل».

۵. نقش قرعه «۲۵ ر»

آغاز: «و نقش قرعه چنان است که یک جفت قرعه چهار مهره باشد و در هر مهره دو شکل نقش باشد که نتیجه آن دو شکل شکل ۱۵ آن دایره باشد».

انجام: «و اجتماع شکل ۱۵ است در این دو دایره پس این معنی را پند دریاب».

۶. غلبه اشکال رمل و نتایج هر یک «۲۵ ر ـ ۲۶ ر»

در آن از خواجه نصیر و مفتاح الکنوز یاد کرده است.

آغاز: «بسمله. بدان که غلبه اشکال در رمل قوت عظیم دارد و احکام آن چنان است که اگر ☷ در رمل غلبه کند دلیل بر قوت نفس سایل و حیات و هر چه تعلق بدو دارد».

انجام: «زنی یا دختری بکری که باشد و رنجور در اند باشد و چون کم باشد رنجور خلاص شود و نکی حاکم و عمله‌دار را و چهارم او را قوت باشد والله اعلم بالصواب».

۷. مثنوی کوتاه در رمل «۲۶ ر»

در ۸ بیت.

آغاز:

آفتاب و زحل به هم دشمن   زحل و ماه دشمن روشن
سال مریخ را قمر دشمن   با تو این رمل را کنم روشن
دشمن مشتری زحل باشد   هر دو را این چنین محل باشد

انجام:

مشتری با قمرشناس دوست   هر دو را دوستی به هم نیکوست
دارد آن هر دو دوستی با جان   شمس را دوست با قمر میدان

۸. خانه‌های ۱۶گانه رمل «۲۶ پ ـ ۳۰ ر»

در حالات و نتایج و اشکال خانه‌های ۱۶ گانه رمل با سرбندهای «دلیل است بر».

آغاز: «خانه اول شاد شوم یا نه در دل من چیست عمر خودش گذرد یا نه طالع من چون است».

انجام: «۱۵ بر تردد خواطر از قبل دوستان اگر از سعدین متولد شود. ۱۶ دلیل است بر آن که مطلوب دیگر به دست آید والله اعلم بالصواب».

۹. حاکمان نقاط اربعه «۳۰ ر ـ ۳۰ پ»

آغاز: «بباید دانست که نقاط اربعه را حاکمان باشند که چون نقطه از میزان حرکت به هر خانه که منتهی شود حاکم آن خانه را طلب باید کرد. اگر حکم نقطه موجود است آن مهم نیز ثباتی و صورتی دارد».

انجام: «و اگر خواهد بداند که مال گم شده خواهد یافت یا نه از ☷ و شکل که در خانه ۹ نشسته باشد حکم کند والله اعلم بالصواب».

۱۰. در بیان دزد «۳۰ پ ـ ۳۱ ر»

آغاز: «فایده در بیان دزد. بدان ای عزیز من که عاقل کامل به گرد پیدا کردن دزد نگردد چرا که چون دانستی که فلان دزد است».

انجام: «و شکل دزد را از اول سر او باشد و ۲ گردن تا آخر که پای اوست. والله اعلم بالصواب».

۱۱. در اسامی اشکال ۱۶گانه «۳۱ ر ـ ۳۱ پ»

آغاز: «فایده در اسامی اشکال ۱۶ گانه. بدان که هر شکل را به چند نام خوانده‌اند. مولانا حسین علیه الرحمه هر شکل را لسه بفت ذکر کرده یکی به عربی دویم یونانی سوم تبریزی و ما مجموع این جا ذکر کنیم».

انجام: «ابرید یعنی خبر دهنده از همه چیز و بعضی او را به تبریزی طبق روایت کرده‌اند. تمت».

۱۲. در بیان رمل سالیانه «۳۱ پ»

آغاز: «در بیان رمل سالیانه چند کلمه مختصر بیان کنیم تا بر طالبان روشن شود بعضی. بدان اعزک الله فی الدارین که رمل سالیانه را طریق بسیار است اما آن چه مؤثر است و به تجربه رسیده نکته‌ای چند بیان کنیم که همان وقت که تحویل شد رمل باید زد».

انجام: «و این وقتی باید که حکم روز به روز کند و اگر نه فصلی همان ۱۲ سطر است که مذکور شد والله اعلم بالصواب».

۱۳. بیان حرکت نقاط از میزان «۳۲ ر»

آغاز: «بباید دانست که نقاط چون از میزان حرکت کند به کجا می‌رود دست راست یا دست چپ تا محلی که منتهی شود و این چنان است که».

انجام: «هر نقطه که به آن‌جا رسد سرنگون می‌شود ☰ در آن جا ☰ می‌شود».

۱۴. در سهم الغیب و سهم السعادت «۳۲ ر»

آغاز: «فصل در سهم الغیب و سهم السعادت. بدان که سهم الغیب آن است که چون رمل زدی ببین که شکلها که به شمس و قمر نسبت دارد».

انجام: «در هر خانه که تکرار کند سهم السعادت باشد از منسوبات آن خانه خوشحال شود و مراد یابد».

۱۵. فایده‌ای در حروف الفبا با نشانه‌های هر یک در رمل «۳۲ ر»

نسخ، رساله اول: به خط علی عسکر در سه‌شنبه ۲۰ رجب ۱۳۲۳ق. این رساله در متن و حاشیه نوشته شده است. عناوین و نشانیها شنگرف. در ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر در ۵ شوال ۱۳۵۱ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراقی جهرم ۱۳۵۵خ.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا.

۳۲ برگ، ۱۷×۲۰/۵، ۱۵ـ۳۱ سطر، ۱۲×۱۵/۵.

(۱۰۶۸۵)

اسرار الآیات وانوار البینات

(تفسیر ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۵۹۷/۱].

نستعلیق، سده ۱۳ه، عناوین و نشانیها شنگرف، دارای حاشیه‌نویسی بسیار با امضاهای «نوری رحمه الله» و «ح»؛ ابتدای نسخه یادداشت مفصل نعمت‌الله بن محمدباقر احقاق جهرمی زرگر درباره افتادن فرزندش احتجاب از بام پنجدری و بهبود یافتنش در ۲۶ ربیع‌الاول ۱۳۵۱ تقریباً دوازده دقیقه قبل از غروب و چند بیت شعر به خط خودش. به همین خط نام کتاب را مفاتیح باب الجنة والرضوان دانسته‌اند. با یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ و یادداشت اهدایی آقای محمدکریم اشراق و برادران احقاق. در پایان یادداشتی از همان احقاقی در ۴ جمادی‌الاول ۱۳۵۱ق و مهر بیضوی «رحمت الله»، تمامی صفحات متن و حاشیه.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ.

۱۴۱ برگ، ۱۵/۵×۲۲، ۱۵ سطر، ۶/۵×۱۰/۵.

(۱۰۶۸۶)

کشف الوجوه الغر لمعانی نظم الدر

(عرفان ـ عربی)

از: محمود بن علی کاشانی، عزالدین (۷۳۵ق)

شرح قصیده تائیه ابن‌فارض (۶۳۲ق) است. در آغاز ۱۰ فصل در تشریح اصول (وقدمت قبل الشروع فی المطلوب فصولاً جعلتها لما یبتنی علیه اصولاً) در دو قسم آمده است:

القسم الاول: فی المعارف وفیه خمسة فصول.

الفصل الاول: فی معرفة الذات والصفات والاسماء والافعال.

الفصل الثانی: فی معرفة العوالم علی سبیل الاجمال.

الفصل الثالث: فی معرفة الروح والنفس وما تولد منهما.

الفصل الرابع: فی معرفة الانسان وخلافته.

الفصل الخامس: فی معرفة النبوة والولایه.

القسم الثانی: فی المواجید، وهی خمسة فصول.

الفصل الاول: فی المحبة.

الفصل الثانی: فی السکر.

الفصل الثالث: فی الوجد والموجود.

الفصل الرابع: فی الجمع

الفصل الخامس: فی التوحید.

این کتاب در بسیاری از منابع به اشتباه به کمال‌الدین عبدالرزاق بن ابوالغنائم بن احمد کاشانی (۷۳۶ق) نسبت داده شده است. این نسبت آن چنان شایع بوده که حتی در سال ۱۳۱۹ق در تهران به صورت سنگی به نام او چاپ شد.[1] به نظر می‌رسد نخستین بار این انتساب اشتباه در کشف الظنون طرح شده باشد.

برای اولین بار استاد جلال‌الدین همایی به دقت و درستی مؤلف کتاب را شناسایی کردند (در مقدمه مصباح الهدایة و مفتاح الکفایة، ص ۸۶ـ۱۹) و پس از ایشان علی‌نقی منزوی در جلد دوم فهرست دانشگاه تهران بدان توجه کردند.

نکته جالب توجه این که حاجی خلیفه در کشف الظنون، ج ۱، ص ۲۶۶ در یادکرد از شروح قصیده ابن‌فارض ابتدا از شرح عزالدین محمود کاشی و چند سطر بعد از شرح عبدالرزاق کاشی نام می‌برد و برای هر دو آغاز نسخه حاضر را نقل می‌کند (الحمد لله الذی خلق صبح الوجود) که یا نشان از بی توجهی او دارد و یا تردیدش در انتساب کتاب و احتمالاً همین امر سبب اشتباه او شده باشد.

عارف همعصر محمود کاشانی، داود بن محمود بن محمد قیصری (۷۵۱ق) نیز شرحی بر این قصیده دارد. این شرح با یک مقدمه و سه مقصد آغاز می‌شود که عناوین آنها چنین است:

۱. از جمله در این کتابها: ذریعه، ج ۱۸، ص ۶۷؛ الاعلام، ج ۳، ص ۳۵۰؛ معجم المطبوعات العربیة، ج ۱، ص ۹۳۴؛ بروکلمان، ج ۲، ص ۲۸۰؛ مرعشی، ج ۳۲، ص ۶۲۰ـ۶۲۱ و ج ۳۳، ص ۴۳۱ـ۴۳۲؛ فهرست عکسی مرکز احیاء میراث، ج ۱، ص ۱۰۱ و ج ۲، ص ۷۷؛ مجلس، ج ۲۲، ص ۵۹؛ فهرست فاضل خوانساری، ج ۱، ص ۶۳ و فهرس مخطوطات بلدیة الاسکندریة، ج ۲، ص ۳۰۹؛ فهرست اوقاف موصل، ج ۲، ص ۱۴۹ـ۱۵۰ و ج ۵، ص ۱۷۸ـ۱۷۹؛ ظاهریه، تصوف، ج ۲، ص ۵۲۷ـ۵۲۸؛ عربی ملی پاریس، دوسلان، ص ۵۵۷ و بسیاری جاهای دیگر.

المقصد الاول: فی علوم اصول الطائفة.

المقصد الثانی: فی طریق الوصول الی اصل الاصول.

المقصد الثالث: فی الجمع والتوحید ومراتبهما.[1]

نکته شایان توجه دیگر این است که حاجی خلیفه در همان جا به اشتباه نام شرح قیصری را هم کشف الوجوه الغر لمعانی الدر می‌نویسد در حالی که شرح قیصری نام خاصی ندارد.[2] این اشتباه بعداً به منابع دیگر هم راه یافته است و شرح قیصری را با نام کشف الوجوه الغر معرفی کرده‌اند از جمله ذریعه، ج ۱۴، ص ۴؛ فهرست قفطیه، ج ۱، ص ۲۱۹؛ نسخه‌های نویافته، ص ۱۱۸ـ۱۱۹؛ فهرست ملی تهران، ج ۹، ص ۲۰۵ـ۲۰۶؛ فهرست اوقاف موصل، ج ۷، ص ۵۲.[3]

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۱۶۹ـ۱۷۳ و ج ۸، ص ۱۰۸ و ج ۱۲، ص ۳۰۸۸؛ فهرس مخطوطات بلدیة الاسکندریة، ج ۲، ص ۳۰۹ـ۳۱۰؛ مدرسه نمازی خوی، ص ۳۲۲؛ نسخه پژوهی، ج ۱، ص ۲۶ و ج ۲، ص ۲۱۰؛ فاضل خوانساری، ج ۱، ص ۶۳ (نسخه نفیسی از زمان مؤلف در ۷۲۷ق)؛ الهیات تهران، ج ۱، ص ۶۲۰ـ۶۲۱؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۳۶۵؛ الذخائر الشرفیة، ج ۴، ص ۳۲۷؛ ملی تهران، ج ۷، ص ۵۹ (بدون نام مؤلف)]

آغاز: «الحمد لله الذی خلق بقدرته صبح الوجود عن غسق العدم فجعله آیة مبصرة لیقیم علیه دلیلاً».

آغاز شرح:

«سقتنی حمیا الحب راحة مقلتی   وکاسی محیا من عن الوصف جلّت

الحمیّا شدة الشراب والمحیّا الوجه جلّ الشیء عظم وجلّ عن کذا تعالی عنه».

انجام: «محوّل علی منوال الحکایة بلسان الجمع عن المقام المحمدی کما سبق مراراً. وهذا آخر ما اوردنا ایراده فی هذا المختصر من شرح القصیدة بعون الله المقتدر والحمد لله الموفق المعین».

۱. آغاز این شرح چنین است: «الحمد لله الذی یجلی بذاته لذاته فاظهر خفائی اسمائه».

۲. برای نسخه‌هایی از شرح قیصری رک: ملی تهران، ج ۹، ص ۲۰۵ـ۲۰۶ با نام اشتباه (کشف الوجوه الغر)؛ الآثار الخطیة فی المکتبة القادریة، ج ۳، ص ۵۸ـ۵۹ و ج ۴، ص ۷۳؛ مخطوطات الخزانة الغربیة فی مکتبة النجف العراقی ـ بغداد، ص ۵۲؛ مخطوطات الادب فی المتحف العراقی، ص ۳۷۷؛ فهرست کوپریلی، ج ۲، ص ۴۵۹؛ فهرست نسخه‌های خطی عربی کتابخانه ندوة العلماء لکهنو، ص ۵۵۳.

۳. مشخصات و آغاز و انجام نسخه‌ای که در فهرست اوقاف سلیمانیه، ج ۲، ص ۲۲۳ با نام کشف الوجوه الغر لبیان نظم الدر از عبدالرزاق کاشانی معرفی شده با هیچ یک از نسخه‌هایی که در بالا معرفی شد همخوان نیست و می‌باید کتاب دیگری باشد.

نستعلیق، به دو خط، سده ۱۳ه، اشعار و نشانیها شنگرف، برگهای ۶۴ـ۹۷ نونویس است. ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی بن محمدباقر در ۳ ربیع‌الاول ۱۳۵۱ق و یک بیت شعر به خط او و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق و نام کتاب و مؤلف، در پایان چندین بیت شعر از مولانا کمال‌الدین کاشانی و صاحب کتاب التحمل فی اللغة و رفیع‌الدین به فارسی و عربی و نقل قولی از مزدات راغب الذکی تصحیح دارد و در چندین صفحه از جمله ۷۶پ، ۷۸پ، ۸۷پ، ۱۰۶پ و... کلمه بلغ نوشته‌اند.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، درون کاغذ ابر و باد.

۱۴۴ برگ، ۲۲×۱۴، ۲۲ سطر، ۱۵/۵×۸/۵.

(۱۰۶۸۷)

مجموعه:

۱. المشاعر «۲ پ ـ ۲۲ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[رک: شماره ۱۰۵۹۰/۲]

۲. اصول المعارف «۲۳ پ ـ ۷۹ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

پایان یافته در ۶ جمادی‌الاول ۱۰۸۹ق.

کامل.

[ذریعه ج ۲، ص ۲۱۲؛ کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۴۴ـ۱۴۵؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۴۸۴ و ج ۱۲، ص ۲۸۷۱]

آغاز: «الحمد لله علی حسن توفیقه ونسئله هدایة طریقه والهام الحق بتحقیقه وقلباً موقناً بتصدیقه».

انجام: «ما اخفی لهم من قرة اعین وقوله عزوجل وننشئکم فیما لا تعلمون. تم اصول المعارف یوم الاحد وصار هذا الکلام تاریخ عام الاتمام... الطاهرین».

نسخ (رساله اول) و نستعلیق (رساله دوم)، سده ۱۳ه، نسخه آسیب زیادی از رطوبت دیده است.

رساله اول: عناوین و نشانیها شنگرف در حاشیه تصحیح شده، با حاشیه نویسی به امضاهای اسفار، ۳، ملا اسماعیل، نوری، ی، لمحرره میرزا آقا، شرح، منه، حاج ملا هادی.

ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی زرگر در غره شوال ۱۳۵۱ق و یادداشت احقاقی از همو. تملک

حاجی میرزا حسن جهرمی با مهر بیضوی: «عبده حسن بن علی»، و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ و اهدایی آقای محمدکریم اشراق برادران احقاق، میان دو رساله دو یادداشت یکی از محقق شریف در بیان استلزام گرفته شده از حاشیه شرح مطالع و دیگری تعداد نزول جبرئیل بر انبیای مختلف (برگ ۲۳ ر) برخی از صفحات وصالی شده‌اند.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد مقوای صورتی، عطف و گوشه‌ها تیماج مشکی.

۷۹ برگ، ۱۵×۲۱، ۲۳ و ۱۹ سطر، ۹×۱۴ و ۱۱×۱۷.

(۱۰۶۸۸)

حل مشکلات الاشارات والتنبیهات (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

کامل.

[احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۴۲۳ـ۴۲۶؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۵۵ـ۲۵۶ و ج ۸، ص ۱۳۲؛ آستان قدس، ج ۱، ص ۱۳۸ـ۱۳۹]

آغاز: «قال الشیخ هذه اشارات الی اصول وتنبیهات علی جمل یستبصر بها من تیسر له... اقول ان هذین النوعین من الحکمة النظریة اعنی الطبیعی والالهی».

انجام: «وربما حیث ما ذکره وختم به وصیته وهو آخر فصول الکتاب. فهذا ما تیسر لی حل مشکلات کتاب الاشارات والتنبیهات مع قلّة البضاعة وقصور الباع فی هذه الصناعة... وله ولی السداد والرشاد منه المبدأ والمعاد والحمد لله اولاً وآخراً... کثیراً».

انجامه: «فرغت من تحریره بالاستعانة المنان الذی لا یطرقه النهک والنقصان کتبت صفحة فی مجلس طالب العلمان وورقاً ونصفة فی محفل الصبیان بحیث لا یغادر ولا یفوت لی هذا البیان وابتدأت فی تسویده من غرة رمضان وختمت فی تبییضه الی سلخ شعبان ورقمته مع تراکم المشتغلین وتواغل اصفهان و کنت فی کل یوم ذائق الوجع مع شوق جیلان. اللهم وفّق لی وقارئه بعدی بحرمة القرآن. قد وقع فی تاریخه الف وسبعون واثنان. انا النحیف اللهیف اذلّ خلق الرحمن نورا خلف عبدالحی راجیاً الغفران ۲۹».

نستعلیق، نورا خلف عبدالحی، آغاز شده در غره رمضان و پایان یافته در سلخ شعبان ۱۰۷۲ق در اصفهان، عناوین و نشانیها شنگرف در حاشیه تصحیح شده، با نشانیهای «ح س ن سلمه» و «م ن» و «س ح ن» و «س» بین سطور و کناره صفحات حاشیه‌نویسی دارد. برگهای ۱۳۶ـ۱۴۱ نونویس از سده ۱۳ه است.

یادداشتهای سه برگ اول نسخه: تملک عبدالعلی بن فرهاد بن عباس در ۱۵ ذی‌الحجة الحرام ۱۳۰۱ق در محروسه طهران با مهر بیضوی: «احتشام‌الملک»، وی نسخه را برای کسی فرستاده بود که نامش را پاک کرده‌اند، یادداشت اهدایی آقای محمدکریم اشراق برادران احقاق، تملک محمدرضا بن ابوالقاسم در ۱۳۵۴ق با مهر مستطیل: «الراضی بالقضاء محمدرضا ۱۲۱۲» (۱ ر)، سه یادداشت به نقل از ملا عبدالرزاق قمی درباره برهان بر وجود واجب الوجود به قوانین و شرایط معتبره و معنای حدیث ان ارواح المؤمنین فی حواصل طیور... وفرق بین غرض و غایت و علت که این اخری در وصالی ناقص شده است (۱ پ)، تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر در ۵ شوال ۱۳۵۱ق و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ (۲ ر)، یادداشتهایی درباره عقل و نبات به نقل از ارسطاطالیس، مهر بیضوی: «یا واحداً لنا فی اول کل شیء واخره» و مهر بیضوی: «عبده جلال‌الدین ۱۲۶۱» یا یادداشتی از همو که نوشته نسخه از جناب آقا محمدرضای شیخ به او رسیده است (۳ ر).

یادداشتهای پایان نسخه: مهر مربع: «عبده جلال‌الدین ۱۲۶۰» که نسخه را آقا محمدرضای شیخ در ۱۲۷۶ق به او داده است، و پس از وی تملک احمد بن محمدرضا فاضل کاشانی که در رجب ۱۲۸۴ق کتاب به او رسیده، و یادداشت خریداری در ۲۰ رمضان ۱۲۸۵ق بعد از فوت احمد (مالک پیشین) که بخشی از آن در صحافی از بین رفته است، یادداشتی درباره جسم به فارسی و نقل قولی از شرح المواقف که نظرات مختلف درباره معاد را در ۵ دسته آورده است.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی، جدول‌دار گرهی، عطف تیماج قهوه‌ای.

۲۲۹ برگ، ۲۳×۱۲، ۲۰ سطر، ۱۶/۵×۶/۵.

(۱۰۶۸۹)

شرح تهذیب المنطق

(منطق ـ فارسی)

از: سید محمد بن محمود حسینی شهرستانی (سده ۱۰ هـ) یا عبدالله بن حسین یزدی (۹۸۱ق)

از این شرح دو نوع دستنویس باقیمانده است: در گروهی از آنها کتاب به یزدی نسبت داده شده (مانند ش ۴۴۹۷ دانشگاه و ش ۱۸۵۱/۳ مجلس) و در بعضی دیگر به شهرستانی (مانند ش ۴۵۵۹ دانشگاه و ش ۱۰۹۰۷ آستان قدس). این نسخه‌ها هیچ تفاوتی در متن و مقدمه با یکدیگر ندارند به جز نام مؤلف. بعضی از نسخه‌ها هم مانند نسخه ما دیباچه ندارند و نام مؤلف در آنها نیامده است.[۱]

---

۱. در دو نسخه ـ نسخه ش ۳۶۵ دانشگاه تهران و نسخه حاضر ـ نیز یادداشتی به خط مغایر مؤلف این شرح عنایت‌الله هندی (۱۰۸۲ق) دانسته شده است. همچنین رک: فهرست ملی، ج ۴، ص ۴۷۷ و فهرست جدید مسجد اعظم، ج ۲، ص ۵۰۷؛ با همین آغاز و انجام که بررسی بیشتری می‌طلبد نسخه ش ۲۰۹۹ کتابخانه مجلس هم همین شرح است اما مشخص نیست چرا با نام تهذیب به عبدالله بن فضل‌الله حیضی نسبت داده شده است. رک: فهرست مجلس، ج ۶، ص ۸۷.

با توجه به آن که یزدی حاشیه معروفی بر تهذیب المنطق دارد (رک: ذریعه، ج ۶، ص ۵۳ـ۵۴؛ التراث العربی المخطوط، ج ۴، ص ۲۵۷ـ۲۶۳) برخی این کتاب را ترجمه حاشیه ملا عبدالله نگاشتهٔ شهرستانی دانسته‌اند.

نسخه بدون دیباچه است.

[دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۶۱ـ۶۲؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۴۹۸ـ۱۵۰۰؛ ذریعه، ج ۱۳، ص ۱۶۱ـ۱۶۲ و ۱۶۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۳۲۸ـ۳۲۹ و ج ۲۴، ص ۲۰۵ـ۲۰۹؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۱۲۲۰ـ۱۲۲۴؛ سپهسالار، ج ۳، ص ۴۰۷ (با نام ترجمه حاشیهٔ تهذیب المنطق)؛ فیضیه، ج ۲، ص ۷۵؛ نسخه پژوهی، ج ۲، ص ۱۷۸].

آغاز: «الحمد حمد در لغت وصفی است به جمیل اختیاری بر جهت تعظیم و تبجیل نه به طریقه سخریت و استهزاء و در اصطلاح فعلی است که دال باشد بر تعظیم».

انجام: «وهذا بالمقاصد اشبه یعنی آن چه مذکور شد در تامن از رؤوس ثمانیه به مقاصد اشبه است و این ظاهر شد از بیان مذکور».

انجامه: «تمت الرسالة الشریفة فی شهر رجب المرجب سنة ۱۲۶۰».

نسخ، رجب ۱۲۶۰ق، عبارات اصل و نشانیها شنگرف. ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی بن محمدباقر جهرمی در ۱۶ جمادی‌الثانی ۱۳۵۰ق و یادداشت: «صد و پنجاه و هشت ورق و یک صفحه ورقی سی دو بیت» و کتابخانه خصوصی محمدکریم اشراق و اهدایی آقای محمدکریم اشراق برادران احقاقی و دو بیت به خط جهرمی زرگر مالک نسخه. در ابتدای نسخه با مداد و به خطی جدید مؤلف را مولوی عنایت‌الله هندی دانسته‌اند.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، درون طراحی شده با اشکال رنگین و زرین.

۱۵۹ برگ، ۲۱/۵×۱۴، ۱۵ سطر، ۱۵×۷.

(۱۰۶۹۰)

مجموعه:

۱. حاشیة شرح الملخص (نسبة ارتفاع اعظم الجبال الی قطر الارض)

(نجوم ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

حاشیه‌ای بر مبحث «نسبت ارتفاع بزرگترین کوههای زمین با قطر زمین» شرح موسی بن محمد قاضی‌زاده رومی (سده ۹هـ) بر ملخص محمود بن محمد چغمینی (۷۴۵ق) است. نوشته شده در ۹۹۰ق در اصفهان.

کامل.

[کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۵۸۴ـ۵۸۷؛ دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۰۴۳؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۸۹۴ـ۸۹۵ و ج ۱۹، ص ۳۹۶؛ ذریعه، ج ۱، ص ۳۳۳؛ آستان قدس، ج ۱۰، ص ۹۲ و ۱۱۶ـ۱۱۷ و ۱۶۲؛ مرعشی، ج ۳، ص ۲۰۹ـ۲۱۰]

آغاز: «نحمدک یا من جعل الارض مهاداً والجبال اوتاداً ونشکرک یا من بنی بقدرته سبعاً شداداً قصرت عن مساحة ساحة ملکوتک».

انجام: «وبضاعته من مودة الیه ولن المحققین... (آبخورده) الاهمال والله اعلم بحقیقة الحال والحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله».

انجامه: «تمت الحاشیة الیها صبح الاثنین شهر شعبان سنه ۱۱۱۸».

۲. شرح الملخص فی الهیئة (نجوم ـ عربی)

از: موسی بن محمد بن محمود قاضی‌زاده رومی (سده ۹ ه)

کامل.

[مرعشی، ج ۳، ص ۵۲ـ۵۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۸، ص ۲۲۵ـ۲۲۹؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۹۱۷ـ۹۱۸]

آغاز: «الحمد لله الذی جعل الشمس ضیاء والقمر نوراً وبسط علی بساط البسیط ظلاً وحروراً ورفع خضراء ذات بروج وسراج».

انجام: «الا دقیقة و ثلثة اخماس دقیقة من دقایق الساعاة علی ما ذهب الیه الثانی کما لا یخفی علی من له درية فی الحسابات والله اسرع الحاسبین».

نستعلیق، صبح دوشنبه شعبان ۱۱۱۸ق (رساله اول)، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، با حاشیه نویسی فراوان، موضوع هر بند در حاشیه نوشته شده است. نسخه موریانه خورده و بسیار ابدیده به نحوی که بیشتر صفحات به هم چسبیده‌اند و متن در بسیاری از جاها ضایع شده است. ابتدای نسخه یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ و اهدایی برادران محمدکریم اشراق برادران احقاقی و چند یادداشت نحوی که به دلیل ابخوردگی نمی‌توان انها را خواند. برگ پایانی نسخه تملک محمدباقر بن ملا علی‌رضا شیرازی در ۱۱۳۲ق با مهر مستطیل او.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی با روکش پارچه‌ای فرسوده، شیرازه از هم گسسته.

به خاطر ابخورگی و چسبیدگی صفحات نمی‌توان نسخه را برگشماری کرد، ۲۱×۱۱، ۱۸ و ۱۴ سطر، ۱۳۰۵/۵.

(۱۰۶۹۱)

شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام (فقه ـ عربی)

از: جعفر بن حسن بن یحیی محقق حلی (۶۷۶ق)

کامل.

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۸۸ـ۹۹؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۹۲۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۸۲۰ـ۸۶۵]

آغاز: «اللهم انی احمدک حمداً یقلّ فی انتشاره حمد کل حامد ویضمحلّ باشتهاره جحد کل جاحد».

انجام: «فی شفاعتهم انه ولی ذلک والقادر علیه والحمد لله رب... اجمعین».

انجامه: «وقد فرغ من کتابة الکتاب احقر السادات والطلاب وافقر العباد الی رحمة ربه العزیز الوهاب یحیی بن احمد بن معین بن عبدالله الحسینی الکبودراهنگی الهمدانی فی یوم الجمعة السابع والعشرین من شهر محرم الحرام وصار تاریخ تمام عامها: «فالشکر لله علی اتمامها = ۱۳۱۶» والتمس الدعاء من الناظرین والعفو والاغماض من الزلات وتبدیل الاغلاط والسیئات بالحسنات فانّی انسان ومحل السهو والنسیان وقد قال الکریم المنان فاعفوا واصفحوا الا تحبون ان یغفر الله لکم اللهم اغفر لنا ولوالدینا ولوالدی والدینا ولمن وجب حقه علینا ولمن وصّینا بالدعاء واقض حوائجنا وادّ دیوننا فی الدنیا والآخرة بحق محمد وعترته الطاهرة. مخفی نماناد چون علمای اعداد لفظ مبارک جلاله را شصت و شش عدد گرفته‌اند والف لا را محسوب نداشته‌اند لهذا در این مادهٔ تاریخ نیز به شمار و تعداد نیامده حمل بر سهو و غلط نشود تذکرةً وتنبیهاً قلمی شد (یعنی تک تک حروف با معادل عددی آنها را در ماده تاریخ آورده است)».

نسخ، یحیی بن احمد بن معین بن عبدالله حسینی کبودراهنگی همدانی، جمعه ۲۷ محرم ۱۳۱۶ق برابر با عبارت «فالشکر لله علی اتمامها»، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، ثلث آخر نسخه دارای حاشیه‌های بیشتر با امضای «زین‌الدین» و «ع ل» و گاهی با امضای زین‌العابدین تبریزی که همه موارد مربوط به این شخص اخیر تاریخ و امضا دارد مانند ۱۷ جمادی‌الاول ۱۳۴۴ (۳۵۶ ر) ۱۹ جمادی‌الاولی ۱۳۴۴ (۳۵۷ ر) شعبان ۱۳۴۲ (۳۸۵ ر) و موارد دیگر و یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵.

ابتدای نسخه فهرست مطالب کتاب با شماره صفحات، ۸ برگ در پایان نسخه سفید مانده و بعد از آن در دو برگ چندین یادداشت طبی و شرح و تفسیر لغوی یک بیت عربی.

پشت طبله اول جلد چندین بیت شعر عربی از حسین بن علی منشی معروف به طغرائی اصفهانی و سلیمان بن زید العدوی و یک یادداشت پزشکی. تمامی صفحات شماره‌گذاری شده و بالای همه آنها نام کتاب فقهی آن صفحه را نوشته‌اند.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای سوخت با ترنج و سرترنج زرین، مجدول.

۴۹۸ برگ، ۱۲/۵×۲۰/۵، ۱۶ سطر، ۷×۱۳/۵.

(۱۰۶۹۲)

کشف الوجوه الغر لمعانی نظم الدر (عرفان ـ عربی)

از: محمود بن علی کاشانی، عزالدین (۷۳۵ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۶۸۶]

انجامه: «حرّره الفقیر الی الله تعالی الراجی رحمته الناصر بن محمد بن عبدالواحد بن محمد الکازرینی وفقه الله لصالح الاعمال وبلّغه نهایات الآمانی وغایة الآمال بمحمد وآله وصحبه خیر صحب وآل فی یوم الخمیس عاشر شهر الله الاصبّ رجب سنة ثمان وستین وسبعمایه الهجریة حرّره لنفسه».

نسخ، ناصر بن محمد بن عبدالواحد بن محمد کازرینی برای خودش، پنجشنبه ۱۰ رجب ۷۶۸ق، ابیات و نشانیها شنگرف.

یادداشتهای صفحه عنوان نسخه: نام کتاب و مؤلف به خط کهن با این عبارات: «کتاب کشف الوجوه الغرّ لمعانی نظم الدرّ من مؤلفات الامام العارف الربّانی السالک المحقق الصمدانی عز الحق والدین محمود بن علی الکاشانی قدس الله سرّه ونور قبره»، تملک ابوتراب محمد بن محمود بن محمد حسنی حسینی با مهر مدور او: «ابوتراب محمد الحسنی الحسینی»، تملک ابوالحسن بن علی‌نقی با مهر مستطیل: «ابوالحسن درگهی»، تملک اسمعیل الحسینی الشامی با مهر بیضوی: «ابن معصوم اسمعیل الحسینی ۱۱۳۰»، و تملک کاتب ناصر بن محمد بن عبدالواحد کازرینی که آن را پاک کرده‌اند و به راحتی خوانده نمی‌شود. یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، تملک نعمت‌الله احقاقی زرگر در ۲۴ صیام ۱۳۵۱ق، مهر گلابی شکل: «صح حیدر علی ۱۲۰۰» و دو رباعی.

در حاشیه تصحیح شده و بلاغ دارد. با یادداشت مقابله در پایان در چهارشنبه ۲۶ رمضان ۷۶۸ق: «بلغت المقابلة مع اصله المنتسخ منه بعون الله تعالی وتوفیقه وصحح بقدر الوسع وبذل امکان والله المستعان وعلیه التکلان فی یوم الاربعاء السادس والعشرین فی شهر رمضان عمت میامن برکاته علی اماثل اهل الاسلام لسنة ثمان وستین وسبعمئة الهجریة حامداً لله تعالی ومصلیاً ومسلماً علی نبیه محمد واله وصحبه اجمعین». نسخه در ۲۱ کراسه ۸ برگی است (آخرین کراسه ۶ برگی) که بعد از هر هشت برگ شماره کراسه در بالای صفحات نوشته شده است.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای دو رو، درون زیتونی، اندکی موریانه خورده، مرمت شده.

۱۷۰ برگ، ۱۳×۲۰، ۲۱ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۶۹۳)

مجموعه:

۱. کسر الاصنام الجاهلیة «۱ پ ـ ۷۳ ر» (اخلاق ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

تنظیم شده در یک مقدمه و چهار مقاله و خاتمه.

کامل.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۰۵ـ۱۰۷؛ الهیات تهران، ص ۳۹۸ و ۶۳۹]

آغاز: «الحمدلله الذی ارشدنا سبیل الهدایة والرشاد وهدانا طریق الوصول الی المبدأ والمعاد ونهانا عن سلوک الغی والضلال».

انجام: «لخّصناه من بعض کتب اهل العرفان فلنختم به الکلام حامداً لله العزیز المنان ومصلیاً علی رسوله المبعوث لهدایة کافة العقلاء من الانس والجان وآله الهادین الی طریق الجنان المطهرین عن ادناس الرذایل والنقصان».

انجامه: «وقد تمت کتابته بید مؤلفه فی اوایل شهر شعبان المعظم لعام سبع وعشرین بعد الالف ختم الله له بالحسنی وجعل عقباه خیراً من الاولی».

۲. تفسیر سورة الاعلی «۷۴ پ ـ ۹۵ ر» (تفسیر ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

کامل.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۶۶ـ۶۹؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۳۴۰؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۱۳۱ و ج ۲، ص ۵۰]

آغاز: «سبحانک اللهم وتبارک اسمک وتعالی ذکرک وعظمت قدرتک وعلت کلمتک اشهد ان کل اشارة».

انجام: «وصلی الله علی مظهر الاسم الاعظم وصاحب القیل الاقوم محمد واهل بیته المقدسین علیهم اجزل تسلیمات المصلین».

انجامه: «وکتب هذه السطور مؤلفها فقیر المحتاج الی رحموت الحق تعالی ربّ الملک والملکوت محمد بن ابرهیم المشتهر بصدرالدین الشیرازی مسلماً مستغفراً».

۳. اجوبة المسائل «۹۶ ر ـ ۱۱۱ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

پاسخ به پرسشهای فلسفی و حکمی کسی است که از او نام نمی‌برد با عناوین «قوله ـ اقول».

ملاصدرا در این رساله از خودش یاد نکرده و فقط یک‌جا به کتاب دیگرش اسفار ارجاع داده است: «قررناه وفصلناه فی کتابنا المسمی بالاسفار الاربعه» (۱۱۲پ).

از این رساله تنها یک نسخه دیگر به شماره ۱۸۵۵/۵ در کتابخانه ملک تهران شناسایی شده است. البته در آن جا با تردید کتاب را از ملاصدرا دانسته‌اند (فهرست ملک، ج ۵، ص ۳۸۶) و به همین دلیل در کتابشناسی جامع ملاصدرا هم آن را جزو آثار منسوب ملاصدرا ذکر کرده‌اند. رک: ص ۳۱۹ـ۳۲۰.

آغاز: «قد تشرفنا بمیامن تسلیمات افضل اولی القرابة العقلیة وابهجنا لشرایف تحیات اکرم ذوی النسبة القلبیة مدّ الله تعالی فی عمره وزاد فی الخیرات واقتباس الانوار الملکوتیة لدیه... واما المسایل الجلیلة العویصة التی طلب الکشف عن اعضالها وابتغی فک العقیدة عن وجه اشکالها فهی لعمری فی الاشکال مما یوجب الاعیاء علی الحکماء اولی الفضایل والافضال وفی الصعوبة مما یشوش خواطر الاذکیاء فضلاً عن الاغبیاء من اسرار عالم الوهم والخیال ویبلد عقول المشاهیر فی التفکر والقیاس فضلاً عن اذهان الجماهیر من الناس فاین لمثلی مع قصور الباع وکثرة الاشتغال وقلة الاتساع التعضی (؟) عن هذه المضایق والتخلص عن هذه الشبهات ولکن الواهب غیر متناهی القوة والقدرة یعطی من یشاء بغیر حساب. فشرعت فی ذلک امتثالاً لمأموله واجابة لمسئوله فان وقعت فیه زلة او هفوة فلیصلحه من اطلع علیه من ابناء الحقیقة... قوله موجودیة المهیات الممکنة اما بکذا واما بکذا اقول المذاهب لیست منحصرة فیما ذکره واورده بل ههنا عدة آراء فی موجودیة المهیات لم یتعرض لها. فمنها ما ذهب الیه بعض الاعلام من السادة العظام وهو ان موجودیة کل شیء اتحاده مع مفهوم الوجود البدیهی».

انجام: «وانها اذ القوة الانسانیة لا تفی بتفاصیل مبادی الآثار العجیبة الفلکیة وغرایب تأثیراتها بالعالم ما لم یرتق من هذه الهاویة المظلمة الی ما فوقها وذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله واسع علیم».

۴. النصوص فی تحقیق الطور المخصوص «۱۱۲پ ـ ۱۳۱ر» (عرفان ـ عربی)

از: محمد بن اسحاق قونوی (۶۷۳ق)

رساله کوتاهی در اثبات وحدت وجود است.

کامل.

[ملک، ج ۵، ص ۳۶؛ مرعشی، ج ۱۲، ص ۳۲۵ـ۳۲۶ و ج ۳۴، ص ۱۹ـ۲۰؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۹۵۶؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۵۱۰؛ الهیات تهران، ج ۲، ص ۲۷۸ ج ۱، ص ۲۲۰ (که نام با اشکال الفصوص چاپ شده است)؛ معجم التاریخ التراث الاسلامی، ج ۴، ص ۲۶۱۰]

آغاز: «الحمد لله الذی ابان بمستقرات الهمم مراتب علم الیقین وعینه وحقّه ودرجاته واوضح بسکون قلق الطالبین».

انجام: «ویبقیه رکناً یلجأ الیه ویعوّل فی کشف کل معضلة علیه والسلام معاد علیه ورحمة الله وحسبنا الله ونعم الوکیل».

۵. المفاوضات (اجوبة مسائل القونوی) «۱۳۲پ ـ ۱۴۳ر» (فلسفه ـ عربی و فارسی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۲۳۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۵۷۰؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۴۳۳ـ۴۳۴؛ احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۴۸۳ـ۴۹۷ (همراه با متن این رساله)]

آغاز:

«السالی کتاب ما اراه مشابها	بغیر کتاب الله من سایر الکتب
اتی من امام نور الله قلبه	وصیّر مرفوعاً لدی سیره الحجب

خطاب علی مولانا امام معظم هادی الامم کاشف الظلم».

انجام: «واشار بذلک لم یکن ذلک من انعامه العام وکرمه العمیم بقریب والله تعالی یدیم ظلّه علی طالبی الکمال ویسبغ علیه فیضه الذی لا یزال انه لطیف مجیب».

انجامه: «قد تشرف بتحریره من نسخة سقیمة العبد الفقیر الی رحمة الله الغنی محمد الشهیر بمؤمن بن جلال‌الدین محمد القاشانی وفّقه الله تعالی لمراضیه وبلغه الی منتهی الکمال وغایة المنی وهداه الی اقصی درجات سالکیه بمنه وجوده ووقع الفراغ العاشر من شهر رمضان المبارک من شهور سنة سبع وعشرین بعد الالف من الهجرة النبویة المصطفویة».

نسخه نفیس، نستعلیق، رساله اول و دوم به خط ملاصدرا (مؤلف) اوایل شعبان ۱۰۲۷ق (رساله اول). دو رساله اول مسوده اصلی کاتبند با خط خوردگی و افزودگیهای فراوان در متن و حاشیه، عناوین درشت‌تر. ملاصدرا بالای برگ آغازین رساله اول کلمه «هو» و ابتدای رساله دوم عبارت «یا هو یا من هو یا من لا هو الا هو» را نوشته است.

رساله آخر: محمدمؤمن بن جلال‌الدین محمد قاشانی از نسخه‌ای مغلوط، در ۱۰ رمضان ۱۰۲۷ق. ابتدای نسخه تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر در ۵ شوال ۱۳۵۱ق و ۲ بیت شعر به خط او، یادداشت کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵ و دو دعا. نسخه وقف بوده است. صفحات وصالی شده. برگ آغاز نسخه حدیثی از پیامبر به نقل از ابی درداء و دعایی از یوسف بن اسباط به نقل از عبدالله بن حسین (۱پ). بین دو رساله سوم و چهارم سخنی از اصولیین درباره واجب (۱۱۱پ). برگ پایانی دو رباعی به فارسی (۱۴۴پ).

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، عطف و سجاف تیماج قهوه‌ای، ترمیم شده.

۱۴۲ برگ، ۱۲/۵×۲۰، ۱۴ سطر، ۷/۵×۱۳/۵.

(۱۰۶۹۴)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

با دیباچه گل اندام که یک یا دو برگ از ابتدای آن افتاده است.

[منزوی، ج ۳، ص ۲۲۷۶ـ۲۲۹۱؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۴۲۷ـ۴۷۴؛ کتابشناسی حافظ، مهرداد نیکنام، تهران، ۱۳۶۷ش]

آغاز موجود دیباچه: «والذین معه أشداء علی الکفار به گوش هوش فصحای اطراف عالم».

انجام:

خواموش نشین که وقت خواموشی تست   دم در کش و جـام عشـق را پـر مـی کـن

نستعلیق، اوائل سده ۱۱ه، برگ ۱۵ پ ابتدای غزلیات سرلوح مزدوج مذهب مرصع، صفحات ۱۵ پ و ۱۶ ر طلاندازی دندان موشی بین سطور، صفحات مجدول به زر و شنگرف و زنگار ولاجورد، برگ ۵ یک سرلوح مذهب داشته که آن را از نسخه بریده‌اند. نسخه فرسوده است. این مهرها در صفحات مختلف آن مخصوصا برگ آخر دیده می‌شود که ضمه از آن فردی به نام محمدحسن است: مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمدحسن ۱۲۴۳» و مهر دیگری شبیه به این سجع با تاریخ ۱۲۳۳، مهر بیضوی: «عبده محمدحسن ۱۱۸۷» و «عبده حسن ۱۱۸۷» و «افوض امری الی الله عبده محمدحسن سعدلو ۱۱۸۷» و «اله حمید مجید ۱۳۱۹» و «مجید ۱۳۱۴» و «یا سکینه بنت حسین» و «ابن محمدقلی محمدحسن ۱۲۵۰» و «ح س ن (تاریخش در صحافی از بین رفته)» و «عبده الراجی محمدحسن (تاریخ خوانا نیست)»، و مهر مستطیل: «ابن محمدقلی محمدحسن ۱۲۳۸» و یکی دیگر با همین سجع اما کوچکتر که تاریخش خوانده نمی‌شود و «حسن ظنی بالله» و مهر بیضوی «خاک نگین، محمدحسن...» که قسمت عمده آن در صحافی از بین رفته است. در حاشیه بسیاری از صفحات تفألهایی که مالک نسخه به دیوان زده و موضوع آنها یادداشت شده است (مربوط به سالهای ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۰ش با مداد و خودکار). صفحات جابجا صحافی شده‌اند.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی دو رو، درون قهوه‌ای روشن با جدولهای زرین، هر دو طبله از نسخه جدا شده‌اند.

۲۲۸ برگ، ۱۰/۵×۱۹/۵، ۱۴ سطر، ۷×۱۴/۵.

(۱۰۶۹۵)

شرح منازل السائرین

(عرفان ـ عربی)

از: عبدالرزاق بن ابوالغنائم بن احمد کاشانی (۷۳۶ق)

کامل.

[معجم التاریخ التراث الاسلامی، ج ۲، ص ۱۷۳۱ـ۱۷۳۲؛ ذریعه، ج ۱۴، ص ۸۸؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۴۷۰ـ۴۷۱ و ج ۱۷، ص ۱۰۲؛ مرعشی، ج ۲۵، ص ۱۰۳ و ج ۳۳، ص ۴۷۵؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۴۸۹؛ المخطوطات المصورة قاهره، ج ۱، ص ۱۷۰ـ۱۷۱؛ سلیمانیه عراق، ج ۳، ص ۶۳]

آغاز: «الحمد لله الذی خص العارفین بمعرفة ما لا یعرفه الا هو وسلب عقولهم بنور وجهه فتحیّروا فی سبحانه».

انجام: «معتنیاً بما یهتدون من التحقیق فانه کتاب فاق کل ما صنف فی هذا الطریق والله ولی التوفیق».

انجامه: «وقع الفراغ من تسویده لیلة الجمعة اوائل شوال سنة سبع واربعین وسبعمائة هجریة».

نسخ، جمعه اوایل شوال ۷۴۷ق، عناوین و نشانیها شنگرف تصحیح شده، چند برگ اول و آخر نسخه وصالی شده.

یادداشتهای سه برگ ابتدای نسخه: تملک محمدحسین بن محمدصالح حسینی، نام کتاب و قیمت آن به دو تومان، تملک نعمت‌الله احقاقی جهرمی زرگر در جمادی‌الاول ۱۳۵۱ق و چهار بیت شعر به خط او، کتابخانه محمدکریم اشراق جهرم ۱۳۵۵، ۱۶ بیت از قصیده‌ای از سنایی به خط متن نسخه که نیمی از آن در وصالی از بین رفته با مطلع:

درگه خلق همه زرق و فریبست و هوس   کار درگاه خداوند جهان دارد و بس

نقل قولی از افلاطون، بندی از منازل السائرین، بندی عرفانی درباره الفینة، بندی درباره فرق خراسانیون و عراقیون در تعریف رضا، یک مهر مستطیل که آن را سیاه کرده‌اند، اهدایی آقای محمدکریم اشراق برادران احقاقی، حدیثی از امام حسین بن علی خطاب به اباذر درباره فقر و غنا.

یادداشتهای پایان نسخه: یادداشتی با این متن به خط کاتب نسخه: «وجد بخط الشارح کمال الملة والدین عبدالرزاق بن ابی الغنـ [در وصالی از بین رفته] رحمه الله: وقع الفراغ من تسویده یوم الاثنین العشرین من رجب سنة احدی وثلثین وسبعمائة». تملک میرزا محمدجمال، تملک صادق با مهر بیضوی: «یا صادق الوعد ۱۰۴۸»، تملک محمدعلی با مهر مدور: «لا اله الا الله محمد نبی الله علی ولی الله ۱۰۲۶»، دو مهر مستطیل سیاه شده، و معنای چند کلمه عرفانی که همه با حرف الف آغاز می‌شوند [الاحد، احدیة، احوال،...]. برگ ۱۲۶ ر و ۱۷۵ ر مهر مستطیل به سجع: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده علی‌اشرف ۱۲۱۹».

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج سرخ، درون کاغذ ابر و باد.

۲۳۵ برگ، ۱۱×۱۷، ۱۷ سطر، ۸×۱۲/۵.

(۱۰۶۹۶)

مجموعه:

۱. حاشية تهذيب المنطق «۲ ر ـ ۶۵ ب» (منطق ـ عربی)

از: عبدالله بن حسین یزدی (۹۸۱ق)

کامل.

[آستان قدس رضوی، ج ۲۴، ص ۹۵ـ۱۱۶؛ مرعشی، ج ۱، ص ۲۲۳ـ۲۲۴؛ بروکلمان، ج ۱۲، ص ۳۱۴ـ۳۱۵]

آغاز: «قوله الحمد لله افتتح بحمد الله بعد البسملة ابتداء بخير الكلام واقتداء بحديث خير الانام عليه السلام فان قلت حديث الابتداء».

انجام: «في الراسخين في الامرين ورزقنا بفضل جوده سعادة الدارين بحق نبيه محمد خير البرية اجمعين وآله وعترته الطاهرين انه موفق ومعين. قد فرغ من التأليف الفقير الى عفو مولاه نجم بن شهاب المدعو» (برگ پایانی که انجامه کاتب را داشته افتاده است).

۲. الشافية «۶۶ ب ـ ۱۳۱ ر» (صرف ـ عربی)

از: عثمان بن عمر مالکی، ابن‌حاجب (۶۴۶ق)

کامل.

[التراث العربي المخطوط، ج ۷، ص ۱۲ـ۱۳؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۵، ص ۲۳۷۲ـ۲۳۷۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۰۷ـ۱۱۲]

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والصلوة... وبعد فقد التمس مني من لا يسعني مخالفته ان الحق بمقدمتي في الاعراب مقدمة في التصريف».

انجام: «واما الحروف فلم تكتب منها بالياء غير بلى والى وعلى وحتى».

انجامه: «قد وقع الفراغ من هذه الاوراق ليلة الجمعة ثاني شهر ذي‌الحجة الحرام على يد الاقل الاحقر محمد ابن علي‌اصغر الخراساني سنة ۱۲۵۵» (دو برگ نونویس آخر).

نستعلیق (رساله اول) و نسخ (رساله دوم)، سده ۱۳هـ، رساله دوم به خط سه نفر که دو برگ آخر آن را محمد بن علی‌اصغر خراسانی در شب جمعه ۲ ذی‌الحجه ۱۲۵۵ق نوشته است.

عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، با توضیحات مفصل در حواشی و بین سطور، متن اصلی تهذیب المنطق در بالای صفحات نوشته شده است. حاشیه صفحات اندکی رطوبت دیده.

یادداشتهای ابتدای نسخه: فهرست کتابهای محمدحسین ولد احمد ملا حسین، یادداشتی از ملا قربانعلی بن کربلای رمضانعلی که نسخه را به قیمت ۱۵۰۰ دینار در غره ربیع‌الاخر ۱۲۹۴ق سنة

اودئیل از ملا جعفر خریده است، یک جزء خریداری محمد بن علی‌اصغر خراسانی قاینی در شوال ۱۲۵۵ق به قیمت بیست و پنج شاهی رایج، خریداری غلامحسین بن کرمعلی خراسانی بجنوردی در صفر ۱۳۵۴ق، یادداشتی درباره لفظ مقدمه با امضای م ح م د، و معنای کلمه حمد.

بین دو رساله مهر بیضوی: «ابن علی‌اصغر محمد‌الموسوی ۱۲۳۱» و یک مهر بیضوی ناخوانا (۶۶ ر).

برگ آخر نسخه یادداشتی در ۳ ذیقعدة الحرام ۱۳۵۹ که قدمت کتاب را تا آن موقع یکصد و چهار سال و ۱۱ ماه محاسبه کرده است.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، جدول‌دار، فرسوده.

۱۳۱ برگ، ۱۲×۱۸، ۷×۱۳ـ۷ سطر، ۱۳۰۷.

(۱۰۶۹۷)

مجموعه:

۱. [منتخب تجوید] «۱ ب ـ ۲۲ ب» (تجوید ـ فارسی)

از: محمد بن عبدالحسین قندهاری

مختصری از قواعد تجوید است: «پس... اصل ضروریات و مطالبات صحیحات قرائت را به توفیقات خداوندی و اعانت اهل بیت رسالت پناهی... این احقر... از قلت فهم و کثرت جهل خود این نسخه شریف را منتخب نموده که افادهٔ فیض آن بر کافه مکلّفین حاصل گردد... پس بناء علی هذا این نسخه شریفه لبّ لبّ است در دانستن مخارج حروفات بیست و نه گانه و مجملی است از مفصل و مختصری است از مطول در بیان دانستن مخارج حروفات و تحقیقات و تقریبات و صفات ذاتی و عرضی و صفات شرط کمالی که به جهت هر یکی می‌باشند و آن چه ضرور است بر جمیع مکلّفین از خواص و عوام».

شامل ۵ فصل:

فصل اول: در تحقیقات مخارجات حروفات است و آن چه ضرور است دانستن آن و رشتهٔ میزان و صحت تکلیفات قرائت می‌باشند.

فصل دوم: در بیان دانستن تنوین و نون ساکنه.

فصل سوم: در بیان امّ ادغام است.

فصل چهارم: در بیان دانستن امّ مدّات است.

فصل پنجم: در بیان دانستن محسّنات و معایبات قرائت می‌باشد.

آغاز: «الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة... اما بعد بدان عرّفك الله حقايق التعبير والتأويل که بعد از معرفت و تصدیق توحید حضرت واجب الوجود بالذات»

انجام: «که مکلفین از رشتهٔ این نسخهٔ شریفه تخلّف ننمایند و در حین مطالعه این خاطی مجرم را به طلب مغفرت سرافراز نمایند الحمد لله رب العالمين».

انجامه: «و تمت منتخب تجوید بعون الله الملك المجيد يوم دوشنبه ۱۲ شهر شوال المكرم قلمی گردید فی سنة ۱۳۴۰» (۲۲ پ).

از برگ ۲۳ ر تا ۳۵ پ بخشی از فصل اول تا پایان کتاب تکرار شده است.

انجامه کتابت دوم: «و تمّت منتخب التجويد بعون الله الملك المجيد يوم سه‌شنبه بيست سيم شهر ذيقعدة الحرام فی سنة ۱۳۱۶ م م م التمسكم بالدعاء. كتبه الحقير (مهر بيضوی: «عباس ۱۱۳۲»).

۲. شرح عوامل جرجانی «۳۷ ر ـ ۴۲ پ» (نحو ـ فارسی)

از: ناشناخته

شرح عوامل جرجانی است که به نظر می‌رسد از یادداشتهای خود کاتب باشد. بقیه رساله‌های نحوی مجموعه هم به خط هموست و گمان می‌رود برای آموزش خود یا دیگری به تحریر آنها دست زده باشد.

آغاز: «هذا كتاب عوامل جرجانی. عوامل در لغت کار عمل کننده را گویند. و در اصطلاح عبارت است از جمع عمل که یعنی عمل به رفع و جرّ و نصب و غیرها باشد. بسمله. باء حرف جرّ، اسم مجرور به باء اضافه شده به سوی الله، و الله مضاف اليه رحمن و رحيم، یعنی به نام خدایی که این».

انجام: «و مذکور مضاف اليه واو واو مستأنفه. الحمدُ مبتدا، لام حرف جر، الله مجرور به لام جار و مجرور، متعلق به ثابت محذوف و خبر است از برای الحمد».

انجامه: «بيد اقل العباد ابن الحاج رجبعلی غلامرضا» (۴۲ ر) «تمت الكتاب المسمی بكتاب عوامل الجرجانی بيد اقل العباد المذنب العاصی غلامرضا بتاريخ دويم شهر رجب المرجب جلوس شاه جديد من شهور سنه ۱۳۲۷ موافق با ۴ شنبه ۳ شهر مذكور» (۴۲ پ).

۳. شرح عوامل جرجانی «۴۳ ر ـ ۴۵ ر» (نحو ـ فارسی)

از: ناشناخته

شرح دیگری بر عوامل است با ترجمه زیرنویس متن عربی و اندکی شرح در متن و حاشیه. از انجام ناقص مانده است.

آغاز ترجمه: «عوامل در نحو بنا بر آن چه جمع آورده او را شیخی که این صفت دارد که امام و فاضل است اسمش عبدالقاهر است پسر عبدالرحمن جرجانی است که سیراب کند خدا قبر او را».

آغاز شرح: «العوامل مبدأ، فی النحو جار و مجرور متعلق به يكون، علی حرف جرّ، ماء ماء موصولی و مجرور به علی. ألّفه فعل، ها مفعول است از برای ألّفه».

۴. شرح هدایه «۴۵ پ ـ ۹۹ پ» (نحو ـ فارسی)

از: ناشناخته

در کتابت آشفته است و می‌ماند که پیش‌نویس کتاب باشد.

[آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۴۸۹ـ۴۹۰ (هدایه)]

آغاز: «بسمله و به نستعين. باء حرف جرّ اسم مجرور به باء جارّ و مجرور متعلق به ابتداء یا به استعين اضافه شده به سوی الله».

انجام: «به اعتبار مؤخر واقع شدن آن صفت از موصوف و عمل کرده است مصدر در محل یک نصب را».

۵. شرح البهجة المرضية «۱۰۳ ر ـ ۱۳۶ ر» (نحو ـ فارسی)

از: ناشناخته

آغاز: «تفوح بحاء المهملة، فعل مضارع به معنی وزیدن. البهجة المرضية ای الحديقة یعنی باغچه پسندیده شده. جاوٍ بمعنی جامع».

انجام: «فاعلیت و مفعولیت هر یک از زید و عمرو در مثال اولی و در ثانی اگر چه از ضمیر مؤنث فهمیده می‌شود لاکنی اون را بعضی لازم می‌دانند».

۶. دعا «۲۶۴ ر ـ ۲۶۷ پ» (دعا ـ فارسی)

شامل دعا به جهت صلح زن و شوهر، دعای مرجانه به جهت محبت و بریدن جلّهٔ زنان.

نستعلیق، عبارات عربی نسخ معرب. عناوین و نشانیها شنگرف، با حاشیه‌نویسی.

رساله اول: دوشنبه ۱۲ شوال ۱۳۴۰ق وکتابت دوم آن سه‌شنبه ۲۳ ذیقعده ۱۳۱۶ به خط عباس.

رساله دوم: غلامرضا بن رجبعلی، چهارشنبه ۲ رجب ۱۳۲۷ سال جلوس شاه جدید.

رساله‌های دوم تا پنجم در متن و حاشیه نوشته شده است.

۱۳۹ ر ـ ۲۶۳ پ برگهای پراکنده‌ای از یک کتاب دعا و منتک حج چاپ سنگی با افتادگی فراوان صحافی شده است. ابتدای نسخه تملک قربان‌علی ولد حاجی محمدعلی.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد مقوا.

۳۶۷ برگ ۵/۱۰×۵/۱۷، سطور مختلف. ۱۴۰۸

(۱۰۶۹۸)

جنگ اشعار

(ادبیات ـ فارسی)

اشعار مختلفی در قالبهای مثنوی و قطعه و غزل و قصیده و رباعیات و فرد... و از شاعران متفاوتی است که نام آنها در پی خواهد آمد. از آن جا که در بخشی از این جنگ شاعران به ترتیب شهرها مرتب شده‌اند احتمال دارد تذکره‌ای باشد[1] اما به خاطر افتادگیهای فراوان نسخه با وجود جستجو و مقابله فراوان به نتیجه‌ای نرسیدم.

اشعار متن:

ـ بخشی از فرهاد و شیرین وحشی بافقی (۳ ر ـ ۱۴ پ)

آغاز افتاده:

بیا ای کوهکن با تیشه تیز	که دارد کار شیرین شکرریز
چه شیرینی ترا شد کارفرمای	بیا خوش پای کوبان پیش نه پای

انجام افتاده:

چه سیلی کنز درش سیلی درآمد	از آن ساعش به جان سیلی درآمد
از آن سیلش که در رفت از ره گوش	نگون شد سقف طاق خانه هوش

بیرام خان، سلطان ابویزید (۱۵ ر)، انیسی (مثنوی، ۱۵ ر ـ ۱۶ پ)، سلیم (۱۷ ر)، شاه شجاع، ثنائی اویماق (۱۷ پ)، محمدمؤمن میرزا خلف بدیع‌الزمان (۱۷ پ ـ ۱۸ ر متن و حاشیه)، قسمت نامه میراث پدر با همشیره به عنوان مطایبه از میلی (۱۸ پ ـ ۱۹ ر).

آغاز:

همشیره خرج ماتم بابا از آن تو	مبر از من و تره و غوغا از آن تو

هجو از وحشی (۱۹ ر ـ ۱۹ پ)، خاقانی (۲۶ ر ـ ۲۷ ر)، هجویات انوری (۲۷ ر ـ ۲۹ پ).

ـ اشعار جامی شامل ابیات مختلف او به همراه گزیده‌ای از مثنویهای سبحة الابرار، جام جم، یوسف و زلیخا، سلسلة الذهب، تحفة الابرار، سلامان و ابسال، خردنامه اسکندری (۱۹ پ ـ ۲۵ پ و ۲۹ پ ـ ۷۵ ر).

ـ مثنوی در هزل از اثر شیرازی (۷۵ ر ـ ۷۶ پ).

۱. چند جمله‌ای هم در شرح احوال بعضی از شعرا ذکر شده است.

آغاز:

در کشور فارس پیره زالی	با قامت خم شده هلالی
پیری که نرفته مار گستاخ	از سیم قسون او به سوراخ

انجام:

ست تو به هر چه آشنا شد	حسن و برکت ازو جدا شد
زین دختر کان اثر حذر کن	ای دل شده چاره دگر کن

ابن نصوح، مولانا اهلی (۷۷ ر)، پرتوی، بسحق، پور فریدون (۷۷ پ)، بیکسی، تجلی (۷۸ ر)، زمانی (۷۸ پ)، اشعار سعدی شامل: اشعار پراکنده (۷۸ پ ـ ۸۵ ر)، قطعات گلستان (۸۵ پ ـ ۸۶ پ)، از غزلیات و قطعات سعدی (۸۷ ر ـ ۸۹ پ)، منتخب از بوستان (۸۹ پ و ۹۸ ر ـ ۱۰۱ پ)، طرزی افشار (۱۰۴ ر ـ ۱۰۶ ر)، عرفی، بیگدلی، افشار، قدسی طوسی، کلیم (۱۰۶ ر)، حافظ، خاقانی، امیر صالح، ملک جامی، بیگدلی، اصفهانی، شفایی (۱۰۶ پ)، فیضی دکنی، صاحب شیرازی، آزر، دامی اصفهانی (۱۰۷ ر)، حافظ، صیقلی، شاه شجاع، کلیم، نظم و نثر از کلام میرزا فصیحی (۱۱۱ ر ـ ۱۱۳ ر).

حاشیه:

خطائی، اکبرشاه (۱۵ ر)، امیر صالح (۱۵ پ)، عرشی، فنایی (۱۶ ر)، ملا وارسته چکنی (۱۷ ر)، جلالی (۱۷ پ)، خواری تبریزی، شریف تبریزی (۱۸ ر)، صائب، طوفی، صبوری (۱۸ پ)، بیرام خان، جاهی، آهی، انیسی، ابن یمین (۱۹ ر)، عماد لر، میلی (۱۹ پ)، وفایی (۲۰ ر)، هلالی، راغب، قاسم انوار، ملا عبدالباقی (۲۰ پ)، کاظما، مغربی، فنایی، نقیمی، همایی (۲۱ ر)، عاشق (۲۲ ر ـ ۲۲ پ و ۲۴ ر ـ ۲۴ پ)، کلیم (۲۲ پ)، کمال اسمعیل (۲۲ پ و ۲۳ پ و ۲۴ پ)، مشتاق (۲۲ پ و ۲۴ پ)، مشربی، محتشم، سعدی (۲۳ ر)، میرداماد، وحشی (۲۴ پ)، شوقی، فردوسی (۲۵ ر)، خاقان (۲۶ ر)، سلطان بایزید، شیخ ابوالحسن (۲۷ ر)، وصالی، ظهوری (۲۷ پ)، بیخودی (۲۸ ر)، بدرالدین، کتابی (۲۸ پ)، ابوالفرج سجزی (۴۰ پ)، رکن‌الدین، شاه علاءالدوله، یحیی، میرزا محمد سبزواری، کمالی (۴۱ ر)، فکاری، حیدری، شاهی (۴۱ پ)، میرزا بدیع‌الزمان، میرزا خیرالله، عمادالدین فقیه (۴۲ ر)، قاسمی، فلک، سیف‌الدین، نوعی (۴۲ پ)، تاج‌الدین، شاه سنجان، مولانا هاتفی (۴۳ ر)، شیخ آذری، حالی، عاشقی (۴۴ ر) فردوسی (۴۴ پ ـ ۴۶ پ)، فرخی، عنصری، عسجدی (۴۶ ر)، انوری، نظامی، سعدی (۴۶ پ)، فردوسی، قصاید اسدی در مدح حضرت امیر (۴۷ ر)، فنایی (۴۷ پ)، قدسی (۴۸ ر)، رباعیات سید محمد جامه‌باف، میر محمدمحسن، مشرقی (۴۸ پ)، سید حسن (۴۹ ر)، ثنایی (۴۹ پ)، شیونی از

قاین، ولی از قاین (۵۱ ر)، از منتخبات مولانا اوحدی از غزل و رباعی و فرد و قصیده، مثنوی مصباح الارواح، ابوبکر (۵۲ ب)، شیخ ابوحامد، باقی، بیانی، خاجو (خواجو)، رشدی، رفیع‌الدین، سید شاه نعمت‌الله، مولانا شرف‌الدین (۵۳ ب)، طیّان (۵۴ ر)، عماد فقیه، مظفر (۵۴ ب)، مولانا وحشی کرمانی من مثنوی خلد برین (۵۴ ب - ۵۶ ب)، هاشمی از مثنوی مظهر الآثار ، عسجدی، طلحه، رباعیات ابوسعید ابوالخیر (۵۸ ر)، ابوالفرج رونی (۵۸ ب)، ناصری، خیام (۵۹ ر)، حیدر کلیچه‌پز، خالدی، زلالی (۶۸ ر)، صبوحی، ظاهری، غزالی، مظفر، نادی، کمال اسمعیل، درویش مقصود تیرگر مشهور به شیخ الرباعی (۶۸ ب)، ناظم (۶۹ ر)، وصفی، یزمی، حزینی، روغنی، سیری، سبحانی (۶۹ ب)، صدقی، میر عبدالحق مروی، عیانی (۷۰ ر) میرابوالقاسم قندرسکی، میر محمدمؤمن، میر مرادی، نظام (۷۰ ب)، فخرالدین اسعد، لامعی (۷۱ ر)، پسر لامعی (۷۱ ب)، یوسف، شهودی لاهیجانی، طالب لاهیجانی، فخر الدوله عمیدالدین، فدائی لاهیجانی (۷۲ ر)، میر فغفور لاهیجانی، فیاض لاهیجانی، قراری گیلانی (۷۳ ر)، قامتی گیلانی، مفخی رشتی، نادم لاهیجان، بابا نصیبی گیلانی (۷۳ ب)، قاضی یحیی (۷۴ ر)، ابویزید محمد الغضایری، طبعی قزوینی (۷۴ ب)، ملا پیر جمال اردستانی، تأثیر اصفهانی، امیر تقی شهیر به میر شاه اصفهانی، امنای نجفی، شمس‌الدین محمد، فضولی، سید محمد نجفی، شیخ محمد جبل عامل (۷۵ ر).

- آن چه از شعرای اصفهان نوشته می‌شود و شعرای آن جا هفتاد و هفت نفر می‌باشند (۷۵ ر).

ابدال، آیتی، اسیر، امیربیک ماربین، فوجی اصفهانی، میرزا باقر از سادات اصفهان، ملا پیر جمال‌الدین اردستانی (۷۵ ب)، خواجه جلال ورکانی (۷۶ ب)، خواجه حبیب‌الله، حزنی (۷۷ ر)، حسابی (؟)، حلمی، خاتمی، داعی، ذوقی اردستانی (۷۷ ب)، راضی نقاش، رجایی از سلسله کمال اسمعیل (۷۸ ر)، رضی، میرزا سید رضا، محمدرضا پاشاه، رفیع‌الدین لنبانی (۷۸ ب)، ساقی یزدی، سالک، سپهری اردستانی، سراج، حکاک، سعدای اردستانی، میرزا سلمان (۷۹ ر).

- آن چه از شعرای فارس نوشته می‌شود ان شاء الله تعالی و تقدس (۷۷ ر).

- آن چه افراد متفرقه نوشته می‌شود ان شاء الله از شیراز و ولایتهای دیگر (۷۹ ب).

آقا عباهکی از قریه درزنان، شاه نظر قمشه‌ای متولی روضه شاه رضا، شجاع‌الدین محمود، قیدی شیرازی، لسانی شیرازی، شرف‌الدین فضل‌الله (۷۹ ب)، شعیب میمه‌ای از قری جوشقان، شفایی، مجدالدین همگر (۸۰ ر)، الهی (۸۱ ر)، انوار، میر عقیل یزمی، محسن بیک رشکی، برندق بخارایی، عمعق بخارایی (۸۱ ب)، شکیبی، شوکتی، صادقا (۸۲ ر)، ضیری زواره‌ای اردستانی، میر صبر (۸۲ ب)، ملا محمد صوفی، ضمیری (۸۳ ر)، میرزا نورالله ضیاء از قریه کفران روی دشتین من بلوکات اصفهان (۸۴ ر)،

طاهر از نایین (۸۵ ب)، ظهیرالدین، عشرتی ماربین، قاضی قلندر اصفهانی، فتحی اردستانی، فریدالدین احول اصفهانی (۸۶ ر)، محمدرضا بیگ فکری، قاسمی اردستانی، میر شاه قوام‌الدین، میرزا ابوالقاسم کامی از سادات گلستانه، کلامی، کمال‌الدین اسماعیل (۸۷ ر)، شرمی، ملا عبدالله شهابی، شیخ شهاب سهروردی، صغیری ولد مولانا ملک دیلمی، میرزا یوسف ضیاء، طبعی (۹۱ ب)، عزیزی تبریزی، عبید زاکانی (۹۲ ر)، فروغی، کاکا، نرگسی، مالک اصلش از دیلمان، ملامراد (۹۲ ب)، واعظ میرزا رفیع‌الدین محمد، میرزا محمد طاهر وحید (۹۳ ر)، بارک، میرزا محمدیوسف برادر میرزا طاهر وحید (۹۳ ب).

- دارالمؤمنین [کاشان] از اقلیم چهارم آنچه از شعرای آن جا نوشته می‌شود چهل و سه نفر می‌باشد (۹۳ ب).

ادهم (۹۳ ب)، قاضی اسد، بابا افضل، خواجه نصیر (۹۴ ر)، خواجه محمدامین کوسج، باقر مشهور به باقر خواجه، باقی کاشانی، تجلی کاشانی (۹۵ ر) تسلیمی، میرزا علی تشبیهی، حاتم، میر حسینی طباطبایی (۹۵ ب)، ملا مقیم حلمی، حیاتی، حیدر طهماسبی، خصالی (۹۶ ر)، میر هادی رمزی، میر محمدعلی سالک (۹۷ ر)، عبدالغفار سالم، میر محمدهاشم سنجر، شجاع (۹۷ ب)، مصاحب نایینی (۹۹ ب)، نیکی زین‌الدین خلف علی حلاج اصفهانی (۱۰۱ ر)، واحد میرزا شاه تقی، واهب میرزا حسن (۱۰۱ ب)، شریف، شعوری، ضیاءالدین محمد، عزالدین محمود (۱۰۲ ر)، عشقی، عروزی ، فخری، فهمی، ملا محسن فیض کاشانی، ابوطالب کلیم کاشانی (۱۰۲ ب)، مایلی کاشانی، محتشم کاشانی (۱۰۳ ب)، عتابی، نجیب‌الدین جربادقانی، تصنیفی خوانساری (۱۰۴ ر) آقا حسین خوانساری، خضری خوانساری، زلالی خوانساری (۱۰۴ ب)، شوخی، حسین صبوحی، شیخ علی‌نقی کمره‌ای کاشانی (۱۰۵ ر).

- آن چه از شعرای ری نوشته می‌شود ان شاء الله تعالی به شرط حیات (۱۰۶ ب).

امیدی طهرانی (۱۰۶ ب)، ابوالمفاخر فاخری، امام فخر رازی، فکری، فهمی (۱۰۷ ر)، قمری، کمال‌الدین بندار، لطفی طهرانی، میر نصیر، شیخ نجم‌الدین دایه (۱۰۷ ب)، محمدشریف هجری (۱۰۸ ر).

- آن چه از شعرای ساوه گفته می‌شود. شعرای آن جا چهارده نفر می‌باشند (۱۰۸ ر).

آفتابی، جدایی، حریفی (۱۰۸ ر)، جعفری، امیر زنده‌دل، سلمان ساوجی (۱۰۸ ب)، سوزی (۱۱۰ ب)، میر مستوفی، صلاح‌الدین صرفی، ظریفی، عهدی، قاضی مسیح‌الدین (۱۱۱ ر)، مقصدی، شیخ نجم‌الدین یعقوب (۱۱۱ ب).

- دارالمؤمنین قم، شعرای آن جا شش (؟) نفرند (۱۱۱ ب).

میر محمود اصلی (۱۱۱ ب)، انصاری، ثابت تفرشی، جلال جعفر فراهانی (۱۱۲ ر)، میر حضوری

۱۱۳ ر)، حیرانی قمی، حسن، میرزا ابوالحسن فراهانی، حکیم سعید خان (۱۱۳ ب)، داعی انجدانی، درکی، قاضی رکن‌الدین (۱۱۴ ر)، سلطان محمد قمی، شاه میر تقی، بابا شهیدی (۱۱۴ ب)، شمس‌الدین (۱۱۵ ر)، شمسای صفیر، شاه طاهر انجدانی (۱۱۵ پ)، علائی آشتیانی، غضنفر (۱۱۶ ر)، میر عبدالغنی تفرشی، ابوتراب انجدانی فرقتی، کاظم قمی، گلخنی قمی (۱۱۶ پ)، لوائی مشهور به بابا سلطان (۱۱۷ ر)، خلقی میر محمد یوسف، شاه رضا خلف شاه بهاءالدوله، سایل (۱۱۹ ر)، شاهپور از اولاد مولانا امیدی (۱۱۹ ب)، میر والی، وکیل، هاشمی، هجری (۱۲۱ ر).

ـ آن چه از شعرای قزوین نوشته می‌شود آن چهل نفر می‌باشند (۱۲۱ پ).

ابوعمرو ابهری، میرزا محمد، قاضی احمد، ادهم بیگ ولد خواجه بیگ، میرزا اسد بیگ، اسیری اسمش قاضی خلف قاضی مسعود (۱۲۱ پ).

اوراقی از وسط[۱] و آغاز و انجام جنگ افتاده.

نستعلیق، به خط چندین نفر، سده ۱۳هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، در متن و حاشیه نوشته شده، در برگ آغاز و برگ ۹۲ ر و ۱۲۲ ر چند نقاشی با مداد، دو برگ اول چند داستان و حکایت که یکی از آنها به خط میرزا ابراهیم است، متن برگهای ۹۰ ب ـ ۹۷ ب را بعد از حاشیه‌های نسخه نوشته‌اند، در حاشیه بعضی از برگها مانند ۲۸ ب و ۶۸ ب نظرات انتقادی جالبی از کاتب نسخه نوشته شده است.

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

جلد مقوای ابی، عطف مشکی، گوشه‌ها سرخ، از متن جدا شده.

۱۲۲ برگ، ۱۰/۵×۱۶، سطور مختلف، ۸×۱۲/۵.

(۱۰۶۹۹)

بیاض:

شامل دو بخش:

۱. مجموعه نوحه و مراثی (فارسی و ترکی)

آغاز: «زبان حال امام به نعش علی اکبر

جوانا بهار جوانیت کو	فروغ رخ ارغوانیت کو
جوانا به یک عمر پروردمت	شدم پیر تا نوجوان کردمت»

۱. به عنوان مثال پس از برگهای ۱۲ و ۱۸ و ۵۹ و ۶۷ و ۸۹ نسخه افتادگی دارد.

انجام: «زبان حال امام موسی کاظم ؑ...

مبادا دشمنان بر ما بخندند	به آل مصطفی خفت پسندند
زبس که خون دل شد لخته لخته	خجالت می‌کشم بر روی تخته»

نوحه‌های صفحه ۵۱ ر ـ ۵۲ ر از طبع دربار مرحوم عارف تردینی (مالک نسخه).

در این صفحات نوحه‌ها ترکی‌اند ۲ ر ـ ۳ ب، ۱۳ ب، ۱۵ ب ـ ۱۶ ب، ۱۸ ب ـ ۱۹ ر، ۲۳ ر ـ ۲۴ ر، ۳۳ ر، ۴۲ ر.

۲. شرح وقایع قحطی و کمیابی سالهای ۱۳۲۰ـ۱۳۲۱ش «۵۴ ر ـ ۵۹ ر»

از: غلامحسین بن رجبعلی خراسانی بجنوردی (سده ۱۴هـ)

شرح وقایع قحطی سالهای ۱۳۲۰ و ۱۳۲۱ش / ۱۳۶۱ـ۱۳۶۲ق است که به واسطه کم بارندگی بعضی از غلات به عمل نیامد و گرانی آن چنان فراگیر شد که: «مظنه‌جات در نهایت گرانی و قحطی که غنی و فقیر یکسان در کمال ذلت و سختی زندگی می‌کنند».

نوشته شده در ۵ و ۲۳ اسفند ۱۳۲۱ش.

آغاز: «پس از حمد خداوند متعال روزی دهنده بی‌منت درود بر احمد محمود و آل الطیبین الطاهرین صلوات الله علیه (کذا) اجمعین. اما بعد این بنده اقل الحاج غلامحسین خراسانی خلف مرحوم حاجی رجبعلی بجنوردی طاب ثراه برای یادداشت این دو کلمه را مختصر قلمی نمودم که در آتیه به درد خواهد خوره از وضعیات یکی دو سال قبل و فعلاً که یوم دوشنبه ۱۸ شهر محرم الحرام ۱۳۶۲ می‌باشد کمی و فشار و قحطی و تنگی زندگانی را برای عبرت آینده‌گان مرقوم می‌دارم اولاً در ماه رمضان ۱۳۶۰ ارزاق در حدود متوسط بود گندم چهارده تومان الی پانزده تومان، جو ده الی ۱۴ ریال و...».

نستعلیق و تحریری، بخش دوم به خط مؤلف و با مداد، برگ اول تملک نوروزعلی پسر ملا عباس، برگ ۳ ر یک نوحه ترکی نوشته شده در ۱۳۱۹، برگهای ۴۹ ر و ۶۷ ر مهر مربع به سجع: «محمدصادق»، برگ ۷۶ ر مهر بیضوی به سجع: «غلامرضا»، برگ ۳۴ ب یادداشتی خطاب به مدیر مدرسه مبارکه بجنورد، برگ ۳۵ ر تملک مرحوم ملا عباس تردینی الاصل بجنوردی المسکن که نسخه الحال به پسرش نوروزعلی رسیده است، نوحه‌های صفحات ۵۱ ر ـ ۵۲ ر از همین تردینی است، برگ ۵۳ ب یادداشتی درباره رویت هلال ماه در لیله شنبه اول شوال ۱۳۵۱ق در بجنورد و قوچان، برگ ۵۲ ب ـ ۵۳ ر چند سطر و دو رباعی به خط غلامحسین چاکر درگاه امام حسین در سن ۵۰ سالگی، وی می‌خواسته تا مختصری از احوال خود را بنویسد اما موفق نشده است.

سطور چلیپا و معمولی، برگهای ۱۲، ۳۹، ۴۵ـ۵۰ و ۶۰ـ۹۳ سفید، کاغذ فرنگی با نه‌نقش روسی.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، بیاضی.

۹۳ برگ، ۱۱×۱۷/۵، سطور مختلف.

(۱۰۷۰۰)

[مجموعه نوحه و مراثی] (تاریخ پیامبران و امامان ـ فارسی و ترکی)

مجموعه نوحه و مراثی عامیانه، که بین آنها چند صفحه‌ای هم به زبان ترکی است (۶۵ر ـ ۶۹پ و ۷۳ر ـ ۷۹پ).

نستعلیق و تحریری، سده ۱۳ و ۱۴هـ، به خطوط مختلف با مرکب سیاه و آبی و مداد به گونه چلیپا و معمولی. چندین برگ از ابتدای مجموعه را جدا کرده‌اند. برگ ۲۱ر یادداشت یادگاری امیر محمدتقی در ۷ شعبان ۱۳۴۶ق، برگ ۵۳ و ۵۲ مهر مربع «محمدحسین ۱۳۴۶»، برگ ۶۲ر و پ یادداشت مطالعه خراسانی در تاریخ ۲ ماه صیام ۱۳۵۳ق. بعضی صفحات آبخورده و حاشیه آنها اندکی خوردگی و پارگی دارد.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، مجدول، بیاضی.

۹۰ برگ، ۶/۵×۱۴، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۷۰۱)

دعای کمیل (دعا ـ عربی)

با ترجمه زیر سطور فارسی از **محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰ق)**

مجلسی همین ترجمه را به صورت زیرنویس در کتاب زاد المعاد (در فصل چهارم در اعمال ایام البیض از باب دوم در بیان فضایل و اعمال ماه مبارک شعبان) نیز آورده است. در هر دو منبع دعا از اقبال ابن طاووس روایت شده است.

از آغاز افتادگی دارد.

[آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۱۶ـ۱۷ و ۶۰ و ۶۶؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۹۸؛ ذریعه، ج ۴، ص ۱۰۲؛ دارالحدیث قم، ج ۱، ص ۳۵؛ کتابشناسی مجلسی، ش ۲(۱۸۷ نسخه)؛ مجله نور علم، ش ۱۶، ص ۱۰۵؛ مرکز احیاء میراث قم، ج ۷، ص ۳۹۰ـ۳۹۱؛ پس از مقابله مشخص شد ترجمه دعای کمیل دو نسخه شماره ۲۶۱۱/۱۶ و ۲۸۹۶/۲۰ دانشگاه تهران هم همین ترجمه علامه مجلسی است که در فهرست دانشگاه، ج ۹، ص ۱۴۷۲ و ج ۱۰، ص ۱۷۴۶ ذکر آنها آمده است. نسخه شماره ۲۵۶۴ مسجد اعظم قم هم دعای کمیل به همراه همین ترجمه است. در فهرست آن جا، ص ۱۷۵ به این برگردان اشاره‌ای نشده است.]

آغاز: «بین اطباقها بجرمه وجریرته وهو یضجّ الیک ضجیج مؤمل».

آغاز ترجمه افتاده: «آورد در میان طبقات جهنم به جرم او و خیانت او و حال آن که خروش کند به سوی تو خروش کسی که امیدوار رحمت تو باشد و ندا کند تو را به زبان یگانه‌پرستان».

انجام: «والائمة المیامین من آله وسلّم تسلیماً کثیراً».

انجام ترجمه: «و بکن به من آن چه سزاواری و درود فرستاد خدا بر رسول خود و پیشوایان صاحب میمنت که از آل اویند و سلام فرستاد سلام بسیار بسیار».

نسخ معرب، ترجمه به خط شکسته نستعلیق و قلم شنگرف زیر سطور، سده ۱۲هـ، صفحات مجدول به زر و تحریر مشکی، بین سطور جدول کشی زرین، از مجموعه دعایی جدا شده است.

خریداری دانشگاه در آبان ۱۳۷۰.

بدون جلد (بیاضی).

۷ برگ، ۷/۵×۱۵/۵، ۷ سطر، ۵/۵×۱۲/۵.

(۱۰۷۰۲)

این شماره سند است.

(۱۰۷۰۳)

پریشان نامه (ادبیات ـ لری)

از: پریشان لک (سده ۹هـ)

منظومه کوتاهی در اخلاق و اعتقادات و آداب صوفیه است.

کامل.

[فهرست دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۱۰۹ـ۱۱۰؛ ذریعه، ج ۹، ص ۱۵۸ (دیوان پریشان کرد)؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۵۲؛ ملک، ج ۴، ص ۷۱۸؛ منزوی، ج ۳، ص ۲۲۵۷؛ دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۲۹۶؛ آستانه حضرت معصومه قم، ج ۲، ص ۲۹۱ـ۲۹۲؛ دلیل المخطوطات، ج ۱، ص ۲۲۰؛ مجله تراثنا، ش ۶۱، ص ۱۱۲ـ۱۱۳؛ فهرست ابراهیم دهگان اراک، ج ۱، ص ۳۱ـ۳۲.]

آغاز: «بسمله. هذا کتاب ملا پریشان.

من ژ بسم الله من ژ بسم الله ابتدا مکم من ژ بسم الله

پریشان نامه ذکر مکم لله نه ارای هر کس سی فنا فی الله

انجام:

چون که وصل دوست منظورشان بی قتل تهب سر خون پر سورشان بی

شهیدان فدای خاک پاتان بام فدای پادشاهی کریم، بام

انجامه: «تمام شد در روز چهارشنبه با حالت افسرده و بدن پژمرده و خاطر آزرده به جهت... حضرت اجل امجد اکرم افخم عالی آقای فتح‌السلطان دامت شوکته العالی ان شاء الله تعالی... فرماید مشروط بر این که این فدوی را هیچ وقت از گوشه نظر مرحمت و مکرمت منسی نفرماید. حرره العبد العاصی... عبدالله خسروبی ۱۳۳۳.

یا رب ورا تو در کنف خود نگاهدار	از کید که ز آفات روزگار
تا عمر با سلامت نفش به سر بریم	عشرت کنیم بی غم ایام نگریم

ان شاء الله به درجه رفیعه اجابت مقرون خواهد شد».

نستعلیق، عبدالله خسروبی (؟) در ۱۳۳۳ق برای فتح‌السلطان. اشعار در ۴ ستون نوشته شده‌اند. با علامت سه نقطه مثلثی شکل که برای پر کردن فضاهای خالی و گاهی بین مصراعها استفاده شده است.

با مهر: «کتابخانه حمید ایزدپناه».

خریداری دانشگاه در ابان ۱۳۷۰.

بدون جلد.

۱۰ برگ، ۱۳×۱۹/۵، ۱۶ـ۱۸ سطر، ۹/۵×۱۶/۵.

(۱۰۷۰۴)

مجموعه:

۱. جامع عباسی «۱ ر ـ ۶ پ» (فقه ـ فارسی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

برگهای پراکنده‌ای است از بخشهای طهارت و نماز و حج که بدون ترتیب در کنار هم قرار گرفته‌اند. دو برگ از کتاب را به جای آستر بدرقه به جلد چسبانده‌اند.

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۲۲۲ـ۲۲۳ و ۳۸۴؛ کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۲۰۸ـ۲۲۵].

آغاز موجود: «غیر از زن حاضر شود نماز جمعه ازو ساقط نیست و آنچه به نماز جمعه تعلق دارد سی امر است نه امر واجب و بیست و یک امر سنت».

انجام موجود: «هشتم کسی که از او تا جایی که نماز جمعه گزارده شود زیاده بر دو فرسخ باشد و اگر کسی ازین جماعت غیر از».

وسط نسخه یک برگ از کتابی در آداب خوشنویسی قرار داده‌اند که پس از مطابقت و جستجو مشخص شد آداب المشق بابا شاه اصفهانی است.

۲. آداب المشق «۷ ر ـ ۷ پ» (خوشنویسی ـ فارسی)

از: باباشاه اصفهانی (به احتمال ۹۹۶ق)

شامل بخش آغازین فصل سوم در تعریف مشق و آداب آن؛ برابر با صفحات ۱۵۱ـ۱۵۳ متن چاپی در کتاب آرایی در تمدن اسلامی.

[کتاب آرایی در تمدن اسلامی، ص پنجاه و چهار ـ پنجاه و هفت و ۱۴۵ـ۱۵۷؛ منزوی، ج ۳، ص ۱۹۰۳ـ۱۹۰۴]

آغاز موجود: «و هر کس را ادراک این صفت در خط دست ندهد با وجود آن که مشاهده آن کند».

انجام موجود: «و آن نقل کردن است از خط استاد بدان که مبتدی را ناچار است».

نستعلیق، سده ۱۳ه، عناوین شنگرف. برگ اول دو یادداشت تولد پاک شده مربوط به سالهای ۱۳۴۲ و ۱۳۴۳ق.

رساله دوم: شکسته نستعلیق، عناوین شنگرف و لاجورد. ۱۰ سطری.

اهدایی حمید ایزدپناه در ابان ۱۳۷۰.

جلد تیماج تریاکی یک لا.

۷ برگ، ۱۳/۵×۲۰، ۱۵ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۷۰۵)

بیاض

(فارسی)

مجموعه پراکنده‌ای از نوحه و مراثی و یادداشتهای دیگر است. شامل:

۱. مجموعه نوحه‌ها و مراثی «۱ ر ـ ۱۳۴ ر و ۱۴۲ پ ـ ۱۴۶ ر و ۱۶۳ پ ـ ۱۶۵ ر و ۱۷۵ پ ـ ۱۷۶ ر و ۱۹۶ ر ـ ۲۰۱ پ» (فارسی)

مجموعه پیش‌خوانی و نوحه و اشعار و روضه خوانی است که به مرور زمان به دست چندین نفر نوشته شده است. در میان آنها اشعار عامیانه و ضعیف و اغلاط کتابتی هم به چشم می‌خورد. با این عناوین: باب علی اصغر (۲۸ ر)، باب مادر قاسم (۴۱ پ)، باب خواب دیدن علی اکبر (۵۱ ر)، باب امام حسن (۶۴ پ)، باب افتادن حسین (۹۵ پ)، نعت جناب پیغمبر (۱۰۶ پ)، مدح حضرت امیرالمؤمنین (۱۱۴ ر)، قصیده در مدح حضرت زهرا (۱۱۸ ر)، باب دختر مسلم (۱۴۲ پ).

در میان آنها چندین پیش‌خوانی و شعر با تخلص فایض هم دیده می‌شود (۱۰۲ ر ـ ۱۲۰ پ).

۲. بخشی از مخزن البکاء «۷۳ ر ـ ۷۸ پ»

از: محمدصالح بن محمد برغانی قزوینی (۱۲۸۱ق)

پایان یافته در ۱۲۶۱ق.

[فهرستواره، ج ۳، ص ۱۷۶۴ـ۱۷۶۵].

آغاز: «در مخزن الکاء مرویست عمامه‌ای که پیغمبر خدا در شب معراج بر فرق نازنین نهاد آن عمامه را رضوان خازن جنان هفت هزار سال پیش از خلقت آدم به نام».

۳. مناجات (الهی نامه) «۱۳۵ ب ـ ۱۴۲ ر»

نسخه دیگری از آن در فهرست مجلس، ج ۱۰، ص ۳۶۹ معرفی شده است. ابتدای آن با خط دیگری نوشته‌اند: «دیباچه بیدل». نویسنده آن شیعه است.

آغاز: «الهی حمدم تو را سزاست که جمیلی و ثنایم ترا رواست که جلیلی. فاحمدک یا من تنقدّس بالحسن والجلال وتمجّد بالعز والجلال الهی طایر سپاسم را پر و بالی ده».

انجام: «در رضای تو کوشید و مکرر گفت رضا بقضاک صبراً علی بلاک لا معبود سواک ای هزار جان ما زمره شیعیان دوستان فدای آن بزرگواری یا لیتنا کنا معکم فافوز فوزاً عظیماً».

۴. ترجمه منظوم حدیث کساء «۱۴۴ ب ـ ۱۴۶ ر»

احتمالاً از حسن فایز به نقل از منتخب شیخ طریحی. به مانند روضه خوانی میان ترجمهٔ حدیث گریزی به وقایع کربلا می‌زند.

آغاز:

غذای روح اگر طالبی زصدق صفا   به لوح سینه نما ثبت این حدیث کسا
نموده شیخ طریحی به منتخب ایراد   همین حدیث زدخت رسول رب عباد
روایت است زخورشید آسمان عفاف   گل ریاض نبی فخر آل عبدمناف

انجام:

بنال فایز از این غم که شبه پیغمبر   علی نقاب زخون بسته بر رخ زیبا
مهیمنا به حق پنج نور آل عبا   سمن خاصشان را تو حفظ کن ز بلا
به عمر دولت اولاد عزت جاهش   زلطف خویش الها تو دم به دم افزا
بر آل احمد [و] آل علی که یک نورند   به نور واحد خود ایمن از بلا فرما

انجامه: «بید اقل عباد عبدالله کتبه فی شهر ذیقعدة الحرام سنه ۱۳۳۹».

۵. وداع نامه ماه رمضان «۱۸۴ ب ـ ۱۹۰ ر»

دو وداع نامه منظوم ماه رمضان. بدین ترتیب:

آغاز:

الوداع ای ماه رمضان طاعت خیر   مجلس ذکر محلس قرآن

انجام:

تنی دارم از موی باریکتر   دو چشمم رشب تیره تاریکتر

انجامه: «والسلام تمام شد کتبه الاحقر محمدجواد کسائی ذاکر التماس الدعا دارم فی شهر صیام ۱۳۵۰» (۱۸۴ پ).

و دومی:

آغاز:

دیگر عظیمت [عزیمت] می‌کند ماه مبارک الوداع   هجران قیامت می‌کند ماه مبارک الوداع

انجام:

مجلس ذکر محفل قرآن   چند روزی دیگر بری مهمان

الوداع ماه مبارک الوداع

انجامه: «والسلام فی ۲۴ شهر صیام سنه ۱۳۵۰ کتبه الاحقر محمدجواد کسائی شوشتری» (۱۸۷ ر).

۶. دعای یا من اظهر الجمیل «۱۹۱ ب ـ ۱۹۳ ب»

برای برآوردن حاجات به خط محمدحسین.

۷. نوحه حاج شیخ مرتضی «۱۹۴ ب ـ ۱۹۵ ب»

ترجیع بندی است در ۵ بند.

آغاز:

شد زجهان اختر برج وفا   میر هدی حضرت شیخ مرتضی
تا زجهان رحل اقامت ببست   شیخ شریعت گمرش شد دوتا
در شب آدینه شد از کین شهید   کوکب اقبال فرید وحید
وقت شهادت به دو صد پیچ و تاب   از دل پر درد نمود این خطاب
شوشتریان جرم گناهم چه بود   تا که شدم کشته تیر جفا
گشت خلیلم بشم   مهدی من دل دو نیم

نسخ، به چندین خط. این تاریخها در جاهای مختلف دیده می‌شود: ۱۲۸۶ق (۳۳ ر)، ۱۶ ربیع‌اول ۱۳۳۳ق (۱۴۶ ر)، ذیقعده ۱۳۳۹ق به خط عبدالله (۱۶۳ ر)، محمدجواد کسایی شوشتری در شهر صیام ۱۳۵۰ق (۱۸۴ پ)، همو در ۲۴ شهر صیام ۱۳۵۰ق (۱۸۷ ر)، محمدحسین (۱۹۱ پ).

برگ ۲۱ پ و ۱۲۷ ر یادداشت صورت طلبها و معاملات انجام شده به سیاق. برگ ۹۷ ر نوشته شده: «پول برده ملا فتح‌الله از بابت عمامه ۳ ریال، خواجه محمدعلی تحویل یکی گندم و یک ریال». در برگ ۱۳۵ ر هم نوشته: «علیجا رفیع‌علی».

برخی از صفحات برعکس صحافی شده‌اند. برگهای ۱۶۶ تا ۱۷۵ و ۱۷۷ تا ۱۸۳ سفید.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی یک لا، عطف قهوه‌ای، طبله اول فرسوده.

۲۰۱ برگ، ۱۰/۵×۱۶، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۷۰۶)

قرآن کریم

۵ برگ اول با ترجمه زیرسطور به فارسی.

آغاز ترجمه: «به نام خداوند بخشاینده مهربان. شکر و سپاس از برای خدا آفرینده (کذا: آفریننده) عالمیان که این صفت دارد بخشنده مهربان است صاحب اختیار روز جزاست».

انجامه: «وتمت کلمة ربک صدقاً وعدلاً لا مبدل لکلماته وهو السمیع العلیم سنة ۱۲۵۹».

نسخ معرب، ترجمه زیر سطور به خط نستعلیق و با قلم شنگرف، ۱۲۵۹ق؛ سرسوره‌ها شنگرف، تصحیح شده. برخی از صفحات وصالی شده‌اند. ابتدای نسخه وقفنامه کتاب از محمدتقی خان ولد نورمحمد خان در ماه رمضان ۱۲۵۹ق به تولیت عبدالله نوری کجوری المسکن ساروی الموطن و اولاد او با مهر بیضوی: «محمدتقی ۱۲(؟)۲» (عدد سوم آن خوانده نمی‌شود). صفحات مجدول به شنگرف و لاجورد؛ بین سطور جدول کشی شده با لاجورد؛ با علایم وقف و دوایر شنگرف رنگ بین آیات. پشت طبله اول جلد این یادداشت آمده است: «هو الله العزیز المتعال وتعالی شأنه. ابتدای ختم گرفتن من جهة مزید امان و ایمان و حصول ایقان مطلبی به تاریخ ۵ شهر ربیع‌الاول مطابق توشقان‌ئیل سنة ۱۲۸۴»، و پشت طبله دوم جلد تاریخ وفات مرحوم مجتهد العصر حاجی میرزا محمدحسین در ۲۶ جمادی‌الاول ۱۲۸۴ق مطابق توشقان‌ئیل در عتبات عالیات بعد از رجعت از بیت الله الحرام.

اهدایی حسن اذر در دی ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای سوخت، با ترنج و سرترنج، جدول‌دار گرهی. عطف پاره شده، فرسوده.

۳۰۰ برگ، ۲۰/۵×۳۱، ۱۲ سطر، ۱۳×۲۲.

(۱۰۷۰۷)

لسان الذاکرین

(تاریخ پیامبران و امامان ـ فارسی)

از: محمدهادی بن ابوالحسن شریف نائینی (۱۲۴۲ق)

در احوال چهارده معصوم و مقتل ایشان، در یک مقدمه و چهار باب و چند فصل و مجلس و ذکر. ابواب و فصول کتاب شماره‌گذاری نشده و نامنظم‌اند بدین جهت نمی‌توان از آنها در این جا یاد کرد. تألیف شده در ۱۲۴۲ق به نام فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۱ـ۱۲۵۰ق).

با خطبه‌ای که حاجی میر محمدحسین اصفهانی در ابتدای کتاب نوشته است. این خطبه در برخی از نسخه‌ها مانند نسخه ما و سپهسالار موجود است اما بیشتر نسخه‌ها آن را ندارد. مؤلف ابتدای نسخه حاضر به این نکته اشاره می‌کند و می‌نویسد: «بعد آن که تکمیل یافت از نظر فیض گستر... حاجی میر محمدحسین اصفهانی مفیداً مفیضاً و زینت پذیرفت صدر این تألیف شریف به خطبه بلاغت تضمینی که در عباراتش از بحر الدّرر ضمیر آن جناب به غواصی قلم معجز رقم به ساحل تحریر آمده مؤلف و تألیف را کرامتی و شرافتی است. و مرتب داشتم این کتاب را بر مقدمه و چهار باب و خاتمه»[1]

[منزوی، ج ۶، ص ۴۵۳۲؛ فهرستواره، ج ۳، ص ۱۷۴۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۲۸۷؛ سپهسالار، ج ۵، ص ۴۷۳ـ۴۷۴؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۱۱۸؛ اهدایی رهبری، ج ۸، ص ۲۹۳ـ۲۹۴]

آغاز: «الحمد لله الذی جعل مصائب دارالغرور موجّهة الی اولیائه ونوائبها واحزانها موقوفة علی اصفیائه... مقدمه در تعریف عشق حقیقی که».

انجام:

در عرصه قیامت و هنگام بازخواست	هادی ترا شفاعت خیر النساء بس است
هرگز به روز حشر میندیش از حساب	داری به دست دامن آل ابوتراب

انجامه: «تمام شد این دو جلد لسان الذاکرین به تاریخ نهم ذی‌الحجه روز سه‌شنبه سنه ۱۲۶۶ هجری در عهد سلطنت پادشاه جمجاه واجد علیشاه خلد الله ملکه و سلطنته در بیت السلطنت لکهنو. امید که به وقت ذاکری احقر عباد الله (کذا) کاتب الحروف محمدجعفر را به دعای مغفرت یاد فرمایند».

---

۱. به جای این چند سطر در نسخه‌های دیگر از جمله شماره ۶۵۳۴ دانشگاه و ۱۴ ب دانشکده الهیات تهران و ۳۵۹۶۹ آستان قدس شرح مختصری در توصیف کتاب آمده است: «و به این ثنا مدایح آن حضرت را در ضمن وقایع کربلا در این اوراق مندرج و به لسان الذاکرین موسوم تا لسان ذاکرین و محرق قلوب مؤمنین و جلاء عیون باکین گردد و مرتب داشتم به مقدمه و چهار باب و خاتمه. مقدمه در تعریف عشق حقیقی که».
آغاز کتاب در این تحریر ۵ـ۶ سطر تفاوت دارد و این گونه آغاز می‌شود: «نحمدک یا من قربه الجنة التی وعد المتقون ونشکرک یا من جنّته عیناً یشرب بها المقربون».

نستعلیق، محمدجعفر، سه‌شنبه ۹ ذی‌الحجه ۱۲۶۶ق زمان سلطنت واجد علیشاه (۱۲۶۳ـ۱۲۷۳ق) در لکهنو، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به شنگرف و لاجورد. دو برگ اول نسخه چند نوحه و مرثیه در وصف سیدالشهداء با مهر مربع: «عبده حسین ۱۲۹۶» وقیمت ۵۵۰ تومان. صفحه اول کتاب سرلوح مزدوج مجدول مذهب مرصع نفیس و جدول‌بندی شده با زر. صفحات اندکی موریانه خورده. ۳ برگ اخر نسخه حدیثی طولانی از امام علی نقی به نقل از حق الیقین.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج مشکی، جدول‌دار گرهی، موریانه خورده و فرسوده.

۴۳۸ برگ، ۱۹٫۵×۳۰/۵، ۱۹ سطر، ۱۲×۲۱.

(۱۰۷۰۸)

تحفة الابرار الملتقط من آثار الائمة الاطهار لتنویر قلوب الاخیار (فقه ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی شفتی (۱۲۶۰ق)

کامل.

[ذریعه، ج ۳، ص ۴۰۲؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۸۱۳ـ۱۸۱۶ و ج ۸، ص ۱۱۲؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۲۰۱؛ مشترک پاکستان، ج ۱۲، ص ۴۳۴].

آغاز: «الحمد لله الذی توحّد بالملک فلاندّ له فی ملکوت سلطانه وتفرّد بالعز فلا ضد له فی جبروت کبریائه».

انجام: «مرحوم علامه حکم فرموده به بطلان نماز در کتاب تذکره. تمت التکیات بعون الله الخالق الارضین والسموات».

انجامه: «اللهم احفظ مصنفها وقاریها وناظرها وکاتبها من شر الآفات والعاهات والبلیات بحق محمد صلعم سید السادات وبلّغهم اقصی الدرجات ووفّقهم لتحصیل الکمالات. وقع الفراغ من تسوید هذه الاوراق یوم الاثنین خامس شهر ذی‌الحجة الحرام علی ید الحقیر الراجی الی رحمة الصمد الغنی ابن علی‌محمد محمدعلی المشهور بالله مراد غفر الله ابوها من شهور سنة ۱۲۴۴. حسب الامر عالیجناب مقدس القاب علامی فهامی آقائی آقا سید محمد امام جماعت مسجد جدید البنا دارالعلم شیراز به اتمام رسید. امید که خلایق در وقت منتفع شدن عالیجناب مذکور را به دعای خیر یاد و شاد فرمایند».

نسخ، محمدعلی بن علی‌محمد مشهور به الله‌مراد، دوشنبه ۵ ذی‌الحجه ۱۲۴۴ق حسب الامر اقا سید محمد امام جماعت مسجد جدید دارالعلم شیراز، عناوین و نشانیها در متن و حاشیه شنگرف، ابتدا و انتهای نسخه ۷ برگ سفید (جمعاً ۱۴ برگ)، روی برگ اول یادداشت امانت جناب سید محمدحسین

سلمه الله و یادداشت قیمت نسخه ۲۵۰۰۰ ریال، پایان نسخه بعد از کتاب دعای قنوت شافعی در نماز صبح. کاتب در ابتدا نام مؤلف را «حاجی سید محمدباقر رشتی» نوشته است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای، مجدول گرهی، از متن جدا شده وکمی از عطف ان از بین رفته است.

۲۹۸ برگ، ۲۰×۳۰، ۲۱ سطر، ۱۴×۲۱.

(۱۰۷۰۹)

شرح الفصول (پزشکی ـ عربی)

از: ناشناخته

شرح تفسیر جالینوس بر فصول بقراط است که حنین بن اسحاق (۲۶۰ق) آن را به عربی برگردانده است. این گزارش در ۷ مقاله تبویب شده و عناوین «قال بقراط ـ قال جالینوس» فراوان در آن به چشم می‌خورد.

با آن که بسیار جست و جو کردم نام شارح از نسخه و منابع به دست نیامد، اما از این شرح دو نسخه دیگر می‌شناسیم که آنها هم ناشناخته مانده‌اند: یکی به شماره ۶۹۱۶ کتابخانه مجلس که در حدود سده ۷ه کتابت شده و کمی با نسخه ما تفاوت دارد و دیگری شماره ۲۰ د الهیات تهران که کاملاً شبیه نسخه حاضر است.

علی بن عبدالرسول امالک نسخه الهیات تهران در ۱۳۴۳ق) در آغاز آن نسخه یادداشتی نوشته و ضمن معرفی کاتب نسخه[1]، کتاب را شرح ابوسهل سعید (سعد) بن عبدالعزیز نیلی (۴۲۰ق) بر فصول بقراط دانسته است. اما اختصار فصول البقراط نیلی سه فصل دارد و به صورت سؤال و جواب تنظیم شده است. رک: فهرست مجلس، ج ۱۹، ص ۱۴۰ـ۱۴۲؛ فهرست ملک، ج ۵، ص ۱۵۲.

[برای کتاب بقراط رک: اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة، ج ۱ ص ۴۲۱ـ۴۲۲؛ تاریخ نگارشهای عربی، ج ۳، ص ۵۵ـ۵۶؛ مخطوطات الطب الاسلامی فی مکتبات ترکیا، ص ۷ـ۱۱].

آغاز: «المقالة الاولی من تفسیر جالینوس لفصول بقراط ترجمة حنین بن اسحاق. هذه المسألة لیست تلزم بقراط وحده ولکنها تلزم معه سایر الناس وانه لیس احد الا وهو یقول ان ابدان الحیوان تحلل تحللاً یخفی عن الحسّ».

۱. عبدالله بن محمد مازندرانی مشهور به ریاضی درگذشته ۱۳۱۱ش به مرض وبا در تهران.

آغاز مقاله چهارم: «المقالة الرابعة من تفسیر جالینوس لفصول بقراط نقل حنین بن اسحاق، قال بقراط ینبغی ان تسقی الحامل الدواء اذا کانت الاخلاط فی بدنها هایجة... قال جالینوس ان اتصال الجنین بالرحم علی مثال اتصال الثمار بالشجرة».

انجام: «اذا فعلوا فی هذا الفصل الذی کلامنا فیه وذلک ان قوما الحقوا بعد الکلام وان وجعلوا الحرف الذی زادوا فیه تلک الواو ابتداء فعل آخر فوصل. تم کتاب المقالات من تفسیر جالینوس لفصول بقراط».

نسخ، سده ۱۳هـ، عناوین شنگرف، آثار سطراندازی در صفحات مشهود است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد ساغری مشکی.

۱۶۰ برگ، ۱۵×۲۷، ۲۲ سطر، ۷/۵×۱۶.

(۱۰۷۱۰)

جامع المقاصد فی شرح القواعد

(فقه ـ عربی)

از: علی بن حسین بن عبدالعالی محقق کرکی (۹۴۰ق)

از انجام نانوشته رها شده است. موجودی نسخه از آغاز کتاب تا المقصد الثالث فی الحجر در کتاب الدین وتوابعه (برابر با ج ۵، ص ۲۰۷ چاپی).

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۱۶۶ـ۱۶۷؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۳۲۵ـ۳۵۱]

آغاز: «الحمد لله العلی الکبیر الحکیم الخبیر العلیم القدیر الذی خلق الخلق بقدرته».

انجام موجود: «لاستلزامه الاذن فی الشرآء لنفسه الاذن فی الوطی لانهما اذا کانت».

نسخ و نستعلیق، به چندین خط، سده ۱۱ و ۱۲هـ، عناوین و نشانیها شنگرف یا نانوشته، در حاشیه تصحیح شده و بلاغ دارد، دارای حاشیه‌نویسی با امضای: «ح س». پشت طبله اول جلد یادداشت محمدمهدی در ذی‌الحجه ۱۲۷۳ق، چند برگ اول وصالی شده، حاشیه صفحات رطوبت دیده، برگ اول تملک درویش علی بن محمد (نامش در برخی صفحات از بین رفته) در ۱۱۴۷ق و مهر بیضوی: «العبد مراقب‌الدین... (در صحافی از بین رفته)» و تملک پاک شده‌ای در ۱۱۹۸ق و مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمدعلی ۱۲۲۴» و مهر بیضوی: «عبدالرضا بن قاسم نجفی» در اول و آخر نسخه.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی با ترنج و سرترنج، دو رو، درون زیتونی، فرسوده.

۳۵۱ برگ، ۱۸/۵×۲۵/۵، ۲۵ سطر، ۱۳/۵×۲۰.

(۱۰۷۱۱)

الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة

(فقه ـ عربی)

از: علی بن زین‌الدین عاملی، شهید ثانی (۹۶۵ق)

از کتاب اجاره تا پایان.

[ذریعه، ج ۱۱، ص ۲۹۰؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۱۸۴؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۹۰۸ـ۱۹۱۶؛ التراث العربی المخطوط، ج ۶، ص ۲۳۰ـ۲۶۷]

آغاز: «کتاب الاجارة وهی العقد علی [تملک] المنفعة المعلومة عوض [بعوض] معلوم فالعقد بمنزلة الجنس».

انجام: «موجباً لثوابه الجسیم وان یغفر لنا ما قصّرنا فیه من اجتهاد او وقع فیه من خلل فی ایراد انه هو الغفور الرحیم وفرغ من تألیفه مؤلفه... حامداً مسلماً مصلیاً».

انجامه: «قد وقع الفراغ من تحریر هذا الشرح الشریف العبد المذنب الضعیف ابن امین البر بن محمد الحسینی النطنزی محمدعلی عامله الله بلطفه الخفی فی محله باب القصر من محلات جوباره دار السلطنه اصفهان حفّت بالامن والامان حین تراکم امواج الهموم وتلاطم افواج الغموم واندراس خیر الرسوم وانتشار اوصاف المذموم فی اواخر عشر الثالث من الشهر الثانی من السنة الاولی من العشر الثالث بعد المأة والالف من الهجرة النبویة المصطفویة علیه افضل الصلوات والتحیه. اللهم اقطع عنّا طول الامل ووفقنا بالعمل قبل حلول الاجل وفلول اللسان عن منفعة الاجلّ وهی ذکر الله عزوجل وبعد تشلیة القلب من جمیع العلل لانه کالمرات فی کف الاشل واغسل دنس اوصافنا من رحمتک العلل وازل بنا من سحائب غفرانک الوبل بالعجل برحمتک یا ارحم الراحمین. تم سنة ۱۱۲۱».

نستعلیق شکسته امیر، محمدعلی بن امین البر بن محمد حسینی نطنزی در محله باب القصر از محلات جوباره دارالسلطنه اصفهان، اواخر دهه سوم صفر ۱۱۲۱ق، عبارات کتاب اصلی به شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، دارای حاشیه‌نویسی با امضاهای «منه» و «سلطان ره» و «محمد النائینی عفی عنه» و «محمد عفی عنه» و «ح نع» و «ع ل» و «م ح ق ره» و «شرح شرایع»، با یادداشت بلاغ مقابله یکی از آنها در برگ ۲۱۳ ر تاریخدار: «بلغ مطالعةً شب سه‌شنبه دهم صفر ۱۲۶۶ در طهران چهارم چله زمستان»، برگ ۴۶ و حاشیه‌ای از محمد نائینی در شب یکشنبه ۲۴ ربیع‌الثانی ۱۲۸۷ق در نائین.

یادداشتهای برگ اول: فهرست مطالب کتاب، تملک ملا محمدجعفر جوشقانی، مهر بیضوی: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمدجعفر»، تملکی در ۱۲۳۱ق با مهر بیضوی: «عبده محمدعلی»، مهر بیضوی نیمه پاک شده: «عبده الراجی [الی الله] عبد...»، دو روایت کوتاه از ابی عبدالله ؏، و چند مهر پاک شده.

پایین برگ پایانی نسخه مهر بیضوی: «عبده الراجی محمدحسین ۱۱۴۲».
خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.
جلد تیماج مشکی با ترنج و سرترنج زرین سوخت که بر اثر مرور زمان فرسوده شده‌اند و فقط ترنج روی سرطبل چون داخل کتاب قرار می‌گرفته سالم مانده است. سرطبل‌دار، مجدول زرین، دو رو، درون قهوه‌ای.
۲۷۶ برگ، ۱۷×۲۷، ۱۹ سطر، ۱۷/۵×۸/۵.

(۱۰۷۱۲)

[داستان مهر و مشتری] (داستان ـ فارسی)

از: ناشناخته

داستان عشق و وصال مهر و مشتری، از جمله داستانهای عامیانه است آمیخته با اشعاری در وسط روایت. نویسنده کتاب مشخص نشد. از داستان و شخصیتهایش هم اطلاع و نسخه دیگری به دست نیامد.
نسخه از آغاز افتادگی دارد و این عناوین در آن آمده است:[1]

ـ غضب کردن مشتری در خانه و نامه آوردن ستاره از نزد مهر و جواب نامه بردن.
ـ رفتن مشتری با پدر در عراق و رسیدن در قلعه رهزنان.
ـ حرکت کردن مشتری از اصفهان به خاک ری و رفتن به زنگبار.
ـ رفتن مهر رو بر جانب هندوستان و زیر باد آمدن بهرام و سپاه کشیدن و فتح کردن مهر.
ـ فتنه کردن کی‌نوش و روانه کردن سرخاب.
ـ رفتن سیاره با ماه و ستاره در پیش جمشید شاه دکنی.
ـ رسیدن سرخاب شاه از عقب با روندگان در دکن دور تا دور شهر را گردیدن و طرح عروسی سیاره از برای سرخاب و عیاری نمودن ایشان و... کردن سیاره سرخاب را.
ـ آمدن دیو در کاخ حضرت سلیمان به جنگ انجم شاه به ری و آمدن یوزینه زنش با پنجاه هزار جادو
ـ آمدن خسروشاه خاوری و آمدن افراسیاب خان خطائی به مدد فرخشاه هندوستانی.
ـ آمدن شاهزاده مهر از قله قاف در دکن و عروسیها کردن در راه.
ـ طبل جنگ زدن فرخشاه و پسرش به قلعه انداختن و رسیدن مهر صاحبقران.

---

۱. به خاطر اغلاط زیاد نسخه و تصحیفات فراوان آن نمی‌توان همه کلمات نوشته شده در عناوین را صورت صحیح و اصلی آنها دانست.

ـ رفتن دیو با بابا سیاره در قاف و تدارک عروسی را و دختران را بیاورد.
ـ نصیحت کردن فرخشاه به بهرام و او را حربی کردن در جنگ شهزاده.
ـ آمدن فرخشاه به جنگ شهزاده مهر.
ـ گریختن فرخشاه به جانب فرنگ و پناه به جبروت شاه فرنگ بردن والسلام.
ـ آمدن قاصد کاووس از لاهور.
ـ گریختن سرخاب به جانب ترکستان و... [گیر] آمدن به دُست مشتری و او را... کردن و خلاص کردن کینوش علیه اللعنه.
ـ تسخیر کردن مهر سپر شجاعت ملک فرنگ را و داد بردن پادشاهان فرنگ در پیش شدّاد شاه.
ـ روانه کردن شداد مشوش اژدهاخوار با دویست هزار اژدهاخواران بر سر مهر و اجازت گرفتن هژیر از مهر به جنگ مشوش.
ـ پیدا شدن جمشید الماس پوش پسر صاحبقران از دختر سهیل شاه مصری و او را مهرآرا نام بود.
ـ کشتی گرفتن شهزاده خسرو لعل خفتان با مشتری و آخر الامر مشتری را به کشتی گرفتن.
ـ رفتن فرعون و نمرود برادران شداد از حدّ الماس گریختن همه جا و بر قبه آهن ربا که او را گنبد گویا گویند و از صاحبقران باقی [کذا] شدن.
ـ نامه از خسرو فرنگ آوردن در پیش صاحبقران و باقی شدن صلصال دیو از پادشاه و فرستادن خسرو لعل خفتان را در قاف و خودش با سپاه گران رفتن به قبه آهن ربا در جنگ نمرود و فرعون.
ـ سپاه سگ پرستان دور قلعه را گرفتن و صاحبقران شبها از قلعه بیرون آمدن با ایشان جنگ کردن درین وقت شهزاده فیروز با سپاه گران از آن راه رسیدن.
ـ رفتن شهزاده خسرو لعل خفتان در قاف و از آن جا در جزیره اخضر از پی مرکب او را گرفتن با صلصال دیو جنگ کردن و فخر کردن با ایشان.
ـ آمدن خسرو لعل خفتان از قاف در اُردوی اسلام و چابک عیار آمدن و گردان اسلام را دزدیدن.
ـ قهر کردن شهزاده جمشید زیرجد خفتان از اردوی پدرش روانه شدن از پی او سپاه به صورت دیوانه‌ها شدن و با جمشید جنگ کردن و در آخر آشنایی دادن و با اژدها جنگ کردن و برگشتن باقی شدن از صاحبقران.
ـ رفتن فرعون به عالم آباد که نزدیک شیردره [باشد] و کی نوش در پیش سلطان عالم شاه و از او مدد خواستن و بهشت ساختن البرز علیه اللعنه والعذاب.

ـ بیرون آمدن خسرو از شهر الماسیه و ازو از رعنا فرزندی به عمل آوردن که نام او لعل الماس پوش است و با مادر خود جنگ کردن و از پی پدر خود رفتن.

ـ بردن شاهزاده‌ها خسرو و فیروز در برّ محیط در پیش انجم شاه که او را اخضر شاه نام بود.

ـ بردن شهزاده فیروز را در صحرای هیهات و خسرو را در مملکت ظلمات و ستم کشیدن ایشان تا به جای خود رسانیدن.

ـ رفتن الوند با ملک خورشید و بابازاده با گردان اسلام در عالم آباد [و] رفتن و دعوا کردن ایشان تا میرسیم [؟]

ـ رفتن رعنا با لعل الماس پوشان به پیش الماسیه و ازو دختری به وجود آوردن

ـ گرفتن قلعه الماسیه را بابا سیاره و گرفتن بابا... (یک کلمه سیاه شده) فرنگی و کریاس آژسی و قلعه را به تصرف در آوردن

ـ رفتن صاحبقران در ولایت جابلقا و آوردن میرزاده صاحبقران را از الماسیه که از دختر نهنگ شیر به عمل آورده بود [و] شمامه شاهزاده لعل زیرجد خفتان سر راه بر صاحبقران گرفتن.

ـ پسری از هیکلان به عمل آوردن از خورشید و آمدن در خدمت مهر.

منظومه‌ای به همین نام از محمد بن احمد عصار تبریزی می‌شناسیم که در ۵۱۲۱ بیت در ۷۷۸ق سروده شده است و ظاهراً ارتباطی با این کتاب ندارد. رک: فهرست دانشگاه، ج ۱۰، ص ۱۷۹۴؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۴، ص ۳۲۵۳

آغاز افتاده: «نخوردی و الحال پیک اجل یعنی موی سفید قدم در عرصه وجودت گذاشته پیغام [کذا] مرگ به خط... [پس از ۱۲ برگ در ۱۲ر] غضب کردن مشتری در خانه و نامه آوردن ستاره از نزد مهر و جواب نامه بردن. و بعد از آن مشتری با خود گفت که حالا [کذا] من بسته هزار ندیدم چگونه می‌توانم از مهر جدایی کنم

حال عاشق تو چه دانی که نباشی عاشق ... حال بیمار چه دانی که نگشتی بیمار

اما از آن جانب چون مهر از این سخن خبردار شد بابا سیاره را طلبید و گفت بابا مرا چه باید کرد؟ نمی‌توانم یک ساعت بی مشتری زنده گانی کنم».

انجام: «ایشان یافتند که این مهر است به یک مرتبه به خاک افتادند و شکر الهی به جای آوردند و بعد از آن اجازت خواستند که در شهر بروند. ایشان را روانه کرد ایشان یکدیگر را ملاقات کردند. تمام شد».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب حرره العاصی عبدالعظیم ابن ابراهیم سبزعلی امید که هر کس که بخواند کاتب را... (دو کلمه پارگی) یاد نماید. موافق سنه بیستم شهر شعبان المعظم صورت اتمام یافت موافق سنة ۱۲۴۶».

نستعلیق، عبدالعظیم بن ابراهیم سبزعلی، ۲۰ شعبان ۱۲۴۶ق، عناوین و نشانیها شنگرف، برخی از صفحات نونویس، نسخه مغلوط است و وضعیت آن هم چندان مناسب نیست.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد مقوای سفید.

۲۶۶ برگ، ۱۷×۲۲، ۱۷ سطر، ۱۰/۵×۱۶/۵.

(۱۰۷۱۳)

شرح القانون (پزشکی ـ عربی)

از: محمد بن محمود آملی، شمس‌الدین (زنده در ۷۵۴ق)

از آغاز افتادگی دارد. از مقابله با نسخه شماره ۴۴۱ مشکات نام صحیح کتاب و مؤلف را دریافتم. [دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۷۷۷ـ۷۷۹؛ ملک، ج ۱، ص ۴۲۴؛ اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة، ج ۲، ص ۳۷۶ـ۳۷۷؛ فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهریة، الطب و الصیدلة، ج ۱، ص ۲۸۲ـ۲۸۵ و ج ۲، ص ۳۷۸؛ مخطوطات الطب والصیدلة والبیطرة فی مکتبة المتحف العراقی، ص ۱۹۳].

آغاز افتاده: «مباحث الشرایین فی فصول خمسة. الاول فی کلام کلی فی صفة الشرایین ولم یتعرض لبیان حقیقتها لانه قد سبق ذلک بل ذکر خاصیتین لها».

انجام: «وفی بعض النسخ یتلی من هذا الباب ای من دفع المواد الیه بما لا یطلق ولا یبقی معه قوته لانه لکونه اضعف من الجمیع کان قبوله اسرع من غیره».

نستعلیق، سده ۹ و ۱۰ق، عناوین و نشانیها شنگرف، موریانه خورده و بعضی از صفحات وصالی شده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی با ترنج و سرترنج و لچکی، سجاف تیماج مشکی.

۴۷۹ برگ، ۱۶×۲۴، ۱۱ سطر، ۹×۱۵/۵.

(۱۰۷۱۴)

اختیارات بدیعی (پزشکی ـ فارسی)

از: علی بن حسین شیرازی، زین عطار (۷۳۰ـ۸۰۶ق)

از ابتدای حرف الف تا نیمه حرف ق، بدون مقدمه کتاب. از انجام هم افتادگی دارد. [فهرستواره، ج ۵، ص ۳۲۶۷ـ۳۲۶۹؛ دانشگاه تهران، ج ۴، ص ۷۱۵ و ج ۸، ص ۵۷۴].

آغاز: «باب الالف اطریلال نباتی است که تخم آن مستعمل است و مانند تخم کرفس بود به بزرگی و لون او کبود بود و به شکل زیره بود و به غایت تلخ بود و آن چه سبز بود قدری بزرگ‌تر بود و آن را تخم خلال دان گویند».

انجام موجود: «قشر الرمان پوست انار سرد و خشک بود در دوم و شیرین سرد و تر بود بر ورمهای گرم و درو پنج ضماد».

نسخ، سدهٔ ۱۳هـ، عناوین شنگرف، صفحات ۴۸ ـ ۷۸ مجدول به شنگرف و سیاه.

کنارهٔ برگ اول (۱ پ) با خطی مغایر یادداشتی بدین مضمون آمده است: «ابتداء بکتابتها فی یوم الخمیس سادس عشر شهر محرم الحرام من شهور الطابق لسنة ۱۲۳۶». پس از آن یادداشت تملک همان کس در برگ ۳ ر با امضای مهدی بن محمدهادی حسینی با این عبارت: «وقد کتبتها لنفسی وکیف اقول مالکها ولله ملک السموات والارض وانا الاقل ابن محمدهادی مهدی الحسینی» که منظورش کتابت حواشی نسخه است. در برگ ۱۴۷ ر یادداشت در ازدیاد قوت حافظه به تاریخ ۱۲۴۷ق از مهدی و در ۱۵۳ ب هم از همو به تاریخ ۱۲۵۱ق و از همو به تاریخ ۱۲۳۶ در ۲۴۰ ب (میرزا مهدی). تمامی صفحات وصالی و مرمت شده‌اند. پیش از آغاز کتاب یک صفحه دستور گرفتن عطر گل سرخ، کمی حاشیه‌نویسی دارد، عناوین همه در حاشیه هم آمده‌اند. اکثر صفحات مرمت و حاشیه شده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور مشکی.

۲۹۹ برگ، ۱۸/۵×۲۳/۵، ۱۵ سطر، ۱۱/۵×۱۷.

(۱۰۷۱۵)

شرح الهدایة الاثیریة

(فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

از انجام افتادگی دارد.

[کتابشناسی ملاصدرا، ص ۱۷۸ـ۱۹۱].

آغاز: «الحمد لله مخترع العقل الفعال ومبدع النفس الکمال معلّق الصور بالمواد».

انجام افتاده: «وقد ابتلینا بجماعة یرون التعمق فی الامور الالهیه بدعة ومخالفة اوضاع جماهیر الخلق ضلالة هذا».

نسخ، سدهٔ ۱۳هـ، عبارات متن اصلی و عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و بلاغ دارد، چند برگ اول با حاشیه‌نویسی، ابتدای نسخه یک رباعی به خط میرزا... الشهاردی الاصل اصفهانی المسکن از خودش در ۲۳ ربیع‌الاول ۱۲۴۰ق.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی یک لا، جدول‌دار.

۲۰۱ برگ، ۱۴/۵×۲۰/۵، ۲۰ سطر، ۸×۱۵.

(۱۰۷۱۶)

الصحیفة السجادیة

(دعا ـ عربی)

از: امام علی بن حسین زین‌العابدین (۹۴ق)

کامل به همراه ملحقات مشهور (از ۲۶۳ پ تا ۲۸۷ ر).

انجامه: «بتاریخ نوزدهم شهر جمادی‌الاولی صحیفه کامله تمام شد سنه ۱۰۵۰ کتبه العبد المذنب حافظ نورمحمد غفر ذنوبه وستر عیوبه حسب الحکم سیادت ونقابت پناه اقبال و اجلال دستگاه نوّاب حضرت میر صابر سلمه الله تعالی فی الدارین آمین» (پایان صحیفه، برگ ۲۶۳ ر).

نسخ معرب زیبا، حافظ نورمحمد برای میر صابر، ۱۹ جمادی‌الاول ۱۰۵۰ق، عناوین ثلث شنگرف، عناوین ادعیه و نشانیها شنگرف، صفحه اول سرلوح مزدوج مرصع مذهب نفیس، بین سطور طلااندازی با گل و بوته، صفحات مجدول به زر و سیاه، دو برگ اول حاشیه سازی شده، بین جملات دعا علامتی به شنگرف شبیه به نقطه و ویرگول در کنار هم «..»، حاشیه صفحات رطوبت دیده، اندکی تصحیح دارد، نیمهٔ اول با حاشیه‌نویسی لغوی در کنارهٔ صفحات و بین سطور از کتاب صحاح، در برگ اول نوشته‌اند: «این صحیفه را فقیر سه چهار مرتبه مقابله کرده‌ام خوب نگاه باید داشت» و تملک محمدکاظم بن محمدرضا قزوینی در اواخر ۱۲۴۵ق و یک تملک محو شده احتمالاً در ۱۲۵۰ق که بر اثر آن صفحه سوراخ شده است.

در پایان یک بند از نسخ معربی در خواص آیة الکرسی و طریقه خواندن آن و فایده‌ای فقهی دربارهٔ وصیت و دعای سحر و یک تاریخ تولد در شب شنبه ۲ شوال ۱۲۹۳ق که آن را پاک کرده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی، جدول‌دار گرهی زرین، دو رو، درون روغنی مشکی (محافظ پارچه‌ای نسخه را متأسفانه با چسب به جلد چسبانیده‌اند که به آن صدمه زده است).

۲۸۸ برگ، ۱۲/۵×۲۱، ۹ سطر، ۶/۵×۱۳/۵.

(۱۰۷۱۷)

[ضرب المثلهای ترکی]

(ادبیات ـ ترکی)

از: ناشناخته

مجموعه‌ای است از ضرب المثلهای ترکی به ترتیب حروف الفبا. متأسفانه دیباچه کتاب که فارسی

بوده از آن افتاده است و نام کتاب و مؤلف شناخته نشد. نسخه از آغاز و انجام و بین حرف «ب» و «ج» افتادگی دارد.

آغاز افتاده: «اغماض فرماید و نظر عفو دریغ ندارد و بناء فصول این رساله بر ترتیب حروف تهجی است والله المستعان. حرف الالف الله الله دیما یتجه ایشلار اونکمز. ایش اول دورکیم الله الکارار آت یوکورور ارا وکونور».

آغاز حرف سین: «حرف السین. سحر خیرلیق دولت نشانی دور. سویی سوسیزه و یرماق کراک سوزوار خلق ایچینده سوزوار خلق ایچینده».

انجام افتاده: «حرف الیاء. یاد اولمالو قوم وار آشنا اولمالو یادوار... یلتمی نه دوک نه سوک چورکین الیندین آل. یومروقی یزه دورماق اولمز. یوخسول اودونه سویه داخی یوخنول».

نستعلیق، سده ۱۳ه، عناوین به خط ثلث و نشانیها شنگرف رنگ، تمامی ضرب المثلها با نشانی شنگرف سه ویرگول مثلثی شکل روی هم جدا شده‌اند، در حاشیه اشعار مختلفی به فارسی که با امثال تناسب دارد به خط شکسته نوشته شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور سرخ.

۱۹ برگ، ۱۲/۵×۱۹، ۱۵ سطر، ۷/۵×۱۲/۵.

(۱۰۷۱۸)

طومار نقالی طفلان مسلم (فارسی)

طومار تعزیه و نقالی طفلان مسلم (ابراهیم و محمد) است.

آغاز: «الرحمن علم القرآن... والشجر یسجدان.

نوحه یا هم.

از بر تو ما رفتیم ای پدر خداحافظ	با دو چشم تر رفتیم ای پدر خداحافظ
ای شهید بی‌سامان ای پدر خداحافظ	وی به خاک خون غلطان ای پدر خداحافظ

انجام:

چون یتیمان را رها از بند زندان ساختی	پرچم عزت به کوی دوستی افراختی
حضرت ختم رسل باشد شفاعت خواه تو	سازوی خیبر گشایی ناصر و همراه تو

تحریری، سده ۱۳ه؛ نسخه ترمیم و وصالی شده، حاشیه‌ها اندکی رطوبت دیده، شامل هشت قطعه به هم پیوسته.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

بدون جلد.

۱ برگ طومار، ۱۲×۲۷۸/۵.

(۱۰۷۱۹)

زیارت جامعه کبیره (دعا ـ عربی)

با دیباچه‌ای کوتاه به فارسی.

نسخ معرب زیبا، سده ۱۳ه، عناوین زرین، صفحات مجدول به زر و سیاه، پشت طبله دوم جلد با خودکار نوشته‌اند خط وصال شیرازی است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی یک لا، جدول‌دار گرهی، بیاضی.

۱۰ برگ، ۹/۵×۱۹/۵، ۱۴ سطر، ۵/۵×۱۴/۵.

(۱۰۷۲۰)

مجموعه.

شامل چند برگ پراکنده که آنها را داخل یک جلد قرار داده‌اند، به ترتیب زیر:

۱. دو برگ سفید با جدول‌کشی مذهب و لاجورد، آماده شده برای کتابت.

۲. ابتدای کتاب خواص هزار و یک اسماء الله «۱ برگ»

از: علی جفری حکیم رومی

زمان زندگی مؤلف به درستی مشخص نیست. در نسخه دائرةالمعارف تاریخ اتمام کتاب ۹۱۱ق ذکر شده[1] اما بنا بر نسخه کتابخانه ملک کتاب به دستور سلطان الغ بیگ (۸۵۰ـ۸۵۳ ق) نوشته شده است. [فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۲۶۹ـ۲۷۰؛ مجلس، ج ۳۶، ص ۸۶ـ۸۷؛ ملک، ج ۵، ص ۱۲۹ـ۱۳۰؛ آغازنامه، ج ۲، ص ۵۵۷]

آغاز: «الحمد لله الذی تخصّص به الاسماء الحسنی والصفات العلیا وتفرّد ذاته تعالی بالعظمة والکبریاء... اما بعد وفقک الله تعالی که اسماء حسنی الهی عز شأنه وجل سلطانه به اتفاق علما در لغت عرب هزار و یک نام عظام است و مؤید این معنی حدیثی است: روایت می‌کند شیخ حسن بصری رحمه الله علیه از ابن دردا و او از حضرت رسالت پناه».

---

۱. جفری رقم هزار و یک نام / در نهصد و یازده شد اتمام

۳. تکه‌ای است جدا شده از جدول مشخصات چهارده معصوم که فقط قسمت امام مهدی آن باقی مانده است.

شامل الاسم، الاسم العبری، اللقب، الکنیة، الاب، الام، مکان الولادة، یوم الولادة، شهر الولایة، سنة الولادة، ملک وقت الولادة، نقش الخاتم، عدد الازواج، البنون، البنات، مدة الخلافة، مدة العمر، القاتل والقاصد، یوم الوفاة، شهر الوفاة، سنة الوفاة، مکان الوفاة، مکان القبر، ملک وقت الوفاة، یوم الزیارة، اسم النواب.

بخش دوم: نستعلیق، احادیث به زر و نسخ معرب. کلمه «اما بعد» به لاجورد، بین سطور جدول کشی زرین، این صفحه با جدولهای زر و شنگرف و لاجورد. روی صفحه یادداشت خریداری با مهر بیضوی «سید محمد الحسینی ۱۱۲۶».

بخش سوم: ثلث و نستعلیق، مجدول به زر، بین سطور جدول کشی زرین در دو ستون، بین دو ستون گل و بوته زرین و مرصع، عناوین به شنگرف و زنگار و لاجورد. پایان این بخش هم مهر بیضوی «سید محمد الحسینی ۱۱۲۶».

۱۵ سطر، ۸×۱۶/۵.

پس از بخش سوم دو برگ سفید که در برگ آخری مهر بیضوی به سجع: «عز من قنع وذل من طمع عبده محمدباقر ۱۱۶۰» و مهر مستطیل «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمدباقر ۱۱۶» دیده می‌شود.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی دو رو سوخت. بیرون قهوه‌ای روشن زرین، با نقش درخت کاج و گل و بوته زرین، مجدول گرهی زرین، درون سرخ با ترنج و جدول، حاشیه‌ها مشکی و فرسوده.

۶ برگ، ۱۱×۲۰، سطور مختلف.

(۱۰۷۲۱)

لیلی و مجنون (ادبیات ـ فارسی)

از: مکتبی شیرازی (زنده در ۹۴۱ق)

کامل.

[منزوی، ج ۴، ص ۳۱۰۴ـ۳۱۰۸؛ مجلس، ج ۸، ص ۴۲۸ و ج ۲۶، ص ۳۴۴؛ فرهنگ سخنوران، ج ۲، ص ۸۷۲؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۵۲۵ـ۵۲۶]

آغاز:

ای بـــــر احـــدیتت ز آغـاز	خـــــلق ازل و ابـــد هـــم آواز
ای ســایه مـــثال گـــاه بـــیش	در حکـــم وجـــودت آفـــرینش

انجام:

بـــاد اول و آخـرش دریـن دیـر	اول بـــه صـــواب و عـاقبت خـیر
شـــد نـامه تـمام و قـصه کـوتاه	الحـــــمد مـــــن العـــباد لله

انجامه: «در روز پنجشنبه بیستم شهر ربیع‌الاول مطابق سنه توشقان‌ئیل خیریت دلیل به قلم شکسته و دست به بند حوادث بسته اقل الطلاب والسادات نعیم الحسینی اتمام پذیرفت ۱۲۵۹».

شکسته نستعلیق، نعیم حسینی، پنجشنبه ۲۰ ربیع الاول ۱۲۵۹ق توشقان ئیل، عناوین شنگرف، با کتیبه زرین ساده، دو صفحه اول متن با سرلوح مزدوج مذهب مرصع و حواشی مذهب با نقش گل و بوته، میان سطور طلا اندازی شده و بین دو ستون جدول لاجورد رنگ، صفحات مجدول به شنگرف و زر و زنگار و لاجورد، دارای دو مجلس مینیاتور در ۳۳ ر و ۵۱ ب و در برگهای ۴۱ ر ـ ۷۳ ب ـ ۸۴ ر ـ ۱۰۱ ر و ۱۰۳ ب جای تصاویر را سفید گذاشته‌اند. برگ ۲ ر ـ ۴ ب نامه‌ای به معشوق با آغاز: «بی همدمی و بی مونس به نزد آن سرو چمن خوبی و شمع فروزان انجمن محبوبی ای شراره صحیفه حسن و جمال» برگهای اول و چهارم و آخر چندین بیت شعر مختلف بدون نظم و ترتیب نوشته شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا.

۱۱۵ برگ، ۷×۱۰/۵، ۱۰ سطر، ۸×۴/۵.

(۱۰۷۲۲)

ترجمه منظوم قصیده انا المطلوب (دعا ـ فارسی)

ترجمه منظوم و خواص قصیده چهل بیتی انا الموجود فاطلبنی است با دو مقدمه: یکی به نظم و دیگری به نثر و کوتاه که در آن می‌نویسد: «حضرت داود علی نبینا و علیه السلام فرموده که هر وقت مکروهی و بلایی به من رسیدی این سوره خواندمی و سر از سجده برنداشتمی تا باری تعالی او را از من نگذرانید و این سوره را در زبور مانند الرحمن در قرآن خوانده‌اند و خواص این از شیخ شهاب‌الدین زکریا و او از شیخ شهاب‌الدین سهروردی نقل فرموده».

این ترجمه با افزودگیها و کاستیها و اختلافات فراوان، نسخه‌های متعددی دارد اما نام مترجم آن به درستی مشخص نیست. آن چه به صحت مقرون می‌نماید گفته احمد منزوی است که شرح و ترجمه این قصیده را از ضیاءالدین نخشبی دهلوی (۷۵۱ق) می‌داند. شرح وی به نظم و نثر نوشته شده اما در بسیاری از نسخه‌ها ـ از جمله نسخه حاضر و نسخه‌های شماره ۷۳۳۰ و ۷۹۷۴ دانشگاه تهران ـ فقط گزارش منظوم آن با افزودن دیباچه‌ای نقل شده است. گفتنی است برخی دیگر از جمله خود او در فهرست نسخه‌های خطی فارسی مترجم را زبوری دانسته‌اند.

در نسخهٔ مرکز احیاء میراث اسلامی قم مصراعی آمده که ناظم تخلص خود را «تقی» ذکر کرده است: «بخوان تو ای تقی دایم دعا را».[1] ولی من این مصراع را در سه نسخهٔ موجود در دانشگاه که ذکرشان رفت ندیدم. رک: فهرست مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۳، ص ۶۸ـ۶۹.

این قصیده را به نام‌های سریانی و زبوریه هم خوانده‌اند.

[مشترک پاکستان، ج ۳، ص ۱۶۲۲ـ۱۶۲۴ و ج ۷، ص ۲۱۵ـ۲۱۶ و ج ۱۴، ص ۸۵۱؛ فهرستواره، ج ۷، ص ۵۷۷ـ۵۷۹؛ فهرستگان حدیث، ج ۷، ص ۳۹ـ۴۰ و ۷۳ـ۷۵؛ منزوی، ج ۴، ص ۲۹۶۴ـ۲۹۶۵؛ دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۵۱۳ و ۷۵۳؛ فارسی دارالکتب قاهره، ج ۱، ص ۱۷ و ۳۵۵؛ دارالحدیث قم، ج ۱، ص ۴۸؛ مجلس، ج ۳۵، ص ۲۹۵ـ۲۹۶؛ ملی اتریش، ص ۴۶ـ۴۷].

آغاز مقدمه:

سپاس بی‌قیاس آن پادشا را   که پیدا کرد از نابوده ما را
یکایک عضو ما را بر هم آورد   چنین طرفه طلسمی در هم آورد
شنو این داستان پر غرایب   اگر هستی طلبکار عجایب
چنین فرموده ما را پیر استاد   به روح پاک ایشان نور حق باد
که بود اندر زبور حیّ سبحان   مبارک سوره‌ای مانند رحمن
پیمبر کز خدا بادا درودش   به این صورت همی کردی سرودش
زالفاظ زبوری داد تغییر   به الفاظ عرب پس کرد تفسیر
پس آن را کرد تعلیم ابن عباس   که او در علم دین بود افضل ناس
نه این از آدمی منظوم گشته   نه از جن و ملک مرقوم گشته
پدید آمد نقوش از کلک تقدیر   نه غیر از رحمت تحریر و تقریر
هر آن مؤمن که این منظوم خواند   برای هیچ حاجت در نماند
به هر نیت که خواند این دعا را   بر آرد حق تعالی مدّعا را

آغاز ابیات و ترجمه:

انا الموجود فاطلبنی تجدنی   فان تطلب سوائی لم تجدنی
منم موجود ای طالب کجایی   کنی با غیر من چون آشنایی
وگر شایسته درگاه مایی   اگر جویی مرا فی الحال یابی

---

۱. این مصراع با تفاوت کوچکی در نسخهٔ کتابخانهٔ ملی اتریش هم آمده است:

بخوان مسکین تقی اکنون دعا را   بگیر معنی این منظومه‌ها را

اما در فهرست آن جا مؤلف را تقی ابن عباس دانسته‌اند. شاید از آن روی که راوی قصیده ابن عباس است نام تقی مذکور در نسخه با او آمیخته شده و سبب این چنین خلطی شده است.

خواص بیت اول هر کس هر روز چهل و یک بار بخواند توانگر گردد.

انجام:

انا القدرة الصادر فوق عرشی   بلا التکلیف فاطلبنی تجدنی
کنم دایم همه تدبیرها را   کنم عفو همه تقصیرها را
کسی گر دایم این سوره بخواند   همیشه در امان حق بماند
اگر خواند کسی این را چهل روز   شود از بخت خود در دهر فیروز
دعایش رد نگردد نزد باری   به دست آرد امور شهریاری
همیشه مقبل و منصور باشد   بلا و محنت از وی دور باشد

انجامه: «کتبه العبد المذنب علی‌رضا بن ابوالحسن».

در پایان دو صفحه دعای قبول قرائت قصیده و اختتام آن که این گونه آغاز می‌شود: «بسمله. اللهم انی اتوسل الیک بهذه القصیدة المبارکة وبحرمة من صنّف فیه ان تبتنی علی الایمان... برحمتک یا ارحم الراحمین» (۱۵ پ ـ ۱۶ ر).

عبارات عربی نسخ معرب زیبا و فارسی نستعلیق خوش، علی‌رضا بن ابوالحسن، سدهٔ ۱۳ هـ، صفحهٔ اول سرلوح مزدوج مذهب و مرصع نفیس، تمامی صفحات و بین سطور و میان ستونها مجدول به زر و لاجورد.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج عنابی با جدولهای زرین، درون کاغذ لاجورد و زرین روغنی.

۱۶ برگ، ۱۱×۷، ۹ سطر، ۴/۵×۸.

(۱۰۷۲۳)

کتابچه جمع و خرج مالیات میرزا ابراهیم اعتمادالاسلام

(اسناد ـ فارسی)

در ابتدا نوشته‌اند: «کتابچه جمع و خرج مالیات متوجهات هذه السنه سیچقان ئیل ۱۳۱۷ جناب مستطاب شریعتمدار حاجی میرزا ابراهیم اعتمادالاسلام».

سیاق، رمضان ۱۳۱۸ق، در گوشه سمت چپ پایین تمام صفحات مهر بیضوی: «شفیع مستشارالملک ۱۳۰۲» و یادداشت تأیید او در برگ آخر در رمضان ۱۳۱۸ق، برگ ۲ پ مهر بیضوی: «محمدمهدی ۱۲۹۳»؛ ۱ برگ در پایان سفید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد کاغذ ابر و باد.

۶ برگ، ۱۳/۵×۲۲، سطور مختلف، ۷/۵×۱۵/۵.

(۱۰۷۲۴)

کتابچه جمع و خرج مالیات میرزا ابراهیم اعتمادالاسلام (اسناد ـ فارسی)

ادامه کتابچه پیشین است و مربوط به سال بعدی آن ۱۳۱۸ق. در ابتدا نوشته‌اند: «صورت جمع و خرج مالیات و متوجهات دیوانی هذه السنه جناب فضایل نصاب عمدة العلماء العظام آقا میرزا ابراهیم اعتمادالاسلام سنة ۱۳۱۸ اقوی‌ئیل».

سیاق، جمادی‌الثانی ۱۳۲۰ق، گوشه چپ پایین تمام صفحات مهر بیضوی: «معتمدالسلطنه ۱۳۰۴»، و پایان نسخه یادداشتی از او در جمادی‌الثانی ۱۳۲۰ق که مندرجات دفترچه را تأیید کرده است، دو برگ آخر سفید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد کاغذ ابر و باد.

۶ برگ، ۱۵/۵×۲۲، سطور مختلف، ۷/۵×۱۷.

(۱۰۷۲۵)

ظفرنامه (نصیحت‌نامه بوذرجمهر) (اخلاق ـ فارسی)

از: بزرگمهر

مجموعه نصایح بزرگمهر به انوشیروان است که پس از یک سال آنها را به محضر پادشاه برده بود با عناوین «گفتم ای حکیم ـ گفت».

[فهرستواره، ج ۶، ص ۵۲۲-۵۲۳].

آغاز: «ستایش و سپاس خداوندی را که آفریننده آدمیان و پدیدآورنده زمین و آسمان است... اما بعد چنین گویند که روزی انوشیروان عادل».

انجام: «گفتم ای حکیم زیرک با چند گروه نیکی نباید کرد؟ گفت با کاذب و فاسق و ناکس و طامع».

نستعلیق، سده ۱۳ه، عناوین شنگرف، صفحات مجدول به زر، حاشیه صفحات اندکی موریانه خورده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

بدون جلد.

۶ برگ، ۹/۵×۱۶، ۷ سطر، ۷×۱۳.

(۱۰۷۲۶)

این شماره سند است.

(۱۰۷۲۷)

طومار دعا و احراز

نسخ، به چندین خط، سده ۱۳ه، دارای یک شمسه و جدول بزرگ در وسط و جدولهای چهار در چهار و شمسه‌های شش پر و دوایر موضع به رنگهای زعفرانی و شنگرف و لاجورد و زنگار و مشکی کنار آن، نوشته شده روی کرباس سفید آهار مهره، مجدول.

۱ برگ، ۵۸×۷۱/۵.

(۱۰۷۲۸)

مجموعه:

شامل ۷ برگ به شرح زیر که در پاکت نگهداری می‌شوند:

۱. قطعه خط از محمد قدسی حسینی

که متن آن این دو بیت است:

انصاف بده ای فلک مینا فام	تا زین دو کدام خوبتر کرد خرام
خورشید جهان تاب تو از مطلع صبح	یا ماه جهان گرد من از جانب شام

با رقم: «این صحیفه‌ای است اگر چند صفحه‌ای است از قطعه دلپذیر استاد الکل فی الکل میر عماد الحسینی علیه الرحمه نقل نمود کمترین بنده محمد القدسی الحسینی غفر الله ذنوبه. الحمدلله ربنا به جهت نور حدقه بینش و نور حدیقه دانش آقا میرزا محمدرضا حفظه الله در روزی که رحمت حق نازل به کمال گرمی در آن سردی تشیق شد ۱۳۲۷».

نستعلیق، محمد قدسی حسینی از خط میرعماد برای آقا میرزا محمدرضا، ۱۳۲۷ق، چسبانده شده روی مقوا.

۱۴×۲۲، ۲۵/۵×۳۰.

۲. دو برگ صحیفه سجادیه

یک برگ از بخش اسناد و دیگری از دعاؤه عند الشدة.

نسخ معرب، برگ اول یک رو.

۱۲ سطر، ۸×۱۵، ۱۵×۲۳/۵.

۳. قصیده

جدا شده از کتابی که ۹ بیت از آن باقیمانده است.

با مطلع:

ای قـاعده تـازه زدست تـو کـرم را — وی مـرتبه نـو زبـنان تـو قـلم را

از سـحر بنان تو و اعجاز کف تست — گـر کـارگذاریست قـلم را و کـرم را

انجام:

از بـهر وجـود تـو کـه سـرمایه اثباتست — نشکـفت کـه در خـانه نشـاند عـدم را

نستعلیق، یک رو، بین سطور طلااندازی دندان موشی.

۹ سطر، ۱۰/۵×۱۲/۵.

۴. انجامه قرآن

برگ پایانی قرآنی به خط محمدعلی ارسنجانی است؛ با این عبارت: «لو کـانت الدنـیا مـن ذهـب والآخرة الحمدلله الذی وفّق باتمام کتابة هذا المصحف المجید الذی لا یأتیه الباطل من بین یدیه ولا من خلفه تنزیل من حکیم حمید. نقلت من خطّه وانا العبد علی عسکر الارسنجانی ۱۲۸۷ و نقلت من خط جدّ طاب ثراه العبد میرزا محمدعلی الارسنجانی ۱۳۴۲».

نسخ معرب مجدول به زر و زنکار و شنگرف بیاضی.

۳ سطر، ۵×۲۰/۵، ۷/۵×۲۳.

۵. عکس نامه علمای شیراز

به مجلس دارالشورای ملی و نایب السلطنه و وزارت جلیله خارجه در اعتراض به حضور انگلیسیها در شیراز و ایجاد قونسولگری در آن جا پس از آشوب مردم علیه رضا قلی خان.

شکسته نستعلیق تحریری، با ۹ مهر در پایان بدین گونه: مهر مستطیل: «الواثق بالله الغنی محمدباقر بن علی‌اکبر العلوی ۱۳۲۹»، مهر بیضوی: «الراجی جمال‌الدین بن محمدابراهیم»، مهر بیضوی: «العبد جعفر»، مهر بیضوی: «جعفر الموسوی ۱۳۲۱»، مهر مربع: «محمدعلی الدستغیب الحسینی» با امضای او، مهر مربع: «الاحقر ابراهیم الشریف»، مهر مستطیل: «الراجی الی الله علی بن محمد... ۱۲۹۵» که در برش عکس ناقص شده است، مهر بیضوی‌ای که عبارت: «عبده... علی الحسنی الحسینی» از آن خوانده می‌شود و یک مهر مستطیل دیگر که در وصالی ناقص شده است.

۱۳/۵×۲۰/۵، چسبانده شده روی کارت پستال، ۱۶/۵×۲۲/۵.

۶. قطعه در حکایت برخورد درویشی با شاهزاده بلخ

شکسته نستعلیق زیبا، جدا شده از حاشیه کتابی، مجدول به زر، ظاهراً به خط عبدالله.

۱۹/۵×۵، ۶/۵×۲۰/۵.

۷. قطعه سیاه مشق غزل حافظ

دیدی که یار جز سر جور و ستم نداشت — بشکست عـهد مـا و از هـیچ غـم نـداشت

نستعلیق، با قلم زعفرانی، اندکی از وسط پاره شده.

۲۲/۵×۲۶، ۲۵/۵×۴۰/۵.

(۱۰۷۳۹)

مجموعه:

۱. چند قاعده و جدول در مربعات و الواح و مثلثات علم اعداد «۱ ر ـ ۳ پ»

بدون نظم و ترتیب.

۲. الوجیزة «۴ ر ـ ۹ پ» (ریاضیات ـ عربی)

از: محمدکریم بن ابراهیم کرمانی (۱۲۸۸ق)

در علم حساب، تدوین شده در یک مقدمه و ۳ باب:

مقدمه: در دو فصل.

باب اول: در اعداد صحاح، در یک مقدمه و ۴ فصل.

باب دوم: در حساب کسور، در مقدمه و ۳ فصل.

باب سوم: در مقادیر، در یک مقدمه و ۴ فصل.

آن را به خواهش پسر بزرگش محمدرحیم خان در سه‌شنبه ۱۱ رمضان ۱۲۶۳ق نوشته است.

نسخه حاضر بخشهای پراکنده‌ای از کتاب را دارد و صفحات آن مشوش و بی نظم است.

[فهرست کتب مشایخ، ج ۲، ص ۳۳۶؛ فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۳۶۷؛ ذریعه، ج ۲۵، ص ۵۱؛ آستان قدس، ج ۱۰، ص ۱۳۹؛ وزیری یزد، ج ۵، ص ۱۸۲۵؛ ملک، ج ۶، ص ۴۱۸]

آغاز موجود: «فی بیان حدود کل صنف من تلک المقادیر علی ما هو المعروف فی هذه الاعصار وهی حدود ستة الف ومأتین وثلثة وخمسین فی بلاد اخطا بها علماً فقها انواع من المقادیر».

انجام موجود: «وهکذا اذا اردت تنزیله ثلث مرات تضربه فی مکعب الستة وهو مائتان وستة عشر».

۳. فایده‌ای کوتاه در بیان اوزان و اجناس و معادل آنها «۸ ر» (فارسی و عربی)

۴. چند لوح و جدول علم اعداد «۱۰ ب ـ ۱۲ ب»

از جمله یادداشتی درباره علم حساب و تقسیم آن (که باید بخشی از کتابی باشد)، لوح ۹×۹، میزان لوح ۴۴۲ و لوح ۱۷×۱۷.

۵. قاعده طرح عدد الواح «۱۳ ر» (فارسی)

۶. المرآة المنيرة «۱۳ ب ـ ۴۹ ب» (علوم غریبه ـ عربی)

از: محمدکریم بن ابراهیم کرمانی (۱۲۸۸ق)

مؤلف در مقدمه می‌نویسد: «فيقول العبد... ان هذه كلمات قليلة كتبتها في علم وضع الاعداد في المربعات بحيث تكون موفقة على ما يأتي في خلال الابواب وهو علم شريف يحصل منه آثار عجيبة وثمرات غريبة وتصريفات عظيمة ومعالجات كريمة في اسرع وقت واقرب زمان... ولم يكن غرضي من هذه الرسالة وضع علم الاعداد فان القوم قد كتبوا في هذا الفن ما يكتفي به المكتفي ولكنّ الغرض بيان الحكمة في هذا العلم واسراره التي جعلها الله فيه للاعتبار والنظر وزيادة المعرفة بالآيات والآثار».

تنظیم شده در مقدمه و ۸ باب و هر بابی در چند فصل:

المقدمة: في بيان بعض ما يجب تقديمه وهو نوعان:

النوع الاول: في بيان اسرار هذا العلم وسبب تأثيره وبيان حقيقته وهو الغرض الاعظم والباعث المهم.

النوع الثاني: في بيان بعض المبادي التي يحتاج الى معرفتها في هذا الفن.

الباب الاول: في كيفية وضع الاعداد في مربع الفرد.

الباب الثاني: في بيان وضع الاعداد في مربع زوج الفرد.

الباب الثالث: في مربعات زوج الزوج.

الباب الرابع: في المربعات غير ذي الاربعة.

الباب الخامس: في نوادر القواعد المتفرقة.

الباب السادس: في الملفّقات والمسمطات.

الباب السابع: في كيفية وضع الاسماء في الالواح.

الباب الثامن: في صورة بعض الاعمال وكيفيتها.

پایان یافته در پایان ذی‌الحجه ۱۲۶۲ق.

کامل.

[فهرست کتب مشایخ، ج ۲، ص ۴۲۱؛ مجلس، ج ۲۳، ص ۳۲۸ـ۳۲۹؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۲۸۴؛ ملک، ج ۶، ص ۴۱۹؛ فهرست دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۲۲۸؛ الفبایی آستان قدس، ص ۵۰۹؛ ملی تهران، ج ۱۶، ص ۱۸۴؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۷، ص ۴۲۵۶ـ۲۲۵۷]

آغاز: «الحمد لله على آلائه والصلوة على اشرف انبيائه وآله سادة اوليائه وخيرة اصفيائه وامنائه واوذّائه».

انجام: «في مربع ذي الستة والستين لا يسأل الله به شيئاً الا اعطاه اياه وينبغي ان يكون ليلة اربعة عشر في الشهر فذلك ابلغ في العمل ان شاء الله تعالى. تمت الرسالة على يد مؤلفها كريم ابن ابراهيم في الخاتمة من شهر ذي‌الحجة الحرام من شهور سنة ۱۲۶۲ الهجرية حامداً مصلياً مستغفراً».

انجامه: «وتمت على يد الكاتب في شهر ربيع‌الاول سنة ۱۲۹۶».

۷. فائده‌ای در ترسیم الواح از مولایی اعلی الله مقامه «۵۰ ر» (عربی)

آغاز: «قال مولايي اعلى الله مقامه ولو جعلت ما تريد رسم من الالواح في باطن لوح ترسمه على وفق آية انما امره اذا اراد شيئاً ان يقول له كن فيكون وعددها ۲۰۲۵».

۸. فائده در برهان تعمیر المربع و تخصیص کل عدد الی کل بیت «۵۰ ر ـ ۵۱ ر» (عربی)

از: محمدکریم بن ابراهیم کرمانی (۱۲۸۸ق)

آغاز: «فائدة في برهان تعمير المربع وتخصيص كل عدد الى كل بيت ووجه اختراعه اول مرة وسبيل وجدانه. اما العدد الاول ولا وجه لتخصيصه ببيت دون بيت».

۹. دو قصیده و یک مسمط «۵۲ ب ـ ۶۱ ب» (فارسی)

از: دانش

دو قصیده و یک مسمط از شاعری با تخلص «دانش» است:

من دانشم از زیور مدح تو که الحمد   طبعم چه عروس است که نادیده عطل را

(۵۹ب)

ـ قصیده اول «۵۲ب ـ ۵۷ر» در ۱۱۰ بیت در مدح حضرت محمد خان:

ویژه این یگناخته حضرت محمد خان که هست   در خلاص سهر ز[؟] خالص کامل عیار

تا کند اشعار اشعارم به نام شاه دین   یکصد و ده بیت آمد جامعم اندر شمار

(۵۶ر)

آغاز:

یا رهین الابتلاء جع عنک هذا الافتخار — یا اسیر الامتلاء دع منک ذاک الاعتزار

انتبه یابن الملاهی من ملاهیک العظام — انتزع یا ذا المناهی عن مناهیک الکبار

ـ قصیده دوم «۵۷ ر ـ ۵۹ پ»

مطلع:

آن روی تو آرایش و پیرایه حسن را — وان موی تو سر فتنه و سرمایه جهل را

ـ مسمط «۶۰ ر ـ ۶۱ پ»

مطلع:

آغاز گشوده چتر مطرز قباب چرخ اثیر — کشیده خیمه زرین طناب مهر منیر

انجام افتاده:

تو ای که مرغ دل از دام طرمات نرهید — بریز خون کبوتر به جام زرین بال

نستعلیق، رساله ششم در ربیع‌الاول ۱۲۹۶ق، در برگ پایانی (۶۲ پ) نام این کتابها و بخشها را آورده‌اند که ظاهراً پیشترها در این مجموعه بوده‌اند: «کتاب مرآة النیر، کشف المجهول، شرح النقاط، خلاصة التقویم، میزان، حلقه کریمی، فال نخود، ماسه».

رساله ششم: عناوین نانوشته، با حواشی توضیحی.

برگ ۵۱ پ ـ ۵۲ پ چندین یادداشت حساب و ریاضی و یک نقاشی با مداد از تصویر جنگاوری با تیر.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی یک لا، مجدول گرهی، با نقشهای دایره‌گون روی جلد.

۶۲ برگ، ۲۲×۱۷/۵، سطور مختلف.

(۱۰۷۳۰)

کلیات سعدی

(ادبیات ـ فارسی)

از: مصلح‌الدین بن مشرف شیرازی، سعدی (۶۹۱ق)

شامل:

۱. ترجیع بند «۲ ر ـ ۱۲ پ»

ترجیع بند معروف بنشینم و صبر پیش گیرم

آغاز:

ای زلف تو هر خمی کمندی — چشمت به کرشمه چشم‌بندی

انجام:

من نیز اگر چه ناشکیبم — روزی دو برای مصلحت را

بنشینم و صبر پیش گیرم — دنباله کار خویش گیرم

۲. طیبات «۱۲ پ ـ ۷۲ پ»

آغاز:

اول دفتر به نام ایزد دانا — صانع و پروردگار حی و توانا

اکبر واعظم خدای عالم و آدم — صورت خوب آفرید و سیرت زیبا

انجام افتاده:

هرکه بی‌او زندگانی می‌کند — گر نمیرد سرگرانی می‌کند

آهن افسرده می‌گوید که جهد — با قضای آسمانی می‌کند

شکسته نستعلیق، سده ۱۳ه، ابتدای نسخه تملک ناصر جیلی.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای مجدول.

۷۲ برگ، ۲۲×۱۷، ۱۲ سطر، ۱۴×۷/۵.

(۱۰۷۳۱)

الالفیة (الخلاصة فی النحو)

(نحو ـ عربی)

از: محمد بن عبدالله ابن مالک طایی جیانی (۶۷۲ق)

یک برگ از آغاز افتادگی دارد.

[التراث العربی المخطوط، ج ۵، ص ۳۰۶ـ۳۰۹؛ دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۳۸۶؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۱۵۱ و ۱۵۵ و ۱۳۹؛ مجلس، ج ۲۵، ص ۲۲۳؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۳۰۳ـ۳۰۶؛ آستان قدس، ج ۱۲، ص ۸۷ـ۹۵؛ بروکلمان، ج ۵، ص ۲۷۷ـ۲۹۱؛ جهود النحویین فی خدمة الفیة ابن‌مالک: دراسة ببلیوغرافیة للحرکة العلمیة التی قامت علیها، حسین برکات، در مجلة معهد المخطوطات العربیة، س ۴۶، ش ۱، ربیع‌الاول ۱۴۲۳ق، ص ۶۵ـ۱۰۸]

آغاز افتاده:

وهو بسبق حائز تفضیلاً — مستوجب ثنائی الجمیلا

کلامنا لفظ مفید کاستقم — واسم وفعل ثم حرف الکلم

انجام:

فاحمد الله مصلیاً علی — محمد خیر النبی مرسلاً

وآله الغر الکرام البررة — وصحبه المنتجبین الخیرة

انجامه: «قد تمة الفية ابن مالک فی یازدهم شهر شوال المکرم سنة ۱۲۸۱».

نسخ معرب، ۱۱ شوال ۱۲۸۱ق، با یادداشتهای توضیحی بین سطور و کنارهٔ صفحات.

یادداشتهای ابتدای نسخه: شرح خواب جناب میرزا در اول طلوع شمسی ۱۲ جمادی‌الثانیة ۱۲۹۱ق و تعبیر آن، یادداشت هدیه نسخه از محمود بن محمدجعفر در ۲۶ رجب در کرمان به ولی خان، صورت نامه کوتاهی به اخوند ملامحمود در ۲۷ رجب ۱۲۹۴ق و چند سطر سیاق و یک مهر بیضوی پاک شده، در همان جا چندین بار دو بیت اول الفیه را نوشته‌اند.

برگ آخر تملک احمد بن محمدجعفر و یادداشتی از علی بن یوسف کرمانی در شوال ۱۳۲۳ق، چند برگ اول پارگی دارد. برگ ۱۲ پ مهر بیضوی: «الراجی احمد ۱۲۹۱».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج زیتونی یک لا، مجدول گرهی.

۶۳ برگ، ۱۵/۵×۲۰/۵، ۸ سطر، ۹×۱۴.

(۱۰۷۳۲)

کتابچه جمع و خرج ابواب جمعی سالار معتضد (اسناد ـ فارسی)

در ابتدای نسخه نوشته‌اند: «جمع و خرج حساب عمومی بعد از تشریف فرمایی حضرت اجل آقای معتضد دیوان به طهران به تاریخ ۴ شهر صفر ۱۳۲۴».

مربوط به صفر ۱۳۲۴ تا محرم ۱۳۲۵ق شامل مخارج کارخانه، تلگراف، انعام، مالهای طویله، کرایه دکانها و نوکر و مخارج املاک.

سیاق، سده ۱۴ه، یک برگ در ابتدا و دو برگ در انتها شامل چند شعر و یادداشت درباره عقاید بهاییت به نقل از نقطه کاف.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلدکالینگور آبی.

۱۰ برگ، ۱۶×۲۲، سطور مختلف، ۷/۵×۱۶.

(۱۰۷۳۳)

مجموعه:

۱. مرآت الصفا «ص ۱ ـ ۵۰» (اخلاق ـ فارسی)

از: ابراهیم بن احمد، وحیدالملک (سده ۱۴ه)

در مذمت تریاک و وافور و انواع مواد دخانی و توصیه‌های اخلاقی در ترک آنهاست. به سبک مثنوی

سروده شده است. یک جا در ص ۲۸ـ۳۰ از شیخ مرحوم حاج احمد روحی رحمه الله (۱۳۱۴ق) حکایتی نقل می‌کند. نسخه دیگری از این کتاب که در شماره بعد معرفی می‌شود دو مقدمه نثر به عربی و فارسی اضافه بر این نسخه دارد.

در صفحه عنوان نسخه اسم رساله را این گونه نوشته‌اند: «مثنوی مرآت الصفا للتوحید المتخلص الکرمانی للحفظ النوع الجنس [کذا] والبقاء فی التمدن».

در ابتدای رساله می‌سراید:

یک حکایت گویمت ای ساده دل   تا ز شیطانان نگردی تو خجل

بنگر آن سیقار و آن وافور چرک   قل بحموم چوبق بین نار شرک

بنگر اندر نای و غلیان حمیم   لعنت حق کن بر آن کج لئیم

اصل او از السم و تجزیات جسم   عاقبت افلاس و منفیات اسم

در وسط رساله چند بیتی هم در جواب کسانی می‌آورد که به او طعنه می‌زنند که این کتاب به زبانی ساده و عاری از ادبیت سروده شده است:

در گمان افتی و تخیلات و وهم   مبتلی را رحم بباید کرد رحم

یا که از نحو و معانی و بیان   قوی صحب بس لغتهای گران

غیر تحقیقات علمی در ظهور   فایده ندهد تو را من در غرور

گر چه طاعن بندهٔ الفاظ است   بهتر این دهم رضای حق ز دست

(ص ۳۳)

این عناوین را دارد:[1]

ـ صفت روح القدس (ص ۴).

ـ صفت تریاک کثیر الفواق (ص ۴).

ـ [فی ضرر الوافور بلسان الحکمة (ص ۱۴)].

ـ [ذکر مصراع اولیه (ص ۱۴)].

ـ فرق آب و سراب نفس خیر و شر باشد (ص ۶).

ـ در باب حذر کردن از ذین باز (ص ۶).

ـ [لا رجوع للوافوری کما لا رجوع للاموات (ص ۱۶)].

۱. عناوین داخل [ ] در این نسخه نیست و از نسخه ۱۰۷۳۴ اضافه شده. شماره صفحات این چند مورد هم مربوط به همان نسخه است.

ـ رجوع به اتمام بیان توحید (ص ۹).

ـ در نفس و انیت (ص ۹).

ـ در صفت سلامتی نفس (ص ۱۰).

ـ نهی از نوع دخان خصوص وافور کالکافور (ص ۱۱).

ـ [تنزیه حضرت رسول و عترت او از دخان و اشاره به آیه شریفه (ص ۱۸)].

ـ [آیه شریفه متشبه (۱۸)].

ـ [کلمه رفیعه حضرت امیر ما فات مضی (ص ۱۹)].

ـ [فی تنبیه المخدرات واعراضهن عن الوافور وحفظ ابدانهن ووجوههن بترک التریاق (ص ۱۹)].

ـ قصه مجلس ضیافت (ص ۱۴).

ـ [ذکر از حضرت مولوی و مثنوی معنوی (ص ۲۱)].

ـ [در ذکر اشکال در ارتباط حکایات مثنوی و سوق کلام (ص ۲۲)].

ـ رجوع به ذکر حکایات (ص ۱۶).

ـ [سوالی من حکیم الغلیانی الشدید (ص ۲۲)].

ـ [جواب (ص ۲۳)].

ـ عبرتیه (ص ۱۷).

ـ [من کثرة الخرج والوقوف فی شرب ذلک الدخان والاصرار فیه (ص ۲۳)].

ـ [ایضاً من خرج الوافور (ص ۲۳)].

ـ [ایضاً من کثرت (ص ۲۳)].

ـ [اشاره به آیه ان موعدهم الصبح (ص ۲۴)].

ـ [تأسّفی من اهل الادراک وابتلاهم بالتریاق (ص ۲۴)].

ـ [مطلب حکمیه (ص ۲۴)].

ـ گفتار حضرت رسول در آثار آخر الزمان (ص ۱۹).

ـ [ذکر من عرف نفسه فقد عرف ربه (ص ۲۵)].

ـ شرح ظهور نفس راضیه (ص ۲۰).

ـ در غلبه شیطان (ص ۲۱).

ـ ید الله فوق ایدیهم (ص ۲۱).

ـ حکایت انبیاء علیهم السلام و غلبه ایشان (ص ۲۱).

ـ [فی دعا فرج ظهور قائم عجل الله تعالی فرجه (ص ۲۸)].

ـ ستم بر نفس به واسطه معاصی (ص ۲۵).

ـ افزونی شرارت نفس (ص ۲۵).

ـ حکایت ابتداء شر وافور (ص ۲۶).

ـ حکایت مرحوم آخوند و نهی از دخان (ص ۲۸).

ـ جهد مرحوم حاج شیخ احمد روحی رحمه الله (ص ۲۸).

ـ [اوصاف فامیلی و اهلی آخوند علیه الرحمه (ص ۳۱)].

ـ [تحذیر شدید از سروقدان و پری پیکران (ص ۳۱)].

ـ تنبیه (ص ۳۰).

ـ عوالم ملائکه ارکان عرش (ص ۳۱).

ـ تفسیر آیه ونفخ فی الصور فصعق من فی السموات ومن فی الارض (ص ۳۴).

ـ شرح عالم ناسوت (ص ۳۶).

ـ [ذکر حالت غفلت انسان (ص ۳۴)].

ـ اشاره به وجود جنّی (ص ۳۷).

ـ [آمدن ملائکه به زمین محض اصلاح بین نبی و فیه رموز کثیر (ص ۳۵)].

ـ [اوصاف علم الحقیقت (ص ۳۶)].

ـ حکایت شیطان و اسیر شدن (ص ۳۸).

ـ اسیر کردن ملائکه شیطان را (ص ۴۰).

ـ فریب دادن شیطان آدم را (ص ۴۰).

ـ [صفت عقل (ص ۳۷)].

ـ [صفت شیطان (ص ۳۷)].

ـ صفت ظلمت شیطان (ص ۴۲).

ـ [الاقارب کالعقرب (ص ۳۸)].

ـ جزاء کفران (ص ۴۴).

ـ [فی شرح کلام انظر الی من (کذا، ما) قال لا تنظر الی من قال (ص ۳۹)].

ـ [ان الظن لا یغنی من الحق شیئاً (ص ۴۰)].

ـ رمز واذا القبور بعثرت (ص ۴۷).

آغاز:

ذکــــر بســـم الله نــخستین از کــلام
بـر زبـان جـاری است انـدر صـبح و شـام

باء سه حرف است واین حرفی است بیز
پس چـــهار الله آمـــــد بـــــز بـــز

انجام:

نـــقطه عـــلم آن عـــلی و بـاب عـلم
از در نـــقطه درآ دربـــــاب عـــلم

و آن مـــحمد ذات حـــسن اعـظم است
فـــخر جـــمله انـــبیای اکـــرم است

انجامه: «تمام شد کتاب مثنوی مرآت الصفا شهر جمادی‌الثانیة ۱۳۳۰ به خط حقیر رضی امید دارم از بدخطی عفو و اغماض فرمایند». و در ذیل آن علی روحی با مداد نوشته است: «مرحوم آقا رضی روحی است».

۲. اشعار «ص ۵۱ـ۷۶» (ادبیات ـ فارسی)

از: همو

شامل:

ـ مرثیه سوگ افضل‌الملک در ۵۲ سالگی، مورخ شهر محرم ۱۳۳۰ «ص ۵۱».

مطلع:

در مـــحرم ســیصد و ســی و هــزار
افـــضل آن اول حـــبیب غـــمگسار

پایان:

ســـال تـــاریخ وفـــاتش للـوحید
از ســـروش غـــیب آمـد گــلفغار

با یادداشتی از خود وحید در پایان در مورد حساب ماده تاریخ آن.

ـ مخمسات للوحید من انشاآت الجدید فی قدوم الربیع، ۲۹ صفر ۱۳۳۰ «ص ۵۲ـ۵۷».

شامل بخشهای نگاریه، بهاریه، مرثیه للحسین الشهید واولاده.

آغاز:

طـوطی طـبعم زنو لحن هزار آورده
بلبل خوش‌خوان طبع میل بهار آورده

ـ قصیده اعتباریه «ص ۵۸ـ۶۳»

آغاز:

مـرآتوار گـر بـه هــمه خلق بنگری
جز حق در این جهان نبود هیچ ناصری

ـ قصیده آفتابیه (ظلالیه) «ص ۶۴ـ۶۵»

آغاز:

ذرهٔ خورشید رخت همچون ظلال است آفتاب
و از فــراق طــلعتت انــدر مــلال است آفــتاب

ـ قصیده حوّاریه «ص ۶۵ـ۶۷»

آغاز:

از ازل مـــا را دلی بی‌کینه و بی‌رنگ بود
با کسی ما را نه آزاری و بغض و جنگ بود

ـ قصیده آفتاب (الزوائیه) «ص ۶۷»

آغاز:

از نگاه چشم مستت در خمار است آفتاب
وز کـــمند تاب زلفت در فشار است آفــتاب

ـ قصیده عبیریه «ص ۶۸»

آغاز:

ز زلفت بـر مشام من همی بوی عبیر آید
ز باکورات جنت مژده‌ها اندر ضمیر آید

ـ قصیده مرائیه «ص ۶۹» (عربی)

آغاز:

الا طـلعت شـمس الحقیقة ترفع
تـجلت عـلی المرآت اذ هی تلمع

ـ قصیده علویه «ص ۷۰»

آغاز:

در هــمه عـالم شه یگانه علی بین
قرب حق از خاک آستانه علی بین

ـ قصیده جذّبیه «ص ۷۰» (عربی)

آغاز:

فنا لهم من جذب نار العشق اشتعلوا
کـان من جـذوات واد القدس اصطلوا

ـ قصیده بدیعه (صنعیّه) «ص ۷۱ـ۷۵»

با تجدید مطلع که آن را بهاریه نامیده است، شامل سه قسمت صنعیه، بهاریه، مرثیه.

آغاز:

اول دفـتر وحـید قـدرت قـدار بین
جمله این خلق را گنج نگونسار بین

انجام:

فاغتنموا کنکم حافظ غفار بین — روی به مرات کن پاک ز زنگار بین

انجامه: «بتاریخ ۴ شهر ربیع‌الثانی ۱۳۲۹ با کمال عجله تحریر گردید. اگر سهوی فیه است بقلم اغماض تصحیح فرمایند والله» (ص ۷۵). و بعد از آن به خطی دیگر: «خط مرحوم آقا رضی روحی است ۱۷ ذیقعده ۱۳۹۰ جلد شد. علی روحی».

ـ غزلی از همو در تضمین غزل حافظ «ص ۷۶»

آغاز:

من نه آن رندم که ترک آفتاب می کنم — توبه از هر جرم اول توبه از می کی کنم

در پایان نوشته‌اند: «این صفحه بخط خود مرحوم آقا ابراهیم وحیدالملک (فولادی) است. ۱۸ ذیقعده ۱۳۹۰ جلد شده است. علی روحی» با امضای او.

نستعلیق: رضی روحی، جمادی‌الثانی ۱۳۳۰ق (رساله اول) ۴ ربیع‌الثانی ۱۳۲۹ق (ص ۷۵). برگ آخر به خط مؤلف.

معنای برخی لغات دشوار در حاشیه نوشته شده است. حاشیه صفحات اندکی رطوبت دیده. ابتدای نسخه تملک ناصر جبلی.

با یادداشت علی روحی در برگ اول بدین ترتیب: «اشعار مرحوم آقا ابراهیم وحیدالملک (کرمانی) داماد مرحوم آخوند ملا محمدجعفر کرمانی است که به خط مرحوم رضی روحی در سال ۱۳۲۹ق نوشته شده است و این جانب علی روحی برای شادی روح آن مرحومان در تاریخ ۱۷ ذیقعده ۱۳۹۰ق آن را مرتب و جلد کردم. یک جزو بیاض مانند هم از اشعار وحیدالملک به خط خودشان داشتم آن هم جداگانه در همین تاریخ جلد شد که هر دو بماند و از بین نرود».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور سبز.

۳۹ برگ، ۲۳×۱۷/۵، ۱۰ـ۱۴ سطر، ۱۳×۱۸/۵.

(۱۰۷۳۴)

مجموعه:

این شماره دو نسخه از کتاب است که در یک مجلد صحافی کرده‌اند: اولین آنها به خط مهدی نشاط است که به امر مؤلف در ۱۳۴۹ق برابر ۱۳۰۹ش آن را تحریر نموده و دومین از ص ۶۵ ـ ۱۴۸ تکرار همان مطالب به خط مؤلف است.

۱. مرآت الصفا «ص ۱ ـ ۴۲» (اخلاق ـ فارسی)

از: ابراهیم بن احمد، وحیدالملک (سده ۱۴ه)

در مقدمه توضیح می‌دهد که این مثنوی را برای حفظ نوع بشر و پا برجای ماندن تمدن انسانی از آفاتی مانند تریاک و دخانیات نوشته است: «این مرض مسری شدید دخان در الان به واسطه عدم منع از جنس، خود کم کم سرایت به اغلب از نوع جنس کرده و هیچ شی ای از ماکولات و مشروبات از این سم قاتل از هر نوع مضرتر از این نیست و لو به قدر یک حب کشیدن باشد... نگاه به دهن اشخاصی که خود گرفتارند می‌نمایند زیرا که می‌خواهد تو هم مثل او شوی تا سرزنش ننمایی او را در این فعل شنیع مضرش و این نیست مگر استحقاق بر نقمت حق از کردارهای غیر حق. آیا گرانی تریاک را نمی‌بینی؟ آیا مثل روز قیامت فراموشت شده آن روز منع شدید حسین خان نظمیه چه غوغایی و چه خرابی بود از برای وافوریها که منحصر به یک دکان فروش تریاک را قرار دادند اگر چه از این خوف بعضی کم کردند. ولیکن احمق صرف بعد از این گمرک و تفتیش وافوری شود بالجمله خداوند تو را مهلت داده که شاید متنبه شوی. معنی تمدن و حفظ نوع این است که سعی نمایند تا خلق را از این بلا برهانند... این عبد عبید ابراهیم بن احمد الملقب بالوحید وانا الوحید من ارکان اربعة نوع الدخان الوافور والچپوق والسیگار والغلیان... این مثنوی مرآت الصفا را بر این انواع نگارش و مسطور نموده مستدعیم که نوع اهل دخان... به تدریج چنان چه عادی شده ترک فرمایند».

سروده شده در رجب ۱۳۳۶ق. خطبه فارسی در ۱۹ جمادی الثانی ۱۳۳۶ق.

آغاز و انجام مانند نسخه قبل. با این تفاوت که این نسخه دو دیباچه عربی و فارسی (با عنوان لایحه) نسبت به آن بیشتر دارد.

آغاز دیباچه عربی: «الحمد لله الذی کان من اول الذی لا اول له بتفرید ذاته المنعی ویکون الی آخر الذی لا آخر له بتوحید صفاته الرفیع» (ص ۲ـ۴).

آغاز دیباچه فارسی: «حمد و سپاس و ستایش خداوند واحد احد صمدی را سزاست که لا زال در علو ذات خود بوده و هست» (ص ۵ـ۹).

انجامه: «تمت تسوید تلک الاوراق من المثنوی والخطبه واللایحه کرة بعد کرة الی اتمام ذلک الکتاب فی ۲۶ شعبان المعظم سنه ۱۳۴۹ (مطابق اصل فی ۱۹ شهر ج ۲ سنه ۱۳۳۶)

من همه راست نوشتم تو اگر راست نخوانی — جرم به حلاج نباشد تو که شطرنج ندانی

ومن الله توفیق وهم (کذا) نعم الرفیق

وحید

در خانه اگر کس است — یک حرف بس است

تحریر مهدی نشاط ولد آقا شیخ محمدباقر نشاط» (ص ۹ پایان خطبه مؤلف). «کتبه مهدی نشاط ولد آقا شیخ محمدباقر نشاط بر حسب تقاضای جناب مستطاب آقای آقا ابراهیم وحید الملک روحی سابق الذکر مؤلف محترم به تاریخ ۱۴ شهر شوال المکرم سنه ۱۳۴۹. خداوند گوش شنوا بدهد» (ص ۴۱-۴۲).

۲. اشعار «ص ۴۳ ـ ۶۳» (ادبیات ـ فارسی)

از: هو

بیشتر اشعار همانند نسخه قبلی است، به این ترتیب:

ـ مرثیة من الوحیدالملک للافضل‌الملک المرحوم «ص ۴۲».

ـ مخمسات من الوحید من انشآت الجدید فی قدوم الربیع «ص ۴۳ ـ ۴۵».

ـ قصیده اعتباریه «ص ۴۵ ـ ۴۹».

ـ آفتابیه (تذرویه) «ص ۴۹».

ـ عبیریه «ص ۴۹ ـ ۵۰».

ـ قصیده روحانیه «ص ۵۰».

آغاز:

یک دم راحتی از عالم روحانی نیست | نفسی بیغم ازین پیکر جسمانی نیست

ـ قصیده مرآتیه[1] عربیه فی الوافور «ص ۵۰ ـ ۵۱».

آغاز:

اذا طلعت شمس الحقیقة ترفع | صحبت علی المرات الا هی تلمع

ـ قصیده الثانیه (ظلالیه) «ص ۵۱ ـ ۵۲».

ـ قصیده حورائیه للتفریح القلوب (کذا) «ص ۵۲ ـ ۵۳».

ـ قصیده علویه عزاً «ص ۵۳ ـ ۵۴».

ـ قصیده جذبیه عربی فی جذوة اهل العشق «ص ۵۴».

ـ قصیده آفتابیه علویه عزاً «ص ۵۴ ـ ۵۵».

آغاز:

در اوج نور تو شده چون اختر آفتاب | بسته کمر به خدمت چون قمر آفتاب

---

۱. در نسخه قبل با نام: «مرائیه» که می‌باید اشتباه کاتب باشد.

ـ مرثیه للحسین الشهید واولاده «ص ۵۶»

تمام شده در لیلة القدر شب شهادت امیر المؤمنین.

آغاز:

از عاشر محرم از قتل شاه دین | نیلگون خیامی و خاکستر آفتاب

ـ قصیده بدیعیه (اولها صنعیه وبعد بهاریه و بعد مرثیه) «ص ۵۶ ـ ۶۲»

سروده شده در ۲ ربیع‌الثانی ۱۳۳۷ و کتابت شده در ۲۴ شوال ۱۳۴۹ مطابق ۲۱ اسفند ۱۳۰۹ به خط مهدی نشاط ولد آقا شیخ محمدباقر (ص ۶۲).

ـ سه بیت شعر عربی «ص ۶۳»

آغاز:

تجوع فان الجوع من عمل التقی | وان طویل الجوع یوما یشبع

۳. فهرست لغات مشکله مثنوی مرآت الصفا «ص ۶۴»

در پایان این صفحه یادداشتی از کاتب که نوشته این اولین مرتبه است که کتابی نوشته‌ام و آرزومندم که جناب مؤلف محترم از عیوب بیشمار آن درگذرد.

۴. مرآت الصفا «ص ۶۵ ـ ۱۴۸» (اخلاق ـ فارسی)

کامل.

انجامه: «تمام شد مثنوی مرآت الصفای وحیدالملک بعون الله تعالی امید عفو است از فضلای عصر چون خودبینی در این کتاب نشده محض حفظ ابناء جنس انشاء شده، به نظر لطف ناظر باشند اگر چه بعضی از نفوس غیر منصف که عادی به تریاک‌اند خوش ندارند نشر این مثنوی را و لیکن نمی‌دانند که نجات از برای اولاد آنهاست. شاید آنها که عادی نشدند تنبه شوند و لیکن غالب منصفین کحل بصر خود می‌دانند و شاید به حد وافی سعی در طبع فرمایند. بالجمله نفوس مختلفند. هر کسی به قدر همت خود خانه ساخته انظر الی ما قال ولا تنظر الی من قال. در شهر آبگینه فروشی است و جوهری. فی شهر رجب المرجب سنه ۱۳۳۶ و ح ی د ای نظرکننده به انصاف نظر فرما. الانصاف رکن من الایمان وهذا من احسن صفات الانسان الانصاف الانصاف».

نستعلیق. نسخه اول: مهدی نشاط پسر آقا شیخ محمدباقر نشاط به دستور مؤلف در ۱۳۴۹ق (ص ۱ ـ ۶۳) نسخه دوم: به خط مؤلف در ۱۳۳۶ق با مرکب لاجورد و شنگرف (ص ۶۵ ـ ۱۴۸). صفحات مجدول

به لاجورد، عناوین سیاه درشت، برخی از کلمات در حاشیه معنا شده‌اند. شروع مثنوی به خط لاجورد با کتیبه زرین، جدولها و عناوین زرین، با این یادداشت مؤلف در ابتدای نسخه: «بسم الله تعالی و تبارک. این مثنوی مرآت الصفا و قصاید اخر کتاب قریب ده سال است که بوجه الله، محض حفظ نوع انشاد شده و هنوز احدی از اهل وجدان یافت نشده که این کتاب را نصرت نموده طبع فرماید وهو الموفق. وحیدالملک روحی کرمانی».

در حاشیه ص ۱۰ و ۷۵ هم این یادداشت از خط مؤلف نقل شده است: «کل این مثنوی مرآت الصفا فطری است و بدیع که به ظهور رسیده ان شاء الله تعالی مطبوع کل طبایع سلیمه خواهد بود؛ غیر از وافوری مصر بر وافور که همه انها اطلاق بر نوع نمی‌شود...» [نوشته شده در ۲۶ شعبان ۱۳۴۹ق از روی خط مؤلف در ۳ ذیحجه ۱۳۳۶ق].

صفحات ۵۱-۵۲ با ۵۳-۵۴ جا به جا صحافی شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور آبی.

۱۴۸ برگ، ۱۵×۲۲/۵؛ ۱۵-۲۵ سطر، ۱۱×۱۸.

(۱۰۷۳۵)

[تشریح امراض ملت و دولت ایران] (سیاست ـ فارسی)

از: محمود افضل‌الملک کرمانی (-۱۳۴۰ق)

انتقادات تندی از آشفتگیهای آن روزگار ایران است. مؤلف پس از ذکر امراضی که روح ملتها همانند جسمشان می‌تواند دچار آنها بشود به مقایسه قدرت و توانایی بزرگان ایران و اروپا می‌پردازد.

افضل‌الملک در ابتدا علت تألیف کتاب را چنین آورده: «این دعاگوی بی‌نام و نشان پس از عودت به ایران و موازنه حالت حالیه این دولت و ملت با وضع امروزه دول و ملل خارجه از بهبودی او به کلی مأیوس و انقراض او را مثل فنکیان و کلدانیان در زیر پنجه اقتدار فرنگیان معاینه و محسوس می‌دید. خاصه روزی که به کرمان آمدم و درجه خرابی این ویرانی و حالت پریشانی این مشت گدای مردار را دیدم که لا یموت ولا یحیی به کلی درهای امیدم از برای حیات ایشان مسدود و طایر فکرم از آرزوی وصول مژده نجات مردود که ناگاه از هاتف غیبی این آواز شنود که مژده‌ای دل که مسیحا نفسی می‌آید... در این موقع فرصت را غنیمت می‌شمارم و شرح امراض این ملت را در حضور این دانشور کشور دهم».

از جمله نظرات جالب توجه وی در این رساله این است که در کنار انتقاد از دولت به ملت هم می‌تازد و اصلاح آنان را شرط اصلاح مملکت می‌داند و می‌نویسد: «شترمرغان ایرانی که تازه از فرنگستان

می‌آیند و سرّ آن شوکت بشری را که از قوت غیرت ملت پروری است نمی‌دانند تهمت این همه امراض ملی را به یک نفر می‌بندند و نسبت این همه هرج و مرج را به یک مسند می‌دهند و غافلند که اصلاح مملکت وابسته به اصلاح ملت است». (۱۱ ب) و یا «نتیجه دانشمندان ایرانی که از اصل اساس آبادانی بی‌خبرند هر یکی برای آبادانی ایران سخنی می‌گویند. بعضی اصلاح مملکت را از مرکز سلطنت و صدارت متوقعند. برخی از پیکر پرگره و مدنیت امروزه فرنگ می‌خواهند ابتدا کنند. پاره‌ای علم و دانایی فنون غریبه و علوم عجیبه را سرمشق اولیه ترقی می‌دانند همه هم زبان می‌گویند که تا قانون نگذارند اصلاح نتوانند. بنده تصدیق تمام اقوال را دارم اما این ترتیبات را که به غیر از ملت باید بدهد و این اصلاحات را که به جز امت می‌تواند. این تنظیمات را که بایستی اجرا سازد. تا ملت اصلاح نشود نه مملکت نه دولت نه سلطنت نه ترتیب نه تنظیم نه چیز دیگر اصلاح نخواهد شد» (۱۲ ر و ۱۲ پ).

مؤلف از خود به صراحت نامی نیاورده جز آن که در برگ ۸ ب و ۱۰ ب از سفرش به اسلامبول یاد کرده است. در اواخر هم وضع انضبار کرمان و بلوچستان را نشان می‌دهد و آن را با انگلستان به سنجش می‌گذارد (۱۲ پ ـ ۱۳ ر). ولی علی روحی در یادداشتی در ابتدای نسخه کتاب را از افضل الملک می‌داند و می‌نویسد: «این خرده، انشاء و خط مرحوم شیخ محمود افضل الملک کرمانی سومین پسر مرحوم ملا محمدجعفر کرمانی است که از همکاران مرحوم سید جمال‌الدین اسدآبادی و شیخ احمد روحی و میرزا آقا خان کرمانی بوده و در سال ۱۳۴۰ق در اصفهان فوت شده است. علی روحی خواهرزاده آن مرحوم ۱۳۳۹/۱/۱۹» که به نظر می‌رسد این انتساب با توجه به نسبت خانوادگی روحی با مؤلف و سفر او به اسلامبول و یادکردش از کرمان زادگاه افضل الملک صحیح باشد.

مقدمه این کتاب و چهار مقاله آقا خان کرمانی بسیار شبیه هم است اما متنشان فرق می‌کند.

از این افضل الملک ترجمه حکمت کانت را هم می‌شناسیم که در ۱۳۲۱ق در شیراز از ترکی به فارسی گزارش شده است.[1]

آغاز:

بنی آدم اعضای یکدیگرند   که در آفرینش زیک گوهرند.

چنان که اطبای دانای فرنگستان از تشریح اجساد مردگان به اقسام اسقام و امراض زنده‌ها پی برده‌اند حکمای جهان نیز از پژوهش سرگذشت ملل قدیمه سرنوشت هر ملت را معلوم و از کاوش تاریخ دول عظیمه مقدرات هر دولت را معین فرموده‌اند.

---

۱. برای اطلاعات بیشتر درباره آن رک: فهرستواره ج ۶، ص ۱۰۱؛ ملک ج ۹، ص ۲۱۵؛ منزوی ج ۲، ص ۷۵۷.

انجام ناتمام: «این ساز و نوازها همه در عروسی این مفلوک بی‌نوا است و خرابی این مملکت را سرچشمه آنجاست

سرچشمه شاید گرفتن به بیل — چو پر شد نشاید گرفتن به پیل

یک نفر گارسن تمام اسباب زندگانی یک...»

شکسته نستعلیق زیبا، ظاهراً مؤلف، سده ۱۴هـ.

در ابتدای نسخه ماده تاریخ وفات مؤلف در ۱۳۵۱/۱۲/۱۷ به خط و امضای علی روحی که پدر او ساخته بود.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور سبز.

۱۳ برگ، ۲۳×۱۴، ۲۱ـ۲۳ سطر، ۱۹×۱۰/۵.

(۱۰۷۳۶)

شانزمان ایران

(سیاست ـ فارسی)

از: میرزا آقا خان کرمانی (۱۳۱۴ق)

کتابی انتقادی درباره تاریخ ایران است. فریدون آدمیت همین نسخه ما را دیده و در کتاب اندیشه‌های میرزا آقا خان کرمانی درباره آن چنین نوشته است: «بحث انتقادی است در تأثیر حوادث تاریخ. اثر تاریخ را در جامعه ایران از نظر تشبیه به هیکل انسانی بررسی می‌نماید از جهتی با موضوع صد خطابه همسان است). نسخه‌ای که به دست ما رسیده ناقص و فقط هجده ورق است (از صفحه ۱۳ تا ۳۰) و شامل گفتاری در تأثیر استیلای امویان و چنگیزیان است. حکومت امویان را به دوره فلج تاریخی و فرمانروایی مغولان را به عصر پیدایش مرض هار تعبیر می‌کند. نخست شرحی درباره بیماری فلج و استسقاء و هاری از نظر اصول طب جدید می‌نگارد و آن معانی را بر هیئت اجتماع ایران منطبق می‌گرداند. در نسخه موجود نام نویسنده ثبت نشده و خیلی احتمال می‌دهیم که خط شیخ محمود فاضل کرمانی دوست میرزا آقا خان باشد. اما از شیوه کلام و جمله بندیها و نحوه استدلال و مطالب آن به یقین اثر فکر و قلم میرزا آقا خان است و برخی عباراتش عیناً در صد خطابه آمده است. همچنین مسلم است که یکی از آخرین نوشته‌های اوست. تاریخ نگارش آن را از این جا می‌توان شناخت که در متن اشاره به قضیه کشته شدن «فرانسوا کارنو» رئیس جمهور فرانسه دارد. می‌دانیم آنارشیستهای ایتالیا او را در ژوئن ۱۸۹۴ (ذیحجه ۱۳۱۱) بر انداختند، و با توجه به تاریخ قتل میرزا آقا خان (صفر ۱۳۱۴) معلوم می‌گردد که رساله مزبور را در زمان تبعید طرابوزان در ۱۳۱۳ نوشته است و البته مانعی ندارد که در زمان اقامت در اسلامبول به نگارش آن شروع کرده باشد. نکته دیگر این که در حاشیه ورق ۲۵ تصریح دارد به «وقتی که در اسلامبول

بودم». پس صحبت از زمان توقف در طرابوزان می‌کند».

این نسخه که ظاهراً نسخه منحصر کتاب است دو شانزمان دارد:

ـ شانزمان سوم: استیلای بنی امیه بر سلطنت ایران و ظهور مرض میشوم مذموم فلج (۱ پ).

ـ شانزمان چهارم: استیلای چنگیزیان بر ایران و پیدایش مرض هار (۸ ر).

نسخه ما علاوه بر شباهت با کتاب صد خطابه، که فریدون آدمیت بدان اشاره کرده، نزدیکیهایی هم در فصلبندی و موضوع و عبارات با کتاب چهار مقاله آقا خان کرمانی دارد. بیشتر مطالب شانزمان در چهار مقاله آمده و در آن جا دقیقتر و مفصلتر بحث شده است.

[اندیشه‌های میرزا آقا خان کرمانی، ص ۴۵ـ۴۶؛ شانزمان ایران، نصرت‌الله فتحی، در مجله یکین، س ۲، ش ۸، پیاپی ۲۰، اسفند ۱۳۴۵ش، ص ۳۲ـ۳۷[1]]

آغاز: «شانزمان سوم استیلای بنی امیه بر سلطنت ایران و ظهور مرض میشوم مذموم فلج، این مرض از بقیه از سکته در انسان ظاهر می‌شود مرضی است عصبی».

انجام: «وزادوا فی الطنبور نغمة اخری یعنی خون ملت را که دولت است از داخل ساختن رطوبت سیفایت که نمی‌توان گفت کی است و چیست و ضعیف نمودند».

شکسته نستعلیق، سده ۱۴هـ، با اندکی حاشیه‌نویسی به قلم سرخ از مؤلف، نسخه ۱۲ صفحه از آغاز کم دارد (بنا بر یادداشتهای بالای صفحات از جزو سیوم تا پنجم است) وسط تمامی صفحات بر اثر تا شدن پاره شده بود که همه را با چسب چسبانده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور آبی.

۱۲ برگ، ۱۶/۵×۲۲، ۱۷ـ۲۰ سطر، ۱۸×۱۰/۵.

(۱۰۷۳۷)

اشعار در مذمت سید علی‌اکبر تفرشی

(ادبیات ـ فارسی)

از: حسام‌الحق

شامل ۲۶ قصیده و یک ترجیع بند در هجو سید علی‌اکبر تفرشی. سروده شده در ذی‌الحجه ۱۳۱۳ق و منتشر شده در رجب ۱۳۱۵ق.

---

۱. این مقاله در کتابشناسی آثار و تألیفات فریدون آدمیت در مجله بخارا، فروردین و اردیبهشت ۱۳۸۷، ش ۶۵، ص ۳۰ به اشتباه از فریدون آدمیت دانسته شده است.

در مقدمه می‌گوید علما بر دو قسم اند: بعضی مخالف هوا و گروهی موافق هوا. از جمله گروه دوم: «یکی لا جناب و لا مستطاب مخرب شریعت بیضا ملجأ اشرار حامی جهّال افسق فسّاق شریعت ندار سید علی‌اکبر تفریشی ـ کثّر الله عنقه ـ که سالهاست در شهر طهران با این که سواد وی منحصر به نقطه قلب است در نهایت تقلب دست تعدی به دامن ناموس و عصمت شرع محمدی دراز کرده و باب بی‌دینی و بی‌اعتدالی را بر روی خلق بیچاره باز نموده. نه جان مردم از دست ظلم و عدوان وی در امان است و نه مال و عرض ایشان. عوام بیچاره از ترس و خوف جان و مال خود تمکینی از صورت سازی و حیله‌بازی او کرده در عداد علما و مجتهدینش می‌شمارند و نزد وی به ترافع و تداعی روند و بدین سبب خاطر مقدس پیغمبر خدا را آزرده سازند و خود را مورد لعن ملائکه مقربین درآورند لهذا... محض خدمت به شریعت مطهره و رفع بدنامی از علمای کرام و دفع شر از سر یک دسته مردمان بیچاره توکلاً علی الله عزم خود را جزم کرده که آن چه بر خفایای اعمال آن شرور طاغی باغی آگاهی دارد نظماً در چند قصیده تذکراً و تنبیهاً گوشزد خلق نمایم. و چون در دو سال قبل اوراقی در عنوان اعلان به امضای لسان الحق متضمن تخطاله [تخطئه] و تعییب جناب ملاذالاسلام آقای میرزای آشتیانی در دست مردم دیده شد و در سنه ماضیه بر همان نهج به امضای ترجمان الغیب تجدید مطلع نموده باز ذکر مساوی جناب آقای معظم را بیان و در عرصه نگارش درآورده بودند کمال تعجب است که این دو نگارنده با این که دعوی خداپرستی و حق‌گویی و بی‌غرضی می‌کنند و از آثار کلمات چنان می‌نماید که بر خفایای امور هر کس آگاهند و همه را همراه، چه باعث گشته که یک جهت در ابراز حالات آن آقای معظم کوشیده و چشم از این سید طاغی باغی دیوانه پوشیده، نمی‌توان گفت که بر سیئات اعمال و افعال او بی خبر بوده‌اند» (ص ۴ـ۶).

پس از آن عذر استفاده از کلمات رکیک را خواسته است: «در این منظومات شریفه الفاظی که در مورد تقبیح و تفحیش مخاطب ذکر گشته نه از بابت هرزه‌سرایی بوده بلکه چون آن باغی طاغی از ابتدای ورود به این ارض الی الآن سبک وضع خود را بر این قرار داده که نسبت به تمام طبقات خلق بدگویی و بدزبانی نماید... ما نیز همان الفاظ قبیح رکیک را که مکرر به اشخاص محترم گفته است در حق خودش یادآور گشتیم که طعم آنها را بچشد» (ص ۷ـ۸).

در پایان هم مؤخره نثری با عنوان «تمنا و درخواست» آمده (ص ۱۱۴ـ۱۱۸) که نویسنده در آن به نام خود و تاریخ سرایش اشعار اشاره کرده است: «چون این کتاب منظومه در حیات شاه شهید به قلم زبان و زبان قلم آمده و در غره شهرذی قعده هزار و سیصد و سیزده به اتمام رسید و به جهات عدیده در پرده خفا بوده حالاً در عنوان نمره اول تقدیم برادران دینی می‌شود. وقایع و حالات و کیفیات و حرکات و

تعدیات آن مفسد بی‌حیا را در سلطنت این پادشاه رؤوف مهربان به خصوص فتنه و فسادی که در این ایام میانه دولت و ملت فراهم کرده به همین نهج منظومه در نمره آتیه عرض و تقدیم خواهد شد تا اتمام حجت شده باشد و یا موجب عبرت گردد. حامی شریعت احمدی حسام‌الحق به تاریخ غره شهر رجب المرجب ۱۳۱۵».

آغاز مقدمه: «حمد بی‌قیاس شایسته بارگاه بی‌زوال خداوندی است که انسان را اشرف مخلوقات و ارفع موجودات نموده و در خلقت وی تبارک الله احسن الخالقین فرموده».

آغاز قصیده اول: قصیده اولی فی مدحه حرف الف.

بیا ساقی بیاور آن بلورین جام مینا را   بپیما یک دو سه ساغر تو این مهجور شیدا را

(ص ۹)

پایان قصاید:

کسی نبی را چنین پسر باشد   ابن ابوجهل را پسدر باشد

داره البته با قمر خویشی   سید تفرشی تف ریشی

نسخ، سده ۱۴هـ، برخی از لغات در حاشیه معنا شده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلدگالینگور آبی.

۶۰ برگ، ۱۳×۲۲/۵، ۱۳ سطر، ۱۲/۵×۷/۵.

(۱۰۷۳۸)

مجموعه:

۱. هدایة الطالبین «۱ ر ـ ۳۱ پ»   (کلام ـ فارسی)

از: محمدکریم بن ابراهیم کرمانی (۱۲۸۸ق)

رساله کوتاهی در پاسخ به ایراداتی است که بر گروه شیخیه گرفته می‌شد. نوشته شده در ۳ ذیحجه ۱۲۶۱ق در یزد. در فهرست کتب مشایخ، ص ۳۹۰ آن را این گونه معرفی کرده‌اند: «در جواب ایرادات بعضی علمای یزد که بر سلسلهٔ جلیلهٔ شیخیه نموده‌اند:

۱. مذکور می‌شود فرموده‌اید شیعه دو فرقه شده‌اند «شیخی» و «بالاسری». یکی ناجی است و یکی هالک و مریدهای سرکار علما را مخصوصاً از زمان مرحوم آقا باقر بهبهانی به بعد لعن و طعن می‌نمایند و در جواب این سؤال مفصلاً علل پیدایش اختلاف و اعتقادات شیخیه را بیان می‌فرمایند و شرحی از محنتهایی که بر شیخ جلیل و سید نبیل و خودشان وارد آمده بود مرقوم می‌فرمایند.

۲. فرموده‌اید اصول دین چهار است و چهارم آن «رکن رابع» است مرادتان چیست؟

۳. حکایت عدد را در صوم و افطار مراد چیست و مأخذ فقاهتی آن چیست؟»

[منزوی، ج ۲، ص ۱۰۰۷ (دو نسخه)؛ ذریعه، ج ۲۵، ص ۱۸۱؛ معجم التراث الکلامی، ج ۵، ص ۴۶۵-۴۶۶؛ مشار فارسی، ج ۵، ص ۵۴۶۱؛ فهرستواره، ج ۹، ص ۶۰۶-۶۰۷ و علاوه بر نسخه‌های ذکر شده در آن جا دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۱۱۷؛ الهیات مشهد، ج ۱، ص ۶۰۲؛ ملک، ج ۶، ص ۱۰۹؛ سازمان مدارک فرهنگی، ص ۶۴؛ مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی قم، ج ۱، ص ۵۰۸؛ شیخ علی حیدر مؤید، ج ۳، ص ۲۴۱-۲۴۲]

آغاز افتاده: «مردم به سبب آن تمجمج در شبهه قوی افتادند و در اضطراب شدید ماندند و کسانی که در دل ایشان مرضی بود».

انجام: «این مسئله که جمعی از علما تصدیق کرده‌اند آری سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون. در خانه اگر کس است یک حرف بس است. لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم وصلی الله... یوم الدین. تمام شد بر دست مصنفش کریم ابن ابراهیم حامداً مصلیاً مستغفراً در سیم ماه ذی‌حجه سنه هزار و دویست و شصت یک هجری»

انجامه: «بخط حقیر فقیر علی بن الحسن البحرانی تمام شد».

۲. مجالس وعظ «۳۲ ر ـ ۱۲۵ پ» (اخلاق ـ فارسی)

از: محمدکریم بن ابراهیم کرمانی (۱۲۸۸ق)

متن مجالس هفتگی وعظ و روضه خوانی است که در کرمان ایراد شده‌اند.[۱] موضوع بیشتر جلسات روضه سیدالشهداست ولی اواخر آن به رجعت می‌رسد. چنان که خود کرمانی گفته است: «ان شاء الله این دو سه روز آخر کیفیت رجعت را به تفصیل عرض می‌کنم. چون هر سال ماه مبارک رمضان قاعده آن بود که کیفیت رجعت را عرض می‌کردم و امسال در ماه مبارک عرض نشد» (۵۶ ر و شبیه بدان در ۸۵ پ).

آغاز نسخه و برگهایی از وسط آن افتاده (بین ۱۰۱ و ۱۰۲ و همچنین ۱۰۷ و ۱۰۸) و بدین دلیل دقیقاً مشخص نیست نسخه چند مجلس بوده است.

[فهرست کتب مشایخ، ص ۳۸۸-۳۸۹؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۵۹۱؛ ملک، ج ۵، ص ۱۱۷؛ مجلس، ج ۳۸، ص ۹۶-۹۷؛ مرعشی، ج ۲۵، ص ۱۲۰-۱۲۱؛ ذریعه، ج ۱۹، ص ۳۵۵]

آغاز افتاده: «بر بنده خود تا این که پیغمبر باشد از برای اهل هزار هزار عالم مجملاً رسد و این بیان نیستم پس می‌گوئیم آن بزرگواران دعوت می‌کردند در هر عالمی».

۱. در برگ ۵۰ ر از میدان گنجعلی خان نام برده شده است.

انجام: «آب جمیع روی زمین را فرا می‌گیرد و بدنها در قبرها می‌روید و هر روحی از صور بیرون می‌آید و داخل بدن خود می‌شود».

نسخ، سده ۱۳ه، رساله اول به خط علی بن حسن بحرانی. رساله اول با حاشیه‌نویسی از علی روحی با مداد، با اندکی حاشیه نویسی از محمدحسن بن حاج ملا حسین خالی (؟) در ۱۲۷۰ق (برگ ۹۴ پ). حاشیه برگهای ۸ ر ـ ۹ پ ذکر مصیبت امام حسین است. در برگهای ۱۱۱ پ ـ ۱۱۷ ر کاتب چند صفحه‌ای از خود در ترجمه دو حدیث درباره رجعت به نقل از رساله رجعت کرمانی افزوده است.[۱] وی از مؤلف با دعای اعلی الله مقامه یاد می‌کند که نشان می‌دهد این بخش نسخه پس از حیات او کتابت شده است. انجام نسخه ۶ برگ سفید جدید صحافی شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور آبی.

۱۲۵ برگ، ۱۵×۲۱/۵، ۱۸ـ۱۷ سطر، ۱۵×۸ و ۹/۵×۱۶/۵.

(۱۰۷۳۹)

[وقایع قلعه طبرسی] (تاریخ بابیت ـ فارسی)

از: ناشناخته

روایت یکی از بابیان از علی‌محمد باب (۱۲۶۶ق) و ملازمت اوست که تا شرح دقیق درگیری قلعه طبرستان ادامه می‌یابد. بیشتر به یادداشتهای روزانه می‌ماند که از ۱۲ رمضان ۱۲۶۴ق شروع و به روز پنجشنبه ۱۲ ربیع‌الاول ۱۲۶۵ق ختم می‌شود. از آن جا که مؤلف خود یکی از افراد داخل قلعه طبرسی بوده روایتی دست اول و دقیق از وقایع آن جنگ ارائه کرده است. نام نویسنده یادداشتها را نشناختم اما یک جا خود را پسر ملا علی بسطامی معرفی می‌کند: «در آن شب [۱۲ رمضان ۱۲۶۴ق] والد ماجد حضرت ملا علی بسطامی به خدمت حضرت باب مشرف شد و بعد مراجعت کرده» (برگ ۲ پ).

نسخه دیگری از این کتاب در مجموعه ادوارد براون در کتابخانه دانشگاه کمبریج نگهداری می‌شود. رک: فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۲، ص ۱۷۶۰. این کتاب در فهرستواره، ج ۲، ص ۱۱۰۱ـ۱۱۰۲ با نام واقعه میمیه معرفی شده است. از طرف دیگر در همان کتاب، ج ۲، ص ۱۱۰۵ از وقایع میمیه یاد شده که نوشتهٔ محمدحسین بن محمدهادی مهجور زواره‌ای است و موضوعی همسان با نسخه ما دارد. در نسخه

۱. وی چنین می‌نویسد: «حقیر کاتب گوید که حدیث شریفی شیخ بزرگوار اعلی الله مقامه... در رساله‌ای که در خصوص رجعت تصنیف فرموده‌اند چون مناسب مقام است لهذا ترجمه آن عرض می‌شود».

ما به صراحت نام پدر مؤلف ملا علی بسطامی ذکر شده که با نام مؤلف آن کتاب اختلاف دارد. با این همه تا مطابقت هر دو نسخه این شک باقی می‌ماند که آیا هر دو نسخه یکی هستند؟

آغاز: «بسم الله المستعان. دوازدهم شهر رمضان سنه ۱۲۶۴ چون این ذره بی‌بها بعد از مراجعت از خدمت مبدأ علا روانه ارض خاء شدم در منزلی که آن را ده ملّا می‌نامند که از محال دامقان [کذا] بوده باشد به تراب بوسی تراب اقدام حضرت باب سلام الله علیه مشرف شدم».

انجام: «هر چه فریاد کرد من از این طایفه نیستم قبول نکردند برد... برده حکم به قتل او کرد آن قدر تیر و سنان بر او زدند تا شهید شد».

نسخ، سده ۱۳هـ، تصحیح شده، در مواردی عباراتی از نسخه را خط زده و در حاشیه بدان افزوده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور آبی.

۶۴ برگ، ۱۳/۵-۲۱/۵، ۱۹، ۱۵×۷.

(۱۰۷۴۰)

مجمع الاشتات

(بابیت ـ فارسی و عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

در سطور ابتدایی خطبه کتاب آمده است: «اما بعد فیقول العبد المفتقر الی الله الحق القدوس والجانی الفانی المسجون فی الماغوس بانه لما سئلنی الافندی الافخم فی ذلک المرام والذات الافهم الاکرام فی هذا المقام لذا اجبته بما یرشح منی من ظهورات علم اللاهوتیه وتجلیات حکمة الجبروتیة وما شاء الله».

در ابتدای نسخه این یادداشت آمده است: «از آثار حضرت ثمره صبح ازل است که به خط مرحوم شیخ احمد روحی داماد ایشان در قبرس یا اسلامبول نوشته شده. ۶ صفحه در متن این کتاب خط مرحوم میرزا آقا خان کرمانی داماد دیگر آن حضرت است.[1] علی روحی در تاریخ ۱۳۴۹/۲/۹ جلد شد. نمره ۲۹».

آغاز: «الحمد لله الملک القدوس السبوح الحی القیوم المتعالی عن الامکنة والحدود والممتنع عن النفی والثبوت والوجود والفقود».

---

۱. شش صفحه‌ای که به آن اشاره شده صفحات ۱۲۰ تا ۱۲۵ است که به خط دیگری نوشته شده و علی روحی در بالای اولین صفحه، عین نوشته را تکرار کرده است: «شش صفحه بخط مرحوم میرزا عبدالحسین خان معروف به آقا خان کرمانیست. علی روحی».

انجام: «معانی مختلفه می‌نمایند مخصوص به طریق آیات قدوسیه سؤال نموده‌اند قوهٔ تحمیل در همگی نیست با آن که چیزی نیست والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته».

بعد از آن نوشته‌اند: «ثلث آخر این کتاب از تحریراتی است که به جهت اغصان در جواب هر کسی مرقوم فرموده‌اند دانسته باشند».

نستعلیق، شیخ احمد روحی و صفحات ۱۲۰-۱۲۵ به خط میرزا آقا خان کرمانی (بنا بر نوشته علی روحی در ابتدای نسخه و برگ ۱۲۰ ر)، سده ۱۴هـ. در آخر نسخه برگهای نسخه را ۲۶۱ جزو نوشته‌اند. کاغذ فرنگی با نهنقش: «اثر جدید عهد همایون».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد چرمی قهوه‌ای.

۲۰۱ برگ، ۱۱/۵×۱۹، ۱۲ سطر، ۷/۵×۱۳.

(۱۰۷۴۱)

مجموعه آثار شیخ احمد روحی کرمانی

از: احمد روحی کرمانی (۱۳۱۴ق)

شامل نامه‌ها و اشعار و دستخطهای او بدین ترتیب:

۱. نامه به ابراهیم فولادی [وحیدالملک] شوهر مطهره خانم خواهر خود «ص ۱ ـ ۲»

که آن را اوایل مهاجرت از ایران از حلب یا شام (محل بقعه شیخ اشراق) نوشته است: «بقعه شریفه شیخ اشراق در این جاست خیال هست که تعمیری شود و بعض نسخ و کتب ایشان در اسلامبول یافته شده ممکن به طبع و چاپ برسد ان شاء الله». و پس از آن قصد سفر به اسلامبول را داشته است: «ان شاء الله به جهت سه ماه بعد عزم مسافرت به اسلامبول هست» (۲ ر). همچنین در آن نوشته: «بهر حال کنون که خوش و خرسندم و بحمد الله عزیز و ارجمند، مشغول به خواندن لغت فرانسه هستم و از ترکی بحمد الله فراغتی حاصل است».

نوشته شده در ظهر شنبه ۲۰ شعبان: «کنون که اول ظهر یوم شنبه بیستم شهر شعبان است گرامی دستخط شریف مورخه هفتم رجب زیارت شد چون مشعر بر سلامتی وجود شما و سایر بستگان بود نهایت مسرت رفتی». (۱ پ)

آغاز: «روحی فداک ای به حقیقت تو روح پاک، مشروح دستخط سامی که مفرح روح و مفرج فتوح بوده دیده و دل را روشن و خاطر فاتر را گلشن نمود».

۲. اشعار «ص ۴ ـ ۱۹»

به نوشته علی روحی: «چند صفحه اشعاری است که در همان ایام یا قبل از رفتن به شام و حلب و سوریه و لبنان سروده و برای خواهران و برادران و مادر خود فرستاده».

آغاز:

بود تا در میان پای تو در کار	بپوش از یار چشم و دست بردار
ظهوراتی از آن مهروی دیدم	که دل از جان و ایمانم بریدم

انجام:

اعطنا اللهم حسن العاقبة	وارض عنا وارضنا في العاقبة
این زمان توبه کنم در آزمون	دم به دم انا الیه راجعون

با این عناوین: فی تجلیات رب الارباب عن الساقي والخمر والرباب (ص ۵)، برید الصبا الی وحید الصفا (ص ۸)، فی تجلی السبحان في الامکان عن التعلي والبیان (ص ۹)، خطاب رب الارباب للخلق في عالم التراب (ص ۱۰)، تخمیس غزل مرحوم سلطان مرادخان ثالث (ص ۱۲)، غزلیات (ص ۱۳)، ترکیب‌بند مسدس (ص ۱۶)، رباعیات (ص ۱۸).

قسمتی از دو برگ آخر آن پاره شده است.

۳. اشعاری که برای مطهره خواهرش نوشته است «ص ۲۱ ـ ۲۷»

شامل ۱۱۶ بیت غزل و مثنوی و ترکیب‌بند.

آغاز:

بنشانید به خاک رهم آن تازه نهال	سایه‌وش کرده دلم را به ره خود پامال
بلبل جان مرا چرخ شکسته پر و بال	طوطی طبع شد از زهر غم هجران لال

انجام:

ببریدم دل از خلق بالجمله روحی	شدم بار دیگر بسر بسرداری

در پایان نامه‌ای کوتاه و بدون تاریخ به خواهرش مطهره که این چند بیت را به او تقدیم کرده است (ص ۲۷). در آن نوشته: «از مزخرفات و خزعبلات خود در اسابیع سالفه بجهة جناب شیخ ابی‌القاسم و علیا مخدره طه ارسال داشته اینک چند بیتی نیز به جهت آن مخدره تقدیم داشت مایهٔ استهزایی به جهت جناب آقا یوسف هست چندی مشغول خواهند بود».

۴. جزوه «فی بیان التعلیم والتربیة» «ص ۲۹ ـ ۴۹» (عربی)

دربارهٔ تعلیم و تربیت و تأثیر محیط بر روح و روان آدمی و شرف علم و آموزش و تأسف بر جامه زمان خودش و علل عقب‌ماندگی آن.

علی روحی این جزوه و نامه بعدی را چنین معرفی کرده است: «جزوه عربی در تعلیم و تربیت برای پدرم مرحوم آخوند ملا یوسف شوهر خواهر بزرگ خود طاهره خانم فرستاده، در آخر آن نامه‌ای به پدرم نوشته و در ظهر آن هم مرحوم میرزا آقا خان کرمانی چند سطر به پدرم نوشته و وعده داده که از تصنیفات خود برای او بفرستد. این نامه از اسلامبول است».

آغاز:

کل امة دانت لسلطان العلم والدرایة	فقد استوت علی عرش الفوز والسعادة

اعلم ان الانسان مع جلالة شرفه وقدره وعظم شأنه ووقعه وقوة ادراکه وحدّة ذهنه».

انجام: «صم بکم عمی فهم لا یعقلون ذرهم یأکلوا ویتمتعوا ویلههم الامل فسوف یعلمون والحمد لله رب العالمین وسلام علی المرسلین».

۵. نامه به ملا یوسف شوهر خواهرش «ص ۵۰»

نامه‌ای است که همراه جزوه پیشین بوده که در آن بدان کتابچه اشاره هم شده است: «این دو روزه به قدر دو سه ورقی در بیان علم و تربیت نوشته بودم محض اصلاح و حک ارسال خدمت عالی نموده دیگر رد و قبول و اصلاح و حک آن با نظر و فکر سرکار است».

۶. نامه‌ای کوتاه از آقا خان کرمانی

که در آن نوشته: «از آثار ناچیزانهٔ خود در همین دو هفته کتابی تقدیم خواهم نمود».

۷. نامه به طاهره خانم خواهرش «ص ۵۳»

۸. نامه به شیخ محمود افضل الملک برادرش «ص ۵۴»

در آن آمده است: «چنان که داعی بعد از دیدن اسلامبول قطع نمود که اهل حسن منحصر به این جا هست پس از دیدن حلب یقین نمودم که عشر اهل جمال و حسن این شهر را اسلامبول ندارد. در هر صورت مزخرفات است که عرض می‌شود خیلی جای آقای یوسف خالی است... مناجاتی ترکی انشاد نموده صورتش را خدمت شما فرستادم و بدمضمون نیست».

۹. نامه به مریم خانم مادرش «ص ۵۶»

در تسلیت فوت پدرش ملا محمدجعفر کرمانی (در ۱۱ رمضان ۱۳۱۱ق در کرمان) و درباره سفر دو برادرش جناب شیخ و ابوالقاسم به اسلامبول.

همچنین در آن به زیارتی که از طرف صبح ازل در فوت آخوند فرستاده شده اشاره کرده است. به نوشته علی روحی نسخه این زیارتنامه در مقبره آخوند در کرمان در مسجد جامع القوردی نگهداری می‌شده است.

۱۰. نامه به مادرش «ص ۵۷ ـ ۵۹»

نوشته شده در ۲۲ شهر رمضان ۱۳۱۳ق از زندان طرابزون به کرمان که می‌باید جزو آخرین نامه‌های او باشد.

این نامه در کتاب اندیشه‌های میرزا آقا خان کرمانی، ص ۲۸۰ـ۲۸۱ از روی همین نسخه چاپ شده است. سوادی از آن هم در دست سید محمدعلی جمال‌زاده بوده که بر آن اساس متنش به کوشش ایرج افشار در نامه‌های لندن، تهران، سخن، ۱۳۸۸ش، ص ۶۷۳ـ۶۷۵ منتشر شده است.

نستعلیق، رساله چهارم نسخ، خط مؤلف، در ۱۳۱۱ و ۱۳۱۳ق، با یادداشت علی روحی ـ خواهرزاده شیخ احمد روحی ـ در ۳۵/۸/۱۰ در معرفی نسخه که می‌نویسد: «بعضی از آثار قلمی مرحوم حاج شیخ احمد روحی کرمانی شهید راه آزادی ایران است که در فامیل روحی در کرمان بوده ـ و عارفه خانم روحی خواهرم آنها [را] برای من به تهران فرستاده در سال ۱۳۳۵ هجری شمسی مجلد کردم». نامه آخر به قلم سرخ، نامه‌ها چلیپا یا معمولی، بعضی از برگها وصالی و مرمت شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلدگالینگور قهوه‌ای.

۳۰ برگ، ۱۲×۲۰/۵، سطور مختلف.

(۱۰۷۴۲)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

ترتیب اشعار و تعداد آنها در نسخه‌ها متفاوت است، به طوری که هیچ یک از ۷ نسخه دیوان که در این جلد معرفی می‌شوند ـ به جز دو نسخه ـ کاملاً یکسان نیستند.

[دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۱۷۸؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۴، ص ۶۶۴؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۷۲۰؛ نسخه‌های براون، ص ۶۹]

آغاز:

ای یار چه شد وفا و یاری / آخر تو مگر وفا نداری

من حلقهٔ تو به گوش کردم / گر نام مرا بگفت آری

انجام:

گشا خود بهرهٔ حق بین خود را / که یابی از جهان هر نیک و بد را

گشا چشم منیر راستبازی / که تا بر فطرت حق عشقبازی

نستعلیق، سده ۱۴ه.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلدگالینگور مشکی، عطف و گوشه‌ها چرم.

۱۶۷ برگ، ۱۱×۱۸، ۱۱ سطر، ۷×۱۴.

(۱۰۷۴۳)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

آغاز:

مناجات قاضی الحاجات

ای آن که ز لطف و قهر بگداخته امکان را / سفروخته جان و دل افروخته جانان را

انجام افتاده:

جهان را مست آرد زان می ناب / هشیواری دهد هر یار و اصحاب

نستعلیق، سده ۱۴ه، در ابتدا مهر و تملک ناصر جلی. کاغذ فرنگی با ته نقش «الر جدید عهد همایون» (مانند نسخه شماره ۶۰۰۲ دانشگاه که در تملک سعید نفیسی بوده و همین کتاب است). کمی از حاشیه بالایی صفحات موریانه خورده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد تیماج قهوه‌ای جدول‌دار.

۱۵۹ برگ، ۱۲×۱۹، ۱۳ سطر، ۵/۸×۱۴.

(۱۰۷۴۴)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

شامل قصاید.

آغاز:

مست شما جان خویش از آن جام ... ساغر دیگر بده ز لطف و کرامت

چون که تو مرآت جمله جمالی ... عکس بده رخنها دهی به متانت

انجام:

از خاک بُد او یا که زآبی و زآتش ... یا آن که هوا بود و یا خود وحلی بود

او بود و نبد غیر تجلی رخ او ... او باشد و او هست و نه خود آب و گلی بود

نستعلیق، سدهٔ ۱۴هـ، در پایان دعای کوتاهی که نوشته‌اند باید بر آن مداومت شود. سطور چلیپا و معمولی، کاغذ فرنگی با ته‌نقشی شبیه نسخهٔ پیشین. بخشی بر روی کاغذهای خط‌دار جدید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور آبی.

۴۴ برگ، ۱۱×۱۷، سطور مختلف ۷×۱۳.

(۱۰۷۴۵)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (-۱۳۳۰ق)

شامل ساقی نامه، علی نهج النظامی و رباعیات.

آغاز:

بار دیگر آمدم خسرو داد خواه ... داد جان خواهم از آن لعل و شفاه

من جان گیرم از آن کان گهر ... لعل جان خواهم از آن جام درر

انجام:

ای مهر درخشنده و ای ماه جهانتاب ... وی کشتی دریاچه و ای غنچه گرداب

تو بدر فروزانی و خورشید نشاید ... آن جا که تو خور تابی و باشی تو چه مهتاب

نستعلیق، سدهٔ ۱۳هـ، ظاهراً خط مؤلف[1]، سطور معمولی و چلیپا، روی جلد نوشته شده: «قسمتی از اشعار حضرت ثمرهٔ صبح ازل است که به خط تندنویسی در ضمن سرودن نوشته‌اند. بعضی صفحات این جزوه هم به دست نیامده» (با شمارهٔ ۴۸۳ روی جلد و عطف کتاب). در برگ اول با مداد نوشته‌اند: «از اشعار حضرت ثمرهٔ صبح ازل بخطه». و زیر آن با مرکب مشکی: «چون در این اشعار از جزیرهٔ ماغوسی و بغداد

۱. یکی از الواح صبح ازل (لوح ضیافتنا) که بعد از خبر کشته شدن ناصرالدین‌شاه در ۱۳۱۳ق نوشته شده هم در مجموعه اسناد شمارهٔ ۱۰۷۷۲ دانشگاه تهران به خط خودش نگهداری می‌شود.

و ادرنه نام برده نشده محتمل است مربوط به دوره‌هایی قبل از مهاجرت از ایران بوده باشد». با افتادگی از وسط نسخه (بعد از برگهای ۸ و ۲۱ و ۳۲ افتادگی دارد). برگهای ۳۵ـ۳۶ و ۴۲ـ۴۵ سفید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد مقوای سفید.

۴۵ برگ، ۱۰/۵×۱۴/۵، سطور مختلف ۸×۱۱.

(۱۰۷۴۶)

شرح زندگانی میرزا آقا خان فیلسوف کرمانی

(شرح حال ـ فارسی)

از: محمود افضل‌الملک کرمانی (-۱۳۳۰ق)

شرح زندگانی میرزا آقا خان کرمانی (۱۳۱۴ق) است که در مقدمه هشت بهشت هم چاپ شده است. [اندیشه‌های میرزا آقا خان کرمانی، ص ۲]

آغاز: «میرزا آقا خان اسمش عبدالحسین خان در سنه هزار و دویست و هفتاد در قلعه مشیز که در سمت غربی کرمان به مسافت چهارده فرسخ و از دهات بلوک بردسیر کرمان است».

انجام: «و در میان مردم جهل خطابه از آن منتشر شده است. این بود مختصری از زمان حرکت میرزا آقا خان از هزار و سیصد و شش تا هزار و سیصد و سیزده که در خاک تبریز با آن دو نیّر اعظم غروب نمود. والسلام».

نستعلیق، سدهٔ ۱۴هـ، نوشته شده با مرکب لاجورد، جدول‌کشی شده با مداد، نام مؤلف را در صفحه عنوان نسخه پاک کرده‌اند. روی جلد نوشته شده: «مختصری در شرح حال مرحوم میرزا آقا خان کرمانی به قلم مرحوم شیخ محمود افضل‌الملک برادر مرحوم شیخ احمد روحی است». با شمارهٔ ۶۱.

با چند یادداشت در برگ اول نسخه که همه از علی روحی است بدین ترتیب:

ـ این شرح حال دارای اغلاط تاریخی و اطلاعاتی است که باید تصحیح کنم و با احاطه‌ای که دارم این را تکمیل و منقح سازم.

ـ این خط و امضای مرحوم عطاءالله برادرزاده شیخ روحی ملقب به عطاءالملک روحی است و جزو کتابهای ایشان بود. علی روحی خواهرزاده شیخ روحی در ۱۳۵۱/۷/۲۱.

ـ در تجدید نظر در خط این کتاب چنین به نظر می‌رسد که خط مرحوم میرزا اسدالله معروف باشد پسر مرحوم بی‌بی شریفه بیگم باشد که او خودش از مستوفیان و اهل ذوق بود. با مرحوم شیخ ابوالقاسم و مرحوم شیخ محمود افضل‌الملک یا جدی افندی دوست می‌گردد. از کتابهای سه مکتوب و صد خطابه هم می‌دانم که نوشته بود. توضیح دیگر این که از مندرجات همین جزوه به خوبی معلوم می‌شود که نویسنده مرحوم شیخ محمود افضل‌الملک معروف به جدی افندی (البته در اسلامبول) می‌باشد و شکی در این نیست مرحوم عطاءالملک این قضیه را می‌دانسته.

ـ و به نظر بنده متن مقابل از نوشته‌های مرحوم شیخ محمود افضل‌الملک برادر مرحوم شیخ احمد روحی است که با آنها در اسلامبول بوده و شاید نام نویسنده در صفحه مقابل زیر عنوان کتاب نوشته بوده و مرحوم عطاءالملک برای مصلحت محو نموده باشد. ولی خط شیخ محمود نیست نمی‌دانم خط کیست هر چه است انشاء شیخ محمود است... ندارد... نظر عطاء الملک درست [باشد].

ـ مجدداً تجدید نظر شد و ظن غالب این است که متن خط شیخ محمود افضل‌الملک است. ۸ فروردین ۱۳۵۴.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد مقوای سفید.

۱۸ برگ، ۱۰/۵×۱۶/۵، ۱۵ سطر، ۸×۱۳/۵.

(۱۰۷۴۷)

گلزار قدسی (ادبیات ـ فارسی)

از: محمدجعفر نراقی، صافی (۱۲۸۶ق)

نسخه کامل‌تری از این کتاب به شماره ۱۰۷۷۹ در ادامه معرفی می‌شود.

این نسخه بدون مقدمه مؤلف و شامل این بخشها:

۱. بعض غزلیات به نور تفرقه «۱ ر ـ ۲۵ ب»

آغاز: بسم الله الامنع الاقدس

حـمـد بـی‌حد مـبرّی از هـوا حـمـد بـود شـایسته نـور خـدا

نـور حـق چـون شـد هـویدا از ازل مـن شـدم شـیدا از آن نـور و ضیا

۲. ساقی نامه گلزار من کلام شیدای وحید «۲۶ ر ـ ۳۲ ر»

مطلع:

بـیا سـاقی ای نـور پـاک ازل کـه پـاک آمدی در ازل از خلل

بـده سـاغری از شـراب طـهور کـه خوش حالتی بخشدم همچو نور

انجام:

طـراز بـدیعی دهـیم از جـهان کـه هرگز ندیده کسی در زمان

طـرازی کـه بـاشد ز عـدل ازل بـه زهـر نـقص و از هـر خلل

۳. قصیده کتاب گلزار من کلام شهوار ازل «۳۲ ب ـ ۳۶ ر»

۴. ترجیع‌بند کتاب گلزار من کلام شهباز ازل «۳۶ ب ـ ۳۷ ر»

۵. یک غزل از غزلیات کتاب گلزار «۳۷ ب»

۶. مخمس من کلام شیدای وحید «۳۸ ر ـ ۴۱ ر»

۷. رباعیات من کلام شیدای وحید «۴۱ ب ـ ۴۵ ب»

۸. تبری نامه از میرزا حسینعلی بها من کلام شهباز ازل «۴۶ ر ـ ۴۷ ب»

انجام:

هـست تـبرا زیـبـها جبین مـن بـغض وی از دل شـده آئـین مـن

کـیست در این هـر دو بـه تمکین من تـا کـه سـزاوار دل غـمگین مـن

خود به تولای و تبرای من

انجامه: «تمام شد تبری نامه و بعضی از غزلیات و ترجیع‌بند و بعضی رباعیات و ساقی‌نامه و قصاید و مخمس از کتاب گلزار قدسی به توفیقات حضرت واهب المعطیات و خالق البریات فی نصف... اول عشر آخر شهر شعبان المعظم مطابق (بخشهایی از آن را پاک کرده‌اند)».

نستعلیق، سده ۱۴هـ، سطور راست و چلیپا، در برگ اول این یادداشت دیده می‌شود: «از منشآت مرحوم آخوند ملا محمدجعفر نراقی است، شاید به خط خودشان باشد یا آقا شیخ مهدی پسرشان باشد که در اردیبهشت ۱۳۴۶ جلد کردم. علی روحی. ۳۵۳ ج ع ف ر» (۱ ر).

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلد گالینگور سبز.

۴۷ برگ، ۱۱×۱۸، سطور مختلف، ۹×۱۵/۵.

(۱۰۷۴۸)

[مثنوی درباره نماز] (عرفان ـ فارسی)

از: شکرریز (سده ۱۴هـ)

مثنوی کوتاهی درباره نماز است از شاعری به نام شکرریز بر وزن و شیوه مثنوی.

نسخه ما از انجام افتادگی دارد.

آغاز:

قـد اقـیموا بـعد مـا فـان الحـیات للـصلوة الـصلوة للـصلوة

ایـن صـلوة از وصـال وصـل از قـرب اوسـت کـس نـتوانـد بگـذرد از دوست دوسـت

گـر بـنوشی جـام عشـق وصـل یـار تـا قـیامت گـردی از شکـرش خـمار

انجام افتاده:

روز و شب بیش زما بی‌حد [و] مر — صحبت از ما و از نوع بشر

یک قدم ره ما نرفتیم از وفا — در رضای تو رضای تو رضا

نسخ، به احتمال زیاد خط مؤلف، سده ۱۴ه، بعضی از اشعار خط خورده و در حاشیه به گونه دیگری نوشته شده‌اند که این تغییرات باید از مؤلف باشد. ابتدای نسخه نوشته‌اند: «اشعار در باب نماز و مرثیه شهید کربلا احتمالاً از آثار مرحوم نراقی». برگ آخر (برگ ۹) که به خطی دیگر است تکرار اشعار برگ دوم نسخه است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلدگالینگور سبز.

۹ برگ، ۱۱×۱۸، ۲۰ سطر، ۱۴×۷/۵.

(۱۰۷۴۹)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

آغاز:

طلعت عشق تو آن مست به میخانه نمود — مطرب مهر تو آن صورت دیوانه نمود

آن تجلی ز رخ خویش نمود آتش عشق — از در روی تو بر عنبر جان شانه نمود

انجام:

این عالم دانی است بقا نیست در او — ویران زمانی است وفا نیست در او

فانی شده را مسکن و مأوای تن است — آشوب مکانی است صفا نیست در او

نستعلیق، سده ۱۴ه، سطور چلیپا و معمولی. در عطف نسخه آن را از «تجلی» دانسته‌اند که صحیح نیست. در پایان ۳ برگ سفید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۰.

جلدگالینگور سرخ.

۱۵۳ برگ، ۹/۵×۱۵/۵، سطور مختلف، ۸/۵×۱۳/۵.

(۱۰۷۵۰)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: غلامحسین مولوی، تنها (معاصر)[1]

اشعار سالهای دهه ۳۰ تا ۱۳۶۸ش اوست، در ۴ بخش:

بخش اول: ۱۳۴ قطعه شعر، ۳۰ ص.

بخش دوم: تضمینها برگزیده از غزلیات حافظ و سعدی، ۳۹۳ تضمین، ۲۲۱ ص.

بخش سوم: اشعار پراکنده، ۹۰۹ مورد، ۱۹۶ ص.

بخش چهارم: اشعار متفرقه «دوبیتی پیوسته و قطعه و مثنوی و مرثیه»، ۶۸ مورد، ۱۹ ص.

نام و تاریخ و مکان سرایش همه اشعار بالای آنها نوشته شده است.

آغاز: «تهران ۶۷/۹/۵

تا باکه در میان نهم این سوز و ساز را — این سوز و ساز و ناله طاقت گداز را

انجام:

نیست چون سودی زگفتاری چنین — لب ببند از شکوه خاموشی گزین

نستعلیق، مؤلف، عناوین و جدولها و تخلص شاعر همه جا سرخ. برخی از قسمتها در صفحاتی با سربرگهای مؤلف نوشته شده‌اند (بیشتر بخش دوم). این نسخه در اصل جزوه‌های شعری بوده که آنها را در یک مجلد صحافی کرده‌اند و صفحات سفیدی نیز برای تکمیل و اضافات بدان افزوده‌اند.

اهدایی مؤلف در فروردین ۱۳۷۱.

جلدگالینگور مشکی.

۳۰۰ برگ، ۲۰/۵×۲۸/۵، سطور مختلف، ۱۸×۲۴.

(۱۰۷۵۱)

زاد المعاد

(دعا ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰ق)

کامل.

---

1. علاوه بر این نسخه و نسخه دیگری که پس از این معرفی می‌شود (ش ۱۰۸۸۸) وی نسخه‌ای از مجموعه اشعارش را در بهمن ۱۳۶۴ش به کتابخانه مجلس شورای اسلامی هدیه کرده است که هم اکنون با شماره ۱۱۴۳۰ در آن جا نگهداری می‌شود.

[فهرستواره، ج ۷، ص ۴۶۰-۴۶۱؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۲۳۴-۲۷۲؛ کتابشناسی مجلسی، ص ۲۴۳-۲۴۷؛ مشار فارسی، ج ۲، ص ۲۷۴۱-۲۷۴۲]

آغاز: «الحمد لله الذی جعل العبادة وسیلة لنیل السعادة فی الآخرة والاولی».

انجام: «و بعد از وفات این شکسته را به دعای رحمت و مغفرت این مستحق دعا را یاد کنند».

انجامه: «وختم بفضل الله سبحانه وتأییده فی شهر رجب المرجب والحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین».

نسخ، عبارات عربی معرب، بعضی از ادعیه با ترجمه زیرنویس به نستعلیق شنگرف یا مشکی، بی دو خط، ماه رجب (سده ۱۲ق)، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده و علامت بلاغ دارد (مانند ۱۷۹ ر)، برخی صفحات از شیرازه جلد جدا شده‌اند، رطوبت آسیب زیادی به آن رسانده است. برگ سوم چند یادداشت تولد مربوط به سالهای ۱۲۷۳ و ۱۲۸۰ و ۱۲۸۲ق، ۱۶ برگ اول و ۴ برگ آخر و ۲ برگ میانه نسخه نونویس. برگ آخر یادداشتی در وجه تسمیه مکه و مسجدالحرام و سایر اماکن متعلقه به آن مقام، ابتدای نسخه وقفنامه‌ای بوده که آن را پاره کرده‌اند.

خریداری دانشگاه در فروردین ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی یک لا ضربی، با ترنج و سرترنج.

۱۷۶ برگ، ۱۴/۵×۲۴، ۱۹-۱۷ سطر، ۹×۱۷/۵.

(۱۰۷۵۲)

النون والقلم فی منشأ ما یسطرون فی العالم (تاریخ خط و اخلاق ـ فارسی)

از: عبدالستار بن عبدالجبار جودی تبریزی (سده ۱۴ق)

تاریخ مختصر پیدایش و تحول خط است چنان که مؤلف در مقدمه کتابش آن را این گونه معرفی کرده است: «چنین گوید... ابن عبدالجبار عبدالستار المشهور بجودیِّ تبریزی که این مجموعه‌ای است مشتمل بر اخبار تحریر و کتابت و در او مندرج است ذکر کسانی که وضع خطوط گردیده [کذا] و گوی سبقت از امثال و اقران ربوده‌اند و ذکر اول کسی که با قلم نوشت و ذکر لغات مختلفه و خطوط متفاوته و ذکر احوال خوش‌نویسان و مبدعان و مخترعان خطوط سبعه و کیفیت بعضی از ارباب قلم بدایع شمیم و اصحاب رقم تأیید توأم از سلاطین و امرا و وزرا و رعایا از رجال و نساء و بعضی احوالات غریبه و عبارات رشیقه انیقه و اخبار شریفه و قصص منیفه و حکایات لطیفه و در آخر هر مجلس تیمناً و تبرکاً به مصائب سردفتر دیوان شهدا جناب خامس آل عبا... اشاره شد. و مسمی گردیده به کتاب النون والقلم فی منشأ ما یسطرون فی العالم و مُحلّی گشته به پنجاه و چهار مجلس و هر مجلس معنون به آیه‌ای وافی، هدیه‌ای از آیات قرآنیه».

تنظیم شده در دو مجلد: جلد اول از ابتدا تا مجلس ۲۵ و جلد دوم از مجلس ۲۶ تا انتها؛ بدین ترتیب:

مجلس اول: در این که اول آن کسی که خط نوشت حضرت ادریس بود و احوالات ابن‌مقله و بریدن دست او.

مجلس دوم: در احوالات مخترع خط شیخ محمد بن علی ابن‌مقله و قصهٔ بریده شدن دست او و نقل اول کسی که دست برید.

مجلس سوم: در آن که واضع همه علوم امیرالمؤمنین است و ذکر کسانی که مؤسس تألیف و تصنیف شده‌اند و نقل چند نفر که از دیدن چند خط گریه کرده‌اند.

مجلس چهارم: در تعریف قلم و این که منافع کثیره در او مندرج است و ذکر به دولت رسیدن چند نفر مخصوص از فن خط.

مجلس پنجم: در اختلاف لغات و خطوط و واضع آنها.

مجلس ششم: در ذکر ابتدای نوشته شدن تاریخ سال و ماه اسلام و سایر ملل.

مجلس هفتم: در قواعدی که دبیران را لازم است.

مجلس هشتم: در ذکر خوش‌نویسان و واضعان خطوط مختلفه و ذکر کاتبان جناب امیر و احوال دو کاتب خاص او.

مجلس نهم: در اسماء واضعان خطوط و اقسام خطوط و شهادت میر خطاط مرحوم.

مجلس دهم: در ذکر احوال صاحب صحاح اللغة و دو نفر وزیر خطاط و سلطان خطاط.

مجلس یازدهم: در ذکر احوال ابن خصیب و ابن السکیت کاتب و معلم متوکل و شهادت او.

مجلس دوازدهم: در ذکر زنان صاحب خطی که از دودمان سلطنت بوده‌اند.

مجلس سیزدهم: در ذکر خوش خطانی که از جمله زنان رعیت‌زاده بودند.

مجلس چهاردهم: در کتابت کردن و قوه قلم بعضی از کُمَّلین که مؤید به نوشتن بودند.

مجلس پانزدهم: در قوهٔ قلم بعضی از کملین و احوالات ابوعلی سینا و مردن او در زندان.

مجلس شانزدهم: در ذکر کسانی که در زندان تصنیف کتاب کردند.

مجلس هفدهم: در ذکر کسانی که از دولت خط با نوشتن چند کلمه جان خود را از قتل و محبس نجات دادند.

مجلس هجدهم: در ذکر کسانی که از دولت کتابت کردن جان خود را از محبس و هلاکت نجات دادند.

مجلس نوزدهم: در ذکر کسانی که با نوشتن مکتوبی در حق بعضی مؤمنین دستگیری کرده‌اند.

مجلس بیستم: در ذکر بعض کسانی که در باب خلاصی محبوس شفاعت نامه نوشت.

مجلس بیست و یکم: در ذکر کسانی که به فقرا اعانت کرده‌اند و نوشته از او گرفته و وصیت کردند که با ایشان وقت مردن دفن کنند.

مجلس بیست و دوم: در ذکر کسانی که در زندان جان دادند و چند کلمه به طریق حسرت‌نامه نوشتند.

مجلس بیست و سوم: در ذکر کسانی که در زندان جان دادند و در وقت مردن مناسب حال خود مکتوبی نوشتند.

مجلس بیست و چهارم: در ذکر چند نفر از ادبا و فضلا که با مکتوب به غنا و عین مطلوب رسیدند.

مجلس بیست و پنجم: در ذکر کسانی که با رقعه نوشتن اظهار مطلب کردند و لباس از بعض اغنیا خواستند.

مجلس بیست و ششم: در ذکر اول کسی که در رقعه بسم الله نوشت و خواص بسم الله.

مجلس بیست و هفتم: در فضایل بسم الله و ذکر خطوطی که در ابواب جهنم [جحیم] و جنان نوشته شده.

مجلس بیست و هشتم: در مکتوبات سرادقات سماوات و عرش.

مجلس بیست و نهم: در مکتوبات شمس و قمر و تفصیل سیر شمس در بروج و تحویل او به برج حمل و کیفیت مبدأ عید نوروز در میان امم اعم از سلف تا خلف.

مجلس سی‌ام: در ذکر کلمات و خطوطی که بر بال و پر و پیشانی چند ملک نوشته شده و ذکر خطوطی که بر بال هدهد به قلم غیبی نوشته شده.

مجلس سی و یکم: در ذکر خطوطی که در چند میوهٔ بهشتی نوشته شده.

مجلس سی و دوم: در ذکر خطوطی که در بعض الواح غریبه نوشته شده.

مجلس سی و سیم: در ذکر خطوطی که در بعض سنگها با کلمات غریبه نوشته شده.

مجلس سی و چهارم: در ذکر خطوطی که جناب سلیمان بر چند لوح از مواعظ و کلمات حکیمانه و از مراتب آل محمد و اخبار سلاطین نوشته.

مجلس سی و پنجم: در تفسیر آیه ان الشرک لظلم عظیم و نصایح لقمان حکیم و آرای آن سالک... (دو کلمه پارگی) اصحاب قلب سلیم را به صراط مستقیم و ذکر خطوط و مواعظی که در ده تاج انوشیروان به قلم نصیحت بیان نوشته شده.

مجلس سی و ششم: در ذکر سوختن بخت النصر تورات را و ظاهر شدن کف غیبی و نوشتن بر قصر او چند کلمه و قصهٔ خواب دیدن او و تعبیر و خوابیه دانیال.

مجلس سی و هفتم: در ذکر مکتوباتی که در بعض درهم و دینار با خط غیبی نوشته شده و ذکر تمویهات منصور حلاج به مریدان پرعناد و لجاج و قصه کشتن آن مرشد فجاج اعوجاج به فتوای علمای ذوالاحتجاج.

مجلس سی و هشتم: در این که لذاید دنیا شش نوع است...

مجلس سی و نهم: در تفسیر آیه سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم و معنی کلمه و کلمات که در آیات با برکات قرآنیه واقع است و این که هیئت خلقت انسان به خط سریانی کلمه محمد است.

مجلس چهلم: در ذکر کلمات و خطوطی که ظهور تأثیر آنها در نوشتن بر دست هست.

مجلس چهل و یکم: در ذکر نامه پیغمبر به نجاشی.

مجلس چهل و دوم: در بیان کاتبان وحی و اسامی آنها و نوشتن جناب امیر قرآن را و آوردن همان قرآن را به مسجد پیغمبر.

مجلس چهل و سوم: نامه حضرت رسول به مقوقس.

مجلس چهل و چهارم: در ذکر نامه پیغمبر به قیصر روم.

مجلس چهل و پنجم: نامه پیغمبر به پرویز بن هرمز و دریدن نامه پیغمبر و نفرین آن سرور بر آن کافر ابتر و اسیر شدن شهربانو.

مجلس چهل و ششم: در ذکر نامه پیغمبر به مسیلمه کذاب و قرآن مسیلمه و قصهٔ مناکحه او با سجاح و قتل آن لعین کافر به دست وحشی بعد از پیغمبر.

مجلس چهل و هفتم: تحریف عثمان قرآن را و نوشتن زید بن ثابت از او نقل عبارات بعض تحریفات قرآن.

مجلس چهل و هشتم: در بیان محرّفین قرآن و مطاعن معاویة بن سفیان.

مجلس چهل و نهم: نقل جفر نوشتن حضرت امیر و زیارت کردن چند نفر از اکابر شیعه همان کتاب را در محضر بعض ائمه هدا و اخبار جناب سید سجاد از علم جفر به بعض ملاحم و اخبار عوالم.

مجلس پنجاهم: بدعتهای زردشت و کتاب زند و پازند و ذکر این که در عالم سه کتاب غریبه نوشته شده.

مجلس پنجاه و یکم: در مصحف نوشتن جناب فاطمهٔ زهرا و ذکر بعض از علوم غریبه که در اوست.

مجلس پنجاه و دوم: در حجت نوشتن و استناده و قرض کردن و قواعد تمسک نوشتن و قصهٔ عهد و بذل کردن آدم از عمر خود به حضرت داود.

مجلس پنجاه و سوم: در ذکر تمسک نوشتن و شاهد گرفتن در نوشتن حجت.

مجلس پنجاه و چهارم: در وثیقه نوشتن و قواعدی چند که مخصوص کاتبان و محرران است و این که کاتب پنج قسم است.

مؤلف می‌باید در سال ۱۳۰۵ق به تألیف کتاب مشغول می‌بوده باشد چه در مجلس پنجاهم می‌نویسد: «خصوصاً در خزانه امام رضا و جناب امیر بسیار است از خطوط ائمه و کتلین علمای سلف در پوست الان که سنه ۱۳۰۵ از عهد ائمه موجود است».

آغاز: «الحمد لله الرحیم الرحمن الذی علّم القرآن خلق الانسان علّمه البیان والشکر علی خالق اللوح والقلم حیث خلقهما آیتان لاثبات آیات قدرته فی کتب الکون والامکان».

انجام: «وما عبدت الشمس والقمر والاصنام الا بالمقاليس الفلکیة والتأثیرات النجومیة القیاسیة فاستدرجوا استدراجاً من حیث لا یعلمون».

انجامه: «تم الکتاب المستطاب بید مؤلفه الحقیر الفقیر فی ۱ شهر ربیع‌الاول سنة ۱۳۰۹».

نستعلیق، عبارات عربی نسخ، خط مؤلف، اول ربیع‌الاول ۱۳۰۹ق، با اضافاتی در حاشیه و یا تعبیراتی مختصر در متن به خط مؤلف، برگ آخر چندین بیت شعر به خط سید قوام قوامی الموتی یکی از آنها مورخ ۱۳۳۷/۱۲/۱۲ و یکی دیگر در ۱۹ محرم الحرام الفوتیل. ابتدای نسخه فهرست مفصل مجالس آن آمده است. ۵ برگ اول و بعضی صفحات دیگر مانند ۲۰۹ ب چندین تمبر مربوط به دوران احمد شاه و رضاشاه و سورشارژ شده در سالهای ۱۹۲۴ و ۱۳۰۱ در قزوین و طهران را چسبانده‌اند. پایان مجلس ۵۳ یادداشتی از سید حسین فیشانی در ۲۰ ذیقعده ۱۳۵۲ق که شرح زندگانی و سختی روزگار خود در زمان حکومت باقرخان منصوری و ازدواجش را نوشته است. تمامی مجالس از قسمت روی هر برگ آغاز می‌شوند. پایان مجلس اول یادداشت وفات مرحوم آقای سید اشرف فرزند سید قوام در ۱۵ صفر ۱۳۶۵ق مطابق ۲۸ دی ۱۳۲۴ خورشیدی (برگ ۸ ب).

خریداری دانشگاه در فروردین ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی.

۲۳۷ برگ، ۱۴×۲۲، ۱۷ سطر، ۸×۱۴.

(۱۰۷۵۳)

مجموعه:

۱. شرح العوامل «۱ ب ـ ۵۶ ر» (نحو ـ عربی)

از: محمدکاظم (سده ۱۲هـ)

شرح مزجی و مختصر عوامل ملا محسن قزوینی (سده ۱۲هـ) است تا مبحث اسماء افعال: «لما کان

العوامل المنسوب الی الفاضل المدقق ملا محسن حفظه الله تعالی محتویة علی المسائل الکثیرة والفوائد الغریبة ولم یکن له شرح اربد مع قلة بضاعتی ان اشرحه شرحاً یکشف عن وجوه المعانی نقابه ویزیل من اللفظ صعابه».

کامل.

[ذریعه، ج ۱۳، ص ۳۷۱؛ مرعشی، ج ۲۸، ص ۶۱۳-۶۱۴ (تاریخ حیات مؤلف را سده ۱۳هـ نوشته‌اند که با توجه به دعای «حفظه الله» شارح در حق ماتن همان سده ۱۲هـ صحیح است)؛ دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۲۲۴ و ج ۱۴، ص ۳۸۴۸].

آغاز: «الحمد لله الذی هو اهله وکما ینبغی لکرم وجهه وعز جلاله وصلوات الله وملائکته علی نبیه محمد وآله. اقول لما کان العوامل... قوله بسم الله الرحمن الرحیم. اقول بدا به موافقاً لحسن الکلام ومتابعاً لحدیث خیر الانام».

انجام: «واما منقولة عن المصادر الکائنة فی الاصل اصواتاً نحو صه ومه وهیت وغیرها واما منقولة عن الظرف او عن الجار والمجرور نحو امامک وعلیک وغیرهما».

انجامه: «تم الشرح الذی صنّفه مولانا محمدکاظم الی مبحث اسماء الافعال بالعوامل الذی صنفها مولا محسن رحمة الله علیه فی سبع بشهر ربیع‌الآخر فی وقت العصر علی ید اقل الخلیقة بل لا شیء فی الحقیقة غلامحسین ولد محمدعلی روضه خوان فی دارالسلطنة قزوین صان الله عن التلاطم فی مدرسة مولانا ویردی خان اللهم اغفر له ولوالدیهما بحق محمد وآله الطاهرین فی سنة ۱۲۵۲

هزاران رحمت حق بر کسی باد | که کاتب را به الحمدی کند یاد

۲. الصّواح فی شرح مراح الارواح «۵۷ ب ـ ۱۶۷ ر» (صرف ـ عربی)

از: حسن پاشا بن علاءالدین علی اسود نکساری (سده ۹هـ)

در تعیین تاریخ درگذشت مؤلف اختلاف است. در هدیه العارفین سال ۸۲۷ق ولی در الاعلام زرکلی و کشف الظنون و معجم المؤلفین ۱۰۲۵ق ذکر شده است. محمدتقی دانش‌پژوه در معرفی نسخه مجموعهٔ حسین مفتاح به خوبی این موضوع را بررسی کرده و نوشته: «مولی حسن پاشا درگذشته ۱۰۲۵ق چنان که در فهرست ملک آمده است. ولی به گواهی نسخه ما و نسخه الهیات تاریخ مرگ او نباید چنین باشد چه آن یکی مورخ ۸۱۶ق... و این یکی مورخ ۸۵۳ق است. در فهرست دانشگاه ج ۶، ص ۲۳۰۴ آمده که حسن پاشا گویا در روز ۲۵ رمضان ۸۴۱ق آن را ساخته است[1] پس تاریخ درگذشت او ۱۰۲۵ق

۱. گویا این تاریخ مربوط به نسخه‌ای بوده که نسخه دانشگاه تهران از روی آن کتابت شده است نه تاریخ تألیف کتاب.

نمی‌باشد و او از دانشمندان عصر بایزید بن مراد عثمانی (۷۹۱ـ۸۱۶ق) و پسر علاءالدین علی اسود قره‌خواجه درگذشته ۸۰۰ق است». اما در فهرست آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۹ نظری خلاف این گفته شده و وفات علاءالدین علی اسود (پدر حسن پاشا) ۹۲۹ق ضبط شده است. در همان جا گفته شده که این علاءالدین اسود را نباید با کسی که مشهور به قره‌خواجوست یکی دانست.

در هر صورت با توجه به نوشته‌های شرح‌حال نویسان و چند نسخه‌ای که از سده نهم از این کتاب باقیمانده می‌توان زمان زندگی او را در این سده دانست.[1]

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۳۰۴؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۲۹۶؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۲۳۱ـ۲۳۵؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۳۷۱ و نقل از الشقائق النعمانیة؛ هدیة العارفین، ج ۱، ص ۲۸۷؛ الاعلام، ج ۳، ص ۲۰۴؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۶۵۱ و ۱۷۰۸ (ذیل شرح مصباح مطرزی)؛ معجم المؤلفین، ج ۳، ص ۲۴۶؛ بروکلمان، ج ۱۰، ص ۶۳ و ج ۱۲، ص ۳۵۰]

آغاز: «الحمد لله الذی صرّف افکار قلوبنا الی صراط مستقیم ونوّرها بنور الهدایة الی الدین القویم».

انجام: «بینه وبین غیره من اقسام الاعلال قوله نقول فی تثنیة المؤنث الی آخر الکتاب غنی عن الشرح والایضاح».

انجامه: «قد فرغت من تسوید هذه الرسالة الموسومة بالشرح المراح فی یوم الخمیس بعون الله الملک الوهاب. اللهم اغفر لی ولوالدی فی سنة مائتان واثنا خمسون بعد الف من هجرة النبویة سنة ۱۲۵۲».

نستعلیق، غلامحسین بن محمدعلی روضه خوان در مدرسه مولانا وبردی خان دارالسلطنه قزوین، عصر روز ۷ ربیع الآخر ۱۲۵۲ق (رساله اول) و پنجشنبه ۱۲۵۲ق (رساله دوم)، بیشتر نسخه عناوین و نشانیها شنگرف و در اواخر مشکی، در حاشیه تصحیح شده، بین دو رساله یادداشت تملک شیخ زین‌العابدین که آن را پاک کرده‌اند، در رساله دوم متن اصلی بالا و کناره صفحات نوشته شده است. پایان نسخه مهر بیضوی: «عبده علی گل ۱۲۴۴» و یادداشتی درباره معنای لغوی و اصطلاحی کلام و سه یادداشت درباره گزاردن صوم و صلات استیجاری در رجب و جمادی‌الثانی ۱۲۵۵ق. بر بالای تمامی صفحات کلمه «هو» نوشته شده است. ابتدای نسخه یک بیت شعر از میرزا علی‌اکبر کاتب سید حسن. خریداری دانشگاه در فروردین ۱۳۷۱.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا جدول‌دار.

۱۶۷ برگ، ۱۴/۵×۲۱/۵، ۱۶ و ۲۰ سطر، ۸/۵×۱۶/۵ و ۷/۵×۱۴.

---

۱. مانند ش ۲۳۶د دانشکده الهیات تهران، در ۸۱۶ق؛ ش ۷۵۰ مجلس سنا، در ۸۵۳ق؛ ش ۱۶۴۲ مجلس، در ۸۹۴ق و ش ۳۸۷۳ آستان قدس رضوی، در ۸۹۵ق.

(۱۰۷۵۴)

الصحیفة السجادیة

(دعا ـ عربی)

از: امام علی بن حسین زین‌العابدین (۹۴ق)

با ترجمه زیر سطور به فارسی که احتمالاً از آن حسین بن جمال‌الدین خوانساری (۱۰۹۹ق) باشد. از این ترجمه نسخه‌های بسیاری دیده شده و تا آن جا که تحقیق کرده‌ام بیشتر نسخه‌هایی که ترجمه زیرنویس صحیفه را دارند از همین ترجمه استفاده کرده‌اند. اما مترجم آن به درستی مشخص نیست. علاوه بر نزدیکی سبک نوشتار آن به قلم آقا حسین خوانساری ما با دو قرینه ضمنی دیگر آن را به احتمال زیاد از ایشان می‌دانیم. اول آن که در صفحه اول نسخه شماره ۸ کتابخانه آیت‌الله مرعشی این یادداشت آمده است: «شرح صحیفهٔ کامله که به فرمودهٔ نواب اشرف همایون اعلی، محمّد حسین خونساری نموده». و نکته دوم آن که نسخه شماره ۲۹۹ آستانه حضرت عبدالعظیم تملک جمال‌الدین محمد بن حسین خوانساری (۱۱۲۵ق) پسر او را دارد.

[نسخه‌های خطی شروح و ترجمه‌های صحیفه سجادیه، ص ۴۵ـ۴۷؛ مرعشی، ج ۱، ص ۲۲؛ آستانه عبدالعظیم شهرری، ج ۱، ص ۱۱۵؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۵، ص ۲۴۶ و ۲۴۷ و ۲۵۰ و ۲۵۱؛ ذریعه، ج ۴، ص ۱۱۲]

به انضمام ملحقات مشهور صحیفه بدین ترتیب: فی التسبیح روی الزهری عن سعید بن المسیّب، دعاء وتمجید له، فی التذلل، فی ذکر آل محمد، فی الصلوة علی آدم، فی الکرب والاقالة، مما یخافه ویحذره، دعای ایام هفته (۱۳۹ ر ـ ۱۴۳ ر).

آغاز ترجمه: «سپاس مر خدای را که اول همه است بی‌آنکه اولی باشد پیش از او و آخر همه است بی‌آن که آخری باشد پس از او. آن کسی که کوتاهی کرده است از دیدن او چشمهای بینندگان».

انجام ترجمه: «و رهایی ده مرا از کنندگان فتنه‌ها به رحمت خود ای رحیم‌ترین رحم‌کنندگان و رحمت کناد خدا بر بهتر ما محمد رسول خدا برگزیده خدای تعالی و بر آل او که پاکانند».

انجام ترجمه ملحقات: «و این که تمام کنی احسان خود را در آن چه باقی مانده است از عمر من چنان چه احسان کرده‌ای در آن چه گذشته است از آن ای رحم کننده‌ترین رحم‌کنندگان و سپاس مر خدای را که پروردگار عالمیان است».

انجامه پایان ملحقات: «قد وقع الفراغ من تسوید هذه الصحیفة السجادیة فی یوم الخمیس من شهر ذیحجة الحرام علی ید اقل عباد الله الضعیف ابن سلطان محمد محسن الشریف فی سنة اربع عشر ومائة بعد الالف من الهجرة النبوی صلعم» (برگ ۱۴۳ ر به خط ثلث).

نسخ زیبای معرب، ترجمه بین سطور به نستعلیق شنگرف، عناوین دعاها به ثلث زرین، محسن بن سلطان محمد شریف، پنجشنبه ذیحجه ۱۱۱۴ق (پایان ملحقات)، بین سطور و کناره صفحات جدول‌بندی زرین، در حاشیه نسخه بدل و حواشی توضیحی به فارسی دارد. صفحه اول سرلوح مزدوج مرصع و مذهب پرکار نفیس. به پایان نسخه این دعاها را افزوده‌اند: دعای امام صادق حین سفر، دعای سفر منقول از خط مولانا احمد الاردبیلی (۱۴۳ ر و پ حاشیه)، دعای سمات (۱۴۴ ر ـ ۱۴۹ پ)، دعا برای حصول مقاصد و مطالب (۱۵۰ ر ـ ۱۵۱ ر)، چون خواب پریشان بینی (۱۵۰ پ ـ ۱۵۱ ر حاشیه)، دعای توسل (۱۵۱ پ ـ ۱۵۵ پ)، دعایی که امیرالمؤمنین به پسرش حسن آموخت از منهج الدعوات (۱۵۵ پ ـ ۱۵۶ ر)، من مجموع الرایق (۱۵۶ ر ـ ۱۵۶ پ)، من مصباح الکفعمی (۱۵۶ پ ـ ۱۵۷ پ)، ذکر ماه رجب به نقل از حدیث قدسی از دستخط شیخ بهایی در ۱۱۱۵ق: «نقل من خط خاتم المجتهدین شیخ الملة والدین افضل الفضلاء المتقدمین والمتأخرین شیخ بهاءالدین محمد العاملی رحمه الله تعالی فی سنة خمسة عشر ومائة بعد الالف» (۱۵۷ پ ـ ۱۵۸ ر)، به جهت حفظ اعدا به خطی جدیدتر (۱۵۹ ر).

در پایان تاریخ تولد کسی که نامش را پاک کرده‌اند در ۱۵ ربیع‌الاول ۱۲۵۲ق و جدول نجومی ولادت او (۱۵۹ پ). برگهای انتهایی نسخه اندکی آسیب دیده.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد روغنی نفیس با نقش گل و بوته و جدول، درون تیماج قهوه‌ای، عطف تیماج مشکی.

۱۵۹ برگ، ۹×۱۴، ۱۱ سطر، ۶×۱۰/۵.

(۱۰۷۵۵)

دعای جوشن کبیر

(دعا ـ عربی)

انجامه: «حسب الفرمایش بندگان جلالت ارکان مقرب الخاقان آقا میرزا محمدحسن منشی باشی دام اجلاله العالی تحریر نمود محمدحسین طباطبایی نائینی فی شهر شعبان المعظم من شهور سنة ۱۳۱۵ من الهجرة».

نسخ معرب خوش، انجامه ثلث، محمدحسین طباطبایی نایینی حسب الفرمایش آقا میرزا محمدحسن منشی باشی، شعبان ۱۳۱۵ق. صفحه اول سرلوح ساده کم‌کار زرین، بین سطور و کناره صفحات مجدول به زر و شنگرف و مشکی، نشانیها شنگرف، دو برگ آخر جدول‌کشی شده و آماده برای کتابت اما سفید مانده است.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج عنابی یک لا، جدول‌دار.

۴۰ برگ، ۱۱×۱۷، ۷ و ۱۱ سطر، ۷×۱۲.

(۱۰۷۵۶)

قصیده شیخ فریدالدین عطار

(ادبیات ـ فارسی)

از: محمد بن ابراهیم عطار (۶۲۷ق؟)

کامل.

[مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۱۸۶ـ۱۸۹؛ منزوی، ج ۴، ص ۳۰۴۰؛ دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۱۴ با نام قصیده اسرار عین القضاة همدانی؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۱، ص ۳۱۷].

آغاز:

چشم بگشا که جلوه دلدار — متجلی است از در و دیوار

نحن اقرب الیه آمده است — دور افتاده‌ای تو از پندار

انجام:

این دو بیت از سنایی آوردم — تا بسهم مهر بر لب گفتار

آفرینش نثار مقدم تست — بر مجین چون خسان زراه نثار

وا رهان خویش را که وارسته — خر وحشی ز نشتر بیطار

نستعلیق، سده ۱۳هـ، عنوانها به شنگرف، برگ اول سرلوح مذهب مزدوج، صفحات مجدول به زر و سیاه.

در نسخه با نام قصیده شیخ فریدالدین عطار خوانده شده است.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد پارچه مخملی بنقش جدول‌دار گرهی، درون کاغذ ابر و باد.

۱۰ برگ، ۱۰/۵×۱۷، ۱۰ سطر، ۷×۱۲.

(۱۰۷۵۷)

نصایح امیرالمؤمنین به امام حسین (ع)

(حدیث ـ عربی)

آغاز: «بسمله. اوصی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب ولده الحسین صلوات الله علیهما وعلی الائمة الابرار من ذریتهما وسلامه فقال یا بنی اوصیک بتقوی الله جل وعز فی الغیب والشهادة».

انجام: «لا تتم مروة الرجل حتی لا یبالی ایّ طعامیه اکل ولا ایّ ثوبیه لبس».

انجامه: «تمت النصایح المولی فی ید اقلّ السادات محمد الحسینی الاردستانی فی یوم شنبه چهارم شهر ربیع‌الاولی من شهور سنة ۱۲۸۹».

نسخ معرب زیبا، انجامه به ثلث، محمد حسینی اردستانی، شنبه ۴ ربیع‌الاول ۱۲۸۹ق، بین جملات دوایر زرین مزین به شرفه‌های ترنجی تحریر مشکی، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع با نقش

گل و بوته در وسط، درون کتیبه آن نوشته شده: «تحفه نسخه‌ای است از نصایح امیرالمؤمنان به فرزند خود امام حسین». صفحات مجدول به زر و لاجورد. چند سطر اول آن با قلم شنگرف و نستعلیق میان سطور ترجمه شده است. دو برگ آخر نسخه جدول کشی و آماده برای کتابت که سفید مانده. در پایان نسخه نوشته: «صححه الحقیر میرزا حسین مدرسی».

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج لاجوردی سوخت، با ترنج زرین و جدولهای گرهی زردار.

۱۲ برگ ۱۳/۵×۲۱/۵، ۸ سطر، ۷/۵×۱۴.

(۱۰۷۵۸)

طومار دعای جوشن کبیر
(دعا ـ عربی)

دعای جوشن کبیر به همراه خواص آن است که به صورت طومار کتابت شده. در انتهای هر بند خاصیت آن و در حاشیه شماره بندها را نوشته‌اند.

نسخ معرب خفی، سده ۱۳ه، خواص و نشانیها شنگرف، مجدول به شنگرف، اندکی مرمت شده، در ابتدا نوشته شده: «جوشن کبیر صد فصل». با یک تکه چرم مشکی ابتدای طومار برای جمع کردن آن.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

بدون جلد.

۱ برگ طومار، ۷×۱۸۲، ۳۱۹ سطر، ۵/۵×۱۷۱/۵.

(۱۰۷۵۹)

حرز امام جعفر صادق (ع)
(دعا ـ عربی)

متن آن در بحار الانوار، ج ۸۳، ص ۳۰۱ـ۳۰۳ و مهج الدعوات، ص ۲۸ آمده است.

آغاز: «الحمد لله الذی هدانی للاسلام واکرمنی بالایمان وعرّفنی بالحق الذی عنه یؤفکون والنبأ العظیم».

انجام: «و انا علی ذلک من الشاهدین تحصّنت بالله العظیم واعتصمت بالحیّ الذی لا یموت ورمیت کل عدو لنا بلاحول ولا قوة الا بالله العلی العظیم».

انجامه: «به جهة سرکار خداوندکاری عمو نوشته شد وانا العبد الاقل محمدحسین الطباطبایی فی شهر شوال المکرم ۱۳۶۱».

نسخ معرب زیبا، محمدحسین طباطبایی برای عمویش، شوال ۱۳۶۱ق، در ابتدای طومار یک تکه چرم قهوه‌ای به شکل محراب چسبانده‌اند.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

بدون جلد (داخل قوطی نگهداری می‌شود).

۱ برگ طومار، ۹×۲۴۷، ۱۵۵ سطر، ۶/۵×۲۴۱.

(۱۰۷۶۰)

مجموعه رساله‌های دهدار
(جفر ـ فارسی)

از: محمود بن محمد دهدار عیانی (سده ۱۱ و ۱۲ه)

اسم دهدار به دو صورت «محمد» و «محمود» در منابع آمده است. اما با تصریح خود او در چندین رساله می‌باید محمود را صحیح دانست. مثلاً در ابیات آغازین صحیفة النور محمود را نام خود و عیانی را تخلصش ذکر می‌کند:

مرا نام و لقب محمود دهدار است و مشهورم — بسه مولایی مولای امیرالمؤمنین حیدر
عیانی آن تخلص شد مرا کز عین یکرنگی — زخاک درگهش دارم مکحل دیده را انور

(۱۳۸پ)

و همین طور در ابیاتی از زبدة الاسرار که در ادامه خواهد آمد. آن گونه که در ابتدای جامع الفوائد ذکر کرده سفری به هندوستان داشته و مدایح او در وصف علی عادل شاه (در جفر جامع) و نظام شاه (در ابتدای کنز الرموز) مؤید همین مطلب است.[1] علی رغم آن که در اکثر منابع وفات او را در ۱۰۱۶ق یاد کرده‌اند رساله جفر جامع در سال ۱۰۱۷ق تألیف شده است. از سوی دیگر مفاتیح المغالیق را در ۹۷۶ق نوشته و در زبدة الاسرار هم مدح شاه طهماسب صفوی (۹۸۴ق) را کرده است. بنا بر این به یقین می‌دانیم میان سالهای ۹۷۶ تا ۱۰۱۷ق می‌زیسته و حیات علمی داشته است. اما به نظر می‌رسد درباره زندگی او بیش از این نتوان به قطع و یقین سخن گفت.

نکته دیگر آن که به «محمد / محمود دهدار عیانی» دو مجموعه رسائل نسبت داده شده است: یکی

---

۱. عجیب آن که مرحوم سعید نفیسی از کسی با نام خواجه احمد فانی دهدار یاد می‌کند که به هندوستان رفته و در دربار هر دو پادشاهی که ذکر کردیم ـ علی عادلشاه و نظامشاه ـ اعتبار بسیار داشته و در ۱۰۰۱ق درگذشته است. وی چنین اظهار داشته که ظاهراً ابومحمد محمود دهدار از همین خانواده بوده است. رک: تاریخ نظم و نثر در ایران در زبان فارسی، ج ۱، ص ۶۵۵ـ۶۵۶. و برای توضیح اشتباه ایشان رک: فهرست مجلس، ج ۲۰، ص ۵۸ـ۵۹.

رساله‌های عرقانی مختلف و دیگری رساله‌های زیادی در علوم غریبه و جفر. از آن جا که در اکثر رساله‌های عرقانی نام «محمد» ذکر شده به نظر می‌رسد بررسی مرحوم نفیسی در دو نفر بودن این افراد صحیح باشد. تصور من این است که این محمد دهدار عیان محمد پسر محمود دهدار باشد. خود محمود دهدار از این پسرش (محمد) در مقدمه جامع الفوائد نام برده و کتابش را پس از بازگشت از سفر هند برای او نوشته است: «اما بعد مقرر این کلام... این محمد محمود دهدار بنا بر التماس فرزند جانی ابن محمود محمد دهدار به واسطه سفر هند از صحبت این فقیر دور بود مختصری قریب الفهم...». نسخه شماره ۷۰۳۰ کتابخانه مرعشی (مفاتیح المغالیق) هم از روی خط شمسا محمدا فرزند مؤلف نوشته شده که او در ۱۰ رجب ۱۰۰۱ق از روی خط پدرش استنساخ کرده بود. اما باز هم این مسئله محتاج تدقیق و کنکاش بیشتری است.[1]

تنها جایی که دستخطی از وی به دست آمده ۴ برگ در سفینه ش ۲۱۴۴ دانشگاه تهران است که در آن جا «ابن محمد محمود دهدار» امضا کرده و اشعاری از خود با تخلص عیانی آورده است. رک: فهرست دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۸۰۹.

در هر صورت مشخصات دیگر رساله‌های دهدار در جفر و علوم غریبه که نسخه آنها در این مجموعه نامده، چنین است:

۱. **اسرار الحروف**، منظومه‌ای در ۵۰۰ بیت در تطبیق اسماء و اوصاف معصومین با اسرار نقطه و حروف. فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۴، ص ۳۲۸۳؛ فهرست مرعشی، ج ۲۰، ص ۳۵-۳۶؛ فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۱۱۶-۱۱۷.

۲. **جامع الفوائد**، در یک فاتحه و پنج فصل و خاتمه. آن را پس از بازگشت از سفر هند برای پسرش محمد نوشته است. در پایان هم به کتاب دیگرش مفاتیح المغالیق ارجاع می‌دهد. فهرست ملک، ج ۶، ص ۳۳۲-۳۳۳؛ ذریعه، ج ۵، ص ۶۷-۶۸؛ فهرست مرعشی، ج ۲۸، ص ۱۸۷-۱۸۸؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۳، ص ۱۳۳۱-۱۳۳۲.

۳. **جفر منظوم**، در یک صفحه. باید بخشی از یکی از کتابهایش باشد. فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۷۰-۷۱.

۴. **حل الرموز فی سر الکنوز**، که شرح سجنجل الارواح سعدالدین حموی است نوشته شده در ۹۸۴ق. فهرست ملی، ج ۶، ص ۲۸۸-۲۸۹.

---

۱. برای اطلاعات بیشتر رک: فهرست مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۶؛ تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، ج ۱، ص ۳۹۷ و ۶۵۵-۶۵۶ و ج ۲، ص ۸۳۷ و ۸۰۷-۸۰۸.

۵. **جواهر الاسرار**، در یک فاتحه و پنج فصل و خاتمه، با سربندهای «جوهر». شرح و تفصیل دخیرهٔ الاسماء کمال‌الدین حسین بن علی اخلاطی است. فهرست مشترک پاکستان، ج ۱، ص ۳۳۷ (دو نسخه)؛ فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۳۵۱ و ج ۱۴، ص ۲۰۴۸؛ ذریعه، ج ۵، ص ۲۶۴؛ فهرست مرعشی، ج ۲۲، ص ۸۶-۸۷؛ فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۱۳۰-۱۳۱ و ص ۲۱۸؛ فهرست ملک، ج ۶، ص ۲۳۹ و ج ۹، ص ۲۹۶؛ وانشاش ۲، ص ۸۹.

۶. **دوره ناصعه**، که در مفتاح الاستخراج از آن یاد کرده است.

۷. **رساله در جفر**، با آغاز: «الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین...

حمد بخشنده‌ای که جان بخش است   جسد خاک را روان بخش است»

فهرست مرعشی، ج ۳۴، ص ۵۸۱.

۸. **رساله در جفر**، با آغاز: «حمد له. اما بعد وضع کرده جفر جامع آن چیزی که میان جمهور اهل شعور مشهور است». فهرست ملک، ج ۶، ص ۲۶۶.

۹. **رساله در جفر**، دو کتابخانه مشهد، ص ۷۹۶.

۱۰. **رسالة مختصرة فی علم الجفر**، به عربی، با آغاز: «الحمد لله الذی کشف علینا رموز الغرائب». فهرست گلپایگانی، ج ۳، ص ۹۳؛ فهرست مجلس، ج ۴، ص ۴۱۵.

۱۱. **زبدة الالواح**، در یک مقدمه و پنج فصل و خاتمه. فهرست مرعشی، ج ۱۴، ص ۳۴۸ و ج ۳۰، ص ۲۶۵-۲۶۶؛ فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۲۱۹؛ فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۹۰۵؛ فهرست میکروفیلمها، ج ۱، ص ۷۱۴؛ فهرست ملک، ج ۶، ص ۴۵۳ و ج ۹، ص ۲۹۷؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۲۰؛ فهرست مدرسه امام عصر شیراز، ج ۱، ص ۱۱۴.

۱۲. **سجنجل الاسماء**، مثنوی حدود چهار هزار بیت در علم حروف با سربندهایی به نثر. فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۴، ص ۲۹۰۲؛ ذریعه، ج ۱۲، ص ۱۴۸؛ فهرست ملک، ج ۶، ص ۴۵۳-۴۵۴؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۵۲۲.

۱۳. **سرایر الاسرار**، بندهایی از آن در فهرست ملک، ج ۶، ص ۲۶۷.

۱۴. **سؤال از جفر جامع**، فهرست مرعشی، ج ۳۲، ص ۵۰۵.

۱۵. **کشف الاسرار**، فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۲۱۸.

۱۶. **مفاتیح المغالیق**، در یک مقدمه و ۱۲ فصل و خاتمه. تألیف در جمادی‌الاول ۹۷۶ق. فهرست

مرعشی، ج ۱۸، ص ۱۹۳ـ۱۹۴ (در ۱۲۳۳ق از روی خط شمسا محمدا فرزند مؤلف) و ج ۲۱، ص ۶۴ و ج ۳۲، ص ۵۷۸ـ۵۷۹؛ فهرست مجلس، ج ۶، ص ۱۲۷ و ج ۳۶، ص ۳۸؛ فهرست دانشگاه، ج ۱۶، ص ۴۱۸؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۲، ص ۱۱۲؛ ذریعه، ج ۲۱، ص ۳۰۷ـ۳۰۸؛ فهرست ملک، ج ۴، ص ۷۶۸ و ج ۶، ص ۳۳۳ـ۳۳۴؛ فهرست کتابخانه‌های گلپایگان، ص ۱۳۱.

۱۷. مفتاح الاستخراج. مؤلف در آن از کتابهای دیگرش در همین علم ـ زبدة الالواح و جواهر الاسرار و دره ناصعه ـ یاد کرده است. چاپ شده در ۱۳۲۶ق در بمبئی. فهرست مجلس، ج ۳۶، ص ۶۲ـ۶۳؛ ذریعه، ج ۲۱، ص ۳۱۶.

در مجموعه حاضر ۵ رساله اول از دهدار است و مؤلف رساله آخر مشخص نیست. شبیه به این مجموعه، نسخه‌ای در مدرسه ابراهیم خان کرمان نگهداری می‌شود که عکس آن در فهرست عکسی دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۴۴۰ معرفی شده است. به یقین اگر یکی از این دو نسخه از روی دیگری رونویس نشده شده؛ مادرنسخه هر دو یکسان بوده است.

۱. جفر جامع (جفر خابیه) «۱ ب ـ ۲۶ ر»

کتاب آمیخته به نظم است. وی این جفر را منسوب به امام علی و امام صادق (ع) می‌داند و چنین می‌سراید:

هـر کـه دانـد رمـوز جـامع را   ره بـــرد حـــالت وقـــایع را
جـفر جـامع خـزانـه اسـماست   حرف حرفش رموز سرّ خداست
ایـن کـتابی است شـامل درجات   صـاحب فـیض و صـاحب برکات
نـام ایـن نسـخه است جفر کبیر   راست بـر سـیر آفـتاب مـنیر
خـابیه جـعفری که مشـهور است   حـالت ایـن کـتاب مسطور است
شـد چـو هـفتاد از زمـان عـلی   جـعفر ایـن شـرح را نمود جلی
از امـام بـه حـق دریـن دسـتور   گـفته شـرحی زبهر اهل شعور
بـهر تـاریخ ایـن بـیان بی قـیل   جـفر را عـین جـعفر است دلـیل

(۴ ر و ۸ ر)

سال تألیف آن مشخص نیست. ولی دهدار در دو مورد به عنوان مثال برای محاسبه قواعد جفر از سال ۱۰۱۷ق به گونه‌ای یاد کرده که ظاهراً در آن قرار دارد: «مثلاً از تاریخ هجرت که ۱۰۱۷ عدد است به قاعده جفر جامع ۷۸۴ جزو است و این عدد جزوی را ۷۸۴ عدد است از عدد تاریخ ۱۰۱۷ عدد است به طرح رفتیم» (۲۴ ب ـ ۲۵ ر و ۷ ر).

نوشته شده به نام علی عادل شاه:

پـادشاهی کـه او سـمّی علی است   نـور خـورشید از جـبینه جـلی است
جـمع خـلق از چـه خـاصه دهـرند   پـــادشاهان خـــلاصه دهـــرند
خـاصه شـاهی کـه بـا وی است جلی   پـــرتوی از ظـــهور اســم عـــلی

(۲۲ ر)

با این عناوین: مجملی در صفت جفر جامع و کیفیت آن (۳ ر)، زبده‌ای از این شرح دستورالعملی که مبتدیان را کفاف باشد (۴ ب)، زبده دیگر از شرح دستورالعملی که فراخور حال متوسطان است (۶ ب)، صفت جفر کبیر که به جفر خابیه جعفری مشهور است (۸ ر)، زبده شرح دستورالعملی که از جفر خابیه حضرت امام جعفر که متوسطان را در خور است (۹ ر)، اما آن چه فراخور حال مبتدیان باشد درین علم (۱۰ ب)، زبده انموذجی از اعمال متوسطان که به جهت هر مقصود مفید است (۱۱ ر)، شرح بعضی از خواص اسماء علی عادل شاه (۱۲ ب)، شرح بعضی از اسماء الهی (۱۵ ر)، مثال اعمال مذکور به طریق انموذج در اسم علی (۱۵ ب)، شرح ذکر مرموزات مطابق اسم (۱۷ ر)، موکّلان علوی کواکب سبعه (۱۸ ب)، شرح زبر و بیّنات حروف اسم علی عادل شاه (۱۹ ر)، معراج النبی (ص) (۲۳ ب)، قاعده در دانستن احوال شخصی به روش جفر جامع (۲۴ ب).

آغاز: «اما بعد این مختصری است در علم جفر از برای تنبیه طالبان و سالکان چون شخصی مداومت نماید در تعزیم و حدیث اسمی از اسماء الله یا اسماء بشر یا حیوانات یا جمادات مثلاً چون یکی را عشق غالب آید از اجناس مذکور اسم آن مطلوب را به کثرت تکرار و تطهر ظاهر و تنزیه باطن زود مسخر تواند کرد به ممارست و استحضار از جفر جامع».

انجام: «می‌کشیم از صفحات جفر جامع به این ترتیب کو ۷۱ به دو ابجد و تمام می‌کنیم وقس علی هذا کلّ ما اردت من معلوم الاحوال من المجهولات فی المرادات والمقصودات واسماء الطالب والمطلوب والله اعلم. تمت».

۲. کنز الرموز «۲۶ ب ـ ۲۸ ر»

کتاب بیشتر به نظم است با توضیحاتی به نثر میانه آنها. در مقایسه با نسخه مجلس به نظر می‌رسد این نسخه گزیده‌ای از کتاب باشد. در ابتدای رساله نوشته‌اند: «رساله کنز الرموز من مصنفات مولانا عیانی الشهیر بدهدار». هر چند مؤلف تصریحی به نام دقیق کتاب نکرده ولی این اسم چندین بار تکرار شده است:

از عیانی است این گزیده عمل   که به توفیق دوست عزوجل

به طریق رموز کرده بیان   سر کنز الرموز کرده عیان

شرح کنز الرموز او این است   اوست خازن کنوز او این است

(۴۶ پ ـ ۴۷ ر)[1]

در برگ ۳۶ پ از مرتضی نظام شاه یاد کرده و به نظر می‌رسد کتاب به همو تقدیم شده باشد (حروف بینات مرتضی نظام شاه).[2]

[مجلسی، ج ۶، ص ۱۲۶ـ۱۲۷؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۱، ص ۷۳۵؛ ذریعه، ج ۱۸، ص ۱۵۷]

آغاز:

ای ز نام تو انتظام جهان   وز تو و نام تو نظام جهان

هیچ بهتر ز مرتضای تو نیست   مرتضای تو بی‌رضای تو نیست

انجام:

فال این نسخه بس همایون است   که سراپا چو دُر مکنون است

هست حرزی که حاصل است یقین   بهر حفظ سر است حصن حصین

سر خاص است این کنوز رموز   دوست ساز آمده است و دشمن سوز

ختم این نامه از وفور اله   هست ذکر دعای دولت شاه

۳. اسرار دل و جان[3] «۴۸ پ ـ ۶۳ ر»

در ابتدا علت سرایش مثنوی را شرح داده است:

نسخهٔ مشجاع دو مهر جلی   احمد مختار و علی ولی

از پی احمد صلوات و سلام   باد میرهن بر اهل کلام

کانچه عیانی به طریق اصول   گفت زاسرار دل و جان فصول

بد پی آنان که ز روی خلاف   بود درین مادهشان اختلاف

خاطر هر یک به رهی رفته بود   کان نه رهی بود که می‌داد سود

بود طریقی که ازین زاویه   یکسره می‌رفت سوی هاویه

۱. ورگ ۳۹ ر و ابیات پایانی کتاب.

۲. کتاب توحید عیانی هم به همین پادشاه تقدیم شده است. رک: فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۲، ص ۱۱۰۲.

۳. کاتب آن را گزیده کتاب دانسته است. وی در ابتدا نوشته: «انتخاب از کتاب اسرار دل و جان از خواجه محمود دهدار».

جمعی از ایشان همه در این طریق   آمده بودند به ایشان رفیق

گشت به این دلشده این کار فرض   تا کند این حال به تفصیل عرض

باشد از آن مغلطه‌ها دوستان   روی دل آرند بدین بوستان

ملتمس آن است کنون زاهل راز   کانچه عیانی شده زان نغمه ساز

گر نه صواب است قلم برکشند   ور پس اصلاح رقم درکشند

(۴۸ پ ـ ۴۹ ر)

با این عناوین: مقدمه در بیان ظهور وحدت (۴۹ ر)، بیان رموز اعداد (۴۹ پ)، شرح اسم اعظم الهی (۵۰ پ)، بیان اسرار نبوت و ولایت (۵۱ پ)، تنبیه (۵۲ ر)، توضیح بیان (۵۳ ر)، بیان اطوار ولایت بعد از نبوت (۵۳ ر)، بیان اسرار وجود (۵۴ پ)، حقیقت وجود (۵۵ ر)، سر وجود و رمز قید و عدم (۵۵ پ)، بیان مراتب تنزّلات و ظهور حرف و سر بعضی از اسماء الهی (۵۶ پ)، بیان احوال آدم و حوّا و سر وجود حضرت نبوی (۵۸ ر)، بیان اسم جان و دل و سرّ بعضی از حروف تهجی (۵۹ ر)، تنبیه (۶۰ ر)، بیان حروف ابجد در مفاتیح اسماء الهی (۶۱ ر)، تنبیه (۶۲ ر)، بیان اسرار دوره صاحب (۶۲ ر)، بیان اسرار الف و واو (۶۲ پ).

آغاز:

بسم الله الرحمن الرحیم   المحمود المتعالی القدیم

حمد حکیمی که ندارد زوال   شکر کریمی که ندارد مثال

انجام:

رَسر این سه حرف ای مرد رهبر   رموز دور و صاحب دور بنگر

به ذوق حال دریاب این سخن را   مده دخلی درین تقریر من را

نکو دریاب کین در نیک سفتم   سخن از دور با تو نیک گفتم

بود کین گفته‌ها یابد قبولت   نگیرد راه دل عقل فضولت

وگر در ناقبولی افتدت راه   تو دانی من نمودم قصه کوتاه

۴. زبدة الاسرار و خلاصة الاذکار «۶۳ پ ـ ۱۳۸ ر»

به نظم و نثر است که بخش منظوم آن را زبدة الاسرار و بخش منثور آن را خلاصة الاذکار خوانده است چنان که در ابتدای نسخه در «سبب تألیف این کتاب شریف» می‌سراید:

تنبک مردی ز مردمان عراق — که به خوبی و نیکویی بد طاق

داشت با کسب علم جفر سری — خواست از این کمینه مختصری

موجز اللفظ ووافی التأثیر — در بیان قواعد تکسیر

گفتم او را که ای گزیده سیر — جان من عاری است از این جوهر

دانش این هنر نه حدّ من است — کی مرا حدّ این گزیده فن است

خاصهٔ اهل عزّ و تمکین است — این علوم ائمه دین است

هست این علوم خاص علم رسول — نیست این شغل جاهلان فضول

از من این حرف چون شنید آن مرد — ریخت بر دیده اشک بر رخ زرد

گفت کز پیروان و استادان — به تو آورده‌ام نشان عیان

ای عیانی نهان مکن خود را — با صحب امتحان مکن خود را

ای که نام تو شد به رغم حسود — خواجه دهدار عاقبت محمود

به غلط از حرم میفکن دور — مکن از مدعا مرا مهجور

راه جانان ده بگوی مقصودم — که من از جان محبّ محمودم

زان چه دانی و زان چه بتوانی — بنویس و مکن گران جانی

این بگفت و به عز و جاه رسول — داد سوگندم از برای قبول

چون که از حد زیاده شد ابرام — به تعهد سخن گرفت انجام

عهد با این کمینه بست درست — که نباشد به عهد و پیمان سست

شکر کز همت ائمه دین — یافت دل بر مراد خود تسکین

در دو هفته نمودم این تألیف — به مددکاری کریم لطیف

ای خبازی زبهر اهل طلب — سر گشا در بیان مقصد لب

ساز ده نظم زبدة الاسرار — نثر برخوان خلاصة الاذکار

در گنجینه گهر بگشای — گوهر نظم و نثر را بنمای

(۶۷پ ـ ۶۹ر)

پیش از این ابیات به زبانی غامض و پیچیده ظاهراً سال تألیف کتاب خود را متذکر شده است که به درستی متوجه معنای مورد نظر نشدم (۶۶ر ـ ۶۷ر) اما در برگهای ۹۶پ و ۹۷ر برای محاسبات خود سال ۹۸۴ق را به عنوان نمونه در نظر گرفته و در برگ ۶۵پ هم یادی از درگذشت شاه طهماسب صفوی (۹۸۴ق) کرده است که از آنها سال تألیف کتاب به دست می‌آید:

شاه طهماسب گر ز ملک جهان — شد به جنت سرای جاویدان

شکر کین نسل برگزیده اوست — بل یقین نور هر دو دیده اوست

نوشته شده در ۱۴ روز:

شرح این زبده با خلاصه تمام — شد مرتب به چارده ایام

چارده روزم از خلاصه فکر — صرف شد بهر این خلاصه ذکر

[ملک، ج ۶، ص ۲۲۵؛ ملی تهران، ج ۶، ص ۲۹۹ـ۳۰۰؛ مجلس، ج ۴، ص ۱۲۶ـ۱۲۷ و ج ۲۵، ص ۳۶۰ـ۳۶۱ و ج ۳۶، ص ۲۱۸].

آغاز:

فتح این نسخه همایون فال — شد به نام مهیمن متعال

آن که قاضی اهل حاجات است — عالم السر والخفیات است

انجام:

فتح اعمال و زشتی افعال — که از او سر زده ست در همه حال

به کرمهای خود از آن بگذر — بنه بر سرش ز مغفرت مغفر

گر چه تقصیر او شمارش نیست — لجه عفو تو کنارش نیست

عفو کن از وی آن چه کرده به کار — مکنش بر جزای کار آزار

خلعت عفو لطف فرمایش — در مقامات قرب ده جایش

تمت بعون الله وتوفیقه

۵. صحیفة النور «۱۳۸ر ـ ۱۴۸ر»

در این منظومه با استفاده از علم حروف اسماء معصومین از آیات قرآن استخراج شده است.

[مرعشی، ج ۲۰، ص ۳۵ـ۳۶؛ معجم الآثار المخطوطة حول الامام علی بن ابی‌طالب، ص ۵۱۹].

آغاز:

بحمد الله که از تأیید توفیقات سبحانی — تنم گنجینه راز و دلم گنجی است پر گوهر

مرا حالی است از اسرار جانان در جهان دل — که از روز ازل بوده است آن با جان من مضمر

ای صاحب دیده بنگر از عین شهود — در پرتو اسم ذات از عین وجود

انجام: «اصله نصف اصله نصفه خمسه ربعه ثمنه صاحب الزمان».

انجامه: «تاریخ غره شهر صفر المظفر سنه ۱۲۶۲».

۶. شرح مصباح الشریعة «۱۴۸ ب ـ ۱۵۴ ب» (حدیث ـ فارسی)

از: ناشناخته

شرح کوتاه حدیث مصباح الشریعه است که در پاسخ کسی نوشته شده.

آغاز: «محب مخالصت شعار بعد از اهداء تحف دعا مشهود رای بیضا ضیاء مؤالفت اقتضا سامی می‌دارد که رقیمه محبت شمیمه‌ای که بعد از مدتی به آن یادآوری این مهجور از فیض صحبت دور فرموده بودید رسید و از سلامتی ذات حمیده صفات آن مجمع کمالات خدا گواه و آگاه است که بسیار خورسند گردیدم. در خصوص حدیث مصباح الشریعه اشاره شده بود با قلت بضاعت و فقد استطاعت امتثالاً للامر گستاخی نمود والاستعانة من الحق المعبود انه رحیم ودود. قال الصادق العبودیة جوهرة کنهها الربوبیة».

انجام: «وعلیک یا اخی بالتأمل الصادق اللائق فی کل ما کتبته الیک حتی لا یخفی علیک دقائقه وینکشف لدیک حقائقه».

انجامه: «سنه ۱۲۶۲».

نسخ، سده ۱۳هـ، رساله پنجم: غره صفر ۱۲۶۲ق، رساله ششم: ۱۲۶۴ق، عناوین و مطالب سهم به شنگرف.

برگ ۱ ر چند حرز و دعا و نامه‌ای به جناب آقایی آقا سید آقا بزرگ، بعد از رساله پنجم جدولی در علم جفر مورخ غره صفر ۱۲۶۲ق، پایان مجموعه این یادداشتها دیده می‌شود (برگ ۱۵۸ ر و پ)؛ جدول کواکب، مهر بیضوی: «عبده محمدابراهیم ۱۲۶۳» و یادداشتی به خط محمدجعفر بن رئیس جعفر، چندین بیت شعر و یادداشت فرستادن نسخه از طرف سید آقا بزرگ خلف مرحوم آقا سید محمدمهدی به احمد ملا عبدالرزاق بن... (بارگی) ملا محمدحسن، پشت طبله دوم جلد یک بیت شعر مورخ غره محرم ۱۲۶۶ق.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا، فرسوده، مجدول گرهی.

۱۵۵ برگ، ۱۵×۲۰/۵، ۱۵ سطر، ۶/۵×۱۵.

(۱۰۷۶۱)

حدیقة الانس (اخلاق ـ فارسی)

از: عیسی بن محمد منشی‌باشی نظام (سده ۱۳هـ)

نصایح اخلاقی مختصری است که یادی از کتاب و مؤلف در هیچ یک از منابع نیافتم. نثر مؤلف چندان

سلیس و روان نیست و پیچیدگیهای دارد.

ترتیب یافته در سه فصل:

فصل اول: در کلمات و سخنان ائمه دین سلام الله علیهم اجمعین.

فصل دوم: در نصایح و اندرز سلاطین.

فصل سوم: در نصایح و اندرز حکماء.

مؤلف در زمان ناصرالدین شاه (۱۲۶۴ـ۱۳۱۳ق) می‌زیسته و کتاب را هم در ۱۳۰۶ق برای همو نوشته است. از زندگی او جز چند سطری که در آغاز کتاب از احوال خود یاد کرده اطلاع بیشتری نداریم: «این کمترین چاکران دربار فلک اقتدار عیسی بن محمد که قریب ده سال است در سلک چاکران منتظم و اکنون در اداره نظام به منشی باشی‌گری سرافراز است و از هشت سالگی اوقات خود را صرف درس و مشق کرده محض تربیت و تحصیل معنی انسانیت که آرایش جوهر انسانی بدوست به فحص علم و کسب معارف اقدام تا کنون که مرحله عمر به بیست و چهار سال رسیده است با تحریرات احکام و فرامین نظامی غالب اوقات را در اقتباس کمالات نوعی مواظبت که آسایش از تعب و روز از شب نشناختم تا به فضل خدا خود را قابل خدمات دیوانی کرده این چاکر آستان که دستم از نقد و جنس تهی در بحر تفکر غوطه‌ور گردیده چنان دانست که در نظر انور شاهنشاه عصر... ناصرالدین شاه قاجار... متاعی بهتر از عرض هنر نیست... به متخیله‌ام گذشت چند فصلی از مواعظ و نصایح ائمه و پادشاهان سلف و حکمای دانشمند که این مدت در کتب سیر دیده و در سینه خود ذخیره کرده با کلک شکسته و خاطر پژمرده به رشته تحریر کشیده تقدیم حضور باهر النور خدیو بی‌مثال که تا ابد زنده و دولتش پاینده باد نماید».

آغاز:

به غیر حمد تو در لوح سینه ما نیست به این نمک غزلی در سفینه ما نیست

شکر و سپاس بی‌قیاس حضرت صانعی را سزاست که بیاض چهرهٔ خوبان را به سواد خط مشکین و نقطه ریزی خال عنبرین آراسته».

انجام: «و در صحیح بخاری [و] مسلم است عادلان روز قیامت همه بر منابر نور باشند».

انجامه: «جهة تقدیم حضور باهر النور خسرو صاحبقران شاهنشاه گیتی ستان خدیو ملک پاسبان السلطان صاحبقران ناصرالدین شاه قاجار خلّد الله ملکه و سلطانه که روزگار خسرویش پاینده و خورشید بختش تابنده باد بحق الحق والنبی المطلق. و انا التراب الشدة السنیة العلیة البهیة عیسی منشی‌باشی نظام اودئیل شهر شعبان المعظم سنه ۱۳۰۶».

نستعلیق، ظاهراً خط مؤلف و نسخه اصلی است که تقدیم ناصرالدین شاه شده است، شعبان ۱۳۰۶ق، نسخه نفیس و زیبا، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع نفیس و پرکار، ۵ برگ مقدمه بین سطور طلااندازی شده، تمامی صفحات مجدول به زر و لاجورد و شنگرف و زنگار و مشکی، نام ناصرالدین شاه در آغاز و پایان کتاب به زر، عناوین فصول داخل کتیبه زرین، پایان حکایات و فصول گل و بوته زرین، بعضی از اقوال هم درون کتیبه تحریر شده‌اند.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد مخمل سبز، درون کاغذ ابر و باد.

۳۷ برگ، ۱۰/۵×۱۷/۵، ۹ سطر، ۷×۱۳/۵.

(۱۰۷۶۲)

جُنگ (فارسی)

شامل:

۱. یادداشتهای مختلف تجاری «۲ر ـ ۳پ و ۱۲۸پ ـ ۱۴۵پ»

بیشتر مربوط به سالهای ۱۲۹۲ـ۱۲۹۴ق درباره تجارت تنباکو. و یادداشتهای اجیر شدن، طلب و نوکر شدن و مواجب و پول قرض دادن در ۱۲۹۰ و ۱۲۹۱ق (۱۲۸پ ـ ۱۴۵پ) و خریدها و اجناس فروخته شده در ۱۲۸۹ تا ۱۲۹۸ق. و مداخل سفرهای تجاری از جمله سفر کاظمین

۲. غزلیات سعدی «۴ر ـ ۱۰۹ر»

۳. اشعار پراکنده «۱۰۹ر ـ ۱۱۳ر»

از شیخ ابوعلی سینا (۱۰۹ر ـ ۱۰۹پ)، محمود (۱۰۹ر ـ ۱۰۹پ)، سعدی (۱۱۲پ ـ ۱۱۳ر)، ملا محتشم (۱۱۳ر ـ ۱۱۳پ و ۱۱۴پ)، عرفی شیرازی (۱۱۴ر)، وحشی (۱۱۴ر)، سرباز (۱۱۵ر ـ ۱۲۸ر).

نستعلیق و سیاق، سالهای ۱۲۸۹ تا ۱۲۹۸ق، سطور معمولی و چلیپا، صفحات مجدول به شنگرف و لاجورد، عناوین بیشتر جاها شنگرف، برگ ۱ر مهر مستطیل: «عبده الراجی ابوالقاسم» و ۱پ مهر مستطیل: «یا محمدباقر»، پایان نسخه مهر بیضوی: «میرزا احمد ابن تراب ۱۲۷۱».

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا ضربی، مجدول گرهی با لچکی در چهار طرف، دورو، درون تیماج مشکی، بیاضی.

۱۴۵ برگ، ۱۰×۱۴/۵، سطور مختلف، ۸×۱۱/۵.

(۱۰۷۶۳)

المنتخب فی جمع المراثی والخطب (تاریخ ـ عربی)

از: فخرالدین بن محمدعلی طریحی نجفی (۱۰۸۷ق)

از ابتدا تا اواخر مجلس دهم از جزء اول.

[رک: ش ۱۰۶۵۳]

آغاز: «الحمد لمن جعل الدنیا جنة لاعدائه وسجناً ومحنة لاولیائه واحبائه لیبلوهم فیها بالاکتساب».

انجام افتاده:

«وعونی فی الشدة والرخاء — یکم بسوقة نار قلبی

ویغرینی علی کثر البکاء...»

نسخ، سده ۱۳هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، نسخه دست فرسود و کهنه شده به طوری که یادداشتهای برگ اول آن که چند دعاست به زحمت خوانده می‌شود، ابخورده و وصالی شده.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

جلد مقوای فرسوده سبز، عطف تیماج قهوه‌ای با روکش پارچه‌ای مشکی.

۹۸ برگ، ۲۱/۵×۳۱/۵، ۲۰ سطر، ۱۵×۲۴/۵.

(۱۰۷۶۴)

المنتخب فی جمع المراثی والخطب (تاریخ ـ عربی)

از: فخرالدین بن محمدعلی طریحی نجفی (۱۰۸۷ق)

از آغاز و انجام و وسط افتادگی دارد.

[رک: ش ۱۰۶۵۳].

آغاز افتاده: «ودخلوا علی الامام موسی بن جعفر والرشید ینظر الیهم من طاقة حجرته وینظر ما یفعلون».

انجام افتاده: «ویبدلون شریعتی ویترکون سنتی ویقتلون ولدیّ الحسن والحسین کما قتل اسلاف هؤلاء الیهود زکریا ویحیی ﷺ الا وان الله یلعنهم».

نسخ معرب، سده ۱۲هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به شنگرف، دو صفحه ۵۴ و ۵۵ به خطی جدیدتر، وسط برگ ۵۴پ تاریخ ۱۲۵۴ و ۱۲۵۶ق آمده است. نسخه آسیب زیادی دیده و فرسوده است، ابخورده.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۱.

بدون جلد.

۸۰ برگ، ۱۸/۵×۲۶، ۱۴ سطر، ۱۳×۲۱.

(۱۰۷۶۵)

کتاب احادیث الاربعین المحفوظة علی المتحققین من المتصوفة والعارفین (حدیث ـ عربی)

از: معمر بن احمد بن محمد بن زیاد صوفی اصفهانی، ابومنصور (۴۱۸ق)

ابومنصور اصفهانی در این رساله اخلاق و آداب صوفیه را بر اساس ۴۰ حدیث نبوی توضیح داده است. ۴۰ حدیث کتاب می‌باید در ۴۰ باب مدون شده باشد اما در این نسخه فقط ۳۸ باب نوشته شده که با توجه به پایان نسخه می‌توان حدس زد مؤلف بیش از این مقدار را ننوشته است.

شامل این ابواب:

[۱] باب الدعوة الی عبادة الله سبحانه لمعرفة توحید الله باقامة فرایض الله.

[۲] باب حق الربوبیة ووجوب حق العبودیة.

[۳] باب الاستقامة فی التوحید بحرمة شاهد التفرید.

[۴] باب اخلاص العباد بحق التوحید وصفاء الاشارة الی عین التفرید.

[۵] باب وجوب رؤیة حق الله عزوجل بالاقتداء بسنة رسول الله صلی الله علیه وسلم.

[۶] باب حفظ الحق بشاهد التوحید والتعرف الیه فی حال التمهید.

[۷] باب کمال العقل بحسن المعرفة والفعل.

[۸] باب معرفة الاحوال بالحق برؤیة المنزلة من الحق.

[۹] باب القیام بشاهد العدل والتعلق بحقایق الفضل.

[۱۰] باب الفقر والافتقار بالصبر والاختیار.

[۱۱] باب القصد بالتوبة والقیام بالقلب فی التوبة

[۱۲] باب التورع للصفا والقیام بحق الوفاء.

[۱۳] باب المحاسبة لطلب خفیّ المراقبة.

[۱۴] باب الزهد بالعقد وترک الکلّ بالوجد.

[۱۵] باب مجاهدة النفس ومعرفة ضمیر الحسّ.

[۱۶] باب العزم بالتصدیق والقوة بالتحقیق.

[۱۷] باب الجود والبذل والنظر النافذ وکمال العقل.

[۱۸] باب حسن الخلق مع جمیع البریة والخلق.

[۱۹] باب الاخاء والمؤالفة وترک الهجر والمخالفة.

[۲۰] باب الحب فی الله والبغض فی الله.

[۲۱] باب الرفق بالخلق لکمال الدین والخلق.

[۲۲] باب الهدی والسمت وحسن السیر والوقت

[۲۳] باب الجلوس فی المساجد وحفظ السر والموارد.

[۲۴] باب لباس المرقوع والخلق والرضا بالکسر والفلق.

[۲۵] باب الغربه فی حال وجود القربة.

[۲۶] باب الخفة من الدنیا والتجرید للعقبی.

[۲۷] باب القلب الخفیف والفؤاد العریف.

[۲۸] باب القلب المخموم والسر المکتوم.

[۲۹] باب حقیقة التصوف والتشمر بالتجرید الی التعریف.

[۳۰] باب المماسکة بالعقود والمشاکلة بالوجود.

[۳۱] باب ترک المسئلة والاختیار وتوقع الواقع بالانتظار.

[۳۲] باب الشغل بالله عزوجل عن سؤال الله عزوجل.

[۳۳] باب المحبة والوجود والحقیقة والورود.

[۳۴] باب المشاهدة وخفی المراقبة.

[۳۵] باب خبر الآیة لشواهد الوحدانیة.

[۳۶] باب حقیقة القرابة والقیام بالحراسة.

[۳۷] باب علوم الاشارة والدندنة برسوم العبارة.

[۳۸] باب تجرید التوحید وتمحیص التفرید.

مجموعه‌ای از رسائل ابومنصور معمر اصفهانی و چند تن دیگر از قدمای متصوفین به شماره ۸۷ در خانقاه احمدی شیراز نگهداری می‌شود. در فهرست صفحه عنوان آن نسخه از این کتاب یاد شده (کتاب شرح الاربعین حدیثاً فی التصوف لابی‌منصور الاصفهانی) اما متن الاربعین از آن افتاده است. برای اطلاع بیشتر از چند و چون این کتاب و به دست آوردن اطلاعات بیشتر میکروفیلم آن نسخه در دانشگاه تهران (به شماره ۲۹۱۲) را دیدیم که پس از مقایسه خط و نوع کتابت و سطربندی و صفحه‌پردازی و شماره‌گذاری صفحات مشخص شد نسخه ما ادامه همان مجموعه بوده و بعدها از آن جدا شده است.

[رک: فهرست میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۷۴۱ـ۷۴۲ و نشریه نسخه‌های خطی، ج ۵، ص ۲۱۹ـ۲۲۱؛ اخباری از چند نسخه خطی در شیراز، ایرج افشار، یغما، س ۱۸، ش ۵، ۱۳۴۴ش، ص ۲۵۱ـ۲۵۴؛ کشف نسخه خطی مهمی در تصوف، فریتس مایر، Oriens، ۱۹۶۷م، ج ۲۰، ص ۶۰ـ۱۰۶].[1]

خواجه عبدالله انصاری در طبقات الصوفیه، تحقیق عبدالحی حبیبی، ص ۵۳۶ از این رساله با نام اربعین صوفیان یاد کرده است.

این رساله را مرحوم محمدتقی دانش‌پژوه از روی همین نسخه در مجله مقالات و بررسیها دفتر ۵۱ـ۵۲، ۱۳۷۰ـ۱۳۷۱ش، ص ۲۴۷ـ۲۹۹ چاپ کرده است.

[برای زندگی و دیگر تالیفات او رک: ابومنصور اصفهانی صوفی حنبلی، نصرالله پورجوادی، در معارف، س ۶، ش ۱ و ۲، ۱۳۶۸ش؛ یادداشتهایی درباره ابومنصور اصفهانی، همو، در خرد جاودان: جشن نامه استاد سید جلال الدین آشتیانی، به کوشش علی اصغر محمدخانی و حسن سیدعرب، تهران، فرزان، ۱۳۷۷ش، ص ۱۲۷ـ۱۴۳؛ گزارشهای ابومنصور اصفهانی در سیر السلف و نفحات الانس، همو، در معارف، س ۱۲، ش ۳، آذر ـ اسفند ۱۳۷۴ش، ص ۳ـ۲۳؛ دیدگاههای ابومنصور اصفهانی در کلام و تصوف، ناصر گذشته، در مقالات و بررسیها، ش ۶۱، تابستان ۱۳۷۶ش، ص ۱۲۵ـ۱۳۵؛ دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی، ج ۶، ص ۲۸۰ـ۲۸۵؛ فهرست کتابخانه مغنیسا، ص ۲۹۵]

آغاز: «قال شیخ الشیوخ السید ابومنصور معمر بن احمد بن محمد بن زیاد نوّرالله قبره وقدّس روحه، الحمد لله ولی النعمة والصلوة علی محمد نبی الرحمة وعلی آله وصحبه السلام. اما بعد فان اخلاق المتصوفة یشتمل علی احوال کثیرة اختصرنا من ذلک اربعین خلاً یشهد بصحتها اربعون حدیثاً من احادیث الرسول».

انجام: «والمحترقة من الواجدین واقامنا فی میدان المتفردین علی بساط المقربین انه خیر المنعمین

[1] دیگر آثار چاپ شده ابومنصور اصفهانی که بیشترشان هم از همین مجموعه گرفته شده‌اند چنین است:
ـ «دو اثر کهن در سماع از ابوعبدالرحمن سلمی و ابومنصور اصفهانی»، نصرالله پورجوادی، معارف، س ۵، ش ۳، آذر ـ اسفند ۱۳۶۷ش، ص ۳ـ۷۸.
ـ «دو اثر کوتاه از ابومنصور اصفهانی: کتاب المنهاج و ذکر معانی المتصوفة»، نصرالله پورجوادی، معارف، س ۶، ش ۳، آذر ـ اسفند ۱۳۶۸ش، ص ۳ـ۵۱.
ـ «آداب المتصوفة وحقائقها واشاراتها»، نصرالله پورجوادی، معارف، س ۹، ش ۳، آذر ـ اسفند ۱۳۷۲ش، ص ۱۵ـ۴۸.
ـ «کتاب نهج الخاص»، نصرالله پورجوادی، تحقیقات اسلامی، س ۳، ش ۱ و ۲، ۱۳۶۷ش، ص ۹۴ـ۱۴۹.
ـ «گزیده‌ای از سخنان ابومنصور اصفهانی»، نصرالله پورجوادی، معارف، س ۸، ش ۲، مرداد ـ آبان ۱۳۷۰ش.

والصلوة علی محمد خیر الاولین وخیر الآخرین».

انجامه: «تم الکتاب بحمد الله وحسن توفیقه».

نسخ، سده ۷ه، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحه عنوان نام کتاب و مؤلف به همان خط کاتب نسخه: «کتاب احادیث الاربعین المحفوظة علی المتحققین من المتصوفة والعارفین تالیف الشیخ الامام ابی‌منصور معمر بن احمد بن محمد بن زیاد الصوفی الاصفهانی قدس الله... [یک کلمه پاک شده] ونور ضریحه». و تملک عبدالله بن سعدالله و سه بیت شعر عربی و تملک کهنی که پاک شده. حواشی نسخه رطوبت خورده. در حاشیه تصحیح شده، با علامت صح به قلم شنگرف. بعد از احادیث دوایر شنگرف.

اهدایی احسان نراقی توسط محمدتقی دانش‌پژوه در تیر ۱۳۷۱.

بدون جلد.

۲۹ برگ، ۱۶×۲۴، ۱۹ سطر، ۱۲/۵×۱۹.

(۱۰۷۶۶)

چهار مقاله (مجمع النوادر) (تاریخ سرایندگان و دانشمندان ـ فارسی)

از: احمد بن عمر بن علی نظامی عروضی سمرقندی (زنده در ۵۴۷ق)

کامل.

[منزوی، ج ۱، ص ۶۵۸ و ج ۵، ص ۳۵۵۴؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۶۹۶؛ فهرستواره منزوی، ص ۸۳؛ ذریعه، ج ۵، ص ۳۱۴؛ مشار فارسی، ج ۲، ص ۱۶۸۸؛ مقدمه محمد قزوینی بر کتاب]

آغاز: «حمد و شکر و سپاس مر آن پادشاهی را که عالم عود و معاد را بلاتوسط ملائکه کروبی و روحانی در وجود آورد».

انجام: «دل خداوند الانعام فخرالدوله والدین بهاء الاسلام والمسلمین ملک الملوک الجبال بیقاء هر دو شأنه نه مدتی بلکه جاودانه».

انجامه: «تمت الکتاب ۱۲۰۰».

نستعلیق زیبا، ۱۲۰۰ق، عناوین شنگرف و لاجورد، صفحه اول کتیبهٔ مذهب به خط ثلث دارای نام کتاب و مؤلف به قلم لاجورد و اعراب شنگرف، صفحات مجدول به زر و متن آنها زرافشان. ۵ برگ آخر نسخه با جدول‌کشی و زرافشانی که سفید مانده است. اشعار درون کتیبه‌های زرین.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج سرخ، با جدولهای گرهی زرین، درون کاغذ ابر و باد، اندکی ابخورده.

۸۸ برگ، ۱۰/۵×۱۷، ۱۲ سطر، ۶/۵×۱۲.

(۱۰۷۶۷)

دیوان (ادبیات ـ فارسی)

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

با مقدمه گل‌اندام (۱ ب ـ ۵ ر)، قصاید (۶ ب ـ ۱۴ ر)، غزلیات (۱۵ ب ـ ۲۲۲ ب) قطعات (۲۲۲ ب ـ ۲۲۴ ب) ماده تاریخ (۲۲۵ ر ـ ۲۲۷ ب) رباعیات (۲۲۷ ب ـ ۲۳۵ ر).

[رک. ش ۱۰۶۹۴]

آغاز: «حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد و سپاس بی‌قیاس خداوندی را که جمیع دیوان حافظان اوراق».

انجام:

حـــافظ ورق ســخن درازی طـــی کـــن	ایـــن جـــامه تـــزویر و ریـــایی طـی کـن
خـــاموش نشـین کـه وقت خـاموشی نـست	دم درکش و جـــام عـــیش پـــر مـــی کـن

انجامه: «بمنه وکرمه تمت بالخیر فی شهر شعبان المعظم سنة ۱۲۸۱ العبد محمداسمعیل» (۲۳۵ ر) و «هو الله العزیز. حسب الاشاره لازم البشارة شمس فلک دولت و اقبال و برازنده لوای سعادت و اجلال اختر برج دولت و عزت و کامکاری و آفتاب عالم افروز عظمت و حشمت و ابهت و بختیاری بندگان عظیم الشأن شوکت و اقبال همعنان فرازنده چراغ خاندان عز و اجلال و برازنده لوای سعادت و اقبال... گلشن ایالت و برتری و دوحه برومند چمن ابهت و سروری اعلی سرکار گردون وقار سپهر اقتدار مطلع عز و تمکین و مجمع اخلاق حسن و تحسین خورشید فلک وزرات و مشتری آسمان امارت و عدالت باعث امن و امان ناشر عدل و احسان مهبط عنان حضرت سبحانی سواد الطاف و عواطف سلطانی سلاله دودمان مصطفوی و نقاوه خاندان مرتضوی سرکار جلالت آثار مقرب الحضرت الخاقان دام اقباله تعالی تحریر این کتاب حضرت لسان الغیب را نمود أقل السادات الحسینی... (نام او را پاک کرده‌اند) به تاریخ شهر شعبان المعظم سنه ۱۲۸۱ من الهجرة النبویة علیه آلاف التحیة. تمت» (۲۳۵ ب ـ ۲۳۶ ر).

شکسته نستعلیق، محمداسماعیل حسینی برای کسی که نامش ذکر نشده، شعبان ۱۲۸۱ق، دارای ۳ سرلوح مذهب مرصع نفیس پرکار در برگهای ۱ ب و ۶ ب و ۱۵ ب هر کدام به شکلی جداگانه، ۸ برگ اول به همراه برگهای ۱۵ ب و ۱۶ ر میان سطور طلااندازی دندان موشی نفیس و در حاشیه نقش گل و بوته زرین. بین اشعار و مصراعها جدول کشی شده با زر و زنگار و لاجورد و شنگرف و مشکی و نیلی، صفحات مجدول به زر و لاجورد. حاشیه صفحات اندکی رطوبت خورده.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج سرخ، مجدول گرهی زرین، آبخورده.

۲۳۷ برگ، ۱۳×۲۱، ۱۴ سطر، ۱۵/۵×۷.

(۱۰۷۶۸)

مجموعه:

۱. قلب منقلب (۵ ب ـ ۲۴ ر) (عرفان ـ فارسی)

متن از: محمد بن محمد حموی جوینی، سعدالدین (۶۵۰ق)

ترجمه: اخی منصور بخارایی

حموی در این رساله در کار توضیح و وصف اطوار قلب و دوایر آن است و آنها را این گونه تشریح می‌کند:

«پس از سر دید دوایر بر کشیدند و هر دایره را نامی کردند و بر هر دایره اسمی از اسماء الله به حسب معنی نهادند و از قرآن دستور ساختند و به قرآن تمسک کردند و به حدیث مسجّل کردند. اول دایره را صدر گفتند و صمد بر وی کشیدند و دوم را قلب نام نهادند و قادر بر وی نوشتند و سیم را شغاف نام نهادند و رحیم بر وی نوشتند و چهارم را نام فؤاد نهادند و فتاح بر وی نوشتند و پنجم را حبة القلب نام نهادند و خالق و حیّ بر وی نوشتند و ششم را سویدا نام نهادند و سلام بر وی نوشتند و هفتم مهجه نام نهادند و جلال و جمال و مهیمن و الله و نود و نه اسم بر وی کشیدند و در این همه دایره‌ها قرآن حروف نوشتند و تمام این دایره‌ها از قرآن پدید آوردند و از جهت آن به حروف کردند تا هر کسی که لایق این علم مکنون نبود خوض نتواند کردن و آن رساله را قلب منقلب نام کرد و دیگری هست که آن را قلب لوحی گویند. هر یکی به جای خود به قدر امکان گفته آید».

در ۶۷۲ق به کرمان رفت.

حمویه قلب المنقلب را به عربی تألیف کرد اما تاکنون نسخه‌ای از متن عربی دیده نشده است. نسخه موجود ترجمه فارسی کتاب است که با ارشاد و راهنمایی شیخ ابوالحسن بلغاری نخجوانی (۶۹۸ق) در سال ۶۷۲ق در کرمان گزارش شده است.

پیش از متن رساله و سخنان حموی، برادرزادهٔ اخی منصور گزارشی از ترجمه کتاب و نسخه‌برداری خودش نوشته که گزیده آن این است: «چون این فقیر مسکین مدتی مدید است تا در این دارالملک ایران و مدینه اسلام جهان غریب افتاده و از جور لگدکوب نوائب ایام و دستبرد طپانچه حوادث دهر... مجروح گشته... و شب و روز به ذکر محامد و مدایح و ثنا و دعای حضرت اعلای والا مخدومی اعظمی اعدلی دل را فرحی و جان را فرجی بخشد... تا در سحرگاهی ملهم غیب القا کرد که تاکی در بیت الاحزان هجران روی به دیوار آری... تو نیز ازین کلمات مشوش و خط ناخوش رساله‌ای ترتیب کن و به حضرت اعلی

مولوی اعظمی برو و به عرض رسانیده کن... هر چند ازین درگاه هنر عرضه کردن زیره به کرمان بردن... است اما آن خداوند... اهل دل است و دلداری بندگان خدا پیشه و اندیشه اوست به اسم تبرک رساله در کیفیت دل از نفایس انفاس... شیخ سعدالدین الحموی قدس الله روحه که نوشته و آن را قلب منقلب نام کرده و در آن جا ذکر کرده که هر که این رساله را حل کرد او خاتم اولیاست و در زمان خواتون سعیده مغفوره قتلغ ترکمان این رساله را به کرمان آوردند و بر محک ضمیر مولانا و شیخنا سلطان المشایخ... شیخ ابوالحسن بلغاری مشتهراً والنخجوانی مولداً والبخاری مظهراً گذرانیدند. شیخ فرمود که مثل مریدی را بگویم تا این رساله را حل کند. اشاره به عمّ بنده اخی منصور که مریدی بود از مریدان قدیم و از مهاجران بخارا کرد فرمود که این رساله را حل می‌باید کرد. به پارسی روشن نبشت چه این رساله عربی به لغات بود مغلق مشکل. چون رساله را حل کرده بنوشت و بر مشایخ و موالی و افاضل که در آن وقت در دارالملک کرمان جمع بودند عرض کرد مجموع پسندیده داشتند و تحسین فرمودند. شیخ در کتمان این رساله وصیت فرموده که چون این علم مکنون را شیخ پوشیده داشته است افشای آن واجب باشد و سواد اصل این بنده را حاصل بود تبرکاً للوقت را به جهت کتب خانه عامره نوشته بود تا بر روی روزگار یادگار ماند».

[دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۱۱۶؛ تاریخ نظم و نثر، ج ۱، ص ۱۱۶ و ج ۲، ص ۷۲۴؛ نوربخش تهران، ج ۲، ص ۶-۷؛ فهرستواره، ج ۷، ص ۷۳۵ (دو نسخه معرفی شده است)؛ قلب المنقلب، نجیب مایل هروی، مجله معارف، ش ۱۴، مرداد ـ آبان ۱۳۶۷ش، ص ۸۸ـ۱۲۰].

آغاز مقدمه: «حمد و ثنا خدای را که عالم اعیان را مظهر انوار قدرت و صورت اسرار حکمت خویش گردانید و جهان اذهان و عالم بیان را از مخزن خلق انسان خلعت هستی پوشید».

آغاز رساله: «الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة... الطاهرین. اما بعد بدان که هر کاری که کنی باید که در اول آن نام حق بر زبان رانی آن گاه آن کار کار است و بناء آن کار استوار است».

انجام: «و ترقی یافتند و روی به او دادند و اگر انجام است روی این دل دارند و به صلاح او در صلاح و به فساد او در فساد است توفنی مسلماً والحقنی بالصالحین».

انجامه: «تمت الرسالة المسمی بقلب منقلب من کلام شیخ سعدالدین الحموی علی ید تراب اقدام فقراء نعمةاللهی میرزا سلیم‌الله الملقب به نظرعلی کلیدار بقعه احمدیه(ع) ولد مرحوم میرزا علی الملقب به ناظر علی شاه شهر صفر سنه ۱۲۸۵».

۲. اصطلاحات صوفیان «۲۵ ر» (عرفان ـ فارسی)

از: شاه نعمت‌الله ولی (۸۳۴ق)

بخش کوتاهی از کتاب است که از انجام ناتمام مانده.

[فهرستواره، ج ۷، ص ۸۹].

آغاز: «من شاه نعمةالله ولی. هو تیمناً بذکره. هذا کتاب اصطلاحات من شاه نعمةالله ولی نوّر الله مضجعه. الحمد لله الذی هدانا بوسیلة النبی المختار فی ظلمة الاستار الی نور الانوار...

ساز ساقی سر سبو بگشاد ساغر مستی گرفت و فنا را فاده

انجام ناتمام:

«آیا می مستی که مرا در جام است شاید که بنوشی و بیوشی جامم

فتی او ملک یحتب سائله»

۳. سیر و سلوک «۲۸ ب ـ ۷۰ ب» (عرفان ـ فارسی)

از: سید مهدی بن مرتضی بحرالعلوم (۱۲۱۲ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۷، ص ۵۰۹؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۴۵۲ (بدون نام مؤلف) و ج ۱۴، ص ۲۶۰۴ـ۲۶۰۵].

آغاز: «جناب مولانا سیدنا آقا سید مهدی طباطبایی النجفی مشهور به بحر العلوم می‌فرماید که امکثوا انی آنست ناراً لعلی... و به طرق عدیده از سید رسل و هادی سبل مروی است که من اخلص لله اربعین صباحاً ظهرت ینابیع الحکمة من قلبه الی لسانه عبارات حدیث اگر چه مختلف وارد شده است معانی متحد است».

انجام: «والحال هم به مسجد ابن‌طاووس مشهور است و الحال از بنای آن بزرگوار اثری نیست. ناظر باید عفو نماید».

۴. اشعة اللمعات «۷۱ ب ـ ۱۵۷ ب» (عرفان ـ فارسی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق)

از ابتدا تا برگ اول لمعه ۲۶. در نسخه با نام «هذا کتاب شرح لمعات من بعض العرفاء» خوانده شده است.

[فهرستواره، ج ۷، ص ۸۰ـ۸۱؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۷۵۲]

آغاز:

لولا لمعات برق نور القدم من نحو حمی الجوة وحی الکرم

پاکا خداوندی که آینه حقیقت محمدی را مطرح اشعه لمعات جمال جمعی احدی ساخت».

انجام افتاده: «باید آن گاه لباس کثرت یعنی محبی و محبوبی از هر دو برکند و هر دو را به رنگ خود».

۵. رساله در معنی لا اله الا الله (جاروبیه) «۱۵۸ ر ـ ۱۵۸ پ» (عرفان ـ فارسی)

از: شاه نعمت‌الله ولی (۸۳۴ق)

در شرح و تفسیر کلمه لا اله الا الله به گونه عرفانی، آمیخته با نظم.

[فهرستواره، ج ۷، ص ۲۲۷]

آغاز: «رسالة من ملک النقباء والسادات العظام حاوی منازل الشریعة والحقیقة وسائل الاسلام سید نعمت‌الله الحسینی قدس سره. الحمدلله علی نواله والصلوة والسلام علی محمد وآله قال رسول الله ﷺ من قال لا اله الا الله خالصاً مخلصاً دخل الجنة

چون همه اوست غیر او خود نیست — گفتندم لا اله الا الله

پادشاه سراپرده قدم است که قدم در عدم آباد کفر نهاده».

انجام: «بداند که ذاکر هو هو است این فقیر حقیر را این معنی به هدایت و تربیت قطب الاقطاب حاصل آمد و به مرتبه یقین واصل شد. والحمدلله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین».

۶. [رساله در توحید] «۱۵۸ پ ـ ۱۶۰ پ» (عرفان ـ فارسی)

از: ناشناخته

رساله کوتاهی درباره مراتب توحید است، آمیخته با نظم.

آغاز: «الحمدلله الذی اعلی شأنه واعظم برهانه المتعالی ذاته ان یتجلی ذاته بذاته المنزه عن تنزیه العقلیة والاشارات الحسیة... شعر

سبحان ربک رب العزة الصمد — عما یجوز من الاوهام فی الخلد»

انجام: «از تتق عزت و جلال به قناع امتناع مقنع است. اذا بلغ الکلام الی الله فامسکوا والحمدلله صاحب الجود والعطاء وصلی الله علی محمد سید الانبیاء والسلام علی سید الاصفیاء وآلهما الطیبین النجباء الطاهرین النقباء اسمه الاتقیاء واجلة الازکیاء. تمت کلماته رفعت درجاته».

۷. تفسیر سوره ناس «۱۶۰ پ ـ ۱۶۱ پ» (تفسیر ـ عربی)

از: ناشناخته

تفسیر کوتاه و فلسفی سوره ناس است.

آغاز: «من افاداته رفع الله درجاته. بسم الله الرحمن الرحیم قل اعوذ برب الناس ملک الناس اله الناس. قد ذکرنا ان الربوبیة عبارة عن التربیة والتربیة عبارة من تسویة المزاج فان الانسان ما لم یوجد».

انجام: «وهما الحواس الظاهرة والباطنة فهذا هو الذی مبلغ العقل علم باسرار کلامه جعلنا الله من اهل ذلک. انه الجواد. تمت والسلام».

نستعلیق، سده ۱۳ه. عناوین و نشانیها شنگرف، رساله اول با دوایر شنگرف و مشکی، سه رساله اخر به خطی جدیدتر است (برگ ۱۵۸ تا ۱۶۱). ۶ برگ در پایان سفید.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج دو رو، بیرون قهوه‌ای یک لا، جدول‌دار گرهی، درون مشکی.

۱۶۱ برگ، ۱۲×۱۹/۵، ۱۷ سطر، ۱۴۰۷.

(۱۰۷۶۹)

طب گوپال شاهی

(پزشکی و کیمیا ـ فارسی)

از: گوپال

از کتابهای پزشکی و علوم طبیعی هندی است که از زمان تألیف و زندگی مؤلف آن اطلاعی در دست نیست. مؤلف در پایان کتاب قصد داشته شرح احوال خود را بنویسد اما متأسفانه نسخه ما از ابتدای این بخش افتادگی دارد. آمیخته به نظم.

تدوین شده در ۵۲ باب و بعضی از بابها در چندین فصل بدین ترتیب:

باب اول: در آغاز شفاء المرض و علامت تلخه و باد و بلغم و خون.

باب دوم: در زمره طعوم خوشگوار گوید.

باب سوم: در درد شقیقه نیم سر و تمام گوید.

باب چهارم: در نزله و زکام گوید.

باب پنجم: در علاج صرع یعنی مرگی گوید.

باب ششم: در مالیخولیا گوید.

باب هفتم: در علاجات چشم هر نوع گوید.

باب هشتم: در درد گوش گوید.

باب نهم: در ناسور بینی گوید.

باب دهم: در درد معده و سول و کوله بادی گوید.

باب یازدهم: در درد دندان گوید.

باب دوازدهم: در یرقان یعنی کنول باد و پندروک گوید.

باب سیزدهم: در سپرز و جگر و کجهوی گوید.

باب چهاردهم: در نقصان جوع گوید.

باب پانزدهم: در اسهال یعنی سنگرهی و کناک و خون نشستن گوید.

باب شانزدهم: در کدو دانه که اندر شکم کرم می‌شود.

باب هفدهم: در هکهک یعنی هچکی و استفراغ قی گوید.

باب هجدهم: در سوزاک از هر نوع گوید.

باب نوزدهم: در مقوی باه گوید.

باب بیستم: در خروج المنی یعنی پرمیو گوید.

باب بیست و یکم: در سستی ذکر از ترکیب لیپ و فربهی قضیب گوید.

باب بیست و دوم: علاج للی که دیرینه نباشد و ازلی هم نبود.

باب بیست و سوم: در امساک که از خوردن و لیپ شود.

باب بیست و چهارم: در قروح الذکر یعنی تانکی.

باب بیست و پنجم: در اکونته و ایرش و کهر کهوره.

باب بیست و ششم: در ناروه رشته که از ساق می برآید.

باب بیست و هفتم: در بواسیر خونی و ریسه هر نوعی.

باب بیست و هشتم: در جذام و ابرص و اقسام مرض آن.

باب بیست و نهم: در پهکندر گوید.

باب سی‌ام: در تدبیر حمل و خلل و معونت و منع حمل و اسقاط آن و دشوار زاییدن بچه از شکم یعنی در دزه و فال در دانستن پسر یا دختر آید.

باب سی و یکم: در تنگ کردن فرج زنان و سینه بند و خوشبو کردن و افکندن آب منی بیشتر از آب خود و بستن زن بدکاره و گشادن مرد بسته گوید.

باب سی و دوم: در اورام تن گوید.

باب سی و سوم: در جراحات گوید.

باب سی و چهارم: در داد و خارش گوید.

باب سی و پنجم: در زهر مار و کژدم گوید.

باب سی و ششم: در منافع لحم از خوردن و تدبیر بردن و منافع غله و ترکاری و غیره.

باب سی و هفتم: در تپ انواع گوید.

باب سی و هشتم: در معرفت نبض گوید.

باب سی و نهم: در معرفت دلیل و یافتن مرض خیر الابشر.

باب چهلم: در خضاب گوید.

باب چهل و یکم: در ریختن موی نهانی گوید.

باب چهل و دوم: در غشا یعنی سینات گوید.

باب چهل و سوم: در کشتن زیبق اصطلاحات و غیر آن.

باب چهل و چهارم: در کشتن جسد طلق و نوعی رسمیه گوید.

باب چهل و پنجم: در کشتن پولاد گوید.

باب چهل و ششم: در کشتن نحاس اصطلاحات و غیر آن گوید.

باب چهل و هفتم: در کشتن تالکسیر و بال السیر و اقسام دهات از زر و نقره گوید.

باب چهل و هشتم: در کشتن زرنیخ اصفر گوید.

باب چهل و نهم: در حبات و بغض و ترتیب عناصر و صنعت حبات و غیره.

باب پنجاهم: در کشیدن اجساد و جواهر و مینا و روغن و شربت بعضی اشیا و عرق و غیره آن و کلحکمت و تفصیل مدرّا و محلول ساختن چیزها و قلم کردن نوشادر و ساختن نالخواه و الیون مصری و کافور و انگوزه و سریشم پنیر و غیر آن.

باب پنجاه و یکم: در طلسمات و دست روان و غیره گوید.

باب پنجاه و دوم: در کیفیت کیمیاگران و تراکیب آن و حسب حال خود گوید.

[فهرستواره، ج ۵، ص ۳۵۵۲ (نام کتاب)]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین و علی کل حاله به دقیقه‌های آن حکیمی که بنان حکمت به حرکات نبض عالم متلوّن الاحوال نهاده از سرایر ضمایر دلها کما ینبغی آگاه است... از ابتدای انکشاف صبح شعور هر چند تکاپوی درک هنر انشاء و فن نظم مخطور خاطر نحیف بود اما از بس که خدمت‌گزار مردم حقیقت پسندان از سر یوزه و جوکیان و متکفلان اکثر در تراکیب بعضی صحت البدن واقف ساخته و بنده را نیز هوس مهارت این علم طبابت... دامن‌گیر حال شده... این مجموعه را طب گوپال شاهی نام نهاده».

انجام موجود: «فصل چهاردهم در قسمیه [تسمیه] و حسب حال و تألیف نسخهٔ خاتمه کتاب گوید:

بیا ساقی آن می‌پسندیده جو | که بسوی قبولی بود اندرو
به حق بزرگان روی زمین | به حق رشیمان حبل المتین

نسخه هندی، نستعلیق، سده ۱۱ و ۱۲ه، عناوین و نشانیها شنگرف، اندکی موریانه خورده. برگ آخر نسخه ولادت محمدهاشم افندی به ۵ تاریخ مختلف هجری، ترک، عیسوی، جهولی و فضلی نوشته شده است (۱۳۱۴ه / ۱۸۹۶م). در ابتدا دو نسخه پزشکی کوتاه آمده است.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی یک لا، مجدول گرهی، عطف زرشکی.

۱۹۲ برگ، ۱۴×۲۲، ۱۷ سطر، ۸/۵×۱۹/۵.

(۱۰۷۷۰)

ریاض السالکین فی شرح صحیفة سید الساجدین

(دعا ـ عربی)

از: سید علی خان بن احمد مدنی شیرازی (۱۱۱۸ق)

از روضه دوم تا روضه بیستم. از انجام افتادگی دارد.

[نسخه‌های خطی شروح و ترجمه‌های صحیفه سجادیه، ص ۸۴ـ۱۰۲ (۹۶ نسخه معرفی شده)؛ ذریعه، ج ۶، ص ۱۳۴ و ج ۹، ص ۷۵۴ و ج ۱۱، ص ۳۲۵ و ۳۲۸ و ج ۱۳، ص ۳۵۳؛ فهرست مشار عربی، ص ۵۰۰؛ کشف الحجب و الاستار، ص ۳۰۰ و ۳۴۱؛ ریاض العلماء، ج ۳، ص ۳۶۶؛ مقدمه چاپ جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، تحقیق: سید محسن حسینی امینی، ۱۳۶۸ش.]

آغاز: «الحمد لله الذی شرف بمزید کرامته تشریفاً له وتکریماً له وصلی علیه هو وملائکته... وبعد فهذه الروضة الثانیة من ریاض السالکین».

انجام افتاده: «ولا تدع منی اکرومة فی ناقصة فیجتمع منی وفیّ فیرجع الی هجنة وحیمة الشانی ان الفصل».

انجامه: «کتبه العبد حاجی محمد خراسانی ترشیزی».

نسخ، حاجی محمد خراسانی ترشیزی (پایان روضه دوم و ششم و نوزدهم، برگهای ۲۸ ر و ۱۰۷ ب و ۲۱۶ ر)، سده ۱۲ه، عناوین و نشانیها شنگرف، برگ اول تملک آقای ضرغام الشریعة. حواشی بالایی نسخه رطوبت دیده است. در حاشیه تصحیح شده اندکی حاشیه‌نویسی با علامتهای «منه» و «شرح میرزا محمد» دارد.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج زرد، مجدول گرهی، جلد اول ابخورده.

۲۲۸ برگ، ۱۷×۲۲/۵، ۲۱ سطر، ۱۲×۱۷/۵.

(۱۰۷۷۱)

ریاض السالکین فی شرح صحیفة سید الساجدین

(دعا ـ عربی)

از: سید علی خان بن احمد مدنی شیرازی (۱۱۱۸ق)

از روضه ۲۶ تا ۳۵. ادامه نسخه پیشین است.

آغاز: «الحمد لله ذاکر جیرانه واولیائه والمفیض علیهم سجال نعمائه وآلائه... وبعد فهذه الروضة السادسة والعشرون».

انجام: «واحدة فی الخطاب علی ان روایة ابن ادریس علی الغیبة والله اعلم. هذا آخر الروضة الخامسة والثلاثین من ریاض السالکین وفّق الله عزوجل لاتمامها راد الضحی من یوم الخمیس لثلث عشرة خلون من شوال عام اربع ومائة والف بدار السرور برهانپور علی ید مؤلفه والحمد لله».

انجامه: «وقد وقع الفراغ من نسخها فی الیوم الثانی والعشرین من شهر ذی‌القعدة الحرام سنه ۱۱۱۷ علی ید اقل الراجی الی عفو ربه الغنی حاجی محمد ترشیزی» (پایان روضه ۳۱، برگ ۱۰۲ ر) «قد فرغ من استکتابه اقل الکتاب واضعف الطلاب الفقیر الی رحمة ربه الوهاب ابن المرحوم شمس‌الدین محمد حاجی محمد خراسانی سنه ۱۱۲۱» (پایان روضه ۳۲، برگ ۱۴۷ ر).

نسخ، حاجی محمد بن شمس الدین محمد ترشیزی خراسانی در ۲۲ ذی القعده ۱۱۱۷ق (روضه ۳۱) و ۱۱۲۱ق (روضه ۳۲)، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و علامت بلاغ دارد، با حاشیه‌نویسی لغوی از غ‌سن و نهایه و مجمع الامثال و کنز، شماره‌گذاری قدیمی بالای صفحات نسخه از ۱۰۵ تا ۲۶۶ است.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج زرد، مجدول گرهدار.

۱۷۱ برگ، ۱۷×۲۵، ۱۹ سطر، ۱۱×۱۸.

(۱۰۷۷۲)

مجموعه اسناد است که در فهرست اسناد معرفی می‌شوند.

(۱۰۷۷۳)

دیوان فؤاد

(دیوان ـ فارسی)

از: فؤاد

اشعاری عرفانی است یا مدح پیامبر و امیرالمؤمنین ﷺ در میانه آنها. با خواندن نسخه نشانی از مؤلف به دست نیامد. شامل قصیده و غزل و مسمط.

آغاز:

سر حق جو بدن خویش سری باید کرد   وار ره دل بــه حقیقت سفری باید کرد

در مخلوق بــه روی از هــمه رو باید بست   سوی حق از همه سو باز دری باید کرد

انجام:

تجلّی طور کرد جلوه به وجهی لمیع   منصعقش طوریان گاه تجلی جمیع

چون نشناسد کسی در جلوات منیع   غیر علیم و بصیر مظهر حیّ و سمیع

ناظر وجه خداست چشم دل عارفین

نستعلیق، ظاهراً خط مولف، سده ۱۴هـ، نوشته شده با مرکب ابی.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلدگالینگور ابی.

۲۳ برگ، ۱۰/۵×۱۷، ۱۶ سطر، ۹/۵×۱۲/۵.

(۱۰۷۷۴)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

این نسخه در بیشتر جاها مانند شماره ۷۴۲-۱۰ است اما ۶ صفحه از آغاز و ۱۱ صفحه از انجام نسبت به آن اضافی دارد. به جز این دو نسخه بقیه دیوانهای صبح ازل معرفی شده در این جلد از نظر تعداد اشعار و ترتیب با هم متفاوتند.

آغاز:

بــاز ای کــه مــن در ایــن زمــانه   از خــویش بــخوانــم ایــن فسانه

آن دفــتر هــجر بــر گشــایم   آن نــامهٔ عشــق خــویش نــمایم

انجام:

چو در ماغوسه آن مهرو هس آتش بر افشانی   بده جامی زمهر حق گر اکنون باز بتوانی

انجامه: «تمام شد کتاب شهر از مال حضرت به تاریخ سه‌شنبه ۲۳ ع یک ۱ سنه ۱۳۳۱».

نستعلیق، سه شنبه ۲۳ ربیع‌الاول ۱۳۳۱ق. در زیر انجامه نوشته‌اند: «مطابق اظهار خانم عطیه روحی خط میرزا عباس است که در سالهای ۱۲۹۸ و ۱۲۹۹ شمسی در منزل مرحوم حاج مصباح مقیم و ظاهراً معلم بوده است می‌باشد». صفحات مجدول به لاجورد، ابتدای نسخه طراحی و نقاشی یک انسان با دو پرنده رنگی ساده. در پایان ۴ برگ جدول‌کشی شده و ۹ برگ بدون جدول سفید مانده است.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلدگالینگور سبز.

۱۴۸ برگ، ۱۰×۱۷، ۱۵ سطر، ۸/۵×۱۵.

(۱۰۷۷۵)

گلشن قدس

(ادبیات ـ فارسی)

از: محمدجعفر نراقی، صافی (۱۲۸۶ق)

اشعار محمدجعفر نراقی متخلص به صافی از پیروان باب و صبح ازل است شامل غزلیات (۱پ ـ ۶۹پ) و رباعیات (۷۰ر ـ ۸۲پ) غزلی چند که بعد از نظم کتاب به طور تفرقه به قلم آمده است (۸۳ر ـ ۱۰۵پ) و چند فرد مثنوی (۱۰۶ر ـ ۱۰۷ر).

سروده شده در سلخ صفر ۱۲۷۳ق.[1] در ترنج و سرترنج صفحه عنوان نسخه نوشته شده: «تجلی سیم از تجلیات انوار طلعت ازلیه بر دل صافی کلمات منظومه‌ای چند است که از جملهٔ آنها همین نسخه است که مسمی است به گلشن قدس که در حالت بری بودن از مذاق شعر و برای بودن از طریقهٔ سخن‌سنجی بدون استیناس و آگاهی از تعبیرات و تلویحات شعرا و روی حالت بی‌سکون قلم و سابقهٔ فکری اغلب آنها به منصهٔ ظهور آمده» (۱ر).

در برگ ۱۰۴ر هم نام کتاب آمده است:

تا گلشن قدسم به نظر جلوه‌گر آمد   ما را نه به دوزخ نه به جنت نظر آمد

همچنین در آغاز کتاب دیگرش گلزار قدسی (نسخه ش ۱۰۷۷۹ کتابخانه) که بعد از این کتاب تألیف شده همین سخنان را تکرار کرده است: «بعد از اتمام این نسخه [صحیفه الضریه در سال ۱۲۶۹ق] شوری دیگر و سروری دیگر در حالت این شکسته ضعیف به هم رسیده لسان غزل‌سرایی از برای حقیر مفتوح شده بدون اطلاع و آگاهی از قوانین شعرا و با عدم استیناس به دأب دویدن ارباب نظم در ذکر محاسن اوصاف محبوب در مضمونهایی بدیعه خوش و مکنونهایی منبقه دلکش که از قلم زبان و زبان قلم صورت انتظام می‌گرفت و به منصه ظهور می‌رسید تا آن که در اندک زمانی نسخه منظومه مسمی به گلشن قدس صورت اتمام و سمت اختتام پذیرفت» (۳پ).

نسخه دیگری از این کتاب به شماره ۲۴۱۶ در دانشگاه نگهداری می‌شود که در پایان ساقی نامه‌ای در ۱۹ واحد نسبت به این نسخه اضافی دارد.

[دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۰۵۱ـ۱۰۵۲ (در آن جا نام مؤلف را نشناخته‌اند)؛ منزوی، ج ۴، ص ۳۰۸۱ و ۱۷۴۰ (دیوان صافی)]

---

۱. این تاریخ در پایان بخش مثنوی این نسخه و نسخه دیگر دانشگاه آمده است.

اغاز:

اذا مــرکنم شکـــر جـــان آفـــرین را — کــه بــخشیدم از فــضل دنیا و دین را

بــه حکمت دهد هم ستاند زحکمت — گه از فضل مهر و گه از عدل کین را

انجام:

آیـــة الله مــــی‌کند در وی ظــهور — او چه مرآت است و آیه صنعه عور

حــبذا نــفسی کــه او شــد در ازل — از حــــروف ذکـــر و مـــنقاد ازل

نستعلیق، سده ۱۳هـ، صفحه عنوان ترنج و سرترنج و لچکی که درون آنها نام کتاب و توضیحاتی درباره سرایش اشعار آن به قلم شنگرف و لاجورد نوشته شده است، در حاشیه اضافات زیادی دارد و بعضی از ابیات هم خط خورده‌اند. تصحیح شده با علامات «صح» و «بلغ». کاغذ فرنگی با تەنقش روسی.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد گالینگور سبز.

۱۰۷ برگ، ۱۱×۱۸/۵، ۱۵ سطر، ۶/۵×۱۲/۵.

[۱۰۷۷۶]

بدایع الحکمة ناصری (پزشکی ـ فارسی)

از: تلوزان (استاد دارالفنون)

تحریر: مصطفی بن عقیل علوی اصفهانی (سده ۱۳هـ)

نوشته شده به نام ناصرالدین شاه (۱۲۶۴ـ۱۳۱۳ق) چنان که در مقدمه آمده است: «چون به روزگار دولت... ناصرالدین شاه غازی... حکیمان افلاطون دها از ممالک اروپا برای تکمیل علوم و صنایع به دارالخلافة طهران احضار یافته‌اند و در مدرسه مبارکه دارالفنون به تعلیم و تربیت مستعدین علم‌آموز حکمت اندوز مراقبت و مواظبت دارند و از معارف آنهاست جناب دکتر کامل یگانه و حکیم صادق فرزانه... موسیو طلوزان فرانسوی حکیم باشی خاص دولت جاوید اختصاص که سابقاً در دارالسلطنه پاریس یکی از معارف اطبای مجلس شورای امور طبی آن ولایت و مدرس مدرسه طبابت و جراحی اطبای عساکر دولت بهیه فرانسه و مؤلف روزنامه طبی پاریس بوده و رسالات مفیده در علم و عمل تصنیف نموده از جمله رساله در تشریح مرض وبا و رساله در بیان حقیقت خون و تغییرات آن در امراض و رساله در حقیقت انتقال امراض از موضعی به موضعی و موضح حقیقت تشریح مرضی مرض مزمن مفاصل. مجملاً وی درین فن مخصوص امروز متفردست و در این ایام بعضی حقایق و دقایق علوم بدیعه جدیده که مأخذ و مصدر فواید کلیه عدیده است و تا این سنوات در طبق اخفا محجوب مانده بود مرتب

و منظم و به متعلّمین مدرسه تعلیم داده و به دستیاری طبیب حکیم زاده عالیجاه میرزا مصطفی اصفهانی ولد مرحوم مغفور میرزا عقیل علوی حکیم الهی و طبیعی رحمة الله علیه که از متعلمین خوب علم طب مدرسه است و در نزد حکیم باشی مذکور تکمیل تحصیل می‌نماید این دقایق بدیعه را در سلک تعلیم و قید ترقیم کشیده در این رساله جمع آورد و آن را بدایع الحکمه ناصری نام نهاد».

شامل مقدمه و سه جزء:

جزء اول: در گوش کردن.

جزء دوم: در قرع اعضاء.

جزء سوم: در پرواسیدن اعضاء.

[ذریعه، ج ۱۲، ص ۲۵؛ فهرستواره، ج ۵، ص ۳۳۱۱ـ۳۳۱۲؛ آستان قدس، ج ۱۹، ص ۱۵۹؛ فهرست جدید مسجد اعظم، ج ۲، ص ۶۹؛ علی حیدر مؤید قم، ج ۳، ص ۳۵۹]

اغاز: «چون به روزگار دولت ابدمدت اعلی حضرت سلطان حکمت گستر و خاقان دانش‌پرور».

انجام: «حرکت موجی از لمس بر آنها یابند و او زمانی است که رطوبت جوف او رقیق القوام باشد».

انجامه: «تمام شد رساله بدایع الحکمة به تاریخ یوم دوشنبه ۱۵ شهر رمضان المبارک ۱۳۱۰ بید اقل الحاج والسادات خادم الاطباء احمد ابن محمدحسن الطبیب الجیلانی.

سیبقی الخط بعدی فی کتابی — ویبقی الکف منّی فی التراب

فیا لیت الذی یقرأ کتابی — دعا لی بالخلاص من العذاب

لعنت خدا و نفرین رسول بر کسی باد که اعتبار بر دنیا و اهلش نموده و اعتماد بر دوستی نوع خود نماید حتی اولاد و اعقاد زیرا که حقیر بسیار تجربه نموده و آخر الامر در حالت یأس این چند کلمه را بر سبیل وصیت نگاشته‌ام. امید است که مفید اتفاق افتد و دیگران بدین عجوزه و اتباعش بد نشوند.

نیست در خانه دلم جز یار — لیس فی الدار غیره دیار

نستعلیق شکسته‌آمیز، احمد بن محمدحسن طبیب جیلانی، دوشنبه ۱۵ رمضان ۱۳۱۰ق، ابتدای نسخه مهر و تملک ناصر جبلی. تصحیح شده، فهرست مطالب در ۷ صفحه پایانی.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد مقوای ابر و باد، عطف و گوشه‌ها تیماج زیتونی.

۸۹ برگ، ۱۰/۵×۱۷، ۱۴ سطر، ۶/۵×۱۲/۵.

(۱۰۷۷۷)

[الاکسیر] [بابیت ـ عربی]

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

جواب سؤالی در ماهیت ظاهری و باطنی اکسیر است به شیوه بابیان. در پایان تصریح می‌کند که این اولین رساله‌ای است که در جواب کسی نوشته است.[1]

آغاز: «سبحان من حصّ احبآئه بالبلاء واختص اهل ولآئه بالبقاء دون الفنآء واکسی کل احبته بانوار السناء وخصّ نفسه بشئونات الوحدة والکبریاء... اما بعد قد بلغ الی کتابک فی غیابت ذلک الجبّ واطلعت بما رمز فیه و احببتک... فاعلم انما الاکسیر خلق لک وانک ما خلقت للاکسیر».

انجام: «ولولا کنت سائلاً هناک ما اشرت الی احد هذه الاشارات فی العبارات والی هنا اختم کلامی لک یقول ربی فی کتابه سبحان ربک رب العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین».

نستعلیق، سده ۱۴هـ. درگوشه بالای سمت چپ برگ اول نوشته‌اند: «سؤال از اکسیر».

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلدگالینگور سبز.

۵ برگ، ۱۲×۲۰/۵، ۱۵ سطر، ۶/۵×۱۲.

(۱۰۷۷۸)

مجموعه احادیث و ادعیه (حدیث و دعا ـ عربی)

مشتمل بر یک خطبه از امیرالمؤمنین (۱پ ـ ۲پ) و نامه صاحب الزمان به عثمان بن سعید عمری و پسرش (۲پ ـ ۴پ) و یک دعا که نامش را نیافتم (۵ر ـ ۶پ).

با آغاز: «اللهم رب کیف احصی جمیل ذکرک وثنائک واجترح فی محامدک ورضائک تعلم بانی عبدک واقل عبادک».

انجام: «فاکفنی ما اهمّنی فی دنیای وآخرتی انک انت انت ربی وانک انت علی کل شیء قدیر وصلی الله علی محمد وآله الطیبین. بسم الله الرحمن الرحیم».

---

۱. «ثم اعلم بانی استغبت فی تلک الارض وذلک السجن عن کل احد وما کتبت الی احد من کتاب الا بما کتبت من الواح معدودة وان ما کتبت الیک ذلک اول جواب صدر منی هنالک فی بعض المواقع ولولا کنت سائلاً هناک ما اشرت الی...» (۵ر).

ثلث معرب (۴ برگ اول) و شکسته نستعلیق زیبا، سده ۱۴هـ.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلدگالینگور سبز.

۸ برگ، ۱۲/۵×۲۱، ۱۱ سطر، ۷/۵×۱۵.

(۱۰۷۷۹)

گلزار قدسی (ادبیات ـ فارسی)

از: محمدجعفر نراقی، صافی (۱۲۸۶ق)

با مقدمه مفصلی از مؤلف که در آن خلاصه‌ای از زندگی و گرویدنش به باب و تألیفاتش را آورده است از جمله درباره کتاب حاضر می‌نویسد: «چون در مقام جمع کردن ابیات، ساقی نامه و رباعیات برآمدم به قدر هفتاد و شش واحد ساقی نامه و نوزده واحد رباعی به قلم آمده مرتب و منظم گردید و معدودی هم از غزلیات به طور تفرقه بود که در اواخر شهر صفر المظفر سنه ۱۲۷۹ شوقی آنی و شوری بی‌انداز در ساختن کتابی بدیع در غزلیات به سر افتاد. به عزم تمام شروع در انجام این مرام نمود. از صبح تا شام در اتمام این مقصود با کمال انبساط و خرمی خاطر اهتمام می‌نمود تا آن که در سلخ شهر جمیدی‌الثانی ۱۲۷۹ نسخه بدیعه مسمی به گلزار قدسی به توفیق و تأیید حضرت ازلی صورت و حلیه اختتام پذیرفت و تمام آن در مدت چهار ماه قمری به تأثیر نظرات و عنایات حی لم یزلی انجام گرفت» (ص ۱۰ـ۱۱). نسخه دیگری از این کتاب به شماره ۱۰۷۴۷ گذشت.

آغاز:

بسم الله الامنع الاقدس

حمد بی‌حد مبری از خلل	خود بود مخصوص حیّ لم یزل

آن خدایی که آیات معرفت تمام شئونات خود را جلوه تجلی داده در کل شیء از برای کل شیء به ایجاد کل شیء تا هیچ شیء در رتبه خود محروم و بی‌بهره».

آغاز اشعار:

الا ای ساقی خوشخوی رام ما	بریز از باده وحدت به جام ما
بگو آن مطرب خوشروی رعنا را	بگوید از وفا کوس اناالحق را به نام ما

انجام:

صافی ز سخن سنجی خود خرم باش	در شاطی قدس ازلی محرم باش
در عشق ازل چو صاف و پاک آمده‌ای	چون شاخ به فرق جمله عالم باش

انجامه: «تمام شد غزلیات و ترجیع‌بند و مخمس و قصاید به توفیقات حضرت واهب العطیات و خالق البریات فی غرة شهر رجب المرجب مطابق سنه ۱۲۷۹ هزار و دویست و هفتاد و نه هجری علی هاجرها آلاف تحیة و صلوات و برکات و رحمة» (ص ۳۴۸) «لقد تم الکتاب بعون لله الملک العزیز الوهاب من البدو الی الختم فی یوم الجمال من یوم العلاء من شهر المسائل من سنة الواحد من سنین ظهور نقطة البیان علیه من الله کلّ البهاء وکل المجد وکل السناء وکل العز وکل العلاء وکل الجود وکل العطاء» (ص ۵۰۴).

نستعلیق، غره رجب ۱۲۷۹ق، عناوین و نشانیها شنگرف. ابتدای نسخه یادداشت علی روحی در ۱۵ اردیبهشت ۱۳۴۴ش و در پایان یادداشتهایی از همو در خرداد ۱۳۴۶ و محمدجواد فولادی در تیر ۱۳۱۰ و علی مدرس‌زاده در مرداد ۱۳۱۰ درباره این نسخه. بخشهای مقدمه و تبری نامه از حسینعلی بهاء را علی روحی به این نسخه افزوده است.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد گالینگور سرمه‌ای.

۲۶۵ برگ، ۱۲×۱۹/۵، ۱۷ سطر، ۱۴×۱۶/۵.

(۱۰۷۸۰)

دیوان الازلیة الابدیة

(بابیت ـ عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

از آغاز افتادگی دارد. مشتمل بر چندین خطبه بدون شماره‌گذاری.

آغاز افتاده: «من ظهور فاعرفوا قدر ایام الله یومئذ ولا ترقدوا او انصروا دین ربکم وکونوا انصاراً لذلک الامر»

انجام: «ویحصی کل شیء ویعرف الآیات للذین اتقوا انه علیم بکل شیء وقدیر وما من اله الا الله وهو الحق وانه لقوی عزیز وعلی النبیل نفس الله».

انجامه: «هذا کتاب دیوان الازلیة الابدیة کاتب آثار الله الحقیر الفقیر الذلیل المظلوم المحبوس المجبور المحتاج الی الله المغنی الولی العبد الله الاعلی العلی کتبت ذلک وفرغت مما کتبت فی ارض ماغوس الثامن من شهر رمضان الرابع من شهر الاسماء الرابع والعشر من دورة الواحدیة الرابع والثلثون من جلیان البیانیة فی سنة الف ومأتین وتسع وتسعون من الهجرة النبویة فی سنة ۱۲۹۹

کتبت آثارا ومن الله انوارا»

نستعلیق، عبدالعلی (پسر مؤلف)، ۸ رمضان ۱۲۹۹ق در ماغوس، اندکی تصحیح دارد. در برگ اول با مداد نوشته‌اند: «دیوان الازلیة ـ ابدیة ـ از صبح ازل حضرت ثمره. خط مرحوم آقا میرزا عبدالعلی پسر حضرت

ثمره ازلیه».

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد گالینگور قهوه‌ای.

۴۸۸ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۱۳ سطر، ۷/۵×۱۳/۵.

(۱۰۷۸۱)

تغرید الانس و نغمات الروح

(بابیت ـ عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

شرح کلمات خودش است با عناوین «قوله ـ قوله».

ظاهراً از انجام ناتمام مانده است.

[نسخه‌های براون، ص ۷۲؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۸، ص ۴۸۰۸ (به خط علی روحی)]

آغاز: «الحمد لله الذی مدح ذاته بذاته وشهد علی نفسه بعلوّ کبریائه وقدس کنهه عما یذکره عباده ونزّه کینونیته عما یصفه ارقائه».

انجام موجود: «لما انه تعالی شأنه یقدر علی کل شیء وبیده ازمّة الامور فی الاولی والآخرة وانه لعلی ما یشآء قدیر محیط ولامره جل وعز هنالک معان».

نستعلیق، سده ۱۴ه، بر روی کاغذهای خطدار، در پایان نسخه نوشته‌اند: «خط میرزا علی‌محمد دولت‌آبادی مشهور به... (خوانده نمی‌شود) که در جزیره قبرس در قلعهٔ ماغوسه در سنه ۱۳۱۳ از روی خط مبارک حضرت ثمره ارواح العالمین فداه نوشته است». در پایان محتویات نسخه را ۴۲۰۰ بیت نوشته‌اند.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار.

۱۶۰ برگ، ۱۴/۵×۲۱، ۱۴ سطر، ۶/۵×۱۴/۵.

(۱۰۷۸۲)

کتاب الاسماء المقدسة

(بابیت ـ عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

شامل کتاب الرابع (۱ر ـ ۷۲پ) و کتاب الخامس تا باب ۲۶ (۷۴ر ـ ۱۲۷پ).

[نسخه‌های براون، ص ۶۰ـ۶۱].

اغاز: «الباب الاول من الواحد الثامن من الشهر الثامن من السنة فی معرفة اسم المرشد وله اربع مراتب الاول فی الاول. بسم الله الارشد الارشد قل الله ارشد فوق کل ذا ارشاد».

انجام: «قل هذا حزب الله المهیمن المحبوب قل هذا من الذین یحسبون المضطر وهم بامر الله یعملون».

انجامه: «فرغت من تسوید کتاب الرابع من الاسماء الله المقدسة اقل العباد وحید الکرمانی فی غرة شهر رجب المرجب ۱۳۳۲ بعون الله الملک الوهاب» (۷۲پ). «تا این مقام توفیق نوشتن از جانب الله بود الی ما اراد ربّی. وحیدالملک ۱۳۳۷» (حاشیه ۱۲۷پ).

نسخ معرب، ابراهیم وحیدالملک کرمانی، شعبان ۱۳۳۱ق (برگ ۱ ر، شروع کتابت) و غره رجب ۱۳۳۲ق (پایان کتاب چهارم) ۱۳۳۷ق (پایان نسخه). پس از کتاب چهارم کاتب موخره‌ای در توصیف کتاب افزوده است (برگهای ۷۲ پ ـ ۷۳ پ). وحیدالملک در بخشی از این مؤخره نوشته: «اگر کسی به دیده انصاف در این آیات نظر کند عجز خود و کل نفوس را در این مقام خواهد دید که عاجز است از آیات یک آیه اگر چه به دقت فکر خود با کمال سعی بنویسد. زیرا که این آیات و مناجات و خطب و شئونات علمیه و تفاسیر از لسان فطرت و حوم مشیت بر این الواح به قلم قدرت حضرت ربوبیت مسطور شده است. اگر بخواهد کسی وجداناً ادراک نماید باید خود قلم را دست گرفته و بنویسد با کمال سعی هر چه تمامتر، بعد خود مقابل نماید آن چه گفته که اول از لوح فواد فطرت خارج است... این جناب عربی عجمی که کل نوشته از و خود اقرار داده که عربی را تحصیل نکرده حتی... تحصیل علمی نزد کسی نکرده و لحن بدیعی از خود انشاء فرموده که بعد از آن دیگران که مدعی من یظهری شدند با لحن بدیعه آن مظهر قدرت و فصاحت تقلید نموده...». و در پایان چنین امضا کرده است: «اللهم وفقنی لاتمام جلد الخامس غرة رجب ۱۳۳۲ وحیدالملک» (۷۳ پ). عناوین شنگرف و در پایان زنگار و لاجورد. تصحیح شده. نوشته شده روی کاغذهای خطدار جدید، وحیدالملک در پایان هم نوشته که ان شاء الله احیاء آن را تمام خواهند کرد و «در شدت هوای زمستان تسوید و تصحیح شد که دست فرمان نمی‌برد» و یادداشت دیگری از او در خواندن یک ذکر و تذکری اخلاقی در ربیع‌الاول ۱۳۳۹ق. ابتدای نسخه هم یادداشتی از همو در شرح خوابی که حضرت نقطه را دیده است در شب ۱۹ ربیع‌الاول ۱۳۳۹ق و نوشته ذکر دائمی در اسم اکفی در همان تاریخ.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد مقوا با روکش کاغذ ابر و باد، عطف تیماج تریاکی.

۱۲۷ برگ، ۱۳/۵×۲۱/۵، ۲۰ سطر، ۹/۵×۱۷/۵.

(۱۰۷۸۳)

کتاب الواح

(بابیت ـ عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (- ۱۳۳۰ق)

این نسخه چاپی است.

چاپ عکسی و سربی، بی تاریخ، گراور شده از دستخط صبح ازل، با مهر او در آغاز کتاب، ذیل این مهر یادداشتی از علی روحی درباره سرگذشت این مهر و دست به دست شدن آن (۳ ر)، دو صفحه ابتدای نسخه یادداشت مفصلی از همان علی روحی در ۲۴ مرداد ۱۳۵۴ش درباره سرگذشت وسایل و نوشته‌های صبح ازل که آنها را فخرتاج خانم و قمرتاج خانم دختران مرحوم حاج میرزا هادی دولت‌آبادی در سال ۱۳۲۹ از منزل وی از قبرس آوردند؛ از جمله این کتاب است که «نسخه اول کتاب بعضی الواح و آثار است».

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد گالینگور سبز.

۴۱ برگ، ۱۳/۵×۲۱/۵، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۷۸۴)

تفسیر سورة الکوثر

(بابیت ـ عربی)

از: علی‌محمد بن محمدرضا باب (۱۲۶۶ق)

کامل.

[منزوی، ج ۲، ص ۱۷۳۷؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۳۰۸ـ۳۰۹؛ نسخه‌های براون، ص ۵۹؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۳، ص ۴۵۸ و ۳۶۶؛ وزیری یزد، ج ۵، ص ۱۷۶۴؛ کتابنامه بزرگ قرآن کریم، ج ۶، ص ۲۲۱۵]

اغاز: «الحمد لله الذی جعل طراز الواح کتاب الفلق فی کلما فتق واستغرق واستنطق طراز الازل الذی لاحت واضائت».

انجام: «وفرعون ذی الاوتاد قال فقال له عند ذلک عبدالله الحسن صدق الله ابوعبدالله ﷺ حتی صدقوه کلهم جمیعاً وسبحان الله رب العرش عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین».

انجامه: «وتمت الکتاب بعون الله الملک الوهاب فی یوم الاربعاء فی الحادی عشر فی شهر جمادی‌الاولی سنة ۱۲۹۲

بدین امید نوشتم کلام حضرت دوست | که روز حشر به دستم جز این سخن نفکنند

و در زیر آن نوشته‌اند خط مرحوم ملا محمدحسین قزوینی طاب ثراه.

نسخ، محمدحسین قزوینی، چهارشنبه ۱۱ جمادی الاول ۱۲۹۲ق، عناوین و نشانیها شنگرف، ابتدای نسخه یادداشتی از یکی از پایان بدین مضمون که اگر بعضی از کلمات این نسخه با قواعد عربیه مخالف است نباید بر ان ایراد گرفت چه به جای ان با قواعد الهی موافقت دارد؟ (ان تر بعضی الکلمات یخالف القواعد العربیة فانها توافق القواعد الالهیة ولا یخطر ببالک انها خرجت من المیزان)، در پایان هم یادداشتی از وحید که همین موضوع را توجیه کرده است. او در دفاع نوشته که جوانی ۲۱ ساله و عربی نخوانده چنین کتابی نوشته است، و یادداشتی در تفسیر خافضة رافعة در ۱۳۳۶ق به نقل از سید کاظم رشتی. نسخه ۳۵۰۰ بیت است (یادداشت پایان نسخه).

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد گالینگور مشکی، عطف و گوشه‌ها چرم.

۹۳ برگ، ۱۳×۲۱/۵، ۱۹ سطر، ۸×۱۵/۵.

(۱۰۷۸۵)

لآلی و مجالی

(پایبت ـ عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (۱۳۳۰ق)

کلمات قصار برساخته‌ای به تقلید از کلمات امیرالمؤمنین ؑ است به ترتیب حروف الفبا.

در برگ اول و آخر نام کتاب را چنین نوشته‌اند: «نسخه لآلی و مجالی از کلمات حضرت ثمرة الازلیة در مقابل درر و غرر حضرت علی ابن ابی طالب امیرالمؤمنین وعلیه صلوات المصلین می‌باشد».
[مجلس سنا، ج ۲، ص ۹۳ و منابع آن جا؛ نسخه‌های براون، ص ۷۲]

آغاز: «من الثمرة. اسئل تجاب. اسئل تثاب. اعط تعطی. اذل تعلی. اقبل تقوی. الخح تعلی».

انجام: «ینبغی له الدوام والکبریاء. ینبغی له الذکر. ینبغی له المنّ. ینبغی له الظهور. ینبغی له البطون الی دهر الداهرین. والحمد لله رب العالمین والاستغفار».

انجامه: «شهر محرم ۱۳۲۲».

نستعلیق، محرم ۱۳۲۲ق، بالای بعضی از صفحات نوشته شده: «من الازل». با نمره ۱۶۱ در اغاز نسخه.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد گالینگور مشکی.

۶۴ برگ، ۱۴×۲۲، ۲۳ـ۲۴ سطر، ۵/۱۱×۵/۲۰.

(۱۰۷۸۶)

مجموعه:

از: علی‌محمد بن محمدرضا باب (۱۲۶۶ق)

۱. صحیفهٔ عدلیه «۱ پ ـ ۲۶ پ» (پابیت ـ فارسی)

از آن جا که پیشتر کتابی در بیان اعتقادات خودش به فارسی ننوشته بود این کتاب را در ۱۲۶۲ق تألیف کرد.

تنظیم شده در ۵ باب:

باب الاول: فی ذکر الله عزوجل.

باب الثانی: فی بیان القسطاس بامر الله عزوجل فی معرفة الله ومعرفة اولیائه.

باب الثالث: فی معرفة الله ومعرفة اولیائه بما اراد الله عزوجل.

باب الرابع: فی المعاد لله عزوجل.

باب الخامس: فی دعاء الاخلاص لله عزوجل.

[منزوی، ج ۲، ص ۱۷۴۴؛ مدرسه فیضیه، ج ۲، ص ۱۶۸؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۳۹ـ۴۰ که کتاب را ناشناخته معرفی کرده‌اند آن نسخه فقط تا پایان باب ۴ کتاب را دارد؛ دو نسخه دیگر هم از آن در ملک، ج ۷، ص ۱۵۷ و ج ۸، ص ۴۵۲ـ۴۵۳ ناشناخته معرفی شده است.]

آغاز: «باب الاول فی ذکر الله عزوجل. حمد و سپاس وصف جمال ذاتی است که لم یزل بوده یگانه فرد بدون وجود شیء با او».

انجام: «اللهم صل علی محمد وآل محمد وانا ذا اقول بحکمک فیما نزلت فی القرآن لذکر اهل الجنة وان الحمد لله رب العالمین».

۲. غناء «۲۷ ر ـ ۳۸ ر» (پابیت ـ عربی و فارسی)

باب در این پاسخ‌نامه به روش خود درباره حکم غنا و جبر و اختیار بحث کرده است. پیش از رساله نام آن «فی اجوبة سلطان الذاکرین للسؤال الغناء» آمده است. چنان که در ابتدا می‌نویسد: «اما بعد ذکر می‌نماید عبد مفتقر... که در سبیل سفر به سوی ملیک فضل و عدل ادام الله ظله... که در ارض اصفهان توقف نموده، جناب مستطاب قدسی خطاب ذاکر ذکر نقطهٔ وجود و مذکر ظهورات آیت محمود سلطان الذاکرین... سؤال از حکم غنایی که در احادیث شموس عظمت و جلال مذکور است فرمود و از این جهت در مقام اجابت جناب ایشان بر آمده» (۲۹ پ).

این کتاب در فهرست ملک، ج ۷، ص ۱۵۶ به اشتباه به سید کاظم رشتی نسبت داده شده و این اشتباه به منابع دیگر از جمله فهرست نسخه‌های خطی فارسی، ج ۵، ص ۳۹۰۰ـ۳۹۰۱ نیز راه یافته است.

[ملک، ج ۷، ص ۱۵۶ و ج ۹، ص ۱۷۴]

آغاز: «الحمد لله الذی تقدس بقدس قیومیته عن نعت الجوهریات وما یشابهها والحمد لله الذی تفرّد بتفرد ازلیته».

انجام: «ان ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذوالفضل العظیم وسبحان الله رب العرش عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد لله رب العالمین».

۳. دلائل سبعه «۳۸ ر ـ ۴۲ ب» (بابیت ـ عربی)

۷ دلیل در حقانیت خودش و دینش است.

آغاز: «بسم الله الافرد الافرد. بسم الله الفرد الفرد. بسم الله الفرّد الفرّد. بسم الله الفرد الفرّاد».

انجام: «وقد وصیناکم حق الوصیة لعلکم فی دینکم تتقون. وعلمناکم سبل الدلائل فی الآیات لعلکم فی البیان لتتقون فی البیان ثم لتخلفون ثم بالحق تستدلّون».

۴. دلائل سبعه «۴۲ ب ـ ۶۴ ب» (بابیت ـ فارسی)

ترجمه رساله پیشین اوست با تفصیل بیشتر.

[ملک، ج ۲، ص ۲۵۱؛ منزوی، ج ۲، ص ۹۴۳ و ۱۷۴۰؛ نسخه‌های براون، ص ۶۳ و ۶۵].

آغاز: «بسم الله الفرد الفرد. الحمد لله الذی لا اله الا هو الافرد الافرد وانما البهاء من الله علی من یظهره الله ثم ادلائه لم یزل ولا یزال. بعد لوح مسطور را مشاهده نموده هرگاه خواسته شود به تفصیل ذکر ادله در اثبات ظهور گردد الواح اکوانیه و امکانیه نتواند تحمل نمود».

انجام: «این است ظهور معنی آیه در مقام رسول الله در ظهور قبل و هم چنین ظهور بعد و هم چنین ظهور من یظهره الله و هم چنین گوید الی آخر الذی لا آخر له بمثل هذا من اول الذی لا اول له مشاهده کن وقل الحمد لله رب العالمین واستغفر الله ربک فی کل حین وقبل حین وبعد حین الله اکبر الله اکبر».

۵. پنج شان «۶۴ ب ـ ۸۶ ب» (بابیت ـ فارسی)

بخشهایی از کتاب پنج شأن است که در حاشیه جای آنها در نسخه جایی مشخص شده است.

[منزوی، ج ۲، ص ۱۷۳۶]

آغاز: «بسم الله الاعلم الاعلم. تسبیح و تقدیس ذات قیوم لم یزلی را سزاوار بوده و هست که لم یزل به استجلال استقلال ذات مقدس خود بوده».

انجام: «از معرفت حروف حی وکل ما یتفرّع علی الدین فی البیان والله یختص بفضلک من یشاء انه هو الوهاب الکریم».

۶. لوح «۸۶ ب ـ ۸۸ ب» (بابیت ـ فارسی)

آغاز: «بسم الله الاعلی الاعلی. الله لا اله الا هو الاعلی الاعلی وانما البهاء من الله علی الواحد الاول ومن یشابه ذلک الواحد حیث لا یری فیه الا الواحد الاول. وبعد مخفی نباشد بر ناظر این کلمات آن که از آنجایی که فضل الهی».

انجام: «که یک حرف آن معادل نمی‌شود با کل وجود قل الله البسط... بسطه من احد لا فی السموات ولا فی الارض وما بینهما انه کان بساطاً باسطاً بسیطاً».

۷. جواب حی اول مؤمن «۸۸ ب ـ ۹۱ ب» (بابیت ـ فارسی)

در نسخه این گونه معرفی شده است: «جواب حرف حی اول مؤمن که در ماکو نوشته شد به جناب ملا یوسف اردبیلی برسد که در ازقند به صاحبش برسانند».

در ص ۸۹ ر از محمدحسن بن محمدباقر نجفی (۱۲۶۶ق) یاد کرده است.

آغاز: «بسم الله الاعظم الاعظم. وانما البهاء من الله علی حروف الاوحد الاوحد ثم علی من یشابه واحد الاول حیث لا یری فیه الا الاول. وبعد مخفی نباشد که مثل علم بعینه مثل معلومات است همین قسم که».

انجام: «وحزنی بر هیچ نفسی در طاعت خدا وارد نیاید. والله ارحم بکم فی انفسکم الیکم ان کنتم تعلمون».

۸. لوح «۹۱ ب ـ ۹۴ ر» (بابیت ـ فارسی)

آغاز: «بسم الله الاغنی الاغنی. الله لا اله الا هو الاغنی الاغنی. قل الله اغنی فوق کل ذا غناء لن یقدر ان یمتنع عن ملیک سلطان غنائه».

انجام: «در قیامت بعد به اسم من یظهره الله عز ذکره مذکور است سبحانه وتعالی عما یصفون».

۹. لوح «۹۴ ب ـ ۹۵ ب» (بابیت ـ فارسی)

آغاز: «بسم الله الاجود الاجود. اننی انا الله لا اله الا انا الاجود الاجود. شهد الله انه لا اله الا هو له الملک والملکوت».

انجام: «فانا کل یومئذ فی دین الله لمحزونون علی الله توکلنا ذلک حسبنا وان علی الله ربنا فلیتوکل عباده المؤمنون».

۱۰. پنج شأن «۹۶ ر ـ ۱۰۶ پ» (بابیت ـ فارسی)

بخشهایی از کتاب پنج شأن است.

آغاز: «بسم الله الاحی الاحیی. تسبیح و تقدیس حی قیوم لم یزلی را سزاوار بوده و هست که لم یزل به استرفاع».

انجام: «و مستغنی از هر شیء و کل مفتقر بوده‌اند بر او و خواهند بود و اوست غنی متعال».

۱۱. جواب سؤالات «۱۰۶ پ ـ ۱۱۶ پ» (بابیت ـ فارسی)

پاسخ‌نامه‌ای درباره رجعت، عالم دیگر، موت نفس مؤمن، جنت و نار است. نام سوال کننده در نسخه نیامده است.

آغاز: «هو العلی الاعلی. تسبیح و تقدیس ذات قیوم لم یزلی را سزاست که لم یزل به وجود کینونیت ذات خود بوده و هست و تغییری از برای او نبوده و نیست».

انجام: «و هم چنین کل کثرت بیان یوم من یظهره الله راجع به آن می‌شود. والله بیده کل شیء ثم یعیده وهو علی کل شیء قدیر».

۱۲. لوح «۱۱۶ پ ـ ۱۲۱ ر» (بابیت ـ فارسی)

آغاز: «بسم الله الامنع الاقدس. تسبیح و تقدیس ذات محبوب لم یزلی را سزاوار که لم یزل به وجود کینونیت خود بوده از برای ذات مقدس او نبوده».

انجام: «و احتجاب از حق عاقبت محمد نبوده و نیست و ما اتیتک مثل خبیر حسبنا الله ونعم الوکیل نعم المولی ونعم النصیر».

۱۳. لوح «۱۲۱ ر ـ ۱۲۴ پ» (بابیت ـ فارسی)

در بخشی از این لوح چنین آمده است: «و بر احدی از مهتدین مخفی نبوده و نیست که از مبداء من تا امروز زیاده از هفتصد هزار بیت آیات و کلمات ظاهر گشته».

آغاز: «هو. مخفی نباشد بر احدی از موجودات که شبهه‌ای نبوده و نیست که خداوند عالم جل ذکره العالی لم یزل ولا یزال به وجود کینونیت خود بوده و هست».

انجام: «وجحدوا بها واستیقنتها فی انفسهم ظلماً خواهند بود و خداوند فاصل است ما بین عباد و الله خیر الفاصلین».

۱۴. تفسیر سوره حمد «۱۲۸ پ ـ ۱۶۰ پ» (بابیت ـ فارسی)

از انجام نانوشته مانده است.

از این تفسیر نسخه دیگری دیده نشد. در عوض تفسیر سوره فاتحه‌ای از علی‌محمد باب به عربی باقیمانده است. رک: بروجردی قم، ج ۲، ص ۳۰۵؛ میراث شهاب، ش ۳۲، تابستان ۱۳۸۲ش، ص ۳۷.

آغاز: «سئل عن تفسیر الحمد. قال امیرالمؤمنین کل القرآن فی الحمد وکل الحمد فی بسم الله الرحمن الرحیم وکل بسم الله فی الباء وکل الباء فی النقطة وانا النقطة فی تحت الباء. و اما جواب آن که اگر کسی خواهد از این کلمات بهره برد باید اولاً از ارض طبیعت و هوا در گذرد تا آن که از این رحیق مختوم بنوشند».

انجام موجود: «و عدد حروف اون واحد باشد و مراتب احاد اون با بوده باشد و اسم اول اون واحد اول و اسم آخر اون بدّوح».

نسخ، سده ۱۴هـ، عناوین و نشانیها شنگرف و در رساله اخر نانوشته.

پشت طبله اول جلد نسخه را «خط اقا میرزا مصطفی» دانسته‌اند. همان جا فهرست مطالب نسخه هم امده است: «مجلد عدلیه و ... سبعه از فرمایشات حضرت نقطه و تفسیر حمد و جواب حرف حی ... که در ماکو نوشته بود که به جناب ملا یوسف اردبیلی رسیده. با نمره ۱۸۰ برای کتاب.

یادداشت برگ پایانی نسخه: «بر برادران ایمانی مخفی نباشد که این نسخه در نجف‌اباد اصفهان در خانهٔ ابراهیم نامی که ملقب به ابراهیم سیاه باشد و از حضرات بهائی بود پیدا شد و او گفته بود که در سال قحط زوجهٔ استاد عابد بنا چهارسوق شیرازی که محله‌ای از محلات شهر اصفهان می‌باشد واین استاد عابد هم از حضرات بهائی بود اورد با بعضی نوشتجات متفرق و ما قدری گندم به او دادیم. نسخه بسیار غلط داشت و حقیر رونویس نمودم. بر برادران است جستجو نمایند که بلکه نسخهٔ صحیح و تمام او را به دست اورند که اسرارهای بسیار در این نسخه است مثل ان که صریحاً ان چه حروف نفی بر این دین وارد می‌اورد واضح مع اسم و ادعا و سنهٔ ادعا و وفات و رسم و مکان بیان می‌کند. یک جزو دیگر هم از جای دیگر از اول این کتاب پیدا شد به خط بهتر از خط ان نسخه و در مقابله دو کلمه اختلاف بیشتر نداشت که لنسخه بدل نوشته شد ولی افسوس که تمام ان پیدا تا حال نشده» (۱۶۱ ر). تعداد ابیات نسخه هم در صفحه اخر ۶۰۴۴ شمارش شده است.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج عنابی، مجدول.

۱۶۱ برگ، ۱۳×۲۲، ۱۹ سطر، ۱۴/۵×۸.

(۱۰۷۸۹_۱۰۷۸۷)

این شماره‌ها اسناد است که در فهرست اسناد کتابخانه معرفی می‌شوند.

(۱۰۷۹۰)

قرآن کریم

این شماره یک قسمت از قرآن ۱۲۰ پاره به خط زین‌العابدین محلاتی[1] است که ۵ بخش دیگر آن هر یک شماره ثبت جدا خورده و پس از این معرفی می‌شود.

این نسخه از آغاز قرآن تا آیه ۴۲ بقره.

انجامه: «حسب الامر سرکار عظمت مدار عزّت و شوکت اقتدار مقرّب الخاقان معتمد السلطان آقای میرزا علیخان مستوفی دام مجده العالی زین‌العابدین المحلاتی تحریر نمود فی سنة ۱۳۰۰».

نسخ ممتاز جلی و معرب، انجامه به رقاع، زین‌العابدین بن محمدعلی محلاتی، ۱۳۰۰ق در تهران، برای میرزا علیخان مستوفی تفرشی، دو صفحه اول دارای ۲ کتیبه بازوبندی در بالا و ۲ کتیبه در پایین با تذهیب و ترصیع نفیس پرکار، درون کتیبه‌ها نام سوره‌ها و آیه «لا یمسه الا المطهرون» و «تنزیل من رب العالمین» به خط رقاع زرین و تحریر مشکی، بالای هر دو صفحه دو نیم ترنج مذهب مرصع که شماره حزب و نام سوره درون آنها نوشته شده، بین سطور طلااندازی و نقوش گل و بوته، تمامی صفحات مجدول به زر و شنگرف و مشکی و زنگار و لاجورد، میان آیات ستاره نشان زرین و مرصع، علایم وقف و مدها به شنگرف، برگهای نسخه را بعداً با روغن جلا تزیین کرده‌اند. برگ اول تمامی اجزاء یادداشتی مفصل (ظاهراً وقفنامه) و یک مهر بیضوی بوده که همه را پاک کرده‌اند.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی، مجدول زرین، با ترنج و لچکی به زر، دو رو، درون عنابی مجدول.

۷ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۱۰ سطر، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۷۹۱)

قرآن کریم

از آیه ۴۳ تا ۷۴ سوره بقره.

انجامه: «حسب الامر سرکار عظمت مدار عزّت و شوکت اقتدار مقرّب الخاقان معتمد السلطان آقا میرزا علی خان مستوفی دیوان اعلی دام مجده العالی مرقوم شد فی سنة ۱۳۰۰ ثلاثمائة والف من الهجرة کتبه العبد الاثم الخاطی ابن محمدعلی زین‌العابدین المحلاتی فی دارالخلافه طهران صانها الله عن آفات الدوران وحفّت عن الحدثان».

۱. احوال و آثار خوش‌نویسان، ج ۴، ص ۱۰۷۷_۱۰۷۸.

۱۳۰۰ق در دارالخلافه طهران، دو صفحه اول دو نیم ترنج که در آنها نام سوره و شماره حزب قرآن نوشته شده است به خط رقاع وکتیبه‌ای با نقوش اسلیمی مذهب و مرصع، بقیه نشانیها مانند پیش.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد مانند قبل، درون تیماج عنابی ساده.

۶ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۱۰ سطر، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۷۹۲)

قرآن کریم

از آیه ۱۸ سوره لقمان تا آیه ۳۰ سوره سجده.

انجامه: «کتبه العبد الخاطی اقلّ ابناء العلماء ابن محمدعلی زین‌العابدین المحلاتی اوتیا کتابهما یمیناً وحوسبا حساباً یسیراً فی دارالخلافة طهران صانها الله عن آفات الدوران سنة ۱۳۰۳ ثلث وثلثمائة والف من الهجرة النبویة بفرمایش سرکار عظمت مدار عزّت و شوکت اقتدار مقرّب الخاقان معتمد السلطان آقا میرزا علی خان مستوفی تفرشی دام اقباله العالی».

۱۳۰۳ق در طهران، بالای دو صفحه اول دو نیم ترنج مذهب مرصع شامل نام سوره و شماره حزب، با یک سر سوره درون کتیبهٔ زرین مذهب مرصع به خط رقاع، بقیه مشخصات مانند قبل.

جلد همانند قبل.

۸ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۹ سطر، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۷۹۳)

قرآن کریم

از آیه ۱۱۱ سوره مائده تا آیه ۳۴ سوره انعام.

انجامه: «در عهد دولت پادشاه جمجاه ناصرالدین شاه قاجار خلّد الله ملکه بید اقلّ ابناء العلماء ابن محمدعلی زین‌العابدین المحلاتی سنة ثلاثمائة بعد الالف من الهجرة النبویة در قصبهٔ محلات تحریر شد.

غرض نقشی است کز ما باز ماند / که هستی را نمی‌بینم بقائی

مگر صاحبدلی روزی به رحمت / کند در حق این مسکین دعائی»

۱۳۰۰ق در قصبه محلات، با یک سر سوره، بقیه مشخصات مانند قبل.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و جدول.

۸ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۹ سطر، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۷۹۴)

قرآن کریم

از آیه ۷ سوره دخان تا آیه ۳۳ سوره جاثیه.

انجامه: «کتبه العبد الخاطی الداعی لأبود الدولة القاهرة زین‌العابدین المحلاتی سنه ۱۳۱۰».

۱۳۱۰ق، دو صفحه اول دو نیم ترنج مذهب مرصع درون آنها نام سوره و شماره حزب به خط رقاع، سر سورها مذهب مرصع و نام سورها به رقاع، بقیه مانند پیش.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و جدول، یک رو.

۸ برگ، ۲۱×۱۴، ۹ سطر، ۸/۵×۱۳/۵.

(۱۰۷۹۵)

قرآن کریم

از آیه ۳۰ تا پایان سوره زخرف.

از همان اجزای نوشته زین‌العابدین محلاتی است ولی متأسفانه انجامه نسخه را بریده‌اند. مشخصات مانند شماره پیش.

جلد تیماج مشکی، با ترنج و جدول زرین، دو رو، درون عنابی.

۷ برگ، ۲۱×۱۳، ۹ سطر، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۷۹۶)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: میر سید علی مشتاق اصفهانی (۱۱۶۹ یا ۱۱۷۱ق)

شامل غزلیات (۱پ ـ ۵۶پ)، یک قصیده (۵۷ب ـ ۵۹ب)، دو قطعه (۵۹پ ـ ۶۰ر) و ماده تاریخها (۶۰ر ـ ۶۷پ) که از انجام نانوشته مانده و برابر صفحه ۱۹۹ نسخه شماره ۴۶۱۱ دانشگاه تهران است.

[مشترک پاکستان ج ۸، ص ۱۱۲۱ـ۱۱۲۲؛ منزوی، ج ۳، ص ۲۵۲۸ـ۲۵۲۹؛ مسجد اعظم قم، ص ۱۹۵؛ فهرست نـاتمام کتابخانه سلطنتی، ص ۵۳۰ـ۵۳۱. نسخه‌ای از آن در مشترک پاکستان، ج ۸، ص ۱۲۵۶ با آغازی همانند این کتاب به مشتاق تتوی (۱۲۰۳ق) نسبت داده شده که صحیح نیست.]

آغاز:

مخوان ز دیرم به کعبه زاهد که برده از کف دل من آن جا
به ناله مطرب به عشوه ساقی به خنده ساغر به گریه مینا

به عقل نازی حکیم تا کی زفکرت این ره نمی‌شود طی
به کنه ذاتش خرد برد پی اگر رسد خس به غور دریا

انجام:

چون بر آمد آن فریدون حشمت دارا شکوه
بـر سـریر دولت از لطف خـدای انس و جـان

سهر تـاریخش به آیین وفـا مشتاق گـفت
جـاودان بـادش سرآور یک سـلیمانی مکـان

شکسته نستعلیق، سده ۱۲هـ، سطور چلیپا، سه برگ اول بین سطور اشکال و لچکیهای زرین طلااندازی شده، با مهر کتابخانه سید محمدکاظم امامی (شماره دو)، بین برگهای ۵۶ و ۵۷ چند صفحه را بریده‌اند. پشت جلد و ابتدای نسخه مهر بیضوی: «عبده نصرالله الحسینی»، برگ ۵۷ ر چند بیت شعر به خط یوسف بن اسحاق بن محمدتقی حسینی که جدیدتر است و بعدا اضافه شده. در پایان چند قطعه شعر از این افراد کتابت شده: قصیده‌ای از طوفان (من افکار عالیحضرت مخدومی میرزا طوفان) در مدح امام سجاد ﷺ (۶۸پ ـ ۷۱ر)، دو ماده تاریخ فوت سید رضا علی در ۱۲۲۴ق (۷۱ر ـ ۷۱پ)، جامی (۷۱پ)، بدیعی (۷۱پ ـ ۷۲پ).

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی یک لا، طبله دوم افتاده، بیاضی.

۷۲ برگ، ۱۸×۹، ۱۴ سطر، ۶/۵×۱۴/۵.

(۱۰۷۹۷)

الصحيفة السجادية

(دعا ـ عربی)

از: امام علی بن الحسین زین‌العابدین (۹۴ق)

کامل، بدون ملحقات

انجامه: «قد تشرف بکتابه هذه الصحیفة الکاملة بعون الله وحسن توفیقه أقلّ عبادالله الربانی محمدرشید بن ابن حسین السهندیّ الکُجَجی الحسینی فی سنة ۱۰۲۱».

نسخ معرب، محمدرشید بن حسین سهندی کججی حسینی، ۱۰۲۱ق، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع، حاشیه صفحات نقوش اسلیمی با قلم لاجورد، همه صفحات مجدول به زر و شنگرف و لاجورد، ابتدای نسخه تملک محمد وثوق بن معتمدالسلطنه در ۱۳۱۳/۲/۵ق و مهر بیضوی: «المتوکل علی الله عبدالله»، عناوین دعاها و نشانیها شنگرف. پایان نسخه همان مهر بیضوی ابتدای نسخه و تملکی که فقط تاریخ ۱۱۷۵ق از آن باقیمانده است. اندکی تصحیح و نسخه بدل دارد.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج ترپاکی یک لا، مجدول گرهی، با روکش پارچه‌ای، دو رو.

۱۷۹ برگ، ۱۵×۸، ۱۱ سطر، ۴/۵×۱۰/۵.

(۱۰۷۹۸)

مجموعه دعا
(دعا ـ عربی)

شامل دعای صباح (۱ ر ـ ۲ پ، با افتادگی از آغاز) و دعای کمیل (۳ ر ـ ۳۴ ر).

انجامه: «حسب الامر جناب جلالت و حشمت و عظمت مآب فخامت و مناعت و عدالت انتساب شوکت و معدلت و مکرمت نصاب صاحب رای مستقیم و تابع شرع قویم سلیل جلیل سلسله سادات عالی نسب و نبیل نقاوه دودمان مرتضوی حسب الجامع للمحاسن والمفاخر مجمع الفضایل والفواضل الجلیلة العلیّة المخصوص بالنفس القدسیة مفخر اعاظم السادات العلویة والفاطمیه مقرب الحضرت الرضویة والخاقانیة مروّج الشریعة الاحمدیّة بندگان عالی خداوگاری [خداوندگاری] عضدالملک الدولة القاهرة العلیّة متولی باشی بالاستقلال روضه رضیّه رضویّه دام شوکته واجلاله وابّد الله ظلال رأفته علی کافة البریة تحریر پذیرفت. حرّره الداعی لأبود الدولة القاهرة الباهرة الزاهرة البهیة السلطانی عبدالوهاب بن علینقی الرضوی عفی الله عن جرائمهما بمحمد وآله الطاهرین به تاریخ نوزدهم شهر جمادی‌الأخری فی سنة ۱۲۷۶ من الهجرة المقدسة النبویة علیه الف آلاف الثناء والتحیة».

نسخ معرب خوش، عبدالوهاب بن علینقی رضوی حسب الامر عضدالملک[۱] متولی روضه رضیه رضویه، ۱۹ جمادی الأخر ۱۲۷۶ق، صفحات مجدول به شنگرف و زر و زنگار و لاجورد و مشکی. تمامی صفحات بین سطور طلااندازی، ابتدای دعای کمیل کتیبه ساده مذهب، آخر نسخه مهر کتابخانه سید محمدکاظم مدنی. شامل ۳ کراسه ۸ برگی (به جز آخری که ۱۰ برگی است).

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج زیتونی زیبا دو رو؛ بیرون مجدول زرین، درون عنابی، گرهدار زرین مجدول، یک لا، دو طبله از هم جدا شده.

۳۵ برگ، ۸/۵×۱۲، ۷ سطر، ۶×۱۰.

(۱۰۷۹۹)

الصراط المستقیم الی مستحقی التقدیم
(کلام ـ عربی)

از: علی بن محمد بن یونس بیاضی (۸۷۷ق)

کامل.

[دانشکده حقوق تهران، ص ۳۹۷ـ۳۹۸؛ معجم التراث الکلامی، ج ۴، ص ۱۶۰ـ۱۶۱؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۵۹۵ و ج ۱۶، ص ۳۰۳]

۱. میرزا محمدحسین بن فضل‌الله حسینی، عضدالملک (۱۲۸۴ق) دو بار به سمت متولی‌باشی آستان قدس رضوی منصوب شد. رک: القاب رجال دوره قاجاریه، ص ۱۱۰.

آغاز: «الله احمد حمداً لا یتناهی علی وجوب وجوده وایاه اشکر شکراً لا یتناها [کذا: هی] علی افاضة خیره و جوده».

انجام:

وارجوا الی الرحمن منهم شفاعة	لتصرف عنّی من عظیم وباله
لسعف وتسلت من ربیع آخر	التی لأعوام «دق تد» تمام جماله

انجامه: «تمّ الکتاب بعون الملک الوهاب علی ید اقلّ العباد واحوجهم الی رحمة ربّه الودود محمود الخفاجی اصلاً والنجفی مولداً ومسکناً سنة ۱۰۴۹».

نسخ، محمود خفاجی نجفی، ۱۰۴۹ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و علامت بلاغ فیض‌الله را با عباراتی نظیر: «بلغ فیض‌الله» و «بلغ ف» دارد (مخصوصاً در گوشه پایین بسیاری از صفحات)، با حواشی توضیحی بسیار که اکثر آنها به امضای «منه» است. عناوین کتاب و موضوعات آن با قلم درشت در بالای صفحات نوشته شده، برخی از برگها وصالی شده. ۵ برگ آخر سفید.

یادداشتهای ابتدای نسخه: تملک محمد بن فرج حمیری نجفی و نام کتاب و مؤلف و توضیحاتی درباره کتاب از او بدین ترتیب: «کتاب الصراط المستقیم الی مستحقی التقدیم تصنیف الامام العلامة والمحقق الفهامة وارث علوم المتقدمین واستاد الحکماء والمتکلمین الشیخ زین‌الدین ابی‌محمد علی بن محمد البیاضی قدس سره فسبحان من اقدم هذا الشیخ الجلیل علی جمع جمیع ما ذکر فی کتب الامامة من الایرادات والجوابات والروایات و الایات والنثور والانشادات بکتاب واحد مرتب احسن ترتیب مبوب احسن تبویب یعرف قدره وعلو ثمنه ومهره من نظر فیه ووقف علیه فانه یغنی عن جمیع ما عداه اذ کل ما فی غیره فیه ولیس کل ما فیه فی غیره. وکتب مالک هذه النسخة الفقیر الی الله الغنی الولی محمد بن فرج الحمیری النجفی»، دو بیت شعر از همان محمد بن فرج، تملک محمدمهدی کاتب نجفی با مهر هشت ضلعی: «المهدی من هدیت»، یادداشتی با عنوان: «فی بیان کتب شیخ سلیمان سلمه الله تعالی التی عند الناس» شامل مشخصات ۱۶ کتاب با نام امانت گیرندگان، و یادداشت دیگری: «فی بیان الکتب التی عندی لاخی الشیخ سلیمان سلمه الله» و تملک ابن الشیخ... (بارکی) محمد در ۱۲۳۲ق و دو بیت شعر از سنایی و مولوی.

پیش از کتاب ۵ برگ یادداشتهای پراکنده از فیض‌الله در تفسیر چندین آیه از سوره رعد و دیگر سوره‌ها، مراتب نجات یافتگان از ارباب ایمان، فی بیان وصول ابراهیم مقام الخلة در روز قیامت، در شرح دعایی از امام زین‌العابدین، فائده‌ای در ویژگیها و امتیازات امام حسین و شهادت ایشان، و یادداشتی درباره اسامی ائمه در کتاب حاضر با امضای: «کتبها بیده الداثرة اقل العلماء واحقر الحاج فیض‌الله الدربندی الشیروانی فی شهر رجب من شهور سنة ۱۳۰۳ فی بلدة طهران» (۱ پ ـ ۵ پ).

پشت طبله اول جلد هدایت‌الله نوشته که ملا فیض‌الله دربندی این کتاب را در ربیع‌الاول ۱۳۰۶ق سبحقان نیل به یادگار به او بخشیده است. چندین جای نسخه مهر بیضوی: «هدیه بدانشکدهٔ حقوق

طهران دکتر محمد مصدق دهم ابان ۱۳۱۴».

پایان نسخه شعری در ۱۲ بیت در وصف کتاب، با آغاز:

هذا الکتاب مبلّغ برشاد من	یسلک طرایقه بغیر خلاف
فکانه المبعوث احمد اذ اتی	فی اخر الادیان بالانصاف[1]

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۱.

جلد تیماج زیتونی مجدول.

۲۵۳ برگ، ۲۱/۵×۳۰، ۲۵ سطر، ۱۶/۵×۲۱.

(۱۰۸۰۰)

ترکیه

(سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید (قراگزلو)

۱۰ شماره بعدی که معرفی می‌شوند یادداشتهای سفر مسعود فرید به ۱۲ کشور دنیاست. خود او در مقدمه نسخه شماره ۱۰۸۰۹ ـ که اولین مجلد کتاب است ولی آخرین شماره ثبت را خورده ـ علت سفرها و جمع‌آوری یادداشتهایش را چنین نوشته است: «تاکنون برای نگارنده دو بار فرصت مسافرت به قاره اروپا دست داده است: اواخر خرداد ۱۳۲۶ در اجرای تصویب نامه دولت از طرف راه آهن دولتی ایران مأموریت یافتم عده‌ای از مأموران راه آهن را که می‌بایستی برای کارآموزی به اروپا بروند سرپرستی نمایم و بار دیگر در اواسط سال ۱۳۴۵ به منظور معاینه پزشکی. در این دو سفر مجموعاً از دوازده کشور دیدن کردم. در مراجعت از سفر اول یادداشتهای ادواری خود را در مجله راه آهن منتشر کردم، منتها برای آن که زیاد خشک و کسل کننده نباشد شمه‌ای از مشهودات خود را بدان افزودم... پس از آن که سلسله مقالات در متجاوز از بیست شماره مجله منتشر شد (موقعی که از شورای عالی راه آهن به سازمان برنامه منتقل شده بودم) نفهمیدم اولیاء وقت روی چه ملاحظات و مصالحی چاپ بقیه یادداشتها را که می‌رفت وارد مرحله حساسی شود متوقف نمودند و بدین ترتیب انتشار مشاهدات و مطالعات ناقص ماند. از آن تاریخ به بعد پیوسته در صدد بودم راهی برای تکمیل آن چه قبلاً منتشر شده بود منتها با خصوصیات بیشتر به صورت سفرنامه بنگارم ولی پیش آمدهای گوناگون مانع از انجام این نظر شد. به علاوه تصور می‌کردم پس از گذشت مدت طولانی نوشتن شرح مسافرتی که نزدیک بیست سال از تاریخ آن گذشته بی‌مورد و

[1] این قصیده به همین صورت در نسخه دانشکده حقوق هم نوشته شده و مرحوم دانش‌پژوه متن کامل آن را در فهرست آورده است.

خالی از فایده خواهد بود... در بازگشت از سفر دوم درصدد برآمدم یادداشتهای سفر گذشته را با یادداشتهای سفر اخیر توأم نمایم و بدین ترتیب شرح یک مسافرت دوراهی را که مشتمل بر دوازده کشور است (لبنان، مصر، ایتالیا، سویس، بلژیک، فرانسه، انگلستان، از یک طرف و ترکیه، یونان، یوگسلاوی، اتریش، آلمان از طرف دیگر) با هم تلفیق می‌شود». پس از آن می‌نویسد که قسمت مهمی از اطلاعات از راهنماها و کتب و منابع مختلف اقتباس و استخراج شده، زیرا در سفر اول به واسطه اشتغال به مأموریت و در سفر دوم به علت ضیق وقت موفق نشده تمام جاهای دیدنی مسیر خود را ببیند.

از تاریخهایی که در این مجلد و مجلدات دیگر آمده دانسته می‌شود وی در سالهای ۱۳۴۶ و ۱۳۴۷ش به تدوین این سفرنامه‌ها اشتغال داشته است.

در شماره ۲-۸-۱۰ ص ۱۲۰ـ۱۲۱ از سفرنامه پدرش به اروپا یاد می‌کند که ۴۰ سال پیش در ۱۳۲۵ق نوشته شده بود و گفته که وی گزارش روزانه و وقایع ایام خود را از اوائل عمر تا آخرین روز زندگی نوشته است.

[میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۱۴۲].

آغاز: «ناحیه مدیترانه. آنتالیه. ایالت آنتالیه در جنوب غربی آسیای صغیر کنار دریای مدیترانه واقع شده است».

انجام: «که در دامنه به چرا مشغولند بسیار جالب است در سینه کوه نقوشی از دوره‌های ما قبل تاریخ دیده می‌شود».

نستعلیق تحریری، خط مؤلف، سده ۱۴هـ، با تصویرها و نقشه هایی که از کتابی جدا کرده و در آن چسبانده‌اند. نوشته شده در دفترهای جدید خطدار.

اهدایی مسعود فرید (مؤلف) در ابان ۱۳۷۱.

جلد مقوای ساده، با روکش پلاستیکی، فنری، رو و پشت جلدها عکسی از مناظر همان کشور گذاشته‌اند.

۶۰ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۱)

یونان

(سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «یونان. از آغاز تاریخ بشر تمدنهای متعددی در دره نیل (مصر) بین النهرین (کلده ـ آشور ـ بابل) کشورهای جنوب آسیا».

انجام: «نوازندگان ماندولین با سرناوهای زنت مشتری‌ها را سرگرم می‌کنند».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۹۶ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۲)

ایتالیا و سویس و فرانسه (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «گردشگاه‌های رم. در داخل و خارج رم گردشگاه‌های زیبا و مصفایی است که نام و نشان قسمتی از آنها را در این جا».

انجام: «این کتابخانه از بزرگترین کتابخانه‌های دنیاست و متجاوز از ۶ میلیون کتاب دارد».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۹۵ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۳)

لبنان (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «لبنان. کشور زیبا و کوچکی که به نام لبنان معروف است در کتاب مقدس به سرزمینی که شیر و عسل در آن جاری است یاد شده».

انجام: «و خوانندگان عزیز را تا اندازه‌ای در جریان وضع روز هر یک از کشورهای مذکور بگذاریم».

مشخصات همانند نسخه قبل. پشت جلد نوشته شده: فرید محمدعلی، دبیرستان البرز، کلاس $\frac{۱}{۹}$

۲۹ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۴)

اتریش (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «سفری به اتریش. تهران ـ وین. برای مسافرت به این کشور کوچک ولی جالب که سابقاً امپراتوری بزرگی بود».

انجام: «یک برج ساعت و یک برج زنگ از بقایای قلعه است که طبق مقررات عهدنامه دینی (۱۸۰۹) تخریب گردید».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۹۴ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۵)

یوگسلاوی (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «تهران ـ بلگراد. برای کسانی که به منظور سیاحت به اروپا می‌روند و فرصت کافی دارند یوگسلاوی خصوصاً کرانه‌های زیبای دریای آدریاتیک بسیار جالب است».

انجام: «و آن چه باعث شهرت آن شده این است که صیادان به وسیله پرندگان شکاری ماهر صید می‌کنند».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۵۵ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۶)

فرانسه و بلژیک (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «پاریس. قصر و موزه لوور. گر چه تماشای موزه لوور از لحاظ قرب جوار به قصر رویال در خاتمه برنامه دوم قرار دارد».

انجام: «تا گستان را با سقف شیشه‌ای پوشانیده و به صورت گرم خانه وسیعی در آورده‌اند».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۸۵ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۷)

ترکیه (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «از چه راه می‌توان به ترکیه رفت؟ تا موقعی که راه آهن ایران به ترکیه متصل نشده چنان چه گران بودن قیمت مطرح نباشد»

انجام: «مانند سایر شهرهای آسیای صغیر تحت سلطه حکومتهای مختلفی بوده است. محصولات عمده آن سیمان، آرد و مصنوعات است».

مشخصات همانند نسخه قبل. این مجلد با خط خوردگی و اصلاحات، در آغاز نوشته شده که خط‌خوردگیها به خاطر اظهارات وابسته فرهنگی سفارت ترکیه بوده است.

۶۸ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۸)

انگلستان (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «انگلستان. در نظر داشتم ضمن مسافرت به اروپا اطلاعاتی راجع به راه آهن انگلستان کسب کنم ولی سفر به آن کشور جزو برنامه نبوده».

انجام: «که به وسیله قطار، اتوبوس یا کشتیهای مجهز در ایام تعطیل از آنها استفاده کنند».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۷۷ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۰۹)

ایتالیا و مصر (سفرنامه ـ فارسی)

از: مسعود فرید

آغاز: «راهنما و یادداشتهای سفر به دوازده کشور. پیش گفتار. نکاتی چند در فوائد سفر، اگر تفریحات و سرگرمیهای گوناگون بشر را».

انجام: «سفارت ایران تلفن و آدرس».

مشخصات همانند نسخه قبل.

۹۵ برگ، ۱۷/۵×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۱۰)

کتابچه ثبت نامه‌های بمبئی (نامه‌نگاری ـ فارسی)

مکاتبات حاجی حسین قلی خان کارپرداز بمبئی است از ۵ رمضان ۱۳۰۱ تا ۱۲ شعبان ۱۳۰۹ق. شامل:

ـ ثبت کاغذهایی که به حاجی حسین قلی خان معتمد الوزرای مقیم بمبئی نوشته می‌شود (۱۵ پ).

ـ جواب کاغذهای معتمد السلطان حاجی حسین قلی خان معتمد الوزرای مقیم بمبئی (۱۷ پ)، همه نامه‌های این بخش از طرف دربار است.

ـ سواد احکامی که حسب الخواهش معتمد الوزاره به مردم نوشته است (۲۸ ر).

ـ نامه‌های دربار (۳۰ پ).

ـ کاغذهایی که به اشخاص مفصله ذیل نوشته شده است (۳۴ پ). این بخش فقط یک صفحه است.

ـ نامه‌های دربار (۳۵ پ).

آغاز: «نوشتجاتی که از وزارت جلیله بمبئی نوشته می‌شود. نمره ۲۱. تاریخ پنجم شهر رمضان ۱۳۰۱. در باب تدبیر بقیت رعایای دولت علیه شروحی که سابقاً در نمره ۱۲ و حالا در نمره ۲۶ نوشته‌اید ملاحظه شد».

انجام: «۱۲ شعبان ۱۳۰۹. شرحی به حاجی میرزا حسین قلی خان بمبئی مطابق تفصیلی که به علاءالسلطنه از من نوشته شد در باب اطلاعات تجارتی آن صفحات نوشته و ارسال شد».

تحریری و شکسته نستعلیق، ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۹ق. تاریخ هر نامه در زیر آن آمده است. ۹ برگ از ابتدا و ۹۱ برگ از انتها سفید مانده است. برخی از بخشها مانند ۱۴ ر ـ ۱۵ ر با خط خوردگی. صفحات با ته‌نقش هشت گوشه: "N.6".

اهدایی مسعود فرید در آبان ۱۳۷۱.

جلد مقوا، روکش پارچه مشکی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای.

۱۴۰ برگ، ۱۷×۲۱، سطور مختلف، ۱۳×۱۸/۵.

(۱۰۸۱۱)

دفتر ثبت تلگراف وزارت امور خارجه (نامه‌نگاری ـ فارسی)

تلگرافات وزارت امور خارجه به کارگزاران شهرهای مختلف، مانند اصفهان و بمبئی و بوشهر و یزد و شیراز و آذربایجان و رشت و... و جوابهای آنهاست از شنبه ۲۸ رجب ۱۳۰۱ق تا ۷ رمضان ۱۳۰۷ق.

آغاز: «به تاریخ شنبه بیست و هشتم رجب ۱۳۰۱. نمره ۲. اصفهان. به فرمایش جناب امین السلطان صورت به میرزا زین‌العابدین داده شد».

انجام: «به سمت کارگذاری میرزا عباس تامور و روانه شد و شما به دار الخلافه احضار شوید البته به زودی حرکت کنید».

تحریری و شکسته نستعلیق، ۱۳۰۱ تا ۱۳۰۷ق. متن از برگ ۱ تا ۴۰ است و بقیه نسخه سفید مانده.

اهدایی مسعود فرید در آبان ۱۳۷۱.

جلد مقوا، روکش پارچه مشکی، عطف و گوشه‌ها تیماج زیتونی، آبخورده.

۱۴۱ برگ، ۱۷×۲۱، سطور مختلف، ۱۴/۵×۱۹/۵.

(۱۰۸۱۲)

داستان ژان والژان (بینوایان) (داستان ـ فارسی)

از: ویکتور هوگو

مترجم: ناشناخته

چندین ترجمه از بینوایان در فهرست کتابهای چاپی فارسی مشار، ج ۱، ص ۸۷۸ـ۸۷۹ معرفی شده است اما مشخص نشد ترجمه حاضر از کیست.

از اواسط فصل ششم کتاب دوم تا فصل دوم کتاب ششم در این نسخه موجود است. از انجام ناتمام رها شده و از آغاز هم افتادگی دارد. برگ شماری نسخه از ص ۱۵۲ تا ۳۳۶ است که نشان می‌دهد ۱۵۱ برگ اول آن افتاده.

آغاز افتاده: «بدان تفسیر که بگوید من در شهر فاورل شراب بودم و بعد با بخش گلو دست راست خود را بالا برده هفت مرتبه منظماً مرتبه به مرتبه او را پایین می‌آورد».

آغاز کتاب سیم: «کتاب سیم سال ۱۸۱۷. فصل اول سنه ۱۸۱۷. سال ۱۸۱۷ سالی است که لوئی مجدهم با اطوار شاهانه که خالی از نخوت و غرور نبود آن سال را سال بیست و دویم سلطنت خود می‌خواند یعنی بلافاصله بعد از لوئی هفدهم».

انجام موجود: «تلفظات محلی ژان را بدل به شان و شان ماسیو، شان ماتیو استعمال شد و بدین اسم مشهور گردید».

تحریری، خط مؤلف، سده ۱۴هـ، نسخه سیوده اصلی است با خط خوردگی و اضافات در متن. برگهای نسخه از شیرازه جدا شده‌اند و باید صحافی بشوند (جزوه جزوه است). نوشته شده روی کاغذهای خط دار. وسط نسخه کارت ویزیت عطاءالله سمیعی گذاشته شده است.

اهدایی مسعود فرید در آبان ۱۳۷۱.

جلد مقوایی، طبله دوم افتاده.

۱۸۴ برگ، ۱۶/۵×۲۲/۵، ۱۴ـ۱۷ سطر، ۱۵×۲۰.

(۱۰۸۱۳)

عهد و پیمان مردان سرخ پوش قلعه کنت (داستان ـ فارسی)

از: پونسون دوترای

مترجم: هرمز وزیری

این نسخه جلد دوم است و از فصل ۲۴ آغاز می‌شود.

آغاز: «عهد و پیمان مردان سرخ‌پوش قلعهٔ کنت. فصل بیست و چهارم، فراموش شده، مردان سرخ‌پوش از طالار استنطاق بیرون آمده در یکی از اطاقهای جنب آن رفته در را بستند. موروبل و لاپسی با کمال غضب حرف می‌زدند».

انجام: «و امید دارم به زودی چاره بجویم که مادموازل باوت به ارباب عزیزم طوبی شوهر کند».

تحریری، سده ۱۴هـ، عناوین درشت‌تر، دو ستونی، با مداد آن را ویرایش کرده‌اند، در پایان یادداشت کاتب را سیاه کرده‌اند که در آن نوشته بود کتاب به خاطر مرگ مؤلف ناقص مانده و کسی دیگر که نامش خوانده نمی‌شود آن را تمام کرده است.

اهدایی مسعود فرید در آبان ۱۳۷۱.

جلد مقوا، روکش پارچه‌ای توسی، عطف تیماج قهوه‌ای.

۷۵ برگ، ۱۸×۲۴/۵، ۱۷ سطر، ۱۷×۲۱/۵.

(۱۰۸۱۴)

دفتر خاطرات (خاطرات ـ فارسی)

از: سید محمد ضیاء (متولد ۱۲۹۳ق ـ ؟)

خاطرات خودنوشت دکتر سید محمد ضیاء پسر سید محمود طبیب حکیمباشی است که پس از ذکر ایام کودکی و اقوام و تحصیلات (برگهای ۱ تا ۱۰۹) به صورت یادداشتهای روزانه نامرتبی از سال ۱۳۱۵ تا ۱۳۳۱ش نوشته شده است.

نستعلیق تحریری، مؤلف، سده ۱۴هـ، از برگ ۱۱۰ تا ۳۹۴ سفید است، همه برگها مرتب قرار نگرفته‌اند و شماره گذاریهای صفحات هم که از خودمؤلف است یک دست نیست و مشوش صحافی شده است. ابتدای نسخه فهرست مطالب ۴۰ برگ آغاز خاطرات.

یادداشتهای پایان نسخه: صفحه ۳۹۵ نوشته‌ای به خط محمود فرخ در ۲۲ مهر ۱۳۲۸، صفحه ۳۹۶ تا ۴۰۰ فهرست اجناس مختلف، و صفحه ۴۰۱ تا ۴۱۰ فهرست کتابهای وی در تاریخهای ۳۰ فروردین ۱۳۱۹ و ۱۴ اردیبهشت ۱۳۱۸ و ۲۰ اردیبهشت ۱۳۲۰ و ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۲ش.

اهدایی مسعود فرید در آبان ۱۳۷۱.

جلد گالینگور، عطف و گوشه‌ها چرم.

۴۱۳ برگ، ۱۲×۱۹/۵، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۸۱۵)

[قانون آیین دادرسی] (حقوق - فارسی)

از: ناشناخته

بررسی قانون آیین دادرسی ایران است که در ۲۵ شهریور ۱۳۱۸ش به تصویب مجلس شورای ملی رسید، با مقدمه‌ای در تاریخ قضا و تعریف آن.

آغاز: «تعریف آیین دادرسی. آیین دادرسی عبارت از مجموع مقررات و تشریفاتی است که باید از طرف ارباب رجوع در مقام مراجعه به دادگاه‌ها».

انجام: «I صلاحیت نسبی بین دادگاه و دادگاه شهرستان. II قواعد صلاحیت محلی».

انجامه: «در تاریخ ۲۰/۲/۱۴ بواسطه نبودن وقت خاتمه یافت».

نستعلیق تحریری، مؤلف، ۱۴ اردیبهشت ۱۳۲۰ش. اوراق را با نخ به هم دوخته‌اند.

اهدایی مسعود فرید در آبان ۱۳۷۱.

جلد گالینگور (مربوط به کتاب دیگری است).

۹۳ برگ، ۱۳×۱۹، سطور مختلف، ۱۰/۵×۱۸.

(۱۰۸۱۶)

ثمرة العمر (فهرست - فارسی)

از: محمدرضا فخرالدین نصیری امینی (۱۲۸۹-۱۳۷۹ش)

این شماره و شماره بعدی فهرست ۵۵۰ نسخه از نسخه‌های نفیس فخرالدین نصیری امینی است که وی در شهریور ۱۳۳۶ش آنها را به دانشگاه تهران فروخت. این نسخه‌ها از شماره ۱۷۶۳ تا ۲۳۱۲ در جلدهای ۸ و ۹ فهرست دانشگاه تهران معرفی شده‌اند.[1]

---

۱. از این فهرست محمدتقی دانش‌پژوه در تألیف فهرست دانشگاه تهران استفاده کرده و در مقدمه فهرست آن جا، ج ۸، ص چهار از آن یاد کرده است. همچنین شرحی درباره آن به قلم حورا نصیری امینی، دختر فخرالدین نصیری امینی - در کتاب زندگینامه ابوالفضائل فخرالدین نصیری امینی، ص ۳۷۰-۳۷۱ آمده است.

بنا بر مقایسه‌ای که میان نوشته نصیری و فهرست دانشگاه انجام دادم ظاهراً فقط یک نسخه از این فهرست به دانشگاه منتقل نشده که مشخصات آن چنین است:

«الامثال السائرة من شعر المتنبی، این کتاب را صاحب بن عباد برای فخرالدوله دیلمی از دیوان متنبی انتخاب نموده است و تمام این کتاب به خط علی بن حسن الباخرزی الشاعر مصنف دمیة القصر می‌باشد تاریخ کتابت ۴۳۴ق، در ۴۴ صفحه، به قطع ۱۷×۲۷».[1]

نصیری در مقدمه کتابش مورخ ۵ دی ۱۳۳۴ نوشته است: «در عرض این مدت در عالم سیاحت ۲۰-۳۰ ساله و تفحص و تجسس پاره‌ای از نسخه‌های عجیب و نفیس... که نام بسیاری از آنها را حتی کسی نشنیده است تحصیل نمودم. اکنون که سنین عمر بر ۴۵ بالغ آمده خواستم فهرست مختصری بر کتب خطی خود که به نام ثمرة العمر نامیده‌ام به قلم آورم تا نموذجی باشد و مشخصات هر کتاب معلوم شود و یادگاری از بنده بماند».

صفحات ۱-۵ فهرست کتابخانه‌هایی است که فخرالدین نصیری این نسخه‌ها را از آنها تهیه کرده بود:

۱. کتابخانه علامه مجلسی.

۲. کتابخانه حجة الاسلام شفتی.

۳. کتابخانه سید محمدباقر موسوی خوانساری صاحب روضات الجنات.

۴. کتابخانه حاجی محمدابراهیم کلباسی.

۵. کتابخانه ابوالمعالی کلباسی.

۶. کتابخانه سلسله فیضیه شامل خطوط ملا محسن و فرزندش و چند تن دیگر از آن خاندان.

۷. کتابخانه فرهاد میرزا.

۸. کتابخانه میرداماد.

۹. کتابخانه شیخ بهایی.

۱۰. کتابخانه مولی صالح مازندرانی.

۱۱. کتابخانه سید محمدعلی داعی‌الاسلام. مقداری از کتب این کتابخانه را در حراج کتابهای خطی ایشان، که در کتابخانه دانش فرزند ایشان حراج می‌شد خریداری کردم.

---

۱. مصطفی معفوظ این نسخه را در کتابخانه فخرالدین نصیری دیده و آن را در مقاله خود با عنوان نفائس المخطوطات العربیة فی ایران در مجله معهد المخطوطات العربیة، س ۳، ش ۱، ۱۹۵۷م، ص ۳۷ معرفی کرده بود.
به جای این نسخه مرقعات خیام به شماره ۱۷۶۸ در ص ۱-۳ جلد ۸ فهرست دانشگاه تهران ثبت شده است. همچنین رک: دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۱، ص ۵۲-۵۷.

۱۲. کتابخانه والد مدظله (مجدالدین نصیری)، چون تعداد کثیری از کتب کتابخانه خودشان را به تقویم مرحوم تربیت به کتابخانه مجلس شورای ملی و به تقویم آقای سهیلی به کتابخانه ملی ملک و به مرحوم حاج سید نصرالله تقوی و حضرت آقای مشکوة و سایرین فروختند به واسطه علاقه وافری که به تحصیل و جمع آوری کتب خطی داشتم بی‌نهایت متأثر شدم و تعدادی از کتب باقیمانده را به تقویم حضرت آقای مشکوة بنده خریداری کردم.

۱۳. کتابخانه سردار کابلی، که در حراج کتابخانه شمس خریداری کردم و در این حراج عده کثیری از علما و روحانیین و مشاهیر بودند مانند حجة الاسلام مدرس خیابانی مصنف کتاب ریحانة الادب که پیوسته مرا به خریدن کتب خطی تشویق می‌فرمودند.

۱۴. کتابخانه سید علی بلاسد مشهور به قاضی عسکر.

۱۵. کتابخانه شمس‌الدین بن محمدجعفر حکیم الآلهی.

پس از آن این فهرستها آمده است: نام علما و مشاهیری که خطشان در این کتابخانه هست، شماره کتبی که در سالهای ۲۴۹ق تا ۹۰۰ق کتابت شده، شماره کتب اصل یا دارای بلاغ قرائت، خطوط خوشنویسان، خطوط جنگهای علما و عرفا و مشاهیر، خطوط سلاطین یا خزانه آنها و کتبی که برای وزرا نوشته شده‌اند (ص ۶ـ۱۵).[۱]

فخرالدین نصیری در جای دیگری اصرار و ابرام میرزا محمد خان قزوینی و بدیع‌الزمان فروزانفر و عباس اقبال آشتیانی را علت واگذاری این نسخه‌ها به دانشگاه تهران ذکر کرده است. رک: زندگینامه ابوالفضائل فخرالدین نصیری امینی، ص ۳۷۱.

این نسخه جلد اول، شماره ۱ تا ۴۰۴.

نسخه اصل، ماشین‌نویسی شده، ۱۳۳۴ش، با تصحیحات و اضافات بسیار به خط محمدتقی دانش‌پژوه.

جلد گالینگور سرخ.

۱۲۱ برگ، ۲۰/۵×۲۸، ۲۸ سطر، ۱۶×۲۳.

۱. برای اطلاعات بیشتر درباره گنجینه مخطوطات فخرالدین نصیری رک: خزانة فخرالدین نصیری في طهران، حسین‌علی محفوظ، مجلة معهد المخطوطات العربية، س ۳، ش ۱، ۱۹۵۷م، ص ۳۷ـ۵۵ (شامل معرفی ۲۰۳ نسخه عربی)؛ نامه بهارستان، س ۱، ش ۲، پاییز و زمستان ۱۳۷۹ش، ص ۱۷۰ـ۱۷۲ و ۳۰ نسخه خطی از کتب او در میراث شهاب، س ۷، ش ۱ـ۲، پیاپی ۲۳ـ۲۴، بهار و تابستان ۱۳۸۰، ص ۳۷ـ۴۶. همچنین در جای جای دو کتاب گنجینه خطوط علما و دانشمندان شعرا و خوشنویسان و معاصرین (تهران، ۱۳۴۷ش، ۳ج) و پیمراز و حسنه طیبه (تهران، ۱۳۴۹ش، ۲ج) از فخرالدین نصیری امینی و زندگینامه ابوالفضائل فخرالدین نصیری امینی (تهران، ۱۳۷۲ش)، از دخترش حورا نصیری امینی نسخه‌های فراوانی از کتابخانه شخصی او معرفی شده است.

(۱۰۸۱۷)

ثمرة العمر

(فهرست ـ فارسی)

از: محمدرضا فخرالدین نصیری امینی (۱۲۸۹ـ۱۳۷۹ش)

جلد دوم، شماره ۴۰۵ تا ۵۵۰.

ماشین‌نویسی شده، با تصحیحات و اضافات بسیار به خط محمدتقی دانش‌پژوه، در ادامه نسخه پیشین شماره صفحه خورده است (از ۱۰۷ تا ۱۴۶). بعد از متن فهرست نمایه نام علما و اعلام و مشاهیر اولیاء و اکابر شعراء و نویسندگان مشهوری که خطوطشان در متن یا حاشیه کتب این کتابخانه مرقوم است به ترتیب شماره فهرست ثمرة العمر (۲۹ برگ).

۶۸ برگ، بقیه مانند نسخه قبل.

(۱۰۸۱۸)

ثمرة العمر

(فهرست ـ فارسی)

از: محمدرضا فخرالدین نصیری امینی (۱۲۸۹ـ۱۳۷۹ش)

نسخه دیگری از شماره ۱۰۸۱۶ است. ابتدای این نسخه یادداشتی از ایرج افشار آمده که بر اساس آن قرار بوده است که این فهرست در مجموعه انتشارات فرهنگ ایران زمین چاپ شود (با نام فهرست کتابخانه خصوصی فخرالدین نصیری).

(۱۰۸۱۹)

البوم یادبود دانشکده پزشکی دانشگاه تهران

دارای یادداشتهایی از مهر ۱۳۳۴ تا ۲۶ اردیبهشت ۱۳۴۷ش بدین ترتیب:

ـ امضای محمدرضا پهلوی و جلال بایار رئیس جمهور ترکیه در جشن مهر ۱۳۳۴ دانشگاه تهران (ص ۱).

ـ امضای مستشرقین شرکت کننده در کنگره هفتصدمین سال وفات خواجه نصیر، ۵ خرداد ۱۳۳۵ (ص ۳ـ۵).

ـ میکازا برادر امپراطور ژاپن، ۱۴ شهریور ۱۳۳۴ (ص ۶).

ـ محمدرضا پهلوی، در دومین جشن مهر ۱۳۳۵ دانشگاه تهران (ص ۷).

ـ کامیل شمعون رئیس جمهور لبنان در مراسم دریافت درجه دکترای افتخاری، ۲۶ مهر ۱۳۳۵ (ص ۸).

ـ نمایندگان پارلمان انگلستان، ۳ آبان ۱۳۳۵ [ص ۸].

ـ اسکندر میرزا رئیس جمهور پاکستان در مراسم دریافت دکترای افتخاری، ۱۸ آبان ۱۳۳۵ [ص ۹].

ـ نماینده کنگره غذایی [ص ۱۰].

ـ هیئت پارلمانی اتحاد جماهیر شوروی، ۲ بهمن ۱۳۳۵ [ص ۱۲].

ـ دکتر آدنائو صدراعظم آلمان در مراسم اعطای دانشنامه دکترای افتخاری، ۱۰ فروردین ۱۳۳۶ [ص ۱۴].

ـ جیوانی گرونکی رئیس جمهور ایتالیا به مناسبت اعطای دانشنامه دکترای افتخاری، ۱۹ شهریور ۱۳۳۶ [ص ۱۶].

ـ محمدرضا پهلوی، سومین جشن مهر ۱۳۳۶ در ۴ مهر همان سال [ص ۱۸].

ـ لئوپولد فیگل، وزیر خارجه اطریش، ۲۵ اسفند ۱۳۳۶ [ص ۱۹].

ـ پروفسور ابرلین رئیس اسبق دانشکده پزشکی تهران، ۱۷ فروردین ۱۳۳۷ [ص ۲۰].

ـ سلمن ا. واکسمن، کاشف استرپتومایسین و برنده جایزه نوبل، استاد میکرب‌شناسی و رئیس انستیتو میکرب‌شناسی دانشگاه دولتی نیوجرزی، ۳۰ فروردین ۱۳۳۷ [ص ۲۰].

ـ شیخ صغر بن القاسمی حاکم شارجه، ۲۸ خرداد ۱۳۳۷ [ص ۲۱].

ـ محمد کبیر لودین نمایندهٔ مخصوص پادشاه افغانستان، ۸ دلو ۱۳۳۷ [ص ۲۱].

ـ کریم آقاخان پیشوای فرقه اسماعیلیه، دوشنبه ۳ آبان ۱۳۳۸ [ص ۲۲].

ـ ملک حسین پادشاه اردن هاشمی، ۱۶ فروردین ۱۳۳۹ [ص ۲۳].

ـ به مناسبت روزهای پزشکی خاورمیانه و خاور نزدیک، از ۱۶ مهر الی ۲۱ مهر ۱۳۴۱ [ص ۲۴].

ـ محمد علی رئیس دانشگاه پیشاور پاکستان، ۱۲ تیر ۱۳۴۲ [ص ۲۵].

ـ دکتر استادرد رئیس دانشگاه نیویورک، ۱۵ فروردین ۱۳۴۳ [ص ۲۶].

ـ دکتر دوایت ای. هارکن رئیس گروه متخصصین قلب و عروق آمریکا، اسفند ۱۳۴۳ [ص ۲۷].

ـ دکتر حسیه عبدالله آل الشیخ، وزیر معارف کشور سعودی، و دکتر حسیه جزائره رئیس دانشکده پزشکی ریاض، ۱۳۸۷/۸/۱۱ق [ص ۲۸].

ـ پروفسور کریستیان بارنارد، استاد دانشکده پزشکی کیپ تاون، ۲۶ اردیبهشت ۱۳۴۷ [ص ۲۹].

خطوط مختلف به زبانهای لاتین و فارسی و عربی، اوراق گلاسه روغنی، فقط ۳۲ صفحه اول آن نوشته شده و بقیه نانوشته مانده است (۱۶ برگ). این نسخه در ۲۸ اسفند ۱۳۵۲ از طرف دفتر ریاست دانشگاه تهران (دکتر نهاوندی) برای نگهداری به کتابخانه مرکزی سپرده و در آبان ۱۳۷۱ ثبت شد.

جلد چرمی ابی.

۱۸۱ برگ، ۲۱×۳۰/۵، سطور متفاوت.

(۱۰۸۲۰)

دشتستان

(جغرافی ـ فارسی)

دفتری است که قصد داشتند در آن دربارهٔ دشتستان از توابع استان فارس مطالبی بنویسند ولی فقط این دو سطر در آن نوشته شده: «استان فارس در روزگار قدیم چند ولایت داشت که یکی از آنها دشتستان نامیده می‌شد. اکنون دشتستان شهرستانی است تقریباً سی ساله (اکنون یعنی ۱۳۶۵ هجری شمسی) جزء استان بوشهر واقع در».

بدون امضاء.

نستعلیق، ۱۳۶۵ش.

انتقالی از دانشکده پزشکی دانشگاه تهران در آبان ۱۳۷۱.

جلد گالینگور مشکی.

۵۳۷ برگ پوستی سفید، ۲۲×۲۸.

(۱۰۸۲۱)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: احمد بن قوص بن احمد منوچهری (۴۳۲ق)

کامل.

[منزوی، ج ۳، ص ۲۵۴۷ـ۲۵۵۰؛ دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۳۶۱۸ و ج ۱۶، ص ۱۸ (نسخه خط رضا قلی خان هدایت)؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۲۷۴ـ۲۷۶؛ دانشکده حقوق تهران، ص ۱۱۴؛ مشار فارسی، ص ۲۳۷۵ـ۲۳۷۶].

آغاز:

همی ریزد میان باغ لؤلؤها به زیورها	همی سوزد میان راغ عنبرها به مجمرها
زلرزلو پی به صحراها فرو افکنده بالشها	زسوفلدون به وادیها فرو گسترده بسترها

انجام:

تاریک شد از مهر دلفروزم روز	شد تیره شب از آه جگر سوزم روز
شد روشنی از روز و سیاهی زشبم	اکنون نه شبم شب است و نه روزم روز

انجامه: «قد تمّت وختمت فی دوم شهر ذیحجة الحرام من شهور سنة ۱۲۸۷ بجهة داشتن این نسخه شریفه سمت تحریر پذیرفت. اقل خلق الله... ابن عالیجناب حاجی محمد رحیم روضه خان م م م».

شکسته نستعلیق، رحیم روضه خوان پسر عالیجناب حاجی محمد ۲ ذیحجه ۱۲۸۷ق، با معنی لغات مشکل و نسخه بدل در حواشی نسخه.

برگ ۲ ر یادداشتی در زندگی منوچهری از رضا قلی خان هدایت، در حاشیه همان صفحه یادداشت:

«بتاریخ شهر شعبان المعظم ۱۳۲۶ از آقا میرزا محمدرضای صحاف خریده شد با یک دنیا اغلاط فاحشه به مبلغ یک تومان (به سیاق)».

یا یادداشتی درباره تصحیح کتاب در برگ ۴ ر: «شرح احوال حکیم [منوچهری] را... مرحوم امیر الشعراء رضا قلی خان لله باشی المتخلص به هدایت... وقتی نگاشته‌اند و آن در صدر دیوان نوشته خواهد شد. اما این نسخه شریفه چندان تحریف و تصحیف و کم و زیاد و مخلوط و مغلوط شده بود که به گفت راست نیاید و نیز از بسیاری از نسخ قریب یک ثلث افتاده بود و حتی نسخه‌ای که سابقاً چاپ شده؛ تا این اوقات که شفیقان مکرم و شفیقان محترم امیرزا آقای راقم این کتاب مستطاب جناب آخوند ملا محمدصادق انطباع آن نمودند نسخ متعدده پیدا کردند و ازین فقیر ابن آقا محمدمهدی ارباب اصفهانی محمدحسین مشتهر و متخلص به ادیب خواهش تصحیح این نسخه نمودند فقیر نظر نمود... با وجود ضیق وقت و عدم فرصت وکثرت غلط نسخه‌ها چندی مشغول این مطلب مهم شده انچه افتاده و اسقاط شده بر آن افزوده در تصحیح آن نیز جهد نموده تا فی الجمله از سایر نسخ اتم و اصح شد...»[1]

یادداشتهای برگ آخر نسخه: قیمت نسخه در ۱۱ محرم ۱۳۰۴ به ۳ تومان و پنج هزار دینار، تملک سید ۱۱۸، تملک علی‌اصغر الشریف در شعبان ۱۳۲۶ق. و یک تملک و مهر بیضوی پاک شده.

جزو مجموعه اهدایی علی‌اصغر حکمت به دانشکده ادبیات در ۱۳۴۰ش، شماره ۳۴۷/۲.

جلد تیماج سرخ، درون کاغذ ابر و باد.

۱۰۸ برگ، ۱۹/۵×۳۳/۵، ۱۵ سطر، ۱۱/۵×۲۵.

(۱۰۸۲۲)

کیمیای سعادت

(اخلاق ـ فارسی)

از: محمد بن محمد غزالی (۵۰۵ق)

از اواسط عنوان اول مقدمه تا ابتدای اصل دوم رکن چهارم را دارد.

[رک. ش ۱۰۵۵۸].

آغاز موجود: «به غضب باشد و این صفت سباع را و بهایم را نیز داده‌اند پس آدمی را آن چه سباع و بهایم را داده‌اند هست... فصل عجایبهای عالم دل را نهایت نیست».

انجام موجود: «اصل دوم در صبر و شکر... صلوات من ربهم ورحمة واولئک هم المهتدون و وحی آمد به داود».

---

۱. دیوان منوچهری با تصحیح محمدحسین بن محمدمهدی ارباب اصفهانی دو بار چاپ شده است (یک بار بی‌تاریخ و یک بار در ۱۲۹۷ق) که احتمال دارد نسخه ما از روی آن چاپ استنساخ شده باشد. رک. مشار فارسی، ص ۲۳۷۵. البته در آن جا سهواً نام مصحح محمدمهدی ارباب اصفهانی ذکر شده است.

نستعلیق خوش، سده ۹ و ۱۰هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به شنگرف و زر و لاجورد و مشکی. نسخه آبخورده. برگ ۳۷ ر یادداشت خریداری لطف‌الله بن میرزا سید محمد موسوی از صاحب علام کرام حاجی سید مولا در ربیع‌الاول ۱۲۵۰ق به مبلغ سه هزار دینار صاحبقرانی (وی نام کتاب را مکارم الاخلاق نوشته است). به خاطر افتادگی در آغاز و انجام نسخه در برگ اول آن را رساله «در آداب و سلوک» معرفی کرده‌اند.

جزو مجموعه اهدایی علی‌اصغر حکمت به دانشکده ادبیات در ۱۳۴۰ش، ش ۱۹۰.

جلد مقوای سرخ، عطف و گوشه‌ها تیماج مشکی.

۱۹۵ برگ، ۱۴×۲۲/۵، ۲۰ سطر، ۹×۱۷/۵.

(۱۰۸۲۳)

حرز الامان من فتن الزمان

(علوم غریبه ـ فارسی)

از: علی بن حسین بن علی بیهقی کاشفی، صفی‌الدین (۹۳۹ق)

کمی از مقدمه کتاب افتاده است.

[ذریعه، ج ۶، ص ۳۹۲؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۶۴۶؛ مرعشی، ج ۱، ص ۱۶۶ـ۱۶۷ و ج ۲۸، ص ۴۹۶ـ۴۹۷؛ دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۰۱ـ۱۰۲ و ج ۱۰، ص ۱۶۶۵ـ۱۶۶۶]

آغاز افتاده: «فصل سوم در استخراج حقایق و استنباط حوادث از حروف. فصل چهارم در شرف علم حروف و بیان طبقات علماء این فن».

انجام: «به مشاهدهٔ جمال آن حضرت ﷺ مشرف شود و دیدار مبارک وی معاینه بیند اللهم ارزقنا والسلام علی من اتبع الهدی».

انجامه: «قد تم فی یوم الاربعاء ۸ شهر جمادی‌الثانی سنة ۱۱۰۵ من الهجرة النبویة».

نستعلیق، چهارشنبه ۸ جمادی‌الثانی ۱۱۰۵ق. عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به زر و لاجورد و مشکی. پایان نسخه مهر بیضوی: «عبده محمدتقی ۱۲۰۲». ابتدای نسخه نام آن را بحر الحقایق فی علم الحروف دانسته‌اند. آغاز کتاب مهر کتابفروشی معرفت شیراز تأسیس ۱۲۸۲. حاشیه صفحات اندکی آبخورده. بنا بر برگشماری نسخه از ابتدای آن ۳ برگ افتاده است. بعضی از صفحات وصالی شده.

از مجموعه اهدایی علی‌اصغر حکمت به دانشکده ادبیات در ۱۳۴۰ش، شماره ۲۹۱.

جلد تیماج زیتونی.

۱۷۸ برگ، ۱۲/۵×۲۲، ۱۹ سطر، ۹×۱۸/۵.

(۱۰۸۲۴)

جنگ اشعار (ادبیات ـ فارسی و عربی)

جنگی است از اشعار خاندان وصال با این مندرجات:

۱. قصیده عربی در موضوع آتش گرفتن دختر مرحوم نصیر الدوله از مرحوم وقار طاب ثراه [۲ ب]

مطلع:

اجـــمعوا أنّ فـــرقة الاولاد   قـد تـؤدی بـحرقة الاکـباد

۲. قصیده عربی [۳ ب]

آغاز:

الیـوم حق یـفخر جسم المفخر   اذ غـاد فـیه الجم والاسکندر

۳. قصیده فارسی [۵ ر]

مطلع:

تا به کی فارغ زجان اندیشه تن داشتن   ساز خوردن کردن و پروای خفتن داشتن

۴. قصیده از مرحوم ابوالقاسم فرهنگ چهارمین اولاد مرحوم وصال [۶ ب]

مطلع:

لقد اکثروا فی ملامی العواذل   اما للعواذل فی الحبّ عاذل

۵. اشعار ذیل از مرحوم فرهنگ است که به بحر شاهنامه در تعزیت فوت مرحوم حسام‌السلطنه و تسلیت به مرحوم حاج معتمدالدوله سروده‌اند [۱۰ ر]

مطلع:

سر نامه بر نام یزدان پاک   که افراشت افلاک و گسترد خاک

۶. مسمط از مرحوم ابوالقاسم فرهنگ [۱۲ ر]

مطلع:

صد شکر که تابستان زین شهر به در شد   یک باره از این شهر سوی شهر دگر شد

۷. دو رباعی از مرحوم مظفر [۱۵ ب]

۸. مخمس ذیل که غزل خواجه حافظ تضمین شده از مرحوم اورنگ وقارالسلطنه است [۱۶ ر]

مطلع:

اگر چه از روش چرخ جای فریاد است   تنم ز رنج سفر خسته خاطرم شاد است

۹. وله ایضاً [۱۷ ر]

مطلع:

گر چه هر روز عدو بذل و نثاری بکند   خائنی را طلبد مفتخر کناری بکند

۱۰. از آقای عشرت وصال است [۱۸ ب]

مطلع:

ای خوش از آن روزی که من مالی و جاهی داشتم   بر تن قبایی داشتم بر سر کلاهی داشتم

۱۱. قطعه‌ای است که در موضوع تقاضای پوستین از مرحوم عباسقلی خان نواب سروده‌اند [۱۹ ر]

مطلع:

شد موسم سرما و بشد فصل زمستان   باید که کشم رخت خود اکنون به شبستان

۱۲. قطعه‌ای است که در شب جشن رفع حجاب که کارمندان اداره طرق در بنده منزل بودند سروده شده [۱۹ ب]

مطلع:

کنون اندر ترقی است امروز   هست امشب بسی شبی فیروز

۱۳. ۴ رباعی در موضوع رفع حجاب که به جهت آقای ابوالقاسم آزاد رئیس دفتر طرق فارس سروده شده [۲۰ ر]

۱۴. قطعه در وصف حال قورباغه گفته شده [۲۰ ب]

مطلع:

قوقو قورباغه هم بی‌کیف نیست   گوش دادن بر ساعتش حیف نیست

۱۵. غزل (از حافظ) [۲۰ ب]

مطلع:

مدتی گشت که از جور فلک خاموشیم   باور خلق چنین گشته که بی بیهوشیم

شکسته نستعلیق زیبا، سدهٔ ۱۴ھ، برگ آخر نسخه حکایت کوتاهی از حسین خان نظام‌الدوله درباره قصیده‌ای که مرحوم داوری سروده و مطلع آن این است: ان ترک خارکش زچه دارد زخار یار.

از مجموعهٔ اهدایی علی‌اصغر حکمت به دانشکده ادبیات در ۱۳۴۰ش، شماره ۸۱.

جلد مقوای سرمه‌ای، عطف تیماج مشکی.

۲۲ برگ، ۱۳×۲۰، ۱۲ سطر، ۱۳×۷.

(۱۰۸۳۵)

تحفة العراقین

(ادبیات ـ فارسی)

از: بدیل بن علی خاقانی (۵۹۵ق)

کامل.

[منزوی، ج ۴، ص ۲۷۱۴ـ۲۷۱۸؛ ختم الغرائب (تحفة العراقین)، نسخه برگردان به قطع اصلی نسخه خطی شماره ۸۴۵ کتابخانه ملی اتریش (وین) کتابت ۵۹۳هـ، به کوشش و با پیشگفتار ایرج افشار، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۸۵ش؛ مقدمه چاپ علی صفری آق‌قلعه، ۱۳۸۷ش.]

آغاز:

مـــاتیم نـــظارگان غـمناک	زین حقّه سبز و مهرهٔ خاک
کاین حقّه و مهره تـا بـجایند	ســر کـیـنـه عـمـر مـی‌گـشایند

انجام:

نـور الانـوار بـر سـرش بـاد	رب الاربـــاب یـــاورش بـــاد
ایـن دعـوت را بـه‌گـاه تـهلیل	آمـیـن آمـیـن کـناد جـبـریل

انجامه: «به تاریخ یوم پنجشنبه نهم شهر ذی‌الحجة الحرام یکهزار و دویست و هفتاد و نه هجری صورت تحریر یافت» و بعد از آن مهر بیضوی: «الراجی فتح‌الله الحسینی» که باید از آنِ کاتب باشد.

نستعلیق، فتح‌الله حسینی، پنجشنبه ۹ ذیحجه ۱۲۷۹ق، عناوین شنگرف، با حاشیه‌نویسی درباره لغات و ابیات، از ابتدا ۱۱ برگ و از انتها ۱۰ برگ سفید با نسخه صحافی کرده‌اند. حاشیه بالایی صفحات ابخورده.

از مجموعه اهدایی علی‌اصغر حکمت به دانشکده ادبیات در ۱۳۴۰ش، شماره ۳۰۶.

جلد گالینگور آبی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای، روی عطف کتاب برچسب کتابخانه کوهی کرمانی.

۸۳ برگ، ۱۳×۲۲، ۲۰ سطر، ۷/۵×۱۵/۵.

(۱۰۸۳۶)

خاطرات سردار ظفر بختیاری

(تاریخ ـ فارسی)

از: خسروخان سردار ظفر بختیاری، پسر حسینقلی‌خان ایلخانی (تولد ۱۲۷۸ق ـ سده ۱۴ه)

یادداشتهای وقایع روزانه از ۷ آبان ۱۳۰۴ش تا ۳۰ فروردین ۱۳۰۷ش است. تا صفحه ۱۳۶ کتاب

مربوط به خاطرات سفر اروپاست (فرانسه، آلمان، مسکو[1] و باکو) و از تاریخ سه‌شنبه ۲۴ آذر ۱۳۰۴ش روزنوشتهای وقایع اتفاق افتاده در ایران و بیشتر منطقه بختیاری. یادداشتهای اخیر او لحن انتقادی دارد. برای نمونه در آخرین نوشته‌اش در ۳۰ فروردین ۱۳۰۷ش نوشته: «تقریباً سه ماه و پنج روز است طهران هستم. از کار بختیاری بنا به میل پادشاه وقت ـ رضا شاه پهلوی ـ استعفا کرده، در طهران با کمال بدی می‌گذرانم».

سردار ظفر به جز این کتابچه دفترهای خاطرات دیگری هم داشته[2] که تاکنون دو بخش از آنها چاپ شده است:

۱. بخشی به اهتمام سیف‌الله وحیدنیا در شماره‌های مختلف مجله وحید، از سال ۱۳۴۶ش تا ۱۳۵۶ش، که در سال ۱۳۶۲ش با نام یادداشتها و خاطرات سردار ظفر بختیاری، تهران، انتشارات یساولی، با مقدمه همو جداگانه هم به چاپ رسید.

۲. خاطرات حکومت اصفهان و سفر فرنگ ۱۳۳۰ـ۳۱ق، به کوشش سیروس سعدوندیان، در تاریخ معاصر ایران: مجموعه مقالات، کتاب پنجم، مؤسسه پژوهش و مطالعات فرهنگی، زمستان ۱۳۷۲ش، ص ۱۷۷ـ۲۵۴، از روی نسخه خطی شماره ۱۶۰۱۳ کتابخانه آستان قدس رضوی.[3]

[مجله وحید، س ۲، ش ۲، بهمن ۱۳۴۴ش، مقاله پژمان بختیاری]

آغاز: «به نام خدای یکتا. امروز که ۷ آبان ماه جلالی سنه ۱۳۰۴ شمسی است، ۱۱ ربیع‌الثانی سنه ۱۳۴۴ قمری است ۲۹ اکتبر ماه فرنگی سنه ۱۹۲۵ مسیحی است. مدت چهار ماه است از بختیاری و سه ماه است از طهران حرکت نموده‌ام. تقریباً دو ماه و پنج روز می‌باشد در پاریس هستم. چون حرکت از بختیاری تا طهران و از طهران تا پاریس که دیروز باشد در کتاب الاصل نوشته‌ام بقیه مسافرت را که روزنامه طور نوشته‌ام درین کتاب جدید می‌نویسم».

تحریری بدخط، خط مؤلف ۱۳۰۴ تا ۱۳۰۷ش، روی جلد نوشته شده: «نمره دویم سفر فرنگستان اخیر سنه ۱۳۰۴».

از مجموعه اهدایی علی‌اصغر حکمت به دانشکده ادبیات در ۱۳۴۰ش.

بدون جلد.

۲۲۲ صفحه، ۱۷×۲۲، سطور مختلف.

---

۱. در صفحه ۱۱۷ اشاره می‌کند که یک بار دیگر در سال ۱۳۲۵ق به مسکو رفته بود. او در این سفر در معیت برادرش سردار اسعد بختیاری بود که برای معالجه چشم خود در پاریس اقامت گزیده بود. برای اطلاعات موجزی درباره این سفر رک: یادداشتها و خاطرات، ص ۲۸۱؛ خاطرات حکومت اصفهان و سفر فرنگ ۱۳۳۰ـ۳۱ق، ص ۲۳۶ـ۲۳۷.

۲. مثلاً در صفحه ۱۸۴ می‌نویسد: «من بارها... در روزنامه‌های خود نمودم ولی...».

۳. در کتابخانه آستان قدس این نسخه با عنوان مخلوط شرح حال عضدالملک ثبت شده است.

(۱۰۸۲۷)

قرآن کریم

نسخ معرب، سده ۱۲هـ، دو صفحه اول مذهب و مرصع با کتیبه و حاشیه‌سازی شده با نقوش گل و بوته، بین سطور طلاانداژی شده، میان آیات دوایر زرین، علایم وقف به شنگرف، صفحات مجدول به زر و مشکی، تقسیمات قرآنی در حاشیه به خط ثلث زرین، ۵ برگ اول و برگ آخر نونویس، عناوین سُوَر در کتیبه‌های مذهب به ثلث زرین، صفحات رطوبت دیده.

اهدایی فرحناز زراعت پیشه در آبان ۱۳۷۱.

جلد تیماج ضربی تریاکی، مجدول گرهی.

۲۳۰ برگ، ۵×۸، ۱۹ سطر، ۳/۵×۶.

(۱-۸۲۸)

گوهر مراد

(فلسفه ـ فارسی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی قمی (۱۰۷۲ق)

کامل.

[ذریعه، ج ۱۸، ص ۲۵۰؛ منزوی، ج ۲، ص ۸۳۶-۸۳۲؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۶۱۲؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۲۱۵-۲۱۴؛ معجم التراث الکلامی، ج ۴، ص ۵۵۲-۵۵۱]

آغاز: «گوهر مرادی که غواص فکرت را از دریای حیرت در کف اندیشه آید و دردانهٔ مقصودی که جوهری طبیعت».

انجام: «صاحب چنین رتبتی در نیستی بیند و چون عارف به این مقام رسد هر آینه به حق وصول رسیده باشد. بلغنی الله وجمیع طالبی الحق الی ذلک المقام... اهل بیته العز والکرام والشکر لله المقتضی المرام».

انجامه: «قد فرغ من تسوید هذه الورقة فی لیلة الجمعة ثامن عشر أولی من شهر صفر المظفر سنه ۱۲۶۷».

نستعلیق، شب جمعه ۱۸ صفر ۱۲۶۷ق، عناوین شنگرف، اندکی تصحیح دارد، نسخه رطوبت دیده.

اهدایی فرحناز زراعت پیشه در آبان ۱۳۷۱.

جلد مقوا، عطف تیماج مشکی آبخورده.

۲۶۰ برگ، ۱۴×۲۰/۵، ۱۳-۱۲ سطر، ۱۰/۵×۱۴/۵.

(۱-۸۲۹)

شرح هدایة الحکمة

(فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن معین‌الدین میبدی (۹۱۱ق)

کاتب سه سطر آخر کتاب را ننوشته است.

[رک: ش ۱)۱۰۵۹۰]

انجام موجود: «وقیل الی الجمادیة کالمعادن والبسایط ویسمّی فسخاً وقد یقال هی متعلّق الاجرام السماویة».

نسخ، سده ۱۲هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، با اندکی تصحیح و حاشیه‌نویسی، برگ آخر نونویس، پایان نسخه فهرست مطالب کتاب، ابتدای نسخه قیمت کتاب به سیاق و یک بیت شعر از طبع ابوالحسن میرزای شیخ الرئیس در وصف این کتاب:

تراگر یکی ساغر می بدی هدایت نمی‌جستی از میبدی

اهدایی فرحناز زراعت پیشه در آبان ۱۳۷۱.

جلد تیماج عنابی ضربی، مجدول گرهدار، آبخورده.

۱۳۳ برگ، ۱۳×۲۱/۵، ۱۵ سطر، ۵/۵×۱۳.

(۱۰۸۳۰)

مجموعه:

۱. هندسه «۱پ ـ ۳۴پ»

(ریاضیات ـ فارسی)

از: علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

رسالهٔ مختصری در هندسه است، در مقدمه و ۲ مقاله و خاتمه:

مقدمه: در بیان آن چه پیش از شروع در این علم دانستی است. این بر دو قسم است:

قسم اول: در آن چه تعلق به هندسیات دارد.

قسم دوم: در آن چه تعلق به طبیعیات دارد.

مقاله اول: در بیان احوال اجرام علوی و آن شش باب است.

مقاله دوم: در بیان هیات زمین و قسمت او به اقالیم و بیان آن چه لازم آید او را به حسب اختلاف اوضاع علویات و آن یازده باب است.

کامل.

[ذریعه، ج ۲۵، ص ۲۴۷؛ منزوی، ج ۱، ص ۳۰۲؛ فهرستواره، ج ۲، ص ۲۷۵۵؛ فهرست کتابخانه‌های زنگی‌پور، ص ۱۰۱ـ۱۰۲. نسخه ش ۵۷۰ مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی قم که با نام «رساله‌ای در علم الافلاک» از: ۲ معرفی شده همین کتاب است. فهرست آن جا، ج ۱، ص ۴۸۷]

آغاز: «الحمدلله رب العالمین حمد الشاکرین والصلوة علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین. این رساله مشتمل است بر مقدمه و دو مقاله و خاتمه».

انجام: «واعظم کواکب مرصوده دویست و بیست و دو برابر زمین است و اصغر ثوابت مرصوده بیست و سه برابر زمین است. والله اعلم بالصواب».

۲. خلاصة الحساب «۳۵ پ ـ ۵۷ ر» (ریاضیات ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱/۱۰۶۱۷].

انجامه: «تمام شد در شنبه هجدهم شهر رجب المرجب سنه ۱۲۴۹».

۳. کبری «۵۸ پ ـ ۷۲ ر» (منطق ـ فارسی)

از: علی بن محمد گرگانی، میر سید شریف (۸۱۶ق)

کامل.

[ذریعه، ج ۱۷، ص ۲۵۱؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۵۰۴؛ مشترک پاکستان، ج ۳، ص ۹۲۶ـ۹۲۹].

آغاز: «بدان که آدمی را قوتی است درّاکه که منقش گردد در وی صور اشیاء چنان که در آیینه».

انجام: «لیکن شجر است پس لا حجر باشد لیکن حجر است پس لا شجر باشد».

انجامه: «تمت الرسالة الکبری سنه ۱۲۴۷ حسب الخواهش آقا رحیم تحریر شد تحر [کذا] فی یوم دوشنبه نهم شهر شوال المکرم من شهور مشهور فی سنه ۱۲۴۷. تمام شد».

نستعلیق، شنبه ۱۸ رجب ۱۲۴۹ق (رساله دوم)، دوشنبه ۹ شوال ۱۲۴۷ق حسب الخواهش آقا رحیم. ابتدای نسخه وقفنامه شیرین خانم از طائفه خطیر با تولیت ملا آقا محمد سمنانی در ۲۰ صفر اربعین سال ۱۳۱۷ق با مهر مربع: «یا امام حسین»، و تاریخ مکتب‌خانه رفتن در ۱۲۹۳ق. در رساله اول و دوم جای تصاویر خالی مانده است، رساله سوم با حاشیه نویسی کناره صفحات، اواخر نسخه کمی آبخورده.

اهدایی دکتر فریدون عبدلی‌فر در آبان ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی یک لا، مجدول.

۷۲ برگ، ۱۷/۵×۲۱، ۱۲ سطر، ۹×۱۳/۵، رساله آخر: ۱۰ـ۱۲ سطر، ۱۰/۵×۱۵/۵.

(۱۰۸۳۱)

مجموعه:

۱. شرح الایساغوجی (الفوائد الفناریة) «۱ ر ـ ۱۸ پ» (منطق ـ عربی)

از: محمد بن حمزه فناری (۸۳۴ق)

شرح رساله ایساغوجی اثیرالدین ابهری (م ۶۶۳ق) است.

کامل.

[ذریعه، ج ۱۶، ص ۳۵۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۴، ص ۲۰۳ـ۲۰۵؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۲۰۷؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۲۱۹ـ۲۲۰ و ۲۳۷؛ فهرست ظاهریه، منطق، ص ۹۵]

آغاز: «حمداً لک اللّهم علی ما لخصّت لی من منح عوارف الافاضل وخلّصتنی من محن عواصف الفضایل وصلوة علی عامة من لحقهم اولی الفواضل».

انجام: «هو البرهان لا غیر لان تحصیل العقائد الحقة وتزییل العقائد الباطلة لیس الا به ولیکن هذا آخر الرسالة فی المنطق ختمنا الله بالعقائد الحقة وزوال العقائد الباطلة واحشرنا فی زمرة السعداء الشهداء والصالحین وبوّأنا فی اعلی العلیین مع النبی والمرسلین علیهم الصلوة والسلام».

انجامه: «تم بعون الله کتابته یوم الثلثاء... شهر ذی‌القعدة احد وعشرون سنه ۱۲۸۹ انا الحقیر احمد الکلنی» (برخی قسمتها را سیاه کرده‌اند).

۲. [رسالة فی المنطق] «۲۲ پ ـ ۴۱ پ» (منطق ـ عربی)

از: ناشناخته

مؤلف این رساله شناخته نشد. برای آشنایی بیشتر با کتاب سطرهایی از مقدمه آن ذکر می‌شود: «و بعد فهذه تحقیقات شریفة بعبارات معجبة رائقة تسابق معانیها الاذهان بل تدقیقات غامضة تعجب استماعها الآذان علّقتها علی المبحث المتداول فیما بین المحصّلین الموسوم بجهة الوحدة بین المتعلمین المشتملة علی اشارات الی لطایف امور لا یلوح علیها اثراً لارتیاب والمتضمنة لاشیاء هی ام الکتاب وقد کنت متکاثراً فی مطالعتها ومتجاسراً فی مناظرتها حتی لم یخف شیء شئ من رموزها ورفعت الحجب والستائر من وجوه کنوزها واطلعت فیها علی نکات لا یهتدی الیها الا الالمعیّ ولا یسترشد بها الا الاوحدیّ فشمرت عن ساق الجدّ لاستخراج نفائس درر قد احتجبت تحت جلابیب عباراته واستکشاف عرائس غرر قد استترت تحت براقیع استعاراته ضاماً الیها ما سمعته من استادنا المحقق ومخدومنا المدقق بل عامّة ما اوردنا من فوائده وجملة ما ذکرنا من عوائده فجاء بحمدالله رسالة جامعة لفوائد لم یسمع بمثلها الآذان وحاویة لفرائد لم یطمثهنّ انس قبلهم ولا جانّ».

کامل.

[ذریعه، ج ۲۳، ص ۵۵ (بدون نام مؤلف. شیخ آقا بزرگ نسخه‌ای از آن را نزد عزالدین بن شیخ محمدجواد جزائری در نجف دیده بوده است)]

آغاز: «ان احسن ما یفتتح به المنطق والکلام حمد الله الواحد الذی برأ الانام ونصب جهات دالّة علی وحدته علی وجوه الدهور والاعوام... اعلم ان القوم قد اوردوا فی اوائل کتب الفن بحثاً طویلاً وبیّنوا فیه اموراً یتوقف علیها الشروع علی وجه البصیرة».

انجام: «ولولا تراکم العلائق وتلاطم العوائق لشرحت الکتاب عن آخره ورفعت الحجاب ومیّزت القشر عن اللباب علی ان همم المتحصلین متقاعدة وعزائمهم متقاصرة حامداً لله ومصلیاً علی رسول الله صلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه وسلّم».

۳. حاشیة الفوائد الفناریة (حاشیة شرح الایساغوجی) «۴۲ پ ـ ۷۲ پ» (منطق ـ عربی)

از: احمد بن محمد بن خضر عمری، قول احمد (زنده در ۹۵۰ق)

حاشیه بر شرح محمد بن حمزه فناری بر رساله ایساغوجی اثیرالدین ابهری (م ۶۶۳ق) است. این گزارش با عناوین «قوله ـ قوله» سامان یافته است. زمان زندگی و نام دقیق قول احمد به اختلاف در کتب ذکر شده و به نظر می‌رسد احوال و آثار ۲ نفر با هم در آمیخته باشد که در فهرست مرعشی، ج ۳۰، ص ۱۷ـ۱۸ ضمن بحث مستوفایی مشخصات هر یک ذکر شده است.

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۲۳۷ـ۲۳۸ و ج ۱۷، ص ۴۸۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۴، ص ۱۶۵ـ۱۶۷؛ فهرست قاهریه، منطق، ص ۹۶ـ۹۸؛ فهرست اوقاف موصل، ج ۲، ص ۱۸۷؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۲۲۷ و ج ۱۰، ص ۳۱۷]

آغاز: «حمداً لک اللهم علی ما منحت به علیّ من معارف الافاضل وشکراً لک علی مننت به من ذوارف الفواضل».

انجام: «ولهذا حصر المصنف العمدة فی البرهان. جعلنا الله تعالی من جملة الواصلین الی علم الیقین لا من السامعین بعنایة منه الی حق الیقین والحمد لله اولاً وآخراً والصلوة علی رسوله محمد الذی کان للحق ناشراً وعلی آله واصحابه المهتدین بالمعجزات الباهرة».

انجامه: «تم بعون الله فی یوم الاثنین ومضی ستة من ذی‌القعدة فی سنة ۱۲۸۹».

۴. حاشیة تهذیب المنطق (المجالة) «۷۶ ر ـ ۱۴۶ ر» (منطق ـ عربی)

از: محمد بن اسعد دوانی، جلال‌الدین (۹۰۸ق)

حاشیه بخش منطق تهذیب المنطق والکلام تفتازانی است با عناوین «قوله ـ قوله».

[ذریعه، ج ۶، ص ۵۴؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۳۵ و ج ۶، ص ۲۱۸۹ و ج ۸، ص ۲۰۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۴، ص ۱۱۷ـ۱۲۱؛ مجلس، ج ۴، ص ۲۱۸؛ فهرست قاهریه، منطق، ص ۱۱۳ـ۱۱۵؛ کتابشناسی مکتب فلسفی شیراز، ص ۵۰ـ۵۳؛ کتابشناسی آثار جلال‌الدین دوانی، ص ۱۱۸ـ۱۱۹؛ بروکلمان، ج ۱۲، ص ۳۱۲]

آغاز: «تهذیب المنطق والکلام توشیحه بذکر المتفضل المنعام وترشیحه بالصلوة والسلام علی صفوة الانام».

انجام: «بین کل اثنین منها فی ملتقی الخطّین الخارجین من بین کلیهما تسهیلاً للضبط علی المبتدی».

۵. تکملة شرح الجلالیة فی المنطق «۱۴۹ ر ـ ۱۶۶ ب» (منطق ـ عربی)

از: محمد بن امین سعیدی اردبیلی، میر ابوالفتح (زنده در ۹۷۳ق)

از آن جا که شرح تهذیب المنطق دوانی ناتمام مانده بود (تا مبحث جهات) اردبیلی پس از پایان حاشیه‌اش بر شرح دوانی تکمله‌ای هم بدان افزود که همین رساله حاضر است.

[معجم المؤلفین، ج ۸، ص ۴۷؛ اوقاف سلیمانیه، ج ۲، ص ۲۹۴؛ فهرست قاهریه، منطق، ص ۱۱۵ (حاشیه شرح تهذیب)؛ بروکلمان، ج ۱۲، ص ۳۱۲]

آغاز: «واذ قد تمّت الحواشی الجلیلة الجلالیة هنالک فلا بأس علینا ان نکتب بعد ذلک علی اصل المتن ما یتعلّق بحلّ مواضعه المشکلة وکشف مباحثه المعضلة استیفاءً للمرام واتماماً للکلام فنقول مستعیناً من الحکیم العلّام قوله وقد تقید العامتان والوقتیتان المطلقتان باللاء وام الذاتی ای المشروطة العامة والعرفیة العامة المذکورتان سابقاً».

انجام: «ان یکون الشیء ملزوماً لاحد النقیضین فانّ اکل عمرو لا یستلزم اکل زید ولا نقیضه بشرح الشمسیة مما من مدوّنها».

۶. شرح رسالة الاستعارة (شرح الرسالة السمرقندیة) «۱۷۰ ر ـ ۱۸۹ پ» (بلاغت ـ عربی)

از: ابراهیم بن محمد بن عربشاه اسفراینی (۹۵۱ق)

شرح مزجی رسالة الاستعارة ابوالقاسم بن ابوبکر لیثی سمرقندی (زنده در ۸۸۸ق) است.

کامل.

[آستان قدس رضوی، ج ۲۴، ص ۹۹ـ۱۰۱؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۲۴۸؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۴۲۳ـ۴۲۴؛ مجلس، ج ۲۳، ص ۸۳۷؛ فهرست دارالکتب قاهره، ج ۲، ص ۵۲؛ معجم التاریخ التراث الاسلامی، ج ۱، ص ۶۷ـ۶۸]

آغاز: «یقول العبد الفقیر الی الطاف ربه الخفیّة عصام‌الدین بن محمد حقّقهما مغفرته الجلیّة ان احسن ما یزداد به النعم الوفیّة ویدفع به البلیّة فی البکرة والعشیة الحمد لواهب العطیة ای کل عطیة او العطیة المعهودة التی نزلت فیها الصورة».

انجام: «والحمد لله علی اتمام الاصباح بعد الظلام المحوج الی المصباح ونرجوا الانتظام فی سلک دعاء من الطلبة الصلحاء فی الصباح والرواح»

انجامه: «تمت فحمداً له ثم شکراً له کتبه الکلثی»

نسخ، احمد کلثی، سه‌شنبه ۲۱ ذیقعده ۱۲۸۹ق (رساله اول)، دوشنبه ۶ ذیقعده ۱۲۸۹ق (رساله سوم)، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، با حاشیه نویسی فراوان به امضاهای: «منه» و «حسن الجوری» (مورخ ۱۲۹۱ق، برگ ۳۹ پ) و «پینجوینی» و «گلنبوی» و «برهان ره» و «عباس» (یکی از آنها در شب جمعه ۱۴ جمادی الثانی ۱۳۴۶ق، برگ ۸ ر) و «یوسف» و «عبدالله یزدی» و «عباس احمدی» و «عباس» (در سولهٔ مبارکه شب دوشنبه اول شعبان ۱۳۴۶ق، برگ ۷۹ ر و در قریهٔ جور یکشنبه ۴ جمادی‌الاول ۱۳۴۶ق) و «قزلجی مدظله» و «میرابوالفتح» و «شروینی» و «حسین خلخالی» و «جمال‌الدین» و «احمد بن حیدر» و «زیباری» و «ق» و «کز» و «جامی» (ضیعه الحروف عبدالرحمن سنه ۱۳۳۷، برگ ۱۷۸ ر) و... و کاتب نسخه (مانند برگ ۱۴۴ پ). برگه‌های کوچکی را برای نوشتن حواشی به نسخه افزوده‌اند.

بین رساله چهارم و پنجم چند یادداشت و جدول منطقی آمده است: جدول نسبة المرکبات مع البسائط از قزلجی، صورة الشکل فی المرکبات، احکام ۱۳گانه قضایای خارجی از سعدیه تفتازانی در ۱۲۹۱ق از روی خط مولانا قزلجی دامت برکاته، و تعریف لفظی و حقیقی از شرح مواقف (۱۴۶ پ ـ ۱۴۷ پ). پایان رساله پنجم یادداشتی درباره قضایا (۱۶۶ پ ـ ۱۶۷ ر).

یادداشتهای پایان نسخه:

- یادداشتی درباره مقدمه کتاب و تعریف آن از نظر شارح رساله شمسیه و توضیحی بر گفته وی (۱۹۰ ر).
- درباره ترکیب و معنای جمله «مرحباً بالقائلین عدلاً وبالصلوة مرحباً واهلاً» از سید حسن الجوری رحمت لگوری به خط عباس در قریه سولهٔ مبارکه در روز سه‌شنبه ۲۰ جمادی‌الثانی ۱۳۴۶ق (۱۹۰ پ).
- بندی از مطول درباره اسم فاعل (۱۹۱ ر).
- فرق بین اسم جنس و اسم جمع (۱۹۱ ر).
- چهار دستورالعمل از تمفاریوس حکیم و بهرالیس و ارسطاطالیس و جالینوس حکیم برای ازدیاد حافظه و ایجاد انس والفت و خاص و مقرب شدن نزد سلاطین (۱۹۱ پ).
- شرح بیت ابن‌قرنجی به عربی (۱۹۱ پ) با مطلع:

گر قضایای غم هجر ترا شرح دهم سبب موضوعی به ایجاب غم آید محمولم

- دو بیت به عربی درباره قرینه در کلام و احکام آن (۱۹۱ پ).
- بندی از شرح مصابیح درباره وضعیت روح میت بعد از گزاردن او در قبر (۱۹۱ پ).
- تعریف جهل مرکب از شرح مواقف (۱۹۱ پ).
- یادداشت خبر پیدا شدن برادرزاده نویسنده در روز دوشنبه ۱۷ رجب ۱۳۴۱ق (۱۹۱ پ).

- فائده‌ای درباره دجال به نقل از ابن‌حجر (۱۹۲ ر).
- تعریف فاء فصیح نزد صاحب المفتاح از قزلجی (۱۹۲ ر).
- علت تعداد رکعتهای هر کدام از نمازهای پنجگانه (۱۹۲ ر).
- بندی به نقل از کشاف درباره روز و شب: هنگامی که روز می‌اید شب کجاست و بر عکس ان (۱۹۲ ر).
- درباره کلا و کلتا به نقل از شیخ رضی علیه الرحمة (۱۹۲ ر).
- توافق مبتدا و خبر در جنس از سید شریف (۱۹۲ پ).
- اعراب کلمه باب از شیخ رضی (۱۹۲ پ).
- یادداشتی طولانی درباره اعراب تقدیری از شیخ رضی، به خط عباس در قریه دولاب در ۱۷ محرم ۱۳۴۶ق (۱۹۲ پ ـ ۱۹۳ ر).
- فائده‌ای از بعضی از عرفا درباره نزول ۳۲۰ هزار بلیه در هر سال و طرز جلوگیری از ان (۱۹۳ ر).
- دعایی که پیامبر برای حفظ خود به امیرالمؤمنین اموخت، به خط همان عباس (۱۹۳ ر).
- فایده‌ای درباره موضوع علم از تلمیذ جلال‌الدین دوانی به خط عباس در قریه جور در چهاشت شنبه جمادی‌الاولی ۱۳۴۶ق (۱۹۴ ر).

خریداری دانشگاه در اذر ۱۳۷۱.

جلد تیماج قهوه‌ای ضربی با ترنج و جدول و لچکی، گرهی.

۱۹۴ برگ، ۱۵×۲۲، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۸۳۲)

شرح صحیفه سجادیه

(دعا ـ فارسی)

از: محمد بن علی شریف لاهیجی، قطب‌الدین (پیش از ۱۰۹۵ق)

ترجمه و شرح مختصری است به نام شاه سلیمان صفوی (۱۰۷۷ـ۱۱۰۵ق). لاهیجی در این شرح با انداختن بخشهای عربی ریاض العابدین قهپایی، جملات فارسی آن را عیناً تکرار کرده است، حتی فاتحه‌ای که در آن کتاب در آداب دعا آمده را نیز بدون کم و کاست نقل نموده است. در حقیقت می‌توان این شرح صحیفه را انتحال بخش فارسی ریاض العابدین فی شرح صحیفة زین العابدین بدیع الزمان قهپائی هرندی (قرن ۱۱ق) دانست.

کامل.

[نسخه‌های خطی شروح و ترجمه‌های صحیفه سجادیه، ص ۱۳۰ـ۱۳۲؛ ذریعه، ج ۱۳، ص ۳۵۷، ۳۵۸؛ طبقات اعلام الشیعة، قرن ۱۲ق، ص ۶۹۷ـ۷۰۰؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۱۳۲؛ فهرست مرعشی، ج ۱۳، ص ۲۸ و ج ۲۷، ص ۳۰۷؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۷۹۶؛ کتابخانه‌های رشت و همدان، ص ۱۱۴۰؛ آستان قدس رضوی، ج ۶، ص ۳۱۹؛ نسخه شماره ۱۲۳۵۹]

آستان قدس که در فهرست الفبایی آن کتابخانه، ص ۲۹۱ با نام ریاض العابدین از لاهیجی معرفی شده اشتباه است و در حقیقت نسخه‌ای از ریاض العابدین قهپائی است. این اشتباه به خاطر آن روی داده که کاتب با شنگرف در حاشیه برگ دوم، مؤلف را به غلط قطب‌الدین محمّد بن شیخ علی شریف لاهیجی ضبط کرده است. کتب دینی خطی سلطنتی، ص ۷۹۰ ـ ۷۹۱ (در فهرست مؤلف کتاب شناخته نشده است)؛ مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۶، ص ۱۲].

آغاز: «صحیفه جامعه عالم امکان یعنی ترجمه بلیغه صنایع بدایع آفریدگار تعالی شانه و تعاظم سلطانه که به شرح پردازی قلم ابداع و تکوین».

انجام: «بهتر و مهتر ما محمد که فرستاده خدای و برگزیده اوست و بر آل او که پاکند از گناهان صغیره و کبیره و سهو و نسیان از اول عمر تا آخر آن».

نسخ خوش، عبارات دعا معرب، سده ۱۲ه، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و علامت بلاغ مقابله دارد، با حاشیه‌نویسی از مؤلف به امضای منه، تمامی صفحات به دقت وصالی و مرمت شده. کناره صفحات اندکی رطوبت دیده، برگ ابتدایی نسخه: تاریخ تولدی در شب سه‌شنبه ۹ رمضان ۱۳۳۴ق در دارالعباده یزد، تملک نعمة الله بن میرزا سراد کاشانی، اشعار کوتاهی در وصف میرزا محمدعلی خان، در پایان چند روایت از امام صادق ؑ در اداب دعا و زمان آن، بندی به نقل از طریق النجاة، یادداشتی درباره دعاهای حافظه و بندی به نقل از کتاب الدلائل ابن محمد بن علی شریف علوی.

خریداری دانشگاه در آذر ۱۳۷۱.

جلد چرمی سوخ جدید، آستر و بدرقه کاغذ ابر و باد.

۲۱۰ برگ، ۱۷×۲۵، ۱۸ سطر، ۹×۱۸.

(۱۰۸۳۳)

شرح تجرید الاعتقاد
(کلام ـ عربی)

از: علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

این نسخه خطبه کتاب را ندارد.

[رک: ش ۱۰۵۷۷].

آغاز موجود: «حمد واجب الوجود علی نعمائه والصلوة علی سید انبیائه وعلی اکرم اجابة احبائه ای علی آله واصحابه الذین هم موصوفون بزیادة الکرم».

نستعلیق (نیمه پایانی کم نقطه)، سده ۱۱ه، ۱۴ برگ اول و ۹ برگ آخر و برگهایی از وسط نونویس از سده ۱۳ه، نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه نویسی دارد، برگ اول قیمت نسخه به سیاق ۳ تومان، در صفحه عنوان نام کتاب «شرح تجرید بر الهیات و جواهر اعراض و امور عامه» نوشته شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی، با روکش پارچه‌ای و کاغذی. روی طبله دوم جلد یادداشتهای تجاری به سیاق.

۲۷۲ برگ، ۱۵×۲۴/۵، ۲۵ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۸۳۴)

مجموعه:

مجموعهٔ درهم آمیخته‌ای از رسالات خطی و کتابهای چاپ سنگی است.

۱. سراج القلوب «۱ب ـ ۶۹ب سنگی»

از: ابونصر بن محمد قطان غزنوی

[مشار فارسی، ج ۲، ص ۲۹۵۲]

۲. کنز الرموز «۷۰ر ـ ۷۱ر سنگی»

رساله بسیار کوتاهی است در ده فصل و خاتمه. پایان یافته در شعبان ۱۲۹۶ق.

[مشار فارسی، ج ۴، ص ۴۱۵۰]

۳. نام دوازده ماه رومیان و پارسیان «۷۳ب»

۴. چند قاعده در حساب «۷۴ر ـ ۷۴ب»

گرفته شده از شرح شیرازی.

آغاز: «نصف احدیهما فی کلّ الاخر ثم تضرب الحاصل وهو اثنی عشر فی سبعة تبلغ اربعة وثمانین».

انجام: «ویقاس الحمل علی ما ذکرنا من الصور بعینها من غیر فرق. شرح شیرازی».

۵. معنی حساب در لغت و اصطلاح اهل حساب و اصول و مراتب و فروع آن «۷۴ب» (عربی)

آغاز: «الحساب فی اللغة الحدّ وفی اصطلاح اهل الحساب عبارة عن قاعدة تعرف بها اعداد المجهول. اعلم انّ للحساب ابتداء ولیس له انتهاء».

انجام: «لکن عند الاصطلاح الف الف فمن ذلک ابتداء الثالث الی تسع الف الف وهکذا باب الحسابه. تمت».

۶. قصیده در آداب خوردن «۷۵ر» (عربی)

در ۱۰ بیت.

اغاز:

فــرق اذا اسـتطعت ادخال مطعم — علی مطعم من قبل فعل الهواضم
وکــل طـعام یـعجز الـسنّ مضغها — فــلا تـبتغیه فـهو شـر المطاعم

انجام:

وکـن مـتخذا کـل یـومین مـرّة — وحـافظ عـلی هـذا العـلاج ولازم
بـذلک قـد اوصی الحکیم بـاذق — لکسری نوشیروان ملک الاعاجم

۷. هشت معنی کلمه «وجه» در قرآن «۷۵ ر ـ ۷۵ پ» (فارسی)

۸. شرایط اجابت دعا «۷۵ پ ـ ۷۶ ر» (فارسی)

با ۱۵ شرط به نقل از تفسیر الجواهر.

۹. [کتاب الفرائض] «۷۶ ر ـ ۷۶ پ» (فقه ـ فارسی)

اغاز: «کتاب الفرایض. فرایض در لغت جمع فریضه است به معنی مفروضه یعنی مقدّره و مقطوعه و در شریعت عبارت است از علم به قسمت مواریث».

انجام: «وصایای او از ثلث باقی و بعد از آن قسمت کرده شود باقی میان وارثان علی فرایض الله تعالی».

۱۰. الفرائض السراجیة «۷۷ پ ـ ۸۲ پ» (فقه ـ عربی)

از: محمد بن محمود سجاوندی، سراج‌الدین (۶۰۰ق)

[الفهرس الشامل، فقه و اصول، ج ۷، ص ۴۶۲ـ۴۹۲؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۲۴۷؛ علی تهران، ج ۱۱، ص ۵۹۶ـ۵۹۸؛ مرعشی، ج ۲، ص ۱۰۲ـ۱۰۳؛ لویلی، ج ۴، ص ۱۴۰ـ۱۴۱]

اغاز: «کتاب الفرایض. آیات المواریث مشهورة وعن النبی صلی الله علیه وسلم تعلّموا الفرایض وعلّموها الناس ویروی تعلّموا الفرایض فانها من دینکم ویروی انها نصف العلم».

انجام: «ولزوجة العمّ ثلثة مضروبة فی واحد وللاختین ثمانیة مضروبة فی واحد وللعمّ واحد مضروب فی واحد».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب لاجل اخی الامجد اعنی ملا عماد الرودباری وانا الحقیر عبدالرحمن».

با حاشیه‌نویسی فراوان به امضاهای دمیری (دم)، شرحه، ۱۲، عجاله، انوار، قونوی، کبیری، صاحب الینابیع.

۱۱. فائده‌ای درباره رضاع «۸۴ ر»

۱۲. اعتقادات منظوم «۸۴ پ ـ ۸۸ ر» (کلام ـ عربی و فارسی)

با ترجمه فارسی بین سطور.

اغاز:

ومـا القـرآن مـخلوقاً تـعالی — کـلام الرب عن جنس المقال
ورب العـرش مـستول عـلیه — بـلا وصـف التـمکن واتصال

انجام:

لعـل الله یـعفوه بـفضل — ویـعطیه السـعادة فـی المآل
والـی الحـق ادعـو کـل وقت — لمـن بـالخیر یـوماً قـد دعـا لی

اغاز ترجمه:

نـه مـخلوق است قرآن و نـه محدث — کـلام حـق شـناسیمش تـعالی
بـر از عرش است خدا فوق و جهت نه — ز روی مـرتبت گـوییم نـه بـالا

انجام ترجمه:

مگـر ایـزد بـیامرزد بـه فضلش — سـعادتها دهـد در دار عـقبی
بـخوانـم مـر خـدا را در هـمه وقت — ز بـهر آن کـه ذکـری گـوید از مـا
بـه فـیروزی شـد ایـن توحید منظوم — چـو سـمط گـوهر و عـقد ثـریا
خـداونـدا بـه فـضل خـود بـیامرز — مـر آن کس را که کرد این نظم انشاء

تمت بالخیر والظفر

۱۳. انواع فرض (فرض عینی و فرض کفایی) «۸۸ پ ـ ۸۹ ر» (عربی)

۱۴. نقل قولی از شقیق بلخی «۸۹ ر»

با این عبارت «سئل الشقیق البلخی عن الایمان والمعرفة والتوحید. فقال الایمان اقرار بوحدانیة الله تعالی واما المعرفة فمعرفته بلا کیف ولا تشبیه ولا تعطیل».

۱۵. اسامی یازده‌گانه نماز در قرآن «۸۹ ر» (فارسی)

۱۶. فایده درباره گناه کبیره «۸۹ ب ـ ۹۱ ر»

شامل تعریف گناه کبیره و بر شمردن ۶۹ مورد آن و ۱۲ مورد از صغائری که به کبایر نزدیک است.

۱۷. رسالة فی الحساب «۹۱ ر ـ ۹۴ ر» (ریاضیات ـ عربی)

از: ناشناخته

کامل.

[ذریعه، ج ۵، ص ۷؛ مجلس، ج ۲۳، ص ۳۵۱؛ مرعشی، ج ۱، ص ۱۲۵ و ج ۱۵، ص ۸۰].

آغاز: «باب الحساب. اعلم ان الحساب اربع منازل آحاد و عشرات ومآت والوف. الآحاد فالواحد من واحد الی تسعة والعشرات من عشرة الی تسعین».

انجام: «ثم اثنین فی عشرة فی ثلثة تبلغ مائة وخمسین وعلی هذا القیاس والله اعلم».

۱۸. تعریف حساب «۹۴ ب» (عربی)

۱۹. یک بیت شامل نام همه مقولات عشر «۹۴ ب» (منطق ـ فارسی)

۲۰. کتاب الفرایض «۹۵ ر ـ ۱۳۶ ب» (فقه ـ فارسی)

از: ناشناخته

شرح متنی عربی درباره ارث به فارسی است. بر اساس فقه اهل سنت.

بخشهایی از آن در برگهای ۸۳ ر ـ ۸۴ ر تکرار شده است. برگ اول آن جابه‌جا صحافی شده و به شماره ۷۶ قرار گرفته است (۷۶ ب).

آغاز: «کتاب الفرایض. فرایض در لغت جمع فریضه است به معنی مفروضه یعنی مقدّره و مقطوعه و در شریعت عبارت است از علم به قسمت مواریث و این علم را فرایض نامیده‌اند».

انجام: «پدر و مادر و یک عمه ثلث از آن اول باشد باقی از آن دوم و این بهتر است از آن که مصنف گفته است فالثلثان للعمة والباقی للجدّ فتأمل».

انجامه: «وتمت بعون الملک الوهاب سنة ۱۲۶۲».

۲۱. رساله در عروض «۱۳۸ ر ـ ۱۳۹ ر سنگی» (عروض ـ فارسی)

آغاز افتاده.

۲۲. نصاب الصبیان «۱۳۹ ب ـ ۱۵۷ ب سنگی» (لغت ـ فارسی)

از: مسعود بن ابوبکر فراهی (۶۴۰ق)

در ۱۳۲۰ق، به خط تحققی هشترودی، حسب الخواهش آقا علی اکبر صحاف، در کارخانه کربلایی عبدالله، از روی نسخه تصحیح شده علی بن حسن شستری تبریزی.

۲۳. گلشن عطارد «۱۵۸ ب ـ ۱۶۹ ب سنگی» (نامه نگاری ـ فارسی)

از: عباس عطارد

کتاب آموزش نامه‌نگاری و احکام خط برای اطفال است. تنظیم شده در ۵ باب.

چاپ شده در ۱۳۱۸ق، کارخانه عبدالله، به خواهش اکبر آقا صحاف، به خط تحققی هشترودی.

[منزوی، ج ۳، ص ۲۰۹۰؛ مجلس، ج ۳۱، ص ۴۰؛ دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۶۸۲ و ج ۱۳، ص ۳۴۰۱].

۲۴. قانون فارسی «۱۷۰ ر ـ ۱۹۲ ب سنگی» (نامه نگاری ـ فارسی)

انجام افتاده.

چاپ شده در ۱۳۱۸ق، حسب الخواهش حاجی علی آقا کتابفروش در مطبعه شریفه خودشان.

[مشار فارسی، ج ۳، ص ۳۸۷۴].

نستعلیق، سده ۱۳هـ، عبدالرحمن برای ملا عماد رودباری (رساله ششم). ۱۲۶۲ق (رساله بیستم). برگ ۱۳۰ ر یادداشت یادگاری عطاءالله و خریداری او در روز چهارشنبه ۲ محرم ۱۳۲۸ق، برگ ۱۵۸ ر تملک بابا علی در ۱۳۲۹ق و چند یادداشت یادگاری از احمد انصاری، در پایان رساله بیستم مهر بیضوی به نقش: «بنده خالق... ۱۲۷۵»، ترجمه فارسی زیر سطور آمده است. بعضی از بخشها عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه بعضی از صفحات رطوبت دیده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۱.

جلد مقوا با روکش پارچه‌ای، فرسوده، طبله اول جدا شده از شیرازه.

۱۹۲ برگ، ۱۵×۲۰، سطور مختلف.

(۱-۸۳۵)

جلاء العیون (تاریخ ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰ق)

کامل.

[ذریعه، ج ۵، ص ۱۲۴؛ منزوی، ج ۶، ص ۴۴۲۵؛ فهرستواره، ج ۲، ص ۱۶۰۵ـ۱۶۰۷؛ کتابشناسی مجلسی، ص ۲۰۲ـ۲۰۵].

اغاز: «ستایش بی‌مثل و انباز سزاوار خداوند بی‌نیازی است که تذکر مصایب و استماع نوایب سربازان سالک قرب و وصال».

انجام: «و دین حق برای من خالص باشد. به این جا ختم کردم این عجالهٔ کثیر الفایده را و از حق تعالی امیدوارم که روز جزاء وسیلهٔ نجات این غریق بحر خطا گردد».

انجامه: «تمام شد کتاب جلاء العیون در روز دوشنبه پنجم شهر ربیع‌الاول سال هزار و دویست و شصت و هشت از هجرهٔ مقدسه نبویه علی هاجرها وآله آلاف التحیة بر دست حقیرترین بندگان خدا محمدحسین بن صفر الطادی التفرشی غفر الله له ولوالدیه یوم یقوم الحساب والیه المرجع والمآب».

نسخ، محمدحسین بن صفر طادی تفرشی، دوشنبه ۵ ربیع‌الاول ۱۲۶۸ق؛ عناوین و نشانیها شنگرف، یادداشتهای ابتدای نسخه: دو برگ فهرست مطالب کتاب، تاریخ تولدی در ۱۶ ذیقعده ۱۳۲۴ق و دیگری با مداد در ۲۶ ذی‌قعده ۱۳۲۲ق مطابق با ۱۵ دی ۱۲۸۳ش، و یادداشت مفصلی از علی‌اکبر شاهمیری در عاشورای ۱۳۸۴ق برابر اردیبهشت ۱۳۴۳ش که نوشته این نسخه به خط پدر پدرش بوده و یکی از ۳۰ جلد کتابی است که پدر پدرش کتابت کرده و وی صحافی و تجلید نموده است. وی همچنین نوشته: «[این نسخه] به مناسبت تاریخ ولادت حقیر که در ذیل این صفحه با مداد به تاریخ ذی‌قعده ۱۳۲۲ مطابق با دیماه ۱۲۸۳ نوشته شده به این جانب تعلق یافته».

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد گالینگور، عطف و گوشه‌ها تیماج زیتونی.

۲۸۱ برگ، ۲۰×۳۰، ۲۷ سطر، ۱۲/۵×۲۲.

(۱۰۸۳۶)

الأصفی

(تفسیر ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

از آغاز تا اواسط سوره انعام.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۴۰ـ۱۴۱؛ کشاف الفهارس، ج ۳، ص ۲۰۸ـ۲۱۲]

اغاز: «الحمد لله الذی هدانا بالتمسک بالثقلین وجعل لنا القرآن هدی والمودة فی القربی».

انجام موجود: «لا تدرکه فکیف ابصار العیون وهو اللطیف النافذ فی الاشیاء کذا ورد فی الخبر».

نسخ، ایات قران معرب، سده ۱۴ق، عناوین و نشانیها شنگرف، پایان نسخه یادداشتی از علی‌اکبر بن علی‌اصغر شاهمیری در ۳ فروردین ۱۳۳۹ش که نوشته نسخه از نوشتجات پدر پدرش اخوند ملا حسین طادی تفرشی است و او انها را صحافی کرده است. متن نوشته او چنین است: «مخفی نماناد این

مقدار از تفسیر قران کریم که در حدود ۱۶۱ صفحه است از جمله اثار و نوشتجات مرحوم مبرور جنت مکان اخوند ملا حسین طادی تفرشی ـ اعلی الله مقامه ـ می‌باشد که اوراقی پراکنده بودند و اخیراً به دست امدم حقیر علی‌اکبر شاهمیری فرزند مرحوم خلد اشیان علی‌اصغر ابن مرحوم مزبور ان را در این مجلد قرار داده و به ضمیمه سایر مجلدات از قران بغلی که از جمله ۳۰ قران نوشته شده به دست ان مرحوم است و کتاب جلاء العیون و غیره که در مقدمه کتاب مآثر منظومه مرحوم خلد اشیان اخوند ملا علی پسر بزرگ ان مرحوم و به اهتمام و سرمایه ناچیز این جانب طبع و مجاناً نشر شده (بتاریخ ۱۳۳۵ شمسی) قید و مجموعاً در کتابخانه کوچک حقیر مضبوط و امیدوارم فرزندان خانواده به عنوان یک اثر فرهنگی چندین ساله فامیلی از انها نگاهداری و استفاده نمایند. به تاریخ سوم فروردین ماه ۱۳۳۹ علی‌اکبر شاهمیری» (۸۳ ر).

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد گالینگور ابی.

۸۳ برگ، ۱۹×۳۱، ۲۴ سطر، ۱۱/۵×۲۲.

(۱۰۸۳۷)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: محمد بن عبدالملک برهانی، معزی (۵۴۲ق)

کامل

[منزوی، ج ۳، ص ۲۵۳۵ـ۲۵۳۹؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۷۱۶ و ۷۶۱]

اغاز:

ستاره سجده برد طلعت منیر ترا — زمانه بوسه دهد پایه سریر ترا

موافق است قضا بخت کامکار ترا — مسخر است عدو تیغ شیرگیر ترا

انجام:

خرگه زند و کار کس نگشاید — مطبخ زند و نان به کس ننماید

گر مرد در خرگهش برآید شاید — کز مطبخ او دود همی بر ناید

انجامه: «به تاریخ یوم دوشنبه هفتم شهر ربیع‌الاول در قریه تفرش صورت اتمام پذیرفت. سنه ۱۲۶۰ کاتبه خود که اسمش قابل تحریر نیست

دود حمام و کاغذ نسین — نتوانم نوشت بهتر ازین

هر که خواند دعا طمع دارم — زانکه من بنده گنه کارم»

نستعلیق، دوشنبه ۷ ربیع‌الاول ۱۲۶۰ق در تفرش، برگ آخر یادداشت یادگاری علیرضا خان بن محمدولی خان قاجار در ۱۹ جمادی‌الثانی ۱۲۶۵ق با مداد.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد تیماج تریاکی ضربی، با ترنج و سرترنج، مجدول گرهی.

۲۴۹ برگ، ۱۲/۵×۲۰، ۱۷ سطر، ۷/۵×۱۴.

(۱۰۸۳۸)

ذخیرة الملوک
(عرفان ـ فارسی)

از: میر سید علی بن شهاب‌الدین همدانی (۷۸۶ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۴۵۵ـ۴۵۷؛ احوال و آثار و اشعار میر سید علی همدانی، ص ۹۵ـ۱۰۴].

آغاز: «حمد بسیار و ثنای بی‌شمار مر حضرت ملکی را که اسباب معاش سکان خطه ملک دنیوی را به تمهید قانون سیاست حکمی نظام داد».

انجام: «وکثرت اقتراف معاصی آب روی بریخت. نسأل الله العفو الغفور المنان ان یعاملنا [کذا] بما هو اهله... والحمد لله وحده والسلام علی من اتبع الهدی».

انجامه: «قد وقع الفراغ من کتب [کذا] هذا الکتاب المیمونة المسمی بذخیرة الملوک من تصنیف و تألیف حضرت مخدوم الانام سید ابن الامام مفخر آل طه و یس و قدوة العارفین و مرشد السالکین و مفخر الطالبین و زبدة العابدین غیاث الاسلام و المسلمین سلطان العارفین قطب ربانی غوث صمدانی محبوب سبحانی امام حقانی عارف معارف ربانی بانی مبانی مسلمانی علی ثانی حضرت امیرکبیر میر سید علی همدانی ابن سید شهاب‌الدین همدانی رضی الله تعالی عنهما ید الضعیف النحیف الراجی الی رحمة الله تعالی ابوالحسن غفر الله له ولوالدیه اللهم اغفر لکاتبه ولقاریه ولجمیع المؤمنین والمؤمنات والمسلمین والمسلمات الحیای [کذا: الاحیاء] منهم والاموات برحمتک یا ارحم الراحمین. یقین که در تحریر سهو و غلطی رفته چون از روی اضطرار تام به سرعت نوشته مسوّده نموده شد، توقع از خواننده آن که به قلم اصلاح بپوشد و بر راقم خورده و عیب نگیرد. تمت الکتاب بعون الملک الوهاب والله اعلم بالصواب. اصلاح فرمایند که عند الله مأجور است والسلام والاکرام. به تاریخ بیست و نهم ۲۹ شهر محرم الحرام اتمام پذیرفت سنه ۱۱۳۶

الا ای دوست گاهی یادم آری ندارم جز دعا امیدواری»

نستعلیق، ابوالحسن، ۲۹ محرم ۱۱۳۶ق، عناوین و نشانیها شنگرف، کناره بالایی صفحات رطوبت خورده، ۵ برگ اول نسخه نونویس، پایان نسخه ۴ بیت در توسل به میر سید علی همدانی.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد مقوایی با روکش کاغذی سبز و ترنج و سرترنج زرین، عطف و کناره‌ها تیماج مشکی.

۳۲۰ برگ، ۱۱×۲۰/۵، ۱۳ سطر، ۸×۱۵.

(۱۰۸۳۹)

عین الیقین (الانوار و الاسرار)
(کلام ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

کامل.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۲۰۷ـ۲۲۳].

آغاز: «سبحان من حارت [کذا: حادث] لطائف الاوهام فی بیداء کبریائه وعظمته وسبحان من لم یجعل للخلق سبیلاً الی معرفته».

انجام: «هذا آخر الکلام فی العلم بالسموات والارض وما بینهما وبه تم وختم کتاب عین الیقین... یا ارحم الراحمین یا رب العالمین».

انجامه: «قد تم العبد الاحقر الجانی الخاطی المذنب العاصی الحقیر الفقیر الاقل الواثق برحمة الله الغنی الخالق واغاثة اولیائه محمدشفیع الحاج محمدسعید طاب الله ثراهم بالنبی وآله فی یوم الخمیس فی شهر رجب المرجب فی شهور سنة ۱۲۷۲. اللهم بارک لصاحبه زید مجده بمحمد وآله وصلی الله علیه وآله».

نستعلیق، محمدشفیع بن محمد سعید، پنجشنبه رجب ۱۲۷۲ق، در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد. بالای بیشتر صفحات نوشته‌اند: «هو» یا «۱۱۰» و یا «هو ۱۱».

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد مقوا، عطف و سجاف تیماج مشکی.

۲۱۴ برگ، ۱۶/۵×۲۳/۵، ۱۷ـ۲۵ سطر، ۱۱/۵×۲۱.

(۱۰۸۴۰)

مجموعه:

۱. مختصر مهیج الاحزان «۳ ب ـ ۷۶ ب»
(تاریخ پیامبران و امامان ـ فارسی)

اصل: حسن بن محمدعلی یزدی حایری (۱۲۴۲ق)

گزیده: ناشناخته

آن گونه که در آغاز نسخه آمده مختصر مهیج الاحزان یزدی است: «این مختصری است از کتاب مهیج الاحزان از محتویات علّامی فهّامی آقا ملّا حسن ابن محمدعلی الیزدی اصلاً و الحایری مسکناً و آن مشتمل می‌باشد بر مقدمه و...».

مانند اصل تنظیم شده در ۱ مقدمه و ۱۴ مجلس:

مقدمه: در دو مطلب.

مطلب اول: در بیان آداب تعزیه و ماتم.

مطلب دوم: بدان که بعضی از علما را عقیده این است که ذکر اخبار ضعیفه در مقام تعزیه و ذکر مناقب و فضائل ائمه و معجزات ایشان مجوز است به جهت تسامح در ادله سنن.

مجلس اول: ذکر خروج جناب سیدالشهداء از مدینه مشرفه به سمت مکه معظمه.

مجلس دویم: در بیان خروج سرور سعداء و سید شهداء از مکه معظمه به سوی عراق یا ورود به کربلای معلا.

مجلس سیم: در بیان آن چه واقع شد در زمان ورود آن حضرت به زمین کربلا تا شب عاشورا.

مجلس چهارم. در بیان وقایع جانسوز شب عاشورا.

مجلس پنجم: در بیان وقایع صبح عاشورا.

مجلس ششم: در بیان شهادت بعضی از اصحاب کرام آن حضرت و آن مظلوم.

مجلس هفتم: در بیان کیفیت شهادت اولاد عقیل و قاسم بن الحسن.

مجلس هشتم: [در بیان کیفیت شهادت اولاد ام‌البنین].

مجلس نهم: در بیان کیفیت شهادت نوباوهٔ حیدر و شبیه پیغمبر علی اکبر.

مجلس دهم: در بیان کیفیت محاربه جناب سیدالشهداء بنفسه الشریف.

مجلس یازدهم: در بیان وقایع بعد از شهادت و تاراج خیمه‌ها.

مجلس دوازدهم: در بیان کیفیت ورود اهل بیت به کوفه.

مجلس سیزدهم: در بیان کیفیت ورود اهل بیت به شام محنت و بلا و حکایات شام خراب.

مجلس چهاردهم: در بیان کیفیت ورود اسران به مدینه مشرفه.

[فهرستواره، ج ۳، ص ۱۸۰۴].

آغاز: «الحمد لله المتفرد بالقدم والبقاء المتوحد بالعظمة والکبریاء الحاکم بما یرید والفاعل لما یشاء موکل البلاء للانبیاء»

انجام موجود: «آن حضرت غصه [قصه] پرغصه اهل بیت را بیان فرمود و اشک از دیده می‌ریخت. باری روانه حرم محترم سید امم گردیدند و در حین ورود ام‌کلثوم با دل پرخون می‌گفت مدینة جدّنا الخ فارجع الی محرق القلوب. تم تم تم».

۲. یادداشتهای پراکنده «۷۶پ ـ ۱۶۰ ب» (عربی و فارسی)

یادداشتهای پراکنده‌ای شامل اخبار، مناقب و مطاعن، معجزات ائمه، قیام قائم، رجعت، مباحث کلامی و اندکی شعر است که کشکول‌وار تدوین شده است.

در آن از این کتابها یاد شده است:

بحار الانوار، کافی، ابن‌بابویه، جلاء العیون، منهاج الیقین فی فضائل امیرالمؤمنین علامه حلی، المحاسن، مرآت الجنان، کامل الزیارات، مناقب خوارزمی، الفردوس، تحفة المجالس، مجلی المسرات، حیوة القلوب، عوالم العلوم، مناقب مرتضوی، زینة الواعظین، مرشد الواعظین محمدرضا بن محمدصادق استرآبادی، منتخب و مقتل شیخ فخرالدین طریحی، بشارة المصطفی، کشف الغمة، کتاب المجالس، ابواب المجالس، مصابیح القلوب، روضة الصفا، محمدجعفر استرآبادی سلمه الله، ترجمة النصایب، حسیبه ملا رضا استرآبادی.

برگ ۱۰۳ پ ـ ۱۰۵ ر چند مسئله فقهی از حجة الاسلام شفتی.

نستعلیق، عبارات عربی نسخ معرب، سده ۱۳ هـ، رساله اول عناوین و نشانیها شنگرف، بخش دوم بعضی از صفحات چلیپا، ابتدای نسخه اشعاری از خواجه عصمت خراسانی و سعدی و لسانی.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد تیماج قهوه‌ای مجدول.

۱۶۰ برگ، ۱۸×۲۳/۵، ۲۴-۱۸ سطر، رساله اول ۱۳×۱۹، رساله دوم اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۸۴۱)

مجموعه:

این سفینه[1] در سال ۱۱۲۹ق در شهرهای اصفهان و قزوین به درخواست صاحب آن سید زین‌العابدین نوشته شده است. چندین نفر در آن مطالب پراکنده‌ای نوشته‌اند که مشخصات هر کدام از آنها در پی خواهد آمد. در سال ۱۲۶۷ق کاتبی همه این مجموعه را استنساخ کرده که نسخه آن به شماره ۱۸۰۳ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی نگهداری می‌شود و در فهرست آن کتابخانه، ج ۵، ص ۲۰۲-۲۰۵ و ج ۹، ص ۲۹۱-۳۱۶ معرفی شده است.

۱. در برگ ۱۰۹ ر از آن با نام سفینه و در برگ ۵۲ ب با نام مجموعه یاد شده است.

۱. اصول من عرف لیطمئن قلب کل من عرف «۱ ب ـ ۲ ب» (کلام ـ عربی)

از: عمادالدین بن یونس مازندرانی پنجهزاری (سده ۱۱ ه)

گزیده اعتقادات شیعه است چنان که در آغاز می‌نویسد: «فیقول العبد المذنب العاصی ابن یونس عمادالدین المازندرانی البنجهزاری فیه اشارات لطیفات وارشادات جلیّات الی اصول الدین من معرفة رب العالمین وصفاته الثبوتیة والسلبیة والعدل وبعثة الرسول صلی الله علیه وآله ونصب الائمة ﷺ واعادة الاموات علی ما افهم بفهمی القاصر وذهنی الفاتر ولما کان الاصل فیها کلامه ﷺ سمیتها باصول من عرف لیطمئن قلب کل من عرف ویعرف قصور من اعرض عنها وانحرف».

بخش‌بندی شده به شرح زیر:

الاولی: فی معرفة الصانع.

الثانیة: فی صفات الثبوتیة.

الثالثة: فی الصفات السلبیة.

الرابعة: فی العدل.

الخامسة: فی النبوة.

السادسة: فی الامامة.

السابعة: فی المعاد.

پایان یافته در سه‌شنبه سلخ جمادی‌الثانی ۱۰۵۵ق در زاویه.

در کتابخانه مرعشی قم مجموعه‌ای از کتابهای فقهی و کلامی نگهداری می‌شود که به خط مؤلف رساله ماست. رک: فهرست مرعشی، ج ۱۴، ص ۳۵۹ـ۳۶۱.

کامل.

[ذریعه، ج ۲، ص ۲۱۲؛ معجم التراث الکلامی، ج ۱، ص ۳۶۹]

آغاز: «الحمد لله الواحد الاحد الصمد الذی لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر وصلی الله علی محمد البشیر النذیر وآله وعترته علیهم صلوات الله الملک الکبیر اما بعد قال امیرالمؤمنین وامام المتقین باب حکمة رب العالمین ﷺ من عرف نفسه فقد عرف ربه. فیقول العبد».

انجام: «یأمر به انه معروف والناهی ان المنهی عنه منکر ویشترط تجویز التأثیر وعدم الضرر. وهذا آخر ما اوردنا ایراده علی وجه الاختصار وآخر دعوای ان الحمد لله رب العالمین. قد فرغ من تألیفها مؤلفها المذنب ضحو یوم الثلث سلخ شهر جمادی‌الثانی سنة ۱۰۵۵ وکان ذلک فی الزاویة. تمت بالخیر».

۲. من کلام بعض الافاضل فی تحقیق اقوال الحقة وغیره «۴ ب» (کلام ـ عربی)

یادداشت کوتاهی دربارهٔ نظر اشاعره و حکماء متصوفه در باب صفات خداوند. گرفته شده از یکی از کتابهای عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق) است.

آغاز: «ذهب الاشاعرة الی ان لله سبحانه صفات موجودة قدیمة زائدة علی ذاته. فهو عالم بعلم قادر بقدرة مرید بارادة وعلی هذا القیاس. وذهب الحکماء الی ان صفاته سبحانه عین ذاته لا بمعنی ان هناک ذاتاً وله صفة وهما متحدان».

انجام: «فهی بالنسبة الی المقدورات قدرة وبالنسبة الی المرادات ارادة وهی واحدة لیس فیها اثنینیة بوجه من الوجوه. من افادات مولانا عبدالرحمن جامی».

۳. الفصول النصیریة «۴ ب ـ ۵ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

ترجمه: محمد بن علی گرگانی، رکن‌الدین (قرن ۸ ه)

یادداشت کوتاهی برگرفته از ترجمه فصول خواجه نصیرالدین است.

[احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۴۳۹ـ۴۴۵؛ ذریعه، ج ۴، ص ۱۲۲ـ۱۲۳ و ج ۲۱، ص ۲۲۱]

آغاز: «نقض وجواب شبهة. قالت الفلاسفة الباری تعالی لا یعلم الجزئی الزمانی والالزم کونه تعالی محلاً للحوادث لانّ العلم هو حصول صورة مساویة للمعلوم فی العالم».

انجام: «حصول صورة للمعلوم فی العالم اذ یجوّزوا کونه تعالی محلاً للحوادث. والجواب من الشبهة ان ما ذکر... (بعد از یک سطر و نیم) فلا یلزم علمه تعالی لانا نعلم ضرورة ان من علم متغیراً لم یلزم من تغیره تغیر ذاته. من الفصول للمحقق الطوسی ره».

۴. بیان لتوصل المطالب علی طریق اللب والقشر «۵ ر» (عربی)

آغاز: «التوصل الی المطالب النظریة والمعارف الاصولیة اما بطریق الفکر وهو مسلک المتکلمین والمشائین او بالریاضة وهو طریق الصوفیة والاشراقیین. مثل الفریقین کمثل الاعمی والاصم والبصیر والسمیع هل یستویان».

انجام: «ولذلک وقع فیه الاختلاف العظیم. ولقد درّ العارف الرومی بحیث یقول:

پای استدلالیان چوبین بود	پای چوبین سخت بی‌تمکین بود
گر کسی از عقل باتمکین بدی	فخر رازی رازدار دین بدی

ولله درّ الفخر الرازی حیث یقول:

نهایة اقدام العقول عقال	وغایة سعی العالمین ضلال
ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا	سوی ان جمعنا فیه قیل وقال»

۵. فائده درباره هرمس «۵ ر» (عربی)

یادداشت کوتاهی است در اثبات این که هرمس همان ادریس نبی است به استناد ملل و نحل شهرستانی و شرح تحفة الاشراق علامه و حکمة الاشراق سهروردی.

متن این یادداشت چنین است: «هرمس الحکیم واضع علم الهیئة والنجوم ومستخرج قوانین الحسابیة هو ادریس علی نبینا و علیه السلام. وبذلک صرّح الشهرستانی فی کتاب الملل والنحل عند ذکر الصابئة وبه صرّح العلامة فی شرح تحفة الاشراق ایضاً وقال السهروردی فی حکمة الاشراق ان هرمس من اساتید ارسطو وفی تفسیر القاضی وغیره ان ادریس علی نبینا و علیه السلام اول من کلّم فی الهیئة والنجوم والحساب وهذا ممّا یؤیّد انه هرمس ایضاً».

۶. الکلمات الطریفة «۵ ر» (عرفان ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

بندی است در رد صوفی‌نماها به نقل از کلمات طریفه فیض کاشانی.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۲۳۷ـ۲۳۹]

آغاز: «هو. قال المولی الفاضل الربانی مولانا محمدمحسن القاشانی طاب ثراه فی کلمات الطریفة ومن الناس من یزعم انه بلغ من التصوف والتألّه حدّاً یقدر معه ان یفعل ما یرید بالتوجه».

انجام: «التی لا یحتمل المقام ایراده ولا یؤثر فی العوام ارشادها. فانهم الذین لم یهتدوا باهتداء الانبیاء اولئک کالانعام بل هم اضلّ سبیلاً».

و حاشیه کوتاهی به فارسی در همین موضوع که در پایانش نوشته شده: «کذا کان مکتوباً فی الحاشیة ملخّصاً».

۷. الحقائق «۵ ر ـ ۶ پ» (عرفان ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

یادداشت کوتاهی از فیض کاشانی در رد صوفیه به نقل از کتاب الحقائق او.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۷۵ـ۱۷۹].

آغاز: «وایضاً فی کتاب الحقائق لافضل المتأخرین مولانا محمدمحسن الکاشی طاب ثراه قال ومن المغترین قوم تسمّوا باهل الذکر والتصوف یدعون البراءة من التصنع والتکلف یلبسون خرقاً ویجلسون حلقاً».

انجام: «لیحملوا اوزارهم کاملة یوم القیامة ومن اوزار الذین یضلونهم بغیر علم».

۸. سخنی از ابراهیم نبی درباره مصاحبت با مردم «۶ پ» . (عربی)

۹. مسئلة علم الباری (رسالة فی) «۶ ر ـ ۶ پ» (فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن محمد خوانساری (۱۰۹۹ق)

در نسخه به آقا حسین خوانساری نسبت داده شده و شاید بخشی از کتابی باشد.

[مجلس، ج ۹، ص ۲۲۰ که در زمان حیات مؤلف نوشته شده.]

آغاز: «هذه مسئلة علم الباری جل شأنه من الفاضل المحقق المدقق آقا حسین الخونساری طاب ثراه. اعلم انه بعد ما ثبت ان الواجب تعالی شأنه یوجد الممکنات قاطبة بالقصد والارادة وانه عالم فی الازل بجمیعها بالعلم السابق علی الایجاد فلا یخلوا اما ان یکون هذا العالم بحضور المعلومات بانفسها عنده وهو باطل ضرورة».

انجام: «وقد ذکرنا انه لا یلزم القول به بل هو تفصیلی محیط بجمیع الاشیاء بلا محذور فقد اندفع الاشکال بحذافیره ومنه التوفیق والهدایة الی سواء الطریق».

۱۰. الواحد لا یصدر عنه الا الواحد «۶ پ ـ ۷ پ» (فلسفه ـ عربی)

از: ابراهیم بن حسین بن عطاءالله حسینی همدانی (۱۰۲۶ق)

در توجیه سخن ابن سینا در خصوص قاعده الواحد لا یصدر عنه الا الواحد است که «از یک جز یک نیاید».

از ابراهیم همدانی نامه‌ای به شیخ بهایی و جوابی از ایشان بدو را در دست داریم. رک: کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۵۶۰ـ۵۶۲. وی همچنین از شیخ بهایی اجازه دارد. رک: ذریعه، ج ۱، ص ۲۳۷ و الغدیر، ج ۱۱، ص ۲۳۲.

کامل.

[دانشکده حقوق تهران، ص ۴۹۹؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۶۳۹؛ مجلس، ج ۹، ص ۴۴۱ـ۴۴۲؛ گوهرشاد مشهد، ج ۱، ص ۳۱۷؛ ملک، ج ۵، ص ۳۲۸؛ مرعشی، ج ۱۷، ص ۱۲۸؛ ذریعه، ج ۲۵، ص ۶؛ حجتی نجف‌آباد، ص ۱۰۳ـ۱۰۵ (در آن جا متن رساله به صورت عکسی آمده است)؛ سه کتابخانه اصفهان، ص ۸۷]

آغاز: «یقول الفقیر الفانی ابراهیم الحسینی الهمدانی بصّره الله بعیوب نفسه وجعل یومه خیراً من امسه نقل ان بهمنیار لما طلب البرهان من الشیخ علی انّ الواحد الحقیقی لا یصدر عنه الا الواحد کتب الشیخ له ان الواحد الحقیقی لو کان مصدراً لامرین».

انجام: «من حیثیة واحدة وهو تناقض فتأمل ولا یتضح حقیقة الحال الا بترک الجدال وقصر الهمة علی تحصیل مساعدة التوفیق من ذوی الافضال».

۱۱. الاعتقادات «۷ پ ـ ۸ پ» (کلام ـ عربی)

از: سید محمد بن محمد نوربخش (۸۶۹ ق)

بخشی از کتاب است.

[سپهسالار، ج ۲، ص ۱۶۳؛ مرعشی، ج ۱۹، ص ۲۲۴ و ج ۳، ص ۳۳۴ (که مؤلف در آن جا ناشناخته مانده است)؛ دو نسخه از این کتاب در کتابخانه مجلس موجود است که هر دوی آنها به اشتباه معرفی شده‌اند: نسخه‌ای از آن در ج ۴، ص ۱۸۵ـ۱۸۶ با نام رساله معرفت الله و بدون نام مؤلف فهرست شده است. نسخه دیگر آن هم در ج ۳۲، ص ۶۹ سهواً به شاه قاسم انوار نسبت داده شده است]

آغاز: «ویجب ان نعتقد ان الصفة من الذات کالواحد من العشرة فمن قال الواحد عین العشرة صدق بمعنی ان العشرة عشرة آحاد».

انجام: «قل رؤیة الله محال للبشر ما دام بشراً صدق و من قال رؤیة الله لیست بمحال صدق لان الله یری نفسه فمن نوّر الله بصیرته رآه فصار الاختلاف لفظیاً. تمت».

۱۲. بخشی از شرح اصول کافی «۸ پ» (حدیث ـ عربی)

شامل احادیثی در تفسیر آیه الیوم اکملت لکم دینکم و شرح آنها به نقل از شرح اصول کافی ملا محمدصالح مازندرانی (برابر با ج ۵، ص ۱۹۶ متن چاپی، تحقیق سید علی عاشور، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۲۱ق).

آغاز: «هو. قوله تعالی الیوم اکملت لکم دینکم الآیة معناه بحسب تفسیر اهل الذکر علیهم السلام الیوم اکملت لکم دینکم بولایة علی علیه السلام واتممت علیکم نعمتی باکمال الشرایع».

انجام: «انه بلا فائدة لتقیید رضاه بالیوم فاعرف قبح الاعتراض وقبح توجیهه وکان من الشاکرین. شرح ملا محمدصالح ره».

۱۳. حدیثی از احتجاج طبرسی «۸ پ» (حدیث ـ عربی)

آغاز: «هو. فی الاحتجاج للطبرسی ره. عن حفص بن غیاث قال شهدت المسجد وابن العوجاء یسأل ابا

عبدالله علیه السلام عن قول الله عزوجل کلما نضجت جلودهم».

انجام: «اخذ لبنته فکسرها ثم ردّها فی ملبنها فهی هی وهی غیرها».

۱۴. حدیثی از معانی الاخبار «۸ پ ـ ۹ ر» (حدیث ـ عربی)

آغاز: «هو. فی معانی الاخبار باسناده الی یونس بن عبدالرحمن قال سألت موسی بن جعفر علیه السلام عن قول الله عزوجل ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات».

انجام: «واستنصحنی واستشارنی ثم قبلت ذلک منه لادیته الیه الامانة».

۱۵. فائده فقهی درباره شهادت در دادگاه «۹ ر» (فقه ـ عربی)

گرفته شده از یکی از شروح شرائع الاسلام.

آغاز: «فائدة. لا یستحلف الحاکم احداً الا فی مجلس قضائه الا مع العذر کالمرض المانع وشبهه».

انجام: «الضارّ النافع المدرک المهلک الذی یعلم من السر ما یعلمه من العلانیة».

انجامه: «از ابتداء رساله تا وسط این صفحه خط اخوی‌ام ملا محمد اشرفی مازندرانی است در دارالسلطنه اصفهان در مدرسه جده کوچک به جهت داعی قلمی نمود سنه ۱۱۲۹» (با قلم شنگرف در حاشیه صفحه).

۱۶. رسالة فی التوحید «۹ ر ـ ۱۰ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: محمدباقر بن محمد استرآبادی، میرداماد (۱۰۴۰ق)

رساله کوتاهی در نفی وحدت عددی است[۱]

آغاز: «قوله. وحدة الواجب الوجود تعالی ذکره لیست وحدة عددية احد الوجوه المحصّلة لدینا فی تحقیق معناه هو ان الوحدة العددیة هی ما یحصل الکثرة بتکرّرها اذ لیس حقیقة الکثرة الا الوحدات المتکررة».

۱. در فهرست مجلس، ج ۹، ص ۳۰۰ نوشته‌اند که این رساله را یکی از شاگردان میرداماد «خلیل» تدوین کرده است. اما با توجه به عبارتی که در انجام کتاب ذکر شده به یقین نمی‌توان چنین سخنی را گفت بلکه منظور کاتب از زین‌العابدین در این عبارت: «بحسب الامر... زین الملة والدین... سیدنا و مولینا الجلیل النبیل هادینا الی معرفة دین محمد وملة ابراهیم الخلیل وفقه الله» کسی است که این مجموعه و همچنین این کتاب به خواست او کتابت شده است. شاهد بر این دعوی رساله خطب نبوی در همین مجموعه است که به سفارش همین زین‌العابدین در ۱۱۲۹ق تحریر شده است.

انجام: «عن انواع الوحدة العارضة للطبایع الامکانیة او معنی سلبی یستلزمه نفی الکثرة مطلقاً لا معنی یستتبع نفی الکثرة فتصور تحصلها من تکرره».

انجامه: «من افادات السید السند امیر محمدباقر الداماد قدس سره بحسب الامر السید السند الجلیل النبیل الاخ الامجد الاکرم الافقه الاعلم سیدنا ومولانا زین الملة والدین زین‌العابدین زید عمره الشریف. نمّقه المذنب العاصی ابوطالب بن محمدجعفر الاشرفی التمس منک ایها الاخ الاعز الامجد ان لا ینسانی فی صلواتک».

۱۷. رباعیات «۱۰ ر ـ ۱۰ پ» (ادبیات ـ فارسی)

شامل رباعیاتی از: مولوی معنوی، یحیی خان قزوینی، شیخ نجم‌الدین کبری، شیخ ابوسعید، میرزا جلالای اردستانی، امیر خسرو دهلوی، بابا افضل کاشی، عباس بن احنف.

انجامه: «فی ۱۶ شهر ذی‌قعدة الحرام من شهور سنة ۱۱۳۰».

۱۸. فایده معرفی زیت و صابون و منافع و دستور تهیه آنها «۱۱ ر»

با امضای «تذکره» در پایان. باید بخشی از کتابی باشد.

۱۹. فایده درباره رنگ‌گردانیدن مس «۱۱ ر»

۲۰. من خطب سید البشر وشافع المحشر رسول الله «۱۱ پ ـ ۱۲ ر» (حدیث ـ عربی)

برگزیده‌ای از ۷ خطبه ایشان است.

آغاز: «من خطبة للنبی ص: ایها الناس انما انتم خلف ماضین وبقیة متقدمین».

انجام: «فی وصیة النبی لابی‌ذر. یا اباذر... من اذنب ذنباً فاوجعه قلبه علیه غفر له ذلک الذنب وان لم یستغفر منه».

انجامه: «این خط نسخ‌تعلیق را از ابتداء رساله که در اثبات عالم مثال است تا این جا اخوی‌ام ملا علی‌اصغر در مدرسه خلیفه سلطان واقع در خیابان دارالسلطنه قزوین در ماه مبارک رمضان بجهة خاک قدم درویشان قلمی نمود. زین‌العابدین در سنه ۱۱۲۹».

۲۱. خزان و بهار «۱۲ پ» (فارسی)

از: محمد بن محمد شیرازی، شریف‌الدین کاشف (۱۰۶۰ق)

کتاب در ۱ مقدمه و ۱۴ اساس و ۱ خاتمه تنظیم شده که بخشی از اساس دوازدهم آن (در کرامت) در این نسخه آمده است.

[فهرستواره، ج ۱، ص ۳۲۷ و ج ۶، ص ۴۳۶ـ۴۳۷].

آغاز: «کرامت به معنی قصد نیکی کردن است خواه مطابق اندیشه صاحب امید بوده باشد و خواه مخالف، فاما اغلب اوقات مطابق واقع می‌شود که قلوب مؤمنین آینهای راز یکدیگرند».

انجام: «یعنی قصد نیکوخواهی و صاحب این صفت به اتفاق جمهور عقلا ممدوح و محموداست. من خزان و بهار».

۲۲. یادداشتهای پراکنده «۱۲ ر ـ ۱۳ پ» (فارسی و عربی)

یادداشتهای کوتاه و متفرقه‌ای بدین ترتیب است: معنای تسلیم خداوند بودن و تدبیر او در همه امور، سخن ابن‌سینا در مورد وجود، بخش کوتاهی از شرح فصوص قیصری، سخنان شاپور و بایزید بسطامی درباره دوری از دیگران، آفت علم، احادیثی از امام صادق (ع)، سخنی از ابن‌فهد حلی در التحصین، فایده در صحبت با دیگران و قضا و قدر و استعداد اشیاء.

۲۳. انوار حکمت «۱۳ پ ـ ۱۴ پ» (اخلاق و عرفان ـ فارسی)

از: یوسف بن محمد یوسفی هروی طبیب (۹۵۰ق)

دستورهای اخلاقی و سخنان نصیحت‌گونه و پندآموز عرفاست. با عنوانهای «کلمة» و «کلمة اخری». پایان یافته در ۹ ربیع الاول ۹۱۹ق.[1]

این کتاب با نامهای مختلف به افراد دیگری هم به ترتیب زیر نسبت داده شده ولی هیچ کدام صحیح نیست:

۱. غزالی. در مؤلفات الغزالی، عبدالرحمن بدوی، ص ۱۰۳ و فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۸۳۴ و ذریعه، ج ۲، ص ۸۳۰ و السیوطان فی الهند، ص ۱۰.

۲. سید معصوم‌علی شاه دکنی. در فهرست دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۴۱۴ و فهرست فرهنگ و هنر مشهد، ص ۳۹ و همچنین در نسخه شماره ۱۳۴۳۶/۷ کتابخانه مرعشی. رک: فهرست مرعشی، ج ۳۴، ص ۱-۲.

۳. نورعلی شاه همدانی (۱۲۱۲ق). در فهرست خانقاه نوربخش، ج ۱، ص ۳۰ـ۳۱ و ضمن رسائل او هم به چاپ رسیده است.

---

۱. ابیات پایانی کتاب متضمن تاریخ تألیف آن. در نسخه ۲۵۶۹/۳ دانشگاه تهران آمده است. رک: فهرست دانشگاه، ج ۹، ص ۱۳۶۰ـ۱۳۶۱.

۴. با نام مجعول مصباح (مصابیح) القلوب از شیخ محمدعلی مؤذن خراسانی در فهرست مجلس، ج ۱۱، ص ۷۵ و ذریعه، ج ۲۱، ص ۱۱۶ و بدون نام مؤلف در فهرست مرعشی، ج ۵، ص ۳۶۴.

۵. با نام تجارب الانسان و انوار الحکمة، بدون نام مؤلف در فهرست مرعشی، ج ۲۱، ص ۲۳۰.

۶. با نام گفتار عارفان، بدون نام مؤلف در فهرست مرکز احیاء میراث، ج ۵، ص ۳۰.

و به صورت ناشناخته در فهرست مجلس، ج ۹، ص ۲۹۵؛ فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۲۵۰۷ و ج ۱۳، ص ۳۰۹۹؛ فهرست آستان قدس، ج ۱۳، ص ۱۹۸ـ۱۹۹؛ فهرست ملی تهران، ج ۴، ص ۳۶۵ و نشریه نسخه‌های خطی، ج ۲، ص ۹۶.

در فهرست مجلس، ج ۹، ص ۹۴۲ گفته شده که ریو این کتاب را تألیف امام محمد جزلی دانسته اما در فهرست ریو، ج ۲، ص ۸۳۰ مؤلف امام محمد غزالی ثبت شده است. شاید آوردن جزلی اشتباه در نقل قول بوده باشد. همان گونه که آدرس فهرست ریو هم در آن جا اشتباه چاپی دارد.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۲۲۲]

آغاز: «الحمد لله الذی نوّر مصابیح القلوب بانوار حکمته وزیّن بساتین الارواح بازهار نعمته والصلوة علی محمد وآله المتصفین بکماله. مناجات. الهی به عزت آنها که رخش همت در ساحت میدان قناعت تاخته‌اند و نقد حیات در تحصیل اسباب تجرد».

انجام: «کلمة اخری. پیر کامل آن است که متابعت رسول الله را چنان التزام کرده باشد که جز اخلاق و اوصاف نبوی درو هیچ نباشد».

۲۴. لوامع الاشراق فی مکارم الاخلاق «۱۴ پ ـ ۳۴ پ» (اخلاق ـ فارسی)

از: محمد بن اسعد دوانی، جلال‌الدین (۹۰۸ ق)

بخشی از کتاب دوانی است.

[مکتب فلسفی شیراز، ص ۳۸ و ۴۱؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۵۸۳ـ۵۸۵؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۶۷۱ و ج ۹، ص ۱۲۰۶؛ کتابشناسی آثار جلال الدین دوانی، ص ۹۵ـ۹۷]

آغاز: «قال الله تعالی ما خلقنا السموات والارض وما بینهما لاعبین وقال تعالی افحسبتم انما خلقناکم عبثاً وانکم الینا لا ترجعون. از پرتو اشعه این دو نیر قدسی بینایان منظر تحقیق را این معنی مشاهد و معاین شود که ذرات اکوان و حقایق عالم امکان».

انجام: «ابوالحسن عامری گوید که قصه خوانان ازین طایفه بدترند چه با وجود آن جور و ستم و اخذ مال به حکایات کاذبه ایشان را فریب دهند و اضاعت قابلیت ایشان می‌کنند و ایشان را از فیوضات باز می‌دارند».

۲۵. مثالیه نوریه (مثالیه) «۳۵ ر ـ ۴۸ ر» (فلسفه ـ فارسی)

از: محمد بن علی شریف لاهیجی، بهاءالدین (سده ۱۱ ق)

درباره عالم مثال و تحقیق پیرامون آن بر پایه دلالتهای عقلی و شواهد صوفیانه.

در آغاز می‌نویسد: «و بعد این ذره بی قدر و بها بهایی لاهیجی حسب الامر بعضی از اخوان معنوی صورتی و مثالی از تحقیق عالم مثال و جهان اشباح... منطبع و منتقش می‌سازد و می‌گوید:

شنیدی بسی قصهٔ دلپذیر　　ز ما هم بیا قصه‌ای یاد گیر

چون... نور ثیره تحقیقات در این رساله شارق و لامع است لهذا در این شجره نور انوار و اشراقات و لمعات و تفریع و خاتم الخاتمه در تلو یکدیگر و بجذاء همدیگر شکفتن و بالیدن گرفت. نور اول در بیان...».

تدوین شده در ۴ نور و ۴ اشراق و ۳ لمعه و خاتمه و خاتم الخاتمه بدین ترتیب:

نور اول: در بیان عالم مثال و اسامی آن و وجه تسمیه به اسامی.

اشراق اول: در تقسیم عالم مثال بر دو قسم غیب امکانی و غیب محالی

نور دوم: در ذکر وساطت اشباح بین الاجسام و الارواح.

اشراق دوم: در بیان آن که غیر قائم به ذات در عالم مثال قائم به ذات است و رفع اشکال بعضی از افاضل حکما و اعاظم علماء و تصویر اخلاق و اعمال مکتسبه در آن عالم به صور مختلفه و تحقیق وزن اعمال.

نور سیم: در بیان مداین و اصقاع عالم مثال.

اشراق سیم: در ذکر فسحت و وسعت عالم مثال و حقیقت کسب علوم و اخلاق در آن عالم و شرح مؤاخذه که با بعضی عرفا و فضلا رو داده.

نور چهارم: در بیان اشتمال عالم مثال بر جمیع مواعید یوم الجزاء و ذکر آن که بعضی علماء بناء امر معاد را بر این عالم گذاشته.

اشراق چهارم: محتوی به سه لمعه و یک تفریع است:

لمعه اول: اثبات عالم مثال به کل اقسام او از غیب امکانی و محالی به حدیث ائمه اطهار سلام الله علیهم ما دامت الابرار و ذکر اشتباهی که از بعضی فضلا ناشی شده و این لمعه از خصایص این رساله است چنان که بر متتبع ظاهر است.

تفریع: در بیان تعلق نفوس ناطقه عالم شهادت به ابدان مثالی و اثبات تعلق فی الجمله غیر تام.

لمعه دوم: ذکر کلمات حکما و عرفا نثراً و نظماً که دالّند بر وجود عالم مثال.

لمعه سیم: ذکر دلیل عقلی بر وجود عالم مثال و تحقیق حق.

خاتمه: در بیان ربّ النوع و ذکر آن که مراد از مُثُل افلاطونی رب النوع است نه مثل عالم کما ظُنّ.

خاتم الخاتمه: رفع غایله تناسخ در تعلق ارواح به اشباح و تعلق عدم لزوم تناسخ از کلام اقدمین حکما.

در همه نسخه‌ها نام مؤلف بهائی لاهیجی آمده است که مرحوم دانش‌پژوه به درستی نوشته‌اند این فرد همان بهاءالدین محمد بن علی لاهیجی برادر قطب‌الدین محمد بن علی لاهیجی است. نکته شایان توجه آن که قطب‌الدین هم رساله‌ای در موضوع عالم مثال با نام فانوس الخیال فی اراءة عالم المثال به عربی دارد که پاره‌ای از مطالبشان یکسان است و بدین جهت بسیاری از افراد این دو رساله را یکی پنداشته‌اند. از این رساله عربی نسخه‌هایی در فهرست ملک، ج ۱، ص ۵۳۶ـ۵۳۸ و ج ۵، ص ۳۲۸ و نشریه نسخه‌های خطی، ج ۲، ص ۱۱۵؛ فهرست کتب خطی اصفهان، روضاتی، ج ۱، ص ۲۰۶ـ۲۰۷؛ مقدمه تفسیر شریف لاهیجی، ص ۴۹ـ۶۴ و ذریعه، ج ۱۶، ص ۱۰۰ معرفی شده است.

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۳۳۸؛ مجله دانشکده الهیات مشهد، ش ۴؛ مرعشی، ج ۱۸، ص ۹۴؛ ملک، ج ۱، ص ۵۳۶ـ۵۳۸؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۶۹۲؛ مجلس، ج ۹، ص ۲۹۳ و ۵۵۷؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۲۹۳ (در آن جا نسخه‌های دو کتاب عربی و فارسی با هم آمیخته شده است)]

آغاز: «ستایش و آفرین همالی را سزد که هستی موجودات صقع کونی ظلال اشراقات مهر جود اوست و نیایش متکاثر بی مثلی را زیبد که صور کونیه عالم عنصری عالم مثال لمعات نور جود اوست».

انجام: «و زلات آن را به جلباب اصلاح پوشند تا از جام یا من اظهر الجمیل و ستر القبیح

یک چراغ است درین خانه و از پرتو آن	هر کجا می‌نگرم انجمنی ساخته‌اند

راح تحسین نوشند. الحمد لله اولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً وهو بکل شیء علیم وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین. تمت الرسالة المثالیة الموسومة بالنوریة بعون الله تعالی».

۲۶. اشعار «۴۹ ر» (فارسی و عربی)

از: شیخ بهایی، میرزا محمدحسین مستوفی الممالک، صایبا ره، شیخ عطّار، متنبی، سحابی، شیخ ابوسعید، مولانا سبحانی، مولانا محمدمحسن القاسانی.

۲۷. شرح حدیث حقیقت «۴۹ پ ـ ۵۱ ر» (حدیث ـ فارسی)

گویا از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۶۸۱/۱۰]

آغاز: «هو، نقل من کشکول. آورده‌اند که کمیل بن زیاد از حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام سؤال کرد که ما الحقیقة یعنی حقیقت چیست و کمیل که از اصحاب قبول و مستکشف اسرار غیوب بود».

انجامه: «کتبه ملا حمزة علم براقوشی من نواحی تبریز فی دارالسلطنه اصفهان فی تکیة میر اسمعیل الخواتون‌آبادی فی تخت فولاد فی سنة ۱۱۲۸».

۲۸. اشعار «۵۱ ر ـ ۵۱ پ» (فارسی)

چند تک بیت و رباعی و غزل از: مثنوی، وحید، مولوی، صایبا، صفی قلی بیک، میرزا محمدصالح.

۲۹. خواص رباعیات ابوسعید «۵۲ ر ـ ۵۳ پ» (عرفان ـ فارسی)

آغاز: «بدان ایدک الله فی الدارین که این رباعیات حضرت سلطان السالکین و مرشد العارفین قطب الاقطاب شیخ ابوسعید ابوالخیر خراسانی قدس سره گوگرد احمر است در وصول به سعادات و حصول مدعیات و جلب روزی و تسخیر قلوب و دفع عاهات تأثیر تمامی دارد».

انجام: «به جهت تفریق اعادی و همصحبتان محل از مجلس ده بار بخواند:

این گنبدی کبیر از کجا پیدا شد	این صورت قبر از کجا پیدا شد
خورشید مرا ز چشم من پنهان کرد	این لکنه ابر از کجا پیدا شد

انجامه: «بسم الله. این چند کلمه حسب الاشاره عالیجاه سیادت منقبت قطب ملک حقیقت اعنی صاحب من و صاحب مجموعه مرقوم قلم شکسته رقم کمترین محمدحسین گردید سنه ۱۱۲۹».

۳۰. اشعار «۵۳ پ ـ ۵۴ ر» (فارسی)

از: میرزا صالح، مولوی، صایب، تجلی، شیخ عطار، منصور حلاج، مولانا سبحانی، عارف رومی، حکیم غزنوی، شیخ ابوسعید، وحید، میرزا رضی.

۳۱. الاخبار المسلسلة بالآباء (الاخبار الخمسة) «۵۴ ب ـ ۵۶ ر» (حدیث ـ عربی)

از: سید علی خان بن احمد مدنی شیرازی (۱۱۱۸ق)

سید علی خان مدنی در این رساله ۵ حدیث را روایت کرده که در اسناد آن ۲۷ تن از اجداد وی قرار دارند. او در پایان یادآوری کرده که این ۵ حدیث از جمله احادیث کم‌نظیر است که ۲۷ پدر و پسر در سند آن قرار گرفته‌اند. پایان یافته در شب شنبه آخر ربیع‌الثانی ۱۱۰۹ق.

کامل.

[فهرستگان حدیث، ج ۲، ص ۹۳؛ بروجردی قم، ج ۲، ص ۲۷۴ با نام «شرح حدیث بای لغة خاطبک ربک»؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۲۰۵].

آغاز: «الحمد لله الذی اکمل بنبیه احمد نظام‌الدین وشرح بوصیه علی صدرالدین صلی الله علیهما وعلی ابنائهما الهادین ائمة الامة والخلفاء الراشدین. وبعد فیقول الفقیر الی ربه الغنی علی صدرالدین بن احمد».

انجام: «ولم اقف علی شیء من ذلک لاحد من السلف فان اصبت فببرکات اهل البیت علیهم السلام والله یقول الحق وهو یهدی السبیل. ورقم ذلک عشیة یوم السبت لخمس آن بقین من شهر ربیع‌الاول سنة تسع ومائة بعد الف احسن الله ختامها. تم».

انجامه: «مروج رسوم خاکساری و مقنن قوانین بی‌مقداری محمدصالح الحسینی الطالقانی خود را به وسیله تنمیق این کلمات وافیات قدسیه مذکور خاطر آینه مثال مشعله افروز کمال محفل آرای فضائل و افضال قطب فلک حقیقت و مرکز دائره سلوک و طریقت مخدوم وضیع و شریف سیدنا الاجل المنیف سید زین‌العابدین بلغه الله تعالی الی اقصی الغایات والسعادات فی الدنیا والدین می‌گرداند. فحمداً له فی اواخر شهر شوال من شهور سنة ۱۱۲۹».

۳۲. اشعار «۵۶ ب» (فارسی)

از: مولوی، ساقی نامه شیخ بهایی با مطلع:

ساقیا بده جامی زان شراب روحانی	تا دمی بیاسایم زین حجاب جسمانی

وحشی، کلیم، مولانا سبحانی، ملا حاجی محمد گیلانی، وحید.

۳۳. رسالة فی اصطلاحات الصوفیة «۵۷ ر ـ ۶۱ ب» (عرفان ـ فارسی)

از: محمود بن حسن حسینی، شاه داعی شیرازی (۸۶۹ ق)

تدوین شده در دوازده فصل:

فصل اول: عشق گویند و وجود مطلق گویند.

فصل دوم: اسماء دو قسم بود: اسماء الهی و اسماء کونی.

فصل سوم: وجود.

فصل چهارم: باطن و قوه و غیب و امکان و خفا و کون و عدم.

فصل پنجم: تجلی.

فصل ششم: وجود مطلق و ذات سازج و غیب هویت و حضرت لا یقین و گنج مخفی را که هیچ اسم و رسم و حدّ نیست چون مقیّد به قید وحدت شود که گویند وحدت وجود یا وحدت ذات.

فصل هفتم: شئون ذاتی مقتضیات ذات.

فصل هشتم: احکامی که به مقتضای اعیان علمیه ثابته در اعیان خارجیه وجود عام ظاهر می‌شود.

فصل نهم: ایشان چون در وجود مطلق سخن می‌گویند خود اسم و رسم نیست و چون در تجلیات وجود سخن می‌گویند نظر به مراتب می‌کنند...

فصل دهم: بباید دانست که آدمی که درین مرتبات از وجود یعنی ناقص و محتاج است اگر خواهد به آن مرتبه از وجود کامل و غیبت خود را نزدیک و آشنا گرداند...

فصل یازدهم: اقطاب و افراد و اوتاد و ابدال و نقباء و نجباء.

فصل دوازدهم: [رخ و زلف و ابرو و خط و خال و لعل و...]

کامل.

[مشترک پاکستان، ج ۳، ص ۱۲۷۰ـ۱۲۷۱؛ فهرستواره، ج ۷، ص ۸۴ـ۸۵؛ فهرس مخطوطات الفارسیة لدار الکتب، ج ۱، ص ۲۵۵ که نام مؤلف را نشناخته‌اند].

آغاز: «سپاس بی‌قیاس مر احدی راست که وجود عالم و آدم از پرتو فیض اقدس و مقدس بیاراست و درود نامعدود بر حضرت احمدی باد و بر آل و اصحاب و اتباع او. این دوازده فصل است در بعضی از مصطلحات صوفیه موحده که از عبارات ایشان مفهوم گشته است بر سبیل انموذج لیکن در آن چه شرعاً در آن سخنی باشد عهده بر ناقل نیست».

انجام: «بزم مجلس درویشان صاحب معرفت است. این فصول آخر شد و عبارت آن مشوش و بی‌ترتیب واقع گشت زیرا که در مجلس بی‌هیچ نظر به کتابی این سخنان نوشته‌اند پس از قبیل تصنیف نشمرند و عفو فرمایند والله المرشد والهادی والسلام علی من اتبع الهدی».

انجامه: «به تاریخ شهر شعبان المعظم سنه ۱۱۲۹ این صفحه را به روز خود نشانید. کتبه الحقیر محمدهادی بن میرزا محمد قزوینی».

۳۴. دعای مشلول «۶۱ب ـ ۶۴ب»

به نقل از مهج الدعوات ابن‌طاووس.

انجامه: «کتبه حسن علی قزوینی»

۳۵. دعایی برای دستیابی به حاجات و اسرار غیبی «۶۵ر ـ ۶۷ر»

آغاز: «بسمله. فصل اعلم انک اذا شئت ان یظهر لک سرّ من الاسرار فاذا صلیت الصبح فاقعد علی قدمیک فاقرا سورة یس وطه... فاذا فرغت فادع بهذا الدعاء فانه مستجاب وهو الاسم الاعظم والقسم الاتم... بسم الله المتعالی فی دنّوه».

انجام: «ویا من یدبر الامر ویفصّل الآیات یا من تقدّس فغفر وعلم بالجرائم فستر. تمت».

انجامه: «کتبه زین‌العابدین طالقانی فی دار السلطنه قزوین».

۳۶. اشعار «۶۷ر» (فارسی)

مجموعه رباعیات از: مرحوم سلطانعلی بیگ مهردار، ادهم، میرزا داود، وحید، میرزا معز و برخی از آنها بی نام.

۳۷. الاصل الاصیل (الواحد لا یصدر عنه الا الواحد) «۶۷ب ـ ۸۴ر» (فلسفه ـ عربی)

به احتمال زیاد از: رجبعلی تبریزی (۱۰۸۰ق)

همان گونه که خود مؤلف در خطبه کتابش توضیح داده شرح قاعده الواحد لا یصدر عنه الا الواحد و متفرعات آن است: «وبعد فانا اردنا فی هذه المقالة اولاً ذکر الاصل المشهور من الحکماء وهو ان الواحد لا یصدر عنه الا الواحد وذکر بعض الفروع المتفرعة علیه وهی ایضاً اصل لفروع اخر وبیان ان اکثر المسائل الحکمیة یمکن ان یتفرع علیه ثم ذکر بعض الاصول والآراء الحقه التی اعتمد علیها ارسطوطالیس وسائر القدماء علی غایة الایجاز والاختصار وسمیّنا الاصل الاول اصلاً اصیلاً لیحصل التمیز بینه وبین سائر الاصول عند الذکر جعلتها تذکرة لنفسی».

درباره این رساله چندین نکته گفتنی است:

۱. مرحوم شیخ آقا بزرگ در ذریعه، ج ۲، ص ۱۷۶ـ۱۷۷ نوشته که این کتاب برای یکی از دولتمردان شاه عباس صفوی به نام آصف نوشته شده و بدین جهت آن را به نام الاصول الآصفیة خوانده‌اند. ایشان مأخذی برای این مطلب نشان نداده‌اند و من هم هیچ نسخه‌ای را ندیدم که از چنین کسی در آن یاد شده باشد.

۲. در مورد مؤلف کتاب نمی‌توان به یقین سخن گفت. زیرا به جز ملا رجبعلی تبریزی این رساله به کسان دیگری نسبت داده شده و مؤلف هم در مقدمه از خود یاد نکرده است. برای نمونه مرحوم دانش‌پژوه در چندین کتاب خود و حتی در چندین جا از یک کتاب خود مؤلفان گوناگونی را برای کتاب برشمرده است. ایشان در جلد ۱۶ فهرست دانشگاه تهران، ص ۱۳۴ مؤلف کتاب را رجبعلی تبریزی یا قاضی سعید قمی، در ۴۲۵ـ۴۲۶ آن را تألیف محمدنعیم بن محمدتقی عرفی طالقانی و در ص ۵۹۹ مشکوک بین شمسای گیلانی و رجبعلی تبریزی و نعیمای گیلانی دانسته‌اند. همچنین در فهرست مشکات، ج ۳، ص ۳۹۷ و ج ۱۷، ص ۲۰۹ مؤلف تبریزی و در فهرست دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۵۱۷ و فهرست میکروفیلمها، ج ۱، ص ۷۳۳ به احتمال از قاضی سعید قمی به عنوان مؤلف یاد شده است.

۳. در مورد انتساب رساله به محمدنعیم طالقانی، ایشان به نسخه دیگری در فهرست مجلس، ج ۵، ص ۴۴ـ۴۷ ارجاع داده‌اند که با تطبیق آغاز و انجام و مشخصات به وضوح مشخص می‌شود این انتساب نادرست است. در مورد ملا شمسای گیلانی فقط نوشته‌اند که کاتب یکی از نسخه‌ها وی را مؤلف دانسته و نامش را روی نسخه نوشته که به نظر می‌رسد بدون دلائل دیگر نمی‌توان آن را پذیرفت. اما حکم قطعی میان دو استاد و شاگرد باقیمانده (ملا رجبعلی و شاگردش قاضی محمدسعید قمی) کمی دشوار به نظر می‌رسد و نیازمند بررسی دقیقتری است. هر چند بیشتر فهرستنگاران آن را تألیف ملا رجبعلی تبریزی دانسته‌اند اما در نسخه‌های دیگری مانند شماره ۱۴۹۳/۲۰ آستان قدس رضوی به قاضی سعید نسبت داده شده است. رک: فهرست هزار و پانصد نسخه، ص ۳۸۱.

کامل.

[مجلس، ج ۵، ص ۴۸ـ۵۲ و ج ۲۳، ص ۶۹۲؛ مرعشی، ج ۲۱، ص ۳۲۹؛ جلیلی کرمانشاه، ص ۲۷۰ بدون نام مؤلف؛ عکسی مرکز احیاء میراث، ج ۳، ص ۷۷ و ج ۴، ص ۳۷۵؛ ذریعه، ج ۲۵، ص ۵]

آغاز: «بسمله و لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم. سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت العلیم الحکیم. وبعد... الاصل الاول وهو الذی سمیناه اصلاً اصیلاً فی بیان ان الواحد المحض البسیط من جمیع الجهات لا یمکن ان یصدر منه الا الواحد».

انجام: «وغیر مشوش بشبهات اهل الحکمة والکلام بعون الله تعالی وحسن توفیقه انا قد فصلنا الآیات لقوم یذّکرون وما یذّکر الا اولو الالباب هذا آخر ما اردنا بیانه فی هذه المقالة والحمد لله وحده واهب العقل والحیوة وصلی الله علی محمد وآله».

انجامه: «قد وقع الاتمام من تسوید هذه النسخة الوجیزة فی سادس عشر الثانی من شهر الشوال سنة ۱۱۲۹».

۳۸. تعلیقات «۸۴ ب ـ ۹۷ ر» (فلسفه ـ فارسی)

گویا از: محمد تهرانی رازی، قوام‌الدین (پیش از ۱۰۸۵ق)

شرح و تفسیر سخن معروف ابن سیناست که «الممکن فی حدّ ذاته لیس و عن علته ایس» با عناوین «تعلیق ـ تعلیق».

این کتاب به دو نفر منسوب شده است:

۱. قوام‌الدین محمد تهرانی رازی، در فهرست دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۲۰۷ و ج ۱۱، ص ۲۱۲۷ و ج ۱۶، ص ۱۳۴ و فهرست میکروفیلمها، ج ۱، ص ۷۳۳ و فهرست مجلس، ج ۱۱، ص ۱۰۲.

۲. ملا رجبعلی تبریزی، در فهرست آستان قدس، ج ۴، ص ۵۱ـ۵۲ و فهرست جلیلی کرمانشاه، ص ۲۷۱. در ابتدای نسخه ما هم نوشته‌اند: «من افادات العالم الربانی مولانا رجب علی التبریزی قدس سره».

کامل.

[منزوی، ج ۲، ص ۷۶۲ـ۷۶۳؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۱۰۹].

آغاز: «در تفسیر قول حکیم که الممکن فی حدّ ذاته لیس و عن علّته ایش یعنی ممکن از آن جهت که ممکن است چیز نیست و وجود ندارد و به علت چیز وجوددار می‌شود همچنان که تعلق جعل به ماهیت اولاً و بالذات است و تعلق جعل به وجود ثانیاً و بالعرض و هر دو مجعولند به یک جعل».

انجام: «به بیرون آمدن شعاع تعبیر فرموده است دانسته شد کیفیت علم عقل به موجودات و اعتبار عقل موجودات را بعون الله تعالی و تأییده».

انجامه: «این نسخه خط نسخ را ملا محمدجعفر کشمیری در دارالسلطنه قزوین در ۲۰ شهر شوال المکرم سنه ۱۱۲۹ تمام کرد».

۳۹. اشعار «۹۷ ر ـ ۹۷ ب» (فارسی)

شامل: مثنوی از میرزا قاسم جنابدی در توحید، با مطلع:

خداوند بیچون خدایی تراست   بر اقلیم جان پادشاهی تراست

و رباعی و تک بیت از خسرو، مخلص خان، میر نجات.

۴۰. نقل قولی از جامع الاسرار «۹۸ ر ـ ۹۹ ب» (عرفان ـ عربی)

دو بخش از جامع الاسرار آملی درباره تفسیر آیه الله نور السموات والارض و حقیقت نبوت مطلقه است.

آغاز: «تفسیر قوله تعالی الله نور السموات والارض الی آخره ای الله وجود السموات والارض حقیقة لا غیره اعنی هو الموجود فیهما حقیقة ووجوداً».

انجام: «وهو البقاء بالحق فلا یرتفع التعین منه مطلقاً رزقنا الله واخواننا هذا المقام وانه ولی کرام».

۴۱. شرح حدیث صور عاریة عن المواد (شرح حدیث عالم علوی) «۹۹ ب ـ ۱۰۰ ر» (حدیث، فلسفه ـ فارسی)

به احتمال بسیار از محمدصالح خلخالی است که چندین نسخه آن در فهرستگان حدیث، ج ۴، ص ۲۹۰ـ۲۹۱ معرفی شده.

آغاز: «هو سئل علیه السلام عن العالم العلوی فقال صور عاریة عن المواد عالیة عن القوة والاستعداد تجلی لها فاشرقت وطالعها فتلالات... درین حدیث شریف دلالت است بر تجرد عالم علوی که در شرع معبّر به مقربین و در نزد حکما مسمی به عقول است از ماده ذاتاً و فعلاً».

انجام: «همه را به خلعت وجود مخلّع ساخته و از برای انقیاد امر ادبر متوجه عالم علوی شده و در مقعد صدق عند ملیک مقتدر آرمید. رزقنا الله وایاکم الوصول الیه».

۴۲. حدیث نفس کمیل «۱۰۰ ر ـ ۱۰۰ ب» (حدیث ـ عربی)

آغاز: «عن کمیل بن زیاد قال سئلت عن مولانا أمیرالمؤمنین علیه السلام أرید أن تعرفنی نفسی. فقال یا کمیل وأی النفس ترید أن اعرّفک».

انجام: «ارجعی الی ربک راضیة مرضیة فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی والعقل وسط الکل».

۴۳. شرح حدیث «ان الله خلق آدم علی صورته» «۱۰۰ ب ـ ۱۰۱ ر» (حدیث ـ فارسی)

از: ناشناخته

[ذریعه، ج ۲۱، ص ۱۲۸].

آغاز: «قال النبی ﷺ ان الله خلق آدم علی صورته و فی حدیث آخر علی صورة الرحمن... تصدیق این اخبار و آیات به آن که انسان بما هو انسان ای بما هو مدرک للکلیات مخلوقی است به حسب ذات قایم به نفس مجرد از زمان و مکان».

انجام: «و به جهت بقای بعد از بوار تن ابدی است فلنصرف عنان القلم من هذه البیانات. العاقل یکفیه الاشارة والسفیه لا دوآء له. قد انشدت بیتاً عند فراغ هذا السواد وهو هو:

گویند که آدمی به صورت چه خداست   حق مثل ندارد مگر او باشد راست»

۴۴. رسالة فی الفرق بین الکبائر والصغائر «۱۰۱ ر ـ ۱۰۲ ب» (کلام ـ عربی)

از: محمدابراهیم بن محمدمعصوم حسینی قزوینی (۱۱۴۹ق)

رساله کوتاهی در بیان تفاوتهای گناهان صغیره و کبیره است.

کامل.

[تتمیم امل الآمل، عبدالنبی قزوینی، ص ۳ش۵۴؛ ذریعه، ج ۱۵، ص ۴۲-۴۳؛ تلامذة المجلسی، ص ۸-۹؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۲۸۱].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة علی رسوله الامین وآله الائمة المعصومین وبعد فیقول الفقیر الی عفو مولاه الغنی محمدابراهیم بن محمدمعصوم الحسینی عفی عنهما هذا تحقیق لطیف لاهل البصایر فی الفرق بین الکبائر والصغائر. اعلم انه اختلفت الآراء وتباینت الاهواء فی تحقیق الکبیرة والصغیرة بما هو مذکور فی مظانه».

انجام: «کما ورد فی صحیح الاثر وعلیه بمخالفة الاهواء ومجانبة الهوس فی الاشیاء عسی ان یرزقه الله العاقبة الحسنی ولا یکون ممّن زیّن سوء عمله فرآه حسناً والله الموفق».

۴۵. خلسة الملکوت (الخلعیة) «۱۰۲ ب ـ ۱۰۳ ر» (عربی)

از: محمدباقر بن محمد استرآبادی، میرداماد (۱۰۴۰ق)

رساله کوتاهی در توضیح مکاشفه‌ای است که در جمعه ۱۴ شعبان ۱۰۲۳ق به میرداماد دست داده بود.

وی به جز این، خلعه دیگری هم مورخ ماه رمضان ۱۰۱۱ق در قم دارد.

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۴۳۲-۴۳۳؛ الهیات تهران، ج ۱، ص ۳۶۱؛ عکسی مرعشی، ج ۳، ص ۲۱۷؛ حکیم استرآباد، ص ۱۴۰].

آغاز: «بسمله وصلوته علی سیدنا محمد وآله الطاهرین. انّی ذات یوم من ایام شهرنا هذا وقد کان یوم الجمعة رابع عشر شهر رسول الله شعبان المکرم لعام ۱۰۲۳ من الهجرة المقدسة کنت فی بعض خلواتی اذکر ربی فی تضاعیف اذکاری واورادی باسمه الغنیّ فاکرر یا غنی یا غنی متندوهاً بذلک عن کل شیء الا عن التوغل فی حریم سرّه والامحاء فی شعاع نوره».

انجام: «واخرج عن صقع قطر الوجود رأساً اذ قد ودعتنی تلک الخلسة الخالسة شیقاً حنوناً الیها وخلفتنی تلک الخطفة الخاطفة تائقاً لهوفاً علیها رجعت الی ارض التباد وکورة البوار وبقعة الزور وقریة الغرور تارة اخری. م ح ق ره».

۴۶. نامه «۱۰۳ ر» (فارسی)

نامه حکیم رشدی به میرزا ابراهیم همدانی است که یادش در رساله دهم همین مجموعه گذشت.

آغاز: «حکیم رشدی به میرزا ابراهیم همدانی نوشته. عرضه می‌دارد که چون ضعف بدن یوماً فیوماً در افزایش و قوت محرکهٔ اعضاء آناً فآناً در کاهش است ازین رهگذر ناقه طاقت به نحوی در گِل کاهلی خفته».

انجام: «واز شاهراه صماخ که باب الابواب عالم غیب است واردی بی پیام بهجت و سرور عبور مکناد. بمحمد شافع یوم المعاد».

۴۷. الواردات القلبیة فی معرفة الربوبیة «۱۰۳ ر ـ ۱۰۳ ب» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

بخش کوتاهی از کتاب است.

[دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۳۹۸؛ کتابشناسی ملاصدرا، ص ۲۲۸-۲۳۲].

آغاز: «من کلام صدر المحققین مولانا صدرالدین محمد الشیرازی قدس سره. طوبی لقوم سلکوا سبیل الوحدة وجابوها وسمعوا دعوة الحق فاجابوها اصیبت لهم الآلاء».

انجام: «واظهروا ما اظهروا به صحواً وسکراً جزاهم الله عنا خیر الجزاء ورضی الله عنا و عنهم یوم اللقاء».

۴۸. یادداشتهای پراکنده «۱۰۳ ب ـ ۱۰۴ ب» (عربی و فارسی)

شامل: فوائدی از ملاصدرا، حدیثی به روایت ابی درداء، حکایتی از حاضرجوابیهای مؤمن الطاق، حدیثی از امام صادق علیه‌السلام، فایده کوتاهی در حفظ اسرار، معنای محبت و عشق و شوق به نقل از اصطلاحات کمال‌الدین عبدالرزاق کاشانی، حدیث نبوی من عشق وعف وکتم ومات مات شهیداً.

۴۹. فایده در برتری معصیت بر معطلی «۱۰۴ ر» (عربی و فارسی)

آغاز: «کذا وجدت فی بعض النسخ. در معصیت بودن بهتر از معطل بودن است چه اول موجب حرکت و ثانی مستلزم سکون است و حرکت به هر نحوی که باشد لازم دارد وصول به غایت را».

انجام: «و بودن وجود قاطبةً اشرف از عدم و عدم اعتنا بر شأن مستضعفین در شرع از جهت اثبات این مدعا دو گواهند عادل».

۵۰. اشعار «۱۰۵ ر ـ ۱۰۵ پ» (فارسی)

از: شیخ بهایی، جامی، منصور، مولای رومی، سلمان ساوجی، واعظ، صایب، ملا محمدتقی شیرازی، خواجه حافظ، درویش مهدی.

۵۱. بخشی از شرح الارشاد (مجمع الفائدة والبرهان) «۱۰۶ پ» (عربی)

از: احمد بن محمد مقدس اردبیلی (۹۹۳ق)

آغاز: «قال المحقق المتورع مولانا احمد الاردبیلی قدس سره فی شرح الارشاد ولنختم بحث البیت بخبرین فیها بشارة لولی علی علیه السلام».

۵۲. فایده‌ای درباره نام مؤلف بشارة المصطفی «۱۰۶ پ» (فارسی)

مقدس اردبیلی در بخش پیشین مؤلف بشارة المصطفی را ابن‌طاووس دانسته که کاتب در این سطور به درستی او را ابی‌جعفر محمد بن ابوالقاسم طبری معرفی می‌کند.

۵۳. حدیثی از امام رضا «۱۰۷ ر»

به نقل از رجال کشی در ترجمه محمد بن اسماعیل بن بزیع (ان لله تعالی بابواب الظالمین من نور الله به البرهان....).

۵۴. حدیثی از امام هادی «۱۰۷ ر»

به نقل از تحف العقول عن آل الرسول ابن‌شعبه حرانی از رساله ایشان در الرد علی اهل الجبر والتفویض.

انجامه: «حررها الفقیر الی عفو مولاه الغنی محمدابراهیم بن محمدمعصوم الحسینی عفی عنهما فی شهر شعبان من شهور سنة ۱۱۲۹ حامداً مصلیاً مستغفراً».

۵۵. بخشی از کشکول «۱۰۷ ر» (فارسی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

بخشی از کشکول بهایی درباره غفلة القلب عن الحق و شعری از عطار و داستان حاضرجوابی می‌فروشی در اصفهان.

۵۶. اشعار «۱۰۷ پ ـ ۱۰۸ ر» (فارسی)

از: شیخ ابوسعید، مولانا سحابی، میرزا محمدعلی قزوینی، شیخ بهایی، خلیل بیگ لاهجی، شیدای

هندی، ملا علی قمی، رشیدای عباس‌آبادی، مولانا محمدمفید خلف مولانا محمدصالح مازندرانی اشرف تخلص.

انجامه: «چون راقم قضا و قدر بر صفحه وجود این احقر خط بطلان کشد و به انقطاع روح ریحانی فرمان دهد یادگاری غیر خط غبار و از نام و نشان بر صفحه روزگار اثری جز بر لوح مزار نماند امید چنان است که جناب معلی القاب اعنی صاحب مجموعه زبدت مفاخره از فقیر حقیر یادآوری نموده به انفاس عیسوی زنده جاوید سازند به تاریخ شهر شعبان المعظم مرقوم قلم صدق مقال گردید فی سنة ۱۱۲۹ هرزه‌گرد وادی بطالت و بی‌حاصلی عبدالعلی بن علی‌خان طالقانی».

۵۷. فائده درباره زمان «۱۰۸ پ ـ ۱۰۹ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: خلیل بن محمدزمان قزوینی (کاتب رساله)

آغاز: «الزمان علی تقدیر ان یکون منتزعاً من الموجود الخارجی موهوماً من امتداد بقائه کما یحکم به بدیهة بعض الاوهام لیس یمکن انتزاعه من کل موجود متحرک وغیر متحرک».

انجام: «لا انه وجود موهوم مخترع غیر مطابق للواقع وبطل توهم من یزعم ان للثابتات العقلیة زماناً غیر قار الاجزاء وذلک ما اوردناه».

انجامه: «لراقمه خلیل بن الحاج محمدزمان القزوینی عفی عنهما بالنبی والوصی کتبه تذکرة لاخیه الاعز صاحب السفینة ادام الله تعالی افاداته بناء علی المثل السایر

پای ملخی رو به سلیمان بنمودن ‌‌‌‌‌‌ عیب است و لیکن ...».

۵۸. شرح رباعی سحاب‌الدین «۱۰۹ پ ـ ۱۱۰ ر» (عرفان ـ فارسی)

از: خلیل بن محمدزمان قزوینی (سده ۱۲ق) کاتب رساله

آغاز: «مما ینسب الی الشیخ العارف سحاب‌الدین قدس سره:

چون خالق کسب نقد قلب از قبلی ‌‌‌‌ کفرش بباطل نماید ایمان بیلی

در حضرت رازدار خلوت قبول ‌‌‌‌ لم تؤمن را لیطمئن قلبی

تصویر مفاد این رباعی موقوف بر تذکر مقدمه‌ای است که اکثر کلمات این طایفه از اشاره به آن و اعتنای به آن خالی نیست. و آن این است که سالک مقامات سالکین و سائر منازل موجدین را در هر مقامی سه حالت ضروری است».

انجام: «و با قطع نظر از این مقدمه اسقاط این کلام چنان که کلام مجید از فایده تقید خالی از اندک

صعوبتی نیست. والله اعلم بحقیقة الحال. این است آن چه از تتبع کلمات این طایفه در حل این رباعی به خاطر می‌رسد والله الهادی الی سبیل الرشاد».

انجامه: «وانا العبد خلیل بن محمدزمان القزوینی عفی عنهما بالنبی والوصی».

۵۹. اشعار «۱۱۰ر»

چند بیت شعر بدون نام شاعر و یک حرز ۴×۴.

۶۰. کلام فی معنی قوله ﷺ ان الله خلق آدم علی صورته للغزالی«۱۱۱ر» (عربی)

از: محمد بن محمد غزالی (۵۰۵ق)

[دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۳۶۸؛ مجلس، ج ۲۴، ص ۳۰۰؛ ملک، ج ۶، ص ۵۳]

آغاز: «فصل ان قیل ما معنی قوله صلی الله علیه وآله ان الله خلق آدم علی صورته قلنا الصورة اسم مشترک قد یطلق علی ترتیب الاشکال ووضع بعضها علی بعض واختلاف ترکیبها وهو الصور المحسوسة وقد یطلق علی ترتیب المعانی».

انجام: «علی هذه الموازنة عرف معنی قوله صلی الله علیه و آله خلق آدم علی صورته ومعرفة ترتیب افعال الله تعالی معرفة غامضة یحتاج فیه الی تحصیل علوم کثیرة وما ذکرناه اشارة الی جملتها. منقول من بعض الرسائل الغزالی».

۶۱. رسالة فی اثبات حدوث العالم«۱۱۱ر ـ ۱۱۳ر» (فلسفه ـ عربی)

از: حسین بن ابراهیم تنکابنی (۱۱۰۵ق)

در مقدمه می‌نویسد: «وبعد فیقول المحتاج الی عفو ربه الجلیل العبد الذلیل شیخ حسین بن ابراهیم التنکابنی عفی عنهما هذه رسالة فی اثبات حدوث العالم ای ما سوی الله تعالی حدوثاً واقعیاً لاحت علی ذهنی الکلیل وفهمی العلیل وما توفیقی الا بالله و هو حسبی ونعم الوکیل».

کامل

[ریاض العلماء، ج ۲، ص ۱۱۴؛ طبقات اعلام الشیعة (قرن ۱۲)، ص ۱۹۱؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۳۷۷؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۸۸۱ و ج ۱۶، ص ۳۱۱؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۱، ص ۷۲۴؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۱۰۸ و نسخه شماره ۱۹۳۵۶ که در آن جا رؤیت کردم؛ سپهسالار، ج ۴، ص ۲۹۹؛ مجله تراثنا، ش ۵۳ـ۵۴، ص ۲۹۴ـ۲۹۵؛ غرب همدان، ص ۲۲۳]

آغاز: «الحمد لله المتفرد بوجوب وجوده عن کل عین المتعالی عن الزمان والاین المخرج عن ظلمة العدم بنور ذاته المبری عن البطلان والشین... الدلیل الدال علی حدوث العالم بجمیع اجزائه من المجردات والمادیات».

انجام: «لا یخلو مکان عنه ان یکون منشاء لانتزاع الاماکن وکلما کان یکون مصححاً لانتزاع المکان لا یکون الا جسماً تعالی عن ذلک علواً کبیراً».

۶۲. الطرق الی الله (الاصول العشرة، اقرب الطرق الی الله) «۱۱۳ر ـ ۱۱۴پ» (عرفان ـ عربی)

از: احمد بن عمر خیوقی، نجم‌الدین کبری (۶۱۸ق)

شرح حدیث «الطرق الی الله بعدد انفاس الخلائق» است.

نجم کبری ابتدا راههای وصول به حق را در ۳ طریق محدود می‌کند و پس از آن ۱۰ اصل را برای پیمودن گزینه مختار خود شرح می‌دهد. چنان که در مقدمه چنین نوشته است: «الطرق مع کثرتها محصورة فی ثلاثة انواع: احدها طریق ارباب المعاملات بکثرة الصوم والصلوة... وثانیها طریق اصحاب المجاهدات والریاضات فی تبدیل الاخلاق وتزکیة النفس... وثالثها طریق السائرین الی الله والطائرین بالله وهو طریق الشطار من اهل المحبة السالکین بالحدمة فالواصلون منهم فی البدایات اکثر من غیرهم فی النهایات فهذا الطریق المختار مبنی علی الموت بالارادة قال صلی الله علیه وآله وسلم موتوا قبل ان تموتوا وهو محصور فی عشرة اصول:

الاصل الاول: التوبة.

الاصل الثانی: فی الزهد فی الدنیا.

الاصل الثالث: التوکل علی الله.

الاصل الرابع: القناعة.

الاصل الخامس: العزلة.

الاصل السادس: ملازمة الذکر.

الاصل السابع: التوجه الی الله بکلیة وجوده.

الاصل الثامن: الصبر.

الاصل التاسع: المراقبة.

الاصل العاشر: الرضا».

کامل.

[منزوی، ج ۲، ص ۱۰۸۲ (ترجمه فارسی)؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۴۱۱ و ج ۸، ص ۴۸۸؛ مرعشی، ج ۲۱، ص ۴۰۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۰، ص ۱۶۱؛ ملی تهران، ج ۲، ص ۲۴۳ و ج ۱۳، ص ۲۷۱]

آغاز: «قال الشیخ الامام قدوة الواصلین الشیخ نجم‌الدین الکبیری رحمه الله الطریق الی الله بعدد انفاس الخلایق وطریقنا الذی نشرع فی شرحه اقرب الطرق الی الله واوضحها وارشدها».

انجام: «لیس بخارج منها لا یظهر لها نور المؤمنیة ولا ثمرة الولایة والنبوة فافهم ان شاء الله وحده العزیز والسلام علی من اتبع الهدی».

۶۳. صنوف الناس (رسالة فی) «۱۱۴ پ ـ ۱۱۵ پ» (اخلاق ـ عربی)

از: حسین بن ابراهیم تنکابنی (۱۱۰۵ق)

در ابتدا می‌نویسد: «وبعد فقد کنت متأملاً فی بعض الأسحار فی باب احوال صنوف الناس عند رجوعهم الی دار البقاء والقرار فلاح علی قلبی القریح ووضع لخاطری الجریح انه علی ستة اصناف ولکل صنف منها نحو من احوال السعادة او الشقاوة بیانه مبنی علی مقدمة هی ان العوالم منحصرة فی ثلث، عالم عقلی وهو...».

چاپ: در منتخباتی از آثار حکمای الهی ایران، به‌کوشش سید جلال‌الدین آشتیانی، تهران، انجمن دولتی ایران و فرانسه، ۱۳۵۴ش، ج ۲، ص ۳۹۹ـ۴۰۳.

کامل.

[مجلس، ج ۱۱، ص ۱۷۳، رساله ۵؛ مرعشی، ج ۳۱، ص ۷۱۹ـ۷۲۰؛ مدرسه بروجردی کرمانشاه، ص ۹۵ (بدون نام مؤلف)؛ مؤید قم، ج ۳، ص ۶۳۹ (بدون نام مؤلف)].

اغاز: «الحمد لله المتوحد فی ذاته المتفرد فی دیمومة صفاته والمتمجد بالسلطنة والتدبیر والمستأثر فی اجراء قلم القضاء علی الواح التقدیر والتصدیر».

انجام: «کالمجانین فهم علی درجاتهم تابعون لاصحاب الیمین وخدام لاهل الجنة فیکون صنوف الانسان مع حالاتهم علی ستة حالات والله اعلم بحقایق الامور من مؤلفات الشیخ الفاضل الشیخ حسین التنکابنی قدس سره».

۶۴. رسالة فی العلم اللدنی والکسبی «۱۱۵ پ ـ ۱۱۶ ر» (فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

کامل.

[احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۵۷۴ (با نام رسالة فی مهیة العلم والعالم والمعلوم)؛ مجلس، ج ۹، ص ۵۴۴؛ سنا، ج ۱، ص ۵۱؛ مرعشی، ج ۳۰، ص ۴۲۲ـ۴۲۳ و ۴۵۳؛ ذریعه، ج ۱۵، ص ۳۲۳].

اغاز: «اعلم وفقنا الله وایاک انه لابد من معرفة العلم والعالم والمعلوم. والعلم تصوّر النفس المطمئنة الناطقة الکلیة حقایق الاشیاء المجردة عن المواد کمیة وکیفیة مفردة».

انجام: «فیظهر فیها اسرار تلک المکونات فینتقش معانیها فیعبر النفس عنه کما یشاء بلا انقطاع ونسیان وذلک فضل الله یؤتیه من یشاء من عباده وحسبنا الله ونعم الوکیل».

۶۵. الفت نامه «۱۱۶ ر ـ ۱۱۹ ر» (اخلاق ـ فارسی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

رساله‌ای است در فواید الفت دینی و ترغیب مردم به برادری و یکرنگی.

کامل.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۴۷ـ۱۴۸]

اغاز: «ربنا ألّف بین قلوبنا وقلوب اخواننا بحبل طاعتک وطاعة الرسول واعنّا وایاهم علی اداء الحقوق التی اوجبت علینا».

انجام:

یکی گردیم در گفتار و در کردار و در رفتار — زبان و دست و پا یک کرده خدمتکار هم باشیم

نمی‌بینم به جز تو همدمی ای فیض در عالم — بیا دمساز هم گنجینه اسرار هم باشیم

۶۶. زاد السالک «۱۱۹ ر ـ ۱۲۲ ر» (عرفان ـ فارسی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

رساله کوتاهی در آداب سلوک است شامل ۲۵ مطلب برای وصول به مقامات عالیه.

در نسخه با نام «هذه الرسالة السلوکیة لمولانا محسن الکاشی ره» آمده است.

کامل.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۹۲ـ۱۹۳]

اغاز: «الحمد لله وسلامه علی عباده الذین اصطفی. و بعد از کیفیت سلوک راه حق پرسیده بودند. بدان ایدک الله بروح منه همچنان که سفر صوری را مبدائی و منتهائی و مسافتی و مسیری و زادی و راحله‌ای و رفیقی و رهنمائی می‌باشد».

انجام: «ومن یخرج من بیته مهاجراً الی الله ورسوله ثم یدرکه الموت فقد وقع اجره علی الله. شعر:

در غرور این هوس گر جان دهم — به که دل در جبانه و دوکان نهم

والتوفیق من الله العزیز العلیم، والحمد لله رب العالمین».

۶۷. شبهات فی ترکیب لا اله الا الله «۱۲۲ ر ـ ۱۲۲ پ» (نحو ـ عربی)

از: علی شریفی حائری، سیف‌الدین

شامل ۷ شبهه درباره ترکیب نحوی جمله لا اله الا الله و پاسخ بدانها.

رساله دیگری به همین موضوع در فهرست دانشگاه ج ۱۶، ص ۶۷۸ـ۶۷۹ از احمد اردبیلی معرفی شده است.

کامل.

[سپهسالار، ج ۳، ص ۵۴۴ با نام التهلیلیة]

آغاز: «بسمله. یقول افقر عباد الله الغنی سیف‌الدین علی الشریفی الحازری هذه شبهات فی ترکیب کلمة لا اله الا الله. الشبهة الاولی ان ما تقیضه القواعد العربیة جواز النصب واختیار البدل فی لفظ الجلالة».

انجام: «السابعة. ان اله متعدد المعنی علی تقدیر الاستثناء فیصح حمل الاّ علی معنی الغیر لعدم فساد المعنی والمراد فی الجمع فی شروط حمل الا علی الغیر هو مطلق التعدد کما صرح به الشیخ الرضی والمحقق الجامی فلم حکموا بعدم صحة حملها ههنا علی الغیر».

۶۸. الاخلاق (الرسالة العضدیة) «۱۲۲ ب ـ ۱۲۴ ب» (اخلاق ـ عربی)

از: عبدالرحمن بن احمد ایجی شیرازی، عضدالدین (۷۵۶ق)

کامل.

[مرعشی، ج ۳۲، ص ۳۸۰ـ۳۸۱؛ کشف الظنون، ج ۱، ص ۳۷؛ ذریعه، ج ۱، ص ۳۷۱]

آغاز: «الحمدلله علی نواله والصلوة علی رسوله محمد وآله. وبعد فهذا مختصر فی علم الاخلاق ورتبته علی اربعة مقالات. المقالة الاولی فی النظری منه الخلق ملکة تصدر عنها الافعال النفسانیة».

انجام: «والله اسأل ان یجنّبنا عن النفاق ویشرفنا بحسن الاخلاق بالرسول المنور بنور شریعته الانفس والآفاق صلی الله علیه وآله ما تلی آیة اخلاق».

انجامه: «تمت رسالة الاخلاق لعضد الملة والدین عبدالرحمن الایجی علیه ما علیه. تم فی شهر شعبان المعظم فی بلدة القزوین علی ید اقل الطلبة محمدعلی الکشمیری فی سنة ۱۱۲۹».

۶۹. آینه حکمت «۱۲۴ ب ـ ۱۳۷ ر» (فلسفه ـ فارسی)

از: حسن بن عبدالرزاق لاهیجی قمی (۱۱۲۱ق)

چاپ: در رسائل فارسی لاهیجانی، به تصحیح علی صدرایی خویی، تهران، میراث مکتوب، ۱۳۷۵ش.

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۹ـ۶۰۸؛ منزوی، ج ۲، ص ۷۲۵؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۲۴۶؛ میراث بهارستان، ج ۲، ص ۵۶۸]

آغاز: «حمد و سپاس بی قیاس جناب کبریای حکیم بی همتا را سزاست که به حکمت کامله و رحمت شامله به اقلام جود و احسان».

انجام: «و حکم جزم به این معنی کند به حیثیتی که هیچ شک و ریب در آن نداشته باشد... (دو کلمه در وصالی از بین رفته) والحمدلله رب العالمین».

انجامه: «کتبه علی‌اصغر القزوینی».

نسخ، نوشته شده به دست کسان مختلف بدین ترتیب: برادر صاحب مجموعه ملامحمد اشرفی مازندرانی در دارالسلطنه اصفهان در مدرسه جده کوچک در ۱۱۲۹ق (رساله پانزدهم، از ابتدای مجموعه تا برگ ۹ ر)، ابوطالب بن محمدجعفر اشرفی (رساله شانزدهم، برگ ۱۰ ر)، برادر صاحب مجموعه ملا علی‌اصغر در مدرسه خلیفه سلطان واقع در خیابان دارالسلطنه قزوین در ماه مبارک رمضان ۱۱۲۹ق (رساله بیستم تا بیست و پنجم، برگ ۱۲ ر)، ملا حمزة علم نواقونی از نواحی تبریز در دارالسلطنه اصفهان در تکیه میر اسمعیل خواتون‌آبادی در تخت فولاد سال ۱۱۲۸ق (رساله بیست و هفتم، برگ ۵۱ ر)، محمدحسین در ۱۱۲۹ق (رساله ۲۹، برگ ۵۳ ب)، محمدصالح حسینی طالقانی در اواخر شوال ۱۱۲۹ق (رساله ۳۱، برگ ۵۶ ر)، محمدهادی بن میرزا محمد قزوینی در شعبان ۱۱۲۹ق (رساله ۳۳، برگ ۶۱ ب)، حسن علی قزوینی (رساله ۳۴، برگ ۶۴ ب)، زین‌العابدین طالقانی در دارالسلطنه قزوین (رساله ۳۵، برگ ۶۷ ر)، ۱۶ شوال ۱۱۲۹ (رساله ۳۷، برگ ۸۴ ر)، ملا محمدجعفر کشمیری در دارالسلطنه قزوین در ۲۰ شهر شوال ۱۱۲۹ق (رساله ۳۸، برگ ۹۷ ر)، محمدابراهیم بن محمدمعصوم حسینی در شعبان ۱۱۲۹ق (رساله ۵۴، برگ ۱۰۷ ر)، عبدالعلی بن علی‌خان طالقانی در شعبان ۱۱۲۹ق (رساله ۵۶، برگ ۱۰۸ ر)، خلیل بن حاج محمدزمان قزوینی (رساله ۵۷ و ۵۸، برگ ۱۰۹ ر و ۱۱۰ ر)، محمدعلی کشمیری شعبان ۱۱۲۹ق در قزوین (رساله ۶۸، برگ ۱۲۴ ب)، علی اصغر قزوینی (رساله ۶۹، برگ ۱۳۷ ر).

عناوین و نشانیها شنگرف، با علامت بلاغ در حواشی و پایان بسیاری از رساله‌ها: «بلغ قبالاً بقدر الوسع»، سطور چلیپا و معمولی. برگهای ۱۱ـ۴۸ بر عکس صحافی شده است. دو برگ آخر سفید. خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۱.

جلد تیماج مشکی یک لا ضربی، با ترنج و سرترنج، عطف قهوه‌ای، بیاضی، درون قهوه‌ای.

۱۳۷ برگ، ۱۲×۲۴/۵، سطور مختلف، ۳۰۰۹.

(۱۰۸۴۲)

حسنیه (کلام ـ فارسی)

از: ابراهیم بن ولی‌الله استرآبادی گرگین (سده ۱۰ هـ)

بنا بر آن چه در پایان این نسخه آمده کتاب به التماس سلیمان بیگ تفنگ چی باشی ترجمه شده است. از آغاز افتادگی دارد.

[فهرستواره، ج ۱، ص ۳۱۹ و ج ۹، ص ۲۷۱ـ۲۷۲؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۲۰۸ـ۲۱۰؛ مشترک پاکستان، ج ۲، ص ۱۰۸۷ـ۱۰۸۹؛ معجم التراث الکلامی، ج ۳، ص ۱۱۰ـ۱۱۱؛ ذریعه، ج ۴، ص ۹۷ و ج ۷، ص ۳۰]

آغاز افتاده: «چون متوجه بلاد عجم شد آن رساله را تحفهٔ شیعیان و محبان خاندان ساخت مناظره و مباحثهٔ حسنه به مسامع ارباب».

انجام: «و این گرفتار بادیهٔ آزار را مع کاتب این رساله را به دعای خیر یاد فرمایند. احتیاج اذکرونی فی دعاوکم فانّ دعاکم امضی السلام دعائکم مفاتیح الامالی ومصباح المسرّة والنجاح».

انجامه: «تمت الکتاب بعون ملک وهاب العبد الحقیر الفقیر المذنب العاصی سیادت و نجابت پناه میر روح الله ابن مرحوم مغفور میر سلطان محمد غفر الله لی و لوالدی به تاریخ ۲۱ شهر ذالقعده ۱۲۱۸ق».

نستعلیق، میر روح الله بن میر سلطان محمد، ۲۱ ذوالقعده ۱۲۱۸ق، عناوین و نشانیها شنگرف، برگ اول پارگی دارد. حاشیه برگ دوم نسخه یادداشتی بدین عنوان «آن چه طایفه فقیره در کوثار در محله برنج بن می‌باشند» و همچنین «در قندرس در محله شفیع آباد». حاشیه صفحات رطوبت خورده. برگ ۱۵ ر مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده محمدعلی ۱۱۲۸»، برگ ۳۵ ب تملک ملا فضل‌الله.

خریداری دانشگاه در فروردین ۱۳۷۲.

جلد تیماج مشکی یک لا، مجدول فرسوده.

۷۳ برگ، ۱۵/۵×۲۰/۵، ۱۵ سطر، ۹/۵×۱۴

(۱۰۸۴۳)

مجموعه

۱. [رساله در اخلاق] «۱ ر ـ ۱۱ ب» (اخلاق ـ فارسی)

از: ناشناخته

بخشی از رساله‌ای اخلاقی است با عناوین «ای نفس». آمیخته با نظم.

آغاز افتاده: «با آن که از همه نادانتر و احمقتری آیا دانسته‌ای که ترا در پیش بهشت و دوزخ است و عن قریب یکی از این دو محل مأوای تو خواهد بود».

انجام: «قوی‌ترین نزدیک تو کیانند؟ گفت آنانی که پیش پادشاه به قلم قوی‌تر باشند و کلمه‌ای چند گفت ناپدید گشت».

انجامه: «تمام شد در روز سه‌شنبه هفتم شوال المکرم در هذاالسنة سیچقان‌ئیل سنة ۱۲۴۳».

۲. **اختیارات ایام** (کبیر) «۱۱ ب ـ ۱۷ ر» (نجوم ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۵۰۱؛ فهرستواره، ج ۴، ص ۲۷۸۰ـ۲۷۸۲؛ کتابشناسی مجلسی، ص ۷۵ـ۷۷؛ مجلس، ج ۳۶، ص ۱۸۹]

آغاز: «اما بعد چنین گوید احقر عباد الله محمدباقر بن محمدتقی عفی الله عن جرائمهما که این رساله‌ای است در بیان آن چه از احادیث معتبره اهل البیت رسالت پناه صلی الله علیهم اجمعین معلوم می‌شود از سعادت و نحوست ایام هفته و ماه به جهت ارتکاب اشتغال و اعمال و بر وجه اختصار».

انجام: «ترک مکن حجامت را در هفتم ماه و اگر فکنی در چهاردهم البته بکن».

انجامه: «تمام شد این کتاب رساله در روز جمعه در دهم شوال المکرم در هذا السنة سیچقان‌ئیل به دست حسین خان گرایلی ملقب به فقیره سنه ۱۲۴۳».

۳. **فی باب نحوسات** «۱۲ ر ـ ۱۳ ر حاشیه» (نجوم ـ فارسی)

مثنوی کوتاهی در ۱۴ بیت در بیان روزهای نحس ایام ماه است.

آغاز:

روایت کرده آن صدر محبین ... امیرالمؤمنین خیر الوصیین

دو روز نحس در ماه است معلوم ... بسوای هر مهی هست مسلوم

اگر طفلی شود کرده آن روز ... نماند هان بدان ای مرد فیروز

انجام:

به ذوالقعده ششم را کن شماره ... پس از این بیستم را کن نظاره

به ذوالحجه نحوست هشتم آمد ... دیگر [اگر] از بیستم باشد مؤید

۴. **فرس نامه** «۱۷ ب ـ ۲۶ ر» (طبیعی ـ فارسی)

از: ارسطو

ترتیب آن با نسخه شماره ۱۰۶۳۷/۸ اندکی مغایرت دارد.

شامل این فصول (۳۶ فصل):

باب: در صفت اسبان که چگونه خوب باشد و چگونه بد.

فصل [۱]: چیزی که در شتر موجوداست می‌باید که در اسب باشد.

فصل [۲]: چیزی که در گاو موجود است می‌باید که در اسب باشد.

فصل [۳]: چیزی که در اشتر موجود است باید در اسب باشد.

فصل [۴]: در شب کوری.

فصل [۵]: در شناختن گنگی است

فصل [۶]: در شناختن کری اسب.

فصل [۷]: در رنگ گردانیدن اسب.

فصل [۸]: در شناختن نیک و بد اسب.

فصل [۹]: در شناختن رنگهای اسبان.

فصل [۱۰]: در بیماریها و علت اسبان.

فصل [۱۱]: در دوای خوارش [خارش] پشت و دم و یال.

فصل [۱۲]: در دوای خارش دیگر.

فصل [۱۳]: در دوای شقاق.

فصل [۱۴]: در دوای سرفهٔ کهنه

فصل [۱۵]: در دوای خمره.

فصل [۱۶]: در دوای سفیدی چشم اسب.

فصل [۱۷]: در لکه شدن اسب.

فصل [۱۸]: در دوای پشت اسب.

فصل [۱۹]: در علاج ماندگی اسب.

فصل [۲۰]: در دوای سرطان اسب.

فصل [۲۱]: در نگاه داشتن در وقت آب و علوفه.

فصل [۲۲]: در درد شکم اسب.

فصل [۲۳]: در علاج قولنج اسب.

فصل [۲۴]: در جو گرفتن اسب.

فصل [۲۵]: در ریش پشت اسب یا عضو دیگر.

فصل [۲۶]: در علاج بدفعلی اسب

فصل [۲۷]: در دانستن اسب یورتمه که مادرزاد است یا عملی.

فصل [۲۸]: در نگاه داشتن اسب و وقت جو و آب دادن.

فصل [۲۹]: در نگاه داشتن اسب در زمستان.

فصل [۳۰]: در چاره کردن اسب.

فصل [۳۱]: در سوار شدن اسب.

فصل [۳۲]: در فربه کردن اسب.

فصل [۳۳]: اگر خوکگ و خنازیر و شخیه و شقاق در اسب پیدا شود.

فصل [۳۴]: چون اسب را پشتش بگیرد.

فصل [۳۵]: در لاغری اسب.

فصل [۳۶]: اسبی که علقه کند.

آغاز: «بدان که این فرس‌نامه‌ای است از ارسطاطالیس حکیم. باب در صفت اسبان که چگونه خوب باشد و چگونه بد. اگر خواهی که اسب را از نیک و بد بشناسی اول باید دید تا بلند و درهم پیوسته باشد».

انجام: «صبر در ریشها کنند به شود و جیوه دو مثقال روز چهارشنبه در گوش اسب ریزند علقه به شود بعزّه تعالی».

انجامه: «قد فرغ التسوید فی یوم الخمیس بیست و یکم شهر ذی‌القعدة الحرم سنه هزار و دویست و چهل و سه بید احوج حقیر سراپا تقصیر محمدجعفر بن مرحوم غفران جایگاه غازی آقای کرائیلی به حسب الخواهش عالی شأن اخوی حسین خان سلطان خلف مرحوم غفران پناه میرزا محمد آقای کرائیلی ملقب به فقیره سمت اتمام پذیرفت سنه ۱۲۴۳».

۵. شرح نصاب الصبیان «۲۶ پ ـ ۷۰ ر» (لغت ـ فارسی)

از: محمد جمال اصفهانی

کامل.

[فرهنگنامه‌های عربی به فارسی، ص ۱۰۶؛ منزوی، ج ۳، ص ۱۹۹۴؛ دانشکده حقوق تهران، ص ۱۵۴؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۱۹۸؛ ملی تهران، ج ۲، ص ۲۶۸ (که نام مؤلف به اشتباه محمد بن جمال اصفهانی آمده است)].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین ولا عدوان علی [کذا] الظالمین والصلوة والسلام الایمان الاکملان علی سیدنا محمد وآله اجمعین. اما بعد:

چنین گوید ابونصر فراهی	کتاب من بخوان گر علم خواهی

حمد حافده و حمد حاشده ما حرّکت الشمال النخل الدقیق وتحرّکت الشمال النخل الدقیق. حمد

اول یعنی نیک خواهی است و حافده به معنی ذریات و فرزندان است و حفد حافده به معنی بدخواهی است بر حاسدان».

انجام:

نساس و انس الناس آدمیان   پسدر و مسادر آدم و حسوا

بساد البدر جسواد رحمت حق   پسسدر مسادر مسعلم مبنا

انجامه: «تمت هذا الکتاب علی الید [کذا] حقیر المذنب العاصی حسین خان ولد مرحوم میرزا محمد کرایلی ملقب به فقیره. متوقع امید از برادران دینی آن است که در وقت خواندن این حقیر را یادآوری نمایند سنه ۱۲۴۴».

۶. [فرهنگ عربی به فارسی] «۷۰ ر ـ ۸۰ ب» (لغت ـ فارسی)

از: ناشناخته

فرهنگ مختصری است به ترتیب حروف تهجی، هر حرف در یک باب.

از آن دو نسخه دیگر می‌شناسیم:

۱. کتابخانه آیت الله مرعشی، ش ۷۵۲۰/۵، مورخ شنبه ۱۸ جمادی‌الثانی ۱۰۹۲ق، با نام الفاظ، رک: فهرست، ج ۱۹، ص ۳۲۸.

۲. کتابخانه ملک، ش ۴۴۱۲/۲، سده ۱۳هـ، رک: فهرست، ج ۷، ص ۳۸۹.

کامل.

[منزوی، ج ۴، ص ۲۰۰۸]

آغاز: «کتاب القاضی. بسمله و به نستعین. الحمد لله رب العالمین... اجمعین. اما بعد بدان که اسعدک الله فی الدارین این کتابی است در الفاظ و چاره‌ای نیست مر نویسندگان را از دانستن این قدر زیرا که هر که این قدر نداند از حساب نویسندگان در نمی‌آید. پس دانستن این قدر واجب بود تا آن چه خوانند و نویسند بر او عیب نگیرند ان شاء الله تعالی. باب الالف. امن ایمنی. امان زنهار خواستن. امانت نگاه داشتن حق کسی. امین استوار».

انجام: «باب الیاء. یمن خستگی. یسر آسان. یمین دست راست. یسار دست چپ... یوم الخمیس روز پنجشنبه یوم الجمعه روز جمعه».

انجامه: «این کتاب بعون ملک الوهاب یوم جمعه ۴ من شهر ذی‌القعدة الحرام بید تراب اقدام شیعة اثنی عشری اعنی حسین خان خلف الصدق مرحوم غفران جایگاه آمیرزا محمد آقای کرائلی ملقب به

فقیره ساکن الاصل گردودار (؟) کلای بالا سمت اتمام پذیرفت. امید که به زیور قبول ناظران آراسته باد فی سنه ۱۲۴۴».

۷. ترجمه اربعون سورة منتخبة من التوراة (الاحادیث القدسیة) «۸۱ر ـ ۱۰۲ب» (حدیث ـ فارسی)

از: امام علی بن ابی‌طالب، امیرالمؤمنین (۴۰ق)

دو نسخه دیگر از این ترجمه به شماره ۴۳۷۰ در کتابخانه مرعشی و شماره $\frac{۵۸}{۲۲۴}$ کتابخانه گلپایگانی قم نگهداری می‌شود.[1]

کامل.

[مرعشی، ج ۱۱، ص ۳۷۰؛ فهرستگان حدیث، ج ۷، ص ۱۲ـ۳۲ (در آن جا ۲۰۰ نسخه از اصل عربی کتاب معرفی شده که قدیمی‌ترینشان مورخ ۹۸۵ق در مدرسه فیضیه قم است)].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین... اما بعد این فائده جلیله و موعظه بلیغ است و اینها چهل سوره است انتخاب کرده شده است از تورات که حق سبحانه و تعالی به حضرت موسی علی نبینا سخن گفته بی‌واسطه. اول حق سبحانه و تعالی می‌فرماید که عجب دارم از کسی که یقین دارد به مرگ چگونه شاد می‌گردد از جمع کردن مال».

انجام: «و او شدیدترین مردم است در عذاب روز قیامت زیاد می‌کنم عذاب را بر بالای عذاب دیگر بر ایشان بر آن چه کسب کردن از گناهان».

انجامه: «تمام شد در روز بیست سیم محرم الحرام در سنه ۱۲۴۶».

۸. ترجمه اثنی عشریة «۱۰۲ب ـ ۱۰۳ب» (حدیث ـ فارسی)

از: امام علی بن ابی‌طالب، امیرالمؤمنین (۴۰ق)

ظاهراً قدیمی‌ترین نسخه تاریخ دار این رساله به همراه ترجمه کهنی از آن در سال ۹۰۹ق به خط معین بن رفیع‌الدین منشی شیرازی ادهمی در تبریز نوشته شده که در فهرست دانشگاه، ج ۹، ص ۹۹۸ـ۱۰۰۳ به شماره ۲۳۹۸ معرفی شده است. اما نکته جالب آن است که نسخه دیگری از همین مجموعه دانشگاه تهران به خط همین کاتب و انتساخ شده در همان تاریخ به شماره ۲۰ در مدرسه حبیبیه فردوس نگهداری می‌شود. آن ترجمه با ترجمه نسخه ما متفاوت است.

کامل.

[فهرستگان حدیث، ج ۷، ص ۵ـ۷ (با معرفی ۱۴ نسخه از اصل عربی آن)؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۴، ص ۱۰].

---

۱. به احتمال فراوان این ترجمه از شرح محمدکاظم بن محمدشفیع هزارجریبی (۱۲۳۴ق) با نام الحجة البالغة فی شرح الاحادیث القدسیة گرفته شده باشد. رک: فهرستگان حدیث، ج ۷، ص ۴۷ـ۴۹.

آغاز: «روایت کرده‌اند از حضرت امیرالمؤمنین صلوات الله علیه و آله فرموده است که من از تورات دوازده کلمه اختیار کردم و مضامین به این چند کلمه است. اول آن است که ای فرزند آدم از هیچ صاحب سلطنت و حکمی نترس مادامی که سلطنت و پادشاهی و حکم من باقی است».

انجام: «دوازدهم آن است که ای فرزند آدم اگر بایستی در پیش روی من بایست... مانند کسی که گویا می‌بینی مرا و اگر تو مرا نبینی به درستی که من تو را می‌بینم».

انجامه: «تمام شد این کتاب به دست حسین خان ولد میرزا محمد آقای کرایلی ملقب به فقیره».

۹. اصول دین «۱۰۳ ب ـ ۱۱۳ پ» (کلام ـ فارسی)

از: ناشناخته

رساله کوتاهی در اصول دین شیعی است. چندین جای آن به صوفی و قلندر و درویش ایراد می‌گیرد و آنها را دور از شریعت می‌داند (از جمله برگهای ۱۰۵ ر و ۱۰۷ پ و ۱۰۸ ر).

کامل.

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والجنة للموحّدین والنار للملحدین وصلی الله علی محمد... الدین. اما بعد چنین گوید این ذره بمقدار تراب اقدام مؤمنین و مؤمنات که ای برادران و خواهران ایمانی و روحانی که جناب اقدس الهی ما و شما را خلق کرده».

انجام: «امر به قتل ایشان فرمود و جناب امیرالمؤمنین در عصر خود جمعی از ایشان را بدره هلاک نمود. والسلام علی من اتبع الهدی».

انجامه: «تمام شد به دست حسین خان کرائلی ولد میرزا محمد کرایلی ملقب به فقیره».

۱۰. ترجمه اصلاح العمل (احکام تجارت) «۱۱۳ پ ـ ۱۲۷ پ» (فقه ـ فارسی)

از: حسن بن محمدعلی یزدی حایری (۱۲۴۲ق)

ترجمه احکام تجارت کتاب اصلاح العمل استادش سید محمد مجاهد (۱۲۴۲ق) است. در ابتدا می‌نویسد: «جناب معلّی القاب علامة العلماء... استادی آقا سید محمد دام ظله العالی امر فرمودند اقل الطلبه را حسن یزدی که قدری از احکام ضروریه ابواب تجارات از کتاب اصلاح به عبارت فارسی در آورده تا طالبان حق بهره‌مند شوند. امتثالاً لامره العالی اجابت شده ابتدا به احکام بیع نمود و احکام آن را در چند فصل ایراد».

نسخه ما از انجام افتادگی دارد و شامل این فصول است:

فصل اول: در بیان بعضی از اجناس که بیع و شرای آن جایز نیست.

فصل دوم: در عقد بیع است.

فصل سوم: در متعاقدین است.

فصل چهارم: در عوضین است.

از این ترجمه تنها یک نسخه دیگر در فهرست مرعشی، ج ۱۴، ص ۱۳۰۵ (احکام تجارت) می‌شناسیم.

یزدی به جز این کتاب، دو ترجمه دیگر از اصلاح العمل استادش انجام داده است:

یکی ترجمه کامل به نام اکمال الاصلاح با آغاز: «الحمد لله الذی ارشدنا الی اصلاح الاعمال وجعل لنا شریعة ومنهاجاً للارتقاء الی مدارج القرب والکمال».

رک: ذریعه، ج ۲، ص ۲۸۱ـ۲۸۲؛ فهرست دانشکده الهیات تهران، ج ۲، ص ۴ـ۵؛ فهرست فیضیه، ج ۲، ص ۲۸ـ۲۹؛ فهرست مرعشی، ج ۲۷، ص ۱۵۷ و ج ۳۰، ص ۱۱۱؛ فهرست مرکز احیاء میراث، ج ۶، ص ۱۸۲؛ مخطوطات السید محمد باقر الطباطبائی فی کربلاء، ص ۲۰.

و دیگری ترجمه گزیده کتاب با نام مصباح الطریق در پنج مقصد در احکام طهارت و صلات و زکات و خمس و صوم (و در بعضی از نسخ سه مقصد طهارت و صلات و صوم)، با آغاز: «الحمد لله الذی اوضح لنا طریق العمل بنصب الاعلام والدلائل».

رک: فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۰۶۷ و ج ۱۶، ص ۴۹۴ـ۴۷۰؛ فهرست فیضیه، ج ۲، ص ۱۰۰؛ فهرست ملک، ج ۴، ص ۷۵۴؛ فهرست مرکز احیاء میراث، ج ۱، ص ۲۶۹ـ۲۷۰؛ کتابخانه امیرالمؤمنین بشرویه، شماره ۱۰۴، کتابت در دهه دوم ذیقعده ۱۲۳۹ق (زمان حیات مؤلف).[۱]

کامل.

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۲۹۸ـ۲۹۹؛ مجله تراثنا، ش ۵۹ـ۶۰، ص ۲۸۰]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف الخلائق اجمعین محمد وآله الطاهرین. اما بعد چون اکثر عوام از معرفت احکام و مسائل بیع و شرائی و سایر ابواب تجارت عاری‌اند و با این حال در همه اوقات مشغول به داد و ستد و تجارت می‌باشند و لهذا در غالب مبتلا به خوردن ربا و نحو آن می‌شوند».

انجام افتاده: «و چون در بیع شرط است تعیین مبیع و ثمن پس اگر... (موریانه خورده) آن را ولکن می‌تواند».

---

۱. در فهرست دانشکده الهیات تهران، ج ۲، ص ۴۳ نام کتاب به اشتباه مفتاح الطریق آمده است.

نستعلیق، حسین خان کرایلی ملقب به فقیزه پسر میرزا محمد به جز رساله چهارم که به خط برادرش محمدجعفر است، سه‌شنبه ۷ شوال ۱۲۴۳ق سجقان نیل (رساله اول)، جمعه ۱۰ شوال ۱۲۴۳ق (رساله دوم)، پنجشنبه ۲۱ ذی‌القعده همان سال حسب الخواهش برادرش حسین خان (رساله چهارم)، ۱۲۴۴ق (رساله پنجم)، جمعه ۴ ذی‌القعده ۱۲۴۴ق (رساله ششم)، ۲۳ محرم ۱۲۴۶ق (رساله هفتم). عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه رساله پنجم چند رباعی به خط ابوالخیر موسوی شولستانی در ۲۱ صفر ۱۳۵۳ برابر ۱۳۱۳/۳/۱۴ در عین دلتنگی و کمال پریشانی، حاشیه برگهای ۷۴ ب ـ ۷۶ ر دو یادداشت مفصل از قنبرعلی احمدنیا مباشر املاک ورثه امیر اکرم چراغعلی خان پهلونژاد در قریه میکلا (گردوباز) در ۱۷اسفند ۱۳۲۱ و ۱۳۲۲/۲/۲۶ درباره جنگ جهانی و وضعیت ایران و جهان در آن دوره، در پایان یکی از آنها آرزوی پایان جنگ را می‌کند. چند برگ آخر موریانه خورده.

خریداری دانشگاه در فروردین ۱۳۷۲.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و سرترنج و جدول فرسوده.

۱۲۷ برگ، ۱۴×۲۱/۵، ۱۴ سطر، ۸×۱۵.

(۱۰۸۴۴)

شرح الهدایة الاثیریة

(فلسفه ـ عربی)

از: محمد بن ابراهیم شیرازی، ملاصدرا (۱۰۵۰ق)

انجام نسخه و برگهایی از وسط آن افتاده است.

[رک: ش ۱۰۷۱۵]

انجام افتاده: «فذهب اکثر المتکلمین الی جوازها وذهب الحکماء وبعض الکرامیة وابوالحسین البصری».

نستعلیق، سده ۱۲هـ، عناوین در حاشیه نوشته شده، تصحیح شده و علامت بلاغ دارد، کناره صفحات رطوبت دیده، برگ ابتدا و انتهای نسخه حاوی اشعار پراکنده.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۲.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا.

۱۵۴ برگ، ۱۳×۲۴، ۲۴ سطر، ۶×۱۷/۵.

(۱۰۸۴۵)

سرمایه ایمان

(فلسفه ـ فارسی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی قمی (۱۰۷۲ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۶۲۸]

انجامه: «قد فرغت من تسوید هذه الرسالة الشریفة من تألیفات مولنا عبدالرزاق اللاهیجی الموسومة بسرمایه ایمان فی یوم الاحد خامس شهر جمادی‌الاولی من شهور سنة ۱۲۲۲ فی قصبة خوسف».

نسخ، یکشنبه ۵ جمادی‌الاول ۱۲۲۲ق در قصبه خوسف، عناوین شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، سطور صفحه اول چلیپا، برگ آخر یک نسخه پزشکی و اشعاری منتسب به امیرالمؤمنین و عباراتی که بعد از آن باید خواند.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۲.

جلد مقوا.

۷۱ برگ، ۹/۵×۲۱، ۱۹ سطر، ۷/۵×۱۶/۵.

(۱۰۸۴۶)

مراح الارواح

(صرف ـ عربی)

از: احمد بن علی بن مسعود (سده ۸هـ)

کامل.

[رک: ش ۱۰۵۹۶]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله الطاهرین وبعد قال المفتقر الی الله احمد بن علی بن مسعود... اعلم ان علم الصرف ام العلوم والنحو ابوها».

انجام: «یکون حکمها ایضاً کحکم طوی یطوی للمتابعة نحو طاو طاویان للمقابله».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی الفجر الجمعه السادس عشرین شهر رمضان المبارک».

نسخ، فجر روز جمعه ۲۶ رمضان (اواخر سده ۱۳ و اوایل سده ۱۴هـ)، عناوین و نشانیها شنگرف در حاشیه تصحیح شده و حاشیه‌نویسی دارد، روی برگ اول این تملکها دیده می‌شود: آقا علی بزاز در ربیع‌الاول ۱۲۸۷ق (که نوشته نسخه عزالی ملا محسن است)، «قد ملکت بعضه بالکتابة وبعضه بالابتیاع وهو یفنی والله یبقی» با مهر بیضوی سیاه شده، پایان نسخه یک تملک پاک شده و وقفنامه از سید محمدمهدی.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۲.

بدون جلد.

۲۹ برگ، ۱۴/۵×۲۱، ۱۴ سطر، ۸×۱۲.

(۱۰۸۴۷)

آثار الازلية

(بابیت ـ فارسی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (-۱۳۳۰ق)

مجموعه‌ای از بخشهای کوتاه است دارای توصیه‌های اخلاقی و عرفانی به سبک دیگر آثار بابیه.

کامل.

[فهرستواره، ج ۹، ص ۶۱؛ پیوست کیمبریج، ص ۳۲۰؛ ملی اتریش، ص ۵۶]

آغاز: «لا اله الا الله هو المستعان المتعالی المنان. نقاط سائره از جواهر ارتفاع و حروف دائره از سوارج انقطاع بر افق اصباح حقیقت طالع».

انجام: «در سبیل آیید و دلیل جویید و مقیل خود نزد او نموده و سبیل و مثل خود یابید. ذلک ما یعظکم الوجه ویلقیکم لعلکم الی اعلی الدرجات تسلکون وانتم بلقاء ربکم تفرحون».

نستعلیق، سده ۱۴ه، تصحیح شده و بلاغ مقابله دارد: «بلغ مقابلة»، عناوین نانوشته، با نمره ۵۴ در آغاز نسخه.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۲.

جلد تیماج قهوه‌ای ضربی، با ترنج و سرترنج و جدول گرهی، درون آنها گل و بوته.

۱۳۷ برگ، ۱۰/۵×۱۷/۵، ۱۹ سطر، ۶×۱۲/۵.

(۱۰۸۴۸)

کتاب الوجه

(بابیت ـ عربی)

از: یحیی بن عباس نوری مازندرانی، صبح ازل (-۱۳۳۰ق)

کامل.

[مجلس سنا، ج ۲، ص ۹۳]

آغاز: «لا اله الا الله بسم الله الحی القیوم. الحمدلله الذی نزّل الکتاب بالهدی والحق وبیّن فیه سبل الهدی انه قوی بکل شیء قدیر. وهو الذی بیّن فی الکتاب تفصیل کل شیء ویهدی من یشاء الی صراط مبین».

انجام: «وما خلق من ذکر وانثی. سبحانه هو العدل وانه لغنی حمید قل علیه توکلت وانه هو حسبی لا اله الا هو ذلک رب العالمین».

انجامه: «۳ ۱ ۲ ۵ ۳ ۱ ۱ ۲ ۷ ۶   ۵ ۳ ۳ ۱ ۶ ۸ ۵

سنه ۳۷ کوره»

کاتب اسم خود را به رمز نوشته است.

نستعلیق، سده ۱۴ه، صفحه اول کتیبه و نشانه تاج به زر، ۳۳ برگ اول مجدول به زر و سیاه. التهای نسخه یادداشت تولد مریم بیگم در شب چهارشنبه ۱۶ جمادی‌الاول ۱۳۳۹ق مطابق ۲۵ برج جدی سیچی ئیل ۱۲۹۹ش قریب به اذان صبح.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۲.

جلد گالینگور سرخ.

۱۷۷ برگ، ۱۴/۵×۲۰/۵، ۱۴ سطر، ۷/۵×۱۴.

(۱۰۸۴۹)

مجموعه:

۱. **کشف الغرائب** (سعدیه) («۱ ب ـ ۵۰ ب») (انتقاد اجتماعی ـ فارسی)

از: محمد خان سینکی لواسانی، مجدالملک (۱۲۹۸ق)

رساله انتقادی است درباره حکومت وقت و خرده‌گیری از میرزا یوسف مستوفی الممالک حاکم کرمان در ۱۲۸۷ق.[1]

مرحوم دانش‌پژوه در چند جا از جمله فهرست دانشکده ادبیات، ج ۱، ص ۳۹۲ و فهرست میکروفیلمها، ج ۱، ص ۱۸۰ و فهرست دانشگاه، ج ۶، ص ۵۶۱ و ج ۱۲، ص ۲۷۲۶ آن را از ملکم خان دانسته ولی بعداً خود او در آثار دیگرش آن را اصلاح کرده است.

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۵۶۰ـ۵۶۱؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۲۰۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۹۰ـ۹۱؛ دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۲۷۷۵ و ج ۱۵، ص ۴۱۳۲ و ۴۱۲۸ و ج ۱۶، ص ۵۰؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۷۹۶؛ مجلس، ج ۸، ص ۲۵۵ـ۲۵۶ و ج ۱۰، ص ۲۸۷ـ۲۸۸؛ از صبا تا نیما، ج ۱، ص ۱۴۹ـ۱۵۶؛ راهنمای کتاب، س ۳، ش ۶، ص ۷۷۳؛ شرح حال رجال ایران، ج ۴، ص ۲۸۶]

آغاز:

منِ گنگ خواب دیده و عالم تمام کر	من عاجزم ز گفتن و خلق از شنیدنش

تنزّلات محسوسه و امراض مزمنه که از این ریاست بی‌حرکت آناً فآناً عارض دولت ایران می‌شود به قاطبه اهالی ممالک محروسه وعده می‌دهد.

---

۱. این تاریخ در فهرست رضوی و فهرستواره کتابهای فارسی ۱۲۸۲ق و در جلد ۴ فهرست دانشگاه تهران ۱۲۷۷ق آمده است.

انجام: «و قوام ملت و دوام دولت و نفاذ احکام عقل و نسخ فتاوای نفس و جهل و آسایش رعیت و آبادی مملکت تا در میانه خواسته کردگار چیست».

۲. پلتیکای دولتی «۵۵ ب ـ ۷۵ ر» (انتقاد سیاسی ـ فارسی)

از: میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله (۱۳۲۶ق)

ملکم در این رساله درباره برخورد سیاسی و نظامی دو ابر قدرت روس و انگلیس برای تسلط بر آسیا، به ویژه هند، بحث کرده است. وی همچنین با توجه به عملکرد آنها سرنوشت ایران را در این گیر و دار با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکش بررسی می‌کند.

کامل.

[رساله‌های میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله، ص ۱۳ و ۲۵۱ـ۲۸۵؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۳۵۵ـ۳۵۶؛ دانشگاه تهران، ج ۱۱، ص ۲۲۱۴]

آغاز: «پولتیک ایران چیست؟ کشتی دولت کجا می‌رود؟ در این دریای حوادث از برای ما خطری هست یا نیست؟ اگر هست تدارک ما چیست؟».

انجام: «به خصوص کفایت بعضی از وزرای ما مرا مهلت ندهند و آخر الامر مجبور بشوم که طرح خود را در آرزوی اعتبارات مذکوره دفن کنم».

انجامه: «۲۹ صفر سنه ۱۳۱۸ در گنبد قابوس به استعجال تحریر شد. این نسخه را من سالها بود که مایل بودم به دست بیاورم در این موقع از حسن اتفاق از جایی که منتظر نبودم به دست آوردم».

۳. انساب ترا کمه کوکلان «۸۰ ب» (فارسی)

معرفی مختصر ۴ تیره ترکمانان کوکلان است: مخدوم (که دو شعبه‌اند: یکی اولاد محمد حنفیه و دیگری اولاد عثمان بن عفان)، شیخها (منسوب به ابوبکر بن ابی قحافه)، خواجه (که چندین شعبه‌اند بخشی از آنها اولاد علی بن ابی طالب و سید سجاد و جمعی هم اولاد محمد حنفیه) و آتا (اولاد عمر بن خطاب).

۴. منشآت «۸۳ ب ـ ۱۹۲ ب» (نامه نگاری ـ فارسی)

از: رضا بن حسن مهاجر دانش تبریزی، معین‌الوزراء، پرنس اعظم (۱۲۶۷ـ۱۳۵۶ق)

مؤلف به صراحت از خود یاد نکرده اما چندین جا از کتاب دیگرش منتخب ابونصر فتح الله بن محمدکاظم شیبانی نام برده است (۱۵۶ ب و ۱۶۰ پ و ۱۸۰ ر). همچنین از اقامتش در تفلیس و کارپردازی سفارت ایران در آن جا یاد کرده است (۱۳۸ ر و ۱۵۰ ب و ۱۵۱ ر و ۱۵۲ ر و ۱۵۴ ب و ۱۶۲ ر و...). تاریخ نامه‌ها به حدود سالهای ۱۳۱۰ تا ۱۳۱۲ق باز می‌گردد.

شامل این بخشها:

ـ کاغذجات عربی المضمون (۱۲۳ ر).

ـ کاغذجات و عریضه‌جات دوستانه و غیره است (۱۲۸ ر).

ـ کاغذجات تهنیت است (۱۳۸ ر).

ـ جواب کاغذجات تبریکات عید (۱۴۲ ر).

ـ سواد تلگرافات تبریک و تهنیت عید است (۱۴۶ ر).

ـ سواد کاغذجات تسلیت و سوگواری است (۱۴۷ ر).

ـ سواد کاغذجات متفرقه است از قبیل عریضه و کاغذجات دوستانه و غیره است (۱۵۰ ب).

ـ احکامات و غیره در خصوص مأمورین جزو و احکامات اصناف و غیره است (۱۶۷ پ).

[مشار فارسی، ج ۴، ص ۴۹۹۱ و ۵۰۰۱؛ مؤلفین مشار، ج ۳، ص ۱۳۱ـ۱۳۳]

مطالب این رساله در چند نوبت نوشته شده و ظاهراً از انجام هم ناتمام مانده است.

آغاز:

مدتی این مثنوی تأخیر شد — مهلتی بایست تا خون شیر شد

چون به معراج حقایق رفته بود — بی‌بهارش غنچه‌ها نشکفته بود

وقتی رقیمه کریمه زیارت گشت که در تهیه سفر ییلاق کجور بودم تا از شهر حرکت شود و اسباب فراغت در ییلاق جمع آید اسباب خجلت از عدم عرض جواب».

انجام موجود: «جیره و مواجب به قدر کفایت ندارد. زندگانی طهران هم به همه کس معلوم است در مدت نوکری هم بهر خدمت یحیی مأمور شده».

تحریری و شکسته نستعلیق، سده ۱۴ق، در برگ اول نوشته‌اند: «رسالات متفرقه‌ای است که در طهران به دو تومان ابتیاع شد ۱۳۳۰». در برگ بعدی نام کتاب و مؤلف را نوشته بودند که سیاه شده و به زحمت می‌توان آن را خواند. بین رسالات برگهایی سفید مانده‌اند، نوشته شده با مرکبهای سرخ و آبی و سیاه، رساله آخر بعضی از صفحات با مداد جدول‌کشی دارد، کاغذ فرنگی با نمنقش N.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۲.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدول‌دار.

۱۹۵ برگ، ۱۱×۱۸/۵، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۸۵۰)

طوفان البکاء (تاریخ پیامبران و امامان ـ فارسی)

از: محمدابراهیم بن محمدباقر جوهری اصفهانی (۱۲۵۳ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۳، ص ۱۷۱۷ـ۱۷۱۸]

آغاز: «نحمدک اللهم یامن خصّنا بمصیبة من بکاء علیه السموات وسکّانها والجبال وخزّانها»

انجام: «و از این نشأ فانی نبرد مگر آمرزیده و رستگار. المرجوّ من اخوان الدینی والخلّان الیقینی ان انظروا الیها بعین العنایة من البدایة الی النهایة والسلام».

انجامه: «قد فرغ من تسوید کتاب طوفان البکاء فی یوم پنجشنبه هفتم جمادی‌الثانی من سنة الف ومأتین وخمسین تسعة من الهجرة النبویة ﷺ. امید از برادران و محبان و شیعیان اثنی عشر این است که چشم از عیوب پوشیده در هنگام مطالعه روح والدین حقیر را به دعایی یاد و شاد نمایند. حرّره علی‌شیر ابن مرحوم میرزا محمد عصمت‌آبادی کتاب سیم که تحریر شده است سنه ۱۲۵۹».

نسخ، علی‌شیر بن میرزا محمد عصمت آبادی (کتاب سومی است که تحریر کرده)، پنجشنبه ۷ جمادی‌الثانی ۱۲۵۹ق، عناوین و نشانیها شنگرف، روی برگ اول یادداشت یادگاری در ابتدای سال ۱۳۴۶ش.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۴.

بدون جلد.

۱۹۵ برگ، ۲۱×۳۲/۵، ۲۶ سطر، ۱۴×۲۵/۵.

(۱۰۸۵۱)

الکافی (حدیث ـ عربی)

از: محمد بن یعقوب کلینی (۳۲۹ق)

[رک: ش ۱۰۶۶۸]

شامل بخشهایی از کتاب نکاح، عقیقه، اشربه، مواریث و وصایا. برگهای پراکنده‌ای از این کتاب است و ترتیب نسخه هم به هم ریخته است.

آغاز موجود: «جبهة امه فینظران فیه فیجدان فی اللوح صورته وزینته... باب اکثر ما تلد المرأة».

انجام: «قال یلزم ثلثی ام زنا هذا الرجال ذلک الوصی الذی منعه المال ولم یعطه فکان یتزوج».

انجامه: «تم بعون الله وحسن توفیقه فی شوال من تسع وعشر والف فی دارالفضل شیراز والحمد لله رب العالمین».

نسخ، شوال ۱۰۱۹ق در دارالفضل شیراز، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و بلاغ دارد (بلغ درسا)، با اندکی حاشیه‌نویسی.

خریداری دانشگاه در خرداد ۱۳۷۴.

بدون جلد.

۶۵ برگ، ۲۰/۵×۳۳/۵، ۳۱ سطر، ۱۲×۲۳.

(۱۰۸۵۲)

مجموعه عکس است که در فهرست عکسهای قدیمی کتابخانه معرفی خواهد شد.

(۱۰۸۵۳)

الالفیة (فقه ـ عربی)

از: محمد بن مکی عاملی، شهید اول (۷۸۶ق)

کامل، با ترجمه زیر سطور به فارسی.

[ذریعه، ج ۲، ص ۲۹۷ـ۲۹۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۵، ص ۳۸۹ـ۳۹۲ و ج ۲۱، ص ۱۳۹؛ التراث العربی المخطوط، ج ۲، ص ۲۳۰ـ۲۳۴؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۱۲۱ـ۱۴۸؛ الشهید الاول حیاته وآثاره، ص ۱۷۷ـ۱۸۰].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة علی افضل المرسلین محمد وعترته الطاهرین. وبعد فهذه رسالة وجیزة فی فرض الصلاة اجابة لالتماس».

انجام: «ولو اطلق القضاء علی صلوة الطواف والجنازة فمجاز وکذا النذر المطلق».

آغاز ترجمه: «سپاس و ستایش مر خداوندی را که پروردگار عالمیان است و رحمت خدای بر بهترین فرستاده شدگان از جانب خدای تعالی که آن محمد است ﷺ و ذریه او که پاکانند از نقائص و رذائل خلقیه و نفسیه».

انجام ترجمه: «و اگر اطلاق کرده شود قضا بر نماز طواف یا بر نماز جنازه پس مجاز است و همچنین است نذر مطلق. یعنی فعلش موصوف به اداء قضا نمی‌شود و اگر اطلاق کرده شود قضا بر او مجاز خواهد بود».

انجامه: «تمت الالفیة فی ثلث عشرة ومائة والف لله حامداً».

نسخ معرب، ترجمه زیر سطور نستعلیق؛ ۱۱۱۳ق، عناوین و نشانیها به شنگرف و زر و لاجورد و با خط لشه، با حاشیه‌نویسی به فارسی، ابتدای نسخه این مهرها دیده می‌شود: مهر بیضوی: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده علی ولی ۱۱۹۴»، مهر مستطیل: «افوض امری الی الله عبده محمداسمعیل ۱۱۲۴»، مهر بیضوی: «افوض امری الی الله عبده محمدتقی (تاریخ ناخوانا)»، مهر بیضوی: «عبده غلامعلی ۱۲۸۶»، مهر بیضوی: «عبده الراجی اسدالله الموسوی ۱۱۹۷»، مهر بیضوی: «عبده محمدحسین الموسوی ۱۲۱۲» و یادداشت تملک آخوند ملامحمدحسین اشتهاردی در رمضان ۱۳۱۶ق نوشته یحیی و دو مهر پاک شده.

خریداری دانشگاه در مرداد ۱۳۷۴.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا ضربی دو رو، بیرون با ترنج و سرترنج و لچکی و جدول، درون ساده، طبله دوم جدا شده.

۷۵ برگ، ۱۵×۲۴.۵ سطر، ۶/۵×۱۱/۵

(۱۰۸۵۴)

مجموعه:

۱. لذت النساء «۱ ر ـ ۳۷ ر» (پزشکی ـ فارسی)

از: ناشناخته

ترجمه‌ای است از کوک شاستر تألیف کوکاپندت هندی. در ابتدا نوشته شده کتاب هشت باب است اما در نسخه این ۱۰ باب دیده می‌شود:

باب اول: در معرفت عورت و این چهار نوع است.

باب دوم: دانستن وقت مباشرت عورت.

باب سوم: دانستن شهوت عورت.

باب چهارم: در دانستن مزاج عورت.

باب پنجم: در بیان آلت و عمق اندام نهانی عورت.

باب ششم: در رام کردن عورت، در ۴ فصل.

باب هفتم: در انزال کنار زن.

باب هشتم: در فریفتن عورت.

باب نهم: در بیان صورت حسیده و ذمیمه و طلی و ادویه که خواهان عورت باشد، در ۲۲ فصل.

باب دهم: داروی امساک و انزال، دراز و سطبر شدن قضیب.

اندکی از مقدمه افتاده است. بنا بر برگشماری کهن نسخه این افتادگی احتمالاً فقط یک برگ باشد.
[دانشگاه تهران، ج ۱۷، ص ۳؛ فهرستواره، ج ۵، ص ۳۶۶۶ـ۳۶۶۷؛ (دو نسخه در پاکستان) ملی انریش، ص ۳۶ـ۳۷]

آغاز افتاده: «و کارهای شاه حکیم پیش هر یکی به ذات آصف رای برسانیده بودند کار مملکت ایشان می‌کردند و آن وزیر بود ازین وزیران نام او کوکاپندت بوده»

انجام: «دیگر بیاره دیوچه و خشک کند و بساید و با سرکه به ذکر بمالد بر سرکه شود دراز گردد والله اعلم بالصواب».

۲. باه نامه «۴۰ پ ـ ۶۷ پ» (پزشکی ـ فارسی)

از: هیبةالله (هبةالله) بن ابوالمظفر محمد بن اردشیر بن کیقباد بن سهراس [شهراس] بن جاماس حکیم (ظاهراً سده ۶ه)

نوشته شده به نام سلطان سنجر (۵۱۱ـ۵۵۲ق). در نسخه‌ها از مؤلف با اختلافاتی یاد شده است. آن چه این جا آوردیم همان است که در نسخه حاضر آمده بود. در مقدمه مؤلف می‌نویسد: «چون خدایگان عالم... سنجر بن ملکشاه رحمة الله علیه من بنده را میسر گشت در ظل رعایت و بنای دولت او متنعم گشتم و از دریای تحت سفلی در دولت تخت علوی فرج یافتم... تا گاه آفتاب بتافت و بنده با ندیمان خداوند بودم در عالم لذوق عشرت می‌باختم، تا گاه از بارگاه اعلی شهنشاه سلطان عالم ضاعف الله جلاله خلعت و صلت و تشریف وایس (؟) و ساخت و مواهب و هدایا متواتر کردند و بنده را به خلوتگاه معظم بردند و از اسرار و اطلاق خود سخنی به لفظ مبارک پادشاهانه راندند و فرمود که اطراف عالم... درین باب اشارت فرمودند کتابی ساختن در باب مجامعت و تعبیه آن از هر نوع دارو و اخلاط آمیختن. شرط بندگی و خدمتکاری در تقدیم فرمانبرداری به جای آورده آمد در ایراد و حقایق و دقایق این کتاب جهد تمام کرده شد تا به سبب آن کام و مصراد یابد و بر مباشرت و معاشرت ممتع و کامران و قادر و مستظهر باشد. ترتیب بر هفده باب اختصار افتاد و توفیق از ذوالجلال خواسته می‌آید تا شایسته بارگاه اعلی گردد از چهارصد و چهارده کتاب طب و فلسفه که اطبا و حکماء گذشته گفته‌اند و تجربه کرده‌اند این کتاب را برگزیده‌اند و امتحان کرده آن گاه ترتیب سواد آن ساخته آمد تا چون کسی بیند علتی نیاورد».

با این که در مقدمه آمده کتاب در ۱۷ باب تدوین شده اما پس از مقدمه از این ۱۵ باب نام برده شده است:[1]

۱. در متن کتاب بعضی از این ابواب جا به جا شده‌اند یا با نام فصل آمده‌اند.

باب اول: در اوامر لذات و دلایل مزاجها.

باب دوم: در اغذایه (کذا: اغذیه) مفرده که مجامعت را قوت دهد.

باب سیوم: در ادویه که مباشرت را قوت دهد.

باب چهارم: در غذاهای مرکب که این شغل را شاید.

باب پنجم: در شرابها که قوت مجامعت بیفزاید.

باب ششم: در گوارشها که مباشرت قوت دهد.

باب هفتم: در آن چه در قضیب مالند و سخت شود.

باب هشتم: در ازاربندها و کمربندها که قوت افزاید.

باب نهم: در چیزهایی که در کف پای مالند قضیب سخت شود.

باب دهم: در چیزهایی که لذت مجامعت زیادت کند.

باب یازدهم: در شافها که مجامعت را قوت دهد.

باب دوازدهم: در حقنه‌ها که مباشرت را قوت دهد.

باب سیزدهم: در شکلهای مجامعت که چگونه بود.

باب چهاردهم: در چیزها که فرج را تنگ کند.

باب پانزدهم: در آن چه زنان بار گیرند [نگیرند].

نظم کتاب و مطالب آن شبیه تحفة الملوک است که تألیف آن را برای امیر طغاتکین ابوالمظفر مأمون‌بن قدرخان (۷۲۶ـ۷۴۰ق) دانسته‌اند. رک. فهرستواره، ج ۵، ص ۳۳۴۶.

[فهرستواره، ج ۵، ص ۳۳۰۳ـ۳۳۰۴ و ۳۳۴۶ (با نام تحفة الملوک)؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۷۲۵ـ۷۲۶ (رساله در باه بدون نام مؤلف) و ج ۱۷، ص ۴۴۱؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۱ـ۱۲، ص ۹۶۱؛ مخطوطات الطب الاسلامی فی مکتبات ترکیا، ص ۲۸۳].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی نبیه محمد وآله اجمعین. چنین گوید هبة‌الله بن ابوالمظفر محمد بن اردشیر ابن کیقباد ابن بهراس ابن جاماس حکیم که چون خدایگان عالم».

انجام: «که هیچ چیز بدتر از ادخال طعام نباشد. نوشیروان بفرمود تا این کلمات را بر زر بنوشتند».

۳. اختلاجات اعضا «۶۷ب ـ ۷۱ب» (علوم طبیعی ـ فارسی)

منسوب به: امام جعفر بن محمد صادق علیه السلام (۱۴۸ق)

شامل جستن سر، پیشانی، گوش، ابرو، چشم، بینی، رخساره، دهان، لب، زنخدان، زبان، گردن، دوش، کتف، بازو، ساعد، کف دست، انگشت، بغل، تهیگاه، دل، سینه، پستان، شکم، ناف، زانو، ساق، کعب، پاشنه و انگشت.

[فهرستگان حدیث، ج ۲، ص ۱۰۱؛ میکروفیلمهای دانشگاه، ج ۱، ص ۷۲۳]

آغاز: «چنین آورده‌اند که یکی از حکما پیش هارون الرشید آمد و گفت تبرکی از حضرت امام مسلمانان جعفر بن محمد الصادق علیه السلام آورده‌اند. هارون الرشید شاد گشت و گفت بیار که مبارک خواهد بود. پس این نسخه که در خواص اختلاج اعضا نوشته بود پیش او بنهاد. هارون آن را عزیز داشتی. چون ابومسلم مروزی به بغداد آمد و این نسخه را طلب کرد و فرمود که او را از زبان عربی به پارسی نقل کردند و ابومسلم پیوسته با خود داشتی و نزدیک او معظم و مکرم بودی. اکنون در آن مقصود شروع می‌کنیم. جستن سر. اگر میان سر بجهد بزرگی و نیک نامی و مال بسیار یابد و اگر سزاوار پادشاهی باشد بدو رسد».

انجام: «جستن انگشت... و اگر چهارم بود از فرزندان برخورداری بیند و اگر کهین بود مرادی که دارد به تمامی یابد ان شاء الله تعالی وحده العزیز. تمت بعون الله تعالی و ارادته».

۴. یادگار حسینی «۷۲ر ـ ۹۶ب» (پزشکی ـ فارسی)

از: مظفر بن محمود بن فرح خیری، ابومنصور

آن را به نام «مخدوم صدر کبیر عالم منعم صفی‌الدین عماد الاسلام ثقةالدولة عن الملوک والسلاطین سید الوزرا حسیب و نسیب عراق ابوعلی الحسین بن علی آدم [کذا: ادام] الله مجده وافضاله» نوشته است. چنان که می‌گوید: «به من خادم و داعی اشارت کرد تا کتابی سازم در باه مشتمل بر غرائب علم و عمل و سخن در وی به طریق ایجاز و اختصار رانم. پس فرمان آن بزرگ را از روی امتثال متقلی (؟) شدم و این کتاب پرفائده و منفعت بساختم. اگر چه بسیار کتب و رسائل مختصر و مطول تازی و پارسی قدما و متأخران درین معنی ساخته‌اند، لیکن من خادم خیر الامور اوسطها را کار بستم و دقیقه اشباع (؟) در وی نگاه داشتم و به زبان فارسی پرداختم تا خاص و عام را از وی حظی و منفعتی بود و مدح و ثنا آن مخدوم همواره بر زبان خواننده و فایدهٔ یابنده باشد و بدین جهت نامش یادگار حسینی نهادم تا تشریف از اسم شریف یافته باشد و آن را بر نه باب نهادم».

بدین ترتیب:

باب اول: در منافع و مضار جماع.

باب دوم: در اوقاتی که جماع نشاید کردن و آن که شاید و در ترتیب این کار و بی‌ترتیبی از اشکال متنوع.

باب سوم: در تلافی ضرر و تدارک خطا که از اسراف کردن در جماع پدید آید.

باب چهارم: در اسبابی که نقصان باه از وی باشد و علامات و مداوات هر یک علی الاجمال.

باب پنجم: در تدبیرها که نقصان در باه پدید آورد و از شهوت کم کند چون از حد بگذرد.

باب ششم: در ذکر مرکبات از اغذیه و ادویهٔ آن که تولید و تکسیر کند و آن که بطلان و نقصان آورد.

باب هفتم: در سوحات و مروحات که مقوی باه و منعظ ذکر باشد.

باب هشتم: در چیزها که قضیب را بزرگ کند و در آن چه لذت جماع بیفزاید.

باب نهم: در چیزها که درین باب از روی خاصیت فعل نمایند مفرد و مرکب از معدنی و نباتی و حیوانی مستخرج از خواص موازینی.

اندکی از مقدمه و بخشی از باب نهم کتاب افتاده بدین جهت نام مؤلف در نسخهٔ حاضر نیامده است و ما آن را از نسخهٔ کتابخانه همدرد کراچی ـ که در ۸۹۸ق نوشته شده ـ نقل کردیم.

[فهرستواره، ج ۵، ص ۳۷۶۸ (یک نسخه)]

آغاز افتاده: «طعام و جگر را قسمت کردن همچنین هر عضوی را از اعضاء تناسل علی الانفراد قوتی داد و لذتی بدان جمله مقرون کرد».

انجام افتاده: «و در شیشه کنند و به وقت کار قضیب را بدان روغن چرب کنند چندان».

نسخ، سدهٔ ۱۲ه، نسخهٔ هندی و مغلوط، عناوین شنگرف، در ۳۹ پ و ۳۰ ر یادداشت و اشعاری از شاه محمد برقی در ۱۳۶۴/۴/۱۶ و ۱۳۶۴/۶/۲۱، بین دو رسالهٔ اول و دوم (۳۷ پ ـ ۴۰ ر) چندین نسخهٔ پزشکی و یادداشتی مورخ ۲۵۳۶/۱۱/۱۵ از شاه محمد برقی ابن مرحوم آخوند ملا حاجی محمد طبسی قاینی و سه مهر مدور و گلابی شکل پاک شده، نسخه موریانه خورده و رطوبت دیده، حروف گ و چ و پ بدون سرکش و نقطه کتابت شده‌اند.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۲.

بدون جلد.

۹۶ برگ، ۱۲×۱۹/۵، ۱۳ سطر، ۶×۱۱.

(۱۰۸۵۵)

جُنگ (فارسی و عربی)

شامل مطالب پراکنده‌ای به شرح زیر:

۱. دعای حضرت سجاد ؑ هنگام رؤیت هلال ماه (دعای ۴۳ صحیفه سجادیه) (۱ر-۳ر).

چند سطری از آغاز آن افتاده است.

آغاز افتاده: «من علامات سلطانه وامتهنک بالزیاد والنقصان والطلوع والافول والانارة والکسوف».

انجام: «واتمم علینا باستکمال طاعتک فیه المنة انک المنان الحمید وصلی الله علی محمد وآله الطیبین الطاهرین».

۲. اشعار از گفته جواد (۴ ر ـ ۶ پ)، با مطلع:

عید است گوشه در طرب هر بیدلی با یار خود ... در گوشه غم روز و شب من مانده بی دلدار خود

۳. اشعار حافظ (۶ پ ـ ۱۱ پ).

۴. یک رباعی از سعدی (حاشیه ۱۰ ر).

۵. گفته مرزا علی‌محمد خان بن امین الدوله (۱۲ ر ـ ۱۲ پ)، با مطلع:

بنا خواهد گرفتن امشب این عهد و قرار این جا ... من این جا غیر این جا مصحف این جا تیغ یار این جا

۶. من کلام یغما (۱۲ پ ـ ۱۳ ر).

۷. دعای سحر (۱۳ پ ـ ۱۷ پ).

۸. چند دعای برای برآوردن حاجات (۱۸ ر ـ ۲۱ ر).

۹. جدول اختلافات الایمن وجدول اختلافات الایسر (۲۱ پ ـ ۲۲ ر).

جدول ویژگیهای چپ و راست و سعد و نحس و خوبی و بد هر یک از اعضای بدن انسان است. نوشته شده «بتاریخ ۳۲ [؟] شهر رمضان المبارک سنه ۱۲۹۳».

آغاز: «الایمن. تارک سر: راحت. سینه: سفر. پس سر: خیر. پستان: جاه. شقیقه: اقبال».

«الایسر. تارک سر: رفعت. سینه: راحت. پس سر: سفر. پستان: اندوه. شقیقه: جاه».

انجام: «انگشتان: مال. کف دست: فرح. کف پای: فقر».

«انگشتان: ظفر. کف دست: ایمنی. کف پای: علّت».

۱۰. حرزها و طلسمات و ادعیه گوناگون که به صورت پراکنده و به تفاریق کتابت شده‌اند (۲۳ ر ـ ۳۸ ر).

۱۱. چند صورت حساب و اجاره نامه به سیاق مربوط به سالهای ۱۲۷۹ و ۱۲۸۱ و ۱۲۸۲ و ۱۲۸۴ق (۳۸ پ ـ ۳۹ پ).

۱۲. سعد و نحس سفر در ایام هفته بنا بر احادیث (۴۰ ر ـ ۴۱ ر).

آغاز: «در خواص سفر کردن موافق فقه حدیث. یوم الجمعه پیش از نماز خوب نیست و بعد از نماز مبارک است هم به جهت سفر کردن».

انجام: «احوط این است که روز چهارشنبه سفر نکند. یوم الخمیس»

۱۳. جدول دیدن ماه به طریق اهل نجوم (۴۱ ب).

آغاز: «حمل در سلاح مصقل نگرند. ثور در گیاه سبز و جواهر نگرند».

انجام: «دلو در روی پیران نگرند. حوت در قرآن نگرند».

۱۴. دستور العمل رؤیت هلال در هر ماه و برج (۴۲ ر).

آغاز: «به جهت رؤیت هلال. محرم در آب جاری نگرد. صفر در روی فقرا و ضعفا نگرد. ربیع‌الاول در روی زنان نگرد».

انجام: «ذی‌القعده در مصحف نگرد. ذی‌الحجه در سبزه‌سارهای سبز نگرد».

۱۵. حروف ابجد (۴۲ پ ـ ۴۳ ر).

آغاز: «حروف ابجد بدان که این است: «ا» دلیل است بر بالا گرفتن کارها. «ب» دلیل است بر یافتن مال و نعمت. «ت» دلیل است بر یافتن قوت و نصرت».

انجام: «م» دلیل است بر یافتن مراد و جمعیت. «ن» دلیل است بر یافتن مراد».

۱۶. چند خرید و فروش به سیاق، بدون تاریخ (۴۳ پ).

نستعلیق و نسخ، به خطوط مختلف، سده ۱۳ه، بخش نهم رمضان ۱۲۹۴ق، بخش یازدهم به مرور از ۱۲۷۹ تا ۱۲۸۴ق. برگ ۳ پ یادداشت تولد محمدحسین در شب پنجشنبه ۱۸ صفر ۱۲۶۳ق و تولد محمد و شکوفه در چهارشنبه ۸ رجب ۱۲۷۶ق و وفات ابوی‌ام اقا ابراهیم در ۱۰ شوال ۱۲۶۲ق.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۲.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا، بیاضی.

۴۳ برگ، ۱۷×۷، سطور مختلف.

(۱۰۸۵۶)

مجموعه:

مجموعه‌ای از یادداشتهای پراکنده است. به جز اشعار و ادعیه و احادیث مختلف که جا به جای صفحات نسخه نوشته شده‌اند، این رساله‌ها در آن قرار دارد:

۱. کتابی در فقه «۱ ر ـ ۶ ر و ۵۸ ر ـ ۷۸ پ» (فقه ـ فارسی)

آن چه از این رساله باقیمانده مختصری در احکام زناشویی و نکاح و میراث و شکار است. به خاطر افتادگی فراوان و پریشانی نسخه به نام کتاب و مؤلف دست نیافتیم.

آغاز افتاده: «بعد از آن آن کنیز را به شوی دهد و آن شوی شیر به هم رساند و آن کنیز به زن آقا شیر دهد در این صورت آن زن بر آن آقا حرام نمی‌شود».

انجام افتاده: «و ثانی را ایقاعات گویند چون طلاق و ظهار و خلع و امثال اینها و از این بیان تعریف هر یک از اقسام اربعه معلوم گردید».

۲. منهاج الفلاح «۶ ر ـ ۱۹ پ و ۷۹ ر ـ ۹۱ ر» (فقه ـ فارسی)

از: حسین بن حسن بن علی واعظ تستری (قرن ۱۳ه)

ترجمه گزیده‌ای از کتاب اصلاح العمل سید محمد مجاهد (۱۲۴۲ق) است: «اما بعد بنده حقیر... حسین بن الحسن علی ابن علی (کذا)... به عرض برادران ایمانی و اخلاء روحانی می‌رساند که چون عالی جناب... سیدنا ومولانا واستادنا الاکمل الاوحد جناب السید محمد الطباطبایی دام ظله العالی... از برای اصلاح امور دین و دنیای عامه مکلفین از مؤمنین و مؤمنات کتابی تألیف فرموده و آن نسخه شریفه را مسمات به اصلاح گردانیده جمعی از مخادیم کرام خواهش فرمودند که احکام طهارت و نماز و روزه و خمس و زکوة و حج آن را به فارسی موافق فتوای آن جناب... از آن کتاب مستطاب استخراج نمودم، از آن جمله آقازاده جناب... مخدومی آقا سید محمدجعفر... لهذا چون برآوردن خواهش ایشان و به جا آوردن فرمایش ایشان را لازم دانسته شروع نموده در انجام مطلب و فرموده ایشان و این رساله را به منهاج الفلاح نام نهاد... و آن مشتمل است به دو مقدمه و چند باب و خاتمه».

کتاب افتادگی و پریشانی در صحافی دارد.

[ذریعه، ج ۲۳، ص ۱۷۰ و ۱۷۱].

آغاز: «حمد بی‌حد و احصا و ثنای بی‌عدد و انتها خلاق عالمی را سزاست که بنی نوع انسان را به احسن صور از کتم عدم به ساحت وجود آورده».

۳. رساله‌ای عرفانی «۲۹ ر ـ ۳۱ ر» (عرفان ـ فارسی)

نویسنده آن شیعی است و از کافی حدیث نقل می‌کند.

آغاز: «ای طالب نزل سداد هدانا الله وایاک الی طریق الرشاد بدان که آینه به سبب بخار و غبار و زنگ می‌گیرد همچنین جوهر دل به سبب هوای نفس و غلبه حب دنیای بی‌بقا زنگ می‌گیرد».

انجام: «و آن چه از فنا و نیستی و بدلهای خود به ایشان گفت باور کردند و تصدیق نمودند و از موعظه‌های آن پند گرفتن و فایده‌ها بردند».

۴. ترجمه توحید مفضل «۴۰ پ ـ ۵۰ ر» (حدیث ـ فارسی)

بخشی از آن است.

آغاز: «مفضل گوید که چون روز چهارم شد بامداد خدمت مولای خود شتافتم و چون رخصت دخول و جلوس یافتم به دو زانوی ادب در خدمت آن امام رفیع النسب نشستم».

انجام: «آن که همه محتاج‌اند به ایجاد خالق و قدرت او تا به نهایت کمال خود برسند فتبارک الله احسن الخالقین».

نسخ و نستعلیق، به چندین خط، سده ۱۴ه. بسیاری از برگها بدون نظم صحافی شده‌اند. برگ ۲۵ ر یادداشت یک ماه سوم استیجاری به مبلغ چهار عدد ریال (و چندین مورد همانند آن در ۲۷ پ، ۲۸ پ و ۵۰ پ).

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۴.

جلد تیماج یک لا قهوه‌ای، جدول‌دار گرهی.

۱۲۷ برگ، ۱۰/۵×۱۵، سطور مختلف.

(۱۰۸۵۷)

مجموعه نوحه و مراثی (فارسی)

بیاض نوحه‌های سینه زنی و چاووش و تعزیه خوانی حادثه کربلاست.

انجامه: «کاتب الحقیر عبدالله وفائی در روز ۲۸ سفر [کذا: صفر] معظم تمام گردید. به تاریخ یوم ۲۸ سفر [صفر] ۲۱ تمام گردید در کاخ گلستان پاسدار بودم» (۷۱ ر).

تحریری، به چندین خط، یکی از آنها عبدالله وفایی در ۲۸ سفر ۲۱ (۱۳۲۱) (برگ ۷۱ ر)، ۱۹/۱۲/۱۵ (برگ ۴۸ پ). سطرها چلیپا و معمولی، بعضی از بخشها مشوش است.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۴.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا، بیاضی.

۱۲۲ برگ، ۱۰×۱۶/۵، سطور مختلف.

(۱۰۸۵۸)

قرآن کریم

از آیه ۱۰۲ سوره اسراء تا آیه ۴ سوره جمعه. آغاز و انجام نسخه افتاده.

نسخ معرب، سده ۱۳ه. سر سوره‌ها و دوایر فواصل آیات شنگرف. تصحیح شده. چند برگ پایانی پاره شده. ابتدای سوره یس یادداشت یادگاری از غلامحسین فلاحی در ۵۱/۵/۲۲ هنگامی که به زیارت شاهزاده ناصر و شاهزاده مختار رفته بود.

اهدایی احمد حاج بابایی در خرداد ۱۳۷۳.

جلد گالینگور، عطف چرمی مشکی.

۱۱۹ برگ، ۱۵/۵×۲۰/۵، ۱۱ سطر، ۱۱×۱۵.

(۱۰۸۵۹)

شرح الالفیة (نحو ـ عربی)

از: عبدالله بن عبدالرحمن ابن عقیل (۷۶۹ق)

کامل

[کشف الظنون، ج ۱، ص ۱۵۲؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۲۴۳؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۲۲ـ۱۲۵؛ مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۷، ص ۶۲]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی... قال محمد هو ابن مالک... ش الکلام المصطلح علیه عند النحویین عبارة عن اللفظ المفید فائدة».

انجام:

فاحمد الله مصلیا على ... محمد خیر النبی ارسلا
وآله الغر الكرام البررة ... وصحبه المنتخبین الخیرة

نسخ، سده ۱۲ه. صفحه آخر نسخه که انجامه کاتب در آن بوده افتاده است. عناوین و نشانیها شنگرف. برگهای ابتدایی نسخه با حاشیه‌نویسی و تصحیحات. حاشیه صفحات اندکی رطوبت دیده. ابتدای نسخه فهرست مطالب با تملک محمدقاسم و مهر بیضوی او که در وصالی از بین رفته است و تملک محمود بن محمد بن محمود بن قفاز (کذا). ابتدا و انتهای نسخه مهر مستطیل بزرگ به سجع: «این کتاب مستطاب داخل کتابخانه جناب میرزا محمد خان مستوفی شد» با نشانه شیر و خورشید بالای آن. برگ ۵۶ ب و ۱۸۶ ب مهر بیضوی: «عبده میرزا رضا ۱۲۵۰». پایین برگ ۱۸۷ ر مهر مستطیل: «محمدرضا الحسینی».

خریداری دانشگاه در شهریور ۱۳۷۳.

جلد گالینگور، عطف تیماج قهوه‌ای.

۱۹۱ برگ، ۱۲/۵×۲۶، ۲۱ سطر، ۷×۱۹.

(۱۰۸۶۰)

مجموعه:

۱.شرح التصریف «۱ پ ـ ۱۱۶ پ» (صرف ـ عربی)

از: مسعود بن عمر تفتازانی (۷۹۱ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۰۸۲؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۴۰ـ۱۵۱].

آغاز: «ان اروی زهر تخرج فی ریاض الکلام من الاکمام وابهی خبر».

انجام: «واحدة للمرأة وحسنة وقبیحة او غیرها للنوع فکذلک البواقی».

۲.شرح شواهد شرح التصریف «۱۱۶ پ ـ ۱۳۵ ر» (نحو ـ فارسی)

از: نظام‌الدین بن احمد اردبیلی (نزدیک ۱۱۵۰ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۱۱۰ و ۳۲۱۹؛ ذریعه، ج ۱۳، ص ۳۳۹؛ مرعشی، ج ۲۴، ص ۱۳ـ۱۴؛ ش ۹۲۱۱/۲؛ مشار فارسی، ج ۱، ص ۱۰۲۳]

آغاز: «چنین گوید اضعف العباد علماء وعلاء (؟) نظام‌الدین [بن] ملا احمد اردبیلی که چون فاضل الکامل المدعوّ بسعد التفتازانی شرح نوشته بود بر تصریف زنجانی و بعضی از ابیات او را اشکال و اشتباه بود که مبتدی را باعث تشویش می‌گردید لهذا این فقیر توضیح و ترکیب او شد تا به اصحاب تحصیل او نفع بخشد».

انجام: «وعلی الاوتاد ظرف لغو متعلّق بر کرد الکونه بمعنی ثبوتاً و این بر سخن مفعولاً له الاصیح بحذف المضاف المفرد».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب سنة ۱۱۶۴».

نسخ، ۱۱۶۴ق (رساله دوم)، عناوین و نشانیها شنگرف، چند برگ آغاز با حاشیه‌نویسی، در ابتدا مهر بیضوی «عبده الراجی محمد» و در پایان دو نامه.

خریداری دانشگاه در شهریور ۱۳۷۳.

بدون جلد.

۱۳۵ برگ، ۱۶/۵×۲۱، ۱۳ سطر، ۸/۵×۱۳.

(۱۰۸۶۱)

السّتین الجامع للطائف البساتین (تفسیر ـ فارسی)

از: احمد بن محمد بن زید طوسی (سده ۵ هـ)

نام مؤلف در این نسخه خواجه امام تاج‌الدین سیف النظر جمال محمد بن احمد بن محمد بن زید طوسی و نام کتاب جامع اللطائف آمده که هر دو اشتباهند.

از ابتدا تا فصل ۵۴. از انجام نانوشته مانده.

[منزوی، ج ۱، ص ۳۸؛ مقدمه محمد روشن بر چاپ کتاب سفینه‌یی از شعرهای عرفانی قرن چهارم و پنجم، محمدرضا شفیعی کدکنی، در جشن‌نامه استاد ذبیح‌الله صفا، ص ۲۴۰ـ۲۶۰]

آغاز: «سپاس و ستایش مر خداوندی را که قادر بر کمال است و آفریدگار روز و شب و ماه و سال است».

انجام موجود: «این چه سراست بر من آن که مرا در محنت افکند غیرت حق بود و اینک امروز می‌بینم عنایت».

نستعلیق، عبارات عربی معرب، سده ۱۳هـ، عناوین و نشانیها شنگرف، حواشی صفحات پایانی رطوبت خورده، در ابتدا یادداشتی در معرفی نسخه در سال ۱۳۵۷. نام کتاب در نسخه چنین آمده است: «شصت مجلس کتاب جامع اللطایف تفسیر سوره یوسف علیه السلام».

خریداری دانشگاه در شهریور ۱۳۷۳.

جلد چرم زیتونی.

۱۵۶ برگ، ۱۴/۵×۲۱/۵، ۱۷ سطر، ۱۰/۵×۱۶/۵.

(۱۰۸۶۲) و (۱۰۸۶۳)

شماره ۱۰۸۶۲ اسناد مالکیت اراضی دانشگاه تهران و محوطه کنونی کوی است که معرفی تفصیلی آنها به همراه شماره ۱۰۸۶۳ در فهرست اسناد کتابخانه مرکزی خواهد آمد.

(۱۰۸۶۴)

دیوان (ادبیات ـ فارسی)

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

قسمتی از مقدمه و ابتدای قصاید افتاده است.

[رک: ش ۱۰۶۹۴].

آغاز موجود:

از پـای اسـتدلالیان سـستترست   گفت حافظ کاشانیان در مقام حیرتند

انجام:

خـاموش نشین که وقت خـاموشی تست   دم درکش و جـام عـیش را پـر مـی کـن

نستعلیق، در برگ ۱۶ ب سرلوح مزدوج مذهب مرصع بسیار نفیس و پرکار. این صفحه و صفحه روبروی آن حاشیه بین سطور طلاندازی دندان موشی شده با نقش گل و بوته زرین و نـفیس میان ابیات و غزلیات و صفحات مجدول. همه صفحات مجدول به زر و شنگرف و لاجورد و مشکی، ابیات پایانی همه غزلیات در کتیبه زرین با نقشهای گل و بوته اسلیمی، تمامی صفحات به دقت و ظرافت حاشیه‌سازی شده به گونه‌ای که با دقت بسیار می‌توان به آن پی برد. متن اصلی آسیب دیده بود اما به دقت و ظرافت مرمت و وصالی شده است. متن همه صفحات زرافشان، بعضی از صفحات به علت فرسودگی درخشش خود را از دست داده‌اند، برگهای ۲۷۵ـ۲۸۰ و ۲۹۲ـ۲۹۴ و برگ آخر نونویس. نسخه درون قاب نگهداری می‌شود.

خریداری دانشگاه در آذر ۱۳۷۳.

جلد گالینگور سرخ که بقایای جلد تیماج قهوه‌ای گذشته را به زیبایی روی آن نصب کرده‌اند. آستر و بدرقه کاغذ ابر و باد. مرمت شده.

۲۴۸ برگ، ۱۴×۲۱/۵، ۱۴ سطر، ۸/۵×۱۶.

(۱۰۸۶۵)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: مجدالدین بن احمد یزدی شیرازی، مجد همگر (۶۸۶ق)

شامل قصاید و رباعیات و غزلیات و قطعات به صورت پراکنده. با افتادگی از آغاز و انجام و وسط.

[منزوی، ج ۳، ص ۲۵۰۹ـ۲۵۱۰؛ فرهنگ سخنوران، ج ۲، ص ۸۰۰].

آغاز موجود:

[خضر به] آب رسید و حیات باقی [یافت]   [ز دولتـــی] کــه نــهایتش هـــیچ نـــقصانی

[از ایـن خـلاصه] سـخن طـلب کـه عـمر ابـد   نـیست جـز بـه چـنین وجـه هـیچ انـسانی

انجام موجود:

بس بار بلا به جان کشیدم بی تو   ای راحت جان به جان رسیدم بی تو

در کـام دلم طـعم اجل شیرین کرد   آن تـلخیها کـه مـن کشـیدم بی تو

نستعلیق، سده ۹ـ۱۰ه. اشعار در متن و حاشیه. عناوین شنگرف. نسخه فرسوده. صفحات مجدول به زر و شنگرف و لاجورد و سیاه و زنگار. از آن جا که صفحه اول باقیمانده طلاندازی بین سطور و دندان موشی نفیس دارد افتادگی از ابتدا باید یک برگ باشد. بیشتر صفحات ناشیانه وصالی شده و پاره و آبخورده‌اند. برگ آخر چندین یادداشت به سیاق.

خریداری دانشگاه در آذر ۱۳۷۳.

جلد تیماج مشکی یک لا.

۹۳ برگ، ۱۱/۵×۲۰، ۲۷ سطر، ۹/۵×۱۶/۵.

(۱۰۸۶۶)

کشکول

کشکولی است از مطالب مختلف در موضوعات پراکنده که بدون نظم خاصی تدوین شده و در آن از این کتابها یاد شده است.

الخرایج و الجرایح، امالی شیخ صدوق، انیس العابدین، بشارة المصطفی، الاحتجاج طبرسی، حاشیة الکشاف، من لا یحضره الفقیه، رسالة العلامة الحلی، المحاضرات راغب، ربیع الابرار زمخشری، کتاب معجم، زبدة [زبدة] الریاض، کتاب ورّام، ثواب الاعمال، مهج الدعوات، امان الاخطار ابن‌طاووس، عیون اخبار الرضا، خصال ابن بابویه، رجال ابن داود، الصحاح، الکافی، امالی شیخ طوسی، کامل الزیارات، دیوان امیرالمؤمنین، نهج البلاغه، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، النهایة الاثیریة، مکارم الاخلاق، تفسیر النشابوری، مروج الذهب، محقق طوسی در رساله معینیه، اعتقادات ابن بابویه، ارشاد شیخ مفید، انیس العقلاء، احیاء العلوم، شرح الشرایع، صحیفة الاعمال، عدة الداعی، زبدة التصانیف حیدر بن محمد خوانساری، طب الائمه، ابکار الاخبار غزالی، فصول الاخیار، عوالی اللئالی ابن جمهور، بشارة النبی، مهجد شیخ طوسی، مصباح کفعمی، طریق النجوة، الهذیب، تفسیر ذکر القزوینی [کذا]، کنز الاخبار، صحیفة الرضا، مجموع الغرایب و موضوع الرغائب کفعمی، جواهر الخمس محمد غوث، شرح اللمعة شهید ثانی، تفسیر ابوالقاسم محمود نشابوری، غرر و درر، تفسیر گازر، تفسیر طبرسی، اربعین شیخ، مبنی رسالة التفسیر شیخ الرئیس ابن‌سینا، معانی الاخبار، چهل حدیث، تفسیر ابوالفتوح رازی، احتجاج طبرسی، المجتنی من الدعاء المجتبی ابن‌طاووس، شرح الالفیه شیخ زین‌العابدین، دروس، شرح مطلع، شرح جعفریه، تحریر، شرح طالب، تذکره، عیون المجالس، کشکول شیخ بهایی، صفوة الاخبار، بستان العارفین، قاموس، جمع الشتات [کذا]، نزهة القلوب، جامع الاخبار، کشاف، انتخاب ابن البرّ، بصایر الدرجات، المحاسن برقی، قواعد، مدارک، بیان، امالی شیخ فخرالدین، المسائل المفردة، عقاب الاعمال، تحفة الابرار محمدساعد حسینی کربلایی، مفاتیح التنزیل، کتاب

الغرة، کتاب سطور والعقود، علل الشرایع، عدة الداعی، منهاج الکرامة علامه حلی، التوحید ابن‌بابویه، کامل الزیارات، السرائر ابن‌ادریس، مزار شیخ مفید، فی کتاب الاقبال من ابن طاوس [کذا]، شرح القانون شیرازی، شرح دیوان فاضل میبدی، مجموع الرایی، تحفة الابرار فی قبایح خلفای الاشرار، کفایة المقتصد محمدباقر خراسانی.

از دستخط این کسان هم نقل شده است: خط شیخ بهایی (در موارد متعددی برای نمونه برگهای ۶ پ، ۷ ر، ۴۹ پ، ۵۰ پ، ۵۱ پ، ۶۰ ر، ۸۶ ر، ۹۷ پ و...)، خط مولانا محمدتقی مجلسی (۷۱ پ)، خط مولانا و صاحبنا خلیل الله قزوینی دام ظله السامی (۹۵ ر) رأیت بخط الشهید رحمه الله (۹۷ پ) من خط کتب لمولانا مظفرعلی سلمه الله تعالی (۸۶ ر).

از این نوشته‌ها بر می‌آید که گردآورنده جنگ خود از طلاب علوم دینی اصفهان بوده است.

انجامه‌های متن: «فی یوم الجمعة خامس شهر رجب سنة سبع وستین والف فی عباس آباد الغنی للحق» (۲ ر) «قد وقع الفراق [کذا] من تحریر یوم الاثنین من اول شهر رجب سنة سبع وستین والف فی دارالسلطنه اصفهان وقد کان توجه السلطان الاعظم مالک الرقاب الامم شاه عباس الثانی طول الله عمره وافاض علی العالمین برّه وعدله واحسانه للتنزّه وتفرج الاذهاد واقام فی الحدیقة المشهورة بعباس آباد ثمانیة ایام وانا العبد الاقل الاحقر حق نظر غفر الله ذنوبه... (دو کلمه وصالی) وجمیع المؤمنین والمؤمنات والمسلمین والمسلمات بمحمد وآله الطیبین الطاهرین صلوات الله وسلامه علیه وعلیهم اجمعین وتتوقع من قرائت تدعوا لی دعاءً خیراً واستغفر لی ومن دعاء واستغفر لی غفر الله له» (۲ پ) «در دوم شهر رجب سنه ۱۰۶۷ در باغ عباس آباد تحریر یافت» و زیر آن «حرر فی ۴ شهر رجب سنه ۱۰۶۷» (۲ پ) «در دار المؤمنین قم بید اقل عباد الله حق نظر بن عبدالله فی سنة خمس وستین والف تحریر یافت غفر ذنوبه وستر عیوبه» (۴ پ).

علاوه بر فائده‌های متفرق این رساله‌ها هم در ضمن جنگ آمده است:

۱. نامه علمای ماوراءالنهر به علمای مشهد و جواب ملامحمد رستمداری مشکک «۶ پ ـ ۱۱ ر»

(نامه نگاری ـ فارسی)

[فهرستواره، ج ۹، ص ۵۷۴؛ مجلس، ج ۳۷، ص ۳۱۸؛ دانشگاه تهران، ج ۶، ص ۲۱۴۷ـ۲۱۵۰]

۲. شرح حدیث نیة المؤمن خیر من عمله «۶۲ ر ـ ۶۲ پ» (حدیث ـ عربی)

از: مسیح

رساله کوتاهی در معنی حدیث نیة المؤمن خیر من عمله، نوشته شده به درخواست زین‌العابدین

(صاحب سفینه). از آن نسخه دیگری نیافتم.

آغاز: «بسم الله سبحانه والحمد لله والصلوة علی محمد وآله وبعد فقد طالما رغبنی السید الامجد الاکریم الاوحد لا زال کاسمه زیّنا للعابدین ان افکر فی معنی قول [رسول] الله صلوات الله وسلامه علیه وآله نیة المؤمن خیر من عمله وان احرر ما تقرر عندی لیکون منی لدیه. فلما امعنت النظر فیه وجدت اکثر العلماء الاعلام سالکین فیه مسلکاً واحداً».

انجام: «یکون نیته ابداً وفضل مما یأتی به من العمل ویؤید ما ذکرته کثیر من الاخبار والله اعلم بالصواب. من افادة اوحد الاوان وفرید العصر والدوران الحکیم مسیح الزمان سلمه الله وابقاه واوصله الا ما یتمناه».

پس از آن چند حدیث در همین موضوع از من لا یحضره الفقیه و علل الشرایع نقل شده است.

۳. فوائدی در شرح حدیث نیة المؤمن «۶۳ ر ـ ۶۴ پ» (حدیث ـ عربی)

پس از رساله قبلی فواید پراکنده‌ای از محمدمعصوم حسینی دشتکی (۶۳ ر و پ)، جواب ملا خلیل قزوینی (۶۳ پ ـ ۶۴ ر) و شیخ بهایی[1] (۶۴ ر) درباره همان حدیث آمده است

۴. الاعتقادات «۸۸ پ ـ ۸۹ ر» (کلام ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

این رساله را به نامهای متعدد خوانده‌اند.

[احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، ص ۵۵۰ـ۵۵۳؛ معجم التراث الکلامی، ج ۱، ص ۳۹۳؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۶۹۳ و ج ۱۶، ص ۴۳۹؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۲۳۹ و ج ۱۱ـ۱۲، ص ۶۹۳]

آغاز: «هذه عقیدة صدرت عن مولانا الشیخ الافضل خواجه نصیرالدین الطوسی رحمة الله تعالی اعلم ایها الاخ العزیز ان اقل ما یجب اعتقاده علی المکلف هو ما».

انجام: «فهذا تنبیه علی منهج الحق واستیفاء ذلک شرحناه فی کتاب قواعد العقاید فاطلبه منه».

۵. [استخراج اسامی ائمه] «۱۰۳ پ ـ ۱۰۴ ر» (علوم غریبه ـ عربی)

از: محمد بن منصور بن صدر حسینی (سده ۱۱ق)

رساله کوتاهی درباره استخراج اسامی ائمه و تطبیقشان با نامهای عبری به حساب ابجد که مؤلف

---

۱. با این عبارت: «ایضاً ملا خلیل نوشته بود از جمله وجوه معنی این حدیث آن است که استاد محقق بهاء الملة والدین رحمة الله تعالی در مجلس شریف می‌فرمودند که» (برگ ۶۴ ر).

مدعی کشف آنها شده است. نسخه خط مؤلف این رساله در سفینه شماره ۲۱۴۵ همین کتابخانه نگهداری می‌شود. جز این دو از آن نسخه دیگری نمی‌شناسیم.

[دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۸۳۵ـ۸۳۷ و ۱۲۱۳]

آغاز: «بسمله. لله الحمد وصلوته علی محمد وآله المعصومین الاجمعین. یقول العبد الفقیر... انی هدیت بخاطر غیبی ونعت روعی الهی و سرّ سرّی ساوی رحمانی الی سرّ عجیب غریب ما سبقنی احد بها قبلی من قط اعاظم الحکماء والاکابر العلماء الکبار ذوی الایدی والابصار وتوحدت باستنباطه وتفردت لاستخراجه هی ان اسماء الائمة المعصومین صلوات الله علیهم اجمعین علی هذا الترتیب علی ۱۱۹۰ الحسن ۱۴۹».

انجام: «اقول کفی بهذا الحال عبرة وتذکرة لاولی الالباب واوضح الدلائل واظهر المعجزات واتم العلامات علی صحه ولا یبهم واستحقاقهم وما یتذکر الا اولوا الالباب وما یعقلها الا العالمون».

۶. جدول مجمل احوال خجسته مآل حضرات چهارده معصوم علیهم الصلوة والسلام «۱۰۸ پ ـ ۱۰۹ ر» (فارسی)

۷. خطبه بی الف امیرالمؤمنین «۱۱۰ ر ـ ۱۱۲ پ» (حدیث ـ عربی و فارسی)

با ترجمه زیر سطور به فارسی.

آغاز ترجمه: «ستودم من کسی را که بزرگ شد.. تمام شد امر و فرمان او و روان گشت و رسید حکم او بر هر جا که خواست».

انجام: «و دعا می‌کند دعا کننده شما پس آمرزش خواهید از پروردگار پرورده شده از برای من و از برای شما».

۸. حکایت شکار شاه عباس ثانی «۱۳۱ ر»

حکایت شکار شاه عباس ثانی (۱۰۵۲ـ۱۰۷۷ق) در ۱۶ ربیع‌الاول ۱۰۶۶ق و اشعار بدیهه میرزا محمدطاهر واقعه‌نویس.

۹. احکام النظر فی کتف الشاة «۱۷۳ پ ـ ۱۷۴ پ» (علوم غریبه ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن حسن طوسی، خواجه نصیرالدین (۶۷۲ق)

رساله کوتاهی در احکام نشانه‌های خطوط و رنگهای استخوان شانه گوسفند است. این کتاب در

بیشتر منابع به خواجه نصیرالدین طوسی نسبت داده شده است. در فهرست دانشکده الهیات مشهد آن را از شیخ بهایی دانسته‌اند. اما در فهرست آثار شیخ بهایی نام چنین کتابی نیامده است و ظاهراً شیخ فقط نسخه‌ای از این کتاب را کتابت کرده بود. چه نسخه‌های شماره ۳۱۱۵/۱۷ و ۴۹۰۰/۳۵ مجلس و ۶۲۲۲/۶ ملک از روی خط ایشان استنساخ شده است. نسخه شماره ۱۵۹۶ کتابخانه امیرالمؤمنین نجف هم در ۱۲۸۴ق از روی نسخه‌ای به خط محمدتقی بن خواجه مظفر قزوینی[1] کتابت شده که او آن را از روی خط شیخ بهایی کتابت کرده بود. در آغاز آن نسخه تألیف این کتاب را به خواجه نصیر طوسی نسبت داده‌اند.

مرحوم مدرس رضوی هم از نسخه‌ای از این کتاب در جنگی در کتابخانه آستان قدس رضوی یاد می‌کند که کاتب در پایان آن نوشته بود: «این رساله را از روی نسخه‌ای که به خط شیخ بهاءالدین عاملی رحمه الله تعالی بود استنساخ نمود و شیخ آن را به محقق طوسی نسبت داده بود».[2]

در کتابشناسی شیخ بهایی هم نوشته‌اند این رساله چه از لحاظ مضمون و چه از نظر شیوه به سبک و سیاق شیخ بهایی شباهتی ندارد.

چاپ: در میراث بهارستان، تهران، کتابخانه مجلس، ۱۳۸۸ش، ج ۲، ص ۷۶۹ـ۷۷۸، تصحیح یوسف بیگ باباپور و فضل‌الله رضوی‌پور، با انتساب به شیخ بهایی (از روی نسخه الهیات مشهد در مقدمه این نسخه را نسخه منحصر به فرد کتاب دانسته‌اند).

[احوال و آثار خواجه نصیر، ص ۵۸۸؛ مجلس، ج ۹، ص ۳۵۵ و ج ۱۰، ص ۴۸۰ و ج ۱۴، ص ۷۳؛ ملک، ج ۹، ص ۲۷۸ـ۲۷۹؛ دانشگاه تهران، ج ۱۲، ص ۱۰۹ (بدون نام مؤلف)؛ مرعشی، ج ۳۴، ص ۲۵۰ (بدون نام مؤلف)؛ امام هادی مشهد، ص ۳۵ (بدون نام مؤلف)؛ دانشکده الهیات مشهد، ج ۲، ص ۵۹۹ (منسوب به شیخ بهایی)؛ نسخه پژوهی، ج ۳، ص ۸۶ (که در آن جا به اشتباه احتمال داده‌اند کتاب از غیاث‌الدین منصور دشتکی (۹۴۹ق) باشد)؛ کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۲۱۰ (یک نسخه معرفی شده است)]

آغاز: «الحمد لله علی سوابغ النعم وترادف القسم وصلی الله علی سید الامم محمد وآله المعصومین بوفور الفضل والکرم. هذه مقالة فی احکام النظر فی کتف الشاة للشیء الذی یراد النظر فیه ثم یستخرج احد کتفیها فانها سواء».

انجام: «الکسوف والخسوف. ان رای مما یلی الجانب الایمن حمرة او سواداً وکان فی وسطه دایرة

---

1. وی می‌باید محمدتقی بن مظفر صوفی زیابادی قزوینی (قرن ۱۱ ه) شاگرد شیخ بهایی باشد. برای آثار و زندگی او رک: نسخه‌های خطی شروح و ترجمه‌های صحیفه سجادیه، ص ۱۹۰ـ۱۹۳.
2. نسخهٔ مورد اشاره مرحوم مدرس می‌باید همان جنگ شماره ۱۸۵۶۹ آستان قدس باشد که رضا نائینی در مرداد ۱۳۱۱ش وقف کتابخانه مشهد کرده بود.

صفراء فالشمس ینکسف وان کانت الدایرة بیضاء فالقمر ینخسف والحمد لله رب العالمین».

الجامه: «وکتب الفقیر محمد بن حسین فی محروسة هرات صانها الله عن الآفات وحرسها عن البلیات فی غرة رجب الاصم الاصب سنة ۹۷۴ من هجرة سید المرسلین» (این انجامه مربوط به نسخه‌ای است که نسخه ما از روی آن کتابت شده است).

پس از آن دو جدول شانه‌بینی بر اساس نظر حکمای خطا و هند (۱۷۴ پ).

آغاز: «حکمای خطا و هند گفته‌اند که گوسفند میشینه در ماه افزون بکشند و شانه چپ او را با گوشت بجوشانند و آن گاه پاک کنند و حکمش را از این دو جدول بیابند».

۱۰. تحفة الابرار فی قبایح خلفای الاشرار «۱۸۸ پ ـ ۱۹۱ ر» (کلام ـ فارسی)

از: ناشناخته

بخشی از کتاب است.

آغاز: «بدان که مطاعنی که علما گفته‌اند بر ابوبکر از حصر اوراق متجاوزست. از آن جمله آن چه مشهور است اول اقدام نمودن او بر امر خلافت»

انجام: «القائمین علی وقت اوامره المستغفرین عند سحرانه الناظرین المناجین وصبرنا علی البلاء وشکرنا علی النعماء. اللهم ارزقنا زیارت الحسین بن علی علیه السلام بحق محمد واهل بیته الطیبین الطاهرین وصلی الله علی محمد واهل بیته الطاهرین».

انجامه: «نمقه العبد محمدخان غفر الله سالف ذنوبه بالنبی وآله».

۱۱. شرائع الدین «۱۹۲ ر ـ ۱۹۳ ر» (حدیث ـ عربی)

از: امام علی بن موسی الرضا (۲۰۳ق)

کامل.

[فهرستگان حدیث، ج ۴، ص ۱۶۹ـ۱۷۲ و ۸۹ (۲۸ نسخه)؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۲، ص ۴۲ و ۷۷؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۳۲۷ و ج ۹، ص ۱۲۸۶ و ج ۱۶، ص ۴۵۴].

آغاز: «حدثنا ابوعلی محمد بن الحسن الفضل قال حدثنا احمد بن علی بن حاتم عن ابیه... اول الفرایض شهادة ان لا اله الا الله وحده لا شریک له احداً صمداً حیاً قویاً».

انجام: «وضرب الاوتار والاصرار علی الصغار من الذنوب والحمد لعلام الغیوب».

انجامه: «تمت بعون الله تعالی وتوفیقه علی ید المذنب العاصی ابن گرگین محمد خان فی شهر شوال فی بلدة اصفهان سنة ۱۰۹۰».

۱۲. ترجمه منظوم قصیده انا المطلوب «۱۴۸ ر ـ ۱۵۲ پ حاشیه» (حدیث قدسی ـ عربی و فارسی)

با مقدمه‌ای منثور در آغاز. در آن آمده که این قصیده را ابن‌عباس از سریانی به عربی ترجمه کرده است. هر بیت در دو بیت به فارسی ترجمه شده به جز دو بیت اول که در ۳ بیت به فارسی گزارش شده‌اند. شامل ۴۰ بیت عربی به همراه خواص هر یک.

[رک: ش ۱۰۷۲۲].

آغاز مقدمه: «حمد مر خدای عزوجل را که منزّل تورات و انجیل و زبور و فرقان است و شکر او واجب وجود موجود که بر موجودات قادر است... اما بعد چنین گوید مصنف این کتاب سید ناظر این آیات جلیله متقاضی شد».

آغاز:

انا المطلوب فاطلبنی تجدنی	فان تطلب سوائی لم تجدنی
منم مطلوب ای طالب کجایی	چرا در حضرت ما می‌نیایی
مجویی غیر ما تو هیچ گاهی	کنی با غیر ما گر آشنایی
مرا هرگز نخواهی یافتن تو	اگر شایسته درگاه مایی

انجام:

انا الفرد المدبر فوق عرشی	بلا التکلیف فاطلبنی تجدنی
که من دانم همه تدبیرها را	کنم من عفو بر تقصیرها را
منم بر عرش مستولی همیشه	به حکمت کرده‌ام تقدیرها را
اگر جویی مرا فی الحال یابی	بیهر نیست بود تاخیرها را

۱۳. الصلوات العالیات «۱۴۹ پ ـ ۱۵۳ پ حاشیه» (عربی)

از: محمد بن محمدمهدی سیفی قزوینی، قوام‌الدین (۱۱۵۰ق)

بدون مقدمه منثور فارسی کتاب. نسخه شامل همه صلواتها نیست و این بخشها را دارد: تحیة فاتحة، تحیة مسکیة، تحیة عنبریة و تحیة یاسمینة.

[ذریعه، ج ۲، ص ۴۸۷؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۴۹۴ـ۴۹۵؛ مرعشی، ج ۵، ص ۲۱۵ـ۲۱۶ و ج ۲۴، ص ۸۳؛ مجلس، ج ۳۷، ص ۴۴؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۷، ص ۲۷۵؛ آستانه عبدالعظیم شهری، ج ۱، ص ۳۷۲ـ۳۷۳].

آغاز: تحیة فاتحة

رب النبی المصطفی	صل علیه بالفحی
وبالغدوّ والعشا	وآله خیر الوری

انجام:

سطر العبد قوام — قسیهم الدرّ الثمینا

طیب الله له الروح — بحب الطیبینا

انجامه: «قد تم هذا النسخة علی ید اقل الخلیقة المجرمة العاصی تراب اقدام طلبه علوم ائمه هدی صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین العبد الاقل عبدالوهاب بن محمد بن مولانا وسندنا فی جمیع الامور ملا عبدالکریم بن ملا محمدطاهر انصاری فی یوم الجمعة سلخ شهر ربیع‌الثانی سنة ۱۱۷۰».

۱۴. هفت بند ملا حسن کاشی «۱۵۹ ب ـ ۱۶۰ ر حاشیه» (فارسی)

۱۵. دوازده امام «۱۶۰ ب ـ ۱۶۱ ر حاشیه» (عربی)

از: محمد بن محمدمهدی سیفی قزوینی، قوام‌الدین (۱۱۵۰ق)

کامل.

[دانشگاه تهران، ج ۱۳، ص ۳۳۳۴ـ۳۳۳۵؛ مجلس، ج ۲۲، ص ۷۰ـ۷۱؛ ملی تهران، ج ۱۱، ص ۵۳۶ـ۵۳۷].

آغاز:

صلّ یا رب علی شمس الضحی — احمد المختار نور الثقلین

وعلی نجم العلی بدر الدجی — من علیه الشمس ردّت مرتین

۱۶. رساله در تجوید «۱۶۹ ب ـ ۱۷۰ ر حاشیه» (علوم قرآنی ـ فارسی)

از: ناشناخته

تنظیم شده در ۷ باب:

باب اول: در تجوید.

باب دوم: در رآآت.

باب سیم: در لامات.

باب چهارم: در مدّ.

باب پنجم: در بیان نون و تنوین.

باب ششم: در ادغام مثلین و متقاربین.

باب هفتم: در وقف.

[ملی تهران، ج ۱۶، ص ۳۷۲ـ۳۷۳].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین. اما بعد این کتابی است در باب تجوید قرائت قرآن مجید و آن مشتمل است بر هفت باب. باب اول در تجوید و آن اداء هر حرفی است از مخرج وی تا رعایت اصل دروی».

انجام: «اما لازم از وقف آن است که اگر وصل کند طرف را مقصود تغییر یابد (کذا، یابد) و کلام به شناعت انجامد وماهم بمؤمنین».

نسخ و نستعلیق، به چندین خط که فقط دو نفرشان از خود یاد کرده‌اند: حق‌نظر بن عبدالله در روستای عباس آباد اصفهان در معیت شاه عباس ثانی (۱۰۵۲ـ۱۰۷۷ق) در دوشنبه اول رجب (۲ ب) و ۴ رجب (۳ ب) و جمعه ۵ رجب ۱۰۶۷ق (۲ ر) و در دارالمؤمنین قم ۱۰۶۵ق (۴ ب) و محمد خان بن گرگین در شوال ۱۰۹۰ق در اصفهان (رساله دهم و یازدهم). رساله نهم هم از روی دستخط محمد بن حسین در غره رجب ۹۷۴ق در هرات نوشته شده است.

دارای حواشی بسیار، بیشتر شامل قبالعها و نکاحنامه‌ها و نوشته‌های معاملاتی و اشعار پراکنده که تمامی آنها به خط عبدالوهاب بن محمد انصاری در سالهای ۱۱۷۰ تا ۱۱۷۲ق نوشته شده است (بیشتر یادداشتهای حاشیه تاریخ دار هستند).

نسخه هنری و بسیار عجیبی است. به این ترتیب که در هر صفحه آن شکل هندسی متفاوتی کشیده شده که کتابت متن داخل و اطراف آن صورت گرفته است. این اشکال هندسی تنوع بسیار زیادی دارند و هر صفحه به آرایش خاصی تزیین شده است که از نظر نسخه‌شناسی و فن کتاب آرایی جالب توجه است. سطور چلیپا و معمولی و گاهی برعکس.

برگ ۱۷۸ ر مهر بیضوی: «عبده محمد خان ۱۰۹۲»؛ حاشیه برگ ۸۹ ر تولد نورچشمی عنایت در ۱۵ شوال ۱۳۴۲ق.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۳.

جلد تیماج قهوه‌ای.

۱۹۹ برگ، ۳۰×۲۹، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۸۶۷)

یادداشتهای ابوالحسن فروغی

از: ابوالحسن فروغی پسر محمدحسین ذکاءالملک فروغی (۱۲۶۳ـ۶ بهمن ۱۳۳۸ش)

[ره‌آورد حسن، ص ۱۰۶ـ۱۱۰۷، در آن جا به اشتباه تصویر پدر او چاپ شده است؛ میرزا ابوالحسن خان فروغی، محمود نجم‌آبادی، در مجله آینده، س ۱۹، ۱۳۷۲ش، ص ۵۸ـ۶۸].

یادداشتهای پراکنده فروغی را بدون نظم و ترتیب در این مجموعه قرار داده‌اند:

۱. قطعه کوتاهی به نام وجدان، درباره داستان هابیل و قابیل «۱ برگ»

۲. یادداشتهای جلسه درس ادبیات، مربوط به یکشنبه ۷ رمضان و چهارشنبه ۱۰ رمضان «۱ برگ»

۳. مقاله‌ای درباره انسان و شناخت، در ۱۳۵۰ق «۳ برگ»

۴. حکایتی از امیرکبیر «۱ برگ»

۵. یادداشت در معرفی شاهنامه داوری[1] و اباتی که داوری در پایان آن نوشته است «۱ برگ»

بدین ترتیب: «هو الحکیم. مرحوم میرزا محمد داوری ابن مرحوم وصال رحمة الله علیهما یک نسخه شاهنامه به بهترین خط نستعلیق برای مرحوم امام قلی خان ایلخانی قشقایی نوشته و چند صفحه از تصویر سیاه قلم و رنگین آن را نیز خود ساخته است (بقیه تصویرها کار آقا فتحعلی نقاش مشهور آن عصر است). شاهنامه مزبور درین تاریخ که مقارن با سنه ۱۳۳۷ هجری است در تصرف آقای سپهدار اعظم گیلانی است که سابقاً ملقب به سردار منصور بوده والحق گنجی شایگان دارد و شایسته‌تر آن است که این گنج را به طریق عکس یا گراوور رایگان سازد تا نام نیک از خود باقی گذارد. باری مرحوم داوری در آخر آن شاهنامه اشعار ذیل را که از طبع قهار خود به نظم آورده، مرقوم داشته است و از شبیه‌ترین ابیات به اشعار بلند فردوسی رحمة الله علیه است».

مطلع شعر داوری:

درود از جـهاندار بـا فـرّ و داد — بر او کاین همه داستان کرد یاد
هـنرمند دانـای بـسیاردان — حکـیـم جـهاندیده کـاردان

۶. نوشته کوتاهی درباره دیانت و تمدن اسلام «۳ برگ»

ناقص.

۷. معنی بیتی از سعدی، در ۱۳۲۸ «۱ برگ»

ایـنک عـسل دوخـته دارد مگس نحل — شـهد لب شـیرین تـو زنـبور میان را

۸. معنی تاریخ «۱ برگ»

۹. مقاله روح تمدن شرق و منزلت خاص آریتهای شرقی «۳ برگ»

۱۰. گزارش کوتاهی از سفر تاگور و دینشاه به ایران «۱ برگ»

در اردیبهشت ۱۳۱۱ش نوشته آقای کیهان.

۱۱. بخشهایی از کتاب «تاریخ مختصر یونان» «۱۰ برگ»

۱۲. مکاشفات علمیه «۲۶ برگ»

---

۱. این شاهنامه اکنون به شماره ۵۹۹ در موزه رضا عباسی تهران نگهداری می‌شود.

خلاصه‌ای از کلیات علوم طبیعی مخصوصاً احوال کره ارض است. از آن جا که مؤلف نسخه اصل کتاب دکتر سافره را که جناب مترجم همایون در همین موضوع از فرانسه به فارسی برگردانده بود مفقود کرد، درصدد برآمد که دوباره آن کتاب را ترجمه کند. اما به نظرش رسید که بعضی از مطالب آن کهنه شده است لذا تألیف مجددی با همان نام انجام داد و بخشهایی از کتاب دکتر سافره را در آن گنجاند.

در این نسخه دو بار متن این نوشته آمده که هر دو خط خوردگی و افزودگی بسیار در متن و حاشیه دارد. در مقدمه یکی از پیش نویسها تاریخ ۲۴ رجب المرجب مطابق ۱۸ جوزای سنه ۱۳۳۳ ذکر شده است.

۱۳. ترجمه قسمتی از خطابه برتلو «۳ برگ»

۱۴. بخشی از پیش‌نویسهای کلمه باقیه «۱۱ برگ»

اثر خود فروغی که معرفی آن در ش ۱۰۸۷۲ خواهد آمد.

آغاز: «اگر در اعصار گذشته یگانگی خیر و شر و صلاح و فساد و احوال انسانی در همه حوزه بشریت واضح و آشکار نبوده».

۱۵. بت روئین یا بوسه عذرا (کشف الاسرار و خسف الاشرار) «۲۴ برگ» (داستان ـ فارسی)

از: جورج ویلیام مک آرتور رنلدوز (۱۸۱۴ـ۱۸۷۹م)

ترجمه: سید حسین بن رضا صدرالمعالی شیرازی (نزدیک ۱۳۲۴ق)

ترجمه شده به نام ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۶۴ـ۱۳۱۳ق) و میرزا علی‌اصغر امین‌السلطان صدر اعظم (۱۲۷۵ـ۱۳۲۵ق). مترجم در ابتدا می‌نویسد: «و از صنف نگارنده‌های مشارالیهم است مسیو رِنلدز انگلیسی... و از مآثر انیقه و مسطورات بدیعه او یکی حکایتی است که به عنوان بت روئین یا بوسه عذرا نگاشته است. این حکایت... در هندوستان در اداره روزنامه امپریال پاپیه که متعلق است به سید رجبعلی شاه از انگلیسی به هندی ترجمه شده داعی دولت ابد آیت قاهره سید حسین شیرازی مترجم روزنامجات و کتب هندوستان که به شرف عضویت دارالترجمه خاصه همایونی مفتخر است آن را از هندی به فارسی ترجمه کرد تا تقدیم آستان... ناصرالدین شاه قاجار خلد الله ملکه و دولته نماید. امید که نزدیکان آن بارگاه... خاصه شخص اول ایشان... میرزا علی اصغر خان امین‌السلطان وزیر اعظم مدّ ظله العالی به عین رضا و عنایت در آن بنگرند. چه مالکان کرامت و مردمان خیرخواه نیک بینند. این کتاب چهار جلد است و جلد اول آن مشتمل بر بیست و هفت باب...».

از انجام افتادگی دارد و صفحات جا به جا هستند. با خط خوردگی و اصلاحات.

[منزوی، ج ۵، ص ۳۷۳۷؛ فهرستواره، ج ۱، ص ۴۵۹؛ مجلس، ج ۲۱، ص ۱۵۶ـ۱۵۷ و ج ۳۶، ص ۲۷۶ـ۲۷۷ (به خط مؤلف)؛ ملی تهران، ج ۳، ص ۷۲ و ۸۰؛ مرعشی، ج ۱۶، ص ۱۵ـ۱۶؛ مشار فارسی، ج ۱، ص ۷۹۸؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۶، ص ۳۳۲۰ (نسخه‌ای که در آن جا معرفی شده در ذی حجه ۱۳۱۲ به خط محمد حسین بن ادیب اصفهانی متخلص به فروغی ذکاءالملک ـ پدر نویسنده جنگ ـ ماکتابت شده بوده است)؛ برکوی افغانستان، ص ۱۵۵؛ گنجینه بهارستان، تاریخ ۳؛ شبه قاره هند، ص ۲۱۰ـ۲۱۴].

آغاز: «بعد از ادای ستایش و ثنا بر بلغای سخن سرا که جمال قصص و روایات را به زیور مضامین رنگین و عبارات شیرین آرایش می‌دهند».

۱۶. اشعار پراکنده فروغی «۱۸ برگ»

نستعلیق و شکسته، ابوالحسن فروغی (مؤلف) در تاریخهای مختلف، سطرها معمولی و چلیپا، با خط خوردگی و اضافات فراوان، بعضی از صفحات پاره شده و برگها با وضعیت مناسبی صحافی نشده‌اند. بعضی از یادداشتها پشت صفحات چاپ سنگی نوشته شده‌اند و روی بعضی دیگر از صفحات ونوشته‌ها مشق خط کرده‌اند. با شعری از عبدالحسین ذوالریاستین نعمة‌اللهی در ۱۱/۲/۱۵ در یکی از برگها.

اهدایی دکتر وصال (خواهرزاده فروغی) در دی ۱۳۷۳.

جلد مقوا.

۱۱۹ برگ، ۲۳×۳۶/۵، سطور و اندازه آنها مختلف.

(۱۰۸۶۸)

مجموعه:

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸ش)

۱. تاریخ ملل قدیمه مشرق «۱ ر ـ ۲۰ پ» (تاریخ ـ فارسی)

با مقدماتی درباره تاریخ و پس از آن تاریخ کوتاه تمدنهای کهن مشرق زمین.

آغاز: «مقدمه. تعریف تاریخ. تاریخ عبارت است از شرح تغییرات راجعهٔ به انسان که در اوضاع عالم حادث شده است».

انجام افتاده: «تاریخ فراعنه تقریباً در حدود ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح شروع شده و مؤسس سلسله».

۲. علم منطق جدید و قدیم «۲۱ ر ـ ۲۸ پ» (منطق ـ فارسی)

روی برگ اول نوشته: «از تقریرات حضرت مستطاب اجل آقای فروغی در کلاس چهارم دارالمعلمین مرکزی سنه ۱۳۰۲ و ۱۳۰۳».

آغاز: «منطق مقدمه. از هر احساس و ادراکی ناگزیر معلوم یا معلوماتی چند حاصل می‌گردد. از دیدن شناسایی الوان و اشکال».

انجام: «در بیان این مسئله به طور کلی در مقدمه منطق عملی یا منطق جدید تکمیل خواهد شد».

۳. فلسفه و حکمت «۳۰ ر ـ ۴۲ ر» (فلسفه ـ فارسی)

این جزوه برای تدریس نوشته شده چنان که در برگ ۳۵پ آمده است: «منطق و فلسفه سال سیم». از انجام ناتوشته مانده.

آغاز: «مقدمه. حکمت بنا بر استعمالی که در قدیم و جدید از این لفظ کرده‌اند برترین دانش آدمی است».

انجام موجود: «تعریف منطق گفتیم راه یافتن خطا».

۴. بلاغت «۴۳ ر ـ ۶۴ پ» (بلاغت ـ فارسی)

مباحثی است درباره معانی برگرفته از کتابی مفصلتر از همو. بنا بر برگشماری نسخه، این رساله ۵۳ صفحه از آغاز ندارد.

آغاز افتاده: «خواهی در صورتی که خود یقین داری که راست می‌گوید».

انجام: «و در این آیه مبارکه ولو کان بهم خصاصة تتمیمی است که افاده مبالغه در احسان می‌نماید».

نستعلیق، خط مؤلف، سده ۱۴ه، صفحه اول رساله دوم دو بار تکرار شده است.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد مقوا.

۶۵ برگ، ۱۴×۲۱/۵، سطور مختلف.

(۱۰۸۶۹)

مجموعه:

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸)

۱. قصهٔ یوسف «۱ پ ـ ۴۴ ر» (ادبیات ـ فارسی)

نظم داستان یوسف در قالب مثنوی است.

فروغی بخشی به نام «قصه یوسف در فرنگ» را به اواخر منظومه‌اش افزوده که عناوینش چنین است: سفر گوینده با طیاره (ص ۵۶)، جلوه معانی احسن القصص (ص ۶۱)، دوام حشر و ظهور فعلی آن در اروپا (ص ۶۷)، برگشت به ایران و بازگشت به قصه یوسف (ص ۸۶).

ظاهراً از انجام ناتمام مانده است.

آغاز: درآمد کلام

دل بـه نـام حـق چـو طـرح نـامه زد   آتش از شـوقش بـه جـان خـامه زد

خـامه چـون آتش گـرفت از شـوق حـق   راز دل آورد بـــر روی ورق

انجام:

هـر کـه او انـدر فشـار غـیر نـیست   روی در خود چون کف بی‌خیر نیست

نفس نیست از غیر کیار اهواء اوست   در فشاری کاین چنین در خود فروست

۲. خسرو و پرچیس (جواتی و جانفشانی) «۴۹ ب ـ ۹۵ ب» (ادبیات ـ فارسی)

صفحه عنوان رساله نوشته شده: «هو المعین. تئاتر منظوم موسوم به داستان خسرو و پرچیس یا جوانی و جانفشانی، تراژدی در پنج پرده. سنه ۱۳۳۶».

در دیباچه می‌نویسد: «مقصودی که بیان آن از همه کمتر در نظر بود معرفی این داستان یا تئاتر منظوم است که آن را داستان خسرو و پرچیس یا جوانی و جانفشانی نام نهاده‌ام و همچنین است توضیح قصد و منظور اخلاقی گوینده چه این هر دو به خوبی از اصل حکایت به دست می‌آید. اما علت نظم این تئاتر یا تراژدی بعد از داستان شیدوش و ناهید آن که به سبک معمول اروپائیان تراژدی باید تا آخر کم یا بیش شامل امور دردناک باشد و تئاتر شیدوش و ناهید چون کاملاً به خوشی و شعف ختم شده درست به تعریف تراژدی در نمی‌آید. پس خواستم در نظم این داستان نمونه بالنسبه کاملی از تراژدی به دست داده باشم هر چند شخصاً به اقتضای طبع شرق زمینی به قول یکی از دوستان حسن خاتمه را بیش از حزن خاتمه می‌پسندم». و پس از آن توضیحی درباره سرودن آن به بحر تقارب در برج جدی سال ۱۳۳۶.

نمایشنامه در یک مقدمه و ۵ پرده است.

آغاز: «دیباچه بسمله. بعد التحیة والثناء هر چند با آیات بیّنات فصاحت و مشعلهای پر نور حکمت و درایت که استادان مسلم سلف مانند حضرت شیخ اجل سعدی».

انجام: «در حالی که برگشته مشت خود را از روی غضب به سر غزال می‌کوبد و او را از پا در می‌آورد

تو خندی برین منظر دردناک   به اقبال ایران درآیی به خاک»

برگهای ۹۷ ب ـ ۱۴۱ ب مسوده همین داستان است با تاریخ ۱۳۳۶ و حک و اصلاحهای فراوان.

۳. گوهر پاک یا فرّ فریدون (منتخب نامه) «۱۴۲ ر ـ ۱۷۲ ب» (ادبیات ـ فارسی)

در صفحه عنوان نام رساله چنین آمده: «تئاتر منظوم موسوم به گوهر پاک یا فرّ فریدون داستان شاهزاده

فریدون ساسانی در چهار پرده سنه ۱۳۳۶». پس از آن این سطر را افزوده‌اند: «منتخب نامه جزء دویم از مجموعه اشعار آقای میرزا ابوالحسن فروغی».

فروغی در آغاز نوشته: «در ایام تعطیل سنه ۱۳۳۱ (تعطیل تابستانی مدارس) پس از آن که چند هفته به علت گرمای بی‌اندازه و خستگی و ضعف مزاجی به بیکاری و بطالت گذشت و خاطر از این حال خسته و ملول شد چند روز به ترجمهٔ چند صفحه کتابی از فرانسه مشغول بودم و چند روز دیگر به اصلاح عبارات از رسالهٔ دیگری که باز از فرانسه ترجمه شده اشتغال داشتم. روز آخر محض تفریح خاطر و تغییری در یکسانی کار به گفتن چند شعری مشغول گشته آن را داستانی نمودم راجع به آخر کار فیروز پادشاه ساسانی و تا شام روز دیگر به پایان رسانیدم. این داستان امتحان مختصری است از نظم تئاترهای عالی که به السنه اروپایی تراژدی می‌نامند و موضوع آن ایران خواهی ایرانیان قدیم است که بروز آن به شکل شاه پرستی بوده و چون نظر به حیثیات ایرانی و ایرانیت داشته بدون آن که تقیدی به خود بسته یا از ابتدا متذکر باشد اشعار این داستان تقریباً به فارسی خالص گفته شده چه پس از مراجعه جز سه کلمهٔ تخت و رخت و تاج لفظ عربی در آن نیافتم و خوشتر که آن چه قومی از غیر گیرند تخت و تاج باشند».

وی در سال ۱۳۴۰ در طهران یک صفحه به پایان آن دیباچه افزوده و پس از یادکرد از حاج علی قلی خان سردار اسعد بختیاری و سلطان احمد شاه قاجار نوشته است: «اما منظومه منظوره که تئاتری در یک پرده بود به صورت اول زیاده کوچک و ناقص می‌نمود لهذا چند سال بعد سه پرده دیگر بر آن افزودم لکن این جمله ناتمام و محتاج به مراجعه ماند و بعدها طرز داستان را خوش نیافتم. پس از حفظ آن به صورت تئاتر تمام درگذشتم و انتخابی از ابیات آن کردم که یک پرده را از میان حکایت و یک مجلس را از پردهٔ آخر به شکل مجالس تئاتر شامل شد و باقی صورت اشعار متفرق در موضوعهای مختلف یافت و برای تکمیل آن رشته ابیات متفرق دیگر که به بحر تقارب داشتم به همین سلک پیوستگی دادم تا مجموعه‌ای در خور نام و عنوان جداگانه گردد و آن را به این مناسبت منتخب نامه نامیدم و این دیباچه را به این صورت در صدر آن نهادم تا یاد چیزی که با آن منظومه همراه بود محو نگردد...».

آغاز دیباچه: «پس از ستایش پاکترین گوهر هستی که پدیدآور هر بلندی و پستی است».

آغاز نظم:

بـه نـام خـداونـد یکـتا سـخن   چـو آغـاز شـد شـد گـهرزا سـخن

چـرا مـرد گـوینده دل بـر جـهان   بـبـندد کـه بـنـد بـنـد زبـان

انجام:

«کنون باید آورد مردانه تاب — به شه بردن این داستان باشتاب

که تا خود بمانند کرو بد گناه — که یک روز شد یار بیگانه[1]

منیژه در حالی که به زمین می‌افتد: آه».

انجامه تحریر اول: «بعون الله تعالی و توفیقه در غره شهر ربیع‌الثانی سنه ۱۳۳۶ به طور تحریر به تعجیل در ساعات فراغت شب با مختصر حال چشم درد و پریشان حواسیهای مفصل تکمیل نواقص ابیات و تحریر این پاک نویس اول به اتمام رسیده و انا العبد ابوالحسن فروغی».

نستعلیق، خط مؤلف، ۱۳۳۶ش، اصلاح شده، با حک و اصلاحهای فراوان و خط خوردگی و افزودگی، سطور چلیپا.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

بدون جلد.

۱۷۲ برگ، ۱۴×۲۲، سطور مختلف.

(۱۰۸۷۰)

کلیات اشعار

(ادبیات ـ فارسی)

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸ش)

در مقدمه‌ای که در ۸ شعبان ۱۳۳۰ نوشته درباره تخلصش می‌نویسد: «گفتنی دیگر آن که من بنده تا دو سال پیش شوقی تخلص می‌نمودم و چندی بود که به عنوان اسم خانوادگی فروغی امضا می‌کردم تا بعضی از دوستان پدرم امر فرمودند که اسم خانوادگی را تخلص شخصی نیز قرار دهم. من بنده در دو غزل اطاعت امر دوستان کرده از آن پس چون زهره این جسارت در خود ندیدم ترک تخلص نمودم. این است که درین مجموعه چند غزل بی تخلص به نظر خواهد رسید. توضیح این مقال را باید متذکر شوم که مرحوم میرزا عباس فروغی به عقیده پدرم در غزل سرایی ثالث شیخ و خواجه بود و پدرم به امر شاهی این تخلص اختیار کرد و بدیهی است که اختیار تخلص چنین دو بزرگوار برای چون منی منتهای جسارت باشد» (برگ ۱۷۷ ر).

بیشتر این اشعار را تا سن ۳۰ سالگی سروده است.

[مشار فارسی، ج ۲، ص ۴۵۴۷]

---

۱. در اصل نسخه سه نقطه دارد.

شامل این بخشهاست:

۱. رباعیات و قطعات و حکایات منظوم «۱ ب ـ ۱۰ ر»

۲. قصاید جدیده و منحط «۱۵ ب ـ ۴۶ ب»

۳. غزلیات جدید «۵۴ ب ـ ۱۱۰ ب»

۴. ژاله نامه «۱۱۲ ر ـ ۱۳۰»

آغاز:

الهی سمعت دانش عطا کن — دل ما را ز نادانی جدا کن

بده چشمی که تا آثار بینیم — دری بگشای تا اسرار بینیم

فروغی می‌دهد از جانت آواز — سخن کوته به اصل نامه پرداز

انجام:

وگر زامر مهین دارای گیتی — دمی یکسان بود پیدای گیتی

همه یکسانی او در مکان است — تبدّل رشته نسج زمان است

این مثنوی در برگهای «۱۳۱ ر ـ ۱۵۶ ب» و «۱۵۸ ر ـ ۱۷۵ ر» نیز تکرار شده است. دو بار ابتدایی پیش نویس کتاب و با حک و اصلاح فراوان و آخری نسخه پاک نویس آن است. سروده شده در ۱۳۳۳ش. هر سه نسخه مثنوی شامل دفتر اول آن است و نمی‌دانیم بیش از این هم سروده شده یا خیر.

۵. مقدمه اشعار «۱۷۶ ب ـ ۱۷۷ ر»

۶. مثنوی چار مینو «۱۷۷ ب ـ ۱۸۴ ر»

آغاز:

ای مایه هستی جانها — وی منشا آتش روانها

از هستی هر چه گشت معلوم — ای پیش تو هر چه هست معلوم

انجام:

این ذره چو طالب تو آید — پس طلب بقا نماید

چشم طمع زجهان بدوزش — پروانه خویش کن بسوزش

۷. مثنوی پریشان نامه «۱۸۴ ب ـ ۱۸۸ ب»

آغاز:

ای زنـورت جـمله عـالم را وجـود | ای به پیشت جمله هستی را سجود
رهـرو راه تـو هـر پـاکیزه دل | هر کـه از راه تـو دور افتد خجل

انجام:

خـواستم تـا تـو کـنم رسم جهان | کـهنه بود این دیر من بس ناتوان
خـود تـو بفشان پرتو از شمع نوی | ای حـقیقت از جـمالت پـرتوی

۸. فروغ یزدانی «۱۸۹ ر ـ ۱۹۱ پ»

آغاز:

در آن سـاعت کـه رخ پنهان کـند هور | نـماند غـیر نـور خـالق نـور
جـهان را سـینه تـاریکی بگـیرد | حـواس خـسته آرامـی پـذیرد

انجام:

ولی بـر چـرخ گـردون گـاه و بـیگاه | نشـان از روی خـوبان مـی‌دهد مـاه
نماند گر چه هم زین ماه و زین هور | نگـر نـور پـدید آرنـده نـور

۹. نوای آزادی «۱۹۲ر ـ ۱۹۲ پ»

بخشی از یک مثنوی کوتاه است.

۱۰. اندرز شاهان «۱۹۳ ر ـ ۱۹۳ پ»

۱۱. دو ساقی نامه «۱۹۴ ر ـ ۱۹۶ ر»

۱۲. بقای روح انسانی «۱۹۶ پ ـ ۱۹۷ ر»

۱۳. قصاید «۱۹۷ پ ـ ۲۱۷ ر»

۱۴. مسمط «۲۱۷ پ ـ ۲۱۹ ر»

۱۵. ترجیع بند «۲۱۹ پ ـ ۲۲۴ ر»

۱۶. ترکیب بند «۲۲۴ پ ـ ۲۲۸ ر»

۱۷. غزلیات «۲۲۸ پ ـ ۲۵۹ پ»

بخش غزلیات از آخر افتادگی دارد.

نستعلیق، خط مؤلف، ۸ شعبان ۱۳۳۰ (پایان مقدمه، برگ ۱۷۷ ر) و ۱۳۳۲ و ۱۳۳۴ (الله نامه)، سطور چلیپا و معمولی، بعضی از بخشها با خط خوردگی و حک و اصلاح.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد مقوا.

۲۵۹ برگ، ۱۱/۵×۱۸/۵، ۱۸/۵×۱۱/۵، سطور مختلف.

(۱۰۸۷۱)

مجموعه:

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸ش)

۱. تاریخ ملل مشرق و ایران (تاریخ ـ فارسی)

جزوه‌های درس تاریخ مختصر ملل شرق دنیاست. تحریر دیگر آن به شماره ۱۰۸۶۸/۱ گذشت.

از این جزوه سه استنساخ در این نسخه جای گرفته است: برگهای «۱ ر ـ ۲۶ پ» که ناقص است با پریشانی در ترتیب اوراق و افتادگی. برگهای «۲۷ ر ـ ۸۸ پ» دوره کاملی است به خط آقا سید مرتضی ولد مرحوم حاجی سید محسن طاب ثراه. و برگهای «۱۱۷ ر ـ ۱۵۹ ر» که از آغاز ناقص است.

آغاز: «تعریف تاریخ. تاریخ شرح وقایع و تغییرات گذشته است که در احوال انسان خصوصاً ملل متحده دارای خط و کتابت حاصل شده است».

انجام: «ولی در این مورد باید متذکر بود که حب پادشاه در میان ایرانیها منشأ دیگر داشته است یعنی به منزله حبّ وطن بوده است».

انجامه: «تمام شد جزوه تاریخ ملل مشرق و ایران بید الحقیر المذنب العاصی آقا سید مرتضی خلف مرحوم مغفور الحاج سید محسن التقوی الرضوی الموسوی من سلسلة الجلیلة السادات الاخوی فی یوم سه‌شنبه ۲۲ شهر شوال المکرم فی سنة ۱۳۳۷ من هجرة النبوی صل عم مرتضی الموسوی» (۸۸ پ).

۲. رساله در منطق «۸۹ پ ـ ۱۰۳ پ» (منطق ـ فارسی)

رساله مختصر آموزش منطق و تعریف اصطلاحات آن است که تحریر دیگر آن در شماره ۱۰۸۶۸/۲ معرفی شد.

آغاز: «تغایر العلوم به تغایر الموضوعات. و تغایر الموضوعات به تغایر الحیثیات. مثال. مثل این که موضوع علم صرف و نحو کلمه و کلام است لیکن اختلاف آنها در این است که».

انجام افتاده: «نسبت بین نوع اضافی و نوع حقیقی یعنی این دو مفهوم کلی عموم و خصوص من وجه».

نستعلیق، برگهای ۳۷ر ـ ۸۸ب خط سید مرتضی خلف سید محسن تقوی رضوی اخوی در سه شنبه ۲۳ شوال ۱۳۳۷ق.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد مقوا.

۱۶۲ برگ، ۱۲×۱۸/۵، ۱۶ـ۱۸ سطر، ۱۰×۱۵/۵ و ۵/۸×۱۳.

(۱۰۸۷۲)

کلمه باقیه (فارسی)

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸)

فروغی از طرف وزارت فرهنگ مأمور شده بود در سفری سه ماهه به مشهد (تابستان ۱۳۲۴ش) مطالعاتی برای ارائه طرح تأسیس دانشکده یا دانشگاهی در آن منطقه انجام دهد. این کتاب شرح تحقیقات وی در این مدت است که خود او آنها را در سه سرفصل کلی خلاصه کرده:

۱. جلب توجه خیراندیشان و صلاح بینان جامعه بشری به وجوب جمع و ترکیب فهمیده و سنجیده میان دو سبک مختلف ذوق و دو دستگاه متمایز فرهنگ و تمدن شرقی و غربی.

۲. تحقیق و توضیح اصول و مبانی واجبهٔ فرهنگ و معارف مخصوصهٔ ایران متناسباً با کمال مطلوب جامعه ایرانی که مبتنی بر همان اصل جمع و ترکیب یافته خواهد شد.

۳. طرح و پیشنهاد دستگاه فرهنگی معتبری شامل یک دارالعلم عالی منظم برای محصلین مستعد و یک انجمن بین المللی تحقیق در رأس آن دارالعلم برای دانشمندان و محققین آزموده که مرکز ثابت و آزادی برای مطالعه و تعقیب در موضوع عام و خاص مذکور در دو شماره پیش باشد و مناسبتر محل آن را سایگاه رفیع آستان قدس در سرزمین مبارک خراسان دانسته‌ایم.

تنظیم شده در ۵ فصل:

فصل اول: طرح کلی مقصود.

فصل دوم: مبدأ تحقیق و بنیان طریقه ما.

فصل سوم: اصل راجع به جهت درونی یا حقیقت کنهی این جهت.

فصل چهارم: مأخذ علمی اصول راجعه به دو جهت درونی و بیرونی.

فصل پنجم: نسبت اصول معروفه از علم جدید با اصل مقبولیت ما در اصالت فعل و حرکت.

نسخه حاضر شامل چند دوره از کتاب است بدین ترتیب: یک دوره پاکنویس، یک دوره ماشین

شده، و چند دوره چرک نویس با حک و اصلاح فراوان که ناقص و مشوش‌اند.[1]

آغاز: «فصل اول طرح کلی مقصود. (۱) موضوع و مطلب این نگارش. به نام خداوند بخشنده مهربان. اگر در اعصار گذشته یگانگی خیر و شر و صلاح و فساد احوال انسانی در همه حوزه بشریت واضح و آشکار نبوده».

انجام: «خواهیم یافت که در این طریقه دو امر علت و معلول نیز از جنس صورت اصطلاحی قدیم قرار می‌گیرد».

نستعلیق، خط مؤلف، مهر ماه ۱۳۲۴ش، با خط خوردگی و اضافات فراوان.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد مقوا.

۲۲۱ برگ (۱۸۱ برگ دستنویس و ۴۰ برگ ماشین‌شده)، ۲۳×۳۰، سطور مختلف.

(۱۰۸۷۳)

اسناد فروغی

این شماره مجموعه اسناد فروغی است شامل نامه‌ها، دعوتنامه‌ها، یادداشتهای شخصی و اشعار پراکنده از خود او و دیگران که مشخصات آنها در فهرست اسناد کتابخانه خواهد آمد.

(۱۰۸۷۴)

سرمایه سعادت یا علم و آزادی (اخلاق ـ فارسی)

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸)

شرح مکالمه مؤلف با سه نفر از معلمین و یک شیخ درباره علم و آزادی است که در یکی از گردشهای تابستان ۱۳۲۱ش در اطراف قریه دزاشیب شمیران اتفاق افتاده است.

[ذریعه ج ۱۲، ص ۱۷۳؛ فهرستواره ج ۶، ص ۴۹۵؛ مشار فارسی، ج ۳، ص ۲۲۹۶].

آغاز: «در تابستان سال هزار و سیصد و بیست و یک مدرسه‌ای به اسم شعبه مدرسه علمیه در قریه دزاشیب شمیران باز شد تا اطفال بزرگان که در فصل گرما به ییلاق می‌روند به کلی بیکار نباشند».

انجام:

کسان کاورق ناپاکی بسوزند	چراغ علم و آزادی فروزند
الهی زنگ جهل از دهر بزدای	به نور علم و آزادی بیفزای

---

۱. پیشنویسها شامل مطالب اضافی فراوانی هستند که مؤلف بسیاری از آنها را در ویرایش نهایی حذف کرده است.

نستعلیق، مؤلف، سده ۱۴هـ.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۴.

بدون جلد.

۷۴ صفحه، ۱۱×۱۸، ۱۴ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۸۷۵)

مجموعه اسناد و اوراق فروغی

شامل:

۱. حکم وزارت فرهنگ برای مطالعه در اطراف تأسیس دانشگاه مشهد. در ۸ خرداد ۱۳۲۴ش.

۲. روزشمار مسافرت فرانسه به ایران در ۱۳۰۷ش.

۳. متن سخنرانی پذیرایی از تاگور.

۴. مجموعه اشعار با نام «طرز استقبال از تمدن غربی».

۵. متن فرانسه سخنرانی به مناسبت صدمین سال تولد تولستوی.

۶. دو نامه شخصی.

(۱۰۸۷۶)

مجموعه یادداشتها و اسناد فروغی

از: ابوالحسن فروغی (۱۳۳۸ش)

این نسخه شامل دو بخش است که در دو پاکت جداگانه نگهداری می‌شوند. هر دو پاکت شامل اسناد، نامه‌های شخصی و اداری، کارتها و عکسهای فروغی است. اولی اسناد فارسی و دومی فرانسه که مفصل در فهرست اسناد کتابخانه معرفی خواهند شد. اما به جز اسناد این کتابها و مقالات هم در آن دیده می‌شود:

۱. خسرو و پرچیس (جوانی و جانفشانی) «۹۱ صفحه»

[رک: ۱۰۸۶۹/۲]

کپی از دستنویس است. برگها نامرتب، با افتادگی از وسط.

۲. تحقیق در حقیقت تجدّد و ملیت و تناسب این دو معنی با یکدیگر «۶۱ صفحه»

صورت نطق وی در سفارت دولت علیّه ایران در پاریس به تاریخ خرداد ۱۳۰۹ که قرار بوده در مطبعه اتحادیه طهران به چاپ برسد. این نسخه دستخط مؤلف است که آن را برای چاپ آماده کرده بود.

۳. کلمه باقیه

در صفحه عنوان نوشته شده: «در معرفت قرآن مجید و تفسیر کتاب کریم به طریق راقیه بر اثر سیر خاندانی و حدّ توفیق بنده ناچیز ابوالحسن فروغی». شروع تألیف زمستان ۱۳۲۱ش.

این نسخه دفتر نخستین در دو بخش:

۱. طریقه راقیه به طور عموم حاوی سیر و سوابق خاندانی شخصی نگارنده و نتیجه آن در وصول به این طریقه.

۲. طریقه راقیه در تفسیر کلام الله حمید، معرفت خارجی قرآن و طرح اصولی که روش تحقیق در فن تفسیر حقاً به آن تأسیس می‌شود.

با خط خوردگی و افزودگی فراوان، نسخه نامرتب و ناقص است.

۴. ژاله نامه «۳۹ صفحه»

پیش نویسهای بخشی از آن است و ظاهراً ناتمام.

[رک: ۱۰۸۷۰/۴].

۵. قصه یوسف

برگهای پراکنده‌ای از آن است:

[رک: ۱۰۸۶۹/۱]

نستعلیق و تحریری، خط مؤلف، بیشتر نوشته‌های این شماره پیش نویس است.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

بدون جلد.

(۱۰۸۷۷)

زاد المعاد

(دعا ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰ق)

کامل.

[رک: تی ۱۰۷۵۱].

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی یوم الثلثا بتاریخ ثلث و عشرون فی شهر محرم الحرام فی وقت العصر سنة ۱۲۲۶».

نسخ، دعاها معرب، عصر سه‌شنبه ۲۳ محرم ۱۲۲۶ق، عناوین و نشانیها در متن شنگرف و در حاشیه سیاه، ابتدای نسخه وقفنامهٔ آخوند ملا ابوطالب بردی هزارجریبی بر اولاد ذکورش با تولیت فرزندش ملا عبدالحمید بردی هزارجریبی الاصل و مشهدی المسکن در یکشنبه ذیقعدة الحرام ۱۲۳۶ق با مهر بیضوی: «عبده الراجی عبدالحمید» و دعای بعد از نماز شب، برگ اول و آخر حساب ملا جعفر.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد تیماج قهوه‌ای.

۲۸۰ برگ، ۱۶/۵×۲۱/۵، ۱۵–۱۷ سطر، ۱۱/۵×۱۶.

(۱۰۸۷۸)

حدیقة المؤمنین (شرح صغیر، شرح المختصر النافع) (فقه ـ عربی)

از: سید علی بن محمدعلی طباطبایی (۱۲۳۱ق)

شامل بخشهای طهارت تا وصیت.

[ذریعه، ج ۱۴، ص ۶۰؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۲۲۰؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۵۵۲–۵۶۲؛ دانشگاه تهران، ج ۵، ص ۱۲۳۹–۱۹۴۰ و ج ۸، ص ۱۴۹؛ ملک، ج ۱، ص ۲۴۲–۲۴۳].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله الطاهرین. کتاب الطهارة وارکانه اربعة... وهو ما یستحق اطلاق الاسم من غیر اضافة فهو طاهر فی نفسه».

انجام: «وهنا ولا سیما الثانی ضعیفان جداً والحمد لله تعالی والصلوة علی محمد وآله علیهم السلام».

نسخ، به چندین خط، سده ۱۳ه‍، با اندکی تصحیح، برگ اول وقفنامه کتاب از حاجی محمدصادق شاهرودی حسب الوصیه عمدة العلماء آقا شیخ موسی شاهرودی بر طلاب و سکنه ولایت شاهرود یا نجف اشرف با مهر مستطیل: «لا یزال علی مع محمد»، در وقفنامه آن را ریاض دانسته‌اند.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد تیماج مشکی با ترنج و سرترنج ضربی، عطف سرخ، فرسوده.

۲۲۹ برگ، ۱۶×۲۱، ۱۶–۱۸ سطر، ۱۲/۵×۱۶.

(۱۰۸۷۹)

التذکرة فی شرح التبصرة (التکملة للتبصرة) (فقه ـ عربی)

از: محمدجعفر بن محمدعلی کرمانشاهی بهبهانی (۱۲۵۴ق)

جلد دوم شامل کتاب طهارت، به نظر می‌رسد از پایان ناقص رها شده است.

[ذریعه، ج ۴، ص ۲۳–۲۴؛ مرعشی، ج ۱۰، ص ۱۲۱ و ج ۱۱، ص ۱۷۶؛ مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۱۱۷؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۷۵۴ و ۷۵۶–۷۵۹].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی من کان نبیاً وآدم بین الماء والطین صفوة الاولین والآخرین محمد خاتم النبیین... اما بعد فیقول العبد الجانی... ان هذا الجزء الثانی من التذکرة شرح التبصرة للعلامة الحلی».

انجام موجود: «معطوف علی قوله ثلث غرفات بتقدیر ان لظهور الواو فی العطف کذا قیل فتدبر الامر الثالث فی انه هل یقدر المسح بقدر ام لا».

نسخ، سده ۱۳ه‍، با اندکی تصحیح، حاشیه صفحات رطوبت دیده، سه برگ آخر سفید مانده، ابتدای نسخه وقفنامه کتاب از طرف آقا اسدالله امام جمعه سلطان العلماء (وقف خاص) در جمادی‌الثانی ۱۳۰۲ق با مهر گلابی شکل به سجع: «هو الواقف. این جلد کتابرا در دارالدوله کرمان‌شهان سرکار شریعتمدار امام الجمعة والجماعة آقا اسدالله مد ظله وقف فرمودند ۱۳۰۲» در زیر آن و چندین جای دیگر نسخه.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد گالینگور قهوه‌ای.

۲۱۶ برگ، ۱۵/۵×۲۲، ۱۵ سطر، ۹/۵×۱۶.

(۱۰۸۸۰)

قرآن کریم

نسخ معرب، سده ۱۳ه‍، انجامه نسخه در وصالی از بین رفته، سرسوره‌ها به ثلث شنگرف، دوایر بین آیات و مدها و علایم وقف شنگرف، در حاشیه تقسیمات قرآنی نوشته شده است. پایان و آغاز نسخه تملک سید علی‌اکبر حسینی جوادی با مداد. نسخه از آغاز تا پایان سوره بقره افتادگی داشته که این صفحات را از یک چاپ سنگی بدان منضم کرده‌اند. چند برگ هم که در میانه افتادگی داشته به همین ترتیب با صفحاتی از چاپ سنگی تکمیل شده است. صفحات دست فرسود و وصالی شده.

اهدایی دکتر وصال در دی ۱۳۷۳.

جلد تیماج مشکی، عطف و گوشه‌ها عنابی.

۲۳۰ برگ، ۱۷×۲۵/۵، ۱۴ سطر، ۱۱/۵×۲۱.

(۱۰۸۸۱)

دره نادره (دره نادری) (تاریخ ـ فارسی)

از: محمدمهدی بن محمدنصیر استرآبادی (زنده در ۱۱۶۰ق)

بخشی از مقدمه و انجام آن افتاده است

[پیشگفتار دکتر سید جعفر شهیدی بر چاپ کتاب، فهرستواره، ج ۲، ص ۹۶۴ـ۹۶۵؛ منزوی، ج ۶، ص ۴۳۳۱؛ مشترک پاکستان، ج ۱۰، ص ۱۷۸ـ۱۷۹].

آغاز افتاده: «و از صولت زهره گدازش شیر غژان در عرین خموش خاموش و در زمان دولتش عنکبوت از بیکاری مگس می‌راند».

انجام افتاده: «لا طلاوة فیه ولا حلاوة وانما منه فتالج بین خلاوه بر خواند و دهر چون در خواب غفلتش».

نستعلیق درشت، عبارات عربی نسخ معرب درشت، سده ۱۳ه‍، در برگهای ابتدایی و پایانی معانی لغات مشکل بین سطور نوشته شده است، نیمه اول نسخه آبخوردگی دارد، عناوین در اکثر موارد نانوشته.

اهدایی جعفر خوانساری در خرداد ۱۳۷۳.

بدون جلد (داخل جعبه نگهداری می‌شود).

۲۹۴ برگ، ۱۹/۵×۲۹/۵، ۱۰ سطر، ۱۲/۵×۲۲/۵.

(۱۰۸۸۲)

بیاض (فارسی و ترکی)

بیاض اشعار و طلسمات و ادعیه و نسخه‌های پزشکی است که بدون ترتیب خاصی کتابت شده‌اند.

برگهای ۴۳ ر ـ ۴۴ ر منتخباتی از بر ء الساعه محمد بن زکریای رازی به فارسی:

آغاز: «الصداع هرگاه در مقدم سر و طرف پیشانی بوده باشد از زیادتی خون است. علاج آن است که دفع خون نمایند به حجامت».

انجام: «بر راه رفتن باشد به شرطی که سایر اعضا را سوای از پا تا زانو نشوید».

برگهای ۴۴ ر ـ ۵۳ ر بخشهایی از بخیه دوم و سوم کتاب حرقه مرتضی قلی خان شاملو.

[فهرستواره، ج ۵، ص ۳۴۲۵ـ۳۴۲۷].

با این شعر در وصف آن:

طبّی که لباس جان بیماران است   آن حرقه مرتضی قلی سلطان است

آغاز: «صفت فرزجه. کندر گلنار جاذ شیر مرّ مکی زاج سفید، از هر یکی کوفته با آب برگ».

انجام: «جهت اعاده شهوت بی عدیل است. نخود سیاه قوی‌تر از سفید است».

اشعار به فارسی و ترکی و از این شعراست: شاه عباس، صایبا، عرفی، نسیمی، خلیل بیگ شروانی، قصاب، فایض، شاهدا، ظهوری، نواب مستطاب علیقلی خان سلمه الله، نظیری، ترجیع بند میرزا قلی میلی، میرزا کافی، عادلی، افسری، ملا میر حسین واعظ، حافظ، شاه نعمت‌الله.

نستعلیق و تحریری، حسین خان لایق (۶ ر) محمدعلی توره‌چی (۴ ر)، سده ۱۳ه‍، نسخه پراکنده و مشوش است، چند برگ ابتدایی نیمه پاره و صدمه دیده، نسخه فرسوده و آبخورده، سطور معمولی و چلیپا، برخی از صفحات مجدول با مشکی و زنگار، برگ ۱۳ پ چندین یادداشت معاملاتی با مهر بیضوی: «عبده محمدتقی» و مهر مستطیل دیگری از او در ۱۴ ر، دو برگ آخر یادداشتهای تولد در ۱۲۹۲ و ۱۲۹۴ و ۱۳۳۰ق و تاریخ وفات در ۱۲۹۳ق و تاریخ سفر گیلان در ۱۲۹۳ق (برگ ۵۵ و ۵۶). با افتادگی پس از برگهای ۴۶ و ۴۸، از برگ ۴۳ به بعد از نسخه دیگری بدین مجموعه الصاق شده است، این بخش عناوین و نشانیها شنگرف.

خریداری دانشگاه در تیر ۱۳۷۴.

جلد تیماج مشکی یک لا، بیاض.

۵۶ برگ، ۱۹×۹، سطور مختلف.

(۱۰۸۸۳)

مجموعه:

۱. حاشیة حاشیة تحریر القواعد المنطقیة فی شرح الشمسیة «۱ پ ـ ۱۴۸ ر» (منطق ـ عربی)

از: داود شیروانی (سده ۹ه‍)

حاشیه بر حاشیه میر سید شریف گرگانی است بر تحریر القواعد المنطقیه که خود آن کتاب هم شرح شمسیه است. با عناوین «قوله ـ قوله» و «قال الشارح».

کامل.

[آستان قدس رضوی، ج ۱، ص ۲۸۹ (با نام حاشیة شرح الشمسیة) و ج ۲۴، ص ۹۴ و ۱۲۳ـ۱۲۴ (در ص ۹۴ نام کتاب به اشتباه حاشیة تحریر القواعد المنطقیه ذکر شده اما در ص ۱۲۳ـ۱۲۴ صورت صحیح آن آمده است)؛ مرعشی، ج ۳۱، ص ۴۵۹ و ج ۴، ص ۸۱۵؛ کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۶۳؛ سپهسالار، ج ۴، ص ۱۶۱ (بدون نام مؤلف و با لغزش در یاد نام کتاب)؛ فهرست ظاهریه، منطق، ص ۱۵۴ (که مؤلف را نشناخته‌اند)؛ ملی تهران، ج ۱۱، ص ۲۳، ش ۱۹۸۸/ع و ص ۶۳۲، ش ۲۲۲۴/ع (که در هر دو مورد نام کتاب و مؤلف را اشتباه معرفی کرده‌اند)؛ دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۶۶۹ و ج ۱۷، ص ۲۹۷]

آغاز: «قوله و رتبته علی مقدمة وثلث مقالات وخاتمة .اعلم ان المصنف رحمه الله قال فاشار الیّ من سعد بلطف الحق الی آخر اوصافه بتحریر کتاب کذا وکذا».

انجام: «فهو لا یلائم المقام ویمکن ان یقال اشار رحمة الله تعالی الی الجواب والایراد بقوله فالاولی».

انجامه: «تمت کتابة هذه الحاشیة المنسوبة الی مولانا داود فی شهر جمادی‌الاول فی سنة اثنی عشرة ومائة والف فی بلدة قارص ارض روم علی ید العبد الضعیف المفتقر الی المولی القوی الغنی محمود بن ملا

علی بن مصلح المقری غفر ذنوبهم المنان واسکنهم بحبوحة الجنان بوسیلة سید الکونین ورسول الثقلین صلوات الله تعالی علیه وعلی آله وصحبه اجمعین. آمین یا معین.

حـمدا او را دهـد عـالی مـراتـب	که خواند فاتحه در حق کاتب
حـرّم الله لحـم کـاتبه عـلی النار	بـوسیلة سـید المـتقین والابـرار

تم تم تم».

۲. شرح خطبة تحریر القواعد المنطقیة «۱۴۸ ب ـ ۱۵۰ ب» (منطق ـ عربی)

از: برهان‌الدین بن کمال‌الدین بن حید

شرح ادبی مقدمه تحریر القواعد المنطقیة فی شرح الشمسیة قطب‌الدین رازی (۷۶۶ق) است. در نسخه ما به اشتباه نام مؤلف برهان‌الدین بن کمال‌الدین بن حیدر نوشته شده است.

کامل.

[کشف الظنون، ج ۲، ص ۱۰۶۳؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۹۰۸ و ج ۱۶، ص ۴۹۰ و ۶۷۰؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۴، ص ۲۱۴ـ۲۱۵؛ مرعشی، ج ۱۲، ص ۱۹۶؛ فهرست ظاهریه، منطق، ص ۱۴۹؛ ملی تهران، ج ۱۳، ص ۳۸۶].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی سید المرسلین وآله اجمعین. وبعد فیقول المحتاج الی الله الملک الکریم برهان‌الدین بن کمال‌الدین بن حیدر عفی عنه لما کان صدر شرح... قوله ان ابهی درر نظم بنیان البیان ابهی افعل التفضیل من البهاء وهو الزینة والحسن والدرر جمع درّ».

انجام: «وقد یقال الصدق والصواب وما یقابلهما مترادفان. قوله من الخطاء فساد الکلام والانحراف عن طریق السداد. تم الحاشیة من یومحمد».

نسخ ترکی، رساله اول: محمود بن ملا علی بن مصلح مقری، جمادی الاول ۱۱۱۴ق در بلده فارس ارض روم، عناوین و نشانیها شنگرف، با حاشیه‌نویسی فراوان به امضاهای: «عصام‌الدین محمد» و «فیض الله رحمه الله» و «ابیوردی» و «محمد قره باغی سلمه الله» و «نورالدین» و «احمد» و «عبدالرحیم» و «للسید قدس سره» و «ابراهیم خلیل رحمه الله» و «محیی‌الدین رحمه الله» و... ، تصحیح شده در کناره صفحات، رطوبت دیده. صفحه عنوان نسخه دعای پایان هر نماز به نقل از شیخ ابوعلی ترمذی و دیباچه رساله نسب و نام رساله اول (حاشیه داود علی السید) نوشته شده است (پ ر). وسط نسخه ۷ برگ قرآن کتابت شده در سده ۱۴ه گذاشته شده است.

خریداری دانشگاه در تیر ۱۳۷۴.

جلد تیماج قهوه‌ای، عطف عنابی، با ترنج و سرترنج و لچکی و جدول. دو طبله جلد مثل هم نیستند و هر کدام از کتابی جداگانه کنار هم قرار گرفته‌اند.

۱۵۰ برگ، ۱۴×۲۰، ۱۷ و ۲۲ سطر، ۱۳×۷ و ۱۱×۱۷.

(۱۰۸۸۴)

مواهب علیه

(تفسیر ـ فارسی)

از: حسین بن علی واعظ کاشفی (۹۱۰ق)

از آغاز تا سوره کهف.

[منزوی، ج ۱، ص ۶۲ـ۶۶؛ ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری، ج ۱، ص ۱۴۷ـ۱۵۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۴۵۷ و ۵۰۳ و ج ۲۲، ص ۴۳۴ـ۴۵۱].

آغاز: «بعد از تمهید قواعد محامد الهی وتأسیس ثنا خوانی حضرت رسالت پناهی علیه وآله وصحبه صلوة مصونة عن التناهی».

انجام: «به ریا و تصنّع عمل نکند که ریا شرک اصغر است و تباه کنندهٔ عمل. نعوذ بالله من الریا ونعتصم به من وقوع الزلل والحمد لله رب العالمین».

انجامه «قد تم من یوم الاحد خلت ثمانیة وعشرون فی شهر محرم الحرام سنه ۱۳۰۰» (مربوط به برگ نونویس آخر نسخه).

نسخ، آیات معرب، سده ۱۱ه، برگ آخر نونویس در یکشنبه ۲۸ محرم ۱۳۰۰ق، نشانیها و آیات قرآن شنگرف، صفحات مجدول به زر و مشکی و لاجورد، صفحه اول و آخر نونویس، برگ اول سرلوح مذهب جدید، چند برگ اول برخی از آیات به زر تحریر شده‌اند، حاشیه برگ ۱۰۴ ر داستانی از عبدالرحیم درباره پدرش در ۱۳۲۷ و ۱۳۲۸ق، بیشتر برگها وصالی شده، صفحات رطوبت دیده، پایان نسخه اشعار سید محمد الوسی مفتی بغداد هنگام فتح عتبات به دست نجیب پاشا نوشته شده در ۱۳۲۲ق، بالای اکثر صفحات موضوع آن صفحه و سوره تفسیر شده را نوشته‌اند و در حاشیه هم اشعار و یادداشتهای پراکنده‌ای کتابت شده است.

خریداری دانشگاه در تیر ۱۳۷۴.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و سرترنج و لچکی و جدول، آبخورده و فرسوده، درون پارچه‌ای.

۳۲۷ برگ، ۱۷×۲۸، ۲۷ سطر، ۱۲×۲۰.

(۱۰۸۸۵)

تقریب المرام فی شرح تهذیب الکلام

(کلام ـ عربی)

از: عبدالقادر بن محمدسعید تختی سنندجی (۱۳۰۴ق)

شرح مزجی بر بخش کلامی تهذیب الکلام تفتازانی است.

کامل.

[اوقاف سلیمانیه عراق، ج ۱، ص ۱۸۳ و ج ۲، ص ۷۸ـ۷۹ و ج ۵، ص ۲۵ـ۲۶؛ مرعشی، ج ۱۹، ص ۱۷۹ـ۱۸۰؛ خانقاه نوربخش، ج ۲، ص ۲۵۱؛ مجلس، ش ۱۶۲۳۹؛ الاعلام، ج ۲، ص ۴۴؛ معجم المطبوعات العربیة، ج ۲، ص ۱۲۹۱؛ ایضاح المکنون، ج ۱، ص ۳۱۴ (که به اشتباه تاریخ وفات او را ۱۳۰۶ق نوشته است)؛ بروکلمان، ج ۱۲، ص ۳۱۷]

آغاز: «نحمد من هدانا الی طریق الاسلام حمداً یوافی نعمه ونشکر الذی وفقنا علی تهذیب الکلام وتقریب المرام شکراً یکافی مزیده».

انجام: «ویرضی انه خیر موفق ومعین والحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد خیر المرسلین وعلی آله واصحابه والتابعین لهم اجمعین آمین یا رب العالمین».

انجامه: «قد تم الفراغ من تسوید هذه النسخة الشریفة المرغوبة المطلوبة بین الطالبین المسماة بشرح التهذیب للعالم الفاضل الغریق فی بحار الرحمة والمغفرة المهاجر فی سبیل الله الشیخ عبدالقادر السنندجی المتوفی فی بلدة سلیمانیة فی ثمان ذی‌الحجه سنة ثلثمائة والف وستة عشر بید الفقیر المحتاج الی عفو ربه الغنی فتح‌الله الخلخالی فی بلدة ساوجبلاغ فی مدرسة القاضی».

نسخ، فتح‌الله خلخالی، ۸ ذیحجه ۱۳۱۶ق در بلده سلیمانیه در ساوجبلاغ[1] در مدرسهٔ قاضی، عناوین و نشانیها شنگرف، ثلث اول نسخه با حاشیه‌نویسی و تصحیح در کناره صفحات.

یادداشتهای ابتدا نسخه: از کاتب: «بدئت بکتابته یوم الاربعاء احد عشر من شهر المحرم الحرام سنة ۱۳۱۶ فی قصبة ساوجبلاغ فی مدرسة القاضی اللهم وفقنی فتح‌الله»، یک بیت شعر از کلیم و مثنوی و دیگرانی بدون اسم، شروط تزویج بدون اجازه پدر، دو معما به نامهای غیاث و علی، معنای مکسر قوافه و آیه‌ای از قرآن.

دو برگ پایانی چند یادداشت منطقی درباره تعریف لفظی و ماهوی و حدّ و تصدیق به نقل از شرح مواقف (حرره بهرام الحسینی لاجل مولانی الشیخ فتح‌الله سلمه الله)، شرح مطالع و عبدالحکیم علی در قصبه سنندج سال ۱۳۱۹. پشت طبله اول جلد نوشته شده: «بدئت بقرائة هذا فی ۱۸ شهر جمادی‌الاخری سنة ۱۳۱۸». برگ آخر پاره شده، دو برگ هم از اول سفید مانده.

خریداری دانشگاه در تیر ۱۳۷۴.

جلد مقوا، سجاف تیماج عنابی و عطف تیماج قهوه‌ای.

۲۸۳ برگ، ۱۸×۲۲/۵، ۹ سطر، ۸/۵×۱۵.

۱. دهی است نزدیک شهرستان بانه که در نزهة القلوب ص ۶۳ هم از آن یاد شده است. رک: لغتنامه دهخدا، ساوجبلاغ. یکی از نسخه‌هایی که در کتابخانه اوقاف سلیمانیه نگهداری می‌شده در مدرسه عباسیه ساوجبلاغ در ۱۲۷۰ق استنساخ شده است. رک: فهرست آن، ج ۵، ص ۲۵.

(۱۰۸۸۶)

المحرر

(فقه شافعی ـ عربی)

از: عبدالکریم بن محمد قزوینی رافعی (۶۲۳ق)

کامل.

[الفهرس الشامل، الفقه و اصوله، ج ۹، ص ۱۴۳ـ۱۴۹؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۱۱۶۲ـ۱۱۶۶؛ گوهرشاد مشهد، ج ۱، ص ۱۰۲ـ۱۰۳]

آغاز: «سبحانک اللهم وبحمدک اسبحک بکبریائک واعتلائک ولی [کذا] وفور نعمائک وآلائک واصلّ علی محمد الذی اصطفیته من انبیائک».

انجام: «فمن رأس المال تعتق والله اعلم بالصواب. قال المصنف... نختم الکتاب ونرجوا ان یعتق الله رقابنا من النار واغفر اللهم اعتق رقبة من النار واغفر له... انک ولی الاجابة وقابل الانابة».

انجامه: «قد وقع الفراغ من تصحیح هذه المحرر فی شهر ربیع‌الاخر فی سنة اودلیل علی ید الاثیم ابوطالب ابن الشیخ علی المرحوم فی تاریخ اربع وتسعین ومأتین بعد الالف من هجرة النبویة سنة ۱۲۹۴» (بخشهای نونویس).

نسخ معرب، به چندین خط از سده‌های ۱۲ و ۱۳ه، برگ اول و ۴ برگ آخر به خط ابوطالب بن شیخ علی در ربیع‌الاخر ۱۲۹۴ق، عناوین درشت‌تر که درون حروف آن با شنگرف تزئین شده است، با حاشیه‌نویسی فراوان بین سطور و کناره صفحات، معنای بسیاری از لغات به فارسی نوشته شده است، تصحیح شده، نسخه بسیار آبخورده، ابتدای نسخه تعریف فقهی چند اصطلاح تجاری مانند مضارعه و مودع و سلم، نسخه فرسوده و صفحات به طرز ناشیانه‌ای وصالی شده، پایان نسخه چند یادداشت سیاق، پشت هر دو طبله جلد مشق خط کرده‌اند.

وسط نسخه یک برگ از تخمیس قصیده برده با آغاز:

لما علمت بطرف منک منسجم   ظننت فیک غراما غیر منحسم

فقلت قل لی برب البیت والحرم   امن تذکر جیران بذی سلم

آستر و بدرقه دو برگ از نسخه نفیسی از دیوان خواجوی کرمانی مربوط به سده ۸ه را قرار داده‌اند. متأسفانه این نسخه نفیس تلف شده و شاید از خوشوقتی باشد که حداقل دو برگ آن بدین گونه باقیمانده است.

این دو برگ به خط تعلیق زیبای سده ۸ه نوشته و حروف قافیه آن یک در میان با زنگار و شنگرف تزئین شده‌اند.

خریداری دانشگاه در تیر ۱۳۷۴.

جلد تیماج قهوه‌ای، عطف پارچه‌ای، فرسوده و مستعمل.

۲۱۷ برگ، ۱۶/۵×۲۲، ۱۴ـ۱۷ سطر، ۱۱×۱۶/۵.

(۱۰۸۸۷)

مواهب علیه

(تفسیر ـ فارسی)

از: حسین بن علی واعظ کاشفی (- ۹۱۰ق)

از سوره مریم تا سوره کافرون، از آغاز و انجام و وسط افتادگی دارد.

[رک: ش ۱۰۸۸۴]

آغاز افتاده: «چون وضع حمل نزدیک رسید مریم درخت خرمای خشک شده دید شاخه‌های آن بریده و نه مانده فاجاءها المخاض پس آورد او را درد زادن الی جذع النخلة».

انجام افتاده: «سورة الکافرون... تو یک سال خدایان ما را پرستش کن تا ما نیز یک سال خدای تو به جای آریم. پیغام بدان حضرت رسید و مقارن حال جبرئیل ؑ نازل شده».

نستعلیق، سده ۱۱هـ، عناوین و ابیات قرآن و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به شنگرف و لاجورد، ۲ برگ اول نونویس که پاره شده‌اند، در حاشیه تصحیح شده، حاشیه صفحات رطوبت دیده و اندکی موریانه خورده، گوشه سمت چپ بالای صفحات نام سوره‌ها نوشته شده.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۵.

جلد تیماج مشکی ضربی، با ترنج و سرترنج و جدول، آسیب دیده.

۵۴۱ برگ، ۱۳/۵×۲۵، ۲۱ سطر، ۹×۱۸.

(۱۰۸۸۸)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: غلامحسین مولوی، تنها (معاصر)

شامل اشعار سروده شده سالهای ۱۳۵۵ـ۱۳۶۵ش.

بالای تمام اشعار نام، محل سرودن، تاریخ سرایش و تعداد ابیات آنها نوشته شده است.

شامل ۴ بخش:

بخش اول: غزلیات، ۸۷۹ قطعه شعر، ۱۳۶ ص.

بخش دوم: رباعیات، ۳۲۹ شماره، ۱۵ ص.

بخش سوم: مثنوی و قطعه، ۳۷ شعر، ۸ ص.

بخش چهارم: ۱۵۹ تضمین غزلیات حافظ، ۷۲ ص.

[رک: ش ۱۰۷۵۰ نسخه‌ای دیگر از اشعار وی]

آغاز: قصیده در سوگ استادی ارجمند که چهل سال مرا درس شاعری آموخت (استاد محمدعلی ناصح) آدینه ۶۵/۶/۲۱، بیست و هفت بیت:

آن یگانه در سخن استاد در شعر دری ... جسته در این فن به جمله سرفرازان سروری

انجام:

من کیم هستی نهاده در سر سودای عشق ... زندگی سر داده یکسره در پای عشق

مولوی آن گوهر تابنده دریای عشق ... گریه حافظ چه سنجد پیش استغنای عشق

کاندرین دریا نماید هفت دریا شبنمی

نستعلیق، خط مولف، ابتدای نسخه یادداشتی از شاعر که این کتاب را «جلد نخست غزلیات و اشعار متفرقه و تضمین غزلهای خواجه شیراز (لسان الغیب)» به کتابخانه انجمن ادبی ایران هدیه کرده است. نوشته شده روی کاغذهای خط دار، چندین جای نسخه مهر «اهدائی رئیس انجمن ادبی ایران محمدعلی ناصح».

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۵.

جلد گالینگور سرخ، عطف و گوشه‌ها روکش پارچه‌ای.

۲۹۳ صفحه، ۲۲×۳۵، ۳۴ سطر، ۱۶/۵×۳۰.

(۱۰۸۸۹)

مجموعه دعا

(دعا ـ فارسی و عربی)

مجموعه ادعیه و اوراد است که کاتب نسخه از منابع مختلف جمع کرده است. در آن از مهج الدعوات، مفتاح الجنان، بحار الانوار و زاد المعاد مجلسی قدس سره و کلم الطیب سید علی خان مدنی یاد کرده است.

این ابواب را از کتابی نقل کرده که علی رغم جستجوی فراوان به نام و نشان آن دست نیافتم:

باب دویم: در اول ماه رجب (۱۴۹ر).

باب سیم: در اعمال ماه شعبان (۱۷۲ر).

باب چهارم: در اعمال ماه رمضان (۱۷۷پ).

اعمال ماه ذی‌الحجه (۳۳۴ر).

انجامه: «حرره العبد الاقل الاثم الخاسر ابن حاجی عباس محمدباقر الطهرانی فی سنة ۱۲۴۷ به جهت محبّ واقعی آقا عبدالله طهرانی الاصل».

نسخ معرب و ترجمه‌های زیر سطور نستعلیق شنگرف، محمدباقر بن حاجی عباس طهرانی، ۱۲۴۷ق برای آقا عبدالله طهرانی الاصل، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب و مرصع،

دو صفحه اول حاشیه‌های زرین با طرحهای اسلیمی و بین سطور طلااندازی دندان موشی، کناره صفحات و بین سطور مجدول به زر، ابتدای نسخه یک روایت از پیامبر در زمان معراج ایشان و دو دعا و چند حرز و در پایان ۴ نسخه پزشکی به همراه یک دعا.

اهدایی دکتر اصغر مهدوی در فروردین ۱۳۷۶.

جلد روغنی نفیس دو رو، با نقش گل و بوته و جدول، درون گل نرگس با زمینه قرمز.

۳۷۳ برگ، ۱۲×۱۹، ۱۲ سطر، ۸×۱۵.

(۱۰۸۹۰)

قرآن کریم

کامل، با ترجمه زیرسطور به فارسی.

آغاز ترجمه: «به نام خدای بخشنده مهربان، همه سپاس مر خدای را است که پروردگار عالمیان است، بخشنده و بخشاینده، خداوند روز جزا، ترا می‌پرستیم و همین از تو یاری می‌خواهیم، راه بنما به ما راه راست».

انجام ترجمه: «پادشاه آدمیان، معبود آدمیان، از شر دیو وسوسه کننده مردمان باز پس‌رونده، آن وسوسه کننده که وسوسه کند در سینه‌های مردمان از پری و آدمی».

نسخ معرب، ترجمه زیر سطور به نستعلیق شنگرف درون خطوط زرین، سده ۱۳ق، دو صفحه اول و دو صفحه آخر تمام مذهب مرصع نفیس پرکار با نقوش اسلیمی گل و بوته، حاشیه سازی شده به زر و لاجورد و شنگرف و سفیداب و مشکی، بین سطور طلا اندازی دندان موشی، صفحات مجدول به زر و لاجورد و تحریر مشکی، فواصل آیات دوایر زرین، علایم وقف و تقسیمات قرآنی شنگرف، در حاشیه احزاب و اجزاء با شمسه‌ها و ترنجهای زرین و نفیس مشخص شده‌اند، سر سوره‌ها داخل کتیبه مذهب و مرصع و به خط ثلث و قلم سفیداب، سه برگ آخر نسخه خواب دیدن در روزهای مختلف ماه، در بیان آن که هر ماهی بر چه نو شود، و دعای وقت دیدن ماه نو، و ۹ تاریخ تولد از ۱۳۲۴ تا ۱۳۷۷ش.

اهدایی دکتر محمد نیک‌فرجام در دی ۱۳۷۷.

جلد روغنی دو روی نفیس، بیرون با نقشهای اسلیمی گل و بوته و زمینه مشکی و جدول، درون زمینه نارنجی، با همان نقوش، اندکی موریانه خورده عطف تیماج مشکی، ترمیم شده با تیماج زیتونی.

۴۰۵ برگ، ۱۴×۲۳/۵، ۱۲ سطر، ۱۰/۵×۱۸.

(۱۰۸۹۱)

ترجمه اشکال العالم

(جغرافیا ـ فارسی)

متن: ابوالقاسم بن احمد جیهانی (نیمه دوم قرن ۴ق)

ترجمه: علی بن عبدالسلام کاتب (قرن ۷ق)

خلاصه جغرافیای عالم در ۲۰ اقلیم است. ترجمه شده به نام ابوالمفاخر علی خواجه فرزند محمدولی امیرالمؤمنین افتخار بخارا که می‌باید همان کسی باشد که در ۶۱۶ق به امیری آن ایالت رسیده بود.

نسخه عربی اشکال العالم تاکنون به دست نیامده است اما از ترجمه آن سه نسخه می‌شناسیم:

۱. نسخه موزه کابل، به خط حاجی خان بن محمدحسین قزوینی که نسخه حاضر از روی آن نوشته شده است. مورخ ۱۰۱۸ق. رک. برکوی افغانستان، ص ۱۰۴ـ۱۰۵.

۲. موزه بریتانیا، شماره Add.23542، مورخ ۱۴ رمضان ۱۲۵۱ق.

۳. موزه بریتانیا، شماره Or.1587، نوشته ملا محمدمنور کشمیری در ۱۷ جمادی‌الاول ۱۲۵۶ق.

چاپ: از روی نسخه حاضر و نسخه Or.1587 موزه بریتانیا، مشهد، به‌نشر انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۶۸ش، با مقدمه و تعلیقات فیروز منصوری، ۳۲۴ص.

[مقدمه کتاب؛ منزوی: ج ۶، ص ۳۹۳۲ـ۳۹۳۳؛ فهرستواره: ج ۱، ص ۱۶۹ و ۲۲۹؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۶۰۵ و ۸۱۶؛ ترجمه اشکال العالم، سعید نفیسی، راهنمای کتاب، س ۲، ش ۳، آذر ۱۳۳۸، ص ۳۷۴ـ۳۷۸]

آغاز: «هزاران هزار حمد و ثنا و شکر و سپاس خدای را تبارک و تعالی که ملک الملوک و رب الارباب است و روزی رسانندهٔ بندگان».

انجام: «و اصلاح آن از راه کرم و لطف به جای آرند و تبدیل لفظ سقیم به دیگری مستقیم واجب و لازم شمرند. والله تعالی فی عون العبد مادام العبد فی عون اخیه اعلم والسلام».

انجامه: «فرغ من تحریر هذا الکتاب مترجمه العبد الاصغر علی بن عبدالسلام الکاتب العبد الضعیف نحیف حاجی خان ابن مرحومی مغفوری حاج محمدحسین قزوینی غفر ذنوبه وستر عیوبه، تحریراً فی تاریخ شهر جمادی‌الثانی قلمی شد سنه ۱۸. تمت الکتاب بعون الملک الوهاب. روز جمعه ۸ جدی ۱۳۲۹ در شهر نو کابل حین توقف زمستانی سال اول وکالت من در دوره ششم شورای ملی نقل شد».

نستعلیق، جمعه ۸ جدی ۱۳۲۹ش در شهر نو کابل از روی نسخه خط حاجی خان بن محمدحسین قزوینی در جمادی‌الثانی ۱۰۰۸ یا ۱۰۱۸ق؛ ابتدای کتابت در صفحه اول «شهر نو کابل اول قوس ۱۳۲۸»، با یادداشتهایی در حاشیه، ۴ برگ در آغاز و ۲۱ برگ در پایان سفید، پشت طبله اول جلد و برگ

سوم بخشهایی از مطالب کتاب که برای مرحوم نفیسی جالب توجه بوده با شماره صفحات نوشته شده است. بعضی از عبارات با مداد سرخ علامتگذاری شده‌اند.

اهدایی ایرج افشار در اسفند ۱۳۷۷ با یادداشت او: «مرحوم سعید نفیسی مقاله‌ای درباره این کتاب نوشت و به من داد که در مجله راهنمای کتاب چاپ کردم و این نسخه را که خود نویسانیده بود نیز به من داد که بلکه در مجله فرهنگ ایران زمین به چاپ برسانم و من مترصد آن بودم که در سفری به کابل بتوانم با نسخه آن جا مقابله کنم و از صحت استنساخ کاتب مختار مرحوم نفیسی آگاه شوم ولی هیچ یک ازین مقاصد عملی نشد. مشخص نویسنده از وکلای مجلس افغانستان بوده و قطعاً دوست مرحوم نفیسی»[1].

و زیر آن: «چون مجموعه‌ای از کتابهای مرحوم سعید نفیسی در کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران محفوظ است این نسخه را برای نگاهداری بدانجا می‌سپارم».

جلد گالینگور سبز.

۹۱ برگ، ۱۶×۲۱، ۱۸ سطر، ۱۳/۵×۱۶/۵.

(۱۰۸۹۲)

مجموعه:

۱. یوسف و زلیخا «۱ پ ـ ۱۱۴ ر» (ادبیات ـ فارسی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق)

کامل.

[منزوی، ج ۴، ص ۳۳۳۱ـ۳۳۴۰؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۵۵۶ـ۵۷۷].

آغاز:

الهی غنچه امید بگشای   گلی از روضه جاوید بنمای

بخندان از لب آن غنچه باغم   وز آن گل عطر پرور کن دماغم

انجام:

از این صحرا جواد نامه کن پی   وز این سودا سواد جامه کن طی

زبان را گوشمال خاموشی ده   که هست از هر چه گویی خاموشی به

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب علی ید اقل التراب الاقدام المؤمنین محمدجعفر ابن مرحوم مغفور جنت مکان قدس آشیان میرزا محمدصادق فی شهر شوال المکرم سنه ۱۲۴۴».

۱. در مقاله نفیسی تصریح شده نسخه به خط عبدالحی حبیبی است.

۲. غنیه و ریّا «۱۱۴ ر ـ ۱۲۳ پ» (ادبیات ـ فارسی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق)

داستان کوتاه عاشقانه غنیه و ریّا است که پس از وصال یکدیگر به دست راهزنان کشته می‌شوند.

کامل.

[منزوی، ج ۴، ص ۳۲۱۹ (یک نسخه)؛ سپهسالار، ج ۵، ص ۶۰۲؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۸، ص ۲۴۱۵].

آغاز:

مختصر نام مهتری زعرب   رفت تا روضه نبی یک شب

رو در آن قبلهٔ دعا آورد   لب بندگی به جا آورد

ساخت بالین ز آستان نیاز   گوش بنهاده بر نشیمن راز

انجام:

ز اهل دل هر که آن رقم خواند   حال آن کشتگان غم داند

جانشان غرق رحمت است آباد   گر چه ایشان از این جهان در داد

نسخ، محمدجعفر بن میرزا محمدصادق، شوال ۱۲۴۴ق (رساله اول)، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، ابتدا و انتها و وسط هر بیت سه دایره شنگرف کوچک روی هم به صورت ستاره کشیده شده‌اند. ابتدای نسخه تملک مهدی یوسفی نجات با مهر طغرایی او، این مهر در روی تمامی صفحات نقش بسته است. و تملک محمدحسین بن سید محمدباقر و یادداشت یادگاری در شب عید ماه مبارک ۱۲۹۲ق، چندین جای نسخه یادداشت یادگاری اسدالله ولد میرزا عبدالحسین در ۲۰ محرم ۱۳۳۵ ثبت و حسین بن حبیب‌الله سری و علی‌محمد بن میرزا عبدالوهاب خان.

اهدایی مهدی یوسفی نجات در مهر ۱۳۷۸.

جلد تیماج قهوه‌ای ضربی، با ترنج و سرترنج و نجکی، مجدول کرهی.

۱۲۳ برگ، ۱۴×۲۰/۵، ۱۴ سطر، ۸×۱۵.

(۱۰۸۹۳)

کتابچه دخل و خرج

(فارسی)

حسابهای تجاری شخصی است مربوط به سالهای ۱۳۲۱ الی ۱۳۳۰ق.

سیاق، سده ۱۴هـ، چندین جای نسخه مهر طغرامانند مهدی یوسفی نجات، و ابتدای نسخه یادداشت او: «خریدم این دفتر حساب و کتاب بقالان و بارفروشان قدیم را به خط سیاق از اصفهان با کسب تجاربی در زمینه خرید و شناختن نسخ خطی در روز جمعه ۱۳۷۴/۱/۱۱ هجری شمسی مهدی یوسفی نجات».

اهدایی مهدی یوسفی نجات در مهر ۱۳۷۸.

جلد تیماج عنابی، مجدول یک لا، بیاضی.

۱۳۳ برگ، ۱۶×۷/۵، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۸۹۴)

عکسهای تاریخی مربوط به دوران پهلوی.

(۱۰۸۹۵)

روضة الصفاء فی سیرة الانبیاء و الملوک و الخلفاء (تاریخ ـ فارسی)

از: محمد بن خاوند شاه میرخواند (۹۰۳ق)

جلد دوم.

[منزوی، ج ۶، ص ۴۱۵۳-۴۱۷۱؛ مشترک پاکستان، ج ۱۰، ص ۹۸-۱۰۳؛ فهرستواره، ج ۱، ص ۶۱۹-۶۲۲؛ آستان قدس رضوی، ج ۴، ص ۸۳ و ج ۷، ص ۱۱۴]

آغاز: «عنوان صحیفه مرادات و فهرست مجموعه سعادات مبنی از حکایات ناقدان سیر عظام سلف و مبتنی به روایات ناقلان».

انجام: «و هیچ شک نیست که در اوقات این کروبیان عرش و مقیمان فرش را واجب بود که دست به آمین بردارند. وبالله العصمة والتوفیق».

انجامه: «سمت اتمام و توفیق اختتام یافت جلد ثانی به توفیق ربانی از مجلدات روضة الصفا از مصنفات حضرت بلاغت شعاری میرخوند در جمیدالاول سنه ۱۰۶۹ صورت اتمام یافت الحمد لله رب العالمین».

نستعلیق، عبارات عربی نسخ، جمادی‌الاول ۱۰۶۹ق، عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه بالایی صفحات اندکی رطوبت دیده. پایان نسخه یادداشت خریداری محمدصادق ولد میرزا حسین اسهراب به مبلغ ظاهراً شش هزار دینار در جمادی‌الاول ۱۱۸۸ق با مهر مستطیل: «یا صادق الوعد ۱۲۷».

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۸.

جلد تیماج قهوه‌ای، با ترنجی که درون آن نام کتاب را نوشته‌اند، زرین، جدول‌دار گرهی. (جلد برای چاپ سنگی مجلدات چهارم تا هفتم روضة الصفا بوده است)، کمی آسیب دیده.

۳۵۰ برگ، ۲۹×۱۸/۵، ۲۴ سطر، ۲۱×۱۱/۵.

(۱۰۸۹۶)

کلیات سعدی (ادبیات ـ فارسی)

از: مصلح‌الدین بن مشرف شیرازی، سعدی (۶۹۱ق)

شامل:

۱. مقدمه کلیات «۱ ب ـ ۲ ر»

از: علی بن احمد بن ابی‌بکر بن بیستون

آغاز: «شکر و سپاس معبودی را جلّت قدرته که آفریننده مخلوقات عالم است و روزی دهنده بنین و بنات آدم».

انجام: «و باقی را هیچ تصرف نکرد و همه را بر آن ترتیب کرده به اتمام رسانید والحمد لله رب العالمین».

۲. مجالس پنجگانه «۲ ر ـ ۱۰ ب»

آغاز: «مجلس اول در تعریف دیباچه... سپاس بی غایت و ستایش بی نهایت آفریدگاری را سزاست که از کمال موجودات».

انجام: «آن را که نویسم و آگاه گردانم و نه آن را که بشویم و با کس مشورت نمایم».

۳. سؤال صاحب دیوان «۱۰ ب ـ ۱۱ ر»

آغاز: «صاحبقران خواجه زمان نیکو سیرت و صورت دوران شمس الدنیا و الدین صاحب دیوان ماضی علیه الرحمة مکتوبی به خدمت شیخ العارف».

انجام: «بعضی را در وجه عمارت رباط که در قلعه قهندز است صرف کرد و بعضی را به جهت سفره آینده و رونده بهاد. تمت الرسالة».

۴. رساله در عقل و عشق «۱۱ ر ـ ۱۲ ر»

آغاز: «رساله چهارم در سؤال مولانا شمس‌الدین نظری از حضرت شیخ السالکین شیخ سعدی رحمة الله. بیت:

سالک راه خدا پادشه ملک سخن ای زالفاظ تو آفاق پر از دُر یتیم»

انجام:

آن نه روی است که من وصف جمالش دانم این حدیث از دگری پرس که من حیرانم

والله اعلم بحقایق الامور

۵. نصیحة الملوک «۱۲ ر ـ ۱۶ پ»

آغاز: «الحمد لله الکافی حسب الخلایق وحده والحمد لله نعمته واستزید من کرمه واشهد ان... بعد از ثنای خداوند عالم و نعت بهترین فرزند آدم»

انجام: «سرجمله پندها این است که تقویت دین کند و دست سخاوت گشاده دارد.

که زرافشان چو دنیا بباید گذاشت   که سعدی در افشاند چون زر نداشت»

۶. رساله ملک شمس‌الدین تازی کوی «۱۶ پ ـ ۱۷ ر»

آغاز: «در زمان ملک عادل خواجه شمس‌الدین تازی کوی سپهسالار شهر خرمایی که تسعیر اندک داشت به بهای گران به بقالان شهر شیراز طرح کردند»

انجام: «و مشهور گردید که شمس‌الدین تازی کوی از بهر خاطر شیخ سعدی رحمة الله علیه خرمایی که به بقالان طرح داده بودند بخشیده است والله اعلم»

۷. گلستان «۱۷ پ ـ ۴۹ ر»

۸. بوستان «۴۹ پ ـ ۱۰۵ ر»

۹. قصاید «۱۰۵ ر ـ ۱۲۲ ر»

آغاز:

شکر و سپاس نعمت و منت خدای را   پروردگار خلق و خداوند کبریا

انجام:

نه حسن آخری دارد نه سعدی را سخن پایان   بمیرد تشنه مستسقی و دریا همچنان باقی

۱۰. ملمعات «۱۲۲ ر»

آغاز:

به قلم راست نیاید صفت مشتاقی   سادتی احترق القلب من الاشواقی

انجام:

سعدی از دست غمت چاک زده دامن غم   بیشتر زین نکند صابری و مشتاقی

انجامه: «در یوم شنبه ۱۱ شهر رمضان المبارک کتاب ملمعات تمام شد»

۱۱. طیبات «۱۲۲ پ ـ ۱۷۲ پ»

کاتب در پایان به اشتباه این بخش را بدایع خوانده است.

[رک: ش ۱۰۷۳۰/۲]

آغاز:

اول دفتر به نام ایزد دانا   صانع و پروردگار و حی و توانا

انجام:

نقاش وجود این همه صورت که بنا کرد   تا نقش ببینی و مصوّر بپرستی

تمة البدایع.

۱۲. غزلیات قدیم «۱۷۳ ر ـ ۱۸۶ پ»

آغاز:

ای که انکار کنی عالم درویشان را   تو چه دانی که چه سودا به سر است ایشان را

انجام:

سیلاب قضا نسترد از دفتر ایام   اینها که تو بر خاطر سعدی بنوشتی

تمت بالخیر والعافیة.

۱۳. ترجیع بند «۱۸۷ ر ـ ۱۹۰ پ»

[رک: ش ۱۰۷۳۰/۱]

۱۴. قطعات «۱۹۱ ر ـ ۱۹۴ ر»

آغاز: «الحمد لله علی نعمه زاید المزید من کرمه واشهد ان لا اله الا الله...

نگین ختم رسالت محمد عربی   شفیع روز قیامت محمد مختار

انجام:

راست خواهی سگان بازارند   استخوان از تو دوستتر دارند

۱۵. المضاحکات «۱۹۴ پ ـ ۱۹۷ پ»

آغاز: «اللعن الشیطان والشتم الخنطان لعناً لا یشبه الزمان وشتماً لا یحمله الدوران علی الذی جمع بیننا وبین النسوان»

انجام: «که آواز طبل من نمی آید گناه از من نیست بلکه از تست. تمت المضاحکات»

۱۶. هزلیات «۱۹۸ ر ـ ۲۰۲ پ»

اغاز: «قال السعدی الزمنی بعض ابناء الملوک ان اصنف لهم کتاباً فی اللغو علی طریق السوزنی».

انجام:

مردان شه بـه خویشتن سپرده‌اند این ره	لا حـــول و لا قـــوة الا بـــالله

تمت بالخیر.

نستعلیق، سده ۱۳هـ، بخش مقمحات شنبه ۱۱ رمضان، در متن و حاشیه نوشته شده، عناوین و نشانیها شنگرف، مجدول به زر و لاجورد و شنگرف، دو صفحه ابتدایی هر رساله با حاشیه‌سازی و طلاانداری بین سطور و سرلوح، این صفحات در ابتدای رساله‌ها سرلوح مزدوج مذهب مرصع معمولی دارند: ۱ پ، ۱۷ پ، ۴۹ پ، ۱۰۵ پ، ۱۲۲ پ، ۱۷۳ ر، ۱۸۷ ر، ۱۹۱ ر. دو صفحه پایانی اشعاری که علی‌محمد روشن در سن ۶۰ سالگی در غره صفر ۱۳۳۹ برابر اردیبهشت ۱۳۳۹ش در تهران از خود نوشته است.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۸.

جلد روغنی دو رو، با ترنج و سرترنج و لچکی و جدول، باکتیبه بازوبندی دور تا دور آن، درون کتیبه غزلی از حافظ نوشته شده با تاریخ: «در یوم چهارشنبه هشتم شهر جمادی‌الاخری مطابق اودئیل فی سنة ۱۲۵۷» در هر دو دفه جلد.

در دفه اول این غزل حافظ نوشته شده:

سرو بالا بلند خوش رفتار	دلبـر نـازنین دل رخسـار

و در دفه دوم این غزل:

دل شـــوق لبت مـــدام دارد	یـا رب زلبت چـه کـام دارد

درون گل نرگس ساده آب و رنگ با زمینه سرخ. عطف تیماج تریاکی.

۲۰۲ برگ، ۱۶×۲۸/۵، سطور مختلف.

(۱۰۸۹۷)

گوهر مراد

(فلسفه ـ فارسی)

از: عبدالرزاق بن علی فیاض لاهیجی قمی (۱۰۷۲ق)

کامل.

[رک ش ۱۰۸۲۸]

انجامه: «تمت هذه النسخة الشریفة الموسومة بگوهر مراد من جملة مؤلفات الشیخ المعظم ومولانا المکرم ملاذ افاضل الامم کاشف المشکلات العقلیة والنقلیة مخزون النفایس من مباحث الفروع والاصول مظهر العرایب فی مناظرات المعقول والمنقول افصح البلغا وابلغ الفصحا واقف غوامض آیات الکلام عارف دقایق احادیث سید الانام مولانا ومولی الانام شیخنا وشیخ الاسلام امام ائمة الدنیا بالاتفاق ملاذ اعاظم

العلماء علی الاطلاق مولانا عبدالرزاق نعمد [کذا: تغمد] الله بغفرانه واسکنه بحبوحة جنانه قد فرغ من تسوید رسالة الشریعة فی ۱۶ شهر صفر المظفر سنة ۱۲۱۶».

نستعلیق، ۱۶ صفر ۱۲۱۶ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در پایان غزلی از دیوان شمس تبریزی نوشته شده در ۱۳۵۲/۱۱/۲۲ به خط روشن و معمای تقسیم ۱۷ شتر که امیرالمؤمنین آن را حل کرده و مهر مربع: «محمد الموسوی»، برگ ۱۰۲ ر مهر بیضوی «صراط علی حق نمسکه عبده....». ابتدای نسخه یک غزل و یادداشت امیر احمد حسینی در ۱۳۵۸/۱۱/۲۷ تقدیم به جناب روشن و یک مهر مربع.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۸.

جلد تیماج دو رو، بیرون قهوه‌ای مجدول گرهی. عطف تریاکی. درون مشکی.

۱۵۵ برگ، ۱۶/۵×۲۸/۵، ۲۶ سطر، ۹/۵×۲۲.

(۱۰۸۹۸)

مفاتیح الاصول

(اصول فقه ـ عربی)

از: سید محمد بن علی طباطبایی، مجاهد (۱۲۴۲ق)

جلد اول.

[ذریعه، ج ۲۱، ص ۳۰۰؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۶، ص ۴۶۸ـ۴۷۴؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۸، ص ۴۲۴۹ـ۴۲۵۲؛ الهیات تهران، ج ۱، ص ۵۶۹ـ۵۷۰ و ج ۲، ص ۴۳۷؛ التراث العربی المخطوط، ج ۱۲، ص ۹۹ـ۱۰۱]

اغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله الطاهرین. مفاتیح اللغات قال الله تبارک وتعالی وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه القول فی الدلالة. مفتاح اختلف العلماء فی ان اللفظ هل یدل علی معناه بالذات او بوضع الواضع علی قولین».

انجام: «اتفقوا علی ان نسخ سنة من سنن العادة لا یکون نسخاً لتلک العادة کنسخ ستر الرأس والوقوف علی یمین الامام فی الصلوة».

انجامه: «انتهی وما ذکروه جید والتمس منکم ایها الناظرین الی هذه النسخة الشریفة المسماة بمفاتیح الاصول من تصنیفات مولانا وملاذنا رئیس المعدلین وقدوة المجتهدین حاوی المعقول والمنقول ومستنبط الفروع من الاصول استاد الاساتدین المعلم الثانی والعالم الربانی السید محمد دام ظله العالی ان رأیتموها ناقصة ام مغلقة فصححوها وادرئو بالحسنة السیئة کما قال الله تعالی ویدرئون بالحسنة السیئة لانی کنت فی اول شبابی واصابتنی من الدهر هموم ودیون وغموم لأنها صبّت علیّ مصائب لو انها صبّت علی الایام صرن لیالیاً وقد فرغت من تسویده وتمیقه بامر السیدین السندین والفخرین المعتمدین والنورین النیرین والاکرمین المکرمین مفتاحین الحاجات ومرکزین الطلبات مولاینا وملاذینا السید

مهدی واخیه سید باقر دام ظلهما العالی فی العشر الثانی من الشهر الاول من العشر الرابع من السنة الرابعه من المائة الثالثة من الالف الثانی من الهجرة النبویة علیه الف آلاف سلام وتحیة وانا العبد المذنب الجانی تراب اقدام المؤمنین نجفعلی ابن محمد الکرمانی اصلاً والنجفی مولداً ومسکناً ومدفناً ان شاء الله تعالی والتمس منکم الدعاء لعل الله ان یحدث بعد ذلک امراً سنة ۱۲۳۴».

نسخ، نجفعلی بن محمد کرمانی، به امر سید مهدی و برادرش سید باقر، دهه دوم محرم ۱۲۳۴ق، عناوین و نشانیها شنگرف، تصحیح شده، بالای بیشتر صفحات نوشته‌اند: «رب وفق للاتمام»، پایین صفحات در گوشه سمت چپ بیشتر انها کلمه بلغ امده است. پشت طبله دوم جلد دو دعا نوشته‌اند. پایان نسخه یادداشتی از علی‌محمد روشن در یکم محرم الحرام ۱۴۰۰ق در اسامی ۱۴ معصوم و برابر نام انها از حروف مقطعه قران.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۸.

جلد تیماج سرخ سوخت، با ترنج و سرترنج زرین، مجدول کرهی.

۱۷۳ برگ، ۲۰×۳۰، ۳۱ سطر، ۱۲×۲۲/۵.

(۱۰۸۹۹)

زاد المعاد

(دعا ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (-۱۱۱۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۷۵۱؛ مشار فارسی، ج ۳، ص ۲۷۴۱-۲۷۴۲]

به ضمیمه دعای جوشن کبیر و دعای توبه صحیفه سجادیه و دعای مجیر (در متن) و دعای مکارم الاخلاق (در حاشیه) در ۱۶ برگ پایانی.

انجامه: «کتبه بحول الله وقوّته الحقیر الفقیر العبد احمد بن محمد التبریزی حامداً لله علی ما وفّقه باتمام هذه النسخة الشریفة ومصلیاً علی سماء الجود ومبدأ الوجود محمد وآله الذین هم خیر البریة ومستغفراً له ولوالدیه وللمؤمنین سیما للاخ الاعز ذی الفطرة السلیمة سمیّ ثامن ائمة الهدی صلوات الله علیهم ما دامت الارض والسماء بن المرحوم المغفور الحاج محمدصادق قدس الله روحه وعطّر مضجعه الحاج علیرضا التاجر الیزدی لازال مؤیّداً بتوفیق الله وتأییده اللهم یا من لا یخیّب رجاء الراجین صلّ علی محمد وآله الطاهرین وانفعه بها کما کان بانیاً لها وقد وقع من تحریرها الفراغ فی الحول الثانی والسبعین بعد المأتین والالف من الهجرة المقدسة علی هاجرها وآله الصلوة والسلام».

چاپ سنگی، تبریز، ۱۲۷۲ق، نسخ، احمد بن محمد تبریزی، وزیری، کاتب در انجامه از حاج محمدصادق و حاج علیرضا تاجر یزدی یاد کرده است، تمامی صفحات با شنگرف جدول‌کشی شده است.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج سرخ، مجدول کرهی.

۲۱۲ - ۱۱ برگ، ۲۶×۱۶/۵، ۲۱ سطر، ۱۱×۱۹.

(۱۰۹۰۰)

[کتاب دعا]

(دعا ـ فارسی)

از: محمدرضا بن محمدتقی تبریزی، مسکین قلندر (سده ۱۲هـ)

در مقدمه کتاب آمده است: «این رساله‌ای است محتوی بر ذکر ادعیه و اعمال سنه، منقول از کتب معتبره علمای دین رضوان الله علیهم اجمعین بر وجه ایجاز و اختصار که بندهٔ احقر محمدرضا بن محمدتقی التبریزی المعروف بمسکین القلندر عفر لهما با عدم سرمایه و استعداد و وفور نسخ معتبره معتمده در این مواد به محض این که خود را ابد الدهر مذکور خاطر داعیان داشته وسیلهٔ طلب مغفرت خود و والدین سازد، جسارت به جمع آن نموده، مشتمل بر مقدمه و دوازده باب و خاتمه گردانید».

مؤلف کتاب را به نام خاصی نخوانده است. من هم به شرح حالی از او و نسخه دیگری از این کتاب دست نیافتم. تنها می‌دانیم که مذهبش شیعی و شغلش کتابت بوده و نسخه‌های متعددی را استنساخ کرده است. از جمله در انجامه قرآنی که در ۱۱۵۷ق در حیدرآباد کتابت کرده بود آمده که این قرآن ۶۷ قرآنی است که نوشته است. رک: فهرست نسخه‌های عربی سالارجنگ، ج ۱، ص ۹۶-۹۷.

قرآن دیگری هم به خط او می‌شناسیم که در آستانه حضرت عبدالعظیم شهرری نگهداری می‌شود. این قرآن به سال ۱۱۵۶ق در حیدرآباد کتابت شده است. رک: فهرست آستانه حضرت عبدالعظیم، ج ۱، ص ۴۲۴.

نسخه حاضر (کتاب دعا) هم در لیلة الرغائب سال ۱۱۵۹ق در حیدرآباد پایان یافته است.

از این همه چنین به دست می‌آید که وی بین سالهای ۱۱۵۶ تا ۱۱۵۹ق در حیدرآباد می‌زیسته و به کتابت مشغول بوده است. نام و نشان او در کتاب احوال و آثار خوشنویسان مرحوم بیانی هم نیامده است.

عناوین ابواب آن چنین است:

مقدمه: در بیان اعمالی است که در هر ماه باید به عمل آورد.

باب اول: در فضیلت و اعمال ماه مبارک رجب است، در ۵ فصل.

فصل اول: در بیان فضیلت این ماه و ثواب روزه داشتن و اعمالی که بدل روزه بر کسی که از آن عاجز بوده باشد، وارد شده است.

فصل دوم: در بیان اعمال هر روز و هر شب است.

فصل سیم: در بیان فضیلت و اعمال شب و روز اول است تا روز دوازدهم.

فصل چهارم: در فضیلت و اعمال ایام البیض است یعنی سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم تا روز مبعث یعنی بیست و هفتم.

فصل پنجم: در فضیلت و اعمال روز مبعث است تا آخر ماه.

باب دوم: در فضیلت و اعمال ماه شعبان، در ۴ فصل.

فصل اول: در بیان ثواب و روزه و اعمال هر روزه است.

فصل دوم: در اعمال و فضایل ایام مخصوصه اول ماه تا شب نیمه آن است.

فصل سوم: در فضایل و اعمال شب پانزدهم است.

فصل چهارم: در اعمال بقیه ماه است.

باب سیوم: در فضایل و اعمال ماه مبارک رمضان است، در ۹ فصل.

فصل اول: در فضایل و سنن و مکروهات.

فصل دوم: در آداب دخول و اعمال شب و روز اول آن.

فصل سوم: در اعمال هر شب و هر روز.

فصل چهارم: در دعاهای سحر.

فصل پنجم: در دعاهای هر روز ازین ماه.

فصل ششم: در اعمال شبها و روزهای مخصوص این ماه است تا شب هجدهم.

فصل هفتم: در اعمال شبهای قدر یعنی نوزدهم و بیست و یکم و بیست و سیم.

فصل هشتم: در دعاهای مخصوص دهه آخر.

فصل نهم: در بقیه ماه است بعد از شبهای قدر و آداب و ادعیه وداع.

باب چهارم: در فضایل و اعمال ماه شوال است.

باب پنجم: در فضایل و اعمال ماه ذی‌قعده.

باب ششم: در فضائل و اعمال ماه ذی‌الحجه، در ۶ فصل.

فصل اول: در فضیلت و اعمال روز اول است تا عرفه.

فصل دوم: در اعمال شب و روز عرفه است.

فصل سوم: در فضیلت و اعمال شب و روز عید قربان است.

فصل چهارم: در فضایل و اعمال روز عید غدیر است.

فصل پنجم: در بیان فضیلت و اعمال روز مباهله.

فصل ششم: در فضایل و اعمال بقیه ماه است.

باب هفتم: در بیان اعمال ماه محرم است.

باب هشتم: در اعمال ماه صفر است.

باب نهم: در فضایل و اعمال ماه ربیع‌الاول است.

باب دهم: در بیان اعمال ماه ربیع‌الثانی است.

باب یازدهم: در بیان اعمال جمیدی‌الاول است.

باب دوازدهم: در اعمال ماه جمیدی‌الثانیه است.

خاتمه: در بعض فوائد متفرقه، و در آن چهار مقصد است.

مقصد اول: در اعمال روز نوروز.

مقصد دوم: در ترتیب نوافل شبانه روزی، در ۶ اصل.

اصل اول: در نوافل ظهر.

اصل دویم: در نوافل عصر.

اصل سیم: در نوافل مغرب.

اصل چهارم: در نماز وتیره.

اصل پنجم: در نوافل شب.

اصل ششم: در نافله صبح.

مقصد سوم: در بیان نمازهای واجبی و سنتی که مخصوص به ماه و روز معینی نیست، در ۶ رکن.

رکن اول: در نماز آیات.

رکن دویم: در نماز استقسات.

رکن سیم: در نماز حضرت رسول صلی الله علیه وآله.

رکن چهارم: در بیان نماز حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام.

رکن پنجم: در نماز حضرت فاطمه علیها السلام.

رکن ششم: در بیان نماز جعفر طیار رضی الله عنه.

مقصد چهارم: در کیفیت صلوات فرستادن بر حضرت رسول و آل اطهار آن حضرت صلوات الله علیهم.

آغاز: «اللهم ایاک نعبد وایاک نستعین ومنک نستهدی وعلیک نتوکل وانت خیر الهادین وولی الصالحین ونصلی علی خیر خلقک محمد وآله الطاهرین. اما بعد این رساله‌ای است».

انجام: «چون غرض اصلی تحصیل ثواب و دخول در درجه اولوا الالباب است بر سهو و خطایی که مطلع شوند به نظر اصلاح نگرند و در پرده‌دری عیوب و نکات وارده نکوشند. ختم الله لنا ولهم بالخیرات انه مجیب الدعوات».

انجامه: «فرغ من تسویده العبد الاحقر مسکین القلندر جامع هذه الاوراق لیلة الرغائب سنة تسع وخمسین ومائة بعد الالف من الهجرة المقدسة ببلدة حیدرآباد والحمد لله کما هو اهله والصلوة علی محمد واهل بیته».

نسخ ممتاز، عبارات عربی معرب، خط مؤلف لیلة الرغائب ۱۱۵۹ق در حیدرآباد، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به زر و لاجورد و مشکی، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع نفیس و پرکار، دو صفحه اول حاشیه‌سازی شده با گل و بوته زرین و مرصع و بین سطور طلااندازی دندان موشی نفیس، ۳ برگ آخر سفید با جدول کشی که آماده کتابت شده بودند، ابتدای نسخه یادداشت هدیه از علی یاور خان صاحب در ۷ شوال ۱۱۹۴ق در حیدرآباد به شخصی که مهر مربع او به سجع «یا محمد» بوده است و یک یادداشت پاک شده دیگر، در پایان کسی تا کتاب را در صفر ۱۳۰۴ق بیاض ادعیه نوشته است. ابتدا و انتها نسخه مهر بیضوی: «احمد الحسینی ۱۲۱۰»، با نسخه بدلهایی در حواشی.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج عنابی یک لا، مجدول گرهی.

۲۳۶ برگ، ۱۵×۲۶، ۱۵ سطر، ۱۰×۲۱/۵، بیاضی.

(۱۰۹۰۱)

مثنوی معنوی

(ادبیات ـ فارسی)

از: محمد بن محمد بلخی رومی، جلال‌الدین مولوی (۶۷۲ق)

کامل.

[کتابشناسی مولوی، ص ۳ـ۸۳ و ۲۸۰ـ۵۲۵؛ منزوی، ج ۴، ص ۳۱۴۴ـ۳۱۶۴]

آغاز:

بشنو از نی چون حکایت می‌کند
از جداییها شکایت می‌کند

کز نیستان تا مرا ببریده‌اند
از نفیرم مرد و زن نالیده‌اند

انجام:

حسن بدالئم کو فرستاد آن به من
از ضمیر چون سهیل اندر یمن

در دل من این سخن زان میمنه است
زانک از دل جانب دل روزنه است

نستعلیق، سده ۱۲ه، عناوین شنگرف، صفحات مجدول به زر، با حاشیه‌نویسی فراوان در معانی لغات و ابیات و احادیث و آیات قرآن و اشعار و اقوال عرفا به زبانهای فارسی و عربی و بیشتر ترکی، ابتدای هر دفتر سرلوح نفیس مزدوج مذهب مرصع و دو صفحه اول هر دفتر عناوین به زر (برگهای ۱ پ، ۳۹ پ، ۷۶ پ، ۱۳۰ پ، ۱۵۷ پ، ۱۹۹ پ هر کدام به گونه‌ای متفاوت)، ابتدای نسخه یک برگ شامل این یادداشتها: اقوالی از بایزید و ابراهیم ادهم و غزالی از احیاء علوم الدین، جمله‌ای از فصل الخطاب محمد پارسا، از تفسیر دیلمی و یواقیت شعرانی، و چند بیت شعر از شوکت و صایب و مولانا و محمود افندی، و مهری بیضوی به خط کوفی.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج دو رو، بیرون مشکی سوخته، با ترنج زرین نفیس، جدول‌دار گرهی زرین، درون عنابی با ترنج.

۲۴۶ برگ، ۱۲×۲۲/۵، ۲۹ سطر، ۱۰×۱۷.

(۱۰۹۰۲)

کلیات عرفی شیرازی

(ادبیات ـ فارسی)

از: محمد بن علی عرفی شیرازی، جمال‌الدین (۹۹۹ق)

[مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۷۰۲ـ۷۱۷؛ منزوی، ج ۳، ص ۱۸۸۱؛ مجلس، ج ۸، ص ۳۲۶ـ۳۲۴]

۱. مجمع الابکار «۲ ر ـ ۴۹ ر»

[منزوی، ج ۴، ص ۳۱۶۵ـ۳۱۶۷؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۷۰۷]

آغاز:

زیور آوازهٔ ناقوسیان
چشمه آرایش طاووسیان

آتش افشان نسیم صبا
آتش‌انگیز اثر بادها

انجام:

عرفی ازین می قدحی نوش کن
وز همه جز دوست فراموش کن

ریش فزون کن غم بهبود چند
کم ز زنی خود نتوان بود چند

۲. فرهاد و شیرین «۴۹ ب ـ ۶۴ ر»

[مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۷۰۵-۷۰۶]

آغاز:

خداوندا دلم بی‌نور بشکست
دل بی‌سنگ و کوه طور سنگ است

دلم را غوطه ده در چشمه نور
تجلی کن که موسی هست در طور

انجام:

کسی کان را مثال او کند نام
زبانش را وداع اول است با کام

کسی را کو زبان این هرزه خیزد
اگر من خون نریزم عشق ریزد

۳. قصاید عرفی «۶۴ ب ـ ۱۳۹ ر»

آغاز:

اقبال کرم می‌گزد ارباب همم را
همت نخورد نشتر آری و نعم را

از رغبت دنیا الم آشوب نکردم
زین باد پریشان نکنم زلف الم را

انجام:

دعای تو به رسم مدحت اندیشان نمی‌گویم
که یا رب تا فلان باشد تو بهمان در جهان بینی

تو خیراندیش خلقی پس دعایت آن چنان باید
که یا رب آن چه بهر خلق اندیشی همان بینی

۴. قطعات «۱۳۹ ر ـ ۱۵۰ ر»

آغاز:

ای دل راهزن که از عشقم
به حقیقت ترا فرستادی

ای ستم دوست گر در خلدم
به جحیم بلا فرستادی

انجام:

تاریخ تولدش چو پرسی
آرایش روزگار ما زاد

او را چه دعا کنم که بخشش
دامان بقا گرفت تا زاد

۵. غزلیات «۱۵۰ ب ـ ۲۸۶ ب»

آغاز:

ای به فلک زحوصله صنع تو دانه‌ای
وز قصر کبریای تو عرش آستانه‌ای

در تنگنای کوچه شهر جلال تو
وسعتگه زمانه کمین کارخانه‌ای

انجام:

بسرت افسانهٔ حسن تا نیاز آمیزتر باشد
ز چشم مست خود خواهم که ناز آموزتر باشی

چنان می‌خواهمت عرفی که هر چند آن وفا دشمن
جفاانگیزتر باشد بلا آموزتر باشی

۶. رباعیات «۲۸۷ ر ـ ۲۹۹ ب»

آغاز:

ای زلف عروس شادمانی شب تو
آرایش بزم بیدعی مشرب تو

افسانه هجران ز نمک داغ دلم
افسانه‌ای از آن نمک که دارد لب تو

انجام افتاده:

ای مرهم داغ سینهٔ هر غمناک
وی عالمی از ناوک درد تو هلاک

درّی که شهیدان تو دارند به دل
بیم است که صد جا بشکافد دل خاک

نستعلیق زیبا، سده ۱۱ق، عناوین نانوشته و جای آنها در کتیبه‌های زرین خالی مانده است، صفحات مجدول به زر و لاجورد، برگ اول هر رساله سرلوح نفیس مزدوج مذهب مرصع با کتیبه که درون آن نام هر بخش و اسم مؤلف به قلم سفیداب تحریردار نوشته شده است (هر یک از سرلوحها با دیگری متفاوت است)، دو برگ ابتدای هر رساله بین سطور طلااندازی دندان موشی و میان دو مصراع و کناره صفحات حاشیه سازی نفیس.

در حاشیه اندکی تصحیح و نسخه بدل دارد، برگ اول مهر بیضوی «احمد الحسینی ۱۲۶۶» که بالای آن نوشته‌اند: «دیوان عرفی شاعر شهیر صفر ۱۳۳» و چند مهر در زیر آن که پاک شده‌اند، برگ ۱۶ ر مهر بیضوی: «عبده محمدابراهیم بن فضل‌الله الحسینی سنه ۱۱۷۰».

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج زیتونی.

۲۹۹ برگ، ۱۳×۲۴، ۱۵ سطر، ۷/۵×۱۷.

(۱۰۹۰۳)

دیوان
(ادبیات ـ فارسی)

از: محمدشفیع بن میرزا کوچک، وصال شیرازی (۱۲۶۲ق)

این نسخه شامل غزلیات است.

[منزوی، ج ۳، ص ۲۵۹۹ـ۲۶۰۰؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۵۹۸؛ مجلس، ج ۲۸، ص ۲۶۴ـ۲۶۵]

آغاز:

وصف تو جز این نیافت عارف دانا — کز همه وصفی منزّهی و مبرّا

مدح تو گویند اگر ز غایت بینش — مدحت خورشید گفته‌اند به عمیا

انجام:

هر خصم به خصم رو به صلح آورد — تو باز به دوستان نیاوردی

یاری و وصال را بیازاری — گر دشمن جان بندی چه می‌کردی

نستعلیق، سده ۱۳هـ.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج زیتونی.

۱۲۸ برگ، ۱۴×۲۱/۵، ۱۷ سطر، ۸×۱۵.

(۱۰۹۰۴)

فرهنگ جهانگیری
(لغت ـ فارسی)

از: حسین بن حسن انجوی شیرازی (قرن ۱۱هـ)

کامل.

[منزوی، ج ۳، ص ۱۹۳۳ـ۱۹۳۵؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۳۹۵ ـ ۳۹۹؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۳، ص ۶۱ـ۶۴ و ۱۱۹ـ۱۲۰؛ فرهنگهای فارسی، دبیرسیاقی، ص ۱۲۱ـ۱۲۷؛ مقدمه لغتنامه دهخدا، ص ۱۴۸ـ۱۴۹؛ نسخه‌ای که با عنوان فرهنگ فارسی به فارسی در فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۷۰۴ ناشناخته معرفی شده بخش خاتمه کتاب ماست]

آغاز:

«آن که بر لوح زبانها حرف اول نام اوست — آن همی گوید الله این ایزد و آن تنگری

... حمد بی‌حد و سپاس بی‌قیاس مر صانعی را سزاوار است که کاخ دماغ صدرنشینان محفل سخندانی را».

انجام:

این نسخه کزان فرش کهن تازه شده — افتاد از آن به هر دیار آوازه

جلدش بنانا ادیم فیروزهٔ چرخ — وز تافته رشته‌های خور شیرازه

نستعلیق، سده ۱۱هـ، نسخه زیبا، عناوین و کلمات و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به زر و لاجورد، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب و مرصع نفیس، ابتدا و انتهای نسخه دو مهر مستطیل به نقشهای: «المتوکل علی الله عبده ابوالقاسم» و «عبده محمدعلی الحسینی ۱۲۴۹»، پیش از شروع کتاب یک رباعی درباره فرق دال و ذال در زبان فارسی و یک تملک پاک شده، برگ ۶۰ پ یادداشت اصالت محمدحسین و مهر مربع او.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی سوخت دو رو، با ترنج و سرترنج زرین و سرخ و نقش گل و مرغ درون آن، مجدول گرهی زرین، درون سرخ ساده با جدول زرین، طبله دوم جدا شده.

۳۹۹ برگ، ۱۵/۵×۲۷/۵، ۲۱ سطر، ۹×۱۹.

(۱۰۹۰۵)

کتابچه دخل و خرج
(فارسی)

مربوط به معاملات مختلف در سالهای ۱۲۸۸ تا ۱۲۹۷ق. در آن از مشیرالملک، میرزا کریم صراف و حاجی عبدالرزاق رزاز نام برده شده است.

سیاق، سده ۱۳هـ بین سالهای ۱۲۸۸ تا ۱۲۹۷ق. برگ اول و آخر چندین نسخه پزشکی و طریق ساختن شربت گل سرخ و مرهم بواسیر و نسخه برای دندان درد و گوشت آوردن بین دندان. بالای همه صفحات مهر نقش برجسته شیر و خورشید؛ کاغذ فرنگی ته‌نقش‌دار با نقش تاج بزرگ مزین و زیر آن امضای P&M و عبارت "SMITH & MEYNIER FIUME".

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج عنابی یک لا.

۱۱۲ برگ، ۲۰×۳۲/۵، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۹۰۶)

مجموعه:

۱. سؤال و جواب «۴ ر ـ ۹۲ ر»
(فقه ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی شفتی (-۱۲۶۰ق)

از کتاب عبادات تا حدود و دیات.

[رک: ش ۱/۵۹۳-۱]

آغاز: «کتاب الهبات. سؤال. هر گاه شخصی بگوید فلانه اشیا را به ولد خود واگذاشتم نه صیغه بیع و صلح و هبه و غیرها را جاری ننموده چه صورت دارد؟ جواب این ولد در آن جا کبیر بوده یا صغیر».

انجام: «احتمال آن که چنین حکم مخالفت اجماع است بی‌صورت است بلکه چنین کلامی با احتمالی از مطلع به فتاوی کتب فقهیه صادر نمی‌شود».

پس از رساله اقامه حدود دوباره ادامه سؤال و جواب است با عنوان «خاتمة فی المتفرقات» (۱۲۳ ر ـ ۱۳۳ ر).

آغاز: «خاتمة فی المتفرقات. سؤال ضعیفه تشکیک در سیادت او هست لکن سن او به پنجاه و هفت رسیده».

انجام: «وظاهر این است که ظن به تحقیق این حالت کفایت بکند و موقوف به علم نبوده باشد و هو العالم بحقایق احکام وهو الغفور الشکور والحمد لله من منه واحسانه وصلی الله علی محمد وآله الابرار».

۲. رسالة فی تحقیق اقامة الحدود فی هذه الاعصار «۹۵ ر ـ ۱۲۲ ر». (فقه ـ عربی)

از: محمدباقر بن محمدتقی شفتی (-۱۲۶۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۵۹۳/۲]

در پایان نسخه به قلمی جدیدتر در سده ۱۴ھ این مطالب را افزوده‌اند:

ـ سؤالات علمای یهود خیبر از پیامبر و جواب ایشان (۱۳۴ پ ـ ۱۴۰ ر).

آغاز: «این چند مسئله در خصوص یهود اهل خیبر است چهارصد نفر آدم از یهود اهل خیبر با ملای خود عبدالله نام باشد آمدند به خدمت جناب رسول خدا».

انجام: «جمله جهودان که در آن شهر بودند همگی جمله مسلمان شدند».

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب اقل خلق الله کاتب الحروف طایف بیت الله الحرام شیخ محمدحسن نحوی».

ـ وصیت نامه پیامبر به امیرالمؤمنین به فارسی (۱۴۰ ر ـ ۱۴۱ پ).

آغاز: «الحمد لله رب... این وصیت نامه‌ای است از لفظ نثار حضرت رسالت پناه ﷺ روایت است یک روز آن حضرت از روی شفقت و رحمت زبان در نصیحت گشوده به حضرت امیرالمؤمنین علی چنین فرمود: تو نزدیک به من چنانی که هارون و موسی یعنی وصی من».

انجام: «و کلمه شهادت آن است که اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله واشهد ان علیاً ولی الله».

نستعلیق، سده ۱۳ھ، شیخ محمدحسن نحوی (برگ ۱۴۰ ر)، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، چندین جای نسخه مهر مستطیل: «الواثق امری الی الله عبده محمدحسین ۱۲۶۰»، حاشیه بالایی صفحات آبخورده.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد روغنی با ترنج و سرترنج درون آن نقش گل و بوته، مجدول گرهی، عطف تیماج قهوه‌ای.

۱۴۰ برگ، ۲۰×۳۰/۵، ۳۷ سطر، ۱۴×۲۳/۵.

(۱۰۹۰۷)

ترجمان اللغة

(لغت ـ عربی به فارسی)

از: محمدیحیی بن محمدشفیع قزوینی (زنده در ۱۱۲۱ق)

ترجمه و شرح فارسی قاموس المحیط فیروزآبادی (۸۱۷ق)، تألیف شده در مدت سی و یک ماه و ده روز یعنی از ۱۰ شعبان ۱۱۱۴ تا ۲۰ ربیع الاول ۱۱۱۷ق به دستور شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۰۵-۱۱۳۵ق).

قزوینی به جز ترجمان اللغة دو کتاب دیگر درباره قاموس دارد:

۱. المجموع و المصادر، جمع لغات و مصدرهایی است که از قلم صاحب قاموس افتاده است. رک: ذریعه، ج ۵، ص ۱۴۶؛ فهرست سپهسالار، ج ۲، ص ۲۴۰ و ۳۱۶ـ۳۱۷.

۲. و کتاب مفصل دیگری با نام البیان فی شرح القاموس البلاد من الجنان در شرح لغات قاموس المحیط به عربی. نسخه منحصر آن به خط مؤلف در کتابخانه عمومی مراغه نگهداری می‌شود. آن نسخه جلد دوم کتاب است که تحریر آن در شهر الله الاصم سال ۱۱۲۸ق در اصفهان پایان یافته است. رک: فهرست کتابخانه عمومی مراغه، ص ۱۹ـ۲۱؛ المحقق الطباطبائی فی ذکراه السنویة الاولی، ج ۲، ص ۵۱۲.

این نسخه ناتمام است و بخشهایی از حروف «ع» تا «ل» را دارد. از مقابله با نسخه شماره ۱۸۷ مشکات به نام صحیح کتاب رهنمون شدم.

[دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۳۴۴ (نام مؤلف محمد بن یحیی بن محمدشفیع قزوینی آمده که سهو است)؛ فرهنگنامه‌های عربی به فارسی، ص ۲۳۸ـ۲۳۹؛ ملی تهران، ج ۴، ص ۳۴۵؛ برالنا، ش ۵۹ـ۶۰، ص ۱۴۹؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۲۴۹]

آغاز: «فصل الشین. الشیدع بدال مهمله بر وزن زبرج کژدم است و زبان را نیز شیدع می‌گویند به واسطه آن که گزنده است و شیدع کار بزرگ و سخت است و فتحه داده می‌شود دال او و جمع شیادع بر وزن دراهم است. الشبع بفتح اول و شبع بر وزن عنب به معنی سیری».

انجام: «ضال از درخت سدر آن است که خاشاک دارد واحد آن ضاله... با این که همه تیرهاست و ذات الضال جایگاهی است. تمام شد فصل ضاد و می آید فصل طاء ان شاء الله تعالی که الطبل به فتح اول».

انجامه: «بخطه محمد ابن محمدمحسن عفی الله عنهما».

نسخ، سده ۱۳ه، محمد بن محمدمحسن، عناوین و نشانیها و کلمات شنگرف، کلمات معنی شده در حاشیه هم با قلم سرخ نوشته شده‌اند. صفحات مجدول به زر و شنگرف و لاجورد و مشکی.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی، مجدول گرهی.

۲۶۶ برگ، ۲۰×۳۱، ۲۷ سطر، ۱۴×۲۴.

(۱۰۹۰۸)

ترجمه مصباح المتهجد

(دعا ـ فارسی)

از: غیاث‌الدین بن جلال‌الدین واعظ

ترجمه مصباح المتهجد شیخ طوسی (۴۶۰ق) است تنظیم شده در دو جلد مانند اصل کتاب با اضافه کردن بعضی از ادعیه، چنان که در خطبه کتاب می‌نویسد: «اما بعد چنین گوید الفقیر الی الله المبین الحافظ غیاث‌الدین بن جلال‌الدین الواعظ... که مدتی بود که مرا قصد آن بود که کتاب مصباح المتهجد... تألیف شیخ ابوجعفر طوسی ـ را فارسی گردانم تا بعضی از محبان که از مطالعه عربی عاجز باشند از آن مستفید شوند و مثوبات آن به همگان واصل گردد پس از بخشندهٔ جان و بخشاینده انس و جان مدد خواست و در آن شروع کرده».

از زمان زندگی مؤلف اطلاعی در دست نیست.

از این ترجمه دو نسخه دیگر می‌شناسیم:

۱. کتابخانه ملک، ش ۱۳۴۷، ابراهیم تفرشی، آدینه ۵ محرم ۱۰۹۵ق، شامل هر دو جلد. رک: فهرست ملک، ج ۲، ص ۱۴۲؛

۲. کتابخانه مرعشی، ش ۵۰۵۱، محمدتقی سبزواری یزدی ملقب به امین‌الواعظین، سده ۱۳ه. رک: فهرست مرعشی، ج ۱۳، ص ۲۴۹ـ۲۵۰.

آغاز: «... (چند کلمه ابتدای نسخه پاره شده است) والعاقبة للمتقین ولا عدوان الا علی الظالمین وصلی الله علی خیر خلقه محمد وآله وعترته الطاهرین اجمعین. اما بعد».

انجام: «و بسیار بگوی یا ذا الجلال والاکرام. تمام شد جزو ثانی کتاب مصباح متهجد و این آخر کتاب است بعون الله وحسن توفیقه والحمد لله اولاً وآخراً وظاهراً وباطناً وصل الله علی سید الانام محمد وآله الکرام».

انجامه: «تتوالی بتوالی اللیالی والایام وتتواتر بتواتر الدهور والاعوام علی ید الضعیف محمد فی الیوم التاسع عشر من شهر ربیع الاول للسنة الثانیة والتسعین بعد الالف والحمد لله رب العالمین».

عبارات عربی نسخ معرب و فارسیها نستعلیق، محمد، ۱۹ ربیع الاول ۱۰۹۲ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده و نسخه بدل دارد، با علامت بلاغ، نیمی از صفحه اول پاره شده، برگ ۸ ر سه مهر از یک نفر: مهر بیضوی: «یا امیرالمؤمنین ۱۱۵۵» و مهر مستطیل: «لا اله الا الله الملک الحق المبین عبده امیر ۱۱۵۵» و مهر مستطیل کوچکتری به سجع: «یا امیر کل امیر ۱۱۵۲». پایان نسخه نوشته‌اند: «یا هو. تمام شد مقابله و تصحیح این کتاب با نسخه مصححه که اعتقاد تمام بر صحت آن بود در منتصف شهر شعبان من شهور سنه خمس وتسعین بعد الالف».

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج قهوه‌ای.

۲۹۵ برگ، ۱۸×۳۰/۵، ۲۱ سطر، ۱۲×۲۱/۵.

(۱۰۹۰۹)

ترجمه منظوم صد کلمه جاحظ

(حدیث ـ فارسی)

از: عادل بن علی بن عادل خراسانی (سده ۱۰ه)

این کتاب از روی نسخه مورخ ۹۱۷ق دائرةالمعارف بزرگ اسلامی و همچنین نسخه نفیس آستان قدس رضوی به صورت چاپ عکسی و در میراث اسلامی ایران، دفتر دهم منتشر شده است.

یک برگ از آغاز افتاده است.

[فهرستگان حدیث، ج ۳، ص ۱۵۲ـ۱۵۶؛ میراث حدیث شیعه، ج ۱، ص ۱۹۲؛ دانشگاه تهران، ج ۲، ص ۷۲۲ و ج ۱۳، ص ۳۱۷۷؛ دانشکده الهیات مشهد، ج ۱، ص ۳۶۵ (خط مؤلف)].

آغاز افتاده:

ـ (مصراع اول از نسخه افتاده است) — در یقین من بیفزاید به ذات کردگار

الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا

مردمان در خواب و روز عمر رو — چون بمیرند از غرور خویش یابند آگهی

انجام:

[اکرم] النسب حسن الادب

از نسب هرگز نیابد کس بزرگی بی‌ادب — گر ادب داری چه حاجت تا بری نام نسب

اللهم اغفر رمزات الالحاظ وسقطات الالفاظ وشهوات الجنان وهفوات اللسان وقال:

یا الهی بی‌رضایت گر زبان و چشم و دل — زشت گوید یا ببیند... ادی وصالی از بنی رفته

احادیث به ثلث معرب جلی زیبا یکی به زر و دیگری با مرکب مشکی. ترجمه‌ها به ثلث معرب کوچکتر، سده ۱۰هـ، صفحات مجدول به زر و زنگار و لاجورد و مشکی، احادیث داخل کتیبه زرین که درون آن را با شنگرف تزئین کرده‌اند. حاشیه‌ها با زنگار، متن زرافشان. بسیاری از صفحات نسخه آسیب دیده و تزئینات به طرز مبتدیانه‌ای وصالی شده‌اند. اکثر برگها پاره مخصوصاً ابتدا و انتهای نسخه که چندین کلمه از هر کدام از بین رفته است. تصحیح شده.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج تریاکی ضربی با ترنج و سرترنج و جدول یک لا.

۱۳ برگ، ۱۹/۵×۳۰/۵، ۹ سطر، ۱۲/۵×۲۱/۵.

(۱۰۹۱۰)

قرآن کریم

دو قسمت از قرآنی سی پاره است. شامل جزء ۱۳ و ۱۶.

نسخ معرب جلی، سده ۱۲هـ، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع پرکار و نفیس با نقوش اسلیمی گل و بوته، درون کتیبه ابتدایی شماره جزء و نام سوره، بین آیات دوایر زرین، علایم وقف و سدها شنگرف، صفحات مجدول به زر و لاجورد و مشکی. عناوین سوره‌ها به خط رقاع شنگرف.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد روغنی زیتونی ساده دو رو، با جدول گرهی در حاشیه‌ها، درون سرخ، مجدول زرین، با روکش پارچه‌ای.

۱۶ برگ (جزء ۱۳)، ۱۹ برگ (جزء ۱۶)، ۱۶/۵×۳۹/۵، ۱۱ سطر، ۱۱×۱۹.

(۱۰۹۱۱)

حاشیة الفوائد الضیائیة (نحو ـ عربی)

از: سید نعمت‌الله بن عبدالله جزایری (۱۱۱۲ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۵۹۲]

انجامه: «قال بلسانه السید الفاضل الکامل السید نعمت‌الله ابن عبدالله الحسینی الجزایری عفی الله عنه وعن والدیه بحق محمد وآله الطیبین والحمدلله رب العالمین. تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی تاریخ نوزدهم شهر ربیع‌الثانی فی سنة سبع و خمسون ومأتین بعد الالف من الهجرة النبویة اللهم اغفر کاتبه بحق محمد وآله اجمعین کاتبه نصرالله ولد حاجی غفار الطباخ در دارالعلم شیراز سمت اتمام پذیرفت».

نسخ، نصرالله ولد حاجی غفار طباخ، ۱۹ ربیع‌الثانی ۱۲۵۷ق در دارالعلم شیراز، لبه اول عناوین و نشانیها و عبارات متن شنگرف ولی در لبه پایانی نانوشته. گوشه بالایی برخی از صفحات مهر هشت گوش: «یا غفار ۱۲۵۴» که عبارت یا غفار درون شکم مرغی نوشته شده و تاریخ مذکور بالای آن مرغ قرار دارد، پشت طبله دوم جلد فایده‌ای درباره اختلاف ملاسعد و میر سید شریف درباره وضع و موضوع له، پایان نسخه تملک کاتب (قد دخل فی ملکی هذا الکتاب بالاستکتاب...) در شب جمعه ۱۹ ربیع‌الثانی ۱۲۵۷ق (همان روز پایان کتابت) و مهر بیضوی او که در حاشیه بیشتر آن از بین رفته است «عبده نصر[الله]».

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی.

۱۲۳ برگ، ۱۴/۵×۲۱/۵، ۱۹ سطر، ۱۱×۱۶.

(۱۰۹۱۲)

مجموعه:

۱. **منتخب نجات العباد** (ترجمه نجات العباد) «۱ ب ـ ۹۲ ب» (فقه ـ فارسی)

از: ابوطالب بن عبدالمطلب حسینی همدانی (۱۲۶۶ق)

منتخب نجات العباد صاحب جواهر محمدحسن بن محمدباقر نجفی (۱۲۶۶ق) استادش است چنان که در مقدمه آمده: «چون جناب علّامی فهّامی مجتهد العصر والزمانی شیخ المشایخ ملاذ الاسلام والمسلمین جناب شیخ محمدحسن نجفی سلمه الله تعالی رساله‌ای در مسائل طهارت و صلوة وصوم نوشته بودند و نظر به طول او همه برادران ایمانی را تحصیل آن میسر نبود لهذا امر لازم الاتباع نسبت به اقل تلامید ایشان ابوطالب الحسینی الهمدانی صادر که زبده مسائل و مهمات و فروعامة البلوی را از آن رساله ایراد نموده که عامه مکلفین را از آن بهره وافری حاصل شود ولهذا امتثالاً لامره العالی اقدام نموده، امیدکه با ثواب عاملین به آن شریک باشم».

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۴۰۳؛ مرعشی، ج ۲۸، ص ۴۲۷ـ۴۲۸؛ آستان قدس رضوی، ج ۴۱، ص ۲۶۷ـ۲۶۸؛ دریعه، ج ۴، ص ۱۴۲؛ وزیری، ج ۵، ص ۱۶۲۲ـ۱۶۲۳؛ جلیلی کرمانشاه، ص ۲۹۷؛ آستانه عبدالعظیم شهرری، ج ۱، ص ۱۲۷ـ۱۲۸؛ دانشکده الهیات تهران، ج ۱، ص ۶۵؛ مشار فارسی، ج ۱، ص ۱۳۱۴؛ فهرست مخطوطات مکتبة الامام الحکیم العامة، ج ۱، ص ۱۱۹].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله اجمعین. اما بعد چون جناب».

انجام: «بنا بر اصح واحوط مراعات ترتیب است در او مثل کفاره ظهار که پیش دانستی تمة النسخة الشریفة».

۲. رساله احکام حیض و نفاس و استحاضه «۹۳ ر - ۱۲۰ پ» (فقه - فارسی)

از: همو

تدوین شده در ۳ باب و هر باب چند فصل:

باب اول: در بیان احکام حیض است.

باب دویم: در بیان خون استحاضه است.

باب سیوم: در بیان نفاس است.

[مؤید قم، ج ۳، ص ۸۲].

آغاز: «لآلی حمد بی‌انتها و جواهر ثنای لا یتناهی تحفه بارگاه جلال کبریای حکیمی است که الواح ارواح قابلهٔ بشری را... اما بعد پس این رساله مختصری است در بیان احکام دماء حیض و استحاضه و نفاس که... استادنا الاعلم جناب شیخ محمدحسن مدظله العالی به جهت التماس ملتمسین وانجاح مطالب مؤمنین به عربی جمع نموده، بفرمودهٔ سرکار ایشان در بلده طیبه نجف اشرف علی مشرفها السلام به فارسی مترجم گردید».

انجام: «و ذکر نمودن او خداوند عالم را و غیر اینها از سایر احکام حایض. والله العالم باحکامه وحجه (کذا، حججه) الطاهرون صلوات الله علیهم اجمعون والحمد لله اولاً وآخراً».

۳. رساله احکام زکات «۱۲۱ ر - ۱۵۶ ر» (فقه - فارسی)

از: همو

شامل یک مقدمه و دو مقصد:

مقدمه: در بیان مجملی است از فضیلت زکات و عقاب منع کننده آن.

مقصد اول: در بیان زکات مال است. در چند فصل.

مقصد دوم: در بیان زکات ابدان است که آن را زکات فطره می‌نامند.

[مؤید قم، ج ۳، ص ۸۳].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی سیدنا ومولانا محمد سید المرسلین وآله الطیبین الطاهرین الغر المیامین. اما بعد این رساله‌ای است مشتمل بر احکام زکوة و در آن یک مقدمه و دو مقصد است».

انجام: «و سزاوار است ملاحظه نمودن میزان در صورت تعارض مرجحات والله الهادی الی السبیل الرشاد والحمد لله رب العالمین اولاً وآخراً وظاهراً وباطناً».

نسخ، سدهٔ ۱۳ه‍، عناوین شنگرف، صفحات مجدول به زر و لاجورد و شنگرف و مشکی، تصحیح شده و علامت بلاغ مقابله دارد. در پایان یادداشتی از ابوالقاسم رضوی و برگردان نام او به حروف شجری یا مشجر؛[1] همان جا دو مهر بیضوی که هر دو را روی هم کوفته‌اند به نحوی که نقش هیچ یک خوانده نمی‌شود.

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی.

۱۵۷ برگ، ۱۲/۵×۲۲، ۲۱ سطر، ۱۷×۷/۵.

(۱۰۹۱۳)

سراج المنیر

(اخلاق - فارسی)

از: محمدشریف بن محمد کاشف شیرازی (۱۰۶۰ ق)

کامل.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۴۹۱-۴۹۳؛ دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۶۶۵-۶۶۶؛ مرعشی، ج ۸، ص ۱۰۹].

آغاز: «ستایش کریمی را که حله خلعتش زیوری است زیبنده و رشته محبتش گوهری است ارزنده».

انجام:

چه غنچه کشی سر چه در جیب خویش	سخن گو که روز خموشی است پیش
درین دم که هستیم و بنشانیم شاد	که خواهیم این روز گیرید یاد

انجامه: «تم کتاب سراج المنیر بعون الملک الوهاب سنه ۱۲۹۷ انداختهها نوشته شد» (بخش نونویس).

---

۱. حروف مشجر یا شجری در گذشته از جملهٔ الفباهای مخفی و نقش محسوب می‌شده است. در این طرز نوشتن حروف الفبا شبیه یک درخت با شاخه‌های مختلف بوده‌اند و کم و زیاد شاخه‌ها و نحوه قرار گرفتنشان نشان دهنده تمایز هر حرف از حروف دیگر بوده است. در کتاب طب گوپال شاهی (نسخه شماره ۱۰،۷۶۹ همین فهرست) فصلی به توضیح قواعد آن اختصاص یافته است. رک: برگ ۱۱۱ ر آن کتاب. نمونه این حروف را در نسخه‌های دیگری مانند برگ اول نسخه ش ۴۶۹۵ دانشگاه تهران، برگ ۹۳ پ و ۹۸ پ نسخه ش ۱۰،۳۵۹ کتابخانه مجلس، برگ ۱۳۱ پ و ۱۲۷ پ نسخه ش ۸۸۸۵ مجلس، پایان نسخه ش ۹۰۵۱ مجلس، برگ آغازین نسخه‌های ش ۲۷۸۱۰ و ۳۷۳۳۲ آستان قدس رضوی، پایان نسخه ش ۳۷۶۷۶ آستان قدس و ش ۳۸ مدرسه قنبرعلی خان هم دیده‌ام (فهرست مدرسه قنبرعلی خان، ص ۶۴). همچنین رک: «خط شجری»، سید علی کشانی، مجله آینه میراث، س ۶، ش ۳، پیاپی ۴۲، پاییز ۱۳۸۷ش، ص ۱۸۶-۱۹۹؛ کتاب آرایی در تمدن اسلامی، ص ۶۲۵ و ۸۶۳؛ رسالاتی در خوشنویسی و هنرهای وابسته، حمیدرضا قلیچ‌خانی، تهران، روزنه، ۱۳۷۳ش، ص ۴۱۸ و ۴۵۳.

نستعلیق، بخش اصلی در سده ۱۲ه‍ و بخشهای نونویس در ۱۲۹۷ق؛ عناوین نانوشته؛ صفحات مجدول به زر و زنگار و تحریر مشکی. اندکی تصحیح دارد. برگهای نونویس: ۱ و ۸ و ۲۵ و ۲۶ و ۳۲ و ۵۵ تا ۵۷. برگ آغاز لمعه یازدهم به اشتباه در پایان صحافی شده است. در حاشیه برگ ۵۶ نوشته: «این سراج السیر از مال افاخان، دزدیده و طمع کننده گرفتار به علت باشند سنه ۱۲۴۴».

خریداری دانشگاه در اسفند ۱۳۷۸.

جلد تیماج سرخ.

۵۸ برگ، ۱۰×۱۷، ۱۹ سطر، ۵/۵×۱۴.

(۱۰۹۱۴)

الکشاف (تفسیر ـ عربی)

از: محمود بن عمر زمخشری (۴۶۷ـ۵۳۸ق)

از سوره مریم تا پایان.

[کشاف الفهارس، ج ۴، ص ۴۴ـ۶۶؛ بروکلمان، ج ۵، ص ۲۱۶ـ۲۲۴].

آغاز: «سورة مريم مكية و هي ثمان وتسعون آية بسم الله الرحمن الرحيم كهيعص».

انجام: «ويحلّني دار المقامة من فضله بواسع طوله وسابغ نوله انه هو الجواد الكريم الرؤوف الرحيم. قال المصنف عليه ما يستحقه... وعلى آله واصحابه اجمعين».

انجامه: «تمت الكتاب بعون الملك التواب في التاريخ غرة شهر رجب المرجب سنة خمس وستين وتسعمائة على يد العبد اسمعيل بن عباس بن احمد الاصفهاني غفر الله لهم».

نسخ معرب، قسمتهای کهن سده ۷ه‍ و جدیدترها به خط اسماعیل بن عباس بن احمد اصفهانی در غره رجب ۹۶۵ق. ظاهراً کاتب اصلی نسخه کتابت آن را به پایان نرسانده بود زیرا در آخرین برگ این بخش (۲۶۷پ) چند سطر آخر صفحه نانوشته رها شده است. آیات قرآن و نشانیها شنگرف. برگهای نونویس: ۱، ۶، ۱۲ و از ۲۶۸ تا پایان. در قسمتهای جدید آیات قرآن در حاشیه تکمیل شده‌اند و در برخی موارد حاشیه‌نویسی هم دارد. در این قسمت بسمله آغاز سور به خط ثلث جلی. در قسمتهای کهن هم برخی تصحیحات و حاشیه نویسهایی دیده می‌شود که اکثر آنها بعداً به متن افزوده شده‌اند ولی برخی به خط همان کاتب اصلی است. ابتدای نسخه چند یادداشت شامل معنی تفسیر از شرح کشاف قطب رازی، المفسرون من الصحابة وليس لهم تصنيف فيه، دو بیت در وصف کشاف از خود زمخشری، تاریخ فوت زمخشری و پاراگرافی درباره شیعه بودن وی بدین شرح: «از حدیثی که زمخشری در ماده ح ج ر از کتاب اساس البلاغه روایت می‌کند و از بیانات بسیاری که در ربیع الابرار دارد بر می‌آید که اواخر عمر مستبصر و متمایل به تشیع شده است». در پایان ۲ بیت از یک قصیده زمخشری.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی دو رو، بیرون مجدول، درون عنابی، سرطبل‌دار.

۳۶۰ برگ، ۲۲×۲۳/۵، ۲۷ سطر، ۱۶×۲۳/۵.

(۱۰۹۱۵)

مجموعه:

۱. القصيدة الحميرية «۱پ ـ ۱۵پ» (ادبیات ـ عربی)

از: سید اسماعیل بن محمد حمیری (۱۷۳ق)

ابتدا به نقل از بحار الانوار مجلسی و سپس به روایت کشی نقل شده است.

[تاریخ نگارشهای عربی، ج ۲، ص ۶۱۳ـ۶۱۵]

آغاز:

لام عمرو باللوى مربع — طامسة اعلامه بلقع

انجام:

وبعدها صلّوا على المصطفى — وصنوه حيدرة الاصلع

۲. قصیده فرزدق «۱۷ر ـ ۲۴پ» (ادبیات ـ عربی)

از: همام بن غالب بن صعصعه دارمی فرزدق (۱۱۰ق)

آغاز:

يا سائلي اين حل الجود والكرم — عندي بيان اذا طلابه قدموا

انجام:

مواليّ قد علت في كل نائبة — على الصحابة لم اكتم كما كتموا

۳. بحار الانوار «۲۵ر ـ ۱۳۶ر» (حدیث ـ عربی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (۱۱۱۰ق)

بخشهایی از کتاب مطاعن بحار است.

آغاز: «في حديث انس ان عمر بن خطاب قرء قول الله عزوجل وفاكهة وابا وقال فما الاب».

انجام: «من حادّ الله ورسوله ولو كانوا آباؤهم و ابنائهم او اخوانهم او عشيرتهم».

نسخ زیبا، سده ۱۳ه‍، عناوین شنگرف. صفحات ۱ تا ۲۴ مجدول به زر و مشکی، رکابه‌ها داخل سهم محوی یا شکل گل مدور نوشته شده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج سرخ، جدول‌دار.

۱۳۶ برگ، ۱۱×۱۸، ۸ سطر، ۶/۵×۱۱/۵.

(۱۰۹۱۶)

لب التواریخ

(تاریخ ـ فارسی)

از: یحیی بن عبداللطیف حسینی قزوینی (۹۶۲ق)

کامل

[فهرستواره، ج ۱، ص ۶۴۲ـ۶۴۳؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۴۰۳؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۰۲۵].

آغاز: «حمد و سپاس خدای راست که سلاطین جهان بر آستانهٔ عظمتش کمینه بنده‌ای است و خواقین زمان بر درگاه جلالش مأمور امر و فرمان».

انجام:

حسالش بساه دایم عالم افروز — شش چون روز باد و روز نوروز

شکوهش را جوانی همنفس باد — همیشه بر مرادش دسترس باد

انجامه: «به تاریخ ماه شعبان المکرم در اوقات مصالحهٔ دولتین روسیه و قاجاریه سنه ثلث واربعین و مائتین بعد الالف این مختصر تمام گشت بعون الله تعالی».

نستعلیق، شعبان ۱۲۴۳ق هنگام مصالحه دولت روسیه با قاجار، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحه عنوان نام کتاب و مؤلف: «هو. لب التواریخ من مؤلفات السید المرحوم الفاضل المورخ امیر یحیی بن امیر عبداللطیف بن قطب‌الدین حیدر بن عبدالله بن غیاث‌الدین محمد بن القاضی سیف‌الدین محمد الحسنی» و دو بیت از عنصری.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج یک لا دو رو، بیرون مشکی، سجاف تیماج قهوه‌ای جدولدار گرهی، درون قهوه‌ای ساده.

۱۶۳ برگ، ۱۲/۵×۲۰، ۱۵ سطر، ۸×۱۵/۵.

(۱۰۹۱۸)

شرح الخلاصة (شرح الالفیة)

(نحو ـ عربی)

از: محمد بن محمد بن عبدالله بن مالک طایی، ابن‌ناظم (۶۸۶ق)

شرح الفیه پدرش است.

کامل

[التراث العربی المخطوط، ج ۷، ص ۸۹ـ۹۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۱۲، ص ۱۱۴ـ۱۲۲؛ بروکلمان، ج ۵، ص ۲۷۸].

آغاز: «قال الشیخ الامام... بدرالدین محمد بن عبدالله بن مالک الطائی... اما بعد حمد الله سبحانه بما له من المحامد علی ما اسبغ من نعمة البوادی والعواید».

انجام: «فاعلم انه قد انتهی غرضه من هذه النظم وانه قد اشتمل علی اعظم المهمات من علم العربیة. تم ختم الکتاب بعون الله... رب العالمین».

نسخ، سده ۱۲ق، نیمه اول عناوین ونشانیها شنگرف، حدود نیمی از نسخه نولویس از سده ۱۳ق است. با حاشیه‌نویسی فراوان، تصحیح شده، در پایان یک مهر پاک شده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی، با روکش مقوایی.

۲۸۷ برگ، ۱۵/۵×۲۵، ۱۷ سطر، ۷/۵×۱۴/۵.

(۱۰۹۱۹)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

کامل، با مقدمه گل اندام.

[رک ش ۱۰۶۹۴].

آغاز مقدمه: «حمد بی‌حد و ثنای بی‌عد و سپاس بی‌قیاس حضرت خداوندی را که جمیع دیوان حافظان اوراق پروانه سلطان اوست».

انجام:

ای ذات تو بیرکل ممالک مالک — وی راهروان کوی عشقت سالک

من حمد تو از زبان تو میگویم — انت الباقی وکل شیء هالک

انجامه: «تمت الکتاب خواجه حافظ شیرازی رحمه الله علیه به تاریخ شهر جمادی‌الاولی سنه ۱۲۳۸» (۲۳۸۱ ر). پشت همان برگ کاتب می‌خواسته نام درخواست کننده نسخه را بنویسد ولی یادداشتش ناتمام مانده است.

نستعلیق، جمادی‌الاول ۱۲۳۸ق، صفحات مجدول به زر و لاجورد و مشکی و شنگرف، برگ اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع، حاشیه دو برگ اول با نقشهای گل و بوته مذهب و مرصع و بین سطور طلااندازی دندان موشی شده، برگ ۱۹ ب (ابتدای غزلیات) سرلوح مذهب ساده با کتیبه، دو برگ ۱۹ و ۲۰ (ابتدای غزلیات) بین سطور طلااندازی شده. برگ پایانی مهر بیضوی: «عبده الراجی جعفرقلی ۱۲۱۷»؛ حاشیه برگ ۱۲۱ ر تفأل به دیوان حافظ در دارالسلطنه تبریز در ۲۲ ربیع‌الثانی... ۱۲ (پاک شده)، ابتدای نسخه

یادداشت یادگاری عبدالصمد اشیر تبریزی ترک در ۱۲۶۴ق و این نوشته: «به تاریخ یکشنبه ۲۸ جمادی‌آخر سنه ۱۳۰۳ یک ساعت از دسته گذشته، روز فراق» (۲ ر).

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج قهوه‌ای، مجدول، آستر و بدرقه کاغذ ابر و باد.

۲۳۹ برگ، ۱۰×۱۶/۵، ۱۱ سطر، ۶/۵×۱۱/۵.

(۱۰۹۲۰)

تجزیة الامصار و تزجیة الاعصار (تاریخ وصاف) (تاریخ ـ فارسی)

از: عبدالله بن فضل‌الله یزدی، وصاف الحضره (۷۳۰ق)

جلد اول.

[فهرستواره، ج ۲، ص ۹۱۸ـ۹۱۹؛ آن چه در فهرست مرعشی، ج ۸، ص ۱۶۱ـ۱۶۲ با نام تاریخ سکنکین معرفی شده همین کتاب است با نام و کتابشناسی اشتباه؛ نسخه‌ای از تاریخ وصاف به خط مؤلف و مهر کتابخانه ربع رشیدی»، عثمان غازی اوزگودنلی، ترجمه حجت فخری، در نامه بهارستان، ش ۷ و ۸، بهار ـ زمستان ۱۳۸۲ش، ص ۶۳ ـ ۷۲ و چاپ نسخه برگردان همین نسخه در سال ۱۳۸۸ش با مقدمه ایرج افشار]

آغاز: «حمد و ستایشی که انوار اخلاصش آفاق و انفس را چون فاتحهٔ صبح صادق متلالی سازد».

انجام: «و خطل التدبیر اله علی ذلک لقدیر و بالاجابة جدیر وصلی الله علی محمد بشیر ونذیر فهو فی دیار الظلمة انور من سراج وقمر منیر وسلم تسلیماً کثیراً».

انجامه: «تم المجلد الاول ویتلوه المجلد الثانی بالصواب سنة ۱۲۴۹».

نستعلیق، عبارات عربی نسخ معرب (۳۳ برگ آخر متن نسخ)، ۱۲۴۹ق، در حاشیه تصحیح شده، دارای حاشیه‌نویسی، معانی کلمات میان سطور و کناره صفحات؛ برگ پایانی نسخه تملکی پاک شده در ۱۲۸۸ق و مهر بیضوی: «عبده محمدشریف» و یادداشت خریداری از آخوند جناب ملا مهدی.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد مقوا، عطف تیماج قهوه‌ای، فرسوده.

۱۲۰ برگ، ۲۰×۳۰، ۱۸ سطر، ۱۱×۲۰.

(۱۰۹۲۱)

پورنامه (اخلاق، عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ه)

کتاب ویژه‌ای در توصیه‌های اخلاقی و عرفانی است با عناوین «ای پور من» و «ای یگانه پور من» و «ای فرزند». در نوشتن کتاب املای مخصوصی به کار رفته و فاصله گذاریهای خاصی هم بین جملات و

کلمات لحاظ شده است. در مورد مؤلف آن توضیحاتی در شماره ۱۰۹۶۷/۱ خواهد آمد. وی در کتاب خود ادعاهای عجیب و گاه گزافی می‌کند و از رسیدن خود به حقیقت محمدی و عرش سخن می‌گوید (برگ ۷۵ رـ ۷۷ پ و ۷۹ ر).

آغاز: «مقدس است گوهر فروزاننده ای آگاهی بخش دلهای روشن رو آوردم و توسل جستم در وسعت رحمانیت و حفظ ستر تو پس پناه ده مرا از تنگی و کسالت خلق».

انجام: «گوش فرا ده که از مطلب دور افتادیم ای فرزند صاحب سر باش تا معدن وحی گردی، لب فروبند و دم نگاهدار».

نستعلیق، سده ۱۴ه، در ابتدای نسخه چنین نوشته‌اند: «این کتاب پورنامه است فرموده سیدنا ومولانا وحبیبنا وقرة عیوننا روحی وروح العالمین فداه جناب حاجی علوی صلوتنا وسلامه وعلیکم متوالیا. علی العجاله بر حسب جزو پانزده جزو می‌باشد فی ۱۳۸» (۳ پ). برگ ۵ ر یادداشت کوتاهی با امضاء در ۱۳۳۰، برگهای ۹۱ تا ۹۶ و سه برگ از پایان نسخه سفید مانده‌اند. برگ چهارم نسخه از کتابی اخلاقی ـ عرفانی است که به اشتباه در این نسخه صحافی شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد گالینگور توسی، عطف تیماج مشکی.

۱۲۸ برگ، ۱۱/۵×۱۸/۵، ۹ سطر، ۷×۱۱/۵.

(۱۰۹۲۲)

نامه امیرالمؤمنین ؑ به مالک اشتر و ترجمه آن (حدیث ـ عربی و فارسی)

ترجمه: ناشناخته

نسخه دیگری از این ترجمه نیافتم.

آغاز: «هذا ما امر به عبدالله علی امیرالمؤمنین مالک بن الحرث الاشتر فی عهده الیه حین ولاه مصر».

انجام: «وان یختم لی ولک بالسعادة والشهادة انا الیه راغبون والسلام علی رسول الله ﷺ».

آغاز ترجمه: «این است آن چه امر کرده به آن بنده خدا علی بن ابی طالب امیر مؤمنان مالک پسر اشتر را در عهدنامه خود به سوی مالک هنگامی که والی گردانید او را در مصر به جهت جمع نمودن خراج آن جا و جهاد کردن با دشمنهای آن جا».

انجام ترجمه: «و این که ختم کند برای من و برای تو به سعادت و روزی فرماید شهادت. به درستی ما به سوی خدا راغبانیم و درود بر رسول خدا ﷺ».

متن عهدنامه نسخ معرب و ترجمه بین سطور به شکسته نستعلیق شنگرف، سده ۱۳ه، ابتدا و انتهای نسخه مهر بیضوی: «یا شریع الرضا ۱۲۷۶»، در پایان یادداشت هدیه نسخه از لطفعلی خان بن قاسم خان بختیاری در شعبان ۱۲۹۲ق به جواد همدانی با مهر بیضوی او: «یا محمدجواد» هنگامی که در اردوی لشگان (؟) متوقف بودند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج زیتونی یک لا با ترنج و جدولهای گرهی.

۳۶ برگ، ۱۰×۱۶/۵، ۱۰ سطر، ۵/۵×۱۳/۵.

(۱۰۹۲۳)

تحفة العراقین

(ادبیات ـ فارسی)

از: بدیل بن علی خاقانی (۵۹۵ق)

کامل

[رک. ش ۱۰۸۲۵]

انجامه: «به جهت تقدیم حضور مرحمت ظهور سرکار جلالت مدار بندگان مقرب الخاقان عمدة الخوانین العظام... (یک کلمه ناخوانا) سرکار افخم ولی النعم اکرم میرزا عبدالوهاب خان نایب الوزارة دام اجلاله العالی تحریر شد در زمانی که ناخوشی در طهران بود و حواس همه پریشان. حرره نصرالله منشی شیرازی عفی الله عنه به تاریخ یوم پنجشنبه دوازدهم شهر جمادی‌الاخر من شهور سنة ۱۲۸۴ توشقان ئیل».

نستعلیق، نصرالله منشی شیرازی برای میرزا عبدالوهاب خان نایب الوزاره[1]، پنجشنبه ۱۲ جمادی الاخر ۱۲۸۴ق زمانی که در طهران ناخوشی بود، به جز چهار برگ اول عناوین نانوشته، حاشیه برگ ۹۷ پ یادداشتی در شب چهارشنبه ۱۲ رجب ۱۲۹۴ق در چهل چشمه و در ۸۹ پ یک بیت شعر نوشته شده در شب ۱۰ رجب ۱۲۹۴ق در بالاخانه الجه.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی مجدول، فرسوده.

۱۲۰ برگ، ۱۴/۵×۲۱، ۱۴ سطر، ۷/۵×۱۴/۵.

۱. میرزا عبدالوهاب خان فرزند محمدجعفر خان نایب الوزاره، جد داریاهی فارس (۱۲۴۲ـ۱۳۰۴ق)، رک. القاب رجال دوره قاجاریه، ص ۱۹۵؛ شرح حال رجال ایران، بامداد، ج ۲، ص ۳۰۶ـ۳۱۷.

(۱۰۹۲۴)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: سیف‌الدین اعرج اسفرنگی (۶۶۶ق)

برگهای پراکنده‌ای از دیوان است که کنار هم قرار گرفته‌اند. ۳ برگ از این نسخه ضمن اوراق نسخه شماره ۱۰۹۶۷ قرار گرفته است.

[دانشکده ادبیات تهران، ج ۱، ص ۲۵۶ـ۲۶۱؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۷۲۱ و ج ۱۰، ص ۱۶۱۵؛ منزوی، ج ۳، ص ۱۸۷۲ و ۲۳۶۷ـ۲۳۶۹؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۶۱۲ـ۶۱۴].

آغاز افتاده:

از تو پس می‌روند خاک به سر بر چو سیل   تا تو چه گویی کنند روز شمار آن شمار

بس بسوده از عشق تو چشم امیدی مرا   میل تو را کحل ساز سرمه کش اعتبار

انجام افتاده:

بلبلهای خموش دان تو وقع شب ستایش   حامل بنه روح مسعی هر چه (پیارگی)

حمادی است ملک و دین را نور زمانش آری   افلاک را ـ (پیاره شده)

نستعلیق، سده ۱۲ه، شیرازه نسخه از هم پاشیده و برگها بدون نظم و ترتیب‌اند. با افتادگی از آغاز و انجام و وسط، کناره صفحات اندکی موریانه خورده، بین بعضی از مصراعها سه نقطه مثلثی شکل (∴) نقش بسته است که متوجه نشدم کاربرد تزیینی دارد یا ویرایشی و متنی.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی یک لا دو رو، عطف و درون عنابی، ساغری (این جلد مربوط به نسخه نیست).

۵۹ برگ، ۱۰/۵×۲۲، ۲۱ سطر، ۷×۱۵.

(۱۰۹۲۵)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: شرف‌الدین بن منصور قطران تبریزی (پس از ۴۶۶ق)

[دیوان قطران تبریزی، به سعی و اهتمام محمد نخجوانی، چاپخانه شفق تبریز، ۱۳۳۳ش؛ منزوی، ج ۳، ص ۲۴۸۵ـ۲۴۸۷].

آغاز:

چو بگشاید نگار من دو بادام و دو مرجان را   بدین نازان کند دل را بدان رنجان کند جان را

من از مژگان بیارایم به مروارید و مرجان رخ   چو از می و سیه مروارید بردارد دو مرجان را

انجام:

زیرا که به خلق و جود و هر چیزی | از مردم این جهان جدا بودی
گردنده جهان به آسیا ماند | تو شاه چو قطب آسیا بودی

شکسته نستعلیق، سدهٔ ۱۳ق، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع نفیس و پرکار دقیق، حاشیه و گوشه‌ها در دو صفحه اول با نقشهای گل و بوته اسلیمی مرصع و مذهب، صفحات مجدول به زر و لاجورد و مشکی، اشعار در متن و حاشیه، همه صفحات به دقت حاشیه‌سازی شده به گونه‌ای که جز با لمس کردن مشخص نمی‌شود. ۲ برگ اول و ۳ برگ آخر آماده کتابت با جدول‌کشی و تزیینات که سفید مانده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد مخمل آبی با شمسه بزرگ و جدول گرهی و لچکی، آستر و بدرقه کاغذ ابر و باد، با جعبه محافظ مقوا با روکش چرم مشکی.

۲۶ برگ، ۱۹/۵×۲۹/۵، ۱۴ سطر، ۱۳×۲۲.

(۱۰۹۲۶)

مجموعه:

۱. زین الرسائل «۳ب ـ ۳۶ ر» (اخلاق ـ فارسی)

از: سلطان محمد بن فتحعلی شاه قاجار، سیف‌الدوله (زنده در ۱۲۸۸ق)

نوشته شده به سبک گلستان سعدی. در ابتدا در معرفی کتاب و علت تحریر آن می‌نویسد: «بندهٔ هیچ ندان سیف‌الدوله سلطان محمد بن فتحعلی شاه قاجار... که در ایام جوانی چنان که دانی مرا دوستی بود یگانه و رفیقی فرزانه چون عادت روزگار است و تأثیر گردش لیل و نهار چندی در میانه ما دوری واقع شد. در این سال فرخنده فال که سنه ۱۲۶۸ هجری است هر یک جداگانه به خیال حج بیت الله الحرام و زیارت قبور ائمه انام راه مسافرت پیش گرفته در عراق عرب پریشانی‌مان جمع آمده، دیده از دیدار یکدیگر منور ساختیم به تلافی دوریهای گذشته از دیکی جسته مفارقت از یکدیگر نمی‌کردیم روز و شب با هم به سر می‌بردیم. روزی بدون حضور شخصی ناملایمی از ارض مطهر غری عزیمت نینوا نموده در زورقی جا گرفته باد مراد در نهایت ملایمت به پردهٔ مقصود وزیدن گرفت... لبها به طرانه [کذا] و تکلم گشوده گشت از بی‌ثباتی روزگار و بی‌مهری اهل دنیا گفتگوها می‌شد. بر من آن چه گذشته بود اظهار می‌کردم او می‌شنود بر او آن چه رسیده بود می‌گفت من استماع می‌کردم. آن دوست گرامی از من خواهش فرمود که چون سخت و سست دنیا بر تو بسیار گذشته و زشت و زیبایی بی‌شمار دیده‌ای از جهت آگاهی

خاطر من دستور العملی برای معاشرت با مردم و رفتار در دنیا بر صفحه نگار تا گاه و بیگاه از مطالعهٔ آن نفس خود را آگاهی داده نگذارم عدول از راه راست نماید. از جهت رضاجویی خاطر آن گرامی، قلمی برداشته مشغول نگارش این مختصر رساله شده در تحریر این کلمات رعایتی از انشاپردازی و سخن سازی نمی‌شود... چون اسم شریف آن گرامی زین‌العابدین بود این رساله را به زین الرسائل نامیدم».

مشتمل بر مقدمه و یک باب و نتیجه و خاتمه:

مقدمه: در بی‌ثباتی دنیا و تحصیل آخرت و ذکری از این که همه امورات روزگار بسته به تقدیرات خداوندی است.

باب: مشتمل بر سه فصل:

فصل اول: در کلمات جنید بغدادی.

فصل دوم: در مکالمات حضرت عیسی با شبان.

فصل سوم: در وصیت لقمان حکیم با پسر خود.

نتیجه: در سلوک با مردم و طور حرکت در دنیا و زندگانی.

خاتمه: در بعضی از حکایات واقعه و تلبیسات مردم زمانه با یکدیگر و طمع آنها که خود دیده‌ام و خالی از تازگی نیست.

در قسمت خاتمه از بسیاری از خاطرات و دیده‌های خود یاد کرده است. سیف‌الدوله یک بار دیگر در سال ۱۲۷۹ق به حج رفته و در آن سال سفرنامه مکه خود را نوشته است. نسخه این سفرنامه به شماره ۷۶۱/ف در کتابخانه ملی ایران نگهداری می‌شود.

کامل.

[برای زندگی مؤلف رک. ذریعه، ج ۲۴، ص ۲۳۲؛ مجمع الفصحاء، ج ۱، ص ۳۲؛ فرهنگ سخنوران، ص ۲۷۲؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۴۷۷ـ۴۷۹؛ القاب رجال دوره قاجاریه، ص ۸۲؛ تاریخ رجال ایران، مهدی بامداد، ج ۲، ص ۱۰۲؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱، ص ۲۲۸؛ فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۲۴۷؛ دانشکده تهران، ج ۱۷، ص ۴۰۲؛ مؤلفین مشار، ج ۳، ص ۳۵۲.]

آغاز: «الحمد لله والسلام علی عباده الذین اصطفی. چنین گوید بندهٔ هیچ ندان»

انجام: «به خیال این که دانه او سبز شود و تاک گردد و ثمر دهد نافع از او برد. زهی غفلت و بی‌خبری از مردن».

۲. وسیلة النجاة «۳۶ب ـ ۴۶ ب» (فقه شافعی ـ فارسی)

از: سلطان محمد بن فتحعلی شاه قاجار، سیف‌الدوله (زنده در ۱۲۸۸ق)

در آداب نماز و وضو به طریقه شافعی با طرز تقیه را به شیعیان بیاموزد همان گونه که می‌گوید:

«چنین گوید بندهٔ هیچ لدان... که در طی سیاحت روم مدتها با اکابر اهل جماعت به سر می‌بردم. شدت عناد آنها را با سلسله جعفری مشاهدهٔ کردم با آن که تقیه از واجبات است کمتر کسی را دیدم مراقبت در این امر واجب نموده یا اطلاعی از امور اهل جماعت داشته باشد و هنگام ضرورت خود را از مهلکه و شرّ آنها نجات دهد. بر خود حتم دیدم رساله‌ای مختصر ترتیب دهم تا از ملاحظهٔ آن آگاهی از رسوم عبادت آنها یافته، چون هیچ یک از عبادات آشکارتر از صلوة نبود اکتفا به ذکر آداب نماز و تهیه آن نموده، خود مسائل مذکوره را از شیخ وسیم[1] سنه‌ای که از علمای مشهور شافعی است تحصیل کرده شروع در نگارش این رساله نمودم و چون به دست آویز این مختصر به جهت عباد از شر مخالفین نجات به هم خواهد رسید او را موسوم به وسیله النجاة نامیدم».

سیف‌الدوله مجموعه ۱۲ رساله خود از جمله این دو رساله را با نام ملوک الکلام ومتجر الخاص والعام یک جا جمع کرده است. نسخه‌ای از آن به شماره ۲۷۳۹ در دانشگاه تهران موجود است. رک: فهرست دانشگاه، ج ۱۰، ص ۱۶۰۷-۱۶۰۹. همچنین کلیات اشعار او ـ شامل دیوان و سیف الرسائل ـ در دانشگاه نسخه دارد (رک: فهرست دانشگاه، ج ۱۶، ص ۲۰۸).

نسخه دیگری از این رساله به شماره ۴۰۷۴/۱ در کتابخانه مسجد اعظم قم نگهداری می‌شود. مشخصات این نسخه در فهرست آن کتابخانه درج نشده است.

آغاز: «حمداً له ثم حمداً له ابلغ حمد واجلّه وصلوة وسلاماً علی من بالهدی ودین الحق ارسله وعلی آله الذین طهّرهم فیما علیه من الکتاب انزله».

انجام: «وبه شرطی که بعد از زیاد شدن کمتر از دو قله نباشد اگر کمتر باشد پاک نمی‌شود».

انجامه: «حرره کمترین علی‌اکبر تفرشی ۱۲۷۸».

نستعلیق، علی‌اکبر تفرشی، ۱۲۷۸ق، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیحاتی دارد، در برگ پایانی یادداشت مفصلی از اسماعیل هنر جندقی به شکسته زیبا در ۱۰ شوال ۱۲۷۸ق در حالت پریشانی و سوختگی دماغ، وی نوشته به دستور سپهسالار دولت علیه ایران از جندق به دارالسلطنه آمده و به تأسی از والد خود مرحوم یغما در خدمت سیف‌الدوله بوده است. او پس از آن که «از ترتیب و اصلاح و تصحیح کتاب ملوک الکلام و بعضی از متفرقات منثور و منظوم مرحوم یغما که در ری به دست افتاده بود» فارغ شد به تصحیح این نسخه ـ که به خط میرزا علی‌اکبر ترقی تخلص تفرشی است ـ مشغول شد و به جهد اغلاط و سقطات آن را اصلاح کرد.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج عنابی یک لا مجدول.

۴۹ برگ، ۲۰×۳۲، ۱۶ سطر، ۱۱/۵×۲۱/۵.

[1] در نسخه ۲۷۳۹ دانشگاه «شیخ وسیم کردستانی» آمده است.

(۱۰۹۲۷)

تاریخ هانری چهارم

(داستان ـ فارسی)

از: الکساندر دوما

ترجمه: محمد بن عبدالله امین دفتر (۱۳۲۸ق)[1]

ترجمه داستان دلدادگی پادشاه فرانسه هانری چهارم (۱۵۵۳-۱۶۱۰م) و ملکه مارگریت دو والوا است.

جلد اول آن به صورت سنگی در تهران، شوال ۱۳۲۲ق، به خط مرتضی حسینی برغانی، در ۲۵۶ صفحه با مقدمه‌ای از تقی دانش ضیاء لشکر چاپ شده است.

این نسخه جلد دوم.

[منزوی فارسی، ج ۵، ص ۵۴۵۳؛ مؤلفین مشار، ج ۵، ص ۵۷۴].

آغاز: «خلاصی زنی فلورانسی اسباب اضطراب غریبی برای تمام ساکنین قصر لوور گردید بلکه همه خدام درباری از شاهزاده‌ها و شاهزاده خانمها متوحش و منقلب بودند».

انجام: «روزی چند در کمال مسرت به سر بردند که ناگاه شورشی سخت در میان کاتولیک و پروتستان درگرفت. شرح این شورش در جلد سیم ازین کتاب می‌آید».

انجامه: «تمام شد جلد دوم از تاریخ هانری چهارم پادشاه عادل فرانسه به قلم ناچیز بنده فقیر محمد بن عبدالله امین دفتر به تاریخ شب شنبه پانزدهم شهر ذیقعده از سال هزار و سیصد و بیست و پنج هجری ۱۳۲۵».

شکسته نستعلیق، به خط مؤلف، شب شنبه ۱۵ ذیقعده ۱۳۲۵ق، در متن برخی از کلمات و جملات را خط زده و به جای آن چیز دیگری نوشته‌اند، در حاشیه هم اضافات زیادی دارد. روی جلد با برچسب کاغذی نوشته شده: «هانری خطی». برخی از صفحات ابتدای نسخه مرمت و وصالی شده‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد مقوا با کاغذ ابر و باد، عطف و گوشه‌ها تیماج مشکی.

۱۱۰ برگ، ۲۲×۳۲، ۱۵ سطر، ۱۲×۲۳.

(۱۰۹۲۸)

مجموعه:

این شماره اوراق متفرقه‌ای شامل ۵ بخش زیر است:

۱. بوستان

(ادبیات ـ فارسی)

از: مصلح‌الدین بن مشرف شیرازی، سعدی (۶۹۱ق)

[1] تاریخ وفات او را از کتاب بدیع التواریخ (نسخه خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی ش ۶۳۲۹)، ص ۶۴ نقل کردم.

آغاز:

به نام خداوند جان آفرین   حکیم سخن در زبان آفرین

انجام افتاده: «حکایت در معنی تواضع نیکمردان

شنیدم که فرزانه‌ای حق پرست   گریبان گرفتش یکی رند مست

از آن تیره دل مرد صافی درون   قفا خورد و سر بر نکرد از نگون»

نستعلیق، سده ۱۳هـ، عناوین شنگرف، صفحات مجدول به زر و مشکی، صفحه اول سرلوح مذهب مرصع زیبا، دو صفحه اول حاشیه‌ها با نقشهای گل و بوته اسلیمی و جدولهای زر و شنگرف و لاجورد تزئین شده‌اند، از وسط چند برگ افتادگی دارد، اوراق جا به جا و از شیرازه جدا شده‌اند.

۲۱ برگ، ۱۰×۱۷/۵، ۱۱ سطر، ۵/۶×۱۲.

۲. یوسف و زلیخا (ادبیات ـ فارسی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ق)

بخشی از منظومه است.

[ر.ک: ش ۱۰۸۹۲/۱]

آغاز:

تبارک الله ای فرزانه فرزند   نگهدار تو باد از بند خداوند

ز هر پندت دهاد آن بهره‌مندی   که وقت حاجت آن را کار بندی

نستعلیق.

۱ برگ، ۸/۵×۱۶، ۱۲ سطر، ۷×۱۵.

۳. اشعار (ادبیات ـ فارسی)

شامل قطعه «ابلیس شبی رفت به بالین جوانی» از ایرج میرزا و قصیده «با کاروان حله برفتم ز سیستان» از فرخی.

شکسته نستعلیق، صفحات مجدول به زر و زنگار و لاجورد و شنگرف و مشکی.

۴ برگ، ۱۰×۲۹/۵، سطور چلیپا، ۷/۵×۲۴.

۴. مجموعه هزلیات و هجویات (ادبیات ـ فارسی)

از: ناشناخته

در آن از شریف‌الدوله کاشی و افضل‌الملک یاد شده است.

آغاز:

تولاس ارباب وتحفی که بر افشاند   در خاک نداشت چه از آب در آید

انجام:

بسان شاها تو تا آن که که پیشاپیش خیل الله   لوای قسام آل محمد را بسر افرازی

نستعلیق، سده ۱۴هـ، با افتادگی بین برگهای ۶ و ۷.

۹ برگ، ۱۰/۵×۲۳/۵، سطور چلیپا، ۸/۵×۲۰.

۵. [داستان نوش‌مهر و مهرزین] (داستان ـ فارسی)

از: ناشناخته

داستان عاشقانه منظومی است که بخش کوتاهی از آن در این نسخه موجود است. از مؤلف چیزی نمی‌دانیم جز ابیاتی که ابتدای کتاب درباره خود سروده است:

خوشی مر مرا بوده تادیب باب   همه حفظ من بوده خط و کتاب

پدر مر مرا داده از شعر ساز   که حافظ فزون باد و عمرش دراز

ز شعرم کنون شاعری مقصد است   که نزدیک دانش پژوهان بد است

وگر نه به فهم سخن نظم و نثر   خود او هست امروز یکتای عصر

پس از وی شدم مر ورا یادگار   که شعرم بباید است سیصد هزار

ز ابیات تازی و از پارسی   بدانیم بخوانمت از من بسی

ز خط نیز چندان که باشد ضرور   فزون ترش باشد فسوس و غرور

اگر چند این هر دو فن را کنون   نباشد چو من هیچ کس رهنمون

ولی گر فزونی نجویم نکوست   که تیغ پدر هر دو را عذرجوست

بدین رتبه تا آن که سالم زیست   فزونتر نرفته است و کم نیز نیست

ز شیبانی آن نکته سنج کهن   کنونم به یاد آمد این خوش سخن

کسی کش خرد نباشد آموزگار   نگردد غمی از بنه روزگار

عناوینی که در نسخه مانده اینهاست:

ـ در فراق یار و تعزل و سبب نظم کتاب (۱ ر)

ـ آغاز داستان نوش‌مهر و مهرزین (۲ ر)

به پیشین زمان بود شاهی بزرگ	ورا زیر فرمان همه روم و ترک
به فر و به نیرو چو پور پشنگ	بسی گردنان کرده در پالهنگ

ـ در شکایت از سپهر کج رفتار و مفارقت یار (۵ پ)
ـ زاری نمودن مهرنوش در فراق مهرزین (۸ پ)
ـ آغاز جنگ چینیان و ایرانیان (۹ پ)
ـ آغاز جنگ ایران و چین (۱۲ پ)

آغاز افتاده:

اگر مهر وگر قهر فرمان ازوست	به گیتی همه درد و درمان ازوست

در فراق یار و تغزل و سبب نظم کتاب

دگـــر ره مـــرا گـــردش روزگـــار	در افکـــند در بـــند عشـــق نگـــار
زبـر پیچ و خم زلف آن خوش صنم	گـــمندی بـــیفکند بـــر گـــردنم

انجام افتاده:

سوی درگـه شـاه شـد در زمان	چنین گفت کای شاه گیتی ستان
فرستی مرا گـر سـوی رزمگـاه	به پیش شه آرم سر کینه خواه

نستعلیق، سدهٔ ۱۳هـ، برگ سبزدهم نونویس.
خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.
بدون جلد، (در پاکت نگهداری می‌شود).
۱۵ برگ، ۱۰/۵×۱۷، ۱۶ سطر، ۶/۵×۱۳/۵.

(۱۰۹۳۹)

مجموعه:

این شماره دارای دو نسخهٔ جداگانه است:

۱. حساب (ریاضی ـ فارسی)

از: علی بن محمد قوشچی (۸۷۹ق)

آغاز و انجام افتاده (از باب اول مقاله اول تا باب دوم مقاله سوم).
(فهرستواره، ج ۴، ص ۲۶۵۱ـ۲۶۵۴).

آغاز افتاده: «خورد به جهت حفظ مرتبه پس صورت ده چنین باشد ۱۰... باب اول در حساب صحاح و آن مشتمل است بر هشت فصل».

انجام افتاده: «باب دوم در مساحت خطوط و سطوح مستویه... مجموع این خط و سهم قطعه دایره بود و منتصف او مرکز دایره».

نستعلیق، به دو خط، سدهٔ ۱۳هـ، عناوین و نشانیها و اشکال شنگرف، تصحیح شده، حاشیه صفحات موریانه خورده.
بدون جلد (درون پاکت نگهداری می‌شود).
۶۱ برگ، ۱۱/۵×۱۸، ۱۳ـ۱۰ سطر، ۷×۱۳/۵.

۲. زبدة العربیة (بلاغت ـ فارسی)

از: محمد بن حسن اصفهانی، فاضل هندی (۱۱۳۷ق)

گزیده و گزارش مطول تفتازانی (۷۹۱ق) به فارسی است که به نام محیی‌الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر (۱۰۶۸ـ۱۱۱۸ق) نوشته شده، چنان چه می‌نویسد: «درین اوقات بعضی از اخوان و اعوان این دیار نزد این بنده... به مباحثه بعضی از کتب متداوله خصوصاً همین کتاب اشتغال داشتند و بعضی از اخوان را از نارسایی ایام و ضیق اوقات حرمان از مذاکره این کتاب و مباحثه دقایق و نکات آن کما هو حقه دست می‌داد متوجه شد که با قصور فکر... اقتصار بر مضمون نماید به حذف نکات و دقایق و سؤالها و جوابها با سلب لباس عربی و الباس لباس فارسی تا بر کافه بنی نوع سیما مبتدئین سهل و آسان ساشد ادراک و دریافتن مطالب علم عربیت».

مشتمل بر یک مقدمه و سه فن:
مقدمه: مشتمل بر دو فصل.
فصل اول: در بیان فصاحت.
فصل دوم: در بلاغت.
فن اول: علم معانی، شامل هشت باب:
باب اول: در احوال اسناد خبری.
باب دوم: در احوال مسند الیه، در ۱۲ فصل.
باب سوم: در احوال مسند، در ۱۴ فصل.
باب چهارم: در احوال متعلقات فعل، در ۳ فصل.
باب پنجم: در قصر.
باب ششم: در انشاء.
باب هفتم: در فصل و وصل.

باب هشتم: در ایجاز و اطناب و مساوات.

خاتمه: در بیان آن چه مخالف مقتضای ظاهر حال است.

فن دوم: علم بیان، در سه مقصد.

مقصد اول: تعریف تشبیه و احوال آن و بیان اقسام آن.

مقصد دوم: مجاز است، در دو مقاله.

مقاله اول: در تعریف حقیقت ومجاز و ذکر اقسام هر دو.

مقاله دوم: در استعاره.

مقصد سوم: کنایه است.

فن سوم: علم بدیع.

چهار برگ آن از کتاب جدا شده و در نسخه‌های شماره ۱۰۹۶۷/۳ و ۱۰۹۵۸/۲ قرار گرفته است.

نسخه‌ای از این کتاب پیشتر در کتابخانه هدایتی قم موجود بوده که اکنون به شماره $\frac{9}{101}$ ۱۵۵۱ در کتابخانه آیت‌الله گلپایگانی نگهداری می‌شود. این نسخه احتمالاً به خط مؤلف است و در مجله والتلاش ۳، ص ۸۱ معرفی شده است.

[نشریه نسخه‌های خطی، ج ۵، ص ۳۲۵؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۴، ص ۲۲۴۲ـ۲۲۴۳ (به خط مؤلف).]

آغاز: «حمد بی‌حد و سپاس بی‌غایت مر پادشاهی را که عندلیبان گلشن فصاحت و طوطیان چمن بلاغت را قدرت بیان و ادراک معانی کرامت فرموده».

انجام افتاده: «و اما لف و نشر، پس او آن است که چند چیز را مجتمعاً ذکر کنند...

به شمشیر و خنجر به گرز و کمند ... یلان را سر و سینه و پا و دست»

نستعلیق، سده ۱۲هـ، عناوین شنگرف، تصحیح شده، پیش از شروع رساله چند یادداشت صرفی و نحوی و پزشکی مختصر با چند مهر پاک شده آمده است، چند برگ پایانی موریانه خورده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد (درون پاکت نگهداری می‌شود).

۴۴ برگ، ۱۱×۱۶/۵، ۱۵ سطر، ۵/۵×۱۰/۵.

(۱۰۹۳۰)

ریاض المسائل فی تحقیق الاحکام بالدلائل (شرح کبیر) (فقه ـ عربی)

از: سید علی بن محمدعلی طباطبایی (۱۲۳۱ق)

از آغاز کتاب قضا تا بخش کفارة القتل کتاب دیات.

[مقدمه‌ای بر فقه شیعه، ص ۳۲۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۲۱، ص ۷۴۵ـ۷۸۲.]

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین، کتاب القضا وهو فی اللغة لمعان کثیرة الخلق ومنه قوله سبحانه فقضیهن سبع سموات ای خلقهن والحکم منه».

انجام افتاده: «قتل مملوکاً له متعمداً قال یعتق رقبة ویصوم شهرین متتابعین الی غیر ذلک من النصوص وکذا یجب بقتل الجنین الآدمی المؤمن ان ولجته الروح مطلقاً و لا یجب قبل ذلک کما مضی».

نسخ، سده ۱۳هـ، بالای صفحه ۱۰۰ پ کاتب نوشته است: «کتبت هذا المقام یوم السبت التاسع من محرم محزوناً ومغموماً بالمصیبت سیدالشهداء فی خدمت ابیه علی ...» (آغاز کتاب حدود و پایان کتاب دیات)، نیمه اول عناوین ونشانیها شنگرف و نیمه دوم مشکی، در برگ اول نا خودکار این کاتب را میرزا حسن خان جوان تبریزی دانسته‌اند و یادداشت دیگری که تاریخ شروع کتابت را ۴ ذی‌الحجة الحرام سنه ۱۲۵ دانسته که سال آن در صحافی از بین رفته است و به رحمت خوانده می‌شود، دو بیت شعر از ابن‌سینا و قیمت نسخه به سیاق و مهر کتابخانه جوان (روی طبله دوم جلد هم این مهر هست)، برگ آخر نسخه مسئله‌ای درباره شکیات نماز، و یادداشتی درباره دو و نیم قرانی که از کربلایی رضا رسیده است، صفحه عنوان نام کتاب: «شرح کبیر للسید المیر علی اعلی الله مقامه»، وسط نسخه برگه‌ای است شامل: «صورت مخلفاتی که از خانه اشرف الحاج حاجی عبدالله تاجر اصفهانی آورده شده».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج ترباکی ضربی، با ترنج و سرترنج و جدول، طبله اول اندکی موریانه خورده.

۲۳۱ برگ، ۱۴/۵×۲۰/۵، ۲۱ سطر، ۹/۵×۱۶.

(۱۰۹۳۱)

مجموعه:

۱. بدایع الانشاء (انشاء یوسفی) (۲ر ـ ۶۸ر و ۹۵ر ـ ۱۰۱پ و ۱۰۳ر ـ ۱۰۸ر) (نامه‌نگاری ـ فارسی)

از: یوسف بن محمد یوسفی هروی طبیب (۹۵۰ق)

تألیف شده در ۹۲۰ق برای پسر مؤلف رفیع‌الدین حسین.

این رساله کمی جابه‌جایی و افتادگی دارد.

[منزوی، ج ۱، ص ۵۱۳ و ج ۳، ص ۲۰۸۶ـ۲۰۸۷؛ ذریعه، ج ۳، ص ۶۳؛ مشترک پاکستان، ج ۵، ص ۳۰ـ۳۸؛ دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۲۲۸ـ۴۲۲۹ و ج ۱۷، ص ۴۴۳؛ مسجد جدید اعظم، ج ۲، ص ۶۸ـ۶۹؛ دانشنامه ادب فارسی، ج ۳، ص ۱۱۲۸ـ۱۱۲۹؛ سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ص ۱۷۶ـ۱۷۷؛ مجلس، ج ۲۷/۱، ص ۲۹۰ـ۲۹۱ و ج ۲۸، ص ۱۵۳؛ نشریه نسخه‌های خطی، ج ۱۳، ص ۲۲۸ـ۲۲۹.]

آغاز افتاده: «چون توجه به جانب یاران و تشوّق به منازل هواداران از شمیم اهل کرم و عادت ارباب سعادت است و نواختن مهجوران موجب ترادف انوار حشمت است».

انجام: «خاتمه در عنوان حجاب بارگاه جهان پناه به موقف عرض رساند... نواب خانی شاهزاده جهان به عز عرض رساند نواب شاهزادهٔ خورشید مکان به موقف عرض رسانند».

انجامه: «تمت بدایع الانشای تصنیف مولانا یوسفی به تاریخ ۲۲ شهر رجب المرجب سنه ۱۱۰۴».

۲. فایده‌ای در «القاب و کنیت اسامی» «۶۸ ب»

فایده‌ای کوتاه در نوشتن کنیت و القاب برای اسامی مختلف و کارهای مختلف افراد. به تناسب اسم برای هر کس لقبی آورده است.

۳. منشآت «۶۸ ب ـ ۷۴ ب»

بدون تبویب و عنوان. در برگ ۷۳ ر از «ملک الشعرایی نادر العصری خواجه حسن شایی» یاد کرده است.

آغاز: «عرضه می‌دارد که نسبت من به حضرت آفتاب نیست چون نسبت معقول دارد به محسوس بس نه معقول است که این ناقص فطرت بی‌عقل».

انجام:

بر نلو عشق تو نوعی رقم مهر کشید   گر شم گر به سطل جان برود آن نرود

۴. حکایت محمدمظفر پسر شاه شجاع با سید جلال پسر سید عضد وزیر محمدمظفر در مکتبخانه «۷۴ ب»

۵. رساله در آداب قلم تراشی و خوشنویسی «۷۵ ر ـ ۷۶ ب»

علی رغم آن که با بسیاری از رساله‌های خط و خوشنویسی مقابله شد نام کتاب به دست نیامد.

آغاز:

وصف قلم لطیف رنگین   سرخ است و سفید و سخت و سنگین

بسیار ضعیف و لک نباید   سست و سیه و سبک نباید

بسر دور قلم رسی بگریان   بنگر که چه شد بلندی آن

شوک قلمت بیان درازی   کانی است از آن فزون نسازی

بالای الف سه نقطه باید   اما به همان قلم که آید

باید تن جسم را چنان ساخت   کش هیأت بیضه‌ای توان ساخت

انجام:

طولی و منحنی و مدور   دنباله و سیه‌دار و مضمر

نه نقطه چو بعد از آن برآید   شکل سر یا مطول آید

تمت الرسالة التعلیمیه».

۶. یادداشتهای پراکنده «۷۶ ب»

شامل: غزلی از میر موسوی، بیتی که به ۴ بحر خوانده می‌شود، رباعی مستزاد، و دستور معالجه نزله.

۷. سؤالات مولانا جلال الدین رومی «۷۷ ر ـ ۷۸ ر»

غزلی از غزلیات شمس است که در نسخه با عنوان یاد شده کتابت شده است.

مطلع:

کوه اندر پنبه دانه یافتم دانی که چیست   بحر اندر سرمه دانی یافتم دانی که چیست

یار پیر کهنه دیدم سال عمرش بی عدد   این زمانش نوجوانی یافتم دانی که چیست

۸. مناجات منظوم «۷۸ ر»

نسخه‌ای از آن در فهرست مشترک پاکستان، ج ۳، ص ۱۵۱۰ معرفی شده است.

آغاز:

ندارم هیچ گونه توشهٔ راه   به جز لا تقنطوا من رحمة الله

تو فرمودی که نومیدی میارید   ز من لطف و عنایت چشم دارید

انجام:

نه این منظر بس امید داریم   ببخشا زان که بس امیدواریم

امید دردمندان را روا کن   امید دردمندان را دوا کن

۹. غزلی از ثاقب «۷۸ ر»

با مطلع:

به مژگان گر رسد اشکم ز دریا شور برخیزد   پس تعظیم آهم بیستون از دور برخیزد

۱۰. حدیثی از پیامبر درباره اقسام سه‌گانه خواب در روز «۷۸ ب»

«النوم فی النهار ثلثة العیلولة والقیلولة والقیلولة...».

۱۱. اشعار پراکنده «۷۸ پ ـ ۷۹ ر»

از: فاضلای کاشی، حیدر کلوچ، حضوری، رکنا

۱۲. فایده‌ای درباره مسخ در امتهای پیشین «۷۹ پ ـ ۸۰ پ»

۱۳. غزلی در وصف ائمه «۸۱ ر»

مدح ائمه معصومین است که هر بیت یا مصراع آن ماده تاریخ پایان حیات یکی از ایشان نیز هست.

با مطلع:

از علی گردد جلی تاریخ فوت مرتضی   لامش از عیش نما کم یا فزا لامش به ما

۱۴. دوازده امام «۸۱ ر ـ ۸۱ پ» (عربی)

از: حضرت خاتم المجتهدین شیخ علی

در ۱۱ بیت. نسخه‌ای از آن در ذریعه، ج ۱۵، ص ۸۷ به محمدمحسن بن محمدسمیع کرمانشاهی و در فهرست مجلس، ج ۳۷، ص ۱۹۹ـ۲۰۰ به شافعی نسبت داده شده است. نسخه دیگری از آن در فهرست ملی، ج ۱۱، ص ۵۲۶ بدون نام مؤلف معرفی شده است.

آغاز:

رب بحق احمد سیدنا المقدم   مستقرن مقرب منتجب و خاتم

ذی شرف مشرف ذی ظفر مظفر   ذی خطر مخطر ذی کرم المکارم

انجام:

انک محسن السعم انک واهب الکرم   فالطف لنا من النعم یا صمدی وراحم

۱۵. چند غزل و یک رباعی «۸۱ پ»

آغاز:

دگر از باده تحقیق مستم تا چه پیش آید   زریح و محنت ایام رستم تا چه پیش آید

انجامه: «به تاریخ شهر شعبان المعظم سنه ۱۱۰۴ موافق تخاقوی ئیل در قریه سرو(؟) قلمی شد العبد الراجی محمد».

۱۶. منشآت «۸۲ ر ـ ۸۹ ر» (نامه‌نگاری ـ فارسی)

از: محمد بن محمد عرب

در ابتدا چنین می‌نویسد: «به تاریخ سلخ شهر صفر ختم بالخیر والظفر موافق تنگوزئیل سنه

۱۰۹۹... آقا محمدطالب بیگ دام اقباله به دعاگوی بی مقدار ـ محمد بن محمد عرب ـ مقرر فرمودند که سطری چند که مبتنی باشد بر مخاطبه و محاوره اجلّه اصحاب و رسول و رسایل از احباب که چون اکثر اوقات ملازمان... را به حسب اتفاقات مسافرت روی می‌دهد و واقع می‌شود که در هنگام عبور و مرور منزلی به منزلی لا علاج رقعه و کتابتی باید نوشت و در آن ساعت نویسنده حاضر نباشد از روی این مسوّده رقعه در قلم توان آورد، قلمی نماید. هر چند این ذره خاکسار را قدرت و یارای آن نیست و نبود که به امثال این نوع امور جرأت تواند فاما سر از ربقه اطاعت پیچیدن نیز از جمله محالات می‌نمود لهذا به مقتضای المأمور معذور به تحریر و تسوید این چند کلمه نامربوط موجب آشفتگی این اوراق بدین رابطه و سیاق گردید».

کتاب تبویب خاصی ندارد و آمیخته به اشعار مؤلف است.

آغاز: «حمد بی‌حد و قیاس و سپاس دایم الاساس نثار بارگاه والای کریمی جل شأنه که بی‌وساطت امیر و وزیر و بی‌شراکت دبیر و مشیر».

انجام: «و اعلام مجاری حالات و آخر السعادات به مضمون المکتوب نصف الملاقات مسرور می‌فرموده باشند. زیاده چه تصدیع دهد ایام به کام دوستان باد».

۱۷. بندی در امثال مشهور عرب «۸۹ ر ـ ۸۹ پ»

برخی از امثال مشهور عرب و چند روایت از پیامبر اسلام است با عنوان «الفاظ متفرقه».

آغاز: «التأنی من الرحمن والعجلة من الشیطان. لیس من العدل سرعه وحدانه من طلب شیئاً وجد وجد. والعبد [کذا] عند کرام الناس مقبول».

۱۸. آزادنامه «۸۹ پ ـ ۹۰ ر»

۱۹. فصل در اضداد «۹۰ ر ـ ۹۰ پ»

کلمات متضاد عربی و فارسی را به کوتاهی یاد کرده است.

آغاز: «فصل در اضداد: خیر و شر نیکی و بدی. نفع و ضرر سود و زیان. قبض و بسط گرفتن و رها کردن. سعادت و شقاوت نیک اختری و بد اختری».

انجام: «بر و بحر خشک و تر. ایراد و امداد آوردن و بردن. ابتدا و انتها اول و آخر. تم بالخیر».

۲۰. رباعیات مظفر حسین کاشی و ملازکی «۹۰ پ ـ ۹۱ ر»

۲۱. لغات پهلوی «۹۱ ر ـ ۹۴ ر» (لغت ـ فارسی)

از: ناشناخته

مثنوی در معنای لغات پهلوی به فارسی است. تنظیم شده به ترتیب حروف تهجی از «الف» تا «ی» که پس از آنها حروف «پ» و «چ» و «ژ» و «گ» آمده‌اند.

آغاز: «لغات پهلوی، الف،

از حرص است و چنین بود آژنگ — چون هلال اورنگ و تخت اورنگ

سبب آهو انوشه ازشادی است — وز کسی شکر گفتن آزادی است

انجام:

گاف با کاف گفته شد یک جا — سار چون گویش چو نیست روا

از لغات دری که چندین است — متداول هر آن چه شد این است

سخن این جا رسید و شد آخر — در ضمیر آن چه بود شد ظاهر

۲۲. شروع ماههای قمری «۱۰۱ ب»

آغاز: «ماه محرم الحرام را در زر سرخ باید دید که برابر به چهارصد حج است. ماه صفر را در آینه بیند ثواب چهارصد پیغمبر یابد. ربیع‌الاول را در آب بیند چنان باشد که هزار شتر قربانی کرده باشد».

انجام: «ذی‌الحجة الحرام را بر روی حلال خود بیند بی حساب به بهشت درآید والله اعلم بالصواب».

۲۳. یک مبایعه نامه و مصالحة نامه «۱۰۲ ر ـ ۱۰۲ ب»

نستعلیق، سطور چلیپا و اندکی معمولی، عناوین و نشانیها در رساله‌های منشات شنگرف.

۲۲ رجب ۱۱۰۴ق (رساله اول، برگ ۶۸ ر)، شعبان ۱۱۰۴ق نوشته محمد در قریه سیرو (؟) (رساله پانزدهم، ۸۱ ب)، ۱۴ ذی‌حجه ۱۱۰۲ق (۱۰۸ ر)، در حاشیه برگ ۱۰۷ ب هم چنین نوشته شده است: «در پنجشنبه ۶ جمادی‌الاخر ۱۱۲۵ ابن محمدحسن شاهمراد به خواهش آقا علی تقی[1] سرخی منشات و عناوین را نوشته است».

برگ ۱ ر دعوت نامه برای مجلس عقد میرزا هدایت‌الله، و یادداشت مطالبه میرزا محمدابراهیم کرباسی از کسی مبلغ هزار و پانصد تومان بدین ترتیب: «از مال عالی جناب مقدس القاب فضایل و کمالات اکتساب علامی فهامی مجتهد الزمانی اشرف الحاج محمدابراهیم کلباسی دام عمره مبلغ یکهزار و پانصد تومان بیست هشت نخودی عدد یک هزار دیناری سکه مبارکه ناصرالدین شاهی بر ذمهٔ خود لازم شرعی دارم، عالی جاه معلی جایگاه فر شوکت و شان مقرب الخاقان حاجی... مرحمت و غفران پناه طاب الله ثراه وجعل الجنة مثواه مرحوم حاجی ابراهیم خان که ان شاء الله... فوق را در مدت پنجاه تومان از قرار تاریخ تحریر گماشته سرکار شریعت مدار معظم‌الیه... نماید فی چهاردهم شهر جمادی‌الاول ۱۲۶۱»، برگ ۱۰۹ ب صورت آن چه میرزا اسدالله گرفته شده.

---

۱. در نسخه بدون نقطه است. شاید بتوان آن را نقی هم خواند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا دو رو، وسط و حاشیه‌های آن با طرحهای اسلیمی تزئین شده است، مجدول گرهی، عطف و سجاف مشکی، درون قهوه‌ای، بیاض.

۱۰۹ برگ، ۱۲/۵×۲۱/۵، سطور چلیپا، ۱۰/۵×۱۹/۵.

(۱۰۹۳۲)

مجموعه:

۱. عهدنامه جناب امیر ؏ با طایفه ارامنه «۱ ب ـ ۳ ب» (حدیث ـ فارسی)

آغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی خیر خلقه محمد وآله الطاهرین. وبعد این کلمات ترجمه عهدنامه‌ای است که هشام بن عتبه بن وقاص به فرموده حضرت شاه مردان و شیر یزدان اسدالله الغالب مطلوب کل طالب علی بن ابی طالب علیه الصلوة والسلام به خط کوفی در دیر حزقیل الشهیر بذی الکفل علی نبینا وعلیه السلام نوشته در شهر صفر اربعین من الهجرة. به درستی که جماعت از علماء طایفه ارامن و اهل ذمه و صحبت که بود بعضی از آن جماعت عاقبت و سید عتبه الشبوع و ابن صحن و ابراهیم الراهب».

انجام: «و بر مسلمانان است که رعایت کنند این را و محافظت نمایند همیشه تا این که برآید زمان و ساعت آخر شود دنیا. الحمد لله رب العالمین».

۲. [رساله در اخلاق آدمیت] «۵ ب ـ ۱۸ ر» (اخلاق ـ فارسی)

از: ناشناخته

توصیه‌های اخلاقی برای رسیدن به مقام «آدمیت» است. بر این کلمه تأکید فراوانی شده چنان چه برای مثال در خاتمه می‌نویسد: «ای صاحب شعور اگر این رساله را به دقت ملاحظه نموده‌ای الآن تو یکی از اجزای اتفاق آدمیت هستی. شخصی که معنی و مقصود آدمیت را فی الجمله درک کرده باشد محال است که مال و جان و تمام هستی خود را وقف خدمت آدمیت ننماید» (بند اول و دوم خاتمه، ۱۷ ب).

در ابتدا نوشته این رساله مشتمل است بر سی و پنج فصل، اما آن چه در نسخه دیده می‌شود بیست و پنج فصل زیر است که در دو جزء تدوین شده‌اند:

جزء اول: در تکالیف آدمیت.

فصل اول: در بیان معنی آدمیت.

فصل دوم: در تکالیف آدمیت.

فصل سوم: در بیان تکلیف اول که اجتناب از بدی است.

فصل چهارم: در بیان تکلیف دوم که اقدام به نیکی است.

فصل پنجم: در بیان تکلیف سیم که دفع ظالم است.

فصل ششم: در بیان تکلیف چهارم که انفاق است.

فصل هفتم: در بیان تکلیف پنجم که طلب علم است.

فصل هشتم: در بیان تکلیف ششم که ترویج است.

فصل نهم: در بیان تکلیف هفتم که حفظ نظام است.

جزء دوم: در قواعد نظام.

فصل اول: در معنی قواعد نظام.

فصل دوم: در شرایط آدمیت.

فصل سوم: در بیان ارتباط.

فصل چهارم: در بیان اقرار.

فصل پنجم: در بیان تعهّد.

فصل ششم: در طریق ترویج.

فصل هفتم: در طریقه تربیت.

فصل هشتم: در طریقه تقویت.

فصل نهم: در طریقه مساعدت.

فصل دهم: در بیان جامع.

فصل یازدهم: در ورود انسان به عالم آدمیت.

فصل دوازدهم: در بیان اجازهٔ سعادت.

فصل سیزدهم: در شناختن آدم.

فصل چهاردهم: در انکار آدمیت.

فصل پانزدهم: در تکالیف و شرایط امانت.

فصل شانزدهم: در خاتمه.

بندهای هر فصل شماره‌گذاری شده و نسخه با سبک و سیاقی خاص کتابت شده است.

آغاز: «ستایش باد بر انسان که جویای علم و طالب آدمیت است. معنی هستی نیست مگر در علم، معنی انسان نیست مگر در آدمیت».

انجام: «زمین و آسمان به تو مژدهٔ سعادت می‌دهند. ادراک سعادت میسّر نخواهد بود مگر از برای آدمی».

انجامه: «بنا به فرمایش آقائی آقا سید حسین قلمی نمود در شب شنبه ۲۴ شهر رجب سنه ۱۲۸۷ در دارالسلطنه تبریز».

نستعلیق و نستعلیق شکسته، رساله دوم: به فرمایش آقا سید حسین، در شب شنبه ۲۶ رجب ۱۲۸۷ق در دارالسلطنه تبریز، کاتب در پایان نامه به ارائه مهر بیضوی‌ای که در اصل نسخه بوده را «بلا تفاوت بعینه» نقل کرده که سجع آن چنین است: «المذنب محمدجعفر بن احمد الحسینی» و در اطراف آن این عبارات به چشم می‌خورد: «لا اله الا الله حسبی الله» «افوض امری الی الله» «عز من قنع و ذل من طمع» «لا قوة الا بالله یا الله» «یا الله المحمود فی کل فعاله». ده برگ پایانی نسخه سفید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا عربی با جدول گرهی.

۲۱ برگ، ۱۳×۲۰/۵، ۱۶ سطر، ۱۶/۵×۸/۵.

(۱۰۹۳۳)

آثار احمدی (تاریخ پیامبران و امامان ـ فارسی)

از: احمد بن حسن بن سیف‌الدین استرآبادی (سده ۹ و ۱۰ه)

کامل.

[فهرستوارهٔ ج ۳، ص ۱۵۲۹ـ۱۵۳۰].

آغاز:

«خدایا ز شکرت زبان کام یافت	ز نام تو هر نامه‌ای نام یافت
دهان دُرج دار از عطای تو شد	زبان صرح رو از ثنای تو شد

صحیح‌ترین حکایتها که مورخان پاکیزه بیان نیکو ادا شیرین‌ترین روایات که بلبلان»

انجام: «اما این مقدار نوشته شد که مؤمنان را کفایت است، بیت

چو دیدم که بدین پایه رسانم کلام	به که کنم ختم سخن والسلام»

انجامه: «تمت الکتاب بعون الملک الوهاب فی ید الفقیر الحقیر الکثیر التقصیر اقلّ عباد الله عملاً واکثرهم خطأً وذللاً المحتاج الی رحمة الله اسماعیل بن قاسم زائر مرقد علی بن موسی الرضا اللهم اغفر له

ولابویه بمحمد وآله الطاهرین. قد تم فی یوم الخمیس سابع شهر ربیع‌الاول فی سنة اثنان وستین ومأتین بعد الالف. اللهم اغفر لی ولوالدیه بمحمّد وآله الطّیبین الطاهرین وسلم تسلیماً کثیراً فی ۱۲۶۲ و بیست و چهار جزو است.

یا احمد یا صمد یا حمید

بندهٔ عاجز به تو دارم امید

بلی نوشته بر در جنت به حکم لم یزلی شفیع روز قیامت محمد است علی»

نسخ، اسماعیل بن قاسم زائر مرقد امام رضا، پنجشنبه ۷ ربیع‌الاول ۱۲۶۲ق، در ۲۴ جزو ۸ ورقی، عناوین و نشانیها شنگرف که در حاشیه هم نوشته شده‌اند. صفحات مجدول به لاجورد. ابتدا و انتهای نسخه مهر مستطیل: «عبده محمداسمعیل ۱۲۶».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج مشکی ضربی با ترنج و سرترنج و جدول گرهی.

۱۹۱ برگ، ۱۵×۲۱/۵، ۲۲ سطر، ۹/۵×۱۶/۵.

(۱۰۹۳۴)

جامع الصنایع

(آشپزی - فارسی)

احتمالاً از: هدایت‌الله حسینی شیرازی طهرانی (کاتب نسخه)

دستور العمل ساخت انواع حلواها و شربتیجات و غذاها و خورشهاست. با این عناوین:

- [باب در ساختن حلواها و شربتیجات]
- باب در ساختن پلوتات و خورشیات گوید (۱۶ ر)
- طریقه ساختن کبابها (۱۷ ر).
- در علم طباخی گوید (۲۱ ر).

نام مؤلف را نیافتم اما از آن جا که کاتب شیرازی است و در دو مورد هم از غذاهای شیراز یاد شده می‌توان احتمال داد وی مؤلف باشد.

آغاز: «بدان که در باب صاف نمودن شکر یکمن شکر را چارک و پنجاه آب بریزد و دو بیضه مرغ را با سفیده و زرده به قدری باید به هم زند که کف بکند».

انجام: «قسم دیگر نان جبه‌ای عوض آرد گندم آرد برنج و عوض آب شیر می‌ریزند».

انجامه: «قد تمت الکتاب بعون الملک المنان. تمام شد کتاب جامع الصنایع به توفیق حق. کتبه هدایت‌الله الحسینی شیرازی الاصل طهران المسکن در عهد دولت پادشاه جمجاه و شاهنشاه اسلامیان

پناه اعلی حضرت قدر قدرت شهریاری ابوالنصر والظفر مظفرالدین شاه قاجار خلّد الله ملکه وابّد الله جیشه وایّدالله عیشه حسب الفرموده سرکار علیه عالیه خانم دامت شوکتها در دار الخلافه طهران صانها الله عن آفات الدوران سمت اتمام پذیرفت.

غرض نقشی است کز ما باز ماند که هستی را نمی‌بینم بقایی

مگر صاحبدلی روزی به رحمت کند در حق درویشان دعایی

غریق رحمت کسی باد [کذا] که کاتب را به یک حمدی کند یاد»

به تاریخ یوم دوشنبه بیست و دویم شهر رمضان المبارک سنه ۱۳۱۵».

نستعلیق، هدایت‌الله حسینی شیرازی الاصل طهرانی المسکن، حسب الفرموده عالیه خانم، دوشنبه ۲۲ رمضان ۱۳۱۵ق در طهران، عناوین و نشانیها شنگرف.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد مقوا، رویه کاغذ ابر و باد، عطف تیماج قهوه‌ای.

۵۱ برگ، ۱۰/۵×۱۷/۵، ۱۱ سطر، ۵/۵×۱۱/۵.

(۱۰۹۳۵)

تاریخ ناپلئون (سرگذشت ناپلئون)

(تاریخ - فارسی)

از: محمدرضا بن مهدی قلی سرابی تبریزی، مهندس‌باشی (۱۲۹۹ق)

نوشتهٔ لویی د بوریین به نام *Memories* که در ۱۸۲۹م در پاریس منتشر شد. شرح حال ناپلئون به قلم منشی خصوصی‌اش بود و معروفیت بسیار پیدا کرد. این کتاب از فرانسه به انگلیسی درآمد و از آن زبان در سال ۱۲۵۲ق به دستور محمد شاه قاجار (۱۲۵۰-۱۲۶۴ق) تحت عنوان تاریخ ناپلئون به فارسی ترجمه شد. چنان که در مقدمه ماجرای آن تشریح شده است: «در اواسط شهر جمادی‌الاول... من شهور سنه ۱۲۵۲ هجری که رایات نصرت آیت اعلیحضرت محمد شاه قاجار به عزم تنبیه ترکمانان... بر صفحات خبیه و اترک و گرگان نفقه گشا و ساحت فیروزکوه محل نزول موکب فلک فرسا بود کمترین بندهٔ جان نثار کمین غلام صداقت شعار محمدرضای تبریزی را که... به یمن دولت علیه السنة مختلفه فرالات اروپا و فرنگستان را آموخته و رقعه‌ای چند از فنون غریبه بر خرقه وجود نابود دوخته است به معرض حضور احضار فرمودند... پس از اظهار مراحم خسروانه و بذل، مأمور به ترجمه کتاب تاریخ کتاب سلطنت آثار امپراطور اعظم ممالک فرانسه ناپلیون... فرمودند که چون از زبان فرانسه به انگلیسی به ترجمه تبیین گردیده بود از آن لسان به لغت فارسی ترجمه نماید... پس بر حسب امر همایون کمر عبودیت بر اتمام

خدمت بسته به انجام فرمایش همایون نشستم و ابواب تردد بیگانه بر رخ بستم و هم در التزام رکاب ظفر انتساب همایون در اردوی فلک نمون مشغول خدمت مزبور بود تا آن که موکب آفتاب هیاب را پس از انتظام مهام صفحات خراسان و خوارزم برای آسایش افواج عساکر منصوره به مستقر خلافت عظمی را به آن فلک فرسا تفقه گشا گردید کماکان به خدمت مقرره مشغول تا در سنه جدیده تخاقوی ئیل خیریت تحویل سنه ۱۲۵۳ که مجدداً موکب جهان گشای نهضت ادای صفحات هرات و خوارزم و اعلام ظفر فرجام را تسخیر آن ممالک بود هم برای فرمایش مزبوره از سعادت التزام رکاب... محروم و به توقف قعود دارالخلافه الباهره‌ام مأمور و محکوم فرمودند که پس از اتمام کتاب مسطور به رکاب نصرت و سعادت ملحق و شرفیاب شود لهذا بر حسب امر قدر قدرت در دارالخلافه نیز کمر جهد و جد بر میان فدویت و بندگی بسته تا در خطه... طهران... سمت اتمام و صورت انجام و اختتام پذیرفت».

در خاتمه جلد دوم هم یادداشت مفصلی از محمدحسن بن عبدالکریم منشی درباره ویرایش دو جلد اول کتاب به دستور منوچهرخان ارمنی گرجی معتمدالدوله حاکم اصفهان (۱۲۶۳ق) در سال ۱۲۶۲ق آمده، که گزیده آن چنین است: «بر ارباب تتبع و استقراء کتب اخبار و سیر مخفی و مستور نماناد که مستر بورین از محررین و مورخین خاص جناب ناپلیون... مدت دوازده سال در بدایت حال فرخنده مآل آن پادشاه ذی جاه همراه لیلاً و نهاراً... آن جناب بود و وقایع دولت و بدایع اوضاع مملکت را بر وجه روزنامچه بر قوم قلم حقیقت رقم داشتند بعد از انتهای مدت کامرانی و انقضا از مهلت زندگانی مورخی از اهل انگلیس لآلی آن حکایت... را حالاً به حالاً و شأناً به شأناً... در سلک تحریر و سمت تسطیر کشید... کتاب مزبور... به کتابخانه مبارک اعلی حضرت... منتقل و در سال ۱۲۵۲ بر حسب امر اقدس همایون اعلی ترجمان زبان صناعت و ترجمه بیان براعت مقرب الخاقان میرزا محمدرضای تبریزی که در فنون علوم مهندسی تمهر مجسطی و تبحر اقلیدسی دارد و متتبع و مأنس به لغت گروه مختلفه آن است کتاب مزبور را از لغت انگلیسی به فارسی ترجمه و نقل نموده و مشتمل بر چهار جلد مدون ساخت. در سال قبل که یک هزار و دویست و شصت و دو هجری بود میرزای مزبور بر حسب امر همایون اعلی به جهت بازدید آب گرند که استخراج آن مقصود همت والانهمت خسرو ملکستان گردیده وارد اصفهان [شده]... کتاب مزبور را به اسم تحفه معروض حضار والامقام در... مجلس... منوچهرخان... نموده گاهی پس از مشغولی خاطر... که راویان مجلس سعادت اثر به روایت تاریخ مزبور جنابش را مشغول می‌داشتند به علت جزالت لغات مستحسنه عجیبه و ثقالت الفاظ نامستحسنهٔ غریبه... قاری را موجب ضجرت و کسالت و مستمعان را سبب نفرت و ملالت می‌گردید... لهذا... احمدخان اصفهانی... لغات کتاب مزبور و

معضلات آن را به ترتیب حروف ابجد و تهجی کتابی جداگانه... تألیف و ترصیف ساخته بیش و تسهل مطلب و مدعا را به تشریح و تصریح آنها که زحمت و مشقت کامل را شامل بود پرداخته... و از نظر مرحمت اثر خدام انجمن حضور عالی گذرانیده و چون جلد ثالث و رابع مزبور را از بدایت کونسلی اول ناپلیون که عبارت آن وزارت اعظم دولت قوی شوکت فرنس است تا نهایت امپراطوری و عاقبت و خاتمت روزگار آن پادشاه ذی جاه سابقاً بعد از ترجمه فارسی به خامه عبارت پرداز... منشیان بلاغت ترجمان دربار معدلت مدار همایون اعلی به سطور ایجاز و اختصار که روایات خالی از کنایات و عبارات عاری از استعارات است زیب و زینت یافته لهذا این بنده... محمدحسن بن عبدالکریم المنشی المورخ... حسب الامر مطاع لازم الاتباع جنابش جلد اول و ثانی کتاب مزبور... را به همان سبک و سوق و طبع و ذوق بدون اغراق و اغلاق بی‌خلل استعارات حلل عبارات داده و به همان لحاظ و مبانی جامه ایجاز بر قامت الفاظ و معانی راست آورد».

به جز این میرزا رضا قلی تاریخ‌نویس هم در سال ۱۲۶۶ق بنا بر دستور ناصرالدین شاه عبارات دو جلد اول کتاب را اصلاح و آنها را تحریر کرده است. رک: فهرست ملی تهران، ج ۱، ص ۷ و ۱۱۸-۱۱۹ و میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۱، ص ۳۷.

تاریخ ناپلیون کتاب شایعی بوده و نسخه‌های متعددی از آن باقیمانده است. اما متأسفانه در موارد متعددی فهرستنگاران در شناخت آن دچار سهو شده‌اند. این اشتباه بیشتر از آن جا ناشی شده که مجلدات دوم تا چهارم کتاب مقدمه مؤلف را نداشته‌اند یا حتی در بعضی از نسخه‌ها مقدمه آغازین مؤلف هم از ابتدای جلد اول کتاب افتاده است. تا آن جا که بررسی و مقایسه کردم نسخه‌های زیر همه همین کتابند:

۱. فهرست کتابخانه آستانه حضرت عبدالعظیم شهرری، ج ۱، ص ۹۲ که در آن جا نام مؤلف را تشخیص نداده‌اند. نسخه معرفی شده در آن جا جلد دوم کتاب است.

۲. فهرست کتابخانه آیت‌الله بروجردی قم، ج ۲، ص ۳۸۰، نسخه ش ۶۰۷ که شامل جلد اول و بخشی از جلد دوم است اما مقدمه مترجم را ندارد و بدین جهت مؤلف کتاب در فهرست شناسایی نشده است. این نسخه را علی محمد شیرازی در ربیع‌الاول ۱۲۶۱ق برای فرهاد میرزا استنساخ کرده بود (پایان جلد اول، برگ ۱۰۸ را) که بدین مطلب هم در فهرست آن کتابخانه اشاره‌ای نشده است.

۳. فهرست مؤید قم، ش ۱۰۴۹ که نسخه‌ای از جلد سوم کتاب با نام وقایع احوال ناپلئون بناپارت و بدون نام مؤلف فهرست شده است.

۴. نسخه شماره ۲۸۰۱/ف کتابخانه ملی تهران هم همین کتاب است که در فهرست آن کتابخانه، ج ۶، ص ۴۱۷-۴۱۹ مؤلف را نشناخته‌اند.

۵. پس از رؤیت نسخه شماره ۸۵۹ سنا مشخص شد آن نسخه هم تاریخ ناپلئون ترجمه میرزا ابی تبریزی است. این نسخه بدون نام مؤلف و مجهول در فهرست سنا، ج ۲، ص ۷۸ معرفی شده است. معرفی نسخه کتابخانه سنا در فهرست بسیار ناقص است. چندین برگ از مقدمه و بخشهایی از انجام این نسخه افتاده است و از انجام تا فصل ۱۶ از جلد ۴ را دارد. در پایان جلد سوم هم رقم کاتب آمده است. نسخه را ابوالقاسم در ۱۳ رجب ۱۲۷۱ق توشقان ئیل در دارالعلم شیراز برای میرزا محمدجعفر خان نوشته بوده است.

۶. در فهرست مدرسه سپهسالار، ج ۳، ص ۳۰۵-۳۰۶ نسخه‌ای از جلد اول این کتاب نگهداری می‌شود. این نسخه را محمدمهدی بن عبدالله خان یوزباشی در ۱۰ شعبان ۱۲۷۰ق برای علیقلی میرزا در تهران نوشته بود. متأسفانه انجامه کاتب نویسندگان فهرست را به سهو انداخته و او را مؤلف کتاب دانسته‌اند حال آن که پس از مقابله مشخص شد آن نسخه ترجمه اقبض و مختصر جلد اول همین تاریخ ناپلئونی است که اکنون در صدد معرفی آن هستیم.

[دانشگاه تهران، ج ۱۵، ص ۴۱۲۱ و ۴۱۲۹؛ ملک، ج ۲، ص ۴۵۵ (دو نسخه)؛ دانشکده ادبیات تهران، ج ۳، ص ۶؛ ملی تهران، ج ۱، ص ۷؛ مؤلفین مشار، ج ۳، ص ۲۱۳؛ مرکز احیاء میراث اسلامی، ج ۵، ص ۱۴۸، ۱۴۷؛ کشف تاریخ و سفرنامه سلطانی، ص ۴۱۸-۴۲۱؛ آستان قدس رضوی، ج ۷، ص ۳۹ (در آن جا کتاب را سه جلد دانسته‌اند که صحیح نیست)؛ دو کتابخانه مشهد، ص ۶۲۶؛ مدرسه امام عصر شیراز، ج ۱، ص ۱۸؛ سنندج کرمانشاه، ج ۲، ص ۱۶۲-۱۶۳؛ انستیتو کلکیدزه تفلیس، ص ۴۰۲؛ ملی تهران، ج ۴، ص ۱۸۲-۱۸۳؛ مجلس، ج ۱۰، ص ۱۵۰۶-۱۵۰۷؛ نسخه‌های اهدایی رهبری به آستان قدس، ج ۸، ص ۳۷۹-۳۸۰؛ فرهنگ ایران زمین، ج ۳۰، ص ۵۳۸].

کتاب در ۴ جلد تدوین شده است. با این توضیح که جلد اول دو بار ترجمه شده یک بار مختصر و پس از آن مفصلتر که هر دو تحریر آن در نسخه ما موجود است.

جلد اول (ترجمه ابسط) «۱پ ـ ۷۴ر».

آغاز جلد اول: «سالکان مسالک غروری و گوی ربایان حلبهٔ فصاحت گستری را سررشته آن و سران انواع ارباب درایت و صاحبان مناصب فطانت و کیاست را چنان است که تشید مبانی نظام سر کلام و تشدید ارکان بر افتتاح و اختتام... فصل اول در بیان اصل و نسب و هنگام تحصیل و بدایت احوال ناپلیون بناپارت. شارح این وقایع مذکور می‌نماید که در باب تولد و اصل و نسب و نجابت ناپلیون اختلاف و گفتگوی بسیار است اصح همه اقوال این است که او».

انجام جلد اول: «که به هیچ وجه اعتنا به شأن ایشان نیست یک مرتبه باعث خرابی کلی می‌گردد و کار به تأمّل می‌پذیرد».

و تکرار آن به صورت خلاصه‌تر (به نوشته مترجم ترجمه اقبض) «۷۴پ ـ ۱۵۶پ».

آغاز مانند پیشین.

انجام جلد اول: «که شهر را با ابرو تسلیم سپاه فرنس کرد و ملامت از جانب دولت برای او حاصل نگشت».

جلد دوم «۱۵۹پ ـ ۲۴۹پ».

آغاز جلد دوم: «جلد دوم تاریخ ناپلئون مشتمل است بر چند فصل و فصل اول در بیان تمهید مقدمه در فصول مصالحه که در مابین دولتین علیتین، نمسا و فرنس».

انجام جلد دوم: «به اول مرحله توصیف و تعریف زبانی قاصر و بیانی عاجز دارند.

کتاب فضل تو را آب بحر کافی نیست　　که تر کنی سر انگشت صفحه بشماری

ان شاء الله الملک العزه در زیر سایه بلندپایه اعلی حضرت شهریاری اید الله ملکه قرون بی شمار و اعصار بسیار رعیت پرور و عدالت‌گر باد».

خلاصه جلد دوم «۲۵۰پ ـ ۳۱۱ر».

آغاز: «چه بسیار اختلال و اختلاف که در کار اولی مملکت در زمان قلیل پدید آمد و زمان اندک تغییر کلی را کفایت کنند».

انجام: «بالجمله در آن عیش حضور داشتم و خدمت مشاطگی شب زفاف به عهده من محول و مرجوع گشت. بالخیر والعافیة».

جلد سوم «۳۱۱پ ـ ۴۰۳پ».

آغاز جلد سوم: «جلد سوم تاریخ ناپلیون مشتمل بر چند فصل. فصل اول در بیان آمدن پادشاه سوری به حوالی شهر حسرق و تهدیدات پادشاه».

انجام جلد سوم: «که شاید مثمر ثمری برای امورات ناپلیون شود و احکام به احضار جنود به اطراف روان ساخت».

جلد چهارم «۴۰۴پ ـ ۴۵۷پ».

آغاز جلد چهارم: «در بیان تهیه و تدارک امپراطور ناپلیون جهت منع هجوم خصم بر مملکت فرنس و شرح شروع مصالحه».

انجام جلد چهارم: «بناء علی هذا قرار چنان شد که قلب وی را در حقه نقره گذارند و جوهر شراب در آن ریزند».

انجامه‌ها: «تمت فی ۱۲۸۰» (جلد اول، ۷۴ر)، «تمت المجلد الاول بعون الله الآخر الاجل ویتلوه المجلد الثانی بنهایته السبحانی ۱۲۷۰» (جلد اول اقص، ۱۵۶پ)، «تم المجلد الثالث فی شنبه سیم شهر جمادی‌الاخر من شهور سنة ۱۲۷۰» (جلد سوم، ۳۰۴پ).

نسخ، ۱۲۸۰ و ۱۲۷۰ق، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحه اول برچسب کتابخانه محمدحسن خان صنیع‌الدوله با این عبارت: «داخل کتابخانه صنیع‌الدوله محمدحسن خان ۱۲۹۸. نمره چهارم کتب تاریخ، تاریخ ناپلیون». و این یادداشت: «از کتب مرحوم دبیرالملک فراهانی است که به توسط حاجی رضا کتابفروش کرمانی به مبلغ چهل و شش تومان ابتیاع گردیده داخل کتابخانه جناب جلالت مآب افخم آقای صنیع‌الدوله دام اقباله العالی گردید اللهم بارک بمحمد وآله تحریرا شهر رجب ۱۲۹۹».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج زیتونی ضربی با ترنج و سرترنج و جدول، عطف قهوه‌ای.

۴۵۷ برگ، ۲۱×۳۵، ۲۷ سطر، ۱۳/۵×۲۶/۵.

[۱۰۹۳۶]

زبدة المعارف

(کلام ـ فارسی)

از: علی‌اکبر بن محمدباقر ایجی اصفهانی (۱۲۳۲ق)

در معارف و اعتقادات اسلامی، تقدیم شده به فتحعلی شاه قاجار (۱۲۱۲ـ۱۲۵۰ق)، و پایان یافته در ۲۸ شعبان ۱۲۲۲ق.

در مقدمه درباره موضوعات کتاب می‌نویسد: «و این کتاب مشتمل است بر مطالب چند اول در مطلب خودشناسی است و آن چه متعلق است به مملکت بدن. دوم مشتمل است بر مراتب خداشناسی و صفات جلال و جمال و تنزیه از نقایص و عدمات و بر افعال باری جلّت عظمته از قضا و قدر و بدا و غرایب و عجایب صنع و ابداع و بیان اسماء الهی و حظوظ بنده از هر اسمی و صنوف ملائکه ملک و ملکوت و بعد از آن در مراتب نبوت و خصایص آن و قلیل از مناقب و مفاخر سید انبیاء و اشرف مرسلین ﷺ و بعد ذلک امر امامت است و اثبات امامت ائمه اثنا عشر صلوات الله علیهم اجمعین بر وجهی که ملاحظهٔ آن عذر باقی نگذارد اهل انصاف را بلکه غیور لجوج را هم قطع زبان می‌کند ذلک فضل الله یؤتیه من یشاء و بعد ذلک اثبات معاد است و احوالات آن از ابتداء سفر آخرت که مرگ الی آخر العقاب من الحشر والمیزان والصراط والجنة والنار و آن چه مناسب این مقام باشد در احوالات اطفال و مستضعفین و عصاة از اهل توحید و به این مراتب ختم کتاب را نموده».

[ذریعه: ج ۱۲، ص ۳۲ـ۳۳؛ فهرستواره، ج ۷، ص ۴۶۴ـ۴۶۵ و ج ۹، ص ۳۳۶؛ منزوی، ج ۲، ص ۹۵۳؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۳۳۷ (به خط مؤلف)؛ معجم التراث الکلامی، ج ۳، ص ۴۹۹ـ۵۰۰؛ ملک، ج ۲، ص ۴۳۷، کتابی که در ج ۲، ص ۳۰ آن فهرست با نام اصول دین اصفهانی معرفی شده همین کتاب است که خطبه مؤلف را از آن انداخته‌اند]

آغاز: «زیباترین کلامی که گلچینان بوستان حدائق معرفت را خار شبهه و ریب از گلدسته گلهای رنگارنگ ایمان به غیب تواند ربود».

انجام کتاب را به خاطر رطوبت نمی‌توان خواند.

نسخ، سده ۱۳ق، لبه اول عناوین و نشانیها شنگرف، نسخه بر اثر رطوبت آسیب جدی دیده به طوری که برخی از صفحات پایانی آن در حال از بین رفتن‌اند و نمی‌توان از آنها استفاده کرد. حاشیه دو صفحه اول را برای تزئینات خالی گذاشته‌اند.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد. تنها بخشی از طبله دوم و عطف مانده که تیماج مشکی است.

۴۳۸ برگ، ۲۰×۲۹، ۲۷ سطر، ۱۳/۵×۲۲.

[۱۰۹۳۷ـ۱۰۹۳۹]

شامل ۳ مجموعه عکس از نقاشیها و مناظر اروپایی.

(۱۰۹۴۰)

مجموعه:

برگهای پراکنده‌ای است که آنها را با این شماره ثبت کرده‌اند. شامل:

۱. اشعار «۱ر ـ ۶ر و ۱۱ر ـ ۱۵پ و ۲۱پ ـ ۲۵پ و ۶۷ر ـ ۱۰۰پ» (فارسی)

از وحشی، جامی، مشتاقعلی، مولوی معنوی، طاهر عریان، اصمعی، مدح حضرت ارفع اشایک از یکی از محبوسین زندان با مطلع

کمان ابرو گمان کردی که من سام نریمانم ... کشیدی زیر زنجیر و مکان دادی به زندانم

شیخ نظامی، میرداماد، قاآنی و بسیاری دیگر بدون نام سراینده.

۲. ترجیع‌بند «۶ر ـ ۸پ و ۱۶ر ـ ۲۰پ» (ادبیات ـ فارسی)

از: حسین بن عالم امیر حسینی هروی (زنده در ۷۲۹ق)

دو بار در نسخه تکرار شده است. حاوی ۱۲۷ بیت در ۱۱ بند.

آغاز:

ما قتیلیم و عشق قاتل ماست ‌‌ ‌ ‌ این یکی منزل از منازل ماست

با بیت ترجیع:

که به فتوای عشق راه یکی است ‌ ‌ ‌ ‌ همه جا دیر و خانقاه یکی است

بخشی از آن در شماره ۱۰۹۵۴ با همین خط و خصوصیت می‌آید.

۳. مستزاد «۹۰ر ـ ۱۰۰ پ» ‌ ‌ ‌ ‌ (ادبیات ـ فارسی)

آغاز: آگاهی بخش طباع

افسوس که این مزرعه عمر درو شد ‌ ‌ ‌ ‌ دیدی که چطو شد

۴. [الکیمیا] «۶۶ ر» ‌ ‌ ‌ ‌ (علوم غریبه و کیمیا ـ عربی)

از: هرمس

از این رساله فقط یک صفحه باقیمانده است.

[فهرست دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱، ص ۲۰۷ـ۲۰۹].

آغاز: «الحمد لله رب العالمین وصلی الله علی سیدنا محمد وآله اجمعین. اما بعد فهذا کتاب هرمس الاکبر وهو هرمس الهرامسة وهو کتاب الذی فیه صور البرابی والحجارة والنظر ودواب انما من الحیتان وغیرها من العقارب».

انجام افتاده: «واعلم ان سر البرابی مجموع فی علم ما فصّل اولاً وما یأتی فی التركیب والحل والعقد».

۵. چند ضرب المثل و جمله حکمت آمیز «۶۶ پ».

۶. پورنامه «۱۰۱ ر ـ ۱۰۶ پ» ‌ ‌ ‌ ‌ (اخلاق، عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ هـ)

[زک: ش ۱۰۹۲۱]

آغاز افتاده: «می‌فرمایند مخاطب بودی در هنگامی که خطبه وروه خواند و درآمد نمود خطیم از بالا».

انجام افتاده: «زکیه خضراوی را که بر انگیختم او را به مملکت مدین از ممالک مغرب زمین در وقتی که».

نستعلیق، با چندین خط سده ۱۴ هـ، سطور معمولی و چلیپا.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۱۰۸ برگ، سطرها و اندازه‌ها متفاوت.

(۱۰۹۴۱)

پورنامه

(اخلاق، عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ هـ)

ترتیب صفحات به هم خورده مثلاً برگ اول کتاب به جای برگ ۲۵ قرار گرفته و برگهای قسمتهای پایانی مربوط به ابتدای نسخه است.

[زک: ش ۱۰۹۲۱].

آغاز افتاده: «که مرکز آب است و مدتی هم در آن جا صبر و دوام لازم است تا خمیره نضج یابد. پس می‌خرامی به سوی حیوان غیر ناطق که انسان است».

انجام افتاده: «دنیا را آب گرفت من و تو هنوز خشک لب و تشنه جگر ماندیم و به این واسطه به ثمری از درخت عمر و به نباتی از ارض وجود می‌رویم».

نستعلیق، سده ۱۴ هـ، با خط‌خوردگی و افزودگی فراوان در متن و حاشیه، احتمالاً به خط مؤلف. این نسخه پیش‌نویس کتاب است. بالای برخی صفحات نوشته‌اند: «صحیح است». برگهای ۲۲ تا ۳۲ سفید.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۴۷ برگ، ۱۷/۵×۲۲، ۱۸ سطر، ۹×۱۶/۵.

(۱۰۹۴۲)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: سید عمادالدین نسیمی شیرازی (۸۳۷ ق)

بخش غزلیات است اما بدون ترتیب الفبایی. این نسخه را با نسخه شماره ۴۶۹۵ دانشگاه تهران سنجیدم.

[منزوی، ج ۳، ص ۲۵۷۰ـ۲۵۷۱؛ دانشگاه تهران، ج ۱۴، ص ۳۶۴۱ـ۳۶۴۲].

آغاز افتاده:

چون در دکان حرص و آز و شهوت بسته‌ای ‌ ‌ ‌ ‌ زین تجارت نیست یک حبه زخسران غم مخور

روی و موی آن نگار ایمان و کفر عاشق است ‌ ‌ ‌ ‌ گر بدین آورده‌ای ای عاشق ایمان غم مخور

انجام:

چشم من جز روی او رویی که آید در نظر	کآنچه می‌آید به چشم در حقیقت روی اوست
می‌دهد بوی خوشی باد صبا جان در تنم	کس چه می‌داند که این باد سحرگاهی چه بوست

نستعلیق، سدهٔ ۱۴هـ، ۲ برگ آخر سفید مانده است. در کراسه‌های ۸ برگی.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۴۵ برگ، ۱۸×۲۲/۵، ۱۵ و ۸ سطر، ۹/۵×۱۵/۵.

(۱۰۹۴۳)

مثنوی معنوی

(ادبیات ـ فارسی)

از: محمد بن محمد بلخی رومی، جلال‌الدین مولوی (۶۷۲ق)

از انجام نانوشته رها شده است.

[رک: ش ۱۰۹۰۱]

انجام موجود:

تا درین فکری تو از سکری تو دور	تا از این مستی از آن جامی تو کور
گفتگوی ظاهر آمد چون غبار	مدتی خاموش خو کن هوش دار

نستعلیق، سدهٔ ۱۴هـ، چهار برگ آخر سفید مانده است. نسخه صحافی نشده و به صورت کراسه و جزوهای ۸ برگی است که ۴ تای آنها (۳۶ برگ) کتابت شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۴۰ برگ، ۱۷/۵×۲۲/۵، ۹ سطر، ۸×۱۶.

(۱۰۹۴۴)

تاریخ هانری چهارم

(داستان ـ فارسی)

از: محمد بن عبدالله امین دفتر (۱۳۲۸ق)

جلد اول (از آغاز تا اواسط فصل پنجم). این نسخه با چاپ سنگی تفاوتهایی دارد و از انجام افتاده است.

[رک: ش ۱۰۹۳۷].

آغاز: «به نام خداوند بخشنده مهربان. در یکی از شبهای ماه تموز از سال ۱۵۷۲ دو نفر سوار از شهر (بو) به‌شهر نراک از مسلکات فرانسه مسافرت می‌نمودند و این دو جوان هر یک قریب بیست مرحله از مراحل زندگانی طی نموده یکی را رنگ گندم گون و دیگری را گونه گلناری بود».

انجام افتاده: «فوراً مرد از جا جسته کلاه خود را برداشته دو زانو پیش صندلی هانری به زمین آمده گفت همان است همان است هانری».

نستعلیق، سدهٔ ۱۴هـ. بعضی از کلمات و جملات را به قلمی جدیدتر با مرکب سیاه و سرخ اصلاح و ویرایش کرده‌اند. صحافی نشده، کراسه‌های ۸ برگی. ابتدای نسخه ۴ بیت شعر (برگ اول ۱ ر).

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۳۸ برگ، ۱۶×۲۵، ۱۱ سطر، ۷/۵×۱۶.

(۱۰۹۴۵)

پورنامه

(اخلاق، عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سدهٔ ۱۴هـ)

این شماره شامل دو نسخه پیش نویس و پاکنویس کتاب است که با هم آمیخته شده‌اند.

[رک: ش ۱۰۹۲۱]

آغاز: «مقدس است گوهر فروزانده مفرح و مژده یاد هواهای هیاکل نورانی و عوالم زبرجدی پس از آن که فرمان رسید این بود که چه بسیار عالی و بلند است غُرفات فردوس و چه بسیار صاف و روشن و روح پرور است هواهای آن».

انجام: «و قدرت و اختیاری بر کام و نفس خود ندادهام اخذی راخز بر کام و نفس ایمنی یافتگان با درایت».

نستعلیق، سدهٔ ۱۴هـ. خط خوردگی و افزودگی در متن و حاشیه دارد. در گوشه سمت چپ بعضی از صفحات عبارت: «نوشته شده است» آمده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۲۵۵ برگ، ۱۱×۱۸، ۹ سطر، ۷×۱۱/۵.

(۱۰۹۴۶)

پورنامه

(اخلاق، عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سدهٔ ۱۴هـ)

از آغاز و انجام افتادگی دارد.

[رک: ش ۱۰۹۲۱]

آغاز افتاده: «خوشا شمار یافتگان به عدالت قدسی. خوشا حال کسانی که یافتند بخشش و عطایای قدس عظیم را اگر چه بوده باشد کفی آب یا قرصی نان».

انجام افتاده: «بی‌شرمانه زاز و یاوه آغاز بدند حتی رنگ نمودند دست و صورت خود را از خون خنزیری. می‌فرمایند آیا چه گرفته است ای قوم».

نستعلیق، سده ۱۴ه، در حاشیه بعضی صفحات نوشته‌اند: «مقابله شد» یا «تا اینجا مقابله شد».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۲۰ برگ، ۱۳/۵×۲۲، ۱۱ سطر، ۸/۵×۱۴/۵.

(۱۰۹۴۷)

[خواص سور قرآن] (علوم قرآنی ـ فارسی)

از آغاز و انجام و وسط افتادگی دارد، دو برگ آن به شماره ۱۰۹۵۸/۳ ثبت شده است.

آغاز افتاده: «بخوانی و نبات را برو دهی که بخورد مطیع گردد... اسناد سوره یونس. هر کس این سوره را بر ماهی تازه صد و سی نوبت بخواند و ماهی را در آب اندازد به نام هر کس که خوانده باشد آن کس روز به روز ضعیف گردد و هلاک شود».

برای نمونه اسناد سوره هود: «اگر این سوره را بر حجر الیهود خواند هیفده نوبت و بسوزاند به نام هر که باشد تا هیفده روز آن کس را درد چشم پیدا شود و اگر هیفده روز دیگر مضاعف کند آن کس کور گردد».

انجام: «اسناد سوره عَمّ. هر که این سوره عمّه را بعد از نماز عصر یک بار بخواند چشمش روشنایی به هم رساند و از نابینایی دنیا و آخرت در امان باشد و ضعف دل را».

نسخ، سده ۱۳ه، عناوین شنگرف، میان برگهای ۸ و ۹ افتادگی دارد (بین سوره‌های احزاب و طور). در همان پاکتی که این نسخه نگهداری می‌شود برگه‌ای است از «صورت اسبابی که تهویل [کذا] کربلایی حسین طبق شده است». در پایان آن یادداشت نوشته شده: «نور چشمی میرزا مهدی خان این اسباب را شما یکی یکی بخوانید تهویل بگیرید سر تخت منزل جناب آقای امین دفتر».

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۱۷ برگ، ۱۱/۵×۱۸، ۱۴ سطر، ۷×۱۳/۵.

(۱۰۹۴۸)

مجموعه: (ادبیات ـ فارسی)

این شماره اوراق پراکنده‌ای است که آنها را داخل یک جلد قرار داده‌اند، بدین ترتیب:

۱. دیوان «۱ ر ـ ۱۵ پ»

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

صفحات نامنظمی است با جابه جایی و افتادگی.

[رک: ش ۱۰۶۹۴]

آغاز افتاده:

گر آن شیرین پسر خونم بریزد ... دلا چون شیر مادر کن حلالش

انجام افتاده:

به دور لاله قدح گیر و بی ریا می‌باش ... به بوی گل نفسی همدم صبا می‌باش

شکسته نستعلیق، ۱۲ سطر، ۷/۵×۱۴.

۲. گلستان سعدی «۱۶ ر ـ ۲۲ ر»

از: مصلح‌الدین بن مشرف شیرازی، سعدی (۶۹۱ق)

بخشهایی پراکنده از حکایات گلستان است.

شکسته نستعلیق، با جدول‌کشی زرین بین سطور و کنارهٔ صفحات، سطور چلیپا و راسته، ۸/۵×۱۳/۵.

۳. مثنوی «۲۳ پ ـ ۲۵ پ»

از: محمد بن عبدالله امین دفتر (۱۳۲۸ق)

این اشعار ابتدای چاپ سنگی تاریخ عطری جهاد[م] او چاپ شده است[1] (رک: نسخه ش ۱۰۹۲۷ همین فهرست). آن چه در این نسخه آمده ناقص است و چاپ سنگی ۲۳ بیت اضافه دارد.

آغاز:

به نام فرورنده هور و هیر ... فرازنده پیکر ماه و تیر

نهان از همه مردمان چهر او ... پدیدار در هر دلی مهر او

---

۱. در آغاز چاپ سنگی آمده: «عز ستایش ذات مقدس ذوالجلال یزدانی و نمایش صفات اقدس بی همال خسروانی از گفتار غلام بی مقدار محمد امین دفتر».

از جمله می‌گوید:

ز آثار شاهنشه دادگر — سزد گر کنم قصه مختصر
هنر از کنون ز طهران به گیلان شود — ثناخوان شه از دل و جان شود
شد آن ره به فرمان شاه جهان — رهی باز همچون ره کهکشان
هر آن علم و صنعت که بُد در فرنگ — به ایران بیاورد شه بیدرنگ
به البرز خسرو یکی باغ کرد — کز او خیره ماند خردمند مرد
به فرمان شاهنشه دادگر — بهشتی شد آن کوه سر تا به سر
شد آباد آن باغ را نام کرد — وزو خاطر خلق پدرام کرد
به نوشان شه خسرو دادگر — یکی قصه فرمود با زیب و فر
سر آورد مردی ز اقوام خویش — که جاوید ماند بدو نام خویش
هنرمند عبدالحمید آن که مهر — ستاید چو رخسار او بر سپهر
یکی سره تیر از میهان برکشید — فروزنده چون ماه و رخشان چو شید
امیر بهادر رئیس حرس — هژیر دمان رام او چون فرس
بفرمود خسرو که شهنامه را — همان بهترین پارسی جامه را
ز گفت بزرگ اوستاد سخن — که فردوسیش خوانند مرد کهن
وزیر بزرگ و امیر دلیر — برون آرد از طبع نغز و هژیر
خطش خوشتر از نوخط نیکوان — که از دیدنش پیر گردد جوان
اگر شاه غزنی پی زر و سیم — غمی کرد و آزرد مرد حکیم
شهنشاه ایران خدیو عجم — روان ورا شاد کرد و خرم
یکی نقش بنهاد کین ماه و مهر — ستودن سزاوار رنگش ز چهر
بماند به گیتی همی نام شاه — بگو تو ز آغاز انجام شاه

نسخ، صفحات زرافشان، ۱۴ سطر، ۱۴/۵×۸.

۴. قصیده «۲۷ ر ـ ۲۷ پ»

مطلع:

تکیه کن بر فضل حق ای دل ز هجران غم مخور — وصل یار آید شوی زان خرم ای جان غم مخور

انجام:

صورت و نقش جهان کان است و معنی گوهرش — چون تویی گوهرشناس ای گوهر کان غم مخور

۵. بخشی از دو قصیده در مدح اهل بیت و امیرالمؤمنین «۲۸ ر ـ ۲۸ پ»

آغاز و انجام افتاده و وسط آن سوختگی دارد و پاره شده است.

مطلع قصیده کامل نسخه چنین است:

حیدر از رشتهٔ ایجاد ز چنگ افکنده — هستی اندر عدمش رخت و درنگ افکنده

۶. دو مسمط مدحیه «۲۸ ر ـ ۲۹ ر»

با افتادگی فراوان از آغاز و انجام. تنها بخش کوتاهی از آنها باقیمانده است.

۷. میرزا متروی کاشانی عرض کرده است «۲۹ ر ـ ۳۰ پ»

مطلع:

مژده ای دل غم ایام به پایان آمد — گاه عیش و طرب و شادی دوران آمد

انجام افتاده.

پس از آن دو برگ سفید (۳۱ و ۳۲)، برگهای ۳۳ و ۳۵ نسخه‌های پزشکی پراکنده

نسخ و نستعلیق و شکسته، سدهٔ ۱۴ق.، با جداول زرین بین سطور و در کنارهٔ صفحات.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

جلد تیماج سرمه‌ای مجدول یک لا.

۳۵ برگ، ۱۵/۵×۲۷، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۹۴۹)

[کتاب در کلام] (کلام ـ ترکی)

برگهای پراکنده‌ای از یک کتاب کلامی شیعی است که به نظر می‌رسد به صورت سؤال و جواب باشد. در آن از این افراد و کتابها یاد شده است: ابیاتی از مثنوی، صاحب روضة الاحباب، ملا علی قوشچی، نهج البلاغه، شرح ابن ابی الحدید، سید رضی‌الدین ابن‌طاووس، اصول کافی، کشف الغمة شیخ اجل بهاءالدین علی بن عیسی.

آغاز افتاده: «بوایدی کیم عمر بولنرلری اور باشنه حرام ایتمیش اولسه لازم گلور کیم کافر اولمیش اوله عجبدر کیم بو اعتراف فخر رازینک قلمنه جاری اولوبدر»

انجام افتاده: «اول مؤمن ایمان سیپدین نجات تا به زیراکیم بوصورتده جادقدرکیم اول کسنی نه طاعت ایلیویدر».

نستعلیق، عبارات عربی نسخ معرب، سده ۱۲ه، عناوین و نشانیها شنگرف، صفحات مجدول به زر و زنگار و مشکی، حاشیه صفحات رطوبت دیده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۱۰ برگ، ۱۵/۵×۲۴/۵، ۱۵ سطر، ۹×۱۸.

(۱۰۹۵۰)

قرآن کریم

یک برگ قرآن به خط کوفی است.

کوفی، سده ۴ه، نوشته شده روی پوست، اعراب و نقطه‌گذاری با دوایر زرین و شنگرف، رطوبت دیده و فرسوده، بخشی از کناره آن هم پاره شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۱ برگ، ۱۴/۵×۲۰، ۵ سطر، ۹×۱۴/۵.

(۱۰۹۵۱)

مجموعه

این شماره شامل دو نسخه زیر است:

۱. تاریخ هانری چهارم (داستان ـ فارسی)

از: محمد بن عبدالله امین دفتر (۱۳۲۸ق)

جلد اول (از فصل ۱۴ تا اواسط فصل ۱۹)، از آغاز و انجام و وسط افتادگی دارد، با تفاوتهایی نسبت به چاپ سنگی کتاب

[رک: ش ۱۰۹۴۴]

آغاز افتاده: «فردای شبی که سموئیل کشته شد و ساره خانم فرار کرد صبح زود شاه از خواب برخاسته عزیمت شکار فرموده».

انجام افتاده: «مسیو فورون رئیس مجلس رو به زنی نموده گفت جناب عالی را باید به کلیسا ببریم تا استماع».

چندین برگ به نسخ و بقیه شکسته تحریری، برگهای ۴ تا ۱۸ به خط مؤلف و بقیه به خط کاتب نسخه شماره ۱۰۹۴۴، سده ۱۴ه، با اضافات و خط خوردگیهای فراوان در متن و حاشیه که به احتمال زیاد از مترجم باشد.

۲۴ برگ، ۱۸/۵×۲۲، ۱۴ـ۱۸ سطر، ۱۱/۵×۱۹/۵.

۲. خواب علمی یا تنویم مغناطیسی (فیزیک و روانشناسی ـ فارسی)

به احتمال از: محمد بن عبدالله امین دفتر (۱۳۲۸ق)

نسخه‌ای از خواب مغناطیسی امین دفتر در کتابخانه امیرالمؤمنین نجف نگهداری می‌شود. اما از آن جا که در فهرست مشخصات دقیقی از آن ارائه نشده نمی‌توان به یقین گفت نسخه ما هم همان کتاب باشد. از آن جا که این جلد شماره یادداشتهای امین دفتر است و خط آن هم به نوشته‌های او شبیه، حدس می‌زنیم مؤلف رساله هم او باشد.

از انجام ناقص مانده است.

[تراثنا، ش ۷۱ـ۷۲، ص ۴۶۲؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۱۴۰؛ منزوی، ج ۲، ص ۷۸۴]

آغاز: «خواب علمی یا تنویم مغناطیسی یا هیپنوتزم از فنون جدیده و علوم حدیثه است که علما در حقیقت و ماهیت آن اختلافات بزرگ کرده‌اند. استاد کامل حضرت نجیب متعلالی سالیان بسیار در این مطلب زحمت کشیده، مخصوصاً درس خوانده به جزئیات آن پی برده لایحه‌ای به جریده غرای الهلال فرستاده است. اصل مکتوب را در جریده ثبت و ما برای اطلاع هموطنان به فارسی نقل نمودیم. خواب مغناطیسی علمی است به ظاهر در کمال تازگی و غرابت و در باطن در نهایت سادگی و بساطت».

انجام موجود: «با بسیاری از دوستانش از این راه صحبت می‌نمود طوری که با تلگراف به هیچ وجه اختلاف نداشت و بهولت و آسانی».

شکسته نستعلیق تحریری، سده ۱۴ه، احتمالاً مترجم، با مرکب سیاه و سرخ و مداد نوشته شده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۸ برگ، ۱۴×۲۲، ۱۴ سطر، ۸×۱۶.

(۱۰۹۵۲)

مجموعه دعا (دعا ـ عربی)

شامل: دعای صباح (۱ ر)، دعای کمیل (۹ ر)، دعای عدیله (۳۰ ر)، دعای سمات (۳۷ ر)، زیارت نامه وارث (۴۷ پ)، زیارت عاشورا (۵۳ ر)، دعای علقمه (۶۳ ر).

نسخ معرب، سده ۱۳ه، عناوین ادعیه شنگرف.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸،

جلد تیماج زیتونی یک لا دو رو، درون حنایی، بیاض.

۷۴ برگ، ۱۲×۵/۵، ۸ سطر، ۳/۵×۸/۵

(۱۰۹۵۳)

[مضار باده خواری] (اخلاق ـ فارسی)

از: علی محمد بن عبدالله شیبانی، مجیرالدوله (۱۳۴۷ق)

موضوع رساله را شیبانی چنین تشریح کرده است: «آنان که مسکرات به کار برند سه گروه مردمند و هر کدام را در استعمال آن قدری دردسر بود. این بنده محمد بن عبدالله شیبانی به قدر فهم خویش ترتیب حال هر یک باز گویم و کیفیت سوء عاقبت هر یک از گفتنیهای فرنگیان و دانشمندان مبتکر به اندازه‌ای که ملالت نیاورد با برهان حق بشمارم. عقوبت یزدان و بادافره آن جهان یک سو نهاده از حرمت آن به حکم صاحب شریعت نیز سخن نگویم از آن رنجها که درین جهان به وجود ایشان و زحمتها که به کسان و دوستان و خویشاوندان و اعقاب و بازماندگان مردمان رساند بخشی بازگویم». و آنها را به سه بخش تقسیم می‌کند:

ـ طایفه‌ای از شراب خواران مردمان پست فطرت رذل طبیعتند. هرزه‌گرد هرجایی فتنه جوی و غوغایی. به عقیدت خود رند و قلاشند (۱ پ).

ـ طایفه دیگر مردمانی هستند دانا و خبیر بخرد و بصیر دارای فنون ادب، دانای علوم غرب از هر نقطه باخبر (۲ ر).

ـ طایفه سوم آنانند که در وقت صرف شام و نهار دو سه جرعه کنیاک یا مشروب دیگر و سه چهار جام شراب فقط از جهت طعام و استراحت خواب تناول نمایند (۲ پ).

پسر مؤلف (ضیاءالدین خان) در شرحی که درباره زندگی پدرش نوشته از رساله امتناع شرب مسکرات او یاد کرده که می‌باید همین کتاب باشد. رک: فهرست مجلس، ج ۲۶، ص ۴۱۰.

اغاز: «آنان که مسکرات به کار برند سه گروه مردمند و هر کدام را در استعمال آن قدری دردسر بود».

شکسته نستعلیق تحریری بخط، ظاهراً خط مؤلف، سده ۱۴ه، با خط‌خوردگی و اضافات (نسخه پیش‌نویس است).

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۸ برگ، ۱۴/۵×۲۱، ۱۱ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۰۹۵۴)

مجموعه:

برگهای پراکنده‌ای به شرح زیر است:

۱. چند بیت کوتاه از بوستان سعدی «۱ ر»

۲. نصایح الملوک فی السیر و السلوک «۱ پ ـ ۲ ر» (اخلاق ـ فارسی)

از: ناشناخته

فقط یک صفحه از آغاز رساله موجود است. شیخ آقا بزرگ احتمال داده قوام‌الدین یوسف بن حسن مؤلف آن باشد.

[فهرستواره، ج ۶، ص ۶۶۳-۶۶۴؛ کتب ادبی عرفانی سلطنتی، ص ی-یو و ۷۵۴-۷۵۶؛ مجلس، ج ۲۱، ص ۳۳۴-۳۳۵؛ مسجد خویی مشهد، ص ۱۰۰؛ منشار، ج ۵، ص ۳۲۳۳؛ ذریعه، ج ۲۴، ص ۱۷۱]

اغاز: «الحمد لله رب العالمین والصلوة علی سید المرسلین محمد وآله الطاهرین. اما بعد این رساله‌ای است مشتمل بر مواعظ و اندرز سلاطین و مشعر بر کیفیت معاشات با بنی آدم. در هر نقطه‌اش نکته‌ای نهان است و معنی کلام الملوک ملوک الکلام بر او عیان».

۳. ترجیع بند «۳ پ ـ ۸ پ»

از: حسین بن عالم امیر حسینی هروی (زنده در ۷۲۹ق)

بخشی از آن در شماره ۱۰۹۴۰ قرار دارد.

۴. مسمط «۸ پ ـ ۱۲ ر»

مدح یکی از رجال قاجار است.

اغاز:

ای پیروی سیر لعبت یا فروغ نرجسی ‌‌ ‌‌ ‌‌ وی فرشته‌خو دلبر یا فریب ابلیسی

انجام:

هر که در جهان امروز متخص به دانایی است ‌‌ ‌‌ ‌‌ در حضور او گردد منتسب به نادانی

۵. مثنوی «۱۲ پ ـ ۱۴ ر و ۲۵ ر و پ»

با مطلع:

بلبلانه نعره زن در روی گل ‌‌ ‌‌ ‌‌ تا کنی مشغولشان از بوی گل

تا به قل مشغول گردد گوششان ‌‌ ‌‌ ‌‌ سوی روی گل نیزد هوششان

بین برگ ۱۳ و ۱۴ افتادگی دارد.

۶. قصیده «۱۶ ر»

در شکوه از احوال زمان و ظلم و فساد مملکت با تاریخ غره شوال ۱۳۴۲ق.

با مطلع:

ایرانیان اگر گل توفیق بو کنند ... شاید به سوی گلشن مقصود رو کنند

۷. شعر «۱۸ ر»

آغاز:

شاهد صبح خداوندی یزدان ادب است ... اول هر صبح و آخر دیوان ادب است

۸. نامه‌های پراکنده «۱۹ ر – ۲۴ پ»

از اینها در آن یاد شده است. نایب‌السلطنه (۲۱ پ)، یحیی خان (۲۲ پ)، میرزا تقی (۲۲ پ)، وقایع نگار (۱۹ پ)، نورمحمد خان (۲۰ پ)، محمقلی خان (۲۱ پ).

۹. بخشهایی از مثنوی «۲۶ ر – ۲۷ ر»

۱۰. غزلیات «۲۸ ر – ۲۸ پ و ۳۸ ر – ۴۰ ر»

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ه)

۱۱. اشعار در مدح محمد علوی «۲۷ پ و ۳۰ ر – ۳۱ ر»

از: هدایت الله متخلص به برقی

شامل غزل و قطعه و مثنوی. شاعر از مریدان او بوده است.

آغاز:

گمگشته دلم در شکن زلف تو ای ماه ... صد آو که دیگر نتوان یافت مو صد اه

انجام:

آن که برقی زجان و دل آمد ... مادح وی محمد علوی است

۱۲. پورنامه «۳۲ ر – ۳۷ پ» (اخلاق. عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ه)

بخش کوتاهی از کتاب است جدا شده از نسخه‌هایی که پیشتر ذکرشان گذشت.

[رک: ش ۱۰۹۲۱]

آغاز افتاده: «زیرا هوا گرفته‌ای از بحرهای سبز و دریاهای روشنند. ابرهای اُردی رحمت بلند گردیده و رعدها و برقهای متواتر جهان را ملّمع».

انجام افتاده: «چگونه اختیار می‌نمایند بازرگانان خدمت و خریدگی ستوران را از ورود در عرفات امن و بالش آسایش همانا».

۱۳. فایده در معنای حق و حقیقت و جایگاه آن میان امریت و خلقیت «۴۰ پ – ۴۱ ر» (عربی)

آغاز: «تبصرة. فافتح بصرتک بانسان بنور معارف القرآن وانظر اولیة الرحمن بآخریة الرسول الهادی الی عالم النور والرضوان».

انجام: «وتکرّم بکرامة التکوین وتکلّم بکلام رب العالمین وتلک فضل الله یؤتیه من یشاء والله ذوالفضل العظیم».

۱۴. احادیث «۴۱ ر – ۴۲ پ»

به نقل از مناقب و بصائر.

۱۵. بخشی از یک مثنوی «۴۲ ر – ۵۵ پ» (عرفان ـ فارسی)

ظاهراً با تخلص قدسی. آغاز و انجام آن افتاده.

آغاز افتاده:

بسکه اصل جمله انوار اوست ... معدن و مبدای نور و نار اوست

حالت جوابت دمی چون رخ دهد ... پس وجودت از عدم پیاسخ دهد

انجام افتاده:

این نه از شیر است بر روی زمین ... بلکه جبار شیر چرخ چارمین

دلخوری کار دل لیلی بود ... دل چه داری کار تو والا بود

۱۶. نان و حلوا «۵۶ پ – ۶۵ پ» (ادبیات ـ فارسی)

از: محمدبن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۱ق)

با افتادگی از وسط. از انجام نانوشته مانده است.

[مشروی، ج ۴، ص ۳۲۶۴–۳۲۶۸؛ کتابشناسی شیخ بهایی، ص ۵۶۷–۵۸۲]

آغاز:

ایها اللـهی عن العهد القدیم ... ایها الساهی عن النهج القویم

انجام موجود:

در سرای کسو بند گرگین سگی　　　　مانده از جوع استخوانی و رگی

۱۷. برقیه «۶۶ب ـ ۷۴ ب»　　　　(اخلاق ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ق)

مثنوی کوتاه اخلاقی است. حدوداً ۱۵۰ بیت.

[ملک ج ۲، ص ۵۵ـ۵۶؛ منزوی، ج ۱، ص ۲۶۶۰].

آغاز:

چون رفت سخن ز حلوهٔ یار　　　　بشکفت دلم بسان گلزار

بشنو دل از شعاع گرمش　　　　خوی کرده رخ از حیاء و شرمش

انجام:

کنار مدرس شیخ و فقه خواندن　　　　بسی سحر گرانه راندن

این شهر برون زعمر خود زوست　　　　ظاهر شدن درست از قوست

انجامه: «تمام شد اشعار برقیه من متلکات مرحوم غفران‌پناه رضوان آرامگاه حاجی سید محمدعلی علوی طاب الله ثراه ۱۳۶۵».

نستعلیق و نسخ، به چندین خط، تنها رسالهٔ آخر رقم دارد که در ۱۳۱۵ نوشته شده است، برگ ۱۷ ر یادداشت ازدواج در ۶ شوال ۱۳۸۰ق.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۷۴ برگ، اندازه‌ها و سطور مختلف.

(۱۰۹۵۵)

مجموعه:

برگهای پراکنده‌ای در اندازه‌ها و خطوط مختلف است که آنها را بدون ترتیب خاصی در یک پاکت گذاشته‌اند و شامل این نوشته‌هاست:

۱. انیس العارفین «۲ برگ»　　　　(الهیات ـ فارسی)

از: قاسم انوار، سید معین‌الدین علی بن نصیرالدین هارون (۸۳۷ق)

فقط دو برگ آن است.

[منزوی، ج ۴، ص ۲۶۵۳؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۴۹۳ـ۴۹۴]

آغاز:

یا مغیث الطالبین معطی السؤال　　　　یا انیس العارفین یا ذا الجلال

ای ز عشقت هر دلی را مشکلی　　　　دل ز شوقت در جنون هر عاقلی

انجام موجود:

اصل تقوی و فجور از چیست باز　　　　ای سزاوار لطف و قهر بی نیاز

با مهر بیضوی «عبده ابوالقاسم بن محمداسمعیل ۱۲۸۷» و یادداشتی از او که نوشته منظومه به خط فرزندش میرزا یحیی است.

۲. [اجزای مرکبه ساعت] «۴ برگ»

نوشته کوتاهی در وصف اجزای سازنده ساعت و طرز کارش.

آغاز: «عمده اجزای مرکبه ساعت به ترتیب ذیل است. صندوق مثمنة الزاویة با قبله‌نما در وسط آن و پیچ با آلت استوا و حلقه با خندک و فرفره سرپوش قاب و بادنما».

انجام: «اما ملاحظه یا هوای خاطر و جزئی تجربه به استعمال آلات بهتر از همگی وصف و تقریر آشنا کنند».

۳. قصیده «۱ برگ»

از: محمد بن وهیب

مطلع:

ثلاثة تشرق الدنیا ببهجتها　　　　شمس الضحی و ابواسحق والقمر

۴. مستزادی از محمد امین دفتر «۱ برگ»

به خط خودش.

۵. قصیده در مدح اتابک «۱ برگ»

با مطلع:

بر صدر اجل مهین اتابک　　　　نوروز عجم خوش و مبارک

و چندین برگ دیگر اشعار پراکنده از صایب و دیگران و صفحات مشق خط و یک نامه بدون امضا.

نسخ و نستعلیق و شکسته، سده ۱۴ق، به چندین خط مختلف.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۱۹ برگ، اندازه‌ها و سطور مختلف.

(۱۰۹۵۶)

مجموعه:

۱. نسب نامه آل برامکه «۱ پ ـ ۱۶ پ» (تاریخ ـ فارسی)

از: ناشناخته

تاریخ منظوم برامکه و پادشاهانی است که به زعم مؤلف از تبار آنانند. وی همه سلاطین دنبلی و آذربایجان و چهار سلسله را از نسل ایشان می‌داند و در این منظومه تاریخ آنها را در پی یکدیگر با نظمی سست قلمی کرده است. در ابتدای هر بند از منبع خود یاد می‌کند که نام تمامی آنها چنین است: تاریخ بنی عباسیان، حبیب السیر، مجمع التواریخ، فتوحات مکی، تاریخ الفی، تاریخ ترکی، جهان نمای ترکی، حافظ ابرو، تاریخ قاموس، دفتر رومیان، تاریخ حسن ازری، شاهنامه، تاریخ هرات، جاماس نامه، نگارستان، خاقانی شیروانی، تاریخ سلطان ناصرالدین، فواتح میبدی، بوستان سعدی، مقالات شیخ صفی، شرف نامه، تاریخ عبدالرزاق، روزنامه تموری، در وسائی در آتش، حکیم فردوسی، تاریخ شاه طهماسب، در نسب نواب محمود خان، عالم آرای اسکندر بیک، فرمان شاه صفی، تاریخ راشدی و عبداللطیف خان شوشتری.

پس از ذکر تاریخ به زمان خود و احوال خویش می پردازد و با این عناوین کتاب را ادامه می‌دهد: در تعریف کتاب، در پریشانی اوضاع خود، در تعریف مهمانی فتحعلی خان صبا، تعریف فرمان فرمای آذربایجان، در تحسین پادشاه، آمدن شاه به باغ، التفات کردن شاه میزبان را، آمدن شاه به مهمانی، شکرگذاری اشجار باغ، شکرگذاری پادشاه، در تعریف بزم مهمانی، پیشکش میزبان به شاه.

از جمله در تعریف کتاب چنین می‌سراید:

جمله سلاطین جهان بوده‌اند مجتهد و قطب زمان بوده‌اند

هست بسی مکی هنگی داشتند علم و ادب خوب نکو داشتند

هر یکی روشن تن دوران شدند رستم ثانی و نوشیروان بدند

داد فلک جمله ایشان به باد نیست به جز نام از ایشان به یاد

رحمت حق باد روانهایشان رحمت حق بوده روانهایشان

هست همین گنبد پیر گرد جمله گیتی شده از وی چو گرد

«خ» «ر» «خ» «ز»[1] او راهبر رفته بود ز هجرت خیر البشر

گفته شد از ساعت دو این کتاب بحر نهان گشته به زیر حباب

۱. برابر ۱۲۷۷ق

گشته حساب همه رفتگان منت کشتی است پس آیندگان

پس که چهل سال کشیدیم رنج عدد افزاده شده هم نه رنج

یک شبی گردید مسرور منظر وارد غیبی نه دلم شد مگر

مصرع آخر چو نمودم حساب سنه سالش شده این را بیاب.

مدت عمرم چو شد شصت پنج شاد نمودم در آن روز پنج

(۱۱ پ ـ ۱۴ ر)

آغاز: نصب [کذا: نسب] نامه آل برامکه از قرار تواریخ.

هست نژادم به دو شاه گزین آن یکی دنیا و دیگر شاه دین

از طرف اُم به مهان می‌رسم و از طرف اب به کیان می‌رسم

موسی جعفر جد ام جد من شیبی جعفر جد اب جد من

مور ضعیفم در این آستان سلسله جنبان در بوستان

نیست در این سلسله همتای من هست گواه خالق یکتای من

انجام:

گزین گردش از شاه آزادگان سپهرش همه آفریدگان

در آن انجمن شاه خورشیدفر همه‌ولان ایشان کمالا و زر

پراکنده پرویزگان سپاه ولا آن حنا گرایید در بارگاه

۲. قصیده «۱۶ پ ـ ۱۷ پ» (فارسی)

«از زبان عجز فرمانفرمای آذربایجان در حین تعمیر گنبد عسکریین و مسجد صاحب الامر» احتمالاً از صبا.

آغاز:

بر عکس زمین و زمان سروری کنم در یک زمان ثنای شه عسکری کنم

فرمان دهم به عرصه عالم چو آسمان گر همچو آسمانش فرمانبری کنم

انجام:

بگلربگی چه گفت که من مال و جان جاه بر درگهت نثار به نام آوری کنم

۳. ماده تاریخ سنگ مزار فرمانده آذربایجان «۱۷ ب ـ ۱۸ ر» (فارسی)

از: فتحعلی بن محمد صبای کاشانی، ملک الشعراء (۱۲۳۸ق)

در سال ۱۲۲۰ق.

آغاز:

صلاح دار ازین چرخ اینه تمثال | کزوست آینه هر دلی به رنگ ملال

انجام:

نوشت کلک صبا از برای تاریخش | زمین نهفته بدی آفتاب جاه جلال

۴. [تاریخ آل برامکه] «۱۸ پ ـ ۳۹ ب و ۴۴ ر ـ ۵۵ ر» (تاریخ ـ فارسی)

از: ناشناخته

این رساله صورت منثور رساله اول است و اندکی از آن مفصلتر.

نام چهار سلسله پادشاهی که او مدعی است از تبار برامکه‌اند چنین است:

ـ طبقه اول تا قباد برمک، ایشان چهار نفرند.

ـ طبقه دویم اخشیدیه، که در تاریخ جهان نما دولت اخشیدی را به معنی ملک الملوک مرقوم کرده‌اند. ایشان هشت نفر پشت بر پشت به سلطنت مصر و شام و کردستانات یزدان پرستان را داشتند. یکصد و پنجاه سال حکمران بوده به آل ایوب دیالمه معاصر بوده‌اند. بعد باز به شام و درزی را تصرت داشته تا در سنه پانصد و شانزده برقرار بوده‌اند. بعد از آن به دیار بکر آمدند به قلعه پیرودین ادر سکنا کرده‌اند. سلاطین پرویان مشهور است تا به ارض آذربایجان حکمرانی کرده‌اند.

ـ طبقه سیم پرویان می‌باشد که از نژاد جعفر شمس‌الملک ابن ملک عیسی پدر او ملقب به اتابکر کرد که سلطان صلاح‌الدین باشد. ایشان را شمسکاللو اردشیر گویند. سیزده نفر می‌باشند، مدت ملک ایشان دویست و چهارده سال بود در کردستانات و آذربایجان و دیار بکر و بعضی از ارمن حکمران بوده‌اند به جهت مأمن قلعه دنبل بوده و به قلعه پزو سکنا داشتند و ایل اکراد دنبلی منسوب به ایشان است.

ـ طبقه چهارم از برمکیان دولت اخشید مشهور شمسگاه تلو و پرویان دنبلیان امیراللو که از ملک امیر احمد ملقب به عزالدین این طرف امرای اکراد دنبلی مشهور شدند به جهت فخریت و زیادتی قبایل... این طبقه امرای دنبلیان دوازده نفر پشت بر پشت به جای پدران خود... در تمامی کردستانات و آذربایجان و بعضی از ارمن منصب سرداری و سپهداری و بیگلر بگی گری و والی گری داشته‌اند. مدت ملک ایشان سیصد و پنجاه و دوسال تمام بود.

آخرین امیری که از او یاد شده امیر حسین خان است که هفتاد هزار تومان خرج عمارت عسکرین نمود و پس از ۱۴ سال حکمرانی در سن ۳۵ سالگی در ۱۲۱۱ق وفات یافت (۵۲ ر).

یک یا دو برگ از این رساله بین برگهای ۵۰ و ۵۱ افتاده است. برگ ۴۸ هم اضافی است و ارتباطی بدان ندارد.

آغاز: «خلاصه تاریخ پادشاهان عجم. در ذکر آل برامکه که بعد از دولت اسلام سلطنت کرده و وزارت و حکمرانی نموده از ابتدای خلیفه ثانی الی تاریخ چنانچه گفته‌اند. این سلسله برامکه چهار طبقه می‌باشند چهل پشت در مدت هزار و دویست و دو عام».

انجام: «و بعد از آن امیر پسرش شریف بک همان تیولات را مالک شده، بعد آقا محمد پسر شریف بک، بعد جناب فتحعلی خان ملک الشعرا، حال سرکار محمود خان مالک می‌باشند. سلسله عظیمی شده‌اند والسلام».

۵. فرمان شاه اسماعیل «۴۰ ب ـ ۴۱ ب» (فارسی)

سواد فرمان شجره خلافت خلفاء عظام سلطان خلیفه دنبلی را شاه اسمعیل ماضی اذن ارشاد و فرمان داده و خلیفة الخلفاء فرموده است در اول جلوس.

۶. نامه «۵۵ ر ـ ۵۸ ب» (فارسی)

سواد مکتوبی که جاسوس خونکار روم به افندی روم قلمی نموده در سال که عالیجاه امیر ابراهیم ملقب به حاجی بک دنبلی به کعبه معظمه رفته بود شیخ الاسلام به سلطان مراد خان پادشاه روم رسانند. در آن سالی که حاجی بیگ دنبلی از جانب شاه عباس ماضی امیر حج ایران بود به آن جلال و لشکر از ممالک روم گذشته زیارت نمایند.

۷. فرمان فتح‌نامه شاه عباس ثانی به اهالی دارالمؤمنین قم «۶۲ ر ـ ۶۴ ر» (فارسی)

در ذی‌الحجه ۱۰۶۳ق.

آغاز: «حکم جهان مطاع شد آن که سادات عظام و مشایخ کرام و قضات اسلام و عقال ذوی الاحترام دارالمؤمنین قم به شفقت شاهانه».

۸. سواد قباله قریه سردرود تبریز که سلطان محمد صفوی پدر شاه عباس ماضی آن را به سلیمان خان دنبلی داده بود «۶۵ ب ـ ۶۸ ر» (فارسی)

در ربیع الاول ۹۸۹ق

۹. [تاریخ دنبلیان] «۴۱ ب ـ ۴۳ ر و ۴۸ ر و پ و ۵۸ ب ـ ۶۱ پ و ۶۸ ر ـ ۷۹ پ» (فارسی)

پراکنده هایی است درباره تاریخ دنبلیان که همه آن به یک خط است ولی صحافی آنها منظم نیست. خط این بخشها جدیدتر از سایر مجموعه است.

بخشهای ابتدایی نسخه کهنه‌تر و به خط نسخ و قسمت جدیدتر نستعلیق سده ۱۳ و ۱۴ه، بعضی از صفحات مجدول به شنگرف و لاجورد.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۷۹ برگ، ۱۱/۵×۱۸، سطور مختلف، ۸/۵×۱۴.

(۱۰۹۵۷)

مجموعه:

۱. قبة النور (قه علوی) «۱ ر ـ ۲۹۷ ر» (عرفان ـ فارسی)

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ه)

تنظیم شده در ۵ قنر و ابتدای هر قنر مقدمه‌ای به عربی به تقلید از مثنوی مولوی سروده شده است. ذیل عنوان «در اتمام قنر اول» تاریخ تصنیف کتاب را آورده است:

شام هجرت دُرها خوش سفتمام   کر شمارش بعد هجران گفتمام

چون فتاد از بام این طشت زرین   ند هزار و سیصد و هشت از سنین

(۱۰۴ ب)

زندگی و شرح حال مؤلف در شماره ۱۰۹۶۷/۱ می‌آید. در این کتاب هم از تغیر خود و اسمش سخن رانده است و ادعاهای عجیب و گاه‌گزافی کرده است:

چون تخستیر گشت از مادر جلی   گشت نـام وی مـحمد بـا عـلی

در دوم تـسویدش از ام الکــتاب   شد علی علوی زحق اندر خطاب

اسم اعظم کرد چون درها ورود   واو منکوس از اینها شد ولود

پس علی را خواند علوی شاه جهان   شـد ز واو وی عـیان سـر نـهان

واو اندر شش عـدد افـروز شـد   خلقت عالم در این شش روز شد

(۲۲۵ ر)

اواخر نسخه از کتابهای دیگرش ـ نامه قدس و پورنامه ـ هم یاد می‌کند:

هر که طالب شد به کشف این عجب   گـو کـه از پـوران نـامه مـی‌طلب

خـواهی از تـفصیل ایـن مـجمل شـود   از کــتاب پــورنامه حـل شـود

نـامه قـدس از چـه وجـه الله مـاست   پــورنامه هــم دل آگـاه مـاست

(۲۳۲ ر)

اندکی از ابتدای قنر اول افتادگی دارد و به نظر می‌رسد که از انجام هم تکمیل نشده است.

آغاز افتاده:

هست عـالمها در ایـن دنـیای تـو   بـاز عـالمها بـود عـقبی تـو

گـر ز راه راست گـردی راهـبر   مـی‌دهندت زاسـمان عـقد گـهر

انجام موجود:

ای فـقیهان عـلم فـقر و فـاقه کـو   تو همی گویی که شال و طاقه کو

فـقر و فـاقت عـلم طـاقه شال شد   بی خبر که محشر از دنبال شد

۲. ساقی نامه «۳۰۲ ب ـ ۳۰۷ ر» (ادبیات ـ فارسی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ ق)

[منزوی، ج ۴، ص ۲۸۶۵].

آغاز:

الهی چـون سـپهرم سـینه بگشـای   دلم طـوطی کـن و آیـینه بـنمای

کـه آرایـم رخ مـعنی چـه اخـتر   لب الفـاظ را شـویم چـه شکـر

انجام:

بـیا سـاقی کـه بـزم آرای لا ریب   شـرابـم داده از پـیمانه غـیب

بـه احـتیاط لازم بـعد از ایـن کار   تـرا گـر دادهاند این ظرف پیش آر

نستعلیق سده ۱۴ه، متن تصحیح شده با نکته هایی در حاشیه بعضی از صفحات درباره طرز کتابت نسخه مانند: «وصل به شعر قبل نمایند فاصله نمی‌خواهد» (۳۵ ب) و «این سه سطر را متصل به پشت صفحه‌نمایند» (۵۳ ر) و موارد دیگری جز آن در و (۶۱ پ و ۱۱۴ ر و ...). در حاشیه صفحه ۲۲۳ پ نوشته از آغاز نسخه تا این جا خط آقای سید محمود است که با مرکب چاپ نوشته شده و باقی آن که حدود ده جزو است هنوز باقی است. از برگ ۲۲۴ به بعد عناوین نانوشته رها شده است. مطالب صفحات ۶۵ پ ـ ۶۶ ر پاک شده است. با افتادگی بین برگهای ۲۲۳ و ۲۲۴. یک برگ از ساقی نامه در برگ ۳۰۱ تکرار شده است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۳۱۰ برگ، ۱۳/۵×۲۱/۵، ۱۲ سطر، ۸/۵×۱۳/۵.

(۱۰۹۵۸)

مجموعه:

این شماره برگهای پراکنده‌ای است که آنها را بدین صورت مرتب و فهرست کردم.

۱. خلاصة الحساب «۱ر ـ ۱۴ پ» (ریاضیات ـ عربی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

برگهای پراکنده‌ای از باب دوم تا باب دهم کتاب است.

[رک: ش ۱۰۶۱۷/۱]

آغاز افتاده: «۱ ۴ ۷ ۵ ۸ ۹ علی هذا العدد... الفصل السادس فی استخراج الجذر المضروب فی نفسه یسمی جذراً فی المحاسبات».

انجام افتاده: «مسئلة، قیل لشخص کم مضی من اللیل فقال ثلث ما مضی».

۲. زبدة العربیة «۱۵ر ـ ۱۶ پ» (بلاغت ـ فارسی)

از: محمد بن حسن اصفهانی، فاضل هندی (۱۱۳۷ق)

این دو برگ از نسخه شماره ۱۰۹۲۹/۲ جدا شده است.

آغاز موجود: «اول مضاف و مضاف الیه است و دویم اسم فاعل است و هر دو مماثلت در خط... فصل دویم در جناس غیر تام و او آن است که دو لفظ در یک کلامی باشند».

انجام موجود: «رد عجز به صدر منقسم به شانزده قسم است. قسم اول مثل قول شاعر

سریع الی ابن العم یلطم وجهه   ولیس الی داعی الندی سریع ودویم»

۳. [خواص سور قرآن] «۱۷ر ـ ۱۸ پ» (علوم قرآنی ـ فارسی)

این دو برگ از نسخه ش ۱۰۹۲۷ جدا شده‌اند. شامل سوره‌های فاطر و یس و صافات و ص.

آغاز افتاده: «عزیز باشی و هر جا روی به مراد خود رسی و مقبول القول گردی... اسناد سوره فاطر السموات هر که این سوره را جهت محبت زن و شوهر».

انجام افتاده: «اسناد سوره ص. روایتی است از حضرت رسول ﷺ که فرمود هر که سوره ص را از برای محبت زن و شوهر».

۴. الاربعین فی فضائل امیرالمؤمنین «۲۱ر ـ ۳۹ پ» (حدیث ـ عربی)

از: عطاءالله بن فضل‌الله دشتکی (سده ۱۰ق)

چهل حدیث در مناقب امیرالمؤمنین است از طریق شیعه و اهل سنت، تألیف شده به نام سلطان شاه عبدالباقی.

از مقایسه با نسخه ش ۲۱۱۷/۱ دانشگاه تهران به یقین رسیدم این کتاب همان اربعون حدیثاً دشتکی است.

پس از برگ آخر اجازه‌ای بوده که متأسفانه بیشتر آن پاره شده است و فقط این عبارات از آن خوانده می‌شود:

«الحمد لولیـ[ـه]... علی ولیـ[ـه]... خدمة الـ... السلیم... فی جدول... صاحب... امین الملة و... الطیبی... الی اهله سروراً هذا الکتاب الاربعین المشتمل علی الاحادیث الصحیحة فی فضائل حضرة امیرالمؤمنین وامام المتقین اسدالله... الغرائب... وسلامه... من اوله الی آخره... [ا]جازة طبیعته... ها علیه... لمن استاده... کتاب الحدیث... التمام... [ا]المرجوّ منه ... ولی عقیب صلواته وفی مظان اجابة دعواته. هذا عهدی الیه والعهدة فی الدارین علیه: قال محرّره الفقیر الی الله الغنیّ المغنی...».

یک برگ از آغاز و احتمالاً سه برگ از پایان افتاده است.

[فهرستگان حدیث، ج ۲، ص ۱۱۷ـ۱۱۸؛ دانشگاه تهران، ج ۸، ص ۷۵۶؛ میکروفیلمهای دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۳۰؛ ذریعه، ج ۱، ص ۴۲۱ـ۴۲۲؛ مجلس، ج ۱۱، ص ۲۲۵ و ج ۲۸، ص ۱۵۰؛ عکسی مرکز احیاء میراث، ج ۷، ص ۲۸۲ـ۲۸۳؛ نسخه شماره ۱۸۱/۳ کتابخانه ملی فارسی که از آغاز افتادگی دارد و در فهرست آن جا ج ۱، ص ۱۵۲ مجهول و بدون نام مؤلف معرفی شده همین کتاب است.]

آغاز افتاده: «کاسر الانصاب وهازم الاحزاب المتصدق فی المحراب فارس میدان الطّعان والضراب المخصوص من الحضرة النبویة بکرامة الاخوة والانتجاب».

انجام افتاده: «وله سبعة دراهم فقال سبحان الله یا امیرالمؤمنین هو یعرض علیّ ثلثة دراهم وانت اشترت بها».

۵. ضابطه حل معما «۴۱ پ ـ ۵۰ پ» (معما ـ فارسی)

از: محمد بدخشی، کمال‌الدین (سده ۱۰ق)

شرح و توضیح قواعد سه گانه فن معماست (تسهیلی و تحصیلی و تکمیلی) که هر یک از این اقسام در چند ضابطه مرتب شده‌اند. نوشته شده به نام امیر علی شیر نوایی (۸۴۴ـ۹۰۶ق).

[ذریعه، ج ۹، ص ۱۲۷؛ منزوی، ج ۳، ص ۲۱۹۶؛ مرعشی، ج ۳۲، ص ۲۰۲ـ۲۰۳؛ محلس، ج ۳، ص ۱۱۹ـ۱۲۱؛ آستان قدس، ج ۷، ص ۷۵۳]

نسخه از وسط و انجام افتادگی دارد.

آغاز:

«ای واسطهٔ جوهر اشیا نامت   وی رابطهٔ گوهر انشا نامت
از نام مشکل بدخشی حل شد   ای ضابطهٔ حل معما نامت»

معما کلامی است مشعر به حروف مرتبه کنایی اسمی از اسماء به طریق اشارت و ایمایی که مطبوع طبع پاک و منظور نظر اهل ادراک باشد».

انجام افتاده: «که کلمه چهار حرفی تحلیل به چهار جزو مستقل یابد چنانک در اسم داود

نیست غمش از ستم روزگار   دل که فرودست به خود درد یار»

۶. نی نامه «۵۱ ر ـ ۵۲ پ» (عرفان ـ فارسی)

از: عبدالرحمن بن احمد جامی (۸۹۸ ق)

(منزوی، ج ۲، ص ۱۲۷۵ـ۱۲۷۷ و ج ۵، ص ۳۵۱۵؛ مشترک پاکستان، ج ۳، ص ۱۶۳۵ـ۱۶۳۷)

آغاز:

«عشق جز نایی و ما جز نی نییم   وی دمی بی‌ما و ما بی وی نییم

نی که هر دم نغمه آرایی کند   در حقیقت از دم نایی کند

...(یک کلمه پارگی) سطر چندی است بعضی منثور و بعضی منظوم به قلم صدق ایت و رقم خلوص طویّت در بیان معنی نی و حکایت شکایت وی که در مثنوی حضرت مولوی».

انجام:

جـامـی در کـلـبـهٔ ... خـویـش   رو ... در قـبلهٔ مـقـصود خـویـش

ما وی از جنان یک دل و یک رو شوی   ... که خود را محو سازی او شوی

۷. سعد و نحس ایام سی روزه ماه «۱۹ ر» (نجوم ـ عربی)

مختصر است.

آغاز: «اول یوم من الشهر سعد یصلح للقاء الامراء و طلب الحوائج والبیع والشراء والزراعة والسفر. ۲ یصلح للسفر وطلب الحوائج»

انجام: «وقد نهی السعی فی ذلک الیوم فلیقرأ دعاء الفرج ولیسع فیها فانه مبارک له فیها ویبعد عنه نحوسته وینفع، والله اعلم».

۸. ذکر خواص سوره‌های کلام الله «۱۹ پ ـ ۲۰ پ» (علوم قرآنی ـ فارسی)

رساله‌ای کوتاه و ناقص است. از سوره فاتحه تا کهف.

آغاز: «فاتحة الکتاب شفای رنجها را و کلف را که بر روی افتاده باشد چهل و یک بار بخوانند شفا یابد».

انجام موجود: «الکهف چون در روز جمعه برخواند تا جمعهٔ دیگر در امان خدای تعالی باشد».

۹. اشعاری از بدخشی «۴۰ ر ـ ۴۱ ر»

شامل یک غزل، دو قطعه، ۱۲ رباعی و «مطلعیات» (شمارش ۱۲ مطلع).

آغاز:

مشاطه‌ای که موی ترا شانه ساخته   ارباب عقل را همه دیوانه ساخته

تا آشنا شدم به سگ کوی او مرا   از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته

۱۰. نامه «۵۴ ر»

مورخ چهارشنبه ۲۵ مرداد ۱۳۰۶ به آقای آقا سید سعید.

۱۱. قصیده‌ای از امین دفتر «۵۵ ر»

با مطلع:

به گیتی سه چیز است با زیب و فر   رخ شاه و رخشنده مهر و قمر

نخستین همه سود باشد به خلق   در آن دو گهی نفع و گاهی ضرر

۱۲. یادداشتهای روزانه «۵۶ ر»

مربوط به گشت و گذار در چشمه علی و شکار قراول با یار محمد خان سهام‌الدوله پسر افراسیاب خان و صنیع‌الدوله. احتمالاً از ناصرالدین شاه.

متن بخشی از آن چنین است: «امروز باید رفت به چشمه علی. می‌گفتند سه فرسنگ راه است اما به قدر چهار فرسنگ می‌شد. امروز یک ساعت از دسته گذشته برخاسته و ما سوار شدیم، دو ساعت و نیم از دسته گذشت. سهام‌الدوله به خلعت سرداری شسته مرصع شرابه مروارید مخلّع شد. خوانین و صاحب منصبان مازندرانی همه خلعت پوشیده و به محمدعلی خان... کارد دسته طلایی مرحمت شده بود. همه به حضور آمدند. با سهام‌الدوله قدری در سر سواری فرمایشات شد. راندیم. چون هیجده سال قبل ازین که به خراسان رفتیم از مشهد الی طهران ازین راه برگشته و تفصیل راهها و کوه و درّه‌ها را در روزنامه آن سفر نوشته‌ایم دیگر لازم نیست در این روزنامه تکرار کنیم. و از امروز دیگر تفصیل راهها را نخواهیم نوشت مگر جاهایی را که سفر اول ندیده باشیم... صنیع‌الدوله روزنامهٔ اروپ می‌خواند... رفتیم به چادر امین‌السلطان... حکیم‌باشی طولوزان و شیخ‌الاطباء هم دیده شدند».

۱۳. منشآت «۵۷ و ۵۸ ب»

شامل فرمان عالیشان راجه علی خان.

نستعلیق و شکسته، بیشتر بخشها از سده ۱۳هـ به جز رساله‌های دوم و پنجم تا هشتم که از سده ۱۲هـ هستند، عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه صفحات رطوبت دیده و موریانه خورده.

بخش اول: با حاشیه‌نویسی در کناره صفحات به نشانی «منه»، ۱۲/۵×۱۸/۵، ۱۶ سطر، ۸/۵×۱۴.

بخش دوم: با حاشیه‌نویسی به نشانی «منه زید عزه»، ۱۰/۵×۱۵/۵، ۱۵ سطر، ۵/۵×۱۰/۵.

بخش سوم: ۱۱/۵×۱۷/۵، ۱۴ سطر، ۶/۵×۱۳.

بخش چهارم: در حاشیه تصحیح شده، با حواشی تفسیری و لغوی، بین برگهای ۲۹ و ۳۰ یک برگ افتادگی دارد (حدیث ۱۷ تا ۱۹)، بالای برگ ۲۸ ر و ۳۱ ر علامت بلاغ دارد، ۱۲/۵×۱۸، ۱۲ سطر، ۶/۵×۱۱/۵.

بخش پنجم: ۱۲/۵×۱۷، ۱۵ سطر، ۸×۱۰/۵

بخش ششم: در حاشیه تصحیح شده، بالای برگ ۵۱ ر جدولی در علوم غریبه و اعداد، ۱۷/۵×۲۸/۵، ۲۷ سطر، ۱۱×۱۹/۵.

بخش هفتم: نوشته شده در متن و حاشیه، پایان این بخش مهر مدوری که موریانه بیشتر آن را خورده و عبارت «المحمد... بن زین‌العابدین...» از آن خوانده می‌شود.

بخش هشتم: ۱۰/۵×۱۸، ۱۵ سطر، ۶/۵×۱۱/۵.

بخش دهم: با مهر نامربع شیر و خورشید، ۱۰×۱۲/۵.

بخش یازدهم: نستعلیق جلی، ۱۷×۲۵/۵، ۱۰ سطر، ۱۲/۵×۲۱/۵.

بخش دوازدهم: نستعلیق و شکسته چلیپا، ۱۷/۵×۲۲.

بخش سیزدهم: رقاع، عنوان به زر، چلیپا، ۱۷/۵×۳۰، ۹×۱۷/۵.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۵۸ برگ، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۰۹۵۹)

جامع عباسی

(فقه ـ فارسی)

از: محمد بن حسین عاملی، شیخ بهایی (۱۰۳۰ق)

برگهای پراکنده‌ای از بخشهای مربوط به بیع و تجارت و جهاد است که تا حد امکان آنها را مرتب کردم.

[رک: ش ۱۰۷۰۴]

آغاز افتاده: «و حال آنها معلوم نباشد یا در دست کافر باشد و خونی که در وقت بریدن سر حیوانی که خون جهنده داشته باشد».

انجام افتاده: «سیم آن که مشتری پس از بیع کردن عالم نباشد به عیب چه اگر».

نستعلیق، سده ۱۳هـ، عناوین شنگرف، صفحات مجدول به زر و شنگرف و لاجورد و مشکی، برخی از صفحات بین سطور طلااندازی شده.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۱۵ برگ، ۱۸/۵×۲۷/۵، ۱۷ سطر، ۱۲×۲۰/۵.

(۱۰۹۶۰)

دولرانی خضرخانی

(ادبیات ـ فارسی)

از: ابوالحسن بن محمود، امیر خسرو دهلوی (۷۲۵ق)

حکایت صفت کشتن خضرخان بن سلطان علاءالدین خلجی و صفت قاتل اوست که از نسخه‌ای جدا شده است:

[منزوی، ج ۴، ص ۱۸۱۵؛ مشترک پاکستان، ج ۷، ص ۳۲۷-۳۲۹]

آغاز:

بتان گر غمزه خون خوردن توانند	ندانم تیغ خود بهر چه رانند
نسیم عارض شاهد پرستی	ز خوناب دل خود بود مستی

انجام:

رحال آن فراموشان سپهر	همی گوید دراز افسانه دهر
که چندان خفت خواهی در تب و تاب	که بیداری نخواهی شد از خواب

نستعلیق، سده ۱۱هـ، عناوین نانوشته، نوشته شده در متن و حاشیه، کناره صفحات و بین مصراعها مجدول به زر و زنگار و لاجورد و مشکی.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۴ برگ، ۱۴/۵×۲۳، ۱۵ سطر، ۱۰×۲۰/۵.

(۱۰۹۶۱)

شرح زندگانی و انکشافات علمی ولیم طمسن لورد کلفن (زندگی‌نامه ـ فارسی)

از: ناشناخته

می‌باید ترجمه از یکی از زبانهای اروپایی باشد، با این عناوین:

آثار علمی و اعمال حکیم بزرگ سیر ولیم طمسن لورد کلفن (۲ ر)، تلگراف دریایی از اختراعات او (۳ ر)، عقیده حکیم بزرگ سیر ولیم طمسن از جوف زمین و غلیان و جمودان (۴ ر)، عقیده لورد کلفن در اصل حیات و کیفیت جان یافتن موجودات حیه (۴ پ)، الکتریک و حرارت (۵ ر)، مقالت لورد درتور (۵ ر)، مؤلفات و اختراعات لورد کلفن سیر طمسن (۵ ر)، امتیازات و افتخارات (۵ پ).

نسخه ناقص است اما به نظر می‌رسد بیش از یک یا دو صفحه از انجام آن نیفتاده باشد.

آغاز: «نمایش شرح زندگانی و انکشافات علمی استاد بزرگ فیلسوف کبیر طبیعی سیر ولیم طمسن لورد کلفن در ۱۸۲۴ تولد یافته و در ۱۹۰۷ وفات یافت. از وقتی که آدمی در روی زمین تمدن و تربیت پیدا کرده».

انجام افتاده: «به قدری با شاگردان کوچک مهر و محبت می‌نمود که هر یک از آنها او را پدر مهربان خود می‌دانند و این ترتیب و سلوک را».

شکسته نستعلیق تحریری، سده ۱۴ه، به خط مؤلف، بعضی قسمتها خط خورده و در حاشیه افزودگیهایی دارد که همه به خط مؤلف است.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۶ برگ، ۲۴/۵×۱۷، ۱۳ و ۱۴ سطر، ۱۲×۱۹/۵.

(۱۰۹۶۲)

دیوان (ادبیات ـ فارسی)

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

۴ برگ از دیوان حافظ است که آنها را مرقع‌بندی و تذهیب و قطاعی کرده‌اند.

[رک: ش ۱۰۶۹۶]

شکسته نستعلیق زیبا، سده ۱۲ه، نسخه نفیس، صفحات مجدول به زر و شنگرف و لاجورد و زنگار و مشکی، میان سطور طلااندازی دندان موشی، متن زرافشان، آغاز اشعار کتیبه مذهب مرصع، این ۴ برگ

را روی مقوا قطاعی کرده و اطراف آنها را هم به رنگ سرخ و سبز آراسته‌اند. بالای یکی از قطعات بریدگی دارد.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۴ برگ، ۱۳/۵×۲۳، ۱۴ سطر، ۶×۱۲/۵.

(۱۰۹۶۳)

نامه (نامه‌نگاری ـ فارسی)

از: محمد بن عبدالله امین دفتر (۱۳۲۸ق)

در آن از میرزا محمد شفیع یاد می‌کند.

انجامه: «کتب فی یوم الخامس من اسبوع الثانی من شهر الثامن من سنة الثامنة من عشر الثانی من مائة الرابعة من الف الثانی من الهجرة وانا العبد الاقل الاحقر محمد بن عبدالله امین دفتر».

شکسته نستعلیق زیبا، پنجشنبه هفته دوم شعبان ۱۳۱۷ق، محمد بن عبدالله امین دفتر (مؤلف)، نوشته شده روی مقوا که پایین آن این تمثلی را دارد: "Salon portrait".

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

۱ برگ، ۱۷/۵×۲۵، ۸ سطر، ۱۳/۵×۲۱.

(۱۰۹۶۶ـ۱۰۹۶۴)

این شماره‌ها سند است.

(۱۰۹۶۷)

مجموعه:

این شماره مجموعه اسناد، برگه‌های سیاه‌مشق، یادداشتهای پراکنده و تصاویر مرقعات است. بخشی از آن که شامل کتاب خطی است و یا از دستنویسی جدا شده است در این جا معرفی می‌شود و اطلاعات اسناد در فهرست اسناد کتابخانه خواهد آمد. بیشتر اسناد این شماره از آن امین دفتر است.

۱. **[زندگی‌نامه محمدعلی علوی]** «۳ برگ» (عربی)

از: علی حکمی

زندگی‌نامه مختصر محمدعلی بن اسماعیل قمی شعرشی خسروی، محمد علوی (محمدعلی خسروی) است که یکی از مریدانش ـ علی حکمی ـ نوشته است.

از آن جا که بخشی از تألیفات او در همین جلد معرفی شده‌اند و اطلاعی درباره او در مآخذ دیگر ثبت نشده بخشی از آن را این جا می‌آوریم: «اما بعد فهذا الاطلاع علی سبیل الایجاز من بدو شبابه الی الآن... ان هذا الشخص وهو محمدعلی ابن اسمعیل ابن محمد ابن رحیم ابن مؤمن ابن صادق ابن تاج‌الدین حسن العراقی القمی الطرشی القمی[1] ومسقط رأسه دارالخلافة الناصرة طهران حفظه الله عن الخراب والحدثان. وکان هذا الرجل ساعیاً من بدو شبابه الی تحصیل العلوم بطور العموم وتخصیصاً بالحکمة الالهیة هلوعاً بالتنجیم ومعارف الطبائع المتجردات الثابتات الافلاکیة ووضع مقارناتها واصطکاکها فی برج واحد ودرجة واحدة والرائها حتی بلغ بمقصوده ومراده ویسمّونه هذا الوقت میرزا محمدعلی المتخلص بخسروی وانشد ابیاتاً عالی کما ثبت ودوّن فی دیوانه. فلما بلغ عمره باربعین سنة زاره حرمین الشریفین المکة والمدینة بتمام اعماله وافعاله... ولما مضی من هذا ستة اشهر قالهم بالهام الغیبی حتی سلک سلوک النبیین والشهداء والصدیقین من اسفل درکات الناسوت الی اعلی حظایر المقدسة اللاهوت وشاهد وزار سرادقات الجلال وفرادیس الجمال حین دعا ربه وطاعته التام من افق الغیبی الی حضرة الربانی ثم اصطفاه الله باتمام النعمات الجنانیة واکرامات جنات الرحمانیة وفی طریق هذا السلوک یبدّل الله تعالی وجوده کله ظاهر[ا] وباطناً روحاً وجسداً ای شرف بروح الاضافی الحقیقی البرقانی الشعشعانی... وبعد الرجوع من هذا السلوک بشّره مبشّر فی مبشّرة ببشارة اسم الجدید ودعوه بمحمد العلوی وهذا اسم بمنزلة سماوین المقدسین المهیمنین فی السموات والافلاک ویروه اکثر الناس فی الرؤیا ان الانبیاء الکرام والائمة علیهم السلام یدعونه بهذا الاسم واعطاه اول الائمة ای حضرة الولایة المطلقة الالهیة روحی وجسمی له الفداء».

سپس از تألیفاتش یاد می‌کند: «کتاب علی سبک الصحف السماوی رسالة غریبة عجیبة فارسیة فی نهایة البلاغة وکمال الفصاحة ویسمّوه بنامهٔ قدس وهو اثنی عشر قمراً وکل جزواً من هذا الکتاب قمر. وایضاً ازا کتاب منه یسمّونه نیوریانه وهو فی اسرار الخلیقة وصنایع الطبیعة واصول الدین الالهی الذی لا تبدیل لکلماته. وایضاً کتاب منظومه بالنظم المثنوی ویسمّونه بقبهٔ علوی فی اسرار العشق. وایضاً ازا منه کتاب المسمی بغزلات البرقیه ایضاً فی رموز العشق وبالحق ابیات هذا الکتاب نهایة النطق والکلام وایضاً کتاب یسمی بکتاب الرؤیة وکلهم نظماً ونثراً نطق الٰهی وکلام سماوی فی مقصد العالی وحکمت للمهتدی المتعالی... وفی عشرة الخمسین من عمره الشریف خالط وزاود مع ارواح الفلکیة... واستنسخ تمام تصنیفاته وتألیفاته بخط اخیه السدید الرشید الوافی المیرزا هدایت‌الله فی کمال الحسن... وکتبوا سائر کتبه

---

۱. در برگ ۲۳۰ از نسخه شماره ۱۰۹۲۵ هم خود مؤلف نسبتش را به همین شکل ذکر کرده است.

بعض اصحابه رضی الله عنهم بالرحمة والجنان بطور الاستنساخ وکتابه القصاید والغزلیات وسائر لطائف طبعه من الترجیعات والترکیبات والتنظیمات کثیراً کثیراً والسلام علی من اتبع الهدی. وکان هذا الورقة قلمی علی ید علی الحکمی عفا الله عنه بمحمد وآله».

رونوشتی از نامه‌نگاریهای او هم در کتابخانه مجلس، ش ۳۰۷۷/۱۰ موجود است. رک: فهرست مجلس، ج ۱۰، ص ۶۲۰.

۲۱×۱۳، ۱۲ سطر، ۱۳/۵×۸/۵.

۲. قبه علوی «۲ برگ»

از: محمدعلی بن اسماعیل قمی تفرشی خسروی، محمد علوی (سده ۱۴ ه)

بخش کوتاهی از آغاز قمر پنجم کتاب است.

آغاز: «دیباچهٔ قمر اول از اقمار خمسه کتاب قبه علوی علی بحر المثنوی. بسمله. هذا قمر الاول لمع من سماء حضرة العظیم الاجل شفاء لطالب العلم والعمل وبهتاً علی کالانعام بل هم اضل... قمر اول از اقمار خمسه قبة النور.

مساه اول شعل بسر آتش نهاد	یار ما بر خشکی سوکش نهاد
صرعا بگریز که ماه نو است	ماه نو پیغمبر از کیخسرو است

۳. دیوان سیف اسفرنگ «۳ برگ» (ادبیات ـ فارسی)

از: سیف‌الدین اعرج اسفرنگی (۶۶۶ق)

این برگها از نسخه ش ۱۰۹۲۲ جدا شده است.

نستعلیق، یکی از برگها موریانه خورده، ۱۰/۵×۵/۰، ۲۰، ۲۱ سطر، ۱۵×۷.

۴. زبدة العربیة «۲ برگ»

از: محمد بن حسن اصفهانی، فاضل هندی (۱۱۳۷ق)

این دو برگ از نسخه شماره ۱۰۹۲۹/۲ جدا شده است.

۵. [حل و ترکیب فلزات] «۱۱ برگ»

از: ناشناخته

ترجمه یکی از متنهای اروپایی است[1] که به نظر می‌رسد در مدرسه دارالفنون تهیه شده باشد. برگ شماری خود نسخه از صفحه ۱۴ تا ۳۶ است که نشان می‌دهد ۱۵ صفحه از آغاز آن افتاده است.

---

۱. در ص ۳۱ و ۳۲ آمده است: «صاحب این نوشته مقدار اسید سولفوریک را ده رطل نوشته و اسید ازتیک را یک رطل و لیکن به نظر بنده سهو نموده است در موقع امتحان معلوم خواهد شد».

آغاز افتاده: «جمیع املاح را می‌توان یک پاره در آب کرده جوشانیده از کاغذ صافی صاف نمایند و پس از آن کلُروُدُر را در مقداری آب حل کرده داخل نموده».

انجام: «بخواهند آبی رنگ شود با اندکی آمانیاک طلا می‌کنند و اگر بخواهند بعضی جاهای آن آبی تیره رنگ شود از کاربنات و آمانیاک می‌آلایند. تمام شد».

پس از پایان کتاب ۵ سطر «در قاعده چسبانیدن بلور و چینی و سایر چیزها» نوشته شده در ۱۳۳۳ق.

نستعلیق، ۱۴×۲۰/۵، ۱۲ سطر، ۹×۱۴/۵.

۶. بخش کوتاهی در تاریخ عباسیان «۱ برگ»

یک برگ از کتاب تاریخی مختصری است که زندگی سه خلیفه عباسی ـ امین و مأمون و معتصم ـ از آن به جای مانده است. مؤلف شیعی است.

آغاز: «یحیی به مرتبه‌ای رسید که وزارت در چشم او حقیر نمودی. هارون مذهب مالک داشت بر نماز و روزه نافله مداومت نمودی و هر روزه هزار درم از مال خود زاد و راحله دادی... الامین محمد بن هارون بعد از پدر در بغداد خلافت بر وی مقرر شد از بنی عباس هیچ کس را به غیر از مادر و پدر عباسی نبود. بر زنان میلی داشت. آستین فراخ اختراع اوست».

۷. احراز و اوراد «۴ برگ» (فارسی و عربی و ترکی)

با جداول و اوراد و دستور العمل آنها.

درویش یوسف در قاهره مصر، ۱۲۳۷ق. عناوین و جدولها شنگرف، ۱۲/۵×۲۰/۵.

۸. اشعار «۲۷ + ۵ برگ»

دفترچه کوچکی است در ۲۷ برگ با اشعاری از این شعرا: محمدعلی، خسروی (که یادش در بخش اول این مجموعه گذشت)، حافظ، قاآنی، اسیری، عبدالحسین خان شیرازی مشهور به جناب، انوری، صفا و اشعاری از بوستان سعدی.

با تاریخ ۱۵ صفر ۱۳۲۴ (۲۱-۱۳۰۲ یا ۱۳۲۰ق) در برگ ۶ر آن.

۹. مرقع «۱ برگ»

حکایت کوتاهی به خط امین دفتر است به خط شکسته نستعلیق در چهارشنبه شعبان ۱۳۱۷ق.

۱۰. خسرو و شیرین «۷ برگ»

بخش نشستن خسرو به پادشاهی.

۱۱. آیة الکرسی «۱ برگ»

نسخ معرب، سه‌شنبه ۲۵ صفر ۱۰۸۲ق، نام کاتب سیاه شده است. با جدولهای زرین و سیاه، ۵/۵×۱۱/۵، ۱۰ سطر، ۱۰×۱۷.

خریداری دانشگاه در بهمن ۱۳۷۸.

بدون جلد.

(۱۰۹۶۸ـ۱۰۹۸۸)

این شماره‌ها سند است.

(۱۰۹۸۹)

[صورت استنطاق شهود و ارامنه] (تاریخ ـ فارسی)

صورت استنطاق شهود و ارامنه خوی و سلماس است درباره درگیری مختصری که در آن شهر اتفاق افتاده بود. در آن به تاریخی بر نخوردم اما ظاهراً مربوط به زمان ناصری است.

آغاز: «هو. مضبطه این چاکر دربار معدلت مدار مبارک علیخان ناظم العلوم به موجب امر دولت علیه ایران با جناب رفعت مآب محمدعلی بیگ نزهت بین باشی ارکان حربیهٔ شهبندر دولت علیه عثمانیه به موجب دستور العمل سفارت کبری در محضر حکومت و با حضور حضّار مفصله ذیل در خصوص امر ارامنه تبعه عثمانیه که به خاک ایران داخل شده و اکنون در مجلس حکومت هستند تحقیقات و استنطاقات دقیقه لازمه را نموده آن چه بر ما معلوم گردید در این صورت مجلس درج نموده و دو نسخه ترتیب داده امضی نمودیم و رد و بدل کردیم. معتمدالسلطان میرزا محمدعلی خان نایب الحکومه سلماس. معتمدالسلطان حسین قلی خان سرتیپ سرپرست ارامنه. سلالة السادات العظام حسن آقا مباشر قصبه کهنه شهر. سؤال: نامت چیست؟ جواب: یعقوب. سؤال: نام پدرت چیست؟ جواب: گرگور. سؤال: تبعه کدام دولت هستی؟ جواب: دولت علیّه ایران. سؤال: حالا به چه کار مشغولی؟ جواب: قواص شهبندر خوی و سلماس»

انجام: «مرا در کهنه شهر در لباس زنانه گرفتند. لباس زنانه پوشیده بودم که مرا نشناسند من ارمنی هستم و نگیرند مرا. صورت استنطاق شهود و ارامنه از قراری بود که عرض شد. علی الحساب اسلحه و اشیایی که داشتند از دو طرف تمهیر و به حکومت تسلیم شد و خود ارامنه در مجلس حکومت محبوس ماندند که هر امر صادر شود اطاعت نمائیم».

نستعلیق تحریری، سده ۱۴هـ، برگ آخر سفید. پایان صفحه آخر سه مهر آمده است: دو مهر بیضوی به سجعهای: «ضرغام‌الملک باقر ۱۳۱۰» و «یا علی ۱۲۹۸» و مهر مدور: «محمدعلی نزهت».

خریداری دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۱۲ برگ، ۱۳/۵×۲۱، ۱۷ـ۱۸ سطر، ۱۰/۵×۱۹.

(۱۰۹۹۰ـ۱۰۹۹۳)

شماره ۱۰۹۹۲ مجموعه عکس و بقیه شماره‌ها اسناد است.

(۱۰۹۹۴)

مجالس وعظ (اخلاق ـ فارسی)

از: محمدکریم بن ابراهیم کرمانی (۱۲۸۸ق)

مجالس وعظ هفتگی است (۱۸ر و ۶۵ب) که در مشهد (۹۱ر و ۹۹ر) انجام گرفته. نسخه ۹ مجلس است که ۶ مجلس آن (تا برگ ۹۹ر) در تفسیر آیه نور (الله نور السموات والارض) و ۳ مجلس درباره دعای ماه رمضان است. به نوشته فهرست کتب مشایخ مجالس شرح آیه نور ۲۷ مجلس بوده که در حدود سال ۱۲۸۲ق ایراد شده است.

از محمدکریم کرمانی در نسخه یادی نشده است اما از مضمون یکی از مجالس درباره رکن رابع و جواب مخالفان آن بر می‌آید که نویسنده خود اوست. می‌گوید کسی یکی از کتابهای مرا تحریف کرد و یکی از شاهزادگان هم بر آنها رد نوشت و در تمام ایران نام او و رکن رابع را به بدی رواج دادند: «وانگهی که اقلاً زیاده از دویست سیصد جلد کتاب تصنیف کرده‌ام... این را هم عرض کنم یک شخصی برداشته بود کتابی نوشته بود در رد من و جمیع آن چیزهایی که به آن بر من رد کرده بود چیزهایی بود که منافی با خدایی و پیغمبری و امامت بود... گذشته از این آن کسی که این کتاب را نوشته بود یکی از شاهزادگان بوده[1]... کتابهای من حاضر است و هر کتابی که می‌نویسم نسخه اصل آن را نگاه می‌دارم» (۹۲ب ـ ۹۸ر).

همچنین می‌نویسد: «این روزها در این بلد تهمت غریبی به ما زده‌اند. تعجب می‌کنم والله از بعضی نسبتها که به ما می‌دهند. باز اگر بیایند نسبت غلو به ما دهند چنان که دادند راهی به ده می‌برد... و آن این است که نسبت داده‌اند که تو می‌گویی امام زمان مرده و مثل سایر مرده‌هایی منصرف است... و آنگهی این سنت را

۱. دو تن از شاهزادگان قاجاری بر محمدکریم کرمانی و رکن رابع رد نوشته‌اند: یکی علیقلی بن فتحعلی اعتضادالسلطنه (۱۲۹۸ق) (رک: فهرست دائرةالمعارف بزرگ، ج ۱، ص ۱۲۰؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۴، ص ۲۰۰۶) و دیگری محمدحسن خان اعتمادالسلطنه (۱۳۱۳ق) به نام رد رکن رابع (رک: فهرستواره، ج ۹، ص ۳۱۰).

قرار داده‌ام که هر ساله در ماه مبارک رمضان یا هر وقتی که جمعیتی باشد ذکر احوال ظهور و احوال رجعت را می‌کنیم و هر ساله تجدید ولایت و محبت و فرج ایشان را می‌کنیم حالا بعد از این همه بیایند بگویند بر گفته‌های امام مرده است خیلی بی مزه است... شنیدم گفته بودند مگر شیخیه اعتقاد به خدا دارند... و حالا من روزی پنج مرتبه نماز می‌کنم علاوه بر آن روزی چند دفعه به زیارت می‌آییم از ولایت خود برخواسته‌ام آمده‌ام این جا زیارت امام بکنم با این وجود بگویند تو مسلمان نیستی» (۹۶ر ـ ۹۲ر).

چند برگ از وسط و پایان نسخه افتاده است.

[فهرست کتب مشایخ، ص ۳۸۹؛ فهرست جدید گلپایگانی، ج ۵، ص ۳۵۳۰؛ همچنین رک: ش ۱۰۷۳۸/۲]

آغاز: «الحمد لله رب العالمين وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وآله الطيبين الطاهرين ولعنة الله... خداوند عالم جلّ شأنه در کتاب محکم خود می‌فرماید الله نور السموات والارض... عرض کردم که خداوند عالم جل شأنه بعد از آنی که مشیت او قرار گرفت که عالمی را بنیاد کند»

انجام افتاده: «و یتیم شده‌اند و از برای ایشان صد مهر پیدا شده معلوم است کسی که یتیم شده»

نستعلیق، عبارات عربی نسخ، سده ۱۳ و ۱۴هـ.

با این برافزوده‌ها در چندین جای نسخه:

برگ اول: دعا برای دفع گزندگان و دعای دیدن ستاره بنات النعش.

برگهای ۳۲ب و ۳۳ر و ب (بین مجلس دوم و سوم): نسخه سرمه آقای مرحوم اعلی الله مقامه، طریق چاق کردن آدم لاغر، نسخه چشم زخم.

برگ ۱۰۲ر: نسخه به جهت قوه هاضمه به نقل از فرمایش جناب حاجی روحی فداه.

دو برگ آخر: نقش خاتمی دارای خواص عجیبه، نسخه عمل تریاق مرکب، طریق استخاره ذات الرقاع، دعای ادای دین و خوبی معیشت از مرحوم آقا به جهت ادای دین و وسع رزق، نسخه جهت تفریح قلب و نشاط و قوه باه، نسخه جهت چشم که غباری داشته باشد.

بین صفحات ۱۰۲ و ۱۰۳ دو برگ از نسخه کنده شده است.

خریداری دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا، مجدول گرهی.

۱۳۴ برگ، ۱۱×۱۸، ۱۲ سطر، ۵/۵×۱۵/۵.

(۱۰۹۹۵)

خلاصة الاذکار و اطمئنان القلوب (دعا ـ عربی)

از: محمدمحسن بن مرتضی فیض کاشانی (۱۰۹۱ق)

ابتدای نسخه چندین برگ جا به جا شده‌اند مثلاً مقدمه و فصل اول در برگهای ۶۳ تا ۸۲ ـ پس از فصل سوم ـ قرار گرفته‌اند و بخشی از خطبه کتاب از این نسخه افتاده است.

[کتابشناسی فیض کاشانی، ص ۱۸۰ـ۱۸۳؛ دانشگاه تهران، ج ۱۰، ص ۱۹۵۳ (خط مؤلف) و ج ۱، ص ۱۰۵ (خط علم‌الهدی فرزند مؤلف)]

آغاز افتاده: «جعل الماء طهوراً ولم یجعله نجساً. مرتضوی. لاخذ الوضوء بسم الله وبالله اللهم اجعلنی من التوابین».

انجام: «خالصة لوجهه الکریم ولا یجعلها حجة علینا بان نکون من الذین یقولون ما لا یفعلون انه جواد کریم ولا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم».

انجامه: «تمت هذه الرسالة وبالخیر عست ۲۸ شهر محرم الحرام سنه ۱۰۷۳ الفقیر الحقیر محمد غفر الله ذنوبه».

نسخ معرب، محمد، ۲۸ محرم ۱۰۷۳ق، عناوین شنگرف، بالای همه صفحات حدیث کوتاهی از امیرالمؤمنین نوشته شده است.

بدون جلد.

۱۲۸ برگ، ۱۲×۱۸/۵، ۱۱ سطر، ۷/۵×۱۳/۵.

(۱۰۹۹۶)

وضع سرحدات دولت ایران (جغرافیا ـ فارسی و فرانسه)

از: بوهلر

بررسی تأسیسات نظامی و قلعه‌های مرزهای جنوبی و غربی کشور است شامل شهرهای بندر محمره، اهواز، شوشتر، دزفول، غزیّه، دارالدوله کرمانشاهان، دزکده، و کولەبانان. بعد از بخش فارسی هر بخش متن فرانسه کتاب هم آمده است. نوشته‌های فرانسه و همه نقشه‌های کتاب تاریخ ۱۸۵۹م را دارد و برای ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۶۴ـ۱۳۱۳ق) نوشته شده است.

بوهلر فرانسوی استاد نظامی و نقشه‌کشی دارالفنون بوده و از او چند کتاب درباره علم جنگ و نقشه‌کشی می‌شناسیم:

۱. علم نقشه‌کشی، فهرست ملک، ج ۴، ص ۸۲۹ـ۸۳۰.

۲. اسباب مهندسی، فهرست سپهسالار، ج ۵، ص ۳۳۰ و ج ۳، ص ۱۱۶.

۳. آداب سپاهیگری (حرکت افواج)، فهرست ملی، ج ۲، ص ۴۷۳.

۴. حرکت افواج، ترجمه محمدکریم بن محمدحسن خان فیروزکوهی در شعبان ۱۲۸۳ق، کتابخانه ملی تهران، ش ۱۰۹۳۴ـ۵.

۵. و کتاب دیگری مانند نسخه حاضر در تفتیش تأسیسات نظامی شمال ایران (گیلان و مازندران) در فهرست ملی، ج ۲، ص ۴۲۰.

آغاز: «گفتار از وضع سرحدّ جنوبی دولت علیه ایران که حسب الامر اعلی حضرت اقدس ظل اللهی روحی فداه مأمور بودم بروم به رسم بعد از تحقیق به حضور باهر النور معروض نمایم. مؤلف این مختصر عالیجاه... بوهلر صاحب سرتیپ مهندس دولت علیه ایران است. بندر محمره باید وقت زیاد از جانب اعلی حضرت اقدس همایون شهریاری در باب استحکام بندر محمره بشود».

انجام: «و نیز مخارج این قلعه به قدر مخارج همان قلعه خواهد شد. ملاحظه باید در طاق کرا و در دربند استخوان به جهت استحکام آنها چند باطری توپخانه بنا نمود».

شکسته نستعلیق زیبا، سده ۱۳ه؛ ظاهراً نسخه اصلی کتاب است که به شاه تقدیم شده، عناوین شنگرف با ۱۶ نقشه رنگی دقیق از مناطق مختلفی که شرحشان در متن آمده است و ۳ جدول محاسبه هزینه‌های ساخت تأسیسات نظامی و قلعه. ابتدای نسخه دو مهر بیضوی: «هدایت‌الله بن حسن ۱۲۸۱» و «رضا الحسینی ۱۳۷۶» که نوشته‌اند ملاحظه شد.

انتقالی به دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

جلد مقوا، رویه مشمع مشکی، عطف و گوشه‌ها تیماج قهوه‌ای.

۶۱ برگ، ۲/۳×۲۷/۲، ۴۲×۱۰ و ۳۰ سطر، ۱۸/۵×۳۰/۵.

(۱۰۹۹۷)

کشف الغرائب (مجدیه) (انتقاد اجتماعی ـ فارسی)

از: محمد خان سینکی لواسانی، مجدالملک (۱۲۹۸ق)

[رک: ش ۱۰۸۴۹/۱]

آغاز و انجام همانند آن.

با این یادداشت در ابتدا:

هو الناصر

ایامی که نویسندگان باخبر در خطر بودند سه نفر بودند که در جزو بیست و نهم محرمانه بعضی مقاله‌ها و رساله‌های مفید می‌نوشتند و بعضی مردم به واسطه مطالعه آنها آگاه می‌شدند. شکر خدمات آنها ذکر زحمات آنهاست.

اول مرحوم مغفور میرزا محمد خان مجدالملک طاب ثراه. دویم مرحوم میرزا یوسف خان

مستشارالدوله، سیم جناب میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله. هنوز نمی‌دانم کدام پیش قدم‌تر و پیش قلم‌ترند، لیکن در یک عصر و در یک افق بوده‌اند. از چهل سال به این طرف مقالات ایشان را ارباب خرد ضبط و ثبت می‌نمودند و به مردم باذوق ارائه می‌دادند و محرمانه نسخه‌ها برمی‌داشتند. آن دو بزرگوار کریم در جنان نعیم رفتند لیکن پرنس ملکم خان با وجود پیری باز مشغول خدمت به نوع هستند و قدرشان بر ارباب قلم معلوم است و خدماتشان را اهل خبره همیشه منظور دارند. جریده قانون را در هجده سال قبل نوشته‌اند و حالا کپیه نموده‌اند و به اندک تغییری طبع می‌نمایند این عمل دلالت دارد بر اینکه قدر زحمات ایشان منظور ملت است.

ارباب اطلاع که یک سطر انشاء پرنس معظم را اگر در یک کتاب ببینند می‌شناسند می‌دانند که در بعضی جراید هنوز قلمشان کار می‌کند. از مستشارالدوله مرحوم هم ذکری نزد ارباب قلم این زمان می‌شود لیکن از مرحوم مجدالملک حرفی در میان نیست. بر مردمان وطن دوست فرض است که مرقومات این سه بزرگوار را که در عالم السانیت به وطن مقدس خدمت نموده و بذر مشروطیت را در چهل سال قبل کشته‌اند، به دست آورده و به واسطه جراید و غیره منتشر سازند. هر کس از نوشتجات این سه بزرگوار در دست دارد نگارنده به قیمت اعلی مشتری هستم. علی العجاله رساله موسوم به مجدیه که از آثار قلم مرحوم مجدالملک است و در زمان قبل از اوراق مضره محسوب بود این بنده به دست آورده، برای اینکه از نگارنده یادگار بماند این نسخه را به خط خودم به جهت فرزند خیلی عزیزم میرزا فضل‌الله خان حفظه الله تعالی می‌نویسم.» (۱ ب ـ ۴ ب).

انجامه: «تمت بالخیر والسعادة فی شهر ربیع‌الاول تنگوزئیل ـ ۱۳۳۰».

نستعلیق شکسته، ربیع‌الاول ۱۳۳۰ق برای فرزندش میرزا فضل‌الله خان؛ کاتب نام خود را ذکر نکرده است. تصحیح شده، با حاشیه‌نویسیهای کوتاه در توضیح برخی رجال و مناصب آنها و مطالب تاریخی و مشخص کردن اشارات مؤلف، برخی از صفحات چلیپا، شماره‌گذاری صفحات نسخه را از ۹۶ شروع کرده و تا صفحه ۱۱۶ ادامه داده‌اند. پس از آن بقیه نسخه بدون برگ‌شمار.

ابتدای نسخه یادداشتی درباره صبر در مصیبت و اندوه و روش غرس قلمه انار و انجیر و نرگس صدپر و یک بیت شعر (۱ ر). در آغاز با مداد نام آن را «ذکر و شرح حال چند تن از رجال دوره قاجار» نوشته‌اند.

انتقالی به دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها تیماج مشکی.

۵۷ برگ، ۲۰×۱۳، ۱۱ سطر، ۱۵/۵×۷/۵.

[۱۰۹۹۸]

کلیات یغما

[ادبیات ـ فارسی]

از: ابوالحسن بن ابراهیم یغمای جندقی (۱۲۷۶ق)

این نسخه در مقایسه با چاپ سنگی اختلافات زیادی دارد.

[مجموعه آثار یغمای جندقی، به‌کوشش سید علی آل داود، انتشارات توس، ۱۳۵۶ش و چاپ سنگی کلیات یغما در ۱۲۸۳ق به سعی و اهتمام اعتضادالسلطنه، و دیباچه حاجی محمداسمعیل، ۳۹۰ص، رحلی]

شامل:

۱. سرداریه «۲ ب ـ ۳۲ ب»

[دانشگاه تهران، ج ۱۷، ص ۵۳۷]

آغاز:

بـه جـز ارواح مکـرم کـه زدیـوان ازل ... بـه خـداوندیشان خط غلامی دادم

خـاک تـن بـاد بقـا آب روان آتش جان ... بـی‌تکلف بـه فـدای ره ایشان بـادم

انجام:

صـوفی‌کش از ارواح مکـرم سـخن است ... زن قحبه ز فرق تا قدم ما و من است

بـا دعـوی آن‌که جامه جانش قبـا است ... هفتاد و دو ملت به یکی پیرهن است

انجامه: «تمت الکتاب سرداز حسب الخواهش سرکار... امیر معظّم».

۲. ترجیعات «۳۲ ب ـ ۴۴ ر»

آغاز:

ای شـت وزارت از تـو بر پـا ... وی صـدر وزارت از تـو بر دا

در مـحـفل راز بـاده پـیوند ... در مـحضر حکـم بـاده پـیما

انجام:

زن قـحبگی از تـو گـفتن از مـا ... پیـما پـنهان بـه هـر زمـانی

ـ غـتی و قـنقـبر سـمنان ... ـر ـ زن وزیـر سـمنان

انجامه: «تمت الکتاب باخ باخیه».

۳. غزلیات (صابیه) «۴۴ ر ـ ۵۸ ر»

آغاز:

شد منشته ز کعبه به میخانه راه ما   ای بیشتر از هزار یقین اشتباه ما

می در سر و قرابه در آغوش و نام زهد   وا حسرتا که شحنه برآید ز راه ما

انجام:

به ره تو خاکم اما به سرت کجا گذاری   مگر آن زمان که دانی فلکم به باد داده

دل تیره روز قصاب به دام زلف او بین   تو به شاخ سرو گویی زغن آشیان نهاده

۴. قطعات و هجویات «۵۸ ر ـ ۷۴ ب»

آغاز:

در خواب شهید کربلا را   دیدم که زدیده اشک ریز است

گفتم زعمت ای آن که تا حشر   هر چشم زگریه چشمه خیز است

انجام:

گرزنگ زهدان در قصب و سفع بیخ دم (؟)   تا تو بر قانون پیش انداز پس زان پروری

۵. غزلیات «۷۵ ر ـ ۱۱۶ ب»

آغاز:

یار در من پیر در شهوت جوان است ای خدا   وین هم دیگر که از پا بی‌دکانست ای خدا

دیگران فربه سرین لاغر میانه از چه روی   این دکان لاغر سرین فربه میان است ای خدا

انجام:

پشتها خم زان نقش سرها به پا زان طره راست   هم به چوگان گوی و هم از گوی چوگان پروری

تا به محشر بر درد زنجیر آهن سای عقل   زان خط پولاد پیکر نرم سوهان پروری

۶. منشآت «۱۱۶ ب ـ ۱۴۷ ب»

[ملک، ج ۴، ص ۷۹۳]

آغاز:

«فرشته‌ای است بر این بام لاجورد حصار   که پیش آرزوی بیدلان کشند دیوار

در ظرف آن هفته با حریفی دو از همگنان نهفته ظرف باغی گزیدیم مگرم صرف ایاغ از دوران فلک فراغی بخشد».

انجام: «از باب مفاخرت مطرح انظار دوستان سازم و جیب و دامان خود را از ضبط آن تیرم بوستان».

۷. مراثی و توحه‌جات «۱۴۸ ر ـ ۱۸۷ ب»

آغاز:

آشوب به هم برزده ذرات جهان را   هنگامهٔ حشر است زمین را و زمان را

کامشب شب قتل است   کامشب شب قتل است

انجام:

سام از سبط پیمبر می‌برند   داد از شمر ستمگر می‌زنند

سوت انی که به آهنگ دلا   سر در وادی محشر می‌زنند

انجامه: «تمت الکتاب توحه‌جات فی شهر ربیع‌الآخر ۱۲۶۲».

۸. هزلیات «۱۸۸ ر ـ ۲۰۶ ر»

آغاز:

به خدا تو عارف من میر این قبا پلنگی   نظری به جوزم افکن میر این قبا پلنگی

به زبان لال من بین به کس حول بنگر   به سرشک آل مر بین میر این قبا پلنگی

انجام:

اسباب شهوت سر به هم قاسم فراوان خنده کم   پیر و جوان در هر قدم خواهیم خوردن ما

کسی حکایات از این خوشتر نیارد یاد   که بر مراد سرای درد و لعنت باد

انجامه: «تمت الکتاب حضرت یغما فی شهر ربیع‌الثانی سنه ۱۲۶۲ امید چشم از خط بپوشند و به حسن کلام کوشند».

۹. صکوک الدلیل «۲۰۷ ر ـ ۲۲۳ ر»

آغاز:

یکی را برازنده تاج کرد   یکی را چه ما خوار و بیقدر کرد

به هر نقش کز کلک دلجو نهاد   چه یغما نگویم که نیکو نهاد

انجام:

بـه الفــاظ ایـن نسخهٔ دلپســند	که درج است در وی اشارات چند
نـخستین غـم دوست را چـاره کـن	پس آن گـه بسـوزانش یـا پـاره کن

نستعلیق، ربیع‌الثانی ۱۲۶۲ق، عناوین ناانوشته، پشت و روی برگ اول چند توجه نوشته شده است.

انتقالی به دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

جلد تیماج قهوه‌ای، جدولدار گرهی.

۲۲۴ برگ، ۲۰×۱۴، ۱۴ سطر، ۱۵×۹.

(۱۰۹۹۹)

زاد المعاد (دعا ـ فارسی)

از: محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (- ۱۱۱۰ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۷۵۱]

نسخ معرب، ترجمه دعاها زیر سطور به نستعلیق شنگرف، عناوین و نشانیها شنگرف، در حاشیه تصحیح شده، صفحات مجدول به زر و مشکی، صفحه اول سرلوح مزدوج مذهب مرصع متوسط، در چندین صفحه نسخه مهر بیضوی «یا رسول الله» دیده می‌شود.

انتقالی به دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

جلد تیماج مشکی سوخت با ترنج و سرترنج و جدول زرین و سجاف، فرسوده.

۲۲۸ برگ، ۱۲/۵-۱۹/۵، ۲۲ سطر، ۸/۵×۱۵/۵.

(۱۱۰۰۰)

جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام (فقه ـ عربی)

از: محمدحسن بن محمدباقر نجفی (۱۲۶۶ق)

شامل کتابهای زکات و خمس و صوم.

[رک: ش ۱۰۵۶۷]

آغاز: «کتاب الزکوة التی هی لغة الطهارة ومنه قتلت نفساً زکیة قد افلح من زکّها ما زکی منکم من احد والنحو من الزکی لکم والطهر لاولویة التأسیس».

انجام: «ضرورة انصراف الانفصال من الثلثة التی هی اقل الاعتکاف وعلی کل حال تقدیر [تقدیر] فلا یخفی علیک التحقیق فی الجمیع والله هو العالم».

انجامه: «قد عرفت [فرغت] من تسوید هذا الکتاب المشتمل علی غایة التحقیق ونهایة التدقیق تصنیف علامة العلماء ورئیس الفضلاء فرید عصره ووحید دهره العالم العامل والفاضل الکامل الشیخ شیخ محمدحسن احسن الله تعالی الیه نجل المرحوم الشیخ باقر» (پایان کتاب زکات، برگ ۹۷ ر).

نسخ، سده ۱۳ق، عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه صفحات اندکی رطوبت دیده، ابتدا و انتهای نسخه مهرهای بیضوی به سجع: «یا اسدالله ۱۳۰۷ (؟)» و «عبده الراجی اسدالله ۱۳۱۲».

انتقالی به دانشگاه در آذر ۱۳۷۹.

جلد تیماج مشکی ضربی فرسوده، با ترنج و سرترنج و جدول.

۱۹۶ برگ، ۲۱×۳۱، ۳۳ سطر، ۱۳×۲۲.

(۱۱۰۰۱)

وسائل الشیعة (تفصیل وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة) (حدیث ـ عربی)

از: محمد بن حسن حر عاملی (۱۱۰۴ق)

شامل کتاب زکات و خمس و صوم.

[دانشگاه تهران: ج ۸، ص ۳۱۷؛ فهرستگان حدیث: ج ۶، ص ۳۳۱-۳۵۲]

آغاز: «بسمله. یقول الفقیر الی الله الغنی محمد بن الحسن الحر العاملی الحمدلله علی افضاله والصلوة والسلام علی محمد وآله کتاب الزکوة من کتابه».

انجام: «من صیام شهرین متتابعین واعتکافهما فی المسجد الحرام اقول وتقدم ما یدل علی ذلک عموماً».

انجامه: «تم کتاب الاعتکاف من کتاب تفصیل وسائل الشیعة الی تحصیل مسائل الشریعة، تم فی یوم الاثنین فی سابع و عشرین من رجب المرجب علی ید العبد الجانی اقل الطلبه غلامحسین ابن محمدعلی اردانی غفر الله لکل من نظر فیه ودعا لنا وترحم علینا سنه ۱۲۲۸».

نسخ، غلامحسین بن محمدعلی اردانی، دوشنبه ۲۷ رجب ۱۲۲۸ق، عناوین و نشانیها شنگرف، حاشیه صفحات اندکی رطوبت دیده، برگ اول نسخه حدیثی از کتاب الزکوة کافی و مهر بیضوی «عبده الراجی اسدالله ۱۳۱۲»، برگ پایانی نسخه همین مهر و یادداشتی درباره اجتهاد.

انتقالی به دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد تیماج مشکی فرسوده.

۱۳۵ برگ، ۲۱×۳۱، ۲۹ سطر، ۱۲/۵×۲۳.

(۱۱۰۰۲)

مجالس تعزیه

(تعزیه ـ فارسی)

گردآوری: محمدحسن رجائی زفره‌ای (معاصر)

شامل ۱۳ مجلس تعزیه که پایان هر مجلس تعداد بندها و ابیات و نسخه اصل و نسخه خوانان و ضروریات مجلس را نوشته‌اند بدین ترتیب:

۱. مجلس حجة الوداع «ص ۱ـ۲۴».

نقل از نسخه خطی مورخ ۲ جمادی‌الاول ۱۲۵۲ به خط غلامعلی صحاف.

۱۴۳ بند، ۳۷۲ بیت، ۱۴ نسخه.

۲. مجالس شهادت غلام ترک «ص ۲۵ـ۳۸».

نقل از نسخه خطی به خط و اصلاح مرحوم محمدعلی رجاء زفره‌ای (۱۲۸۱ ـ ۱۳۶۱ق).

۸۴ بند، ۲۶۸ بیت، ۶ نسخه.

۳. مجلس عروسی حضرت سلیمان و بلقیس و شهادت قاسم «ص ۳۹ـ۶۶».

همانند پیشین

تمام ابیات ۵۲۳، تمام بندها ۲۰۵، تعزیه قاسم ۴۲۴ بیت، جمع نسخه ۱۵ نسخه.

۴. ورود امام حسین به کربلا و عروسی و شهادت وهب «ص ۶۷ـ۹۰».

همانند پیشین.

۱۸۲ بند، ۴۷۲ بیت، ۱۴ نسخه.

۵. مجلس ورود اهل بیت به حلب و خروج درة الصدف «ص ۹۱ـ۱۱۰».

نقل از نسخهٔ خطی مورخ جمادی‌الثانی ۱۳۰۶ق به خط مرحوم محمدعلی رجاء زفره‌ای.

۱۲۸ بند، ۳۸۰ بیت، ۱۴ نسخه.

۶. مجلس حرکت فرمودن حضرت سید الشهداء از مدینه به مکه «ص ۱۱۱ـ۱۳۵».

نقل از: مجمع المراثی مسمی به ریاض البکاء از میرزا نصرالله شهاب اصفهانی، سنگی، ۱۳۱۹ق، در اصفهان، به تشویق میرزا سلیمان خان رکن‌الملک نایب الحکومه اصفهان و به سعی و اهتمام فرزند شهاب موسوم به اسماعیل خان ثاقب.

۹۲ بند، ۴۶۲ بیت، ۱۶ نسخه.

۷. مجلس شهادت برادران و بعد خود حضرت عباس «ص ۱۳۶ـ۱۵۷».

از تاج الشعراء میرزا نصرالله شهاب لاوی اصفهانی در مجمع المراثی.

۸۶ بند، ۴۳۱ بیت، تعداد نسخه [نانوشته]

۸. مجلس غارت خیمه گاه و بجدل و ساربان «ص ۱۵۸ـ۱۷۸».

نقل از نسخه خطی مورخ ذی‌القعده ۱۳۴۲ هجری قمری به خط مرحوم محمدعلی رجاء زفره‌ای.

این مجلس چاپ شده در ادبیات نمایشی مذهبی: پرده شبو، جابر عناصری، ۱۳۷۲ش، ص ۱۰۰ـ۱۳۴.

۱۲۸ بند، ۴۰۵ بیت، ۱۲ نسخه.

۹. مجلس روضة الوداع «ص ۱۷۹ـ۲۰۰».

زمینهٔ جرقویهٔ اصفهان.

۱۵۳ بند، ۴۵۲ بیت، ۱۲ نسخه.

۱۰. مجلس آب آوردن علی اکبر و شهادت او «ص ۲۰۱ـ۲۲۴».

نقل از نسخه خطی متعلق به آقای ایروانی (زمینه محمدآباد جرقویه).

۱۷۰ بند، ۴۷۸ بیت، ۱۱ نسخه.

۱۱. مجلس فتح خیبر «ص ۲۲۵ـ۲۴۹».

نقل از نسخه خطی مورخ ۵ رجب ۱۳۴۲ به خط و تدوین محمدعلی رجاء زفره‌ای.

۱۵۵ بند، ۴۹۶ بیت، ۱۶ نسخه.

۱۲. مجلس خروج حجاج و به دیوار گذاشتن ابراهیم جوانی علوی «ص ۲۵۰ـ۲۶۶».

نقل از نسخه خطی متعلق به آقای محمدعلی ایروانی محمدآبادی (زمینه جرقویه)

۱۱۱ بند، ۳۱۱ بیت، ۸ نسخه.

۱۳. مجلس شهادت امام رضا (ع) «ص ۲۶۷ـ۲۹۴».

نقل از نسخه خطی مورخ شعبان ۱۳۴۳ به خط مرحوم محمدعلی رجاء زفره‌ای.

۱۶۸ بند، ۴۹۷ بیت، ۱۵ نسخه.

کلیشه یک صفحه این مجلس چاپ شده در کتاب تعزیه در ایران صادق همایونی، شیراز، انتشارات نوید، ۱۳۶۸ش و در فصلنامه تئاتر شماره ۶ـ۸، ۱۳۶۸ش.

گوشه ضامن آهو و باغبان از این مجلس هم به سعی جامع مجموعه در روزنامه عصر، چاپ شیراز، سال ۴، شماره ۹۲۱، ۷۸/۳/۲۵ چاپ شده است.

نستعلیق، محمدحسن رجایی زفره‌ای، تیر ماه ۱۳۷۸ش برابر ربیع‌الاول ۱۴۲۰ق در آبادی زفره بخش کوهپایه اصفهان (ص ۲۲۴، ۲۴۹ و ۲۶۶)؛ با قلم ابی و در برخی موارد سرخ.

جلد مقوا، عطف و گوشه‌ها چرمی.

اهدایی مؤلف در اردیبهشت ۱۳۷۹.

۲۹۴ برگ، ۲۲×۳۳/۵، ۲۳ سطر، اندازه‌ها مختلف.

(۱۱۰۱۱ـ۱۱۰۰۳)

این شماره‌ها مجموعهٔ عکس و اسناد است.

(۱۱۰۱۲)

قصاید مدحیه (ادبیات ـ فارسی)

شامل ۶ برگ شعر بدین ترتیب:

۱. قصیده در تهنیت ولادت امام حسین علیه السلام «۱ برگ»

مطلع:

امروز روز تهنیت مصطفی استی ... یوم الولادة پسر مرتضی استی

۲. در مدح امین دولت «۱ برگ»

مطلع:

شکفته رخ گل فرخ که فرّ بزم جم است ... امیر دولت نوروز سابری علم است

۳. در مدح وزیر عدل «۱ برگ»

از: عمید

مطلع:

مبارک باد و میمون باد این نوروز سلطانی ... به خورشید کرم میر معظم مفخر دوران

۴. مدح وزیر عدلیه «۱ برگ»

مطلع:

حبذا فلک قدری کز شرافت و اجلال ... آستانش از رفعت با سپهر شد تمثال

۵. در مدح حضرت مستطاب اجل آقای امین خلوت «۱ برگ»

از: سیما

مطلع:

وصف مادحی چو شعری را مسور می‌کند ... آفتاب از مطلع آن شعر سر بر می‌کند

۶. قصیده در مدح امیرالمؤمنین و آقای امین خلوت وزیر مخصوص «۱ برگ»

مطلع:

دلا تا کی چه قوم موسی اندر تیه حیرانی ... ره از کف داده از هر سو سند جهل میرانی

همه اشعار به خط نستعلیق.

برگ اول: به خط محمود شریف مدرس، با ترنیبات و جدول مذهب و مرصع، چلیپا ۱۹/۵×۳۵، ۱۷×۳۲/۵.

برگ دوم: مجدول به زر و زنگار و لاجورد و شنگرف، با سرلوح که نیمی از آن را بریده‌اند، ۱۲/۵×۱۰۷/۵، ۸/۵×۱۰۵/۵.

برگ سوم: با ترنیبات و جدول و لچکی و کتیبه، ۱۸/۵×۲۷، ۱۶×۲۴.

برگ چهارم: با کتیبه و جدول زرین و شنگرف، ۱۷/۵×۲۲، ۱۵×۱۹/۵.

برگ پنجم: با جدول و کتیبه و ترنیبات، ۱۵/۵×۲۲، ۹/۵×۱۶/۵.

برگ ششم: با کتیبه مذهب و مرصع زیبا و مجدول به زر و لاجورد و شنگرف و سیاه، ۳۰/۵×۴۴/۵، ۲۸×۴۲.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد ابریشمی سبز تکیی.

(۱۱۰۱۳)

مجموعه (ادبیات ـ فارسی)

اوراق متفرقه کتابهای خطی و قطعات شعر است که ذیل یک شماره گنجانده شده‌اند:

شامل: قصیده شمس الشعراء در ستایش امین‌الدوله فرخ خان، اشعاری از مشتاقعلی خان و سعدی، قصیده در ماده تاریخ فوت مرحوم میرزا حسن خان مستوفی‌الممالک از آقای مسعودی خراسانی سالار مؤید نماینده خراسان در ۱۳۱۱، قصاید در مدح محمد شاه و امین‌الدوله، متن عارف نامه ایرج میرزا، دو قطعه به خط حاج صدرالسلطنه خواجه نوری در ۶ و ۷ ربیع‌الثانی ۱۳۵۰ق، و ۴ برگ جدا شده از کتابی کلامی ظاهراً شرح تجرید[1] با حواشی «دام مدظله» و «منه ره» و «جع عفی عنه».

---

۱. در بخشی از آن آمده است: «وقد نبه علی ذلک او من المحقق الطوسی طاب ثراه فی التحریر وان لم ینبه لذلک الشارح القدیم ولا الجدید».

نسخ و نستعلیق، به خطوط مختلف سده ۱۴هـ.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۳۲ برگ، سطور و اندازه‌ها و اشکال کاغذها مختلف.

(۱۱۰۱۴-۱۱۰۱۶)

این سه شماره مجموعه اسناد است.

(۱۱۰۱۷)

دیوان

(ادبیات ـ فارسی)

از: شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی (۷۹۱ق)

برگهای پراکنده‌ای از دیوان حافظ است با افتادگی در آغاز و انجام و برگهایی از وسط نسخه. برگها بدون نظم در نسخه قرار گرفته‌اند.

[رک: ش ۱۰۶۹۲]

نستعلیق، سده ۱۳هـ.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۵۱ برگ، ۲۲×۱۶، ۱۴ سطر، ۹×۱۵.

(۱۱۰۱۸)

قانون ثبت و مهر دولتی

(قانون ـ فارسی)

تنظیم شده در دو باب و چهل و نه فصل:

باب اول: در حقوق ثبت رسمی.

باب دوم: در حقوق تمبر.

آغاز: «برای این که سندات و نوشتجات چه شخصی و چه متعلق به دوائر عرفیه چه صادرات از محاکم شرعی را به درجه اعتباری».

انجام: «و دفاتر موشّحه به تمبر و نشان مخصوص آن داشته باشد می‌تواند قبل از استعمال آنها به صحّای فوق‌العاده برساند».

چاپ سنگی، نسخ معرب زیبا، بدون تاریخ، در ابتدا دستخط همایونی در رمضان ۱۳۰۳ق در ابلاغ قانون تمبر و ثبت دولتی خطاب به امین‌الدوله.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۸ برگ، ۲۵×۱۷، ۱۰ سطر، ۹×۱۶/۵.

(۱۱۰۱۹)

مخزن الانشاء

(نامه نگاری ـ فارسی)

از: محمدرضا بن محمدرحیم بیک کلهر (سده ۱۳هـ)

مخزن الانشاء منتخبی است از منشآت میرزا مهدی خان نادری استرآبادی، میرزا عبدالوهاب معتمدالدوله نشاط اصفهانی، میرزا ابوالقاسم قایم مقام فراهانی، میرزا محمدتقی علی‌آبادی، مراسله فاضل خان گروسی به آقا خان محلاتی، مراسله میرزا محمد بروجردی منشی خامه به میرزا کاظم بسرتی و ترجمه نامه امیرالمؤمنین به مالک اشتر از بدایع نگار تهرانی به ضمیمه منظومه بحر تقارب از کتاب خسروی نامه. این مجموعه را محمدرضا بن محمدرحیم بیگ کلهر جمع کرده و محمدصادق حسینی به مدت ۵ سال در خط و تصحیح و طبع آنها کوشیده است و دو بار هم چاپ شده:

۱. تهران، دارالطباعه آقا سید مهدی خلف آقا سید محمدباقر، ۱۲۸۶ق، سنگی، وزیری بزرگ، ۴۳۰ ص. به خط محمدصادق حسینی در پنجشنبه ۱۰ ربیع‌الاول ۱۲۸۵ق با مهر او در پایان با یادداشت حاج میر ابوالقاسم محمدصادق حسینی خوانساری درباره کیفیت چاپ و نشر کتاب.

۲. تهران، ۱۳۰۳ق، به خط عبدالکریم فریدنی، به اهتمام علی‌اکبر خوانساری و عباسعلی تبریزی، ۴۳۰ ص.

نسخه ما کامل نیست و فقط ترجمه نامه امیرالمؤمنین به مالک اشتر از بدایع‌نگار ـ که پس از این معرفی می‌شود ـ (ص ۱ـ۱۹) و بخشی از منشآت میرزا مهدی خان نادری را دارد (ص ۲۰ـ۱۰۶) و از انجام ناتمام مانده است.

[مشترک پاکستان ج ۵، ص ۲۴؛ ملکد ج ۷، ص ۴۳۷؛ مشار فارسی، ج ۴، ص ۴۶۴۸ـ۴۶۴۹].

آغاز منشآت:

ای کرده ز کلک صنع ترکیب بشر   وانشاء نقوش بسته اجسام و صور.

انشاء نامه حمدی که مترسلان صحایف صنایع ابداع املا نمایند صفحه نیاز و انکسار را».

انجام موجود منشات: «و هستعی که نفس نفیس را خوش آید از بردگیان قاصرات الطرف اتراب و ستوران ظاهر الشرف» (برابر با ص ۱۲۰ چاپ سنگی)

ترجمه عهدنامه مالک اشتر «ص ۱ ـ ۱۹» (حدیث ـ فارسی)

از: محمدابراهیم بن محمدمهدی بدایع‌نگار نواب تهرانی (۱۲۹۹ق)

ترجمه شده در ۱۲۷۳ق به نام ناصرالدین شاه (۱۲۶۴ـ۱۳۱۳ق).

از این ترجمه نسخه‌های متعددی در کتابخانه‌های مختلف وجود دارد اما عموماً فهرست‌نگاران مؤلف آن را تشخیص نداده‌اند و مجهول معرفی کرده‌اند. برای نمونه تا آن جاکه جستجو کردم می‌توان از این نسخه‌ها یاد کرد: فهرست دانشگاه تهران، ج ۱۶، ص ۳۷، ش ۵۵۶۸؛ فهرست مجلس، ج ۲، ص ۴۸۴، ش ۷۷۵؛ فهرست کتب دینی سلطنتی، ص ۱۲۴ و ۱۳۵، ش ۱۸۵۷ و ۲۰۳؛ فهرست ملی تبریز، ج ۱، ص ۲۵۷ـ۲۵۸ و ج ۳، ص ۱۳۳۸، ش ۲۹۵۴ (از توضیحاتی که در فهرست نوشته‌اند مشخص می‌شود این نسخه مخزن الانشاء است که مؤلف آن را فقط ترجمه عهدنامه دانسته و یک جا به محمدرضا بن محمدرحیم بیگ کلهر نسبت داده که این اشتباه به منابع دیگر از جمله فهرستگان نسخه‌های حدیث حدیث و علوم حدیث، ج ۳، ص ۱۰۸ راه یافته است. علاوه بر این سال کتابت نسخه (۱۲۷۹ق) را تاریخ تألیف آن دانسته‌اند).

[آستان قدس رضوی، ج ۵، ص ۷۹؛ الفبایی آستان قدس، ص ۴۱۳؛ مشار فارسی، ج ۱، ص ۱۳۰۰؛ ذریعه، ج ۴، ص ۱۱۸؛ سپهسالار، ج ۲، ص ۱۲۲؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۵۷۲ (نسخه ش ۱۳۱۰/۱ ملک که از آن یاد شده در حقیقت همان نسخه ش ۴۳۱۰/۱ است که به اشتباه با دو شماره متفاوت تکرار شده است)؛ ملک، ج ۷، ص ۳۳۷؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۳۸۷؛ کتابشناسی عهدنامه امام علی به مالک اشتر، اسماعیل محمدی، در حکومت اسلامی، س ۵، ش ۴، ص ۴۶۳ (با لغزش در تاریخ تألیف و نام کتاب مخزن الانشاء)]

آغاز: «بسم الله تعالی شأنه العزیز. چون در سال چهلم از هجرت رسول صلواة الله و سلامه علیه مصر و اعمال مصر بر محمد ابی‌بکر رحمة الله برآشفت و او را بدان صفت که در تاریخ مغازی عرب مسطور است سوختند... این فرمان بنده خدای امیرالمؤمنین علی است به سوی مالک بن الحارث النخعی در آن عهد که بدو نبشت بدان گاه که ملک مصر بدو گذاشت تا خراج دیوان فراهم کند».

انجام: «و هر یک را دلیلی روشن و حجتی قاطع آوردم سعی خویش به کار بری و شرط اجتهاد مرعی داری. وانا اسئل الله بسعة رحمته وعظیم قدرته... وجمیل الاثر فی البلاد وانا الی الله راغبون والسلام علی رسول الله صلی الله علیه وآله الطیبین الطاهرین».

نستعلیق، سده ۱۴هـ، صفحات جا به جا صحافی شده‌اند، با صفحه شمار از کاتب، از ص ۴۸ تا ۶۳ افتاده است. با یادداشت ایرج افشار روی برگ اول نسخه درباره مؤلف مجموعه: «ترجمه عهد اشتر و

رسائل و نامه‌ها از بدایع‌نگار نواب طهرانی».

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۰۶ صفحه، ۱۳×۲۰/۵، ۲۰ سطر، ۱۰/۵×۱۸.

(۱۱۰۲۰)

مجموعه:

۱. رساله در موسیقی «۱ب ـ ۴ب» (موسیقی ـ فارسی)

از: ناشناخته

رساله مختصری درباره مقامات موسیقی است آمیخته به نظم. ابتدا مختصری از تاریخچه موسیقی ایران را آورده و از بزرگان موسیقی هم یاد کرده، از جمله در ۴ب می‌نویسد: «خواجه صفی‌الدین عبدالمؤمن، استاد علی ستائی و استاد علی رهایی استاد تبور گفته‌اند که از کجا به کجا انتقال باید کرد» و یا در برگ ۳ب: «و این هفت مقام بود تا زمان شیخ شیرویه که استاد مستعد بود. در هر فن ماهر بود و پرده آهنگ را به دوازده رسانیده و در مقابل دوازده برج چنان چه گذشت و این را دوازده مقام کردند. چون نوبت به شمس‌الدین المتقی رسید کمال زهان و حسینی ماهر و ابراهیم و اسحق و موسیقی ایشان از هر آهنگی دو شعبه استنباط کردند یکی از بلندی و یکی از پستی که بیست چهار باشند موافق ساعت شبانه روزی، بدین ترتیب: دوگاه و سه گاه و چهارگاه و پنجگاه و نیریز و غزال و نهفت و همایون و عجم بیاتی و...».

مرحوم دانش‌پژوه حدس زده‌اند این کتاب از روی رساله سلطانیه کوکبی نوشته شده باشد.

[ملک، ج ۶، ص ۳۷۶؛ منزوی، ج ۵، ص ۳۹۱۹]

آغاز: «بسمله. فصل در بیان دانستن علم موسیقی و مقامات و شعبه. بدان که ایدک الله تعالی که هیچ علمی به علم موسیقی نمی‌رسد چنان که جناب حضرت امیرالمؤمنین فرموده‌اند که هر کس که این علم را سر کند تمام علمها را آموخته باشند».

انجام:

«به گوش جان شنو از کوکبی که گره ادا / بـه چهار بیست ده دو مقام شش آواز
و دایرهٔ تلطف در آن صفحه نوشته شود».

۲. رساله در موسیقی «۵ ر ـ ۷ ر» (موسیقی ـ فارسی)

از: ناشناخته

در مقدمه مؤلف سبب تألیف کتاب را چنین شرح می‌دهد: «اما بعد چون بعضی از عزیزان طالب علم موسیقی بودند و از این ضعیف در هر وقت و در هر ایام و ساعات از پرده و شعبه و ترکیبات سؤال می‌فرمودند و من نیز به قدر فهم آن چه روی بود تسلّی هر کدام می‌نمودم حتی ازین فقیر التماس نمودند که البته درین باب رساله‌ای بنویس که به فارسی مقرر باشد. بنا بر ملتمس عزیزان این مختصر در علم موسیقی بر شانزده فصل ترتیب داده شد تا طالب این صنعت را حظّی وافر باشد از پرده‌ها و شعبه‌ها و ترکیبها واقف گردند ان شاء الله تعالی».

نسخه ملک ۱۶ فصل است ولی از آن جا که نسخه ما از انجام ناتمام مانده تنها این عناوین در آن دیده می‌شود:

فصل اول: در علم موسیقی.

فصل دوم: در قانون پرده و شعبه‌ها [کذا = شعبه‌ها]

فصل سیم: در وضع شعبه‌ها و اسامی آن.

فصل چهارم: در مقرفه (؟) پرده و مناسبت بروج بدان.

فصل پنجم: در نسبت پرده‌ها و کواکب

فصل ششم: در مخارج پرده‌ها.

فصل هفتم: در استخراج پرده‌ها و آن چهارده باب است:

باب اول: در راست گوید.

باب دویم: دوگاه.

باب سیم: در سه گاه.

باب چهارم: در چهارگاه.

باب پنجم: در پنجگاه.

باب ششم: درگردانیه.

باب هفتم: در عشاق.

باب هشتم: در عراق.

باب نهم: در مخالفک.

باب دهم: در حجاز.

[ملک، ج ۲، ص ۳۷۶؛ منزوی، ج ۵، ص ۳۹۱۶؛ معاونت در اصول موسیقی ایران، ص ۲۱۸].

آغاز: «حمد و سپاس بی‌قیاس خدای را عزوجل که بنی آدم را به قدرت کیاست آن داد که استخراج پرده‌های مختلف دلکش و شعبه‌های لطیف به غایت خوشی که در هر آوازی».

انجام موجود: «باب دهم در حجاز. اگر بر حجاز نغمه حجاز یک نغمه زیاده کند عزال خوانند».

نستعلیق، سده ۱۴هـ، در برگ اول محمدحسن غفاری چنین نوشته است: «کتابچه در علم موسیقی است ولی ناتمام. حرره الاحقر الفانی محمدحسن غفاری الکاشانی نعمت اللهی ۱۳۳۴» (۱ ر) و یادداشت کوتاهی از ایرج افشار در معرفی کتاب با چندین شکل از مقامات موسیقی. یک برگ از پایان سفید.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۸ برگ، ۱۸×۲۲/۵، سطور مختلف، ۱۰×۱۷.

(۱۱۰۲۱)

رفیق و وزیر

(سیاست ـ فارسی)

از: ملکم خان ناظم‌الدوله (۱۳۲۶ق)

این رساله اندکی پس از دفتر تنظیمات نوشته شده و دنباله و توجیه کننده آن است.

[رساله‌های میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله، ص ۶۰ـ۷۱؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۶۱۵ـ۱۶۱۶؛ دانشگاه تهران، ج ۹، ص ۱۳۵۴ و ج ۱۱، ص ۲۳۱۳؛ مهرسنواره، ج ۶، ص ۲۷۰]

آغاز: «این مکالمه را با این خیال مسوده کرده بودم که برای یکی از وزرا بفرستم ادب و ترحّم شایع خیال بنده آمد».

انجام: «و از امروز در خدمت شما توبه می‌کنم که دیگر این نوع جسارتها نکنم حرز و ختم مقابله گردید».

انجامه: «فی غره جمادی‌الثانی ۱۲۹۷ در مشهد مقدس استنساخ شد. یا علی مدد».

نستعلیق تحریری، غره جمادی‌الثانی ۱۲۹۷ق در مشهد. برگ آخر سفید مانده و پاره شده.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۲ برگ، ۱۸×۲۲، ۱۱ـ۱۳ سطر، ۱۲/۵×۱۸/۵.

(۱۱۰۲۲)

کتابچه جمع و خرج بسطام

(اسناد ـ فارسی)

مربوط به سال ۱۲۸۸ق قوی ئیل. بسطام در این زمان جزو ابواب جمع امین‌الدوله بوده است.

ستیاقی، سده ۱۳هـ. در حاشیه برگ ۱۳ ب نوشته شده: «اسناد خرج این کتابچه قوی تیل بسطام از قرار که نوشته شده ضبط و به مخبر همایون حاجی میرزا نصرالله مستوفی سپرده شد. تاریخ شهر جمیدی‌الثانی ۱۳۹۱» با این مهرها در زیر آن: مهرهای بیضوی: «معاون الملک ۱۳۸۹» و «عبده الواجی مسیح الحسینی» و «المتوکل علی الله عبده محمد ۱۳۸۱» و «محمدولی ۹۱-۱۳۰۰» و «عبده حسین بن حبیب‌الله» و «افوض امری الی الله عبده اسدالله» و مهر مستطیل: «عبده نصرالله». در حاشیه برگ آخر گزارشی از کتابچه با مهر بیضوی «الهدایة امر من لدیه».

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد تیماج مشکی یک لا.

۱۷ برگ، ۲۱×۱۷، سطور مختلف، ۱۵×۸.

(۱۱۰۲۳)

مجموعه عهدنامه

(اسناد ـ فارسی)

شامل:

۱. عهدنامه ترکمانچای «۱ ب ـ ۵ ب»

در ۹ فصل مورخ ۵ شعبان ۱۲۴۳ق.

آغاز: «فصل اول. چون دولتین علیتین معاهدتین تمنا دارند که اتباع خود را از جمله منافع و فوائدی که از آزادی و رخصت تجارت حاصل می‌شود بهره‌مند دارند».

انجام: «لهذا این معاهده جداگانه که مشتمل بر دو نسخه است به توسط ما دستخط گذاشته به مهر ما رسید و مبادله شد. تحریراً فی قریه ترکمان چای به تاریخ ۱۰ شهر فیورال سنه ۱۸۲۸ مسیحیه که عبارت است از پنجم شهر شعبان المکرم سنه ۱۲۴۳ هجری به ملاحظه و تصدیق نواب نایب السلطنه رسید. به امضای وزیر دول خارجه عالیجاه میرزا ابوالحسن خان رسیده».

۲. قرارنامه تجاری در باب مفلس جعلی «۶ ر ـ ۹ ر»

در ۱۸ فقره مورخ ۲۱ شوال ۱۲۵۹ق در تهران.

آغاز: «تدبیراتی که به جهت رفع افلاس جعلی و رفع حیله‌جات در شکستها لازم آمد از قرار فقرات ذیل است».

انجام: «باید به جهت رفع گفتگو قبل از وقت از دیوان اعلی و رعیت اذن حاصل کند. تحریراً فی ۲۱ شهر شوال سنه ۱۲۵۹ در دارالخلافه طهران سمت تحریر یافت».

شکسته نستعلیق، سده ۱۴هـ. در برگ اول نوشته‌اند: «صورت عهدنامه تجاری دولت ابدمدت قاهره علیه ایران با دولت بهیه روسیه و قرارنامه افلاس ایضاً». یک برگ در پایان سفید.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۰ برگ، ۱۴/۵×۲۲، ۱۲ سطر، ۸×۱۶.

(۱۱۰۲۴)

[کتابچه عرایض و تظلمات دیوان عدلیه]

(اسناد ـ فارسی)

از: ناشناخته

۳ کتابچه ثبت تظلم‌نامه‌ها و عرایض دیوان عدلیه است که در پایان هر کدام حکم اتخاذ شده نیز با خطوط مورب نوشته شده است.

در عریضه نمره ش ۴ از سنه ۱۳۰۶ق و در نمره ش ۱۶ از سنه ۱۳۱۳ و ۱۳۱۴ق یاد شده است. در عریضه نمره ۱۲ هم از آشیخ فضل‌الله مجتهد نوری با دعای سلمه الله یاد شده است. از آن جا که شیخ فضل‌الله در ۱۳۲۷ق به دار آویخته شد نوشتن این کتابچه‌ها باید بین سالهای ۱۳۱۴ و ۱۳۲۷ق باشد.

آغاز: «مقرب الخاقان میرزا محمد خان در دیوان عدالت عظمی متظلم گردید که مبلغ چهار هزار تومان از مرحوم بنان‌الملک مطالبم. وکلای ورثه مرحوم بنان‌الملک در مجلس تحقیق».

انجام: «در ختم عمل را مشروحاً و مرتباً اطلاع دهید از عرض بگذرد».

شکسته نستعلیق زیبا، سده ۱۴هـ.

در سه دفتر به این ترتیب:

دفتر اول: از نمره ۱ الی ۲۸، ۱۶ برگ.

دفتر دوم: از نمره ۱۸۱ الی ۲۰۴، ۱۴ برگ.

دفتر سوم: از نمره ۲۰۵ الی ۲۲۸، ۱۲ برگ.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد کاغذی.

۱۵/۵×۲۲/۵۰، سطور مختلف، ۷×۱۵.

(۱۱۰۲۵)

کتابچه جمع و خرج مسافرت فارس

(اسناد ـ فارسی)

کتابچه جمع و خرج مسافرت شیراز است از غره ذیقعده ۱۳۲۳ق تا آخر رجب ۱۳۲۴ق نوشته شده به دست میرزا ابراهیم خان منشی باشی. شامل سه قسمت:

ـ صورت جمع و خرج دو ماهه از غره شهر ذیقعده تا آخر ذیحجه ۱۳۲۳ق (۳۱ پ ـ ۶ پ).

ـ صورت جمع و خرج از غره محرم تا سلخ ربیع‌الاول ۱۳۲۴ق در مدت مسافرت اول مرحوم صاحب اختیار به فارس و مراجعت از آن جا (۹ پ ـ ۱۱ ر).

ـ کتابچه جمع و خرج مخارج متعلق به کارگزاران حضرت مستطاب اجل آقای وزیر مخصوص از غره ربیع‌الثانی تا سلخ رجب ۱۳۲۴ق (۱۳ پ ـ ۱۵ پ).

در برگ پایانی خلاصه حسابها تا سلخ رجب ۱۳۲۵ق افزوده شده است (۱۶ ر).

سیاق، غره ذیقعده ۱۳۲۳ تا سلخ رجب ۱۳۲۵ق، آخر نسخه یادداشت تأیید مندرجات کتابچه در ۱۴ شوال ۱۳۲۴ق با امضای غلامحسین غفاری، سه برگ پایانی سفید، کاغذ فرنگی با دو ته‌نقش بزرگ: در یک روی صفحات دو نیم دایره تزیین شدهٔ به هم چسبیدهٔ تاج مانند و در روی دیگر عبارت "SUPERFEIN PERSIAN MILL".

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد تیماج قهوه‌ای یک لا مجدول.

۱۹ برگ، ۱۳×۲۰، سطور مختلف، ۸×۵/۱۷.

(۱۱۰۲۶)

بیاض:

بیاض نوشته‌های پراکنده‌ کسی به شرح زیر است:

۱. صورت حسابهای شخصی و میزان دخل و خرج «۱ پ ـ ۶ پ»

مربوط به سالهای ۱۲۹۷ و ۱۲۹۹ و ۱۳۰۰ق.

۲. قصیده «۷ پ ـ ۹ ر»

با مطلع:

چو میل یار به میل و گناه سنگ و شناست — کنجا به فکر دل دردمند غم خور ماست

شامل صورت پیش‌نویس و اصلاح شده آن.

۳. از رؤیای غریبه «۵۶ پ ـ ۵۷ ر»

رؤیای درگیری سلطان ایران با امپراتور روس در جشن ملکه انگلستان است. از لحن نویسنده بر می‌آید که باید یکی از درباریان آن روزگار بوده باشد. مورخ یکشنبه ۵ محرم ۱۲۹۹ق.

آغاز: «از رؤیای غریبه. در عالم خواب دیدم سلطان ایران اعلی حضرت ناصرالدین شاه با لباس سلطنتی در مجلس خیلی عالی نشسته با ملکه انگلیس».

انجام: «از صدای غوغا از خواب بیدار شدم چون خیلی غریب بود نوشتم ان شاء الله الرحمن خداوند یار و یاور سلطان ایران باشد. چون ملا غلامحسین خان هم ظرف شور بود خداوند او را هم ترقیهای دنیوی و اخروی بدهد. به تاریخ یکشنبه پنجم محرم الحرام ۱۲۹۹».

۴. سؤال و جواب ارسطو «۷۲ ر»

سؤال و جواب کوتاهی از ارسطو است که متن کامل آن چنین است: «سئل ارسطاطالیس عن الدم قال عبدک وربما قتل عبد مولاه. سئل ایضاً عن الصفراء قال کلب عقور یغضب بلا شیء ویرضی بلا شیء. سئل عن الوداء قال لص حاذق یجول فی بیتک واسرق اجل ما فی منزلک وهو العقل».

۵. علامات امراض «۷۶ ر»

بند کوتاهی درباره امراض دماغی و چشم است. نویسنده قصد تکمیل آن را داشته اما موفق نشده است. در ابتدا می‌نویسد: «صورت حدود امراض از فرق الی قدم آن چه در حفظ و به قوه حافظه برده شده، مع علامات و سایر لوازم محض مذاکرهٔ خاطر ثبت و تحریر می‌شود».

۶. صورت حسابها «۷۶ پ ـ ۷۸ پ و ۸۲ ر ـ ۸۳ ر»

اکثراً بی تاریخ یکی از آنها صورت اسباب خانه در رمضان ۱۳۳۹ق در سن ۶۴ سالگی.

۷. غزل «۸۱ ر»

با مطلع:

من که در صورت خوبان همه او می‌بینم — تو مپندار که من روی نکو می‌بینم

سیاق و شکسته با تاریخهای متفاوت از ۱۲۹۷ق تا ۱۳۳۹ق، جز چند برگ که نوشته‌های آنها در بالا توصیف شد بیشتر برگهای سفید مانده است.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد تیماج زیتونی یک لا، بیاضی.

۸۴ برگ، ۱۱×۲۱، سطور و اندازه‌ها مختلف.

(۱۱۰۲۷)

کتابچه جمع و خرج سالهای ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۲ق (اسناد ـ فارسی)

از این شهرها در آن یاد شده است: کاشان، ورامین، اقالیه کاشان، محمدیه، شاطیه ورامین. از صاحب دفترچه اطلاعی به دست نیامد اما به احتمال بسیار با دارنده نسخه بعدی یکی بوده است.

سیاق، بین سالهای ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۲ق، با برگهای سفید زیادی وسط حسابها، نوشته شده روی کاغذهای خط دار.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد تیماج مشکی یک لا مجدول.

۱۲۸ برگ، ۱۰×۱۶، سطور مختلف.

(۱۱۰۲۸)

کتابچه جمع و خرج گندم و غلاتی که به طهران حمل می‌شود (اسناد ـ فارسی)

مربوط به سالهای ۱۳۳۹ و ۱۳۴۰ق از اقالیه و محمدیه و مبارکیه که از قرای کاشان بودند. علاوه بر غلات بخشی از کتابچه به حسابهای روزانه و اخراجات کارخانه اختصاص یافته است.

سیاق، سالهای ۱۳۳۹ و ۱۳۴۰ق، نوشته شده روی کاغذهای خط دار، از برگ ۴۱ به بعد سفید است.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد تیماج قهوه‌ای مجدول یک لا.

۷۸ برگ، ۱۰×۱۵/۵، سطور مختلف، ۷/۵×۱۳.

(۱۱۰۲۹)

کتابچه اسبابی که به فرنگستان برده می‌شود (اسناد ـ فارسی)

شامل: فرش قالی، قالیچه، جل اسبهای کالسکه، اسباب خانم، کارد و چنگال، کتب خطی و چاپی، نشانها، ملبوس و پارچه.

روی جلد نوشته: «هو. کتابچه ثبت اسباب اطاق که همراه بندگان حضرت مستطاب اجل آقا روحی فدا برده می‌شود. شهر ذی‌حجة الحرام سنه ۱۳۱۹» و در برگ اول: «صورت اسبابی که همراه بندگان حضرت مستطاب اجل اکرم اعظم آقا روحی فداه به فرنگستان برده می‌شود تحویل متعهد بالحضرة میرزا غلامعلی به تاریخ ۲۰ شهر ذی‌قعدة الحرام اقوئیل ۱۳۱۹».

سیاق، ذی‌قعده و ذی‌حجه ۱۳۱۹ق، ۹ برگ آخر سفید.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۶ برگ، ۱۱/۵×۱۸، سطور مختلف، ۸/۵×۱۶.

(۱۱۰۳۰)

عهدنامه انگلیس و چین (اسناد ـ فارسی)

در ۵۶ فصل.

آغاز: «عهدنامه جدیده دولت انگلیس با دولت چین موافق روزنامه‌های لندن که از وزارت خارجه آن دولت گرفته منتشر ساختند و عهدنامه مزبور مشتمل بر پنجاه و شش فصل است. فصل اول تصدیق بر استقراری عهدنامه‌های سابق»

انجام: «عساکر انگلیس پیش از آن که تنخواه از دولت چین تمام و کمال کارسازی نشود سواحل و شهر کانتون را تخلیه نخواهد کرد».

نستعلیق شکسته، سده ۱۴هـ، عناوین شنگرف.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۰ برگ، ۱۵/۵×۲۲، ۱۲ سطر، ۸/۵×۱۶.

(۱۱۰۳۱)

[دستورالعمل خوردن چوب چینی] (طب ـ فارسی)

از: ناشناخته

رساله کوتاهی درباره طرز تهیه، خوردن و خواص چوب چینی «به طرز طب ایرانی» است. در آن از کسی یاد نشده است. رساله‌های متعدد چوب چینی در جلد ۵ فهرستواره کتابهای فارسی معرفی شده ولی هیچ یک با این رساله پیوندی ندارد.

آغاز: «دستور العمل خوردن مطبوخ چوب چینی و مواقع استعمال و ضرر شربت آن به طرز طب ایرانی. دستور خوردن مطبوخ چوب چینی به دو قسم معمول است یکی به طریق قهوه که روزی چهار مثقال چوب چینی بسیار خوب را رنده کرده با نیم من تبریز آب بجوشانند تا نصف شود».

انجام: «و در توالد و تناسل قوی الاثر و مانع از بروز دادن حصبه و رفع سستی خلط آن و اختلاط ذهن و در علاج مأیوسین بارها مکرر تجربه شده است».

نستعلیق، سده ۱۴هـ، ۳ برگ آخر سفید مانده.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۶ برگ، ۱۴/۵×۲۰/۵، ۱۴-۱۸ سطر، ۱۰×۱۷.

(۱۱۰۳۲)

وصیت نامه عباس میرزا نایب‌السلطنه (اسناد ـ فارسی)

از: عباس میرزا نایب‌السلطنه فرزند فتحعلی شاه قاجار (۱۲۰۳-۱۲۴۹ق)

نسخه اصلی این وصیت نامه در کتابخانه ملک نگهداری می‌شود.

[وصیتنامه منسوب به عباس میرزا، جهانگیر قائم مقامی، مجله بررسی‌های تاریخی، س ۴، مهر و آبان ۱۳۵۰، ص ۱۳۶-۲۰۱؛ وصیت نامه عباس میرزا، احمد سهیلی خوانساری، مجله وحید، س ۱۰، ش ۴، تیر ۱۳۵۱، ص ۴۶۲-۴۹۵؛ از ماست که بر ماست، هما ناطق، تهران، آگاه، ۲۵۳۷، ص ۵۴]

آغاز: «این سواد وصیت نامه مرحوم ولیعهد رضوان مهد عباس میرزا طاب ثراه است که حرفاً به حرف از روی خط مبارکشان نقل شده است. این وصیت نامه را سرکار ولیعهد روز جمعه ۱۱ محرم الحرام در تبریز در سال ۱۲۴۶ هجری که ناخوشی طاعون بوده است مرقوم فرموده‌اند. شاه مرحوم»

انجام: «و همچنین از هدیه فرمانفرمای هند به موجب تفصیل بایست یک دانل به من بدهند او مرد کامل تسلیم کرد. چهل چراغ بلور اعلی، سه عدد دوربین دو نظاره، ماهوت اعلی قدری»

دو نسخه از این وصیت نامه در این شماره قرار دارد:

نسخه اول: نستعلیق، سده ۱۴ه.

۴ برگ، ۱۱/۵×۱۸/۵، ۲۰ سطر، ۷×۱۴.

نسخه دوم: شکسته نستعلیق، سده ۱۴ه.

۶ برگ، ۱۳/۵×۲۱، ۱۸ سطر، ۷/۵×۱۶/۵.

روی پاکت نوشته شده «سه وصیت نامه از عباس میرزا» ولی هنگام خرید این شماره برای کتابخانه همین دو نسخه درون آن بوده است.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

(۱۱۰۳۳)

کشف الغرائب (مجدیه) (انتقاد اجتماعی ـ فارسی)

از: محمد خان سینکی لواسانی، مجدالملک (۱۲۹۸ق)

کامل.

[رک: ش ۱۰۸۴۹/۱]

انجامه: «تحریراً فی لیل سیم شهر جمادی‌الاولی ۱۳۱۹».

شکسته نستعلیق، شب ۳ جمادی‌الاول ۱۳۱۹ق. رساله در متن و حاشیه نوشته شده.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۷۴ صفحه، ۱۳×۲۰/۵، ۱۱ سطر، ۶/۵×۱۴/۵.

(۱۱۰۳۴) و (۱۱۰۳۵)

این دو شماره سند است.

(۱۱۰۳۶)

امتیازنامه بانک شاهنشاهی ایران (اسناد ـ فارسی)

در ۱۴ فصل مورخ ۲۶ جمادی‌الاول ۱۳۰۶ق.

آغاز: «اشکالاتی که مدتها بین دولت بندگان اعلی حضرت شاه ایران و بارون ژولیوس ریتر بودند چون آخر الامر برطرف گردید و امتیازنامجه‌ای که بارن ژولیوس ریتر مذکور در بیست و پنجم ژولیه ماه یکهزار و هشتاد و دو عیسوی اعطا شده بود».

انجام: «و دیگر را مسیو بارن جرج ریتر از جانب مسیو بارن ژولیوس ریتر امضا گردیده در بیست و ششم جمیدی‌الاول ۱۳۰۶ یکهزار و سیصد و شش هجری مطابق سی ژانویه یکهزار و هشتصد و هشتاد و نه میلادی مبادله شد. (جرج ریتر) در حضور من امضا گردید دروم‌ولف وزیر مختار انگلیس در دربار ایران».

شکسته نستعلیق، سده ۱۴ه.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۰ برگ، ۱۳×۲۱، ۱۰ سطر، ۹/۵×۱۴/۵.

(۱۱۰۳۷)

مجموعه امتیازنامه‌ها: (اسناد ـ فارسی)

[مجلس سند ج ۲، ص ۳۹]

شامل:

۱. **امتیاز راه آهن حضرت عبدالعظیم** «۱ ب ـ ۵ ر»

مورخ ۱۵ رمضان ۱۳۰۵ق.

آغاز: «دولت علیه به مسیو فابیوس بواطال مهندس فرانسوی یا شرکاء یا وارث».

انجام: «و یا کسانی دیگر که معرفی او را به دولت علیه بدهد با جمیع متصل سازد. در طهران به دو نسخه در ۳۰ ماه مه ۱۸۸۸ مسیحی مطابق پانزدهم شهر رمضان المبارک ۱۳۰۵ هجری نوشته شد.» و بعد از آن سواد دستخط قوام‌الدوله وزیر امور خارجه.

۲. امتیازنامه چاه ارتزین «۵ ب ـ ۸ ر»

در ۱۷ فصل مورخ جمادی‌الثانی ۱۳۰۵ق.

آغاز: «سرکار اعلی حضرت اقدس همایون شاهنشاه ایران ارواحنا فداه برای ازدیاد آبادی و انتفاع اهالی و تسهیل عمل زراعت»

انجام: «و دارنده امتیاز مبادله شد. عبارات و فصول آن به فارسی و فرانسه متساویاً سند طرفین خواهد بود. تحریراً فی شهر جمادی‌الثانیه تنگوزئیل هزار و سیصد و پنج هجری ۱۳۰۵».

۳. امتیازنامه بانک شاهنشاهی ایران «۸ ر ـ ۱۳ ر»

در این نسخه تاریخ عقد قرارداد ۲۷ جمادی‌الاول ۱۳۰۶ق ذکر شده که با نسخه قبلی یک روز تفاوت دارد (۲۶ جمادی‌الاول).

[رک: ش ۱۱۰۳۶]

۴. فصل ملحقهٔ امتیاز بانک شاهنشاهی (ضمیمه دویم) «۱۳ ب»

در ۳ ژانویه ۱۸۸۹م.

۵. فصل ملحقهٔ امتیاز بانک شاهنشاهی (ضمیمه سیم) «۱۴ ر»

۶. فصول اصلاحیه (ضمیمه چهارم) «۱۴ ب ـ ۱۶ ب»

در ۱۳ جمادی‌الاول ۱۳۰۷ق.

۷. امتیازنامچه قند «۱۷ ر ـ ۱۸ ر»

در ۲۰ فصل مورخ ۱۷ شعبان ۱۳۰۶ق.

آغاز: «فیمابین بندگان حضرت مستطاب اشرف امجد افخم اعظم آقای امین‌السلطان وزیر اعظم دولت علیه ایران من جانب بندگان اعلی حضرت»

انجام: «باید به مهر حضرت مستطاب اشرف افخم اعظم آقای امین‌السلطان ممهور و به صحه مبارک اعلی حضرت اقدس شاهنشاهی روحنا فداه مزین گردد. در دارالخلافه طهران به تاریخ هفدهم شهر شعبان المعظم ۱۳۰۶ مطابق هجدهم ماه اوریل ۱۸۸۹ مسیحی نسختان نوشته شد».

۸. امتیاز شیشه آلات «۱۸ ب ـ ۲۰ ر»

در ۱۰ فصل. آغاز و انجام و تاریخ قرارداد مانند قبلی.

۹. امتیازنامه شمع گچی «۲۰ ر ـ ۲۰ ب»

آغاز مانند قبلی. انجام در فصل هفتم افتاده.

شکسته نستعلیق، سده ۱۴هـ.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۲۲ برگ، ۱۱×۱۸، ۱۳ـ۱۴ سطر، ۸/۵×۱۵.

(۱۱۰۳۸)

این شماره سند است.

(۱۱۰۳۹)

مجموعه:

شامل دو بخش:

۱. کتابچه جمع و خرج مالیات کل ممالک محروسه (فارسی)

در سنه یونت ئیل ۱۲۹۹ق.

سیاق، ۱۲۹۹ق، برگهای این بخش صحافی نشده‌اند.

۱۶ برگ، ۱۴×۲۰، سطور مختلف.

۲. کتابچه جمع و خرج حق الایاله فارس (فارسی)

در سنه سیچقان ئیل ۱۳۱۴ق. شامل مقرری محمدتقی میرزا رکن‌الدوله (استاندار فارس از ۱۳۰۹ق) و حق الایاله میرزا اسدالله خان بن علی اصغر مستوفی تبریزی ناظم‌الدوله (حاکم فارس از ۱۳۱۳ق).

به همراه آن خلاصه‌ای از جمع و خرج ایالت فارس در همان سال آمده است.

سیاق، ۱۳۱۴ق.

۶ برگ، ۱۱/۵×۲۰/۵، سطور مختلف.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

(۱۱۰۴۰)

این شماره سند است.

(۱۱۰۴۱)

کتابچه وجوه استقراضی و عایدات گمرک (اسناد ـ فارسی)

مربوط به سال ۱۳۱۸ق سیجقان تل و سالهای نزدیک بدان.

سیاق، سده ۱۴ه. ۱ برگ از اول و ۴ برگ از آخر آن سفید مانده، با ته‌نقش بزرگ در دو روی صفحات که در یک طرف دو لیمناج بزرگ به هم چسبیده کشیده شده و در طرف دیگر نوشته‌اند: "SUPERFEIN PERSIAN MILL".

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۴۲ برگ، ۱۹/۵×۱۲/۵، سطور مختلف، ۱۵/۵×۸.

(۱۱۰۴۲)

این شماره سند است.

(۱۱۰۴۳)

دفتر تنظیمات (کتابچه غیبی) (انتقاد اجتماعی ـ فارسی)

از: میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله (۱۳۲۶ق)

دفتر تنظیمات ظاهراً نخستین اثر ملکم است که آن را در ۱۲۷۵ـ۱۲۷۷ق بین ۲۶ تا ۲۸ سالگی نوشته است. هدف ملکم از نوشتن این رساله تشویق ناصرالدین شاه به انجام اصلاحات سیاسی و اداری بوده است. متن آن خطاب به میرزا جعفر خان مشیرالدوله است. مشیرالدوله در سالهای تألیف این کتاب پس از برکناری میرزا آقا خان نوری رییس شورای وزیران ناصرالدین شاه بوده و در سال ۱۲۷۶ق عضو شورای دولتی شده است. وی در ۱۲۷۷ق با عنوان سفارت فوق العاده مأمور لندن شد.

رساله از انجام ناقص است.

[رساله‌های میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله، ص ۲۳ـ۵۹؛ منزوی، ج ۲، ص ۱۶۱۵ـ۱۶۱۶؛ فهرستواره، ج ۶، ص ۵۵۷ـ۵۵۸؛ دانشگاه تهران، ج ۱۱، ص ۲۲۱۳]

آغاز: «اشخاصی که شما را شناخته‌اند تأسف دارند که شما پیر شده‌اید ولی تأسف من از این است که شما چرا خسته شده‌اید».

انجام موجود: «آن وقت واضعین قاعده به واسطه عدم منفعت شخصی خود تکالیف مأمورین».

تحریری، سده ۱۴ه. روی پاکت و همچنین برگ اول رساله نام آن را «نامه ملکم به مرحوم میرزا جعفرخان مشیرالدوله» نوشته‌اند. البته روی پاکت «نامه مرحوم میرزا هاشم اشتیانی به محمدعلی شاه» را هم جزو محتویات داخل آن ذکر کرده‌اند ولی اکنون این نامه درون آن نیست.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد (داخل پاکت نگهداری می‌شود).

۱۴ برگ، ۱۳/۵×۲۰، ۱۱ سطر، ۹×۱۶.

(۱۱۰۴۴ـ۱۱۰۴۶)

این شماره‌ها سند است.

(۱۱۰۴۷)

مجموعه اشعار (ادبیات ـ فارسی و عربی)

شامل ۶ برگ که هر یک از نسخه‌ای جدا شده‌اند و در پاکت جداگانه‌ای نگهداری می‌شوند، بدین شرح:

۱. ۵ غزل در مدح فرخ خان حاکم کاشان

آخرین آنها مربوط به سال ۱۲۶۰ق است.

مطلع:

به جز خدای که یکتا شده است و بی‌همتا	هر آن چه هست من او را نبود دویی دروا

انجام:

بگو چو رفت زهجر بی دو شنعه و شعف	فتاد ظل ظلیل تو بر سر کاشان
هزار سال بمانی به جاه و دولت و مال	ولی دقیقه هر سال تو هزاران سال

نستعلیق، سده ۱۳ه. عناوین شنگرف، مجدول به زر و مشکی و زنگار.

۱ برگ، ۱۲×۵/۸۲، ۵۸ سطر، ۹×۵/۶۰.

۲. غزلی برای درخواست از اتابک

ظاهراً از برهانی. در ۹ بیت. در آن از قاآنی یاد می‌کند.

مطلع:

ای فروزان اختر تابانی که بنه خورشید آسمان مانی / به غلط کردم از چه این تشبیه که تو را نیست در جهان ثانی

انجام:

قطع نان من از چه رو کردی که تو این فعل را نه شایانی / جز به برهان اگر سخن نکنم بشنو گفته‌های برهانی

نسخ، چلیپا، دوستونی، مجدول به شنگرف و لاجورد و مشکی.

۱ برگ، ۱۴/۵×۲۱، ۸ سطر، ۱۱×۱۷/۵.

۳. غزل در مدح امین‌الدوله (عربی)

از: عبدالله طاهر

در ۵ بیت.

مطلع:

شرف رکاب امین دولة ایران بناسانا / یزهو بنور ساطع فی کل ایوانا

انجام:

یا امین‌الملک یا فخر الوری یا من اذا حانه / المستنجد المظلوم فی الانجاد جادانا

انجامه: «مادحکم احقر السادة الحسینیة عبدالله طاهر امین تجار دولت علیه ایرانیه مقیماً بدالدیار [بالدیار] المصریة سنة ۱۲۷۳ ص ۲۰ [شاید منظور ۲۰ صفر باشد]».

ثلث معرب درشت، ۱۲۷۳ق در مصر.

۱ برگ، ۲۲/۵×۲۹، ۱۵ سطر، ۸×۲۴.

۴. یک برگ رباعیات مختلف

۵. یک نامه شخصی کوتاه

۶. یک برگ از شرف نامه نظامی

بخش ویران کردن اسکندر آتشکده‌های ایران زمین را.

نستعلیق، سده ۱۲ و ۱۳هـ، اندکی از حاشیه‌ها پاره شده، چهار ستونی مجدول به زر و لاجورد.

۱ برگ، ۱۲×۲۲، ۲۱ سطر، ۱۱×۱۷/۵.

۷. خواص نجومی ماههای رجب و جمادی الآخر

تقویم و طالع سالی است که در نسخه بدان اشاره نشده است. با این اطلاعات: ایام هفته، اسام ماه عربی، مواضع قمر، نصف النهار، بین الطلوعین، مواضع ستاره، تحویل و مطالب مهمه ماه، و این که انجام چه کاری در هر روز مناسب است.

نسخ و نستعلیق، نام ناصرالدین شاه بالای هر دو طرف صفحه داخل تیم‌ترنج به زر، مجدول به شنگرف و زر و لاجورد و سبز و زنگار و مشکی، با تزئینات، عناوین شنگرف و لاجورد، با کمی پارگی.

۱ برگ، ۱۳×۲۱/۵، ۱۶ سطر، ۹×۱۶.

(۱۱۰۴۸)

[کتابچه تکالیف و دستورالعمل برای تلگراف] (فارسی)

آغاز: «چون تلگراف که در انظار اهالی ایران غریب و گزاف می‌نمود و در پیش دول خارجه کشیدن مفتول به این سرعت و انشاء این صنعت در ایران خالی از اشکال نبود».

انجام: «ف فهمیدم. ق قزوین. ن نفهمیدم».

چاپ سنگی، نستعلیق، بدون تاریخ و نام کاتب و هرگونه اطلاعی در مورد چاپ آن.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

بدون جلد.

۱۲ برگ، ۱۵×۲۱، ۱۵ سطر، ۸×۱۴.

(۱۱۰۴۹)

نظامنامه نمایشگاه امتعه وطنی (فارسی)

در ۱۰ بخش و ۵۶ ماده

چاپ سربی، طهران، مطبعه فاروس، بی تاریخ.

خریداری دانشگاه در دی ۱۳۷۹.

جلد مقوای نازک.

۵ برگ، ۲۰/۵×۳۳.

(۱۱۰۵۰)

روزنامه کمال (فارسی)

یک شماره از روزنامه کمال مورخ شنبه ۱۰ رجب ۱۳۲۳ق برابر ۹ سپتامبر ۱۹۰۵م (ص ۳، ش ۸) است. این روزنامه در ۸ صفحه منتشر می‌شده که ۴ صفحه آن از نسخه حاضر افتاده است.

نمایه‌ها

نام کتابهای معرفی شده

فهرست موضوعی کتابها

۱. کلیات

واژه‌نامه

فهرست

۲. علوم و فنون

ریاضی

نجوم و احکام نجوم

موسیقی

پزشکی و داروشناسی

علوم طبیعی

فیزیک

علوم غریبه (کیمیا ـ جفر و رمل ـ عزائم)

آشپزی

۳. ادیان و مذاهب

کتاب آسمانی

تفسیر قرآن

تجوید و قرائت و علوم قرآنی

احادیث و کلمات قصار

رجال حدیث

فقه

اصول فقه

اخلاق و آداب

دعا

تصوف و عرفان

بابیت و ازلی

۴. منطق و فلسفه و کلام

منطق

فلسفه

کلام

۵. ادبیات

معانی و کلیات

صرف

نحو

داستان

ادبیات منثور

منظومه‌ها

۶. تاریخ

متون تاریخی

تاریخ پیامبران و امامان

شرح حال نامه‌ها

منشآت

اسناد

خاطرات و سفرنامه

۷. جغرافیا

۸. سیاست و جامعه

۹. مجالس تصویر و قطعه‌های خط

آداب خط

قطعه‌های خط

فهرست سال‌شمار کتابت نسخه‌ها

نسخه‌های تاریخدار

۱۱۱۸ق مجموعه ۱۹۵
۱۱۲۰_۱۱۲۳ق البلد الامین والدرع الحصین ۱۵۶
۱۱۲۱ق الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة ۲۲۵
۱۱۲۲ق تحفة المؤمنین ۱۴
۱۱۲۵ق حاشیة تحریر القواعد المنطقیة ۶۷
۱۱۲۷ق مجموعه ۱۶۶
۱۱۲۹ق مجموعه ۲۷۵
۱۱۳۰ق شرح هدایة الافکار ۱۴۳
۱۱۳۳ق التکملة فی شرح التذکرة ۳۴
۱۱۳۳ق مجمع البیان فی علوم القرآن ۱۶۰
۱۱۳۶ق ذخیرة الملوک ۳۷۲
۱۱۴۵ق مجموعه ۱۵۳
۱۱۵۸ق تحفة المنجمین ۱۲۲
۱۱۵۹ق [کتاب دعا] ۴۷۷
۱۱۶۲ق مجموعه ۲۳۰
۱۱۸۳_۱۱۸۸ق مجموعه ۷۶
۱۲۰۰ق احکام نجوم ۹۴
۱۲۰۰ق چهار مقاله ۳۰۳
۱۲۰۶ق جهانگشای نادری ۱۳۷
۱۲۱۰ق برهان قاطع ۲۳
۱۲۱۲ق منتخب شرح شواهد البهجة المرضیة ۹۳
۱۲۱۶ق گوهر مراد ۴۷۴
۱۲۱۸ق المنتخب فی جمع المراثی والخطب ۱۳۶
۱۲۱۸ق حسنیه ۴۰۳
۱۲۲۲ق سرمایه ایمان ۴۱۴
۱۲۲۴ق منیة المرید فی ادب المفید والمستفید ۱۱۶
۱۲۲۶ق جهانگشای نادری ۱۴۱
۱۲۲۶ق زاد المعاد ۴۵۵
۱۲۲۷ق شرح الاسباب والعلامات ۱۱۵
۱۲۲۸ق هدایة المرید بجوهرة التوحید ۶۸
۱۲۲۸ق وسائل الشیعة ۵۷۱

۱۲۲۹ق [مجموعه دعا] ۱۴۱
۱۲۳۴ق_۱۲۵۲ق مجموعه ۵۹
۱۲۳۴ق مفاتیح الاصول ۴۷۵
۱۲۳۵ق شرح زبدة الاصول ۴۹
۱۲۳۵ق مجموعه ۵۸
۱۲۳۵ق حاشیة شرح تجرید الاعتقاد ۶۸
۱۲۳۷ق احراز و اوراد ۵۴۰
۱۲۳۸ق دیوان حافظ ۴۹۷
۱۲۴۳_۱۲۴۶ق مجموعه ۴۰۴
۱۲۴۳ق مفاتیح الغیب ۷۱
۱۲۴۳ق القوانین المحکمة ۱۴۰
۱۲۴۳ق لب التواریخ ۴۹۶
۱۲۴۴_۱۲۴۵ق مجموعه ۵۲
۱۲۴۴ق تحفة الابرار الملتقط من آثار الائمة الاطهار ۴۴۲
۱۲۴۴ق مجموعه ۴۶۸
۱۲۴۵ق شوارق الالهام فی شرح تجرید الکلام ۱۶۱
۱۲۴۶ق غایة المأمول فی شرح زبدة الاصول ۵۴
۱۲۴۶ق شرح بیست باب در معرفت تقویم ۱۶۵
۱۲۴۶ق [داستان مهر و مشتری] ۲۲۶
۱۲۴۷_۱۲۴۹ق مجموعه ۳۵۷
۱۲۴۷ق مجموعه دعا ۴۶۵
۱۲۴۹ق مجموعه ۹۳
۱۲۴۹ق تجربة الاعصار و تزجیة الاعصار ۴۹۸
۱۲۵۲ق مجموعه ۴۸۰
۱۲۵۷ق جوامع التفسیر ۷۳
۱۲۵۷ق حاشیة الفوائد الضیائیة ۴۹۰
۱۲۵۹ق قرآن کریم ۲۲۰
۱۲۵۹ق لیلی و مجنون ۲۳۴
۱۲۵۹ق طوفان البکاء ۴۱۸
۱۲۶۰ق شرح تهذیب المنطق ۱۹۴

۱۲۶۰ق دیوان معزی ۳۷۱
۱۲۶۲ق مجموعه رساله‌های دعفار ۲۸۷
۱۲۶۲ق آثار لمیدق ۵۱۹
۱۲۶۲ق کلیات یغما ۵۶۷
۱۲۶۴ق الصافی ۳۱
۱۲۶۵ق جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام ۳۰
۱۲۶۶ق لسان الذاکرین ۳۲۱
صفر ۱۲۶۷ق گوهر مراد ۲۵۶
۱۲۶۸ق جلاء العیون ۳۶۹
۱۲۷۰_۱۲۸۰ق تاریخ ناپلئون ۵۲۱
۱۲۷۰ق القوانین المحکمة ۲۹
۱۲۷۲ق مجموعه ۵۰
۱۲۷۲ق عین الیقین ۳۷۳
۱۲۷۳ق ترجمه دعای کمیل ۲۱
۱۲۷۳ق مجموعه ۴۸
۱۲۷۵ق فارغ نامه ۱۰۲
۱۲۷۶ق مجموعه دعا ۳۴۴
۱۲۷۸ق مجموعه ۵۰۴
۱۲۷۹ق گلزار قدسی ۳۱۹
۱۲۷۹ق تحفة العراقین ۳۵۴
۱۲۸۰ق مجموعه ۵۶
۱۲۸۱ق الالفیة ۲۴۵
۱۲۸۱ق دیوان حافظ ۳۰۴
۱۲۸۲ق مفاتیح الغیب ۴۷
۱۲۸۴ق تحفة العراقین ۵۰۰
۱۲۸۶_۱۳۵۰ق بیاض ۲۱۷
۱۲۸۷ق دیوان منوچهری ۳۴۹
۱۲۸۷ق مجموعه ۵۱۷
۱۲۸۸_۱۲۹۷ق کتابچه دخل و خرج ۴۸۵
۱۲۸۹ق نصایح امیرالمؤمنین به امام حسن ۲۸۵
۱۲۸۹_۱۲۹۱ق مجموعه ۳۵۹

۱۲۸۹_۱۲۹۸ق جنگ ۲۹۸
۱۲۹۲ق تفسیر سورة الکوثر ۳۲۳
۱۲۹۳ق شرح العوامل ۴۱
۱۲۹۶ق مجموعه ۲۴۱
۱۲۹۷_۱۳۳۹ق بیاض ۵۸۴
۱۲۹۷ق رفیق و وزیر ۵۸۱
۱۲۹۹_۱۳۰۰ق مجموعه ۱۸۳
۱۲۹۹ق نگارستان ۱۵
۱۲۹۹ق مجموعه ۱۰۴
۱۲۹۹ق دیوان الازلیة الابدیة ۳۲۰
۱۲۹۹ق کتابچه جمع و خرج مالیات کل ممالک محروسه ۵۹۱
۱۳۰۰ق سفرنامه مکه معظمه ۱۳۰
۱۳۰۰ق قرآن کریم ۳۳۰
۱۳۰۰ق قرآن کریم ۳۲۰
۱۳۰۰ق قرآن کریم ۳۳۱
۱۳۰۱_۱۳۰۷ق دفتر ثبت تلگراف وزارت امور خارجه ۳۴۱
۱۳۰۱_۱۳۰۹ق کتابچه ثبت نامه‌های بمبئی ۳۴۰
۱۳۰۳ق قرآن کریم ۳۳۱
۱۳۰۴_۱۳۰۷ش خاطرات سردار ظفر بختیاری ۲۵۴
۱۳۰۴ق مجموعه ۵۷
۱۳۰۶ق [النحو] ۴۴
۱۳۰۶ق حدیقة الانس ۲۹۶
۱۳۰۹ق النون والقلم فی منشأ ما یسطرون فی العالم ۲۷۶
۱۳۱۰ق بدایع الحکمة ناصری ۳۱۴
۱۳۱۰ق قرآن کریم ۳۲۲
۱۳۱۱_۱۳۱۳ق مجموعه آثار شیخ احمد روحی کرمانی ۲۶۵

۱۳۱۴ق کتابچه جمع و خرج حق الاباله فارس ۵۹۱
۱۳۱۵ق سرمایه انسان ۱۶۹
۱۳۱۵ق دعای جوشن کبیر ۲۸۴
۱۳۱۵ق جامع الصنایع ۵۲۰
۱۳۱۵ق مجموعه ۵۳۹
۱۳۱۶ق شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام ۱۹۷
۱۳۱۶ق تقریب المرام فی شرح تهذیب الکلام ۴۶۱
۱۳۱۷ق نامه ۵۵۷
۱۳۱۷ق مرقع ۵۶۰
۱۳۱۸ق کتابچه جمع و خرج مالیات میرزا ابراهیم اعتضادالاسلام ۲۳۷
۱۳۱۹ق کتابچه اسبابی که به فرنگستان برده می‌شود ۵۸۶
۱۳۱۹ق کشف الغرائب ۵۸۸
۱۳۲۰ق کتابچه جمع و خرج مالیات میرزا ابراهیم اعتضادالاسلام ۲۳۸
۱۳۲۰ش [قانون آیین دادرسی] ۳۴۴
۱۳۲۱ق مجموعه نوحه و مراثی ۲۲۸
۱۳۲۲ق مجموعه ۱۳۱
۱۳۲۲ق لآلی و مجالی ۳۳۴
۱۳۲۳-۱۳۲۵ق کتابچهٔ جمع و خرج مسافرت فارس ۵۸۳
۱۳۲۳ق مجموعه ۱۸۵
۱۳۲۵ق مجموعه ۴۶

۱۳۲۵ق تاریخ عاملی جهارم ۵۰۵
۱۳۲۷ق مجموعه ۲۳۹
۱۳۲۹-۱۳۳۰ق مجموعه ۲۴۶
۱۳۳۰-۱۳۳۳ق کلیات اشعار ۴۴۸
۱۳۳۰ق کشف الغرائب ۵۶۵
۱۳۳۱-۱۳۳۷ق کتاب الاسماء المقدسة ۳۳۱
۱۳۳۱ق دیوان صبح ازل ۳۱۴
۱۳۳۳ق پریشان نامه ۲۱۵
۱۳۳۶-۱۳۴۹ق مجموعه ۲۵۴
۱۳۳۷ق مجموعه ۴۵۱
۱۳۳۸-۱۳۴۲ق کتابچه جمع و خرج سالهای ۱۳۳۸ تا ۱۳۴۲ق ۵۸۶
۱۳۳۹-۱۳۴۰ق کتابچه جمع و خرج گندم و غلاتی که به طهران حمل می‌شود ۵۸۴
۱۳۴۰ق دیوان بیضا ۱۹
۱۳۴۰ق مجموعه ۲۰۵
۱۳۴۷ق ظفرنامه ۱۳
۱۳۶۱ق حرز امام جعفر صادق ۲۸۶
۱۳۲۴ش کلمه باقیه ۴۵۴
۱۳۲۹ش ترجمه اشکال العالم ۴۶۷
۱۳۳۴ش ثمرة العمر ۳۲۴
۱۳۳۶ش مجموعه ۴۲۵
۱۳۶۵ش دشتستان ۳۴۹
۱۳۷۸ش مجالس تعزیه ۵۷۲

نسخه‌های بدون تاریخ

سده ۴ﻫ قرآن کریم ۵۳۶
سده ۶ﻫ القانون ۱۶۲
سده ۷ﻫ کتاب احادیث الاربعین المحفوظة علی المتحققین من المتصوفة والعارفین ۳۰۰

سده ۷ﻫ الکشاف ۲۹۴
سده ۹ﻫ عیون الحقایق وایضاح الطرائق ۱۲۴
سده ۹-۱۰ﻫ حاشیة شرح مختصر المنتهی ۶۶
سده ۹-۱۰ﻫ مجموعه ۸۳

سده ۹-۱۰ﻫ شرح القانون ۲۲۹
سده ۹-۱۰ﻫ کیمیای سعادت ۲۵۰
سده ۹-۱۰ﻫ دیوان مجد همگر ۴۳۲
سده ۱۰ﻫ پنج گنج ۲۲
سده ۱۰ﻫ حل الموجز ۶۲
سده ۱۰ﻫ مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز ۱۶۴
سده ۱۰ﻫ شرح موجز القانون ۱۶۸
سده ۱۰ﻫ ترجمه منظوم ضد کلیله جاحظ ۴۸۹
سده ۱۰-۱۱ﻫ کیمیای سعادت ۱۹
سده ۱۱ﻫ منهاج الصلاح فی اختصار المصباح ۲۲
سده ۱۱ﻫ شرح شواهد مغنی اللبیب ۲۳
سده ۱۱ﻫ نور الثقلین ۲۸
سده ۱۱ﻫ شرح الکافی ۳۱
سده ۱۱ﻫ تحریر اصول الهندسة والحساب ۳۹
سده ۱۱ﻫ شرح تجرید الاعتقاد ۴۵
سده ۱۱ﻫ الشامل لحقائق الادلة العقلیة واصول المسائل الدینیة ۱۵۱
سده ۱۱ﻫ الموجز فی شرح القانون ۱۷۵
سده ۱۱ﻫ دیوان حافظ ۲۰۳
سده ۱۱ﻫ شرح تجرید الاعتقاد ۳۶۴
سده ۱۱ﻫ مواهب علیه ۴۶۱
سده ۱۱ﻫ مواهب علیه ۴۶۱
سده ۱۱ﻫ کلیات عرفی شیرازی ۴۸۱
سده ۱۱ﻫ فرهنگ جهانگیری ۴۸۴
سده ۱۱ﻫ دولرانی خضرخانی ۵۵۵
سده ۱۱-۱۲ﻫ جامع المقاصد فی شرح القواعد ۲۲۴
سده ۱۱-۱۲ﻫ طب گوپال شاهی ۳۰۹
سده ۱۲ﻫ بیاض ۱۸
سده ۱۲ﻫ کتاب من لا یحضره الفقیه ۳۴
سده ۱۲ﻫ الفوائد الضیائیة فی شرح الکافیة ۸۱
سده ۱۲ﻫ الشفاء ۸۲

سده ۱۲ﻫ شرح هدایة الحکمة ۸۷
سده ۱۲ﻫ مجموعه ۸۸
سده ۱۲ﻫ تفسیر الائمة لهدایة الامة ۱۳۲
سده ۱۲ﻫ الحکمة المتعالیة فی الاسفار الاربعة العقلیة ۱۴۸
سده ۱۲ﻫ المطول فی شرح تلخیص المفتاح ۱۶۲
سده ۱۲ﻫ زبدة البیان فی تفسیر احکام القرآن ۱۶۳
سده ۱۲ﻫ دعای کمیل ۲۱۴
سده ۱۲ﻫ مجموعه ۲۲۳
سده ۱۲ﻫ زاد المعاد ۲۷۵
سده ۱۲ﻫ المنتخب فی جمع المراثی والخطب ۲۹۹
سده ۱۲ﻫ ریاض السالکین فی شرح صحیفة سید الساجدین ۳۱۲
سده ۱۲ﻫ دیوان مشتاق اصفهانی ۳۳۲
سده ۱۲ﻫ قرآن کریم ۳۵۴
سده ۱۲ﻫ شرح هدایة الحکمة ۳۵۷
سده ۱۲ﻫ شرح صحیفه سجادیه ۳۶۳
سده ۱۲ﻫ شرح الهدایة الاثیریة ۴۱۲
سده ۱۲ﻫ مجموعه ۴۲۰
سده ۱۲ﻫ شرح الالفیة ۴۲۹
سده ۱۲ﻫ مثنوی معنوی ۴۸۰
سده ۱۲ﻫ قرآن کریم ۴۹۰
سده ۱۲ﻫ سراج المنیر ۴۹۳
سده ۱۲ﻫ شرح الخلاصة ۴۹۶
سده ۱۲ﻫ دیوان سیف اسفرنگی ۵۰۱
سده ۱۲ﻫ زبدة العربیة ۵۰۹
سده ۱۲ﻫ [کتاب در کلام] ۵۳۵
سده ۱۲ﻫ دیوان حافظ ۵۵۶
سده ۱۲-۱۳ﻫ المحرر ۴۶۳
سده ۱۲-۱۳ﻫ مجموعه ۵۵۰
سده ۱۳ﻫ نامه امیرالمؤمنین به مالک اشتر و ترجمه آن ۴۹۹

نام سایر کتابها

نام پدیدآورندگان

نام کاتبان

به ترتیب الفبایی

به ترتیب تاریخی

فهرست نسخه‌های خط مؤلف

نام مالکان نسخه‌ها

نام سایر اشخاص

نام جایها

محل کتابت نسخه‌ها

سایر جایها

فهرست نقش مهرها

منابع و مآخذ[1]

الآثار الخطیة فی المکتبة القادریة، عماد عبدالسلام رؤوف، بغداد، الاوقاف القادریة، ۱۳۹۴ق، ۵ج.

آفتاب‌نامه، فهرست آثار نسخه‌های خطی، محمدحسین امینی، زیر نظر سید محمود مرعشی نجفی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۸۵ش، ۴ج.

احوال و آثار خواجه نصیرالدین طوسی، محمدتقی مدرس رضوی، تهران، اساطیر، دوم، ۱۳۷۰ش.

احوال و آثار خوشنویسان، مهدی بیانی، تهران، علمی، ۱۳۶۳ش، ۴ج.

احوال و آثار و اشعار میر سید علی همدانی، محمد ریاض، اسلام‌آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۳۷۰ش.

از صبا تا نیما: تاریخ ۱۵۰ سال ادب فارسی، یحیی آرین‌پور، تهران، انتشارات زوار، چاپ ششم، ۱۳۷۵ش، ۲ج.

از ماست که بر ماست: چند مقاله، هما ناطق، تهران، آگاه، ۲۵۳۷ شاهنشاهی.

اسب نامه‌های فارسی، نادر کریمیان سردشتی، تهران، پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی کشور و پژوهشکده مردم‌شناسی، ۱۳۷۹ش.

اعلام الحضارة العربیة الاسلامیة فی العلوم الاساسیة والتطبیقیة، زهیر حمدان، دمشق، وزارة الثقافة، ۱۹۹۵-۱۹۹۶م، ۶ج.

الأعلام، خیرالدین زرکلی، بیروت، دارالعلم للملایین، ج ۵، ۱۹۸۰م، ۸ج.

القاب رجال دوره قاجاریه، کریم سلیمانی، تهران، نشر نی، ۱۳۷۹ش.

اندیشه‌های میرزا آقاخان کرمانی، فریدون آدمیت، تهران، طهوری، ۱۳۴۶ش.

ایضاح المکنون فی الذیل علی کشف الظنون، اسماعیل پاشا بن محمد امین بغدادی، دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی تا، ۲ج.

تاریخ الادب العربی، کارل بروکلمان، الاشراف علی الترجمة العربیة محمود فهمی حجازی، قم، دارالکتاب الاسلامی، ۱۴۲۹ق، ۵ج.

---

۱. این فهرست به جز کتابهای متعدد خطی و چاپی است که برای یافتن نام و نشان صحیح کتب و رسالات فهرست شده و مطابقت بدانها مراجعه کرده‌ام.

تاریخ داروشناسی و پزشکی ایران، حسن تاجبخش، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۹ش، ۲ج.

تاریخ رجال ایران در قرون ۱۲ و ۱۳ و ۱۴، مهدی بامداد، تهران، زوار، ۱۳۴۷ـ۱۳۵۱ش، ۶ج.

تاریخ علم الفلک فی العراق، عباس عزاوی، تحقیق سالم آلوسی، بغداد، بیت الحکمة، ۱۴۲۵ق.

تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی تا پایان قرن دهم هجری، سعید نفیسی، تهران، انتشارات فروغی، چ ۲، ۱۳۶۳ش، ۲ج.

تاریخ نگارشهای عربی، فؤاد سزگین، ترجمه و تدوین و آماده‌سازی مؤسسه نشر فهرستگان، به اهتمام خانه کتاب، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۰ش، ۴ج.

التراث العربی المخطوط فی مکتبات ایران العامة، سید احمد حسینی، قم، دلیل ما، ۱۳۸۸ش، ۱۴ج.

تراثنا (فصلنامه)، نشرة فصلیة تصدرها مؤسسة آل البیت لاحیاء التراث، قم، ۱۴۰۶ق ـ تاکنون.

تراجم الرجال، سید احمد حسینی، قم، دلیل ما، ۱۴۲۲ق، ۳ج.

تلامذة المجلسی والمجازون منه، سید احمد حسینی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۴۱۰ق.

جنگ انجمن فهرستنگاران نسخه‌های خطی، به کوشش اعضای انجمن فهرستنگاران نسخه‌های خطی، تهران، کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸ش، ج ۱.

دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، تهران، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۶۳ـ۱۳۸۷ش، ۱۷ج.

الذریعة الی تصانیف الشیعة، شیخ آقا بزرگ تهرانی، بیروت، دارالأضواء، بی‌تا، ۲۶ج.

رساله‌های میرزا ملکم خان ناظم‌الدوله، گردآوری و مقدمه حجت‌الله اصیل، تهران، نشر نی، ۱۳۸۱ش.

ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، عبدالله افندی اصفهانی، تحقیق سید احمد حسینی، به اهتمام سید محمود مرعشی نجفی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۶۰ـ۱۳۷۳ش، ۷ج.

شهر آشوب در شعر فارسی، احمد گلچین معانی، به کوشش پرویز گلچین معانی، تحریر ثانی، تهران، نشر روایت، ۱۳۸۰ش.

طبقات اعلام الشیعة، الکواکب المنتشرة فی القرن الثانی بعد العشرة، شیخ آقا بزرگ تهرانی، تحقیق علی‌نقی منزوی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۲ش.

فرهنگ سخنوران، ع. خیامپور، تهران، طلایه، ۱۳۶۸ـ۱۳۷۲ش، ۲ج.

فرهنگنامه‌های عربی به فارسی، علی‌نقی منزوی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۷ش.

الفهرس الشامل للتراث العربی الاسلامی المخطوط، الفقه و اصوله، عمان، مؤسسة آل البیت للفکر الاسلامی، ۱۹۹۹ـ۲۰۰۴م، ۱۲ج.

الفهرس الشامل للتراث العربی الاسلامی المخطوط، علوم القرآن، مخطوطات التفسیر وعلومه، اردن، المجمع الملکی لبحوث الحضارة الاسلامیة، مؤسسة آل البیت، ۱۹۸۹م، ۲ج.

فهرس المخطوطات الطبیة المصورة بقسم التراث العربی، تصنیف هیا محمد دوسری، مراجعه: سامی مکی عانی، کویت، المجلس الوطنی للثقافة والفنون والادب، ۱۴۰۵ق.

فهرس المخطوطات العربیة المحفوظة فی مکتبة الاسد الوطنیة، العقائد الاسلامیة وعلم الکلام، دمشق، منشورات مکتبة الاسد، ۲۰۰۷م، ۲ج.

فهرس المخطوطات العربیة والترکیة والفارسیة فی المکتبة السلیمانیة، محمود السید الدغیم و محمود سید اوغلی، تقدیم امیر اش، جده، سقیفة الصفا العلمیة، ۲۰۱۰م، ۳ج.

فهرس المخطوطات المصورة، فؤاد سید، قاهره، معهد المخطوطات العربیة، الجزء الاول، ۱۹۸۸م.

فهرس المخطوطات المصورة قاهره، اللغة، الجزء الاول، القسم الثانی، عصام محمد الشنطی، قاهره، معهد المخطوطات العربیة، ۱۹۹۸م.

فهرس المخطوطات المکتبة الغربیة بالجامع الکبیر بصنعاء، احمد عبدالرزاق رقیحی، عبدالله محمد حبشی، علی وهاب آنسی، وزارت اوقاف یمن، ۱۹۸۴م.

فهرس المصورات المیکروفیلمیة الموجودة بمکتبة المیکروفیلم بمرکز البحث العلمی واحیاء التراث الاسلامی: اللغة العربیة، مکه، جامعة ام القری مرکز البحث العلمی واحیاء التراث الاسلامی کلیة الشریعة والدراسات الاسلامیة، ج ۱، ۱۹۸۵م.

فهرست آثار ابن سینا، محسن کدیور، در مجله معارف، س ۹، ش ۲، مرداد ـ آبان ۱۳۷۱ش.

فهرست الکتب العربیة المحفوظة بالکتبخانة الخدیویة المصریة، کارل فولرس، با مساعدت سید محمد ببلاوی، مصر، ۱۳۰۸ق، ۱۰ج.

فهرست الکتب العربیة المحفوظة بالکتبخانة الخدیویة المصریة، کارل فولرس، با مساعدت سید محمد ببلاوی، مصر، ۱۳۰۸ق، ۱۰ج.

فهرست تاریخ، سفرنامه، سیاحتنامه، روزنامه و جغرافیای خطی کتابخانه سلطنتی، بدری آتابای، تهران، کتابخانه سلطنتی، ۲۵۳۶ش.

فهرست تطبیقی نسخ خطی فارسی انستیتو گلکندره، تفلیس، سیف‌الله صفر چهاربرجی، تهران، وزارت امور خارجه، ۱۳۸۳ش.

فهرست کتابخانه مجلس شورای اسلامی، افراد مختلف، تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۰۵ـ۱۳۸۸ش، ۴۱ج.

فهرست کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار، ج ۱ و ۲ ابن یوسف شیرازی و بقیه مجلدات محمدتقی دانش‌پژوه و علینقی منزوی، تهران، انجمن ایرانی فلسفه و علوم انسانی، ۱۳۱۵ ـ ۱۳۵۶ش، ۵ج.

فهرست کتابخانه ملی تبریز، میرودود سیدیونسی، تبریز، کتابخانه ملی تبریز، ۱۳۴۸ـ۵۲ش، ۳ج.

فهرست کتابهای چاپ سنگی ایران موجود در کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، اکرم مسعودی، با همکاری منیژه صالحی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۹ش.

فهرست کتابهای چاپی عربی، خان بابا مشار، تهران، چاپ رنگین، ۱۳۴۴ش.
فهرست کتابهای چاپی فارسی، خان بابا مشار، تهران، چاپخانه ارژنگ، ۱۳۵۰ش، ۵ج.
فهرست کتابهای خطی کتابخانه ملک، ایرج افشار و محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، کتابخانه ملک، ۱۳۵۲ـ۱۳۷۶ش، ۱۳ج.
فهرست کتابهای خطی مجلس سنا، محمدتقی دانش‌پژوه و بهاءالدین علمی انواری، تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۵۵ـ۱۳۵۹ش، ۲ج.
فهرست کتب خطی اصفهان دو هزار نسخه عربی و فارسی، سید محمدعلی روضاتی، قم، مؤسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء، ۱۳۸۶ش، ج ۱.
فهرست کتب خطی کتابخانه آستانه حضرت احمد بن موسی (شاه چراغ) شیراز، علی‌نقی بهروزی، شیراز، آستانه احمدبن موسی، ۱۳۶۰ش، ۲ج.
فهرست کتب خطی کتابخانه آیت‌الله جلیلی (کرمانشاه)، محمد وفادار مرادی، مشهد، سازمان کتابخانه‌ها موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۳ش.
فهرست کتب خطی کتابخانه دانشکده پزشکی دانشگاه تهران، حسن ره‌آورد، تهران، دانشکده پزشکی دانشگاه تهران، ۱۳۳۳ش.
فهرست کتب خطی کتابخانه عمومی فرهنگ و هنر مشهد، رمضانعلی شاکری، مشهد، اداره فرهنگ و هنر خراسان، ۱۳۴۸ش.
فهرست کتب خطی کتابخانه عمومی فرهنگ و هنر مشهد، رمضانعلی شاکری، مشهد، انتشارات اداره کل فرهنگ و هنر خراسان، ۱۳۴۸ش.
فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، افراد مختلف، مشهد، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ۱۳۰۵ـ۱۳۸۷ش، ۲۷ج.
فهرست کتب خطی کتابخانه ملی فارس، علی‌نقی بهروزی و محمد صادق فقیری، شیراز، انجمن کتابخانه‌های عمومی شیراز، ۱۳۵۱ش، ۲ج.
فهرست کتب خطی کتابخانه‌های اصفهان، سید محمدعلی روضاتی، اصفهان، مؤسسه نشر نفائس مخطوطات، ۱۳۴۱ش.
فهرست کتب دینی و مذهبی خطی کتابخانه سلطنتی، بدری آتابای، تهران، کتابخانه سلطنتی، ۱۳۵۲ش.
فهرست کتب مرحوم شیخ احمد احسائی و سایر مشایخ عظام اعلی الله مقامهم، ابوالقاسم بن زین‌العابدین بن کریم کرمانی، کرمان، چاپخانه سعادت کرمان، چ سوم، بی‌تا.
فهرستگان نسخه‌های خطی حدیث و علوم حدیث شیعه، علی صدرایی خویی، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۲ـ۱۳۸۴ش، تاکنون ۷ج.
فهرست مختصر دستنویس‌های فارسی عربی و ترکی کتابخانه ملی فیلم دانشگاه تورنتو، محمدمهدی بناقی، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۲ش.

فهرست مخطوطات مکتبة الامام الحکیم العامة، محمدمهدی نجف، نجف، مطبعة الآداب، ۱۳۸۹ق.
فهرست مشترک نسخه‌های خطی فارسی پاکستان، احمد منزوی، اسلام آباد، مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۳۶۲ـ۱۳۷۵ش، ۱۴ج.
فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۸ـ۱۳۶۳ش، ۳ج.
فهرست ناتمام تعدادی از کتابهای خطی کتابخانه سلطنتی، مهدی بیانی، تهران، ۱۳۳۶ش.
فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی ایران، سید عبدالله انوار و دیگران، تهران، کتابخانه ملی ایران، ۱۳۴۳ـ۱۳۸۴ش، ۲۱ج.
فهرست نسخه‌های خطی چهار کتابخانه مشهد، کاظم مدیر شانه‌چی و عبدالله نورانی و تقی بینش، زیر نظر محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، انتشارات فرهنگ ایران زمین، ۱۳۵۱ش.
فهرست نسخه‌های خطی دو کتابخانه مشهد، کاظم مدیر شانه‌چی، عبدالله نورانی و تقی بینش، تهران، ۱۳۵۱ش.
فهرست نسخه‌های خطی عربی کتابخانه ندوة‌العلماء لکهنو، مرکز تحقیقات زبان فارسی در هند، دهلی نو، خانه فرهنگ جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۵ش.
فهرست نسخه‌های خطی فارسی، احمد منزوی، تهران، مؤسسه فرهنگی منطقه‌ای، ۱۳۴۸ـ۱۳۵۳ش، ۶ج.
فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه گنج‌بخش، توفیق سبحانی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۴ش.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستان مقدس حضرت معصومه (ع) قم، سید حسن تقسی (ج ۱) و علی صدرائی خویی (ج ۲)، قم، انتشارات زائر، ۱۳۷۵ش، ۱ج.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستانه حضرت عبدالعظیم حسنی (ع)، ابوالفضل حافظیان بابلی، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۲ش، ۲ج.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت‌الله حججی (نجف‌آباد ـ ایران)، ابوالفضل حافظیان، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۶ش.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه استاد ابراهیم دهگان (اراک ـ ایران)، صادق حضرتی، قم، مجمع ذخایر اسلامی، ۱۳۸۷ش، ۲ج.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه تخصصی مرکز تحقیقات دارالحدیث، علی صدرایی خویی، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۴ش.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه جامع گوهرشاد مشهد، محمود فاضل، مشهد، کتابخانه جامع گوهرشاد، ۱۳۶۳ـ۱۳۷۱ش، ۴ج.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه خانقاه نوربخش (نعمت اللهی)، سید ابراهیم دیباجی، تهران، بی‌نا، ۱۳۵۰ـ۱۳۵۲ش، ۲ج.
فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات دانشگاه تهران، محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۹ـ۱۳۴۴ش، ۲ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، محمود فاضل یزدی مطلق، مشهد، انتشارات دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی، ۱۳۵۴ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران، سید محمد باقر حجتی، زیر نظر محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵ش، ۲ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد، محمود فاضل، مشهد، انتشارات دانشکده الهیات و معارف اسلامی مشهد، ۱۳۵۵ ـ ۱۳۶۱ش، ۳ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده حقوق و علوم سیاسی و اقتصادی دانشگاه تهران، محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۹ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشگاه قازان جمهوری تاتارستان فدراسیون روسیه، به کوشش عنایت‌الله فاتحی‌نژاد و دیگران، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، تهران، مرکز اسناد و تاریخ دیپلماسی وزارت امور خارجه، ۱۳۸۲ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه شخصی میبدی (کرمانشاه ـ ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۴ـ۱۳۸۵ش، ۳ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی آیت‌الله گلپایگانی، سید احمد حسینی و رضا استادی، قم، کتابخانه آیت‌الله گلپایگانی، ۱۳۵۷ش به بعد، ۳ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی آیت‌الله گلپایگانی (قم)، علی صدرائی خوئی و ابوالفضل حافظیان بابلی، به کوشش و ویرایش مصطفی درایتی، تهران، کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی و مؤسسه فرهنگی پژوهشی الجواد، ۱۳۸۸ش، ۹ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی امام هادی مشهد، سید احمد حسینی، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۷۷ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی، ج ۱ـ۲۷ سید احمد حسینی و ج ۲۸ به بعد سید محمود مرعشی نجفی و گروه فهرست نگاران، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۳۵۴ ـ ۱۳۸۷ش، ۳۸ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه غرب مدرسه آخوند همدان، جواد مقصود همدانی، تهران، ۱۳۵۶ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه آیت‌الله بروجردی (کرمانشاه ـ ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۰ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه آیة‌الله العظمی خوئی، سید احمد حسینی، قم، مجمع الذخائر الاسلامیة، ۱۳۷۷ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه حجتیه قم، رضا استادی، قم، ۱۳۵۴ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه فیضیه قم، رضا استادی، قم، چاپخانه علمیه، ۱۳۹۶ق، ۲ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مدرسه معمارباشی (تهران ـ ایران)، سید محمدحسین حکیم، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۵ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ج ۱ و ۲ علی نقی منزوی و بقیه مجلدات محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۰ـ۱۳۶۴ش، ۱۸ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مسجد اعظم قم، رضا استادی، قم، مسجد اعظم، ۱۳۶۵ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مؤسسه حضرت آیةالله العظمی بروجردی (قم ـ ایران)، سید احمد حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۴ش، ۲ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه وزیری یزد، محمد شیروانی، چاپخانه تابان و مهین، ۱۳۵۰ـ۱۳۵۸ش، ۵ج.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های رشت و همدان، محمد روشن و جواد مقصود و پرویز اذکائی، تهران، انتشارات فرهنگ ایران زمین، ۱۳۵۳ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های زنگی‌پور (زنگی‌پور ـ هندوستان)، سید محمدحسین حکیم، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۵ش.

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های گلپایگان (گلپایگان ـ ایران)، سید جعفر حسینی اشکوری، قم، مجمع ذخائر اسلامی، ۱۳۸۱ش.

فهرست نسخه‌های خطی مدرسه امام عصر شیراز، محمد برکت، شیراز، مدرسه امام عصر، ۱۳۷۴ش.

فهرست نسخه‌های خطی مرکز احیاء میراث اسلامی قم ـ ایران، سید احمد حسینی، قم، مرکز احیاء میراث اسلامی، ۱۳۷۷ـ۱۳۸۶ش، ۸ج.

فهرست نسخه‌های خطی مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، احمد منزوی، تهران، مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۷۷ـ۱۳۸۴ش، ۲ج.

فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه عمومی حضرت آیت الله مرعشی نجفی، محمد علی حائری، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ۱۳۶۹ـ۱۳۸۸ش، ۵ج.

فهرست نسخه‌های عکسی کتابخانه مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، نگاشته احمد منزوی، تهران، مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۲ش، ج ۱.

فهرست نسخه‌های عکسی مرکز احیاء میراث اسلامی، سید جعفر حسینی اشکوری و سید صادق حسینی اشکوری، زیر نظر سید احمد حسینی اشکوری، قم، مرکز احیاء میراث اسلامی، ۱۳۷۷ـ۱۳۸۴ش، ۶ج.

فهرست نسخه‌های مصنفات ابن‌سینا، یحیی مهدوی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۳ش.

فهرستواره کتابهای فارسی، احمد منزوی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۷۴ـ۱۳۸۷ش، ۱۰ج.

فهرست هزار و پانصد نسخه خطی اهدائی رهبر معظم انقلاب حضرت آیت الله خامنه‌ای به کتابخانه آستان قدس رضوی، رضا استادی، قم، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی و انتشارات اسماعیلیان، ۱۳۷۳ش.

فهرس مخطوطات الطب الاسلامی باللغات العربیة والترکیة والفارسیة فی مکتبات ترکیا، رمضان ششن، اشراف اکمل‌الدین احسان اوغلی، استانبول، مرکز الابحاث للتاریخ والفنون والثقافة الاسلامیة باستانبول، ۱۹۸۴م.

فهرس مخطوطات الطب الاسلامی باللغات العربیة و الترکیة و الفارسیة فی مکتبات ترکیا، رمضان ششن، اشراف اکمل الدین احسان اوغلی، استانبول، مرکز الابحاث للتاریخ و الفنون و الثقافة الاسلامیة باستانبول، ۱۹۸۴م.
فهرس مخطوطات العربیة فی مکتبة الاوقاف العامة فی بغداد، عبدالله جبوری، بغداد، دیوان الاوقاف، ۱۹۷۴ق، ۴ج.
فهرس مخطوطات الفارسیة التی تقتنیها دارالکتب حتی عام ۱۹۶۳م، نصرالله مبشر طرازی، قاهره، مطبعة دارالکتب، ۱۹۶۶م، ۲ج.
فهرس مخطوطات بعض المکتبات الخاصة فی الیمن، عبدالله محمد حبشی، لندن، مؤسسة الفرقان للتراث الاسلامی ۱۹۹۴م.
فهرس مخطوطات بلدیة الاسکندریه، یوسف زیدان، اسکندریه، الهیئة العامة لمکتبة الاسکندریه، ۱۴۲۰ق، ۵ج.
فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهریه: الطب و الصیدلة، صلاح محمد خیمی، مطبوعات مجمع اللغة العربیة بدمشق، دمشق، ۱۹۸۱م، ۳ج.
فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهریه، الفلسفة و المنطق و آداب البحث، عبدالحمید حسن، دمشق، ۱۳۹۰ق.
فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهریة (التجانیع)، یاسین محمد السواس، دمشق، مجمع اللغة العربیة بدمشق، ۱۴۰۲-۱۴۰۷ق، ۲ج.
فهرس مخطوطات مکتبة الاوقاف العامة فی الموصل، سالم عبدالرزاق احمد، موصل، رئاسة دیوان الاوقاف و وزارة الاوقاف و الشؤون الدینیة، ۱۹۷۵-۱۹۸۰م، ۹ج.
فهرس مخطوطات مکتبة الاوقاف المرکزیة فی السلیمانیة، محمود احمد محمد، بغداد، وزارة الاوقاف و الشؤون الدینیة، ۱۹۸۲-۱۹۹۰م، ۵ج.
فهرس مخطوطات مکتبة الخطیب شیخ علی حیدر المؤیَّد الخاصة فی قم المقدسة، بیروت، مؤسسة الهادی للتحقیق و النشر، ۱۴۲۰ق، ۳ج.
کاوش‌پژوهی در عرصه نسخه‌های خطی، علی صدرایی خویی، با همکاری سید صادق حسینی اشکوری، قم، دارالحدیث، ۱۳۸۷ش.
کتاب آرایی در تمدن اسلامی، نجیب مایل هروی، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲ش.
کتابشناسی آثار جلال الدین دوانی، رضا پورجوادی، در مجله معارف، س ۱۵، ش ۱ و ۲، فروردین - آبان ۱۳۷۷ش.
کتابشناسی تجرید الاعتقاد، علی صدرایی خویی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۸۲ش.
کتابشناسی جامع ملاصدرا، ناهید باقری خرمدشتی با همکاری فاطمه عسگری، تهران، بنیاد حکمت اسلامی صدرا و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸ش.
کتابشناسی شیخ بهایی، سید محسن ناجی نصرآبادی، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۸۷ش.
کتابشناسی فیض کاشانی، محسن ناجی نصرآبادی، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس و مدرسه عالی شهید مطهری، ۱۳۸۷ش.

کتابشناسی مجلسی، حسین درگاهی و علی‌اکبر تلافی داریانی، بنیاد فرهنگی امام رضا، ۱۳۷۰ش.
کتابشناسی مکتب فلسفی شیراز، محمد برکت، شیراز، بنیاد فارس‌شناسی، ۱۳۸۲ش.
کتابشناسی مولوی، ماندانا صدیق بهزادی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۸۰ش.
کتابشناسی نسخ خطی پزشکی ایران، اکرم ارجح، فریده هادیان، صدیقه سلطانیفر و زهرا جهرمخند، تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۱ش.
کتابشناسی نسخه‌های خطی آثار شیخ صدوق (ره) در ایران، مریم تفضلی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۱ش.
کشاف الفهارس، فهرست موضوعی نسخه‌های خطی عربی کتابخانه‌های جمهوری اسلامی ایران و تاریخ علوم و تراجم دانشمندان اسلامی، سید محمدباقر حجتی، تهران، انتشارات سروش و سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، ۱۳۷۰-۷۶ش، ۳ج.
کشف الحجب و الاستار عن اسماء الکتب و الاسفار، سید اعجاز حسین نیشابوری کنتوری، مقدمه: آیت الله مرعشی نجفی، قم، کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، ج ۲، ۱۴۰۹ق.
کشف الظنون عن اسامی الکتب و الفنون، مصطفی بن عبدالله حاجی خلیفه، دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی تا، ۲ج.
کلینی نامه: کتابشناسی و نسخه‌شناسی کتاب الکافی و شروح حواشی و ترجمه‌های موجود آن در کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره)، سید محمود مرعشی نجفی و حسین متقی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۸۷ش.
المحقق الطباطبائی فی ذکراه السنویة الاولی، مؤسسة آل البیت علیهم السلام لاحیاء التراث، ۱۴۱۷ق، ۳ج.
مخطوطات الخزانة العربیة فی مکتبة المتحف العراقی - بغداد، اعداد: مرکز الخدمات و الابحاث الثقافیة، مقدمه: کمال یوسف الحوت، بیروت، عالم الکتب، ۱۴۰۷ق.
مخطوطات السید محمد باقر الطباطبائی فی کربلاء، سلمان هادی آل طعمه، کویت، معهد المخطوطات العربیة، ۱۴۰۶ق.
مخطوطات الطب و الصیدلة و البیطرة فی مکتبة المتحف العراقی، اسامه ناصر نقشبندی، بغداد، دارالرشید للنشر، ۱۹۸۱م.
المخطوطات العربیة فی مکتبة الفاتیکان (روما - الفاتیکان)، ترجمه و تلخیص سید صادق حسینی اشکوری، قم، دارالهدی، ۱۳۸۱ش، ۳۷۶ص.
مخطوطات الفلک و التنجیم فی مکتبة المتحف العراقی، اسامه ناصر نقشبندی، با همکاری ظمیاء محمد عباس، بغداد، دارالرشید للنشر، ۱۹۸۲م.
مخطوطات اللغة العربیة فی مکتبات ایران، سید عبدالعزیز طباطبایی، در المحقق الطباطبائی فی ذکراه السنویة الاولی، قم، مؤسسة آل البیت لاحیاء التراث، ۱۴۱۷ق، جلد ۲، ص ۵۰۳-۵۹۲.

المخطوطات المجمع العلمی العراقی، دراسة و فهرسة، میخائیل عواد، المجمع العلمی العراقی، بغداد، ۱۳۹۹ـ۱۴۰۳ق، ۳ج.

مداومت در اصول موسیقی ایران؛ نمونه‌ای از فهرست آثار دانشمندان ایرانی و اسلامی در غناء و موسیقی، محمدتقی دانش‌پژوه، تهران، اداره کل نگارش وزارت فرهنگ و هنر، ۲۵۳۵ شاهنشاهی.

مصادر التراث الیمنی فی المکتبة البریطانیة (المتحف سابقاً)، حسین عبدالله عمری، دمشق، دارالفکر، طبعة جدیدة مزیدة و مصححة، ۲۰۰۶م.

مصادر الفکر العربی الاسلامی فی الیمن، عبدالله محمد حبشی، صنعاء، مرکز الدراسات الیمنیة، بی‌تا.

معجم الآثار المخطوطة حول الامام علی بن ابی طالب (ع)، حسین متقی، اشراف سید محمود مرعشی نجفی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۸۱ش.

معجم التاریخ التراث الاسلامی فی مکتبات العالم، علی‌رضا قره‌بلوط و احمد طوران قره‌بلوط، قیصری ترکیه، دار العقبة، ۲۰۰۱م، ۶ج.

معجم التراث الکلامی، اللجنة العلمیة فی مؤسسة الامام الصادق، اشراف: جعفر السبحانی، قم، مؤسسة الامام الصادق، ۱۴۲۳ق، ۵ج.

معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة الهندیة الباکستانیة، احمد خان، ریاض، مکتبة الملک فهد الوطنیة، ۱۴۲۱ق/۲۰۰۰م.

معجم المطبوعات العربیة والمعربة، یوسف الیان سرکیس، ج افست، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی، ۱۴۱۰ق، ۲ج

معجم المؤلفین، عمر رضا کحالة، مکتبة المثنی و دار احیاء التراث العربی، بیروت، بی‌تا، ۱۵ج

مقدمه‌ای بر فقه شیعه: کلیات و کتابشناسی، حسین مدرسی طباطبایی، ترجمه محمد آصف فکرت، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۸ش.

مکتبة العلامة الحلی، سید عبدالعزیز طباطبایی، قم، مؤسسة آل البیت لاحیاء التراث، ۱۴۱۶ق

من نوادر المخطوطات العلمیة فی العراق، اسامه ناصر نقشبندی، مجله المورد، بغداد، س ۱۴، ش ۴، ۱۴۰۶ق.

مؤلفات و مصنفات ابوبکر محمد بن زکریای رازی، محمود نجم‌آبادی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۱ش.

میراث حدیث شیعه، به کوشش مهدی مهریزی و علی صدرایی خویی، قم، موسسه فرهنگی دارالحدیث، ۱۳۷۷ـ۱۳۸۸ش، ۲۰ج.

میراث شهاب (مجله)، نشریه کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی، ۱۳۷۴ش ـ تاکنون.

مؤلفات الزیدیة، سید احمد حسینی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۴۱۳ق، ۳ج.

مؤلفات الغزالی، عبدالرحمن بدوی، کویت، وکالة المطبوعات، دوم، ۱۹۷۷م.

نامه بهارستان، دو فصل نامه پژوهشی نسخه‌های خطی، تهران، کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۹ش ـ تاکنون.

نسخه‌پژوهی، ابوالفضل حافظیان بابلی، تهران، کتابخانه موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۳ـ۱۳۸۵ش، ۳ج.

نسخه‌های خطی شروح و ترجمه‌های صحیفه سجادیه، سید محمدحسین حکیم، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی، ۱۳۸۲ش.

نسخه‌های خطی، نشریه کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، زیر نظر: محمدتقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ۱۳۳۹ـ۱۳۶۲ش، ۱۲ج.

نسخه‌های نویافته؛ گزارشی از گزیده نسخه‌های خطی خریداری شده کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی، سید محمود مرعشی نجفی، قم، کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی، ۱۳۸۷ش

هدیة العارفین، اسماعیل پاشا بن محمدامین بغدادی، بیروت، دار احیاء التراث العربی، بی‌تا، ۲ج.

منابع لاتین

نسخه‌های براون

A Descriptive Catalogue of the Oriental MSS Belonging to the Late E. G. Browne, Edward G. Browne, Cambridge, 1923.

آربری

A Handlist Of The Arabic Manuscripts. The Chester Beatty Library, Arthur j. Arberry, Dublin, 1962, 8 Vol.

پیوست کیمبریج

A Supplementary Handlist of the Muhammadan Manuscripts Including All those Written in the Arabic Character preserved in the Libraries of the University and Colleges of Cambridge, Edward G. Browne, Cambridge, 1922.

عربی ملی پاریس، دوسلان

Catalogue Des Manuscrits Arabes, m.Le Baron De Slane, Paris, Imprimerie national, 1883_1895.

رضا رامپور

Catalogue of the Arabic Manuscripts in the Raza Library Rampur, Imtiyaz Ali Arshi, Rampur, 1975, Volume 5.

ریو

Catalogue of the persian manuscripts in the british museum, Charles Rieu, london, 1879, 3 Vol.

آلوارت

Die Handschriften Verzeichnisse Der KÖniglichen Bibliothek Zu Berlin: Arabischen

Handschriften. W. Ahlwardt, Berlin, 1887_1895.

روزن

Les Manuscrits Arabes De L' institut Des Langues Orientales, Victor Rozen, Saint-petersbourg, 1877.

برگزی افغانستان

Manuscripts D'afghanistan, par S. de Laugier de Beurecueil, le Caire, 1964.

پیوست ریو

Supplement to the Catalogue of the Arabic Manuscripts in the British Museum, By Charles Rieu, London, 1894.

توپقاپوسرای

Topkapı Sarayı Mü zesi Kü tü phanesi ArapÇa Yazmalar Kataloğu, Fehmi Edhem Karatay, Istanbul, Topkapı Sarayi Mü zesi, 1962_1966.

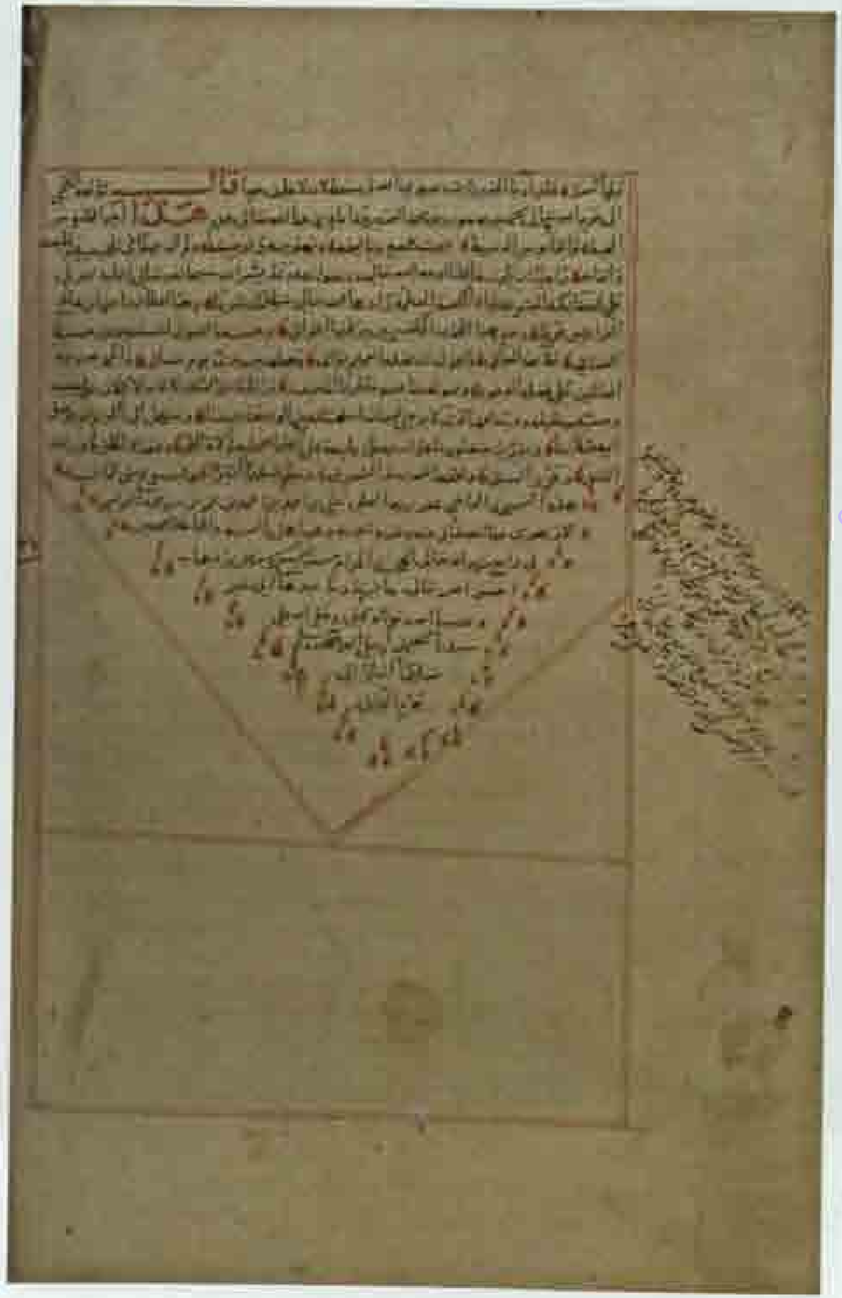
برگزیده تصاویر

سرلوح آغاز دیوان طائر شیرازی (ش ۱۰۵۵۵)

صفحه عنوان القاموس المحیط، ۹۶۷ق (ش ۱۰۵۵۶)

صفحه آخر القاموس المحیط، ۹۶۷ق (ش ۱۰۵۵۶)

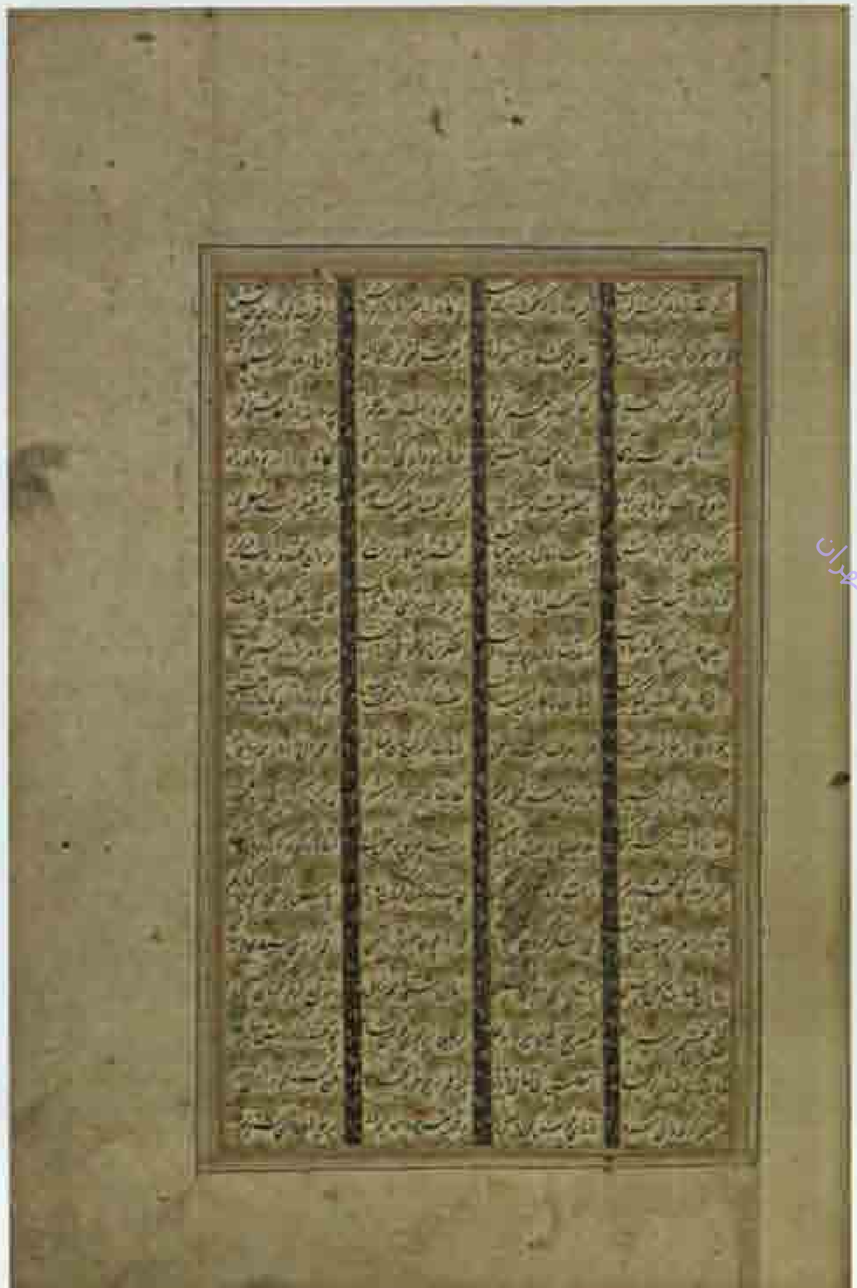
دو صفحه آغازین خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ه (ش ۱۰۵۶۳)

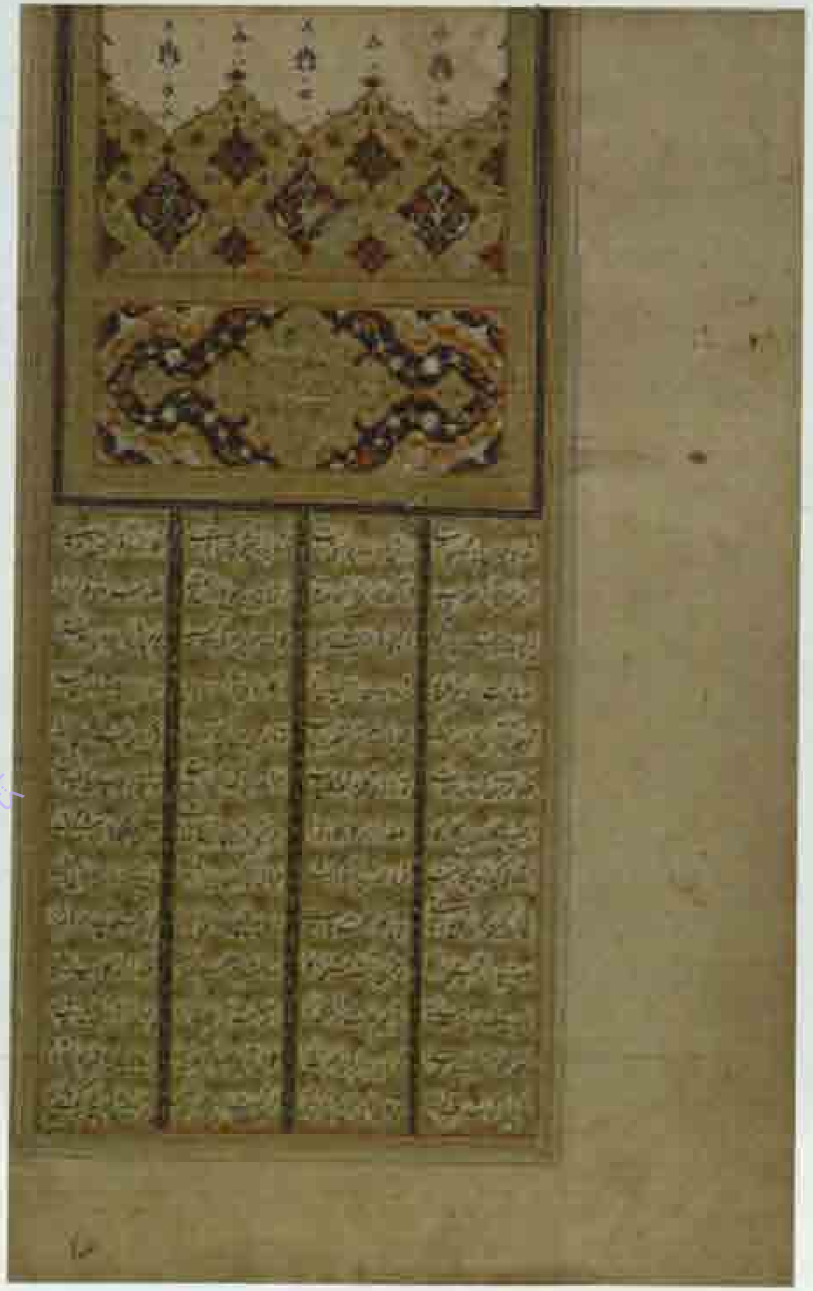
دو صفحه آغازین خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ه (ش ۱۰۵۶۳)

سرلوح و تزئینات خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ﻫ (ش ۱۰۵۶۳)

سرلوح و تزئینات خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ﻫ (ش ۱۰۵۶۳)

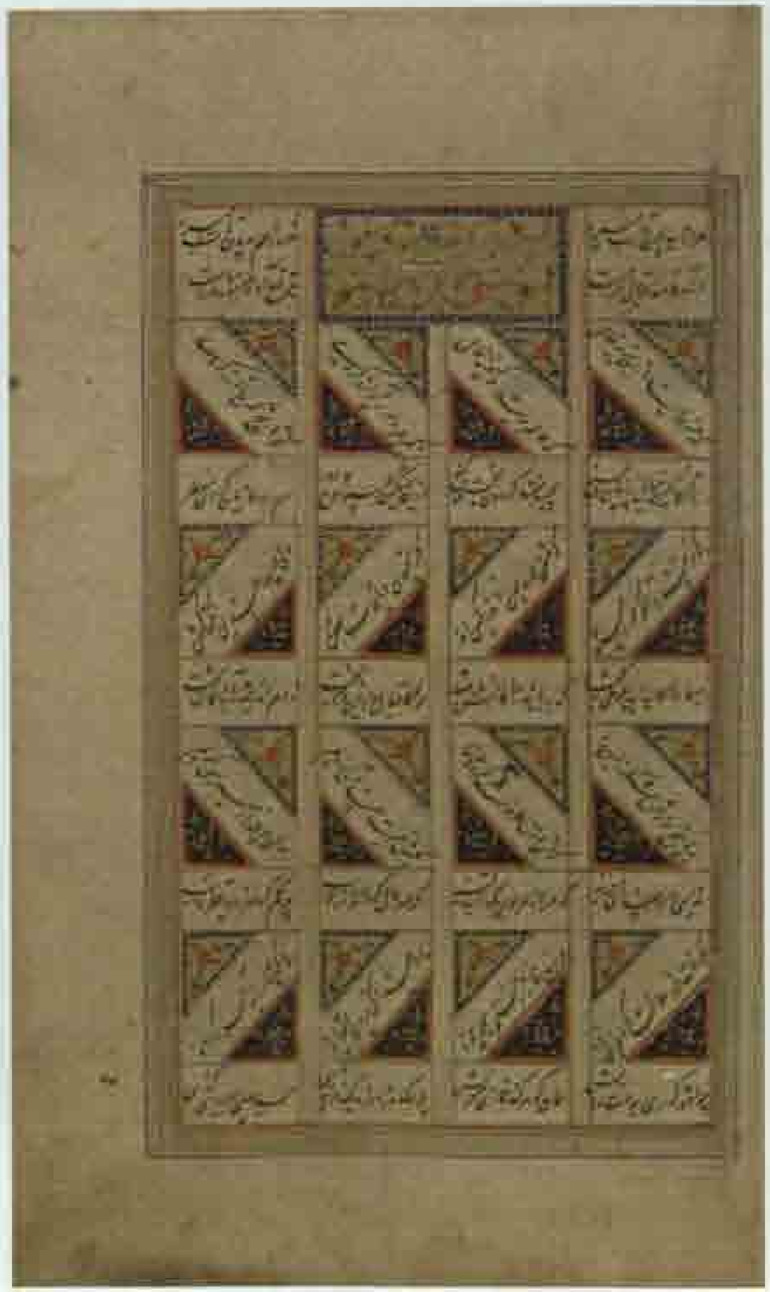
سرلوح و تزئینات خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ه (ش ۱۰۵۶۳)

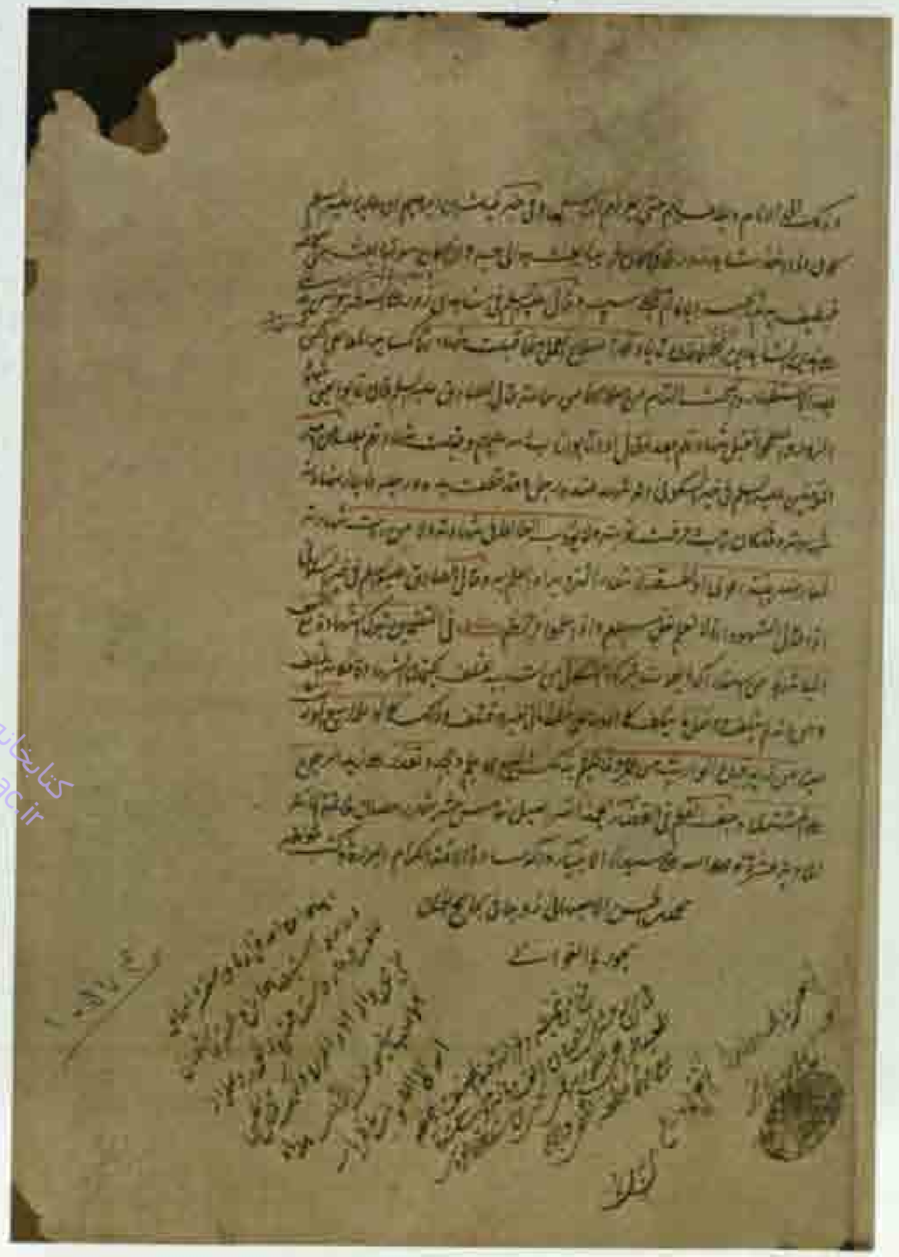
سرلوح و تزئینات خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ه (ش ۱۰۵۶۳)

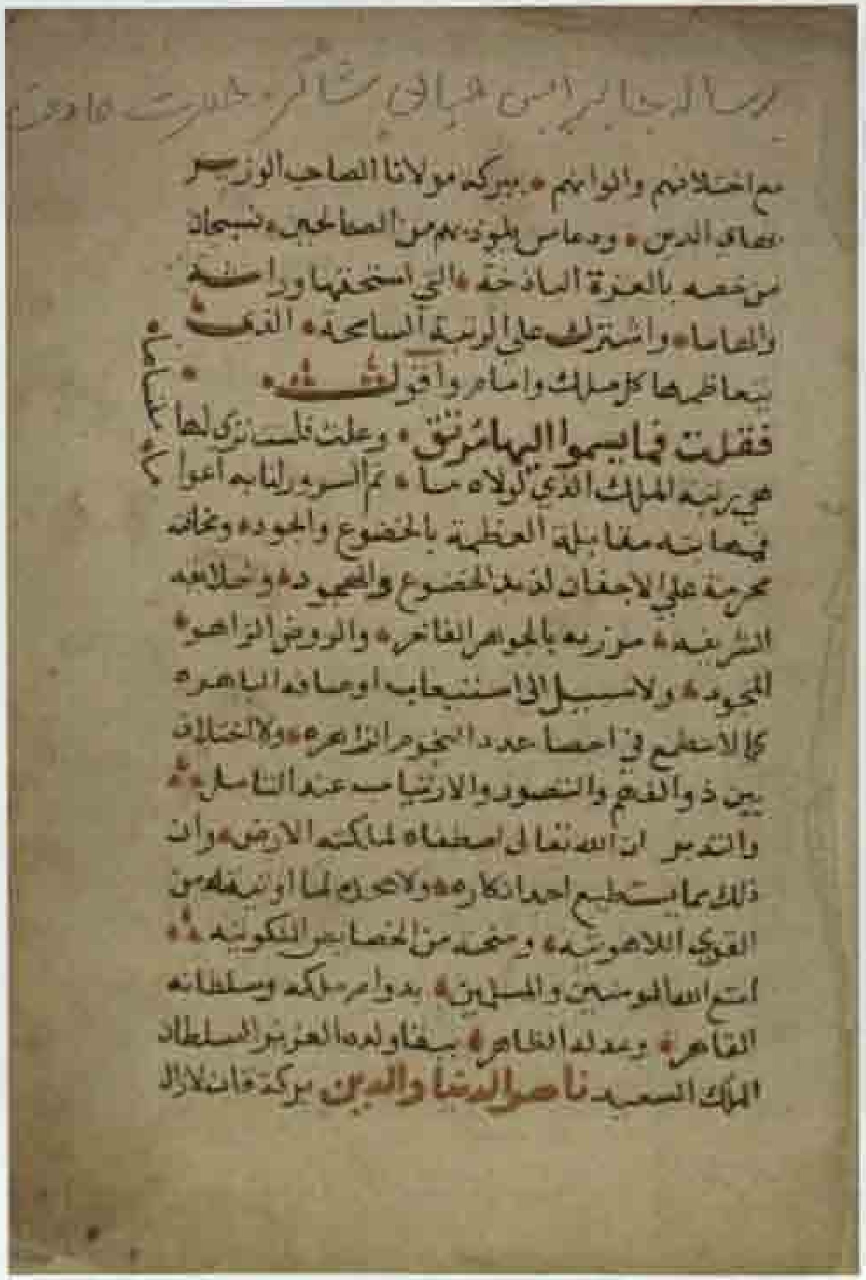
تزئینات خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ه (ش ۱۰۵۶۳)

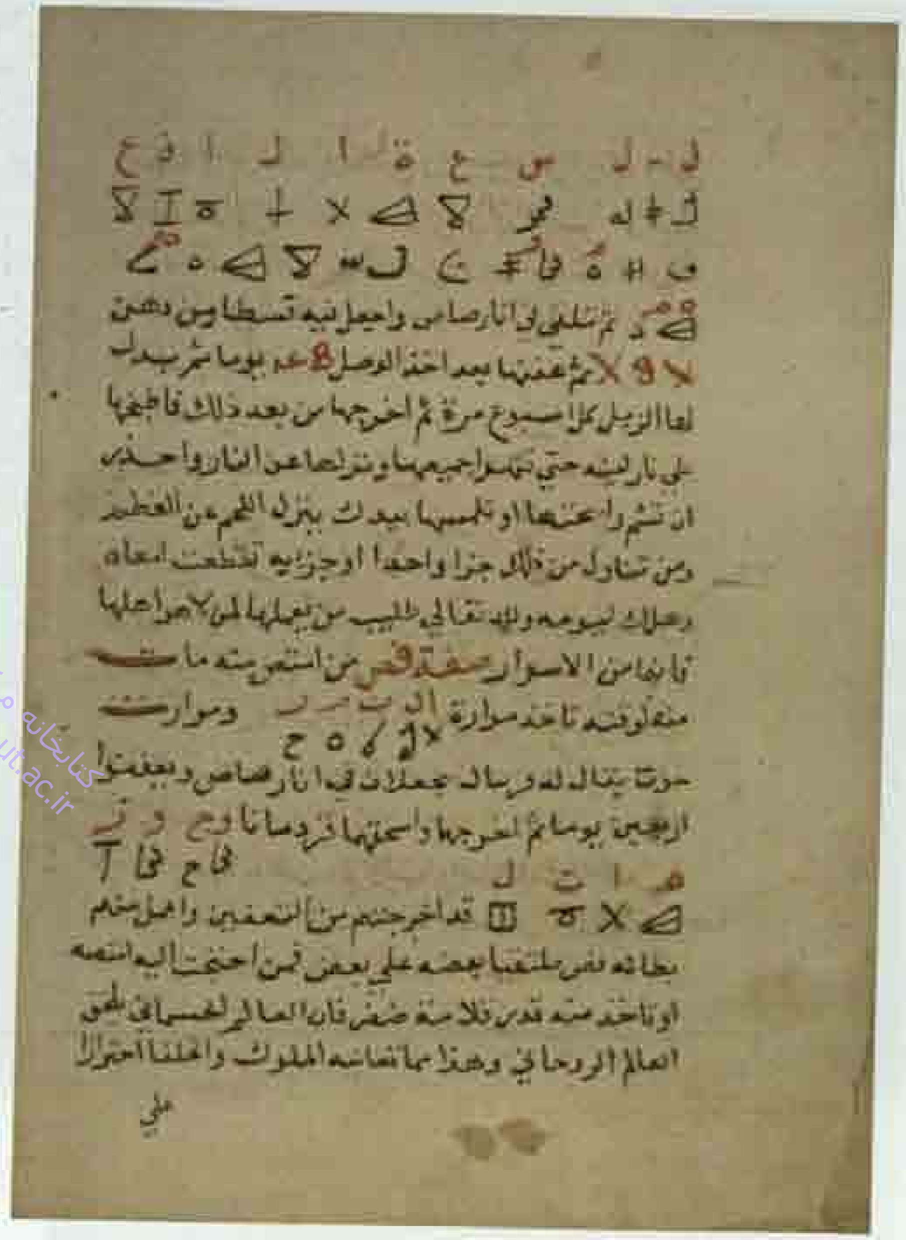
تزئینات خمسه امیر خسرو دهلوی، سده ۱۰ه (ش ۱۰۵۶۳)

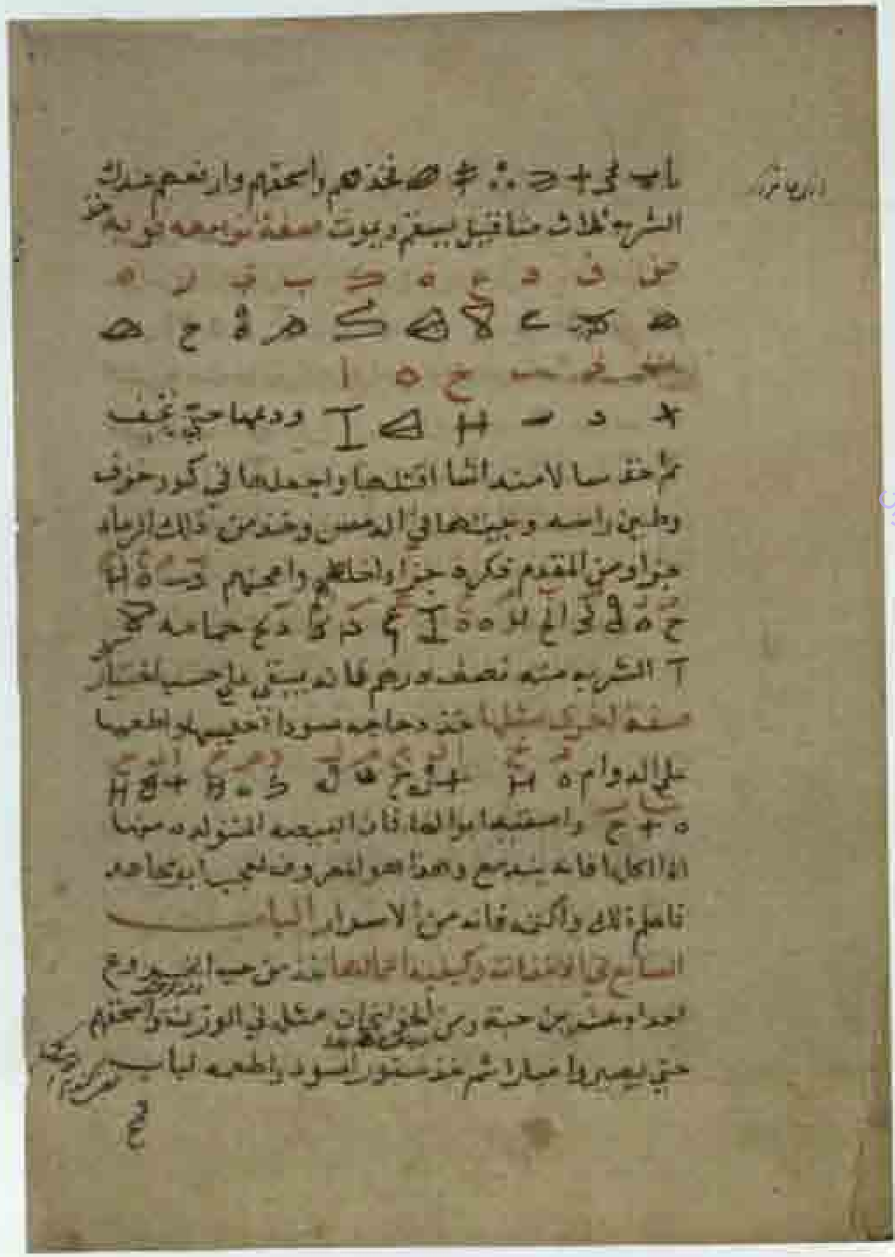
اجازه فاضل هندی در پایان کشف اللثام عن قواعد الاحکام (ش ۱۰۵۷۴)

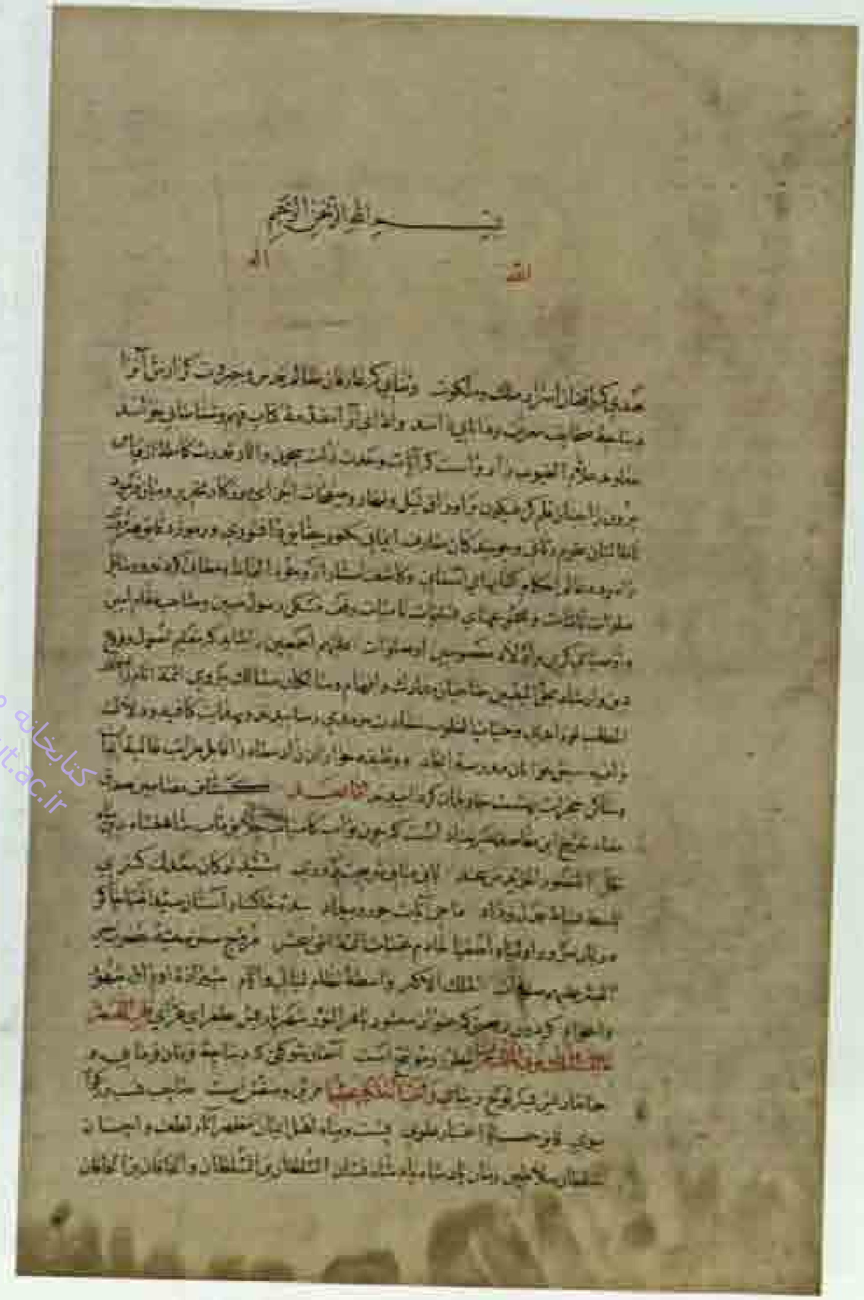
صفحه آغاز عیون الحقایق وایضاح الطرائق، سده ۹ه (ش ۱۰۶۴۵)

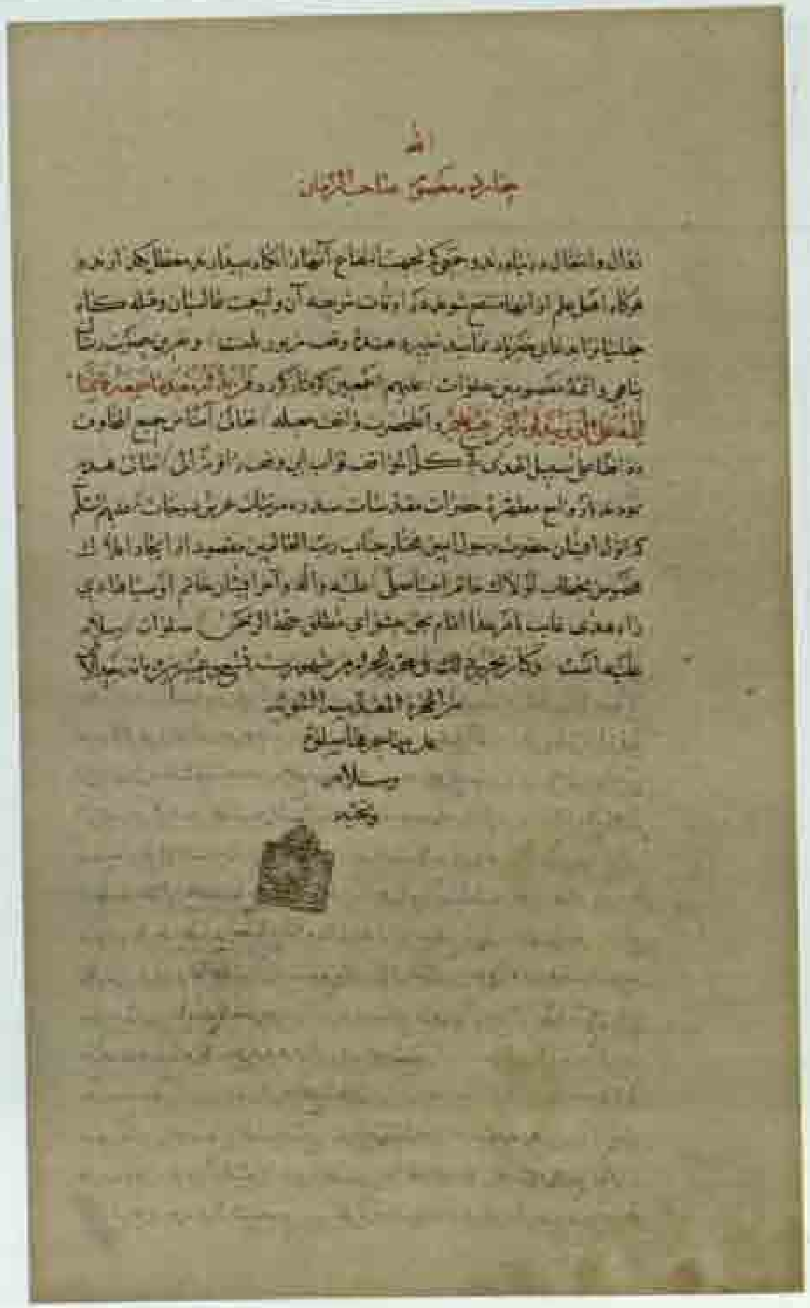
صفحه‌ای از عیون الحقایق وایضاح الطرائق، سده ۹هـ(ش ۱۰۶۴۵)

صفحه‌ای از عیون الحقایق وایضاح الطرائق، سده ۹هـ(ش ۱۰۶۴۵)

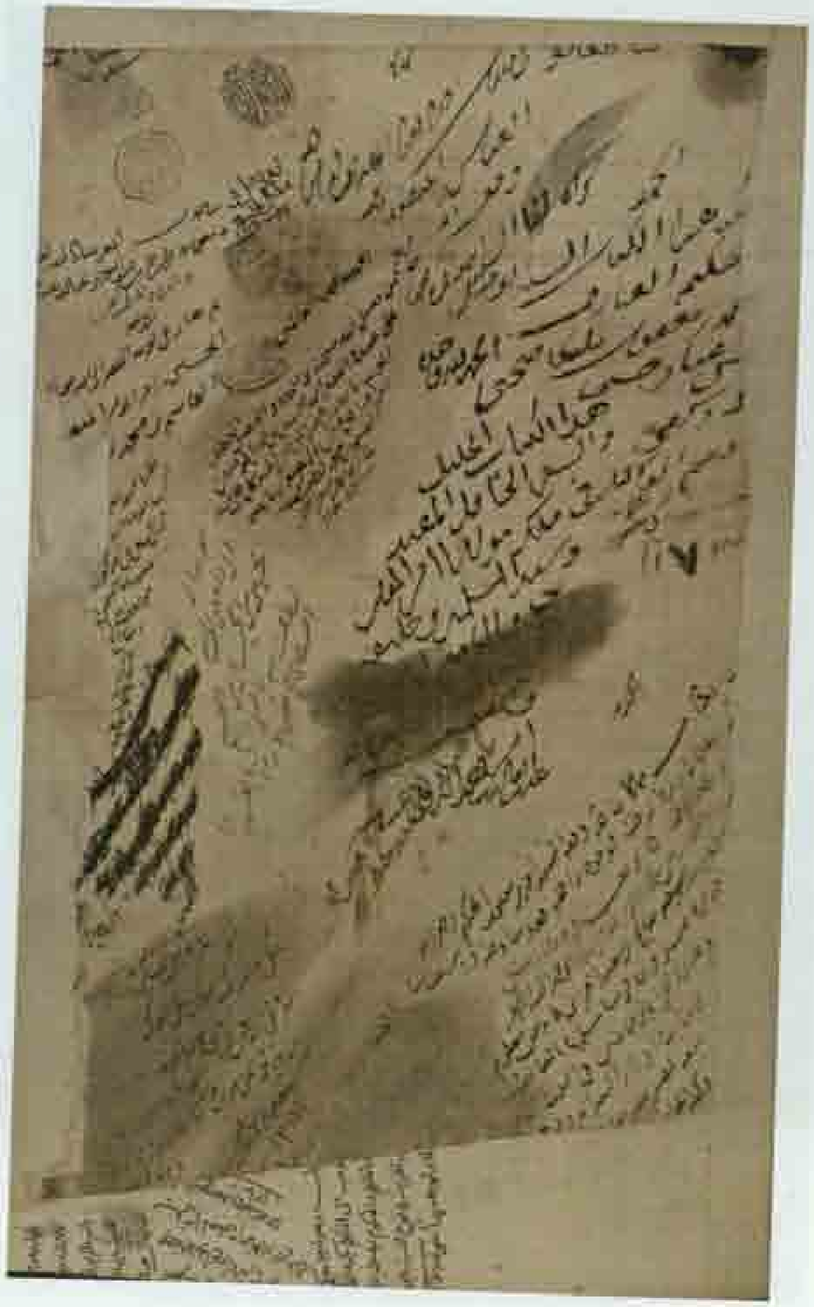
صفحه اول وقفنامه شاه سلطان حسین صفوی (ش ۱۰۶۵۲)

صفحه آخر وقفنامه شاه سلطان حسین صفوی با مهر او (ش ۱۰۶۵۲)

صفحه آخر تفسیر الائمة لهدایة الامة (ش ۱۰۶۵۳)

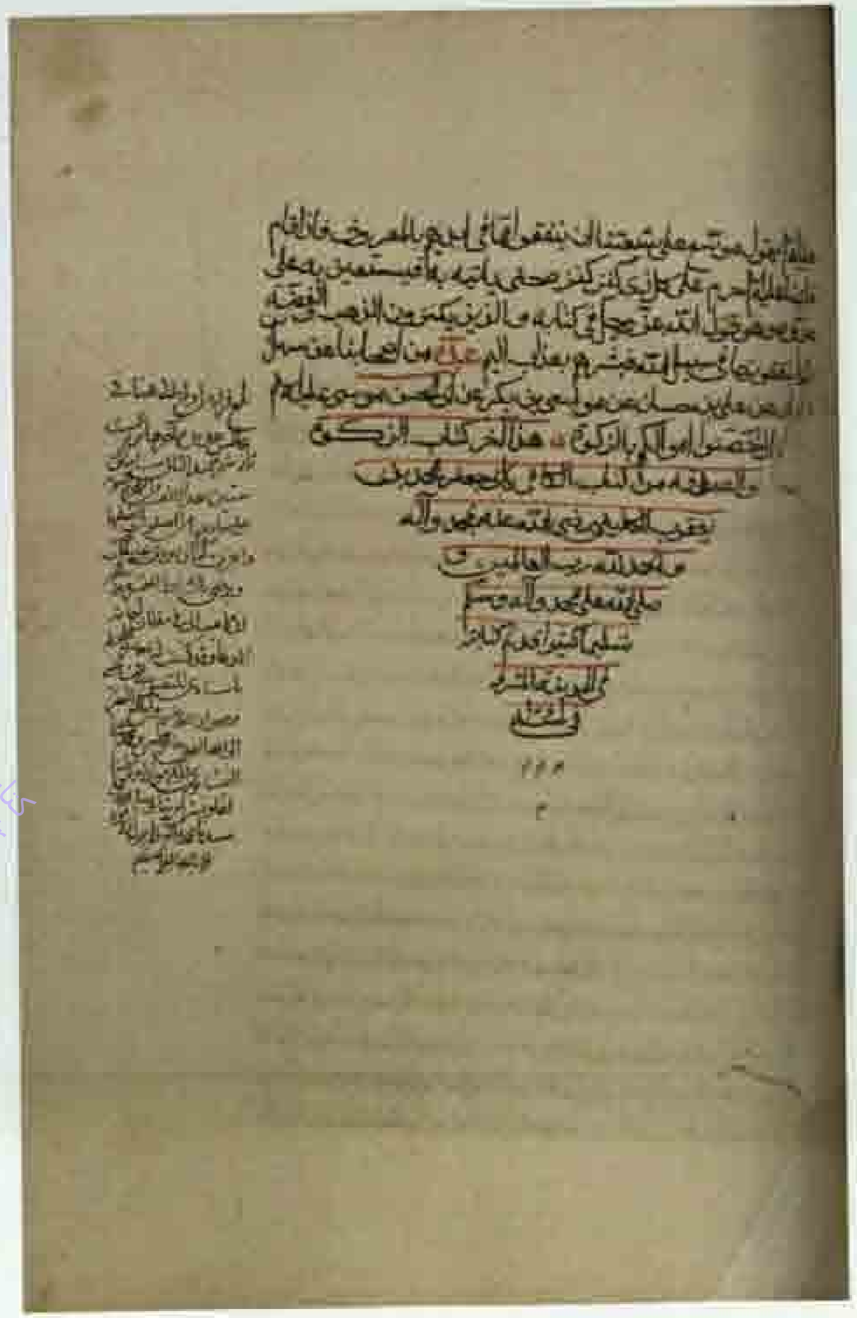
صفحه عنوان القانون با تملکها و یادداشتهای یمنی (ش ۱۰۶۶۱)

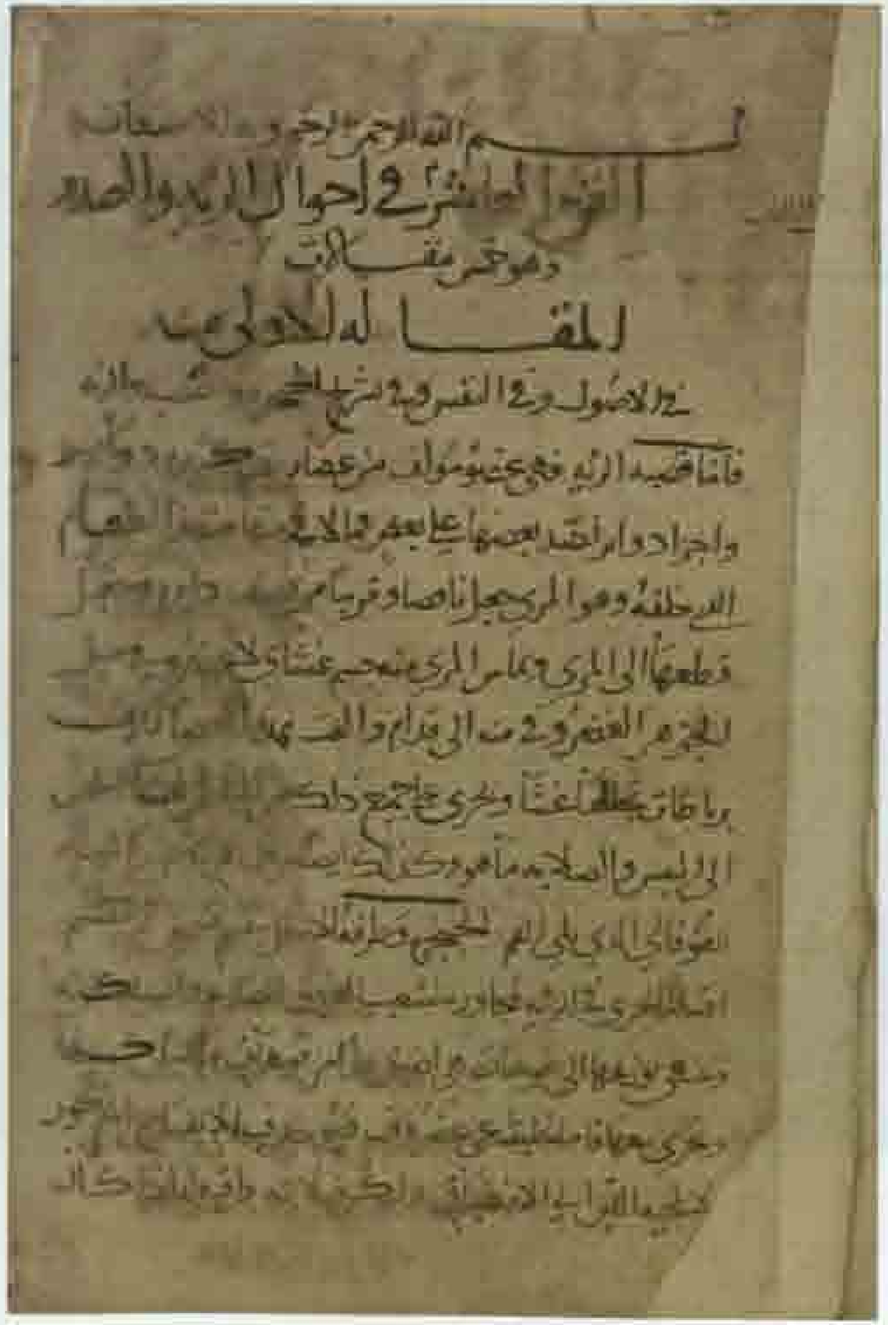
دو صفحه آخر البحر الزخار با یادداشت سماع قرائت (ش ۱۰۶۶۲)

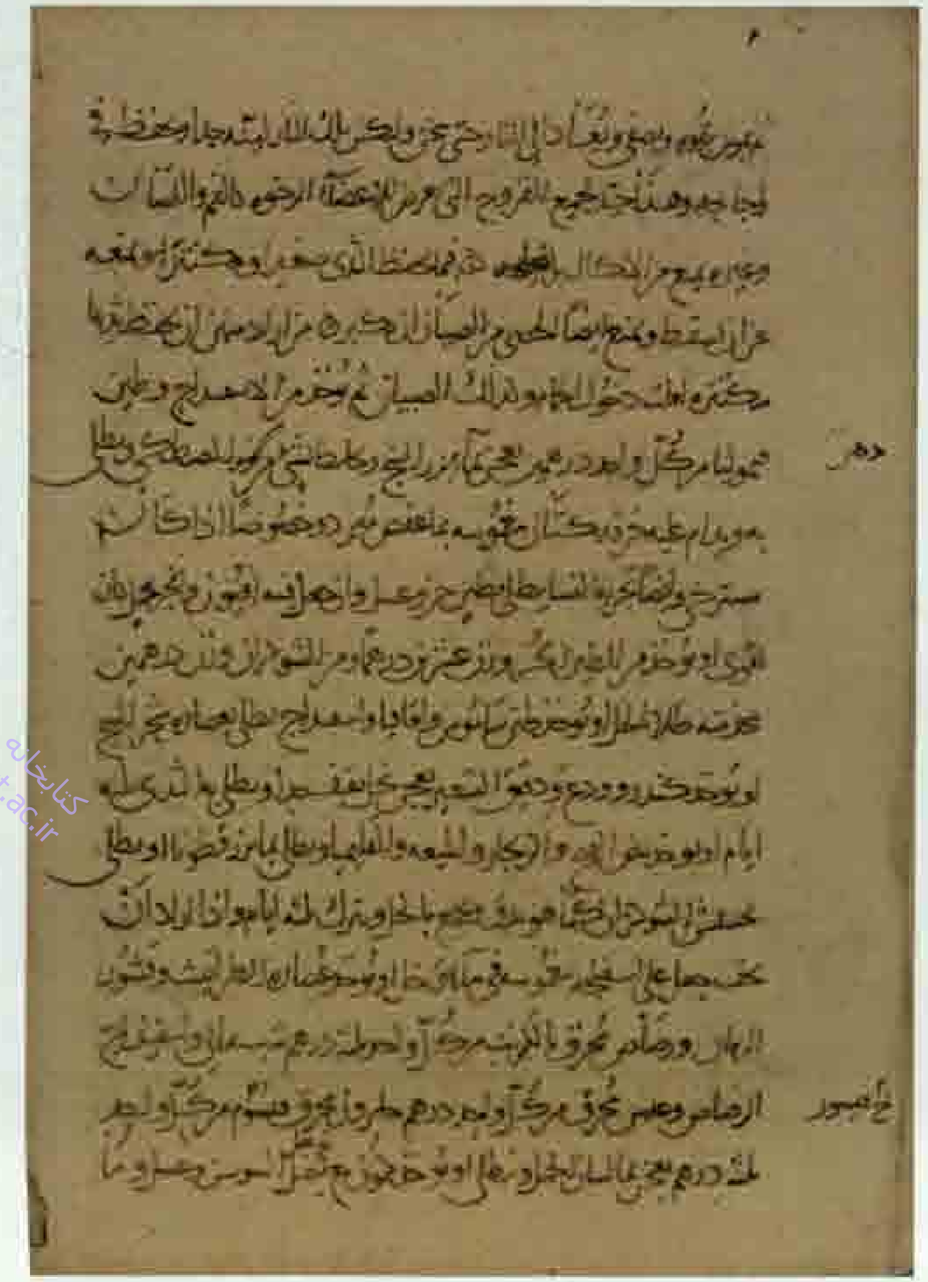
دو صفحه آخر البحر الزخار با یادداشت سماع قرائت (ش ۱۰۶۶۲)

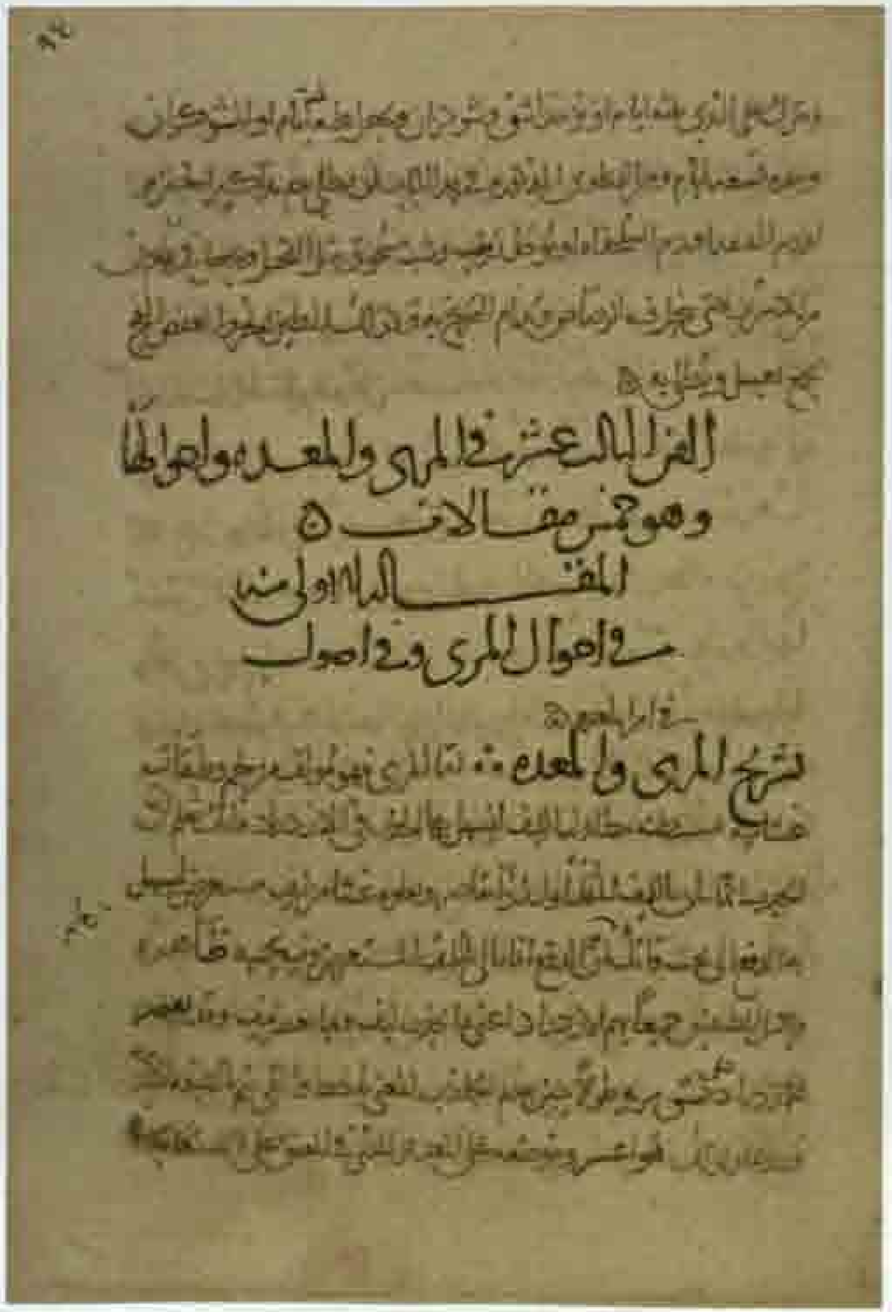
اجازه قرائت حسین بن محمدعلی نیشابوری مکی در ۱۰۶۲ق (ش ۱۰۶۶۸)

صفحه اول القانون، اوائل سده ۶ق (ش ۱۰۶۷۲)

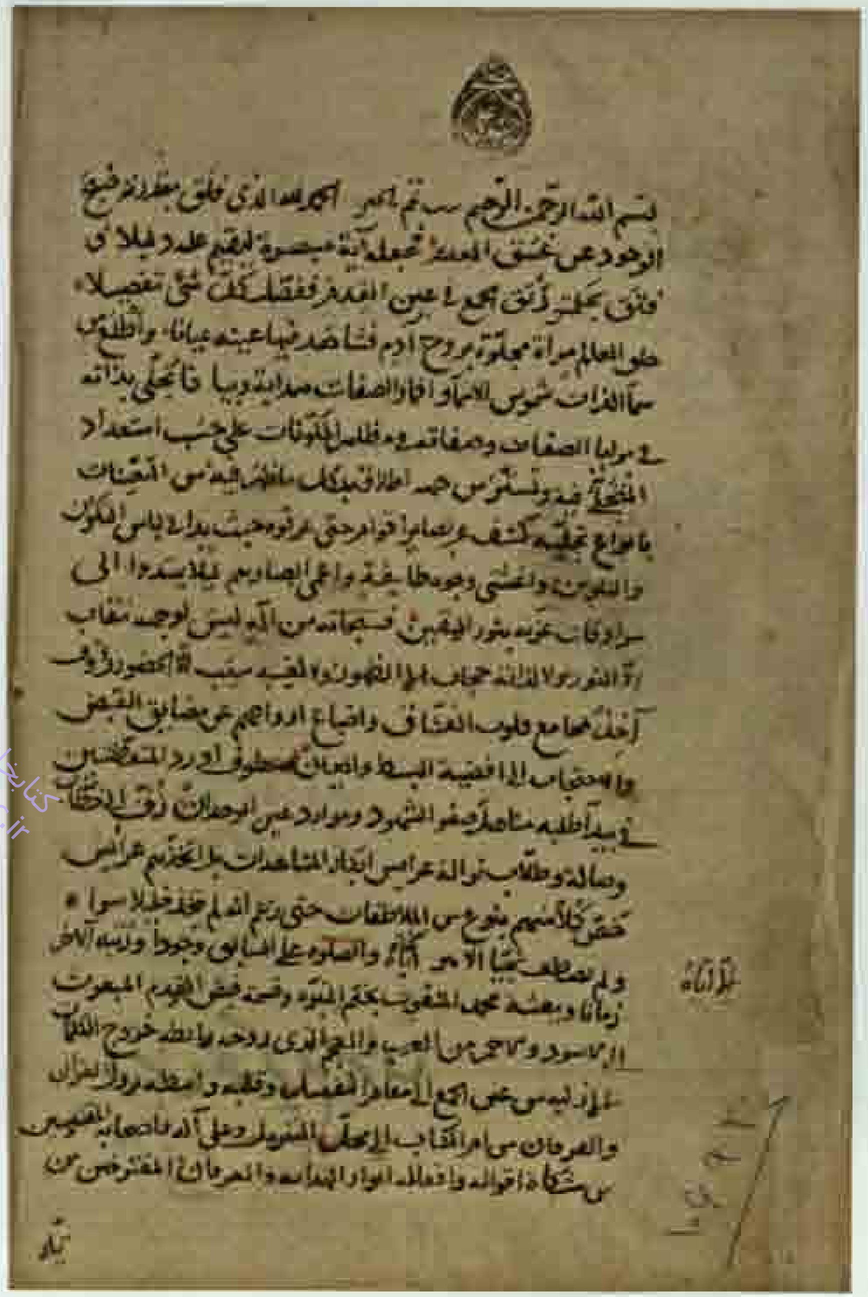
دو صفحه از القانون، اوائل سده ۶ه‍(ش ۱۰۶۷۲)

الفن الثالث عشر في المري والمعدة وأحوالها
وهو خمس مقالات
المقالة الأولى
في أحوال المري وفي أصول

شرح المري والمعدة

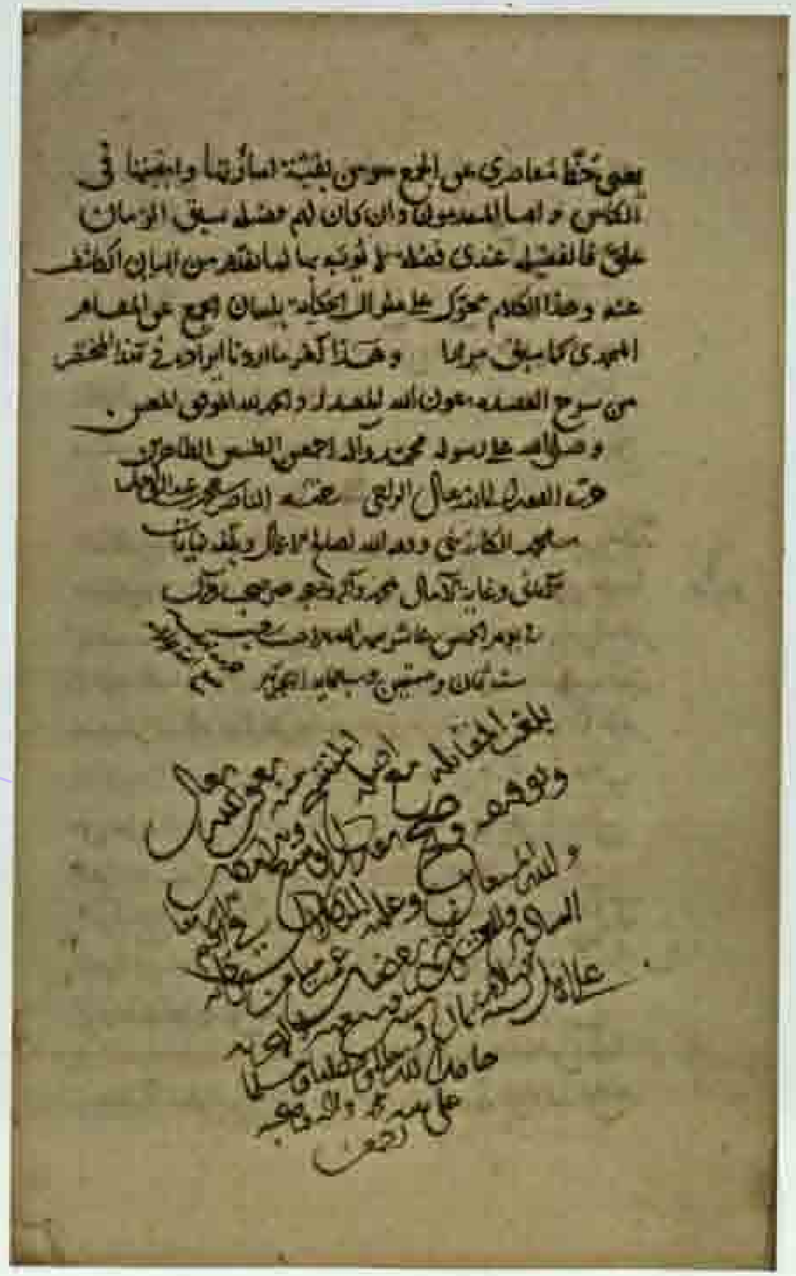
دو صفحه از القانون، اوائل سده ۶ه‍(ش ۱۰۶۷۲)

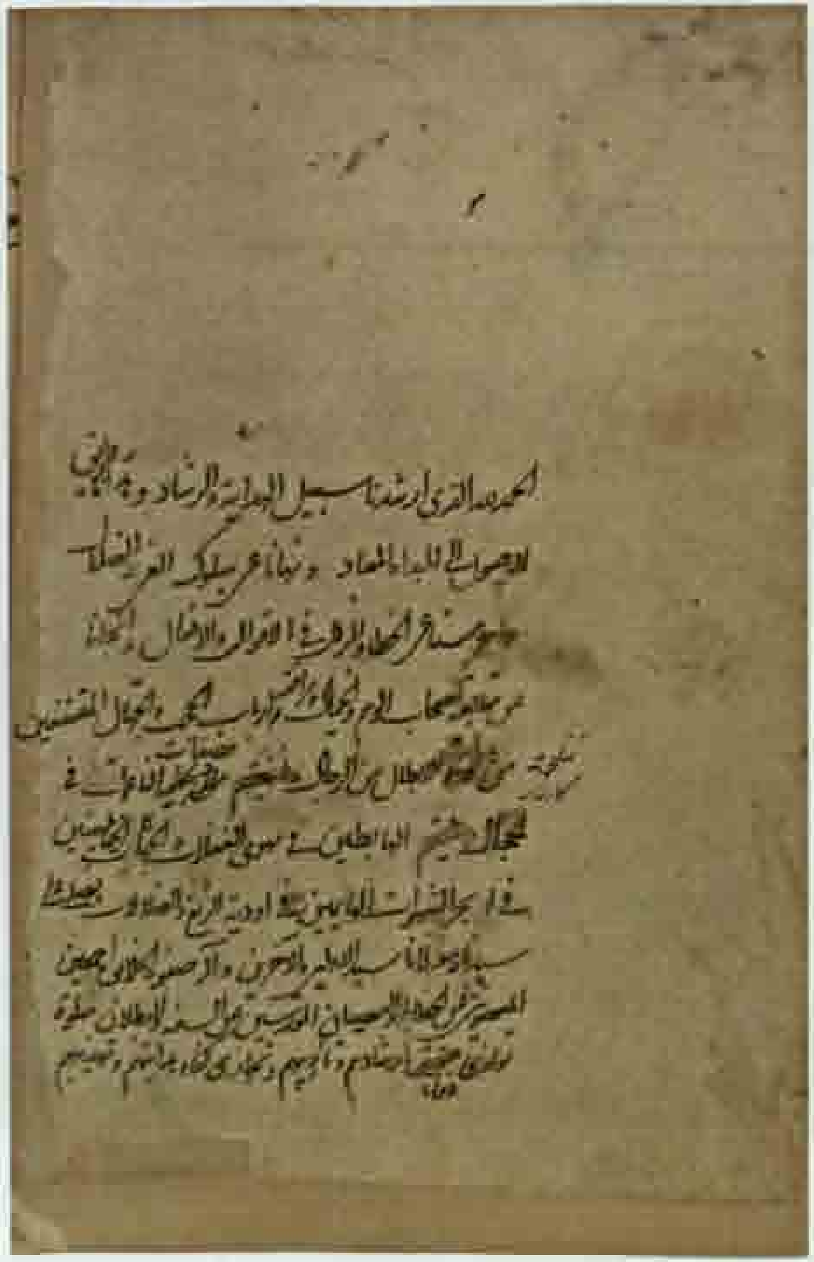
صفحه اول کشف الوجوه الغر لمعانی نظم الدر، در ۷۶۸ق (ش ۱۰۶۹۲)

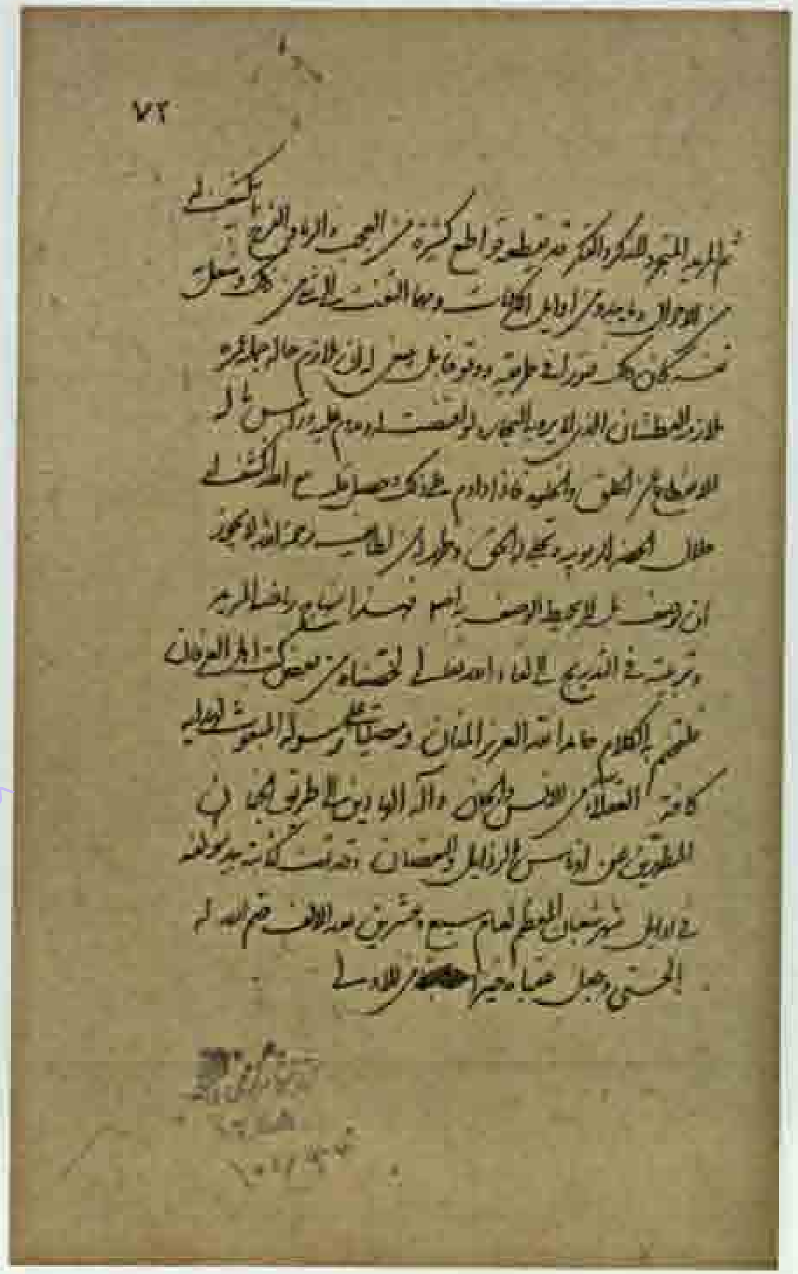
صفحه‌ای از کشف الوجوه الغر لمعانی نظم الدر، در ۷۶۸ق (ش ۱۰۶۹۲)

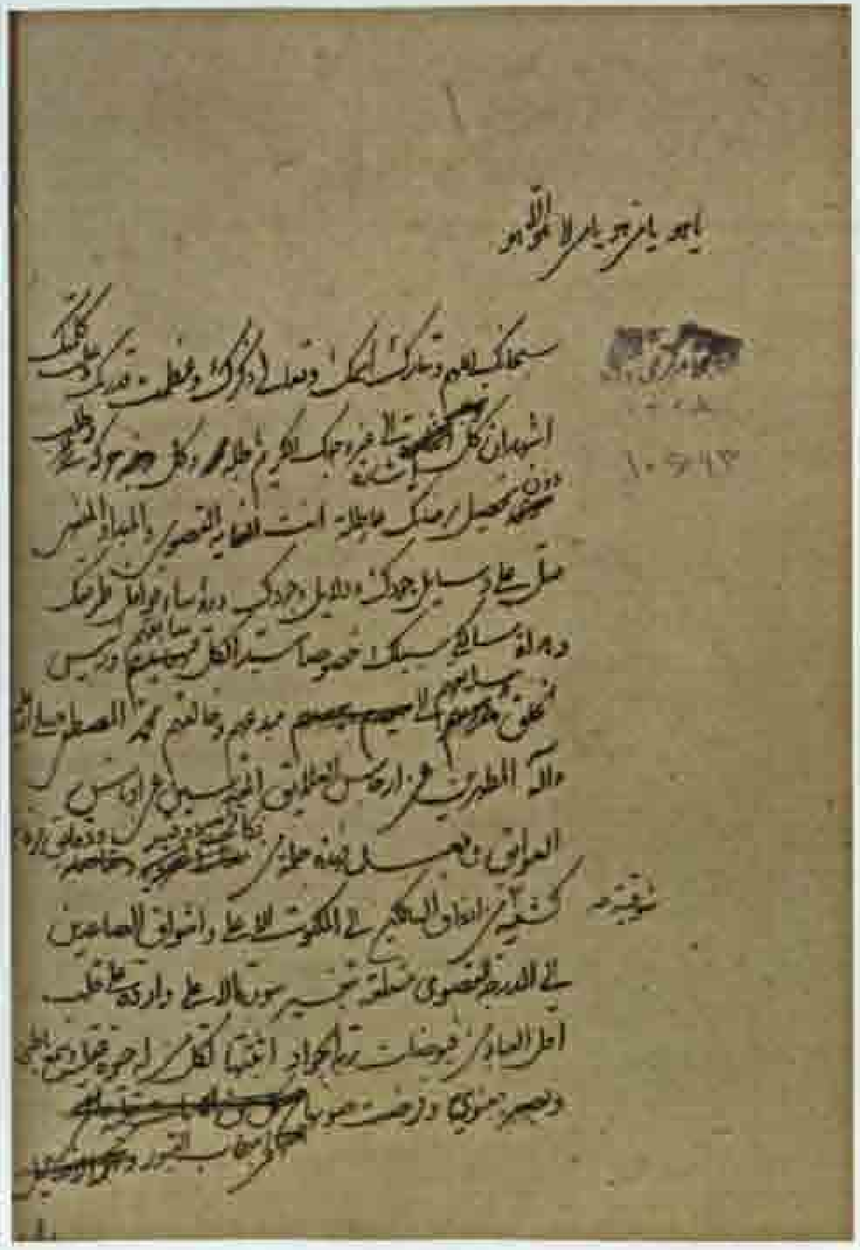
صفحه آخر کشف الوجوه الغر لمعانی نظم الدر، در ۷۶۸ق (ش ۱۰۶۹۲)

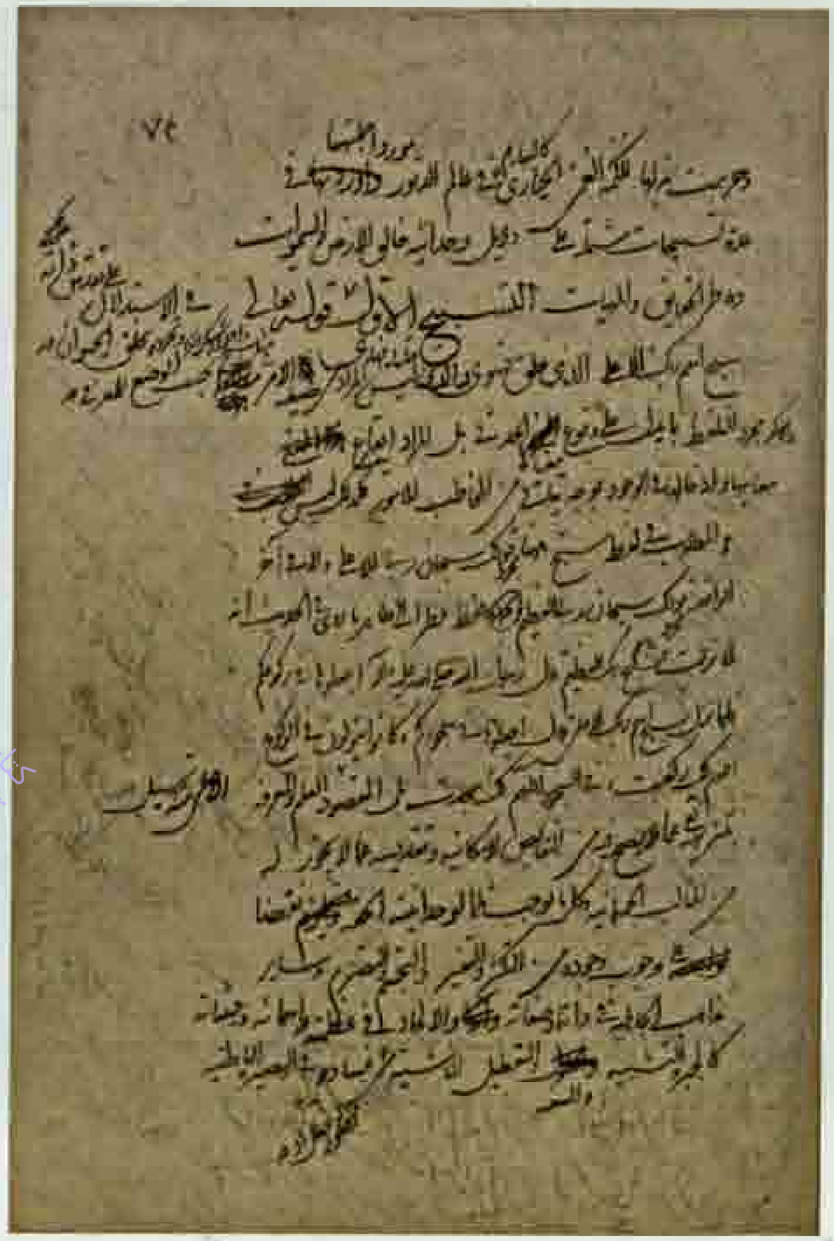
صفحه اول کسر الاصنام الجاهلیة، به خط ملاصدرا (ش ۱۰۶۹۳)

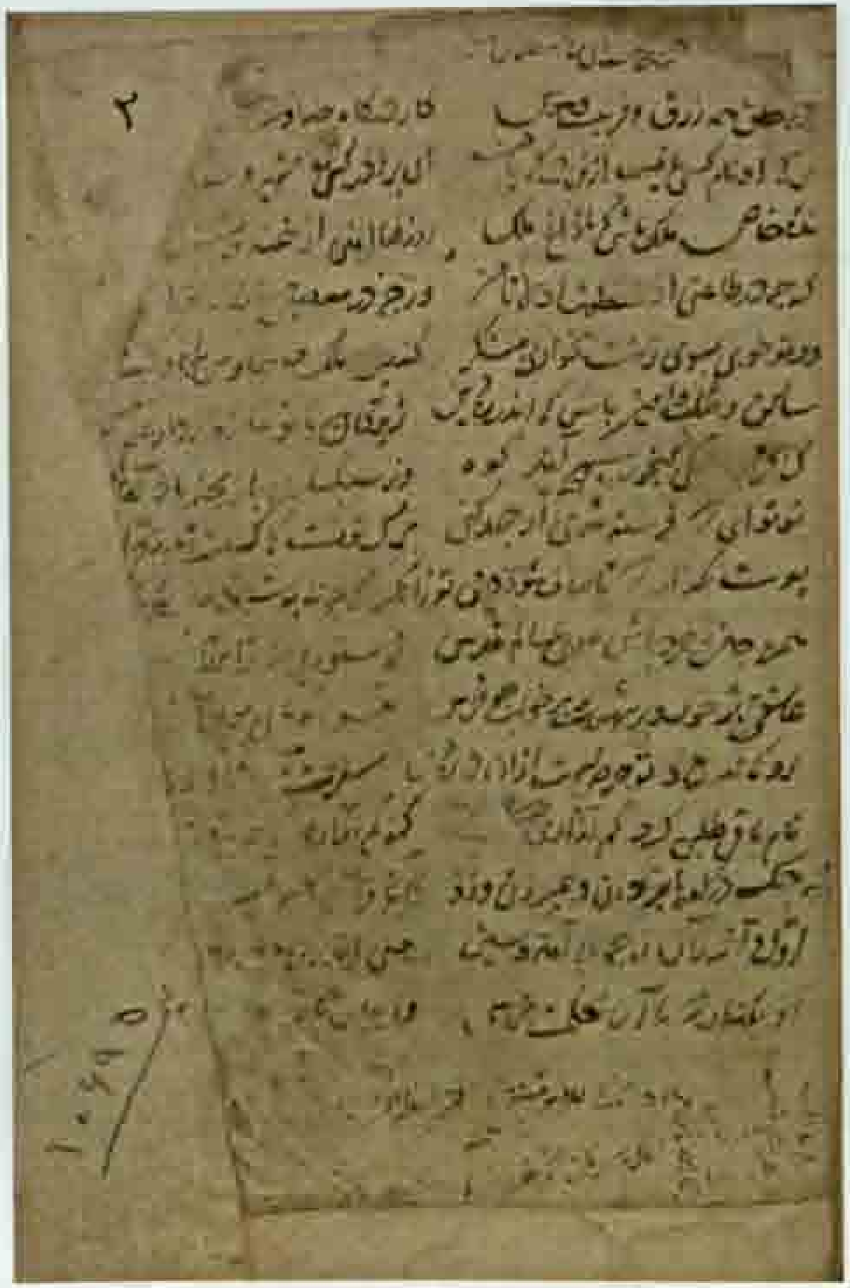
صفحه آخر کسر الاصنام الجاهلیة، به خط ملاصدرا (ش ۱۰۶۹۳)

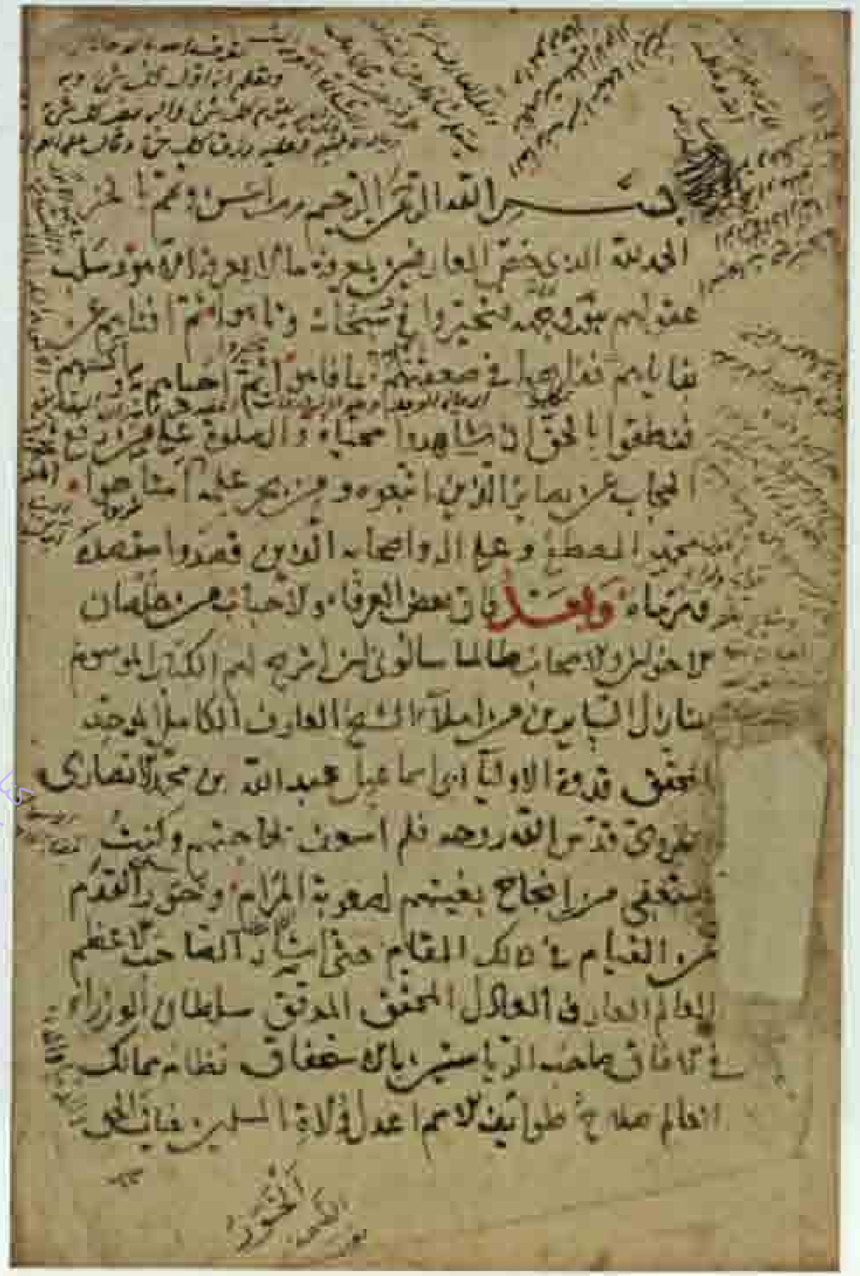
صفحه اول تفسیر سورة الاعلی، به خط ملاصدرا (ش ۱۰۶۹۳)

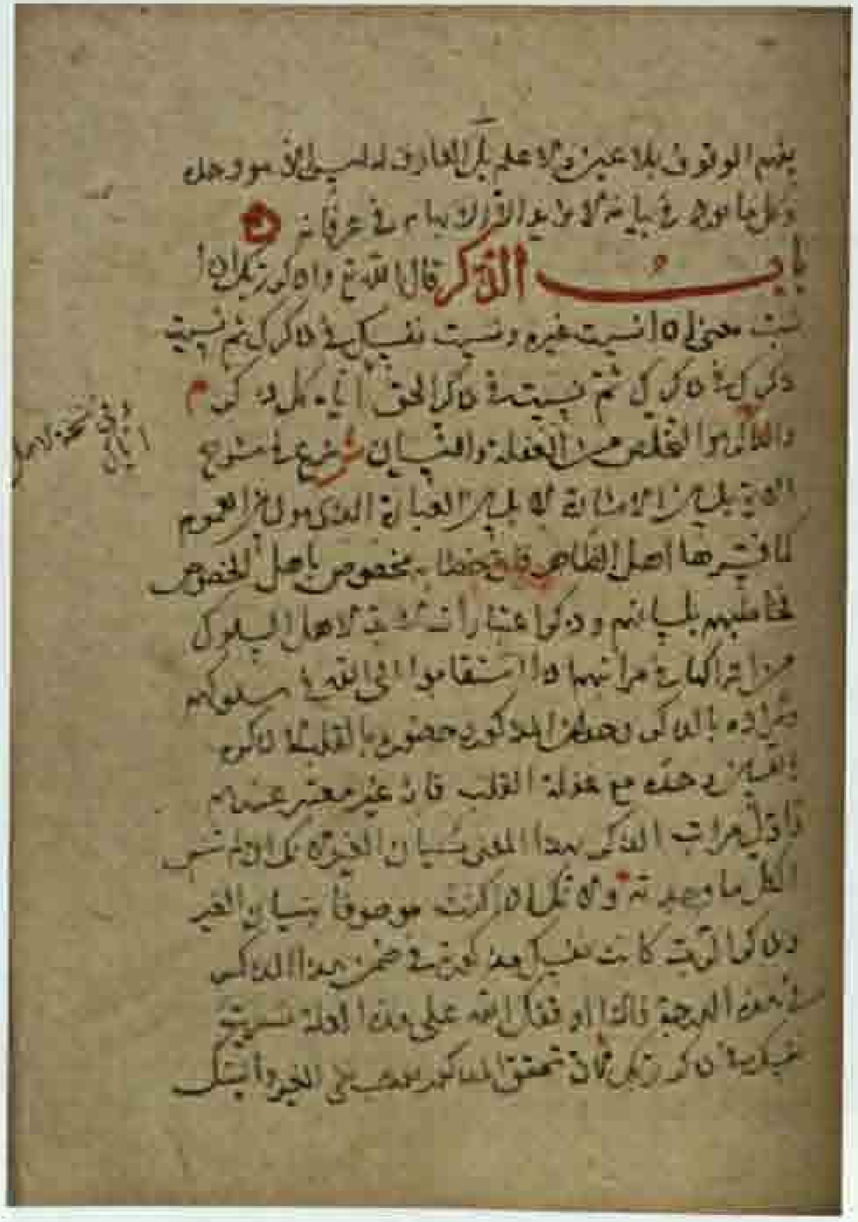
صفحه دوم تفسیر سورة الاعلی، به خط ملاصدرا (ش ۱۰۶۹۳)

قصیده سنایی در آغاز شرح منازل السائرین، ۷۴۷ق (ش ۱۰۶۹۵)

صفحه آغاز شرح منازل السائرین، ۷۴۷ق (ش ۱۰۶۹۵)

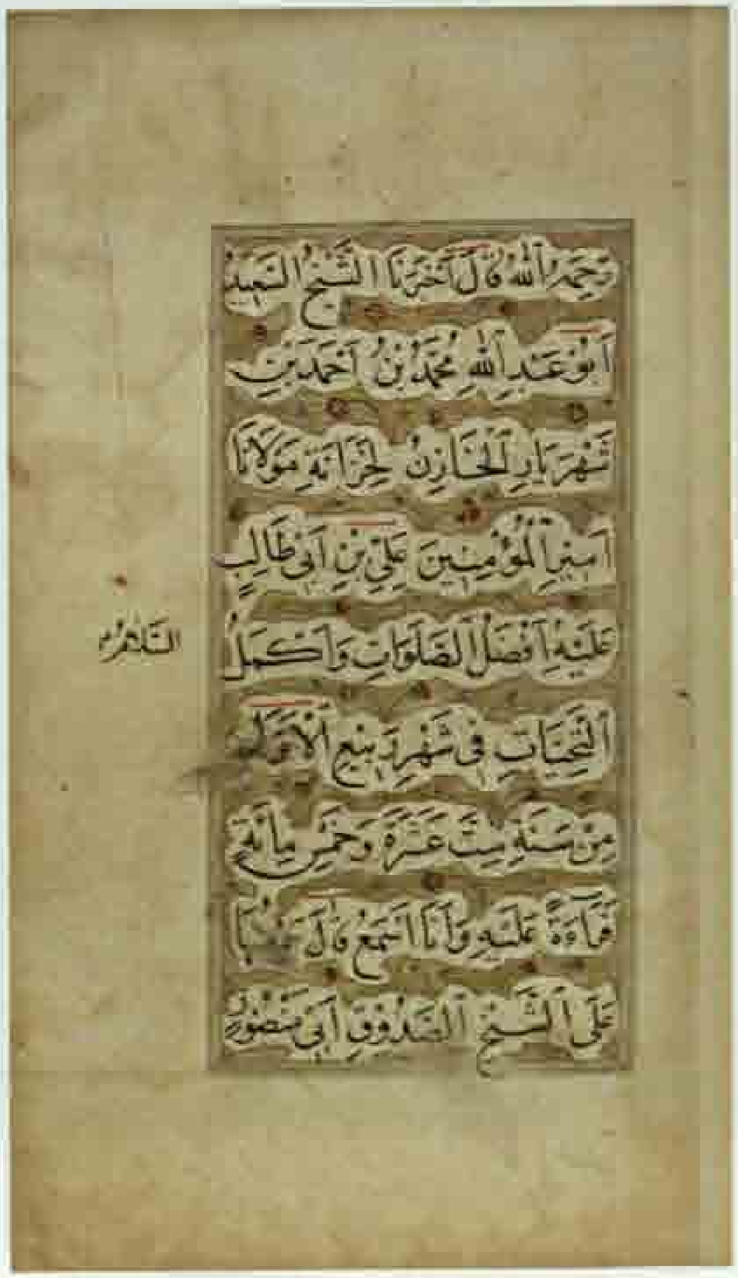
صفحه‌ای از شرح منازل السائرین، ۷۴۷ق (ش ۱۰۶۹۵)

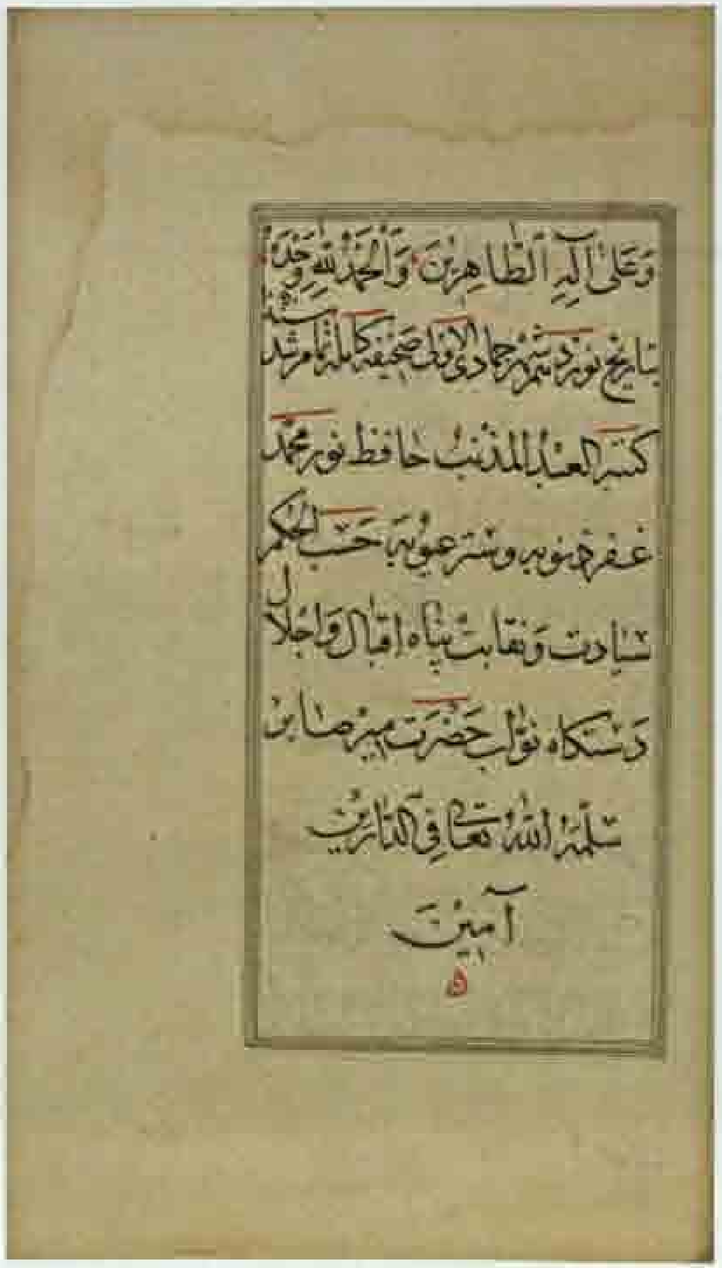
صفحه آخر شرح منازل السائرین، ۷۴۷ق (ش ۱۰۶۹۵)

بسم الله الرحمن الرحيم
... السيد الأجل نجم الدين
بهاء الشرف أبو الحسن محمد بن
الحسن بن أحمد بن علي بن محمد بن
عمر بن يحيى العلوي الحسيني

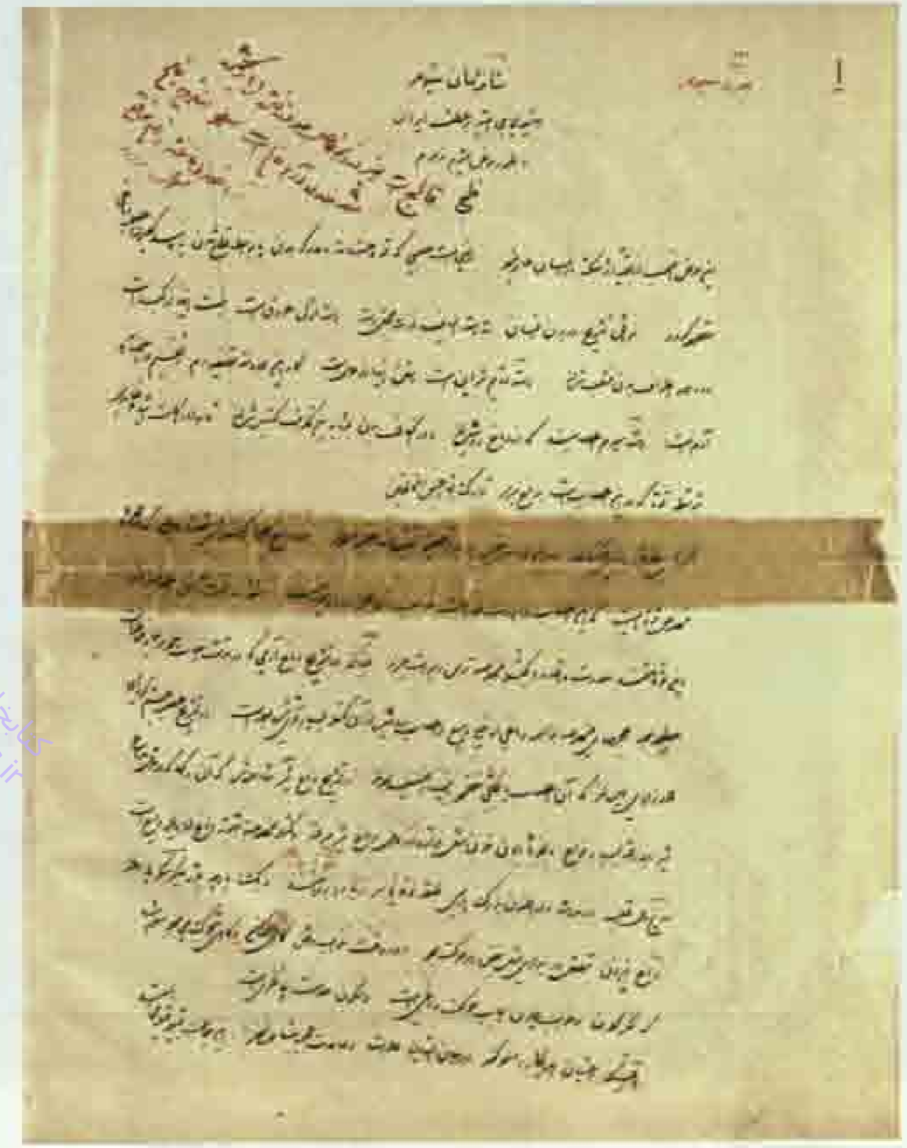
دو صفحه اول الصحیفة السجادیة، ۱۰۵۰ق (ش ۱۰۷۱۶)

رحمه الله قال أخبرنا الشيخ السعيد
أبو عبد الله محمد بن أحمد بن
شهريار الخازن لخزانة مولانا
أمير المؤمنين علي بن أبي طالب
عليه أفضل الصلوات وأكمل
التحيات في شهر ربيع الأول
من سنة ست عشرة وخمس مائة
قراءة عليه وأنا أسمع قال سمعتها
على الشيخ الصدوق أبي منصور

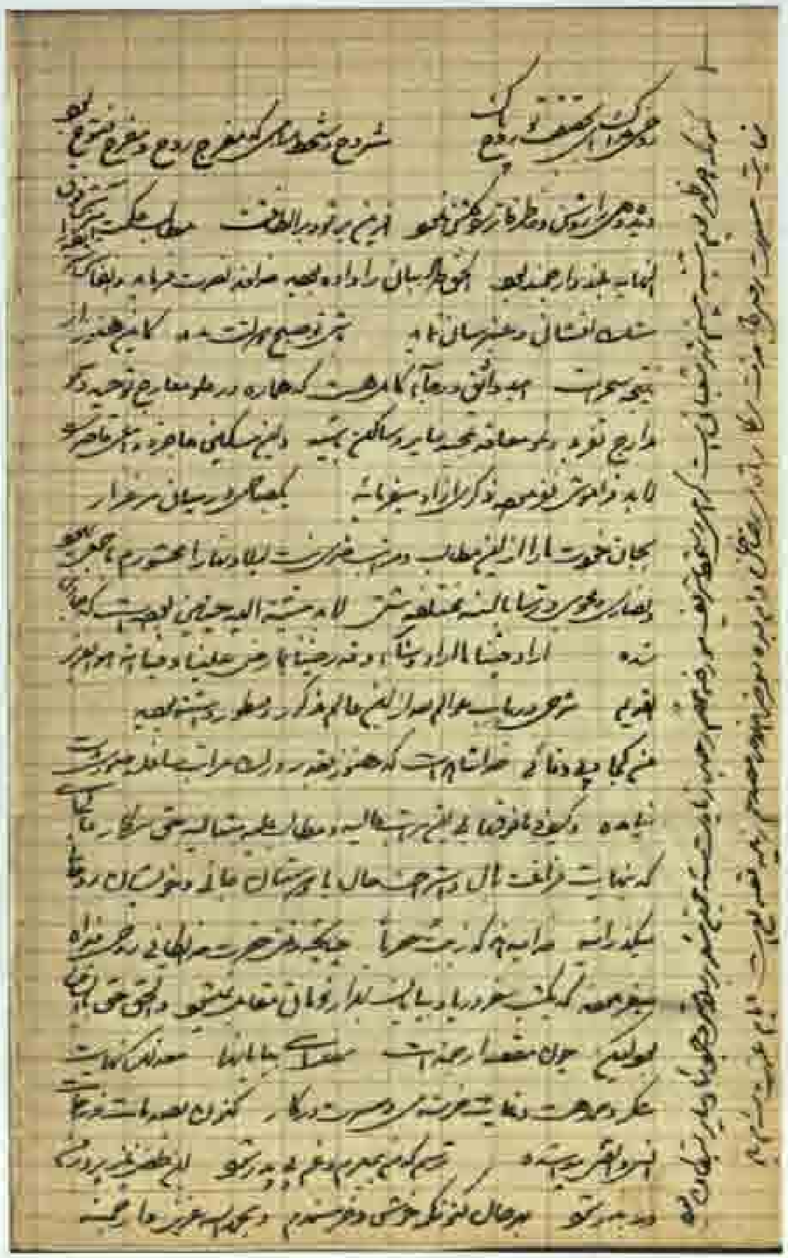
دو صفحه اول الصحیفة السجادیة، ۱۰۵۰ق (ش ۱۰۷۱۶)

وعلى آله الطاهرين والحمد لله وحده
بتاریخ نوزدهم شهر جمادی الاولی سنه ... صحیفه کامله تمام شد
کتبه العبد المذنب حافظ نور محمد
غفر ذنوبه وستر عیوبه حسب الحکم
سیادت ونقابت پناه اقبال واجلال
دستگاه نواب حضرت میرصاحب
سلمه الله تعالی فی الدارین
آمین
۵

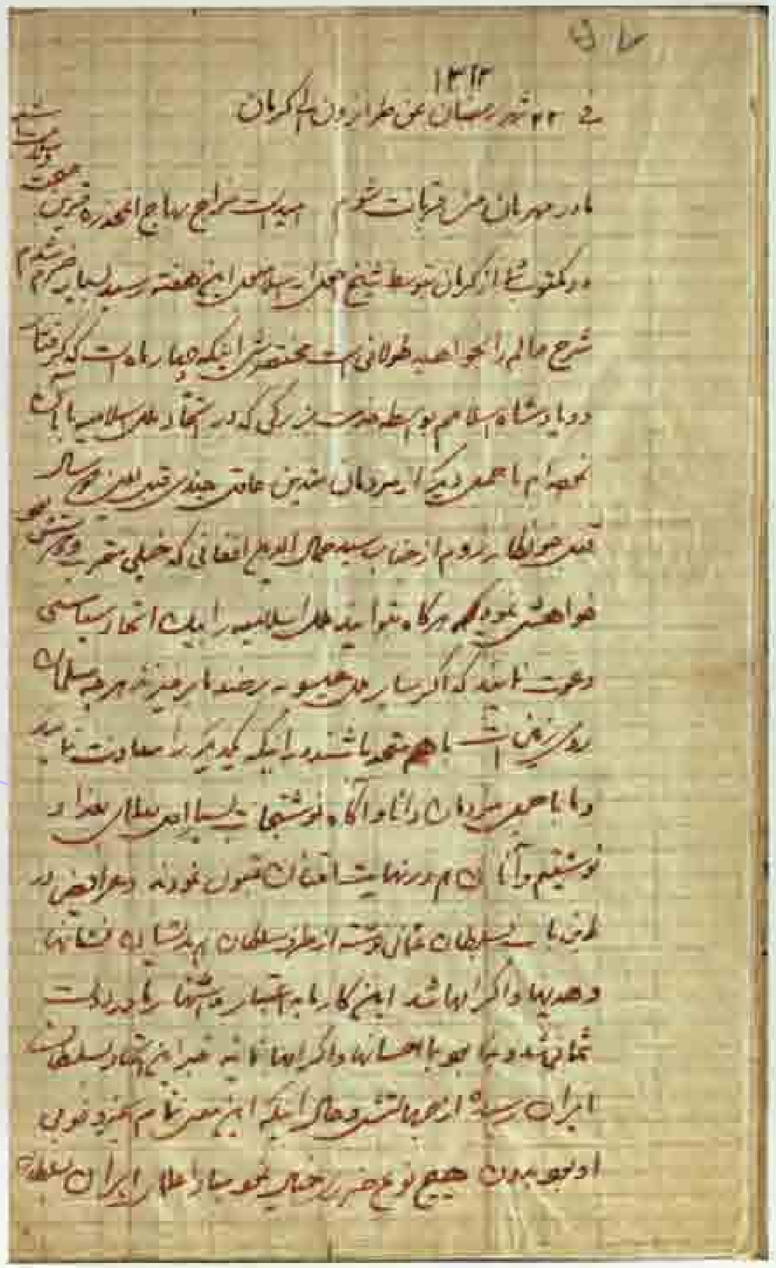
صفحه آخر الصحیفة السجادیة، ۱۰۵۰ق (ش ۱۰۷۱۶)

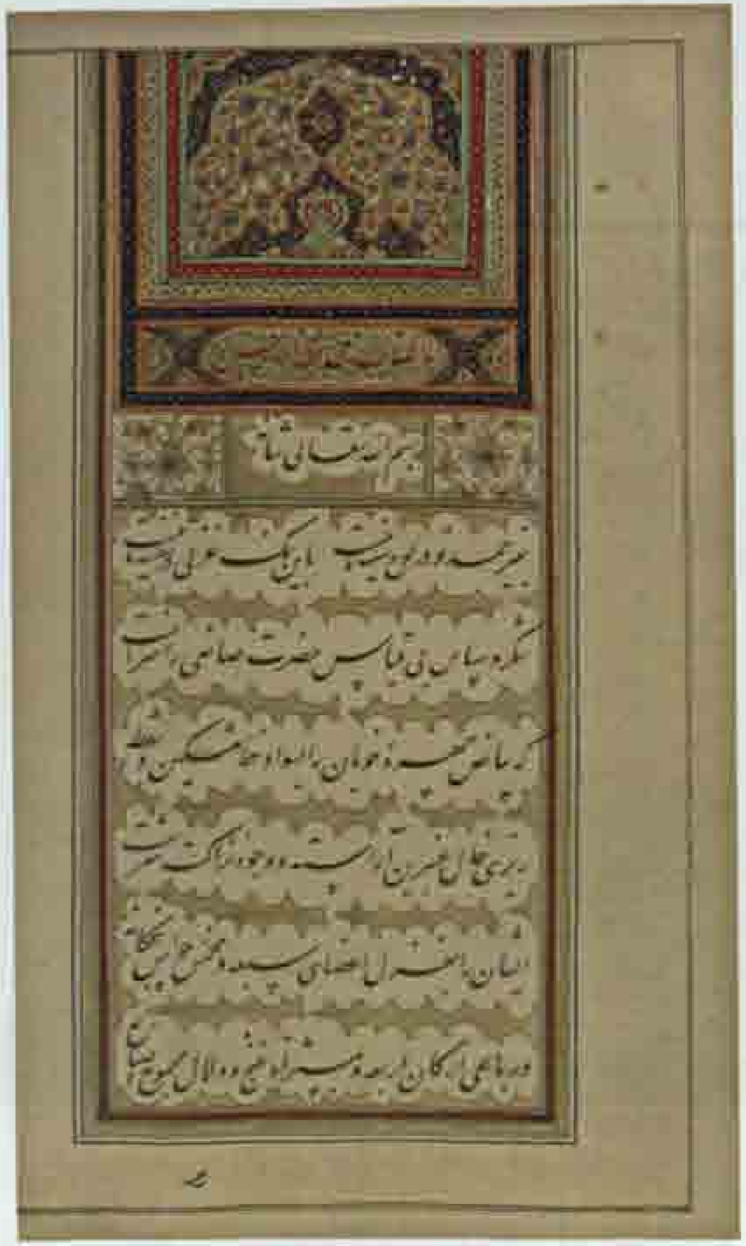
صفحه اول شانزمان ایران با دستخط میرزا آقا خان کرمانی (ش ۱۰۷۳۶)

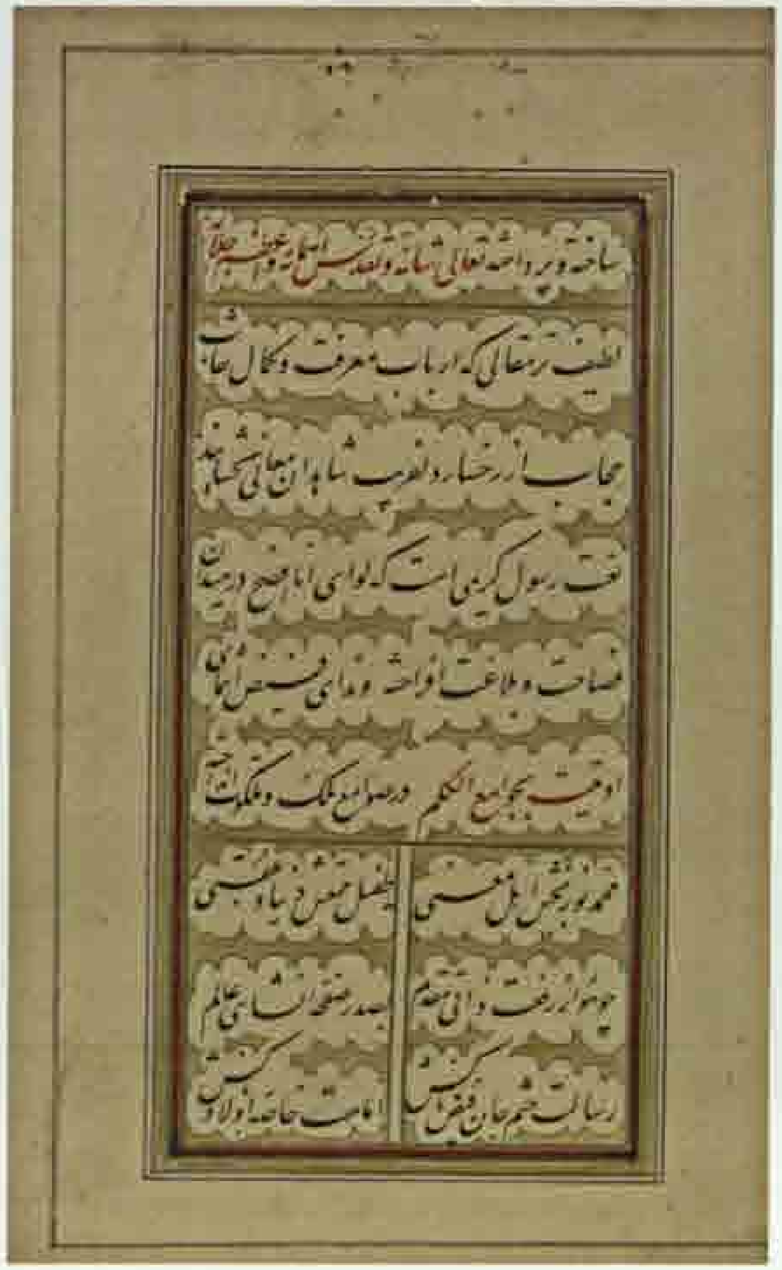
دو صفحه از نامه‌های شیخ احمد روحی به خط خودش (ش ۱۰۷۴۱)

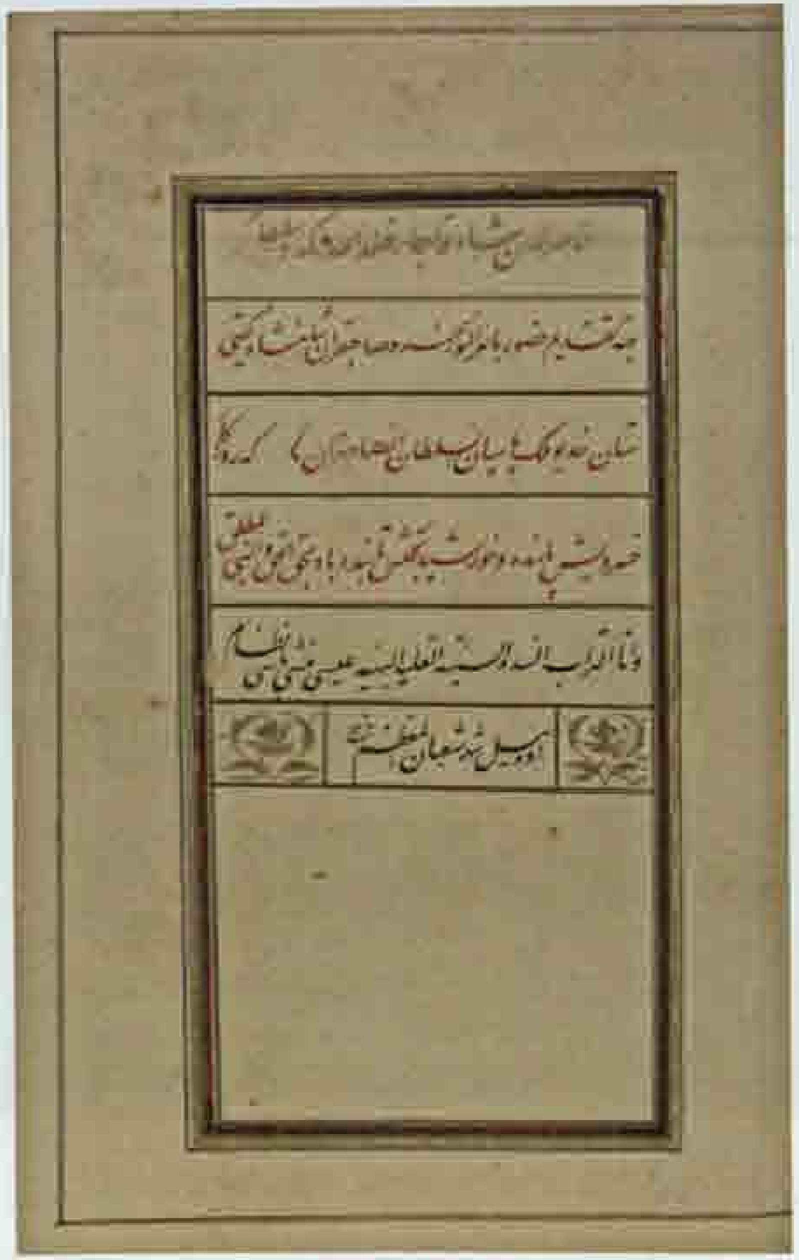
دو صفحه از نامه‌های شیخ احمد روحی به خط خودش (ش ۱۰۷۴۱)

دو صفحه اول حدیقة الانس به خط مؤلف (ش ۱۰۷۶۱)

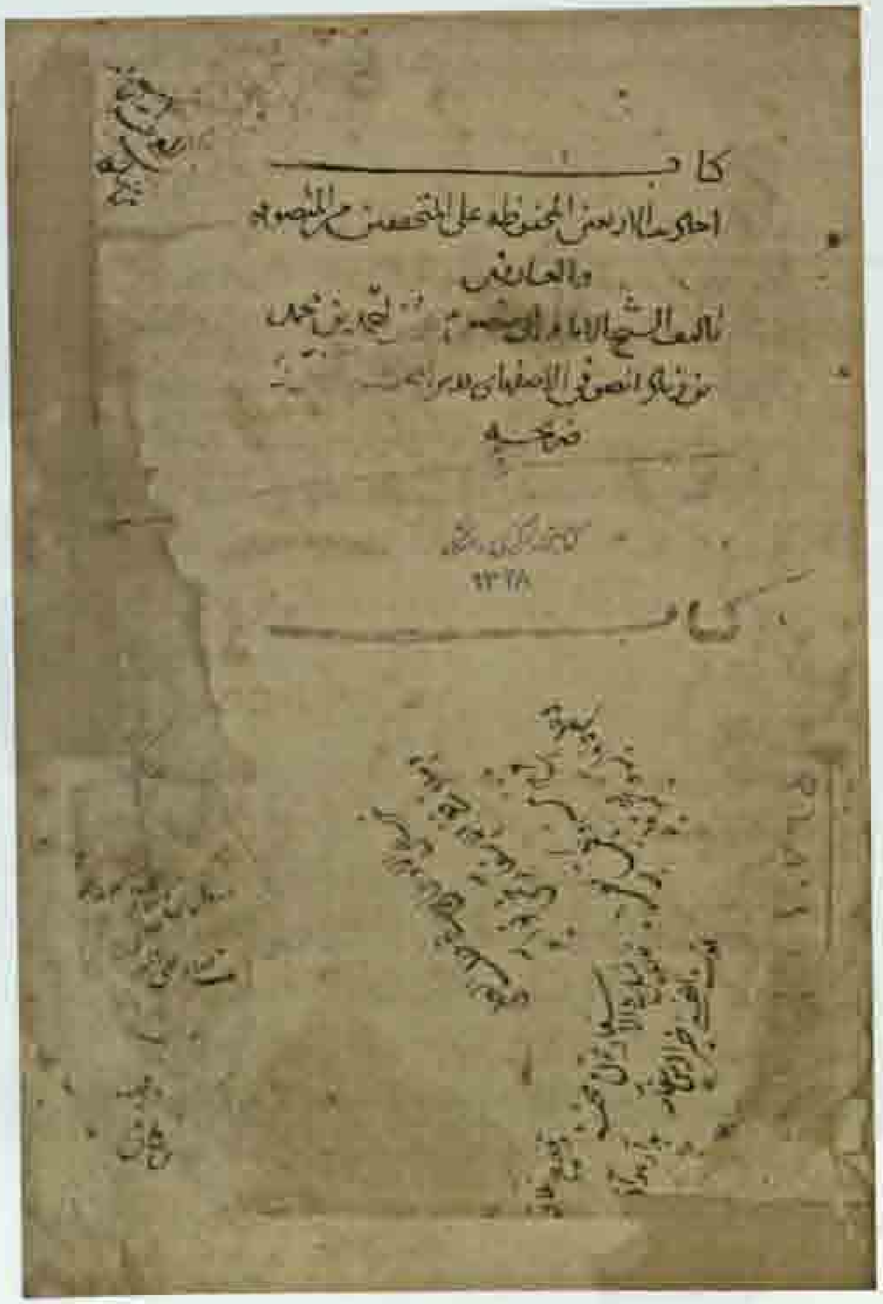
دو صفحه اول حدیقة الانس به خط مؤلف (ش ۱۰۷۶۱)

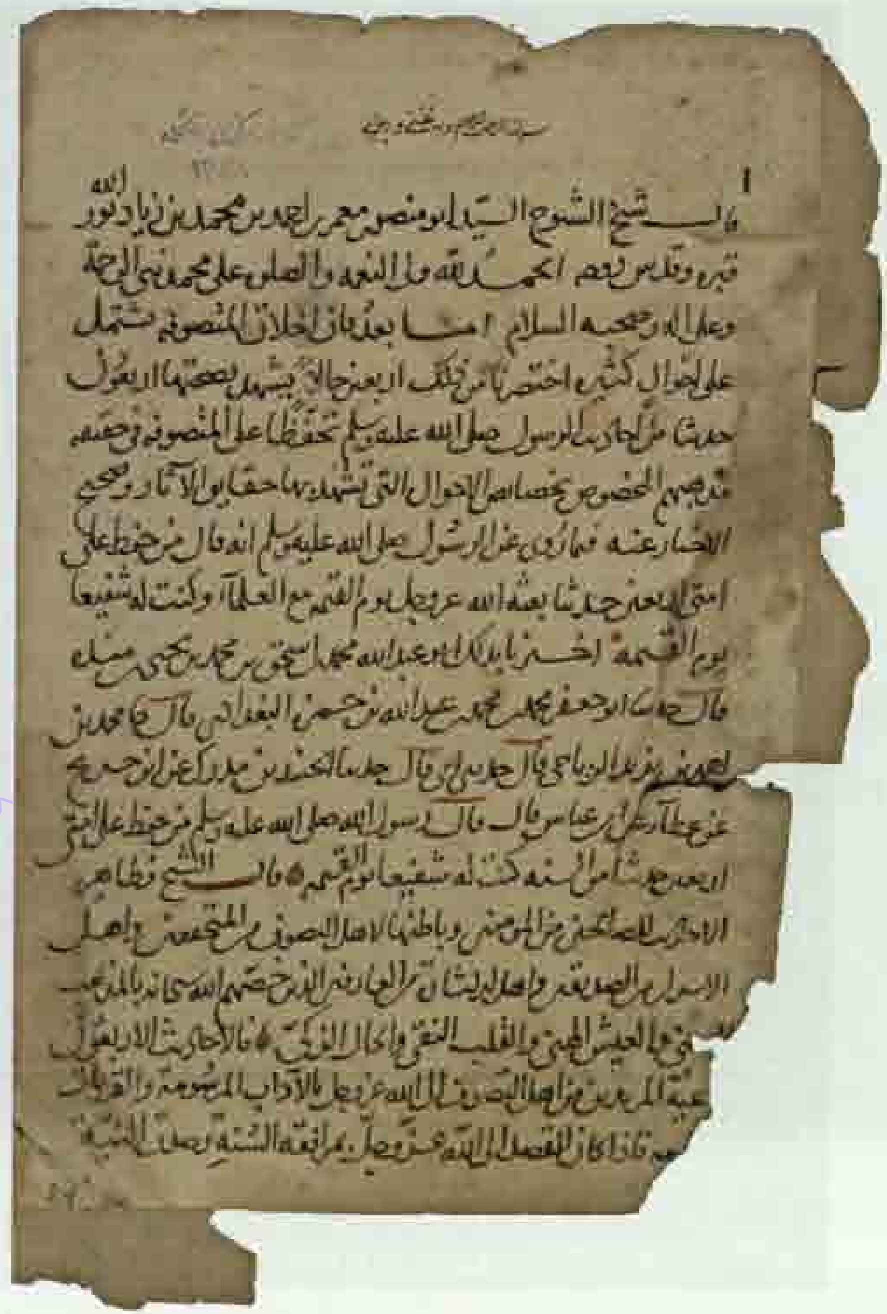
صفحه آخر حدیقة الانس به خط مؤلف (ش ۱۰۷۶۱)

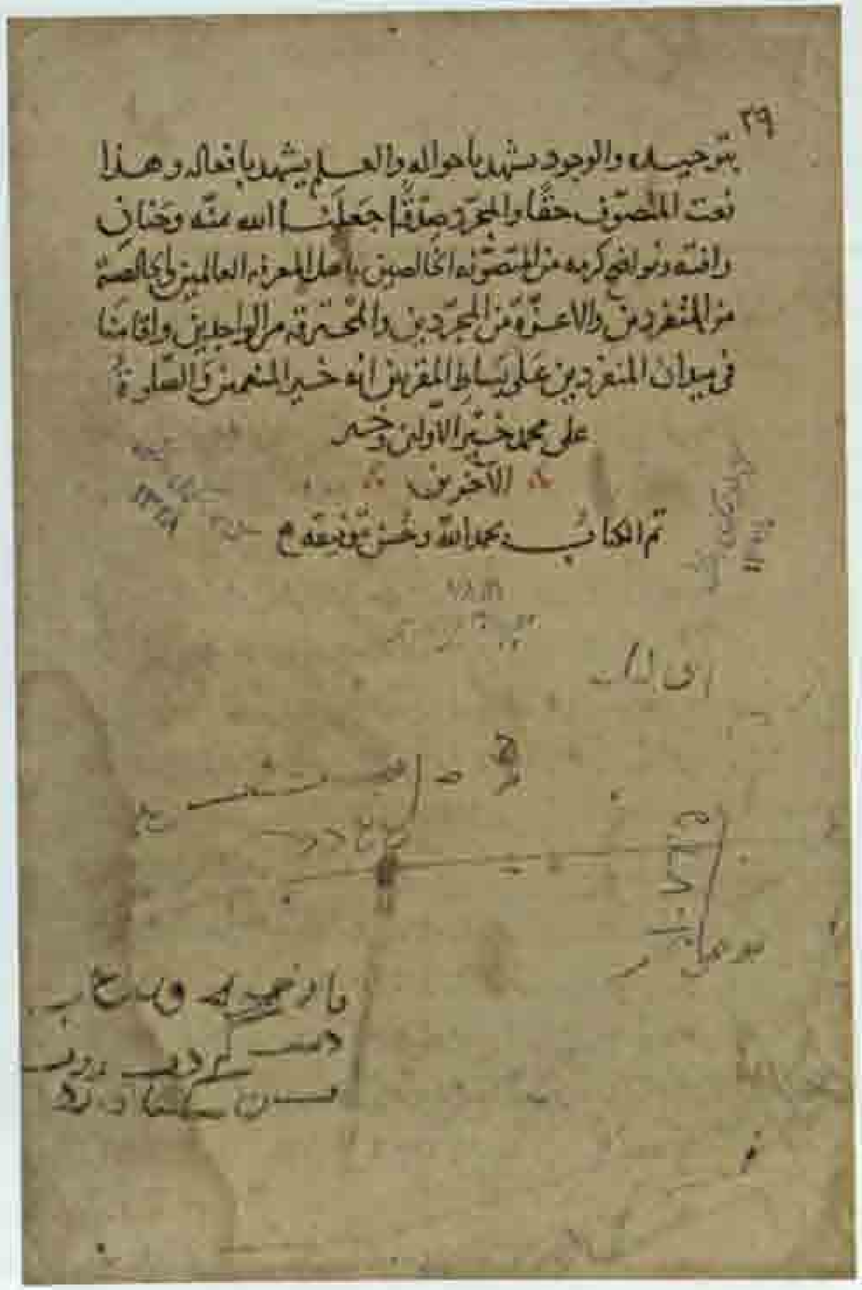
صفحه اول الصحیفة السجادیة (ش ۱۰۷۵۴)

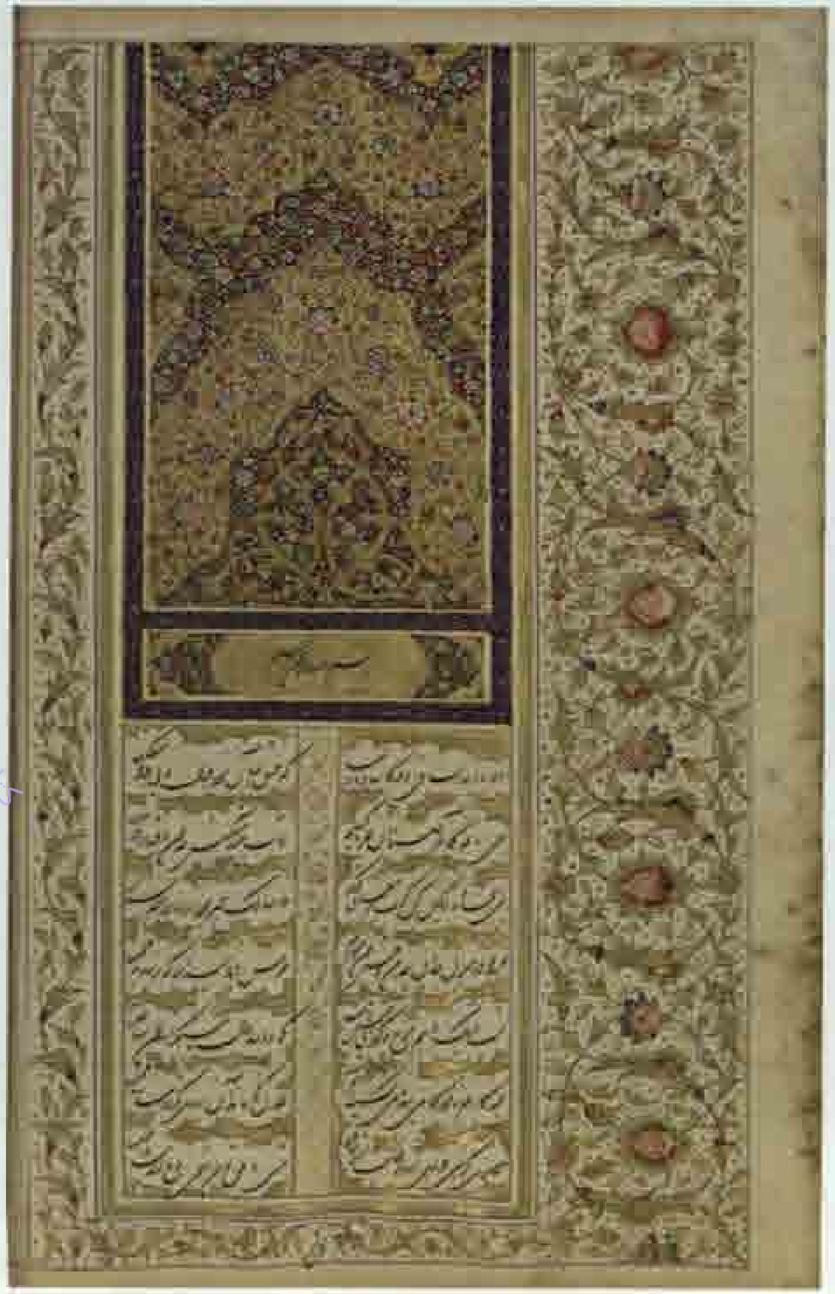
صفحه عنوان کتاب احادیث الاربعین معمر صوفی اصفهانی، سده ۷ه (ش ۱۰۷۶۵)

صفحه اول کتاب احادیث الاربعین معمر صوفی اصفهانی، سده ۷ق (ش ۱۰۷۶۵)

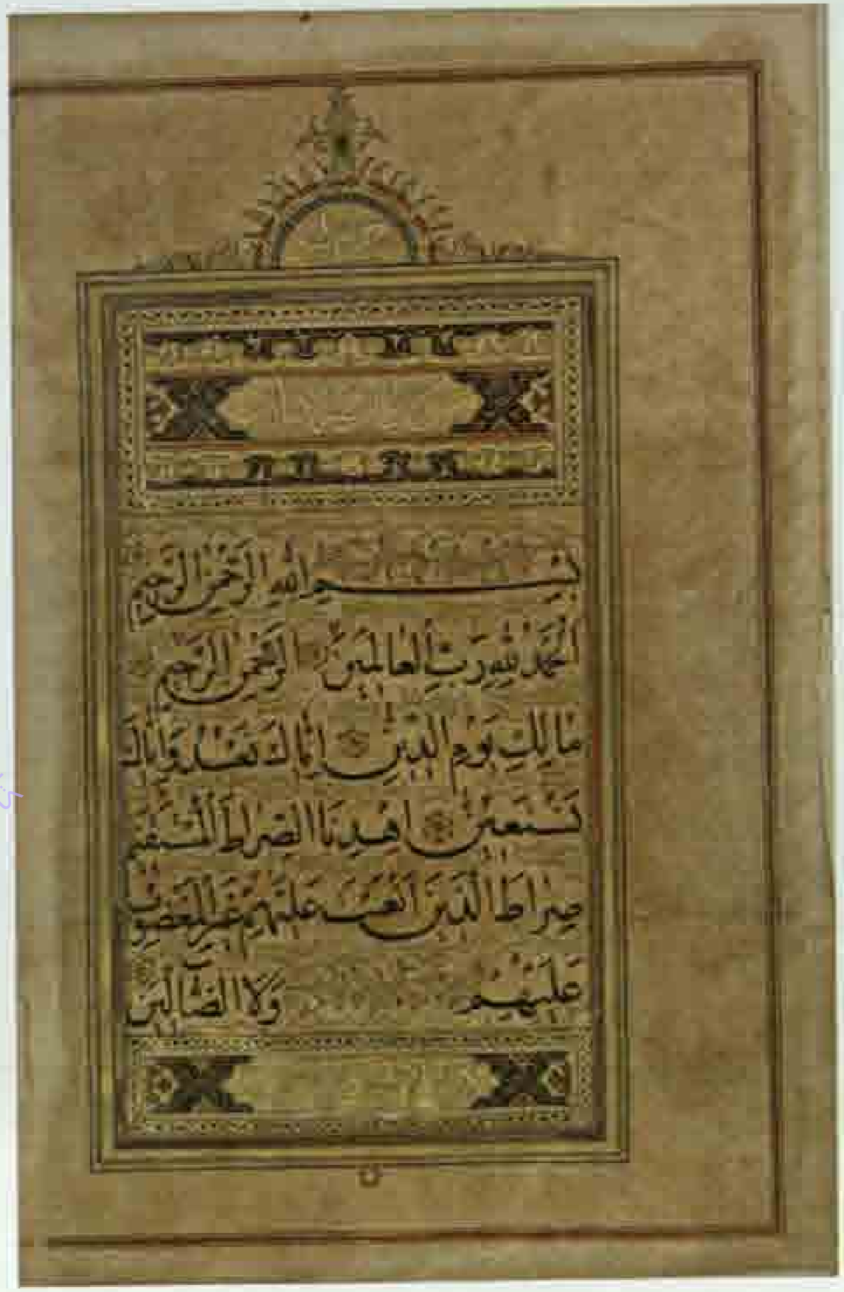
صفحه آخر کتاب احادیث الاربعین معمر صوفی اصفهانی، سده ۷ق (ش ۱۰۷۶۵)

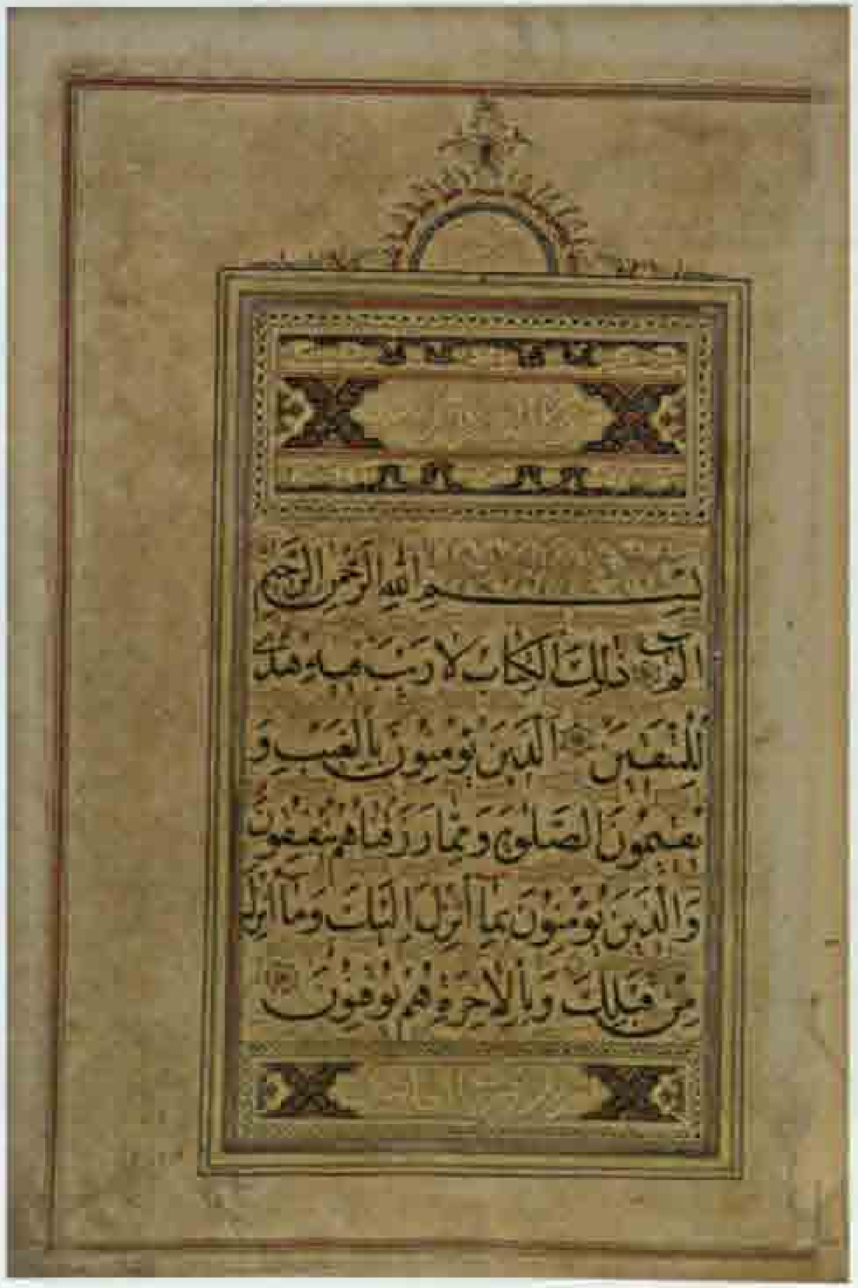
سرلوح آغاز دیوان حافظ (ش ۱۰۷۶۷)

صفحه آخر قرآن، به خط زین‌العابدین بن محمدعلی محلاتی (ش ۱۰۷۹۱)

دو صفحه اول قرآن، به خط زین‌العابدین بن محمدعلی محلاتی (ش ۱۰۷۹۰)

دو صفحه اول قرآن، به خط زین‌العابدین بن محمدعلی محلاتی (ش ۱۰۷۹۰)

صفحه آخر قرآن، به خط زین‌العابدین بن محمدعلی محلاتی (ش ۱۰۷۹۰)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

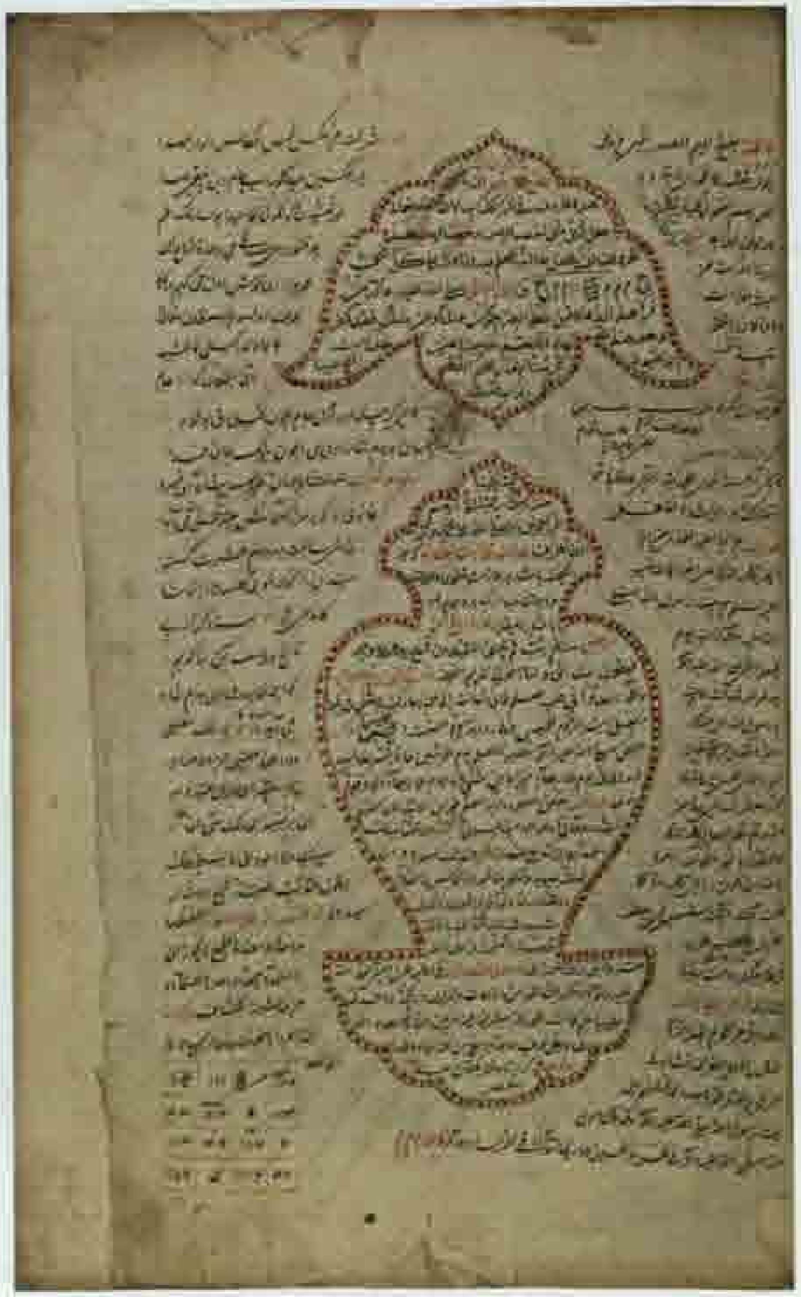
صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

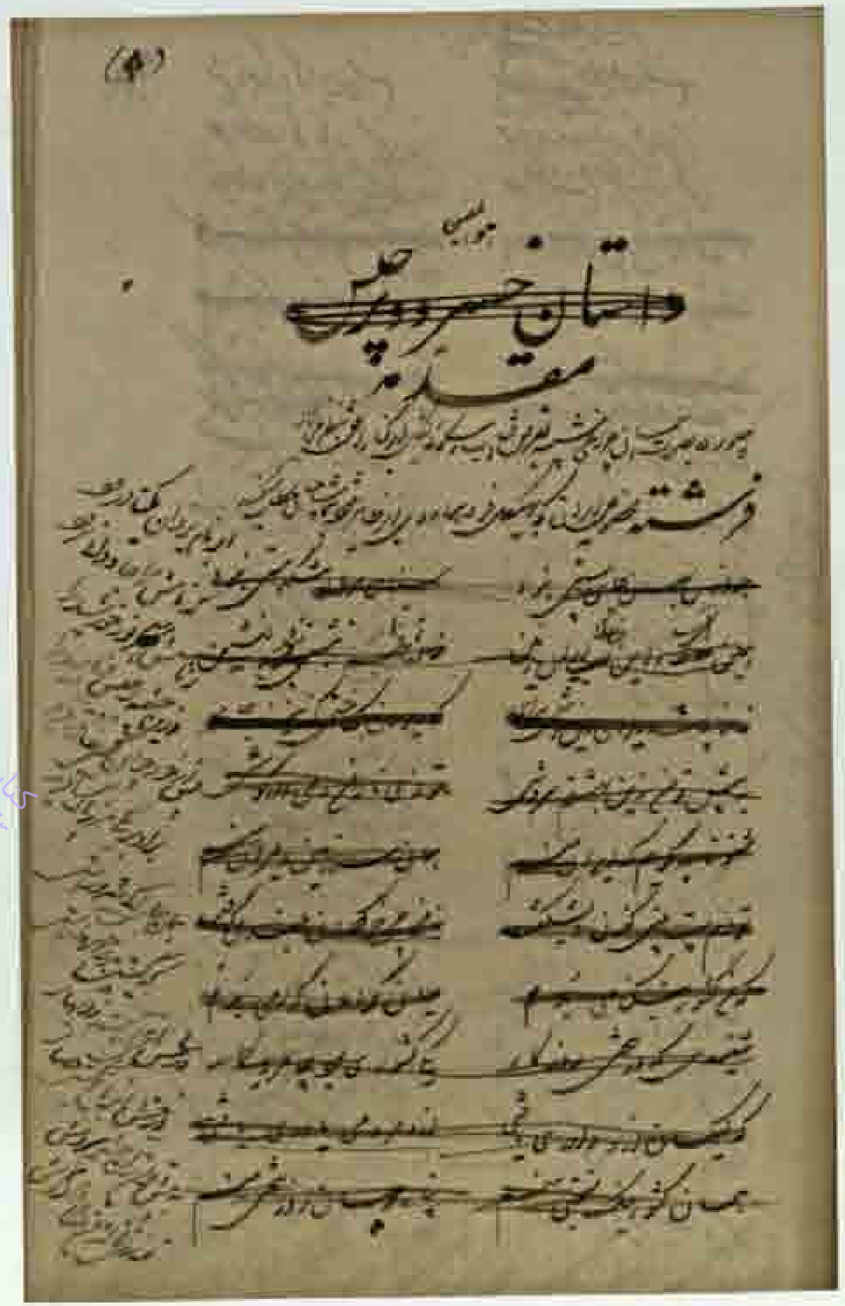
صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه‌ای از کشکول (ش ۱۰۸۶۶)

صفحه آغاز خسرو و برجیس به خط ابوالحسن فروغی (ش ۱۰۸۶۹)

صفحه اول کتاب دعا، مسکین قلندر تبریزی، به خط مؤلف (ش ۱۰۹۰۰)

صفحه آخر کتاب دعا، مسکین قلندر تبریزی، به خط مؤلف (ش ۱۰۹۰۰)

سرلوح دفتر سوم مثنوی معنوی (ش ۱۰۹۰۱)

سرلوح دفتر پنجم مثنوی معنوی (ش ۱۰۹۰۱)

سرلوح دفتر ششم مثنوی معنوی (ش ۱۰۹۰۱)

دو صفحه از کلیات عرفی شیرازی (ش ۱۰۹۰۲)

دو صفحه از کلیات عرفی شیرازی (ش ۱۰۹۰۲)

سرلوح کلیات عرفی شیرازی (ش ۱۰۹۰۲)

سرلوح کلیات عرفی شیرازی (ش ۱۰۹۰۲)

جلد فرهنگ جهانگیری (ش ۱۰۹۰۴)

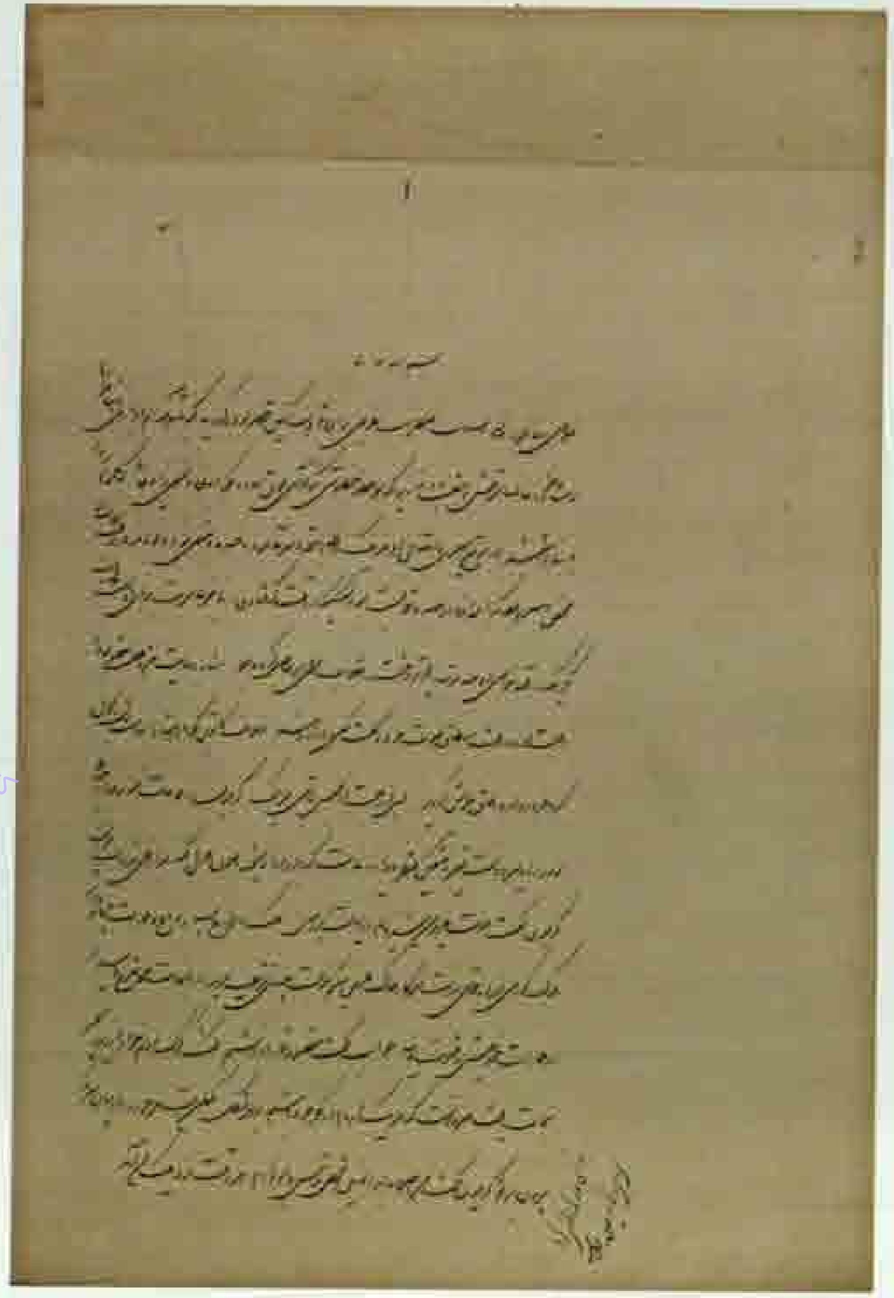
صفحه آغازین فرهنگ جهانگیری (ش ۱۰۹۰۴)

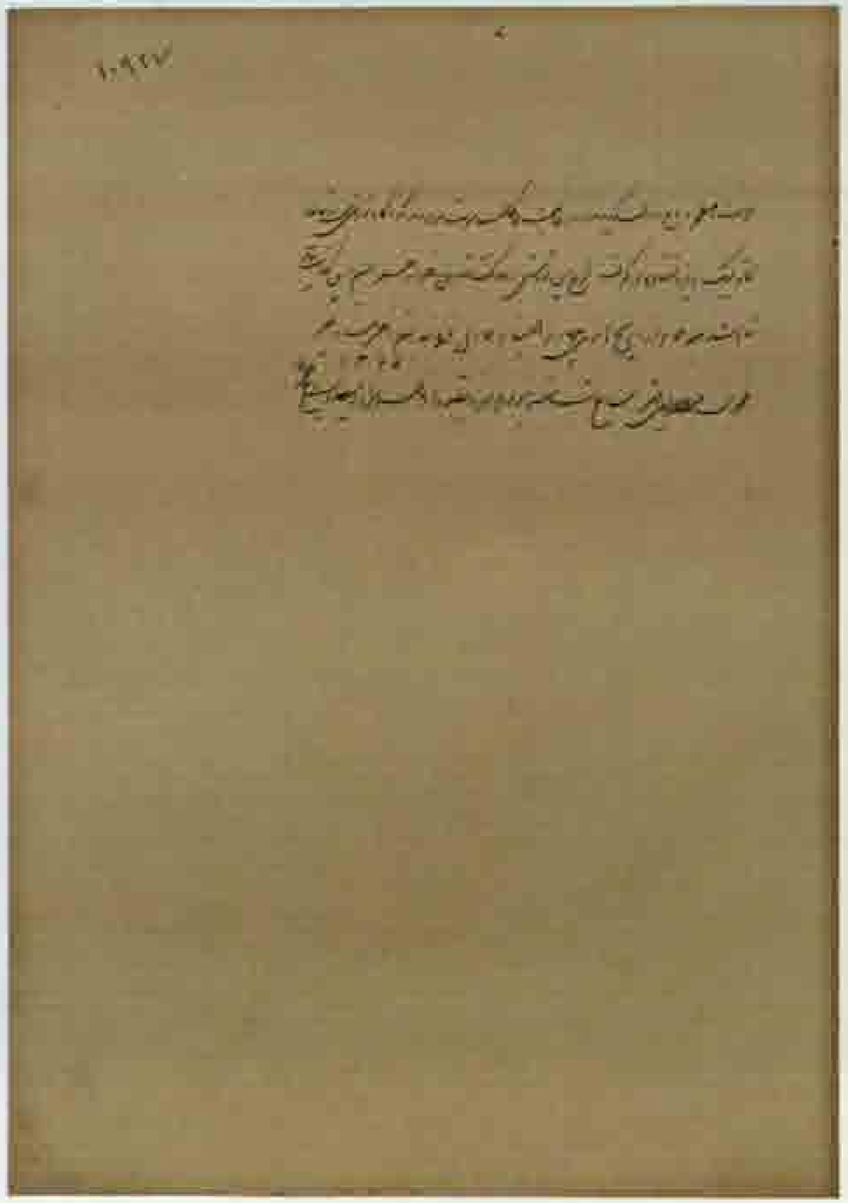
صفحه آغازین ترجمه منظوم صد کلمه جاحظ، سده ۱۰ھ(ش ۱۰۹۰۹)

صفحه‌ای از الکشاف، سده ۷ھ(ش ۱۰۹۱۴)

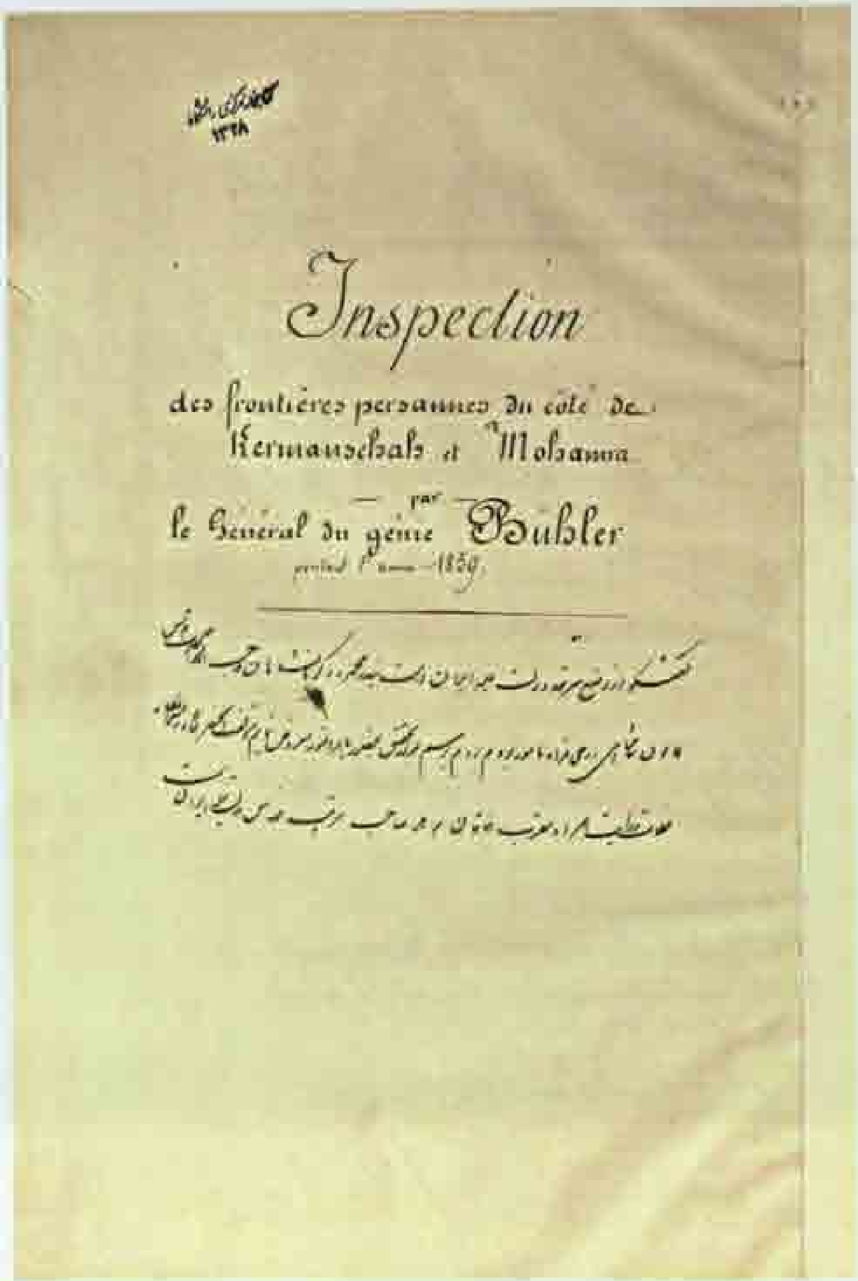
صفحه اول تاریخ هاتری چهارم، به خط مؤلف (ش ۱۰۹۲۷)

صفحه آخر تاریخ هاتری چهارم، به خط مؤلف (ش ۱۰۹۲۷)

یک صفحه از قرآن. سده ۴ه‍(ش ۱۰۹۵۰)

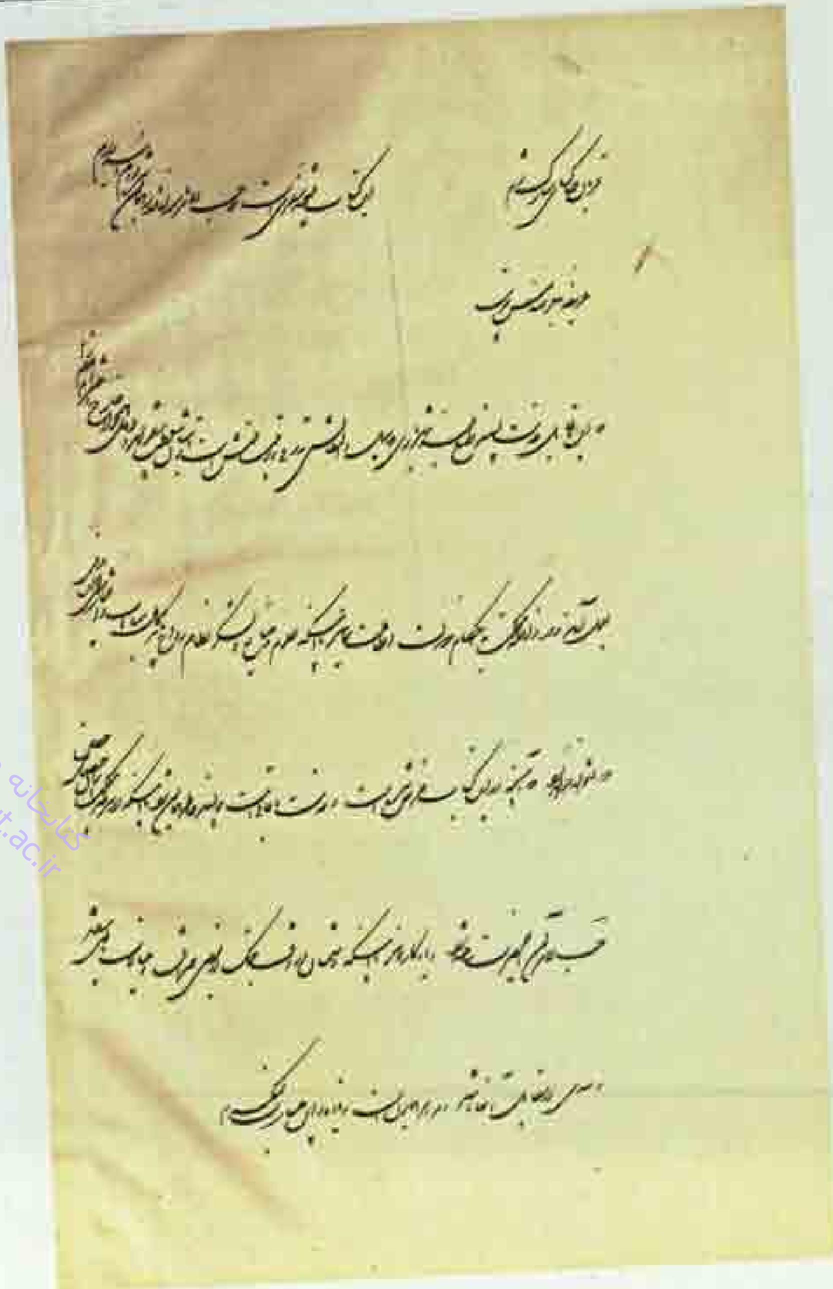
Inspection

des frontières persannes du côté de Kermanschah et Mohamra

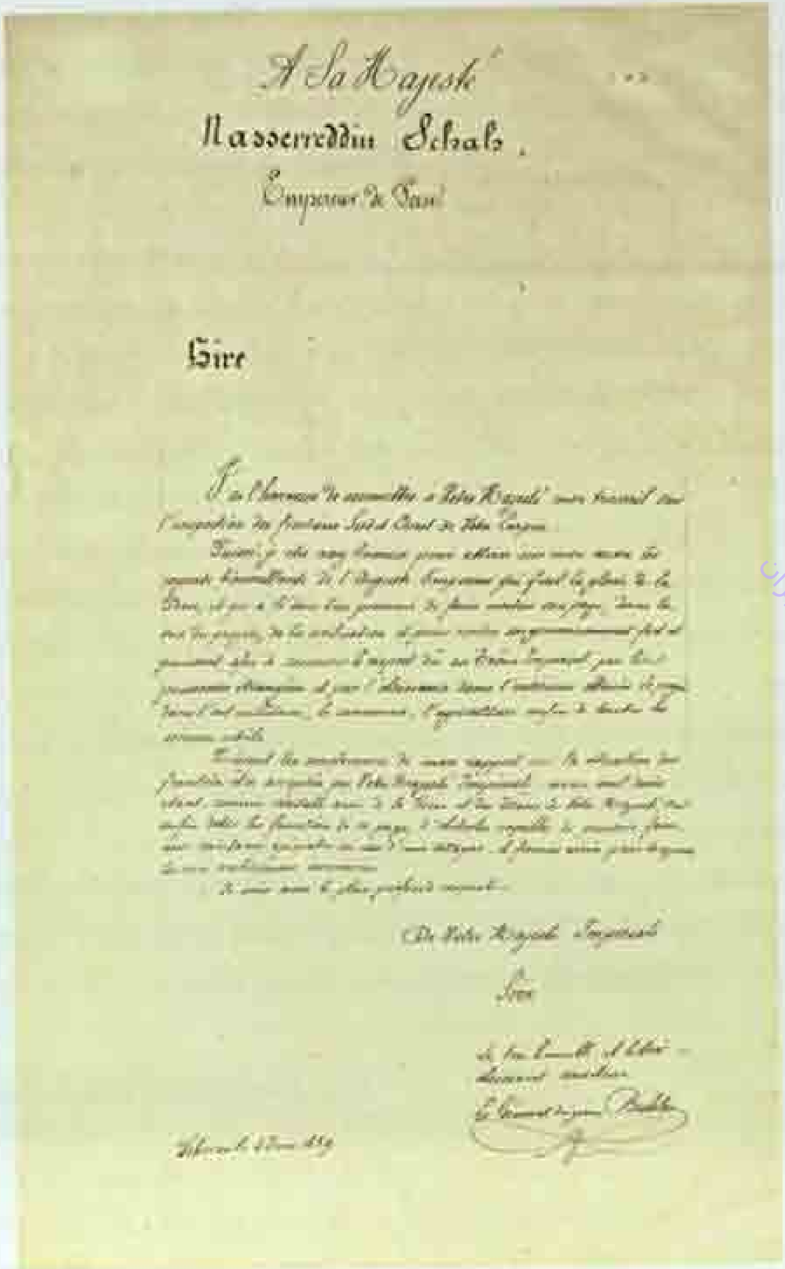
— par —

le Général du génie Buhler

صفحه عنوان وضع سرحدات دولت ایران. نسخه اصل (ش ۱۰۹۹۶)

یک صفحه از وضع سرحدات دولت ایران، نسخه اصل (ش ۱۰۹۹۶)

A Sa Majesté
Nasserreddin Schah
Empereur de Perse

Sire

یک صفحه از وضع سرحدات دولت ایران، نسخه اصل (ش ۱۰۹۹۶)

Preface

The Central Library and Documentation Center of Tehran University is the biggest university library of Iran. In addition to it, it is one of the most precious university repositories of the world in the field of safekeeping of Islamic manuscripts and many rare old and unique manuscripts dating from 2nd to 14th century A.H. are preserved in it. The foundation stone of this collection has been laid in 1329 Sh. by presenting 1320 manuscripts on behalf of Saiyid Muḥammad Mishkāt. Since those very years the cataloguing of manuscripts presented by Mishkāt commenced and two outstanding personalities of this art got engaged in this work. Volume I and II was the result of Alinaqi Monzavi's efforts which were published in the year 1330 – 1332 Sh. and volumes III – VII were compiled by Muḥammad Daneshpazhooh between the years 1332 – 1338 Sh. After Late Mishkāt's collection, important and valuable collections of Sa'īd Nafīsī, Fakhruddīn Naṣīrī, Badī'uzzamān Furūzānfar, Saiyid Muḥammad 'Alī Jamālzādeh, 'Alī 'Ulūmī Yazdī, Bāstānī Rād and others were added to the library and now about 15000 manuscripts are preserved in this repository. The cataloguing of the manuscripts of library continued without delay by Daneshpazhooh and he completed volumes VIII – XVIII of the manuscripts

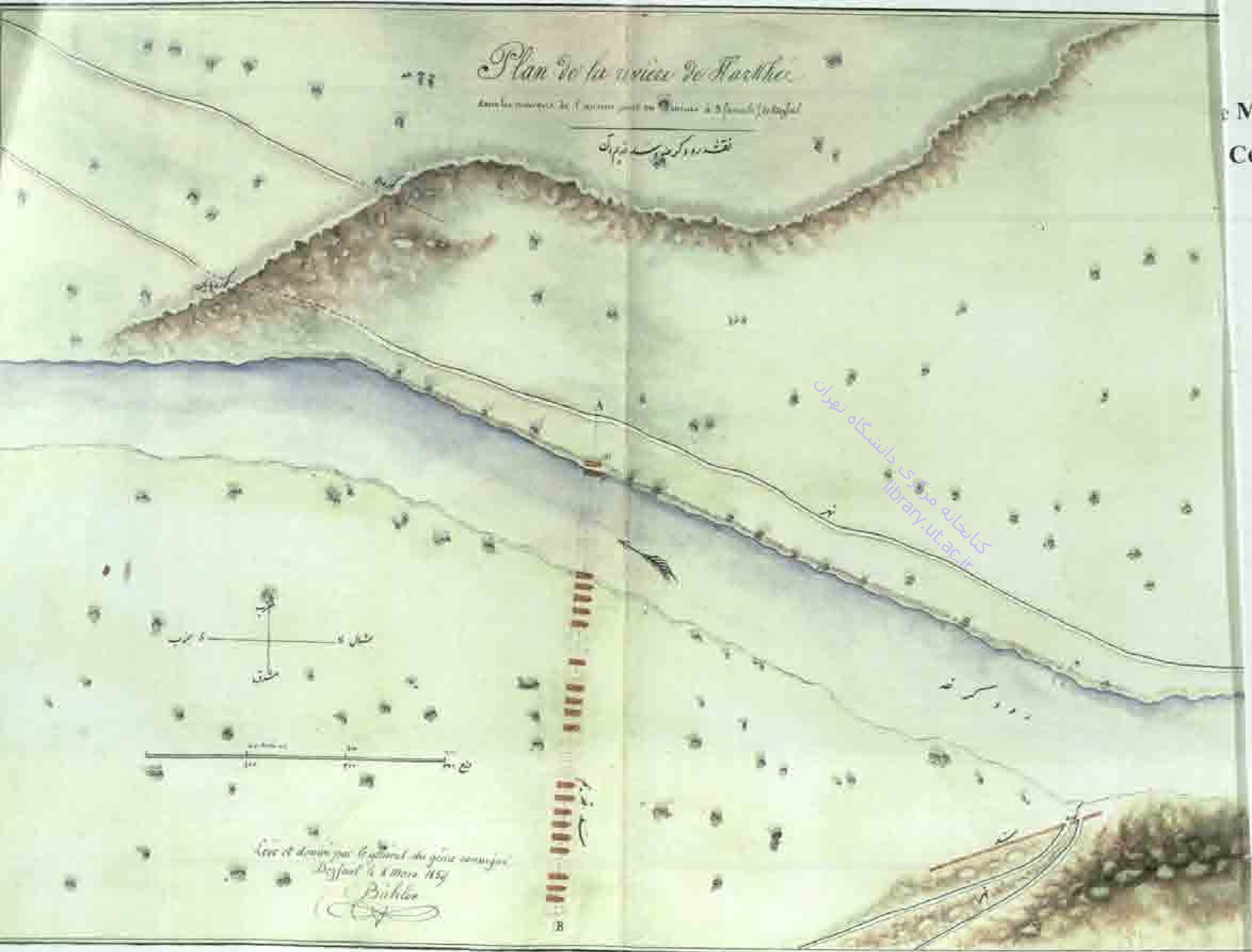
catalogue of the library between the years 1339 – 1364 Sh. After this the process of transferring manuscripts to the library reduced and therefore a need for preparing a new catalogue was not felt. But in recent years the introduction and cataloguing of manuscripts added to the collection after Islamic revolution was paid attention and this volume was compiled in this direction.

The 20th volume of Tehran University Library's manuscripts catalogue is being presented after 25 years of its last volume's publication and it introduces mainly the manuscripts added to the library's manuscripts repository during 1369 – 1378 Sh. / 1990 - 1999 A.D. Among the 500 manuscripts which have been catalogued, some important presented and purchased collections are seen: the presented collection of Dr. Ḥāfiẓ Farmānfarmāīyān / Muḥammad Karīm Ishrāq from Jehrum / Ḥusain 'Alī Maḥfūẓ / the library of Āyatullāh Burūjirdī of Rey / collection of manuscripts and documents of 'Abdulḥasan Furūghī and some copies of the presented books of Muḥammad Muṣaddiq and 'Alī Asghar Ḥikmat.

64 registration numbers from the introduced numbers of this volume have been the documents and old photographs and their detailed catalogue would be published later.

This should also be mentioned that the examination and inspection of manuscripts was carried out in 1386 and early 1387 Sh. (2007 and 2nd quarter of 2008 A.D.) but the printing of catalogue was delayed till now.

Saiyed Muhammad Hosein Hakeem

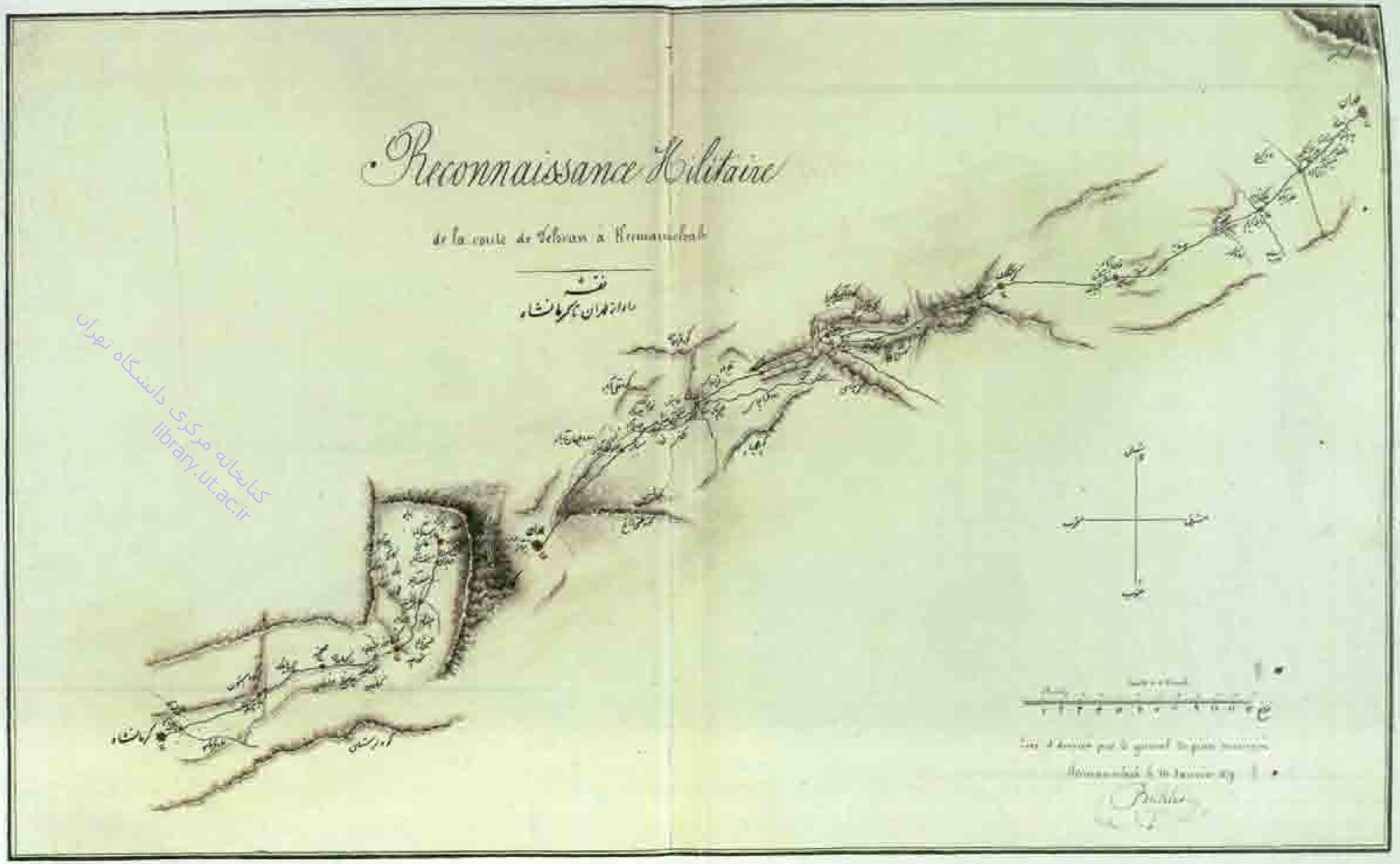
e Manuscripts Catalogue of Tehran University's Central Library and Documentation Center

(Vol. 20)

Authored by

Saiyed Muhammad Hosein Hakeem

2010

Reconnaissance Militaire
de la route de Téhéran à Kermanchah
نقشه

Coinciding with the establishment of Central Library and Documentation Center of Tehran University (1329 Sh./1950 A.D.) the cataloguing of the library's manuscripts also commenced and two of the outstanding personalities of this art became engaged with it. The first and second volumes of this work were the result of Alinaqi Monzavi's endeavours which were published during 1330-1332 Sh. and after him during 1332-1364 Sh. Muhammad Taqi Daneshpazhouh made the volumes 3-18 available. Now after an enterval of 20 years the 20th volume of the manuscripts catalogue of that library is being presented. The volume No. 20 mainly introduces the manuscripts which were added to the repository of library between the years 1369-1378 Sh. And consist of number 10552 to 11050.

